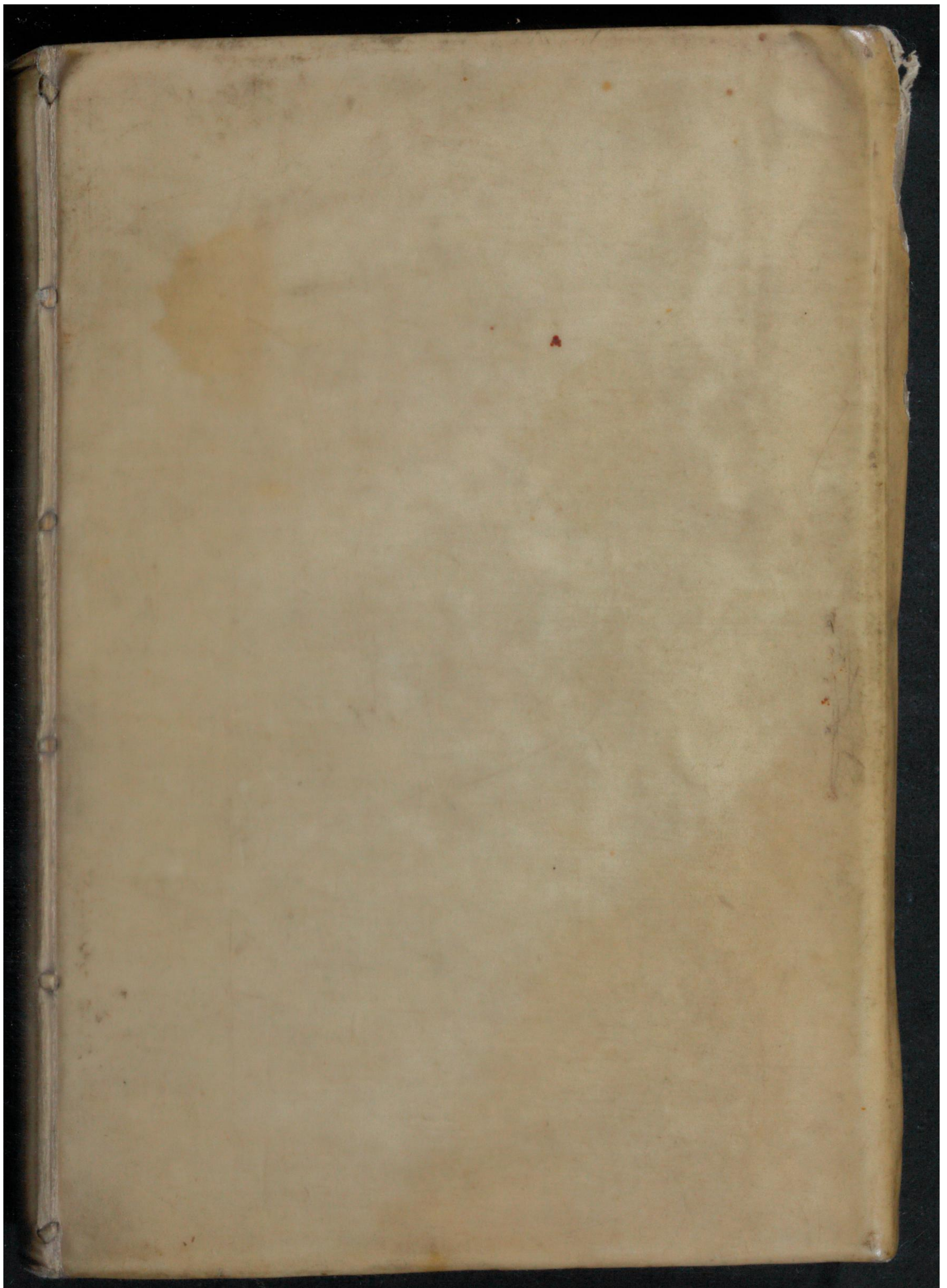
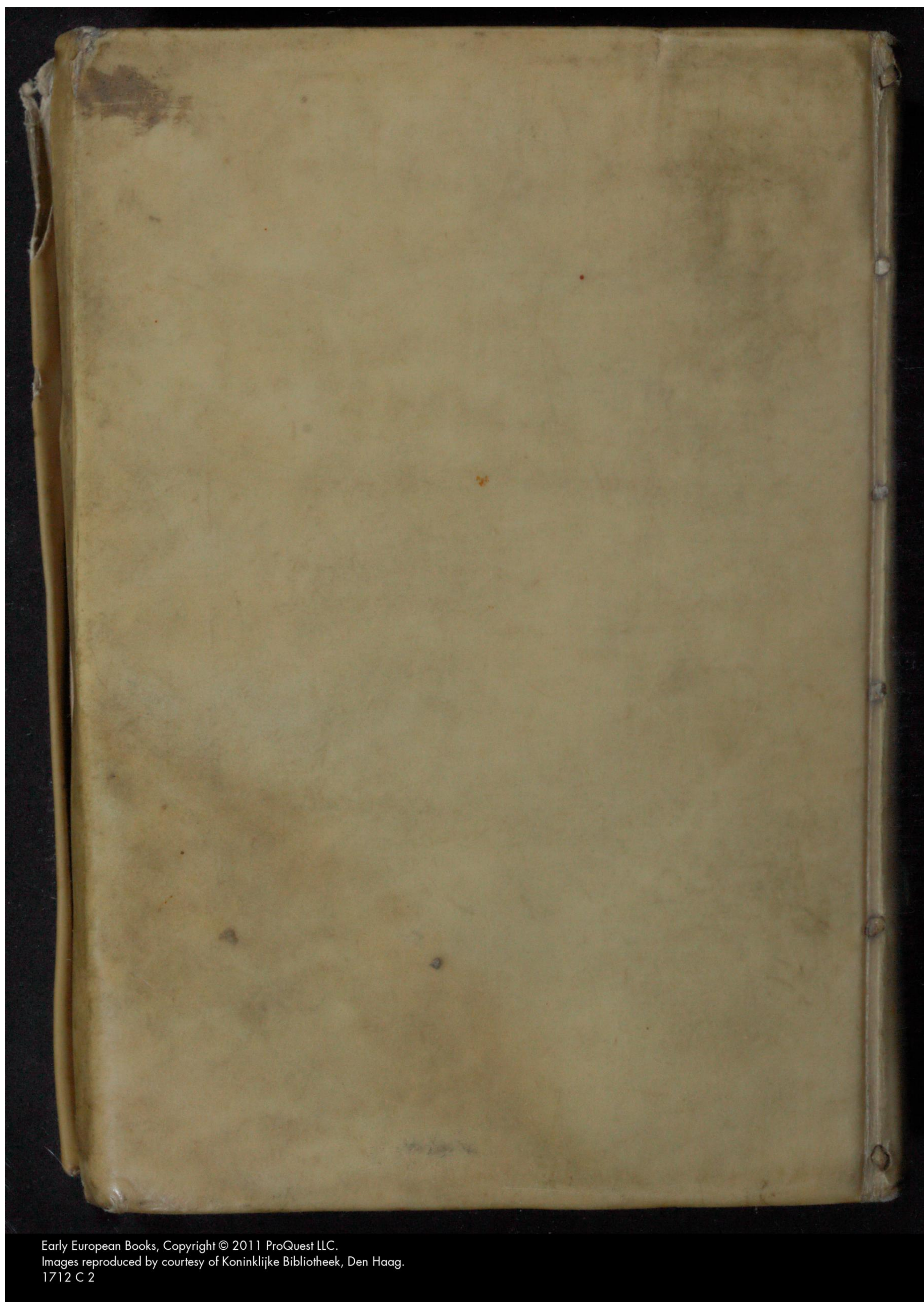

Geschiedenis
Der
Martelare
1559.
791
E
17

No. 12 – G van de hoogste zeldzaamheid, zie, catalogus van Fredrik Muller. Amsterdam 1869 No. 462. bl. 35. Het exemplaar aldaar, was niet compleet. –

Er is nog eene druk van dit werk, Dordrecht 1579, in 4º en was onder No. 2678. op de verkoping. Beijer te Utrecht. April 1872.

Cat. Royaards v. d. Ham No. 1653.

1841

'k komt meining naar,

Dit werk is een tijpe
van schone druk kunst.

Dit is de eerste van alle die in Nederland
over de Martelaren heeft geschreven. boek.-
zie M. Z. Boxhorn. Nederlandsche Historien
behelzende de staat van dien kerk en.
Amsterdam 1739. in 8o bl. 322.

DE GHESCHIE DENISSE ENDE DEN

doodt der vromer Martelaren, die om het ghetuyghenisse des Euangeliums haer bloedt ghestort hebben, van den tijden Christi af, totten Jare M. D. Lix. toe, by een vergadert op het kortste.

Door Adrianum Corn. Haemstedium.

Apoca. 6.

Ick sach onder den altaer de sielen der ghener die vermoort waren om Gods woorts wille ende om het ghetuyghenisse dat sy hadden. Ende sy riepen met luyder stemmen ende seyden: Ghy die daer zijt de Heere/de heylighe ende de warachtighe/hoe lange en oordeelt ende wreeckt ghy niet onse bloet aen den ghenen die op aerden woonen? Ende hen werden ghegeuen eenen yeghelicken witte kleeders/ eñ daer wart tot hen gesegt/ Dat sy noch eenẽ kleynen tijt rustẽ/ tot dat oock haer medeknechten ende haer medebroeders veruult werden/die oock ghedoodt souden werden/ ghelijck als sy.

An. 1559.
den 18. Martij.

Allen Eerbaren, vvijsen eñ Edelen heeren, Ouerheyden, Regenten, Stadthouders ende Staten in dese onse Nederlanden van Brabant, Gelderlant, Vlaenderen, Hollant Zeelant, ende Vrieslant &c. wensche ick Adrianus Haemstedius Dienaer des goddelicken woorts binnen Antwerpen, een godsalighe voorsichticheyt om het ghemeyne volck te regieren, onderhouden ende te gheneren tot salicheyt, vrede, eendrachticheyt eñ voorspoet, van God onsen hemelschen vader door Jesum Christum synen welbeminden Sone onsen eenighen Salichmaker, Amen.

Erbare vvijse heerẽ, die Gods Dienaers zijt tot prijs ende bescher- menisse den goeden, ende tot wrake ende straffe den boosen. De almachtige God heeft v in dese weerelt daer toe verkorẽ dat ghy hoofden soudet zijn des volcks. Gelijck nv het lichaem niet en siet, noch hoort noch rieckt, noch en smaect, ia verstandeloos is, daer het hoost verdoruen is: also en ist niet moghelick, dat de ghemeynte wel geregiert ende in goeder ghestaltenisse ghehouden sal werden, daer de hoofden verstandeloos ende onwetende zijn, want een onuerstandich Prince sal zijn volck vernielen. 1.Petr.2 Rom.13 Amos.6 De Ouerhz moet Gods woort wetẽ. Eccli.10

Daerom heeft Moses om het volck van Israel te regieren, Oude wijse mannen verkoren, die den Heere vreesden, ende de waerheyt hadden, ende ghiericheyt hateden. Want sonder de vreese des Heeren en isser gheen wijsheyt: sonder de kennisse des waerheyts ende gerechticheyts en kanmen niet recht oordeelen: ende de ghiericheyt verblint de ooghen der wijsen. Nume.11.

Maer om hier toe te komen, so ist van noode dat sy den raet des heylighen Propheets Mosis aennemen, die daer leert, datmen het boeck des wets alle de dagẽ des leuens ouerlesen sal, op dat sy God den Heere mogen leeren vreesen, ende zijn woorden ende ceremoniẽ die in de wet gebodẽ zijn, onderhouden. Also sprack oock de Heere totten Prince zijns volcx Josue, eñ seyde: Wort sterck, eñ zijt vroom, eñ onderhoudt ende doet de gheheele wet, die v Moses mijn Dienaer beuolen heeft: ghy en sult daer niet af wijcken ter rechter of ter slincker hant, op dat ghy verstaen moecht alle het ghene dat ghy doet. Het wetboeck en sal van uwẽ mont niet gaen, maer ghy sult v daer in oeffenen dach ende nacht, op dat ghy onderhouden moecht ende doen alles dat daer in gheschreuen is: dan sult ghy uwen Deute.17. Josue.1.

 wech

wech recht maken, ende dien verstaen.
Gods woort eyscht de vorderinge zijns Rijcks. Nv, so isset openbaer dat de Wet des Heeren bysonderlick
ende voor al eyscht, dat Gods naem gehelicht eñ zijn rijck ver-
breyt sal werden. Hier toe behooren alle Ouerheydẽ haer wter
lickste vlijticheyt ende neersticheyt aen te leggen, willen sy an-
ders Gods Dienaers zijn ende blijuen. Want ist dattet een ye
ghelick Christen mensche beuolen is alle bekommeringhe des
tijtlicken leuens te laten staen, eñ Gods rijcke ende zijn gerech
ticheyt te vorderen: hoe veel te meer sal dat een Christelicke O-
uerheyt betamen? Alsulcks vintmen eenen spiegel in de heyli-
Exempelen der ghener die de Religie vorderdẽ ge vooruaders Abrahã, Isaac ende Iacob, ia oock voor dese in
Enoch. Hoe godsaligen Prince dat Dauid geweest heeft om
den rechten god sdient te vorderen, betuygen de Historien der
Bybelen oueruloedichlick wel: Maer bysonder hebben wy een
bequaẽ exempel voor alle de Ouersten onses tijdts in den Ko-
ninck Ezechia: want ghelijck alst in synen tijden was met dat
wtuerkoren volck des Heerẽ in Israel, also ist oock heden des
daechs metten Christenen gestelt: sy maeckten beelden, sy ver-
sierden vreemde godsdiensten buyten Gods woort, sy branden
wieroock voor het metalẽ Serpent, den rechtẽ godsdienst was
verbannen, des Heeren tempel die was gesloten: Maer desen
godsaligen Prince heeft de beelden veenielt, de hoochden eñ
4.Reg.18. boschkens omgeworpen, het metalen Serpent ghebroken dat
Moses gemaect hadde Hy heeft het huys des Heerẽ open ge
daen, eñ den rechten godsdienst wederom opghericht: Ja dat
meer is, hy heeft buyten zijn iurisdictie eñ Koninckrijck (dwelck
2.Par.30. alleen in Iuda was) Leeraers ende boden wtgesonden tot in
het Koninckrijck van Israel, die daer predictẽ dat sy haer bekee
ren souden totten warachtigẽ godsdient, maer sy werden van
velen bespot eñ beschimpt. Swelc oock voor hem Josaphat in
Iudea ghedaen heeft, eñ is van den Heere gesegent gewordẽ.
2.Paral.17. Sodanigen godsalicheyt beuintmẽ oock in Josia, die een na
4.Reg.2e. comelinck was int rijck van den boosen Koninck Manasse, eñ
2.Paral.34. Amon, welcke den afgodẽ altaren gemaect, eñ de heerscharen
des hemels geeert eñ aengebedẽ hebbẽ: het wetboeck was ver
loren, de kinderẽ werden door dẽ vuere geoffert. Maer Josias
heeft alle dese afgoderie wtgeroeyt, de H. Schrift in den lichte
gebracht eñ voor allẽ volcke in den huyse des Heerẽ doẽ lesen.
Van onse tyden. Op ghelijcke manieren ist in dese onse tijden onder den
Christenen gheschiet: sy hebben beelden, altaren, offerhan-
den ende vreemde godsdiensten buyten den woorde Gods
verziert ende opghebracht: van het Auentmael dwelck ons ter
ghedachtenisse des doodts Christi beuolen is te eten, heb-
ben

den sy(ghelijck de Israeliten van het metalen Serpent) eenen afgod ghemaeckt, daer brandense wieroock ende tortsen voor: den rechten gosdienst is verbannen, Gods woort en machmē niet predikē, daer is den Tempel voor gesloten, het wetboeck der heyligher Schriftueren wort verboden te lesen: men acht Gods woort als bedroch ende fenijn. Als de Heere eenighe godsalighe Vorsten verweckt, die haer Predikanten wtsenden om den oprechten gosdienst te leeren, ende den volcke van haer dwalinghen af te keeren, ghelijck als hy den vromen Koninck van Englant Eduwart den sesten, ende sommighe Duytsche Vorsten verwect hadde, so worden de Predikanten beschimpt, ghelastert, ghevanghen ende ghedoodt.

O ghy goede heeren hebt hier acht op. Om dattet wetboeck van uwen handē ontuallen is, dat de Bybel achter de kist ligt, ē Gods woort niet ondersocht en wort: daerō wort het volck qualick geregiert, de gerechtige verdruckt, ē de ongerechticheyt in het hoochste verheuen: daerom verualt de gemeynte tot verscheyden dwalingen ende secten: want de opsienders zijn blint, ende de herders zijn stomme honden, die niet bassen en konnen, ende de wetenschap Gods en is by hen niet. Wel te recht mach de Heere hem beklaghen ouer zijn volck, ende roepen ouer het onuerstandt ende plompe onwetenschap, O hemel, O aerde, ick hebbe kinderen opghevoedt, ick hebse verheuen, maer sy hebben my veracht: Eenen osse bekent synen meester, ende eenen Ezel zijns heeren stal: maer mijn volck en kent my niet, ende zijn gantsch verstandeloos. Sy terghen my tot gramschap, dese logenachtige spruyten, die de Wet Gods niet en willen hoorē. Sy sprekē totten sienden, en siet niet, ende tot de Propheten, en wilt ons doch niet propheteren of leeren dat recht is, spreect ons behagelicke dingen, propheteert ons dwalinghen, ende leydt ons van den wech, laet de heylighe Israels voor onsen aensichte niet komen.

Des Heeren woort wort verboden te ondersoeckē.

Esaie. 1.

Esaie. 30.

Door dusdanigen verstandeloosen blintheyt ende onwetētschap, koemtet datter so veel onnoosel bloets vergoten wort, ē dat de gerechtige veruolginge ē benautheyt lijdt. Want hoe souden de Rechters recht connen oordeelen, die de saken niet en verstaen? Hoe soudense die konnen verstaen, als sy de schriftuere niet ondersoecken waer in dat het recht ende de gerechticheyt verklaert wort? Maer sy hatē het licht om dat sy in duysternissen zijn. Sy veruolgē de waerheyt, om dat sy door de logenen verblint zijn, ē de waerheyt niet en kennen. Dit sullen sy v doen (seyt de Heere) om dat sy noch den vader noch my gekent en hebben. Ende hy bidt oock voor syne veruolghers, seg-

Wt onwetenheyt koemtet veruolch.

Jo. 15. v. 16. K.

gende: Want sy en weten niet wat sy doen, want so de Vorsten deser weerelt de wetenschap hadden eñ niet verstandeloos en waren, sy en soudẽ den Heere der heerlickheyt niet cruycighen. 1. Cor. 2.

Also ist altijt geweest van het beginsel des weerelts af, eñ sal geduerentottẽ eynde toe, dat de duystere, blinde eñ onwetende weerelt de gelooui͂ge kinderen des lichts veruolcht heeft ende veruolgen sal. Christus eñ alle ledekens Christi zijn enckel licht leuen eñ waerheyt: ende de weerelt ende alle die Christum niet recht en bekennen zijn enckel duysternisse, doot ende ydelheyt. Als nv het licht onder de duysternisse koẽt, so zijn alle de nacht Rauens, Vledermuysen, eñ Nachtwlen in roere. Want sy het licht niet lijden en konnen. Daerom segt Christus: Dat is het oordeel, dat het licht in de weerelt gekomen is, eñ de menschen hebben de duysternisse meer bemint, dan het licht: want haer wercken waren boos: Ende wederom. De weerelt haet my, want ick gheue getuygenisse dat haer wercken boos zijn. So ist oock metten Christenen: als sy de sonden int licht brenghen eñ straffen, als sy de ydelheyt eñ logenen wtroeyẽ met de waerheyt: so staet de gãtsche weerelt int harnasch, een yegelic brẽgt hout by, om sulcken ketters te verbranden: want sy spreken ende leuen tegen alle de weerelt, om dat de gantsche weerelt tegen de waerheyt ende tegen de gherechticheyt is. Dit heeft ons de wijse man seer fijn afgemaelt, daer de boose aldus seggẽ: Wy willen den gerechtigen ondergaen, want hy is ons onnut, eñ tegen alle onse wercken: Hy verwijt ons dat wy teghen de wet sondigẽ, ende bedraecht ons dat wy tegen de tuchticheyt doen. Hy gheeft hem wt, dat hy de wetenschap Gods heeft, eñ noẽt hem seluen een sone Gods: hy bestraft ons voornemẽ ende opset: hy is ons lastich om te sien, want zijn leuen is der anderen seer ongelijck, ende hy keert syne wegen: wy werden van hem geacht als bueselaers, eñ hy wacht hem van onse weghen als van onreynicheyt, ende dat alder slechste der gerechtigen prijst hy hooge, eñ beroemt hem dat hy God tot eenẽ vader heeft &c. Met verdriet ende pijne willen wy hem ondersoecken eñ zijn lijdtsaemheyt beproeuen, wy willen hem met eenen schandelicken doot verdoemen, so mach hy zijnder woorden ghedencken. Dit hebben de boose menschen gedacht, ende gedwaelt, want haer quaetheyt heeft haer herte verblint.

Joan. 3. c.

Joa. 7. a.

Sapien. 2.

Aenmerckt doch ghy Christelicke heeren, wat onwetenheyt ende blintheyt doet. Hoe datmen teghen sulcken opstaet, veruolcht ende doodt die het warachtighe licht des goddelicken woorts voordraghen, die de wetenschap ende kennisse Gods leeren.

De predikãten des waerheyts altijts veruolcht.

leeren. Daerom heeft Micheas kinnebackslaghen ghekregen 3.Reg.22.
ẽn is in de geuanckenisse geworpẽ, ẽn met het broot des druck
ende water des benautheyts gespijsighet gheweest. Daerom
zijn de boecken des Propheten Hieremie verbrant, ende is in Hiere.36.38.
eenen put geworpen daer slijck ẽn modder was. Daerõ wart Dan.6.ẽn 14.
Daniel tweemael in der Leeuwen cuyl gheworpen. Daerom
wart den Proobeet Amos van den Pape van Bethel als een
oproerder beschuldicht voor den Koninck Hierobeam, ende Amos.7.
hem wart verboden te prediken in de heerlickheyt ende sticht
des Koninex Daerom hebben Joannes de Dooper, Christus
self, ẽn zijn Apostelen haer bloet moetẽ stortẽ. Om deser oorsa-
ke wille hebbẽ de heylige Leeraers door tyrannie der Jodẽ, der
Heydenen ẽn der Papisten, verdreuẽ, gepijnicht, vermoort ẽn
verbrant geweest, welcke de werelt niet weerdich en was. Dit
zijn de getuygen ẽn Martelaers, daer af dat Christus spreeckt,
dat hyse wtseynt als lammerkens ende schapen onder de wol- Matth.10.
uen: daer sy ouergeleuert, geslagen ende gedoot souden werdẽ,
den Koningen, Princen ende Heydenẽ tot eender getuygenis-
se, waer af dat sy oock getuygen of Martelaers genoẽt werdẽ.

Ja niet alleen hebben dese verstandeloose ẽn blinde Prin-
cen de Leeraers ende de Predikanten des goddelicken woorts
omgebracht, maer oock altijt veruolcht die Gods woort ghe-
hoorsaem ende onderdanich warẽ, op dat alle het bloet van A-
bels tijden af, totten eynde des weerelts toe vergoten, op harẽ
hals soude comẽ ẽn van haren handẽ geeyscht soude werden.

Daerom, bidde ick v O ghy heeren ende Ouerstẽ des volcx
Gods, zijt voorsichtich in uwen oordeele: bekent de saken eer
dat ghy sentencie strijckt: wacht v van een vonnis te geuen van
een dinck dat ghy niet self ondersocht ende met uwer kennisse
onderuonden hebt: en siet niet langher met ander luyden oo-
ghen, op dat v de blinde leyders niet in den put der verderfe-
nissen en leyden. Als de Schriftgheleerden ende Phariseen
roepen: Na onse wet so moet hy steruen, Het is een ketter, Wy
hebbẽ hem ondersocht, Waer hy geen boosdoender wy haddẽ
hem v niet gheleuert: so en weest doch niet onredelicker dan
die heydensche Pilatus was, ende ghy sult dickwils hen tot
antwoorde moeten gheuen, Wy en vinden gheen oorsake des
doots in hem, neemt ende oordeelt hem na uwe wetten.

Ick weet ẽn het is my kenlick, datter vele onder v zijn, wiens Tot de ghe-
ooghen door Gods woort verlicht zijn, also dat sy wel weten loouighe
dat de Christenen te onrechte van de ghenaemde gheeste- heeren.
lickheyt beschuldicht ende voor Ketters ende oproermakers
bescholden werden: Sy weten dat sy om de gherechtich-

heyt lijden, eñ om de waerheyt haer bloet storten: maer doos vreese dat sy oock van de geestelickheyt Keters geacht eñ ghewroecht souden werden, so en derren sy de bekende waerheyt niet belijden, ende de gherechticheyt niet voorstaen of beschermen. De eene segt, ick en wil de Horsselbien niet tergen, noch de slapende honden niet wecken: andere segghen, wy en konnen gheenen dans alleen maken, het moeste met gemeyne eendracht geschien. Maer daer en tusschen worden de gerechtige omghebracht: Och mijn heeren, woude een yeghelick na de wetenschap, die hy van Gode ontfanghen heeft, de waerheyt openbaren ende belijden, der Papen ghewelt soude haest in roock veranderen. Maer nv een yeghelick achterwaert tredet, so maeckt ghy v handen alle bloedich aen het onnoosel bloet datter ghestort wort. Want waert dat ghy uwe neersticheyt ghedaen hadt, so hadt ghy ontschult voor den Heere, al en geschiedde dat niet na uwer begheerten. Och of ghy de vrome mannen na volchdet, die haer seluen gestelt hebben tot eenen muer voor het huys des Heerẽ, eñ den gerechtigen eñ onnooselen gesocht hebben te verlossen van het gewelt der gener die hen verdructẽ, gelijck als Ruben dẽ onnooselẽ Joseph socht te verlossen wt de handẽ der bloetgieriger broederen: gelijck als Abdias de Hofmeester des Koninex Achabs, doe Jesabel de Koninginne, des Heeren Propheten vermoordde eñ doodde: so heeft hyse by vijftighen teffens verborgen, ghespijsicht ende onderhouden, So heeft oock Abdemelech de Moor tot Sedechiam den Koninck ghegaen, eñ hem vriendelick aenghesproken om den Propheet des Heeren te verlossen: Ja oock een vrouwe heeft sulcks derren bestaẽ, voor het volck des Heeren by den Koninck Assuero te biddẽ in perijckelen haers leuens. Souden nv de mannẽ sulcks niet derren doen? eylaes, dat ware ghewisselick seer te beklaghen.

Exempelen der ghener die dẽ onnooselen gheholpen hebben.
Gene.37.
3.Reg.18.
Jere.38
Hester.7

Denct doch eenmael O ghy dienaers Gods, op de heerlicke belofte, die v de sone Gods toegeseyt heeft, ist dat ghy ghetrou in uwẽ dienst beuondẽ werdet, dwelck is, den goedẽ te beschermen van den verdruckers: wel aen (sal hy seggen) ghy ge trouwe knechten: want ghy int minste getrou zijt geweest, ick sal v ouer thien stedẽ macht gheuen: gaet in de blijschap uwes heeren. Segt hy niet een heerlicke belofte totten genen, die zijn volck ontfangen eñ bystaen? Die v ontfangt (spreect hy) die ons fangt my: Die eenẽ Propheet in den naem eens Propheet ontfangt, die sal het loon een Propheets hebbẽ: Die eenẽ gerechtigen als een gerechtigen ontfangt, die sal het loon des gerechtigen hebbẽ: Ja al waert niet dan eenen dronck koudt waters,

Luce.19.
Matth.25.
Matth.10.
Luce.12.

dat hy hem gaue, het en sal hem niet onuergolden blijuē. Wat sal hy dan doen, als ghy de gherechtighen van het ghewelt der boosen ende bloedtghierigen verlost? Siet de Heere heeft v ouer zijn huys ghestelt, om dat ghy het selfde soudt voorstaen ende versorghen: salich zijt ghy, ist dat hy in zijn toekoemste v also beuindet. Maer ist dat ghy in v herte segghet, des Heeren toekoemste vertoeft, ende beghint uwe mede knechten te verdrucken, ende selfs uws herten lust te volghen: so sal de Heere komen eer ghijt meynen sult, ende sal v in stucken klieuen, ende v deel met den wantrouwigen stellen. Want een dienaer, die den wille zijns heeren bekent, ende hem daer toe niet bereyt, noch oock na synen wille niet gedaen en heeft, sal met veel slagen geslegen werden: eñ dien veel gegeuen is, daer sal veel van geeyscht werdē. Dit wilt doch ouerdencken. Luc. 12.

Ten anderen, die door onwetenheyt quaet ende boos zijn, eñ meynen als sy yemant om Gods woort dooden eñ verbranden, dat sy God daer eenen dienst aen doen: die volghen recht haerder voorvaderen voetstappen na, ende sullen oock met den selfden loon beloont werden. Tot sulcken val moeten sy komen om dat sy de liefde des waerheyts niet ontfanghen en hebben tot haerder salicheyt. Daerom sent hen God almachtich krachtige dwalingen ouer, op dat sy de logene geloouen souden, eñ op dat sy alle gheoordeelt werden die de waerheyt niet gelooft en hebben: maer de ongherechticheyt gunstich zijn gheweest. Voorwaer die de tyrannie van Pharao nauolgen, Gods woorden onghehoorsaem zijn, ende het volck des Heeren gheweldichlick verdrucken: die sullen oock door de krachtige hant des Heeren in de wateren der verderffenissen versinckē ende vergaen. Ist oock oyt gheschiet dat sulcke bloetgierige menschen sonder quaden doot van deser weerelt ghescheyden zijn? Ghewisselick, selden ofte nemmermeer gheschiet sulcks, dwelcke ons alle oude ende nieuwe Historien betuyghen. Aensiet van Cains doot af tot dese onse tijden toe, altijt heeft God self een wreker gheweest ouer het bloet zijnder vtuerkorenen: dwelck wrake roept voor zijne oorē. Hoe geweldichlick heeft de Heere vernielt so veel machtige Koninghen, die zijn volck dat hy wt Egypten bracht, wouden verdrucken: hoe schandelick zijn de Koningē opgehangē eñ verworcht. Wat schrickelicker eynde heeft de boose Koninck Saul gehadt? Na dat hy Dauid so menichmael veruolcht hadde, ende de Priesters des Heeren met den sweerde ghedoot: so heeft hy ten laetsten hem selven door zijn eyghen sweert het leuen benomen. Hieroboam den Coninck van God ouer Israel ghestelt, heeft de Heere versla-

Tot den onwetenden. Joan. 16.

2. Thess. 2.

Exempelen dat de veruolgers gestraft werdē.

2. Paral. 13.

ghen met alle zijn gheslachte:om dat hy de Leeraers ende Pro-
pheten des Heeren verdreue, ende eenen valschen godsdienst
onder het volck opgericht hadde. Achab de Coninck wert door
schoten, ende de honden lecten zijn bloet, om dat hy den onnoo
selen Naboth te onrechte by vonnis der rechteren dede doodē,
4.Reg.9. ende de Propheten des Heeren gheen ghehoor en gaf. Jesa-
bel zijn huysvrouwe is wt een venster ghewórpen, eñ den hals
ghebroken: ende sy is van de honden ghegeten gheworden: om
datse de Prophetē Gods ende alle godvruchtige mannen ver-
dreef eñ vermoordde. Om de selfde oorsake is Sedechias ver-
4.Reg.25. blint geworden in de Babilonische geuāckenisse. Holophernes
Judith.13. schandelick van een vrouwe verslaghen. Ja ooc Antiochus de
Antiochus voetstappen volgen onse Koninghen. Koninck, die een wtgedruct voorbeelt is geweest van de Prin-
cen eñ Koningen in dese onse tijden, wiens voetstappē sy alle
nauolgē. Want hy dwanck Gods volck door zijn mandament
1.Machab.1. de Heydensche zeden ende manieren te onderhoudē, eñ Gods
ordinancie te verlaten: hy stelde Kettermeesters eñ ondersoec-
kers in allen stedē, die het volck daer toe dwongen: hy dede de
boecken, de Testamenten des Heeren in stucken snijden eñ ver
branden: so wie dat de Testamenten des Heeren haddē, eñ na
zijn woort wouden leuen, die werden wt des Koninex manda
ment gedoot. Desen heeft de Heere met sulckē weemoet ende
droeffenisse des herten geslagen, dat hy zijn leuen daer door ge
laten heeft. Hier machmen onse tijden gantsch eñ gheheel wel
in spiegelen. Merct dit wel aen: wāt Gods hant en heeft oock
nv niet verkort gheweest om der tyrannen wreetheyt te straffen
ende het bloet zijnder Martelaren te wreken.

Christenen werden Ketters ende oproermakers ghenoemt. Ja, mochte yemant seggen, dat deden de godloose ouer den
kinderen Gods: maer nv en veruolchtmen niemant dan opro
righe Ketters, Secktemakers, ende die het volck verleyden.

Och ghy vrome heeren, merckt doch eenmael den aert ende
natuere des Sathans aen, die hem seluen noch dagelicks voor
een God opwerpt, ende synen stoel verheffen wil, op dat hy
God ende zijn heerlicheyt soude verdōckerē ende te niete bren
gen. Welck zijn doch de Ketters? die de woorden des Heeren
volgen, of die daer teghen op staen ende de selfde verdrucken?
Die de boosheyt straffen ende haten? of diese verantwoorden
ende na volghen? Oordeelt nv self welck dat Ketters zijn.

Joan.6. Christus beueelt den Christenen, dat sy de Schrifture sou-
den ondersoecken, daer sy het eewige leuen in vindē sullen: Hy
Matth.28. beueelt de Predikanten te prediken na zijn beuel. Sulcks nv te
doen, is verboden, ende enckel ketterie: die sulcx prediken ende
de valscheyt straffen, dat zijn verleyders ende oproermakers,
die

die en wilmen doch gheensins lijden. Die de Sacramenten na het mandament des Heeren Jesu Christi wtrichten ende ontfanghen, dat moeten valsche Leeraers, Secktemakers ende Sacramentschenders ghenaemt werden, van den ghenen die de Sacramenten Christi verualschen, schenden ende verderuẽ. Christus heeft beuolen, dat sy alle wt den kelck drinckẽ sullen: die dat doen willen, zijn Ketters: want de Papen verbiedẽ dat. Die de Heydensche afgoderie van houten eñ steenen beeldẽ te versoecken, te bekleeden, te verlichten ende te eeren wt Gods woort verbiedẽ: dat zijn beeldenstormers ende heyligẽ verachters by dit ouerspelich, afgodisch geslachte. Die de afgodẽ oprichten, dat zijn heylighe Christenen ghenaemt. Siet, also weet de Duyuel dat bladeken omme te keeren door zijn Propheten. Wee v, wee v, die het quaet goet noemt, ende het goet, quaet: die het licht duysternissen acht, ende de duysternissen licht. Als Amasias de Bethelsche Pape het volck tot afgoderie gheleydt heeft: so roeptmen tegen den Predikant des Heeren, dat hy teghen den Koninck oproer maeckt, dat het lant syne predikinge niet lijden en kan, ende dat hy wt den lande vertrecken moet. Helias was een oproerder ende meutmaker van den Koninck Achab ghescholden, om dat hy de Baals Papen van haer afgoderie gestraft hadde. Christus self wert als een oproermaker van de geestelicheyt voor de weereltlicke Ouerheyt verklaecht: hy hadde het volck beroert van Galilea af tot hier toe. Hy badde verboden den Keyser tcijns te gheuen: hy wonde den Tempel verderuen. Paulus wart van de Jodische Papen voor den Roomschen Rechter als een oproerder ende voorstander der secten beschuldicht. So moet het met den Christenen toegaen, gelijck alst met Christo, met de Apostelen, ende met de Propheten gheschiet is. Souden de Discipulen beter zijn dan de meester? dat en kan niet zijn. Merckt nv eenmael, ende siet, of de Ketters niet altijt de godsalighe veruolcht hebben. Waer vint men dat de valsche Propheten ende valsche Leeraers van de weerelt veruolcht zijn gheweest? Ist oyt ghesien ofte gehoort gheweest? Neent ghewisselick. Want de weerelt bemint altijt dat haer toebehoort. Sy schelt, veruloeckt, veruolcht, doot ende moort dat van Christo verkoren is: want het en is van de weerelt niet. So werdt nv Christus ende zijn Leeriongers van de weerelt Ketters, verleyders ende oproermakers gheachtet: ende de verleyders, Ketters, ende die teghen den Heere ende synen gesalfden oproerich zijn, die werden Christenen genaemt van de weerelt.

Esa. 5.
Amos 7.
3. Reg. 18.
Luc. 23.
Act. 24.

Daerom O ghy Christelicke heeren ende Ouerheyden des volcx,

volcx, en wilt gheen acht hebben op het gheroep ende ghetuys mel des ghemeynen volcx: op de klachte der gheestelicheyt, die altijt teghen Christum ende zijn heylich woort opgestaen hebben: ende en siet oock niet op de ghewoonte ende ghemeyn ghebruyck ende loop des weerelts van de vooruaderen af: want dese alle souden v bedrieghen. Maer siet aen het ongheualschte woort des Heeren, dwelck een licht uwer voetē sal zijn, dat ghy in duysternisse niet en sult struyckelen. Weest niet langer onuerstādich in godlicke saken, op dat ghy gerecht moecht oordeelen, op dat ghy den onnooselen moecht beschermen teghen den ghenen die hem ouerweldighen willen.

Christus wort in synē Dienaers veruolcht. Denckt wanneer ghy Gods Dienaers voor v hebt, dat Christus self voor v staet, ende van v veroordeelt sal werden: eñ dat hy tot v spreeckt, waerom veruolcht ghy my, het sal v hardt

Act. 9. zijn teghen den prickel te stooten. Want van dese syne wtuerko

Zacha. 2. renen segt hy: Die v raeckt, die raeckt den appel mijnder oogen aen. Ende v vermaent hy, segghende: En wilt myne ghesalf-

Psalm. 104. den niet aentasten, ende teghen myne Propheten en wilt niet wreet zijn.

Het is groote wreetheyt, ende een schrickelicke ondanckbaerheyt, den selfden te verdrucken ende te doodē, die goet ende leuen waghen om v tot den eewighen leuen te brengen wt den wech der eewigher verdoemenissen: also loont ghy het goet met quaet. Dit en zijn ymmers gheen teeckenen van menschē, ick late staen van Christenen: Daerom bidde ick v, ende vermane v door onsen Heere Jesum Christum, door wiens bloet dat ghy van de bloetgierighe tyrannie des duyuels verlost zijt, dat ghy v wachten wilt van uwe handen bloedich te maken in der gherechtighen bloet. Ofte anders, de hant des Heeren die is als nv verheuen om sulcken ongherechtighen wreetheyt ende wreede ongherechticheyt te straffen. Beghint ghy de godsalighen te verdrijuen ende wt te roeyen, so sult ghy alle vergaen.

Gene. 7. Als Noe in de Arcke treet, so rijst de verderffelicke wateruloet ouer al dat leuen ontfanghen heeft. Als de godureesende Loth

Gen. 19. met zijn huysghesin wt Sodoma gaet, so en dersmen niet anders dan sulpher ende vuerreghen van den Heere verwachten, om alle boosen te verteeren. Daerom siet toe: ghy zijt in v eyghen licht, ghy verderft v seluē. Want laet v de Heere geen

Esa. 1. zaet: ghelijck Sodoma ende Gomorrha sult ghy alle van den toorne Gods verslonden werden. Wilt ghy het Serpent hel-

Gene. 3. pen in de hiele Christi bijten, so sal v hooft in stucken gebrijselt

2. Thess. 2. werden. Wilt ghy den Antichrist in synen stoel setten: so sal v Christus met het sweert zijns mondts vernielen, ende tot een

schadel zijnder voeten brenghen. Want teghen God en ghelt Prouer.21.
noch raet noch ghewelt.

Nv wel aen, ick weet dat ghijt door onwetenheyt ghedaen hebt (ghelijck oock alle onse voorvaders den Propheten ende Apostelen omghebracht hebben): maer bekeert v noch, eñ staet af van het onnoosel bloet te vergieten, ende de Heere die daer rijck is van barmherticheyt, sal uwer ontfermē, eñ met opēder armen ontfangen. Volcht het exempel des Coninckx Manasse, beweent uwe sonden: eñ de Heere sal v ghenadich zijn. Want hy en wil niet des Sondaers doot: maer dat hy hem bekeere ende leue. Ist dat ghy afstaet eñ v bekeert: so sal de Heere een licht laten opgaen in uwe herten, ende de sonne uwer gerechticheyt ouer al laten schijuen. Ghy sult in vruechdē v leuen leyden, ende in vrede v volck regieren. Het volck sal de Wet des Heeren leeren, eñ sullen de vreese Gods voor ooghen hebben. O ghelucikich volck, dien sulcks gheschiet, welcke den Heere voor haren God houden. O salighe Ouerheyt, die het Wetboeck eñ de Testamenten des Heeren altijt in de hant hebben, ende haer daer in oeffenen dach eñ nacht. Want sy sullen den wille des Heeren bekennen, ende haer volck in gerechticheyt regeren. Daer en sal niemant beschadicht ofte gedoot werdē Esa.14.
op den heylighen berch Gods: want de aerde sal veruult werden van de wetenschap des Heeren, ghelijck de Zee met water veruult is.

De almachtighe ende barmhertighe God, de Vader onses Heeren Jesu Christi, wil alle duystere ooghen ende blinde herten eenmael door synen heylighen Gheest verlichten, ende bysonder des Ouerheyts, op dat sy mogen sien in wien dat sy gesteken hebben, ende den Heere der heerlickheyden ende Koninck aller Koningen bekennen, synen naem heyligen, zijn rijck verbreyden, zijn ghemeynte beschermen, ende also haer poorten openen om den Koninck der glorien te ontfangen, Amen.

Geschreuen binnen Antwerpen.
Ende voleyndicht in den
Jare onses Heeren
D.M.Lix.

Exemplen vvt de H. Schrif-
tuere: Dat de gherechtighen van tbeginsel des weerelts af altijt veruolcht zijn gheweest.

Gen.4.a.4. Heb.11.a.4. Mat.23.d.34

HAbel de gherechtige, wtdruckende door de offerhande des lam-
mekens dat voor den Heere ghedoot wert, dat hy self sondich
was, ende om der sonden wille den doot schuldich: ẽ dat het
beloefde vrouwẽ zaet van het Serpent ter doot verbeten, zijn
sonden, doot ende verdoemenisse (dwelck het hooft ẽ geweit des Ser-
pents is) soude vernielen ende wech nemen: is hy den Heere behagelick
Habel ver- gewordẽ, ende daerom van synen broeder die oock offerhande dede, seer
moort. iammerlick verslaghen ende vermoort: hoe wel de Heere Cain te voren
vermaende dat hy van sulcken boosheyt soude afstaen. In dese verstoo-
ringhe veruiel den dienst des Heeren tot datse ten tijdẽ Enos wederom
opghericht wart.

Isaac ver- Abraham hadde twee sonen, eenen van der dienstmaeght (namelick
uolcht. Ismael) ẽ den anderen van der vrije vrouwe, Isaac genaemt. Die van
de dienstmaeght was, is na den vleesche gheboren: maer die van de vrije
Gal.4.d.29 was, is door de toesegginghe gheboren. Die na den vleesche was, ver-
Gen.21.a.8. uolchde den ghenen die na den gheest gheboren was.

Jacob ver- Jacob om dat hy van synen vader met den seghen des Heeren ghese-
dreuen. ghent was, wardt van synen broeder Esau benijt, ende ghedreycht met-
Genes.27. ter doot. Daerom moest hy in vreemde landen vluchtich zijn om zijn le-
uen te behouden.

Genes.37. Joseph om dat hy den wille des Heeren verklaerde, ende synen broe-
deren van boose stucken beschuldichde, is hy van haer gheuanghen, in
Joseph ver- een put ghewor pen: sy hebben raet ghehouden om hem te dooden: maer
kocht. God heeftet verhindert. So hebbense hem ten laetsten aen eenẽ Heyden
schen mensche verkocht.

Exod.1. De Israeliten zijn van de Heydensche Egyptenaers seer iammerlick
verdruct, ende tot slauen ghemaect. By mandamente des Koninx wart
De Israeli- hen beuolen haer eyghen kinderen in twater te werpen ende te verdrine
ten verdruct ken. Maer God voechde dat hoe sy meer verdruckt werden, hoe sy meer
wiessen ẽ vermenichuuldichden, ghelijct altijt met den geloouigen ge-
schiet. Ten laetsten als de Koninck het volck niet en woude laten den
godsdienst volbrenghen, so heeft hem de Heere dickwils doen vermanen
door de Predikanten, ende menighe straffinghe ende plagen ouergeson-
den. Als hy nv meynde Gods volck teffens te verderuen, so is hy met al-
Exod.14. le zijn ghewelt te gronde verdoruen ende wgheroept.

Als nv de Israelitẽ (welcke de gemeynte Gods was) vermenichuul-
dicht waren, ẽ eenen Koninck hadden verkregen: So heeft Saul haer
Koninck de stemme Gods ongehoorsaem geweest. God heeft hem van
zijn onghehoorsaemheyt ende eyghen verkoren godsdienst doen straffen
Dauid wert door den Propheet. Hy en heeft geen boete gedaẽ: daerom is hy vã God
veruolcht. verworpen, ẽ Dauid in zijn plaetse ghestelt. So heeft hy Dauid meni-
gerley wys veruolcht. Hy beschuldichde hem als een oproermaker, ende
85. Priesters doodde Ahimelech den Priester ẽ vijfentachtentich mannen, om dat sy
ghedoot. Dauid in synen noot spijse ghegheuen hadden ende hem vertroost.
1. Sam.22. Jeroboam de vierde Koninck van Israel van het volck des Heeren,
3. Reg.12. heeft Israel eenẽ vreemdẽ Godsdienst opgericht in Bethel ẽ Dan, ẽ

heeftse

heeftse alle tot sonden ghebracht. Hy maeckte self ẽ wijede afgodische
Papen. Als hem de Propheten straften, so dreychde hyse te vanghen. 3.Reg.13.
Achab de Koninck van Israel heeft so schandelicken afgoderie onder 3.Reg.16.
het volck Gods gedaen, dat niemant van alle de Koningen zijns gelijc- De gerechti
ke en was ghewecst. Hy heeft een huysvrouwe gehadt die Iesabel hiet: ge ẽ prophe
sy veruolchden beyde de Propheten Gods, de ontschuldighe brachten sy ten ghedoot.
ter doot: hy verweet Heliam dat hy een oproermaker was, maer Helias
bewees dat de Coninck self een oproermaker was, die de Wet des Hee
ren verlaten hadde.
Micheas propheterende ende predikende den wille des Heeren, wart 3.Reg.22
van Sedechia den valschen Propheet gheslaghen, ẽ van Achab in van Micheas ge
den ghewoorpen, ende in den karcker met het broot des verdriets ẽ met slaghen ende
het water des benautheyts gheuoedt. gheuanghen
Hanani straft Aza den Coninck van Iuda dat hy hem op een mensche 2.Para.16.
verliet, ende in Benedab den Coninck van Syrien hopede, ende niet op Hanani ghe-
den leuendigen God. Daerom liet hem de Coninck in de geuanckenisse uangen ende
werpen, ẽ verdructe veel van den volcke: want hy was om deser straf- ghedoot.
finghe seer ontstelt ende beroert. Der Coningen ende Princen ooren en
willen de straffe des Heeren niet hooren.
Ioas de Coninc vā Iuda was een goduruchtich prince de wijle dat 2.Paral. 24.
Iojada de opperste Priester leefde: maer na zijn doot is hy tot afgoderie
veruallen. Zacharias de sone van Iojada strafte den Coninck ende syne
Princen voor alle den volcke, seggende: Dit segt God: waerō hebt ghy
de gebodē des Heeren ouergetredē? Het en sal v niet wel geluckē: want
om dat ghy den Heere verlaten hebt, so sal hy v oock verlaten. Doe heb Zacharias
ben sy met malkanderen aengespannen, ende hebben Zachariam wt het ghesteenicht
mandament des Conincks ghesteenicht in het voorhof van des Heeren
huys. Ẽ tot straffe des ongerechticheyts is het volck in een strijdt ver
slagen, ẽ de Coninck in zijn bedde van zijn eyghen dienaers vermoort.
Na dat de Coninck Achas den tempel des Heeren hadde doen sluytē, 2.Paral.30.
ende den warachtighen godsdienst in Iuda oock te niete ghebracht: so
heeft God almachtich Zedechiam wederom verweckt, die den dienst des
Heeren wederom vernieut, ende het volck tot boete ende leetwesen ver
weckt heeft. Hy sandt Predikanten wt die niet alleen in zijn rijck van
Iuda: maer oock buyten zijn rijck in Israel souden het volck prediken
ende leeren, datse van haer afgoderie souden afstaen ende bekeeren haer
tot den Heere van gantscher herten. Ende sy ghingen also van stede tot De Prophe
stede: maer sy werden begeckt ende beschimpt. ten bespot.
Na desen goduruchtigen Coninck heeft Manasses ouer Iudam ghe 4.Reg.21.
regneert. Dese was een booser afgodē dienaer dan de Heydenen self. Hy
en verleydde niet alleen de ghemeynte Gods tot afgoderie ẽ boosheyt: Der gerech-
maer oock doodde hy so menige gherechtighe dat Hierusalem met bloet ten bloet ver
veruult was tot bouen toe. goten.
Daniel om dat hy gheen afgoderie bedrijuen en woude, ẽ als hy daer
toe vermaent wert, de selfde strafte: ẽ oock om dat hy tegen het manda- Daniel voor
ment des Ouerheyts alleen den leuendighen God aenriep ẽ badt. So de Leeuwen
is hy tweemael in der leeuwen kuyle ghewoorpen. Dan.6. ende 4. ghewoorpen.
Iehu de Propheet des Heeren bestraft Baasa den Coninck ende zijn Iehu ghe-
huysgesin van dat gruwelick quaet dat hy gedaen hadde, om dat hy den doot.
Heere met het werck zijnder handē terchde: ende seyde hem de straffinge 3.Reg.16.
die hem ouerkomen soude. Daerom heeft hem de Coninck doen dooden.
Thobias heeft veler goduruchtigher menschen lichamen, die door de Veel mēschē
wreetheyt des Conincx Sennacheribs omgebracht ẽ gedoot warē, by ghedoot.
nachte

nachte begrauen, teghen des Ouerheyts danck, ende heeft daerom ver-uolginghe gheleden.

Tob.1.2.

Achior aen eenen boom ghebonden.

Achior de Hertooch der Ammoniten vermaende Holophernem dat hy Gods volck niet en ſoude verdrucken: want God haer vyanden ſelf ſoude verderuen, om dat hy een beſchermer ende voorvechter der gerech tighen is. Daerom dreychde hem Holophernes tſamen met de Iſraeli-ten te dooden, ende dede hem aen eenen boom binden, Iudith 6. So lut-tel machmen de waerheyt lyden.

Hierem.36. Hieremias gheuangen: zijn boecken verbrant.

Sedechias worp Hieremiam in geuanckeniſſe om dat hy hem na ſynẽ ſin eñ begheerte niet en propheteerde. De Papen ofte valſche Prophe-ten wouden hem alle ghelijck doot hebben, om dat hy teghen haer ende haren godſdienſt eñ ſtadt predicte. Hierem.26. Men verbrandde zijn boec-ken wt het Mandament ende bewillinghe des Koninex Ioachim.

Amos.7. Amos wort verboden te prediken.

Amos predikende eñ ſtraffende de afgoderie vã de gemeynte Iſraels, is van Amaſias de Bethel Paep by dẽ Koninck Hieroboam als een op-roermaker tegen de koninclicke maieſteyt beſchuldicht: hem wart ver-bodẽ te prediken in des Koninex landen, eñ gebodẽ dat hy vliedẽ ſoude.

Dan.3.

Sidrac, Miſac, Abdenago in eenen Ouen ghe-worpen.

De Koninck Nebucad Neſer hadde een goudẽ Beeldt opghericht eñ dede dat wijen. Hy beual met een Mandament datmẽ dat beeldt eeren, aenbidden eñ daer voor neder vallen ſoude alſmen de belle kloncke, ende op de Orghelen ſpeelde. Dit en hebben Sidrac, Miſac, ende Abdenago niet willen doen, ende haer met afgoderie niet willen beſmetten. Daer-om zijn ſy in eenen brandenden Ouen ghe worpen: maer God heeftſe be ſchermt ende behouden.

Merct of onſe Papiſten deſe dinghen van Antiocho niet gheleert en hebben.

Onder den Ioden, die te Hieruſalem ten tijden des booſen Koninex Anthiochi, haer noch by de warachtige Religie behielden, eñ van de ge-boden Gods niet en wouden afwijckẽ, zijnder gedoot mannen eñ vrou-wen, iongelingen, maeghden ende kinderen ſonder ghetal. De Koninck dwancſe de Wet des Heeren te verlaten, den Tempel Gods wart voor den afgoden ghewijet, den dienſt Gods wert beſmet, ende niemandt en derfde hem een Iode belijden te zijn. De Heydenſche religie eñ afgode-rie wart by mandamente beuolẽ in allen ſteden van Iſrael te onderhou-den: wie ſulex niet onderdanich en was, die moeſtet metter doot betalen. De boecken der hevligher Schriftueren werden gheſchoert ende ver-brant: ende by wien datmen eenighe boecken vant, ofte die de leeringhe Gods toeſtonden die moeſten ſteruen. So wie de Sacramenten des Heeren na zijn ordinancie ghebruyckten, die werden ghedoot, ende haer goet was verbuert, 1. Machab. 1. ende 2. Machab. 6.

Twee vrouwen eñ haer kinderkens.

Daer werden twee vrouwen voortghebracht die na het ghebot des Heeren haer kinderen beſneden hadden: de kinderẽ werden aen den hals ghehanghen ende ghedoot, ende de vrouwen zijn van de mueren afghe-ſtooten. Sommighe andere waren in de holen gheuulucht, om dat ſy den Sabbath ſouden heylighen, ende men heeftſe daer met vuer verbrant.

2. Mach.6. Eleazarus.

Eleazarus een goduruchtich oudt man, een voorſtander der Schrift-gheleerden wart gedwongen om tegen Gods ghebot verckens vleeſch te eten: maer hy heeft liever willen eenen eerlicken doot ſteruen, dan de Wet des Heeren ouer treden.

Seuen broeders ende de moeder.

Daer waren oock ſeuen broeders met haer moeder, die alle de eene na den anderen met wonderlicker ſtantuaſticheyt de gruſame tyrannie van ſlaghen, villen, ſnijden ende branden gheleden hebben, om dat ſy het ghebot des Heeren niet en wouden ouertre den, ende de Mandamenten des Ouer-heyts gehoorſaem zijn.

TOT DEN CHRISTELICKEN LESER.

OM wel eñ bequamelick de historiẽ der Martelaren te beschrijuen, so heeftet ons goet gedacht, dat wy de selfde van den tijden Christi af tot dese onse tijden toe, met haer nauolghende Jaren aen teeckenden: ende opt cortste, so veel alst moghelick is, den oorspronck der dwalingen die nv de ouerhant ghenomen, ende de waerheyt onder gedruckt hebben, verklaren: ende des Roomschen Antichrists gheueysthheyt, valsche leeringhe, ende bloedtghierich ghewelt ontdecken ende voor ooghẽ stellen souden. Maer wãt het niet wel ordentlick yeghelick op synen tijdt ghestelt kan worden, om dat alle dwalinghe niet terstont volmaectelick, maer metter tijt, nv wat, ende dan noch meer, toe ghenomen, ghewassen ende vermeerdert hebben: so bidde ick den goetgunstighen Leser, dat hijt my te goede ende wel af neme, ist dat ick hem in als (ghelijck ick wel soude begheeren) niet ghenoech gedaen en hebbe. Want al en hebbe ick niet ghedaen dat ick wel begheerde, ick hebbe ten minsten ghedaen dat ick konde. So sullen wy dan vã Christo, om wiens wille alle Martelaers van tbeghinsel des weerelts af ghedoot zijn gheweest, dese onse historien beghinnen.

Sommige ghetuyghenissen der heylighen Schrift.

Joan.xv.c.xix.

Waert ghy van de weerelt/ so hadde ghewisselick de weereldt het hare lief: maer na dien ghy vā de weerelt niet en zijt/ maer ick hebbe v van de weerelt wtuercoren/ daerom haet v de weerelt.

Ghedenckt des woordts dat ick v ghesept hebbe: Een dienstknecht en is niet grooter dan zijn heere. Hebbē sy my veruolght/ so sullen sy oock v veruolghen: hebben sy mijn woort ghehoudē/ so sullen sy oock het uwe houden: Maer dit alles sullen sy v doē/ om mijns naems wille/ om dat sy niet ghekent hebben den ghenen/ die my ghesonden heeft.

Joannis xvi.

Sulckx heb ick tot v ghesproken / op dat ghy niet ghearghert werdet. Sy sullen v van der Synagoghen wt bannen: ia daer coemt een vre/ dat so wie v doodet/ meynen sal/ hy doe Gode eenē dienst daer aen.

Ende sulckx sullen sy v doen/ om dat sy noch den Vader noch my ghekent hebben.

Maer sulckx heb ick tot v ghesproken/ op dat wanneer de vre ghekomen sal zijn/ ghy daer aen ghedencket/ dat ick het v ghesett hebbe.

Rom.viij.g.xxxv.

Wie sal ons scheyden van der liefde Christi? Verdruckinghe/ oft benouwinghe/ of veruolghinghe/ of honghernoot / of naectheydt / of perijckel / of sweert? (Ghelijckerwijs ghescreuen is: Om uwent willen werden wy daghelicx ghedoot/ wy werden ghereckent als slachtschapen. Maer in allen desen ouerwinnen wy door hem/ die ons lief ghehadt heeft.)

Want ick ben ghewis/ dat noch doodt/ noch leuen/ noch Enghels/ noch Ouerheyden/ noch Machten/ noch het teghenwoordighe/ noch het toecomende/ noch hoocheyt/ noch diepte/ noch eenich ander schepsel/ ons sal konnen af scheyden van der liefde Gods/ welcke is in Christo Jesu onsen Heere.

i.Pet.iiij.a.iiij.

Het is hen vreemt die v lasteren dat ghy niet met hen tsamen en loopt in het selue wtstorten der ouerdadicheyt: welcke sullen rekenschap gheuen hem/ die daer bereyt is te richten de leuendighe ende doode

VAN IESV CHRIsto onsen Salichmaker, de onnoosele Bethlehemsche kinderkens, ende Joannes Zacharias Soon, de Dooper.

IN t eenenveertichste Iaer des Rijckx Augusti des tweeden Roomschen Keysers, is Iesus Christus de eenighe warachtighe soon des leuendighen ende Almachtighen Gods, door de kracht des heyligẽ Geests ontfanghen ende gheboren wt de Maghet Maria, warachtich mensche gheworden wt den zade Dauids na den vleesche, ghelijck hy te vooren den voorvaderen beloeft was, om het menschelicke geslachte teghen synen hemelschen vader te versoenen, ende van sonde, doot, duyuel ende verdoemenisse te verlossen, door de onbeulecte offerhande zijns lichaems. Augustus was dẽ tweeden Roomschẽ Keyser.

In zijn ionghe iaren werdẽ om synent wille te Hierusalem de Princen ende ouerste Priesteren beroert, om dat sy saghen dat zijn heerlickheyt alreede so seere verbreyt wert. Herodes der Joden Coninck dede groote neersticheyt om hem te verdrucken ende te dooden, * om welcker saecken wille Christus met zijn ouders in Egypten vluchten moeste: † daerom doodde Herodes alle tweeiarige kinderen, ende daer beneden, die hy binnen Bethlehem vant. De priesters eñ Coningẽ worden ontstelt õ de glorie Christi. Math. 3. a. 3. * Mat. 2. c. 14 † Mat. 2. c. 16

Ontrent * den Jare ons Heerẽ Jesu Christi xxx. † als Tyberius de derde Roomsche Keyser regneerde, was in den Joodtschen lande * een Predicant, Joannes Zacharias soon, die den menschen tot ghemoet beteringhe ende gherechticheyt des leuens vermaende: leerende dat Christus de ghene was, van wien de menschen aflaet ende verghiffenisse der sonden halen souden, ende tot meerder versekeringe doopte hyse met water. Sijn leuen was seer strangh ende hardt. Hy strafte de Bisschoppen Priesters ende Doctoren van haer geueystheyt ende hooghmoedicheyt, die daer pochten dat sy Abrahãs kinderen waren. † Sy seyden wederõ dat hy den duyuel in hadde, ende straften hem om dat hy was doopende. Joannes de Dooper. * Luc. 3. e. 23 † Luc. 3. a. 1 * Mat. 3. a. 1. Marc. 1. a. 4. Luc. 3. a. 4 † Mat. 11. c. 18

Ten laetsten, na dat hy veel ghepredict hadde, ende van Herodes dẽ Coninck gheern ghehoort wert, * heeft hy den Coninck ghestraft van zijn ouerspel, dat hy met zijns broeders huysvrouwe bedreef, ende riep hem tot beteringhe zijns leuens. † Om welcker sake wille de ouerspelighe hoere Herodem den Coninck opgheruyt heeft, dat hy Joannẽ den Dooper soude ombringhen: d'welck hy oock ghedaen heeft. So is de vrome Martelaer des Heeren ende ghetuyghe Jesu Christi onthooft geworden in dẽ kercker, ende zijn hooft der hoere tot eẽ present ouer geleuert. Mar. 6. b. 15. Mat. 14. a. 4 Mar. 6. c. 20 Mat. 14. a. 8.

¶ In * desen selfden tijt heeft Christus Jesus den wille zijns Hemelschen Vaders in den landen Judea ende daer ontrent gaen predikẽ, ende leeren, straffende † alle boosheyt, heelende ende ghesontmakende alle krancken, de dooden verweckende, ende de duyuelen wt drijuende. Christus Jesus. Math. 9. * Mat. 4 c 17 Mar. 1. b. 14.

* De gheleerden des wets, Doctoren, Bisschoppen ende Priesters, wiens sonden hy dickwils ende menichwerf strafte, waren seer hatich, ende nijdich tegẽ hem, soeckende hem dicwils te begrijpen, in zijn worden, * Sy seydẽ dat hy door de macht Beelzebul de duyuelẽ wtworp. † Mat. 9. a. 3. b. 11. 14. ende 12. a. 2.

XXXiij. Het ghemeyn simpel volck hoorde hem gheern, ende achten hem voor
Mat.9.v.35. een Propheet.
Hy vergaderde Leerionghers, ende sandtse wt om te prediken ende te
doopen, ende gaffse macht om alle qualen te genesen: hy beualse dit al om
niets te gheuen, want zijt om niets ontfanghen hadden: hy leerdese alle
*mat.10.b.21 hooghmoet, eerghiericheyt eñ heerschappie te vlien: *hy voorseyde haer
Mar.13.b.9. datse om zijns naems wille, gheuanghen, ghegeesselt, veriaecht, gedoot,
Luc 21.c.11. ende van allen menschen ghehaet souden werdẽ: † also dat alle menschen
†Joã.16.a.2. dencken souden, datse God een behaechlicke offerhãde doẽ, als zijse om=
brenghen sullen.
Mat.15.a.3 * Hy bestrafte den Phariseen, datse door mẽschen insettinghẽ, de wet
†mat.11.c.19. Gods ouertreedden. † Hy wert van haer een braet, een wijnsupper, een
vrient der tollenaren ende booswichten, een menschẽ verleyder gheheetẽ.
Het Auent= * Ten laetsten, na dat hy een heylighe Maeltijt verordent ende in ge
mael. stelt hadde, die hy den gheloouighen tot zijns doots ghedachtenisse be=
Mat.26.b 19 ual te houden: is hy van zijn eyghen Leeriõgher in handẽ der Bisschop
pen, Prelaten ende Priesters gheuanckelick ouergheleuert, die hem be
schuldichden, dat hy teghen den tempel Gods ghesproken hadde: dat hy
De gheeste= een Gods lasteraer was, ende hebben hem also in handen des weereltlic
licke leueren ken rechters Pontij Pilati ouergeleuert, ende hem aldaer beschuldicht,
Christum in dat hy een Wetbreker was: dat hy de ordentlicke Ouerheyt verwerpẽ=
de wereltlic de, hem seluen Coninck maecte: dat hy wt kracht haerder wet steruen
ke hat ouer. moeste, ende kozen daerom veel lieuer datter een dootslagher vrij soude
gaen, dan Christus.
De weerelt Pilatus, hoe wel dat hy sagh dat Christus wt haedt ende nijdt ouer=
licke rechter gheleuert was, nochtans om dat hy des Keysers vrient blijuen soude, eñ
veroordeelt zijn regiment behouden mocht, heeft hy zijn handen ghewasschen, ende
Christum. Christum veroordeelt aen een galghe te hanghen tusschẽ twee moorde=
naers.
Esa.53. Also heeft *dat onnoosel Lammeken, in wiẽs mont gheen bedroch ge
vonden en is, een schandelicken doot gheleden: op dat hy door die eenige
offerhande die hy aen den cruyce volbracht heeft, de menschen met synen
Vader versoenen, ende de schuldt der sonden volcomelick betalen
soude.
Des derdẽ daeghs daer na, is hy vã den doot verresen, om onser recht
Christus veerdichmakinghe wille. Welck, alst den Bisschoppen ende Prelaten
verrijst. verkondight worde, hebben sy de dienaren diet boodtschapten met gelt
omghekoft, dat sy segghen souden, dat zijn leerionghers hem wech geno
men haddẽ, dewijle sy noch sliepen. Siet doch hoe de gheestelicke Hee
ren altijt arbeyden, om de klare sonne des Goddelicken waerheyts te
verduysteren.
Daer na is hy ten hemel op gheklommen, in de teghenwoordicheydt
Act.1.b.9. zijnder leeriongheren, ende sidt aen de rechterhant des eewighen ende
almachtighen Vaders, met wien hy regneert inder eewicheyt.

VAN DE APOSTO-
len, ende Stephanus den Diaken.

NA dat Jesus Christus ten hemel gheklommen, ⁎ende dē leertonghers den heylighen Gheest na zijnder beloftē ghesonden hadde, ende het ghetal der gelooviighen daghelicx door de vrij moedighe predikinghe der Apostelen meer ende meer toe nā: †So zijn de overste Priester ende zijn raetsluyden nijdich gheworden, ende sloeghen de handen aen de Apostels, ende leydense in de ghevanckenisse. Maer de Enghel des Heeren opende des nachts de doren, ende leydese weder wt, ende bevalse de woorden des levēs te prediken. Doe men nv tot den kercker ghinck, vondtmen de doren ghesloten, ende de wachters daer voor, maer sy en vondē niemāt daer in. Als de Bisschoppen, Priesters ende Kerckmeesters dat hoorden, worden sy verschrickt, denckende wat daer wt komen soude. Daer na hebben zijse in den tempel ghevonden, ende hebbense sonder ghewelt voor den raet ghebrocht. De Overpriester seyde tot hen: Hebben wy v niet gebodē, dat ghy niet en soudet leeren in desen naem? ende siet ghy hebt Hierusalē met uwer leeringhen veruult, ende willet deses menschen bloet over ons brengē. De Apostels antwoordden, Men moet God meer ghehoorsaem zijn, dā den menschen.

Act. 2. a. 4
Act. 4. a. 1. ende 5. c. 17

De gheestelicke Prelaten verbiedē Christum te prediken.

Eñ als Gamaliel dē Priesterē geradē hadde, datse de Apostels soudē laten gaen, op dat sy teghen God niet en misdeden: want seyde hy, is dit werck wt den menschē, so salt wel vergaē, maer ist wt God, so en kont ghijt niet breken: so hebbēse de Apostels ghegheesselt, eñ verbodē, datse in dē naē Christi niet predicken en souden. Maer sy ginghen vrolick vā den raet, om dat sy weerdich waren voor den naem Christi smadicheyt te lijden, ende en hielden niet af, Christum te verkondighen.

De Apostolen prediken Christum teghen het mādament des Overheyts.

⁎Stephanus een verkoren Diaken der ghemeynten Christi, vol gelooſs ende krachts, dede veel wonderlicke ende groote teeckenen onder het volck. Teghē hē stondē sommige Jodē op, eñ disputeerdē met hem: maer sy en kondē niet wederstaē de wijsheyt eñ den gheest die door hem sprack. So hebbē sy hē gevangē, eñ voor den Raet gebracht, eñ beschuldichden hem valschelick, segghende, Dese mensche en laet niet af schandelicken teghen dese heylighe plaetse ende de Wet te spreken, eñ dat Jesus van Nazareth dese plaetse, ende de manieren die ons Moyses ghegheven heeft, te niete doen sal. De overste Priester vraeghde hem oft also was. Stephanus verhalende de prophetien, die daer te voren seydē van den toecomenden Chrisium, welckmen behoorde ghehoor te geven, heeft de hardtneckicheyt ende de tyrannie der Joden ghestraft, segghende, Ghy hardtneckighe ende onbesneden van herten, ende ooren, ghy wederstaet altijt den heyligen Gheest, gelijck als uwe Vaders, also oock ghy. Wat Propheet hebben uwe Vaders niet vervolght? Sy hebben ghedoot, die daer te voren verkondichden de toekomst des gerechtigē, wiens verraders ende moorders dat ghy nv gheworden zijt: ghy hebt de Wet ontfanghen, ende niet bewaert. Doen sy dat hoorden, doorsneet dat haer herten, ende knersten met haer tanden over hem. Maer hy, vol van den heylighen Gheest, sagh op na den hemel, ende seyde: Jck sie de hemelen gheopent, ende des menschen soon ter rechterhandt Gods staē. Maer sy kreten seer luyde, ende stopten haer ooren, ende worpen hem ter stadt wt, ende steenichdē hem. Hy riep: Heere Jesu ontfanght mynen gheest, ende viel op zijn knien, ende badt voor zijn vianden, dattet de Heere haer vergheven woude, Ende also ontsliep hy in den Heere.

⁎Act. 6. b. 8.

 Jacobus

C.lxx

IACOBVS ZEBEdeus, ende Symon Petrus.

Act. 12. a. 1.

IAcobus Zebedeus soon, Joannis broeder, is van Herodes den Coninck, ter liefden der Bisschoppen ende Priesteren der Joden (die met alle manieren pooghden ende arbeyden den naem Jesu Christi wt te roeyen, ende zijn glorie te verdempē) met den sweerde ont hooft ghewoorden: ende want hy sagh dattet den Joden aengheuaē ende behaeghlick was, sloegh hy oock de handen aen Simon Petrus, eñ leyde hem geuanghen. Maer de Enghel des Heeren heeft hem des nachts wōderlicker wijs verlost, hoe wel dat hy seer scherpelick vā veel krijchs knechten bewaert wert.

PAVLVS VAN Tharsen

TEn tijden als de seste Keyser des Roomschen rijckx, Nero, een seer boos eñ wreet tyran, regneerde, isser een groote bloetstortinghe gheschiet in veel verscheyden landen, daer de Christenen nv verstroyt waren: ende de Christenheyt was nv seer vermenichfuldicht ouer de gantsche weereit, door de vlijtighe predikinghe der Apostelen ende discipelen Christi Jesu.

Doe nv de duyuel sach dat zijn rijck, het rijck der duysternisse, door de klare sonne des Euāgelischer waerheits verstoort wert: ende de blinde afgoderie, daer hy de gantsche weerelt in gheuanghen hielt, ontdeckt wardt: heeft hy alle zijn macht daer in te wercke ghestelt, om de waerheyt met den sweerde te te verdrucken, ende zijn rijck met ghewelt te beschermen. So heeft hy niet alleen den Joden, maer oock den Heydenen teghen de Christenen oproerich ghemaect, also dat tot desen tijden, ende daer ontrent seer veel Godvruchtighe Predicanten ende Leeraers omghebracht zijn, als Petrus, Paulus, Philippus, Apollinaris, Marcus, eñ veel meer andere, welcke wy eēsdeels om de kortheit wille achter laten: eensdeels oock om dat wy gheen sekerheyt van haren doot hebbē.

Act. 9. a. 1. Paulus was een Apostel Jesu Christi vanden zade Abrahe, wt Bē iamins gheslachte, na de wet een Phariseus, gebooē te Tharsen in Cilicien, een burgher van Roomen: op gheuoet aen Gamaliels voetē in de wet des Heeren, een seer yuerich man voor de vaderlicke insettinghe.

Paulus wort hier eē Kettermeester oft inquisiteur.

Hy heeft van den Bisschoppen ende Priesteren der Joden macht ont fanghen, om alle die den naem Christi beleden, mannen ende vrouwen, te vanghen, te binden, ende ouer te leueren om ghepijnicht te werden: al so datter onder den Christenen een groote verstroynghe quam, van alle die te Hierusalem woonden, want hy ghinck in de Synagogen, eñ pijnichdese menichmael, eñ hy dwanckse te lasteren den naem Christi.

Als hyse oock dus tyrannichlick in vreemde steden veruolghde, eñ na Damasco reysde, so wert hy door de klaerheyt des Godlicken lichts ter eerden gesleghē, eñ vā Christo geuraecht, waerō dat hy hē veruolghde: dattet hem swaer soude vallen tegē den prickel te stooten. Eñ als Paulus geseyt hadde: Heere wat wilt ghy dat ic doe: so heeft hē de Heere te

Damasco

Damasco ghesonden, ende na drye daghen isser een Leeriongher Ananias ghenaemt tot hem ghekomen, die hem ghedoopt heeft.

Als nu Paulus sommighe daghen te Damasco by den Christenen gheweest hadde, heeft hy van stonden aen Christum in der Synagogẽ ghepredickt, dat hy de soon Gods was. Sy verwonderdẽ haer alle diet hoorden, ende seyden: is dese niet die de Christenen te Jerusalem verwoestede, ende is oock daerom hier ghekomen? maer Paulus wert al tijt meer versterckt, eñ verwerrede de Joden die te Damasco woondẽ. Paulus pre dict Christũ.

Na veel daghen hielden de Joden raet om hem te dooden, ende hebbẽ * des koninx Aretas stadthouder daer toe bewillicht, dat hy des stadts poorten dede bewaren nacht ende dach om Paulum te vanghen. Maer de broeders hebben hem by nachte in eenen korf door een venster des stadtmuers nedergheiaten, ende also ontuloot hy ende quam te Jerusalem, daer hy by de gheloouighe broeders komen woude: maer sy vloden alle van hem, want sy en geloofden niet dat hy een broeder was: ter tijt toe, dat hem Barnabas tot den Apostelen gebracht hadde, ende hen vertelde, hoe dattet met hem te Damasco vergaen was. 2 Cor. 11 g. 33

Doe began Paulus daer oock voor den Joden, vrijmoedichlick den naem Jesu te verkondighen, ende als hem de Griecksche Joden niet en konden teghenstaen so wouden sy hem oock dooden. Maer de broeders hebben Paulum na Tarsen ghesckickt De vrijmoe dicheyt Pauli.

Hy heeft veel landen ende stedẽ doorreyst: de kercke Christi in Grieckenlandt opghebouwt ende ghesticht, * veel pericülen ende arbeydts gheleden, so dat hy dickwils ghevanghen ende in doods nooden was: van den Joden heeft hy vijfmael veertich slaghen, behaluen een, ontfanghen: drijmael is hy ghegheesselt: eens ghesteenicht: drijmael schipbrekinghe gheleden: nacht ende dach in de diepte der zee gheweest, in groote periculen te lande, ter zee, onder zijn eyghen vrienden, onder den Heydenen, in steden, in woestynen, onder den valschen broederen, onder de moordenaers, in hongher, dorst naecktheyt, koude, moeyte eñ arbeyt. 2. Co. 11. f. 23

In dese syne tijden, heeft de ghemeynte te Corinthen de heylige mael tijdt Christi Jesu, die hy tot zijns doodts gedachtenisse verordent hadde, beghinnen te veruaIschen, de sommighe aten ende droncken, de andere hongherden, de eene en verwachteden de andere niet: also wardt dit Sacrament (dwelck een Sacrament der liefden, ende des eenicheyts is) tot twist ende tweedracht misbruyckt. Dit straft Paulus seer heftichlick, segghende dat sulcx niet des Heeren Auentmael en was: maer een yeghelicx eyghen, ende dat sy daerom van den Heere ghestraft werden, met sieckten, kranckheyt ende sterften. Maer wat soudt ghy seggẽ lieue Paule, oft ghy v ooghen nederslaen mocht, op dese onse verdorven tijden, ghy soudt sien, een alleẽ, niet aen een tafel, maer aen een outaer staen, etende ende drinckende alleen: de ghemeynte is daer te samen geroepen niet om des Heeren Auentmael te eten, maer om te sien eten, men verkondicht daer den doot des Heeren niet, is dit het Auentmael des Heeren? of ist niet veel beter der Papen Auentmael te noemen, diet doch alleen slicken, ende en verwachten niemant? O ghy verualschers der Sacramenten, wat oordeel sal ouer v komen, ist dat de Corinthers van God also ghestraft zijn? Daerom zy een yegelick voorsichtich, dat hy haerder plaghen niet deelachtich en werde, want (als Paulus hier seght) daer moeten secten onder v zijn, op dat de beproefde openbaer onder v werden. ☞ Veruaïschinghe des Auentmaels. 1. Co. 11. d. 18. Der Papen Auentmael.

Lxx. Na dat Paulus met grooter neerstichept de ghemeynte des Heeren als een ghetrouwe dienaer, opghebout, ghelcert, vermaent ende onderwesen hadde, met woorden ende met schriften, * is hy ten laetsten te Jerusalem in den tempel gheuanghen, ghestooten en̄ geslagen ghewordden van den Joden, welcke hem meynden te dooden: maer hy is van haren handen ontweldicht door een Capiteyn der krijchsknechten.

Acto. 21. e. 27

Als hy nv aldus gheuanghen was, so hebben hem de Bisschoppen en̄ Priesters beschuldicht ende verklaghet als een oproerder ende ketter. Paulus zijn onschuldt ghedaen hebbende * heeft geappelleert ende op den Keyser beroepen. So is hy gheuanckelick te Roomen ghesonden. Daer hy † etlicke iaren lanck het woort Gods ende de Euangelische waerheyt ghepredickt heeft.

Paulus behelpt hē met de Heydensche rechten.

Ten laetsten is hy van den wreedē Tyrant, Nero, den Keyser, om de ghetuyghenisse des Christelicken Religioens onthooft geworden. Also heeft desen heylighen Apostel, die meer dan alle andere ghearbeydet heeft, synen loop gheeyndicht, ende heeft van den Heere ontfanghen de kroone der glorien. Ende is ghschiet (so men schrijft) na de gheboorte Jesu Christi ons Salichmakers int iaer Lxx.

*Act. 25 c. 10
†Act. 28 g. 30

IGNATIVS BIsschop van Antiochien.

IGnatius de eerste Bisschop van Antiochien na Sint Peter, een seer vlijtich man in de godsalighe leeringhe des heylighen Euangeliums: als hy wt tlant van Syrien na Roomen gheuanckelick gheuoert wart, was hy ouergheleuert in de handen der krijchsknechten, die hem seer wreedelick handelden, ende hoe hy haer liefllicker aenghinck, hoe sy door zijn goetdadichept dagheliex teghen hem straffer werden.

Dese seyde dat hy doe eerst een leeriongher Christi Jesu wart, als hem de veruolghinghe bestreet. Te Roomen komende wort hy aldaer verwesen, door de wilde beesten ghewotpen te worden, om van die verbeten ende verschoort te worden. Daerop seyde hy: Ick ben het koren Gods, ick sal met der beesten tanden ghemaelt ende ghekneet worden, op dat ick een suyuer broot worde. Also heeft de vrome ghetuyge Christi Jesu den beesten voor ghewotpen gheweest, ende van haer verschoert gheworden.

Onder terui ce wort men Christus discipel.

Ontrent dese tijt, als Traianus de veerthiende Keyser van Roomen regneerde, ontrent den iare onses eenighen Salichmakers Christi Jesu. C. x. isser groote veruolghinghe ende bloetuerghietinge ghschiet onder den Christenen. De oorsake deser wreetheyt was, om dat de keyser sorchde, datter eenich oproer wt de vergaderinghen der Christenen soude moghen oprijsen. Maer de Christenen verdroeghen den doot ende de veruolghinghe so gheduldichlick dat de Heydensche Rechters daer af verwonderden. So dat Plinius Secundus een Roomsche Landt-uooght den Keyser Traiano ouerschreef, datter dagheliex veel duysent menschen iammerlick ghedoot worden, daermen nochtans gheen boosheyt, noch yet dat teghen de Roomsche rechten is, in beuinden konde-

C. x.

Och of onse Princen dit doch aenmercken.

dan alleen dat sy eenen, die Christus ghenaemt is, lof songen ende eer=den: maer ouerspel, moort, ende ander straffelicke lasteringhen worden by haer onbetamelick ghehouden ende seer ghehaet &c. Dusdanigen lof moesten oock de Heydenen den Christenen na geuen: also lieten sy haer lichten schijnen tot Gods glorie ende heerlickheyt. C. xviij.

Polycarpus Bisschop te Smyrnen.

POlycarpus een discipel Joannis des Euangelists, een wel ge=leert ende goduruchtich Leeraer ende Bisschop te Smyrnen: na dat hy om den naem Jesu Christi geuangen was, heeftmē hem willen doen sweeren by de fortuyne des Keysers, ende dat hy Christum soude lasteren, welcke hy gheen van beyde heeft willen doen, wel wetende datmen alleen in den naem des Almachtigen Gods swee ren sal, die alleenlick een onderkenner der herten is, ende heeft op het an derde also gheantwoort: Jck diene Christum nv sessentachtentich iaren lanck, ende hy en heeft my noyt yet misdaen: Hoe sal ick dan mynē Co=ninck, die my salicheyt ghegheuen heeft konnen lasteren. Jck ben een Christen, ende wilt ghy de redenen des Christelicken Religioens we=ten, so bestelt my eenen dach ende ghy sultse hooren. De Rechter seyde maeckt dat den volcke wijs. Doe sprack Polycarpus: Jck hebbe v ghe=antwoort, want wy worden gheleert, dat wy den Princen eñ de macht, die van God gheordineert is, sulcke eere sullen bewijsen, die teghen onse religie niet en is. Het en is myn officie niet den rasenden volcke te vo doen.

Als hem de Rechter seyde, dat hy de wilde dieren bereydt hadde, so verre als hy gheen leedtwesen en thoonde ende hem bekeerde. Heeft Polycarpus gheantwoort: Laetse voortkomen, want onsen sin is on=veranderlick, wy en konnen ons door leedtwesen niet bekeeren van het goet tot het quaet. Het ware beter dat sy haer seluen tot het goet be=keerden, die in boosheyt volherden. Doe seyde de Rechter: Jst v niet leedt, ende veracht ghy de wilde beesten, so sal ick v met vuer verbran=den. Polycarpus antwoorde: ghy dreycht my het vuer dat in eenen oo=ghenblick onsteken, ende lichtelick wederom wtgheblust wort, want v het eewighe vuer onbekent is, dat den boosen toekomen sal in den dach des oordeels. Maer wat vertoeft ghy? brengt voort welck v van beyde believt. Leedtwesen eñ bekeeren.

Als hem nv het volck ter doot eyschede, is hy van den Rechter ouer=gheleuert om leuendich verbrant te worden, also is de vrome ghetuy=ghe Jesu Christi, seer oudt van daghen, door den vuere den Heere op=offert.

Ptolemeus ende Lucius.

Ptolomeus

Chx.

PTolemeus geuraecht zijnde of hy een Christen ware, heeft hijt terstont als een liefhebber des waerheyts beleden, want die daer versaeckt dat hy is, die achtet straffelick te zijn het gene dat hy versaeckt. So is hy daerom terstont in de geuanckenisse geleyt, ende den Rechter Urbicio ouergheleuert, van wien hy, om zijn stantuastighe belijdenisse wille, terstont tot den doode veroordeelt wart Daer was een ander Christen man, Lucius ghenaemt, als dese hoorde dat so onbescheydelick ende lichtelick de sentencie ghegheuen was, heeft hy tot den Rechter Urbicium ghesevt: Wat beroert v doch, dat ghy eenē ter doot verwijst, die gheen ouerspeelder, gheē schender, gheen dootslagher, gheen moordenaer, gheen roouer, ofte diergheliicke boosdader is: maer alleen om eens naems wille, dat hy hem seluen een Christen naemt? Dat en is O Urbici gheen dinck, dat den goeden keyser, synen wijsen sone, ofte synen eerbaren raet, aenghenaem is ende ter eeren streckt. Daerop seyde Urbicius, sonder meer te vraghen: my dunct ia dat ghy oock een Christen zijt, ende als Lucius antwoorde, dat ben ick ghewisselick: so heeft hy hem oock ter doot ouergheleuert. Doen seyde Lucius: Jck dancke v dat ghy my van so boosen Heeren verlost, ende my sendt tot God den alderbesten Vader, ende koninck ouer al. Daer na is oock de derde ghekomen, ende heeft oock gheliicke vrijmoedicheyt bethoont, ende is alfo met den anderen ter doot verwesen.

Lucius vrijmoedicheyt.

Een ander Christens vrijmoedicheyt.

Na den iare ons Heeren C. lxx.

ALs Antominus Uerus de seuenthiende Keyser van Roomē regneerde, ontrent den iare onses eenigē salichmakers Christi Jesu. C. eñ Lxx. is door de vrijmoedicheyt ende stantuasticheyt der Christenen onder het cruyce, de waerheyt des Euangeliums seer verklaert, ende den naem Christi is aengenomē geworden ouer de gantsche weerelt, want daer de Tyrannen den naem Christi Jesu door meynden wt te roepen, als met moorden, dooden ende bloetuergieten: daer is Christus veel heerlicker ende bekender door geworden: ende der Martelaren bloet is als een vruchtbarich saet gheweest, dat hondertfout voortghebracht heeft

Maer na dien dat de duyuel niet alleen een moordenaer, maer oock een Vader der loghenen is, so heeft hy de Christelicke ghemeynte daer mede oock seer sterckelic aengeuochten. Het en scheen voor de menschen gheen billicke oorsake te zijn, yemant daerom te dooden, om dat hy hem seluen een Christen noemde. So hebben de Tyrannen, door des Sathans ingheuen een ander oorsake ghesocht: ende hebben versiert dat de Christenen kindervleesch aten, en de met moeders ende dochters onkuyschelick vermengden, ende sodanighe dinghen meer daer de natuer een grouwel af heeft. Om dit te beuestighen, hebben sy eenighe slauen geuanghen, die sy sulcx door vreese van pijne, ende onlijdichlicke tormenten, doen lijden hebben. Dwelck alle menschen herten gantschlick van den Christenen vervreemt, ende tot eenen haet ende gruwel des Christenheyts ontsteken heeft. Sulcx heeft de duyuel daerom te bequaemlicker moghen versieren, om dat de Christenen door vreese der veruolghinghe

mijn vleesch begeert dijn vleesch.

ghinge en des doots, dickwils by nachte in holen ende kluften te samen liepen, om het woort Gods te hooren, ende den Heere aen te roepen en te dancken, ende op het ghene dat heymelick ofte by nachte gheschiet, daer van zijn de menschen altijt toe gheneghen het erchste te vermoeden. Daerom ist beter het licht op eenen kandelaer te stellen, ende het Euangelium Gods aen den dach te brenghen: op dat de gantsche weerelt daer ghetuyghe af mach zijn, datmen niet onbetamelicx en handelt. De waerheyt en schaemt haer des lichts niet. Niet te min de vromicheyt der Martelaren heeft dese versierde schande al tsamen ten laetsten ouerwonnen ende te niete ghebracht.

Iustinus de Philosooph.

IUstinus de Philosooph een seer wel gheleert man, in Platonis Philosophie: hoorende dat de Christenen berucht waren met sodanighen vleeschelicke ende schandelicke wercken, ende aensiende haer groote vromicheyt in den doot onuerschrickelic te lijdē: heeft ghedacht dattet niet moghelick en was, dat sodanighen volck sulcken onkuyschen ende onbehoorlicken leuen soude leyden, want om dat de boosdoenders gheen hope des toekomenden leuens en hebben, daerom vreesen sy voor de doot. So heeft hy dit ondersocht ende valsch beuonden, waer wt dat hy veroorsaeckt is gheweest de Christelicke Religie aen te nemen. Die vleesche lick leuen, schrickē voor den doot.

Als hy nv een Christen geworden was, heeft hy seer vromelick hem seluen teghen alle ketterien, Philosophen, ende ander verdruckers des Christelicken Religioens, ghestelt, met leeren ende schrijuen, om welcker saken wille is hy ten laetsten van Crescens de Philosooph ghedoot ghewordden, ghelijck hy dat selue langhe te vooren ghepropheteert ende gheschreuen hadde.

Vetius Pagatus, Zacharias de Ouderlinck, Attalus, Blandina, Sanctus, ende Photinus Bisschop.

TE Lyons ende te Vienne in Vranckerijck is te desen tijden groote beroerte gheweest, om het groote ghewelt datmen den Christenen aendede, want men heeft hen daer de huysen ende wooninghen verboden: daer na oock tghebruyck der baetstouen: namaels is hen oock de strate verboden: ten laetsten datse noch heymelick noch openbaer erghens souden moghen blijuen. So zijnder daghelicx veel gheuanghen ende ghepijnicht, ende hebben veel verdriets gheleden.

Vetius Pagatus een vroom Christen broeder, ionck van iarē, maer vroom van leuen, een wel gheacht ende edel man, aensiēde de wreetheyt diemen den Christenen dede, heeft door eenen yuerighen gheest begeert van den Rechter, datmen hem hooren wilde, in het ghene dat hy voor Vetius.

C.lxx.

de goede borghers ſegghen ſoude, die niet booſachtichs bedreuen, ofte van gheender ongherechticheyt ouerwonnen waren.

Maer als hy tot gheen ghehoor konde komen, heeft hem de Rechter alleen gheuraecht, of hy oock een Chriſten ware: ende als hy dit opentlick ende vrymoedichlick beleedt, ſeyde de Rechter, ſo ſult ghy met den gheuanghenen gaen als een voorſprake der Chriſtenen, ſo is hy met den heyligen leeraer Zacharias, die als een goet herder voor zijn ſchaepkens ſtreet, gheuanghen ghelept.

Sanctus.

Daer is oock gheuanghen een Diaken van Vienne Sanctus ghenaemt, ende oock een teer ſwacke vrouwe, Blandina gheheeten. Sanctus is ſeer onmenſchelick ghepijnicht om datmen van hem ſoude weten of de Chriſtenen ſulcke grouwelicke wercken in haer verſamelinghen hanteerden alſmen van haer ſegt. Maer ghelijck als hy van God ſeer verſterckt was, ſo heeft hy alle haer pijnighen alſo ſeer veracht, dat hy noyt wie hy was, van wat huys, van wat gheſlachte, van wat lant, ofte hoe dat ſynen naem was, heeft willen te kennen gheuen. Maer als hy int pijnigen van een yeghelick ſtuck byſonder geuraecht wart, heeft hy op elck niet anders gheantwoort, dan dat hy een Chriſten was, dat is mijn lant, dat is mijn gheſlachte, dat is mynen naem, ia, ſeyde hy, ick en ben g ntſch anders niet dan een Chriſten. Hierom zijn de Tyrannen alſo teghen hem verwoet, datſe gloeyende yſere platen aen ſynen buyck ende andere teere leden zijns lichaems geleyt hebben, ſo dat zijn vleeſch verbrant is ghewozden ende af viel.

Als nv deſen heylighen Martelaer dus ſtantuaſtich bleef, hebbenſe hem aldus miſmaeckt wederom in den kercker ghewoꝛpen, ende namaels zijn deſe vrome ghetuyghen na veel menichuuldighe pyne voortghebracht, ende om het ghetuygheniſſe Chriſti Jeſu om hoofdt ghewoꝛden.

Attalus Blandina.

Attalus ende Blandina gheuanghen zijnde, hebben ſeer dickwils eñ ſtrenghelick ghepijnicht gheweeſt, om dat ſy Chriſtum ſouden loochenen ende deſe ſchandelicke booſe ſtucken van den Chriſtenen bekennen. Ende na groote pijne zijnſe wederom by den anderen Chriſtenen in de gheuanckeniſſe ghewoꝛpen.

Wtnemẽ der ſpyſen.

Te deſe tyden heeft onder de Chriſtenen de ſuperſticie, van wtnemen der ſpijſen, haren oorſpronck ghenomen, niet datment ſoude achten te zijn (ghelijckmen nv doet) op ſeker daghen vleeſch te eten, want dat is metter tijt ghekomen als de Antechriſt dat heeft beghinnen te verbieden. Maer ſommighe hebben van vleeſch afghehouden te eten, om dat ſy meynden dat haer vleeſchelicke gheneghentheyt meer alſo mocht ghetempt ende bedwonghen worden. Daer na hebben ſommighe dat gheacht een heylich werck te zijn, dwelc (na haer duncken) God aengenaem was, ende ſo iſſer ten laetſten een verbot af gekomen. Maer op deſe tijt was aldaer een ander Chriſten met Attalus eñ Blandina geuangen, die hem ſeluen ſeer benaude, gheen wijn oft oock gheen vleeſch nuttende: So wart Attalo van God gheopenbaert, dat hy deſen menſche ſegghen ſoude, dat hy ghemeyn ſpijſe ſoude beſighen, ende ander menſchen gheen byſonder exempel ofte voorbeelt gheuen, dat ſy het ſelfde ſouden nauolghen, want de ſimpele menſchen mochten vermoeden dat deſe verkieſinghe van ſpijſen een ſeer aenghenaem Gods dienſt ware. Deſe openbar nghe heeft Attalus den ſelfden menſche ende den anderen medegheuanghenen te kennen ghegheuen, welcke tſelfde ghe-

hoor-

hoorsaem is gheweest, ende die andere zijnder door gheleert ende versterckt ghewordden.

Attalus na veel onlijdelicke pijne, diemen hem met den anderen ghevanghen aendede, is door de wilde beesten ghevorpen, hoe wel hy een borgher van Roomen was (welcke men behoorde na des Keysers mandament te onthoofden). Maer als de wilde beesten der Martelaren lichamen niet aen en roerden, so heeftse de Rechter wederom met veelderhande tormenten ghepijnicht, ende ten laetsten op ysere stoelen gheset, ende het vuer onder den stoel ghesteken. Als nv Attalus op den stoel sadt, ende den ruecke zijns ghebraden vleeschs eens yeghelicks nuese ende kele veruulde, heeft hy met luyder stemmen geroepen totten volcke: Siet, dat is menschen vleesch eten, dat ghy nv alle doet, wat eyscht ghy van ons sulcke heymelicke booshept te weten, die ghy doch selue opentlick doende zijt. Want wy eten gheen menschen, ende en doen niemant quaet.

Als sy hem vraechden wat naem dat God hadde: heeft hy geantwoort Vaerder veel zijn, daer wordense met namen onderscheydē, daerder maer een is, die en behoeft gheenen naem. Ten laetsten is Attalus met andere meer, in het perck de kele afghesteken. Van Gods naem.

Na dat dese ghedoot waren is Blandina wederom met Pontico haren soon voortghebracht, ende hebben moeten aenschouwen alle de tormenten diemen andere Martelaers aendede. Ponticus was een kint van vyfthien iaren. Alsmen hen beual datse by de goden sweren souden: hebben sy gheantwoort, dat de goden niet en zijn, daerom en kondense nen willē by daer niet by sweeren. Als sy nv aldus ende met veel andere woorden den afgoden de goden verachteden ende bespotteden, zijn sy bouen maten seer ghepijnicht, so dat Ponticus in het pijnighen synen gheest ghegheuen heeft. De Christe niet sweerē.

Daer na is Blandina met vrolicken ghemoet, na so menigherhande pijne den wilde beesten voorgeworpen, welcke haer ongheschent ghelaten hebben. Daer na hebbense een ander maniere van wreethept ghevonden. Sy hebben haer in een nette ghewonden, ende eenen wreeden ghetarchden stier ofte varre voorghevorpen, van welcken sy het gantsche perck ouergerolt, gestooten eñ ghevorpen is geworden, maer noch tans ongheque st ghebleuen. Ten laetsten hebben sy haer met den sweerde de kele afghesteken, ende alle die boose menschen warē verwondert, dat een vrouwe so veel mochte lijden.

Photinus de Bisschop ofte Leeraer van Lyons, een man meer dan tneghentich iaer oudt zijnde, kranck van lichame worde voor den rechterstoel des volcks ghebracht, daer riepense ouer hoop, ende seyden dat hy Christus selue ware. Photinus.

Als hy van den President gheuraecht wart, wie dat der Christenen God was, heeft hy gheantwoort, zijt ghy des weerdich, so sult ghyt noch wel weten. Doen werdense alle te samen als rasende honden verwoet. De eene stack hem, de andere sloech hem, een yegelick als hy konde ende mochte. Want also dachten sy de verachtinghe haerder goden te wreken. Als sy hem also half doot in den kercker ghevorpen hadden: Heeft hy kortelick daer na synen gheest ghegheuen.

Die ander ghetuyghen Jesu Christi zijn oock seer iammerlick ghepijnicht, haer leden wtgherecke, in duyster putten ghevorpen, ende

C.xcv. alderhande pijne, diemen mochte ghedencken, aenghedaen: so datter veel haer sielen den Heere opghcoffert hebben. De lichamē der dooden worden voor de honden ghesworpen, ende des nachts ende daeghs gewacht, op dat sy niet ghenomen ende begrauen worden. Het ghebeente hebbense verbrant, ende de asschen in de reuiere ghesworpen, meynende datse

Sy willē de verrijsenisse verhinderē. daer voor de verrijsenisse verhinderen ende beletten soudē, ende seyden: Om dat sy hopen van de grauen te verrijsen, daerom steruense so gewillichlick ende blijdelick, maer laet ons nv sien of God haer wt onse handen sal konnen verlossen.

IRENEVS

Bisschop.

Als Photinus opghcoffert was, so heeft de gemeynte te Lyons den heylighen ende godvruchtighen man Ireneum, tot een Leeraer ende Predikant verkoren, welcke seer vlijtich heeft ghesweest, om het Euangeliū Jesu Christi te verbreyden, met prediken ende schrijuen, dwelck hy van zijn meester Polycarpus gheleert ende ghehoort hadde, welcke een leerjongher des Euangelists Joannis was.

☞ Onderscheit der daghen vā Paesschē te houden. In synen tijden is het onderscheyt der daghen seer stranghelick ghedreuen ghesweest van sommige Leeraers, ende in sonderheyt van Victor Bisschop van Roomen, welcke den tijt van Paesschen te houden voortghebracht heeft, waer af Ireneus hem ghestraft ende vermaent heeft. + De leeringe die Paulus totten Collossensen schrijft, was alrede vergheten, daer hy segt: Laet v nv niemant oordeelen in spijse oft in

+Col.2.c.16 dranc, of ouer een deel des Feestdaeghs &c.

Ten laetsten na dat hy het rijck Christi seer vromelick opghebout hadde, heeft hy zijn loon daer af ontfanghen, ende is om den naem Jesu Christi metten sweerde onthooft ghesworden.

INT IAER

C.xcv.

De Septimus Seuerus de eenentwintichste Roomsche Keyser regneerde, ontrent den iare ons Heeren. C. xcv. leedt de ghemeynte des Heeren groote veruolghinge, ende sonderlinghe in Alexandrien, want daer seer vele de onuerwelckelicke kroone der Martelaren ontfangen, ende seer vromelick den naem Christi Jesu beleden hebben.

Leonides. Onder welcken Leonides des gheleerden Origenis vader, is, na een vrijmoedighe bekentenisse onthooft ghesworden.

Plutarchus, Heraclides ende Serenus, de discipelen Origenis, ende oock veel vrouwen, zijn om de belijdenisse Christi omghebracht ende ghedoot.

Potamiena. Potamiena, een Christelicke maghet, na menichfuldighe tormenten die

die sy om des waerheyts Christi wille gheleden heeft, is ten laetsten met heet peck overgoten, ende is also seer vromelick ende standvastelick in den Heere ghestorven. CC. vj.

Maximinus Keyser van Roomen, den sessentwintichsten, regneerde int iaer ons eenigen Salichmakers. CC. xxxvij. dese heeft de vervolghinghe wederom vernieut, die nv een wyle tyts opghehouden hadde, doe Alexander Keyser was, welcke tot den Christenen goede gunst droech.

Maer Maximinus heeft bysonder de Bisschoppen ofte de Leeraers vervolcht, want hy wist dat het ghemeyn volck van hen gheleert ende onderwesen wart. Dit was het voornemen des Duyvels, dat hy de dienaers des goddelicken woorts verdruckende, het woort Gods meyn de wt te roeyen, ende also de ghemeynte des Heeren te verstroyen ende te verderven. Maer God versorcht altijt zijn schaepkens van ghetrouwe herders, ende en laet niet toe dat de poorten der hellen ghewelt krijghen teghen zijn ghemeynte. De leeraers vervolcht.

In het iaer CC. liij.

Decius den neghenentwintichsten Keyser van Roomen een seer wreect Tyran teghen de Christenen, regneerde ontrent den iare ons Heeren. CC. liij. van desen is Fabianus de Bisschop van Roomen ghedoot, om dat hy den naem Christi verkondichde ende predickte.

In Alexãdria geschiede doe een seer groote bloetstortinge, men liep in de huysen der Christenen, brekende ende roovende wat sy kostelicks vonden, het ghene dat hen niet en behaechde hebbense voort al te samen op de straten gebracht ende daer verbrant, dwelck de Christenen al met vreuchden gheleden hebben.

Ammon, Zenon, ende Theophilus staende by den rechterstoel de wijle datter Christenen ghepijnicht worden, saghen dat sy kranckmoedich begonnen te werden, so hebbense die met knicken ende wijsen, met oogen ende met handen willen versterckẽ. Als dat het volck wel merckte ende daer wt gheuoelde, wattet voor menschen waren, zijn dese vrome mannen selve voortghekomen, ende beleden dat sy oock Christenen waren, welcke vrijmoedicheyt den kranckmoedighen eenen moet ghegheven heeft, ende den boosen Tyran een groote verwonderinghe, om datse haer selven so stoutelick in alle verdriet staecken. Ammon, Zenon, ende Teophilus.

Daer was aldaer so grooten vervolghinghe, dat de menighe haer huysen verlieten ende ghinghen in de wildernisse woonen, waer af ten laetsten de Monicken haren oorspronck ghekreghen hebben. Der monicken oorsprõg

Ontrent dese tijdt is Cornelius Bisschop van Roomen te Centumcellis als ballinck versonden. Ende Ciprianus Bisschop van Carthago gheuanghen zijnde, schreef tot Cornelium brieven. Het welck als Decius de Keyser dat verhoorde, heeft hy hem wederom te Roomen gheroepen, ende tot hem ghesegt: Hebt ghy voor v ghenomen v leven so hartneckichlick aen te stellen, dat ghy noch op de Goden noch op

CC. liij. eenich mandament der Princen en past, ende en breeſt alle haer dreyghementen niet? waerom ſendt ghy brieuen ouer ende wederouer teghen het gemeyn weluaert? Cornelius antwoorde: Wy ſchrijuen brieuen van Christo ende zijn eere: van de verloſſinghe der ſielen, maer niet om v rijck te krancken of te verminderen. Decius de Keyser gram zijnde heeft hem doen ſlaen, eñ daer na tot Martis Tempel doen leyden om hem het beelde aen te doen bidden, maer als Cornelius dat vromelick ende ſtantuaſtelick weygherde te doen, heeft de Keyser hem doen onthoofden.

Cyprianus Biſſchop. Cyprianus Biſſchop van Carthago een ſeer wel gheleert man, ghevanghen zijnde om dat hy den naem Christi Jesu verkondichde, is veroordeelt geweeſt om onthooft te worden. Te wijle hy onder des ſcherprechters handen was, wart hem dickwils gheuraecht of hy van zijnder leeringhen afſtaen woude ende de ſelfde verloochenen, men ſoude hem het leuen gheuen: maer hy heeftet vromelick wederſtaen. Ten laetſten heeftmen hem noch tijt willen gheuen, dat hy hem daerop beraden mochte: Hy antwoorde dat hy in ſo opentlicken ſaecke, gheen beraedt van noode en hadde. So is hy dan om den naem des Heeren ghedoodt gheworden.

SIXTVS BISSCHOP
van Roomen, ende Laurentius Diaken.

Sixtus van Athenen Biſſchop te Roomen wert beſchuldicht, dat hy teghen het mandament des Keysers den naem Christi Jesu ghepredickt hadde. Daerom wart hy gheuanghen, ende gebracht tooten Tempel Martis des afgods, om dat hy dien offerhande doen ſoude. Maer hy heeft dat ſeer ſtantuaſtelick gheweyghert, ſo is hy verweſen met vonniſſe om onthooft te worden.

Als hy nv wt gheleyt wart, heeft Laurentius de Diaken hem naghevolcht, roepende: Waer gaet ghy ſonder uwen ſone O vader? waer haeſt ghy v ſonder dienaer te gaen, O goede Prieſter? Sixtus andtwoorde: Ick en verlate v niet mijn ſoon, ghy moet al ſtercker ſtrijt aengaen om het gheloue Christi, ghy ſult my na drye daghen volgen, daer en tuſſchen deylt den ſchat die ghy hebt den armen.

Des derden daechs daer na is Laurentius met ſommighe andere, na menichuuldighe tormenten, ghelijck Sixtus hem dat te voren gheſeyt hadde, op eenen gloeyenden rooſter ghebraden gheworden, ende bleef ſeer ſtantuaſtelick in de belijdeniſſe Jesu Christi ten eynde toe. Men

Der Chriſtenen ſterckheit. ſegt dat hy tot de ſchariantē ſeyde, doe hy op den rooſter gebonden lach: Keert nv omme ende etet, want dit is ghenoech ghebraden. Waer in dat hy bewees hoe onuerwinnelick dat zijn gheloue was, ende hoe krachtelick dat God verſterckt, die om zijns naems wille lyden.

INT IAER
CC. lvij.

Valerianus

Valerianus de eenendertichste Keyser van Roomen zijnde, ende regnerēde met Galieno synen soon, is te Cesarien seer veel Christen bloets ghestort. Daer waren drye ionghelinghen, Priscus, Malchus ende Alexander, woonende op een lanthuys buyten der stadt, welcke malkanderen seer vierichlick vermaenden, na dien in de stadt de kroonen des leuens wtghedeylt worden, dat sy noch so traech ende onlustich daer toe waren: ende na dien Christus betuycht dat de gheweldighe het rijcke Gods innemen, dat sy nv niet kleynmoedich behoorden te zijn ende haer herten alleen op dese teghenwoordighe weerelt te setten, met sulcke redenen ghemoet zijnde, zijnse in de stadt ghegaen, straffende de veruolghers om datse so veel onnoosel bloets wtgoten, om welcker saecken wille sy opghenomē ende voor den wilden beesten ghewörpen zijn. CC.lviij. Priscus, Malchus, Alexander.

MARINVS
van Jerusalem.

Marinus een borgher van Jerusalen, rijck van goede, wart in de stadt Cesarien tot meerder heerlickheyt opghenomen, het welck een ander man aldaer seer benijde, ende riep dat Marinus gheen hoogher staet mochte hebben, om dat hy een Christen was. De Rechter vraechde hem of het oock also was, ende als hyt bekende, heeft hem de Rechter drye vren tijts ghegheuen, om hem te beraden, of hy lieuer woude den goden ende den Keyser offerhande doen, of als een Christen ghedoot worden.

Als hy nv van den Rechterstoel wt quam, heeft hem Theoternus de Bisschop des stadts by der hant ghenomen ende by der ghemeynten geleydt, ende heeft hem daer int ghelooue vermaent ende versterckt. Ten laetsten nemende het sweert daer hy mede ghegort was, ende een Euāgelie boeck, vraechde, welck van beyden dat hy koos, ende als Marinus het Euangelium aengreep, seyde Theoternus tot hem: behoudt dat ghy verkozen hebt, mijn soon, ende verachtende dit teghenwoordige leuen, so verhoept het eewighe, gaet onuertzaecht ende ontfangt de kroone die v de Heere bereyt heeft. Terstont gaende tot den Rechterstoel, wart hy opgheroepen, maer hy en vertoefde so langhe niet tot datmen hem vraechde, maer hy betuychde opentlick dat hy in de Vaderlicke rechten beuondt, datmen God meer behoorde ghehoorsaem te zijn dan den menschen. So heeft hem de Rechter daer ouer ghegheuen om onthooft te worden.

INT IAER. Ccc. Xij.

Diocletianus den xxxix. Keyser van Roomen regnerende met Maximiano, aensiende datter een luttel ruste ten tijden Galieni onder den Christenen gheweest hadde, heeft wederom een beuel ende mandament laten wtgaen, datmen der Christenen kercken van den gront op afbreken, ende de schriftuere verbranden soude, waert datter eenighe Christenen tot heerlickheyt opgetrocken waren, datmen die afsetten soude ende te schande maken, waert datter eenighe slauen Christenen bleuen, dat die gheen vrijheyt souden mogen verkrijghen. Dit was het eerste mandament

CCC.xij. Het twedde mandament.

Niet langhe daer na wart daer noch een ander mandament wtghegheuen, waer in gheboden worde, datmen alle ouersten der ghemeynten soude vanghen, ende dwinghen tot den beelden dienst. Daer sachmen wonderlicke schouspelen van de Leeraers der Christenen, hoe vromelick datse de wreetheyt ende verwoetheyt der pijnigers verdroegen. De sommige worden haer lichamen met gheesselen verschoert: De andere werden met krauwels doorgrauen: de andere met gloeyende platen verbrant.

Onder den veruolghers warender sommighe diet verdroot, ende als sy den Christenen tot de offerhande ghebracht hadden, riepense ende sloghen ghelupt, als of sy gheoffert hadden, daer zijt nochtans niet en deden. Van anderen riepen sy datse gheoffert hadden, al wast oock datse daer niet by ofte ontrent gheweest hadden, welcke daer alleen in te beschuldighen zijn, datse sulcken boosheyt met haer stilswijghen schenen te bewillighen. Andere worpense half leuendich wech, als of sy doodt hadden gheweest. Sommighe trocken sy by de voeten, ende zijn gherekent onder het ghetal der ghener die gheoffert hadden, sommighe riepen met luyder stemmen datse niet gheoffert hadden, ende dat sy Christenen waren: blijde zijnde datse met sulcken belijdenisse bereert waren. Sommighe seyden datse niet gheoffert en hadden, ende oock niet offeren en wouden, welcker mont ende aensicht van den krijchsknechten ghesleghen wart, om datse swijghen souden, ende worden met ghewelt daer henen ghestooten, als oft sy in den beelden dienst bewillicht hadden. Aldus eerst beghinnende, heeft ten laetsten de veruolghinghe oock ouer de ghemeynte ghekomen, welcker ghetal onbeschrijuelick is.

PETRVS, DOROtheus ende Gorgonius.

TE Nicomedien was een rijck edel man, van grooten aensien, welcke, als hy op de merckt dese wreede mandamenten sach hanghen, ontstack met grooten vuer, ende heeftse opentlick, daert al het volck aensach, afgheruckt ende in stucken ghescheurt, daer nochtans de keyser teghenwoordichlick in de stadt was. Het welck alst hem verkondicht was, heeft hy hem met alle manieren van pijnen seer wreedelick mishandelt. Nochtans en heeft hy met so menighe verscheyden tormenten, so veel niet konnen doen, datmen den vromen Martelaer eens droeuich sach in alle zijn pijne, maer hy heeftet al te samen met een blijde ghelaet verdraghen.

Petrus een medeghesellle van Dorotheus des Coninckx kamerlincx, bestraffende des keysers wreetheyt wat vrijmoedichlicker, die hy aen desen Martelaer bewesen hadde, wart oock gheuanghen ende ghedwonghen, om offerhande den afgoden te doen. Als hy dat weygherde, is hy op ghehanghen ende ouer zijn gantsche lichaem ghegheesselt, ende als hy noch onwanckelbaer bleef, so wart hy noch met sout ende edick in zijn wonden ouergoten, ende daer na op eenen rooster opt vuer ghelept, daer hy met een lancksaem vuer verbrant is.

Dorotheus. Dorotheus des keysers kamerlinck ende Gorgonius hadden desen Petrum in de Christelicke Religie gheleert, als sy nv saghen de onmen-

menschelicke pijne die Petrus leedt, hebben sy den Keyser aenghesproken ende ghesegt: waerom straft ghy, O Keyser, in Petro zijns herten voornemen ende gheuoelen? sulcx zijn wy oock ghesint. Acht ghy dat een quaet werck te zijn? terstont heeft de Keyser dese vrome mannen oock bynaest met gelijcker pijnen ghestraft, ende ten laetsten met eenen strop verworcht.

De lichamen van dese heylige Martelaren begrauen zijnde, zijn namaels wederom opgegrauen ende in de zee gesoncken, want de Tyrannen seyden op datse by geual der Christenen goden niet en werden, en datse onse dienaers niet aen en bidden die onse goden verachten. Want sy meynden dat de Christenen den Martelaren godlicke eere bewesen: om dat sy alle iare ghehoeghnisse daer van hielden, tot versterckinghe der ghener die ghelijcke martelie verwachtende waren: en tot vertroostinghe der ghener, die haer ouders ende vrienden om den naem Christi verloren hadden. Maer wat grooter dwalinghen daer wt ghesproken zijn moghen dese onse tijden wel verthoonen, dwelck God beklaghet moet zijn. Oorspronck der afgoderie onder den Christenen.

Int beghinsel quamen de Christenen by een op de plaetse daer de lichamen der Martelaren in de aerde begrauen waren niet om die aen te bidden ofte te vereeren, maer om andere menschen tot ghelijcke vromichept in de belijdenisse Christi te vermanen, en te betuygē ende te leeren vande verrijsenisse der doodē, waer door de gheloouigen eenen moet grijpen souden dit verganckelick leuen te verachten, ende een lust krijghen tot het toekomende onuerganckelick leuen. Dit en is noch al niet te mispzijsen in den ghelooughen. Maer daer na heeftmen de plaetse heylich gheacht, daer de Martelaers begrauen waren, ghelijck Augustinus began te gheuoelen, ia oock als voorbidders aen te roepen, ende als voorspraken te vereeren. Augusti. de cura pro mortuis agēda. Cap. 4.

Ten laetsten heeftmen de begrauen lichamen ende beenen opghegrauen, ende veruoert van de eene plaetse in de andere ende in gouden vatē voortghestelt, alsmen in Hieronimo tegen Vigilantium bemerct, also zijn de Christenen van den leuendighen God, tot de gestoruen menschē ghekeert.

Romanus Martelaer,

een wonderlicke Historie.

Onder desen Keyser was een Rechter Asclepiades, die dienders wtghesonden heeft ten huyse, daer hy wist dat de Christenen vergadert waren, om die te vanghen. Dwelck als Romanus sach, heeft hy voor henē geloopen ende heeftet de vergaderinghe te kennen ghegheuen, ende heeft haer vertroost, vermaent, ende eenen moet ghegheuen, datse niet vreesen ofte versleghen souden zijn, also dat door zijn vermaninghe mans ende vrouwen, oudt en ionck so versterckt zijn, datse den dienders tot een antwoorde gauen: datse al tsamen lieuer berept waren te steruē, dan Christū te versaeckē. Dwelc de dienders wederom den Rechter verkondicht hebben, segghende, dat Romanus hen tot sodanighen wederspannichept opgheroert hadde. Terstont heeft hy beuolē datmen hem voor al geuanckelick soude brenghen Asclepiades.

CCC.xij ghen, dwelck sy ghedaen hebben. Als hy nv voor den Rechter ghebracht was, heeft hy hem aenghesproken ende gheseyt: Ghy verwaende mensche, hoe derfdy dat ghemeyn volck so beroeren, datse den goden ende de Keyserlicke mandamenten verachten en versmaden? ghy maectse wijs datse eere sullen begaen ist datse den goden bestormen, al wordense al, ghelijck de Giganten met vuer ghestraft. Dusdanighen schouspel hebt ghy ons aenghericht, datter so mennich borgher zijn bloet sal storten, ghy zijt de oorsake van haer doodt, ghy zijt een leydtsman van alle dit quaet. Nv is het oock recht dat ghy voor alle den anderen ghepijnicht sult worden: ende dat selue in v lijf beproeuen, dat ghy andere gheraden hebt te lijden. Romanus antwoorde seer vrijmoedichlick dat hy bereyt was voor alle ende oock alleē te lijden, al dat hy hem aendoen mochte. So heeft Asclepiades beuolen datmen hem met den armen wtghereckt op soude hanghen, ende met ysere haecken het vleesch van den beenen schoeren. De scherprechters seyden, dat Romanus een edel man van afkomste was, ende damten hem daerom also niet behoorde te pijnighen.

Goden stormers worde de Christenē ghenaemt.

So beual Asclepiades datmen dan synen hals ende rugghe met ghelooode stockē soude slaen. Als nv de Martelaer Jesu Christi aldus gheslaghen wart, heeft hy God ghedanckt ende ghepresen, daer na hem omkeerende seyde hy: Gheensins en zijn wy edel te achten wt ouders ofte afkoemste, maer alleen de Christenheyt maeckt edel mannen, willen wy onsen eersten oorspronck wel aenmercken, so zijn wy her ghekomen wt den mont des eewighen Almachtighen Gods, wie hem te rechte dient, die is ghewisselick edel: die hem onghehoorsaem is, die is onedel. Noch wort hem meer eere ghedaen, die om zijns naems wille verdriet lijdt, en de heerlicke teeckenen des getuygenis van brant oft vuer in zijn lichaem verthoonen kan. Daerom hoe dat ghy O boose Tyran meer in mijn lichaem v wreetheyt thoont, hoe ghy my edelder ende heerlicker maeckt. Siet vrij mijn afkomste oft gheslachte niet aen, want wat is alle uwe verganckelicke eere, anders dan ydele sotheyt, het welcke men wel mercken mach als dese groote Borghemeesters met bloote voeten loopen voor eenen waghen, daer een swarte steen op gheuoert wort, wie soude zijn slauen tot sulcke sotheyt houden willen, als ghy v Princen doet? Ick schamet my te segghen. Nochtans is het noodichlick dat ghy v schande hoort, al soudt ghy oock voor wreetheyt rasen. Ghy beueelt my dat ick den eewighen Almachtighen Vader ende synen sone CHRISTUM soude verlaten, ende eeren met v so menighe Goden, mans vrouwen ende kinderen, ende sulcken onnatuerlicken ghespuys, met alle het ouerspelisch, onkuysch, afkomste, daer so veel bedrochs, hoererie, ouerspel, haet, nijdt, wantrouwichheyt ende ander dieuerie onder ghschiet.

Der Christenen edelheit.

Der Heydenen goden.

Maer segt my doch, wat God sult ghy my beuelen te eeren? Apollinem? Maer hoe soudemen hem eeren die so oneerlick met knechtkens boeleert? Oft sal ick Cybele de Goddinne gaen offeren: Maer dat sal my haer ghelubde Gallus verbieden, dien sy altijdt om haer schandelicke onkuysheyt beschreyt. Maer by auentueren sult ghy my beuelen tot Juppiters des hooghsten Gods outaer te gaen. Maer worde hy selue voor v beschuldicht, het waer te sorghen dat men hem na de Roomsche wetten in boeyen soude slaen, na de wetten Julij.

Sal ick Saturnũeeren, so sal Juppiter gram zijn, die synen vader ver dreuen heeft. Mars en sal niet konnen lyden datmen Vulcanum eere bewijst: Noch Juno, datmen Herculem aenbidt. Ick swijghe van die alderschandelickste Goden Fauni, Priapi ende dierghelijcke ghedrochten. Salmen dese eeren, O goede man, of is het oock recht dat sodanighen, heylich ghenoemt woṙt? Is het niet wel lachens weerdich, datmen sulcken ouden wijuen droomen voorstelt, om te eeren. Wilt ghy oock alle Goden gheeert hebben, waerom en aenbidt ghy selue de Simmen, Honden, Dyuaers, Ajuyn ende Loock niet die de Egyptenaers voor Goden achten? Maer het is al schoonder, een beelde, die van hout yser ofte steen ghemaeckt is. Danck moet den hamer hebben, die uwe sotte Goden haren oorspronck ghegheuen heeft. Het gheeft my wonder dat ghy den beeldensnyders gheen kercken ende outaren opghericht en hebt, die ymmers uwer Goden scheppers ende makers zijn gheweest, sonder welcken v Goden noyt gheen beelden ghehadt souden hebben. En schaemt ghy v niet arme dulle menschen, dat ghy kost ende arbeydt, aen sulcken dinghen legghet, ende offerter beesten ende kalueren voor. Ick vergheeft den kinderen, ende den ghemeynen sotten wel, die dickwils van eenen bekleeden stock veruaert zijn, ende achtent al heylich, dat haer de oude wijuẽ wijs maken,

De godẽmakers souden billicker weerdigher zijn dan de ghemaeckte goden.

Maer ghy gheleerde, verstandighe mannen, die het wesen ende die maniere des leuens ende der natueren ondersoeckt ende weet, ghy behoort ymmers te weten het onderschept tusschen eewighe ende verganckelicke dinghen, tusschen het schepsel ende den Almachtighen schepper.

De eewighe God, is een onbegrijpelick dinck, dat aller menschen verstant te bouen gaet, dat buyten ende binnen ons al veruult, onsienlick, sonder eenich tijdt, ende eer eenich tijdt, is hy de selfde: Het warachtich licht, ende de oorspronck des warachtighen lichts. Het licht wesende, heeft zijn licht wtghegoten, welck licht de eenich gheboren soon is, die euen krachtich ende euen eens met den vader is, den glants des lichts, die het al van niet gheschapen heeft, ende altijt onuermoeyt onderhoudt, hemel aerde ende zee ende al datter in is, door zijn woordt heeft hy het al ghemaeckt, des Vaders kracht is in het woordt gheleghen.

Wat God is

Desen God heeft synen Tempel in des menschen herte: daer het ongheschent ghelooue Priester in is: ende offert hem tot een aenghenaem offerhande, eenuoudicheyt, liefde, reynicheyt, een leuende hope, mildicheyt ende vlijticheyt tot den behoeftighen. Dusdanighen offer behaecht den eewighen Almachtigen God, Die dit verbiet, die verbiet gewisselick een goet oprecht leuen te leyden, ende treckt des menschen sinnen tot eerdische dinghen.

Den tempel gods eñ zijn offerhande.

O tastelicke blintheyt, O vleeschelicke herten, is het niet groote dwaesheyt, datmen Goden acht, die door byslapen gheboren zijn, ende dat den gheest aengaet in dese eerdische dinghen te soecken: het ghene dat ghescheppen is voor den schepper aen te bidden: eenen ghesneden stock eer te bewijsen ende aen te roepen. Laet af O Rechter, laet af, sulcken schandelicken dinghen den mannen te ghebieden, die door het ghelooue ende liefde des Almachtighen GODS onbedwanc-

Afgoderie is blintheyt.

kelick zijn ende gheen tormenten en breesen.

CCC. xij. De Rechter Asclepiades dit hoorende wart seer thoornich, ende riep: Help Juppiter, dese booswicht staet hier tusschen den beelden ende het outaer, ende hy lastert de goden seer schandelicken, ende dat ons vooruaders so menich hondert iaren ghedient hebben, sullen onse tijden verworpen. Wie heeft ons doch dese nieuwe Doctoren verweckt? Wistmen oock van Christum te spreken ouer duysent iaren? Daerom oft doet de Goden offerhande voor het weluaren des Keyserlicken Maiesteyts, of ghy sultet metten bloede betalen.

Der afgoden dienaers reden.

Romanus antwoordede: Ick en bidde nemmermeer anders voor den Keyser ende zijn ondersaten: dan datse door den heylighen Gheest herboren, in het ghelooue in Christum alle der afgoden duysterheyt moghen verworpen, ende aenschouwen het licht des eewicheyts. Sulcks bidde ick dat uwen Keyser mach aenschouwen, ende de mynen, wil hy anders oock mynen zijn, want als hy boosheyt beueelt te doen, so en ben ick sodanighen Keyser niet ghehoorsaem.

Vertoeft ghy noch, O dienders, seyde de Rechter, Snijt hem in het lijf, dat hy de siele wtspouwe, die so lasterlick teghen den Prinche spreeckt. De dienders warender haestich by, ende hebben hem recht eñ dweers int lijf met messen ghesneden, dat het bloet opter aerden ronde, ende dat zijn borstbeen bloot wart van vleesche. Romanus seyde: Wat ghy snijdt, O Rechter, ten doet gheen wee, maer het doet my wee datter sulcken duysternisse v herte beseten heeft, ende dat ghy alle dit omstaende volck dwalen doet met v, om datse dese onse tormenten ontsien ende breesen. Ick roepe noch, hoort al te samen: Christus de glants des eewighen Vaders, God, ende schepper alder dinghen, is mensche gheworden, ende beloeft allen den ghenen die in hem gheloouen salicheyt der sielen. Wie hem ghelooft, die wort behouden, wie niet en ghelooft moet na dit leuen eewichlicken verdriet lijden. Ick en sie niet aen hoe dat dit lichaem vergaet, dat ymmers wt der naturē vergaē moet: maer ick sie alleen aen wat loon dat den stantuastighen berept is. Verachtet O verstandighe menschen het ghene dat verganckelick is, ende iaecht na de toekomende heerlickheyt die eewich dueren sal. Als Romanus aldus het volck leerde, beual de Rechter datmen hem de wanghen open snijden soude, op dat hem, segt hy, zijn gheklap benomen worde, dwelck de scherprechter terstont ghedaen heeft, Maer Romanus, dewijl hy ghesneden worde heeft gheseyt: Ick mach v wel dancken O Rechter dat ghy my so behulpich zijt, want een mont en was niet ghenoech om den naem CHRISTI te verkondighen, Siet, ghy opent my veel monden, ende elcke wonde die spreeckt hem lof.

De Rechter worde verbaest van sodanighen stantuasticheyt, eñ beual op te houden van pijnighen, ende seyde: Ick sweere by der Sonnen vuer, dat ons dach ende nacht onderscheydt, iaren ende tijden vernieut, dat ick v met vuer sal doen verbranden, ende deser hartneckicheyt een eynde maken. Dit is ymmers een wonderlicke versteentheyt, so wederspannichlick te blijuen op dese nieuwe leeringhe. Want dese CHRISTUS is aen een galghe ghedoodt, Romanus seyde: Ja dat is de doodt, daer onse salicheyt ende verlossinghe van koemt. Maer aldusdanighen Sacrament ende verholentheyt is voor v onbegrijpelick, ghy en condt ofte en moghet niet verstaen. Ende Christus verbiet ons, dat wy dusdanighe peerlen voor den verckenen nie

De leere vā Christo is nieuwe leer ghenaemt.

stropen en souden, op dat sy die met haer onreynighe voeten niet en vertreden. Maer want ghy sulcke hooghe redenen niet en condt begrijpen, so latet ons van de natuerlicke eenuoudicheyt vraghen, daer gheen schalckheyt ofte dobbelheyt in is. Gheeft ons een kint van seuen iaren, ofte minder, die gheen gunste ofte haet en draeght, ende laet ons ondersoecken, wat de kindtsheyt daer van gheuoelt. Dwelck de Rechter dede, ende liet een kint wt den hoop op nemen, ende beual datment hē soude vraghē. Romanus nam het kindt, ende sprack: Manneken, seyde hy, wat dunckt v, salmen Christum alleen dienen, ende den Vader in Christo: of salmen veel ander Goden aenbidden? Het kindt wert lachende en de sprack: Daer en is maer eenē God, ende want Christus warachtich God is, so salmen hem alleen dienen: wy kinderkēs en kennen niet veel Godē. De Tyran verwonderde als hy dit hoorde, ende hy schaemde hē het kindeken te straffen, ende en kondet nochtans ongheſtraft niet laten gaen. Ten laetsten vraeghde hy, wie hem alsulcks gheleert hadde. Het kint antwoorde hem, Myn moeder. Brenght hier de moeder riep Asclepiades, op dat sy aenschouwe de straffe der ghenen die sy bedoruen heeft: ende heeft het kindeken de kleederkens wt doen trecken, ende also doen gheesselen dattet een yeghelicken verdroot: maer de moeder heeft het alleen onbeweghelick aenghesien. Alst kint nv in de pijne wesende, tot de moeder riep om drincken: heeft de moeder hem vertroost, segghende: Weest wel ghemoet myn sone, v is bereyt de fonteyne des leuēs, die daer springht int eewigh leuen. Drinckt nv dē kelck, die so menich kindeken in Bethlehem ghedroncken heeft. Daer na heeft Asclepiades de Rechter beuolen, datmen het kint in den kercker soude sluyten, eñ datmen Romanum wederom beghinnen soude te pijnighen, ende heeft beuolen, datmen een vuer soude maken, daermen hem haestelick mede soude verbrandē. Maer Romanus seyde: Jck appelleere eñ beroepe my van dese sententie tot Christum: niet wt vreese des doots, maer op dat ghy weten soudt, dat ghy met v vonnis niet vermoecht. So heeft de Tyran het kint veroordeelt, datment soude onthoofden, ende datmē Romanum soude verbranden. De moeder droegh haer kindeken tot de plaetse daerment soude onthoofden, ende gaft een kus: daer en tusschen de wyle dattet de scherprechter onthoofde, sangk sy den Heere een lofsangk: Costelick is der Heylighen doot, in des Heeren ooghen.

Wt den mōt der kinderen wert Gods lof volmaeckt

De vromicheyt des moeders.

Op dander zijde des velts was een groot vuer bereyt, dwelck met peck ende sweuel ghemenght was, om dattet wel soude branden, eñ Romanus wert aen een micke ghebonden, ende wert int vuer ghewórpen. Terstont quam daer onuersienlick een reghen, die het vuer gantsch wt blusschede, also dattet gheensins wederom ontsteken konde worden. Welck alst den Rechter verkondicht worde, wert hy seer gram, eñ seyde: Hoe langhe sal ons desen toouenaer begupchelen ende bespotten: by auontuere doe ick hem den hals af slaen, het mes sal oock zyn snede ende scherpte verliesen: maer ick salt ondersoecken met een deel zijns lichaēs af te snijden. Ende midts dien heeft hy een medicijn doen roepen, die hē eersten de tonghe ter kelen wt soude snijden, die so schandelick, seyde hy, den Goden ende den Prince ghelastert heeft. Romanus stack vrijwillichlick zijn tonghe voort, ende lietse stantvastelick wt snijden. Dwelck alst ghedaen was, heeft hem de Rechter doen leyden, om dat hy den Afgoden soude offeren, want hy wist dat hy nv teghen de Goden niet spreken en soude. Hy doet daer by den rechterstoel een outaer bereyden, met

CCCxij

vuer, wieroock ende verckens ruesel. Als nv Romanus in ghebracht wert, ende dit sagh: blies hy daer op, als of hy den duyuel ghesien hadde. Doe wert Asclepiades lachende, ende seyde: Wel, soudt ghy nv wel den Goden lasteren, als ghy pleeght? Spreect op, ick laet v nv vrymoedichlick spreken, kont ghyt anders. Romanus langhē tijt versuchtēde, heeft ten laetsten aldus begonnen te spreken: Den ghenen die Gods lof verkondighen, en sullen noch mondt noch tonghe ghebreken, men behoeft daer gheen tonghen, daer God, die de tonghe haer kracht ende ghe luydt gheeft, ghepresen wordt, ende of ghy zyn macht niet en kendet, so weet nv dat hy een Heere ouer de natuere is, die de natuere gheschapen heeft: dese magh hy veranderen, tot wat tyde dattet hē believt. Hy heeft op dwater ghegaen, als op de vaste eerde, den blinden maect hy siende, dē doouen hoorende, den kruepelen gaende, ende (dwelck ghy oock aen my moecht mercken) den stommen sprekende. Dit en zyn ymmers gheen fabelen, als ghy aen my wel voor v ooghen aensiet. De Tyran verschricte ende was verbaest van wonder, niet wetende wat hy seggen soude. Ten laetsten verweet hy den Medicijn, dat hy daer bedriechlick in ghehandelt hadde. Maer als de Medicijn hem seluen ontschuldichde, eñ beual datment ondersoecken soude, so heeft Asclepiades den vromen ghetuyghe Jesu Christi in den kercker wederom doen worpen, ende heeft hem aldaer met een strop doen verworghen. So heeft Romanus seer stantuastelick in de belijdenisse Christi zyn leuen gheeyndt.

Romanus spreect sonder tonghe.

Namaels heeft Galerius Maximianus gheueyst, of hy den Christenen goetgunstich woude zyn, ende heeft den gheuanghen onthouden, eñ den ghebannen vryheyt ghegheuen, waer af datter seer groote blyschap onder den Christenen ghe weest is. Maer Maximinus die in Egypten ende in de Ooste landen regneerde, heeft in cortē tydē daer na, de wreetheyt ende veruolghinge vernieut. Ende op dat hy dat soude schijnē niet sonder redenen te doen, ende wt goede oorsake, so heeft hy een proces ofte een pleytboeck doen versieren, in welcke Christus voor den Rechter Pilato van eenighe boose feyten beschuldicht worde, welcke vol schandelicke loghenen ende Gods lasteringhen was. Als oock de stadthouder van Damasco hier in zijns Keysers sin bekende, heeft hy etlicke ongheachte vrouwen van der straten op ghenomen, welcke hy door pijne doen lijden heeft, datse wel eer Christenen ghe weest hadden, ende kekēden datmen in de heymelicke versamelinghen der Christenen onreyneelicke ende onbehoorlicke daden dede, dwelck hy den Keyser ouergheschreuen heeft. So heeft hy in allen landen wederō den Christenen veruolght, gepijnight ende ghedoot. So zijnder te Tyrum dry iongelingē om dat sy Christum beleden, voor den beesten ghe worpen, met Syluano dē Bisschop, die veertich iarē lāck het Priesterampt bewaert hadde. Op de selfde tyt is Petrus de Bisschop vā Alexandriē, eē wel geleert, vroom eñ duechdelic man, onthooft gewordē, wt het beuel Maximini.

Maximinus

Het pleytboec Christi

De Christenen bedriechlick beschuldicht.

Petrus bisschop van Alexandriē.

Lucianus.

Lucianus, een geleert man in de heylighe Schrifture, een ouderlinck ofte Priester van Antiochien, gheuanghen zijnde, vraeghde hē de Rechter, segghende: Waerom volght ghy die een redelick ende verstandigh man zijt, sodanigen secte, daer ghy gheen redenen af condt gheuen? oft weet ghy eenighe redenen, laetse ons hooren. Als hy nv oorlof had om te spreken, heeft hy aldus begonnen van het gelooue te reden: Het is kēnelick ghenoech, dat wy eenē God eerē, die ons door Christum verkondicht is, ende door den heylighen gheest in onse herten gheblasen: want

wy en zijn door gheen menschelicke redenē (als ghy wel meynt) of door Ccc.xxxv.
der voorouderen ghewoonte in dwalinghe ghebracht, maer God is on=
sen Leeraer self, van der Godheyt: ende die wonderlicke grootheyt en God is de
mochte van gheen menschelick herte begrepē wordē, dan door de kracht Leermeester
sed Godlicken gheests, ende door wtlegghinghe zijns Godlicker wijs=
heyts ende woorts. †Ick belijde, dat wy in voorleden tijden ghedwaelt 1. Cor. 12. a. 2
hebben, ende den beelden ghedient, die wy self ghemaect hadden, meynē=
de dat sy hemel ende eerde geschapen hadden: maer haer broosche substan
tie ende de heylighinghe diese van ons ontfinghen, bewees ons wel an=
ders. Maer den almachtighen God, die niet ghemaect wort door onsen
handen, maer wiens maecksel dat wy zijn, heeftet verdroten, dat de men
schen so dwaelden, ende heeft zijn eewighe Wijsheyt van bouen wt den
hemel ghesonden, †met vleessche beklect, op dat hy ons God soude leerē Christus.
kennen, datmen hem (die hemel ende eerde ghemaect hadde) niet in eeni Jo. 1. b. 14.
ghe handtmaecksselen, maer in de onsienlicke eewicheyt soecken soude.
†Dese heeft ons Wetten ende gheboden des leuens voorgestelt, dat wy Matth. 5
sober souden zijn, in armoede verblijden, saechtmoedicheyt, geduldicheit
ende eenuoudicheyt des herten beminnen, ende leeren lijden. Ende oock Mat. 24. a. 9
alle het ghene, dat ghy nv tegen ons opricht, *heeft hy ons te vooren ge Luc. 21. c. 11.
seyt: dat wy voor Coninghen gheleyt, voor den Rechteren ghetrocken, Jean. 15. c. 20
ende als slachschapen ghedoot sullen worden. So ist oock gheschiet, dat 16. a. 2.
hy (die daer onsterffelick was, als het woort ende de wijsheyt des Va=
ders) †hem seluen ouergegheuen heeft totter doot, op dat hy ons in zijn †1. Pet. 4. a. 1
lichaem een voorbeelt des lijdtsaemheyts geuen soude. Hy en heeft ons
oock door zijn doot niet bedroghen, maer na den derden dach is hy we=
derom verresen. Hy is niet ghestoruen als dit valsch ende versiert pro=
ces vã Pilatus tuycht, maer onnoosel, onbesmet eñ reyn. Daerom heeft
hy alleenlick willen steruen, op dat hy dē doot door zijn verrijsenisse sou
de verwinnen. Het ghene dat ick segghe en is niet heymelick gheschiet,
ofte het en behoeft geē getuygē: het meeste deel by na des werelts weet
dattet warachtich is, gãtsche stedē, plaetsen eñ vleckē bekennent. Wilt
ghy die noch niet geloouē, neēt de plaetse daert geschiet is tot getuyge=
nisse. Hierusalē betuyghtet, eñ de geschoerde steērootsen vã Golgotha.
Het hol ooc dat zijn lichaē leuēdich ouergaf. Of dunct v dat de eerdtsche
dingē niet genoechsaē zijn, so neēt oock den hemel tot een getrouwe ge
tuyge. De Sonne bekētet, welcke in de middach haer licht verborghen
heeft, als sy sulcx vã dē boosen sagh beginnē. Soect in v history boeckē,
eñ ghy sult beuindē, dat tē tijdē Pilati dē dagh gebrokē is door de duy=
sterheyt der sonnē. Ist nv ooc also, dat ghy noch eerde, noch hemel, noch
het bloet niet en gelooft, der ghener, daer ghy de waerheyt door tormen=
ten af ondersoect, hoe soudt ghy dan mijn woorden eñ bewijsredenē ge=
looven? Als de vrome Martelaer met dusdanighe woorden den volcke
beghan te trecken, wert hy tersiont in den kercker ghewor pen, ende al=
daer, om gheen beroerte onder het volck te maken, ghedoot.

Int Iaer Ccc.XXXV.

Nv dese tijt hebben de Christenen wederom ruste ghekreghen
door Constantinum, die den Roomschen Tyran verwon= Constanti=
nen heeft, ende den Christenen goetghunstich ghewordẽ nus Magnus.
is. Hoewel dat Licinius den Christenen seere veruolght

CCCxxxv heeft, ende swaere tormenten aenghedaen, also dat hy oock niemant totte gheuanghenen in den kercker liet komē om haer te vertroostē, ofte haer nootdruft te gheuen. Maer de almachtighe God die den synen genadich lick voorstaet, ende den boosen na haer verdiensten straft, heeft den Keyser Constantino victorie teghen hem verleent, die hem ouerwonnen eñ verslegen heeft.

De Indianē eñ Armeniē In dese tijt hebben de Indianen ende die van Armeniē het Christen gheloofue aen ghenomen. Die van Persen zijn oock tot Christum bekeert. Maer want sodanighen dinck sonder veruolghinghe ende bloedt stortinghe niet gheschien en kan, so heeft de Sathan de Wijsen diemen Magos noemt, ende den Joden teghen den Christenen ontsteken, welcke met loghenen (na zijn oude ghewoonte) den Ouerbisschop vā de steden Seleucie ende Ctesiphon, Symeon ghenaemt, by Saporem dē Coninck van Persen heeft doen beschuldighen, als dat hy een vrient des Roomschen Keysers was, ende hem de verholentheden des Rycks ver melde. Sapor de beschuldinghe gheloouende, heeft den Christenen, die arm waren, ende de armoede beminden, met swaere schattinge geplaecht,

Symeon. ende den Godvruchtighen man Simeon heeft hy met ketenen ghebonden tot hem doen brenghen. Als hy inghebracht wert, so heeft hy onuervaert gheweest. So heeft hem den Coninck gheboden, dat hy de Sonne soude aenbidden, welck waert dat hijt dede, beloefde hy hem groote eere ende rijckdom te gheuen: waert oock dat hijt niet en dede, dreyghde hy hem te dooden, met alle het Christen volck. Ende als Symeon volstandich bleef, dede hy hem gheuanghen houden, hopēde hem metter tijt te buyghen, ende daer toe te brinqhen.

Ustazades. Als hy nv tot den kercker gheleyt wert, sagh hem Ustazades, die den Coninck opgheuoet hadde, ende nv regēt ouer des Conincx huys was. Dese opstaende, heeft Symeonem eere bewesen. Maer Symeon heeft hem onweerdichlicken verworpen. Want Ustazades Christen wesende, als hy gheweldichlick aenghetast wert, hadde hy de Sonne aenghebeden. Als nv dit gheschiede, heeft hy seer gheweent, ende wt doende zijn cierlick kleet, heeft een roukleet aen ghedaen, ende heeft voor het palays des Conincx ghesceten, suchtende ende weenēde. Och, seyde hy, hoedanich mach God teghen my zijn, die ick versaect hebbe: na dien dat Symeon mijn goede vrient my niet heeft willen aen spreken, ende met gramschappe van my ghewecken is. Als Sapores de Coninck dit ghehoort hadde, heeft hy hem gheroepen, ende de sake zijns droefheyts van hem gheuraecht, ofter oock eenich ongheluck den huyse gheschiet waer. Ustazades antwoordende, seyde: O Heer Coninck, ick en hebbe in dit weereltlicke huys gheen ongeluck gheleden, maer och of ick in alle ver driet ghevallen ware, voor het ghene dat my nv gheschiet is: want ick beweene dat ick noch leue, daer ick ouer langhe behoorde ghestoruen te hebben: om dat ick door v beuel teghen mynen sin de sonne hebbe aengebeden. Daerom ist wel recht dat ick sterue, wāt ick Christum versaeckt ende v bedroghen hebbe. Ende dit segghende, swoer hy by den schepper des hemels ende der eerden, dat hy zijn meyninghe niet meer veranderen soude. Sapores de Coninck verwonderende de stouticheydt van desen man, is veel meer teghen den Christenen verbittert ghewordden, als of sy sulcx den luyden hadden konnen betooueren. Ten laetsten, na veel smeecken ende bidden, na schoone beloften, na veel dreyghementen, heeft de Coninck den ouden man, die hem ende zijn vader langhe ende getrou

welick

welick ghedient hadde, doen dooden. Symeon dat hoorende, heeft God daer voor ghedanckt ende gheloeft. Des anderen daeghs heeft de Coninck hem oock doen het hooft af slaen: met wie datter noch hondert andere op den selfden dach ghedoot zijn. Maer Symeon wert tot de laetste toe ghehouden, op dat hyse alle soude sien dooden: ende hy versterctese alle met de toekomede verrijsenisse, ende met de Godsalicheyt, dwelck hy krachtelick met der Schriftueren bewees, segghende dat het ee warachtich leuen was, also te steruen: maer dattet een ghewisse doot was, God te versaecken: byuoeghende, dat de doot den menschen oock ouerkomen soude van selfs, al waert datse oock van nyemande ghedoot werde. Want dit is het eynde van alle dinghen die daer gheboren zijn ende leuen ontfanghen hebben. Na dese tijt coemt de eewicheyt, die alle menschen niet euen ghelijck ghebuert, maer een yeghelick krijcht beloninghe, na dat hy goet oft quaet ghedaen heeft: maer onder alle goet en isser gheen beter ofte salighER, dan om den naem Gods te willen steruen. Als Symeon den Martelaren Christi aldus was versterckende, ginck een yeghelick blijtichlick ter doot. Ten laetsten, is de scherprechter tot Symeon, Abdecallam ende Ananiam gekome, die oock met Symeon gheuanghen waren gheweest. Daer stont by een man, die ouer alle de werckluyden des Coninckx was, Pusicius ghenaemt, welcke siede dat Ananias beefde, als hy ter doot bereyt worde, heeft tot hem gheseyt: O ghy oude man, sluyt een weynich v ooghen, en weest onuersaecht, want terstont suit ghy het aenghesicht Christi aensien. Ende als hy dat gheseyt hadde, is hy terstont oock gheuanghen, ende seer wreedelick de tonghe ten necke wt ghetrocken zijnde, is also gedoot. Wies dochter oock beschuldicht datse Christen was, is oock gheuanghen ende ghedoot ghe worden. Men seght, dat onder desen Coninck van Persen Sapores, ge doot zijn mannen ende vrouwen ontrent sesthien duysent. Also dat Constantinus de Roomsche Keyser hem met brieuen vermaent heeft, dat hy suickx niet soude doen: maer dat hy den Christenen pooghen soude in allen manieren ghelijck te zijn. Ccc.xxxv.

VAN DE AFNEMINghe des Roomschen Rijckx, ende oorspronck des Antichrists.

Dese Christelicke Keyser Constantinus, de soon van Helena, heeft een stadt vernieut int Jaer CCC. ende xxxvi. die hy na synen naem Constantinopelen ghenaemt heeft, daer hy oock zijn Keyserlick hof ghehouden heeft: welcke de eerste schepdinghe des Roomschen Rijckx is gheweest: want de opperste Keyser hielt zijn Rijck te Constantinopelen, ende wardt den Oosten Keyser ghenaemt, ende hy hielt te Roomen een medeghenoote des Rijckx, diemen Keyser van Westen noemde. Welcke scheydinghe ghe duert heeft, tot den tijden des Keysers Valentiniani, ontrent den Jare Christi CCCC. ende LVI. Daer en tusschen hebben sommighe natien van volcke beghinnen teghen het Roomsche Rijck op te staen, ende haer eyghen vrijheyt te soecken, als daer waren de Wandelen, Gotthen, Francken, Longobarde, ende Herulen, die den Westerschen keyser verdreuen. Ann. CCC xxxvi. an. CCCC. lvi.

Italien

Ecc. Lvj. Italien ẽn Roomen overweldicht ẽn inghenomen hebben, also dat Zeno de Keyser van Constantinopolen den gheweldighen Odacer met gheen wapenen konde bedwinghen, so sterckelick hielt hy het Roōsche Rijck in, ende hy noemde Roomen, na synen naem, Odoacriam.

In dese tijden hebben oock de Bisschoppen onder malcanderen niet gherust, maer seer twistich ende oproerich geweest, deene den anderen veruolght ende verdreuen: want een yeghelick woude de meeste zijn, de
Mat.18.a.5 lesse Christi was al vergheten, daer hy leert: Die de meeste wil zijn, wer
Mar.9.f.37. de des anderen dienaer: want sy waren alle in eerghiericheyt verdroncken,
Luc.9.g.8 daer wt rezen secten ẽn dwalingẽ, ketters, valsche Prophetẽ, ẽn ver-
†Mat.5.b.13 leyders. Wie soude ghesegt hebben, dat † het soudt so haest smaeckeloos soude werden. Men sagh dat Cyrillus een geleert man de Bisschop vã Hierusalem gheschil kreegh met Achatio den Bisschop van Cesarien in Palestinen. Lucius bedreef ghewelt om het Bisdom van Alexandrien. Vrsicinus benijde Damaso den Bisschop van Roomen. Dit waren al voorloopers des grooten Antichrist, wiens wegh door sodanige middelen bereyt wardt.

De secten die daer op resen bedreuen groot gewelt, ẽn bysonder de Arrianen, welcke veel Princen ende Heeren tot haerder secten verleyt hebben. Valens de Keyser was door het in gheuen zijnder huysvrouwen een Arrianist geworden, ẽn daerom heeft hy de Christenen seer nijdichlick veruolght. In Mesopotamia in der stadt Edessa daer haddẽ de gheloouigẽ een groote vergaderinge, dwelck alst de Keyser aensagh, sloegh hy den stadthouder voor zijn aẽgesicht, om dat hy de geloouigẽ niet verjaecht en hadde. Maer de stadthouder die sulckx onwillich dede, om het ongelijck dat hẽ geschiet was, heeft de Christenẽ gewaerschout: dwelck de Christenẽ daerõ niet gelaten en hebbẽ, maer des anderẽ daechs is de gantsche gemeynte wederom vergadert geweest. So is de stadthouder met een groot ghetal der krijsknechtẽ toe gegaen om het beuel des Keysers te volbrengen. Doe liep daer een arm vrouken met haer kindeken
De vuerichz der vrouwẽ. byder hant om oock in de vergaderinge te komen. De stadthouder wert toornich, ẽn beual datmẽ de vrouwe tot hẽ brẽgẽ soude, ẽn heeft tot haer geseyt: Waer loopstu so ongeschictelick henẽ, du onsalige vrouwe? Sy antwoorde, Daer dandere haer haesten te gaẽ. Doe seyde hy: Hebt ghy niet gehoort, dat de stadthouder coemt, om allẽ dẽ genẽ te dooden die hy daer vindẽ sal? Ick hebt wel gehoort, seyde sy, ẽn daerom haeste ick my so seer, dat icker oock gheuondẽ soude werdẽ. De stadthouder vraeghde haer, waer sy met dat kindekẽ bliuẽ woude. De vrouwe antwoorde, dat zijt oock mede nam, om dat hy een Martelaer mochte werden.

Als de stadthouder sagh hoe onuersaecht dat sy waren, heeft hijt den Keyser aengeseght, ẽn bewesen dattet onredelick ware, sulckẽ menichte volcx so subijtelick om te brengẽ, ẽn heeft met zijn redenen des Keysers moet gestilt, welcke de gemeynte gespaert heeft. Maer de Predicãten ẽn Diakenẽ die met dẽ Arriaenschen Bisschop Lupo, niet en wouden het broodt breken, ende ghemeynschap houden, heeft hy alle gevannen ende verdreuen.

Als nu (gelijck voorẽ verhaelt is) dese Barbarissche natien, de ouerhant namẽ, ẽn veel landẽ ẽn stedẽ verdoruẽ, welcke een ghewisse straffe
Des Antichrists oorspronck. ende roede van God was, so heeft de Antichrist metter tijt zijn gewelt gekregẽ. Het was te voorẽ geprophetteert, dat hy van dẽ Bisschoppẽ synen oorspronck nemẽ soude, als Paulus betuycht Act.xx.cap. Ẽn Joannes

ales in synen eersten Brief int tweede capittel. Ende dat moet vervult werden, dat van den heylighen Gheest te voorē geseyt is. Daerom sullē wy dat selfde wt oude Histozy schzijuers wat breeder verhalen.

In dē tydē als Odoacer in de stadt vā Roomē (gelijck wy daer bouen verhaelt hebbē) regneerde, beghan de verholētheyt des Antichzists haer seluen te openbaren. Want alsdan int Jaer CCCC. eñ Lxxx badt Achatius de Bisschop vā Constantinopolē, vā Simplicio dē Bisschop vā Roomen, dat hy Petrum den Bisschop van Alexandzien in den ban soude willē doē, seggēde dat Simplicius dat wel behoorde te doen, als opperste Bisschop der kerckē. Daer is terstont wt gheresen het gekijf vā de macht des Roomschē stoels: dat hy de opperste was, eñ dat hy het hooft der Bisschoppē was: welck geschil seer lange geduert heeft onder de Bisschoppē, wāt ander Bisschoppē na Achatio volgēde, hebbē sulcx gheensins willē lijdē: maer woudē dat te Constātinopolen de opperste eñ al ghemeyne Bisschop wesen soude, daer de stoel eñ het hof des Keysers was. ¶ Tē laetstē, als Phocas door verraderie eñ moort het Keyserdom in genomē hadde, heeft Bonifacius de derde vā hē begheert, dat de Roomsche stoel de opperste mocht genoēt werdē ouer alle Bisschoppen eñ kerckē, dwelck hy hem ghegunt heeft. ¶ Merct doch van hoe danighen de Paulen haer macht krijgen, namelick, van eenen, die Mauricium den keyser vermoort hadde. Noch en plachmē gheē Roomsche Bisschoppē te beuestigē, dā alleen door dē wille eñ consent des keysers, so en dorsdē de Bisschoppē oock niet sonderlickx tegē den keyser beginnē. Daerom en hebbē sy niet gerust, ter tijt toe dat sy sulcken beuestinge af kreghē. Dwelck geschiet is ontrēt dē Jare vi. C. lxx. In welcker tijt Constantinus de vierde des naēs, keyser was: welcke Benedictum den tweeden, dese priuilegie gaf: dat so wien de gheestelicheyt eñ tvolck vā Roomen tot eenē Bisschop kosen, dat die vā eenen yeghelick het hooft der kercken ende de stadthouder Christi gheacht soude werden, sonder eenighe keyserlicke beuestinge meer te verwachten. Dwelck dē Roomschen Bisschoppen ten laetsten sulcken macht ghegheuen heeft, datse oock Coninghen ende Keysers ontsichtlick ghewozden zijn. An. Vi. C. Lxx.

Ontrēt XL. iarē daer na, hebbē sy haer tegē de Keysers op gestelt, eñ haer macht gethoont. Wāt Constātinus de Paus heeft beeldē doē schilderē int portael van S. Pieter, daer de Philippicus de Keyser ende de Griecxsche Bisschoppē gantsch tegē warē. Vier Jarē daer na int Jaer vij C. xvi. was Leo de derde, Keyser vā Constantinopolen, welcke wel gelcert was in de heylige Schzift. Dese heeft alle de beeldē wt der kercken zijns Rijcx doē wt roepen, eñ heeft het selfde met brieuē Gregorio dē derdē, den Bisschop vā Roomē gebodē te doē. Welcke dē bzomē keyser so hatich by dē volcke in Jtalien gemaect heeft, hē noemēde een beeldenstormer, dat de sommige ghesint warē eenē anderen keyser te kiezen. Maer sulcx en prees de Bisschop vā Roomen niet. Wāt der Bisschoppen eerghierichept en kan gheenen keyser in Jtalien lijden. So is het volck so oproerich ghewozden, dat Paulus de stadthouder des keysers te Rauenna van het volck versleghen wert met synē sone. Maer als de keyser noch niet af en liet, om het gebot Gods te vorderen, die daer ghebiedt Exodi 20. Ghy en sult v gheen beelden, ofte ghelijckenissen maken, so heeft hem de Paus Gregorius in den ban ghedaen, ende heeft de Longobarden verweckt teghen den Keyser (die tot noch toe altijdts eenen Stadthouder te Rauenna ghehouden hadde) datse Rauennam

Der beelden oorsprong in der Papistē templen.

De Paus en kan geen keysers in Jtalië lydē.

vi. C.lxx. nennam belaghen,ende met ghewelt in namen,ende verdreuen also alle des Keysers macht ende heerschappie wt Italien.

Luytprandus de Coninck der Longobarden,heeft alsdan het deel van Italien,dat het Rijck van Constantinopelen ontnomen was,self willen besitten teghen des Paus danck,ende heeft alle de omligghende steden in ghenomen,ende ten laetsten oock Roomen beleghen. Alsdan en vloot de Paus niet(ghelijckmen te voren plach)tot behulp eñ bystant des keysers,want hy hem om der beelden wille inden ban ghedaen hadde:maer hy heeft boden wtghesonden tot Carolum Martellum,welcke
Thedroch Caroli,eñ de valschz des Paus. ouerste was ouer des Coninckx van Franckrijckx huys,hem biddende, dat hy Roomen ende de heylighe kercke bystant doen woude. Dwelck Carolus ghedaen heeft:ende heeft Luytprandum,dic zijn gheuader ende vrient was,met vriendelicker vermaninghen daer af getrocken. So is de bescherminghe des Roomschen Rijckx van den Griecken tot den Franchoysen ghecomen.

Als Carolus Martellus doot was,so is Pipinus zijn soon van den Coninck van Franckrijck tot de selfde eere ende heerlickheyt verheuen gheweest:welcke(want hy seer eerghierich was) eenen bedrieghlicken raedt gehouden heeft,hoe hy Chilperichũ synẽ Coninck,van het Rijck mochte verdrijuen: dwelck hy aen het hooft der kercken , namelick den Paus versocht heeft,die hy wel wist dat hem goetghunstich was, om zijns vaders wille. Hy heeft van Zacharias den Paus doen vraghen, wie datter weerdiger was om Coninck te zijn,die alleen den naem hadde,ende het Rijck noch met raet,noch met daet en konde helpen , oft die alle den last des Rijckx alleen draeght? Zacharias de Paus verstont de loose treken,ende heeft Pipijn de Coninckliche eere toe ghewesen,ende hem weerdigher gh?acht Coninck van Franckrijck te zijn,dan Chilperichum. Also is Pipinus Coninck gheworden,eñ heeft Chilperichum synen Coninck ende Heere in een klooster ghesteken. Ende op dat de Franchoysen Pipinum niet en souden verworpen,als eenen ontrouwighen ende meyneedighen man,heeft hem de Paus van den eedt , die hy synen Heere schuldich was,beurijt ende gheabsolueert,eñ den Frãchoysen gheboden,dat sy hem als Coninck ontfanghen souden. Dit is gheschiet ontrent den Jare ons Heeren vij.c.liij.

Concilium teghen de beelden. Binnen dese tijden,als Constantinus de vijfde keyser,van Constantinopelen was,de sone van Leo voornoemt,heeft hy een Concilium vã de Griecxsche eñ Asiaensche gheleerden beroepen,onder welcke xxxviij Bisschoppen tsamen ghekomen zijn. Sy hebben raedt gheslaghen van het ghebruyck der beelden,ende tsamen besloten:dattet den gheloouigen niet en is gheoorloeft,eenighe beelden des scheppers ofte der creatueren te hebben in haer tempels om te eeren:ia datmense veel meer na de Wet Gods,ende om alle arghernissen te schuwen , wt de tempels behoort
Anno vij.c. xlvi. wech te nemen. Dit Concilium is ghehouden int Jaer vij.c.xlvi. So heeft dan de keyser synen vader daer in na gheuolght,ende de beelden wt de tempelen gheworpen,ende heeft het beslupt des Conciliums tot den Paus ghesonden,ende hem gheboden,dat hy de beelden oock af werpen soude. Maer de Paus heeft hem daer teghen ghestelt, ende een ander Concilium beroepen te Lateranen,daer hy besloten heeft,datmen de heylighe beelden Jesu Christi,ende des Maeghts Marie ende anderen Heylighẽ behoort te eeren. Na deses keysers doot,is zijn soon als erfghenaem des Rijckx,keyser van Constantinopelen gheworden,Leo

vij. C. xlvj

Hirene.

de vierde genaemt, dese heeft tot eender huysvrouwē ghehat een schoō ende seer vernuftighe vrouwe, Theodora ofte Hirene ghenaemt, van welcker hy een soon kreech Constantinus de seste gheheeten. Na dat Leo aflijuich was, heeft Hirene haer het rijck onderwonden om dat Constantinus noch kleyn was ende ionck van iaren. Sy heeft door Theodori eens Papistighen Bisschops begeerte Constantini des keysers haer sweers ghebeente doen opgrauen, ende opentlick doen verbranden, ende de asschen in zee doen worpen, om dat hy in zijn leuen, de beelden af doen werpen hadde ende de ornamenten der tempelen wech ghenomen. Sy heeft oock door het bidden van Paulo den Patriarch ēn des Roomschen Paus te Nicea een Concilium beroepen, daer de Patriarchen van Antiochien ende Alexandrien ghekomen zijn, daer oock Adrianus de Roomsche Bisschop synen Legaet gesondē heeft. Als nv de Schriftueren by een ghelept worden, ende het geschil altijt meerder wart, so heeft des Keysers krijgsvolck die de stadt bewaerden (sorgende datmen de waerheyt ouerweldighen soude) den Tempel ingenomē ende de vergaderinge der Bisschoppen ēn Abten verstroeyt. Men segt dat sommige Bisschoppen, die de beelden verworpen tot den volcke riepen: wy hebbent gewonnē. Sommige dagen daer na is een yegelick wederom te huys ghegaen, sonder yet te besluyten. Hierene siende datter gheenen raet en was om de Papistische supersticie te vorderen, heeft sommige vanden Keyserlickē krijgsvolcke die de waerheyt beminden, de wapenen ontnomen ende sommige huysgesinnen gebannen, ēn andere Princen ende Capyteynen verkoren die haer gunstich ēn gehoorsaē warē, so heeftse des iaers daerna wederom het Conciliū beroepē. Daer quamen te samen Bisschoppen, Abten, ende klercken, de Legaten des Roomschen Paus waren daer oock, ia sy waren de Ouersten des Conciliums, want eer dat sy al tsamen quamen, so was alle dinck met behendicheyt also beschict, datse de victorie ghewis waren. So hebbense dan besloten, datmen de beelden in alle de Grieckschē kercken oprechtē soude, ende dat het Constantijnsche Concilium voor ketterscb gehoudē soude werden, de maniere van eeren hebbense oock beschreuen op sulcker wijse.

Des keysers Constantini beenē opgegrauen ende verbrant.

Besluyt dat men de beelden oprechten soude.

God is dat v de beelde leert / maer selue en is sy God niet.

Dese doch aenschout, maer alleen eert metter herten dat ghy in haer siet.

Als dit aldus beschict was, so heeft Hirene byna in allen tempelen beelden ende schilderien ingebracht, ende niet eer heeft sy opgehouden van dese supersticie te vorderen voor dat haer soon Constantinus de seste het Keyser rijck selue aennam, ende want hy in de godsalicheyt zijns Vaders opgeuoedt was, so heeft hy wederom al wt ghesworpen, ghebroken ende verbrant dat zijn moeder opghercht hadde. Als dit in de Grieckschē landen ghescbiede, so is in Hispanien oock van het ghebruyck der beelden ghehandelt, want in de stadt Eliberi, welcke men huyden Granaten noemt, zijn neghenenthien Spaensche Bisschoppen ende xxxvi. Priesters te samen ghekomen, de vernaēste onder desen segtmen dat Felix was de Bisschop van

Beelden ēn schilderiē in de tempelen ingebracht.

vij. C. lvj.

Besluyt in Hispanien teghen de beelden.

Aquitanien. So hebben sy nae veel redenen besloten: datmen de gheloovighen vermanen soude, dat sy nae haer wterste macht verbieden soudē datmen gheen beelden in huys soude bewaren. Datmē oock inden tempelen gheen schilderie behoorde te stellen, op datmen niet aen den wandē schildere datmen eert ofte aenbidt. Als dit conciliums besluyt te Roomen quam, so hebbense neersticheyt gedaen, dat oock Duytslant teghen de beelden niet en souden besluyten. So heeft de Roōsche Paus legaten ghesonden in Duytslant, ende heeft daer so veel toe ghedaen, datmen de beelden in de templen toeliet. Dewijle dat dit te Franckfort in Duytslant ghescheidde, so heeft Hirene te Constantinopolen een wreet stuck angheuanghen, om dat sy sach dat het al omgeworpen ende wtgheroyt wardt, dat sy met grooten kost ende moyte opgherecht hadde. So heeft sy door raedt ende verraderie met hulpe van sommige Papisten, haren sone Constantinum den Keyser listelick ouervallen, van het Keyserdō berooft, ende zijn ooghen wtghesteken, ende in een stinckende gheuanghenisse gheworpen. So heeft dese wreede beeste haren sone door veel

De Keyser van zijn moeder omghebracht om Gods wort ende ghebot.

verdriets van zijn leuen berooft, om dat hy het ghebodt des Heeren in de beelden af te werpen, ghehoorsaem was. Op dese selue tijt (als Eutropius schrijft) is de Sonne xvij. daghen lanck verduystert, ende gheen schijnsel ghegheuen, so dat de schepen in der zee verdoolden, ende een yeghelick seyde dattet was, om dat de Keyser van zijn ooghen berooft was. Maer dese afgodische menschen zijn door sulcken mirakel niet beroert ghewoorden: maer ghinghen in hare boosheyt voort. Dit is gheschiet ontrent den Jare ons Salichmakers, vij. C. Xcvij.

Anno, Vij. C. xcvij

In dese beroerte heeft Leo de derde Paus van Romen, een seer stout werck begonnen, ende heeft de Keyserlicke kroone des Roomschen rijcks, die te vooren den Keysers van Constantinopolen toe behoorde, den Franchoysen ouergheghuen. Want de Constantinopoliten waren in des Paus ban, om der beelden wille: hoewel dattet is ghelooflick, dat sulcke ouergheuinghe niet ghschiet en is sonder de toelatinghe van de Keyserinne Hirene: Want de Paus hadde gheeren een houwelick ghemaeckt tusschen Carolum Magnum ende Hirene. Ende het soude also ghechiet hebben, hadde Aetius de Raedsheere, ende Nicephorus de Veltheere der Griecke dat niet vernomen: de welcke Hirene beschuldicht ende ouerwonnen hebben, datse het Rijck verradelick den Franchoysen ouergheuen woude, om welcker oorsaken sy in Lesbum ghebannen is, ende de Griecken hebben Nicephorum tot eenen Keyser verkoren, welcken de Romeynen ende de Westerse landen niet en hebben willen bekennen. Maer sy riepen tot haren Coninck Carolo den grooten, dat hy Keyser was, ende van God ghekroont.

Dit quaet heeft ons de Paus ghebrouwen.

Wt dese ouersettinghe des Keyserrijcx (dwelc door des Paus bedrijf ghschiet is) isser groote nijdicheyt geresen tusschen den Griecken ende tusschen de Romeynen, waer door de Sarracenen, ende daerna de Godloose Turcken ghewelt verkreghen hebben, want hoewel de Keysers van Constantinopolen Nicephorus, Michael, ende Leo mit Carolo vrientschap begheerden, nochtans en betrouden de Griecken den Franchen niet. Ende de Franchoysen en deden den Griecken gheen onderstand oft hulpe als sy van den Sarracenē besprongen ende benaut werden, sorghende, waert dat de Griecken de ouerhant kregen ende gheen ander vyanden en hadden, datse haer macht teghen de Franchoysen souden bewijsen om het Rijck van Roomen weder te krijghen. Dese haet ende

ende nijdt, ende groote eergiericheyt heeft ghemaeckt, dat de Sarrace-nen oft Mahometisten steden ende landen inghenomen, ende de Christelicke religie wtgheroyt hebben, welcke gheschiet is omtrent den Jare viij. C. ende iij. dusdanighen wonde hebben de Christenen ontfangen, eñ zijn van vreemde Princen ouerweldicht, alleen om der afgoederien wille, gelijck voormaels den Israeliten gheschiet is. Als Carolus dan by den Paus tot den Rijcke beuesticht was, heeft hy hem alle de landen (die oock zijn vader te voozen ghegeuen hadde) ouergheleuert, ende mit hem een vast verbont ghemaeckt. Aldus heeft de Antichrist op de een zijde ende de Turck op de ander zijde ghewelt ghekreghen, de twee doodtlicke vyanden des warachtighen Christenheyts. vij. C. xcvij

Adelbertus Gallus.

In dese tijden, als de rijckdom macht ende ghewelt des Antichrist daghlicx vermeerderde eñ toenam, so heeft oock alle superstitie de ouerhant ghenomen, eñ de waerachtighe religie is verdruckt ende onder de voeten ghetreden. Dit heeft menich godvruchtich mensche iammerlick beklaecht, maer seer luttel ende weynich hebben haer daer tegen gestelt, want de tyrannie des Paus so groot was, dat een yegelick hem ontsach eñ vreesde. Der Monicken superstitie wies daghelicks, de kloosters worden vermenichvuldicht, de wtneminghe van kleederen, spijse ende dranck achtemen heylicheyt, men verboot den Priesteren den houwelicken staet als onreyn, men aenbadt ende eerde beelden ende cruycen.

Om dusdanigen superstitie te verbreiden heeft de Antichrist oock zijn Apostelen ghehadt in verscheyden landen. Tegen sulcken eenen die in de Duytsche landen des Paus rijcke, ghewelt ende leeringhe drijuende was, heeft hem ghestelt een vroom ende gheleert man Adelbertus Gallus, ende heeft teghen dese superstitie gheschreuen ende gheleert. Maer dese klachte is te Roomen ghekomen, ende de Paus heeft Adelbertum in den ban ghedaen, ende in het klooster te Fulden in een gheuãckenisse ghewozpen, daer hy verrot is.

Int Jaer, Viij. C. eñ xl.

Nae den tijdt van Carolus Magnus, als Carolus zyn neue Koninck van Vranckrijcke regneerde, so is eerst het gheschil opgeresen van des Heeren auentmael: of het broot in vleesch, ende de wijn in bloedt verãderde: daer namaels veel onnoosel Christen bloedts omme ghestort is, want daer een groote scandelicke afgoderie wtghesproten is. De Koninck heeft eenen gheleerden monick Bertramus ghenaemt, van deser questie ghevraeght, die hem seer christlick gheandwoordt heeft, Dat het broodt figuerlicker wijse Christus lichaem ghenaemt werdt: ghelijck Christus selue een wijngaert, ende de Apostolen wijnrancken. Dit heeft oock Johannes Philosophus wt Schotlandt gheboren, te Parijs gheleert ende met schriften verclaert. Maer inden Jare, ix. C. heeft Paschasius daer teghen gheschreuen: also dat de sommighe binnen Parijs ende Franckrijcke Paschasium volghden, ende de andere Schotum. Maer de boosheyt ende superstitie heeft ten laetsten de ouerhandt ghenomen. Want de Bisschoppen die Gods woort behoorden te leeren ende te ondersoeckẽ, die waren met eergiericheyt so verblint, ende om weereltlicke eere ende heerlickheyt te verkrijgen so besich, dat sy de geestlicke goeden niet en achtedẽ, want sy sochtẽ

De oorsprõc des geschils van dẽ Auẽtmale.

Bertramus.

Schotus.

Paschasius.

M.xx. meer haer eyghen rijck dan het rijck Christi te verbreydẽ, also is dit ver derffelick onkruyt opghewassen, dewijle dat sy sliepen. Mat. 13. Ontrent den iare M. eñ .xx. als dese plompe vleeschelicke teghenwoordicheyt van een yeghelick bynaest ontfanghen was, so datmen meynde dat het broot ende wijn in den Sacramente veranderde in het lichaem ende bloet Christi, so heeft in Vranckerijck Berengarius, daer teghen gheleert ende geschreuen. Maer door de tyrannie ende het gewelt des Paus is hy tot wederoepinge gedwonghen, dwelck Berengarius namaels seer beklaecht heeft, dat hy door vreese ende swackheyt de waerheyt versaeckt hadde.

Berengarius.

Arnulphus opper Bisschop

van Lyons.

Hoe wel dat meest alle Bisschoppẽ, een yegelic sochte dat syne is, eñ niet het ghene dat Jesu Christi is, so heeft nochtans de Heere altijt eenich ouerscot gelatẽ, op dat de weerelt niet als Sodoma eñ Gomorra verginge. Arnulphus opper Bisschop van Lyons een seer vermaert man, heeft het officie eens Bisschops selue gedaẽ, dat is, hy heeft Gods woort gaen predickẽ, door Vranckryck, Jtalien, ende oock ten laetsten te Roomẽ. Hy strafte de weerelt van sondẽ, ende bysonder strafte hy den ghenen die haer seluen gheestelick noemden, ende so vleeschelick leefden, in alle onkuysheyt, ghiericheyt eñ ouerdaet: oock haer groue dwalinghe ende ongheleertheyt in der Schriftueren. Om welcker sake, dese gheestelicke mannen hem doen vangen hebben, ende ten laetsten ghehanghẽ ende verworcht. So veruullẽ sy haers vaders maten, op dat + alle het onnoosel bloet van Abels tijden af van haren handen gheeyscht worde, dit is gheschiet inden iare ons Salichmakers. M. C. xxx.

De gheestelicke leuen vleeschelic.

mat. 23. d. 34, Luc. 11. g. 51.

Arnoldus van Bressa.

Jnden iare M. C. eñ. Xl. was in Jtalien een wel gheleert man, Arnoldus van Bressa wt Lãpert, die seer straffelick leerende was teghen den Paus, Monicken, ende Papen, om welcker saken wille hy van Jnnocentio den Paus van Roomen in den ban ghedaen is, ende oock seer veruolcht. Daerom vloodt Arnoldus in Zwitserlant ende onthielt hem te Zurich, daer hy so lange bleef tot dat Jnnocentius de Paus ghestoruen was, ende heeft dẽ borgers van Zurich alle de gruwelen der Papisten ontdeckt, so dat sy niet meer op hen en achteden, maer alle haer aendacht, deuotie ende godsdienst belpotteden sy gantsch lick. Dat hy Zurich daer toe bracht, beklaecht Guntherus Ligurinus des Paus vrient, segghende: Seruat adhuc uue gustum gens illa paterne, dat is: dat volck houdt noch den smaeck van haers vaders druyue.

Arnoldus leert te Zurich.

Als Arnoldus by vijf iaren te Zurich hem onthouden hadde, is hy na de doot Jnnocentij, als Eugenius Paus was, wederom te Roomẽ gekomen, daer hy ooc het gemeyn volck seer beweecht heeft, eñ in korten tijt so verre ghebracht ende door zijn leeringhe so onderwesen, datse des Paus hoocheyt ende gewelt veracht, ende niet veel eere meer bewesen hebben. Dit was den Paus een doorn in zijn ooghe, daerom woude hy zijn tyrannie teghen Arnoldum bewijsen: maer het volck beschermde hem teghen zijn ghewelt.

Na de doodt Eugenij ontrent den iare. M. C. Liij. als Adrianus tot

tot eenen Paus verkoren was, so en heeft hy hē niet willen laten wyen, ofte op den stoel setten, voor datmen Arnoldum Bressa wt zijn ooghen dede, maer de Borghers van Roomen hebben daer sterckelick teghen gewecst, ende beschudden hem, daerom zijnse van den Paus verbannē, maer synen ban hadde niet veel crachts. Nochtās de Paus en ruste niet voor dat hy Arnoldum in handen kreech, want so haest als keyser Frederick Barbarossa in Italien quam, ouer het Apennijnsche gheberchte door Tusciam, ende nv te Viterben ghekomen was, quam hem Paus Adrianus int ghemoet eñ verhuechde op syner toekomst. Doe klaechde hy den keyser hoe dat hy veracht was van de Borghers van Roomen door de leeringe vā Arnoldus Bressa, die een ketter was eñ vandē stoel van Roomen verbannen, welcken nochtans het Roomsche volck onder hielt eñ in haer stadt beschermde. Keyser Frederick quā te Roomē daer hy van den Paus seer vriendelic ontfangē wart, dwelck de borgers seer mishaechde, niet goets verhopende wt dese groote vrientschap, die dese met hen beyden haddē. Want een korte wijl daer na heeft de keyser den vromen man Arnoldum doen vanghen ende door begheerte des Paus, doen verbranden tot assche toe. Daer na is de assche in den Tyber ghe-worpen, op datse het volck niet oprapen en souden ende voor heylich-dom bewaren, want aldusdanighen afgodischen superstitien haddense nv alreede door de Monicken ende ander dienaers des Antechrists in-ghedroncken. Dese Arnoldus was so eenuoudich in zijn leuen, so eer-baer eñ godsalich, dat oock zijn vyanden hem daerin moesten prijsen. Arnoldus Bressa door begeerte des Paus ver-brant.

Maer de almachtighe God, die een lydtsamich God is tot boetueer-dichept, is den onboetueerdighen ende boosen eenen straffen Rechter, dwelck hy bewesen heeft aen dese twee moortdadighe bloetverghieters Paus ende keyser. De Paus is daer na aen een mugghe verstickt, de keyser van synen bastaert vergheuen. God straft den boosen.

De VValdensen te Lyons.

Ontrent den iare ons Heeren. M. C. Lx. zijn te Lyons som-mige treffelicke borghers by malkanderen geseten, sprekende van veel verscheyden dingen, gelijck dat de ghewoonte was. Als sy nv saten met ydelheyt besich, eñ versleten so onnutte-lick haren tijt: So ist gescheit datter een van haer allen te neder viel, eñ hastelick sterf, daer zijt alle aensagen. Een onder dese, een seer rijc man, Petrus Waldus genaemt, verschrickt zijnde van dusdanigen exempel, ende aenmerckende de broosheyt des menschen leuens, heeft beghinnen achterdencken te hebben, ende te denckē op boetueerdichept, eñ een god salich leuen te leyden. So heeft hy beghinnen aelmissen ryckelick wt te deylen, hem seluen eñ zijn huysghesin, ia oock alle die om eenige oor-sake tot hem quamen, heeft hy geleert eñ onderwesen, van boetueerdich heyt eñ van warachtige godsalichept. Daer na, alsser veel volcx tot hem quam om hem te hooren eñ met hem te spreken, heeft hy ten laetsten de heylighe Schrift voortgebracht, eñ de selfde den volcke wtgeleyt, ende oock int Franchoys ouergeset, want hy was een wel geleert man. Als de Bisschoppen ende Prelaten, (die als Christus segt, de sluetelen des hemelrijcx wech genomen hebben, so dat sy daer selfs niet in en gaen, noch andere daer niet in willen laten) sagen eñ aenmercten dat een leec oft weerlick mensche (so sy hem noemden) de heylige schriftuer int licht Petrus Waldus. Luce, 11. g. 53 Mat, 23, b, 13

M. C. lx. bracht met ouersetten, leeren en̄ wtleggen, is dat hy oock vergaderigen in zijn huys hielde en̄ predickte: hebbense hem, en̄ de toehoorders beginnen te vermanen, dat sy soudē ophoudē van sulcks meer te doen, en̄ hebbense oock met den ban ghedreycht. Maer sy en hebben daerom niet afghelaten van Gods woort te prediken en̄ te hoorē, want het in de kercke niet puerlick gepredickt wart. Sy seyden, dat sy hier in * God meer gehoorsaem behoorde te zijn, dan den menschen: en̄ dattet hoochlick van God gebodē was, datmē zijn stemme soude hoorē. De Bisschop en̄ zijn schriftgeleerden en̄ Pharizeen, siende de stantuasticheyt van Waldo en̄ zijn nauolgers, in Gods woort te leeren en̄ te ondersoeckē, en̄ mercken de dat haer lecli ckheyt des leuens, haer onwetenschap ende onachtsaemheyt in het leeren ende prediken, en̄ oock haer dwalinghen aenden dagh gebracht en̄ gestraft werden, hebben syse alle te samen in dē ban gedaen.

Acto. 5. e. 30. en̄. 4. d. 19.

Maer de vrome Christenen hebben oock van sulcken blixē niet verbaert geweest, maer hebbē altijt het rijcke Christi Jesu, dat nu door dē Antichrist verwoest was, wederō met grooter blij ticheyt opgebout: so dat de ghenaēde gheestlicke, ten laetsten met ghewelt daer aen gheuallē zijn, en̄ hebbense met vangen en̄ bannen, met vuer en̄ sweert veruolght, en̄ iāmerlick ghequelt: so dat sy door noodt en̄ perikelen ghedwonghen zijn van Lyons te vluchten, en̄ zijn also in verscheyden landē verstropt.

De vyanden des waerheyts Bisschppen Papen en̄ monicken hebbē met veelderhande namen dit volck genoemt, als Waldensen. De armen van Lyons, Leonisten, en̄ Insabatisten. Sy beschuldichden haer oock met veel artikelen, als dat sy leerden,

De artikelen des geloofs.

Schrifture. 1. Datmen alleen de heylighe schrifture geloouen moet, in het ghene dat onser salicheyt aengaet, ende gheen menschen ofte andere schriften.

2. Dat de Heylige shrifture volcomelick leert, alle het ghene dat ons toter salicheyt van noode is: en̄ daerom niet en behoort in de religie toe te laten of te ontfanghen yet dat God in de schrifture niet beuolē heeft.

Middelaer. 3. Datter alleē een Middelaer is, en̄ datmē de Heyleghen gheensins behoort aen te roepen.

Vagevuer. 4. Datter gheē Vagevuer en is, maer dat alle menschē of door Christum gerechtueerdicht, in het eewich leuē gaen, of niet gelooue̅de in de eewige vdoemenisse, datter gheen derde ofte vierde plaetse meer en is.

Sacramētē. 5. Datter alleen twee Sacramentē zijn, het Doopsel en̄ Auentmael.

6. Alle Missen, en̄ bysonder die voor de doodē ghesongē worden, dat die gruwelick voor God zijn, ende dat mense behoort te niete te doen.

Menschen insettingen. 7. Datmē alle menschelicke insettingē behoort te vwerpen, ten minsten, die opghewo rpen worden als nootsakelick ter salicheyt: als seker daghen te vasten ende te vieren, onderscheyt der spijsen, so veelderhande secten van Papen, Monicken ende Nonnen, belosten, bedeuaerden, en̄ ander superstiticien van menschen gheuonden.

Paus. 8. De Ouerheyt des Paus ouer alle kercken, ende bysonder zijn ghewelt ende macht ouer alle burgherlicke rechten en̄ seden, en̄ dat hy beyde de sweerden voert, gheestelick ende weereltlick, dat straffen sy.

9. Dat de Roomsche kercke Babylon is, daer in Joannis openbaringhe van staet, ende dat de Paus den oorspronck aller dwalinghen, en̄ den rechten Antichrist is.

Houwelick der priesterē 10. Dat het houwelick der Priesteren godsalich ende nootsakelick is

De heylighe in der ghemeynten.

kercke. 11. Dat die Gods woort hoozen, en̄ een goet gheuoelen daer van hebben

M. C. lx.

ben de gemeynte Gods zijn, ende dat de selfde van Christo de sluetelen ontfanghen heeft, eñ daerom macht heeft om de wolven te veriagen, eñ goede getrouwe herders aen te nemen, welcker stẽme sy hooren sullẽ, eñ van wiens hãt sy de Sacramentẽ ontfangẽ sullen. Eñ veel ander meer artikelen die metter tijt noch daer by gekomen zijn, ghelijck de dwalinghe onder den Papisten daghelicx vermenichvuldichde ende wies.

Als sy aldus verstroyt warẽ in verscheyden plaetsen, hebben sy over al, des Antichrists onkruyt gewesen, eñ het Euangelische saet gesaeyt, so dat het ghetal der geloovigen in allen landen seer vermenichvuldicht is, ende oock de vervolginghe seer groot ghewo rden is, eñ dat so veel te meer, als de Paus dagelicx meer heerschappie ende ghewels kreech, so datter veel gerechtich bloets gestort is geworden tot verscheyden plaetsen. Maer nochtans en hebbẽse haer niet konnen wt roeyen ghelijck sy wel ghewilt hadden, want hoe dat sy meer verdruct werdẽ hoe sy meer vermenichvuldichden, * gelijct metten kinderen van Israel in Egyptẽ gheschiet is, want oock tot dese onse tijden een groot volck in Vrancke rijck van desen, door de tyrannie der geestelicken by den Koninck vermoort zijn, als wy namaels hooren sullen.

Der Christenen vstroeyinge verbreit Gods rijck.

Exod. 2. 8. 2.

Int iaer M. C. Lxxxij.

DE Papisten hebben niet alleẽ met moordẽ eñ dooden de Christengeloovigen willen wtroeyen, maer om dat sy oock by den volcke een goede oorsake souden schijnen te hebben, eñ datmẽ niet meynen en soude dat sy de waerheyt vervolchden, hebben sy groote loghenen ghelogen, ende oock hatelicke namen versiert daer sy den ghelovigen by den gemeynen volcke mede beschuldichden ende vermaecten. So hebbense in Vrancrijck de Christenẽ † Ketters genoẽt om dat sy der Papisten onsuyver leven bestraften, ende haer selven van alle besmettinghen wachten, eñ gheen ghemeynschap met de onsuyvere werckẽ der duysternissen hebbẽ wouden, sommige noemdense oock Publicanen, sommighe Patarinos, eñ inden iare ons Heeren, M. C. ende Lxxxij. zijnder seer veel in Vranckrijck omghebracht ende verbrant.

† Katharos, dat is, suyver, reyn.

In den iare, M. CC. x. zijn te Parijs gedoot gewordẽ xxiiij. Martelaers eñ getuygen des waerheyts, om dat sy niet en wouden bewillighen in de valsche leeringe des Roomschen Antichrists. Des anderen iaers daer na zijnder CCCC. menschẽ in de selfde stadt verbrant geworden, welcke seer vrijmoedichlick haer geloove in Christum Jesum beleden hebbẽ. Noch zijnder oock lxxx. andere geweest die om haer geloofs wille, eñ stantvastige belijdenisse onthooft zijn geworden, welcke al te samen met haer bloet de waerheyt beseghelt ende bevesticht hebben.

Burghers in Elsats.

In Elsats zijn seer veel vrome menschẽ geweest, edele eñ onedele die haer aen de suyvere leeringe des Euangeliums gehouden hebbẽ, eñ leerden dagelicx tegen de superstitien des Paus, als datmẽ alle dage sonder onderscheyt mochte vleesch eten. Dat de mensche in onmaticheyt sick so wel besondighen mach in visch te eten als in vleesch. Dat de geloovige alle ghescha pen creatueren met danckbaerheyt mogen genieten. Dat dẽ houwelicken staet eerlick is by alle menschen, eñ daerõ en behoortmen hem den Priesters oft andere menschen niet te verbiedẽ. Sy verworpẽ oock den Paus, om dat hy dusdanigen valscheyt onderhielt ende leerde.

Onderscheit der spijsen.

Den priesteren te houwelicken.

Den paus.

Dese menschen stantvastelick blijvende by Gods woort, hebben seer veel menschẽ tot haer gekregẽ, eñ van het een lãt in het andere leeraers,

MCC.xij aelmissen ende ander nootsakelicke dinghen ghesonden. De Paus ende de Bisschoppen deden haer in den ban, ende veruolghdense, so datter op eenen tijt alleen by hondert persoonen van den Bisschop van Straetsborgh, wt beuel des Paus verbrandt zijn geworden, ende seer veel door groote tormenten tot wederroepinghe ghedwonghen zijn. Dit gelchiede ontrent den Jare M.CC.xij.

Burghers van Ments.

Ontrent den selfdē tijt zijnder oock vijfendertich burgers van Mēts by Bingen gheuangen om de Euangelische leeringhe, eñ te Binghen van den Papisten om haer stantuastige belijdinge verbrant geworden.

De Prince van Armeryck.

Inden selfden tijt is de Prince van Armeryck oock om de belijdenisse des waerheyts van de gheestelickheyt beschuldicht, ende gheuangen, ende na dat hy onwanckelbaer bleef, is hy op gehanghen eñ verworcht, ende de vrouwe des slots is om der selfder oorsaecke ghesteenicht.

Barghardus.

Te Erphurd in Duytslandt hebben de Papisten Barghardum als een ketter beschuldicht, ontrent den Jare ons Salichmakers M.CC. Xviij. Ende om dat hy volstandich in de Euangelische leeringhe bleef, ende de Papistische superstitie niet aen hanghen wilde, hebben sy hem met vuere verbrandt.

Vier Jaren daer na hebbense te Oxonien in Enghelant om de selfde oorsake te vuere verwesen eenen Diaken.

In het Bisdom van Camerijck hebben de Prediker Monicken, diemen Dominicanen noemt, groote neersticheyt ghedaen om de gheloouighen, die de grouwelen des Antichrists verworpen, wt te roeyen, ende hebben de sommighe die sy van ketterie beschuldicht hadden, met vuer doen verbranden.

De Bedeloordens. In dese tyden zijn de verderffelicke secten der Bedeloordens van den Paus beuesticht, als vrome krijchsluyden des Antichrists, die met vreēde habijten ende kleederen, met langhe ghebeden ende geueynsde armoede, ende ander diergelijcke hypocrisie, de gantsche weerelt betouuert hebben, ende onder een schijn van heylichehyt seer groote wreetheyt bedreuen hebben ouer de onnoosele Christenen, ende daerom heeftse de Paus beuesticht eñ gepresen, want na dat de Sathan dese in de weerelt ghebracht heeft, so heeft alle boosheyt eñ gheueynstheyt de ouerhant ghenomen, ende de warachtige gherechticheyt, die ons de heylige geest in der Schriftueren leert is wtghebannen ende verdreuen, des Antichrists rijck is geweldich geworden, eñ Christus met zijn woort verworpen.

Het dunckt my goet dat ick alle der Papisten grouwelen by artikelē verhale, op dat een yeghelick mercke dat den Antichrist zijn gheweldt teghen Christum verheuen heeft, ende wachte hem eenighe ghemeynschap met sulcken boosdoenders te hebben, want sy niet de ghemeynte Christi, maer des Antichrists zijn, ende daerom de warachtighe Christenen veruolghen.

Dartikelē der Papistiscer sectē.

Depersoonē. Sy funderen haer kercke op de sucessie ende afkominghe der Bisschoppen van der Apostelen tyden.

Bisschoppen

Bisschoppen noemen sy, die kercken, capellen ende outaren wijen, die mispapen ende Fronnen maken. M.cc.viij Bisschoppẽ.

Den Paus achten sy den opperſten Bisschop te zijn, het hooft haerder kercken, die van niemant ghestraft mach zijn dan van God. Paus.

Sy zijn ghedeylt in veelderhande twistighe secten, sommighe zijn gheestelicke, sommighe weereltlicke. De gheestelicke hebben haer afghescheyden van het ghemeyn volck, die sy leecken noemen, eñ zijn onder haer seer menigherley. De sommighe hieten Monicken ende Nonnen, welcke beloften doen datse niet trouwen en sullen, datse ghewillighe armoede sullen draghen, datse de menschelicke insettinghen sullen onderhouden, als gheen ghelt te handelen, een grauwe, witte oft swarte kappe te draghen, gheen vleesch te eten, somwijlen stom te zijn, ende andere sulcke gheueynsde ende versierde heylichept meer. Andere hieten weereltlicke Priesters, die mogen oock niet trouwen, maer moeten ghelijck de andere veel popelen ende lesen. Monicken. 1. Timo. 4. a Leeringhe der duyuelẽ. Mispapen.

Sy hebben Priesters, die van de Bisschoppen ghewijet zijn, om offerhande te offeren voor leuende ende dooden.

Alle dese gheestelicke houden haer vrij van de straffe des borgerlickẽ Ouerheyts, ende en draghen metten borgheren gheenen last. Want sy exempt zijn.

Sy soecken haer salicheyt buyten Christum in haer eyghen wercken ende verdiensten, welcke sy malcanderen oock om ghelt verkoopen, als Missen, Aflaet, Bedeuaerden, ende der ghestoruen heylighen verdiensten, welcke sy oock den dooden verkoopen, die sy seggen dat in het Vagheuuer ligghen. De leeringe ende handelinghen.

Sy hebben na het ghetal haerder steden, dorpen, ghehuchten ofte vlecken so menighen Afgod ofte Patroon. Teghen het eerste gebot Gods.

Sy deylen de macht ende de eere Gods onder de ghestoruen heyligen, so roepen de schippers S. Nicolaes S. Christophel ende S. Anna aen. De barende vrouwen, Mariam, teghen den tantsweer S. Appolonium, teghen de Pestilentie S. Rochus ende S. Anthonius.

Sy setten beelden in haer kercken, sy steken keersen tortsen eñ lampen daer voor, sy bekleedense met laken, zijde, fluueel, siluer ende gout, sy draghense met grooter eerweerdichept op haer schouderen, sy besockẽ se in verscheyden plaetsen ende offerense gauen, daer de Pausen ende Bisschoppen oock aflaet van sonden toe stellen, sy knielen daer voor, sy kussense, ende biddense aen. Teghen het tweede.

Sy sweeren in haer eeden, by God ende alle zijn Heylighen, eñ vermenghen also Gods eere met den dooden. Teghen het derde.

Sy bidden ende aenroepen God sonder haren noot te ouerdẽcken, eñ en weten niet waer toe sy hem aen roepen, sy geuen hem de gebeden by ghetalle, ghelijckmen de appelen ende peeren koopt, sy lesen ghetijden, rooſekranſkens ende ander hoeykens.

Sy maken veel Sabbathdaghen, die sy heylichdaghen noemen, ter eeren van de ghestoruen heylighen, op die daghen machmen gheen hant werck doen ofte men wort ghestraft, maer droncken drincken, tuyschen ende spelen blijft wel onghestraft. Op dese daghen doense ghemeynlick schandelicke afgoderie, men doeter den dienst in een onbekende tale, men betoouert het water, men speelter op orghelen, men biddet den dooden aen om hulpe ende bystant. Teghen het 4. ghebodt.

Bouen de twee Sacramenten, die Christus in zijn ghemeynte ingestelt De sacramẽ.

M. cc. x. stelt heeft, namelick het Doopsel ende Auentmael (welcke sy schande licke verdoruen hebben) hebben sy noch vijf andere daer toe ghemaeckt. Als formsel, houwelick, Mispapen oordeninge, oorbiechte, laetste olye.

In het Doopsel laten sy het sonderlickste wt, namelick, de predikinghe des Euangeliums, ende voort hangen sy wt haer seluen daer by betoouert sout ende smout, speecksel ende keersen: ende besweeren den duyuel wt het kint, daer hy niet in is.

Sy doopen oock klocken, ende noemense mit namen

Sy hebbē het Auentmael des Heeren verādert, in eē offerhande, voor leuendige eñ doden, sy betoouerē het broot met vijf woorden, eñ makē de luydē wijs, dattet in vleesch verandert wort, eñ de wijn in bloet.

Sy onthouden den wijn, teghen het ghebot Christi, die daer segt, drincket daer alle wt.

Sy bidden het broot aen ende seggen, dattet haren God is, sy sluytēt in kisten eñ Ciborien, sy dragent by der straten, sy lichten hem met tortsen ende keersen oock op den middach, sy spreken hem aen ende groeten hem, maer hy en antwoort niet.

In haer templen hebben sy altaren met lijwaet bekleedt, daermen by daghe brandende keersen opstelt, alsmen misse doet. De Misse wort gedaen van een mispaep, die om gelt oft iaerlicksche rentē daertoe gehuert is, dese koemt ghekleedt met vreemden kleederen, op de Jodische maniere met eenen drinckbeker in zijn hant van siluer oft gout, ende eenen dienaer met hem, dan spreeckt hy syn biechte voor den Oltaer int latijn, hoewel die dienaer dat niet en verstaet, ende roept de doode heyligen tot zijn hulpe: als hy dan langhe zijn Mommespel ghespelt heeft, met luyde ende heymelick spreken, met keeren ende wenden, met kussen ende lecken. Soe neemt hy ten laetsten broot ende wijn, ende offert dat terstont God op voor de verlossinghe der sielen, voor de hoope der salicheyt ende ghesontheyt der ghener die daer teghenwoordigh zijn. So werdt uwe eenighe offerhande verworpen, O Christe Jesu, die ghy eens tot onser salicheyt ghedaen hebt. O God, hoe kont ghy dit sien ende lijden. Daerna roept hy de doode heylighen tot der maeltijt, door welcker verdienste hy begheert gheholpen te werden. Ouer het broot blaest hy dese vijf woorden (Hoc est enim corpus meum) dat is ghesegt, Want dat is mijn lichaem, daer door meynt hy het broot te doen veranderen in vleesch: ende steket dan bouen zijn hoofdt ende latet het volck aenbiddē. So doet hy oock met den kelck, Dan bidt hy voor alle die in Christo rustē, dat sy een plaetse van verkoelingē soudē mogen krijgen. Daerna biddet hy den vader aen, dat hy synen soon (die sy daer meynen te hebben) so ghenadichliick wil ontfanghen, als hy Melchisedech ende Abels offerhanden ghedaen heeft. Ten laetsten bidt hy het broot aen, ende noemet een Lam Gods, als hy het Lā aengebeden heeft, so schoert hijt in stucken ende etet op, ende suypt oock dē wijn, welcke hy meynt, dat des Lams bloet is. Dit is de heerlicke Misse der Papisten, welcke een schandelicke verualsinghe des Auētmaels Christi is, ende van veel Godsalighe mannen ghestraft, welcke daerom haer bloet hebben moeten storten.

So wort Christus bloet schandelick vertreden. Heb. 10. c. 26

Afgoderie. Als of sy in Christo verbrant ende ghepijnicht worden.

Wat wolnē zijn dit.

Dusdanighen Misse doen sy ter eeren van de ghestoruen heylighen, ter eeren des Sacraments, des Cruces, der Lancien ende Naghelen. Sy verkoopense als een remedie tegen alle sieckten, teghen ontweder, donder, blixem, haghel, stormen der zee, ende alle gheluckе. Men ghe-

riekt daer oock een yeghelick na zijn ghelt, die luttel gheuen, hebben een drooghe Misse, oft een natte Misse sonder ghesangk, die veel gheuen, een half singhende Misse oft een heel, na datmen veel gheeft. M.cc.lxxxv

Sy leeren dat haer verziert Sacrament des formsels weerdigher is, dan het Sacrament des doopsels dat van Christo ingestelt is, ende dat het Doopsel onuolmackt is sonder het Formsel. De consec. dist. 5. cap. de his.

Sy scheydẽ dẽ houwelickẽ staet, om dat de man oft het wijf geestelic soude werden moghen, dat is Pape, Monick, ofte Nonne, teghen het gebot Christi, die God by een gevoecht heeft, sal gheen mensche scheyden, Matth. 19.

De tijt soude my ontbreken, soude ick alle de valscheit der Papisten in leuen, in leeringe eñ Sacramenten verhalen, Ende nochtans konnẽ sy niet lijden eenighe vermaninghe tot beteringhe: maer die haer vermanen ende straffen, veruolghen sy met vuer ende sweert, als wy hier nae noch verhalen sullen.

Gerardus Sagarel, eñ Dulcinus van Nauarre.

Ontrent den iare ons Heeren, M. CC. Lxxxv. zijnder ghesweest twee gheleerde mannen, Geraerd Sagarel van Parmen, ende Dulcinus van Nauarra, welcke seer vrijmoedichlick ghelcert hebben teghen de misbruycken der ghenaemder gheestelickheyt. Sy worden van hen als ketters beschuldicht eñ verbannen om dese Artikelen.

Dat het ghebet God so aenghenaem was, in een ongheswijede als in een gheswijede plaetsen. Gheswijede plaetsen.

Dat de Paus den Antichrist was, ende dat hy ende zijn gheestelicke van God verworpen waren, dat hy ende zijn kercke de hoere van Babylon waren, daer in de Openbaringhe Joannes af staet gheschreuen. Antichrist.

Na dat sy langhe tijdt gheleert ende ghepredickt hadden, eñ seer veel volcks, oock gheleerde mannen hen toe vielen: heeft de Paus eenẽ Apostolischen Legaet wtghesonden met veel krijghsvolcks, die dese vrome Christenen in het gheberchte, daer sy by een woonden, ouervielen. Daer waren ontrent ses duysent persoonẽ, welcke eensdeels met koude, eensdeels met hongher ende de sommighe metten sweerde verdruckt zijn. Doe wert Dulcinus met zijnder huysvrouwen ghevangen, ende van lidt te lidt verschoert, ende de stucken werden verbrant ende de asschen inde locht gheworpen.

Maer hoe seer dat de Dominicanen ofte Prediker Monicken arbeyden als kettermeesters om dese wt te roeyen, so bleuen daer noch veel vonckxkens, welcke namaels tot een groot vuer gheworden zijn, want der Martelaren bloet is een vruchtbaer saet. Op dese tijdt heeft een Prediker Monick den Keyser Heinrick den vij. met venijn in den Sacramente des Auentmaels vergheuen. Nota.

RICHARD PREdiker Monick.

Ontrent

M.ccc.xxx. ONtrent den iare ons Heerẽ M.CCC.xxx. is te Heydelberch een predicker Moninck geweest Richard genaemt, die om de onuersaechde predickinghe des Euangeliums, ende het straffen des misbruycks der Papisten, als een ketter verwesen is. Voor dese tijt, etlicke iaren isser een Hermijt in Enghelant seer veruolcht gheworden, om dat hy openbaerlick predickte dattet gheen Sacramenten en waren van Christo inghestelt, diemen alsdan ghewoonlick in der kercken ghebruyckte.

Joannes Aston een wel gheleert man, van Oxonien, om dat hy leerde dat het broot des Auentmaels onuerandert bleef, so is hy van den opper Bisschop van Cantelberch als een ketter gheuanghen ende in de gheuangenisse ghestoruen.

Conrardus Hager.

TE Herpiboli woonde ontrent den iare M.CCC.xl. Meester Conraed Hager, welcke beleedt dat hy ouer vierentwintich iaren ghelooft ende gheleert hadde, dat de Misse gheensins een offerhande en was, ofte den leuendighen ofte dooden baten mochte, ende daerom en behoordemen gheen te doen. Hy seyde dat het ghelt dat van den ghestoruenen tot Missen achtergelaten wart, den Priesteren niet beter en is dan ghestolen goet oft kerckendiefte, dwelck sy den armen dieftelic ontrecken. Seyde oock, al hadde hy een stoue vol gouts dat hy niet een gulden voor de Missen soude willen gheuen. Hy beleedt oock voor den Bisschop, dat het volck daerom van Missen afhielt, om dat hijt so dickwils gheleert heeft.

Om dese zijn belijdenisse die hy voor den Bisschop dede, is hy als eẽ ketter in de gheuanghenisse gheworpen, maer wat eynde hy ghehadt heeft, en vintmen niet beschreuen.

IOHANNES
Wicleff.

NA dat de weerelt nv gantsch in dwalinghen ende in tastelicke afgoderie veruallen, verdroncken ende versmoort was, heeft God onse hemelsche vader in het koninckrijck van Enghelant veel goduruchtige vrome mannen verweckt, die de waerheyt aen den dach ghebracht hebben. Onder welcke de alder voornaemste is gheweest Joannes Wiclef, Pastoor der kerckẽ van Lutterworth des Bisdoms van Lincoln, Doctoor in der godlicker Schriftuerẽ. Dese woonende in de heerlicke stadt te Oxonien, heeft aldaer de heylighe Schrift gheleert ende wtghelept. Maer want die (puer suyuer ende onueruaalscht gheleert wesende) alle duysternissen ende geueynstheyt ontdeckt ende verdrijft, so en hebben de leepooghen, den glants des Euangeliums niet konnen verdraghen, want daer zijn teghen hem opghestaẽ terstont de Monicken, ende bysonder een Karmelijtsche Monick Joannes Reninghamus. Als hy nv van het Sacrament des outaers (so-

Johannes heeft te Oxoniẽ het louter woordt Gods gheleert.

ment

ment doe noemde)began te handelen, ende opentlicke betuyghde in der scholen dat zijn voornemen alleen ware, de afgoderie die hier seer groot in was, wech te nemen, ende het oprechte ghebruyck des Sacraments, ende den ongevalschden godsdienst te vertoonē: so vretense alle die van deser bloedsweerē zieck waren, ende wilden des medicijnmeesters hant niet ghelijden. De monicken eerst waren dul ende verwoedt, bijsonder de graubroers, om dat haer de buyckspijse, mit der missen, ontnomen sou de worden: daerom vochten sy voor den buyck (die alleen haer God is) als vrome krijghsluyden. De Bisschoppen wouden datmen desen twist ende gheschil tot haerder kennisse ende oordeel soude brenghen. Maer als sy dat niet verkrijghen konden, hebben sy sick met den Pauselicken van beholpen: Want dat zijn de wapenen om de waerheit mede te bestrijden, ende des gheloofs vrijheyt te verdrucken.

M.ccc.lxxx
De afgoderie des Sacraments.

De monickē vechten voor de Messe om des buycks wille.

De Artikelen die Johannes Wiclef voorhielt eñ beschermde, waren onder andere, dese.

1. Dat de heylighe Schrifture in twistighe saken behoort alleen anghesien te werden.

Schrifture.

2. Dat de oude Doctoren ontfanghelick waren, so verre sy met der Schriftuere over een quamen, ende niet anders: wan daer anders gheen waerheyt en is, dan die in de H. Schrifture begrepen is.

Doctoren.

3. Dat de dichters ende doctoren der Pauselicker decreten niet te achten zijn als ghetuyghen der waerheyt, maer als vyanden ende verderuers.

Doctoren der gheestlicken rechten.

4. Dat in het Avētmael des HEEREN, de witheyt ende de ronde ende andere teekenen des broodts, gheensins sonder het wesentlicke broodt bestaen konnen.

Het Auentmael.

5. Dat int Sacrament de wesentlicke veranderinghe onverstandelick ende ongodlick van den Papen versiert was, Want het broodt, broodt blijft, ende de wijn zijn nature niet en verandert: maer dat sy het selfde wesen ende substantie die sy te voren hadden, namaels Sacrament wesende oock hielden.

Als Wiclef dit vlijtichlick leerende was, heeft hem de waerheyt seer benijdt ghemaeckt: also dat hy ten laetstē int laetste Jaer des Konincks Eduwaerts, door het toedoen des Roomschen Paus ghevanghen is ghewoorden. Ende nae dat de Hertoghe van Lancastren ende Henrick Perseus by hem ghewеest hadden, heeft men hem los ghelaten ende verboden te predicken ende te leeren. Hoewel dat Wiclef op het ghebot namaels niet veel gheacht en heeft: maer heeft de warachticheyt altijdt meer ende meer gheopenbaert ende verklaert. Dwelck de Papen Monicken ende Bisschoppen niet hebben gheleden: maer hebben wederom haer gheleerden by een gheroepen ende Wiclef oock. In welcke versamelinghe Wiclef tot het voornoemde oock de giericheyt ende hooghmoedt des ghenaemden gheestelicken hoop ghestraft heeft, segghende: Ist datter eenighe ghiften van Koninghen ofte Princen den dienaers der ghemeynten ghegheven worden, daer moetmē onder verstaen altijt dese conditie, Datter Godt mede gheert werde, ende de ghemeynte ghesticht. Ten sy dat dese conditie behouden worde, so moghen de Princen, ja moetent al te samen weder nemen, dat sy ghegeven hebben: hoe stercken van datmen oock daer teghen drijft.

Wiclef ghevanghen ende wederom losghelaten.

Wiclef strafť de ghebrekē der Papen.

Thienden.

Waert dat des Paus blixem zijn kracht hadde, om op dese maniere

Des Paus ban.

M.ccc.lxxx goet ende rijckdom te krijgen ende te behouden:de Clergie,die alleen wt enckel ghierighe menschenvergadert is,soude ten laetsten alle des weerelts rijckdom verkrijghen.

Christelicke straffe. De Paus mach van rechts wege en̄ wettelick gestraft en̄ berispt werdē van dē genen die hē ondedanich en̄ onder zijn macht zijn:en̄ mach tot stichtinge der gemeenten so wel van leeckē als van clerckē beschul dicht worden want hoe groot een heere dat hy oock is , so behoort hy hem zeluen nochtans te achten een broeder van den alderminsten.Ende want hy sondeghen mach ghelijck een ander mensche , daerom moetmē hem oock broederlicke vermanen ende straffen, ende sodanige straffinghe behoort hy willichlick en̄ broederlick te ontfanghē.Sonderlinghe moet hy gestraft wordē ist dat hy eenige schadelicke ketterie ofte dwalinge voortstelt en̄ beschermt,op dat de Christelicke gemeente het quat mach schuwen : want so en heeft Paulus Petrum niet naghelaten te straffen.

Dit ende diergelijcke meer heeft hy in de vergaderinge voorghehouden,maer op dat pas en hebbense niet teghen hem gedaen ofte besloten. Namaels heeft de Artsbisschop van Cantelbergē met andere bisschoppen Doctoren en̄ meesters raet gehouden , en̄ de Artikelen en̄ leeringe als ketterich, en̄ die tot grooter erghernissen strecken, verbannen ende verdoemt.

Wiclef is als ballinck wt Enghlant ghewecken een tijt lanck.Maer Wiclef ballinck. wantter veel warē,die door hē den soeten smaeck des Euangeliūs ghecreghen hebben, oock onder den edelen, en̄ die in het koninclicke Hof van grooter aensien waren : So is hy namaels wederom ghekomen, ende is in zijn parochie,daer hy Pastor was, in den Heere ghestoruen. Int Iaer ons eenighen Salichmakers Iesu Christi. M. C C C. Wiclefs ghebeente opgegrauen ende verbrant. LXXX VIJ. int laetste des maents Decembris . Een en̄ veertich iaer na zijn doot , is zijn ghebeente door tbeuel des Roomschen paus,opgegrauen ende tot puluer ende asschen verbrant, ende de assche int water gheworpen.

Het en is den verwaenden Antichrist niet ghenoech dat hy met veruolghen,pijnighen,moorden ende dooden,den ghelooüighen in haer leuen ouervalt ende verdruckt,maer hy moet oock zijn tyrannie, boosheit ende wreetheyt ouer den dooden bethoonen.

VVillem Thorpe.

VVillem Thorpe,meester in de vrije konsten,in de hooge schole te Oxford in Enghlandt,heeft zijns persoons haluen een eenuoudich leuen ghelept.Int verkondighen der Euangelischer leeringe heeft hy seer vlijtich ende neerstich geweest, Willē wort om de predikinghe des Euangeliūs gheuangen. Verlost. so dat hy daerom namaels van den Bisschop van Cantelberghe,Thomas Arundel, ghevanghen gheuoert is gheweest te Londen, int iaer ons Salichmakers M. CCC. xcvij. Maer als de voornoemde Bisschop van den Koninck veriaecht ende verdreuen was,so is hy wederom door tbidden van goede vrienden, door Robrecht Braybroke Bisschop van Londen vrij en̄ los gelaten.Maer want hy niet op en hielt

het

het onuervalschede louter woort Gods te verbreyden, so is hy namaels M.ccc.lxxx
wederom te Salopia ende Cantelbergh gheuanghen ghelept van des Wederom
Antichrists dienders, ende is in den kercker seer iammerlicken gehan- gheuangen.
delt. Ten laetsten in het slot te Saltwoden gheuoert, daer hem de gee-
stelicke Prelaten gheexamineert ende ondersocht hebben.

So is hy doe voor den voornoemden Aertsbisschop van Cantelberch
Thomam Arundel (die alsdan des Roomschen stoels Legaet was, eñ
Cantzelier des Coninckrijcx van Enghlandt) ontboden, ende voor hem
van het slot van Saltwoden, gebracht dwelck ghschiedde int iaer M.
CCCC. ende vij. daer hem de Aertschbisschop gheuraecht heeft van
etlicke artikelen diemen seyde dat Willem te Salopia ghepredickt sou-
de hebben, naemlick,

1. Dat int Sacrament des Altaers, oock na der consecratien, dat is, Auentmael.
na dat de Priester den Canon ghelesen heeft, warachtich broot bleue.

2. Datmen den beelden niet en behoort aen te bidden ofte eenige eere Beelden.
te bewijsen.

3. Datmen gheen bedeuaerden en behoort te doen. Bedeuaerdē

4. Dat de Priesters gheen macht en hebben de thienden voor haer Thienden.
seluen te eyghenen.

5. Datmen niet sweeren en sal &c. Eedt.

Waerop Wilhelmus gheantwoort heeft ende gheseyt, dat hy te Sa-
lopia in zijn predikinghe van het Sacrament niet vermaent en hadde,
dan op sulcker wijse. Te wijle seyde hy, dat ick op den stoel stont ende
predickte, gheschiede het datmen Misse dede, ende de belle klonck ende
het broot opheffen soude, dat het volck (na haer oude gewoonte met een
ghedruys te hoope liep ende maeckten also een groote beroerte ende on
ruste in der ghemeynten, want veel lieten de predikinghe varen ende sa
ghen anders erghens henen, doe heb ickse aldus aengesproken ende ge-
seyt: Ghy broeders in Christo, de leuende kracht deses Sacraments, I.
welcke in het ghelooue staet, is ymmers veel krachtigher, dan het ghe- De antwoor
ne datmen metten ooghen alleene begrijpt, daerom soudt ghy so veel te de van het
meer staen blijuen ende de salichmakende predikinghe des heylighen Auentmael.
Euangeliums toe hooren: dan een sulcken onruste aenrichten om des
schouwspels der Missen wille, want door de predikinge des godlicken
woorts wort het ghelooue meer gheplant, vermeert ende versterckt.

Voort seyde hy: van den Sacramente ghelooue ende leere ick anders
niet, dan de heylighe Euangelisten * Mattheus, Marcus, Lucas, ende Mat.26.c.25
de heylighe Apostel Paulus ons beschrijuen. De heylighe Paulus, Mar.14.c.22
welcke doch een bysonder Doctoor ende Leeraer der heyligher kercken Luc.22.b.19.
is, daer hy het geloove van desen Sacramente beschrijft, noemtet broot. 1.Cor.11.c.23
Want hy segt: * Dat broot dat wy breken is dat niet de gemeynschap Paulus
des lijfs Christi &c. so wort het oock in v stilmissen self, na der conse- noemt het
cracien, ende na dat de woorden daer ouer ghesproken zijn, broot ghe- Sacrament
noemt, ende alle de Papen besluyten haer Misse aldus. des auent

O Heere gheeft doch, dat wy het ghene, dat wy met monde genomen maels, brood
hebben, met reynder herten (dat is, so my dunckt met warachtighen ge- 1.Co.10.d.16
looue) moghen vaten. De heylighe Augustinus bekent oock dat het
ghene, datmen in dit Sacrament siet, dattet broot is. Maer datmen daer
door merckt, met warachtighen ghelooue, dat sulcx is het ware lijf des
Heeren Christi. Euen also leert oock Fulgentius, een fijn Leeraer der
kercken, die waerlick niet te verwerpen is. De kercke heeft meer
dan

M.cccc.vij dan duysent iaren lanck,na de gheboorte Christi, sodanighen verstant
van desen Sacramente ghehat,ende haer daer mede laten ghenoeghen,
wat namaels(na dien dat de duyuel ontbonden is) door broeder Tho=
mas van Aquinen,ende andere ghelijcke Sophisten in de kercke inge=
uoert is,daer van meyne ick,dat niemant schuldich ofte bedwongen is,
het selfde te ghelooven. Ick en wil oock wt dese Monicks ghebedelde
meyninghe ofte gheuoelen,gheensins Artikelen des gheloofs maken,
men doe ende beghinne met my,wat de ghenadighe wille des Almach=
tighen Gods belieue.

II. Antwoorde van de eeringe der beeldē

Van de beelden te eeren,seyde hy,datmen het selfde sonder groote af=
goderie ende blasphemie ofte godslasteringe niet doen en mochte, want
de mensche het werck zijnder handen aenbidt, God wil in gheest ende
waerheyt selue ghedient zijn,beelden en roeren den gheest niet.

De mirakelen der beelden gheschieden vā God niet,maer door den duyuel.

4.Regū. 18.

Het volckt loopt meer tot de teeckenen dan tot leuēde woort Gods.

mat.12.eñ,16

Ende als men hem van de mirakelen opworp, seyde hy: Dat ben ick
in mijn herte ghewis,dat sulcke mirakelen ende teeckenen,daer de beel
den door bereert ende groot ghemaeckt worden, wt God niet en ghe=
schien,alse van den menschen besocht,met kniebuyghen,offeren,keersen
ende lichten vereert worden,want daerom brack de Koninck Ezechias
het metalen Serpent,dwelck nochtans wt het beuel Gods opghericht
was,ende Augustinus,Gregorius ende Joannes Chrisostomus ende
veel andere meer,schrijuen dat de Duyuel met sulcken wonderteeckenē
de herten der ongheloouighen betooueren,verblinden ende bedrieghen
sal,om haers ongeloofs wille. So sietmen oock dat het volck veel meer
geneycht is,sulcken wonderteeckenen eñ mirakelen te besoecken, danse
zijn om het salichmakende woort Gods te hooren ofte te ghelooven,
,daerom heeft onse verlosser den Phariseen tot haerder grooter schande
,ghestraft,datse teeckenen sochten. Maer den gheloouighen sal hier in
het leuentmaeckende woort Gods ghenoechsaem zijn.

III. Antwoorde van de Bedeuaerden.

Van den Bedevaerden seyde hy,dat alle menschen die God in den
gheest ende waerheyt soecken te dienen,sullen haer seluen tot tweeder=
hande Bedeuaerden beulijtigen, namelick,om het woort Gods te hoo
ren,ende de wercken der liefden tegen allen behoeftigen te oeffenen. So
danighe moyte eñ arbeyt,segt hy,is God aengenaem ende een behaech=
licke Bedeuaert,want hy die eyscht ende beuolen heeft. Maer laet ons
nv besien,wat doch de uwe met haer Bedeuaerden soecken,men vinter
onder ses hondert nauwelicks een,die de gheboden Gods,eñ het Chri=
stelick ghelooue te rechte weet,ofte onse Vader wel bidden oft spreken
konnen,oock hebbense ghemeynlick vleeschelicke oorsaken, om welcke
sy sulcke Bedeuaerden aennemen,namelick,des lijfs ghesontheyt, goet
gheselschap,goet gheluck ende voorspoet,ouervloedicheyt, lust,dronckē
drincken,hoererie. Maer och lieue, wat vinden sulcke lieden na datse
haer ghelt verteert,ende moede leden ghemaeckt hebben? anders niet
dan doodtbeenders,ende stomme afgoden,waert nv niet goet, dat sy wi
sten dat de heylighe gheest sulcx ydele ende voorgheefsche dinghen ach=
tet? waert niet beter datse ginghen,daerse mochten leeren alle ydelheyt
te verachten? wat batet oftse veel ghelts aen brenghen (ghelijckse wa=
relick brenghen) so wort doch het selfde al te samen wederom den
ghierighen ende gheltsuchtighen Papen,ofte den schandelicken oneer=
licken wijuen ende hoeren toeghedeylt, ick swijghe dat daerom dick=
wils wijf ende kinderen ghebreck lijden, daer een Christen huysuader
sorghe behoort voor te draghen. Sommighe bedelen, andere ontleenen,

andere stelen het ghelt, dat sy tot de reise van node hebben, dan nemē sy een pijper eñ speelluyden mede, ende singen die alderschandelicste ende oneerlicste liedekens, daer sy haren vleesschelicken moet mede willen boeten. Als sy dan wederom thuys komen, so brenghense niet anders dan gheueinsde ende gruwelicke godslasteringhe, ende veruloecte loge nen mede. ¶ Ende alsmen hem seyde, dattet goet was pijpers eñ speel luyden te nemē: na dien dat Dauid segt datmē God met alle instrumen ten louen sal: ende datmen sulcks niet int ergste, maer int beste behoort te nemen: antwoorde Wilhelmus ende seyde: Dauids sprueke salmen na ghemeyn wtlegghinge der oude Leeraren van den gheest verstaen, ghelijck als oock het selfde Palus bedupt, daer hy segt, dat sulcks al in voorleden tijden in een figure geschiet is, daerom moeten wy ons neer stelick wachten, dat wy also bloot ende stijf op de enckele letterē niet en blijuen, ende also het rechte verstant missē ende falen. De Heere Christus, die en woude de ghestoruē dochter * Jairi niet eer verweckē voor dat de speelluydē ende pijpers verdreuē warē: als de gene die hinderlic zijn, alsmen yet in des gheloofs saken wtrichten eñ handelen wil. Also oock zijn de orghelē inder kerken. Jck ghlooue wel dat des werelts kinderen in sulcke dinghen groote genoechte scheppē: maer het is wel een ander dinck, met den dienaers des Heeren Jesu Christi, die niet an ders begheeren, dan dat sy aen der zielen met ghesonde spijse versiē wor den: want de vreese Gods, eñ de hooghe liefde die sy hebben tot den hemelschen eewighen dinghē, die keeren ende drijuen hen af, van alle het ghene dat den vleesche behaeghelck is.

M.cccc. vij

Pijpers eñ speelluyden zijn in godde licke saken gantsch onnut.

Marc.5.b.22
Matt.9.c.18

De orgelen in der kerckē zijn onnut.

Van den Thienden geuraecht zijnde, antwoorde hy: datmen onder de schattinge des ouden testaments de Thienden gaf alleē den priesterē eñ den Leuiten, maer na dien de Christelicke priesters niet van dē stamme Leui, maer van Juda zijn, so en behoort haer oock na den beuele Gods de Tienden niet toe. Na dien dat oock het Priesterdom verandert is, so zijn oock de wetten verandert, also dat wy voortaen Mose niet en sullen na volghen, maer onsen Heer Jesu Christo, ende zijn heylighe Apo stelen, die de rechte priesters zijn des nieuwen Testaments: Christus ende zijn Leerionghers en zijn niet van den offer, ofte van den thienden: maer van de goetwillighe hantreyckinghe der ghener, die sy ghedient ende gheleert hadden, onderhouden ende ghevoet gheweest. Na dat hy oock ten hemel gheuaren is, doc hebben de heylighe Apostelen met haer eyghen handen ghewrocht om spijse ter noodtruft te verkrijgen, gelijcmen dat in veel plaetsen in Paulo mercken mach. Nochtans so ist wel behoorlick ende noodich, dat sy van den Euangelio leuen, die dat Euan gelium prediken, gelijck Paulus oock betuycht. Men leest oock by etlicke gheloofweerdighe Historie schrijuers, dat de Paus Gregorius de thienste, int iaer ons Heeren, M. CC. Lxxi. de thienden eerst opghebracht heeft.

IIII.
Antwoorde van de tiēdē
Nume.18.

De Apostelen hebben met de handē ghewracht.

Die den Euangelio dient, die salder af leuen.
1.Corin.11.

Maer nv en zijnt oock gheen Priesters Christi, die de voetstappen Christi ende der heylligher Apostelen niet na en volghen, of sy al duysentmael ghesalft, besmeert ende beschoren waren. Christus ghinck leeren van de eene plaetse in dandere. De Apostelen ende discipelen zijn van Christo wtghesonden om het Euangelium te leeren ende te prediken: dit was haer officie ende ampt, dit was haer werck, also dat Paulus riep, Wee my ist dat ick het Euangelium niet en verkondige. Gregorius segt oock in den decreet: De Priester, segt hy, vertoornt den

Welck rechte priesters Christi zijn.

De Apostelen ende discipelen zijn wtgesonden om te prediken, niet om Misse te doē

m.cccc.vij. Almachtighen God, van den welcken dat volck de stemme des gepre-
dickten Euangeliums niet en hoort. Item de glose op den Propheet
Ezechiel segt: dat een Priester die niet en predict, die is deelachtich van
aller verdoemenisse, die daerom vergaen. Die oock ouersten zijn, eñ den
volcke het Euangelium niet laten verkondigen zijn moordenaers voor
God, die het voedtsel ende onderhoudinghe der sielen roouen ende ste-
len. Isidorus segt: de Priesters worden om des volcx misdaet eñ onge-
rechticheyts wille verdoemt, om dat sy den onwetenden niet en onder-
wijsen ende de sonden niet en straffen. Christus die segt, daertoe ben ick
ghebooren ende ghekomen, dat ick van de waerheyt ghetuyghenisse ge-
ue, wie wt de waerheyt is die hoort mijn stemme.

Daer wt volght nv dat na het beuel ende exempel des Heeren Chri-
Der Prieste sti, aller Priester ampt ende officie is, dat sy voor allen dingen het H.
ren ampt is Euangelium Gods verkondigen. Ende Gregorius segt: als een men-
het woort sche achterlaet te doē, dat hy schuldich is te doen, hy beginne wat hy wil
Gods te ver al waert oock goet, het en is den heylighen gheest niet aengenaem. Eñ
kondigen. Lincolniensis segt seer schoon: Dat een yeghelick Priester die Gods
woort niet en predickt, of hy euen wel gheen feylen ofte ghebreken in
zijn leuen hadde: Nochtans is hy een rechte Antichrist, de duyuel self,
een nachtdief, een moordenaer in den dach, een sielmoorder, een Enghel
des lichts die hem seluē in duysternissen verkeert ende verandert heeft.
Warender nv geen ander Papen, dan die na den voorbeelde Christi eñ
der Apostelen vlijtich waren in het predikē des goddelicken woorts: so
souder (zōder twijfel) van de Christelicke gemeynte wel so veel te samē
gebracht worden, dat een yegelick zijn noodtruft soude hebben. Sulckē
redenen verdroot een van den Priesteren, die daer teghenwoordich wa
ren, ende seydē: souden wy vant volck ghewillighe onderhoudinge ver-
wachten? men siet doch wel hoe onwillich datse gheuen het ghene dat-
Waerom het se van rechts wegen schuldich zijn. Wilhelmus antwoordde; Het en is
volck tegen gheen wonder dat het volck den Papen groot vyant is, want haer leuē
den Papē is doen, ende laten, is de leeringe eñ het leuen ons Heeren Christi gantsch
teghen. In voorleden tijden deeldemen den armen, so wat van den tien-
Watmē met den, stichtinghe, Testamenten, oft ander aelmissen ouerbleef, als de dien
dē offer plach ders der kercken versten warē, maer daer na hebben de Papen dat goet
te doen. selue willen onderwinden, ende dat tot haer eyghen profijt ghebracht,
ia haer officie ende ampt gantsch achter rugghe ghestelt, ende (dat schan
de is, datment segghe) haer tot alle ouerulоet, ende schandelic misbruyc
der aelmissen ende der armen goederen begheuen. Ist dan wonder dat
de ghemeyne man achterhouden wil het ghene, dat sy voor haer ooghen
sien, dattet tot alle schande, sonde ende godslasteringhe misbruict wort?
want sy in dier maten alle des misbruycks ende boosheyts haer seluen
schuldich ende deelachtich maken. De Aertschbisschop thoornich
zijnde, riep ende seyde: Ghy schandelicke ketter dat v God schende,
waerom predickt ghy, ende uwes ghelijcken altijt meer teghen ons
ende de gheestelickheyt, dan teghen de leecke luyden? Wilhelmus ant-
woorde: Wy hebben in onse predikinghe gheen aensien der persoo-
nen: maer segghen eenen yeghelicken vrij wt wat sy behooren te doen,
Waerom dat oock int ghemeyn alle sonden ende lasteringen. Maer nochtans
men meer te straffen beghinnen wy eerst aen den Priesteren, welcke Chrisostomus noemt
gen dē papē. te zijn, de maghe des ghemeynen volcx, na dien dat wy weten dat sy in
predickt, dan groote ende grouwelicke sonden ende boosheyt steken bouen allen ande
tegē anderen ren

ren luyden, want sy verderuen ende verontreynighen door haer hooueerdicheyt, Symonie, broodronckenheyt, weellust, haet, nijdt, ende andere ghelijcke sonden, allen staten ende ordenen des gantschen volcks, ende brenghen Gods gherecht oordeel ouer alle menschen, want sy niemant om sodanighe sonden en straffen, als sy selue bedrijuen.

Aengaende vanden eedt, seyde hy, dat hy sulcx noyt ghedacht en hadde te Salopia te prediken, dat het eedtsweeren onrecht ende op alle manieren verboden soude zijn, maer dat hy na het ghetuyghenis des heylighen Euangeliums ende des heylighen Apostels Jacobi also gepredickt hadde: Dat een Christen mensche verboden sy, door creatueren oft schepselen Gods te sweeren, gelijckmen nochtans nv gemeynlick doet. Heb oock, seyde hy, ghesegt: alsmen voor den veroorden Rechter de bekende waerheyt door eenighe andere middelen kan bewijsen ende bybrengen, datmen dan gantschelic niet behoort te sweeren. Alst oock niet zijn kan, so hebbe ick ghelcert, datmen dan wel mach de waerheyt met eede betuyghen, so nochtans, dat den eedt alleen in den naem Gods geschie, die de eewighe waerheyt is. Men behoort oock (na mijn duncken) de hant op het boeck niet te leggen: want wat is het boeck anders dan een creatuere? ende die daer door sweert, wat doet hy anders, dan dat hy de onredelicke ende doode creatueren aenroept om: de waerheyt, die daer eewich is, te betuyghen: dwelck voor God (na mijn verstant) verboden is. Sulcx betuycht oock Johannes Chrisostomus, ende straft die beyde, niet alleen die op sulcke wijse sweert, maer oock den genen die dat boeck voortbrengt.

U. Van den Eedt.

Datmen by gheen creatuˉrē sweerē sal Mat.5.e.34. Jacob.5.c.12

Ja oock op gheen houte, steene, oft ysere cruicifi[c]x.

Na dese ende dierghelijcke woorden meer, heeft hem de Aertschbisschop van Cantelberghen ghedreycht, waert dat hy zijn meyninge niet woude veranderen, dat hy hem also pijnigen ende also handelen soude, dat hy eer lanck een ander liedeken soude singhen, ia dat hy niet eer ophouden en soude, voor dat hy dese ketterie wt Enghlant verdreuen soude hebben, also dat de ghedachtenisse daer niet ouerbleue, ende heeft daer na den Ouersten des slots Saltwoden doen roepen. Daer na quamen daer oock veel van het ghemeyn volck binnen, die hem menichuuldichlicken dreychden. Etlicke wonden, men soude hem van stonden aen verbranden: andere seyden, men soude hem in de zee, die niet verre van daer en is, sleypen ende verdrincken. Doe beual de Aertsbisschop datmen hem wederom in de gheuanckenisse leyden soude, daer de vrome ghetuyghe Jesu Christi den Almachtighen eewighen God ghedanckt heeft, dat hy hem volstandich bewaert hadde. Eñ want hem des Antichrists dienders in gheenderleye wijse hadden konnen ouerreden ofte verwinnen met eenighe schrifture, so hebbense met ghewelt hem aengheuallen, ende hebben den goeden man door het beuel des Aertschbisschop van Cantelberghen in den kercker heymelick vermoort. In de maent Augusto, int iaer (als Johannes Balens beschrijft) onses eenighen Salichmakers Jesu Christi, M.CCCC.eñ vij.

Willem int den kercker vermoort.

Een Ambachtsman.

M. cccc. x
Het Sacrament des Auentmaels

DAer na int iaer, M. CCCC. ende x. wasser een ambachtsmā die gheuangen zijnde, seer stantuastelick betuychde eñ beleet: dat in het Auentmael des Heeren, dat onder den gheloouigen wtgedeylt wort, het lichaem Iesu Christi Sacramēts wys, ende als een ghedenck teecken ghegheuen worde, eñ niet natuerlick oft wesentlick, dwelck in een seker plaetse begrepen moet zijn.

Een grouwelick vonnis.

Dese en heeft gheensins van de waerheyt geweest af te brenghen, oft verleyt konnen werden, hoe dat hem de ghenaemde gheestelicheyt oock aenghegaen heeft met smeecken, schoonspreken, ofte dreygen, ende heeft veel lieuer de grouwelicke pijne des doodts willen draghen, dan de geopenbaerde waerheyt schandelicken verloochenen. Blijuende aldus in zijn voornoemde belijdinge, is hy der Ouerheyt, diemē de weereltlicke hant noemt, van den Bisschoppen ouergheleuert, ende is met veruaerlicker vonnis verwesen, namelic, datmen hem in een tonne soude besluyten, eñ met lancsaem vuer verbrandē. So heeftmen hem op de merct des voorstats gebracht, daer veel volcx toe liep om te sien. Maer hy en heeft voor de onmenschelicke pijne niet geschroemt, maer is seer onuersaecht daer henē gebracht. De oudtste soon des Conincx Heynricx des vierdē deses naems van Enghlant, was daer teghenwoordich om sulckē grouwelicken schouspel aen te sien: welcke met bermherticheyt beroert wesende, ouer desen ellendighen mensche, is hy by hem ghekomen, eñ heeft hem aenghesproken ende seer vriendelick vermaent, dat hy acht woude nemen op zijn leuen, ende laten sodanighen opinien ende gheuoelen vallen. Hy heeft met alle manieren ghearbeyt, om synen sin ende meyninghe te veranderen, niet met bitterheyt ofte dreyghementen, maer met beleeftheyt ende soeticheyt op dat hy hem zijn leuen mochte behouden.

Stantuasticheyt des ambachtsmans.

Maer de vrome Martelaer Iesu Christi bleef vast ende onwanckelbaer opt geloove, want hy op gheen zant, maer op den eenighen hoeck steen het selfde ghelegt hadde, ende heeft des beleefden Princes voorstel ende schoon woorden mannelick teghenghestaen ende sulcken periculose bekoringhe ouerwonnen: bereyt lieuer al te lijden, dan yet teghen de waerheyt, daer zijn conscientie door ouertuycht was, te spreken ofte te doen.

Hy wart in een tonne ghesloten.

So wart hy, na het ghewesen vonnis, in een vat ghesteken, ende het vuer wart in het hout dat rontomme het vat ghelegt was, aengesteken, als nu de vlamme het vat aen allen zijden began te ghenaken, ende de hitte seer groot wart, heeft hy seer deerlick ghekreten, alsoo dat een yegelicx herte schrimpede, diet hoorden. Des Konincx soon beroert door dit iammerlick ghekrijt, heeft den brant haestelick doen blusschen, ende is tot den man ghegaen, die in de tonne lach, ende dese onuerdragelicke pijne was lijdende: ende heeft hem zijn leuen gheboden, ende daer en bouen van des Konincx renten so veel ghelts belooft, als hy zijn leefdaghe lanck soude moghen verteeren: so verre als hy synen raet woude volghen. Maer twas al om niet, want hy bleef volhardich ende stantuastich by de waerheyt, verwerpende de gheboden mildicheyt des Princes, ende heeft meer gheacht om den naem Iesu Christi wille verdriet te lijden, dan hier te leuen in alle weelde ende ouervloedicheyt, ende de bekende waerheyt te versaken.

De mildicheyt des Princes,

Na dattet de Prince nu sach dattet al te vergheefs was, wat hy hem seyde ofte beloefde, ende dat hy in gheenderleye wyse was te

vermorwen

vermorwē: heeft hy hem wederom int vat doen stuppen, ende tvuer aen doen steecken, ende den vromen Martelaer doen verbranden.

So is hy door de wonderlicke ende menichuuldighe bekoringhe, door de onlijdelicke pijne, beproeft ende besocht geweest, ende heeftet al ouerwonnen als een vroom Ridder Christi, door den ghenen die hem versterckte Jesum Christum. Hier sietmen dattet warachtich is dat Paulus segt: datter gheen dinck den wtuerkorenen Gods, hoe grouwelick oock dattet is, afscheyden mach, van de liefde Gods, die daer is in Christo Jesu onsen Heere. De wtuerkoren konnē van Gods liefde niet ghescheyden worden.

IOHANNES
Hus,

IN het Koninckrijc van Enghlant was het vuer des heyligē Euangeliums gantsch ontsteken, ende het brande aldaer sonderlinghe seer: ander landen hadden niets ofte seer luttel lichts, maer de duysternissen waren ouer de gantsche weerelt. So heeft God de Almachtighe Vader, door het gheschrifte Joannis Wiclefs oock in het Koninckrijck van Bohemen ontstek en den gheest van Joannes Hus, diender des godlicken woorts te Praga in der kercken Bethlehem genaemt, welcke seer vlijtichlick ende puerlick het Euangelium Jesu Christi verkondicht, ende den volcke alle afgodische misbruycken ghetoont, ghestraft, ende ghewaerschout heeft, dwelck tot grooter schande ende nadeel des Roomschen Antichrists is gheweest. Om welcker saken wille hy in den iare ontrent M. CCCC. ende xi. voor den Paus Alexander den vijfden, beschuldicht, ende te Roomen als een ketter geciteert ende gheroepen is gheweest. Ende de Paus gaf dese gantsche sake in handen des Cardinaels Petri de Columna. Johannes Hus is een prediker des woorts. Hus wort te Roomen gheroepen van dē paus.

Als nv sulcke citacie te Praga aenghesleghen ende geopenbaert was, heeft Wentzeslaus de Boheemsche Koninc, (wt begeerte zijnder huysvrouwe Sophie, ende des gantschen Boheemschen edeldoms, eñ door het ootmoedich bidden der hoogher scholen ende burgheren des stadts van Praga) zijn Legaten ende Oratoren te Roomen gesonden, om van den Paus hertelicken te begheeren: dat hy Johannem Hussen van sulcken gherichte woude ontslaen, aenghesien, dat hy door haet eñ nijdt van sommighe misgunstighe menschen beklaecht ende beloghen was, daer en bouen dattet den selfden gheheel onmoghelick was te Roomen te reysen, om de perikelen des wechs van lijf ende leuen. Ende of de Paus meynde dat het koninckrijck van Bohemen met eenighe valsche leeringhe ofte ketterie besmet soude zijn, dat hy dan zijn Legaten neder woude senden in Bohemen, om sulcken dwalinghe te beteren, te straffen eñ te verdrijuen, waer toe oock de koninck beloofde alle onkosten te betalen, ende den Roomschen Legaten in alles behulpich te zijn &c. Maer het was verloren arbeyt, moeyte ende kost, dat de koninck dede, ende gantsch om niet. Wētzeslaus seynt zijn Legaten voor Hus te Roomen.

Daer beneuen sandt Johannes Hus op den veroordenden dach syne wettelicke Procureurs, om hem te ontschuldigen. Maer de Cardeneel en liet gheen ontschult toe, maer is voortgheuaren, ende heeft Johannes Hus als een onghehoorsaem ketter verbannet, om dat hy op den Johannes Hus seynt zijn Procureurs te Roomen.

M.cccc.xv ghesetteden dach self persoonlick te Roomen niet en verscheen. So zijn de Procureurs door den noot ghedwongen te appeleren aen den Paus Alexander, welcke wederom ander Rechters verordent heeft, die de sake ontrent anderhalf iaer vertrocken hebben, ende daer na op het selfde oordeel ende sententie gheuallen, ende hebben den ban ouer Johannem Hussen bewillicht, en wouden oock niet dat de Procureurs meer onder haer ooghen souden komen oft meer tot bescherminge van Johan Hus spreken. Maer als de Procureus niet af en lieten, zijnder sommighe van haer in gheuanckenisse gheworpen, ende aldaer swaerlick ghestraft, de andere quamen wederom in Bohemen.

De Procureurs appeleren van den Cardinal aen dē Paus.

De Procureurs zijn geuangen gheworden.

Als nv de sake van Johannes Hus also stont, als dat hy verbannet, zijn Procureurs in de gheuanckenisse ghecastijdt waren, ende hy te Roomen gheen ghehoor oft audiencie meer verkrijghen konde, heeft hy tot CHRISTVM gheappeleert den oppersten Rechter des weerelts.

Hus appeleert tot Christum.

Daer na isser int iaer onses eenighen Salichmakers Jesu Christi, M.CCCC.xiiij. een Concilium te Constancien beroepen om het gheschil ende twistichept van drye Pausen, die om het Roomsche Pausdom te besitten bynaest de gantsche weerelt in roere stelden. Als nv de Paus Johannes de dryentwintichste, ende Sigismundus de Coninc van Roomen ende Hungerien te Constancien gekomen waren, so heeft de Coninck wtghesonden etlicke Boheemsche heeren te Bohemen, om Johan Hussen te bewilligen dat hy woude tot den Concilium komen, hem gheuende vrij ende seker gheleyde dat hy gaen ende keeren soude mogen sonder eenich perikel, waer van hy hem brieuen gegeuen heeft, welcke als Johannes Hus ghehoort ende ghesien hadde, heeft hy het begheeren des Coninx ghewillichlicken gheuolcht, ende na ghekomen, ende is also met de voornoemde edelen na Constancien ghereyst.

Concilium te Constans

Koninck Sigismūdus gheeft Hussen gheleyde om tot den Concilio te komen.

Na drye daghen als Johannes Hus te Constancien was ghekomen, is Johan heere van Chlum, ende heer Heynrick Latzembock die Hus gheleydet hadden, tot den Paus ghegaen ende hem verkondicht, dat Johannes Hus teghenwoordich was, hebben oock ghesegt, dat sy hem met een vrije ende verseghelde gheleyde des Roomschen Coninx Sigismundi te Constancien tot den Concilium gebracht hadden, begeerdē ooc ootmoedelick van den Paus dat hy daerin een toeuersicht woude hebben ter eeren des Roomschen Koninx, dat de voorghenoemde Johan Hus sonder bewaringhe, vrij, seker, onuerhindert, sonder alle sorge ende perikelen te Constancien zijn ende blijuen mochte.

Waerop de Paus dese antwoorde gaf: al hadde Johannes Hus hem self zijn lijflicken broeder afgheslaghen ende ghedoodt: so en soude hy nochtans (so veel alst in syne macht ende vermoghen ware) gheensins toelaten dat hem eenich smadichept ofte onbillichept soude gheschien, so langhe als hy ymmers te Constancien bleue, daerom en dorfde hy niet anders, dan alle sekerhept betrouwen ende ghetroost zijn.

De Paus beloeft Hussen vrijhept.

Als nv de erchste vyanden ende beschuldighers die Johannes Hus hadde, Stephanus Palets, ende Michael de Causis, hoorden dat hy te Constancien was, en hebbense niet gherust, maer hebben met grooter neerstichept etlicke artikelen te samen ghestelt, daer sy hier ende daer mede liepen, van den eenen Cardinael ende Aertschbisschop tot den anderen, sy thoonden oock den Bisschoppen, Monicken, Papen, ende allen anderen die met haer eensins waren, ende seyden datse noch al meer

Hussen teghenpartie.

 M.cccc.xiiij

stucken hadden, die al swaerder waren, die hy teghen den Paus ende de Roomsche kercke gheschreuen ende opentlick ghepredickt hadde. De hooghe Priesters met dusdanighe fackelen ontsteken, hebben raet ghehouden, hoe sy Johannem Hus met zijnder leeringhe verdrucken ende tonderbrenghen mochten, welcken raet sy haest gheuonden hebben, want den sessentwintichsten dach na dat Johannes Hus te Constancien ghekomen was, hebben de Cardinalen veroordent twee Bisschoppen, van Augsburch ende van Trier, ende met hen de Burghemeester van Constancien, ende een ander Ridder, dese quamen ontrent middach in Johannis Hussens herberghe, ende verhaelden hem, hoe dat sy wt het beuel des Paus ende der Cardinalen ghesonden waren tot hem, als die voormaels begheert hadde rekenschap te gheuen voor hen, van zijnder leeringhe, nv waren sy daer toe, om hem te hooren bereyt, daerom soude hy voor haer verschijnen. Op dese bootschap andtwoorde Johannes Hus, ende seyde: Jck en ben daerom niet hier ghekomen, op dat ick heymelick met den Paus ende zyn Cardinalen alleen mijn sake soude handelen, ick en hebbe oock sulcx niet begeert, maer hebbe altijt in de gantsche volle versamelinge des Conciliums willen verschijnen ende aldaer opentlick na de ghenade die my God gheuen soude, andtwoorde gheuen van het ghene, dat my gheuraecht soude worden. Nochtans en wil ick niet weygheren, na uwer begheerten, eerst voor den Cardinalen te komen, worde ick dan van haer qualick ontfanghen, so betrouwe ick doch mynen Heer Jesu Christo, dat hy my ghenade sal gheuen, dat ick lieuer om zijnder eeren wille den doodt lijden ende steruen sal, dan dat ick de waerheyt, die ick wt de Heylighe Goddelicke Schriften ontfanghen hebbe, verloochenen soude, mits dien is hy ende de heere van Chlum met hem, den Bisschoppē geuolcht tot des Paus hof toe, voor den Paus ende den Cardinalen.

Hus wort van den Cardinalen ontboden.

Als nv Hus in dat Collegium quam, ende den Cardinalen vriendelicken ghegroet hadde, spraken sy hem aen, ende seyden: M. Johan Hus, wy hebben seer veel van v ghehoort, dwelck gheensins te verdraghen en is, ist anders waer, want men segt, dat ghy veel groote ende openbare dwalinghen, teghen de leeringhe der heyligher kercken gheleert, ende door het gantsche Coninckrijc van Bohemen verbreyt hebt, ē daerom hebben wy v hier ontboden, om te weten of het oock also is, alsmen segt. Hier op antwoorde Johannes Hus, ē seyde: Hoochweerdighe vaders, uweeerweerdicheyt sal weten dat ick also ghesint ben, dat ick lieuer woude steruen, dan dat ick my eenigher dwalinghe (ick swijghe veler) willens ende wetens soude schuldich maken. Jck ben oock daerom te lieuer in dit ghemeyn Concilium ghekomen, om dat ick bereyt ben, oft my eenighe dwalinge metter waerheyt ouertuycht worde, ootmoedelicken de straffe te lijden ende my te beteren. De Cardinalen antwoorden ende seyden: wel aen uwe redenen behaghen ons wel, ende ghinghen also daermede wech, ende lieten Johan Hussen daer alleen onder den ghewapenden ende geharnasten mannen wel bewaert staen, ende den heere van Chlum by hem, ontrent den auende quamen de Cardinalen wederom te samen, ende Palets ende Michael de Causis warender oock by, welcke oock Joannem Hus als outsinnige menschen bespotteden ende belachteden, segghende: Ha, ha, ha, nv hebbē wy v in ens ghewelt ende handen, ghy en sulter niet wt gaen tot dat ghy den laetsten quadrantpenninck betaelt hebt.

De Cardinalen spreken Hus aen.

Hus wort beschimpt van zijn teghenpartie.

M.cccc.xiiij

Als nu de nacht was nakende, quam des Paus hofmeester tot Heer Johan van Chlum, ende seyde hem:hy mochte wel wederom in zijn herberghe gaen,wantmen met Johan Hussen anders wat doen soude. Van sulcken tijdinghe wart de Heere van Chlum gantsch toornich,ē seer bedroeft dat sy den vromen man so iammerlicken bedrogen hadden, ende is met haesticheyt aen den Paus ghegaen, hem biddende ende vermanende,dat hy ghedencken woude zijnder beloftenisse ende toeseg ghinghe,die hy laetstmael hem ende den Heere van Latzembock ghedaē hadde:dat hy oock des Roomschen Konincks gheleyde so lichtelick niet en woude breken. Maer de Paus en woude gheensins lijden,dat teghē Johan Hus yet sulcks door zijn beuel voorghenomen was, ende kee= rende hē tot den heere van Chlum,seyde hy:wat wilt ghy my de schult geuen,daer ghy wel weet dat ick selft in deser Cardinalen ē Bisschop pen gewelt ben? Also is heer Johan van Chlum trurich wech gegaen, ende menighen dach lanck gheklacht heymelick ende opētlick ouer des Paus ongherechticheyt ende ontrouwicheyt.

Hus wert geuangen ge houden.

De Paus is in teghewelt zijnder Car= dinalen.

Als nu Sigismundus de Roomsche Koninck vernam, dat Johan Hus gheuangen was,so en was hy niet wel te vredē,dat zijn Koninck licke gheleyde door den Paus also ghebroken soude werden. Maer die gheleerden des Paus onderrichteden den Koninck wt den Pauselicke rechten:datmen gheenen ketter met eenighen rechten konde of mochte gheleyde gheuen ofte houden. Met welcker redenen sy den Keyser te vreden stelden,also dat hy de sake drijuen liet,ende zijn ghegheuen ghe= leyde niet voor en stondt: hoewel hy van den Edelē des Coninckrijcks van Bohemen met woorden ende brieuen daertoe vermaent wart ende ghebeden,dat hy zijn eere daer in voorstaen,ende zijn woorden ende ver= seghelde beloften houden woude.

Men mach gheen ketter gheleyde ge= uen oft oock houden.

Als Johannes Hus in een gheuanghenisse ghelegt was, die vol stancks ende vulicheyts was,in der Jacopinen klooster:so hebben syne vyanden, de wijle dat hy van den grooten stanck sieck was, artikelen voortghebracht, daer sy hem in beschuldighden als eenen ketter: onder den welcken hy dese bekent heeft, ende vulstandichlicken ten eynde toe bestaen heeft,ende luyden aldus:

Joannes Hus worde sieck van de stanck desge uanckenisses

De artikelē van Hus.

De kercke.

Daer is alleen een heylighe Christlicke ofte alghemeyne kercke, dat zijn alle de ghene die van God ter salicheyt verordent ē verkoren zijn.

Het hooft der kercken.

Petrus en is noyt gheweest, ende en is oock noch niet het hooft der Christelicker kercken,maer alleen de Heere Jesus Christus.

Stathouder Christi.

So de ghene,die daer ghenaemt wort een stadthouder Jesu Christi, in zijn leeringhe ende leuen den Heere Christo nauolght, so is hy een stadthouder Christi,so hy anders teghen Christum leert ende leeft, so is hy een bode ende Apostel des Antichrists, teghen den Heere Christum ende den heyligen Apostel Petrum: Ja een stadthouder des verraders Jude Jscarioth.

De Overicheyt sullen den Priesters dwinghen om te onderhouden de insettinghe Christi.

Een priester moet predi= ken.

Een Priester Christi die daer leeft na den reghel Christi ē verstaet de Schrift, die sal prediken, niet aensiende den vermeynden ban. So oock de Paus oft eenighe ander prelaet sodanighen het prediken ver= bieden woude,so en sal hy niet ghehoorsaem zijn.

Jst dat de Paus,Bisschop oft Prelaet in dootsonden steect, so is hy gheen Paus Bisschop oft Prelaet. Want die gheen lidt der gheme yn=

ten

ken Christi is,en kan gheen hooft der ghemeynten zijn. M.cccc.xiiij

Een getrouwe dienaer Jesu Christi sal vlitichlick ondersoecken of des Paus ghebeden wtdruckelick zijn de ghebeden Christi ofte zijn-der Apostelen:ende beuindt hyse sulcks, so sal hy de selfde gants oot-moedichlick ghehoorsaem zijn, maer beuindt hy des Paus ghebodt gantsch teghen de Heylighe Schrift,ofte de Heylighe kerke schadelick te zijn,so sal hy de selfde vromelicken teghenstaen,op dat hy sulcker son-den niet deelachtich worde, om dat hyse bewillicht. De geboden des Paus.

Een yghelick mensche wie dat hy zy, mach oordeelen van die dingen die de salicheyt aengaen,ende oock van de wercken haerder prelaten.

De gheestelicke verdrucken den leecken om haer seluen te verhoogen Sy zijn ghierich ende besthermen ende verdedighen alle boosheyt,ende bereyden also den Antichrist den wech.

De Roomsche kerck en heeft gheen macht ofte ghewelt dat Sacra-ment te scheyden ende te deelen, Heeft oock onbehoorlicken den leecken het een deel,namelick de ghemeynschap des bloets, ontoghen. Het Sacrament des bloets de leeken onthouden.

De Roomsche Bisschop is den anderen ghelijck.

Daer en is gheen Vagheuuer.

Het is te vergheefs datmen voor de dooden biddet, ende oock alleen door ghiericheyt der papen versiert. Vagebuer.

De beelden van God,ofte zijnder Heylighẽ en salmen gantschelick niet lijden of verdraghen,maer afbreken ende afdoen. Beelden.

De biddẽde Ordẽs der Monicken zijn vã dẽ boosen geestẽ geuonden. Bedel Ordens.

Met veel meer andere artikelen,die te lanck souden zijn om te verha len,die een yghelick by andere Historyschrijuers soecken mach.

Als nv dese ende oock die ander versierde artikelen in der gheuan-kenissen, Huissen, daer hy sieck lach vertoont werden,heeft hy een Ad-uocaet oft Voorsprake begheert, die voor hem in dese sake mochte ant-woorden. Maer dat wort hem hardelick gheweyghert,segghende, dat in de Pauselicke rechten verboden is,dat niemant soude eenich bystant doen,den ghenen,die van eenighe ketterie verdacht zijn. Also hebbense den goeden man alle hulpe gheweyghert, hoewel dat de ghetughenis-sen van de ander versierde artikelen so kranck waren, dat Johannes Hus gheen Voorsprake daer in en behoefde, hadde hem zijn kranck-heyt ende sieckte niet hinderlick gheweest om dat self te doen. Maer na dat hem de kortse wat verlaten hadde, heeft hy daer schriftelick op gheantwoort,welcke wy oock om der koortheyt willen achterlaten. Men weygert Hus cẽ voorsprake, daer hy sieck was.

Na langhe tijt,daer na int Jaer M. CCCC. ende xv. zijnder veel, Cardinalen ende Bisschoppen ende ander gheestelicke int Baruoeten Clooster vergadert, daer sy Joannẽ Hus aldereerst voor het Conciliũ voort gebracht hebben,eñ daer hem voor al zijn boecken voorgehouden, eñ hem gheuracht of hy die voor de syne bekent oft niet. Op welcken Johan Hus opentlick bekent heeft, dat hyse ghemaeckt ende ghescre-uen hadde,dat hy oock bereyt was, ofter eenighe dwalinghẽ in gheuon den worden, de selfte te beteren. Maer hier sach men een iammerlick dinck: Want so haest alsser eenich artickel ende etlicke ghetuygenisse daer op (die daer seer weynich waren)ghelesen zijn, ende hy daer ant-woorde op gheuen woude, so oueruiel hem de gantsche vergaderinge mit sulcken gheroep,ende misbaer,dat hy niet een woort spreken mocht. Alsser oock somwijlen eenighe stilheyt was, dat Hus te woorde moch te komen, ende dan yet voortbracht wt de heylighe schrift, oft wt den Hus wordt voor dẽ Cardinalen ghebracht. Joannes Hus boeckẽ. Dits enckel ghewelt.

M.cccc.xv ouden doctoren, so riepen sy van stonden aen: Het en dient totter saken niet. Sommighe begonnen hem dan straffelicken te schelden, andere belachteden ende bespotteden hem. Also dat Johannes Hus ten laetsten voor hem nam, stille te swijgen eñ de sake God te bevelen: dan riepẽse, nv swijcht hy, het is teeckens genoech, dat hy zijn dwalinge daer in bekent. Sũma, het is so verre gekomen, dattet sommige verstandige mannen verdroot, die haer daer van schaẽden, welcke geraden hebbẽ, datmen op die tijt daer niet meer van hãdelen en soude, so is een yegelick thuys ghegaen, eñ Hus is aldaer in der monicken klooster bewaert geworđẽ.

Kortelicx daerna zijnse wederõ vergadert geweest in tselfde klooster, daer Joãnes Hus oock voor hẽ gebracht wart met veel gewapẽde mannen beringelt. Doc quam daer de Roõsche Koninc self, wien oock nage uolcht zijn heer Wentzelaus van Tuba, heer Johã van Chlum, eñ Petrus des K. M. Notarius, alle drie goede vriendẽ van Johannes Hus, welcke mede quamẽ om te sien, hoe sick de sakẽ schickẽ eñ eyndigẽ soude

Wat Hus in het Concilium voorghehoudẽ wort.

Onder anderen, hebbense Johannem Hus ten laetsten drie dinghen voor gehouden. Ten eersten dat hy met ootmoedigher herten zijn dwalinghe woude bekennen, die hem in de artikelen voorgehouden waren. Ten anderen dat hy sweeren soude, dat hy de selfste artikelen van nv tẽ eewigen dage toe, nemmermeer meer houdẽ, leeren, eñ predicken soude. Ten derden, dat hy de selfste oock opentlicken soude wederroepen.

Hus begeert beter bewesen te wordẽ met de heylige schrifture

Na veel ander woorden, antwordede Hus eñ sprack: Ick ben bereyt den Concilio gehoorsaem te zijn, ende van het selfste onderricht te worden met de Godlicke schrift. Maer eens wil ick v om Gods wille bidden, dat ghy my niet en wilt dwingen tot diẽ dinghen die mijn conscientie verlasten, eñ my in perikelen des eewighen verdoemenisse bringen soudẽ, dat ick alle myne artikelen die my opgelegt zijn, soude versweerẽ, welcke doch in meestẽ deele my valschelic op gelegt, ia teghẽ my

Versweerẽ wat dat is.

versiert eñ gelogẽ zijn, dat waer my seer lastich. Want my ghehuecht wel, dat ick in Catholico gelesẽ heb, dat versweerẽ is niet anders, dan eẽ dwalinge, die yemant voormaels gehouden eñ gheleert heeft, verloochenen eñ wederroepen. Na diẽ dan, dat my veel artikelẽ opghelecht wordẽ, die ick noyt gehouden hebbe, oft noyt in myn herte voortkomẽ zijn, hoe mach oft kan ick dan die met eẽ Eedt versweeren. Maer van den artikelen, die warachtelick mijn zijn, die van my ghelееrt, ghepredickt eñ geschreuen zijn: ist dat my yemant wt de H. godlicke schrift anders onderwijsen kan, die wil ick geern volgen, eñ doen al dat ghy van my begeert eñ gheuordert hebt. Daer na heeft de koninc Sigismũdus Johan Hussen self aengesproken, eñ gesegt, dat hy wederroepen soude, eñ hem seluen geuen onder de genade des Conciliums. Maer Hus andtwoordе dat hy voor God ende zijnder conscienciе in gheen dwalinghe hem seluen schuldich kende, ende dat hy daerom gheen konde wederroepen.

De onschult des tegẽ partie J. Hus.

Daer na zijn Palets eñ Michael de Causis Hussens meeste vyãden voortgekomen eñ hebbẽ haer seluẽ onschuldicht, als datse in dese gantsche sake niet gehandelt of ghedaen haddẽ wt hat nijt, of ander erchlistic heyt, maer alleẽ tot nut eñ weluaert der Christelicker kerckẽ, Jo. Hus seyde, dat beuele ic God dẽ hemelschẽ rechter, die eẽs yegelics sake recht

Na sulckẽ woordẽ wort hy wederõ in dẽ kerker geleyt, (oordelẽ sal. eñ seer sterckelick bewaert. Ende als hy henen ginck, stont de heere van Chlũ aen synen wech, eñ gaf hem de hant, eñ sprack hẽ vriendelick toe, ende vermaende hem tot bestandicheyt: dwelck Hus een groote vrucht

was

was ẽn troost, om dat hy zijns niet en schaede, daer hy nochtãs van alle mẽschẽ verlatẽ was, ẽn als eẽ boos ketter gescholden ẽn gehaet worde.

In de geuancknisse heeft hy veel kostelicke boeckẽ ẽn brieuẽ geschreuẽ: waer wt mẽ mercken mach, hoe sonderlinge dat de geest Gods door hẽ gesprokẽ ẽn gewrocht heeft. Hy seyde dat hy noyt de lofsanghẽ Dauids verstaẽ en hadde, dan na dat hy in benautheyt gekomẽ is geweest: wie zijn brieuẽ begeert te lesen, de ondersoecke andere Historyschrijuers, wãt ickse hier om der kortheyt wille achterlate. Hoewel datse gewisselick weerdich zijn om te lesen, ẽn veel prophecië daer in geuouden werden, die wy tot desen onsen tijden warachtich beuinden, als hijt te voren geseght ende gheschreuen heeft. — Wat Hus in den kercker gedaẽ heeft. Door benautheyt leert men.

Sdachs te voren eer dat Ioan. Hus verbrant is geweest, int iaer ons salichmakers M.cccc.xv. des seste dachs July, heeft de Koninc Sigismundus vier Bisschoppẽ, ẽn de twee Boheẽsche Edelmãnẽ, heer Wẽtzelaus vã Duba, ẽn heer Iohã vã Chlũ, tot Hussen in de geuãckenisse geschickt, om zijn voornemen te weten, so heeft hem heer Iohan Chlũ, als hy tot hen wt dẽ kercker gebracht was, eerst aẽgesproken ẽn gesegt: meester Iohã, ick bẽ ongeleert, ẽn en hebbe niets dat ick v, die eẽ geleerder mã zijt, radẽ soude. Nochtãs begeere ick vã v, oft ghy v seluẽ eeniger dwalinge schuldich kẽdet, in der dingen die v in dẽ Concilio voorgehouden zijn: dat ghy v niet en wilt schamẽ v geuoelen ẽn meyninge dẽ Concilio te onderworpen, ẽn van dẽ seluen v laten onderrichtẽ, ẽn also wederroepẽ. Maer ist dat ghy v na rechtẽ oordeel uwer consciẽcien niet schuldich en kẽt, so wil ick v geẽ oorsake daer toe geuẽ, dat ghy yet tegẽ uwe cõsciẽcie doẽ sult: maer veel meer dat ghy al lijdet dat lijdelick is, dã dat ghy de waerheyt, die ghy bekent, verloochenẽ soudt. Doe antwoorde Io. Hus met weenẽden oogẽ, ẽn seyde: voorwaer, gelijck ick vormaels dickwils gedaen hebbe, so betuyge ick hier noch voor dẽ almachtigen God, dat ick vã herten bereyt ben terstõt mijn meyninge te veranderẽ, so verre als my het Conciliũ wt de H. schrift beter onderrichten ẽn bewijsen kan, ẽn ben bereyt alsdã opentlick met eede te bekẽnen, dat ick te vorẽ gedwaelt hebbe. Doe seyde daer eẽ van dẽ Bisschoppẽ seer bitterlick: ic en ben noyt so stout oft verwaent geweest, dat ick mijn geuoelẽ hooger achtẽ woude, dan eẽs gãtschẽ conciliũs. Doe antwoorde Hus: ick en bẽ ooc niet anders gesint, wãt so my de alder minste in dit Cõcilium eenichge dwalinge kõde betoonẽ, die woude ick geerne hooren, ẽn ooc willich ẽn bereyt zijn voor dẽ gantschẽ Cõcilio te wederroepẽ. Siet, seydẽ de Bisschoppẽ, hoe hartneckelick blijft hy op zijn dwalingen, dwelck als sy geseyt hadden, hebben sy hem beuolen wederom in den kerker te sluyten, ende zijn wederom tot den Keyser ghekeert. — Sigismundus doet Hussens meyninge onderuragen. Hus antwoorde.

Des anderẽ dachs isser eẽ gemeyn versamelinge gehoudẽ in de Munster kercke, daer Sigismũdus de Koninck met zijnder Coninckicke kroon ẽn met des rijcks Edeldõ yegenwoordich sat, desgelijcken ooc alle ander Prelaten ẽn Princẽ der priesterẽ. Int midden vã het gestoelte was eẽ verheuẽ plaetse gemaeckt vã de breede van eener tafel, ẽn daer beneuen stont eẽ houtẽ block, daer het misgewaet op geleyt was, daermẽ Iohan Hus mede ontwijẽ soude, eermẽ hẽ dẽ weertlickẽ rechter ouerleuerẽ soude. So is Io. Hus voort gebracht, die terstõt op zijn knien geuallẽ is, ẽn seer eernstelick eẽ lãge wijle tot God zijn gebet gesprokẽ, daer en tusschẽ heeft de bisschop vã Londẽ wt Englant eẽ latijnsch sermoẽ gedaẽ, welcke alst voleyndicht was, is de Procureur Fiscael voorgekomen, heeft begeert, datmen het Proces soude voorlesen, dwelck also gedaen wort. — Vergaderinge om Hus te oordelen.

M.cccc.xv

Hus verboden te sprekē

Johannes Hus onderstont op alle, ende een yegelick artikel met den kortsten te antwoordē. Maer so dickwils als hyt began, verbodet hem de Cardinael van Cameryck, segghende: swyghet nv, hier na moghet ghy, soot v gelieft, op al antwoordē. Joãnes Hus seyde: Ach, hoe ist my moghelick, eens op al te antwoorden? want ick en kant niet al in myn memorie behouden. Doe seyde de Cardinael van Florencien: wy hebbē v ghenoech ghehoort. Maer als Hus niet en woude swygen, schickten sy haer knechten wt, die hem daer toe dwinghen souden. Daer began de arme man te begheeren, ende te bidden ende te smeecken datmen hem doch woude hooren, op dat doch de omstaenders niet en dachten ofte geloofden dattet al waer sy, datmen hem opworp. Maer doe hyt niet en mochte verkryghen, viel hy neder op zyn knien, ende beual syne saken met vuerighen ghebede synen Heere ende verlosser Jesu Christo, hopēde dat hy by hem soude verwerven al dat hy begheerde.

Twee naturen in Christo wort voor ketterie ghehouden.

Onder allen anderen artikelen die hem opghelecht ende voorgelesen worden, was er oock ghestelt, dat Johannes Hus gheleert hadde, dat de twee natueren, de godheyt ende menscheyt eenen Christum waren, eñ na dat alle de artikelen gheeyndicht waren, wart daer een seer groote godslasteringhe voortghebracht, die sy Hussen op leyden, namelick, dat hy soude ghesept hebben, dat hy de vierde persoon in de Godheyt soude worden, ende de Bisschop die desen Artikel voorghelesen hadde, seyde, dattet een Doctoor wt Hussen mont selue ghehoort hadde. Ende als Johannes Hus begheerde, datmen hem sulcken Doctoor met namen noemen soude, antwoorde de Bisschop: Het en is nv niet van noode. Op dat antwoort riep Hus, ende seyde: O wee my arme mensche, moet ick ymmers sulcken godslasteringhe hooren. Daer na wart wederom den Artikel voorghelesen ende voor ketterlick bekent, dat hy tot Christum geappelleert eñ beroepen hadde. Doe sprack Hus: O Jesu Christe, wiens woort ende Euangelium door dit Concilium opentlick verdoēt wort, ick appellere ten anderē mael tot v, want doen ghy van uwe vyanden verklacht eñ bespottet wordest, hebstu dy oock op God dynen vader beroepen, ende dyn sake hem, als den aldergerechtichsten Rechter overghegheven ende bevolen, ende ons daer mede een exempel ghegheven, dat wy oock tot dy, in ghelycken gheval, als wy met onrechter ghewelt onderdruckt worden, een seker toevlucht hebben mochten.

Blasphemie Hus opgeleit

Het wort voor ketterie gheacht tot Christum te appeleren.

Ten laetsten began de Bisschop Concordiensis met luyder stemmen de sententie ende oordeel des Conciliums te lesen, daer Johannes Hus als een ketter verdoemt wert, om ontwyet eñ den weereltlicken Rechter overgheleuert te werden.

Als dit oordeel des Conciliums gelesen wart, heeft Johannes Hus somwylen (hoewel dattet hem verboden ende verhindert worde) tusschen ghesproken, sonderlinge, alsmen hem van hartneckicheyt beschuldichde, doe riep hy met luyder stemmen: Ick en ben noeyt, segt hy, hartneckich gheweest, na dien dat ick te voren altyt ende oock noch begheere, datmen my wt de heylighe Schrift beter onderwyse ende leere. Eñ ick bekenne ende belyde dat ick totter waerheyt also vlytich ende, neerstich ben, also dat ick alle ketterscher dwalinghe konde met eenen woorde omstooten, dat ick gheen perikelen soude schroomen aen te gaen.

Als in dese sententie oock zyn boecken als ketterscher verdoemt worden, seyde hy: waerom verdoemt ghy de boecken, die ghy doch gheenssins bethoonen kondt, datse yet melden teghen de heylighe Schrifture,

oft

ofte tegen des gheloofs artikelen? daer en bouen, seyde hy, wat onrechtuerdicheyt is dit? dat ghy my mijn boeckē, die in Boheemscher sprake geschreuē zijn: die ghy niet ghesien noch gelesen: die ghy om der sprakē wille niet en verstaet, ende nochtans verdoemt hebt. Somwijlen opslaende zijn ooghē ten hemel waert, badt hy. Ten laetsten als de senten cie ghelesen was, viel hy op zijn knien eñ sprack: Heere Jesu Christe, vergheeftet mynen vyanden, want ghy weet dat ick van haer valschlick beschuldicht ben, ende datse met valschen tuygenissen ende schandvlecken my belasten, vergheeuet haer o Heere, door v groote barmhertichept. Het meesten deel van haer, ende bysonder de prinschen der priesteren, spotteden mit dit ghebet, als oft het wt gheueynstheyt gheschiet hadde. M.cccc.xv.

Ten laetsten stonden daer seuen Bisschoppen op, om hem te ontwijen, eñ hebben hem geboden, dat hy het Priesterlicke ghewaet aentrecken soude: dwelck hy ghedaen heeft, ende als hy den langhen witten rock aendoen soude, so ghedacht hy des witten kleets, daer Jesus Christus mede van Herodes, tot bespottinghe bekleet was, ende met dierge licke vertrooste hy hem seluen in andere dinghen, met het exempel Jesu Christi. Hus wort ontwijet.

Als hy nv het Misghewaet aenghedaen hadde, hebben hem de Bisschoppen noch vermaent, dat hy zijn meyninghe verlaten woude, ende op zijn eere eñ leuen acht hebben, maer als hy nv op de stellagie quam, sprack hy met weenēden ooghen tot den omstaenden volcke: Dese Heer Bisschoppen raeden my, dat ick voor v allen soude belijden, dat ick gedwaelt hadde, waert nv sodanighen sake, die alleen mit eens menschen schande gheschien mochte, so mochten sy my so wel bygheual lichtelicke daer toe brenghen. Maer nv sta ick voor het aenghesicht des Heeren mijns Gods, sonder wiens groote schande, ende mijnder eyghender con scientie wroeghinghe, en kan ick sulcks gheensins ghedoen, want ick en weet niet dat ick oyt yet sulcks gheleert hebbe, van tghene dat sy my valschelick oplegghen. Maer ick hebbe altijt, daer entgeghen gheuoelt, gheschreuen, gheleert, eñ gepredickt, Met wat anghesicht soude ick den hemel deruen aensien? met wat ooghen soude ick den ghenen moghen aenschouwen, die ick gheleert hebbe, van welcker een groote menichte is, waert dattet door my quame, dat het ghene dat sy voor seker tot noch toe bekent hebben, nv onseker worde? Soude ick so veel sielen, so menighe consciencien, die met de alderstercklste gheschriften gheleert, met den heylighen Euangelio onses Heeren Jesu Christi onderwesen, eñ tegen alle aenuechtinghe des Duyuels versterckt zijn, door mijn exempel beroeren? Neen ick ghewisselick. Ick en sal oock niet lijden, dat dit lichaem, dat den doot ouergheleuert is, beter gheacht soude werdē, dan zijn salichept. Doen hebben hem de Bisschoppen wederom verweten, dat hy hartneckich ende versteent in zijn booshept was. Hus spreckt tot den volcke zijn onschult.

So is hem beuolen, dat hy nederklimmen soude: so track daer een van den seuen Bisschoppen Johan Hus den kelck wter hant, ende sprack: O ghy vermaledijde Judas, waerom hebt ghy verlatē den raet des vredes, eñ v met den Joden vereenicht? wy nemē van dy nv desen kelck der verlossinghen. Johannes Hus antwoorde mit luyder stemme, ende seyde: Maer ick vertrouwe God den almechtighen vader, ende mynen Heere Jesu Christo, om wiens naems wille ick dit lijde, dat hy my den kelck zijnder verlossinge niet outnemen en sal, ende hebbe oock Den kelck.

een

M.cccc.xv. een stercke hope, dē selfden kelck huydē met hem in zijn rijc te drincken.

Miskleederen. Daerna zijn ooc de ander Bisschoppē tot hē gegaen, die hebbē een yegelick volgende na de ordeninghe dē Miskleederen wt getrocken een yegelick met zijnder blouckwoorden, daer Joannes Hus op gheantwoort heeft, dat hy dat gheerne om den naem Jesu Christi verdroegh.

Krune. Alsmē nv de Krune opt hooft afscheerē soude, so zijn de Bisscoppē twistich geworden, ofment met een vliēmes, oft met een scheere soude beginnē, daer en tusschē heeft Jo. Hus hē gewent tot dē K. Conick, seggēde: ic vwōdere my, na diē sy al gelijcke wreet zijn, datse nochtās in de wreet heyt niet eens dragē, so heeftet hē ten laetstē goet gedacht, met een scheere het vel eñ huyt af te schnijden, welck gedaen zijnde, seydēse: nv heeft de kercke van hē genomen alle haer verciersel eñ priuilegiē: nv isser niet anders toe te doen, den dat men hem de weereltlicke hant ouerleuere.

Papieren kroone. Maer eer sulcx geschiedde, hebbēse eē hooge papierē kroone latē maecken, gelijck een Bisschops hoet, by eē elleboge hooch, daer in geschildert stonden drie vreeselicke Duyuels, eñ daer by geschreuē met groote letterē, Heresiarcha: dat is, eē ouerste ketter, welck als Hus aēsach, sprack hy, mijn H. Jesus Christus heeft om mynē wille eē doornē kroone gedragen, waerom soude ick dese lichte, hoewel sy schādelick is, om zijns naēs wille niet verdragē? dat sal ick ia geern doen, eñ alse nv op zijn hooft gestelt wart, seyden de Bisschoppen, nv beuelen wy v siele den Duyuel. Maer ick (seyde Hus, heffende zijn ooghen ten hemel waert) beuele mynen gheest, die ghy verlost hebt, O Jesu Christe, in uwen handen.

Als sy hē nv alle schande aenghedaen hadden, keerden de Bisschoppen haer tot den Keyser Sigismundo, seggende: Dit Concilium te Cōstantien gehouden, beueelt den weertlicken rechter desen Jo. Hus, die geen officie oft hādelinge in de gemeynte Gods meer en heeft, doe hebbē dese

O geveynst heyt. geestloose prelaten dē K. Koninck eñ het weereltlicke recht gebedē, dat men den armen mensche niet doodē, maer in geuanckenisse houdē soude.

Doe heeft hem de Koninck genomen, eñ ouergeleuert Ludowick den Hertoghe van Beyeren: ende dese heeft hem de Scherprichters ouergheleuert om verbrant te worden.

Als hy nv na de plaetse geleyt wart, daermen hē verbrāden soude, sach hy voor de kerckdoorē zijn boeckē verbrāden, eñ lachede. Eñ alle mēschen daer hy vorby ginck, vermaēde hy, datse niet dencken souden, dat hy om eenige ketterie: maer wt haet eñ quaetheyt zijnder tegen partie, steruen soude, ende hem volchde de gantsche gemeynte bynaest, in wapenen.

Hus ghaet ter doet. Als hy buten de poorte des stads quā, heffende zijn oogē tē hemel, viel op zijn knien eñ bat met etlicke psal. sonderlinge den xxxi psalm, eñ den Li. dickwils verhalēde dat versken: Heere in dynen handen beuele ick mynē geest, ghy hebt my verlost, O Heer God des waerheyts. Als dit sagen, die daer ronts omme stonden: spraken sy onder malckanderē, wat dese mensche te voren ghedaen heeft, weten wy niet, maer nv hooren eñ sien wy, dat hy hertelicken tot God roept, eñ geheel Christelick biddet.

De wijle dat hy bat, eñ zijn hooft ophief, viel de papieren kroone van zijn hooft, doe namse een van de Scharrianten, ende seyde: Laetse ons hem wederom op zijn hooft setten, op dat hy tsamen met de Duyuels, zijn heeren, die hy ghedient heeft, verbrant worde.

Hy sach eē arm bour hout toe dragē, daer hy mede verbrāt soude werdē,

Hus lacht. eñ sprack al lachende, Sancta simplicitas, dat is, heilige eenuoudicheit.

Als hy nv by de pael quā, sprack hy, Heere Jesu Christe, staet my by,

dat

dat ick desen wreedē eñ schādelicken doot, daer ick om de prekinge uwes H. Euāgeliūs toe verdoēt bē, volstandich door uwe genade, verdrage. M.cccc.xv.
Daerna heeft hy tvolck wederom de oorsake zijns doots verhaelt, daer en tusschen wart hy van den Scherprechter aen den pael ghebonden met den handē achter zijn rugghe, met den aenghesicht na den Oosten. Doe riepen daer sommige, dat en mocht niet gheschien, dat hy den opganck der Sonnē soude aensien, want hy een ketter waer. So is hy ten Westen gekeert, ende als zijn hals met eenen yseren keten ghebonden worde, seyde hy: dat hy sodanige keten geern dragen woude om den naem des Heeren Jesu Christi, die hy wiste, dat veel swaerder banden om der sonden wille ghedragen hadde. Daer na wort hy met hout omgheleght van de voeten af, tot aen het aenghesicht.
Eer dat nv het vuer aenghesteken wart, so is des Paltzgrauen Marschalck, ende noch een met hem tot Johannem Hus ghekomen, ende vermaenden hem, dat hy achte woude nemen op zijnder sielen salicheyt, ende noch zijn dwalinghe wederroepen. Hy seyde: och, wat dwalinghe soude ick wederroepen, daer ick my doch gheender schuldich en kenne. Want tghene dat valschelick teghen my voortgebracht is, hebbe ick noyt ghedacht, ick swijghe, dat ickt soude gepredickt hebben. Dit is het besonderlickste van mijnder leeringe gheweest, dat ick de menschē leerde, de boete eñ vergheuinghe der sonden na de waerheyt des Euangeliūs Jesu Christi, eñ na de wtlegginge der heyliger doctoren. Daer om ben ick ooc met blijder gemoet bereyt te steruē. Als hy dit gesegt hadde, gingē sy wech, met klaechlicken gebaer, eñ sloegen de hādē tsamen.
Als nv de Nachrichter het vuer aenstack, begaen Joannes Hus met luyder stemmē te singen, Jesu Christe, soon des leuendigen Gods, die voor ons gheleden hebt, erbarm dy myner, ende als hy dit driemael ghedaen hadde, is de vlamme in zijn aenghesicht geresen, eñ heeft hem verstickt, aldus heeft dese goede Maertelaer zijn leuē gelaten, door het vuer.
Als het hout verbrant was, hinck het opperste deel des lijfs noch aen de keten, so hebben sy hem met dem pael nedergeworpen, ende met een nieu vuer verbrant. Het hooft hebbense een weynich ghespleten, om dattet te eer tot assche mocht verbrādē. Het hert hebbense onder het ingeweyd noch gantsch gheuonden, ende daerna met stocken geslegen, eñ aen een spitse ghesteken, ende wederom int vuer geworpen, tot dattet verbrāt is. De assche van den verbrāden Maertelaer hebbense seer vlijtichlick opgheschopt, ende in den Rijn ghewo rpen, op datter niet een stof van den goeden man ouer en bleue.

Hieronymus van Praga.

Als nv Jo. Hus seer lange geuangen bleef te Constācien, is Hieronymus vā Praga daer ooc gekomen om in de sake des religioens te handelē, maer onbekendelick, begeerēde eerst seker geleyde, om aldaer sonder perikel te komē. Maer als het hem gheweygert word, heeft hy wederom willen reysen na Bohemen, maer is onderwegē bekēt geworden, eñ geuangen, dē Concilio ouergeleuert, welck hem als een ketter eñ nauolger Jo. Wiclef eñ Jo. Hus, beschuldichden. De artikelen daer sy hē in beschuldichden, zijn dese.
De Roomsche Bisschop is den anderen gelijck.
De weerdicheyt des ampts maeckt geen Bisschop oft pastoor, maer de heylicheyt des leuens. Paus.

M.cccc.xvj. Daer en is gheen Waghebuer.
De biddende orders is een Duyuelsche vont.
Waghebuer S. Paulus heeft noyt een ledt des Duyuels gheweest, hoewel dat
Bedel or= hy etlicke dinghen gedaen heeft, die daer plegen te geschien van der boo
dens. sen ghemeynte.
De twee naturē in Christo Jesu, de Godlicke ende de menschlicke,
Nota. is een Christus.
De verdoemenisse van xlv. artikelen Johannis Wiclefs, die van den
Wiclefs arti Doctoren ghescheit is, is gansch onrecht.
kelen. Het formsel dat met smouten ende smeeren ghescheit, en is gheen Sa
Formsel. crament.
De oorbiechte is een ijdel versieringhe ende loghen, van den mēschen
Oorbiechte. bedriechlick voortghestelt. Het is ghenoech dat een yeghelick zijn son=
den Gode belijde.
Den Doop moetmen alleen met water wtrichten, sonder olie oft an=
Doopsel. der aenhanckselen.
De heylichеyt diemen den kerckhouen toeschrijft, is gansch een ijdel
Kerckhouē. ende sotte superstitie oft voornemen.
Daer en is niet aen gheleghen, waer het lichaem begrauen word.
Begraefenis De gansche weerelt is huyden den tempel ofte kercke, want hy zijn
se. Godheyt ouer al verbreyt wil hebben. Die nv eenighe templen, capel=
Kercken. len, oft bidtplaetsen timmeren, dese willen Gods heerlicheyt ende mo=
ghenheyt int nauwe besluten.
De kleederen ende ornamenten oft vercierselen, die de Papen op den
Cleederen. altaer besigen, oock alle vaten ende ander instrumenten, zijn seer onnoo
dichlick ende sottelick tot Gods dienst ingestelt ende gheuoecht.
Het Auentmael des Heeren machmen op alle tijden ē in alle plaet=
Auentmael. sen houden, daer de gheloouighe vergaderen ende die warachtige boet=
ueerdigen zijn.
Heylighen. Die ghene, die den heyligen, die ghecoren zijn, aenroepen, ende daer
toe om eenich behulp loopen, die doen verloren arbeyt.
Ghetijden le So doense oock, die haer getijen lesen ē murmelen, oft oock singen.
sen. De menschen moeghen op alle daghen wercken, wtgenomen op den
Heylighe da Sondach.
ghen. De heylighe daghen behoortmen af te breecken.
Vastē dagen De vastendaghen van menschen inghestelt, zijn gansch onnut.
De vastendaghen van menschen inghestelt, zijn gansch onnut.
Als de geestelicke prelaten dese artikelen verdoemt hadden, hebbense
oock neersticheyt ghedaen, om Hieronymum van Pragē te verdoemen,
ende als een ketter te dooden: hebben hem in den kercker seer wreede=
licken gehandelt, ende een gansch iaer in een put gheleght, daer hy noch
Sonne noch Mane en sach, ē met water ē broot ghespijsicht wort,
die voeten in een stock ghesloten, ende so geset, dat het hooft op der eer
den onder hem beneden rusten moste, Door sulcken ellēdicheyt hebben
sy hem ghedwonghen te wederroepen ende te verloochenen, dwelck ge
lijck hy door menschlicke kranckheyt bewillicht heeft: so heeft hy na=
maels wederom, door Gods gratie versterckt, de aengheuangen waer=
heyt veel vrijmoedelicker beleden ende voorgestaen.
Int Jaer M.CCCC.xvi. den xxx. in de Meye, wartter eē ghemeyn
Sidtdach oft vergaderinghe des Conciliums ghehouden te Constan=
tien, daer wart een Misse ghesongen van den heylighen gheest, ende na
vollendinghe aller ceremonien, heeftmen Hieronymum voortgebracht
daer,

daer heeftmen hem ernstlicken vermaent, dat hy alle zijnder dwalingen M.cccc.xvj
soude willen afstaen, wederroepen ende versweeren, ende oock Wiclefs
ende Hussens leeringen, ende voort alle ketterie verloochenen, so soude
het Concilium hem alle ghenade ende vrientschap bewijsen.

Hierop antwoordde Hieronymus ende seyde: Nv welaen so betuyge
ick huyden op desen dach voor v allen, op mynẽ God ende Heere, dat ick De belijde=
my gheender ketterie ofte valscher leeringhe schuldich en kenne, want nisse Hiero,
ick gheloove van herten alle de artikelen des heylighen alghemeynen
Christelicken gheloofs, ende houde al dat de ghemeyn Christelicke kerc
ke houdt. So en kan ick oock Wiclef ende Hus, als vrome, eerlicke, god
salighe luyden, noch haer Christelicke leeringhe niet verworpen. Sy
worden wel van veel dinghen valschelick ende onwarachtelick beschul
dicht, veel worter van haerder leeringhe verkeert ende int erchste ver=
draeyt. Dat ick dan segghen soude, dat sy qualick gheleeft, gheschreuen
ofte gheleert hadden, oft dat v sentencie ende oordeel ouer hen geschiet,
te rechte ghedaen ware, dat en wil ick gheensins doen, want ick weet,
ia de gantsche weerelt bekentet dat sy v gheen onrecht gedaen hebben,
maer de waerheyt geseyt int ghene, daer sy teghen uwe onrechte inset=
tinghen ende boose misbruycken ghedisputeert ende gheleert hebben.
Ende hoe wel ick my voorsie, dat ghy my daerom dooden sult, so en kan
ick nochtans de waerheyt niet loochenen, ende beuele myne sake God
mynen Heere, zijn wille gheschie op aerden als in den Hemel. Amen.

Daer na is hy de weereltlicke hant ouergheleuert, welcke hem oock
(als te voren Johan Hussen) met ghewapender hant ghebrocht hebben Hieronimus
buyten der stadt, op de selfde plaetse daer Johannes Hus te voren ver= wort ouerge
brant was. Doe hy wtgeleydt wart, was hy altijt met een vrolick ge= leuert,
laet niet schroemẽde ofte vreesende voor het vuer, pijne oft doot, dewijle
sangk hy met luyder stẽmen, Credo in vnum Deum, dat is, ick geloo=
ue in eenen God.

Als hy nv by tgherichte quam, ende den pale sach, daer hy aen brandẽ
soude, viel hy op zijn knien ende sprack zijn ghebet tot God almachtich.
Daer na hief hem de Scherprechter op wt zijn ghebet, eñ Hieronymus
heeft hem seluen naect ontkleedt, ende heeft ghesonghen, Salue Festa
dies, ende daerna wederom, Credo in vnum Deum, daer en tusschen
bondt hem de Scherprechter met natte zeelen, eñ daer na noch met een
keten, ende leyde het hout vanden voeten tot aenden hoofde rontomme
hem. Als nv alle dinghen toebereyt was, heeft de Scherprechter het
vuer van achter beginnen aen te steken om dat hijt niet sien en soude, so
sprack Hieronymus tot hem: Koemt vrij hier vorẽ ende steect het vuer De groote
voor mynen oogen aen, want hadde ick het vuer ghevreest, so hadde ick vromicheyt.
wel van hier gebleuen, eñ oock wel ontkomẽ. Daer na riep hy: O Hee
re almachtige God, ontfermt v mijnder, eñ vergheeft my myne sonden,
ghy weet dat ick altijt ws heylich woorts eñ waerheyt een liefhebber
ghewe est ben: Heere ontfermt v mijnder. Daer na sangk hy met luyder
stemmen: In uwen handen Heere beuele ick mynen gheest. In sulcken
ghebet heeft het vuer eñ de roock hem verstickt, also heeft hy den Heere
zijn leuen voor de waerheyt opgeoffert. Namaels zijn oock zijn kleede=
ren die hy wtgetogen hadde, verbrant ghewordẽ, eñ de assche is oock
(gelijck te voren van Hus gedaen was) in den Rijn geworpen. Dit is
ghescheit in den Jare onses eenighen Salichmakers Jesu Christi.
M. CCCC, ende sesthien, den xxx. dach in Meye.

M. cccc. xvj.

Sommighe schrijuen in haer Historien, dat dese Hieronymus van Pragen ghesegt soude hebben tot den Bisschoppen ende gheestelicke Prelaten, die hem verdoemden: Hoe wel ghy gheen schuldt ofte eenige rechts matighe oorsaken des doodts aen my vinden kondt, so merck ick nochtans wel, dat ghy eyndtlicken my te dooden, besloten eñ voor v genomen hebt. Nv so sta ick hier voor God den Almachtigen, die alle herten bekent: ende voor den seluen als voor den ouersten ende gherechticsten Rechter appelere ende beroepe ick mijnder sake. Op dat ghy ouer hondert iaren God ende my sult beantwoorden ende rekenschap gheuẽ. Ick weet oock sekerlick wel, dat ick na mynen doot, v een harde steeck int herte, ende een grouwelick knaghen der consciencien laten sal: God wil my met zijnder ghenaden te hulpe komen, ende v uwer sonden vergheuen: Amen.

Prophecie.

Het welcke hy door een Prophetischen gheest te voren ghesegt heeft van de toekomende tijden, die namaels ouer hondert iaren gekomẽ zijn. Want gelijck dese twee Martelaers Jesu Christi ghedoodt zijn inden Jare. M. CCCC. eñ. xvi. also heeft namaels Martinus Luther, door de predikinge des Euangeliums de warachticheyt int licht ghebracht, int Jaer, M. CCCCC. ende xvij. namelick, hondert iaren daer na.

So heeft ouck Joannes Hus te voren eer hy sterf, wt een voorsichtigen gheest, tot den Schriftgeleerden ende ouerste Priesteren ghesegt: Ghy moecht nv wel den Hus (dwelck op Boheemscher sprake, een Gans beduyt) bradẽ, maer die Swaen die noch komẽ sal, sult ghy geensins braden. Waermede hy te kennen gaf, dat Martinus Luther die namaels komen soude, door haer tyrannie niet en soude gedoodt worden.

Heer Ioan Oudecastel Ridder.

IOhan Oudecastell, Ridder, heere van Cobham, edel van afkomste, in het Koninckrijck van Englant (maer veel edelder door de kennisse des Heeren Jesu Christi, welcke de warachtighe ende besondere edelheyt is) heeft een seer yuerich liefhebber des warachticheyts gheweest. Hy heeft dickwils int open parlament des Coninckx vrijmoedichlick beleden ende voorghehouden: dattet den Koninckrijcke van Englant bouen maten nuttelick soude zijn, datmen den Paus van Roomen daer ouer gheen heerschappie en liet hebben.

Vrijmoedicheyt van Oudecastell.

Ende wantmen op die tijt in het Koninckrijck van Englant seer groot veruolch dede, ende veel onnoosel bloets om de belijdenisse Jesu Christo ghestort ende vergoten wardt, door de gheestelicke Prelaten, Priesters, ende Moniken, des Antichrists dienders: so zijnder veel godsalighe menschen seer beancxt ende benaut gheweest, die niet en wisten waer sy vlien ofte loopen soudẽ mogen, om haer leuẽ te behoudẽ. Maer God de Almachtige barmhertige vader, die heeft het herte des vromen Ridders heer Joan Oudecastell bewogen, diese al te samen seer vriẽdelick ontfanghen, opghehouden, geholpen, beschut ende beschermt heeft. Ja oock Leeraers wtghesonden, die de rechte waerheyt des Euangeliums in de Bisdommen van Londen, Roffen, ende Herford leeren souden, als nootsakelicke arbeyders in den Oogst des Heeren. Dwelck hy niet en heeft gheureest te doen, hoe wel datter een mandament van des Koninckx raet ghegheuen was, int Jaer M. CCCC. 1. dat so wie desse leeringhe beleden, behulp, bystant, ofte gunste bewesen, datmen sodanighen vanghen ende dooden soude.

Heer Jan onderhoudt de veruolgede.

Dit.

Dit en heeft de Duyvel niet langhe konnen ghelijden, dat also zijn rijcke verstoort soude worden: maer heeft zijn gheestelickheyt by een ghedreven, datse raet hielden, hoemen de waerheyt mocht verdrucken, ende wtroeyen, So heeft Thomas de Aertschbisschop van Cantelberch, een groot vyant des Evangeliums, de gheestelickheyt by een gheroepen in de parochie kercke van S. Paulus, eñ heeft daer gheuraecht, wat middelen datmen ghebruycken mochte, om sulcken ketterie te niete te brenghen. So hebben sy ten laetsten besloten, datmen den enderhouder, namelick, heer Johan van Cobham, Ridder, eerst doen roepen soude: ende waert dat hy niet op en hielde, datmen hem oock met de weereltlicke hant straffen soude.

Concilium om het Evãgelium te verdrucken.

Maer want hy by den Coninck van grooten aensien was, so is de Aertschbisschop tot den Coninck ghereyst met syne geestelicke staten int Slot Renington, eñ heeft voor hem zijn klachte gedaen teghen den Heere van Cobhã, biddende den Coninck dat hy woude bedencken wat grooter gebaer, onrust eñ oproer dat door sulckẽ man in het koninckrijc van Englant oprijsen mochte. Maer de koninck als een klocc eñ verstãdich Prince, en heeft na dese klachte des Aertschbisschops, niet haestich gheweeest in het oordeel: maer heeft den Aertschbisschop bevolen dat hy met zijn Bisschoppẽ een wijl tijts stille soude wesen, hy woude self met de heere van Cobham persoonlick handelen, eñ het gheschil ende tweedracht, die tusschen hem eñ den gheestelicken ware (so veel als hem mogelick ware) te neder leggen eñ stillen. Maer want de Coninck den vromẽ ridder van zijn godsalige kennisse eñ voornemen niet af en konde brengen, eñ de Aertschbisschop niet af en liet van klagẽ eñ beschuldigẽ: so heeft de Coninck ten laetstẽ de gantsche sake den Bisschoppẽ bevolẽ.

De gheestelicke verklagen H. Jan.

So hebben sy hem doen roepẽ met brieven, welcke hy niet heeft willẽ ontfangẽ. Daer na hebben sy hem gedaecht eñ geroepen met aen geslegẽ brieven, die sy voor de dorẽ des Domkerckens te Roffen genagelt hebben: welcke twee Engelsche mijlen van het slot Couuling gelegen is, daer de heere van Cobhã woonachtich was. Maer als hy ten ghesetten dage niet en quam, hebben sy hem in den ban gedaen, eñ daerna door des Coninckx dienaers doen vangen, eñ inden thorren te Londen doen leggen. Als zy hem nv in haer ghewelt hadden, zijn sy tsamen vergadert, namelick, Thomas de Aertschbisschop van Cantelbergẽ: heer Richard Bisschop van Londen, ende heer Heinryck Bisschop van Wincester: eñ hebben den ghevanghen voor haer laten brenghen, ende hem beschuldicht van dese navolghende artikelen.

H. Jan wort verbannet eñ ghevanghen.

Van Tsacrament des altaers.
Van de Biechte.
Van de eeringhe der beelden.
Van de Bedevaerden.
Van de sloetelen ende macht der kercken.

Daerop heer Johan begeert heeft zijn belijdenisse opentlick te doen: ende alst hem toeghelaten was, heeft hy wt een brief ghelesen ende bekent: dat onder dat hoochweerdich Sacrament den ghelooviighen wtghedeylt worde het lijf ende bloet Christi Jesu, onder de ghestaltenisse des broots ende des wijns. Dat de rechte boetveerdicheyt was, beteringhe des levens, met sodanighen biechee ende voldoeninghe als de Heylighe Schriftuere eyschet ende voordert. Dat de Bedevaerden onnoodich waren. Want wie wt een oprechtich ghelooue

Het Avontmael.
Boetveerdicheyt.
Bedevaerdt.

M.cccc.xviij zijn leuen betert, die krijcht dat eewich leuẽ: wie dat oock niet en doet, dien en sullẽ gheen bedeuaerdẽ helpen.

Beeldẽ eerẽ. Dat den beelden te eeren, ẽ de eene meer besoecken dan de andere, schandelicke afgoderie is die teghen God ghedaen wort, wien alle eere toekoemt.

Als hy dese bekentenisse gedaen had, so woudẽse noch breeder vragen, hoe hy dat woort (gestaltenisse) verstont, of hy meynde datter het broot in zijn wesen ende substancie bleue, of dattet in vleesch verãdert worde: maer hy antwoorde dat hy by zijn voornoemde bekentenisse bleef. Doe dreychden sy hem, ẽ seyden dat sy macht hadden, hem een ketter te verklaren, woude hy synen sin ẽ gheuoelen niet breeder wtleggen. Maer de heer van Cobham bleef op zijn geseyde antwoorde. So zijnse op die tijt also sonder voorder int proces te treden, ghescheyden, ende heer Johan is wederom in de gheuanckenisse gheleydt.

Daer na den xxv. dach des Herftmaents op eenen maendach, zijn sy wederom vergadert, ende hebben haer ghetal vermeerdert met Doctoren inden rechten ende Notarien om nv het proces te beginnen. Maer want de heer van Cobham in den ban was so hebbẽ sy hem geuraecht,

Der Papisten Ban. (want niemant die indẽ ban is voor recht sprekẽ mach) of hy oock van den ban ontsleghen te wesen, ofte absolucie begheerde. So antwoorde hy, dat hy in dien gheualle van hen gheen en begheerde, want God hem alleen mocht absolueren.

Doe hebbense van hem begheert, dat hy op de voornoemde artikelen

Tbroot des Sacramẽts. breeder bescheet woude gheuen. So heeft hy ten laetsten beledẽ, dat het broot int Sacrament zijn materie niet en veranderde, ẽ dat de Roomsche kercke anders besloten heeft, dat heeftse teghen de heylige Schrifture besloten, in die tijdt als sy began rijck te worden ende alle valsche vergiftighe leeringhen de ouerhant daer in namen.

Biechte. So veel de biechte belangt, seyde hy: als een in groote sonden steeckt, daer hy door hem seluen niet en kan afstaen, so ist hem goet, dat hy tot een Priester ga ende hem raet vrage. Maer dat hy den Priester zijn sonden soude biechten, dat en is ter salicheyt niet noodich, want sulcke sonden moghen door een warachtich berou, ende sonder bichten wech ghenomen ende ghereynicht worden.

Beeldẽ eerẽ. Datmen segt van Beelden te eeren, ende het cruyce aen te bidden, sey de hy, datmen alleen den Heere Christum die aen tcruyce ghehanghen heeft, eeren ende aenbidden sal.

De sloetelen Van de sloetelen ende de macht der kercken, so veel alst den Paus, Aertschbisschoppen, Bisschoppen, ende ander Prelaten belanghet, seyde hy, dat de Paus den rechten Antichrist, ẽ des Antichrists hooft was, die andere zijn leden, welckmẽ niet schuldich is gehoorsaẽ te zijn, ten sy datse warachtige nauolghers Christi ende der Apostelen zijn in leuen ẽ leeringe, ẽ dat hy de rechte nakomelinck Petri is, die een vroom ẽ onschuldich leuen leydt ẽ niemant anders. Ende heffende zijn hant op, riep hy seer luyde tot den ommestaenden volcke: Dese alle die ghy hier teghenwoordich siet sitten, in desen ghérichte om my te veroordeelẽ, die sullen v alle gader ende haer seluen oock verleyden, ende in den afgrõt der hellen stueren, daerom wacht v voor hen.

Als de Papen dese vrijmoedicheyt ghehoort hadden, so hebben sy hem met ghemeynen raedt, als een ketter verdoemt ende in den ban gedaen, ẽ also in de handẽ des weereltlickẽ Ouericheyt ouergeleuert. So is de vrome ridder wederõ in den thorrẽ te Londẽ als een ketter ẽ vachter

des

des Koninckliicken Maiesteyts ghelept ende gesloten, daer hy een wijl tijts gheleghen heeft. M.cccc.xviij

Dit en heeft de ghenaemde gheestelickheyt niet ghenoech ghewêest: maer sy hebben ouer al placaten ende brieuen wtghesonden, waer door sy verkondichden dat alle die in de bescherminghe van den edelen heere van Cobham gheuloden waren, dat die ketters gheoordeelt waren, eñ verboden datse niemant herberghen, ontfanghen, bystaen, ofte behulpich wesen soude. De Christenen moeten sonder herberghe zijn.

Als nv de voornoemde heer Johan Oudecastell, een wijl tijts geleghen hadde in de gheuanckenisse, heeft hy hem seluen by nachte verlost, ende is wtghebroken ende met etlicke veel anderen in Cabriam ghevloden, daer hy oock dagelicx met de ghenaemde gheestelickheyt ghestreden heeft, ende niet afghelaten het Euangelium Jesu Christi te verbreyden. Maer vier iaren daer na is hy wederom gheuanghen gheworden ende te Londen in den karcker gheuoert, ende daer na als Coninck Heynrick de vijfste regnêerde, is hy op de plaetse S. Egidij aen een yseren keten opghehangen ende also verbrant gheworden, int Jaer na de geboorte Jesu Christi ons eenigen Salichmakers. M. CCCC Xviij. Heer Jan is wt den karcker gebrokē. Wederom gheuangen.

So is in hem veruult zijn eyghen prophecie, die hy van hem seluen dickwils ende menichmael plach te segghen, namelick: dat hy hier op aerden so ommekomen ende steruen soude, ghelijck voormaels de Propheet Helias van hier ghescheyden is, d'welck op eenigher wyse waer geworden is. Want ghelijck Helias in eenen vuerighen waghen van deser aerden wech gheuoert is ten eewighen leuen, also is den vromen Martelaer Johan Oudecastell heere van Cobham, eerst aen een galge, als op eenen waghen gheset ende ghehanghen: daer na rondtomme hem een vuer ghestoockt, ende also op ghelijckerwyse door een vuerighen waghen opgheuoert: synen gheest gheuende, ten hemel is hy in het eewich leuen gheuaren. Prophecie.

VVILLEM
Taylour.

Willem Taylour een Priester in Englant, was een oprecht man, een onschuldich ende onstraffelick leuen leydende. Dese heeft met eenen Christelicken yuer den Papisten wederghestaen, ende haer menichuuldighe afgoderie, als een getrouwe ende vrome diender Gods, hardelick ghestraft: ende die verschrickelicke godslasteringhe, die sy met haer valsche veruoerische leeringhe drijuen, heeft hy seer stoutelicken teghenghesproken, ende met gheweldige tuyghenissen der heyligher schriftueren beuochten.

Maer sonderlinghe heeft hy ghewêest teghen de aenroepinge der creatueren. Hy bethoonde datmen het ghebet alleen behoorde te doen tot den Almachtighen eewighen God, waer af hy oock een boeck ghescreuen heeft, waerin hy krachtelick bewijst, datmen den Heyligen niet en behoort aen te roepen. Aenroepinghe der creaturen.

Ende hoewel hem des Antichrists dienaers door menichuuldige pijne ende tormenten tot wederroepen ghedrongen hebben: so is hy noch-

M. cccc. xxij. tans namaels wederom met grooter leedtwesen van zijnder versakinghe, tot den Heere Jesu Christo, ende de voorbekende waerheyt gheკeert, zijn bekentenisse wederom gedaen, ẽ also int Jaer M. CCCC. ende xxij. te Londen op de plaetse diemen Smidsueld heyt, als een bestandich Martelaer ende bekender Christi Jesu verbrant gheweest, dwelck (als Waldenus schrijft) alleen om desen artikel geschiet is, dat hy de aenbiddinghe der gheschapen dinghen afgoderie noemde,

Willhem Whyte.

Willhem Whyte was een gheleert, oprecht, redelick ende wel sprekẽde man, een Priester in Englant. Dese heeft zijn paepschip verworpen, ende een godsalighe tuchtige maeght, met name Joanna, tot zijn echte vrouwe ghenomen. Nochtans en heeft hy daerom niet te min het louter woort Gods, ende het heylich Euangelium verkondicht. Maer heeft altijt meer ende meer gearbeyt, om de kennisse ende het geloove Jesu Christi te verbreyden, met lesen, schrijuen, prediken ende leeren. De hooftstucken zijnder leeringhe zijn dese gheweest.

Vergiffenisse der sondẽ. Datmen vergheuinghe der sonden, alleen van God almachtich moet verkrijghen.

Reynicheyt der Papen. Dat het onghehouwelickt leuen des Paus ende zijnder gheestelickheyt anders niet en is, dan een duyuelschen staet, een swaer gheuanckenisse des Antichrists, ende daerom een afual van der Christelicker vrijheyt.

Beelden. Datmen de beelden, ende ander afgodische schilderye niet en behoort te lijden.

Doodtsbeenderen. Datmen der ghestoruen heylighen ghebeente niet en behoort te vereeren.

Roomsche kercke. Dat de Roomsche kercke den vijghboom is, die de Heere Christus om dat hy gheen vruchten des warachtighen gheloofs voortbrengt, veruloeckt heeft.

Papen en Monicken. Dat de ghekappede, ghesmeerde, ende beschoren gheestelicken, des Lucifers landtsknechtẽ ende dienaers zijn: ende datse alle, om dat haer lampen niet en branden, wtghesloten sullen worden, als de Heere Christus komen sal.

Als hy nu gheuanghen was te Cantelberch onder den Aertschbisschop Heinryck Thycheley, int Jaer, M. CCCC. ende xxiiij. heeft hy door menschelicke swackheyt, wt vreese des doots wederroepen ẽ bekent, dat hy ghedwaelt hadde. Maer gelijck als hy door swackheyt geuallen was, also is hy namaels wederom in Christo Jesu veel vroomer ende stercker geworden, heeft oock zijn belijdenisse vrijmoedichlick wederom ghedaen.

Ten lactsten is hy te Nordwijck door den Bisschop Wilhelmus genoemt, van dertich artikelen beschuldicht, ende daer na in Septembri, int Jaer na de gheboorte ons eenighen Salichmakers M. CCCC. xxviij. verbrant ghewordẽn.

Zijn huysvrouwe oock na volghende de heylighe voetstappen haers mans, heeft veel menschen in de vreese Gods ghesticht ende geleert: om welcker saken wille, dat sy oock van den Bisschop seer veel leedts ende verdriets gheleden heeft.

Richard

Richard Houendenus.

IN den Jare ons eenighen Salichmakers Jesu Christi. M. cccc. ende xxx. na dat Coninck Heynrick de seste gekroont was, was te Londen een Burgher, Richard Houendenus gheheeten: die met gheenderhande redenē, daer sy hem seer mede besocht ende beproeft hebben, en was af te brenghen van de belijdenisse des Christelicken waerheyts. So is hy van de Overicheyt ende Rechters des stadts, als een ketter verdoemt, ende by den thorren van Londen verbrandt ghe-gheworden.

Thomas Buglus

THomas Buglus wt Enghlant een Vicary Priester der parochie Mauenden, is van de vyanden des warachticheyts beschuldicht ghetweest van ketterie, ende van een valsch gheuoelen, int Jaer, M. CCCC. xxxi.

Hy is ontrent half vasten ontwijet, ende daer na verbrant gheworde.

Paulus Craus.

INt selfde Jaer, M. CCCC. ende xxxi. is Paulus Craus by de stadt van Sint Andries gheuanghen, van een Bisschop die Heinryck ghenaemt was, ende is van den selfden overgheleuert in de handen des weereltlicken Overheyts, om met vuer verbrant te worden. De sake zijns doodts was, dat hy stoutelick verworp ende verachtede het boose ende afgodisch gheuoelen der Papisten van het Sacrament des Auentmaels: van het aenroepen der ghestorven heylighen: van de Oorbiechte, ende andere dinghen die sy seer schandelick in de Christelicke ghemeynte gheuoert hebben. Het Auentmael.

THOMAS

Rhedonensis.

THomas Rhedonensis een Carmeliter Monick, wt Vranckrijck gheboren, is met de Venetiaensche Legaten in Italien gereyst. Welcke, hoe wel hy in de onsuyvere ende godloose Bedelorden was, heeft hy nochtans in sodanighen leuen, een middelmatighe kennisse des warachticheyts ghehadt. De oorsake dat hy Vranckrijck verliet, om in Italien te reysen was, dat hy hopede daer sommighe Godvruchtighe ende Godvreesende menschē te vinden, daer hy heylichlick ende eerlick mede soude moghen leuen, ende daghelicx in alle godsalicheyt meer ende meer toenemen.

Sulcks, dacht hy nerghens beter te moghen verkrijghen dan in de stadt van Roomē, na dien dat de selfde als het hooft des Christenheyts, ende een stoel des alderheylichsten Apostels Petri, gheacht wart. So is hy na Roomen ghereyst: daer hijt gantsch anders in der daet bevant, dan hy wel meynde. Wāt voor heylicheyt vandt hy geueynstheyt: voor een geestelick leuen, vandt hy hooch moedicheyt eñ prachtighe overuloedicheyt: voor de vreese Gods, vandt hy enckel verachtinghe Gods, ende groote Godlasteringhe. Watmen te Roomē vint.

m cccc xxxvj So heeft hy ten laetsten in zijn sermoonen sodanigen ongheregelt leuen, sonderlinghe der Cardinalen ende ouerste Priesteren, die haer seluen gheestelicke hoofden des Christenheyts noemen, seer swaerlick ghestraft. Maer want de duysternisse het licht niet konde ontfanghen, ende de waerheyt groote vyantschap maeckt, so hebbense Thomam als een ketter beschuldicht, van dese Artikelen:

De kercke. De kercke heeft een Reformacie van noode, ende het is ghewis dat se swaerlick ghestraft ende ghereformeert sal worden.

De Joden en Turcken. De ongheloouighe Joden, Turcken, ende Heydenen (die in Mauritania woonen) sullē oock in den laetsten tijden oock totten Heere Christo, ende den Christelicken ghelooue bekeert worden.

Roomen. Dat Roomen vol is van verschrickelicken grouwel.

Den Ban des Paus. Dat des Paus ban, als hy onrechtelick gebruyckt wort, niet te breesen en is: dat oock de ghene die hem verachten, niet en sondighen.

Op dese selfde tijt was te Roomen een Paus Eugenius genaemt, door desen wart Thomas gheroepen, ende als hy daer quam, wart hy in den karcker gheworpen. Ende als hy een tijt lanck daer gheleghen hadde, ende veel ende menigherleye wys ghepijnicht was, hebben sy hem ten laetsten van zijn priesterdom ontwijet, ende daer na met vuer verbrant. Int Jaer na de gebooꝛte ons eenighen Salichmakers Jesu Christi. M. CCCC. xxxvi. int vierde iaer na dat hy te Roomen ghekomen was.

DOCTOR IOANNES de Vesalia.

IOannes de Vesalia een Predikant te Worms, is om de warachtighe Religie veruolcht ghewozden: zijn artikelen daer hy mede beschuldicht is, ende die hy ghelеert heeft zijn dese.

1. Datmen alleen om niets, door louter ghenade, door den gheloue in Christum salich wert.
2. Dat de vrije wil niets en is.
3. Datmen alleen Gods woort gheloouen moet, ende niet de Wtlegghinghe ofte de vaders.
4. Datmen Gods woort, de een plaetse met de andere behoort te verklaren.
5. Dat de Prelaten der kercken gheen macht en hebben wetten te maken, ofte de Schriftuere authoriteyt te gheuen ende te benemen.
6. Dat de menschelicke insettinghe, als vasten, aflaet, vierdaghen, lange ghebeden te lesen, bedeuaerden, ende diergelijcke, te verwerpen zijn.
7. Het laetste olysel, het formsel, de oorbichte ende de ghenoechdoeninghe voor de sonden, verworp hy, ende seyde dat des Paus gheweлt als een Ouerhooft niets en was. Hy prees oock den houwelicken staet der Priesteren, ende het Auentmael onder beyde de specien te ontfangē.

M.cccc.lxxix Hy is te Ments als een ketter verwesen ghewozden int Jaer, M. CCCC. Lxxix. ende opentlick ghedoot, welcke heer Jan Keyserberch, ende H. Enghelijn van Brunswijck beyde Doctoozen in der heyligher Schrift seer mishaghede, die bekenden dat hy door enckel nijt der Moniken verdruckt was.

Een Edelman wt Candien.

 M.cccc.xc.

FRuentius de historyschrijuer segt, datter in het eylât van Candien een man is gheweest, van het gheslachte des Hertoginnes, die om de belijdenisse des Euangelischer waerheyts beschuldicht, ende van Petro Thomasio (die aldaer des Roomschen Paus Legaet was) als een ketter verdoemt, ende ten laetsten oock in grooter volstandicheyt verbrant is gheweest: daer de andere, die in ghelijcke saken beschuldicht waren, haer belijdenisse wederriepen, dwelck gheschiet is int Jaer M.CCCC.xc.

De selfde schrijft oock, dat dese Legaet het gebeete van eenen die daer ghestoruen was, dede opgrauen ende bouen der aerden worpen, om dat hy na zijn doot van ketterie beschuldicht was.

De moeder van vrouw Jong.

OM het getuygheniſſe des Euangeliums te vercieren, ist seer schoon, datter gheenerhande aert van menschen wtgesloten is, die God tot zijns ende zijnder waerachticheyt te betuygen niet gheroepen en heeft. So zijnder oock heerlicke exempelen van vrouwen, die met mannelicke standvasticheyt, alle verdriet ende tormenten om den naem Jesu Christi wille gheleden hebben.

Int Jaer M.CCCC. eñ xc. was in Engelant een Eerbare God vruchtighe vrouwe, Vrouw Jonge moeder, die om de belijdenisse des warachticheyts, met grooter vromicheyt ende standvasticheyt, de pijne des vuers geleden, ende alſo den doot ouerwonnen heeft.

Rogier Dule.

DAer was in Englant een Edelman, een ridder Rogier Dule ghnaemt: dese is om de belijdenisse ende bescherminghe des warachticheyts ende Euangeliums Jesu Christi ghehanghen ende verworcht geworden. Int Jaer M.CCCC. ende xc.

Hieronymus Sauanorola.

HIeronymus Sauanorola, een prediker Monick wt Italien, een wel ghelеert man, heeft in zijn predikinge seer sterckelick den verdoruen aerdt des volcx ghestraft, die tot alle boosheyt gheneghen waren: ende in sonderheyt heeft hy de gheestelicken (somense noemt) beschuldicht, als dat sy den oorspronc alles quaets waren, ende heeft een reformacie begonnen, door hulpe ende bystant van sommighe gheleerde mannen onder de prediker Moniken. Dwelck de Paus aenmerckende, ende sorghende dat Hieronymus (die nv van grooter aensien by allen volcken was) zijn authoriteyt soude verkleynen oft te niete brenghen, heeft een Vicarius in dese reformacie verordent, welcke met veel supersticien de ghereformeerde ouervallen heeft, welcker supersticien Hieronymus altijt teghen stont. Daerom is hy by den Paus verklaecht, ende als Hieronymus noch tegen des Paus gebot den Vicario weygherde ghehoorsaem te zijn, is hy in den ban ghedaen.

Maer Hieronymus liet niet af van prediken, hy dreychde Italië met den toorn ende gramschap Gods, ende seyde te voren ende propheteerde dat het lant van de Franchoysen verdoruen soude worden, om de prachtighe hoouaerdicheyt ende ouertollicheyt des volcx, ende bysonder om der valschen gheestelicken ontucht, giericheyt ende ouerdaet, welcke

M.cccc.xcvj God niet onghestraft soude laten, ghelijct namaels wel gebleken heeft, als Koninck Carel in Italien ende te Roomen quam, ende den Paus Alexandrum so benaude, dat hy met hem een verdrach moeste maken.

Ende want hy niet af en liet van prediken, is hy daerom voor den Paus ontboden, om rekeninghe van zijn nieuwe leeringhe (so noemdense de Euangelische waerheyt) te gheuen. Maer als hy daer om seker perikelen wille zijn onschult dede, dat hy niet komen en mocht, wort hem vanden Paus het prediken verboden, eñ zijn leeringhe onuerhoort ende onbewesen, als schadelick, oproerich eñ valsch verdoemt. Hieronymus menschelicker wyse ontsiende de perikelen die daer door komen mochten, heeft door vreese afghelaten te prediken. Maer als het volck daer seer na hongherden ende hem baden, dat hy prediken woude, heeft hy dat wederom int Jaer M.CCCC.xcvi. begonnen, in de stadt Florents. Eñ hoe wel dat hy van velen vermaent worde, dat hijt buytẽ theuel des Paus niet doen soude, so en heeft hy daer niet op gheacht, maer vrijmoedichlick voortghegaen.

Als nu de Paus ende zijn Houelinghen dit verhoorden, zijn sy seer met gramschap teghen hem ontsteken, ende hebbẽ hem nv wederom als een ketter die hartneckich was, verbannẽ. Maer Hieronymus ginck altijt voort ende leerde het volck: ende seyde, datmen op sulcken ban niet behoorde te achten, die teghen de rechte leeringhe, ende teghen tgemeyn profijt ende weluaren der ghemeynten was, daer het volck door geleert ende ghebetert mochte worden: daer het rijck Christi door vermeerdert, ende des Duyuels rijck door vallen soude.

In alle predikinghe beloefde hy niet anders te leeren dan dat reyne woort Gods: ende protesteerde oock dickmaels, datmen hem bewijsen woude, oftmẽ hem oyt anders hadde hooren leeren. Wãt hy by zijn conscientie niet en wist dat hy yet buyten Gods woort geleert hadde. Wat Hieronymus gheleert heeft, machmen wt zijn boecken die hy ghemaect heeft, wel mercken.

Daer na ontrent den Jare M.CCCC.xcviij. is hy van des Paus dienaers wt S.Marcks klooster gheuanghen ghenomen, met twee andere, Dominicus ende Syluester, die oock de leeringhe Hieronymi toestonden. In de gheuanckenisse heeft hy gheschreuen op den troostelicken Psalm, den 31. een seer schoone wtlegginge oft meditatie, daer hy den strijdt des vleeschs, met den gheest ofte gheloone seer fijn beschrijft.

Daer na zijn des Paus Legaten te Florents ghekomen, ende hebben dese drye Godvruchtighe mannen tot wederroepen geuordert met sware dreyghementen: maer sy zijn bestandich ghebleuen. So zijn de ouersten des raets met des Paus Commissarien te samen ghekomen, ende hebben etlicke artikelen wtgheteeckent, die sy den volcke voorghelesen hebben, als oorsaken waerom dese goede mannen met rechte verwesen ende ter doot veroordeelt werden.

Oorbiechte. 1. Dat sy de Oorbiechte verworpen hadden.

Oproer. 2. Dat Hieronymus de Burgers tot oproer ende oneenicheyt bewoghen hadde.

Den ban. 3. Dat sy des Pauselicker heylicheyts citacie, vermaninge ende ban veracht ende verworpen hadden.

Den Paus. 4. Dat sy de Pauselicke heylicheyt schandelick ghelastert eñ bespot hebben.

5. Dat sy Christum tot ghetuyghen haerder ketterien aengeroepen hebben. M cccc xcviij

6. Hy heeft sick voor een Propheet voorghegeuen, dat hy doch niet ghesweest en is. Christum tot getuyge gheroepen.

Dese ende dierghelijcke meer, die oock eensdeels ghelogen waren, zijn den volcke voorghelesen. Doe braechdemen Hieronymum ende syne medeghesellen, oft sy noch wederroepen, ende van hare dwalinghen afstaen wouden. Sy antwoorddē, dat sy met Gods hulpe by de bekende waerheyt wouden blijuen, ende daer niet afwijcken. Propheet.

So zijnse van den Bisschop van Uasion, de eene na den anderen ghedegradeert, ende van aller Pastistelicker wijnghe berooft: ende also de weereltlicke Ouerheyt den Raedt van Florents ouergheleuert, met een ernstighe vermaninghe met hen te handelen ende voort te varen, alsmen met den hardtneckighen Ketters behoort, op dat de boose wech gheholpen, ende de goede onuoorgifticht blijuen. Degradatie.

Also heeftmen de vrome ghetuyghen Christi eerst opentlick aen de Marckt opghehanghen, ende daer na tot asschen verbrandt, ende de assche by een gheuaecht, ende int water Arnum gheworpen, op datter niet van hen ouer en bleue. Dit is ghedschiet int Jaer ons Salichmakers, M.CCCC.xcviij. den xxiij. Meye.

ALs nu de Antichrist de Paus van Roomen, zijn Apostelen ende Discipulen, de Bisschoppen, Papen ende Moniken meynden, dat sy door haer moorden, wurghen, branden ende dooden, het Euangelium, ende de dienders des warachticheyts wtgheroept, verdruct ende te niete ghebracht hadden, ende datse nv vrij onbehindert haer spil mochten spelen, Christum wt zijn rijck stooten, ende self heerschappie in de herten eñ consciencien der menschen nemen: heeftet ten laetsten den almachtighen eewigen God verdroten, die daer beroert heeft den gheest des heyligen mans Marten Luthers, door welcken hy de Sonne des Euangeliums klaerlick ouer het gantsche Christendom, doen schijnen heeft.

Inden Jare na der gheboorten ons eenighen Salichmakers Jesu Christi, M.CCCCC.xvij. hadde de Antichrist wtghesonden Aflaets brieuen, daer hy de sondē om gelt mede vergaf ende quijtscholt. Welcke Aflaet te Wittemberge in Sassen lant wtghericht eñ verkocht wardt van eender Jacopynen Monick Tecelius ghenaemt, welcke seer schandelick eñ lasterlick daer van predicte: onder andere leerde hy den volcke, dat so haest als den penninck in de kiste klincte, so voeren der gestoruen der sielen flucx wt het Vagheuuer inden Hemel.

Teghen desen ende zijn goddeloose predinge heeft Luther seker artikelen ghemaect, welcke hy voor de kerkdore gheklampt heeft. Daer na heeft Tecelius, willende den Paus behaghen, een versamelinghe van Moniken ende Sophistische Doctoren beroepen, van welcken hy begheerde datse tegen Luther schrijuen souden. Hy en heeft oock niet stille gheweest, maer heeft in zijn Sermoonen Luther een ketter genoemt, ende gheroepen datmen hem met vuer verbranden soude. De artikelen ende het Sermoon dat Luther van den Aflaet ghemaect hadde, dede hy openbaerlick verbranden. So hebbē Tecelius ende de syne Luther ghedwonghen, door haer groote beroerte, om de waerheyt voor te staen, eñ breeder daer van te schrijuen.

M.cccc.xxv. Als nv de Sophisten van Louen, Colen, eñ andere dierghelijcke byanden teghen Luther schreuen, heeft hy ghepoortet geweest. ten laetsten andere materie oock te roeren, namelick:

Van het onderscheyt tusschen de goddelicke gheboden ende menschelicke insettinghe.

Van het schandelick misbruyck des Sacraments des Auentmaels, int koopen ende verkoopen: ende int op offeren voor de leuendigen ende dooden.

Van de oprechte boete.

Van vergheuinghe der sonden.

Van het ghelooue.

Vanden Aflaet.

Van de beloften, ende dierghelijcke meer andere, diemen wt zijn boecken spueren mach.

So is hy vanden Paus, die nv merckte dat Babylon zijn hooftstadt began te vallen, in den ban ghedaen, ende zijn artikelen zijn als kettersche veruloect ende verdoemt, ende in allen landen bynaest, verbrant geworden. Want die Babylonische hoere, die daer droncke̅ is va̅ het bloet der heylighen, heeft allen Princen droncken gemaect van den wijn haer der hoererien: Also datse alle raesden, Keysers, Koningen, Vorsten (wt genomen seer luttel die de waerheyt gonstich ware̅) om het Euangeliu̅ te verdempen, eñ de godsalige Predicanten te vermoorden. Eñ hoe wel dattet hen van God niet toegelaten en was, den heylighen man Gods Martinum Lutherum te dooden, ende om te brenghen. So hebbense nochtans haer wreetheyt bethoont aen andere, die door de leeringhe eñ schriften Lutheri tot de kennisse des warachticheyts ghecomen zijn.

IOHANNES ENDE

Heinrycus, twee Augustiner Moniken.

TE Antwerpe̅ in Brabant was een Augustiner klooster, daer de Moniken wt de schriften ende boecken van Luther de kennisse des waerachticheyts ghekregen, ende den volcke wederom gheleert hebben. Om welcker saken wille sy gheuangen, ende te Viluord gheuoert zijn gheweest, daer de Louensche Magistri Nostri seer groote vlijticheyt ende neersticheyt gedaen hebben, om dese Moniken af te brenghen van de belijdenisse des Euangelij, eñ hebbense ghedreycht te dooden ende te branden, waert datse niet wederriepen ende verloochenden de waerheyt, diese eens beleden ende bekent hadden.

Viluorde.

Clementia.

So hebben zijt met haer tyrannische dreygementen so verre gebracht, datse alle afgheuallen zijn, behaluen drye alleen, die in de belijdenisse bestandich gebleuen zijn. Dese zijn van Hoochstrate ende sommige andere Kettermeesters (die wel te rechte meesters ende hoofden in ketterien ende dwalinghen zijn) gheuraecht gheweest: inden eersten wat sy gheloofden: Daer op sy gheantwoort hebben: dat sy de twaelf artikelen des Christelicken gheloofs gheloofden ende hielden, ende oock alle wat in

Hoochstrate

Ghelooue.

de Euangelische ende Bibelsche schriften veruaet is, oock dat sy een Christelicke kercke gheloofden: Maer niet sodanighen als de kettermeesters gheloofden.

Ten anderden vraechden sy, oftse oock gheloofden de instellinghe der Concilien ende oude vaderen? Sy antwoorden, datse die insettinge ghe loofden, so verre als sy met de goddelicke schriften ouer een quamen, eñ niet teghen en waren. Concilien.

Ten derden vraechdense, of sy oock gheloofden, datse dootlick oft ver doemelick sondighen, die des Paus ende der vaderen insettinghe ouer- treden? Sy antwoorden, dat sy gheloofden dat de geboden Gods salich maecten ende verdoemden, ende niet menschelicke insettinghe. Paus insettinghe.

Ende na dat de kettermeesters niet achterghelaten en hadden met soeticheyt ende met hardicheyt, om de goede Christenen tot wederroepinghe te brenghen, ende niet en vorderde: So hebben sy ten laetsten beslo- ten, sulcke hartneckighe Ketters (als syse noemden) den weereltlicken rechter ouer te leueren (ghelijck als Christus Pilato ende den Heydenen ouergheleuert wart) om te dooden. So zijnse van Viluord na Bru sel gheuoert, ende aldaer neerstelick inden karcker bewaert. Niet lange daer na zijn oock te Brusel ghekomen, de Sophistische Doctoren van Louen, namelick, Hoochstrate, Egmonda, Godschalck, Lathomus, Ruardus, ende Pascha een Carmelijt van Mechelen. Te Brusel gheuoert.

Op den eersten dach Julij, liep het volck hoopsche wyse na de marct toe, maer daer was seer luttel vreemt volcx (om dat alle dese handelinge seer heymelick beschiet was.) Daer quamen de drye Bedelordens met cruycen ende vanen, gelijck haer gewoonte is, als sy met heerlicke pom perie ende pracht wtgaen willen. Als sy nu oordentlick haer ghestelt hadden op het Schauot, de Doctoren der goddelicker schrift, eñ de Abten in die plaetse der Bisschoppen saten, met haren Infulem ende ghewoonlicke stauen: wart de Jonckste van de drye (een ionck, maer een ge leert ende welsprekende man) voortghebracht ouer de marct, ende binnẽ gheleydt. Een corte wijle daer na quam hy wederom wt op het Schauot, met Misseklеederen bekleedt. Midden op het Schauot stont een ta fel verciert ende bedect, als een altaer. Voor dese tafel knielde hy neder, met den aensichte tot den volcke. Niemant en conde aen hem ghemerc- ken eenighe teeckenen van vreese oft verschrickinghe. Achter hem stont de Gardiaen van de grauwmoniken, ende began te prediken: daer tegen ouer stont een Bisschop, welcke met een open boeck heeft begonnen de Ceremonien wt te richten. De wijle dat dit al geschiedde, van elf vren af tot by twaelf vren toe, so dat de eene predicte, ende de andere hem ont wijede, is de Jonghelinck al in eenen doene ende wesen ghebleuen, van eender coluere ende onuerandert. Sijn aenghesicht was schaemachtich ende weselick: waer wt men lichtelic afnemen konde, dat hy niet alleen den doot verachtede, maer oock, dat hy gantsch een bescheyden sachtmoe dich man was. Zijn wesen ende manieren waren also gestelt, als oft hy int ghebet, ende int ouerdencken der hemelscher dinghen gantsch hertelick ghewеest ware. Alsmen hem yet beual te doen, dat heeft hy willichlick ende ghehoorsaemlick volbracht. Als nv de Ceremonien met hem gheeyndicht waren, ende hy nv van een Priester, een leecke oft weereltlick (soment noemt) ghewordеn was, is hy wederom, maer in andere kleederen, binnen ghegaen. Pompa. Ontwijet. Stantuastic heyt

Korts daer na zijn de ander twee voort gekomen, welcke ouder waren,

M.cccc. xxiij. ren, dan de voorgenoemde. Want dese twee hadden baerden: maer de ander Jonghelinck was gantsch glat ende baerdeloos. Dese twee quamẽ oock in sodanigen ghestaltenisse, datmen haer bestandicheyt eñ vrijmoedicheyt lichtelick sien ende sporen konde. Sy worden oock ontwijet, eñ van haer Priesterdom oft Monickdom berooft. Ende gingen alsoo van het Schavot, binnen, daer sy haer vonnis eñ sentencie ontfangẽ hebben.

Ontwijet.

Ende hoe wel dattet recht ende billick is, ende bysonder te Brusel gewoonlick, dat eens yegelicx beschuldinghe opentlick voorgelesen wort, eer sy sterven: So is dat nochtans in dese sake, wt schaemte ende groote ongherechticheyt achter ghelaten.

Den troost der sophistẽ.

Hoochstrate de Doctoor van Louen, is tot hen ghekomen om haer te vertroosten, ende heeft ghesegt: wouden sy noch wederroepen, hy hadde de macht haer vrij te laten. Daerop antwoorde de eene: Dat zijn de woorden Pilati: ende ghy en hebt gheen ghewelt over my, ten sy datse v van boven ghegheven ware.

Onlancx daer na heeftmen alleen de twee, namelick, die daer eerst wt quam, ende een van die laetste, voortgebracht, ende stracx na het vier gebracht, datmen daer voor op de Marckt bereydde.

Alsmense nv daer heen leydde, ende sy haers selfs kleederẽ wt togen, wardender veel schoone redenen van haer ghehoort: wt welcken alleman klaerlick heeft moghen mercken, dat sy vrome eñ godvruchtighe mannen waren, die hertelicken seer verblijt zijn geweest, om datse ontbonden souden worden, ende by den Heere Jesu Christo komen.

Sy betuychden oock sonder ophouden, dat sy storven als christẽ luyden: dat sy oock geloofden een heylige algemeyne christelicke kercke, sy seyden oock, dat dit den dach was, die sy langhe tijt begheert hadden.

Als sy nv tot op het hemde toe ontkleedt warẽ, hebbense alsoo een langhe tijt ghestaen, als die niet aengebonden, maer van selfs den pael daer sy aen verbranden souden, aengegrepen. Het vier ginck lancksaem aen, ende al saghen sy den roock op rijsen, welcken de vlamme haest volgen moeste: so en zijnse nochtans niet kleynmoedich geworden, maer (somen wt haer ghelaet, aensicht, ende ooghen oordeelen mochte) zijn hoe langher hoe meer ghetrooster, bestandiger ende beter ghemoet gheworden. Men sach aen haer een wonderlicke vrolicheyt, alsoo datter veel meynden dat sy lacheden.

Onder anderen beleden sy de artikelen des ghelooofs: eñ songhen, Te deum laudamus: de eene het een vers, de ander het andere. Doe de eene sach dat het vier onder zijn voetẽ aenstack, seyde hy, dat hem dochte dat mender rosen onder stroyde. Int vier hebben sy etlicke mael Jesus ghe roepen, ende zijn alsoo haest van de vlamme des viers verstict ghewor den: ende hebben alsoo den Heere haer sielẽ opgeoffert. Dwelck geschiede int Jaer M. CCCCC. eñ xxiij. den eersten dach des maents Julij.

Den derde en hebbense niet voortgebracht. Waerom dat sulcx niet geschiet en is, is noch onbekent. Sommighe segghen dat hy wederroepen heeft. Maer dat en is niet gheloofflick: want dat soudense sonder twijfel openbaerlick voor het volck laten doen hebben. Sommighe meynen dat hy heymelick vermoort is.

NICOLAVS VAN Antwerpen.

IN dese tijden was Tantwerpē eñ in de omliggende plaetsen veel m.D.xxiiij
volcx van alderhande menschē, die de smake des goddelickē woorts begonnen te krijgen. Onder andere, waser te Mels (dwelck twee mijlen van Antwerpen gelegen is) een Pastoor, tot wiēs predikinghe seer veel volcx liep: also dat hy dickwils in een open plaetse moeste prediken, om de menichte des volcx. Als hy langhe tijt vrijmoedichlick het woort Gods verkondicht, ende de valscheyt ende boosheyt der menschen ontdect hadde: so heeft hy oock in zijn alderlaetste predikinge hem seluen opentlick voor den volcke beschuldicht, sprekende van de Misse, ende seyde: Wy zijn ghewisselick ergher ende booser dan Judas de verrader was. Want hy heeft Christum den Heere verkoft ende gheleuert: maer wy vercoopen hem v, ende leueren hem niet.

De Papen ergher dan Judas.

Kortelick daer na hebben de Papen ende Moniken benijt, dat het Euangelium so goeden voortganck hadde. Sorghende dat haer den roof wt het kinnebacken ontnomen soude werdē, hebbense een mandament van den Keyser verworuen, tegen desen Pastoor ende een Augustiner Monick die binnen Antwerpen predickte. In welck mandament beuolen ende toeghelaten was, datmense het opperste kleedt benemen soude, diemen in sodanighen vergaderinghen oft predikinghen beuonde. Ende die den predikant self vinghe, die soude dertich Carolus Guldens te loone hebben. Also wart Christus wederom om dertich penninghen verkoft.

Het opperste kleedt nemē om datmē de predikinghe hoort.

So ist gheschiet op eenen Sondach, int Jaer ons Heerē Jesu Christi, M.CCCCC. ende xxiij. dat het volck, niet achtende op sodanigen mandament, te samen gekomen is op de plaetse daermen de schepen timmert. Ende als sy langhe tijt den Augustiner Monick verwacht hadden, ende hy niet en quam: so stonter een priester op, Nicolaus genaemt, die in de heylighe Schrifture wel gheleert was, ende heeft ghesept: Na dien dat de Predikant niet ghekomen en is, so ist nochtans onbehoorlick, dusdanigen vergaderinge hongerich, sonder eenich voetsel des goddelicken woorts te verlatē. So is hy op een schip dat daer gemaect was, geklommen, eñ heeft het volck veel meer wt de heylige goddelicke Schrifture bedupt ende gheleert, dan sy oyt te voren ghehoort hadden.

Om welcker saken wille, dat hy daer na van twee vleyschslachters knechten aenghetast is, ende in handen des Ouerheyts gheleuert. Eñ is des anderen daechs des maendaechs (na dat hy de suyuer Euangelische leeringhe stantuastelick beleden hadde) in een sack ghenaeyt, ende haestelick om de vreese des volcx, by des stadts Crane int water geworpen, int Jaer ons eenighen Salichmakers, M.CCCCC.xxiij.

Heinrycus Sudphen.

IN den Jare M.CCCCC. ende xxij. is Heinrycus Sudphen een Augustiner Monick, van Antwerpē te Bremē gekomen, eñ heeft aldaer doort begeeren vā sommige godvruchtige mannē het Euangelium begonnē te verkondigē, eñ heeft alsulckē voortgāck gehadt door de genade des Heeren, dat in corter tijt aldaer de gātsche stadt haer na den regel des heyligen Euangeliums gereformeert eñ herstelt: eñ dē buycbeesten den Papen eñ Moniken verworpen eñ versmaet hebben.

De Bisschop van Bremen leyde veel listen eñ lagen om hem te vangen eñ omme te brengen: maer de Eerbaren wijsen raet des stadts heeft Bremen.

daer.

M.D.xxiiij daer voorsichtich in gheweest, ende heeft den heylighen man van den bloetgierigen woluen beschut ende bewaert. Ende hoe dat de Bisschop met zijn ghenaemde geestelicheyt woelde ende raesde, met Concilien by een te roepen, met Pauslicke eñ Keyserlicke mandamenten, so en heeft Heinrycus nochtans niet afghelaten, het woort des Heeren te vercondighen: wel wetende, dat hy in sodanighen saken meer behoorde God ghehoorsaem te zijn, dan den menschen.

te Meldorf. Ten laetsten is hy oock gheroepen geweest van Nicolaus Boye Pastoor, ende etlicke andere vrome Christenẽ van Meldorf in Diethmaer, om aldaer oock het woort Gods te verkondighen, ende haer te verlossen wt de tyrannie ende gewelt des Antichrists: dweick hy ghewillichlick (hoe wel dattet die van Bremẽ mishaechde, die de ongestumicheyt der Diethmaerschen wel kende) aengenomen heeft, ende is aldaer gereyst, int Jaer ons Heeren ende eenigen Heylants Jesu Christi, M.D. ende xxiiij. des maendaechs inden Aduent,

So haestelick als hy daer ghekomen was, hoewel hy noch niet gepredict en hadde, wart de Duyuel met syne lidtmaten toornich, ende verweckede de Jacoppyne Moniken ende ander Papen, die met malkanderen raetslaechdẽ ende besloten, datmen dat voor al beschicken moeste, dat hy niet en predicte. Want die swarte nachtwlen hatẽ het klare licht des goddelicken woorts, ende vreesen dat haer wercken ende geueynstheyt int licht ghebracht mocht werden: ende dat also haer rijck een eynde sou de nemen.

So maecte hem de Prior van de Jacopinẽ op, ende reysde totter heyde voor de achtenveertich Regenten des gantschen lants, ende claechde hoochlick, dat de Monick van Bremen gekomen was, om het gantsche lant van Diethmaer te verleyden, ghelijck hy Bremen ghedaen hadde. Dese Prior hadde tot zijnder hulpe des gemeynẽ lants Cancellier M. Gunther, ende oock Peter Hannen, beyde groote vyanden des woorts Gods. Dese twee holpen den Prior met aller vlijticheyt, ende hielden den anderen xlvi. Regenten (dwelck ongheleerde ende eenuoldige mannen waren) voor, wat grooter lof dat sy in tgantsche Nederlant, eñ bysonderen grooten danck dat sy van den Bisschop van Bremen verdienen souden, waert dat sy desen Monick ter doot brenghen konden.

Als die arme ongeleerde luyden dat hoorden, besloten sy in synẽ doot, eer sy hem oock opt ghesien hadden, ick late staen, ghehoort oft ouerwonnen met rechte. Sy schreuen aen den Pastoor vã Meldorf, dat hy Heinrycum veriaghen soude, eer hy predicte: op de hoochste straffe. Maer de Pastoor ende Heinrycus en achteden op sodanighen ghebot niet: ende Heinrycus is op den stoel ghegaen, ende heeft seer vuerichlicken gepredict, ende het louter woort des almachtigen Gods vercondicht, also dat de gantsche ghemeynte van Meldorf daer in gherust ende wel ghemoet was, ende danckeden God, dat sy door zijn ghenade sodanighen predikant ghekreghen hadden. Dit dede Heinrycus een tijt lanck tweemael des daechs: also dat het volck ten laetsten began te mercken, hoe datse door Papen ende Moniken verleyt ende bedroghen gheweest waren.

Minderbroers. Binnen middelen tijden en rustede oock de Prior niet, maer heeft dẽ grauwen Moniken, die haer seluen Minderbroers hietẽ, tot behulp genomen. Want onder allen anderen en isser gheen gheschickter volck, om den eenuoldighen menschen, door gheueynstheyt te trecken ende te verleyden, als dese grauwerts zijn.

So

So schicten de grauwe Moniken haestelick tot etlicken banden regen ten, namelick, tot Peter Nannen, Peter Schwijn, eñ Claus Rode: eñ seyden tot hen met grooter klachte, dat de Ketter predickte, eñ het volck verleyde, die hem eensdeels alreede aenhingẽ: ende waert dat sy niet toe en saghen, ende den Ketter ombrachten, so soude Marien lof, met den heylighen twee kloosteren, te niete gaen: Dat was de Schriftuere daer sy den Ketter mede verwonnen ende ombrachten. M.D.xxiiij

Als nu die arme onuerstandighe luyden dat hoorden, worden sy toorнich. Eñ Peter Schwijn antwoorde daer op: datmen den Pastoor eñ Heinryco gheschreuen hadde, wat hy doen soude moeten: eñ waert noodich, sy wouden wel noch eens schrijuẽ. Daer op antwoordde de Prior: Neen, maer ghy moetet anders aen stellen. Want begint ghy den Ketter te schrijuen, so sal hy v weder antwoorden, ende so sult ghy sonder twijfel oock verleypt worden, eer ghijt ghewaer wort: ende koemt hy te woorde, so en krijchtmen gheen eynde daer af. Hoe krachtich is de waerheyt.

Doe besloten sy eenen raet, datmen hem inder nacht heymelickẽ moeste vanghen, ende so haestelick verbranden, eer dattet den luyden kennelick worde. Sulcken raet gheuiel hen allen seer wel, bysonder den grauwen Moniken.

So hebbense wt allen omligghende dorpen de boeren by een gheroepen, eñ beuolen datse heymelick by nachte komen souden ter Nieuwerkercken in M. Gunthers des schrijuers huys. Van daer gingen sy met den gantschen hoop na Hemmingstet, een half mijle van Meldorf, ontrent vijfhondert boeren.

Als sy daer te samen gekomen waren, wart daer opentlick ghesegt de oorsake, waerom datse daer geroepen waren: want niemant en wistet, dan alleen de ghekoren hooftluyden. Als de ghemeyne man dat hoorde, woudense weder te rugge trecken, eñ sulcken boosen werck niet beginnen. Maer de hooftluyden geboden hen op lijf ende goet, datter niemant soude wech gaen: brachten oock drie tonnen hamburgher biers, welcke sy wt droncken, op datse te moedigher souden zijn. So zijnse dan inder middernacht, ontrent twaelf vren, met ghewapender hant te Meldorf ghekomen, den neghensten Decembris.

De Jacobiten oft prediker Moniken gauen hen toortsen eñ fackelẽ, dat sy sien mochten, eñ dat Heinrycus hen niet en ontliepe. So vielense met gewelt in des Pastoors huys, eñ sloegent al open eñ ontstucken, ge lijck dolle dronckige boeren plegen. Wat sy vonden van siluer, gout oft ander iuweelen, dat namen sy mede. Sy grepen den Pastoor, hielden, sloegen ende staken hem, ende riepen: Slaet doot, slaet doot. Sommige staken hem naect op der straten in dreck eñ vuylicheyt: ende namen hem gheuanghen, roepende, hy soude met hen gaen: andere riepen, men soude hem laten gaen, want sy gheen beuel hadden om hem te vanghen. Merct doch dese heylicheyt aen van de moniken.

Daer na als sy haren moet ouer den Pastoor gekoelt hadden, grepen sy Heinrycum naect wt den bedde: sy sloeghen, staken eñ trocken hem: sy bonden zijn handen vast achter op synen rugge: sy leefden so iammerlick met hem, dattet Peter Nannen oock began te verdrieten (die nochtans een venijnich vyant des woorts Gods was) eñ beval datmen hem soude laten gaen. So sleypten sy hem naeckt ende baruoets in koude eñ ijs, tot Hemmingstet, alsoo dat zijn voeten gewont waren. Van daer togen sy hem den selfden nacht tot der Heyde, daer brachten sy hem in eender Papen huys, ende sloten hem in een kelder: daer hem de dronckighe boe

M.ccccc.xxv ren bewaerden, ende den gantschen nacht beschimpten ende bespotteden.

Onder anderen quamē tot hem heer Simon Pastoor vā Aldenwoor-
Het Moni- den, eñ heer Christiaen Pastoor van Nieuwerkercken, beyde vast on-
ken habijt. geleerde veruolgers des waerheyts: eñ vraechden hem, wt wat oorsake dat hy dat heylich kleedt afgelegt hadde. Waer op hy vriēdelick wt der Schrift gheantwoort heeft: maer sy en verstondens niet. M. Gunther quam oock tot hem, eñ vraechde, oft hy lieuer aen den Bisschop vā Bremen ghesch[i]ct woude zijn, ofte aldaer in Diethmaer zijn loon ontfangen: daerop antwoordde Heinrycus: hebbe ick yets onchristelicx gehandelt oft geleert, so kont ghy my wel daerom straffen. Doe riep M. Gunther: hoort ghy wel mijn lieue vrienden, hy wil in Diethmaer steruen: Maer het volck dronck ende soop den gantschen nacht ouer.

Des morghens ontrent acht vren, ghinghen sy op de Marckt te rade
Raethouders watmen met hem doen soude. Daer riepen de volle boeren: verbrandt hem, int vuer daer mede, so sullen wy van God behoedt worden, ende vanden menschen eere ghewinnen: want hoe hy langer leeft, hoe hy daer meer verleyden soude: wat batet langhe beraden, hy moet doch steruen.

Daer na warter wt gheroepen, dat alle die hem hadden helpen vangen, souden met haer gheweer by den vuere komen. Daer quamen oock de grauw Moniken, ende stercten den boeren in haer boosheyt, ende sey-
Grauw Mo den: Nv doet ghy recht: ende stouden also dat arm volck toe. Doe namē
niken heylic sy hem, ende bonden hem aen den hals aen handen ende voeten, eñ brach
heyt. ten hem met groot ghekrijt ende ghebaer na den vuere toe. Als hy daer quam, veroordeelden sy hem met deser sentencie tot der doot, welcke de Voocht wt sprack, ende seyde:

Dese booswicht heeft ghepredict teghen de Moeder Gods, eñ tegen
Beschuldin den Christelicken gheloove: wt welcker oorsake ick hem verwijse ende
ghe. veroordeele, van weghen mijns ghenadigen heeren des Bisschops van Bremen, tot den vuere. Doe antwoordde Heinrycus: dat hebbe ick niet ghedaen. Doch O Heere, dijn wille gheschie, ende heffende zijn ooghen
Luc.23.e.33. ten hemel, sprack hy: † Heere vergeeftet haer, want sy en weten niet wat
Act.7.g.59. sy doen, dijn naem sy alleen gheheylicht, hemelsche vader.

Daer quam eenen ongheleerden grauwen Monick tot hem, om zijn biechte te hooren. Heinrycus vraechde hem: Broeder, hebbe ick v oyt eenich leedt ghedaen: hy seyde, neen. Wat soude ick v dan biechten oft van v begheeren, dat ghy my vergheuen soudt? Doen ghinck de grauw Monick met schaemte wech. Doen sloeghen sy hem met alle ghewelt, een sloech hem met een stootdeghen op synen kop, een ander met een vuysthamer, een ander stack hem in zijn zijde, de ander in synen rugge, een yegelick daer hy hem best raken konde. M. Gunther stoude het volc toe, ende vermaendense, riepse aen, ende sprack: Vrij toe, lieue ghesellen, hier woont God.

Het vuer en woude niet branden, hoe dat zijt oock aenstaken, ende is
Het vuer en tweemael gantsch wtgegaen, twelck sy voor toouerie duydden ende wt
brant niet. gauen, ende en lieten niet af van slaen ende stekē, dwelck wel twee vren lanck duerde: binnen welcken tijt hy naect voor den boeren in zijn hemde stont, met opgheslaghen ooghen ten hemelwaert. Ten laetsten haelden sy een groote leeder, op welcke sy hem vast bonden, dat sy hem int vuer worpen mochtē. Doen began de goede Martelaer Christi zijn geloof te spreken: maer een sloech hem met der vuyst voor synen mondt, eñ sprack: ghy sult eerst branden, daer na leest so veel als ghy wilt. Daer

tradt een met zijn voet, op zijn borst, ende bandt hem also hart aen eender sporte aen synen hals, dat hem mont ende nuese bloedde, om hem te worghen. Want hy sach, dat hy van so veel wonden (diemen tot twintich toe aen hem ghetelt heeft) niet steruen konde. M.D.xxiiij

Daer na richteden sy hem op, met de leeder, ende eener settede zijn hellebaertse daer onder, om op te helpen richten. Want dat landt hadde doe gheen schepzichter. So glitsede de hellebaertse van de leeder, ende doorstack den heylighen Martelaer, ende de leeder viel ter zijdē van het hout af.

Doe liep Johan holm, ende nam een buysthamer, ende sloech hem so langhe op zijn borst, dat hy starf, ende hem seluen niet langher en roerde: Maer want het hout niet branden en woude, brieden sy het lichaem op de kolen. Maer wantet also niet verbrant konde worden, so hebben zijt des anderen daechs, welcke den derdē Sondach des Aduents was, handen ende voeten afghehouwen, een nieuw vuer ghemaeckt, ende die daer in verbrant, ende het lichaem hebbense begrauen, ende als ontsinnighe menschen, daer ronts omme ghedanst ende ghesprongheh. met eē buysthamer wort hy gheslagē.

Joannes Diethmaer.

DAer en bouen is in Diethmaer ghevanghen geweest om den naem Jesu Christi ende zijn heylich woort, een die Joannes ghenaemt is. Dese en heeft niet alleen veel spiticheyts ende verdriets gheleden, maer is oock seer bromelick om het Euangeliums wille ghestoruen.

Gasper Tauber, ende Georgius een boeckuerkooper.

TE Weenen in Oostenrijck is Gaspar Tauber, om het getuygenisse des Euangeliums geuangen, onthalst, eñ ten laetsten met vuer verbrant geweest: in welcke plaetse oock Georgius een boeckuerkooper, om zijn oprechte Euangelische belijdenisse seer wreedelick door het vuer den Heere opgheoffert is.

Ioannes Castellaen.

IN den Jare onses eenigē verlossers Jesu Christi, M.D. eñ xxiiij. isser geweest een Doctoor inde goddelicke Schrift M. Joan Castellaen genoemt, geboren vā Doornick, een Augustiner Monick. Welcke als hy de kennisse des Heeren Christi ende zijns Euangeliums verkreghen hadde, heeft hy tselfde oock ouer veel plaetsen verkondicht in het Bisdom van Mets gheleghen: als te Barleduc, Vitri, in Partoys gheleghen, ende te Schalon in Campaengien, ende oock in de stadt Wyc, des Bisschops van Mets woonstede. Daer na oock in de stadt vā Mets self, daer hy opētlick eñ met grooter ernst het puer woort Gods, eñ de menichuuldige grouwelen des Antichrists ontdect eñ int licht gebracht heeft. Om welcker sakē wille des Antichrists dienders hē seer hatich geuallē zijn, eñ alle middelen om hem omme te brengen ghesocht hebben. Maer wantse dat inde stadt van Mets (daer hy nu eenichsins de fundamentē des Euāgeliūs gelegt hadde) niet bestaē dorften: so hebbēse gewacht tot hy vā Mets wtginc. Eñ so haest als hy Mets verlaten. Te Mets wort Gods woort gepredict.

M.ccccc.xxv laten hadde, is hy van de dienders des Cardinaels van Lothringhen gheuanghen, ende inden thorren te Gorse (welcke een Abdie is, by Mets) geworpen. Van daer is hy in een stedeken Nummeni, twee mijlen van Mets ghebracht: daer na oock in de stadt Wyc.

Castellaen wort geuanghen.

Maer dit heeft den burgheren van Mets seer mishaecht, ende zijnder seer om bedroeft gheweest, dat sy van so goeden prediker ende leeraer beroofc waren. Ende namen daer en teghen etlicke van des Cardinaels ondersaten gheuanghen, welcke sy langhe tijt in geuanckenisse hielden, ter tijt toe, datter brieuen van dē stoel van Romen quamen, ende de sake ghemiddelt ende ghemaeckt wart, dat de gheuangenen des Cardinaels wt souden gaen.

De burgers vanghen weder des Cardinaels dienaers.

Maer Johan Castellaen wart inden karcker seer wreedelick gehandelt: daer hy negen gantsche maenden gelegen heeft, vandē vierden dach Meye, tot den twaelfsten Januarij, M.D.xxv. Binnē welcken tijt hy de leeringe Jesu Christi seer stantuastelick gehouden, beleden eñ voorgestaen heeft: om welcker saken wille sy gantsch toornich op hem worden, eñ seyden (om datse hem niet konden wederstaen) siet doch, wat een verleyder is dit: hy betoouert alle die met hem disputerē, dat hē niemāt ouerwinnen en mach: daerom salmense vlien, op datse met haer leeringe niemant en bedriegen. Maer wee sodanigen lastelaers, die daer seggen het goet quaet, ende het quaet goet te zijn: die daer noemen het licht duysternisse, ende de duysternisse licht te zijn. Want sy en willen niet mercken, dattet de gheest Gods is, die door hem sprack, ende hem mont ende wijsheyt ghaf, die sy niet en konden wederstaen.

De kracht des waerheyts.

Jesai.

Op den xij. Januarij, int Jaer M.D.xxv. zijnder veel Abten, Monniken eñ Papen vergadert, eñ ontallicke veel volcx in de stadt van Wyc. So wart de vrome ghetuyghe Jesu Christi voor den Phariseen ende Querste Priesteren ghebracht, daermen hem veel ende menigerley dingen vermaent ende voorgehouden heeft: daer hy gantschelick op sweech, ende en woude synen mondt niet op doen. Sy vermaenden hem, dat hy zijn leeringhe die hy gheleert hadde, soude wederroepen: maer hy bleef, als een goeden diender, synen Heere Jesu Christo getrouw ende onbeweghelick tot den eynde toe.

So hebbense teghen hem voortgheuaren, ende hem indē eersten van zijn Priesterdom berooft, ende van eenen Monick een leecke ghemaect, ende een leecken kleedt aenghedaen, ende also de weereltlicke Querheyt ouergheleuert, segghende: Wy beuelen v nv den weereltlicken rechter, die v, als die nv ontwijet ende aller Priesterlicker vrijheyt berooft zijt, in hare hant ende ghewelt sal nemen.

Ontwijet.

So badt de Wijebisschop den weereltlicken Rechter (na haer Pharisaische ende gheueynsde ghewoonten) dat hy het oordeel also matigen woude ouer desen armen mensche, dat hy aen zijn leuen oft leden gheen schade en kreghe.

O geueynstheyt.

So heeft hem de Querheyt des stadts Wyc in handen ghenomen, ende aen een pael ghebonden, ende also verbrant: als hy ontrent vijftich iaren oudt was: ende heeft also seer stantuastelick inde kennisse des waerachticheyts, zijn leuen gheeyndicht, ende rust nv inden Heere.

Iohannes Clerck.

Johannes

IOannes de Clerck van Melden ghebozen, is de oudtste Broeder ghesweest van Peter de Clerck, daer wy namaels af schzijuen sullen. Dese Joannes was in de stadt van Melden gheuanghen ghesweest, int Jaer ons Heeren M. D. ende xiij. om dat hy bzieuen geslegen hadde vooz de groote kercke teghen den Aflaet van den Paus ghesonden: daer hy in gheschzeuen hadde, dat de Paus Antichzist was. So wozde hy alsdan veroozdeelt, datmen hem dzye daghen, seker bzen lanck, met roeden slaen, ende int voozhooft met een schandtteecken teeckenẽ soude. Dwelck als zijn moeder (een opzechte chzistelicke vrouwe, die een man hadde die haer gantsch teghen was) aensach, heeftse haren sone eenen moet ghegheuen, ende gheroepen: so moet Chzistus in v leuen, ende zijn teeckenen. M CCCCC.XXV. Des Paus Aflaet. Een schandteecken.

Daer na is Joannes te Mets in Lothzinghen gherepst, daer hy een tijt lanck ghewoont heeft, ende zijn ambacht (want hy een wolle bereyder was) aldaer gedaen. Op een tijt alsmẽ buyten der stadt, in een kleyn kercxken oft capelle een beelt groote eere doen soude: so is Johannes ontsteken met een yuerighen gheest, teghen den Afgod ende zijn dienders ghesweest: ende is dooz de talourse liefde, die hy tot God ende synen dienst hadde, des mozgens bzoech op gestaen: eñ buyten der stadt gaende, heeft hy de beelden in stucken gheslegen, die des ander daechs van de luyden aenghebeden souden wozden. So hebben de Canoniken, Papen ende Moniken (als sy saghen dat haer beelden ghebzoken waren) seer ontstelt ghesweest, ende hebben het volck beroert, datmen sodanigen, die sulcken feyt ghedaen hadde, soecken soude: die terstont daer na oock ghe uonden is. De beeldendienst.

Want boven het vermoeden datmen van hem hadde, so is hy oock van sommige gesien geweest vã die plaetse des mozgẽs bzoech inde stadt ko men. Daerom, doe hy nv gheuangen was, heeft hijt terstont beleden: eñ heeft vooz het gantsche volck de redenen ghesegt, waerom dat hy sulcks ghedaen hadde. Die so seer teghen hem met gramschap ontsteken zijn, datse hem terstont tot een grouwelicke doot eyscheden. Gheuangen

So is hy ten laetsten buyten gheuoert, op de plaetse (diemen Champaselle noemt) op den xxij. Julij, int Jaer onses eenighen Heylants eñ verlossers Jesu Chzisti M. D. xxv. eñ is aldaer met ketenen aẽ een pael gebonden, eñ een seer vervaerlicken doot aenghedaen. Want de scherprechter heeft hem eerst zijn rechter hant afgehouwen: daer na, zijn nuese met een scherpe gloyende tange afgetrockẽ, eñ zijn hooft cirkelwys ront omme gebzant eñ gevilt. Dit heeft hy al tsamen met sodanigen stantuastichept geleden, dat een yegelick verwonderde van die groote kracht eñ vromichept, daer God zijn wtuerkozenen mede wapent ende versterct. Want in sodanighe groote pijne sangk hy den lofsangk Dauids, den C. ende xv Psalm: Haer beelden zijn siluer ende gout, een werck van menschen handen. Groote tyrannie.

Ten laetsten hebbense hem oock verbzant, ende also is hy in den Heere salichlicken ontslapen.

IAN DE BACKER
van Woerden.

M. ccccc.xxv

Jan van Woerden een Priester in Hollant, is door toe doē des Pa
stoors van Woerdē, die hem by vrouw Margriete beclaecht heeft,
gheuanckelick inden Hage gheuoert: ende is sonderlinge geschiet,
om dat hy een echte vrouwe te houwelick ghenomen hadde. Tot
hem zijn de Kettermeesters van Louen in de gheuanckenisse gekomen,
om hem te examineren ende te ondersoecken.

Protestatie.

Maer Joannes heeft voor al gheprotesteert eñ betuycht: Dat hy niet
en woude beschermen, voorstaen oft gheloouen, dat in de heylige godde
licke Schriftuere niet wtghedruct oft verklaert en stont: welcke oock
niet anders verstaen en mach worden, dan gelijckse de heylige geest self
wtlegt. Daer mede verdoemēde alle mēschelicke leeringe eñ insettinge.

Alsser een seyde, datmen de Doctoren oock gehoor geuen soude, ende
Matth. 23. a. bracht by: Op Mosis stoel sitten de Schriftgeleerden eñ Phariseen, al
wat sy v seggen, dat ghy houden sult, dat houdet, eñ doetet: maer na ha=
Schriftghe= ren wercken en doet niet: doe seyde Johannes: zijt ghy dan de Schrift=
leerden tot geleerden eñ Phariseen in dese tijt, wiens leeringe wy hoorē eñ volgen
onser tijt. eñ dat leuen straffen eñ scheldē sullē? Siet wel voor v dan, dat ghy niet
hen niet in gelijcker oordeel Gods en valt, na diē dat ghy met v boos exē
pel des leuēs, de warachtige leeringe des Euāgeliūs schēdet eñ lastert.

Maer ghy en sidt op Mosis stoel niet, want ghy en leert de Wet niet
ghelijck haer Moses gheleert heeft: ende daerom en salmen v oock niet
hooren. Want Gods woort sal puer ende louter, sonder aller menschen
Duet. 4. a. 12 d aenhancxselen ghepredict worden, alsser ghescreuen staet: Wat ick v
huyden ghebiede, dat alleen sult ghy den Heere doen: ghy en sulter noch
toe noch af doen.

Van trouwē.

Doemen hem vraechde, oft hy een echte vrouwe getrout hadde, heeft
hijt beleden, seggende: dat de heylighe Schrift allen menschen gheoor=
loeft ende toeghelaten heeft te doen, daer en behooren wy niemant wt
te sluyten: want een yegelick en kan dat woort niet vaten. Ende, aenge
sien dat Paulus beueelt, dat een yeghelick zijn eyghen echte huysvrou=
we hebben soude: waerom en soude een Priester dan gheen behooren te
1. Cor. 7. a. 2 hebben? Om hoererie te vermijden, segt hy, sal een yeghelick man zijn
eyghen wijf hebben. Ende de Heere Christus heeft my selue daer toe
Mat. 19. b. 12 geraden, daer hy segt: Diet vaten kan, die vatet. Nv want ickt niet va=
Gen. 2. c ten en konde, so hebbe ick een wijf ghetrout. Want ick beuoelde dattet
niet goet en was, dat een mensche alleen zy: maer dat hy zijns ghelijcke
een medehulp hebbe.

De macht der kercken.

Alsmen hem vraechde, oft de kercke gheen macht en hadde, yet te ghe=
bieden op straffe van een dootsonde, antwoordde hy: dat ghelijckerwys
gheen menschelicke kracht oft macht, van kinderen des lichts, eñ erfge=
namen des eewighen leuens, kan kinderen der duysternisse maken, oft
des helschen vuers: so en kan de kercke oock door haer eyghen insettin=
ghe, als die in Gods woort niet ghegrondeert en is, gheen mensche op
pijne des dootsondes oft eewighe verdoemenisse verbindē oft verstric=
ken. Maer de heylighe kercke, die een ghemeynschap der Heylighen is,
ende vanden heylighen gheest gheregeert wort, en gebiedt niet, dan dat
den woorde Gods ghematich is.

Montanus. De saechtmoedicheyt der sophistē.

Na veel ander woorden ende vragen, seyde Montanus een Doctoor
van Louen: Het is te vergheefs dat wy veel woordē maken: wy sullen
voordan door vuer ende hout, met v disputerē. Johannes antwoordde:
So veruult ghy recht de mate van uwen vaderen. Ick en vreese voor
de doot:

m. cccc.xxv

de doot niet. Want ick weet datse my een ghewin is: maer v salt een ewighe schande zijn.

Daer na hebben sy hem in een stinckende gat ghesworpen, daer thien boosdaders gheuangen laghen, onder den welcken, lusen ende ongedierte ouervloedich waren. Hier heeft Johannes het goddelick woort ghepredict: dwelck oock niet ledich wederom gekomen is, maer heeft groote vrucht ghedaen onder dat goddeloos gheboefte.

Ten laetsten hebben sy hem doen ontwijen, eñ van zijn Papistische Priesterdom berooft, ende oock van de kleederen, ende hebben hem weereltlicke kleederen aenghedaen. Doe seyde Johannes: Nu ben ick een Christen mensche veel gelijcker, dan ick te vooren scheen. Daer na gauen sy hem een ghelu kleedt aē, doe seyde hy: Wel aen, dit kleedt sal ooc, ghelijct onse Heere Christo was, mijn spotkleedt zijn: het staet seer wel. Noch setteden sy hem oock een gheluwen hoet met ooren, op zijn hooft, om dat hy als een sot voor het volck staen soude.

Ontwijen.

Als hy nv den weereltlicken Rechter ouergeleuert was, eñ ter doot gheleydt worde: by het gheuangen huys komende, heeft hy zijn medegeuangen broeders ende ghelijcke ghetuyghen Jesu Christi, Bernardus Monick, Geeraert Vormar, ende Willem vā Vtrecht met luyder stemmen ghetroost ende vermaent, segghende: Och lieue broeders, ick worde nv totter doot gheuoert: zijt wel ghetroost, ende geeft den Euangelio zijn eere, als dappere krijchsknechten Christi Jesu, neemt exempel aen my. Doen riepen de gheuanghenen oock wederom: ende daer na songen sy, †Te deum laudamus: eñ, *Certamen magnum: eñ, †O beata sanctorum Martyrum solennia. Ende en hielden niet op tot dat dese vrome Martelaer zijn gheest ghegheuen hadde.

Dat is, †Wy louē v, God: *De heyligē hebben grooten strijdt ghehadt: †O saligefeeste der heyligher Martelaren.

Als hy nu aen den pael gebonden wort vanden scherprechter, riep hy met vroylicker gemoet: O helle waer is v roem, O doot waer is v prickel. De doot is verslonden door mynen Heere Jesum Christum.

Daer na nam hy den strick, daer hem de Scherprichter mede verworghen woude, self om synen hals, ende riep: Heere Jesu vergeeftet haer, want sy weten niet wat sy doen. Ende als de strop toeginck, seyde hy: O Jesu Christe soon Gods, gedenct mijnder, ende ontfermt v ouer my. Dit roepende wart hem den adem ontnomen: ende is so soetelick gestoruen, datmen gheen teeckenen des steruens aen hem konde mercken, als oft hy in eenen lieflicken slaep gheuallen ware. Daer na hebbense zijn lichaem tot puluer verbrant: maer de siele leeft by dē Heere, wiēs woort hy tot inden doot voorghestaen ende betuycht heeft. Dit is geschiet int Jaer onses eenighen Salichmakers Jesu Christi, M. D. ende xxv.

Tlaetste gebet.

Vvolfgang Schuch.

Volfgang Schuch een gheboren Duytsch, komende in Lothringen, in een stadt die S. Hyppolitus ghenaemt was, is hy aldaer tot Pastoor der kercken ghekoren. So heeft hy inden eersten, inde vasten, alle beelden eñ schilderie afgebroken, de Missen afgebracht, eñ het puer Euangelium Jesu Christi verkōdicht. Dwelck hem lichtelick om doen was, na dien dat hy het volck ghenegen vant tot de puerheyt ende ghehoorsaemheyt des Euangeliums: welcke hem oock gunstich waren, ende seer lief hadden.

M.ccccc.xxv
De Christenen oproer makers.

So is hy door de vyanden des waerheyts, by Anthonium den Hertooch van Lothringhen beschuldicht geworden: dat hy tvolck oproerich maecte teghen haren heere ende ouerste, ia datse alle Ouerheyt verachteden ende verworpen: Also dat de Prince door sulcken beschuldinghe ontsteken, dreychde de stadt te vuere eñ te sweerde wt te roeyen. Welck als de goede ende ghetrouwe Pastoor verstaen hadde, schreef hy tot den Hertoge een sodanigen brief, daer hy zijn ampt, zijn leeringe, zijn dienst, ende de gantsche sake des Euangeliums, so in beschermde ende ontschuldichde: dat de selue dreygementen lichtelick op den boosen beschuldighers ghekeert soude hebben gheweest, hadde hy anders een gherechtich Prince gheuonden, die de waerheyt ende godeuruchtichcyt bemint hadde. Wāt bethoonende hoe iammerlick dat de Religie verdoruen, eñ het Euangelium onder de voetē getreden was: heeft hy oock dē Prince wt zijn eygen eñ oock des volcx naem, alle ghehoorsaemheyt beloeft eñ aengebodē, die God den ondersatē haren ouerstē heeft beuolen te houdē.

De Christenen zijn der Ouericheyt gheeren ghehoorsaem.

Voor sodanighen aengheboden goetwillicheyt, heeft hem de Prince quaden danck bewesen. Want hy heeft Gasper Hassonuillen een Edelman, stadtholder van Blamont, tot hem ghesonden, die hem gheuangen ende te Nancy ghebracht heeft: daer hy seer wreedelick verbrant, ende met grooter stantuasticheyt, met aenroepinghe des goddelicken naems, ende met blijmoediger belijdenisse synen geest in de handen des almachtighen vaders ghegheuen heeft, inden Jare onses Heeren ende eenigen Heylants Jesu Christi, M.D.xxv.

Verbrant.

M. PETER SPENGLER

een Pastoor in Brisgouw.

NA dat de oproericheyt der boeren ghestilt ende neder ghelegt was, eñ de eene voor, dander na gegrepen eñ geuanghen worden: so dat de onschuldighe dickwils onder de misdoenders, eñ de onnoosele met den boosen, sonder onderschept, moesten ontgelden, dat de oproerige verdient hadden. Want dat oproerich ghespeus gaf sick voor Euangelischē wt, also dat om harē wil alle godeuruchtige eñ Euāgelische by allen menschen verdacht als quaetdoēders, eñ gehaet werden. Onder desen isser een godeuruchtich gheleert Pastoor in Brisgouw, geuangen geweest, die den boeren swaerlicke gestraft hadde, om datse teghen haer ouersten opstonden. De oorsake zijnder geuangenissen was, om dat hy het puer Euangelium Jesu Christi predickte. Dese is by nachte vanden krijchsknechten geuangē, eñ seer wreedelick gehādelt geweest. Wāt sy hebben zijn handen op zijn rugghe gebonden, ende zijn voeten met een seer groot touwe vast ghemaeckt, in de teghenwoordicheyt van zijn huysvrouwe ende kinderkens: ende hebben hem te paerde wech gheuoert met spotten ende schimpen. Ende als hy langhe tijt in een duystere kercker gheleghen hadde, ghepijnicht, ende seer wreedelick ghehandelt was, so in zijn schamelheyt, so oock in zijn andere leden des lichaems: hebbense hem totter doot veroordeelt.

De Duyuel roert de syne somwijlē op tot valsche christenheit, op dat door hare boosheyt de rechte Christenē verdruckt werden.

Geuangen eñ wreedelic ghehandelt.

Sy en hebben gheen sake des doots (hoe neerstich oock dat zijt onder socht hebben) konnen vinden, van oproer, tweedracht, oft andere feyten. Maer om dat hy het gebot Gods gheuolcht hadde, eñ een echte vrouwe getrout, op dat hy om hoererie van rijcke Gods niet wtgesloten soude worden:

Sy soecken oorsaken.

woorden:daerom hebbēse hem beroordeelt, datmen hem int water worpen ende verdrencken soude. M. ccccc.xxv

Als hy nv wtgeleydt wart van dē scherprechter totter doot, heeft hy eenen yeghelicken die hem quamen vertroosten, seer minnelicken aengesproken. Maer den Moniken ende Papen, die hem seer lastich vielen (dewijle dat hy in zijn gebet was, eñ tegen de veruaerlicheyt des doots street) met haer biechten ende ander bueselinghen, daerse hem mede van het klaer verstant der woorden Christi afbrenghen wouden, heeft hy etlicke mael ghebeden, datse souden swijgen, ende seyde met soetelicker stemmen: dat hy alle daghe Jesu Christo, den Heere des hemels eñ der aerden ghebiecht hadde, ende dat hy oock sonder twijfel vergheuinghe der sonden van hem ontfangen hadde. Hem, seyde hy, sal ick huyden een aenghenaem offerhande worden. Jck en hebbe in dese sake daer ick om verwesen ben, niet ghedaen dat mynen Heere ende God mishaecht. De Heere heeft my een gheruste conscienciе ghegheuen: sy moghen toesien die daer dorsten het onschuldich bloet te verghieten, wat sy beghinnen, wien sy verstooren ende gram maken, die alle herten gherechtelick oordeelt, want hy segt: Mijn is de wrake ende ick salt vergheldem. Jck soude anders dit dorre lichaem in korten tijden moeten afleggen: Jck weet dat ick sterffelick ben, ende tot der verderffenisse ghebooren. Ja ick hebbe wel voormaels den laetsten dach begheert. ende ghewenscht om ontbonden te worden ende met Christo te zijn. Jck ben wel weerdich verdriet te lijden, om mijn groote sonden wille. Maer Christus mijn Salichmaker heeft voor my het cruyce ghedraghen, ende op het cruyce gestoruen. Nv wil ick oock gloriere in het cruyce ons Heeren Jesu Christi. Dusdanighe woorden en hebben etlicke niet konnen lijden, ende hebben den scherprechter beuolen, dat hy hem int water werpen soude, van de plaetse daer hy ghebonden sat om ghedoodt te worden.

Biechten.

Der Christenen conscientie is gerust: maer den veruolghers is verschrickinghe nakende.

Jnt water ligghende heeft hy hem seluen langhe tijt geroert, alsodat de reuiere bloedich wart, tot een seker teecken dat het gherechtich bloet op dien dach wtghestort was, int Jaer, M. D. xxvi.

MATHIAS

Weybel.

Daer is ghesweest een godsalich Pastoor in een dorp (buytē der stadt Kempten, onder de heerschappie van eenen Abt) genaēt op den Berch. Dese heeft in leeringhe ende leuen gantsch godvruchtich gheweest, het iock des Antichrists verworpen, eñ den volcke het louter Euangelium des ghenadenrijcx verkondicht.

Hy leerde het volck, dat de vergheuinge der sonden, de genade Gods, ende dat eewighe salighe leuen, niet door onse verdiensten ofte werckē: maer door een oprecht warachtich geloof in den leuendigen soon Gods den Heere Jesum Christum, die om onser sonden wille ghestoruen eñ om onser rechtueerdichmakinghe van den doot verresen is, verkreghen mach worden. Dat oock na sulcken ghelooue, tot ghetuygenisse dattet warachtich is, Christelicke wercken die in Gods woort ghegrondeert zijn, volghen moeten.

Jn zijnder predikinghe heeft hy den toehoorders vermaent, voor die toe-

M.ccccc.xxv toekomstighe erghernisse des cruyces ende des doots, oft hem te eeniger tijt opghelegt ende ouerkomen mochte: dat sy haer aen synen persoon ofte leeringhe niet stooten ofte ergheren en souden, of hy om het Euangeliums wille dat hy nv leerde, gheuanghen, bespot, ghelastert, ia ghedoodt ende vermoort worde. Maer dat sy dan ghedachtich souden zijn, op de goddelicke Schrift die daer betuycht: dat sulcks den heylighen Propheten, Apostelen, ia den sone Gods self, ghescheit is: ende weten, (na de leeringhe Pauli) dat alle die daer willen in Christo Jesu godsalichlick leuen, die moeten in dese weerelt veruolghinghe lijden.

3. Timo. 2.

Aflaet. Het is in dat lant een Papistische gewoonte, datmen alle iaer op S. Gordiaen ende Epimachi dach, het heylichdom wt het klooster draecht, dwelck men den volcke aldaer heeft verkondicht, met grootẽ aflaet. Tegen dese Heydensche afgoderie ende misbruyck heeft Mathias, als een rechte yuerer der eeren Gods eñ der salicheyt van veel arme sielen, seer vuerichlick ende vrijmoedichlick ghepredickt: also dat hy de herten der ghenaemder gheestelickheyt teghen hem seluen beroert, ontsteken ende verbittert heeft.

Heydensche afgoderie.

Kortelick daer na, heeft de Abt (Sebastiaen praetsteyner ghenoemt) zijn eerste Misse ghesonghen, daer veel Prelaten, Edelen eñ ander heeren toequamen.

Vrijmoedige predikinghe. Op dese eerste Misse heeft Mathias ghepredickt, ende alle misbruycken des Pausdoms, der gheestelicken pracht ende stinckenden hoochmoet, met aller Papisten grouwelickheyden heeft hy seer ernstlicken ghestraft ende verworpen: also dat hem des Abts broeder na de predikinghe doorsteken soude hebben, hadmen daer niet tusschen ghegaen.

Na dese tijt hebben de gheestelickheyt alle middelen gesocht, hoemen hem soude moghen ombrenghen: ende hebben dat versocht om met den Swauischen verbondt wt te rechten: die doe met ghewapender handt altijt bereyt was, niet alleen den oproerighen, maer oock alle Euangelische Predikanten, waer zijse konden vinden, op te grijpen ende te vanghen.

De koster verraet. Des sondaechs na S. Bartholomeus dach, int Jaer, M.D.xxv. is zijn kercken diender ofte koster tot hem ghekomen te Kempten in des pastoors huys (daer hy alsdã met andere medebroeders versamelt was) ende heeft hem gheroepen, dat hy een kint soude komen doopen, eñ een predikinghe doen voor het volck datter met den kinde komen soude. Eñ hoewel dat hem sulcks van den anderen broeders ontraden wart, die hẽ vermaenden dat hy in de stadt blijuen soude, wantmen wel wiste hoe de gheestelicke teghen hem ghesint waren, so heeft hy gheseyt, na dien zijn ampt ende beroep sulcks eyschede, ende dat hy tot zijns Pastoors dienst gheroepen worde, so woude hy daer henẽ gaen, ende verwachten wat de ghenadighe God met hem woude beghinnen.

Hy wort gevanghen. Als hy nv na zijn parochie toeghinck wt de stadt, so is hy van des verbondts Ruyters ende knechten ouervallen, ende geuanckelick ghenomen, ende van den seluen swaerlick gewont: also dat zijn moeder seyde (die doe noch leefde) dat sy anders niet en meynde, dan dat hy van die wonde ghestoruen soude hebben. So bonden sy hem op een Peert, ende voerden hem drye mijlen van daer te Leeuwkercke in de stadt: Daer hy twaelf dagen lanck geuãgelick sat, eñ en konde so veel niet verkrijgen, datmen zijn saken na der ordinancie van rechte handelen soude, op dat hy niet onghehoort verwesen en soude worden ter doodt.

De ghemeynte van Kempten hoorende dat de goede Pastoor geuanghen was, hebben hem willen na rijden: maer het wart hen op grooter peyne verboden, ende de poorten worden ghesloten, dat de ghemeynte niet en soude volghen. M CCCCC.XXV.

De Burghers van Leeuwkercke, die oock seer begeerich waren om het Euangelische woort te hooren, zijn tot den hooftman ghegaen ende hebben hem ghebeden, dat hy doch woude den gheuanghen man, in haren handen leueren. Dweick de Hooftman gheweyghert heeft, seggende, dattet in zijnder macht niet en was, niet te min gaf hy den Burgheren goeden moet, als dat hy lichtelick ontfleghen soude worden. Maer het was enckel bedroch. Want kortelick daer na is de Hooftman ende zijn volck opghesceten, ende hebben ghereden met den Pastoor tot op de wilde heyde voor Leeuwkercke. Daer quamen twee Moniken die hẽ seer bespotteden ende belacheden, segghende: Is dat den heyligen man, die so wel predickt: ende sulcke andere spijticheyts meer bedreuen sy teghen hem. De Monikẽ spotten.

Maer de vrome Mathias riep God den Heere aen ende sangk hem Psalmen, ende badt voor syne vyandẽ, ende bespotters dattet God haer woude vergheuen. Als sy nv in het wout quamen, seyde de Prouoost tot hem: Pfaff, Du most deyn leben lassen. De Pastoor antwoordde: de wille des Heeren gheschie. Ende als hy zijn ghebet ghesproken hadde, worp hem de Prouoost een strick om den hals, ende hinck hem aen eenen boom. Also heeft de godsalighe Mathias zijn leuen gheeyndt, int Jaer ons Heeren M. D. ende xxv. den seuensten dach Septembris. Hy wort ghehanghen.

Maer na dien dat der heylighen bloedt, dat hier op aerden vergoten wort, wraeck roept tot God in den hemel: daerom heeft God de Heere den doodt zijns dienaers, oock tijdelicke niet onghestraft willen laten, maer heeft zijn gramschap gheweldichlick verthoont. Want (veel vrome menschen die noch leuen, betuyghen) datter gheen die aen den goeden Pastoor hantdadich gheweest zijn, ofte met raet ende daet daer toe gheholpen hebben, eenen rechten doot ghestoruen zijn: sonderlinge segghense dat de Ouerste van den Lusen ghegheten wart, ende gestoruen is. Wacht v ghy heeren vant gherechtich bloet te verghieten. Der heyligẽ bloet blijft nz onghestraft.

Iacobus Pauane.

Onder den ghenen, die Briconnitus de Bisschop van Melden in zijn geselschap hadde, was oock Jacobus Pauane, wt Bolonien gheboren: welcke om het oprecht Christelick gheloof gheuanghen, ende in de karcker ghesworpen is gheweest, int Jaer, M. D. xxiiij. In dese tijt zijn tot hem gekomen etlicke menschẽ, die in de Christelicke Religie noch heet noch koudt zijn, die hem so verre ghebracht hebben, dat hy wederroepen heeft, het ghene dat hy te voren godsalichlicken beleden hadde: also dat hy vrij soude gaen met een emende ofte boete (so zijt noemen) te doen, welcke emende ofte boete hy ghedaen heeft sdaechs na Christdach, int Jaer, M. D. xxiiij. Na dat hyse ghedaen hadde, heeft hy so grooten berouw ende leedtwesen daer van ghehadt, dat hy altijt daerom versuchtede ende betuychde zijn swee moedicheyt by een yeghelicken, die hem in den karcker quamen besoecken ofte vertroosten. Lauwe Christenen. Wederroepẽ. Berouw des verloochenens.

M. ccccc.xxv So heeft hy noch dewijle dat hy ghevanghen sat, met schrijven, ende voor den Rechter gebracht zijnde, met opentlicker belijdenisse, de waerheyt betuycht, sonderlinghe van het rechte ghebruyck des Avontmaels des Heeren. Om welcker saken wille, is hy te Parijs verwesen, eñ namaels in de Greuen plaetse levendich verbrant gheworden, Int Iaer onses eenighen Salichmakers Iesu Christi, M. D. xxv.

VVENDELMVT

Claes dochter.

OP den vijfthiensten dach Novembris, in den iare ons Heerẽ M D. ende xxvij. is Wendelmut Claes dochter, weduwe, van Munckendamme in Hollant, van het Slot van Woerdẽ, in Sgraven Haghe ghevanghen ghebracht: op den xvij. dach is de Grave van Hoochstrate, stadthouder van Hollant om haren wille oock inden Haghe ghekomen.

Sdaechs daer na is sy voor den Stathouder ende den vollẽ raet van Hollant, ghebracht: daer sy de waerheyt opentlicken ende vrijmoedichlicken beleden heeft. Ende alsmen haer vermaende tot wederroepen, eñ dreyghdense met den vuere te verbrandẽ, waert datse haer niet en bekeerde: heeft sy gheantwoordt: Is v de macht van bouen ghegheven, so ben ick bereyt te lijden. Doe seyder een tot haer, datse daerom den doot niet en vreesde, om datse dien niet gesmaect en hadde: Sy antwoorde: Dats ghewisselick waer: ick en sal oock den doot nemmermeer smaken. Wãt Christus spreect, So yemant mijn woort bewaert, die sal den doot niet smaken inder eewicheyt.

Sacrament der Papistẽ. Alsmense van den Sacramente vraechde (daerse in sonderheyt om gevanghen was) wat sy daer van gheloofde: seyde sy: Ick houde v Sacrament voor broot ende meel: ende wilt ghijt voor uwen God houden, so segghe ick dattet uwen Duyvel is.

De heyligen. Van den heylighen antwoordde sy: datse gheenen anderen middelaer ofte voorspraker en kende, dan alleẽ Iesum Christum, die daer sidt aen der rechter hant zijns Almachtighen Vaders, ende bidt voor ons.

Doe haer daer na verkondicht worde (na dien datse hardneckelick op haer meyninghe bleef) dat sy daerom sterven soude: dattet oock goet ware, dat sy haer selven daertoe bereydde met oprechter biechte: heeft sy gheantwoordt, datse nv alreede ghestorven was, dat de gheest in haer leefde: want sy in Christo, ende Christus in haer was: hadde oock den

Biechte. Heere Christo ghebiecht, die alle haer sonden wech ghenomen hadde: Niet te min, badtse, oft sy yemanden verthoornt hadde, dattet haer vergheven worde.

Als sy daerna wederõ in de gevanckenisse geleydt was, is sy binnen middelen tijden van menigerleye menschen besocht eñ aengheuochten gheweest. Onder andere quam daer een eenvoudighe vrouwe tot haer, ende beklaechdese, ende seyde ten laetsten: Kondt ghy doch niet dencken wat ghy wilt, ende swijghen stille, so en soudt ghy niet sterven. Daer-

Nota. op antwoorde Wendelmut: Lieve suster, het is my bevolen te spreken, ende ben daer toe geroepen: also dat ick niet swijgen en sal, ofte en mach

Des

Des woonsdaechs smorghens brachtmense opt hof, daer haer weder-om geraden worde, datse wederroepen soude. Maer sy antwoordde seer vrijmoedichlick, ende seyde: Ick blijue by mynen Heere mynen God, en ick en sal daer niet af wijcken noch om leuen noch om steruen.

So heeft de Deken van Naeldwijck, Subcommissarius ende Inquisitor ofte Kettermeester, het vonnis ghelesen: want sy in misgheloone van den heylighen Sacramente gheuonden was, ende daer in hartneckelick bleef, datse daerom ketterich veroordeelt worde, ende leuerdese in handen des weereltlicken Rechters, protesterende ende betuyghende, dat hy in haren doodt niet en bewillichde. De kettermeester. Gheestelick vonnisse.

Daer na ghinck hy wt den raet als gheestelick, die in des bloets sakē niet oordeelen en moghen. So heeft de Cantzelier haer sententie ghelesen, datmense tot puluer verbranden soude: ende alle haer goet gheconfiskeert ende verboort soude zijn. Weereltlick vonnisse.

Ende na datse sonder ophouden van eenen Monick ghequelt worde, datse het cruys soude kussen ofte eeren, ende sy dat van haer stiet: is sy met vrolicker ghemoet, ende onuerandert van aensichte op het Schauot gekomē. Daer heeft haer de Scherprechter verworcht: Sy sloech haer ooghen so manierlick neder als of sy in den slaep gheuallen hadde. Als sy nv haer niet en roerde, ende haren gheest ghegheuen hadde, ontstacmē het vuer ende men verbrandese. Dwelck gheschiedde op den twintichsten dach Nouembris, int Jaer ons Heeren ende eenighe Salichmakers, M. D. xxvij. De Monick met zijn afgodisch cruys.

LEONHARD

Keyser

Leonhard Keyser ghebozen van Raab in Beyeren, wart van Wittemberghen gheroepen (na dat hy twee iaren aldaer ghestudeert hadde) om dat zijn vader in doodts noot lach en seer kranck was. Als de Bisschop van Passaw vernam dat dese Leonhard thuys ghekomen was, heeft hy vlijtichheyt ghedaen, om hem te doen vanghen. So isser een brief ghesonden van de Vorst van Passaw aen den Rechter van Raab, dat hy desen Leonhard vanghen sonde. Dwelck hy gedaen heeft: en heeft hem na den derdē dach, int lantgericht te Scherding gheuoert: daer hy gheexamineert is gheweest van zijn der leeringhe ende gheloof, van etlicke Doctoren, Canoniken, Papen en Moniken. De artikelen die hy beledē heeft zijn dese, om welcke hy oock verbrant is gheweest.

Dat het gheloof alleen rechtueerdicht voor God, sonder toedoen der wercken, ende de wercken zijn alleen vruchten des gheloofs. Rechtueerdichmakinge

Datter alleen twee Sacramenten zijn, namelick, den Doop, ende het Auentmael des Heeren Christi. Sacrament

Dat de Misse gheen offerhande en is voor den leuendighen ende den dooden. Misse.

Dat hy in twee iaren gheen Misse ghedaen en hadde. Auentmael onder twee

Dat hy het Sacrament te Wittemberghe in tweederley ghestaltenisse (na- gestaltenisse.

M.D.xxvij se(namelick in broot ende wijn, so het Christus selue inghestelt heeft) ontfanghen heeft.

Versierde sacramenten.
Dat de ander vijue, gheen Sacramenten en zijn die in de Schriftuere ghegrondeert staen.

Van biechte
Datter dryederleye biechte is: de eerste des gheloofs, welcke alle daghe van noode is. De ander der liefden, welcke ghescheet, als ick mynẽ naesten verthoornt hebbe, ende my met hem wederom versoene, Matth. xviij. De derde is, alsmen wt benautheyt der conscienciẽ raedt ende troost van een gheleert man, ofte van den dienaer der gemeynte, om wt Gods woort ghetroost te moghen werden.

Voldoeninge
Datter gheen ander voldoeninghe voor de sonden en is, dan alleẽ het lijden ende steruen ons Heeren Jesu Christi voor ons arme sondaers ghescheet.

Den eestant der priesterẽ.
Dat de Priesters huysvrouwen trouwen moghen: ende dat haer gelofte, Gods woort niet dempen en mach. Dattet in onser macht niet en is van vrouwen af te houden: maer Gods ghenade moet dat gheuen.

Vrijheyt.
Dat wy alleen door Christum vrij zijn.

Vrije wille.
Dat de mensche in goddelicker saken gheen vrije wille en heeft.

Vagheuuer.
Datter gheen Vagheuuer in de heylighe Schrift beschreuen ofte geuonden en worde.

Heylighe daghen.
Dat alle daghen euen heylich zijn: ende dattet nochtans goet is, datmen in de weke (ghelijck het des sondaechs ghescheet) by een kome om het woort Gods te hooren, ende te bidden voor alle aenliggenden noot.

Spijse.
Datmen gheen onderscheyt in spijse nemen sal, als of de eene meer verboden waer dan de andere.

Ghestoruen heylighen.
Datmen de ghestoruen heylighen niet aenroepen ofte als voorsprakẽ vereeren sal: Maer God aenroepen ende hem alleẽ dienen. Dat wy oock gheenen anderen middelaer hebben dan Jesum Christum, die ons van God tot een eenighe middelaer gheschoncken is, als de Schriftuere segt. Datmen in de heylighen alleen de ghenade ende weldaden Gods sal aenmercken: ende God in zijn heylighen prijsen, ende niet de heyligẽ self. Als hem wart gheuraecht wat hy van de maghet Maria hielt, antwoordde hy: datse een persoon was, welcke de Almachtighe God hooch begenadicht hadde, datse soude wesen de moeder zijns alderliefstẽ soons: ende doch wt ghenaden, niet door haer verdiensten. Hierop seyde Doctoor Rosin: De Christelicke kercke singet nochtans: Quia tu meruisti

Rosin.
portare, dat is, ghy hebt verdient te draghen, &c.

Daerop antwoordde Leonhard: dat Maria in haer loffangk Magnificat, self anders betuycht, want sy segt: Hy heeft de nederheyt zijns diẽst maeghts aenghesien: ende, den honghertighen heeft hy versadicht met goet: ende, den rijcken (dat is den werckheylighen die met haer verdiensten voort komen) heeft hy ydel ghelaten.

Des Paus macht.
Dat de Paus geen macht en hadde, yemant te verdoemen: want sulcx alleẽ God toe koemt. Men weet wel hoemen den ban ghebruycken sal, niet om te verdoemen: maer om den wederspannighen ende hardneckighen te bedwinghen, ende te beschamen, op dat hy zijn sonden bekenne

Den ban.
ende berouw krijge, dat hy daerom van de gemeynte Gods wtgesloten is: ende also veroorsaeckt worde, weder tot de gemeynte te keeren, ende begheeren wederom aenghenomen ende inghelaten te worden, als by Matth. xviij. staet, ende als Paulus dede. 1. Cor. 5.

Dese ende dierghelijcke artikelen meer heeft hy opentlicken beleden,

ende sommighe seer breet met de heylighe Schriftuere wtghelept met grooten gheest ende verstant, also dattet den Officiael wee dede, ende seyde: Heer Leonhard wat doet ghy, wilt ghy prediken ? also bekende hy de waerheyt voor God ende den menschen seer vrijmoedichlick ende onvermoept.

Ten laetsten hebbense hem van zijn Priesterdom berooft, ende ont- Ontwijet.
wijet, de Papen kleederen wtghetoghen ende ander kleederen aenghedaen, ende een swarte doorsneden bonette op zijn hooft gheset, ende also als eenen leecken den stadt Rechter overghegheven. Ende de Bisschop van Passaw, ende de Bisschop van Regensburch, baden voor Leon- Geueynsthz.
hard, datmen met hem niet totten bloede toe handelen en soude. &c.

So heeft hem de Rechter ghenomen ende wederom in den karcker geleydt: daer hem zijn vrienden ende maegheschap quam vertroosten, en baden hem dat hy doch van der waerheyt noch om leven noch om sterven wijcken woude. Een quam daer tot hem ende seyde: heer Leonhard ghy sult verbrant worden: hy antwoordde, het waer beter een ander boodtschap, nochtans de wille des Heeren gheschie.

Daer na is de Scherprechter tot hem ghekomen, ende heeft hem gevraecht hoe hy ghenaemt was: hy antwoordde, ick heete Leonhard. De Scherprechter seyde: Ick en kan v niet veel voorsegghen ofte leeren: ghy weet wat ghy doen moet: ick moet nv doen na het bevel mijns ghenadighen heeren. Doe seyde Leonhard: Lieve vrient, ick en behoeve uwer leeringhe niet, doet dat v bevolen is: ende stack zijn handen voort, die wel hart gebonden worden. Ende want de touwen verwerret worden, so vloeckte de Hencker. Doe sprack Leonhard hem aen, ende seyde: Lieve broeder, vloeckt niet, neemter tijt toe, ick en ontloope v niet.

Dewijle dat hy wtghevoert worde om ghedoodt te worden, heeft hy Vermaent
seer vuerichlick het volck vermaent. Als hy nv byder galghen quam en het volck.
een grooten hoop volcx vergadert sach, riep hy: Hier is den Oogst, hier soudemen arbeyden. Biddet doch den huysvader dat hy arbeyders in synen Oogst wtschicke. Ende als hy zijn sermoon aldus dede, woudet hem de landt Rechter verbieden, ende sprack tot den Hencker: Maeckter een eynde van, ghy weet wat v bevolen is.

So wart de vrome ghetuyghe Christi Jesu op het hout geworpen, naeckt tot zijn hemde toe ontkleedt, daer hy lancx op ghebonden wart. Doe quam tot hem een papistische Paep ende seyde hem: waert dat hy in eenighe artikelen ghedwaelt hadde, so sonde hy God om genade bidden: maer heer Leonard woude hem daer niet op antwoorden.

Als nv het vuer aenghesteken was, heeft hy etlicke mael gheroepen met luyder stemmen: O Heere Jesu, ick ben dijn, maeckt my salich: so heeft het vuer hem handen, voeten en het hooft afghebrant. Maer want het vuer kleyn wart, heeft de Hencker het lichaem wtgewentelt, ende meer houts aen het vuer ghelegt: ende houwende met een sweert een gat in het lichaem, heeft hy een stock daer in ghesteken, ende also wederom op het vuer geworpen, ende verbrant. So is desen heyligen Martelaer Gods van deser weerelt gescheyden, int Jaer M.D.xxvij den xvi. dach Augusti.

Georgius

M.D.xxvij

Georgius Carpentarius.

Georgius Carpentarius van Emering, in Muchen een stadt in Beyeren: ghevanghen wesende om de belijdenisse des Evangeliums in een karcker de Valckenthorren ghenaemt: is van twee Scherprechters wtghelept gheworden om zijn sentencie te hooren. Ende hem volghede twee Minderbroeders ofte grau Moniken, om hem te vermanen: welcken hy ghesegt heeft dat sy thuys souden blijven.

Als hy by het raetshuys quam, heeftmen hem vier artikelen voor ghelesen, namelick:

Der Papen macht.

1. Dat hy niet en gheloofde, dat de Pape macht hadde yemant de sonden te vergheven.

Van de misgod.

2. Dat gheen mensche, God wt den hemel kan doen komen.

Van trāssubstanciacie.

3. Dat God in het broot dat de Pape op den Altaer handelt, niet besloten en is: ende dat oock het broot zijn natuere ende wesen niet en verandert.

De waterdoop.

4 Dat het Doopsel des waters gheen salicheyt en gheeft.

Welcke artikelen hem bevolen zijn te wederroepen: maer hy en heeft de waerheyt geensins willen loochenē. Tot hem, quam de Schoolmeester van der stadt ende vraechde hem, segghende: Georgi, vreest ghy oock de martelie, die ghy sult moeten lijden? oftmen v ontbonde, soudt ghy niet tot v huysvrouwe, ende lieve kinderkens willen gaen? Hy antwoordde waer soude ick doch beter mogen gaen, dan daer? De schoolmeester seyde: wederroept dan tgene dat ghy beleden hebt, ende ghy sult los gelatē wordē. Georgius antwoordde: Ick hebbe mijn huysvrouwe eñ mijn kinderkens so lief, dat icker het gantsche lant des Hertogen van Beyeren niet voor en name: nochtans wil ickse gheern verlaten om mynen God ende Heere.

Als hy tot der doodt wtghevoert worde, heeft hem de Schoolmeester wederom aenghesproken ende ghesegt: Lieve Georgi, gheloooft het Sacrament des altaers, ende belijt dattet niet alleen een teecken en is. Hy antwoorde: Ick weet dat sekerlicx, dat het Sacrament is een teecken des lichaems Jesu Christi die voor ons in den cruyce ghelevert is. Desen Christum wil ick voor de gantsche weerelt belijden, hy is mijn Salichmaker, ende in hem gelove ick.

Ten laetsten heeft hem de Schoolmeester wederom ghevraecht: of

Belijdenisse.

hy in den selfden gheloofde ende zijn betrouwen stelde, die hy so onververlic met den monde beleet? Daerop antwoordde Georgius: Het soude my seer lastich ende swaer zijn den doot te aenveerden, dat ick sulcks niet vastelick en gheloofde, als ick met den mont belijde. Ende ick wist wel, dat der Christenen condicie sodanich is: waert dat ick Christum aenhinghe, dat ick vervolghinghe soude moeten lijden.

Daer quam een Pape tot hem, ende vraechde, oft hem oock goet dochte, datmen na zijn doot voor hem bade, ende of hy Misse voor hem woude doen? Ick begheer alleen van v, seyde hy, dat ghy voor my biddet, so

Zielmissen

lange alsser leven in mijn lichaem is, dat my God gheve geduldicheyt, dat ick met aller ootmoedicheyt in een warachtich Christelick gelove

desse

dese pijne des doodts mach lijden. Maer als mijn siele ghescheyden is, en behoeue ick gheen ghebeden. M.D.xxvij

Als hy nv op een leeder ghebonden wart, heeft hy seer schoone Christelicke vermaninghe totten volcke ghedaen. Daer na zijnder Christen broeders tot hem ghekomen die hem baden, als hy int vuer ghesworpen ware, dat hy dan eenich teecken zijns gheloofs bethoonen woude: antwoordde hy: dat sult ghy voor een teecken hebben, dat so langhe als ick mijn mont open kan doen, so en sal ick niet aflaten den naem Jesu te belijden. Hy was alsо stantuastich ende also wel ghemoet, dat zijn aensicht noyt en veranderde: altijts euen blijde ende vrolick is hy totten vuere ghegaen, Een teecken

Als hem nv de twee Scherprechters met der leerder oprichteden, so sprack hy al lachende eenen Christen broeder aen, segghende hem adieu, begheerende dat hy hem vergheuen woude, dat hy teghen hem misdaen had. Eñ so is hy int vuer geworpen, daer hy etlicke mael Jesus, Jesus gheroepen heeft. Doe heeft hem de Hencker omme gewent, ende hy riep noch Jesus, Jesus: ende heeft also God synen gheest gegeuen, int Jaer ons eenighen Salichmakers Jesu Christi. M. D. xxvij.

Ioannes Heuglin.

IOannes Heuglin van Lindauw, is gheuangen van den vyanden der Euangelischer waerheyts, ende ouergheleuert in de handẽ des Bisschops van Constancien, te Mersburgh, ende van hem in seer sware ende pijnlicker gheuanckenisse gheleyt, om seker artikelen wille, daermen hem in beschuldichde als een keter: welcke onder andere dese zijn ghesweest.

Dat hy geloofde, dat de goede wercken gheen salicheyt en verdiendẽ. Goede wercken.

Dat hy gheloofde dat Christus eenmael opgheoffert sy aen den cruyce, ende en wart voortaen niet meer opgheoffert: dat daerom de Misse gheen offer en is, noch voor leuende noch voor doode. De offerhãde

Dat hy hielt ende gheloofde, datmen den leecken het Auentmael onder beyde de gestaltenissen van broot ende wijn behoort wt te deylen. Het Auentmael.

Dat hy gheloofde dat de Papen mochten echte wijuen trouwen. Priesters Eestandt.

Dat hy hielt datter gheen Vagheuuer en is: datter niet meer dã twee weghen en zijn, de eene totter salicheyt, de ander totter verdoemenisse. Vagheuuer.

Als hem desen laetsten artikel gheuraecht wart, seyde hy: Segt de Schrifture van gheen Vagheuuer, wat sal icker dan afsegghen. Ach God ick hebbe Vageuuers ghenoech in dese groote pijne ende smerte, die ick in dese gheuanckenisse gheleden hebbe. Och vrome Christenen is dat niet Vagheuuers ghenoech, so moetet God gheklaecht zijn. Dit segghende, weende hy seer klacchlick, ende veel van de ommestaenders met hem.

Dewijle dat hy nv aldus zijn noot klaechde ende weende: sadt des Bisschops Vicarius en lachede. Doe dit de arme man sach, seyde hy: Och lieue heer, waerom belacht ghy my, ick ben doch een verlaten ellendich mensche, die niet lachens weerdich en ben: belachet v seluen, God wilt v vergheuen: want ghy en weet niet wat ghy doet. Om welcker woorden wille de Vicarius gantsch root wart eñ schaemde hem: want een yeghelick hadde groot medelijden met den armen mensche.

M. D. xxvij. Ontwijer. Daerna hebbē sy hem van zijnder Priesterdom berooft, eñ den wereltlicken Rechter ouergheleuert: welcke hem veroordeelt heeft, dat hy soude tot asschen verbrant wordē. Als Joannes Heuglin dese sententie ghehoort hadde, heeft hy zijn ooghen opgheslaghen ten hemel, ende gesept: dat vergheue v God, want ghy weet niet wat ghy doet. Ende onder andere woordē, danckede hy den Heere, seggende: U sy lof eñ danck O eewighe God, dat ghy my gheweerdicht hebt, om dijns heylighen naems willen, op desen dach den doot ende martelie te lijden.

Dewijle dat hy wtgheuoert worde, heeft hy etlicke Psalmen ende lofsangen gesongen: ende namaels int vuer met aenroepinge des naems Jesu, synen gheest salichlicken opghegheuen. Ende also door den wech des cruyces ende lijdens om der Christelicker waerheyt wille, verkreghen de onuerderffelicke kroone der Martelaren in de vruechde der eewigher salicheyts. Ende is gheschiet op den thienden dach in Meye, int Jaer na de gheboorte Jesu Christo ons eenighen verlossers M. D. ende xxvij.

Patricius Hammilton.

Patricius Hammilton geboren wt een heerlick eñ edel geslachte van Hammiltō, van des koninckx van Schotlant maechschap: ontrent doe hy xxiij. iaer oudt was, ende door zijn goet verstant tamelicken wel in Gods woort gegrondeert ende opgebouwet, is hy wt Schotlant in de landen van Hessen te Martburg in de hooghe schole ghereyst, op dat hy beter gront in de Euangelische waerheyt legghen mocht: daer hy seer in toeghenomen ende gheuordert heeft.

Daer na is hy van Martburg wederom na Schotlant ghetoghen, eñ heeft aldaer het Euangelium opentlick onbeureest ghepredickt. Als dat de hooghe Priester ende de Papen, met de Antichristische dienaers ver namen, zijn sy in de stadt S. Andries ghenaemt, vergadert gheweest, ende raet ghehouden, hoe dat sy met Patricum handelē souden: niet aen siende dat hy van Koninclicker stammen was, maer dachten hem te vanghen ende te dooden. Daer sy den Koninck van Schotlant, die noch ionck ende kleyn van verstande was, lichtelick oock toebrochten.

So hebben sy dan Patricum aldaer oock ghciteert ende gheroepen, dat hy voor haer verschijnen soude den eersten dach Martij, int Jaer M. CCCCC. xxviij. Maer Patricius yuerich wesende tot de bekentenisse der Euangelischer waerheyt, quam eenen dach te voren dan hy daer beschreuen was. So haest alsmen hem vernam dat hy ghekomen was, hebben sy hem beschuldicht voor haer genaemde geestelickheyt, eñ om dat hy volstandich in de belijdenisse des Euangeliums bleef ende tselfde niet loochenen woude, hebben sy hem in den Ban ghedaen, ghevanghen, ende ten laetsten ter doot veroordeelt, eñ is also opentlick verbrant ghewordden, ende den Almachtighen God opgheoffert, int Jaer M. CCCCC. xxviij. doe hy oudt was vierentwintich iaer.

Heinrycus vvt Vlaenderen.

Heinrycus wt Vlaenderē geborē, was een Augustiner Monick: ende heeft namaels het kleedt ende het leuen verworpen, heeft een huysvrouwe getrout. Namaels komende koopmans ghewys, is hy te Cortrijck om des Euangeliums wille ghe-

te ghevanghen gheworden, ende te Doornick ghevoert: daer hy seven maenden lanck in een diepe stinckenden karcker ghehouden is gewe̋est. Ten laetsten heeft M. Baltazar Cordensis hem zijn leven gheboden, waert dat hy hadde willen belijden, dat de huysvrouwe die hy ghetrout hadde, zijn Hoere ware. Maer hy en heeft dat gheensins willen belijdē, maer bleef volstandichlick in de belijdenisse des gheloofs die hy ghedaē hadde: So dat hy ten laetstē van zijn Priesterdom ende Monickerie be rooft is gheworden. Om welcker saken wille hy met vrolicker ghemoet den Heere ghedanckt heeft, ende ghesonghen, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. m.d.xxviij Merct doch wel.

Daer na is hy veroordeelt ende verdoemt ghewe̋est, datmen hem levende soude verbranden, welcke pijne hy om den naem Jesu Christi geleden heeft met wonderlicke standvasticheyt, ontrent Meye, int Jaer ons Heeren M. D. ende xxviij. Ontwijet.

Dionys van Rieux.

Dionysius van Rieux is een van de eerste ghewe̋est, die de Evangelische leeringhe te Melden beleden ende met zijn bloet standvastelick beseghelt heeft. Dese betuychde opentlick, dat de Misse was een seker verloocheninghe des doots eñ lijdens Christi Jesu: dit ghevoelen ende dese warachticheyt hielt hy vastelick. Waer af hem Briconnet de Bisschop van Melden met alle manieren sochte te brenghen, belovende hem te verlossen eñ oock een iaerlicksche rente, ende ander profijten te gheven. Maer hy heeft hem seer sterckelick tegengestaē, eñ strafte hem hardelick daer toe, seggēde: Ja heer, zijt ghy ghekomen, ende so weecksinnich gheworden, dat ghy my wilt brengen tot sodanighen verloocheninghe ende versakinghe mijns Gods? weet ghy niet datter gheschreven staet: Wie my versaeckt voor den menschē, dien sal ick versaken voor mynen Vader? Welcke sentencie ons Heeren Jesu Christi, hadde dese goede man also in zijn herte gedruckt, dat hyse dickwils met grooter ghewichte voortbrachte ende verhaelde: ia dickwils verschrickte als hyse wtsprack. Vrijmoedicheyt.

So is hy veroordeelt gheworden, datmen hem levendich soude verbranden: ende is op een horde ter doot gevoert, altijt sprekende ende het volck vermanende, datse souden aenveerden de warachtighe leeringhe des levens ende des salicheyts. In zijn handen was ghebonden een houten cruys, dwelck hy met grooter kracht heeft wtgheslaghen ende ghe worpen in een plaetse, daer het water door plach te vlieten: eñ wantet op dien dach seer geregēt hadde, so is het cruys met het water wech gevloten. Dwelck den Papen ende Moniken also gespeten heeft eñ ghetercht, datse haer selven niet en konden bedwinghen van hem spijt ende leet te doen. So is hy levendich verbrant gewe̋est, na de begeerte ende wille der vyanden des warachticheyts: namelick met lancksamiger eñ onlijdelicker tormenten, want hy is drymael opgetrocken in de lucht, eñ heeft een kleyn vuer onder zijn voeten gehat. Hy en heeft niet afgelaten God aen te roepen, tot den laetsten Adem zijns levens toe. So is desen goeden ende godvreesenden man den Heere opgeoffert, den derden dach Julij, int Jaer onses enigē Heylants Jesu Christi, M. D. xxviij Een houten cruys wech ghe worpen.

Georgius Schaerer van Salueld.

Der Moniken leuē hoedanich het zy

GEorgius Schaerer was eerst wel negen iarē een weereltlick Priester: daer na is hy om God te vlijtigher ende te gherustelicker te moghen dienen, in een baruocten Moniken klooster ghegaen. Maer want hijt daer anders vandt dan hy wel ghehoept hadde te vinden, heeft hy wederom de kappe verlaten: want hy daer niet anders dan haet, nijt, gheschil, twist ende tweedracht, enckel gheueynst leuen, ende een heylich schijn sonder de daet, vant. Als hy nv de smake der Euangelischer waerheyt ghekreghen hadde, heeft hy niet langher in S. Franciscus broederschap willen zijn: maer in de broederschap Jesu Christi. Want, segt hy, S. Franciscus heeft voor my niet gheleden, hy en is oock niet voor my ghestoruen, hy en is oock niet mynen middelaer ende verlosser: maer Christus is voor my ghestoruen, die is alleen mijn middelaer ende verlosser: door dien moet ick alleen salich worden.

Gheuangen.

Dese heeft een tijt lanck te Raetstadt het Euangelium ghepredickt, (welcke in het lant van Beyeren gheleghen is) ende is om des ghepredickten Euangeliums willen, gheuangen geworden. Ende alsmen hē van als onderuraechde, heeft hy een vrijmoedighe bekentenisse ghedaen met den monde ende oock in gheschrifte: waerom hy namaels onthooft is gheworden. Men soude hem leuendich verbrant hebbē: maer hem is het sweert wt ghenade ghegheuen, so nochtans datmen het doode lichaem soude verbranden.

Ghenade.

Een teecken des dooden lichaems.

Als hy nv buyten gheuoert was, so heeft hy met vrolicker herten tot den Heere gheroepen ende zijn ghebet ghesproken. Daer na oock tot dē ommestaenders opentlick ghesegt: So warachtelick als ick steruē wil als een Christen mensche, om het woort des Heeren: so warachtelic, sal ick v een teecken gheuen. Ende als hy onthooft worde viel hy op zijn buyck neder, ende bleef also so langhe ligghen, datmen wijle wel een ey soude ghegheten hebben: daer na heeft het doode lichaem hem seluen lancksamelick omme ghewent op den rugghe, den rechter voet ouer den slincker gheslaghen, ende de rechter hant ouer de slincker. Alsmen dat sach, heeft een yeghelick verschrickt gewеest, ende oock de Ouericheyt: eñ hebben den dooden lichaē niet willen verbranden, maer hebbent begrauen. Dits gheschiet ontrent den iare ons Heeren, M. D. ende xxviij.

Lodovvyc du Berquin.

Oorsake waerom Ludowyck ghevanghen is ghewordent.

De eerste sentencie.

LVdowyck Berquin wt Arthoys gheboren, een edel man seer wel geleert: dese woonēde te Parijs heeft de sorbonische Doctoren dickmaels ghestraft ende ouerwonnen: want hy nv de beghinselen ende fundamenten des Euangelischer waerheyts gheleyt hadde. Daerom zijnse hem seer nijdich gheuallen, ende hebben hem in groot dangier ende gheuaerlickheden ghebracht, want door haren raet ende listicheyt is hy geuallen in de handen des opperstē raets van Parijs: van welckē hy een vonnis gekregen heeft, dat hy een emende of boete doen soude, dwelck seer schandelick is: eñ daer na in de ghe-

nanckenisse blijuen leuende: dwelck nochtans altesamen den wille ende beliefte des Koninckx onderworpen was. Maer Berquin en heeft des raedts sentencie gheensins willen gehoorsaem zijn, hoe wel dat hy daer toe van groote machtighe mannen versocht ende gheraden worde. So is hy ten lactsten, als hy volstandich bleef, ende het al veracht hadde, met een ander sentencie, als een hardneckich ketter verdoemt, datmen hem eerst met eenen strop soude worghen, ende daer na op der Greuen plact se verbranden. Het welcke hy al tsamen met wõderlicker stanuasticheyt geleden eñ ouerwonnẽ heeft: in de Meye maent, int Jaer M.D. eñ xxix. Sentencie des doodts.

VVillem van Svvolle.

VVillem van Swolle is te Mechelen om de bekende ende beleden waerheyt des Euangeliums gheuangen door aenstokinghe der Schriftgeleerden ende Pharisaische Sophisten van Louen. Welcke hem schriftelicke artikelen voorghehouden ende ghegheuen hebben, daer sy zijn antwoorde op begheerden. De artikelen waren dese. Willem was te Mechelen gheuanghen.

1. Van den eedt te doen in saken der gherechticheyt.
2. Van des Paus macht ende der kercken.
3. Van het Vaghevuer.
4. Van de aenroepinghe der Heylighen.
5. Van het Sacrament onder een ghestaltenis te ontfanghen.
6. Van eyeren, suyuel ende vleesch verboden te eten.
7. Van de belofte der kuysheyt.
8. Van het ghebot der kercken, ende des Keysers gehoorsaem te zijn: datmen Martinus Lutherus boecken niet lesen en soude.

Segghende datmen dese al tsamen ghelooven eñ houden moet, wantse met de heylighe Schrift ende de Vaderen ouer een komen. Hier op hebbense Willem den tijt van twaelf daghen ghegheuen om daer op te antwoorden, ende daer in te bewilligen, ofte anders souden sy voortvaren als recht is.

So heeft hy Schriftelick wederom daer op gheantwoort, ende het selfde den Deken van Louen, ende den Procureur generael ouer ghesonden.

1. Van het Eedtsweeren, seyde hy: datmen in de saken der gherechticheyt belangende, wel sweeren mocht, als hy daer toe versocht ofte ghedwonghen ware van der Ouericheyt, om de waerheyt te segghen, wat God ofte den naesten aengaet. Maer wat ons selfs aengaet, sullen onse woorden Ja, Ja, zijn, ende, Neen, Neen, als Christus segt, Matt. v. Int Jaer, M.D.xxix. Van dẽ eedt

2. Van des Paus macht, antwoordde hy: Dat so langhe als de Paus het sweert niet neder en legt, ende is zijn Ouerheyt, den Keyser oft Koninck onderdanich, ende neme dat sweert des gheests aen (dwelck is het woort Gods. Ephe. vi.) so en sal hy ouer de conscientien, met binden ende ontbinden, gheen macht hebben. Vã des paus macht.

3. Van het Vaghevuer, seyde hy: Ick en soude my niet willen laten dooden om de belijdenisse datter een waer: want een rechtgheloouich mensche steruende, weet dat hy salich is: ende die niet en gelooft, verdoemt: also dat den afsijnighen sielen, noch sielmissen, noch Vigiliẽ, noch Jaergheтijden helpen moghen. Van het vaghevuer.

4. Van het voorbidden der Heyligen, seyde hy: dat de H. schrift daer Der heyligẽ voorbidden.

M.ccccc.xxix gantsch niet af en hielt, dan alleen van den leuendigen heyligen die hier op eerden leuen. Daerom hielt hy hem alleen aen den eenighen voorbidder Jesum Christum.

Van het Auentmael eñ de Misse.

Van den Sacramenten des lichaems eñ bloets Jesu Christi, gelooft de hy: dattet Christus synen iongheren gaf tot een Testament: eñ en hielt de Misse niet voor een offer, ofte genoechdoeninge voor de gestoruen menschen. Want voor de rechtuerdichmakinge der sielen, is de eenighe wtstortinghe des bloets Christi Jesu ghenoechsaem.

Van de een gestaltenisse des Sacraments.

Alsmen alleen een ghestalte of teeckẽ daer van neemt oft gheuen wil, is tegen de insettinge Christi: Ja oock tegen de Pauselicke rechtẽ. So machmen sien hoe ontsinnich dat dese valsche Papistẽ eñ tyrannen zijn. Dat sy niet alleẽ tegen Gods woort: maer oock tegẽ haer eygen geestelicke rechtẽ opstaẽ, welcke sy gemeynlic grooter achtẽ dã Gods woort.

Van vleesch te eten.

Van vleesch te eten: Js allen gelooUigen tot allen tijden gheoorloeft, als zijt doen met dancksegghinge: nochtans sullense wachten, datse daer niemant door en ergerẽ. Want anders is den gelooUigẽ alle dinck reyn, maer den ongelooUigẽ en ist niet al reyn: want haer consciẽcie is besmet. Nochtans laet ick wel toe etlicke dagen tot vasten te ordineren in der noot, gelijck de Koninck van Niniue dede, op datmen met sodanighen wtwendigen wyse vermane den volcke tot inwendige boete eñ aenroepinge der godlicker bermherticheyt, eñ die sodanigẽ gebot des koninckx, Keysers ofte Ouersten ghedaen, verachtede ende ouertrade, die, derf ick segghen, dat hy God den Heere daer mede vertoornt, anders een Christ ghelooUighe eet hy vleesch ofte boter, so eet hijt den Heere: laet hijt, so doet hijt den Heere. Na de leeringhe Pauli, gheenen dach wtghenomen behaluen alleen de erghernisse.

Van de belof ten.

Van de beloften der Moniken eñ Nonnen, seyde hy: ick en kan in de heylige godlicke Schrift niet vinden, dat sodanigẽ staet van God inge set is: maer alleẽ door menschen insettinge sonder Gods woort gesticht is. So mach een yegelick daer wt gaen, wie dattet belieft, aengesiẽ dattet een ongoddelicke staet is, daer sy door meynen salich te worden.

Luthersboec ken te lesen.

Van Martinus boecken te lesen, seyde hy, dat heb ick gedaen, niet tot verachtinghe des K. M. maer alleen dat ick mochte sien, wat goet oft quaet was, ende wat tegen het woort Gods is, als menschen leeringen ende droomen: dat ick de selfde verwerpen soude moghen.

Om dese belijdenisse zijns ghelooss, hebben hem de Doctoren ende Schriftgheleerden den weereltlicken rechter ouergheleuert als een ketter: van wien hy totten vuere veroordeelt is, eñ is te Mechelen in Brabant verbrant, int iaer M. D. ende xxix.

Petrus Flysteden, ende

Adolph Clarenbach.

Der Papistẽ afgod.

PEtrus Flysteden gheboren wt Gulckerlant, is int iaer M. D. xxvij in de maent Decembris te Colen gekomen, om aldaer het ghemeyn volck te onderrichten ende te leeren den rechten wech des salicheyts, eñ de dwalinge te ontdecken, daerse in geuangen lagen: sonderlinge de schãdelicke afgoderie, die sy met het misbroot bedrijuen. Om hier een bequaem middel eñ oorsake toe te ghekrijgen, om dat geuoechlick te mogen doen, is hy in den Dom ghegaen by het hooch Altaer, ende heeft daer met ghedeckten hoofde blijuen staen, Alsmen nu

inder Missen het Misbroot op hief, heeft hy synen rugghe na het volck ghewent, ende heeft versucht ende wtghespout op de eerde: maer hy en heeft zijn hooft niet ontdeckt.

Als nv de Misgod opgeheuen was, heeft hy noch een wijl tijts in de Domkercke gaen spacieren. Dit hebben aengemerckt de Papen eñ de Leecken, die daer tegenwoordich waren: ende sy zijnder seer in verwondert geweest, waerõ dat hy den Misgod haer Sacrament (so zijt noemẽ) gheen eere en bewees, noch en aenbat, nochtans en vraechde hẽ niemant (ghelijck hy doch wel gehoept hadde) wt wat oorsake dat hy sulcx dede.

Dit wart haestelick van den papen den Geweltrechter verkondicht, welcke hem op der straten verwacht heeft, dat hy wt den Dom soude komen, ende heeft hem aldaer aenghetast, ende seyde: du moest met ons gaen. Petrus antwoordde onuerschrickt met lachender mont: Gheern, daerom ben ick hier gekomen, eñ de dienaers hebben hem op den Franckenthorren gheuanghen ghelevdt.

Petrus wort gheuanghen.

Als Peter daer een langhe tijt gheseten hadde, so heeft de Raet van Colen etlicke veroordent, die met den Kettermeesters ende andere Doctoren, tot hem quamen. Ende hebben hem onder andere veel artikelen, gheuraecht: wt wat oorsake, dat hy het hoochweerdich Sacrament veracht, versmaet, eñ hem seluen also daer tegen gestelt hadde. Petrus antwoordde: dat hy het Nachtmael des Heerẽ Christi niet veracht hadde, maer het misbruyck alleen, eñ dat hy sulcx wt geender ander meyninge ghedaen en hadde, dan dat de gemeynte hem daer af aen sprekẽ soude: eñ dat hy also oorsaeck krijgẽ soude, om dat dwalende volck dat het Sacrament voor haren God eeren ende aenbaden, te onderrichten eñ te leeren.

Petrus wort van den Kettermeesters onderuraecht.

Als sy hem vraechdẽ of hem oock sulcker daet beroude, of dat hy sulcx wel meer soude willen doen: antwoordde hy, dattet hem niet en rouwede, eñ al waer hy noch van daer, so soude hy noch willen te Colen komẽ ende sulcx doen: om dattet gheen God en is, ende men behoort sulcke afgoderie niet te lijden, alsmen daer bedrijft. Het zijn wterlicke teeckenen, ende men moetse in den gheloone nutten: daerom salmense oock niet eeren aenbeden oft in huyskens sluyten.

Waerom Petrus bedects hoofts by dẽ altaer quam staen.

Mẽ behoort gheen Sacramenten te eeren ofte op te sluyten.

Dese eñ diergelijcke antwoort hebbẽ de heeren aen den raet gebracht, eñ daerop beslotẽ, woude hy van zijn voornemen niet afstaen, datmẽ hẽ den Greue des hooghen weereltlicken gerichts ouerleueren soude, om het recht te volbrenghen. Als hy nv geleuert wart, is hy met vrolicken gelaet tot des Greuen huys gegaẽ, datter een yegelick van verwonderde: hy en was oock niet mismoedich als hy in den kelder geleydt worde.

Doe hy daer een tijt lanck gheleghen hadde, hebben hem de Greue ende schepenẽ daer wt laten halen, om hem opt scherpste te examineren, meynende dat sy hem tot wederroepẽ souden mogen dwingen. Sy hebben hem so langhe ghepijnicht, dattet den Hencker self (als hy oock beledẽ heeft) verdroot, die hem niet meer en woude reckẽ. Nochtans en hebben sy op hem niet meer ghewonnen, dan dat hy alleen tot God versuchtede, ende hem om troost ende hulpe aenriep, ende oock danckede dat hy hem weerdich kende om zijn woort te lijden.

Petrus wort ghepijnicht.

Als sy op hem niet en konden ghewinnen, lieten sy hem wederom in den stock ende keten leggen, ende hebben hem met water ende broot gespijsicht, somwijlen wederom ghepijnicht, somwijlen met sweert, water ende vuer ghedreycht om dat hy wederroepen soude.

Daerna is by hem ghebracht Adolph Clarenbach, die een Schoolmeester

Adolph Clarenbach.

M.cccc.xxix

meester te Wesel gheweest hadde, ende is aldaer te Colen om de Euan=
gelische warachticheyt, welcke hy seer stantuastelick beleden heeft, ge=
uanghen ghewordden. Ende na dat hy veel met den Doctoren eñ schrift
gheleerden van het aenbidden der Heyligen, van des Paus macht, van
de Misse, van het Vagheuier, ende van andere menschelicker insettin=
ghen ende gheboden ghehandelt hadde, hebben sy hem oock den wee=
reltlicken Rechter ouergheleuert, ende is also by desen vromen ghetuy=
ghe Jesu Christi Petrum Flysteden, in de gheuanckenisse gheleydt.

Dewijle datse in dese benautheyt laghen, en rusteden die bloetghie=
righe Schriftgheleerden ende Doctoren niet om de Rechters te ont=
steken tot het onnoosel bloetuergieté. Eñ want de sweetende siecte Co
len ouervviel, hebben zijt den gelooiughen te laste ghelevt, roepende, dat
God vertoornt was om datmen de ketters liet leuen. So hebbē zijt ten
laetsten so verre gebracht met haer roepen ende krijten, dattet besloten
wart, dat dese twee vrome belijders des waerheyts souden steruen, so
verre als sy niet wederroepen en wouden.

De gelooui=
ge zijn altijt
den oorspronc
van alle on=
gheluck ghe
acht geweest

Als nv dit besloten was, is de Greue op den xxvij. dach Septēbris,
int Jaer, M. D. ende xxix. op den auent tot hen ghekomen, ende heeft
gheuraecht of sy niet wouden wederroepen: eñ als sy dat weygerden, is
hy wechghegaen, eñ daer zijn etlicke papen tot hen gekomen om hen te
onderwijsen.

Een heeft tot hen ghesegt, ende Clarenbach namelick aenghesprokē,
segghende: Lieue Adolphe, wy en zijn hier niet ghekomen om met v
veel te disputeren: dan wy begheerden wel, dat ghy het eynde woudt be
dencken, ende so hart niet op uwer meyninghe en bleeft. Daer zijn doch
altijt veel vrome heylighe menschen gheweest: God de Heer en laet ons
ymmers niet alle dwalen. Adolph antwoordde, so segghense ghemeyn=
lick alle: Maer wy houden ons aen den Heere Jesum Christum, eñ aen
zijn heylich woort: niet aen de menschen, so en mogen wy niet dwalen:
dat woort willen wy bekennen also langhe als ons de mont open is, eñ
wy spreken konnen.

Mē moet op
geen mēschē
stuenen, maer
op Gods
woort.

Des anderen dacchs ontrent neghen vren is de Greue ghekomen eñ
heeft Petrum ende Adolphum wt den karcker gheleydt, eñ de Scherp
rechter heeftse beyde aen malkanderen gebonden. Doe loefden sy God
den Heere, ende spraken: Lof, eere ende danck sy v almachtighe Vader,
dat ghy desen dach hebt laten voortkomen, daer wy so lange na verlāge
hebben. O Heere siet doch neder, want het is tijdt. Daer na zijnse tot dē
ghericht gheleydt om sentencie te hooren: ende so voort na der galgen:
daer sy seer schoone vermaninghen tot den volcke ghedaen, malkanderē
vertroost, ende den Heere ghedanct ende gepresen hebben. Doen sy buy
ten opt velt quamen, beleedt Adolph dat zijn herte eñ ghemoet so vroy=
lick was, dat hy niet en gheloofde datter meerder vrucht op aerden
zijn mochte.

Sy dancken
God dat de
vre des doots
gekomen is.

De blijschap
der gheloovi
ghen in het
cruyce.

Daer vraechde hem een Monick, ofmen oock siel Missen voor hen le=
sen soude: so wouden sy sielpenninghen van het volck vergaderen, ghe=
lijckt ghewoonlick was te gheschien. Adolph antwoordde, gheensins,
ick en vraghe na uwe ghewoonte niet, Wat meynstu dat onse sielen in
der Papen tassche varen.

Der papen
borsse is het
Vagheuier.

Daer na began Petrus opt kortste zijn gheloof den volcke te verhalē
(hoe wel dat de Greue hem etlicke mael in zijn woorden viel) ende be=
duydde het volck de artikelen, om welcker wille sy steruen moesten.

Als de Greue dat hoorde, sprack hy tot den Hencker: Windt af den boene. Doen seyde Petrus tot den Greue: heer Greue ghy beghint het Christen bloedt te veruolghen: Siet wel voor v wat ghy doet, dat ghyt voor God weet te verantwoorden. Pilatus en wiste niet wat hy dede: maer ghy weet wel wat ghy doet, ende waerom ghyt doet: gaet nv henen ende segt dat ghy des bloets ontschuldich zijt. Daer staet ghe schreuẽ: Ghy rechters, oordeelt dat recht is. So nam de Scherprechter oft Hencker Petrum, ende trock hem zijn kleederen tot het hemde toe wt, ende bandt hem de handen hart ouer een ander. Doe quam Adolph tot hem, ende sprack: Broeder, zijt sterck indẽ Heere, ende betrout hem: want huyden sullen wy met Christo onsen broeder inder eewichept leuen: zijt stantuastich int ghelooue, ende en vreest voor het vuer niet: Ic sal oock in den Heere vertrouwen, ende zijn woort sal mijn seghel zijn. Petrus antwoordde, ick wil steruen als een Christen mensche. Doe nam hem de Hencker, ende leydde hem in het huysken dat van hout eñ stroo ghemaect was, ende settede hem aen den pael: ende worp een keten so hart om synen hals, dat hy niet meer spreken en konde, ende began te spertelen met zijn voeten, ende ghaf daer na terstont synen gheest. M.ccccc.xxix.

Petrus geeft synen geest.

Daer na als Adolph hem seluen ontkleedt hadde, ghinck hy self willichlicken tot het huysken, ende sloech zijn ooghen ten hemel ende danckede den Heere. Als hy nv int huysken quam, ende sach dat Peter synẽ gheest ghegheuen hadde, sprack hy tot hem, Broeder, hebt ghy uwen gheest opghegheuen, so is v de Heere ghenadich: ick wil v haest volgen. Ende als hy hem seluen aen den pael gheuoecht hadde, bandt hem de Scherprechter aen, ende hinck hem een sack met buspoeder aẽ den hals, ende stack het vuer in het hout. Deswijle begheerde Adolph datmen hem het Christen gheloof voor lesen soude: dwelck een Monick hem ghedaen heeft. Ende alst gheeyndt was, sprack Adolph: dat ghelooue ick, daer wil ick by blijuen, leuen ende steruen.

Men leest Adolph het ghelooue voor.

Hier en tusschen began het vuer te branden, ende wart vast groot, so riep Adolph noch met luyder stemmen: O Heere in dynen handen beueel ick mynen gheest. Daer na ghinck het puluer aen ende verstickede hem, dat hy niet meer spreken en konde: ende ghaf synen gheest. So zijn haer lichamen beyde te samen verbrandt, int Jaer M.D. ende xxix. den achtentwintichsten dach Septembris.

Ioannes de Cadurco.

Meester Johan de Cadurco van Limouick een Licenciaet inde Keyserlicke rechten, heeft de selfde rechtẽ inde hooge schole van Tholose geleert, een seer beuaren, vernuftich eñ kloecsinnich man, niet alleen inde rechten: maer oock in de goddelicke Schriftuere, seer vlijtich inde Euangelische warachtichept te ondersoecken. Dese is beschuldicht van een vermaninghe die hy te Limouick tot den volcke ghedaen hadde, op dẽ dach die sy Alderheylighen noemen: in welcke hy het volck tot godvruchtichept vermaent hadde. Het heeft ooc zijn sake beswaert, dat hy in een eerlicke maeltijt voor een tafel reden by bracht: Christus moet ouer ons gemoet ende herte heerschappie hebben, Daer en bouen dat na de maeltijt, door zijn toedoẽ, een prac-

Christelicke tafelreden.

M.D. xxxiij.

lick moeste een sententie oft redene wt de heylighe Schriftuere verhalen, op datmen met sodanighen maniere alle ydel gheklap, dansen, springhen, ende ander oneerlick gebaer, soude achter laten. Ende als sulcken Christelicken oefeninghe omme gekomen was tot den Cadurco, dat hy alsdan zijn redenen breeder ende langher wtleydde, dan eenighe andere die in dese maeltijt teghenwoordich waren.

Om dusdanighen oorsaken wille, is hy gheuanghen in de maent van Januario, int Jaer ons eenighen Salichmakers Jesu Christi, M.D. ende xxxij. Ende alsmen hem ondersocht ende beuraechde, heeft hy den rechters aengheboden ende beloeft dat hy al segghen soude, wat hy van de Christelicke Religie hielt ende gheloofde, so verre alsmen hem by geleerde mannen bracht ende boecken gaue, om met haer van alle stucken te handelen: Dat hy oock niet en woude eenige disputatie beginnen, die niet tot stichtinghe en soude gheschien: begeerde oock van de bysonderliste hooftstucken eñ artikelen des geloofs, also te handelẽ, datter geen ander vreemde saken, oft gheschil vermenghet werden. Maer want hy een seer kloeck eñ hoochuerstandich man was, die zijn antwoorde tot alle vragen bereyt hadde, eñ bysonderlick de ghetuyghenisse der heyliger Schriftueren, die tot sodanigen handel dienden: so vreesden zijn vyanden (want sy wisten hoe kranck dat hare argumentẽ zijn, diese om haer Religie te beschermen voortbrengen souden) dat sy den strijt verliesen souden. So hebbense hem drye artikelen voor gelegt, die hy alleẽ in zijn ghewoonlicke lessen, wederroepen soude, ende bekennen dat hy daer in ghedwaelt hadde, ende so soude hy vrij ende los ghelaten worden. M. Joannes, hoe wel dat hy int beginsel wat wãckelbaer stont, is namaels door den gheest Gods also versterct, dat hy gheensins in eenige wederroepinghe woude bewillighen.

Niemant en wil met de Cadurco vã de Religie handelen.

Hy en wil niet wederroepen.

So is hy int beghinsel des Maents Junij gheoordeelt een Ketter te zijn, ende gebracht in S. Steuens strate, daer hy eerst van zijn kruyne, daer na, van zijn licenciactschap berooft is geworden: daermen by naest drye vren ouer besich ghewees heeft, in welcken tijt de Ceduroo altijt vrijelick moghen spreken heeft: also dat hy tot alle dinghen, die hem ghedaen oft ghesept werden, een schriftuerlicke redene ghebruycte die daer op diende.

Caduroo wort ontwijet.

Doe was daer een swart Monick van Dominicus oorden (predickbroeders noemtmense) die na der ghewoonten prediken soude, eñ wtlegghen ende beschermen het Papistische gheloof. Dese nam voor zijn argument, de plaetse die Paulus beschrijft in synen eersten brief tot Timotheum, int vierde Capittel: De gheest die segt bescheydelick, dat inden laetsten tijden sullen sommighe vanden gheloove afwijcken, ende gheuen den bedrieghenden gheesten ghehoor, ende de leeringe der Duyuelen. Ende want de Monick niet meer van dese Schriftuere voort en bracht (ghelijck sy na haren eyghen sin gewoonlick zijn de Schriftuere te schoeren, ende also tverstant te veruालschen) sonderlinge oock om dat het ghene datter na volcht, hem self, namelick, den geueynsden met haer colueren beschreef eñ wt druete: so riep M. Johan de Caduroo met luyder stemmen tot den Monick: segt voort, segt voort. Wt welck gheroep de Monick also verbaest ende versleghen was, dat hy niet een woort meer en konde spreken. Doe seyde de Caduroo: wilt ghy, seyde hy, niet voort lesen, so sal ickt self doen. Ende heeft also voort ghesept het ghene datter in den brief Pauli volcht: Die in gheueynstheyt logenen leeren,

Hier wort de Monick met zijn eyghen pijlen doorschoten.

De Monikẽ veruaelschen de Schriftuere.

Merct wel.

ende in haer conscienciën een brantmerck hebben, verbiedende te trou- M. D. xxxiij.
wen, ende ghebieden af te houden van de spijse, die God gheschepẽ heeft, met dancseggínghe te nutten den gheloouighen, ende den ghenen die de waerheyt bekent hebben. Eñ daer na heeft hy de selue plaetse met grooter vrijmoedicheyt wtghelegt, ende den toehoorders, diet seer gheerne ende vlijtichlick hoorden, beduyt.

Na dat hy nu aldus berooft was van synen eerlicken staet, ende hem ander spottelicke kleederen aen gedaen waren: is hy tot den Palayse gebracht, om aldaer zijn sentencie des doots te aenhooren: ende als hy daer wt quam, riep hy: O Palays des boosheyts, O stoel des ongherechticheyts. Daer na en heeft hy niet afghelaten den Heere te louen eñ te prijsen, ende het volck met aller vlijticheyt te vermanen tot de salichmakende kennisse Gods: ende heeft den Heere beleden tot in het vuer (daer hy mede verbrant wort) so lange als de siele in zijn lichaem was, int Jaer M.D.xxxiij.

Alexander Canus.

ALexander Canus van Eboras, is te Lyons om de Euangelische waerheyt geuangen, eñ inden karcker geworpẽ: daer hy de puere eñ suyuere leeringe des godlickẽ woorts seer stantuastelick beleden heeft. Eñ is daer na te Parijs geuoert, daer hy vanden hoogen raet veroordeelt is, datmen hem eerst met de gewoonlicke ceremonien van zijn Priesterschap ontwijen soude: eñ daer na leuendich verbranden. Zijn groote vromicheyt eñ stãtuasticheyt, daer hy van God mede versterct is gewe est inde groote pijninge eñ tormenten diemen hem aengedaen, eñ dicwils vernieut heeft, dewijle datmen hem examineerde ende ondersocht: is weerdich datmen beschrijft.

Alexander wort ghepijnicht.

Ten laetstẽ is hy na de ontwijenge gebracht in Malberts strate, daer hy oock met een lancksaem eñ kleyn vuer verbrant is gheworden: ende heeft synen gheest opgeoffert inde handen des almachtigen eewigen vaders, int Jaer ons Heeren ende Heylants Jesu Christi M.D.xxxiij.

Hy wort verbrant te Parijs.

Joannes Pointet.

IOannes Pointet ghebooren wt Sauoyen, een Baertscheerder oft Chirurgijn, die zijn ambacht binnen Parijs dede: daer hy beschuldicht ende aengedragen is gheweest, van de grauw Moniken, die haer seluen Minderbroers noemen, ende van sulcken menschen, die hy dickwils van de spaensche pocken ghenesen ende gheheylt hadde. Want hy groote kennisse met hen hadde, die teghen het ghebot Gods so boosen ende ongoddelicken belofte seer onuersichtelick ghedaen hadden, datse gheen seker ende wettelicke vrouwe souden trouwen ende aenhanghen. So is hy beschuldicht vanden ghenen, die hy goet gedaen hadde, ende die hy met vermanen ende leeren noch meer duechts poochde te bewijsen: welcke dit al tsamen beschickt hebben door een Sorbonist, Doctoor Clericus ghenaemt, die hem so langhe veruolcht heeft, dat hy inden karcker gheworpen is, ende namaels verwesen is, datmen hem eerst soude worghen, ende daer na verbranden. Hier heeft hy eerst ghethoont hoe krachtich ende gheweldich dat de gheest des Heeren in hem was. Want alsmen het ghewesen vonnis volbrenghen soude, so is Pointet met eenen Biechtuader in een Capelle, die by het

Doet my goet ick doe dy quaet.

M.D.xxxiij.
gheuanghen huys stont, ghelaten: daer heeft hem de Biechtuader ver-
maendt, dat hy aldaer voor een beelt soude op zijn knien nederuallen,
De Biechtuader raet Johã tot afgoderie.
ende bidden vergeuinge zijnder sonden. Maer Pointet heeft hem seer
hardelick ende straffelick verworpen, noemende hem den Duyuel ende
den Sathan, die hem arbeyde te verleyden, ende tot den ongoddelicken
beelden dienst te brenghen. De Biechtpape verschrickt ende verslaghen
zijnde van sodanighen woorden, is haestelick wederom tot den Raet ge
gaen. So zijnder twee Raetsheeren met den President tot hem inden
karcker ghekomen, meynende dat hy rasende ende krancksinnich gewor
den was. Maer Pointet en heeft haer oock niet soetelicker aenghespro
Pointet straftde raetsheeren van haer tyrãnie.
ken dan hy te voren den Biechtuader gedaẽ hadde: maer heeft haer seer
hardelick ghestraft, datse bloetgierighe moordenaers ende dooders der
onnooselen waren, van wien de kinderen Gods teghen alle recht eñ re-
denen, ongoddelick ende schandelick omme ghebracht worden.

De Presedent ende Raetsheeren, door dese vrijmoedichevt verbittert
ende ontsteken zijnde met gramschap teghen hem, hebben haer vonnis
verhaelt, ende gheboden, datmen den vromen Pointet zijn tonghe soude
wt snijden eermen hem verbranden soude: ofte waert dat hy zijn schult
Pointet wort de tonghe afgesneden.
bekende, dat hy met der eerster sentencie soude ghedoot worden. So is
hem de tonghe wtghesneden: welcke hem nochtans niet verhindert en
heeft, altijt stantuastelick ende vrijelick de warachtichevt te belijden, eñ
haer booshevt te straffen so veel alst moghelick was.

Om welcker saken wille, hy de derde sentencie ghekreghen heeft, na-
melick, datmen hem leuendich soude verbranden. Dwelck oock geschiet
is, met sodanighen wreethevt als sy bedencken ende volbrenghen kon-
den: ende heeft also seer stantuastelick inden gheloone, dit sterflick leuen
ghelaten, int Jaer ons Heeren M.D.xxxiij.

Van verscheyden Martelaers te Parijs.

IN t Jaer onses eenighen verlossers eñ Salichmakers Jesu Chri
sti M.D.xxxiij. inde Maent Octobris, zijn te Parijs aen de Pre-
dicstoelen brieuen gheklampt, welcke daer vermeldde den ongodde
licken grouwel der Missen, ende der anderen Papistischer super-
sticien: welck iaer vanden sommighen, daer van, den naem behoudt. In
dese tijt, zijn aldaer veel ghelooуighe ende godvruchtige menschen om
den hals ghebracht, in verscheyden plaetsen des stadts, om dat sy dẽ suy-
ueren ende onuerualschten Godsdienst van herten begheerden.

Berthel Mylon, de gichtighe genaemt, een ionck man van iaren, gich
Berthelot Mylon.
tich ouer zijn gheheel lichaem, wtghenomen de tonge: heeft met sulcken
vuericheyt ende liefde tot de godsalicheyt ontsteken ende bewogen ghe
weest, dat hy gheenen tijt en liet voorby gaen van een yeghelick te ver-
manen ende te leeren, ende te verbreyden de glorie des eewigen Gods.
So is hy van de vyanden des waerheyts gheuanghen: welcke door ver
wonderinghe van zijnder wtgenomen sterckheyt ende stantuasticheyt,
hebben sy hem leuendich doen verbranden in der Greuen strate: ende
hebbẽ hem met een kleyn ende lancksaem vuer seer wreedelick ter doot
ghebracht.

Joannes du Bourg, een koopman van Parijs, woonde in het huys daer het swarte Peert wt hangt, is oock om des Euangeliums wille gheuangen, ende aldaer by de Halle seer wreedelick leuendich verbrant ghewordten. M.D.xxxiiij Johan du Bourg.

De Rentmeester van Manneten in Britaingen, is oock om de kennisse des goddelicken woorts, inden karcker gheworpen, ende aldaer te Parijs by het crupce, du Tozoir ghenaemt, leuendich verbrant. De Rentmeester van Mannet.

Heinryck Couberon een muermetser van zijn ambacht, is aldaer ooc gheuanghen om het warachtich gheloof, ende is daer na zijn tonge door steken, ende met een yseren naghel aen zijn een wanghe gheuesticht, en is oock leuendich verbrant ghewordten. Heinryck Couberon.

Catella een schoolmeesterisse, die maeghdekens leerde, heeft betoont een schoon ende heerlick exempel des stantuastighen gheloofs, welcke leuendich verbrant is in het wterste der straten die Huchette gheheeten wort. Catella schoolmeesterisse.

Stephanus de la forghe, een Burgher van Doornick, ende een seer vermaert koopman binnen Parijs, is oock in de selfde tijt opgegrepen als die het Euangelium gunstich was, ende gheerne gheuordert soude hebben: ende is oock aldaer op S. Jans kerckhof leuendich mit vuere verbrant: ende heeft door synen doot het ghetuyghenisse des Euangeliums, met grooter stantuasticheyt ende goeden moet versegheit. Stephanus de la forghe.

Quoquillard van Besanzon.

TE Besanzon in het Hertoochdom van Burgundien, was een Priester Quoquillard gheheeten: die om de belijdenisse der Euangelischer leeringhe, die hy seer blymoedelick ghedaen heeft, eerst van zijn Priesterdom berooft ende ontwijet: daer na oock den doot met gheruster ende stantuastigher ghemoet gheleden, ende de warachticheyt des Heeren Jesu Christi met zyn bloet betuycht heeft, int Jaer ons Heeren M.D.xxxiiij.

Drye mannen te Atrecht

IN t Jaer ons Heeren ende eenighen Salichmakers Jesu Christi M.D.ende xxxiiij. in de maet Aprilis, zijnder in de stat van Atrecht drye mannen om het ghetuyghenisse Jesu Christi, ende zijns heylich onbeuleckt woorts wille, verbrant geworde. De eene was Nicolaus de schrijuer ghenaemt, gheboren niet verre van het dorp Pas, in Artoys: de ander hiet Joannes a Pisis, dese was van Atrecht: de derde was gheheeten Stephanus Burlet, een snyder, welcke een Burgher was van Benric in het Bisdom van Doornick. Nicolaus schrijuer. Johan. a Pisis. Stephanus Burlet.

Maria Becaudelle.

MAria Becaudelle, met byname Gaborita, te Essars in Poitiers, inde heerlicheyt des Graefschaps van Fontenain gheboren: dese heeft by een Burger inde stadt Rochel gewoont, welcke sy diende: van welcken sy oock inde godsalige Christelicke

M.D.xxxv stelicke Religie gheleert is gheworden. Namaels is sy te Essars ghereyst om daer te woonen. Als sy eenen grauwē Monick hadde hooren prediken, die het woort Gods niet puerlick ende ongheschendt wt en leyde: so heeft sy hem alleenlick met seker ende ghewisse schriftuerlicke ghetuyghenisse ghestraft eñ vermaent: De Minderbroer gram zijnde, heeft meer dan thien ghetuyghen by een geroepen, ende heeft haer ge seyt datse sulcx noch eens verhalen soude: dwelck sy niet geweygert en heeft, maer heeft daer de puerheyt des goddelicken woorts voort ghebracht, ende stantuastelick beleden, ende hem verkondicht het grouwelick oordeel des Heeren dat hem soude ouerkomen.

Maria straft een Monick van zijn valsche leeringe

So heeft haer de Monick aengebracht eñ beschuldicht: om welcker saken wille sy gheuanghen, ende te Fontenain veroordeelt is, datse verbrant soude worden: welcke sententie den hooghen raet van Parijs bevesticht heeft. So is sy met grooter ende mannelicker vromicheyt verbrant gheworden, eñ heeft den Euangelio tot der doot toe voorgestaen.

Petrus Gaudet.

Petrus Gaudet wt een Dorp by Parijs ghebooren, na dat hy de Orden van de Ridders van Rodes (diemen S. Jans heeren noemt) aengenomen hadde, is hy met zijn echte huysvrouwe te Geneuen tot de ghemeynte Gods ghereyst, int Jaer ons eenighen Heylants Jesu Christe, M.D. ende xxiiij. Ontrent een half iaer daer na, heeft hem zijn Oom, die onder de Rodische Ridders Commenduer was, wt Geneue bedriegelicken gheroepen: want hy was een seer stranghe vyant des Euangelischer waerheyts: ende heeftet beschict dat hy door etlicke verraders die op tslot Penay (die den Bisschop van Geneuen, die nv wt der stadt verdreuen was, dienden) gheuanghen soude worden: dwelck oock alsoo gheschiet is op den xxiij. dach Junij, op S. Jans auent.

Petrus wort geuāgē door de aenstokinghe zijns Ooms.

Als hy op het Slot vijf dagen lanck lach, eñ seer strengelick ghepijnicht ende ghemartelt wardt: heeft hy altijt het Euangelium seer streckelick eñ stantuastelick voorgestaen eñ beschermt. Ten laetsten hebben sy hem so wreedelick ende onmenschelick gedoodt, dattet schrickelick is om hooren. Want sy hebben hem dan int vuer gelaten, dan wederom wt ghehaelt, dan wederom daer in: ende in so grouwelicken pijne heeft hy God almachtich sonder ophouden aengeroepen, ende den tweeden dach synen gheest opghegheuen, int Jaer M.D. ende xxiiij.

Grouwelicke pijne des doots.

Ioannes Cornon.

In de Meye maent int Jaer ons Heeren M.D.xxxv. is te Mascon om het gheloove des onuervalschden Euangeliums gheuanghen ende inden karcker gheworpen een Lantman, die hem met den acker te bouwen gheneerde, Ioannes Cornon ghenaemt: een man die inde woorden Gods seer godvruchtelick gheleert, ende wel gheoefent was, hoe wel dat hy noch schrijuen noch lesen en konde.

Iohā was eē ongeleert lantbouwer

Als hy voor den Rechters stont, heeft hy haer so wijslick ende stantuastelick gheantwoort, dat sy haer schaemden ende verwonderden: ende hebben

hebben hem veroordeelt, dat hy leuendich soude verbrant worden. Van M.D.xxxvi
welcker sentencie hy so wel ghemoet heeft ghesweest, dat hy gheensins
heeft willen voorder beroepen ofte appelleren.

So is hy ten laetsten op een horde ter doot gheuoert, ende heeft het suyuer woort Gods betuycht in zijn leuen, ende met synen doot besegheelt, in het laetste des maents Junij, int Jaer M.D. ende xxxv.

Martinus Gonin.

Martinus Gonin, gheboren in een kleyn dal des landts van Piemont, Angruena geheeten, wiens inwoonders altijt het misbruyck der menschelicker insettinghen bekent ende ghehaet hebben: dese als hy tot de Waldenses ghekomen is, is hy van hen tot een diender des godlicken woorts ghekozen. Maer de Waldenses hoe wel datse goede menschen waren, sonderlinge God vreesende, ende seer ghenegen tot het woort Gods: so hebbense nochtans wel ghesien, na dat het licht des Euangelischer waerheyts verschenen is, datter in haer kercken veel ontbrack, dat totter warachtiger Religie ende godsalicheyt noodich was: datse veel dinghen door onwetenheyt, ende met der tydt inghebracht, voor goet aenghenomen hadden, die nochtans van de Euangelische puerheyt ende ordinancie der Christelicker kercken verre verschepden waren. Waldenses.

So hebbense desen Martinum met Johan Geeraert te Geneuen ghesonden tot Willem Farell, die doe in die stadt diender des godlicken woorts was. Ende hebben hem gebeden, dat hy doch den last woude aen nemen om haer kercken ende ghemeynten te reformeren ende te verstellen na het wtwijsen der godlicker Schriftueren, so wel die kercken die sy hadden ontrent het gheberchte in Delphinat, in Prouens, ende by Piemont: als oock die daer waren in Italien, Calabrien, Apulien die eenighe smake des godsalicheyts ende de vreese Gods behouden hadden. Martinus wort te Geneue gesondē Wilhelmus Farellus.

Als nu Martinus de sake, daer hy om wtgesonden was, seer vlijtichlick ende getrouwelick beschickt hadde: is hy inde maent van April weder gekeert, int Jaer M.D.xxxvi. Sijn voornemen was dat hy na het dal van Angruena reysen woude, om zijn Ouders ende vrienden te besoecken. Inde reyse heeft hem de Heere van Champolion gheuanghen, in het gheberchte des Hertoochdoms Chansauri in de Delphinaet, meynende dat hy een verspier was. Van daer is hy ghebracht in de geuanckenisse des stadts Gratianopolis, daer hy van den Raet des Parlaments ondersocht ende onderuraecht is ghesweest. Maer alsmen in hem gheen teeckenen des verspiers en vant, so dachtense hem vrij ende los te laten wtgaen. Martinus wort geuangen voor een verspieder.

Als hy nu wtghinck, so heeft de karckerwaerder Georgius Borel, hem ondersocht, ende heeft gheuonden eenighe goduruchtighe vermaenbrieuē, die Guilhelmus Farell, ende Antonius Saunierus ende ander dienders van Geneuen, tot seker goduruchtighe liefhebbers des Euangelischer warachticheyts geschreuen hadden. Doe heeft hem de karckerwaerder wederom inde geuāckenisse beuolen te gaen, ende heeft hem in een diepe doncker graft besloten, ende twee dagen lanck daer gehouden.

Des

Des derden daechs is des Koninckx Procureur met etlicken anderen
wt dat Parlament tot hem ghekomen, ende heeft hem aengesegt dat hy
een verspier was, want hy brieuē by hem hadde. Martinus seyde, leest=
se, ende ghy sult wel beuinden, datse van gheen krijchshandel en vermel
den, oft van eenighe saken, die den Princen aengaē: maer datse alle god=
vruchtighe vermaninghen inhouden, ende gheboden om het leuen in de
vreese Gods aen te stellen. So hebben hem etlicke geuraecht, van waer
dat hy was: ende wt de brieuen tijeden sy hem op dat hy een Lutheraen
Martinus wort voor eē Lutheraē beschuldicht wt de brieuē die hy hadde — was. Martinus antwoordde, ick ben gheboren in het dal Agruena in
Pyemont: nv ter tijt woone ick te Geneuen, ende hantere het boecpren=
ten. Ick en ben oock gheen Lutheraen, noch ick en begheert oock niet te
zijn, aenghesien dat Luther voor my niet ghestoruen en is, maer Chri=
stus alleen, van wien ick de naem voere, ende worde een Christen ghe=
heeten: voor wien, ende met wien ick bereyt ben te leuen eñ te steruen.
Geuraecht zijnde, wie dat te Geneue predicte? antwoordde hy, Gui=
Petrus Viretus. — lielmus Farel, ende Petrus Viret. Doe seyde des koninckx Procureur:
die twee hoofden der Lutherscher Secten: Tot wien Martinus soete=
lick antwoordde: by uwer payse, seyde hy, sy en zijn geensins sulcx, als
ghy meynt: maer het zijn ghetrouwe dienders des almachtigen Gods,
die de reyne leeringhe des woorts Gods verkondigen, ghelijck de Apo
stelen ghedaen hebben. Segt ghy dan, seyde de Procureur, dat alle het
ghene, dat ons onse moeder de heylige Roomsche kercke leert, als Mis
sen, Vagheuuer, Aflaet, goede wercken, ende dierghelijcke andere, al
valsch zijn? Martinus antwoordde, dat die de kercke der boosen was,
die haren oorspronck eñ wasdom van den Duyuel hadde, daer de Paus
de warachtighen Antichrist, het hooft van is. Maer, seyde hy, het sal al=
Mat. 15. b. 13. — so ghescien, alst by Matheum ghescreuen is: Dat alle plantinghe die
de hemelsche Vader niet gheplant en heeft, sal wtgheroeyt werden. De
Procureur vraechde, wanneer dat sulcx ghescien soude? Martinus ant
woordde, als de soon des verderffenisses, die indē Tempel Gods sittet,
ghcopenbaert sal wesen, als Paulus ons vermaent: maer gheeft my den
2. thes. 2. a. 4. — Bibel ick salt v thoonen. Tis huyden ghenoech daer van, seyde de Pro
cureur, morghen salmen v Doctoren by brenghen, die v anders sullen
antwoorden: sy sullen den Bibel ende het Misboeck oock mede bren=
ghen.

Des anderen daechs zijnder tot hem in den karcker ghekomen eenen
grooten hoop Minderbroers, Predikerbroers, Papen, ende oock etlicke
Raetsheeren des Parlaments. So hebben hem de Procureur ende de
Kettermeester aldus gheuraecht: wel, wilt ghy noch wel wat meer seg
ghen, dan ghy ghesegt hebt? Martinus seyde, ick en weet niet wat ghy
my vraghen wilt. Doen began de Kettermeester, als een die de alder
Martinus wort vandē Kettermeester eñ Moniken ondervraecht. — stoutste was, aldus te vraghen: In wien ghelooft ghy? Ick ghelooue,
seyde Martinus, in God den Vader, door Christum Jesum, alsser in de
artikelen des gheloofs staet, ick en hebbe oock gheen ander geloof. Doe
vraechde de Kettermeester wederom, hoe dat hy God den Heere aen=
riep ende badt. Op die maniere, seyde Martinus, als onse Salichmaker
ons heeft leeren bidden: namelick, Onse vader die inde hemelen zijt. De
Kettermeester gram zijnde, vraechde voort: segt ghy dan, dat het voor=
bidden van ons moeder de heylighe kercke ons niet en baet? Martinus
antwoordde: ghy luydē meynt ende segt sulcx: maer dit zijn niet dā men=
schelicke ende duyuelsche vonden, die met haer hooft ende insteller den

Paus

m.d. xxxvj.

Paus vervallen sullen, alsser ghescreuen staet inde Openbaringe Joannis, int xvij. ende xviij. Capittel: welcke daer ghelesen, en op de selfde stonde, van Martino wtghelept worden.

Doe worden de Moniken ende Papen also gram ende verstoort, datse de tafel met vuysten sloeghen, ende haer Bonetten op der aerdē worpen: ende riepen datmen hem niet meer behoorde te vraghen ofte te ondersoecken, want hy een verdoemt Ketter was. Sijn de Prophetē, seyde Martinus, ende Christus Jesus mijn Salichmaker, ende oock de Apostelen ketters, so wil ick met haer oock wel een wesen: want ick en houde my aen gheen ander leeringhe, dan aen haer leeringhe, ende ick ey wil oock aen gheen andere houden.

Die leeppe oogen hebbē doet de glāts des lichts wee.

Sulcx hebbense vier daghen lanck, vier ofte vijf vren altijt aen een ghedisputeert van de artikelen des religioens ende de schandelicke misbruycken der Roomscher kercken: Ten laetsten heeft Martinus van haer een misboeck begheert, op dat hy haer soude bethoonen een bysonder groot misbruyck, in het Canon, dat daer beghint, Te igitur clementissime: daer sy Christum wederom, met vleysch ende beenderen in een bete broots besloten, voor de sonden der leuendighen ende der dooden op offeren: dwelck ymmers, segt hy, seer geckelick, ende van alle warachtichept en ghelooue in Jesum Christum, vreemdelick luydet, ende is oock also. Want onse eenige Salichmaker Jesus Christus is eens int heylighe der heylighen inghegaen, ende heeft hem seluen eens also opgheoffert inden cruyce voor onse sonden, dat hy door de wtstortinge zijns aldersuyuersten bloets, dwelck hy zijn vader op offerde, alle de vuylicheyt ende de smetten onser sonden ende ghebreken, gantsch wt gheswasschen, ende ons gheheel ghereynicht heeft. Nv oock sodanigen offerhande teghen het woort Gods te vernieuwen oft te verhalen, is niet alleen onnoodich, maer oock ongodlick: aenghesien dat also de kracht des sacrificiums Jesu Christi vernietícht wert. Doe worden de Moniken, ende de andere die hen by vielen, veel meer rasende ende verwoet, stampende met haer voeten op der aerden, slaende op de tafel, treckende haer bonetten van haer hoofden, seggende, dat hy een ketter was, dat hy den Duyuel in hadde, dat hy de Misse niet en woude gelooue. So is hy daer na den karckerwaerder beuolē, dat hy hem in eenē thorren soude besluytē, en seer scherpelick bewarē. Als nv een yegelick die daer gekomen waren, scheyden souden, gaf de Kettermeester hen voor een raet, dattet hem het alderbeste dochte, wāt dese mensche geen Franchoys en was, datmē hem in het water worpe, op dat hem het volck niet en hoorde spreken. Want het soude seer te sorghen zijn, dat hy het volck die hem hooren souden, door zijn welsprekenheyt veel ergher mochte maken, dan hy self is, so waert goet dat de ouerste Landtrichter daer een insien op woude nemen.

Christus wort vandē Papē in een bete broots besloten.

Aldus seydē de Jodē van Christo ooc.

Twee daghen daer na, den xxvi. dach in den April, int Jaer M.D. ende xxxvi. ontrent der neghender vren vander nacht, is de onderstadthouder, dien sy een Castelleyn hieten, in den karcker met een scherprichter ende Scharianten gekomen, als Martinus noch sliep. Tot dē welcken hy seyde, waer gaet ghy henen, mijn vriendē? Jck mercke doch wel, ende sie wat ghy doen wilt, namelick, ghy wilt my in de Riuiere worpen, op dat my niemant vanden volcke en soude sien: maer God die alle dingē merct, die sal v lichtelick sien. Jc ga nv, op dat ick met hem eewelick leue: ende ick bidde hem, dat hy v sodanighen kennisse verleene, dat

Martinus wort wt dē karcker ghehaelt om gedoot te worden.

M.D.XXXVJ.

ghy uwen boosen raet ende daedt moecht bekennẽ: nv laet ons gaen inden naem des Heeren.

Als hy dit ghesegt hadde, is hy opgestaen, eñ heeft hem vandẽ scherprichter laten binden, om also tot den doot te gaen. Doe hy wt den karcker ghinck, beual hy allen den gheuanghenen den Heere: van welcken het meeste deel gheweent hebben, sonderlinge de ghene, die van hem de smake des godlicken woorts ontfanghen hadden: ende dese vermaenden hem wederom seer, dat hy wel ghemoet ende getroost soude zijn. Als hy wt der stadt gheleydt wart, badt hy God voor de Ouericheyt ende den Raet, die hem also handelde; ende vermaende den ghenen die hem na volchden, datse haer souden wachten van den beelden dienst.

Doen hy nv aen den Oeuer des Riuiers (Isara geheeten) gekomen was, ende de scherprichter hem aen den eenen voet gebondẽ hadde: heeft hy als een ghetrouw diender ende warachtich ghetuyge Jesu Christi, den onderstadthouder ghebeden, dat hy so langhe den Hencker soude laten vertoeuen, tot dat hy een weynich gesproken hadde. Welck als hem toeghelaten was, heeft hy het volck die hem met grooten hoopen gheuolcht waren, gheleert ende vermaent, datse van gantscher herten ende met aller vlijtichheyt het Euangelium ons Heeren Jesu Christi souden volghen, ende dat neerstelick ouerlesen: so om haerder salicheyts wille, welck daer in voorghehouden wert, so oock om te schuwen die dwalinghen, misbruycken, ende ongodlickheyden, in welcke haer de Paus met grooter onwetenheyt behielt. Want, seyde hy, wilt ghy hem volghen, so sult ghy stracx na der hellen gaen: want hoe godloos dat haer leeringhe eñ discipline is, moecht ghy lichtelick mercken wt haer leuen, dat sy in alle boosheyt eñ schelmerie ouerbrengẽ. Daerom volcht lieuer den Heere ende onsen Salichmaker, daer ghy een salich leuen sonder eenich perikel beuinden moecht. Dit eñ anders meer, dwelck niet beschreuẽ en is, heeft hy onderhalf vre lanck ghepredict met grooter verwonderinge der toehoorders, die hem seer begeerlicken hoorden: also datter seer veel warẽ, diet beschreydẽ dat de goede man so omme gebracht soude werdẽ.

Martinus vermaẽt het volck.

Maer de godloose Hencker, diet verdroot so langhe te toeuen, die lieuer een dronck wijns, dan sulcken salichmakenden voetsel des woorts Gods ghehadt hadde, heeft hem seer onbeleefdelick beuolen, dat hy een eynde maken soude. So heeft Martinus aen den Oeuer des Riuiers op zijn knien gheuallen, ende heeft God aenghebeden, begheerende van hem vergheuinge van alle zijnder sonden, door het lijden ende den doot onses Heeren Jesu Christi.

Sijn laetste woordẽ waren: U beuele ick O Heere Jesu Christe, mynen gheest. So heeft de Hencker een kleyn touwe om synen hals gheworpen, ende dat so langhe ghedrapt, tot hy ter aerden viel, daer na heeft hy den Godsalighen man in de Riuiere ghestooten, houdende hem by den eenen voet, die ghebonden was, so langhe als hy hem noch roerde: daer na sneet hy het touwe af, ende liet het lichaem in de Riuiere drijuen. Also is de vrome Martelaer Jesu Christi van deser weerelt ghescheyden.

Martinus wort ghewoorcht ende int water ge worpen.

Een Lantman te Zierickzee.

Jesus

IEsus Christus onse eenighe Salichmaker danckt synen hemel-schen Vader, dat hy zijn godlicke wille van den wijsen en verstan- M.D.xxxvj.
dighen verborgen hielt, ende den kleynen openbaerde: also heeft de Matth. 11. d.
Heere ghewisselick het ghene dat veracht is na der weerelt, verko-
ren, als Paulus segt, op dat hy daer door den machtighen ende den wij-
sen beschaemt maeckte, als wy daghelicx in veel klaren exempelen be- 1. Cor. 1. d.
vinden.

In Zeelant was een eenvoldich Lantman, welcke te Zierickzee ghevanghen ghebracht is, om dat hy niet en woude ghelooven, dat in het Misbroot warachtich God ende mensche was. Dese heeft so vast op dese warachtighe meyninghe ghebleven, dat hy daer gheensins was af te brengen: ende hoe wel hy ongheleert was, so heeft hem God de hemelsche Vader, also versterct, dat hy gheenderley wyse der valscher ende bedriegelicker Mispapen ende Moniken woorden gehoor gegeven heeft. So is hy ten laetsten daerom ten vuere verwesen, ende ghevoert op het Galghenvelt. Hier heeft hem een Jacopijn Monick (dien hy om de ghelijcke pluymen, ende onnutte gheklap een Exter noemde) seer met zijn afgodisch cruyce ende ander beuselinghen gequelt. Maer hy heeft altijt den Heere aengheroepen, ende stadichs in synen mondt ghehadt, Vader, Vader, hemelsche Vader. Ende is also aen een stake ghestelt, ende men heeft een doeck met poeder om zijn hals ghehanghen: de Hencker heeft een bussel stroo oft twee (want daer te lande niet veel houts en wast) om zijn lichaem gheset, ende dat aengesteken: also heeft dese goeden man zijn leven ghelaten, ende de waerheyt met zijn doot beseghelt, die hy in zijn leven beleden hadde.

Wie isser doch onder alle de wijsen, hoochgeleerdē en kloecksinnigen Doctoren, die de waerheyt beter gevonden hebben met haer groote vernuftheyt, dā desen in zijn eenvoldicheyt? Haer verstāt is tot ydelheyt gekeert. Maer dese man heeft door de genade des Heerē gewetē, en gehadt de kennisse Gods: daerom verworp hy den blinden, dooven en stommen Afgod. Hy heeft gheweten, dat Christus sittet aen de rechter hant zijns Misgodt.
Vaders inden hemel: ende daerom en gheloofde hy niet den ghenen, die daer roepen, hier is Christus, ende daer is Christus. Och God, dat de Klaghe.
menschen noch so blint zijn, en achten dat broot oft koecxken voor haren God. Dat leeren ons doch katten, muysen en honden wel: wāt het moeste ymmers een arm Sot, ick late staen, een God zijn, die hem van sulcken ghedierte soude laten eten. Verlicht haer ooghen O Heere.

Claudius de Schilder.

CLaudius le paintre ghebooren te Parijs, inde voorstadt te S. Marcell, een Goutsmit van zijn Ambacht, heeft te Geneve in de ghemeynte Gods ghewoont ontrent drye iarē lanck. Daer na heeft hy voor hem genomē, wederom tot Parijs te keeren: en zijn ouders, maechschap en vriendē der genaden deelachtich te makē, die hy van God ontfangen hadde, en haer tot de kennisse des warachticheyts brengen. Maer sy hebben hem overgelevert Morino dē amptman over dien die den hals verbuert hebbē: welcke als hy zijn belijdenisse gehoort hadde, daer hy de puere leeringe des Evangeliums in betuychde, heeft hy hem verdoemt om levendich verbrant te worden. De hoochste Raet des Parlaments verbeterende het vonnis Morini, gelijct kostu-

M.cccc.xl. melick is, heeft daer noch veel by ghehanghen, datmen hem de tonghe soude wt snijden.

De tonghe wt snijden.

Als hy in Malberts strate ter doot gheleydt wart, heeftmen een sonderlinghe groote stantuasticheyt aen hem ghesien. Hy was also wel ghemoet, alsmen wt zijn wesen, gesichte ende ghelaet mocht mercken, dat hy alle spiticheyt die sy hem aen deden, de wijle hy ter doot ghinck, met blijder herten, ende vroplicken ghelaet gheswillichlick leedt en verdroech. Den selfden moet ende goede gherusticheyt heeft hy oock in het vuer behouden, daer hy leuendich in verbrant is, int Jaer ons Heeren ende Heylants Jesu Christi, M.D. ende xl.

Stephanus Brun.

Stephanus Brun een lant bouwer van Rutiers in het Wisdom van Ambrun in Delphinat, heeft de kennisse des Euangelischer warachticheyts ghehadt: ende is van Gaspar Augerius de Gap, des Bisschops Rentmeester ende ontfangher, veruolcht, om dat hy alleen begheerde dat de goederen van Stephanus Brun, verbuert en gheconfiskeert souden werden.

So heeft hy dan met alder vlijticheyt daer toe ghearbeyt, sonderlinge door het behulp van Domicellus een grauw Monick, die Kettermeester was. So is hy gheuanghen ghewozden int Jaer M.D. ende xl. in de maent September: ende na dat hy beleden hadde, wat hy van de Religie hielt, is hy verdoemt te vuere om verbrant te worden. Als hy daer henen gheleydt wart, was hy also onuerschrickt ende so wel gemoet, dat hy tot zijn vyanden seyde, Wat sult ghy my doch doen? Ghy meynt dat ghy my mijn leuen sult nemen: maer ghy zijt verre verdwaelt, want aldus wort my by mynen God het eewich leuen ghegeuen, daer ick nv toe ga, om te beeruen. Daer na heeft hy het volck vermaent, dat sy God alleen door Jesum Christum souden dienen ende aenroepen. Als hy tot de plaetse, Plauuol ghenaemt, gheleydt was, heeft hy met sodanigher stantuasticheyt ende moedicheyt den doot gheleden, dat de Vyanden des warachticheyts moesten wt doen roepen ende verbieden, datter niemant van synen doot voordaen meer mochte vertellen oft vermanen, dan die een Ketter gheacht woude zijn, ende met gelijcke straffe gestraft worden.

Vrijmoedicheyt ende troost.

Merct hoe dat sy willen blint zijn.

Robertus Barns.

Robertus Barns, gheboren in Enghlant, niet verre van Lynna, welck ligt in der Nortfolckscher heerlicheyt, is in synen ionghen daghen een Augustiner Monick ghewozden: ende want hy een seer goet verstät hadde, is hy inder hepliger schrift Doctoor geworden. Daer na heeft hy wt Luthers boecken de Euangelische waerheyt gheleert, ende de selfde wederom teghen het rijck des Antichrists opentlick ende vlijtichlick den volcke ghelcert. Daerom is hy oock daer na int Jaer ons Heeren M.D. ende xxv. door de dienders des Babylonischen rijcks, voor het gherichte ontboden, en ten laetsten van den Bisschoppen van Londen, Roffen, Bathoniens en Asaph, ouer xxv. artikelē de ceremonien belangende, verdoēt, dat hy by den Cardinael

dinael soude wederroepen. Als sy hem nv in gevanckenisse hadden ghe worpen, heeft hy in het derde Jaer wtghebroken ende ontloopen, ende is in Duytslant by Martinus Luther gekomen, ende aldaer met andere liefhebbers des godlicken waerheyts etlicke iarē onderhoudē geweest.

Ten laetsten als hy hoorde dat Koninck Heinrijck des Paus vyant was, so heeft hy (wt liefde die hy tot zijn vaderlant hadde: ende begheerte om het suyuere woort des Euangeliums daer te planten, daer hy nv de beste oorsake toe meynde te moghen krijghen) wederom in Englant ghereyst, ende aldaer het louter Euangelium Jesu Christi ghepredickt.

Maer want der Papisten ghewelt daer noch de ouerhant hadde, so is hy te Londen gheuanckelick ghenomen, ende inden thorren ghelegt, int Jaer onses eenighen Salichmakers Jesu Christi, M.D. ende xl. in de maent Julij: ende is daer na opt Smitsuelt in grooter stantuasticheyt eñ vrijmoedicheyt leuendich verbrant, ende noch twee andere met hem.

Gilleken Tielman.

Gilleken Tielman woonachtich te Brusel in Brabandt, was een godvruchtich eñ eenuoldich man, seer vierich inden dienst der armen: also dat hy dickwils by nachte zijn ambacht dede, eñ by dage den krancken eñ behoeftighen bystont. Dese man hadde zijn affectien so gantsch ouerwonnen door de ghenade Gods, dat hy gheen menschen aen en sach, van wat opinie ofte Secten dat sy oock waren: hy was eenen yeghelicken bedienstich eñ behulpich, hy bewees eenen yegelick reuerencie. Het gheschiedde ontrent den Jare ons Salichmakers M.D.xl. datter een Joncvrouwe haer testament maeckte, met welcker Gilleken goede kenneschap hadde: eñ sy hadde veel vā haer goet den Papen eñ Moniken bestelt, om datse voor haer soudē bidden. So is Gilleken tot haer gegaen, eñ seer soetelick vermaent, datse sulcx doende niet wel en dede, ende seyde: O Joncvrou, ghy weet wel dattet v onmogelick is met uwen voet de zee te besluyten: alsoo ist v oock onmogelick te vernoeghen eñ te veruullen den buyck van alle dese Moniken eñ Papen. Als de Joncvrouwe dus van Gilleken vermaent eñ onderwesen was, wederriep sy haer testament: ende besteide dat ghelt den armen, dat sy de Conuenten ende Papen gemaect hadde. De Parochiaen vander Capellen dit vernemende, dat hem also den roof wt synen mont ontnomen was, ende oock aensiende dat Gilleken ouer al veel siecken ginck besoecken, ende waer hy quam, dat daer der Papē dienst niet veel begheert wardt: heeft hem beclaecht eñ doen vangen als een ketter. De wijle dat hy ghevangen lach, ende men in langhe tijt gheen beklach oft vonnis ouer hem en dede, so was hy in de geuanckenisse de geuangenē bedienstich, den karckerwaerder behulpich eñ so ghetrouw, dat hem de karckerwaerder wel op der straten betroude te gaen, om water, hout, eñ ander dinghen te halen. Ten laetsten hebben sulcx benijt de vyandē des waerheyts, eñ hebben hem sterckelick als een ketter beschuldicht: ende Gilleken geuraecht zijnde, heeft seer onuersaecht de Euāgelische waerheyt beleden, ende de Papistische superstitie ende afgoderie verworpen. Daer na is hy op een pijnbanck geworpen, om datmen van hem weten soude, wie dat al van zijnder geuoelen waren: maer hy en heeft niemant willen bedraghen. Als sy nv de tormenten te wercke leyden, so is hy

Vermaninge van der papē gierichteyt.

De bedinstic heyt eñ ghetrouwicheyt

Hy wert gepijnicht.

M.ccccc. xlj. gantsch flauw van lichaem geworden, so datmen meynde dat hy sterven
soude onder des Scherprichters handē: eñ in dese flauwicheyt bleef hy
so lange, dat sy hem by den vuere brenghen moesten, eñ een warm sup=
pen gheven, op dat hy mocht bekomen. Doe seyde Gilleken: O goede
God, maeckt ghy oock dat mijn vyanden moeten mijn dienaers zijn tot
mijnder gesontheyt? Daer na dreychden sy hem dat hy om zijn hartnec=
kighe ketterie verbrant soude werden, ende dat hy schande hebben sou=
de voor alle menschen: maer Gilleken sweech tot al wat sy seyden. Doe
vraechder hem een, oft hy oock wel verstont watmē hem seyde: Hy ant=
woordde, Ja, segghende: dat een Christen anders niet en derf verwach=
ten: want Christus zijn Jongers niet anders beloeft en heeft. So is hy
verwesen opentlick verbrant te werden. Welcke doot hy stantvastelick
om den naem Christi gheleden heeft. De armen bedreven seer grooten
rouwe, ende beklaechden hem seer na zijn doot, ende een yeghelick ghaf
goede ghetuyghenisse van zijn onberispelick leven voor den menschen.

Aymont de la voye, Regent vā groote Saincte foy, in Agenoys boven Dordoigne.

IN't Jaer onses Heeren M.D.xli. ontrent drye weken voor Kers=
dach, was bevolē vanden Hove van tparlament vā Bordeaus, dat
men vangen soude M. Aymont de la voye, die het Euāgelium Je
su Christi predikende was binnen der stede van Saincte foy in A=
genoys: welcke bedraghen eñ beschuldicht was vanden Parochiaen, eñ
sommige ander Priesters der selfder steden, die daer seyden, dat haer ge=
woōlicke winninge door zijn predikinge vermindert was. M. Aymont
wart drye dagen van te voren gewaerschout eñ vermaent, dat hy soude
willen wech gaen, eñ de perikelen ontvlien. Hy antwoordde, ick ware
Hy en wil niet vlieden. lievert noyt geboren geweest, dan dat ick sulcx doē soude. Het en is offi=
cie niet (seyde hy) van eenen goeden herder, te vlien alsmen de perikelen
siet komen, als Christus spreect Joan. 10: maer moet blijven, dat de scha
pen niet en verstroyen. Nv dan, de Heere heeft my de genade gegeven,
dat ick v zijn Evangelie soude predikē: eñ nv om een besoeckinge soude
ick wech loopen? Men mocht dencken dat ick niet dan fabulen, droomen
eñ ander dingen tegens God gepredickt hadde: so souder veel geargert
werden. So bidde ick v dan, dat ghy my daer niet meer van spreken en
wilt: want ick weet dat het ghene dat ick ghepredict hebbe, warachtich
is: eñ om dat te bevestighen, wil ick daer voor lijf ende siele te pande stel
len, eñ seggen met S. Pauwels, Ick en ben niet alleē bereyt gebonden
te zijn, in de stede van Bordeaus, maer oock aldaer om Christi wille te
sterven. Als sy dese groote volstandicheyt sagen, en hebben sy hem niet
meer ghequelt. Doe nv de Huyssier quam om hē te vangē, bleef hy drye
dagen binnen der stede: Binnē desen tijt dede M. Aymont drye verma=
ningen voor dē volcke, met een wonderlicke memorie, verhalende al dat
Wat de Euā gelische pre= dikinge doē kan. hy in voorleden tijden geleert hadde: eñ woude duysent lijven daer voor
stellen, om dat te bevestighen, waert dat hy so vele hadde. Dit beroerde
het volck seer: want sy aenmercten zijn onnooselheyt eñ liefde, eñ seydē:
Is hy niet de oorsake datmen so veel niet en speelt, ofte droncke drinct,
eñ dat veel quaetdoenders van haer booshept afstaen? eñ begonnen also
dē Huyssier te genakē om hem te verlossen: Dwelck M. Aymont geen=
sins

sins woude gedoogen, roepende houdt op: mijn broeders eñ vrienden, en belettet doch mijn martelisacie niet: wāt sulcx is de wille Gods, dat ick om zijns naems wille lijden sal, welcke men niet wederstaen en mach. Doe besloten de Raetsheeren eñ namen den last aen, van hem te vangē, eñ van hem te Bordeaus te brengē, eñ dat de Huyssier weder keerē sou de. Drye dagē daer na was hy geleydt met grootē geselschappe te Bordeaus: daer terstont veel getuygen gehoort werdē, tegens hem, waer af het meeste deel al Papen waren, wtgenomen de heere van Riuerac een groot pluymstrijcker: welcke hem beroēt hadde, al soudet hem kostē duysent kroonen, dat hy M. Aymont soude doen branden. Eñ hoe wel dat hy de getuygen wederleyde, so en hebben hem de rechters daer in gheen gehoor gegeuen: maer sy hebbē het getuygenisse der Papen ontfangen, die principalick al vanden Wagebuer ghetuychden. Want hy hadde hen altijt voorgehouden, dat Jesus Christus ons alleen suyuert. Ock wederleyde M. Aymont den eersten ende tweeden President. Den eersten wederleyde hy, om dat de President het Parochiaenschap dat dē geuangen toebehoorde, voor een van zijn kinderē verkregē hadde. Den anderē om dat hy een Neef was vanden eerstē, welcke zijn wederpartie was. m.cccc. xlij

Voort is hem oock toegelatē, hem seluē te ontschuldigē: dwelc hy wel met xxvij. oft xxviij. mannē van eerē gedaen heeft, die van zijnder onnoo selheyt getuygen waren. Maer sy en zijn alle niet ontfangen: wāt sy seyden datse oock suspect waren, als offe van zijnder secten mochten zijn. Ghewelt eñ gheen recht.

Als hy nv aldus geuangen lach ontrent acht oft negen maendē lanck, leedt hy seer veel verdriets: maer hy verdroecht al geduldichlick door geloone eñ hope. Binnē desen tijt was hē dicwils geseyt eñ gebootschapt, datmen hem in korten tijt brandē soude: welcke nieuwe tydinge hy met sulckē vruecht ontfinc, dat zijn vyandē des verwonderdē. Hy bleef altijt wel gemoet, seggēde met Paulo, ic begeere vā desen lichaē ontbondē te zijn, eñ met christo te wesen, Christus is mijn leuē, eñ tsteruē eē gewin.

Hy beklaechde seer, dat hy de waerheyt niet klaerder den volcke voor gestelt hadde, gelijck hem God die te kennen gegeuen eñ gheopenbaert hadde door zijn woort: Ja beklaechde oock met suchten eñ weenen, dat hy niet gheleeft en hadde ghelijckt een Christen betaemt, hoe wel nochtans dat hy voor den menschen een onstraffelick leuen leydde, daer oock zijn vyanden goet ghetuyghenis af moesten gheuen.

Ten laetsten inden Jare M. D. xlij. ontrent den xxviij. dach Augusti, hebben de rechters zijn Proces geeyndicht, eñ alle zijn onschult ende wederlegginge verworpen: eñ men heeft hem de groote boeyen aenghedaen, dwelck een seker teecken des doots is. Des woensdaechs daer na, is hy buyten alle ordinancien seer wreedelick gepijnicht geworden, om dat hy soude beklappen alle die met hem van eender geloone warē. De eerste President grijpende hem byden baerde, riep tot hem: segt Boeue, segt, want ghy zijt verwesen, daer en gebreeckt niet meer dan uwe medeghesellen te weten. Wat ghesellen meynt ghy? seyde M. Aymondt, want ick en hebbe anders gheen, dan die daer weten ende doen den wille Gods mijns Vaders, het zijn edelen oft Kooplieden, oft Ambachtslieden, oft andere. Als hy gepijnicht wart, seyde hy: Dit lichaem sal steruen, maer de gheest sal leuen, ende trijcke Gods sal eewich dueren. Als hy ontrent twee vren lanck ghepijnicht wart, viel hy in onmacht, want hy was teer van leden: maer als hy tot hem seluen quam, sprac hy: mijn Heere mijn God, waer toe hebdy my verlaten? De tweede President Bouē recht ghepijnicht.

M.ccccc.xlij. seyde tot hem: ghy erghe Lutheraen, ghy hebt God verlaten. Aymondt
antwoordde, Ey mijn heerẽ, waerom pijnicht ghy my so seer? O Heere
vergeeftet hen: want sy en weten niet wat sy doẽ. De President seyde,
Siet doch, dese schelm die bidt voor ons. Maer M. Aymont en heeft in
alle syne tormenten niemant genoemt oft beklapt, hy leedt de pijne seer
pacientelick, eñ seyde: Ick meynde meer medelydens inden menschen te
vinden, dan ick ghedaen hebbe. Nv dan ick bidde den Heere, dat ick by
hem ontfermherticheyt vinden mach.

Daer na wart hy inde geuanckenisse gesloten aenden thorre der vrij-
heeren, welcke seer nauw is, tot des Saterdaechs toe. Doe wart zijn
vonnis gelesen smorghens ten acht vren, dat hy leuende soude verbrant
werden: alst hem vkondicht wart, was hy gantsch onuerschrict, eñ loef-
C. carmelitẽ de God grootelick van zijn genade. Terstont deden sy hem halẽ C. A.
A. augustinẽ J. M. om hem te biechten: maer hy en wildese niet ontfangen, maer be-
J. iacopinen gheerde den Pastoor van S. Christophel, eñ seyde tot dẽ Monikẽ: maect
M. Minder v alle van hier, ick sal dẽ Heere mijn sonden belijden: ghy siet dat ick ge-
broers. noech beroert ben vanden menschen, wilt ghy noch meer beroeringhe
toebrenghen? andere hebben mijn lichaem, wilt ghy mijn siele wech ne-
men? Maect v doch van hier.

Doen quamen tot hem twee raetsheerẽ van Longa, eñ van Cassagne
om hem te vertroosten: maer hy was so vroom indẽ geloone, dat hy haer
self vertroostede. Daer na siende datmen den Parochiaen van S. Chri
stophel verbodẽ hadde hem te biechtẽ, so nam hy een Carmelijt, dẽ min-
stẽ onder alle de Monikẽ, welckẽ hy by hem hielt, eñ dede die andere vã
daer gaen: sy bleuen so langhe alleene tot dat hy den Monick bekeerde.

Daer na brachtmẽ hem te eten vandẽ middach: so liet hy daer by komẽ
den bewaerder des geuanckenisses, zijn wijf, eñ zijn dochter, tot welckẽ
hy seyde: Ick hebbe van God mijn begeerte verkregen. Want het is nv
ontrent acht iarẽ, dat hy my de kennisse zijns woorts verleent heeft: doe
quam my lichtelick te voren dat ick om zijns woorts wille te Bordeaus
steruẽ soude, dwelck ick nv gae veruullẽ. Ontrent een vre na eten, qua-
men ter geuanckenissen den eersten eñ tweedẽ President, de Cassagne,
Van het Longa ende ander Raetsheerẽ. Doe began M. Aymont van het Auent
Auentmael. mael te spreken, eñ seyde: dat hy geloofde, dat so dickwils de Christenen
in een ghemeynschap eñ vrede vergadert waren, in de belijdenisse eenes
geloouẽs, eñ namen also het broot des Heerẽ: dat sy dan warachtichlick
de gemeynschap des lichaems eñ bloets Jesu Christi hadden. Eñ leyde
met een sonderlinge ghenade Paulum wt, 1. Cor. 11. ende ander plaetsen
der heyligher schriftueren. De tweede President schoerde de redenen,
Vagheuuer ende seyde: wy moeten spreken wat ghy gheuoelt vanden Vagheuuer.
Aymont antwoordde, dats wel ghesept, ick sal v segghen mijn ghenoe-
len. Ghy weet wel dat in der schriftueren, vaghen, suyueren ende was-
Heb. 9. d. schen een dinck beteeckenen: ende daer staet gheschreuen, * hy heeft ons
1. Joan. 1. c. ghewasschen in zijn bloet. † Ghy zijt verlost niet met gout, maer met dẽ
† 1. pet. 1. c. bloede Christi: Ende hebt ghy niet ghelesen dat Paulus in zijn brie-
* Ephe. 1. b. uen sulcks menichmael segt, * dat wy door het bloet Christi van son-
den ghesuyuert zijn? De tweede President seyde, dat de brieuen met
den kinderen om Mostaert ghingen. Met den kinderen? seyde M. Ay-
mont, ick vreese dat ghijse niet veel gelesen en hebt. Doe seyder een Mo
nick: M. Aymont, ghy soudt hen met eenen woorde payen, ist dat ghy
segghen wilt, datter een plaetse is daer de sielen na de doot ghesuyuert
werden.

M. D. xlij.

werden. Hy antwoordde, dat late ick v segghen. Hoe? wilt ghy my doen verdoemen, ende doen segghen dat ick niet en weet? De tweede President seyde. In dese vre sult ghy steruen, eñ en meynt ghy niet int Vagevuer te gaen? ende als yemant sterft in een daghelicksche sonde, sal hy terstont int Paradijs gaen? Hy antwoordde, dat zijn gheloove so vast op God stondt, dat hy niet en twijfelde hy soude noch huyden int Paradijs gaen. De Presidēt vraechde hem, waer is het Paradijs? Aymont antwoordde: daer God met zijn maiesteyt ende heerlicheyt is. De eerste President seyde: De Canones maken mencie van de ouerledenen eñ ghestoruenen: maer in uwe sermoenen en hebt ghy noyt anders dan de armen gherecommandeert. Hy antwoordde, dat ick dede, moest ick bewijsen wt Gods woort: maer in de Canones en hebbe ick niet gestudeert. Doen vraechden sy hem, of hy de kercke ende haer ordinancie verachtede: Hy antwoordde, Ick ghelooft al warachtich ende goet te zijn, dat de kercke ordineert ende instelt, welcke door het bloet Jesu Christi wedergeboren, ende op zijn woort gefundeert is. De President vraechde hem, wat kercke is dat? doe seyde hy, ghy moet wetē dat Ecclesia een Griecx woort is, ende een vergaderinghe beteeckent: ende in dese vergaderinghe daer de gheloouighen tsamen komen ter eeren Gods, ende tot opbouwinghe des Christelicken Religioens, dat daer warachtelick, na de beloften ons Heeren Christi Jesu, de heylighe gheest met hen is.

Van den Paradyse.

Van der kercke ordinācie.

De tweede President seyde: hier wt volcht datter veel kercken zijn: ende waert dat de Ambachtslieden oock vergaderden, het ware een kercke. Hy antwoordde, het en ware niet onghelijck, datter onder de Christenen veel ghemeynten waren: Want S. Pauwels segt wel: Alle de ghemeynten die in Galatien zijn: ende nochtans alle ghemeynten zijn maer een kercke. Doe seyde de Raedsheere van Longa, de kercke daer ghy af segt, is dat niet daer int gheloove af staet: Ick gheloove een heylighe alghemeyne kercke? waerop hy antwoordde: Ick gheloove, die warachtelick.

Van de ghemeynte.

De tweede President vraechde, wie het hooft vā die kercke was? Hy antwoordde, Jesus Cristus. De Presidēt vraechde: isset de Paus niet? Hy antwoordde, Neen. Doe seyde de Presidēt: wat is hy dan? Aymōt antwoordde, Hy is een dienaer, ist dat hy een man van eeren is. Want de Bisschoppen zijn dienaers, alsser staet 1. Cor. 4. Datmen ons soude achten als dienaers eñ wtdeylders der secreten Gods. Men vraechde hem, of hy niet en ghelookde aen den Paus? hy antwoordde, dat hy hem niet en kende. Sy vraechden hem, of de Paus niet een nacomelinck van S. Peter en ware? Hy antwoordde, is hy ghefundeert op den warachtigen steen Jesum Christum, so gheloove ick dat het ghene dat hy dan doet, seer wel ghedaen is. Doe seyde de tweede President: O arme mensche, ghy doet my groot medelijden hebben, ghy gaet v verdoemen. Aymont antwoordde, verdoemen? verdoemen? verdoemen? ende riep met luyder stemmen, Och wat een vertroostinghe. Maer daer en teghen hope ick veel anders: want huyden sal ick mynen God sien. Eñ wie sal my scheyden van de liefde Christi? perikel, of sweert, of hongher, of naecktheyt? Neen. Niet en mach my scheyden. Maer ick hebbe groot medelijden met v allen.

Van den Paus.

So zijn sy van hem ghescheyden, dan alleen de Moniken bleuen by hem. Daer na als hy wt der geuanckenisse ter doodt waert ginck, sangk hy dē Psalm, In exitu Israel de Egypto, dat is, Als Israel wt Egyp-

M.d.xlij. ten ghinck. Als hy voor S. Andries quam, woudense hem God ende Mariam, ende de Justicie doen vergiffenisse bidden.

Mariam te aenbidden.

Hy badt God en de Justicie vergiffenisse: maer hy seyde dat hy Mariam niet misdaen en hadde: ende daer gheen misdaet en is, daer en dient gheen vergiffenisse. Van daer was hy gheleydt tot S. Lodowycks, en door de lanckheyt des wechs liet hy niet af van prediken, hem seluen versterckende, ende verblijdede, dat hy om den naem Christi mocht sterven, die om synent wille gestoruen was. Doe seyder een Huyssier, hoest eens, hoest eens, het is te vele ghepredickt. Aymont antwoordde, die van God is, hoort geern van hem spreken. Als hy voor een beeldt van Maria soude gaen, riepen veel luyden hem na, lasterende seere om dat hy het beelde niet en groettede, ende dat hy alleenlick Jesum Christum aenriep. Hy dat hoorende riep met luyder stemmen: Ick bidde v, O mijn Heere, mijn God, en wilt niet toelaten dat ick van v wijcke, ofte aen andere hulpe soecke, dan alleen aen v. Als hy nu ter plaetsen quam daer hy steruen soude, heeft hem de Scherprechter op der aerden nederghestelt om wat te rusten. Daer began hy de oorsake zijns doots te verhalen, en seyde: Mijn heeren, ick sterue om het woort en Euangelium onses Heeren Jesu Christi. O ghy Christenen hoort. Dat hoorende de Huyssiers ende Scharianten, hebben een beroerte ghemaeckt, roepende, Verhaest hem, verhaest hem, dat hy niet en spreke. Hoe? seyde M. Aymont, ick wil bewijsen dat ick geen ketter en sterue, maer een Christen: wert het my niet toegheIaten? Sy seyden, Neent. Eylaes, waerom dat? seyde hy. Doe sprack hy wat in de oore van den Carmelijt die hy bekeert hadde. Daer na nam hem de Scherprechter ende dede hem de leeder op klimmen. Doe riep Aymont ende sprack, O Heere komt in mijn hulpe ende en vertoeft niet: en veracht het werck uwer handen niet. Vergheeftet hen, want sy en weten niet wat sy doen. Mijn broeders, mijn heere ghy Studenten, ick bidde v doet neersticheyt int woort des Euangeliums. Daer en is anders gheen, dan het woort des Heeren, dat eewich duert. Leert den wille Gods kennen, en en vreestse niet die alleen macht ouer het lichaem hebben, ende niet ouer de siele.

Beelden die naers.

Een Carmelijt was van hem bekeert.

Int laetste seyde hy: Dit vleesch strijt wonderlick tegen den Gheest: maer ick sal daer haestelick af ontslegen worden. O Heere in uwen handen beueel ick mijn siele. Mijn heeren bidt voor my. Ende dit ghebedt verhaelde hy dickwils: Heere mijn God, in uwen handen beuele ick mijn siele. So heeft hem de Scherprechter verworcht, ende zijn lichaem is met den vuere verbrant. Also is dese vrome Martelaer van deser weerelt ghescheyden int Jaer duysent vijf hondert end twee en veertich.

Constantinus, te Rouane.

TE Rouane was een, Constantinus ghenaemt, ende noch ander drye met hem, die om des pueren ongheualscheden Euangeliums wille, welck sy vromelick beleden, als ketters gheoordeelt ende ter doot verdoemt zijn. Als dese Constantinus de waghen sach, daermen het slijck ende ander vuylicheyt des stats mede plach wt te voeren, met welcken hy oock ter doodt gheuoert soude

worden

worden, seyde hy met blijden ghelaet: Wy zijn nv het wt worpsel ende des weerelts vuylicheyt, stinckende voor den menschen: maer laet ons blijde ende vrolick zijn, want de roecke onses doodts sal soet ende kostelick voor God den Heere zijn. M. d. xlij. De Christenen zijn het wtuacchsel.

Ende zijn also den Heere opgheoffert, int Iaer na de ghebborte onses Salichmakers Jesu Christi, M. D. ende xlij.

Ioannes Bec.

MEeester Johan Bec, te Essars geboren by Sedana in Brie; als hy om de leeringhe des heylighen Euangeliums langhe in den karcker ghesloten gheleghen hadde, ende veel swaer verdriets leet: so heeft hy nochtans altijt stantuastelic by zijn belijdenisse des Christelicken gheloofs, die hy te voren ghedaen hadde, ghebleuen. Om welcker saken wille is hy van zijn Papistische Priesterdom berooft, ende in handen des weereltlicken Rechters overgheleuert: van welcken hy ten laetsten te Troia in Campanigen leuendich verbrant is, in Junio int Jaer ons Heeren M. D. ende xliij.

Franciscus Bribard.

FRanciscus Bribard van Clemonen in Solorignen, diemen segt dat Secretarius des Cardinaels Bellay was: dese heeftmē om des Euangelischer volstandighe belijdenisse, eerst zijn tonge wtghesneden, daer na oock het leuen ghenomen.

Van de invvoonders van Merindolum ende Cabriera.

DE Inwoonders ende Burgers van Merindolum ende Cabriera zijn ontrent ouer twee hondert iaren (somen segt) wt den lande van Piemont in Prouencen komen woonen, ende hebben aldaer veel woeste, ongeboude eñ onbewoonde plaetsen in ghenomen, ende also door grooten arbeyt, verstandicheyt ende kloeckheyt gheoeffent, datse nv overuloedichlicken koren, wijn, olye, amandelen ende ander fruyt ende vruchten dragen, oock goede ende vet te beesten voedt. Daer nochtans Merindolum onwoonbaer, wildt, ende onvruchtbaer was eer sy daer in quamen.

Maer dese goede menschen, die God vreesden, den welcken de Heere altijdt het saet des Godsalicheyts ghelaten heeft, hoe wel datse veriaecht, verstroyt, veracht, met den beesten in het wilde moesten leuen: so hebbense nochtans ouer al den seghen des HEEREN mede ghebracht. Hoe wel dat haer de weerelt also ghehaet heeft, datmense alle schande ende spijticheyt ghedaen, alle oneerbaerheyt eñ verwijt opghelegt heeft, also datmense niet weerdich en achtede, die de eerde soude God gheeft dē godvruchtighen synen seghen.

voeden

M. d. xlv. boeden ofte draghen. Men heeftse met veelderhande namen ghenoemt, in alle landen bynaest bysonderlick: In tlant ontrent Lyons, warense ghenaemt Pauperes de Lugduno, dat is, de armen van Lyons: In Engelant, Polen, Englant, Schotlant, werdense Lollarts gheheeten: In Vlaenderen ende Artoys haddense de naem van datse met de Wolue int wilde woonden: In Delphinat hietmense met grooter verachtinghe Changnards, dat is, die onder de schaduwen sonder huysen woonen: maer sonderlinghe zijnse met den naem Waldenses ghemeynlick bekent gheweest. Welcke naem haer by ghebleuen is, tot dat de Luthersche naem verbreyt wart, welcke bouen allen anderen namē door haet ende nijt schandelick ende spijtich ghewo rden is.

De waerheyt wort altijt met leelicke namen verciert.

Waldenses.

Maer onder alle dese verachtinghe ende smadicheyt, heeft dat volck die te Merindolum ende Cabriera woonden, haer seluen so lieflick, manierlick, ende godvruchtelick ghehouden ende ghedreghen, dat in haer gantsch leuen ende handelinghe, de vreese Gods ghemerckt, ende groote ghetrouwicheyt ende rechtueerdicheyt beuonden wart. In dat kleyne licht der kennissen des warachticheyts, dat haer God ghegeuen hadde, hebbense alle haer vlijticheyt ghedaen, om dat selfde daghelicx meer ende meer aen te steken, gheen kost ofte arbeyt sparende, het zy om boecken der heyligher Schriftueren te verkrijghen, het zy om gheleerde eñ verstandighe menschen in de goddelicke leeringhe te doen leeren, ofte oock hier eñ daer, ia tot het wterste des weerelts toe, yemant te senden, daer sy verhoorden dat de glants des salichmakenden lichts verschenē was. Want als sy verstaen hadden, dat in etlicke plaetsen ende steden in Duytslant ende Switzerlant het Euangelium verkondicht wart: so hebbense int iaer M. D. ende xxx. twee mannen ghesonden, namelick Georgium Maurel, te Fressuer in Delphinat gheboren, haer Diender des woorts, een godvruchtich man, dien sy om gheleert te worden ter scholen ghehouden hadden: Ende Petrum Latomum wt Burgundië. Dese hebbense wtgesonden, om van de leeringhe des gheloofs eñ godsalicheyts met den ghetrouwen ende verstandigen Dienaren der kerckē te handelen: ende het ghebruyck ende de gantsche maniere des goddelicken diensts te bekennen: oock om te beuragen van etlicke saken het rechte verstant, die haer noch twijfelachtich waren. Als dese twee te Basel met Joan Ecolompadio, te Straesburg met Bucero ende Capitone, te Bernen met Berktoldo Haller, gesproken eñ ghehandelt hadden: so is Petrus Latomus te Diuiniocns gheuangen geworden, eñ in den karcker geworpen. Eñ Georgius is alleen wederom te Merindol ghekomen met boecken, brieuen ende beuel, ghelijck hy van der Duytschen kercken ontfanghen hadde: ende heeft opentlick daer verhaelt het ghene daer hy om wt geweest had, in hoe menighen ende grooten dwalingen dat sy noch staken, daerse haer oude dienders (die sy Baerden eñ Domen noemen) toe ghebracht hadden, ende van den rechten wech des godsalicheyts afgheleydet hadden.

Vlijticheyt van de Merindolanen tot Gods woort.

Hoe sy haer oude dienders noemen.

Als het volck dit verstont, so hebbense de beteringhe haerder kercken alsō ter herten ghenomen, datse wt Apulien ende Calabrien oude verstandighe, ende beuaren mannen gheroepen hebben, op datse met desen souden raet houden van de kercke te reformeren ende te beteren.

Summa het is so verre ghebracht, dattet den Parlamente ende den oppersten raet van Aquasexttén ter ooren ghekomen is, ende den Bisschoppen Papen ende Moniken van Prouencien seer beroert heeft.

Onder

Onder ander wasser een Monick, die van Dominicus secte was, Joannes van Roomē gheheeten, een seer wreet ende straf mensche, die van den Bisschoppen ende den Legaet van Auinioens macht verkreghen hadde, om te ondersoecken ende te vangen, die met den Waldenschen of Lutheraenschen naem beruchticht waren: welcke niet af en liet de gheloouighen te quellen ende met alderhande tormenten, die hy konde bedencken ofte gheuinden, te pijnighen. Van alle zijn wtgesochte tormenten was dat een bysonderlicxst, ende dat hy oock ghewoonlicxst ghebruyckede: Hy vulde hosen ofte leersen met heet smout, welcke hy aen de beenen dede trecken, den ghenen, die hy op een banck also doen binden hadde, dat haer beenē ouer een kleyn vuerken hingen. De eerste die hy also ghepijnicht ende ghemartelt heeft, waren, Michelot Serra van Cabrier, Marcus ghenaemt, ende Gulielmus Melus, ende veel andere meer na dese: die hy oock ten laetsten met een swaren pijnlicken doodt ommebracht. M.D.lxv. Des Inquisiteurs wreetheyt.

Als Franciscus de Koninck van Vranckrijck van dese wtghenomē wreetheyt des Monicks verhoorde, heeft hy aen het opperste Parlament van Prouencen brieuen ghesonden, ende beuolen datmen desen Monick soude vanghen: ende zijn saken onderuraecht ende beuonden zijnde, datmen hem soude dooden. Maer Joannes van Roomen, vernomen hebbende, door den genen die hem gunstich waren, wat perikel dat hem nakende was, is na Aueniocns gheuloden, om den roof te halen, die de wreede moorder wt de goederen van de inwoonders van Merindol ghekreghen ende vergadert hadde. Maer buyten zijn meyninge zijn de Roouen van zijn eyghen huysvolck berooft, diet hem al ontnomen hebben, dat hy met dooden ende moorden by een gheraept hadde. De Konick beueelt de Monick om zijn wreethz te dooden.

Kortelick daer na is hy in een kranckheyt gheuallen, daer hem de pijne so lastich ende banghe viel, datmen hem met gheenderhande remedie eenighe verlichtenisse mochte by brenghen. Hy stanck so seer, datter niemant by hem ghedueren en mochte: also dat hem de Jacopynen wt haer klooster in een gasthuys deden brengen: daer niemant, ia hy self en mocht de den stanck verdraghen, die wt zijn lichaem, dat vol sweeren was, ende van het gewormte leefde, wtghinck. Dewijle dat hy aldus in pijne ende weedom lach, riep hy dickwils, Och wie sal my verlossen, wie sal my dooden: Hy hadde de wille wel om hem seluen te dooden, maer de macht ontbrack hem. Also heeft desen goddeloosen eñ wreeden mensche, die so wenighen goduruchtighen mensche onghenadichlick vermoort had, door groote onlijdelicke pijne, in schrickelicker weemoedicheyt ende wanhope, zijn leuen gheeyndicht. Neemt hier aen desen monick een spiegel ghy bloetgierige Moniken.

Men heeft oock niemant gheuonden die hem heeft willen aenroeren om te begrauen, dan alleen een Conuers van der selfder Orden, die hem voor de heerlicke eere ende recht der begrauinghen (welcke hem nochtans niet toe en behoorde) met eenen haeck in dat verrot lichaem gheslghen heeft, ende also tot een graf dat hy daer toe ghemaeckt hadde, gesleypt.

Na de doot vā broer Jan vā Roomē, heeft de Bisschop van Sextien de veruolghinghe gheuordert, door Peironet zijn Officiael, ende heefter seer veel in de ghevanckenisse doen worpen. Daer de sommige door de groote tormenten, diemen haer aendede, de waarachticheyt verloochēt ende verswooren hebben: sommighe, die stercker ende stantuastiger waren beuonden, zijn ketters gheoordeelt, ende den veroordenden Rechter ouergheOfficiael.

M.D.lxv. overgheleuert: welcke doe was eene met name Meiranus, een wreet mensche, die sonder eenich ondersoeck ofte kennisse der saken te nemen, alle gader doodde, die de Officiael slechts ketters geoordeelt hadde. Dese heeft oock, niet langhe daer na, het loon zijnder ongherechticheyts en wreetheyts ontfanghen, als wy namaels noch hooren sullen.

Na de doot des goeden Stadthouders Cuisineti, heeft het Parlament ende den Raet van Sextien seer veel ghelooighen omme ghebracht, so lange als de heere Reuesti in den raet, des Presidents plaetse bewaerde. Welcke als hy van die macht ende officie ontsleghen ende verlaten was, is hy op zijn huys Reuestum ghereyst, daer hy met sulcken krachtighen sieckte ende pijne beuanghen ende ghequelt is gheweest, dat zijn huysvrouwe ende zijn huysghesin hem niet en heeft derren ghenaken: also heeft hy verwoet ende dul zijn leuen ghelaten, ende door zijnder boosheyt ende wreetheyt, een gherechtich loon ontfanghen. Zijn plaetse ende Officie heeft na hem M. Bartholomeus Cassaneus ontfangen. Dewijle dat hy President was, zijnder thien Burghers van Merindol te Sextien door recht gheroepen, van weghen ende teghen des Koninckx Procureur.

Godstraft de bloetgierige.

Maer als sy van etlicke goede ende goetgunstighe vrienden verstonden, dat den Raet voorghenomen hadde, haer onghehoort in den kercker te worpen ende te dooden: so en hebbense op den beschreuen dach niet derren komen: ende also om datse den recht dach niet waer en namen, zijnse als verachters des rechts veroordeelt ende verwesen. Om deser saken wille isser een vonnis ghegheuen, dat sonder onderscheyt man, wijf, ofte kinderen van Merindol met vuer verbrant soude worden, haer huysen vernieldt, haer olijfboomen ende ander vruchtboomen rontomme wtghesworpen, ende de gantsche plaetse verwoest: een yeghelicks mont was vol van sodanighen wreeden vonnis, dat noyt man dierghelijcke ghehoort ofte ghesien en hadde, een yeghelick verschrickte ende vreesde daer af, wie dat hoorde vertellen.

Een wreede sentencie teghen de ghelooighen.

Om dit te volbrenghen, arbeydden de gheswooren vyanden des waerachticheyts met aller neersticheydt, met alle haer macht ende vermoghen.

Maer en tusschen hebben de Merindolanen, door het behulp van Langeus, die te dier tijt des Koninckx Stadthouder ende Legaet was in Thoureynen, brieuen verkreghen, datse haer saken door recht beschermen souden moghen: dwelck sy ghedaen hebben, ende hebben haers gheloofs bekentenisse gheboden. Also heeft de Almachtighe God den godloosen haer voorneme een wijl tijts verhindert, op dat hy den goduruchtighen een weynich ruste soude verleenen: dwelck so langhe ghschiet is, ter tijt toe dat Joannes Minierus, de heere van Dopeda des raedts President ghewoorden is.

Dese Dopeda, wat hy veel vermochte in die heerlickheyt, so om zijns officien wille, so oock dat hy nv int afwesen van de heere van Grignano, de opperste macht in Prouencen hadde, als des Koninckx Legaet: so heeft hy alle zijn macht ende vermoghen daer toe ghelegt, dat hy het decreet ende vonnis des Parlaments teghen de Merindolanen niet alleen verstercken ofte volbrenghen soude metter daedt: maer oock als een diender des Duyuels en eenen boosen Buel, heeft hy tot dese wreetheyt (daermen nauwelicx yet meer soude konnen toe doen) veel meer toeghedaen, alsmen noch hooren sal.

Dopeda bloetgierich.

Als

Als nv de heere van Grignano wt Prouencen gereyst was, so heeft desen heerlicken President Minierus, alle oorsaken ouergheleght, die hem tot synen voornemen soude moghen dienen, om het Christen bloet te storten, ende haer goet te roouen. So heeft hy by een ghedreuen alle de krijchsluyden, die de Koninck doe in Prouencen gheleydt hadde, ende heeft daer toe ghenomen het heyr dat de Legaet des Paus te Auenioens ende in het gheheel Graefschap van Venits vergadert hadde. Also is nv dese stoute Capiteyn met ghewapender handt toeghegaen, om de Merindolanen ende Cabrieriten ende ander steden ende dorpen tot twee en twintich toe int ghetal, te verderuen ende omme te worpen. M.D.lxv.

Ende om dat hy sulcks te lichtelicker soude moghen doen, heeft hy den krijchsknechten veroorloeft, dat sy het al tot buet ende roof souden nemen, verbrandent al, ende doodent al, mannen, wijuen, ende kinderen. Eer dat hy te Merindolum quam, heeft hy eerst verbrandt ende berooft een stadt Rupem ghenaemt, Sinte Stephanum, Villelaurum, Lormarinum, Mottam, Cabrieretam, Sainct Martinum, Pipinum ende andere plaetsen die ouer den berch Lebrum laghen. Merckt dese Turcksche wreetheyt.

De Inwoonders van desen plaetsen, daer het meeste deel af te Merindolum gheuloden was, als sy so grooten onghestuemighen wreetheyt saghen, zijnse ghewecken in een Bosschagie Laura gheheeten, tot dat haer ghewelt ende wreetheyt, als een vlaghe ofte onweder, ouerghegaen soude zijn, ende verkoelt: Maer als sy saghen, datse altijt meer ende meer in wreetheyt ende boosheyt toe namen, ende datse haer seer na by quamen: so heeftet haer al te samen eendrachtelick goet ghedacht (wantse niet beters en saghen) datse huysvrouwen ende kinderen verlaten souden ende soecken waer sy henen mochten vlien: dat de vrouwen ende kinderen lichtelicker by den vyanden ghenade erlanghen souden, dan ofter de mans by waren, &c.

Niemant en soude met pennen konnen schrijuen, dat verdrietelick suchten, weenen, schreyen, huylen ende iammer dat daer ghehoort wart, in dat droeffelick scheyden, daer de man zijn lieue huysvrouwe, de vader zijn soete kinderkens in sulcken benautheyt lieten. Groot iamer

So zijnse dan in desen grooten noot, na dat de Dienders des goddelicken woorts een predikinghe ghedaen, ende na haer gewoonte ghebeden hadden, des auents ontrent den nacht wech gegaen om meerder ongheluck ende perikelen te schuwen. Predikinge.

Des anderen daechs vroech zijn de voetknechten ghekomen ontrent dese plaetse, daer dese vrouwen alleen sonder haer mans waren. Sommighe krijchsknechten die haer goedtgunstich, ofte met bermherticheyt beroert waren, zijn voor wt gheloopen tot de plaetse daer dese in de Bosschagie saten, op datse haer souden verkondighen hoe na by dat de vyanden waren: ende hebbense gheuonden al te samen eendrachtelick biddende, na de ghewoonlicke morghenpredikinghe die des morghens vroech gheschiet was. So haest als nv de vyanden aen dese plaetse quamen, so is terstont alle het goedt, dat dese arme menschē noch wt den brant ende roof behouden hadden, tot roof ghewordé. Sy hebben de vrouwen ende de maeghden gheplondert, de sommighe gheschent ende ontschaeckt, ghestagen, alle oneere ende wulpsicheyt met haer bedreuē: de sommighe hebbense verkocht, ende alle spyticheyt ende ongerechticheyt aenghedaen. Bidden.

M. D. lxv.

Hier en tusschen is Dopeda door den breeden Cadenetsche wech met zijn Ruyters te Peerde, midden door het bosch Laura na Merindolum ghereden. Als hy daer quam, heeft hy alleen een Jongelinck ghekregen, welcke hy aen een Olijfboom doen binden heeft, ende seer wreedelickē met Bussen doen doorschieten. In dit lijden heeft de Jonghelinck zijn ooghen altijts ten hemel waerts ghesleghen met luyder gheroep, welcke zijn godvruchtich ghemoet bethoonde. Sijn laetste woorden segtmen dat dese gheweest hebben: O Heere God, dese menschen ontnemen my dit ellendich katijuich leuen: maer ghy sult my om ws soons Jesu Christi wille, het eewich leuen schencken. So heeft hy seer godsalichlicken, doorschoten zijnde, zijn leuen ghelaten.

Merindol verbrant.

So is dan Merindolum, sonder eenighe wederuechtinghe inghenomen, berooft ende verbrant, ende door de grauers eñ arbeyders te gronde toe omme ghewORpen. Als nv Merindolum verwoest was, hebbense na Cabrieram met den gantschen hoop ghetrocken, dwelck sy belegt hebben den twintichsten dach in April. Ende als zijt langhe tijt ende menichweruen bestormt hadden ende beschoten, ende daer gheen hope en was van lichtelick te winnen: so hebben de President Dopeda, ende Polinus de Capiteyn ouer de knechten, de heer des stadts, by goeder ende vaster trouwe beloeft, dat sy beschicken ende maken souden, dat haer saken door den weereldtlicken Raet, sonder eenich ghewelt van wapenen, beroepen ende gheoordeelt souden worden: ende oock dat haer gheen gewelt ofte ongheluck soude geschien, waert dat sy de poorten openden. Dese belofte gedaen zijnde, hebben des stadts bewaerders ende beschermers de poorten terstont gheopent, ende hebben Polinum ende Dopedam met den gantschen krijchshoop inghelaten ende ontfanghen.

Meyneedicheyt der Papistē ouer dē Christenē in Cabriera.

Maer als dat meyneedich, dobbel ende Tyrannisch ghespuys in de stadt waren, so hebbense alle beloften ghebroken ende ouertreden. Dopeda heefter vijf ende twintich van den ghenen diet hem geliefde, doen vanghen ende binden, ende in een velt buyten der stadt doen brenghen, daerse de krijchsknechten seer wreedelick ghedoot hebben.

Daer na heeft hy oock een onmenschelicke wreetheyt ouer de vrouwen bewesen, van welcken hy daer veertich doen vanghen heeft, daer de sommighe van swangher ende bevrucht waren: dese heeft hy in een schure doen sluyten, ende daer na op vier hoecken het vuer daerin doen aensteken, ende alsser eenighe wtloopen wouden om den brant te ontulieden, so zijnse van den krijchsknechten met hellebaerdē ende spiessen weder inghedreuen.

Daer zijnder oock seer veel gheuonden die in holen eñ graften verborghen laghen: die twee ende twee ghelijck aenden anderen ghebonden geleydt zijn in de sale des Slots van Cambria, met den welcken de krijchsknehten haer moetwille ter doot toe bedreuen, ende haren spot eñ ghenoechte mede ghehadt hebben.

Ten alderlaetsten hebbē de Capiteynen ende beuels luyden ouer den Roffiaens ende moorders van Auenioens, in den Tempel gegaen, ende een groot ghetal van vrouwen, meyskens, ende kinderen aen ghegrepē, aen den welcken sy alle booshept ende wreethept ghedaen hebben, niemant sparende man of wijf, ionck ofte oudt.

De andere die op de selfde tijt, eñ daer na met verscheyden manieren ghe doodt zijn, zijn ontrent duysent in ghetale gheweest, met den welcken sy

ken sy, sonder onderscheyt ofte opsicht van persoonen ende iaren, so onredelick ende tyrannichlick gheleeft hebben, als of sy verwoedt ende rasende gheweest hadden. M.D.xlv.

Tot een eewighe ghedachtenisse van sodanighen heerlicken verkregen victorie, hebben de Papisten binnen der stadt Cabriera een colume opgericht, daer sy opghesneden hebben den dach ende het iaer, in welcke de stadt inghenomen ende gheplondert is gheweest, door M. Johan Minier Dopeda, in het Parlamēt van Prouencen opperste Presidēt, tot een memorie van sodanighen boosen wreetheyt, als oyt ghesien, ghehoort, ofte beuonden is gheweest.

Hier wt moghen onse nacomelingen verstaen, met wat middelen, dat de Roomsche Antichrist synen stoel des boosheyts ende des gruwels, te beschutten ende beschermen plach: die so seer in alle ongerechticheyt eñ quaetheyt versoncken is, dat hy hem seluen gheensins met eenige rechtueerdicheyt gherechticheyt ende waerheyt behelpen en kan. Maer hy moet zijn saken met ghewelt ende wapenen, met verdrucken, moorden, eñ dooden wtrichten eñ beschermē, daer heeft hy alleē zijn toevlucht in.

Daer en tusschen zijn de ghene, die wt Merindolum gheuloden ende in het geberchte, steenrotsen ende ander vlecken daer omtrent haer leuen behouden hadden, in grooter last ende noot ghekomen, door gebreck van etelicke spijse, om haer lichamen te onderhouden. Welcke van den President begheert hebben door etlicke van syne vrienden (eer hy noch aldusdanighen wreetheyt volbracht hadde) dat hen doch gheoorloeft mochte worden, vrij, met haer huysvrouwen ende kinderkens, erghens te gaen, alleen in haer hembde om haer bloot lichaem te bedecken. Maer Dopeda heeft zijn vrienden gheantwoort, Jck weet, seyde hy, wat ick doen sal. Daer en salder niet een wt mijn handen ontkomen. Jck salse seynden tot het lant vander Hellen, datse daer met den duyuelen woonē. Met dese ende dierghelijcke dreychwoorden, gaf hy den hooftmannen ende beueels luyden oorlof, om alle steden, dorpen ende vlecken in te nemen, omme te worpen ende te plonderen, daer doch niemant en was die hem seluen ter weere stelden, om hem seluen met kracht te beschermen. Maer dese heerlicke krijchsman die wt het raethuys ter oorloghe ende krijchshandel quam, heeft ouer den onnooselen, eenuoudighen, godvreesenden, ende ontschuldighen menschen zijn kracht, ia zijn tyrannische wreetheyt willen bethoonen.

Marten Vrnblock. Ian de Buck

met zijn huysvrouwe, ende Claes van den Poele.

TE Gent in Vlaenderen was een wel ghestelt rijck man, die des weerelts ghenuechte hanteerde ende lief hadde, ende wederom van de weerelt bemint ende gheacht wart: Hy was een groot dronckaert, tuysscher eñ speelder, ende oock door onwetentheyt een vyant der Euangelischer waerheyt, welcke hy niet hooren oft luchten en mochte, ghelijck sulcke vleeschelicke menschen pleghen, hy was een vischkooper van zijn ambacht eñ neeringhe. Op een tyt als

M.D.XLV. in de voornoemde stede een Predikant predikende was, ende seer groo-
ten loop hadde, om dat hy scheen de waerheyt eensdeels te openbaren, eñ
als Marten Urnblock zijn Sermoon oock gehoort had: heeft hem een
goet ende godvruchtich man aengheproken ende gheuraecht, wat hem
van sulcken predikinghe dochte, ende wat verstant dat hy daer wt had-
de? Eñ als hy niet en wiste te seggen, heeft hem een ander synen vrient
wederom gheraden, dat hy hem meer woude hooren, ende beter op zijn
woorden mercken, ende den Heere doch vuerichlick bidden, dat hy wat
verstants daer wt mocht krijghen: ende ick (seyde hy) sal oock voor v
bidden. Als hy hem nv dickwils ghehoort hadde, ende gheen soeticheyt
ofte eenich smake en kreech: so heeft zijn vrient hem gheuraecht, oft hy
oock den Heere badt? hy antwoordde, wat soude ick bidden, ick en weet
Hoe Urnbloc bekeert wart. niet waer ghy my mede quelt. Ten laetsten heeft hy door het vermanen
zijns vrients den Heere ghebeden, dat hy mochte verstant krijghen wt de
predikinge: dwelc hem de Heere oock gegeuē heeft. Want als hy op een
tijt hoorde, dat dronckaerts het rijcke Gods niet en soude beeruen: heeft
hy dat seer ter herten ghenomen, ende voort met zijn vrient, van sulcke
ende andere redenen beghinnen te spreken. Ende want hy beuandt, dat
zijn gheselschap daer hy mede plach te conuerseren, hem seer hinderlick
was, om een godsalich leuen te leyden: so heeft hy omtrent drye maendē
lanck wt der stadt ghereyst, ende sommighe godsalige broeders besocht,
die hem van als onderwesen ende gheleert hebben.

Een Christelick leuē. Als hy nv wederom quam, so heeft hy hem gheheel gheuoecht om een
Christelick leuen te leyden, afhoudende van alle Papistische superstitiē
ende afgoderie: den armen besoeckēde ende mildelick mededeyl ende van
het ghene dat hy hadde: Den geuangenen om der waerheyt wille heeft
hy vertroost, ia oock door een godsalighe stouticheyt, met goede verma-
ninghe wt der Schriftueren, hen gheuolcht tot het Schauot toe, ende
haer also openbaerlick voor eenen yeghelicken versterckt eñ vertroost.

De Parochipaep der kercken heeft hem eens ontboden, eñ gheraden
dat hy te Sacramente soude komen. Hy antwoordde, dat hy sulcx wel
Van dē Sacramente. begheerde, ende badt den Parochipaep, dat hijt dan woude wtrechtē na
de ordinancie Jesu Christi. De Paep antwoordde, dat hijt niet en sou-
de derren doen: ende badt hem wederom, dat hy hem woude laten ghe-
noeghen dat hijt ontfinghe ghelijck als de ander luyden doen.

Marten Urnblock aldus bekent zijnde, hebben tot hem gekomen alle
die den Heere lief hadden, eñ met malkanderen ouergeleyt, hoemen al-
derbest onder dit boos ende afgodisch geslachte, sonder eenige besmettin
ghe, soude moghen leuen. Eñ als sommige seyden datmen daer wel vrij
zijns geloofs soude mogen leuen, sonder veruolghinghe te lijden: heeft
Marten gheantwoort: Ja, dat is wel waer, so verre alsmen Christum
niet en wil belijden: want wt het belyden koemt het veruolch. Maer
Wt de belijdenisse koēt Veruolch. Matth.10.d gedenckt wederom wat Christus seyt, wie my niet en belijdt voor den
menschen: en sal ick oock niet belijden voor mynen Vader.

Ten laetsten heeftet des Antichrists dienaers, de Moniken eñ Pa-
pen verdroten, sorghende dat door sulcke luyden, haer komenschap van
gheender weerden en soude worden. So hebbense so veel ghedaen dat
Marten Urnblock geuangen is geleydt: terstont heeftmē hem van zijn
gheselschap gheuraecht, ende met smeecken ende dreyghen de selfde van
hem begheert te weten: Maer hy seyde dattet gheen broederlicke lief-
de en ware, yemant te bedraghen, daert doch halsen gheldet.

Onderuraecht

M.D.xlv.

Ondervraecht van de Moniken, wat hy gheuoelde van het Sacrament des Altaers, heeft hy gheantwoort: alst also na uwer ordinancie voortgestelt wort, so ist anders niet dan eenen gebacken God. Doe verhaelden sy dat wederō eñ seyden, gelooft ghy niet dat het lichaem Jesu Christi is tusschen des Priesters handen, als hy de misse doet? Marten antwoordde, dat Jesus Christus van de gheestelicke Prelaten hier een mael so qualick gehandelt is geweest, datmen hem hier niet meer vindē en soude. So heeft Marten veruolcht te seggen, op wat maniere dat de Christenen door den geloove deelachtich wordē des lichaems eñ bloets Jesu Christi: ende dat het broot bleef broot, ende de wijn bleef wijn: eñ datmen oock beyde de specien van broot eñ wijn behoorde te ontfanghē. Blijft het broot, ende de wijn, seyden de Moniken, waerom maect ghy dan so veel voeren om dat in beyde de specien te ontfangen? Martē antwoordde, al blijuense in haer der substancien, so zijn nochtans den gheloouighen, diet na de ordinancie Christi ontfanghen, heylige teeckenen van grooter verborghentheyt: eñ men behoortse te ontfangen als Christus self ingestelt heeft, onder beyde de specien: eñ geen mensche behoort so vermetelic te zijn, dat hy veranderen soude de ordinancie Jesu Christi, om daer yet af, oft toe te doene. Want Christus die des vaders wijsheyt is, wist wel wat hy doen soude: ende door zijn voorsichticheyt kon de hy wel de inconuenienten bemercken, die dese Leeraers voortbrenghen van nieus in haerder kercken.

Een gebacken afgod.

Beyde de specien in dē Sacramēte.

Ten laetsten na dat hy menichmael op de pijnbanck ghelept ende gepijnicht hadde gheweest, om zijn broeders te beklappen, eñ van hem de selfde niet konden weten, so is hy den achsten dach van Meye ghelepdt voor de vierschare des Raets van Vlaenderen, in de voornoemde stadt van Ghent. Ende om dat hy dickwils met verscheyden persoonen vergaderinghe gehouden hadde, ende dat hy qualick geuoelde van de Maiesteyt des Sacraments, van het Vaghevuer, van tbidden voor de dooden: ende om dat hy dickwils vermaent zijnde, nochtans niet en heeft willen afstaen, noch oock zijn gheuoelen veranderen: so is de sententie ghegheuen, dat hy op de plaetse, de Verlen ghenaemt, leuendich ende tot assche verbrant soude worden.

Dickwils ghepijnicht.

Als hy nu op den wech was om ter doot te gaen, heeft hy gheseyt, al is het vleesch kranck, de gheest is bereyt. Daer was een Monick die hē tot wederroepen vermaende: eñ als Marten dat vromelick wederstont, seyde de Monick: So gaet van dit vuer int eewich vuer. Maer hy heeft sulcx gheduldelick gheleden, wel wetende dat God niet en oordeelt gelijck de menschen doen. So is hy vromelick ende stantuastelick voor de waerheyt gestoruen ende tot asschen verbrant, int Jaer, M. CCCCC. xlv. den achtsten dach in Meye.

Het oordeel des monicks

Des anderen daechs den neghensten van Meye, worden om de selfde oorsake te Ghent onthooft, Jan de Buck kleermaker, eñ Claes vanden Poele: ende de huysvrouwe van Jan de Buck leuendich begrauen eñ bedoluē. ende hebben alsō de waerheyt vromelick metter doot betuycht.

Petrus Bruly.

PEtrus Bruly geborē wt Lorepnē, dienēder des godlickē woorts ouer de Franchoysche oft walsche kercke te Straesburgh: desen hebbē veel gheloouige broeders van Nederduytslāt eñ der heer

 lickeyts

M.D.XLV.

licheyts des Keysers Caroli, gebedē, dat hy doch de steden van Vlaenderen, Henegouw ende Arthoys besoecken woude: in welcke veel goede ende godureesende menschen waren, die daer hongherden na de Hemelsche spijse, ende bouen maten seer begheerden de vertroostinghe des godlicken woorts.

So heeft Petrus dese reyse, met consent ende oorlof van der gemeynte, die hy doe diende, aenghenomen: ende is daer henen ghereyst met getuyghenisse ende brieuen van Martino Bucero, die alsdan te Straesburgh de bysonderlickste Diender des woorts was. Als hy nv seer getrouwelick ende vlijtichlick volbracht hadde, het ghene, daer hy om wt gesonden was, ende de steden Valenceyn, Doornick, Atrecht, ende Rijsel besocht hadde: so is hy daerna wederom te Doornick ghekeert, ende heeft aldaer, het woort Gods so neerstelick ende vierichlick geleert, dat hy somwijlen met opender doren zijn predikinghe dede.

Als dit de Ouericheyt eñ de Raet des stadts verhoorde, hebben sy de poorten bynaest drye daghen lanck gesloten gehouden, ende hebben Petrum seer scherpelick doen soecken: belouende hem loon te gheuen, die hem leuendich ofte doot konden leueren. Waer af dat de ghelooulghe broeders seer verslegen waren: ende als sy hem etlicke daghen lanck verborghen ghehouden hadden, ende hem wt den perikel begheerden te helpen, so hebben sy hem in een mande ghesettet, ende by nachte ouer de mueren neder ghelaten. Maer als hy nv beneden in de graft was, isser een groote steen van bouen van den muer gheuallen, ende heeft hem zijn been ghebroken: also ist gheschiet datmen hem smorghens daer beuoudē heeft. So is hy gheuangen gheworden, ende op des stadts Burcht gelegt. Als hy daer henē gheleydt wart, heeft hy God den Heere gedanct, door wiens wonderlicke voorsichticheyt hy daer gehouden is geweest, als hy de veruolghinghe woude ontulien, die hy door zijn predikinghe verweckt hadde. Als hy nv in de gheuanckenisse lach, heeft hy altijt gedaen, ghelijck een oprecht ende stantuastich ghetuyghe ende Martelaer betaemt, so wel heymelick, als oock openbaer by de Ouerheyt, by den welcken hy Jesum Christum ende zijn Euangelie vrijmoedelick, stantuastelick, ende oock puerlick ende ghetrouwelick beleden heeft.

Petrus in eē mande ouer de mueren gheset.

Binnen desen tijden dat hy gheuanghen lach, zijnder veel ghekomen hem te besoecken: de sommighe wt sotter curioesicheyt, op dat sy eenen Hoochduytschen gheuanghen Predikant souden sien: Andere wt lust om teghen hem te argueren ende teghen te staen: sommige oock wt goeder meyningen ende willen, om van hem de kennisse Gods ende de leeringhe des Euangeliums te leeren, den welcken hy heerlick gheholpen heeft.

Verscheyden menschen om te hooren.

Zijn belijdenisse heeft hy wt begeerte van etlicke goede vrienden, eñ broeders, in schrifte ghestelt: welke hy oock zijn huysvrouwe overghesonden heeft, ende luydet aldus.

Jesus Christus de ghecruysten sy uwe salicheyt.

ICk hebbe uwen brief ghelesen, alderliefste suster in Christo Jesu, die ghy door Margarite tot my ghesonden hebt: die mijn herte seer beroert heeft, om dat ick daer wt lichtelic merckte, dat ghy eñ alle de broeders seer sorchuuldich voor my zijt. Aengaende mijnder banden, oft se my swaer ende pijnlick zijn, ofte datse my troostelick ende aenghenaem zijn, dat moecht ghy lichtelick verstaen, door het wtschrift der brieuen, die ick tot mynen broeders, die met my gheuangen zijn om

het

het woort Jesu Christi, dese dagen ghesonden hebbe. Wt welcken ghy klaerlicken moecht bekennen, wat ick in my seluen gheuoelt hebbe, ende wat ick den anderẽ hebbe willen raden: oock hoe dat ick niet begeert en hebbe van haer, ofte voor haer, dat ick in my niet en soude willen laten gheschien: ende dat (God is ghetuyge) op dat onse Heere my in zijn bescherminghe ende in oprechter belijdenisse des waerheyts, beware. Hoewel dat my mynen huysvyant seer lastich valt, nochtans sal hy door de kracht des heylighen gheests vernielt werden. Want Christus Jesus, in welcken ick myn hope ghestelt hebbe, sal my meer goets gheuen, dan ick eenichsins bedencken soude mogen. Om zijnder eeren wille sal ick my altijt ouergheuen, of tot vuer, of tot water, of tot ander tormenten, die mijn vyanden moghen bedencken: sulcken nochtans alst God believen sal. Voort so sal ick v schrijuen het gene dat ghy van my begeert, hoe dat ick ondervraecht ben gheweest, ende wat ick so wel den Rechters, als oock den Doctorẽ geantwoort hebbe. In welcker de redenen veel te lange dueren soude, waert dat ickt al, dat sy van my gheuraecht, ende ick hen gheantwoort hebbe, beschrijuen woude: ende ick en soudet v oock niet konnen schrijuen. Ick en meyne oock niet, dat ghy sulcx begheert: maer alleen sulcken vraghen ende andtwoorden, als den gheloue ende der Christelicker leeringhe raken, Hier af sal ick v dan schrijuen.

M.ccccc.xlv

Hem seluen versaken.

Eñ inden eersten, Doctoor Hasard een Monick van Sint Franciscus secte, den xxvi. dach Nouembris, in het by wesen des Ouersten van tSlot van Doornick, ende des Keyserlickẽ Maiesteyts Procureur generael, heeft my gheuraecht, wat ick van het Sacrament des Altaers ende de Misse gheuoelde. Dien ick antwoordde: Dat de ghelooui̇ge die van den Diender het broot ende den wijn ontfanghen, warachtelick het lichaem ende bloet onses Heeren Jesu Christi ontfanghen, niet met den buyck, oft met den mont, maer metter herten, metter sielen, ende gemoet: ende dat door den Gheest, welcke in haer verweckt ende versterckt het ghelooue, dat de beloftenissen aengrijpt, die daer voorghehouden worden. Welcker beloftenissen dit de eerste is, Dats mijn lichaem, dat voor v ghelevert wort: De andere, Dits mijn bloet des nieuwen verbondts, welck tot verghiffenisse der sonden wtghestort wort.

Misse.

Auentmael.

Dese selfde Doctoor vraechde van my, of ick oock de veranderinghe geloofde. Ick antwoordde hem, dat ickse niet en gheloofde: maer dat het broot, broot bleef, ende de wijn op ghelijcker wyse zijn natuere behielt. Dattet de heylighe Gheest, Broot ende Wijn noẽde, oock na het Auentmael: so dat ick dan niet en sorghe voor dwalen, als ick alfo sprack als de Schriftuere plach te spreken.

Trãssubstãciacie.

Daerna heeft hy gheuraecht, of ick gheloofde, als de Priester de Sacramentsche woorden wtghesproken hadde, dat dan opt Altaer het warachtich lichaem ende bloet Jesu Christi ware? Ick hebbe hem geantwoort, dat ick geen ander Consecracie en bekẽde, dan die van den Diender in de wtrichtinghe des Auentmaels ghebruyckt wort, als de Dienser het volck dat daerom tsamen koemt, de insettinghe Jesu Christi verhaelt, met sodanighen woorden, dat hy van eenen yeghelicken verstaen mach worden, met de verhalinghe des doots ende lijdens Jesu Christi, daer de gedachtenisse van so grooten weldaet door vernieut wort. Dat dat, de rechte consecracie is, die na de insettinge des Heeren int Auentmael behoort te gheschien. Maer sulcken heymelicken spreken eñ murmureren

Lichaem ende bloet.

M.ccccc.xlv mureren over den broode, dat dat, gheen consecracie en is: maer een so-
danighen handelinghe die meer den Toouenaers ende besweerders, dan
Toouerie. den Christenen toekoemt. Want (ghelijck het klaer ghenoech is) Chri-
stus het Auentmael houdende, heeft zijn woorden tot den Apostelen die
daer tegenwoordich warē, niet tot den broode of tottē wijne, ghesprokē.
Misse. Doe heeft hy my gheuraecht, wat ick van de Misse gheuoelde? Ick
hebbe hem gheantwoort, dat de Misse (alsmense huyden sdaechs in de
Roomsche kercke noemt) gheensins het Auentmael Jesu Christi is,
maer veel meer een verderfsel ende schendsel daer af, tot groote onghe-
lijck des Heeren Christi, ende vernietinghe zijns doots ende lijdens.
Afgoderie des broots. Ende van de aenbiddinghe die daer ghesciet: hebbe ick hen ghesegt,
dat sy het broot ende de creatuere aenbaden. Op welcke als sy my ghe-
antwoort hadden, so zijn wy dan alle tsamē afgoden dienders: hebbe ick
terstont ghesept, Siet ghy dan toe, in wat grooter verdriet dat sy v woor
pen, die v van het woort Gods afkeeren, ende leyden v om haer eyghen
droomē eñ de leeringe der menschē te hoorē. Van dese sake zijnder veel
meer woorden ghevallen, maer dit zijn de bysonderlicke ghewéést.
Vaghevuer. Namaels ben ick gheuraecht geweest van het vaghevuer, of ick oock
gheloofde, datter een plaetse was, daer de sielen na dit leuen in varen, op
datse voor haer sonden ghestraft souden worden? Doe antwoordde ick,
dat ick gheen ander Vaghevuer en gheloofde, dan het bloet Jesu Chri
sti: dat ick oock anders gheen Vaghinghe ofte reyninge en sochte. Doe
heeft hy van my geuraecht, of ick dan gelookde, dat de schult met de pij-
ne ofte straffe vergheuen ende quijt gescholden worde? daerop antwoord
de ick, dat God den menschen dit alle beyde quijtscheldt, dat hy zijn ge-
nade niet en deylt ofte stuck ghewys en geeft: maer als hy wat vergeeft,
vergheeft hy tsamen schult ende straffe.
Versierde wercken. Hier wt is dese vrage gheuolget, wat my dan dochte van so veel heer
licke Missen, ghebeden, ende ander goede wercken die daghelicx voor de
dooden ghescien? Ick seyde, dat sulcke wercken waren diensten die
sonder het woort Gods inghestelt zijn, ende daerom ydel ende onvrucht
baer: ende oock zijnt souden, wantse sonder gheloove ghescien: want
daer staet ghescreuen Rom. 14. watter wt den gheloove niet is, dat is
sonde.
Als sy my seyden, dat alle de heyligen, die te vooren geweest zijn, ende
Of ons voor vaders ghe-dwaelt hebbē. sulcks voor de dooden ghedaen hebben, ghedwaelt moesten hebben: heb-
be ick gheantwoort, dat de heylighen die in voorleden tijden ghewéést
zijn, ende dusdanighe officien ende rechten den dooden bewesen hebben,
dat die met onwetentheyt ende sonden beuanghen zijn ghewéést: dattet
oock niemant wonder en derf geuen, ist datse de ghewoonte ende ghe-
bruyck van haerder tijt gheuolcht hebben: dat ickse oock in dese dingen
niet en wil van sonden vrij ende ontschuldich houden.
Eere der heylighen. Van de Eeringhe der heylighen, vraechden sy my, wat ick daer van
gheuoelde? Ick antwoordde haer, dat wy de heylighen niet beter mogē
eeren, dan dat wy haer geloove, dat sy ghehadt hebben, na volghen, ende
dierghelijcke, de liefde, ghedüldicheyt, ootmoedicheyt, daer sy den Heere
Jesum Christum in na gheuolcht zijn. Want daer in moeten sy ons al-
leen tot voorbeelden ghestelt worden om na te volghen, daer sy den Hee
re Christo in ghelijckformich geweest zijn, ende zijn exempel gheuolcht
d. Cor. 11. a. hebbē, als de Apostel vermaent. Weest mijn navolgers, als ick Christi
ben. Vierdaghen den heylighen te instellen ende te vieren: Haer auen-
den

den te houden ende ghebieden te vasten: Haer beelden te schilderen, eñ daer keerskens voor aensteken, dat en is niet de heylighen eeren, maer af goden daer af maken, ende haer alle schande aendoen. Dattet also is, is blijckelick ghenoech daer wt, want sy in dit leuen noch wesende, sodanighen diensten altijt ghestraft ende misprezen hebben. m.ccccc.xlv Afgoderie.

Sy hebben my oock gheuraecht, wat my dochte van dese heylighen te bidden ende aen te roepen, eñ van haer voorbidden by God. Ick antwoordde, Dat, dat Gods leeringe niet en was, maer veel meer een gods lasteringhe, diemen niet en behoort te lijden. Want op dusdanigen manieren gheeftmen haer, het ghene dat alleen den eenighen God toekoēt, die alleen de verborghen dinghen siet: dwelckmen den ghestoruen heylighen toeschrijft, alsmen gelooft dat sy de ghebeden hooren, alsmē haer bidt als of sy den noot der aenroepers bekenden. Daer en bouen is dusdanighen leeringhe tot grooter verachtinghe Christi, die een eenighe middelaer, aduocaet, eñ oock een voorbidder van God den vader gestelt is. Ende dat meyne ick alleen oock van den ghestoruen heylighen: maer de andere die in dit leuē noch zijn, mach de eene voor den anderē wel bidden, ende malkanderen met ghebeden behulpich zijn ende bystant doen. voorbidders oft patronē.

De vrage van de vrije wille, is oock geensins achtergelatē, daermen my seer neerstelick om gheuraecht heeft, wat ick daer af gheuoelde. Ick hebbe gheantwoort: Soudemen van den vrijen wille te rechte na den eysch der saken spreken, so moetmen den mensche na zijn verscheyden staet, daer hy in ghe weest heeft, verscheydelick aensien. Ten eersten ghelooue ick dat de eerste mensche, na de ghelijckenisse ende beeldtnisse Gods gheschapen, ghehadt heeft vryheyt so wel tot goet als tot quaet: ende dat hy alleen gheweten heeft de kracht ende het vermoghen des vrijen willēs, so lange als hy in zijn onnooselheyt gebleuen heeft. Maer die ellendighe ende onsalighe mensche en heeft die gaue Gods niet langhe behouden: maer heeftse door zijn sonden verloren. Ende niet alleen hy, maer oock die al tsamen, die wt het natuerlick zaet van Adam gheboren ende voortghekomen zijn: also datse gantsch gheen macht en hebben, daer sy door (in haer eyghen natuer blijuende) yet goets voor God souden moghen doen, maer het wort al quaet beuonden, dat in haer lieden is. So en isser nv (op datmen de warachticheyt segge) niemant van Adams kinderen, die een vonckxsken goets heeft, noch en kan oock gheen vrije wille hebben: want alle menschen loopen van haerder natuere tot het boose. Daerom segt de Apostel, * dat een natuerlick mensche en kan niet begrijpen het ghene dat God belanghet, dwelck hem oock sotheyt dunck. By Ozeam segt de Heere also: O Israel. v verderffenisse is wt v. Ende op een ander plaetse segt de Apostel: dat des vleesches wijsheyt Gods vyant is.. De vrije wille ofte verkiesinge. Eccles. 15. 1. Cor. 2. d.

Dese ghetuyghenissen des Gheests bethoonen ghenoech, datter nv gheen vrije wille in den mensche voor God en is, om goet te doen. Ick segghe merckelick, Voor God, om dat de mensche wel veel heerlicker wercken, die in den schijn goet zijn, doen mach voor den menschen, als den wetten ghehoorsaem zijn, in de dinghen, die men wtwendich doet: maer in tgherichte Gods, zijn alle sodanighen wercken van gheender weerden, ia het zijn oock sonden. Het ghene dat ick tot noch toe ghesept hebbe, moet verstaen werden van den ghenen, die door den gheest Gods niet herboren en zijn: Nv laet ons komē tot een Christē mensche, in het bloet Christi ghedoopt, die nv in een nieuwicheyt des leuens wandelt. De vrije wille der wedergeborenē

M.ccccc.xlv Dusdanighe menschen gheeft Christus Jesus synẽ vryen wille we=
der, ende vernieutse tot alle goede wercke͂:nochtans niet volmaectelic.
Want men sal nemmermeer in hem bevinden,dat hy het goet werck te
rechte ende volkomentlick doen sal,maer hy behoeft altijt van nieuws
Gods hulpe. Dwelck de Apostel van hem seluen totten Romeynen int
seuende betuycht:De wille die is wel in my,maer het volbrenghen en
vinde ick in my seluen niet. So en is onse vrije wille niet meer in ons,
ghelijck hy in den eersten mensche geweest heeft, die het goet gelijck hy
dat wilde, also oock konde volbrenghen ende doen. Ende dit ghebreck
koemt ons wt onser natueren verderffenisse,niet wt eenighe onmachtic
heyt ofte kranckheyt,die in Christo Jesu onsen vernieuwer,soude zijn.
Ende dit ist dat ick van de vrije wille ghelooue ende gheuoele.

Daer na hebben sy van de goede wercken also van my geuraecht: Als
Goede werc ken. dien dat een mensche in hem seluen geen macht en heeft het goet, dat hy
wil,metter daet te volbrenghen, so en kan hy dan gheen goede wercke͂
doen. Daer ick op antwoordde,dattet een mensche wt hem seluen niet
en kan doen : maer gheholpen door den gheest Gods,kan hy wel goede
ende Gode behaechlicke wercken doen. Maer dat de wercken goet zijn
ende God aenghenaem,dat sulcx niet by koemt wt des menschens na=
tuere ofte macht:maer dattet gantschelick koemt wt de kracht ende ge=
nade Christi,die in de mensche woont ende de selfde wercke͂ volbrengt.
Ick seyde tot haer,dattet met den mensche is ghelijck met eenen boom,
welcke eerst moet goet zijn,eer hy goede vruchten voort brenghet: ende
dat de mensche self hier in werckt,ẽn een medewercker is van die werc=
ken,welcken oock het eewich leuen in de Schriftuere beloeft wort.

Rechtueer-dichmakinge Daer na is gheuolgt de vraghe van de Rechtueerdichmakinghe:daer
ick op antwoordde,dat wy door den ghelooue gherechtueerdicht wor=
den,alsser tot den Romeynen in het derde Capittel ghesegt wort. Hoe,
seydense,alleen doort ghelooue ? worden wy niet oock door de goede
wercken ende de liefde gherechtueerdicht? Doe antwoordde ick,datmẽ
gheen sodanighen wercken,noch oock de liefde niet en vandt in eeni=
ghen mensche,die niet gherechtueerdicht en is. Mach dan,seydense,een
mensche,al waer hy in dootsonde,niet wel een aelmoessen geuen ter ee=
ren Gods,die hy bouen al bemint? Neen, seyde ick, want een sondaer
mach wel den armẽ alle zijn goet geuẽ,maer niet so seer ter eeren Gods,
die hy bouen al lief soude hebben,als door eenighe menschelicke ghene=
ghentheyt. Want waert dat hy God bouen al lief hadde,de sonde en sou
de hem so niet behaghen, ende hy soude van God vergiffenisse bidden.
Ende van de goede wercken hebbe ick haer gheantwoordt als bouen.

Doe hebbense van my geuraecht,wat ick het Ghelooue noemde, dat
Ghelooue. also krachtich is,dattet alleen den mensche rechtueerdicht. Daer ick op
gheantwoordt hebbe: Dat het ghelooue is een ghewisse versekeringhe
des ghemoets (welcke door den heylighen Gheest gheschiet) van de
barmherticheyt Gods,ẽn van synen goedẽ wille ouer ons,in den Euan
gelio beloeft ende aengheboden.

Maer dese beloften van de liefde ẽn goetwillicheyt Gods ouer ons,
wordẽ ons in Jesu Christo synen sone verthoont ende gegeuen. Door
desen ghelooue,achten wy,ende gheuoelen,dat God ons onse sondẽ wil
vergheuen,om zijns soons wille,daer wy in gheloouen. Dat en is, sey=
dense,de beschrijuinghe des gheloofs niet,die Paulus stelt,Hebreos xi.
dese seyde ick,vinde ick in Paulo nochtans,

Van de insettinghe der menschen gheuraecht zijnde van haer, of ick- M.D.xlv
se oock aen nam, ofte gantschelick verworp: hebbe ick gheantwoort, dat Menschen
ickse prees ende aen nam als goet, die tot eenich wettelick oft burgher- insettinghe.
lick eynde gheuoecht worden: maer die andere, dat ick die gantsch ver-
smaedde eñ verwarp, namelic, gelijck daer is, het verbot des houwelicx
den Papen eñ Moniken, het verbot van vleesch te eten op seker dagen,
ende ander diergelijcke beuselingen ende Ceremoniē, daerse de conscien-
cien mede willen verbindē, Ja ooc op de penc van een doodelicke sonde.

Daer na gheuraecht zijnde van de beelden, offse den gheloouigen ghe- Beelden.
oorloeft zijn te hebben: hebbe ick gheantwoort, dat icker so veel alst my
aengaet, gantschelick gheen en begheerde, ende datmense in der Christe
nen Tempelen gheenssins en behoorde te lijden. Want men met sulcken
beelden de Tempelen ontreynicht, die daer gheordineert souden zijn, om
het woort Gods te hooren, om de Sacramenten wt te richten, ende om
de ghemeyne ghebeden te houden: welcker dingen heylicheyt, meer dan
de beelden ende gelijckenissen te achten is. Jck bethoonde oock dat dus-
danighe gheconterfeytte, ghesneden oft gheschilderde beelden, den men-
schen dickwils aftrocken van het woort Gods. Maer in de huysen, sey-
de ick, moghense toegheIaten ende ghestelt worden, als dingen die noch
goet noch quaet en zijn, so verre alsmender gheen afgoderie mede en be-
drijft: want dan behoortmense wt den huyse te halen. Maer nochtans, so
veel alst my aengaet, als ick aenmercke datse met den woorde Gods so
scherpelick verboden zijn, so achte ickse, datmense gheensins behoort te
lijden oft toe te laten: want haer ghebruyck en koemt nergens tot goet.
Want ghelijck als de schilder ende de maker des beelts vervloect is van
God: so is oock het beelde self, alsmen sien mach int boeck der wijsheyt,
int iij. xij. xiij. ende xv. Capittel.

Van den Doop hebbense my oock gheuraecht, daer sy vermoedden, Van den
denck ick, dat ick een Wederdooper mocht zijn. Maer ick antwoordde, Doop.
dat het Doopsel was een teecken des verbonts, dat God met den Chri
stenen ghedaen heeft, betuygende, dat hy onse, ende onses zaets God zijn
wil, in welcken hy oock betuycht dat hy ons onse sonden vergeeft. Dese
beloftenisse Gods beuesticht ons de Waterdoop. Want ghelijck als met
het water afghewasschen worden des lichaems vuylicheyt: also worden
in den Doop de smetten der sielen wtghewasschen ende wech gheno-
men: eñ dat door de kracht des bloets Christi, dat wy dan door de werc-
kinghe des heylighen gheests genieten, ende deelachtich worden. Daer
beneuen is het Doopsel een teecken van een gheduerighe afsteruinghe,
welcke in ons moet zijn. Want ghelijck als het water op het hooft ghe-
goten wert, nochtans een weynich tijts, niet op datmē gantsch verdrenc
ken soude: also bedupt dat het afsteruen des voorgaenden leuens, op dat
wy een nieuw leuen wederom aenuanghen ende leyden. Eñ den Doop Wiemē doo-
salmen een yeghelick geuen, so wel kinderen, als volwassen menschen, pen sal.
die den naem Christi draghen willen. Jck segghe, volwassen ende oude
menschen, die in haer kintsheyt niet ghedoopt en zijn, welcke men dan
doopen sal, als sy tot den Christelicken geloone komen. Ende en willen
zijt niet ontfanghen na datse bequaemheyt daer toe ghekreghen hebben:
so en sullense nemmermeer in het rijcke der hemelen komen, als verach-
ters der heyligher insettinghen Gods. Der geloouigen kinderen oock,
al en hebbense het geloove niet dat inder daedt krachtich is, in die din-
ghen diemen gelooven moet, om haer iaren wille: so salmense nochtans

M.D.xlv. tot het Doopsel brengẽ in het geloove der ouderẽ. Want door de kracht
der beloftenissen Gods, ende zijnder betuyghenisse, behoorense hem toe.
Maer aengaende vanden kinderen die sonder Doopsel sterven, daer de
De kinderẽ die sonder Doopsel sterven. ouders beyde, oft een van haer beydẽ geloovich zijn, ick geloove ooc dat
de kinderkẽs God toebehoorẽ, eñ niet in het voorburcht der hellẽ komẽ,
alsmẽ tot noch toe gemeynt heeft. Wãt God en bint zijn genade also aen
dẽ Sacramente niet, offe sonder dat selfde hẽ niet en mochtẽ toebehoorẽ,
so verre als het sodanigẽ kinderẽ zijn, die het Sacramẽt mogẽ ontfangẽ.
Van beloftẽ Van de beloftẽ hebbense my gevraecht, of een Christẽ mensche mocht
beloven, eñ met een belofte tot eenich dinck hem selven eewelicken verbinden. Ick antwoordde, dat een Christẽ mensche mach sodanigẽ beloftẽ
doen, die hy weet dat God aengenaem zijn, eñ in zijn eygen macht zijn:
eñ niet anders. Eñ want ick lichtelick merckte, dat sy bysonder van der
Moniken beloften. Moniken beloften vraechden, so hebbe ick ghesegt, dat een mensche niet
en mach eewighe armoede, ofte ghehoorsaemheyt beloven, veel min dan
eewighe reynicheyt. Daerom sullen de ghene die sodanigen beloften ge
daen hebben, van God vergiffenisse bidden: eñ geroepẽ wesende tot een
ander leven dan sy beloeft hadden, mogen sy dat selfde aenveerden, so der
eenige wroeginge der conscienciẽn, welcke met de voorgaende belofte be
klemt eñ benaut mochte schijnen. Het is wel waer, datmẽ dusdanigẽ be
loften doen, eñ houden mach voor een tijt lanck, maer niet eewichlick.
Vã Biechte Van de Biechte hebbe ick gheantwoort, dat ick alle daghe eñ in alle
plaetsen voor mynen God, eñ oock voor den menschen bekenne, dat ick
een ellendich sondaer ben, die dagelicx de verdoemenisse verdiene, het en
ware dat my Gods genade door Christum gegevẽ worde. So moet ick
mijn boosheyt eñ sonden voor God biechtẽ, eñ van hem vergevinge bid
den. Van dusdanigen biechte is de schriftuere vol, eñ die hebbẽ de Pro-
pheten eñ Apostelẽ, eñ alle ander godvruchtige Gods dienders gebruyct.
Maer dat den mensche aengaet, ist dat ick mynẽ naesten met woordẽ oft
werckẽ vertoornt hebbe, so behoore ick voor hem mijn schult te bekennẽ,
op dat ick met hem, eñ hy met my versoent worde, eñ alle gramschap eñ
vyãtschap afgelegt worde, eñ goede vrientschap behouden worde. Daer
is noch een ander maniere van biechten, welckmẽ gebruyct in raet te be
vragen in sulckẽ saken, die den benauden eñ beswaerdẽ conscienciẽn ra-
ken. Ghelijck oft yemant twijfelde in eenige saken, daer zijn conscienciẽ
mede beroert ware, hoe wel dat hy de barmherticheyt Gods in zijnder
beloftenissen bekent: want hyse nochtãs int generael aensiet, so en treck
hyse niet eygentlick hem selvẽ aen, die in sodanigẽ belemmertheyt steect:
sal dan wel eñ wijslick doen, dat hy eenen wijsen verstandigẽ man soec
ke, die hy zijn saken mach openen, eñ zijns herten benautheyt te kennen
gevẽ, eñ van hem raet vragen. Dan moet hy, van den welcken raet ghe-
vraecht wort, de woorden der schriftueren, die elck een bysonder van de
barmherticheyt Gods vermanen, voortbrengen, daer hy den anderẽ me-
de vertroosten, eñ van alle onruste bevrijen mach. Sodanighen biechte
is seer te prijsen, als die godlick is, waer wt dat oock de oorbiechte ghe-
sproten is. Want dit geschiede heymelick ende tusschen tween alleen, ge
lijck als dese willen dat de oorbiechte geschien sal, welcke van God niet
en is, noch met de getuygenisse der heyliger schriftuerẽ bevesticht. Wãt
de Heere en eyscht so sinnichlicken verhalinghe der sonden niet van een
Psalm. 18. mensche. Noch en kan oock niet ghesschien: gelijck als de Propheet Da
vid ghenoech bethoont, als hy segt, Heere, wie begrijpt de sonden. Van

de ver-

de verborghene wilt my reynighen. Nochtans ghebiet dit de Paus op een dootsonde te minsten des iaers eens. Daerom, so verworpe ick dusdanighen biechte, die als een helle der conscientien, ende een diepe poel, om de arme sielen te verslinden ende te versmachten, gheuonden is. M.D.xlv

Sy hebben daer en bouē van my geuraecht, wat ick van de Maeght Maria geuoelde, of ick geloofde datse Maeght wesende, haren sone ghebaert heeft, eñ namaels Maeght gebleuē is. Jc hebbe het artikel des ge loofs geantwoort, Jc geloove dat hy ontfangē is vandē heyligen geest, geborē wt de Maget Maria, eñ ick geloove ooc datse Maeght gebleuē is. Doe seyde Doctoor Hasart als een grof eñ ongheleert mensche: wat beroert v daer toe, dat ghy Mariā Maeght bekent, daer nochtans gheen plaetse in der schrift en is, daermen dat mede bewijsen kan? daer ick op antwoordde, dat ickt klaerlic eñ opentlick genoech daer geuondē hadde. Wāt daer is gescreuē dat Joseph haer niet en bekēde, swan sy haer eerste geborē soō baerde. Doe swech hy, eñ heeft daer na niet meer gesegt. De Maghet Maria. Mat. 1.

Veel ander dingē hebbense van my geuraecht, maer dit zijn de sonderlingste eñ meeste, die v genoech sullen zijn. Des vrijdaechs zijn de Doctoren wt de Dōkercke, Meester Fiablus, eñ M. Auentinus gekomē, gelijck als oock huyden Doctoor Hasart. Dese poogen my alle gelijck een ketter te maken, sonderlinge in dat stuck der leeringen, dat de Misse betreft, Jck en twijfel oock niet sy begeeren dat sonderlinghe te behouden ongeschent: wāt het dient wel totter kueckene, eñ daer koemt groot profijt af. Maer door de genade des Heeren heeft de Raet eñ de rechter seer wel mogen mercken, dat ick niet stom ofte oock sonder het woort gheweest ben. Wāt ick en hebbe haer gantschelick niet toegelatē: maer datmen van haer seggen mochte, hebbe ick, buyten haer meyninge, opētlick eñ vrijmoedichlick voort gebracht. Als sy tot my ghekomen zijn, hebbe ickse hart genoech aenghesproken. Waer in, of ick door vrijheyt in mijn woorden de Christelicke matichceyt ouertredē hebbe, so bidde ick dē Heere, dat hijt my vergheue. De liefde eñ den yuer van zijnder eere, eñ zijns woorts, hebben my daer toe een moet gegeuen eñ ghedrongen, eñ dat in de tegenwoordicheyt des Duericheyts. Het welcke den sommigen verblijt, eñ den sommigē bedroeft heeft, dat sy van my met spijticheyt wech gegaen zijn. Maer dat en beroert my niet: wāt ick en ben niet beter dan mijn Heere, meester ende hooft, Jesus Christus. Ghy mijn suster, ende alle de broeders, biddet onsen alderbesten Vader door Jesum Christum sijnē sone, dat hy my met sijnen heyligē geest stercke in de warachticheyt zijns woorts, eñ my geue het wasdom des geloofs, ende der hemelscher goederen. Jck sal (gelijct my oock betaemt) voor de gantsche gemeynte bidden, eñ namelick voor v, eñ Margarita mijn goede suster. De Heere wil haer goetdadicheyt eñ vlijticheyt, die sy my bewesen heeft, eñ noch bewijst, ghedachtich zijn. De ghenade onses Heeren sy met v.

Dese vrome ghetuyge eñ Martelaer Jesu Christi, heeft noch etlicke ander brieuen geschreuen vol Euangelischer troostinge, die wel weerdich zijn datmense lese: maer wy sullense na latē om der kortheyt wille.

De wijle dat hy noch inden karcker lach, zijnder sommighe van den ghenen die oock om des Euangeliums, ende der Christelicker warachticheyts wille gheuanghen waren met hem, ter doot veroordeelt, ende leuendich verbrant ghewordden: van den welcken Petrus seyde, dat hy niet beter en verwachtede, dan zijn broeders ende mede gheuanghenen ontgolden hadden. Noch andere verbrant.

M.D.xlv. So is hy met volstandigher belijdenisse der leeringhe, die hy verkondicht ende ghepredickt hadde, als hy by vier maenden lanck in den karcker gheleghen hadde, veroordeelt gheweest levendich verbrant te worden. Welcken doot hy met stercker grootmoedicheyt ende onversaechder herten, om den naem Jesu Christi gheleden heeft, Int Jaer onses Heylants Jesu Christi M.D.ende xlv, den xvij.dach Februarij.

Iacobus Chobard.

IN den Jare M.D.lxv.zijnder in de stadt S.Michiels, in het Hertochdom van Baren in Lorreynen, seer veel gheloovige menschen ghevanghen gheworden: sommige oock zijnder ontvlucht. De oorsake is gheweest, datse vergaderinghe ghehouden hadden met malkanderen, om de heylighe schriftuere over te lesen, ende de wille des almachtighen eewighen Gods te ondersoecken. Onder dit ghetal was oock de schoolmeester des stadts, Jacobus Chobard ghenaemt, welcke met drye Mispapen ghedisputeert ende ghehandelt heeft van de Sacramenten. Hy stont seer vastelick voor, dat de Sacramenten, het Doopsel, ende des Heeren Avontmael, niemanden en baetten, dan diese door het gheloove ontfinghen. Dat hebben de Papen also ghenomen, als oft haer Missen, noch levendighen noch dooden, behulpich oft dienstich en waren.

De Sacramenten en baten nieman dē dan dē gelooviǵe diese ontfanghen.

So is hy van haer beschuldicht, ende in den karcker geworpen, daer hy verthien oft vyfthien weken lanck zijn ghevoelen met redenen ende ghetuyghenissen der godlicker schriftueren, stantvastelicken voorghestaen ende beschermt heeft.

Alsmen hem tot wederroepen vermaende, ende dat hy met den anderen ghevanghen een boete oft emende doende, vrij soude gaen, heeft hy niet alleen niet beswijckt, maer met veel stouter ende vuerigher ghemoet de sake ter herten genomen: also dat hy daer na de belijdenisse zijns gheloofs seer klaer ende breedt beschreven heeft, welcke hy zijn moeder gaf om tot den rechter te dragen, vermanende haer, datse die in niemants handen anders en liete komen. Die eenvoldige slechte vrouwe, niet wetende wat sy dede, heeft de belijdenisse den rechter overghelevert: welcke hy wt een dullicheyt, tot den Hertoghe van Lothringhen Franciscum overghedraghen heeft: door wiens bevel ende vonnis, Chobard vercoemt is gheweest, dat men hem levendich soude verbranden. Ende de rechter heeft sonder vertoeven, sonder de sake na den rechten meer ende dieper te ondersoecken, het vonnis van de Hertoghe ghegheven, volbracht.

De belijdenisse geschreven ende dē rechter ghesonden.

Als nu Chobard ter doot gheleydt wart, heeft hy het volck dat hem na volchde, beginnen te vermanen ende te leeren: maer de onder rechter, diemen de Provoost noemt, heeft hem bevolen te swijghen, segghende, dat de ghene die daer teghenwoordich waren, beter de gheboden ende leeringhen Gods wisten, dan hy dede: ende heeft hem gedreycht, hielde hy niet af, oft en woude hy niet swijghen, dat hy hem de tonghe soude wt snijden. So en heeft Chobard daer na niet meer ghesproken, dan dat hy God aengheroepen ende gebeden, ende dickwils dese woorden verhaelt heeft: mijn God ontfermt mijnder, mijn God ontfermt uwer ghetuyghe ende Martelaer.

Daer na is hy sonder eenighe roeringhe zijns lichaems, sachtmoedichlick ghelijck een lammeken levendich verbrant. Na zijn doot is hy van veel menschen, oock van etlicke wt den Raet beklaecht, dat die goede goduruchtighe ende gheleerde man so onnooselick omme ghebracht was: also datter van de Overicheyt een ghebot ghegheuen wart, dat niemant segghen en soude, dat hy als een godsalich ende Christen mensche den doot gheleden hadde: maer als een Ketter ende boos mensche. M.D.xlvj

Ioannes Diazius.

IOannes Diazius geboren in de stadt Cnaca, gelegen in de wterste palen van Spanien, by het lant van Granaten, bouen de Frontieren des rijcks van Toleten. Dese na dat hy derthien iarē lanck, oft meer te Parijs in de hooghe schole ghewoont hadde, is ten laetsten te Geneue ghereyst, om te besien de staet ende de ghestaltenisse der kercken: welcke hy verhoort hadde, dat door den gheleerden man Ioannem Caluinum ghereformeert, ende met de warachtighe ende Apostolische leeringhe ghereynicht ende vernieut was. In welcke stadt hy met Caluino ende den anderen Dienders der ghemeynten, etlicke Maenden lanck van de Religie ghehandelt ende ghesproken heeft.

Daer na is hy voort in Duytslant ghereyst, om de kercken te besien, daer hy wist dat het suyuer ende louter woort Gods ghepredict wardt. So is hy eerst te Basel gekomē, daer hy oock de Dienders der gemeynten, die de schole ende de kercke regieren, aenghesproken ende vriendelick ghegroet heeft: ende is voort te Straesburch gekomen, daer hy zijn woonstede ghenomen heeft: want hy daer veel gheleerde mannen vant, welcken hy seer lieftallich ende aengenaem was, maer bysonder den geleerden man Martino Bucero.

Als nv de Keyserlicke Maiesteyt een tsamensprekinge beroepen hadde te Regensburch, so heeftet den wijsen Raet van Straesburch goet ghedocht, Ioannem Diazium met Martino Bucero van der ghemeynten weghen, aldaer te seynden. Als sy nv te Regensburch gekomen waren, so sprack Diazius aen een Spaniaert, Petrus Maluenda ghheeten, die van der Papisten weghe aldaer gesonden was tot het besprecк. Als Maluenda Diazium sach, met den welcken hy te Parijs groote kennisse ghehadt hadde, was hy bouen maten seer verwondert, seggende, dat hy nauwelicx konde gheloouen dat hy hem met zijn ooghen aensach, sonderlinghe in Duytslant, ende onder den Protestanten, die haer meer verheffen ende glorieren sullen, dat sy een Spaniaert tot haerder gheuoelen ende ghelooft ghebracht hebben, dan offe thien duysent Duytschen, oft ontallicke veel ander menschen daer toe bekeert hadden. So vraechde hy Diazium, hoe langhe dat hy in Duytslant ghewoont hadde, om wat saken wille dat hy daer ghekomen was, of hy de leeringhe Martini Buceri ende van anderen Duytschē, voor goet bekende? Diazius antwoordde, dat hy in Duytslant geweest hadde ontrent ses maenden lanck, dat hy om gheen ander sake daer ghekomen was, dan om het lant te besiē, ende de Apostolische Religie, die daer wederom opgerecht is, wel te bekennen, ende zijn gheuoelen ende meyninghe daer van met gheleerde mannen te ouerlegghen. Ia voorwaer, seyde Maluenda, ses maenden in Duytslant, soude een goduruchtich mensche gheen maenden schijnen te zijn, maer gantsche iaren, Ia gantsche eewen: so ellendighen

Tsamensprekinge te Regensburch.

Maluenda tot Diaziū.

M.D.xlvj. ghen dinck ist in Duytslant te woonen, voor den genen die de eenicheyt
der Roomscher kercken beminnen.

Na dese eerste tsamensprekinge heeft hem Diazius tweemael alleen
aenghesproken, ende seer veel met hem van de Religie ghehandelt. In
de laetste tsamensprekinge heeft Maluenda Diazium getraecht, waer=
om dat hy te Regensburch gekomen was: Diazius heeft geantwoort,
dat hy van de ghemeynte van Straesburch ghesonden was, op dat hy
zijn ghebeden toe voeghen soude tot de ghebeden der kercken Christi,
ende arbeyden om een eenicheyt te moghen vinden, in de artikelen, daer

Siet het bedroch der Papisten.

het meeste gheschil om is. So zijt ghy, seyde Maluenda, hier te vergeefs
ghekomen: want in dese gantsche tsamensprekinghe salder niet van ge=
daen worden. Maer wilt ghy uwen arbeydt ten ghemeynen oorboor
by brenghen, so moest ghy te Trenten reysen, tot het Concilium dat
de Paus beroepen heeft, daer alle de ghemeyne Prelaten vergade=
ren sullen, ende groote vlijticheyt doen, om dat ten eynde toe te vor=
deren.

Als Diazius dat ghehoort hadde, heeft hy lichtelick ghemerckt, dat
der Papisten opset niet anders dan enckel bedroch en was: Daer=
om heeft hy hem adieu ghesegt, ende daer na niet meer met hem wil=
len spreken.

Door de vrijmoedicheyt Diazij die hy in dese tsamensprekinghe ghe=

De waerheyt moet veruolch lijden.

bruyckt hadde, was Maluenda teghen hem seer verbittert: ende heeft
na dien tijt beginnen laghen te legghen, ende middelen te soecken, hoe
hy Diazium soude moghen omme brenghen. Maer want hy dat opent=
lick niet en heeft derren bestaen, so heeft hijt heymelicken met versier=
de loghenen begonnen: ende heeft brieuen gesonden in des Keysers hof,
aen een Prediker oft Jacopijnen Monick, die des Keysers Biechtua=
der was. In dese brieuen ghaf hy te kennen, dat te Regensburch een
Spaniaert was, Joannes Diazius ghenaemt, welcken hy te Parijs
bekendt hadde, voor een die de ghemeyne kercke gunstich, ende een
ghehoorsaem kindt der selfder was (de kercke noemen sy, diese op de
Roomsche Columnen, van quade ende boose menschen self ghetim=
mert hebben) ende dat hy hem nv te Reghensburch onder den Prote=
stanten vandt, een vyandt der heyligher kercken, ende een vriendt ende
Voorstander der Lutheranen: ende dat hy met openbaerder belijde=
nisse dat bewesen hadde. Begheerde daerom ende badt, datmen doch
sodanighen quaet, met eenighe gheweldighe Remedie woude teghen
gaen.

Dese vertwijfelde ende bloedtghierighe Papist, en vreesde niet an=

Der Papisten vreese.

ders, dan waert sake dattet voort ghinghe, dat nv begonnen was, dat
gheheel Spanien ten laetsten de ooghen soude open doen, ende merc=
ken de ellendicheyt ende blintheyt aen, ende oock de slauernie ende ty=
rannie, daer sy van dese bedrieghers in ghehouden ende betoouert
worden.

Als de Monick desen brief ghelesen hadde (wat hy nv in den sin had
de, ofte wat zijn voorneme was in dese sake, en weetme sekerlick niet)
en deder niet toe. Als nv Maluenda gheen bescheet ofte antwoorde op
synen brief en krecch, en sach daer beneuen dat Joannes Diazius in sy=
nen beuolen dienst seer vlijtich ende neerstich was, te Regensburch: so
heeft hy wederom ander brieuē, die veel stercker ende booser waren dan
de eerste, tot den Monick ghesonden. Als nv de Biechtuader de brie=

M.D.xlvj

nen ontfinck ende ouerlas, stont by gheual een ander Spaniaert, Marquina ghenaemt, by hem: die te Roomen wat beuels hadde, ende doe om eenighe ghemeyne saken in des Keysers hof ghekomen was. Als dese nv hoorde het ghene dat van Diazio gheschreuen was, met wien hy groote vrientschappe wel eer ghehadt hadde: heeft hyt seer qualick ghenomen, dat zijn lieue vrient also beklaecht, ende van ketterie (so zijt noemen) beschuldicht wardt. Ende want hy hem wel kende, ende wiste dat hy een oprecht, redelick, vroom man was, heeft hy hem by den Monick beghinnen vlijtichlicken te ontschuldighen, opentlicken segghende, datmen Maluenda daer in gheen ghelooue en soude gheuen. Want hy by auentueren door heymelicken haet ofte nijdt, ofte om eenighe andere oorsaken buyten de waerheyt gheschreuen hadde. Datmen veel beter gheloouen mach het ghemeyn ghetuyghenisse van veel heerlicke ende treffelicke Mannen, den welcken dat oprecht, redelick ende duechdelick ghemoet Joannis Diazij, altijdt seer wel behaecht heeft. Badt daerom den Monick, dat hy dese sake so langhe heymelick houden, ende daer niet in voort varen en soude, ter tijt toe, datmen daer meer sekerheyts van mochte vernemen. Men segt dat de Monick seyde, waert sake dat Joannes Diazius langhe by den Ketters bleue, so soude hy de kercke groote schade doen: daerom so waert wel noodich, datmen hem wederom bekeerde, ofte haestelick omme brachte.

Diazius wert ontschuldicht.

Niet langhe daer na is Marquina te poste na Roomen ghereyst, ende heeft aldaer Alphonso, den Broeder Joannis Diazij alle saken vertelt. Daer en tusschen is de tsamenspreckinghe, die te Reghensburch beroepen was, onder ghelaten gheweest, ende achter ghebleuen. So is Joannes Diazius te Neuburch ghereyst, welcke stadt gheleghen is aen de Riuier Thonauw, int landt des doorluchtighen Vorsts Hertooch Otto Heinrycks Paltzgraue, om aldaer te vorderen ende te benaarstighen, datter een boeck ghedruckt soude worden, dat Martinus Bucerus ghemaeckt hadde.

Alphonsus Diazius Broeder.

Danubius.

Als dit nv in Duytslandt ghescchiedde, so en rustede oock Alphonsus de Broeder Diazij, te Roomen niet: maer heeft de reyse aen ghenomen na Duytslant, op dat hy synen Broeder mochte af keeren van de warachtighe Religie met wat manieren dat hy best mochte. Hy heeft oock met hem ghenomen een diender, die te Roomen langhe tijt een Scherprichter oft Hencker ghesweest hadde. Met desen ende noch een is Alphonsus te Poste te Augsburch ghekomen: van daer is hy met den Hencker te Reghensburch ghereyst, hopende daer zijn broeder te vinden. Daer heeft hy Maluendam eerst aen ghesproken, ende van hem raedt gheuraecht, hoe dat hy in dese saecke handelen soude.

Alphonsus in Duytslãt om zijns broeders wille.

Daer na hebben sy een Bode ghesonden aen Claudio Senarcleo, die een goede vriendt Diazij was, om van hem te vernemen ende te beuraghen, waer Joannes Diazius ware: want sy vermoedden dat Claudius voor al dat ymmers wel weten soude. De Bode seyde datter wt des Keysers hof brieuen tot Joannem ghesonden waren, daer seer veel aen gheleghen was. Claudius antwoordde, dat hy voor seker niet en wist waer hy op die tijt was: maer woude hy yet aen hem beschicken, beloefde hy dat ghetrouwelick tot synen handen te besorghen. De Spaniaert ghinck daer mede wech, ghelyck oft hy met

Claudius Senarcleus

sodanighen

M.D.xlvj. sodanighen antwoort wel te vreden geweest hadde. Binnen corten ty=
den quam hy weder, ende seyde tot Claudio, datter een Edelman in de
Croone ter herberghen was, die een groot vrient Diazij was, die hem
wt des Keysers hof sommighe brieuen bracht, daer gheen kleyne saken
aen gelegen en waren: badt daerom seer vlijtichlick, dat hy doch de plaet
se wijsen woude, daer Diazius was, ofte dat hy self woude komen spre
ken den Edelman aen in de Herberghe. So is Claudius (als de ghene,
die Diazio gheern bedienstich was) met den Spaniaert in de Herber=
ghe ghekomen, daer hy Alphonsum den broeder Diazij vandt: welcke
hem op alle vrientschappe ghebeden heeft, dat hy hem doch de plaetse
woude aenseggthen, waermen Diazium mochte vinden: want hy groo=
te dinghen hadde met hem wt te richten. Seyde oock dat hy brieuē had
de wt des Keysers hof, van zijn alder beste vrienden, ende dat hy groote
saken met hem moest handelen, daer hem veel aen ghelegen ware. Clau
dius ghaf hem de selfde antwoorde, die hy te voren den Spaniaert ghe=
gheuen hadde, dat hy niet en wiste waer dat Diazius was: nochtans
op datter niets versuymt en soude worden, woude hy het selfde wel van
andere luyden beuraghen, ende hem dat dan te kennen gheuen.

Als nv Claudius wt ghinck, heeft hy dese sake M. Bucero, J. Bren
Bucerus eñ Brentius colloquentē. tio, ende anderen Collequenten vertelt, ende van haer raet gheuraecht,
wat hy doen soude. Daer zijn veelderhande sinnen gheweest, ende onge
lijcke meyninghen: de eene seyde, men soude hem Diazium wijsen: de
andere seyden, Neen: ende een yegelick hadde zijn oorsaken ende redenen
daer by. Ten laetsten ist besloten, datmen hem wijsen soude, waer dat
Diazius ware: dwelck het sekerste scheē te zijn, op datter niet versuymt
soude worden in eenigen nootsaken, door onwetenheyt ofte onuoorsich=
ticheyt: maer men soude arbeyden om Diazium te voren te waerschou=
wen, ofter eenich perikel mochte zijn.

So heeft nv Claudius Alphonso te kennen ghegheuen, dat Diazius
te Nueburch was, in de naeste stadt. Waer af hem Alphonsus hooch=
licken danckede, ende heeft hem neerstelick ghebeden, dat hy doch met
hem woude rijden: want hy een Peert tot synen besten hadde, met al dat
ter toe van noode was. Claudius antwoordde, dat hy op dat pas sulcks
niet doen konde, maer dat hy aen Diazio wel een brief schrijuen wou=
de, door welcken hy lichtelick vereyschen mocht, waer ontrent dat hy
hem soude mogen vinden. So schreef Claudius haestelick eenen brief,
ende ghaf hem dien: in welcken niet anders en stont, dan datmē wel we
ten mocht. Maer de ander brieuen, daerse Diazio door waerschuden, so
van Claudio, so van M. Bucero, so oock van ander goede vrienden ghe
schreuen, hebbense den bode die met Alphonso reysen soude, ghegheuen:
hem vlijtichlicken vermanende, dat hyse niemanden geuen oft verthoo
nen soude, dan J. Diazio self. Daer en bouen gauen sy hem de gheschie=
denisse des Regenburchschē besprecks, aen Hertooch Otto Heinrycks
Secretario te draghen: hebben hem oock heymelick ghelt geschoncken,
op dat hy alle dinck te vlijtigher soude beschicken.

So heeft dan Claudius oorlof ghenomen so aen den bode, so oock son
derlinghe aen Alphonso: welcke hem wederom hoochlicken bedanckt
heeft, ende synen dienst tot allen tijden aengeboden. Oock heeft hy hem
ten laetsten ghebeden, waert dat hy hem ende Diazio recht lief hadde,
dat hy niemant segghen woude, wat tusschen hen beyden gehandelt wa
Gheueynstheyt. re: sonderlinge dat hijt Maluende niet te kennen en gaue, wāt hy wist

wel hoe dat Maluenda(na dien dat hy hem niet volghen en woude)teghen Diazio ghesint was. Daerom ist van noode, van Diazij weghe, dat dese sake, sonder het weten van Maluenda, gheeyndicht worde. Summa, dit heeft hy so sterckelick gebeden, dat Claudius anders niet en meynde, dan dattet ymmers ernst moeste zijn. M.D.xlvj

Maer(merckt doch goede Leser, dat schandelick schelmstuck van desen Verrader)so haest als Claudius van hem gescheyden was, heeft hy den Bode alle zijn brieuen ende gheschriften ghenomen: eñ is van stonden aen daer mede tot Maluenda ghegaen: ende na dat syse alle ghelesen hadden, hebben sy de brieuen gheschoert. Maer het geschrift van de handelinge des bespreckx, dat den Secretario van Otte Heinryck toequam, hebbense behouden. Verraderie.

Terstont daer na is dit Claudio ende Martino Bucero, ende den anderen ter ooren ghekomen: waerom sy nv gantschelick dachten, dat dese mensche niet goets in den sin hadde. So hebbense wederom met een bysonderen Bode geschreuen, ende Diazium vermaent, dat hy hem seluen van desen mensche wachten woude.

Daer na is Alphonsus te Neuburch ghereden, met de brieuen die Maluenda tot Diazium gheschreuen hadde: daer hy hem in vermaende, dat hy synen Broeder, die hem doch niet anders dan goet raden soude, ghehoor woude gheuen. Beloefde oock, waert dat hy hem volchde tot in Italien toe, ende Duytslant, met haer Duytschen (die enckel verderuers zijn van den goeden ende oprechten menschen) verlaten woude: so soude hy by den Biechtuader des K. M. so veel doen, dat alle het ghene dat te voren van hem gheschreuen was, wederroepen ende verbetert soude worden: ende dattet hem gheen schade en soude zijn, het ghene dat hy te voren onuoorsichtichlick van hem gheschreuen hadde. Met dese brieuen is Alphonsus met den Scherprichter zijn diender, te Neuburch ghekomen. Maluenda tot Diaziũ geschreuen.

Als hem nv Joannes Diazius siende wardt, is hy (alst wel te gheloouen is) bouen maten seer verwondert: want hy van hem in langhe tijt gheen brieuen ontfanghen hadde, ende meynde dat hy noch te Roomen was. Ende als hy hem gheuraecht hadde de oorsake van zijn onuoorsienighe koemste: so heeft hy hem de warachtighe oorsake verhaelt, ghelijck wy bouen ghesept hebben, om welcke hy so moeyeliken reyse aengenomen hadde. De goede Diazius(want hy een oprecht eenuoudich man was) en konde niet erchs vermoeden: maer hy meynde zijn Broeder waer tot hem ghekomen wt rechter broederlicker liefde. Ende hoe wel hy gheern ghesien hadde, dat hy van eenen anderen sin ware, ende van alle saken een goet gheuoelen ende oprecht oordeel mocht hebben, so beuiel hem nochtans zijn goet herte ende meyninghe seer wel, ende ontfinck hem ghantsch vriendelick: niet wetende, dat hy (na den ghemeynen spreeckwoort) een Slanghe in den boesem opuoedde, die hem namaels schandelick het leuen benemen soude. Om zijn broeder te verkeeren.

Als sy nv met malkanderen begonnen te spreken, seyde Alphonsus, dat hy sulcken grooten, veruaerlicken ende moeyelicken reyse nerghens anders om begonnẽ hadde, dan dat hy zijn broeder mochte van zijn voornemen, tot een beter, ende tot den schoot der Heyligher kercken wederom brenghen: verhaelde hem oock veel veruaerlicke perikelen, die hem gheswisselicken naeckende waren, so hy noch daer in volherdich

 bleue,

M.D.xlvj bleue. Hy worp hem voor, dat hy van alle heerlicke mannen, heerẽn ende Vorsten versmaedt soude zijn, die de Luthersche leeringe ende naem bouen maten vyant zijn. Hy hieldt hem voor, dat hy zijn gantsche gheslachte schande, hem seluen ongheluck, gheuanckenisse, ellende, ban, Ja sweert ofte vuer op den hals halen soude: ende veel dierghelijcke bracht hy by, om zijns Broeders herte wanckelmoedich ende twijfelachtich te maken.

Wat dẽ christenen nakende is.

Op sulcken Relaes ende verhaelde oorsaken (hoe wel dattet Diazio van herten wee dede, dat zijn Broeder so verkeerden sin hadde, dat hy menschelick gheuaer ende Tyrannie meer achtede dan de kennisse des waerheyts) so heeft hy hem vriendelicken nochtans gheantwoort ende ghesept: Lieue Broeder, dese leeringhe hebbe ick aen genomen, niet wt onuerstant, noch wt eenich eyghen ofte vleeschelick goetduncken: maer met sekeren beraden ende rijpen verstande. Jck bekenne oock opentlick (na dien dat ick het beghinsel ende voortghanck door de heylighe schriftuere beuesticht vinde) datse warachtich is de volmaeckte ende eewighe bestandighe leeringhe der heyligher Propheten ende Apostelen.

De leeringe wt der schrifturen.

Jck en kan oock sodanighen leeringhe, die ick wt bysondere ghenade Gods bekent hebbe, sonder groote schande ende lasteringhe niet verworpen: so en sullen my oock gheen weereltlicke perikelen van mijn voornemen afbrenghen. Denckt eens dat self aen, mijn lieue Broeder, of het oock een wijs, kloeck ende verstandich man wel betamen soude, dat hy het verganckelick ongheluck ontliepe, ende hem seluen also in de eewighe verderffenisse stake? Ende daer en is voorwaer gheen ander sonde in den heylighen Gheest, dan de bekende waerheyt nydichlicken te veruolghen: welcke sonde noch hier, noch in der eewichheyt vergheuen sal worden. Daerom en hebbe ick gheen kleyne oorsaken, die my in mijn voornemen, ende in de bekende waerheyt bestandichlick behouden.

So wenschede ick v oock van gantscher herten, mijn hertelicke lieue Broeder, dat ghy so veel neersticheyts ende arbeyts woudet legghen in de wille Gods te bekennen, als ghy vlijticheyts ghedaen hebt in menschelicke saken te ondersoecken ende te beschicken. Na dat ick v vernuftich verstant aensie, ende de oneyndelicke barmherticheyt des eewighen Vaders, so en soude ick niet twijfelen, God sal v den schat zijnder hemelscher wijsheyt openen, dat ghy oock dẽ wille Gods wt de goddelicke schriften verkrijghen ende bekennen sult, so verre als ghy uwen arbeydt ende verstant te wercke legghen wilt. Ende och of ick, lieue Broeder, v sulcke kennisse met mijn eyghen bloedt mochte verwerven. Want ghelijck de Sone Gods selfs betuycht, dit is warachtich het eewich leuen, namelick, den leuendighen God, ende Jesum Christum, dien hy ghesonden heeft, recht te bekennen. So ist waerlick een seer klaghelick dinck, dat de menschen in sulcken hooghen ende grootwichtighe saken, so onachtsaem ende boos zijn, dat sy de goddelicke stemme, die van bouen wt den hemel haer gheluyt gheeft, ende allen Creatueren aenroept, also lichtelicken verachten, oft so hoouaerdichlicken verstooten. Want, wilt ghy de sake selue recht insien, wat sake sult ghy doch anders vinden, waerom dat wy van dese boose menschen verdoemt, ende by nast alle daghe ter doot gheleuert worden, dan dat wy alle onse hope in den leuendighen God, ende niet op den menschen

Een vermaninghe tot Alphonso.

Joan. 17.

menschen oft menschelicke dinghen stellen, buyten den welcken gheen salicheyt en is te verwachten. Daerom besiet onse sake eerst wel mijn lieue Broeder: ende als ghy die te rechte bekent, so sult ghy selue segghen, datmense om gheen perikelen des lichaems en behoort te verlaten. Voorwaer, so veel alst my aengaet, so is mijn herte door de milde barmhertichheyt ende goetheyt Gods also versterckt, dat ick gheenderley wys my van de leeringhe die ick aenghenomen hebbe, sal laten verleyden. M.D.xlvj

Als nv Alphonsus sach zijns Broeders bestandicheyt, stelde hijt op een ander maniere aen: ende dat hy niet en konde door veruaernisse, vreese ende perikelen verkrijghen, dat hopede hy wel te weghe te brenghen, door ghiften ende gauen. Hy seyde dat hy wt de kerckelicke goeden ontrent vijf hondert Ducaten des iaers hadde: welcke hy alle op hem setten woude, waert dat hy met hem te Roomen woude trecken. Een ander strick om te doen afualle.

Joannes antwoordde hier op, ende seyde: lieue Broeder, ick en ben so gheltghierich niet, als ghy by gheual meynt: want hadde ick rijckdom ende eere willen soecken, so soude ick mijn leuen wel anders aengestelt hebben. Nv achte ick dese kennisse der hemelscher leeringhe, die my de Heere door zijn milde goetheyt ghegheuen heeft, voor de alder hoochste eere: ende de gerustichheyt mijnder consciencien, voor den alder kostelicksten rijckdom. Gheltghierichheyt.

Ten laetsten, alst oock aldus niet en woude ghelucken, heeft hy noch eenen anderen vondt ghevonden: ende heeft zijn doortrapte verraderie ende bedroch te wercke gheleyt, daer mede hy sijnen eenuoudigen, goethertighen, ende oprechten Broeder, die gheen bedroch ofte valscheyt int herte en hadde, bedrieghelick soude beuechten. So heeft dese boose schalck een schijn des godsalicheyts aenghenomen, ende wt der herten versuchtende, heeft hy met een droeuich ghelaet sijnen Broeder aenghesproken met dusdanighe redenen: Jck aenmercke nv wel, lieue Broeder, dat uwe bestandicheyt, gheloone ende oprechticheyt also groot is in de kennisse ende het behouden der Euangelischer leeringhe, dat ghy my oock tot uwer meyninghe hebt begonnen te trecken. Want ick en ben so onghesturich ende plomp niet, mijn lieue Broeder, dat ick dese uwe godsalicheyt, die wel te verwonderen ende na te volghen is, niet mercken oft bekennen en soude, ofte oock soude willen verhinderen den grooten oorbor ende profijt, dat de ghemeyne kercke Gods, ende bysonder onse landen, wt dese uwer leeringhe soude moghen verkrijghen. Bedrieghelicke gheueynstheyt.

Ja veel meer laet ons beyde van gantscher herten ende alder vlijticheyt arbeyden, dat de reyne leeringe van den Soon Gods, in alder weerelt, so verre alst ymmers moghelick is, ghepredickt, ende dat Euangelium oock in onsen landen, onder ons volck, verbreydt ende ghevoordert mach worden, gheliјckt onder ander Natien is. Maer tot sulcken hooghen werck Gods, sult ghy lieue Broeder niet alleen voorsichtich, maer oock gantsch vlijtich, de ghenade ende gauen Gods ghebruycken, die v de almachtighe God, bouen anderen die wt onsen lande zijn, verleent heeft. Want of ghy schoon langhe tijt in Duytslandt blijft, ende woont onder sulcke luyden, wiens tale ghy niet en verstaet: wat doet ghy doch anders dan dat ghy het talentpont, dat ghy van God rijckelick ontfanghen hebt, in der aerden tot niemants profijt, begrauen

M.D.xlvj houdet. Ghy siet oock dat in dese landen veel gheleerde mannen zijn, in de goede konsten, ende oock in de warachtighe Religie wel geschickt ende beuaren, die uwen dienst niet en begheeren, Ja niet alleen niet en begheeren, maer oock (so ickse te rechte kenne) sullense v self daer toe vermanen ende drijuen, dat ghy de leeringhe, die ghy van haer ontfanghen hebt, tot stichtinghe ende reformacie van onsen luyden, ende tot onses Vaderlants profijt ghebruyckt. Maer want onse landen in deser tijt met ongheloofllicker Tyrannie verdruckt zijn, ende ghy daer oock niet vrij en soudt moghen woonen, so soude ick v raden ende vermanen, dat ghy met my in Italien reysdet. Sulcks doende, sult ghy meer nutticheyts bedrijuen in te vorderen de eere Gods, ende te verklaren de Euangelische leeringhe: dan ghy ymmermeer oft in Duytslandt, oft in eenighe ander vlecken soudt moghen doen. Eerst sullen wy te Trenten komen, daer veel gheestelicke Prelaten vergadert zijn, die gantsch gheneghen zijn tot de Euangelische leeringhe, hadden sy nv v oock, die haer daer toe vermaende ende dreue: sy souden sonder twijfel het ghene, dat sy in het herte besloten hebben, ende door de Tyrannie des Paus niet en derren ontdecken, opentlicken belijden ende betuyghen. Merckt nv by v seluen, hoe grooten profijt dat daer af komen mocht, dat een gantsch Concilium, dat begrepen is om der boosen Tyrannie te beuestighen, door v mochte ghebracht worden, om de warachticheyt te ondersoecken ende te openbaren. Ghy sult v gheuoelen met die gheleerde mannen ouerlegghen: ende hebt ghy yet beters ghelcert dan sy weten, so sult ghy (als ick v van haren wege derf belouen) haer vlijtige toehoorders ende leerlinghen beuinden. Ende dese uwe leeringhe, die anders vast, ende met de ghetuyghenisse Gods versterckt is, ende die ghy met uwe duechden ende gheleertheyt verciert hebt (welcke sy oock in v prijsen ende beminnen, die v anders niet veel goets en gunnē) sult ghy veel meer beuestighen. Daer na sullen wy komen te Roomen, te Napels, ende in die ander steden van Italien: in welcke oock seer veel menschen zijn die de kennisse des warachticheyts hebben. Daer ghy niet met slechte luyden sult derren handelen, maer met Princen ende heeren, die ghy in de warachtighe kennisse sult moghen versterckcn, ende daer ghy bynaest opentlicken de warachticheyt sult moghen belijden.

Cain hadde Abel zijn broeder geern buytē opt Velt.

Ten laetsten als ghy also gantsch Italien, oft doch de sonderlickste luyden door uwe leeringhe ende leuen ghewonnen hadt, so soudet van selfs volghen dat ghy begheeren soudt: namelick, dat dese leeringhe son der uwe perikel, van andere treffelicke mannen in Spanien ghebracht soude worden. Waer toe zijn doch die luyden nut, welcke al zijnse wel gheleert ende goet, nochtans alleen onder den schijn der Religien in Duytslandt verborghen ligghen? My dunckt dat sy alleen voor haer seluen sorghen: ende het gaet haer seer weynich ter herten, in wat Jammer ende onwetenheyt dat andere omligghende luyden steken.

Niemāt behoort voor hem seluē al leen te leuen

Wilt ghy nv lieue broeder, desen grooten oorbor ende nutticheyt verachten, die ghy voor ooghen siet ende bekent? Wilt ghy dese opentlicke beroepinge Gods v ontslaen? oft meynt ghy voor v seluen alleen ghebo ren te zijn? Waerom en wilt ghy ander luyden swackheyt oock niet te hulpe komen, die daer tusschen vreese ende hope, tusschen sekerheyt ende twijfelinge staen, ēn uwe hulpe ēn onderwijsinge begeerē, Ja met wee

nenden

nenden ooghen ende opgheheuen handen die kennisse der reynder leerin ghe eyschen ende bidden:'voorwaer ghy en moecht het suchten ende kla gen van so veel heyligen inden windt niet slaen, na dien in sonderheyt, datter so grooten behulp van veel heerlicke luyden voor handen is. m.ccccc xlvj

So dan mijns Persoons haluen, wil ick v, als een ghetrouwe broeder ende Diender, in dit Gods werck behulpich zijn, tot mynen kost, moeyte ende arbeyt in Italien gheleyden, v kennisse ende vriendtschap doen hebben met den treffelicksten: ende waer ghy mijns behoeft, daer wil ick v (ghelijck ick schuldich ben) als een trouwen Broeder, bystant doen.

Joannes Diazius verwonderde hem bouen maten van dese ongewoonlicke redene zijns broeders, ende wart seer verblijdt, meynende dat zijn broeder wt der herten sprack. Daerom ghaf hy hem noch vriendelicker antwoorde, dan hy tot noch toe ghedaen hadde: ende seyde, dat hy wel bereyt was ende willich, de eere des Heeren Jesu Christi, daer hy konde ofte mochte, oock met verlies zijns leuens te vorderen. Hy prees zijns broeders voornemen: ende liet hem synen raet wel behagen, ende beloefde dat sulcks aen hem niet en soude ghebreken. Maer want het een groote ende wichtighe sake was, ende vol swaricheyts ende perikels, so behoefder oock goeden ende rijpen raet toe, ende met gheleerde ende verstandighe mannen besloten te worden, hoe dattet alderbest toeghelegt mocht worden, tot verbreydinghe der glorien Gods, ende tot stichtinghe, oorboor ende profijt der menschen. Daerom seyde hy, dat hem goet dochte, dat dese gantsche handelinghe aen die tsamensprekers, die te Regensburch waren, gesonden worde: wat sy daer in besloten, dat woude hy doen.

De goetwillicheyt Diazij om Gods woort te verbreyden.

Desen raedt behaechde Alphonso oock seer wel: want hy by ghenal meynde, dat die de sake beuolen wardt, thuynstaken waren, ende datse zijn heymelicke verborghen listen, ende verraderie niet mercken en souden.

So heeft Joannes Diazius brieuen gheschreuen aen de Colloquenten te Reghensburch: gheeft haer de toekomst zijns Broeders te kennen, die van hem seer begheerde, dat hy met hem in Italien soude reysen: hy verhaelt hen de schriftelicke oorsaken, waerom dat de Broeder sulcks begheerde. Ten laetsten ontdeckt hy synen goeden wille: namelick, dat hy in zijn herte besloten hadde, in dese handelinghe niet te doen, dan dat den Broederen goet duncken mochte. Diergelijcken brief heeft hy oock gheschreuen tot Bernhardino Ochino, die ter seluer tijt het Euangelium Christi te Augsburch predicte, ende begeerde van hem zijn goetduncken ende meyninghe.

Als nv dese brieuen te Regensburch gelesen zijn, hebben alle de Colloquenten oft tsamensprekers by een vergadert, op dat een yegelick zijn sin ende gheuoelen daer van segghen soude. So hebbense ghelijckelick bekent ende besloten, dat men die bedriechlicke redenen des Moorders gheensins ghelooue gheuen soude: welcken sy wel mercten alleen daer op toe te legghen, dat hy synen ontschuldigen broeder soude bedriegen. Daer zijnder oock etlicke op die stonde gheweest, die den moort, welcke dese bedriegher int herte hadde, te voren seyden ende prophetεerden.

Also schreuen sy gesamender hant tot Diazio: ende gauen te kennen, wat de Broeders in sulcken sake besloten hadden. Diesgelijcke schreef hem oock Bernhardinus Ochinus.

De moort wort voorsien ghelegt.

m.cccccxlvj Als nv Alphonsus merckte dat hy ouer al ak gheslaghen ende wtghe sloten was: ende dat zijn practijcken niet langher verborgen konden blij nen, hoe wel dattet hem wee dede, nochtans want hem daer veel aen ge leghen was, soude hy den moort volbrenghen, dat zijn Broeder goet-willich ende vriendelick tot hem ware, en heeft hy hem met grammi-ghe woorden niet willen verbitteren, maer hy heeft zijn droefheyt met grooter neersticheyt gheueynst. Hy seyde, hy en konde dat oordeel ende de meyninghe der gheleerder luyden niet verwerpen, dat sy met haer eyghen handen ghescreuen hadden. Nochtans om dat hem eenighen danck voor zijn groote moeyte ende arbeyt ghescien mochte, badt hy Joannem seer ernstelick, dat hijt hem niet liete beswaren, met hem te Augsburch te rijden: daer souden sy alle saecken eyndighen ende besluyten.

Merct doch. Dit begheerde die bedrieghelicke Schelm, wt grooter schalckheyt ende boosheyt: want hy synen ontschuldigen Broeder gheern met vrien delickheyt op een vrij ende open veldt buyten der stadt ghebracht hadde, op dat hy hem in een heymelicke plaetse so veel te gheuoeghelicker mochte vermoorden. Joannes die gheen erch en dachte, soude hier in bewillicht hebben, en hadde Martinus Bucerus daer en tusschen eer Alphonsus reysde, te Neuburch niet ghekomen, ende hem dat verboden te doen.

God verhindert de reyse door Bucerum.

Want na dien dat de Colloquenten te Reghensburch niet en handelden, ende de wille hadde na huys te reysen, hebben Marten Bucer, ende Marten Frecht Predikant te Ulms, haren wech na Neuburch genomen, op dat sy Joannem Diazium, het ghene datse te voren schriftelick ghedaen hadden, te beter vermanen souden, dat hy synen Broeder Alphonso, niet soude betrouwen, ofte oock gheensins met hem in Italien reysen. So ist besloten onder de Broeders, dat Alphonsus alleen soude wech reysen. Dit hoe wel dattet Alphonsus qualick nam, nochtans geueynsde hy dattet hem al lief was, dat hy niet anders en begeerde, dan dat hy Joanni synen Broeder, die hy bouen maten (so hy seyde) lief haddde, behaechde.

Sdaechs eer hy reysen soude, heeft hy synen broeder Joannem Diazium des auents na den eten alleen ghesproken, ende hem vermaent tot bestandicheyt in de kennisse des warachtighen Religioens: ende beloefde dat hy, met al dat hy vermochte, altijt tot zijns Broeders dienste soude zijn. Ende heeft hem ten alder laetsten veerthien gouden Kroonen ghegheuen om nieuwe kleederen te koopen: welcke als Joannes weygherde te nemen, heeft hijt ten laetsten moeten doen. So hebbense ouer ende weder ouer veel woorden ghehadt, die de Broederlicke eenicheyt ende warachtighe liefde betuychden: ende zijn alSo, niet sonder weenen ende tranen van malkanderen ghescheyden, ende te slapen ghegaen.

Des anderen daechs smorgens vroech, den vijfentwintichstē dach in Maerte, was daer een wagen van Neuburch bereyt, daer met Alphonsus met zijn diender den Scherprichter, na Augsburch geuoert souden worden. So zijn dese twee ghebroeders van malkanderen ghescheyden, wederom met tranen ende weenen adieu nemende. Als nv Alphon sus wech was, waren de andere, namelick, Bucerus, Frechtius ende Claudius seer verblijdt: want sy altijt vreese voor desen man ghehadt hadden. Op den selfden dach na den Middach, zijn Bucerus ende

Frech-

Frechtius, doen sy meynden dattet al sonder vreese was, oock wech M.CCCCC xlvj
ghereyst.

Als nv Alphonsus te Augsburch voor de stadt quam, en heeft hy den Voerman niet toeghelaten, dat hy binnen soude rijden: maer heeft hem buyten omme de Vesten henen doen varen met grooter moeyte, tot dat hy in het huys ghekomen is, daer hy woude zijn: op dat hy in de stadt niet ghesien en soude worden, ende ghekent, op dat de moort niet verhindert en worde. Als hem nv de Waghenaer in zijn Herberghe ghebracht hadde, seyde Alphonsus tot hem, dat hy des anderen daechs vroech na Italien reysen woude: maer soude nochtans te voren eenen brief aen zijn Broeder schrijuen, ende badt hem daerom, dat hy den brief woude komen halen eer hy na Neuburch reysen soude: dwelck de Waghenaer beloefde te doen. Des anderen daechs vroech, den sesentwintichsten dach Marty quam de Waghenaer om de brieuen. Hem wardt gheantwoort, dat Alphonsus noch in zijn Bedde was, ende want hy de voorgaende nacht seer spade ghedroncken hadde, dat hy nv noch vast lach in synen slaep. Ende baden hem dat hy doch binnē een vre ofte twee weder komen woude: dwelck hy beloefde te doen. Maer dit was al ghemaeckten raedt, op dat de Waghenaer te langher daer vertoeuen soude, om dat dese moorders te beter tijt souden hebben haer moort met min perikels wt te richten.

Als nv de Waghenaer ten anderen mael daer quam, so heeftmen hem ghesept, dat hy nv al na Italien gereyst was, ende dat hy te Augsburch gheen brieuen schrijuen en konde: maer hy hadde beloeft van Ysprug brieuen te seynden. Alsmen den Wagheman met wat ghelts te vreden ghestelt hadde, heeftmen hem laten gaen: ende hy en wist anders niet, of het was al also ghelijckmen van Alphonso ghesept hadde. So is de Waghenaer terstont daer na met zijn medeghesellе, die oock met Alphonso des daechs te voren op den selfden waghen te Augsburch ghekomen was, wederom na Neuburch ghereyst. Ontrent den middach zijnse ghekomen in een stedeken, Bothmes ghenaemt, ten haluen weghe, tusschen Neuburch ende Augsburch, van elck drye Mijlen verscheyden. Daer vondense in de Herberghe buyten haer meyninghe Alphonsum ouer tafel sitten, met zijn diender den Hencker, ende een Bode van Augsburch, die sy mede ghelepdt hadden, welcke van haren raedt niet en wist, ende noch een Mispape van dier stadt, ende noch ander Gasten. Als nv Alphonsus den Waghenaer ende zijn medeghesellе sach, was hy seer beroert: want hy sorchde, dattet door hen wt komen mocht, het ghene dat hy doen woude. Maer een vrolijck ghelaet maeckende, badt hy den Waghenaer, dat hy met zijn medeghesellе mede aen de tafele sitten woude. Dwelck de Waghenaer int beginsel weygherde te doen, so om datter veel aen de tafel saten, so oock om dat hy te huys woude: maer als hijt ymmers hebben woude, zijn sy mede aengheseten, De wijle dat sy saten ende aten, heeft hy eenen nieuwen vont gheuonden, daer hy den Waghenaer mede aenginck. Hy seyde dat hem buyten zijnder meyninghen een sware sake ouerkomen was, daer hy Joannem Diazium synen Broeder, wt die plaetse sekerheyt af moeste laten weten.

Maer wanter noch eenige dingen waren te beschicken, so badt hy den Wagenaer dat hy doch dien dach daer woude vertoeuē tot synē koste, op dat hy alle dingē zijn broeder mocht laten wetē, met eene bekendē eñ ge-

M.ccccc.xlvj trouwen Bode. De voerman, hoe wel hy seer gheern dien dach thuys
ghewe̋est hadde, nochtans ter liefde van Alphonso, diet seer van hem be-
gheerde, ende om de groote saken wille heeft hy daer noch met zijn me-
degheselle dien dach ghebleuen. Na de Maeltijt, als dit seker was,
heeft Alphonsus met synen Hencker raet ghehouden, hoe dat sy dit be-
ghinnen souden: want het en diende niet wel met een lanck sweert.
So dachtense een Byle te koopen in dese stadt, daer sy Joannem Dia-
zium mede dooden mochten. Noch was daer een ander voorsichtic-
heyt: want sy en woudense van gheen Bijlemaker koopen, op datmen
gheen achterdencken op haer en kreghe: maer sy zijn ghegaen tot een
Timmerman, ende hebben dien een afghekocht, ende zijn wederom
in de Herberghe ghekomen, daer sy niemandt meer dan den Weert,
ende den Augsburchschen Bode ghevonden hebben. So hebbense den
Weert ghesept, datse erghens moesten reysen, van daer sy terstont sou-
den weder keeren. Ende want sy haer Peerden niet en wouden ver-
moeyen, so hebbense beuolen datmen haer andere soude toe bereyden,
die snel ende goet waren. So is Alphonsus met synen Hencker te
Peerde ghereten, ende de Bode van Augsburch is gheuolcht, niet dat
hy erghens af wiste, maer want hy ouer al kosturij ghehouden
wardt.

In korter tijt daer na zijnse in een Dorp, Veldtkercken ghenaempt,
by Neuburch ghekomen: daer hebbense dien nacht ghebleuen. Des
anderen daechs den seuenentwintichstē in Maerte, zijnse te Neuburch
ghekomen eermen de poorten opende: ende alst noch nauwelicks dach
was, ende de Poorten open ghedaen waren, zijnse van haer Peerden
gheklommen, ende die aen een thuyn ghebonden, ende den Augsburch-
schen Bode ghegheuen te bewaren. Doe nam de Hencker Alphonsus
dienaer, des Bodes Hoet ende Mantel, om dat hy te min bekent soude
worden: ende is also met zijn meester in de stadt ghegaen. De Hencker
ginck voren ende Alphonsus volchde. Want so hadden zijt besloten, dat
de Hencker de moort soude volbrenghen: ende waert dattet niet wel en
beuiele, so soude Alphonsus hem bystandt doen, ende te hulpe komen.
So komense ten huyse des Predikants, daer Joannes Diazius te
huys lach. Daer kloppede de Hencker aen, ende vraechde des Predi-
kants Broeder, die de dore open dede, waer dat Joannes Diazius
was: ende seyde dat hy brieuen bracht van synen Broeder Alphonso.
De Jonghelinck antwoordde, dat Joannes noch in zijn Bedde was:
ende want hy den Hencker ende Alphonso van te voren ghekent hadde,
vraechde hy hen, wat die veranderinghe ende sulcken fatsoen van klee-
deren beduydde. Maer de Hencker op dattet also niet wt komen en sou-
de, wat hy voor hem ghenomen hadde te doen, heeft den Jongelinck be-
uolen, dat hy opklimmen soude, eñ Diazio seggen, dat hy daer gekomen
ware met zijns broeders brieuen. Als Diazio dat ghesept was, spranck
hy wt den bedde, eñ nam door groote begeerlicheyt om te wetē wat zijn
broeder schreef, alleen een lichten nachtabbaert om zijn lijf, ende is also
in een stoue ghegaen, recht teghens zijn kamer ouer. Als nv de Henc-
ker daer oock van den Jonghelinck ghebracht was, so bleef Alphon-
sus beneden aen de trapdoren staen wachten, datter niemant op gaen en
soude, die den moort verhinderen mochte. Maer want de ionghelinck
oock in de stoue was, so was de Hencker al wat beroert: want de tegē-
woordicheyt des Jongelincks was hem gantsch hinderlick, om dit feyt

te bedrijuen. Ten laetsten is de Jonghelinck versonden, dat hy aen de Fonteyne soude gaen, ende halen een beker waters. Als nv de Jonghelinck wech ghegaen was, heeft de Hencker den brief voort ghehaelt die hy seyde dat van Augsburch ghesonden was.

Joannes de brieuen hebbende, is hy tot het venster ghegaen, wantet noch duyster was, om daer te lichtelicker te moghen lesen. Het inhoudt des briefs was, alsmen namaels beuonden heeft, dat so haest als hy te Augsburch gekomē was, hem verkondicht is, dat zijn broeder in groot perikel was: dat hy daerom door broederlicke liefde bewoghen was, hem te vermanē, dat hy hem seluen wachten soude van de listen ende lagen Maluende, des biechtuaders ende haerder ghelijcke, die al te samen als vyanden Christi, om de belijdenisse des warachtighen Religioens, met alder manieren arbeydden zijn bloet te verghieten. Dese ende dierghelijcke bedriechlicke woorden, waren in den brief gheschreuen. Als nv Diazius besich was om dese brieuen te lesen, so heeft de Hencker die achter hem stont, de Bijle, die hy onder zijn mantel hadde, wtghehaelt, ende sloechse in de rechte zijde van den slaep des hoofts, tot den hechte toe in. Eñ want binnen eenen ooghenblick de sinnen gantsch gekrenct waren door het quetsen der hersenen, so en heeft dese heylighe Martelaer gheen ghelupt ghemaeckt. Joannes Diazius wort vermoort.

Daer na op dat het lichaem gheen gedruys gheuen en soude met vallen, ende sy alſo in den moort beuonden soudē worden, heeft de Hencker het vallende lichaem ghenomen met beyde zijn handen, ende heeft het op der aerden nederghelept, ende terstont de trappen neder ghegaen tot synen meester. Dit is al tsamen so haestelick ende heymelick geschiet, datter niemant daer en tusschen mochte komen, ofte yet daer van hooren.

Claudius Cenarcleus die noch int bedde lach, en dachte niet goets, ende spranck daerom wt den bedde: nemende zijn kleederen heeft hy willen in de stoue gaen, om te besien wat Diazius dede. Als hy wt zijn kamer tradt, hoorde hy de moorders noch op de trappen, niet wetende of sy op ofte af ghinghen: so sloot hy de trapdore ende ghinck stracx totter stouen. Als hy nv daer eerst in quam, ende sach het lichaem op der aerden, is hy (alsmen wel ghelooúen mach) van gantscher herten verschrickt eñ verbaest geworden, also dat zijn kleederen wt zijn hant vielen, ende niet een woort spreken en konde. Ten laetsten als hy wat tot hem seluē gekomen was, is hy tot Diazio ghekomen, die daer op den vloer lach, zijn ooghen waren ten Hemel opgheslaghen, zijn handen te samen gheleyt als of hy in zijn ghebet ghewеest hadde.

So heeft Claudius de bijle wt het hooft getrockē, om te besien ofter oock noch eenighen leuendighen adem in hem was: welcken hy in hem gheuonden heeft, maer die seer kranck was, ende heeft omtrent een breanck in hem ghewееst. Hy hielt zijn ooghen altijt ten Hemel opgeslaghen, als of hy Gods bermhertichеyt aengheroepen hadde. Als hy van God hoorde vermanen, gaf hy een waerteecken met den ooghen, dat hijt verstondt. So riep Claudius terstont het gantsche huysghesin: die alle te samen desen grouwelicken moort aensaghen.

Aldus heeft de heylige Martelaer Gods Joannes Diazius, zijn tijtlick leuen gheeyndicht, ende is door zijns Broeders werck, op Caims maniere, te Neuburch vermoort gheworden, den seuenentwintichsten dach in Maerte, int Jaer ons Salichmakers Jesu Christi M.D. ende XLVJ.

M.D.xlvj Daer zijn etlicke vrome Burghers te Peerde geseten, ende dese boose moorders na ghereden: ende hebbense achterhaelt, in een stadt omtrent vier mijlen op deser zyden van Yzerbrug, daerse in een herberghe lagen ende sliepen. So zijnse voorby henē ghereden tot Yzerbrug toe, eñ hebbent den Raet te kennen ghegeuen, ende begheert, dat sodanigen moort niet onghestraft en bleue. Als dese moorders te Yzerbrug quamen, zijnse terstont met ghewedighe hant gheuanghen. Daer riepense datse Edel mannen waren, ende gesonden van de Keyserlicke Maiesteyt om eenighe sware saken wille. Maer sy en kreghen gheen ghehoor: want men wist wel den schandelicken moort die sy gedaen hadden. So heeft de Paltzgraue Otto Henryck twee Ambassaten ghesonden te Yzerbrug, om de dootslaghers ter doot te vereysschen: welcke met hen ghenomen hebben Diazij slaepmutse, de versierde brieuen, ende de bloedighe Byle. Maer dese moorders hebben brieuen te Trenten aen de Cardinalen, ende te Augsburch geschreuen, om verlost te moghen worden. Ende wat en vermoghen dese bloetghierige gheestelickheyt doch niet? Sy hebbent ten laetsten so verre ghebracht, dat de Keyserlicke Maiesteyt een beuel ghegheuen heeft, datmen de gantsche sake van dese moorders wtstellen soude, ende daer niets in handelen, tot dat hy met zijn broeder daer self in oordeelen soude.

So is een van de Legaten van Neuburch weder om ghereyst, merckende, dat hem gheen hope meer voor handen en was, om iusticie te moghen verkrijghen. De Paltzgraue heeft self gheschreuen tot de Regenten van Yzerbrug, dat de moorders, met verborghen ende cautie, ouergheleuert souden worden te Neuburch daer de moort gheschiet is: ofte toelaten, dat sy self daerin souden moghen recht doen. Maer de Regenten hebben voorghelept het mandament des Keyserlicken Maiesteyts.

De Protestanten hebben daer na te Regensburch by den Keyser begheert, datmen moghen soude de sake na recht voleyndigen ende vorderen: maer sy en hebben van hem gheen antwoorde verkreghen.

Den Raet van Neuburch, als de Keyser daer quam, heeft ootmoedelick van hem begheert, dat hy den Rechters van Yzerbrug woude beuelen, datse in dese sake recht pleghen souden: maer sy en hebben gheen ander antwoort ghekreghen, dan dat de Keyser gheen macht en hadde in het lant, dat zijn broeder de Koninck van Roomē toe behoorde, yet te gebieden: wouden sy yet verkrijghen, dat moestense van zijn broeder begeeren. Daer nochtans luttel dagen te voren zijn mandament wt Dinckelspihel ghegheuen was, datmen de sake soude opschorten. Dit mogē wy den Paus ende Cerdinalen met syne gheesteloose bloetghierighe Prelaten dancken, datmen den eenuoudighen ende ontschuldighen veruolcht ende iammerlicken haer goet ende leuen ontneemt: ende den boosen quaetdoēders ende moorders voorstaet, beschut eñ beschermt. Maer God sal eens rechtueerdich, sonder aensien der persoonen, richten ende oordeelen: dan sullen (alsser gheschreuen staet) de ghewedighe ghewelbichlick ghestraft worden.

N. Driander de Spaeniaert.

N. Oziander wt Spainien gheboren, heeft de Leermeester des heylighen Martelaers Joannis Diazij gheweest: dese heeft etlicke iaren teghen zijn wille ende danck, doort bidden ende begheeren van syne ouders ende vrienden, te Roomen ghewoont. Als hy nv van synen broeder Francisco Oziander, die om des suyueren Religioens wille, in Duytslant woonde, gheroepen was, dat hy hem opmaken soude tot de ghemeynte Gods: so is hy van zijn eygen huysghesin verraden ende gheuangen geworden: eñ van stonden aen in nauwer geuanckenisse geworpen eñ besloten. Daer na heeftmẽ hem in een groote vergaderinge van volcke, daer alle de Cardinalẽ eñ Bisschoppen, die doe te Roomen woonden by een gekomen waren, ghebracht eñ onderuraecht: daer hy de suyuere leeringe des goddelicken woorts, vrijmoedelick ende stantuastelick beleden ende voorghestaen, ende alle de boosheyt ende het bedroch des Roomschen Antichrists, verdoemt heeft. So zijn door dese syne vrijmoedighe bekentenisse, niet alleen de Cardinalen beroert gheworden: maer oock zijn huysghesin ende vrienden: welcke begonden te roepen, datmen hem soude verbranden. M.D.xlvj

Ten laetsten hebbent dese vyanden des warachticheyts ende godsalicheyts so verre ghebracht, dat dese goede man, ende ghetrouwe Dienaer des Heeren Jesu Christi, zijn leuen om de heerlicke ghetuyghenisse des warachticheyts gelaten heeft, kortelick na de aflijuicheyt Joannis Diazij zijns discipels, int Jaer M. D. ende. xlvi.

Anna Askevve, Ioan Lacels,

Nicolaus van Otterden ende Johan Adlam.

Anna Askewe, van edelder ende heerlicker stammen in Engelandt, int Graefschap van Lincoln, een dochter van heer Willem Askewe, heeft in de kennisse Jesu Christi seer verstandich ende kloeck gheweest. Dese heeft tweemael (doe sy vijfentwintich iaer oudt was) met den vyanden des Heeren Christi, de ghenaemde gheestelickheyt, ghedisputeert ende ghestreden, eñ die gruwelicke godslasteringhe der Missen ontdeckt ende voor ooghen gestelt: om welcker saken wille sy veel spijticheyts ende lijdens heeft moeten verdraghen. Want na datse gheuanghen is gheweest, heeftmense so gepijnicht ende so onghenadichlicken getormenteert, dat de aderen van haren lijue ontspronghen: ende daer na hebbense haer, om haer bestandicheyt wille, veruloeckt ende den Duyuel ouer ghegheuen, als een ketterich ende verdoemt mensche. Maer dit heeft sy met sodanighen vrolicken ghemoedt geleden: dat sy al singhende ende den Heere louende in de gheuanckenisse ghebracht is: wel wetende datse alle van Christo Jesu salich ghenoemt worden, die om zijns naems wille van den menschen veruloeckt, ghelastert ende veruolcht werden. De wijle sy in den karcker lach, heeft sy aldus beschreuen hoe dat sy ondersocht is gheweest, van den vyanden des warachticheyts, wt begheerte van veel gheloouighe mannen ende vrouwen.

grootewreetheit ouer een dochter.

De Christenen worden veruloeckt.

M.D.xlvj

Het eerste examineren.

Om v begheerte te te voldoen, so hebbe ick gheschreuen de eerste ondersoeckinghe teghens my ghehouden, int iaer ons Heeren M. D.xlv. in de maent van Maerte.

In den eerstẽ Christophel Dare de ondersoecker, heeft my ondersocht in de sale van de Cellebroers, ende my gheuraecht, of ick niet en gelooftde, dat het Sacrament dat ghehanghen was ouer den Altaer, het waerachtighe lichaem Christi ware? Waerop ick hem een vraghe vraechde: waerom was S. Stephen ghesteenicht? Hy antwoorde my, dat hijt niet en wiste. Doe antwoorde ick dat ick oock zijn ydel vraghe niet en soude beantwoorden.

Van het Sacrament.

Ten tweedden seyde hy my, dat in mijn inquisitie was een vrouwe, die ghetuychde dat ick ghesept hadde, dat God niet en woonde in Tempelen met menschen handen ghemaeckt. Doen bewees ickt hem wt den seuensten ende seuenthiensten Capittel in de wercken der Apostelen, datter Stephanus ende Paulus hebben gesept. Waerop hy my vraechde, hoe ick de sentencie ghenomen hadde? Ick antwoorde hem, dat ick de peerlen voor de Vercken niet worpen wilde: want het gruys ofte semelen behoort hen ghenoech te zijn.

God woont in gheen tempelen met hãden gemaect.

Ten derden vraechde hy my, waerom ick ghesept hadde, dat ick lieuer hadde vijf boecken in den Bibel te lesen, dan in der kercken vijf Missen te hooren? Ick beledet hem dat ickt ghesept hadde, niet om de Epistel ende Euangelij te verachten, maer om dat het eene my grootelicx stichtede, ende het ander gheensins, als Paulus 1. Cor. 14. betuycht, seggende: So de Basuyne een onseker gheluyt gheeft, wie sal hem ten krijghe bereyden.

Misse hoorẽ

De misse en sticht niet.

Ten vierden vraechde hy my, wat ick seyde van de belijdenisse ofte biechte? Ick seyde hem mijn gheuoelen daer af, accorderende met den woorden Jacobi: Belijdet malkanderen v misuallen, ende biddet voor malkanderen.

Vanbiechte.

Ten vijfden, vraechde hy my, wat ick van des Koninex boeck seyde? Ick antwoorde dat ickx niet en wiste: want ickt niet gesien en hadde.

Ten sesten vraechde hy, of ick den gheest Gods in my hadde? Ick antwoorde hem, waert dat ick dien niet en hadde, so ware ick een boos eñ verloren mensche.

Daer na seyde hy, dat hy om eenen Paep gesonden hadde, om my te ondersoecken. welcke ghekomen zijnde, vraechde my terstont, wat ick seyde van den Sacramente des Altaers? seer begherende mynen sin te weten. Maer ick begheerde, dat hy mijn ontschuldt in dese sake woude ontfanghen: ende ick en wilde hem gheen ander antwoorde gheuen, om dat hy een Papist was.

Ten seuenden vraechde hy my, of de stille Missen nuttich waren den dooden. Ick antwoorde, dattet groote afgoderie was, daer so veel in te ghelooven, als den bloede Christi die voor ons ghestoruen is.

De stilmisse

Daer na was ick gheleydt tot mijn heere den Meyer: ende hy ondersocht my ghelijck de andere van te vooren ghedaen hadden. Ende ick antwoorde hem van alle saken als te vooren.

Bouen dien beschuldichde my de Meyer van eender sakẽ, die ick niet ghesept en hadde, maer sy haddense self ghesept: dwelck was van eender vraghen, namelick, of het ghewormte dat de Hostie ghegeten heeft, oock God ghegeten ende ontfangen hadde of niet? Doe en gaf ick hen gheen antwoorde: maer ick lachede. Ende des Bisschops Cancelier seyde my,

dattet te mispzijsen was, dat ick my onderwinde van de Schriftuere te spreken: want Paulus (seyde hy) verbiedt de vrouwen te spreken of ghemeynschap te hebben met Gods woort. Ick antwoordde hem, dat ick den sin Pauli so wel verstonde als hy dede, ende tghene dat daer inne is, 1. Cor. 14. dat de vrouwen in de ghemeynte niet en behooren te spreken om te onderwijsen: ende vraechde hem hoe veel vrouwen hy hadde op den stoel sien klimmen ende prediken? Hy seyde dat hijt niet ghesien en hadde. Doe seyde ick hem, niemant en behoort de arme vrouwen te beschuldighen, als sy niet misdaen en hebben. M.D.xlvj De vrouwẽ in de gemeyn te nz sprekẽ.

Doen beval de Meyer datmen my wech leyden soude. Ick vraechde hem of hy borghe voor my nemen woude? Hy antwoordde kortelick, Neen. So wart ick in de gheuanckenisse gheleydt: daer ick twaelf daghen bleef, dattet niemant van mynen vrienden toeghelaten was tegen my te spreken. Maer men sandt my eenen Priester, die seyde dat hy beuel hadde van den Bisschop, my te ondersoecken ende goeden raet te geuen, dwelck hy niet en dede. Hy vraechde my ten eersten, waerom dat ick gheuanghen was? Ick seyde hem dat ickt niet en wiste. Daer na seyde hy dattet iammer was, dat ick daer sonder oorsake was, een maniere makende, oft het hem seer mishaecht hadde. Hy vraechde my, of ick ghebiecht hadde gheweest? Ick seyde, Neen ick. Doe seyde hy, dat hy een soude doen komen om my te biechten. Ick seyde hem, mocht ick een van desen dryen hebben, namelick, Doctor Krome, heer Willem, ofte Huntington, dat ick te vreden ware: want ick wel weet, dattet so wijse mannen zijn, als yemant uwer of eenighe andere: ick en verachte uwes niet want ick v niet kenne.

Daer op seyde hy, meynt ghy niet dat ick, of een ander die ick v senden sal, oock so eerlick zijn, als die andere? want waren wy sulcx niet, de Koninck soude ons niet ghehenghen te prediken. Doe antwoordde ick, dat Salomon seyt, dat ick den wijsen hoorende, wijsheyt verkrijgen sal: maer met den sotten ghemeynschap hebbende, soude ick niet dan sotheyt verkrijghen.

Daer na seyde hy: ick vraghe of de Hostie ghevallen ware ende datse een beeste ghegheten hadde, of de beeste God ontfanghen hadde of niet? Daerop antwoordde ick hem: na dien ghy my noch op eenen anderẽ tijt de selfde vraghe voorghestelt hebt, so bidde ick v, beantwoortse self: want ick dat niet doen en sal, want ick geuoele dat ghy koemt om my te verstricken. Hy seyde dattet teghen de ordinancie der scholen was, dat hy vraghen ende antwoordden soude. Ick antwoordde, dat ick een vrouwe was, ende de maniere der scholen niet en wiste. Dat ghesept zijnde, schiet hy van daer met schoone woorden. Of de muysen God etẽ.

Den xxiij. in Maerte quam mijn neue Brytaigne tot my in den karcker, ende vraechde my ofter gheen middel en was om my te verlossen? Na dat wy tsamen gesproken hadden, ghinck hy totten Meyer, om hem mijn saken te beuelen. De Meyer antwoordde, dat hy ghewillichlick doen soude dat hy mochte: maer dat hy my niet en konde ontslaen sonder consent van den Officier der kercken. Want ghelijckmen om dusdanighen sake niemant en mach vanghen sonder beuel des Officiers der kercken: also en machmen oock niemant ontslaen sonder hem. Brytaigne solliciteert voor Askew haer te verlossen.

Daer na ghinck hy tot den Cancellier: welcke hem seyde, dat de sake so voos was, dat hyse niet en soude derren bestaẽ, sonder het consent des Bisschops van Londen: ende dat hy hem spreken soude daer af. Hy stelde my

M.D.xlvj.

de my te komen des anderen daechs voor hem, na den middach ten drye
vren. Hy seyde oock dat hy te vreden was, datmen wijse mannen riepe,
die ick hebben wilde, op dat sy ghetuychden van mynen wille, ende ick
sonder strafheyt soude ghehandelt werden. Als sy wisten dat ick Doc=
toor Crome, heer Willem Withehead, ende Huntington begheerde: dede
hyse met mynen neue Brytaigne roepen, op dat ick hen segghen soude,
al wat ick opt herte hadde.

Des anderen daechs dede my de Bisschop halē ten een vren, hoe wel
hijt geordineert hadde ten drye vren. Als ick by hem quam, seyde hy dat
hy seer droeue was om mijns verdriets wille, ende begheerde de waer=
heyt te bekennen. Ick antwoordde, mijn heere om dat ghijt gestelt hebt
ten drye vren, so en sullen mijn vrienden niet voor dien tijt komen: v sal
belieuen my te vergheuen, ist dat ick v niet en antwoorde voor dat sy
ghekomen zijn. Doe ghinck hy op zijn Galerie, eñ geboot synen Arch=
diaken, dat hy my onderuraghen soude. Welcke my vraechde, seggende:
Meestresse, waer af zijt ghy beschuldicht? Ick antwoordde hem, vra=
ghet mijn beschuldighers: want ick en weet het noch niet.

Daer na nam hy eenen boeck, die ick in mijn handt hadde, segghende:
Dese boecken zijn de oorsake uwes lijdens: Wacht v, wacht v, want die
se ghemaeckt heeft, is verbrant gheweest op Smythfeld. Ick vraechde
hem of hy verseckert was van dat hy seyde. Hy antwoordde, dat hy wel
wist dat het boeck ghemaeck was by Jan Frethes. Ick vraechde hem
hoe hy oordeelen mochte van eenen boecke, eer hy dien ghesien hadde.
Het dunckt my, seyde ick, dat een sulcken haestigen oordeel ende sonder
beter onderuindinghe, een teecken is van eenen onuerstandigen Rech=
ter. So schiet hy van daer met schande. Doe quā mijn Neue Brytaigne
ende meer andere. Doe seyde de Bisschop tot mynen neue, dat hy my
riede te segghen het verborgen mijnder herten: ende seyde tot my, dat hy
wel wilde dat ick mijn vrienden betroude, dat is, dat ick haer te kennen
gaue al wat ick op mijnder consciencien hadde: ende dat het selfde my tot
geenen achterdeel streckē en soude. Ick antwoordde hem, dat ick niet en
hadde te segghen want mijn consciencie (God danck) onbeswaert is.

Daer na bracht hy een gelijckenisse voort, maer niet ten proposte: Ist
dat een mensche eenighe wonde heeft, gheen wijse Chyrurgijn sal wil=
len zijn handt daer aen slaen om die te heelen, eer hyse bloot gesien heeft:
also oock, seyde hy, kan ick v geenen goedē raet geuen, ist dat ick niet en
weet waer mede v consciencie belast is. Ick antwoordde dat mijn con=
science gheenen last hadde: ende van een plaester te legghen op het ghe=
sonde vel, is een dwaesheyt.

Doe seyde hy, ghy dwingt my te belasten, mits dat ghy ghesept hebt,
dat het Sacrament blijuende in de bosse ofte schapprape, niet anders
dan broot is. Ick antwoordde, dat ick sulcx niet ghesept en hadde: maer
de Inquisiteurs hadden my een sulcken vraghe gheuraecht: waerop ick
niet woude antwoordden, tot dat sy my seydē, waerom dat Stephanus
ghesteenicht was. Sy seyden dat zijt niet en wisten: doe seyde ick hen,
dat ickt haer oock niet segghen eu wilde.

Het Sacrament.

Doe seyde de Bisschop, dat ick nochtans de Schriftuere allegeerde.
Ick antwoordde, dat ick anders gheene by en bracht, dan dat Paulus
seyt tot die van Athenē, Actorum 17. Dat God niet en woont in Tem=
pels van menschen handen ghemaeckt. Hy vraechde my, wat mijn ghe=
loove was in deser sake? Ick antwoordde, dat ick gheloofde also de hey=
lighe

lighe Schriftuere my bewees. Hy vraechde my: de heylighe Schriftuere seyt die, dattet Christus lichaem is? Jck ghelooue, seyde ick, also alst de Schrift seyt. Doe seyde hy my: wilt ghy segghen, dat de heylighe Schrifruere seyt, dattet Christus lichaem niet en zy? Jck andtwoordde altijt, dat ick geloofde also alst de heylighe Schrift hielt. Ende daerop vertoefde hy eenen tijt, meynende dat ick hem eenighe antwoorde gheuen soude om zijn phantasie te vernoegen: maer mijn beantwoordinghe was, dat ick gheloofde ghelijck ons Christus ende zijn Apostelen gheleert hebben. Hy vraechde my, waerom ick mijn woorden spaerde? Jck seyde dat my God ghegheuen hadde de gaue van wetenschap, ende niet van wt spreken, ende dat Salomon seyt Prouerb. 19. dat het een gaue Gods is, dat een vrouwe luttel woorden heeft. Ten derden seyde hy my, dat ick hadde ghesept, dat de Misse afgoderie was. Jck antwoordde hem, als my de ondersoeckers vraechden, of de stilmissen den dooden bateden, of niet: so riep ick met luyder stemmen: O Heere wat grooter afgoderie? dat wy veel meer de Missen gheloouen souden, dan in den doot uwes soons Jesu Christi. Doe seyde de Bisschop: wat antwoorde was dat? mijn heere, seyde ick, hoe wel datse slecht was, so was sy nochtans genoechsaem voor sulcken vraghe. Daer na seyde ick hem, datter een Priester was diet ghehoort hadde al dat ick voor den Meyer en andere geseyt heb. Dese Priester was de Cancellier des Bisschops, ende was daer teghenwoordich, welcke seyde: tis warachtich dat sy also gheantwoort heeft. Daer waren oock noch ander Priesters, als Doctoor Standishe, ende andere, die my aenuochten om mijn meyninghe te te weten: maer ick antwoordde hem altijt, dat het gene dat ick den Bisschop ghesept hadde, ghenoech was. Doctoor Standishe seyde tot den Bisschop, dat hy my beuelen soude te segghen mijn meyninghe van den text Pauli. Jck antwoordde, dattet teghen de leeringhe Pauli ware, dat een vrouwe de Schrifture wt leyde, bysonder daer so veel gheleerde mannen waren. De Bisschop seyde, dat hy wel wist van eenen Priester die my gheuraecht hadde of ick het Sacrament te Paesschen ontfanghen woude, dat ick hem bespottede. Doen begheerde ick mijn beschuldigher te sien: Maer de Bisschop lietet niet toe: maer hy seyde, Jck hadde v eenen ghesonden om v te beraden: maer ten eersteu woorde heb dy hem een Papist ghenaemt. Dat en loochene ick niet, seyde ick: want ick beuandt wel, dat hy gheen ander en was: ende daer by gaf ick hem gheen ander antwoorde. Doen seyde hy, dat ick ghesept hadde, dat daer eestich Priesters waren tot Lincolne, tegen my gewapēt. Jn der daet, seyde ick, hebbe ickt also gheseyt: want mijn vrienden hadden my ghesept, waert dat ick daer quame, de priesters souden my eenen grootē aenstoot doen, want sy haer des beroemt hadden. So en twijfelde ick nochtans daer niet te komen: want ick wist dat mijn velydinghe goet was. Jck bleef daer negen dagen, om te sien watmen my segghen soude. Eñ als ick daer was int klooster lesende mynen Bibel, so quamē sy tot my twee ende twee, vijf ende vijf, ende somwijlen sesse om tegen my te spreken: maer sy keerden wederom eñ seyden niets, ghelijck als plompe ende onuerstandige menschen. De Bisschop vraechde, of sy tegen my ghesproken hadden. Jck seyde, datter ten laetsten een was die tegen my sprack: maer zijn woorden waren van kleynder weerden, welcke my oock nv niet voor en quamen. Doen seyde hy my, daer zijnder veel die lesen ende weten de Schrifturen: maer sy en volghense niet na. Jck seyde hem leuen.

M.D.xlvi

Afgoderie.

De vrouwē suilē swijgē.

Onstraffelic

M.D.xlvj. wederom:mijn heere,ick woude dat alle menschē mijn handelinge wis-
sten:want ick ben wel versekert dat niemant (wil hy de waerheyt seg-
ghen)soude moghen van my yet verhalen ofte het en is recht ende eer-
lick. Ist dat ghy yemant weet die anders segghē, ick bidde v dat sy my
ghepresenteert worden. Daer na ginck hy wech ende seyde dat hy mijn
opinien by artikelen schreef:ende schreef wat,maer ick en weet niet hoe,
want ick en konde gheen Copie ghekrijghen.

Ten laetsten presenteerde haer de Bisschop een gheschrifte, daer hy
wilde dat sy haren naem onder setten soude. Maer want het in als niet
oprecht en was,so heeft sy dat onderschreuen op sulcken maniere. Ick
Anna Askewe ghelooue alle dingen begrepen in den geloove der Chri
stelicker kercken &c. Ende om dat sy schreef,der Christelicker kercken,
ghinck hy met gramschap tot zijn kamer ende Brytaigne de neue van
Askewe ghinck in met hem:biddende, dat hy haerder ghenadich ware.
De Bisschop antwoordde hem, dattet niet eerlick ghedaen en was van
haer also te schrijuen,om dat sy een vrouwe was. Brytaigne badt hem,
dat hijt ten besten name,want het vrouwelicke swackheyt was, ende
dat hy veel wijser behoorde te zijn dan een vrouwe.

Doctoor Weston ginck tot hem,ende seyde hem de oorsake, waerom
sy gheschreuen heeft Christelicke kercke,is om dat sy niet verstaen had-
de dat het woort kercke van te voren int gheschrifte ghestelt was. Na-
maels ghinck de Bisschop wederom wt, om haren naem, ende haerder
borghen namen te hebben. Doen meynden de vrienden ende Anna vrij-
heyt te krijghen,na der ordinancien des wets:maer sy wart in den kare
ker ghesonden tot des anderen daechs toe. Op dien dach lasmē haer des
Bisschops gheschrifte dat sy op sulckerwys als voorseyt is onderteec-
kent hadde,ende daer na is sy wederom in den karcker gesonden. Des
daechs daer na ontboodtmē haer borgen te komen in S. Pauwels kerc-
ke,dwelck sy deden. Na groote moeyte ende veel redenen namen sy se-
kerheyt van de borghen van haer te presenteren ende te doen komen so
dickwils als sy ontboden wart. So wart sy ten eynde verlost.

Anna voor des koninck Raet.

Op eenen tijt daer na wart Anna ontboden voor des Konincks raet
om te segghen, of sy in haer belijdinge volherden woude:ende wie haer
in dese leeringhe onderwesen hadde: Sy antwoordde aengaende haer
ghelooue,dat sy breet ghenoech gheantwoort hadde. Maer van yemant
te beschuldighen,dat sy sulcx gheensins doen en soude, ende hoe dat sy
daer meer ghesproken heeft,beschrijft sy aldus:

Ick en ben hier niet om te verantwoordē myne medegevangenē, om
dat ick haer ondersoeckinghe niet ghehoort en hebbe. Maer het myne is
also toeghegaen. Ick voor den raet zijnde,was ghevraecht van M. Ky
me. Ick antwoordde dat mijn heer de Cancellier mijn ghevoelen in de-
se sake wel wiste. Sy en waren met sulcken antwoorde niet te vreden:
maer seyden, dat de Koninck woude,dat ick haer de materie soude open
baren. Ick seyde haer plat wt, dat ickt niet doen en soude, maer belief-
det den Koninck my te hooren,ick woude hem de waerheyt seggē. Doē
seyden sy dat sulcx niet noodich en was, want de Koninck ander belet
hadde. Ick antwoordde, dat de alderwijste Koninck Salomon en ver-
onweerdichde hem niet het geschil aen te hooren van twee arme gemey-
ne vrouwen:veel meer behoort hy te hooren door zijn ghenade een een-
voudighe vrouwe zijn ghehoorsame ghelooуighe dochter.

Also en gaf ick hen geen andere antwoorde, Doe vraechde my de Can
cellier

cellier mijn gevoelen van den Sacramēte. Jck antwoorde also, Jck ge looue, dat altijt als ick in de christelicke vergaderinge ontfāge het broot in de gedachtenisse des doots Christi met dancksegghinge, na de insetinge Christi: dat ick dan ontfange de profijten zijns heerlicken lijdens. M.D.xlvj Van dē Sacramente.

De Bisschop van Winchestre gheboot my rechtelick te spreken. Jck seyde: hoe soude ick een nieu liedt singhen in een vreemt lant? Doe seyde de Bisschop, dat ick by gelijckenisse sprack. Jck antwoorde hem, dat tet so veel te beter was voor hem: want (seyde ick) al waert dat ick v de opene waerheyt seyde, ghy en soutse niet aennemen. Doe begonde hy te lachen, ende te spotten, segghende, dat ick een Papegay was, Jck seyde dat ick ghewillich was om alle spottinghe van hem te verdragen. Doe wart ick seer bestraft van den Raet, om dat ick mijn gheuoelen niet wt drucken en woude in al dat sy wouden. So hebbe ick haer binnen middelen tijden ghenoech gheantwoort van vele saken, die te lanck souden zijn om te verhalen: want ick was by hen meer dan vijf vren lanck.

Daer na seydde my de Clerck van den Rade tot de Jonckvrouwe Garnyshe. Des naesten daechs wart ick wederom voor den Raet ghebracht: daer wouden sy weten wat ick van den Sacramente seyde. Jck antwoordde, dat ick geseyt hadde, het ghene, dat ick seggen mochte. Na veel woorden gheboden sy my naerder te komen. Doe quam de heere van Lysle, de heer van Essex, ende de Bisschop han Winchestre, hertelicken begheerende dat ick belijden soude, dat het Sacrament vleesch, bloet ende been ware. Doe seyde ick tot heer Par ende tot heer Lysle, dat hen schande was my te radē, dat sy wel contrarie wisten. Waerop sy antwoorddē met luttel woorden, dat sy wel wouden dat alle dinck goet ware. De Bisschop begeerde met my vriendelick alleen te spreken. Jck seyde, dat Judas oock so dede als hy Christum verriet. Doe woude hy my daer toe dwinghen: maer ick weygherdet hem. Hy vraechde my de oorsake: Jck antwoordde, dat in den mont van twee oft drye was volle ghetuyghenisse, als de Schriftuere seyt. Daer na begonst de Cancellier alleen met my te spreken, ende van den Sacramente te ondersoecken: ick vraechde hem, hoe langhe hy op beyde zijden manck gaen soude? Doe woude hy weten, waer ick gheuonden hadde van ouer beyde zijden manck te gaen: ick seyde in der Schriftueren 3. Reg. 18. Dat geseyt zijnde, ghinck hy al spijtich wech.

Na veel ander woorden ende redenen ouer ende wederouer ghehadt, strafte de Bisschop Annā, om dat sy de Schriftuere ouerlesen had: hier door seyde hy, zijt ghy in dwalinge gekomen, ende blijfter noch so hartneckelick in. Het en is het officie der vrouwen niet: een yeghelick moet zijn beroepinghe waer nemen. Het en betaemt een vrouwe niet meer de Schriftuere te handelen, dan het een Zoghe betaemt een zadel te dragē. Anna wart lachende, eñ seyde: mijn heere, Het betaemt so wel een Zoghe den zadel te draghen, alst doet den Ezel, een Bisschops Mijter.

De Bisschop dreychde haer dat sy verbrant soude worden. Sy andtwoordde, dat sy de gantsche Schrift doorsocht hadde: maer noch noyt gheuonden dat Christus of zijn Apostelen yemant hadden doen steruē, wel aen, seyde sy, God sal uwe dreyghementen bespotten. Ghy en weet niet wiens gheest dat ghy zijt.

Daer na beualmen haer te vertrecken. Doen quamen Doctoor Coxe ende Doctoor Robinzon by haer: maer sy en konden niet ouer een draghen. Sy schreuen haer een briefken van den Sacramente ende wouden dat zijt onderteeckenen soude: maer sy weygerde dat, Daer na wart

M.D.xlvj. sy wederom gheuanckelick in den karcker gheworpen:daer sy seer sieck wart,ende meynde te steruen. Daerom begheerde sy met Lathymer te spreken:maer ten mochte niet gheschien. Hoe dattet voort met haer ver gaen is,beschrijft sy aldus.

Sy wort kettersch ghoordeelt.

In dese plaetse wart ick kettersch ghenaemt,ende veroordeelt door de wet,so verre als ick mijn meyninge niet en veranderde. Ick antwoordde hen dat ick niet kettersch en was,ende door Gods wet den doot niet verdient hadde,als om deser oorsaken wille. De belijdinghe mijns gheloofs ende het ghene dat ick den Raet gheschreuen hebbe, seyde ick, en wil ick geensins loochenen,om dat ick weet dattet de waerheyt is. Doe vraechden sy my,of ick loochende, dat het Sacrament het lichaem ende bloet Christi ware. Ja,seyde ick,want de Sone Gods,die gheboren is gheweest van der maget Maria,is nv tegenwoordich eerlick in den hemel:eñ sal van daer ten ionckstendaghe komen ghelijck als hy opgeuaren is. Ende het ghene dat ghy uwen God noemt, is alleen een stuck broots,wilt ghijt beproeuen,so besietet alst v ghelieft,latet in de schapraye ghesloten blijuen,eer drye maenden salt verschimmelen eñ te niete gaen:daer door ben ick versekert dattet God niet en is. Daer na wouden sy my eenen Priester senden:maer ick began te lachen. Sy vraechden my oft my niet goet en dochte? Ick seyde dat ick mijn misdaden Gode belijden soude,ende dat ick versekert was dat hy my door zijn genade verhooren soude. So wart ick verwesen.

Een Biecht vader.

Mijn ghelooue dat ick den Raet schreef,is dit. Dat het Sacramentisch broot ons ghelaten is,om dat wijt nemen souden met dancksegghinghe ter ghedachtenisse des doots Jesu Christi,om te verkondigen de eenighe remedie onser sielen:want wy in het Nachtmael ontfangen de weldaden ende profijten zijns heerlicken lijdens.

Daer na wouden sy weten,of het broot dat sy in haer bussen hadden, God was ofte niet. Ick seyde: God is een gheest, ende wil in den geest ende waerheyt aenghebeden zijn. Sy vraechden:wilt ghy dan gantschlick loochenen, dat Jesus Christus in het Sacrament is? Ick andtwoordde,ick ghelooue dat Jesus Christus de eewighe Sone Gods daer niet woonachtich en is.

Op eenen dinxdach daer na was ick gheleydt wt der gheuanckenisse in de kroone,daer een ghenaemt M. Riche ende de Bisschop van Londen met aller neersticheyt ende flateringhe my hebben beproeft, om van God te doen keeren. Maer ick hebbe haer ydel allegatien verworpen ende veracht. Een, die Nicolaus Saxton hiet, riedt my te doen ghelijck hy ghedaen hadde: maer ick antwoordde hem, dattet beter ware voor hem dat hy niet gheboren ware: ende noch ander woorden meer.

Om te beklappen de medeghenooten des ghelooks.

Doe sandt my M. Riche in den karcker in den thorren van Londen. Na dat ick eenen tijt lanck daer gheweest hadde, so gheboden my M. Riche ende een ander wt den Raet, op de kracht van ghehoorsaemheyt, te segghen of ick noch man noch wijf kende van mijnder secten. Ick antwoordde, Neen ick. Sy vraechden my van veel vrouwen van den houe:ende seyden, dattet den Koninck aenghebracht was, dat icker van mijnder sectē veel kende. Ick seyde dat de Koninklicke Maiesteyt qualick gheinformeert hadde gheweest.

Daer na vraechden sy my,wie my in den karcker bystant gedaen hadde,ende den raet ghegheuen om vast by mijnder meyninghe te blijuen? Ick

M.D.xlvj

Jck seyde dat gheen creatuere my den moet ghegheuen hadde: dat oock alle de hulpe, die ick in den karcker hadde, door mijn kameriere gheschiet is. Want als sy by der straten ghinck te Londen, so hebben de dienders ende leerknechten van de winckels my ghelt ghesonden: maer wie sy waren en weet ick niet. Sy seyden datter veel vrouwen ende Jonckvrouwen my ghelt ghesonden hadden. Jck beleet, dattet waer was, maer dat ickse niet en kende, behaluē alleen een man die my twee kroonen brachte, die de vrouwe van Hertford my sandt: ende een ander die my omtrent onderhalf kroone sandt, maer ick en kendese niet. Bouen dien (seyde hy) isser in den Raet, seer veel, die v bystant gedaen hebben. Jck seyde, het en waren niet.

Dat ghedaen zijnde, wart ick op de pijnbanck geleyt om dat ick niet belijden en woude, wie met my eens gheuoelens waren. Daer wart ick seer langhe ghehouden. Ende om dat ick lijdtsamich ghenoech was sonder groot misbaer te maken: so dede de Cancellier selue ende Meester Riche den arbeydt om my te trecken ende te pijnighen met haer eyghen handen: so dat ick by naest doot was. Maer de Stadthouder van den thorren dede my ontbinden: ende terstont viel ick in onmacht als een mensche die daer sterft. Na dat ick een luttel vromicheyts ghekreghen hadde, hielt my de Cancellier sprake omtrent twee vren lanc, daer ick op de aerde lach: meynende my van mijnder meyninge te trecken. Maer de Heere mijn God (dien ick eewichlick dancken sal) heeft my de ghenade ghedaen, dat ick volstandich bleef ende oock blijuen sal (hope ick) tot den eynde toe.

Doe wart ick in een huys ghedragen ende op een bedde gelecht, daer ick in mijn teere ledekens groote smerte gheleden hebbe, so groot (gheloue ick) als opt mensche had: Jck dancke God den Heere. De Cancellier vraechde my noch eens, of ick mijn opinie laten woude, ende ick soude wederom in eeren ghestelt zijn, ende my en soude niets ghebreken. Maer dede ickt niet, hy soude my wederom in den karcker senden, ende daer na int vuer. Jck seyde hem opt kortste, dat ick lieuer hadde te steruen, dan mijn gheloue teghen God te verualschen. So wart sy ten laetsten wederom in den karcker ghebracht, daer sy dese nauolghende protestacie schreef.

Jck Anna Askewe, in vromer hope weet wel, dat mijn barmhertige Vader my gheeft het broot der lichamelicker pijnen ende lijdens: nochtans niet so groot als mijn misdaden verdient hebben. Jck bekenne dat ick een arm sondaeresse ben voor syne hooghe Maiesteyt, biddende om zijnder eewigher ghenaden. Ende want ick onrechtelick van den menschen verwesen ben, om mijnder opinien wille, so neme ick den eewighen God (die hemel ende aerde ghemaeckt heeft) tot een ghetuyge, dat ick gheen opinien houde teghen zijn godlick woort. Ende ick hope in hem, die een wtdeylder alder ghenaden is, dat hy my beschermen sal teghen alle opinien, die met zijn heylighe waerheyt strijden. Protestacie.

Dat ick kettersch gheoordeelt ben, is, om dat ick belijde, dat het Sacramentisch broot, na der Consecracie van eenen Paep, is eñ blijft altijt broot: eñ sy geloouen, dat als de Paep de woorden gesproken heeft, dattet dan niet meer broot en blijft: maer dattet het lichaem is, dat gehangē was aent cruyce in vleesch, bloet ende beenen. Twelck ick niet en geloue, want de artikelē ons geloofs souden moetē valsch zijn, daer wtdruckelick ghesegt is, dat hy sit ter rechter handt Gods des Vaders, ende

M.D.xlvj. van daer sal hy komen oordeelen de leuende eñ dooden. Siet nv de kette rie, die ick belijde die ick houde, ende daer ick om steruē moet. Aengaende het heylige Nachtmael des Heeren, ick geloooue dattet een seer nootswendighe ghedachtenisse zijns doots ende lijdens is. Voort so gheloooue ick oock, alle dat mijn verlosser Jesus Christus ghebiedt te ghelooouen. Ten laetsten ghelooue ick alle de Schriften warachtich te zijn, die hy met zijn dierbaer bloet versegelt heeft. Ja, ghelijck Paulus seyt, dat de Schriftueren die hy ons ghelaten heeft, genoechsaem zijn tot onser leeringhe ende salicheyt. So dat ick geloooue dat ons gheen ander waerheyt en ghebreeckt, dan dese die gheschreuen is: door welcke hy zijn gemeynte regiert.

Ende om dat hyse my gheleert heeft met synen eyghen mont in zijn Euangelie, so hebbe ickse (door de ghenade zijns gheests) in mijn herte ghesloten. Ende mijn volmaeckte hope is, dat zijn woort (als Dauid

Psalmo. 118. seyt) een Lanterne mijnder voeten zijn sal. Daer zijnder die segghen, dat ick de Eucharistie verloochene, of het Sacrament der dancksegghinge: maer sy segghen van my valscheyt met grooter erghernissen. Want ick belijde ende ghelooue, dat als de Sacramenten bedient zijn, ghelijckse Christus ingestelt heeft, ende also hyse ons na ghelaten heeft, dat het een sonderlinge versterckinge voor ons allen is. Maer aengaende uwer Missen alsmense nv gebruyct: ick segge eñ belijde, dat het den alder gruwelicksten Afgod is, die ter weerelt is. Want mynen God en wilt niet ghebeten zijn met den tanden, eñ hy en sterft wederom niet meer. Eñ ick ben bereyt den doot te steruen, op tgene dat ick gheseyt eñ beleden hebbe.

Eer sy gedoot wart, sprack sy dit nauolghende ghebet met vuerigher

Een ghebet. herten, ende seyde: O Heer, ick heb nv meer vyandē dan hayren op mijn hooft: maer laet niet toe dat ick van hen met ydel redenen ouerwonnen werde. Maer strijt ghy voor my, want ick hope alleen in v. Eylaes, ick ben dijn arme schepsel. O soete Heere, geeft my altijt vrijmoedicheyt te verachten die tegen my opstaē, want in v is alle mijn behagen. O Heere, ick begheere met goeder herten, dat ghy door dijn barmhertige goetheyt vergheuen wilt den ghenen die my leedt doen oft gedaen hebben. Opent oock haer ooghen, die beswaert ende ouervallen zijn met blintheyt, op dat sy hier na moghen doen, dat v behaghelick is: ende dat dyne waerheyt in dit Koninckrijc eenmael verschijne, alle menschelicke versteringhe wt ghewor pen zijnde. O Heere also moetet gheschien.

Op die selfde tijt zijn daer oock drye godvruchtighe mannen, Johan Lacels, Nicolaus van Otterden eñ Johan Adlam gheuanghen, om dat sy de schandelicke afgoderie der beelden straften, ende de beelden (ghelijck de goddelicke Schriftuere doet) verwierpen ende veruloeckten.

Andere met Askewe gedoot. So zijn dan, ten laetsten Anna Askewe, eñ dese drye vrome mannen veroordelt geweest ter doot, ende gelijckelick om de ghetuygenisse des Euangelischer warachticheyts verbrant: ende hebben so goedes moets ter doot ghegaen, datse midden in de vuerighe vlamme den almachtigen eewighen God met liefelicker ghesang loofden ende presen.

Op de selfde tijt eñ vre isser in de wolckē des Hemels een seer wonderlick misbaer ghehoort: ende God de Heere heeft van stonden aen, den doot zijnder ontschuldigher ghetuygen gewroken, voor der menschen ooghen, aen eenen ontsinnighen heere van Nordwolck ende synen sone, tot een exempel eñ voorbeeldt van allen anderen, die den Heere Christo Jesu, in syne lidtmaten veruolghen, moorden ende dooden.

So hebben dese vrome Martelaers haer leuen ter eeren Gods ende zijns Euangeliums opgheoffert, int Jaer ons Heeren, M. D. ende xlvi. den xvi. dach des maents Julij. M.CCCCC xlvj

Van Xiiij. Burghers van Melden, een schoone Historie.

Onder alle stedē van Vranckrijck daer het Euangelium Jesu Christi eenichsins gheleert is gheweest, eñ die het woordt Gods vlijtichlick aenghenomen hebben, is bysonder de stadt van Melden te rekenen: welcke in Bria ghelegen is aen de Reuiere Matron, thien mijlen van Parijs. Want onder alle de heerlicheyt des boosen Antichrists zijnder seer luttel steden, daer de godsalige leeringhe met so grooten vlijticheyt gheleert, met so grooten yuericheyt ontfanghen, so lichtelick vermeerdert, eñ met sulcker standvasticheyt beschermt ende behouden is gheweest.

De oorsaken, door welcke God de Heer dese stadt verlicht heeft met de klaerheyt zijns woorts, is dese. Guilielmus Briconnet was Bisschop ouer dese stadt ghestelt, een geleert man, vlijtich om de waerheyt te bekennen, ende ghenegen om de selfde te verbreyden. Dese als hy int beghinsel zijns Bisdoms (ghelijck eenen goeden herder betaemt) zijn kercken onder het Bisdom ghelegen, ghinck besoecken, so beuant hy het volck gantsch van de kennisse Gods vervreemt ende verlaten: wantse van de Minderbroers ende ander Bedelsacken alleen gheleert worden, het ghene, dat tot haer kloosters profyt, ende haer buycken te vullen, diende. Als nv de Bisschop haer schalckheyt ende bedroch aenmerkte, heeft hy haer, door eenen heylighen yuer bewoghen wesende, in zijn gantsch Bisdom verboden te prediken: ende heeft in haer plaetsen andere godvruchtighe, verstandige, gheleerde mannen geroepen. Onder den welckē was Jacobus Faber Stapulensis, Michael Arandensis, Martialis ende Gerardus Rufus, door welcke vlijtighe neersticheyt, ende oock door des Bisschops goede genegētheyt, die self de waerheyt Gods verkondichde, ende gheenen kost en spaerde om bequame boecken hier toe te ghekrijgen, is de kennisse des heylighen Euangeliums seer verbreyt begonnen te worden. Ende door het gantsche Koninckrijck is de loffweerdige faem gekomen: dat den sommigen seer lief om hoorē was, maer de andere seer verbitterde ende ergherde.

De bisschop was ghelooflich.

De bisschop verbiedt de Monniken te prediken.

So heeft nochtans dat zaet des Euangeliūs dwelck onder de ghemeynte ghesaeyt was, daghelicks meer ende meer opgesproten, ende tot vertroostinghe ende salicheyt der wtuerkorenen, ouervloedighe vruchten voortghebracht: tot dat de Sathan, den Prince der duysternissen eñ een vyant des salighen lichts, den val zijns Rijcks aenmerckte, eñ zijn ghewoonlicke instrumenten began te besighen, namelick: de Grauwe Moniken, die den Bisschop Briconnet in den hoochsten Raet doen roepen, ende van ketterie beschuldicht hebben. Tot dese Moniken hebben haer toegheuoecht de Sorbonische Doctoren ende andere vyandē des Euangelischer waerachticheyts. Dese instrumenten des Duyuels hebben eerst den Bisschop aengheuochten, den welcken sy lichtelick tot den

M.ccccc.xlvj afual ghebracht hebben. Daerna hebbense de andere met meerder ghe- weldt aengheualien: Die sy int ghelooue vast ende sterck vonden, zijn de sommighe daer van verbrant ghewozden, onder welcken een ionghe- linck was, een Schoolmeester, Meester Jacob ghenaemt, welcke met sulcker neersticheyt de leeringe des warachticheyts vorderde, dat hy al- dereerst te Parijs verbrant is gheweest, om de rechte leeringhe des A- uentmaels, die doe onder seer weynich menschen bekent is geweest. De sommighe zijn ghegheesselt geweest, de andere met grooter schande, op een Schauot ghestelt, of veriaecht, of wt gantsch Vranckrijck gheban- nen. Ja de vyanden des Euangeliums en hebben niet af ghelaten, voor dat de vrijheyt van de waerheyt te verbreyden, ontnomen, ende dat klaer licht ende de salichmakende kennisse, welcke te voren so schoon opghe- gaen was, nv gantschlick verplet ende wtghebluscht was.

Jacobus Pauane soeckt bouē int iaer M. D. xxv.

Nochtans en hebbense met allen harē arbeyt so veel niet konnen doē, datse de kennisse des warachticheyts, die in veel menschen herten ghe- kleeft ende gheprent was, konden wtroeyen ofte wtwisschen. Want de goede menschen wiens herten de vreese Gods met dese kennisse be- seten hadde, als sy saghen, dat de waerheyt int openbaer gheen plaetse meer en hadde: Hebbense beghinnen heymelicke vergaderinghen met malkanderen te houden, na het exempel der Propheten, die onder Achab gheweest zijn, ende der Christenen, die in de eerste opwassende kercke gheweest zijn, ende op sulckerwys, om de gruwelicke veruolginge wil- le, heymelicke plaetsen ghesocht hebben, die daer bequaem waren om te bidden. Also hebben oock dese godvruchtighe luyden, na de macht ende bequaemheyt diese konden krijghen, nv in huys, dan in een hol, somwij- len ergens in een wijngaert ofte Bosschagie te samen ghekomen. In sodanighen vergaderinghe heeft de ghene, die in de heylige Schriftue- re aldermeest beuaren was, den anderen met den woorde Gods ver- troost, vermaent, ende gheleert. Als dan sulcks ghedaen was, hebbense eendrachtelick seer vuerichlick den Heere ghebeden: altijt voor haer ne- mende ende hopende dat Vranckrijck binnen korten tijden het Euan- gelium soude ontfanghen, ende niet langher dat boos ende godloos ge- weit des Antichrists verdraghen.

Heymelicke vergaderinge

Ten laetsten als sy langhe tijt verwacht hadden, ende datter gantsch gheen beteringhe ofte veranderinghe des Religioens en quam, ia dat de leelicke superstitien eñ schandelicke gruwel van den Paus ingebracht, dagelicx vermeerdert ende beuesticht wart: hebben sommige onder haer die wat vuerigher waren van gheeste, ende die haer seluen van het be- ghinsel af datse de kennisse des waerheyts ontfanghen hadden, van alle afgoderie onbesmet ghehouden hadden, begonnen een seker ordinancie van een Christelicke kercke te onderhouden, int Jaer ons Heeren, M. D. ende xlvi. Om dit te beghinnen, heeft hen een bysonder oorsake daer toe geweest, die wtgenomen schoon Ordinancie der walscher Kercken te Straetsburch inghestelt, die by een yeghelick in der godsalicheyt ver- naemt is, welcke oock ettelicke van haer besocht hadden ende neerstelick voorsien. De bysonderlickste beschickers eñ regeerders van desen gant- schen handel, waren Stephanus Manginus, een seer goet man, eñ oudt van iaren, Petrus de Clerck een wolle bereyder van zijn ambacht, maer in de heylige Schriftuere seer wel geoeffent, in de tale diemē in Vranc- rijck ghemeynlick bruyckt. Dese hebben met ettlicken anderen tot veer- tich ofte vijftich toe, raet ghehouden om een Diender onder haer te ver- kie-

Stephanus Manginus, Petrus de Clerck.

M.ccccc.xlvj

kiesen, die haer het woort Gods soude verkondigen eñ de Sacramenten wtdeylen. Dweick sy oock niet lichtelick ende onbedachtelick oft schielick begonnen hebben. Want als sy ghelijckelick met eendrachtigher herten etlicke daghen lanck met vasten ende bidden ouergebracht hadden, so is Petrus de Clerck met ghemeynder stemmen tot een Diender verkoren: welcke zijn beroep seer neerstelick ende vlijtichlick heeft volbracht, ende alle de broeders des Sondaechs ende heylichdaechs te samen vergadert in Stephanus Manginus huys. In sulcken vergaderinghe leyde hy de Schrifture haer wt, na de ghenade ende het verstãt dat hem van God ghegheuen was. Dan sprakense oock ghelijckelick haer ghebeden tot God almachtich: sy songhen Psalmen ende gheestelicke Liedekens. Daer hebbense het Auentmael eens oft tweemael gelijckt van Christo inghestelt is, ghehouden, na datse beloeft hadden de Papistische afgoderie niet meer aen te hanghen.

Petrus wort tot een Dienaer verkorẽ

So heeft dan dese kleyne vergaderinghe binnen korten tijdt so aengewassen, datter beuonden zijn gheweest het ghetal van drye ofte vier hondert menschen, onder mannen ende wijuen, ionck ende oudt, die daer te samen quamen, niet alleen wt der stadt, maer oock wt de dorpen vijf of ses mijlen int ronde: welcke de oorsake is geweest, datse door eenighe boose menschen beklapt ende aenghedraghen zijn gheweest. Waer of sy oock van sommighe goetgunstighe menschen ghewaerschout zijn, dat sy haer van de listen ende laghen wachten souden. Maer sy hebben gheantwoort, dat alle de hayren haers hoofts ghetelt waren, eñ dat het selfde gheschieden soude dat den Heere beliefde.

Vrijmoedicheyt des gheloofs.

Int Jaer M. D. xlvi. des achtsten daechs Septembris, welcken dach de Papisten de gheboortenisse des maeghts Marie gheheylicht hebben, des morghens omtrent seuen uren isser een bode tot de Ouericheyt ghekomen, segghende: datse nv begonnen te vergaderen. Als dat de Ouericheyt hoorde, zijn sy eñ de Amptman gekomen met zijn dienders ende Schariantẽ: eñ oock de Prouoost ofte Roode roede (so men hem noemt die het lant veylich houdet van Moorders ende ghboefte) met zijn dienders ende knechten.

Dese zijn tot Manginus huys ghekomen, ende zijn in de kamer ghegaen, daer de andere vergadert waren. Petrus leyde de ghemeynte wt eñ beduyde haer een plaetse wt den eersten brief Pauli tot den Corinthen. Sy bleuen een wijl tijts staen seer stille, als of sy verwondert geweest hadden. Ten laetsten heeft de Ouericheyt gheuraecht, wat alle de luyden daer maeckten, waerom datse tot haerder kercken niet en ginghen. Sy doen seyde Petrus, het ghene dat ghy nv siet: Maer houdt v een weynich stille tot dat wy dit gheeyndicht hebben.

De Ouericheyt in de vergaderige.

Doe seyden de andere, ghy sult met ons gheuanghen gaen. Wel aen seyde Petrus, ist dattet den Heere also behaecht: ende heeft hem terstõt laten knoopen ende binden. De selfde saechtmoedicheyt hebben de andere oock naghevolcht so mannen ende vrouwen tot twee en sestich int ghetal.

Onder desen was een meyskẽ, die noch door de ionckheyt niet en wiste met wat grooter haet dat de waerheyt des woorts Gods verdruckt wart. Dese alse sach datse daerom gheuangen geleydt worde, om datse in so heylighen ende eerlicken vergaderinghe mede gheweest hadde, seydese tot de Ouericheyt: Haddet ghy my in een Boordeel ofte andere oneerlicke plaetse gheuonden, ghy en soudet my aldus niet doen

Hoeren zijn vrij, maer niet de Christenen.

bin=

M.ccccc.xlvj binden hebben. Maer de Ouerheyt heeft haer doen swijghen: ende so is dese gantsche menichte in des stadts ghevanckenisse geleydt. Het scheen een seer wonderlick dinck te zijn om aen te sien, so veel menschen van mans ende vrouwen so ghewillichlick ende saechtmoedichlick van so luttel dienders gheleydt te worden. Want hadden sy eenige wederspannicheyt ghewilt of bethoont, sy souden lichtelick van de ouders en vrien den die in de stadt waren, verlost geweest hebben. Maer dat en hebbense gheensins gewilt, ja sy zijn vrolick ende blijdelick ouer de straten gegaen, singende Psalmen, ende in sonderheyt den lxxix. Psalm, Heere de Heydenen zijn in dijn erfgoet ghekomen, sy hebben uwen heyligen tempel besmet.

Als sy in den karcker besloten waren, heeftmen haer beginnen te ondervraghen van haer vergaderinghen. Onder andere, daer sy haer in be schuldichden, was het swaerste ende meeste hooftstuck, dat sy het Auētmael des Heeren ghehouden hadden. Hier en derfmen niet vraghen, hoe dat de Papen ende Moniken, om dat stuck alleen beroert waren ende vergramt, als sy saghen datse aldus gantsch in verachtinge komen souden, als dese haer groote weerdicheyt die sy dus langhe onuerhindert en onuermindert bewaert hadden, nu vallen soude in de handen der ongeleerden ende Ambachtsluyden: dat oock dat vette sacrificium, dat niet ter ghedachtenisse Christi ghehouden wort, maer om de kuecken ende den buyck te voorsien, dat, dat als een roock verdwijnen soude.

Sorghe der Papisten.

Alsmen nu al ondervraecht hadde, dat tot der verdruckinghe der onnooselheyt ende des warachticheyts dienen mocht, heeftmense als schapen ende lammekens ghebonden op eenen waghen gheworpen, sonder stroo ofte eenich ander dinck daerse eenich ghemack op mochten hebbē. Ende also zynse sonder eenich stille houden ende vertoeuen, stracx met grooter snellichet na Parijs ghevoert: also dat de sommighe van hen die door oudtheyt ende veel arbeyts kranckachtich waren, nu door den swaren wech ende het hutsen des waghens, seer ghebroken ende verflaut waren, eer datse noch op de pijnbanck, daermense ondersoecken soude, gheweest hadden: daerse namaels gheen kleyn tormenten gheleden hebben, ende bysonder de veerthien mannen, die van den hoogen Raet van Parijs ter doot verwesen zijn gheworden.

Wreetheyt.

Dese zijn met namen geweest, Petrus de Clerck, Stephanus Manginus, Jacob Bucher, Johan Brisebar, Heinryck Hutinot, Thomas Honoratus, Johan Boudowyn, Johan Fiesch, Johā Piquer, Petrus Piquer, Johan Mathefion, Philippus petit, Michael Caillou, ende Franciscus de Clerck, die alle te samen haer vonnis ontfanghen hebbē, datse op een horde ghesleypt, leuendich verbrant souden worden, te Meiden op de groote marct, op een bequaem plaetse aldernaest het huys van Manginus, daerse haer vergaderinghe ghehouden hadden.

De namen der martelarē

De andere, die in de godsalighe leeringe so vast ende volstandich niet en bleuen, en hebben so straffen vonnis niet ghehadt, welcke nochtans menigherley is gheweest. Want de sommighe zijn ghegheesselt, de andere ghebannen, etlicke zijnder ghestelt tot grooter schande, datse aenschouwers souden zijn van den doot der voorghenoemder mannen, onder welcken een was, die onder zijn oxelen ghebonden, ende also opgehanghen met eenen strop om synen hals, de andere soude sien dooden. Sommighe vrouwen, zijn oock ghewesen met het vonnis, dat sy haer mannen met schanden souden sien omme brenghen.

Ten

Ten laetsten heeft den Raet oock ghewesen ende gheoordeelt, dat Manginus huys daer sy plegen te vergaderen, te gronde toe afghewor pen soude worden, tot een eewighe memorie ende ghehueghenisse van sulcker booser daet (so zijt noemden) ende datmen in die plaetse een Capelle timmeren soude, daer men ter eeren van haren grooten Afgod, die sy wt het broot self scheppen ende maken, alle donderdaghe een Sacraments Misse doen soude: daer men renten toe stellen soude wt het goet der ghenen, dien lijf ende goet seer wreedelick ontnomen wardt. Dit is het ghene dat in dat heerlicke Parijsche vonnis besloten is. M.D.xlvj Manginus huys omgeworpen.

Als dese sentencie van den Raet ghegheuen was, so en heeft de Duyuel niet te vreden gheweest met het bloet der gherechtighen, siende dat daer mede niet wtgericht en soude zijn, dat zijn rijck soude versterckẽ: maer veel meer, dat hy verwonnen ende beschaemt soude worden, waert dat dese in de belijdenisse des warachticheyts stantuastich bleuen. So heeft hy alle manieren ondersocht, om haer daer af te brengen, ende haer stantuasticheypt te buygen, als hyse geweldichlick niet breken en konde. So heeft hy als een Prince ende ingeuer van alle quadẽ raet, den Rechters gheraden, datse dese veerthien, die ter doot verwesen waren, in de kloosteren schicken, ende scheyden den eenen van den anderen, ende also een yeghelick bysonder beproeuen souden.

Maer als zijt al besocht hadden, ende beuonden dese mannen stantuastelick ende onwanckelbaer, ende datmense gheensins van haer geloone mochte af brenghen: so hebbense hen Gillis Berthelot den Prouoost ouergheleuert om te Melden te brenghen, ende daer het vonnis te volkomen. Ende dese veerthien mannen zijn op een waghen ghelecht, ende op dat syse alle verdriet souden aen doen, ende van allẽ troost beroouen: zijnder twee Sorbonisten, Doctoor Maillard, ende Doctoor Picard, op Muylen sittende, by den wagen gereden, sonder ophouden met haer schandelicke woorden aenuallende, om den godvruchtighen van den geloone te verleyden: also dat Petrus de Clerck met grammiger ghemoet tot Picard riep: Gaet van ons ghy Sathã, ende en verhindert ons niet, in de ghedachtenisse onses Gods te ouerdencken. Hier rijden de Esels op Muylen.

De wyle datse nv dese verdrietelicke reyse deden met grooter moeyte, pijne ende oock bekoringhe: so isser van God een dinck gheschiet, dat weerdich is om te vertellen: welck die arme menschen, die nv van geeste ende met den lichaem seer gequelt, benaut ende vol verdriets waren, seer heeft versterckt eñ moedich gemaeckt. Want doe sy door het Bosch van Liuren, dat drye mijlen van Parijs is, voeren, is haer een tegen gekomen wt het naeste Dorp Couberon, die een Weuer van zijn ambacht was: dese loopende by den waghen heeft haer vermaendt, dat sy vromelick in de belijdenisse des waerheyts blijuen souden ende volherden. Mijn Broeders ende vrienden, seyde hy, weest wel gemoet ende sterck van herten, weest niet versaecht den Euangelio, ghelijckt behoort, een vrijmoedich ghetuyghenisse te geuen. Maer want de wagen met grooter snellicheypt voort voer, also dat hy van den voorgaenden niet wel gehoort en konde worden: so heeft hy zijn hant om hooghe ghesteken, ende luyde gheroepen, Broeders weest hem gedachtich die daer bouen in den hemel is. De Scharianten ende knechten die den Prouoost volchden, denckende dattet een Lutheraen was, hebben sy hem sonder vraghen gebonden, ende op den waghen ghewoorpen, daer die alder misdadichste op laghen, Een ghelouich man wt den bossche.

M.D.xlvij. Dit zijn de wonderlicke weghen des Heeren, eñ niemant bekent, dan alleen den ghenen, die zijn wille eñ voorsichticheyt beproeuen eñ beuinden. Want dese mensche die door sulcken godlicken vuericheyt hen beteghent is, heeft haer slauherticheyt eñ kranckmoedicheyt also versoet, vertroost eñ versterckt, Ja haer krachten also vernieut, dat de sommighe beledē, dat deses menschē toekoemst haer so vermaect heeft, ofter een Enghel wt den hemel tot haer ghesonden ghewweest hadde, om haer te vertroosten. Eñ die te voren door groote droeffenisse stille swyghen, hebben doe begonnen haer hooft op te steken, eñ te verblyden in den heylighen geest. So heeft dese ambachtsman, komende wt de wilde Bosschaeige, haer een seer stercken moet gegeuen om het Euangelium Jesu Christi te beschermen. Daer na als sy in het Dorp te Luren quamen, als het volck met hoopen na den wech toe liep, daer de waghens voeren, eñ desen mensche saghen, die sy wel kenden: riepen sommige, dat hy een Lutheraen was, ende beter verdient hadde ghebrant te worden, dan eenige die daer by hem saten. Dwelck den Prouoost ende zijn diender daer toe ghepoort heeft, dat sy hem vaster ghebonden hebben.

Oordeel des volcks.

Als sy nu te Melden gekomen zijn, heeftmense wederom in den karcker ghesloten, ende op den pijnbanck ghelegt ende ghepijnicht, ende ondervraecht, sonderlinghe dese veerthien mannen: welcke nochtans niemant beklapt hebben der ghenen die de Euangelische leeringe aengenomen hadden. De wyle datse op den pijnbanck ghereckt ende gheschoert werden, was daer een van haer luyden, die met vromer herten den pijnighers ende Henckers toe gheroepen heeft, ende vermaent datse dat onsalich lichaem niet sparen en souden, dat so seer den gheest, ende de wille zijns Scheppers wederspannich ghewweest hadde.

Vromicheyt

Des anderen daechs alsmense ter doot brengen soude, hebben de Doctoren wederom beginnen te disputeren met haer, sonderlinghe van het Auentmael. Maer Picart ende die andere en wisten gantsch niet wat sy segghen souden, als Petrus de Clerck van haer vraechde, wat gront dat haer veranderinghe ofte transsubstanciacie hadde: ende waer wt dat zyt wisten, offe oock als sy het broot aten ende den wijn droncken, eenighe smake van vleesch ofte bloet gheuoelden.

Ten laetsten heeftmense dit voorgehouden: dat so wie in der Mispapen ooren wat luysteren, dat is, haer sonden biechten wouden, dat dese eenighe ghenade gheschien soude, namelick, datmen haer tongen niet wt snijden en soude. So zijnder van de voorghenoemde veerthien, seuen ghewweest, die door eenighe kranckmoedicheyt, of om dat sy dachten datter niet veel aen gheleghen was, de voorghehouden conditie aenghenomen hebben, met grooter droefnisse van den anderen, die door gheenderhande dreygementen ofte beloften wijcken en wouden.

Biechten.

Des achtermiddachs ontrent de tweede vre, zijnse wt den karcker ghebracht. Doe eysschede de Hencker van Stephano Mangino eerst de tonghe: welcke hy gheern voortstack. Eñ alse de Hencker wtgesneden hadde, spoude Manginus het bloet wt, eñ sprack noch so bescheydelick datmen hem wel verstaen mocht drymael, segghende: Den naem des Heeren sy ghepresen. Eñ is terstont op een horde ghewworpen (gelijck oock Petrus de Clerck wardt ghedaen) ende wech gesleypt: die andere worden op een waghen gheuoert. Maer die ter doot niet en waren verwesen, zijn terstont achter te voete gheuolcht, tot op de groote Marckt toe. Daer waren op de Marct recht teghen het huys Mangini ouer, veerthien

De tonghe wtgesneden zynde, spreeckt.

thien Galghen opgericht int rondt rincks gewijs:ende noch een ander Galghe wat voorder van dese verscheyden, daermen den Jonghelinck Michael Piquer, onder de oxelen aen hangen soude, dien sy haer schaem den te verbranden om zijn ioncheyt wille. M.D.xlvj

Doe hebben de Henckers haer aenghebonden als schaepkens diemen op offeren soude. Eñ want sy, die haer tonghen wtgesneden waren, den Heere loefden, ende die andere Psalmen songhen: so begonnen de Mispapen ghelijck dulle ende verwoede luyden, oock te roepen ende te singhen, O salutaris hostia, ende Salue regina, ende sulcke schandelicke godslasteringhen meer: ende en hebben van dit gruwelick ghekrijt niet eer op ghehouden, voor dat dese heylighe offerhanden in eenen soeten rueck, door den vuere verslonden zijn ghewéest. Merct doch.

Maer des anderen daechs, welcke is den achtstẽ dach des maents, hebben de vyanden des Euangeliums, als of sy haer dinghen wel beschickt hadden, een heerlicke pompose Processie gedraghen, als of sy de waerheyt nv geuangen in een triumphe gheleydt hadden. In dese Processie hebbense haer Hostie omme gedragẽ, met ontallicke veel keerssen eñ tortsen verciert eñ verlicht. Als sy nv quamen ter plaetsen daer dese heylighe Martelaren verbrant waren, daer het vuer doe noch gloyde ende brãde: so hebben sy haer Hostie daer neder ghestelt. Daer heeft Picart op een Predickstoel geklommen, welcke met gouden laken bouen ouer behanghen was, op dat de Sonne op zijn hooft niet schijnen en soude. Daer heeft dese heerlicke ende wijse Doctoor beginnen te prediken eñ te schelden teghen den ghenen die daer verbrandt waren: segghende, dattet ter salicheyt van noode was, datmen gheloouen moest, dat dese in het diepste der hellen verdoemt waren: ende, al quamer een Enghel wt den hemel die anders seyde, men soude hem niet gheloouen: Ja dat God gheen God en soude zijn, waert dat hyse niet in der eewicheyt en verdoemde. Maer met alle haer blasen eñ kraecken en hebbense de brouwen, wiens mans verbrant waren, daer toe niet konnen brenghen, dat sy sulcks oock belijden souden: maer hebben veel meer daer teghen ghesept, datse in alle de tijt, die sy met haer mans ouerghebracht hadden, van hen anders niet ghesien en hebben, dan de vreese Gods ende alle godsalicheyt, na welcke ymmers de eewighe verdoemenisse niet en plach te volghen. Processie draghen. Der Papisten oordeel van de gheloouighen.

Dese bloetghierighe menschen en waren noch niet versadicht, al haddense dit ontschuldich bloet wtghestort: maer sy hebben voort met aller vlijticheyt ghearbeyt als grijpende Woluen, om de kudde des Heeren te verdrucken ende te dooden, ende also zijn erfgoet te vernielen. So zijnder seer veel die door de grootheyt ende wreetheyt der veruolghinghen voorsluchtich ghewéest zijn tot ander steden verre ende na by ghelegen: welcke verstropinge den Euangelio seer profijtelick eñ oorborlick ghewéest is. Want een yeghelick heeft, na de bequaemheyt ende ghelegentheyt die hy konde ghekrijghen, de waerheyt betuycht, beleden eñ gheuordert: ghelijck als Pharon Manginus te Orliens ende in ander plaetsen gedaen heeft met grooter vuericheyt: gelijck als oock Petrus von pain hem ghehadt eñ ghedraghen heeft te Aubignin, die namaels te Parijs verbrant is ghewoorden.

Sanctin Niuet.

m.D.xlvij.

SAnctin Niuet van Meaux in Brie gheboren: als de voorghenoemde veerthien verbrandt waren, ende hy in de voorschreuen stadt ghesocht wart, heeft hy met zijn huysvrouwe voor een tijdt lanck vertrocken in een Euangelisch landt. Maer als hy beuant dat hy in de stadt van Montbeliard gheen profijt doen en konde, om dat hy kranck van leden was, eñ gheen groot werck doen en konde, so heeft hy willen weder keeren. De Dienaer des goddelicken woorts, eñ oock zijn eyghen huysvrouwe hebbent hem ontraden. Welcken hy gheantwoort heeft: datse daer veel te gherustelick ende ghemackelick saten: d'welcke hen een oorsake was datse so vuerich niet en waren om Gods woordt ende eere te verbreyden. Want voorwaer onder het crupce is Gods woort de herten meer ontstekende.

Gods woort is onder het crupce krachtichst.

So is hy dan wederom tot Meaux ghegaen: ende in een Burcht, die in de selfde plaetse is, tot Sinte Martijns stelde hy te koopen sommige kleyne koomanschappen in de openbaer strate des Burchts. Terstont wardt hy bekent ende gheuanckelick ghenomen: ende zijn Proces was haest volmaeckt: want hy beleet veel meer dan de Rechters wel wouden hooren.

Onder ander saken is dat weerdich om te aenmercké, dat hy eens een redene voorgestelt hadde, ende als hem de Rechters vraechden om hem te veruaren: Wilt ghy dat sustineren oft verantwoordé? so heeft hy hen ghesept, ende ghy mijn heeren, soudt ghijt wel derren loochenen, dat so openbaerlick warachtich is.

Oock alsmen hem beual gracie te bidden: so badt hy ootmoedelick de Rechters, so wel te Meaux, als oock te Parijs, dat sy om de eere Gods medelijden wouden hebben ouer haer eyghen sielen, ende om haer salicheyt dencken: want sy so veel onnoosel bloets gestort hadden, oorlogende teghen Jesum Christum ende zijn heylich Euangelium.

De Stadthouder van Meaux siende de vromicheyt van desen man (welcke hy seyde, dat argher was, dan alle de voornoemde veerthien tsamen) badt meester Peter Liset den President, datmen hem niet en soude laten steruen te Meaux, van vreesen dat (so hy seyde) dese hartneckige mensche het volck mochte verderuen: dat is, het gemeyn volck mochte stichten. So deden sy hem steruen te Parijs, ontrent den Jare M. CCCCC. ende XLVJ.

Leonhard Prato.

MEester Leonhard van Praten by Lemouick gheboren, een seer gheleert man. Dese is int Jaer ons Salichmakers M. D. ende xlvij. in de maent Julio gheuangen in een stadt van Burgundien, War gheheeten, gheleghen aen de Riuiere, de Seyne. Hy wart verraden van twee valsche broeders, die met hem van Diuioens tot die stadt toe ghekomen waren. Als hem nv de Amptman des stadts, van alle artikelen des Christelicken Religioens ondervraecht, ende hy op als stantuastelick zijn belijdenisse ghedaen hadde: zijn tot hem de Moniken ende ander geueysde Hypocriten gekomen. Welcke als sy van haer valscheyt ende boos ghelooue verwonnen waren, hebben sy door de kracht des waerheyts eenigherley wys hem een ghetuyghe des Euangeliums moeten bekennen, Maer daer door en is hy niet

Perikel onder de valsche broeders.

hy niet vrij ghelaten: maer tot den hoochsten Raet van Parijs verson- den, is hy van dē Raet verdoemt leuendich verbrant te worde. Dwelc oock ghescheit is int Jaer M.D.ende xlvij. in de maent Augusto: ende hy heeft tot den laetsten adem toe de Euangelische waerheyt beleden ende beschermt. m.D.xlvij

Steuen Poulliot.

STeuen Poulliot geboren van der stede van S. Aubert by Caudebeke in Normandien, is van daer getrocken te Meaux in Brie, daer hy niet langhe sonder veruolginghe is gheweest. So is hy ghedwonghen te vertrecken: ende ghinck totter Fere in Tretenoys, vier mijlen van Soissons: daer hy gheuanghen wart, ende gesonden na Parijs, ende wart in grooter benautheyt ende catiuicheyt aldaer ghehouden. Alst nv de heeren des Parlaments voor quam, so kreech hy een sententie, datmen hem zijn tonghe soude af snijden, ende al leuendich verbranden. Men leyde hem op zijn schouderē eenen pack met boecken, met welcke hy verbrant wart.

Als hy wt de gheuanckenisse gheleydt wart, eermen hem de tonge af sneet, seyde hy, klaghende aldus: eylaes mijn God, is de weerelt noch in duysternisse? bekent sy noch de waerheyt niet?

Ten laetsten is hy ghebracht gheweest op de plaetse, te Maubert genaemt, ende aldaer om de Euangelische waerheyt verbrant, inden Jare M.D.xlvij.

Ian Brugier.

IAn Brugier gheboren van een plaetse ghenaempt Formal, welck is een Dorp in dlant van Auuergne, was geuangen om de Euangelische waerheyt, by des Koninckx van Francrijcks Officiers te Siege van Montferrand. Maer hy brack wt de gheuanckenisse met noch een ander man om der selfder saken aldaer geuangen, welcke des nachts ten eersten ouer de mueren spranck sonder hem te quetsen. Maer Brugier hem na springhende, brack een zijnder beenen: daerom ontquam hy met grooter pijne ende swaricheyt. Ende bouen al so wast hem een grooter pijne, dat hem dochte, dat hy so schandelick ontuloden was de beroepinghe daer hem God toe geroepen hadde om synen naem te belijden: ende beklaechdet dickmaels ende menichwerven, segghende, waert dat hem God so veel tyts gunde, hy woude sulcken schande met ghewillighe ghehoorsaemheyt vergheldē. Dwelck hy oock namaels wel bewesen heeft. Want kortelick daer na is hy wederom van de dienaers des Officiers van Montferrand gheuanghen, ende heeft seer vromelick de waerheyt beleden ende voorghestaen. Hy brac wt. Wederom gheuangen.

Als nv zijn Proces ghemaeckt was, is hy na Parijs ghesonden, ende in de gheuanckenisse, la Conciergerie ghenaemt, ghesloten: ende wardt aldaer van M. Peter Liset ondervraecht, die doen ter tijt de eerste President van den Parlamente was. Als nv het Parlament aensach dat hy standuastich ende onwanckelbaer bleef in den gheloone, hebben sy hem verwesen in de stede van Issoere leuendich verbrant te werden, tsamen

met

M.D.xlvij met zijn boecken die by hem ghevonden waren: ende dat zijn goet verbuert soude zijn, ende opgenomen tot des Koninckx profijte.

Doe wart Brugier wederom gebracht in de voorseyde stede vā Issoer. Daer is oock gekomen de Inquisiteur (Orri genaemt) een verouderde vyant des waerheyts: eñ predickte int openbaer op de Marct, dat een yeghelick hem wel mochte wachten van het bedroch deser Lutheranen.

De Inquisiteur tot den volcke.

Want in der waerheyt, seydt hy, al dat sy segghen, dat is warachtich: maer in tghene dat sy loochenen, daer is de valscheyt in gheleghen. Sy komen wel met ons over een, in dien dat wy geloouen dat God almachtich ende warachtich is: dat Christus de Salichmaker des weerelts is: dat de heylighe Schriftuere door den heylighen Gheest gheopenbaert is: ende oock in alle datter in de artikelen onses gheloofs begrepen is. Maer hier is het venijn, namelick, int loochenen. Want als sy v sullen segghen, dat God niet in de heylighe Hostie is: als sy het Vaghevuer loochenen: ende de Pardoenen van onsen heylighen Vader den Paus: de aenroepinghe der Heylighen: ende ander insettinghen ende Decreten gheordineert ende bevesticht by onse Moeder de heylige kercke: daer is haer dwalinghe in gheleghen. Daerom ist dat ick v vermane, dat ghy v alle tsamen daer van soudt wachten.

Also vermaende dese valsche ende bedrieghelicke Propheet dat arm onverstandich volck, ghelijck zijn maniere van doen is, waer hy koemt. Als nv het vonnis des Parlaments teghen Brugier in den Raet van Issoer ghelesen was, by den Stadthouder van Montferrand, met den Advocaet, Procureur ende ander Officiers van dē Koninck in de voorghenoemde Baeliouwaghe: so begheerde Orri den ghevanghen aen te spreken, om hem te moghen bekeeren. Ende heeft hem van het artikel des Sacraments aenghesproken, willende bewijsen, dat de substancie des broodts ende wijns verghinghen, ende dat het lichaem ende bloet Christi in de plaetse quamen, Ja also lanck ende breedt als hy was aen den boom des cruyces. Brugier antwoordde, waert dat onse lichamen mochten ghevoedt werden van de naeckte ghedaente sonder eenige substantien, so mochte uwe redene eenichsins bestaen. Maer want dat niet ghschien en kan: wat onderscheyt salder dan zijn tusschen de figuere eñ tghene datter beteeckent wert? Dwelck doch in alle Sacramenten geeyscht werdt. Want anders en soudt niet wesen dan een phantasie, Ja een Afgod: dwelck ick niet en bekenne. Orri seyde, ist dat ghy loochent dat het lichaem ons Heeren zy in de Hostie, na dat de Priester de Sacramentelicke woorden (met meyninghe om te consacreren) ghesproken heeft: Ick segghe dat ghy de almoghentheyt Gods loochent, welcke al vermach dat hy wil. Brugier antwoordde, Ick en loochene de almoghentheyt Gods niet: want wy en disputeren hier niet, of God de machte heeft om dat te doen of niet: maer wat hy in zijn Avontmael ghedaen heeft, ende oock wat hy wil dat wy doen sullen. Orri aflatende seyde tot hem. Wel dan, waerom en spraeckt ghy te Parijs also niet voor mijn heere den President? Brugier antwoordde, Ick en hebbe noyt anders voor den President ghesproken: ende men sal niet bevinden in alle mijn Proces, dat ick anders beleden hebbe. Doe ginck Orri van daer, ende seyde tot sommige, datmen desen armen mensche groot leedt ende onrecht dede: ende dat zijn ghevoelen van den Sacramente niet quaet en was. Een van desen die dat hoorde, seyde hem, waerom

Transsubstanciacie der Papisten.

De almogētheyt Gods.

Orri gheeft getuygenisse des onnooselheyts.

hebt

hebt ghy dan tzijnder doot onderschreuen, ende daer in bewillicht? Ghy soudt lieuer sulcks het hof bewesen hebben, ende v seluen tegen ghestelt teghen de executie. Wat soude ick doen? seyde Ozri, Ick en soude niet weten hoe dat ickt beghinnen soude: ist moghelick de sententie te veranderen dat hy niet verbrant en werde, ick wil het beste wel doẽ. Maer des Koninckx Officiers wouden gheensins daer na hooren, segghende, datse niet en souden derren veranderen dat by den Parlemente ghesloten ware, wt vreese van ghestraft te werden. m.D.xlvij

Daer na zijnder Papen tot Brugier ghekomen, om hem te vermanen. Sy hebben hem voorghehouden een lanck houten crupce met een beelde daer aen ghehecht, dwelck dese heylighe Vaders ghemeynlick den volcke vertooghen op den grooten vrijdach, als sy roepen Misericordia Misericordia: Ende sy seyden: nv siet daer Brugier, ghy spreeckt so vele van Jesu Christo, eñ dat ghy in niemandẽ betrouwt dan in hem alleene: het is in dese vre dat ghijt met den wercken bewijsen moet. Wilt ghy dan niet aenbidden dit warachtighe ende weerdige crupce, in welcke hy ghehanghen heeft om uwen ende onsen wille? Brugier haer van besijden aensiende, schudde zijn hooft, ende seyde, Ey arme menschẽ. Ick en bidde niet aen het maecksel der menschen handen: maer ick aenbidde den warachtighen God ende Vader in den gheest ende waerheyt. Een houten Cruys.

Men woude hem dwinghen om de Maghet Maria aen te roepen. Een vã de Officiers seyde hem dat hyse verachtede ende onteerde: daerse nochtans is (seyde hy) een voorspraeckersse der armer Sondaers. Brugier antwoordde, ick woude wel dat ghy my met vreden liet, ende te ghedooghen dat ick een weynich op mynen God mocht dencken eer ick sterue. Ick ben te vreden met den eenighen Aduocaet, die van God ghestelt is voor de Sondaers: daer mede en doe ick de Maghet Maria gheen oneere aen, ghelijck ick soude als ick sulcken grouwelicken Sacrilegie dede. Wat wilt ghy dat ick bedrijue, dat ick haer lieue kindt van het Officie des Aduocaetschaps ontkleede, om haer, als met een ghestolen dinck te bekleeden? Dat en begheert sy gheensins. Maer wilt ghy toe laten dat ick segghen sal voor al het volck, wat ick wt der heyligher Schriftueren gheleert hebbe: so sult ghy weten van wat grooter weerden dat ickse houde. Dwelck de Officiers des Koninckx niet ghedooghen en wouden: maer seyden hem dat hy hem wachten soude van het volck te schandaliseren. Mariam aenroepen. Sacrilegie, is alsmẽ yet heyliche berooft, als God zijn eere te nemen.

Alsmen hem nv een Cruysken woude gheuen, so riep hy ouer luyde: Neen, neen, dat en is het cruys niet dat ick draghen moet: Ick sal seer haest het myne in alle mijn leden draghen, met de hulpe ende bystandt mijns Heeren. So wardt hy wt der gheuanckenisse ter doot ghe leydt op een Saterdachs Marckt, daer een seer groote menichte van volcke vergadert was. Op de Marckt was een kruckgalghe gherecht, welcke twee Pollien van bouen hadde, ende een groote yseren keten, welcke van vooren ende van achteren ouer quam, om Brugier daer aen vast te maken, datmen hem soude moghen omme keeren ende trecken.

Beneden de kruckgalge waren twee stijlen geset, ontrent de hoochte van eenen manne, op welcke een smalle balcke dweersch lach, ende daer lach het hout ende de spaenderen rontomme. Hier van en was Brugier niet verschrickt: maer heeft self den Hangman moet ghegheuen. Vromicheyt des Marteelaers.

Want.

M.D.xlvij Want als hem de Scherprichter soude vast maken, int klimmen viel hy neder. So riep Brugier hem toe, ende seyde: Courage meester Ponchet. Syt ghy niet ghequetst? Na dat hy in het midden zyns lichaems wast ghemaeckt was, aen de groote keten, ende de handen ende voeten met koperdraet ghebonden waren: so hief hy zyn ooghen ten hemel, seghende, Ick bidde v oodtmoedelick hemelsche Vader, om de liefde uwes Soons, dat ghy my in dese vre wilt versterckten met uwen heylighen gheest, op dat ghy het werck dwelck ghy in my begonnē hebt, volbrengt tot uwer eeren ende tot stichtinghe uwer armer ghemeynten. Ende als hy oock voor zyn vyanden ghebeden hadde, heeft hy hem met ghewilligher herten ten vuere ghewent, dwelck achter hem was. Eñ de scherprichter worp de dweersche balcke neder, so dat Brugier geheel int midden des vuers bleef hangen, sonder eenich roepen oft kryten, tot dat hy zyn hooft liet sincken, ende al stille synen gheest op ghaf.

Een ghebet.

Het volck beroert zynde door dese groote stātuasticheyt des heyligen Martelaers, maeckte groot misbaer ende gheroep: Sommighe seyden, siet de wonderlicke kracht Gods: andere danckten God dat sy tot haren tyden een Martelaer hadden sien sterven. So was daer groote verwonderinge ende sprake onder het volck. Dat siende des Koninckx Officiers ende Ordi, ende de Scherprichter, warē so veruaert, datse sonder omme sien thuyswaert van daer schieden, als of sy veruolcht gewecst hadden, ende als of haer groote perikulen ghenaeckt hadden. Sy namen haren wech tot Montferrand wel ses groote mylen van Issoer. De Scherprichter siende dat de andere van daer schieden, liet den vromen Martelaer hanghen half ghebrant. De Pastoor van der stadt, die by Brugier gestaen hadde, hoe wel hy een groot Hypocryt was, nochtans geuraecht zynde van sommighe, wat gheuoelen hy daer van hadde: heeft klaerlicken wtghesproken, dat veel menschen hoorden, segghende: God wil my de ghenade gheuen in Brugiers gheloove te moghen steruen. Sulcks was de vrucht des doots van desen heylighen Martelaer. Anno M. CCCCC.xlvij.

Het volck wert beroert

Marten de schoenmaker te Yperen.

TE Yperen in Vlaenderen was een ionck man seer ionck van iaren, een schoenmakers knecht, welcke seer vuerich was in de kennisse der Euangelischer waerheyts. Als hy geuanghen was om deser oorsaken wille, ghinck hy seer vromelick ende onuersaecht, so dat een yegelick zyns verwonderde. In dē karcker wart hy seer aengeuochten van de vier Bedel Ordens Moniken: welcke alle haer neerstichheyt daer toe dedē, om dat sy hem als een ketter soudē doen veroordeelen. Ende want men daer niemant veel om sulcker sakē wille ghedoot hadde, ende de Overheyt beter woude bekennen oft recht was yemant daerom te dooden: so hebbense veel meerder vlyticheyt daer toe ghedaen. Want daer en was noch sulcken giericheyt niet om der Christenen bloet te verstorten, als namaels geworde is. Daerom arbeydden de Moniken seer daer toe: maer sy moesten dickwils met schande ende schaemte wycken: sulcken tonghe ende mont om spreken ghaf de Heere

desen knecht, dwelck oock de Overheyt ende alle die dat hoorde seer ver wonderden. m.D.xlvij

Op eenen tijt, de wijle hy gevangen lach, quam tot hem een rijck man van zijnder maeghschappe: ende sprack hem seer vriendelick aen, vermanende hem dat hy altijt seer lieftallich zijn vrienden gheweest hadde, en dat hy hem nv wt dese goede gunste niet en behoorde te werpen. Hy antwoordde, dat hy hem gheensins wt sulcken gunste ende liefde werpen en woude, ende hopede oock dat zijn vrienden in hem gheen oorsake vinden en souden, om hem de ghewoonlicke vrientschappe te ontsegghen. De man seyde: sy zijn oock wel bereyt om v te helpen, ende wt dese ghevanckenisse te verlossen, so verre ghy niet hartneckelick op uwer opinien blijuen en wilt: behoudt v leuen, ghy zijt noch ionck: wat lust v sulcks meer te doen dan andere? al is der Papen leuen quaet, ende haer leeringhe valsch: wat gaet v dat aen? leeft ghy wel, ende swijcht al stille. Laet hen blijuen so sy zijn: ende behoudt ghy v leuen. Marten keerde hem omme met toornigen moede, ende seyde: Ey ghy Sathan gaet van my: want ghy zijt my hinderlick. Sal ick den Kelck niet drincken dien my de Heere schencken sal? Als nv noch Moniken noch vrienden yet op hem verwinnen konden, is hy ten laetsten verwesen leuendich verbrandt te werden. Daer na ghinck hy in een venster ligghen, ende sach het hout by een draghen, daer hy mede verbrant soude werden. So riep daer een tot hem: siet ghy wel? dat is om v te verbranden. Hy antwoordde: het is onghelijck een kleyn vuer, by dat het eewighe vuer is. My is doch nakende voor een kleyn verdriet een eewighe vrucht. Als hy nv ghebonden wardt aen de pael, vraechde hem een Monick, of hy noch niet afstaen an woude van zijn gheuoelen en meyninghe? Hy antwoordde, gheensins. So verdoemde de Monick zijn siele, ende verkondichde hem de eewighe verdoemenisse: waer wt het volck seer beroert wardt. Een wt der scharen riep met kijuende woorden tot den Monick, dat hy de macht niet en hadde de sielen te dooden. So wardt hy ten laetsten leuendich verbrandt, ende heeft seer standvastelick zijn siele den Heere opgheoffert.

De Vrouvve van Bygarden met haren soon.

NA dien dat de Antichrist ende zijn Apostelen de Visschoppen, Papen ende Moniken, niet anders dan van der gheltsucht sieck zijn: ende daerom al veyl hebben, vasten, bidden, waken, Missen, Sacramenten, ende alle haer goede wercken en verdiensten. So heeftet haer een sonderlinck ende goet ghewin aenghebracht, dat sy de afgodische heylighen in sulcker eere gehouden hebben. Want hier wt is eensdeels ghesproten den Aflaet: hier wt zijn ghekomen de Bedevaerden: hier wt komen beloften ende lossinghen der beloften, ende dierghelijcke winstighe koopmanschappen meer. Int Pausdom is alle dinck te koope.

Maer als nv den Aflaet door de predikinghe des goddelicken woorts eensdeels ghevallen was: so en hebben de luyden oock op de Bedeuaer-

M.D.xlvij den niet veel gheacht: also dat het ghewin seer ghesmalt ende verkleynt is geworden. Maer op dattet niet gantsch veruallen en soude, ende door ongewoonte verdonckert worden: so hebbē de Bisschoppen den luyden, die nv de heylighen niet meer en besochten van selfs, de heylighen thuys ghesonden. Ende dese, die te voren heeren waren, in Tempelen saten, eñ van de luyden besocht worden, zijn ten laetsten bedelaers geworden, in kisten ende kassen ghesloten, ende besoecken de luyden self, loopende van huys te huyse om wat gelts te vergaderen: Heere God, ick schaems my dat menschen, ick late staen, Christen menschen, sulcken onredelickheyt ghebruycken met dootbeenderen, kleederen, ende ander dierghelijcke dinghen.

Een kasseman.

Dusdanighen wtghesonden Ambassaet met deser ghestoruen heylighen kasse, isser op een tijt in den lande van Brabant te Bygarden ghekomen. Ende als hy in de kercke zijn kramerie voortghestelt hadde om yet te ghekrijgen, so is hy daer na op den predickstoel na ouder gewoon te gheklommen, om zijn koopmanschappe hoochlick te prijsen. Dwelck hy oock heerlick ghedaen heeft, also dat alle goduruchtighe herten die eenighe smake des goddelicken woorts hadden, verschrickeden van die schandelicke afgodische predikinghe. De vrouwe van Bygarden beroert wesende totter eere des eewighen almachtighen Gods, die so lasterlicke vertreden wort, heeft haren sone ghesonden, die desen godslasteraer van den predickstoel ghedwonghen heeft, op dat de simpele menschen door zijn valscheyt niet en souden verleyt ende bedrogen worden: ende hem synen mondt ghestopt soude worden, dat hy de eere van God almachtich zijn Creatueren ende schepselen niet en soude toe schrijuen.

De vrouwe van Bygarden doet de kasseman vā den predickstoel gaen.

Als de kassepape dus met grooter schande wt den predickstoel ghestooten was, heeft hy haest ghearbeyt om zijn leedt te wreken: eñ heeft dit synen Bisschop aenghesept. Dese heeftet voort so langhe beloopen, ende ten laetsten so verre gebracht, dat de Vrouwe van Bygarden met haren sone gheuanghen, eñ om deser saken wille van haer leuen beyde berooft zijn te Viluorden op het Slot: ende hebben seer stantuastelick de waerheyt met haer bloet beseghelt.

Burgers in Langres.

Omtrent int laetste des maents Septembris, int Jaer ons eenighen Salichmakers M.D. ende xlvij. zijn te Langres om het woort Gods verbrant geweest Joannes Taffignon ende zijn huysvrouwe Joanna Seiournam, Simon Mareschal oock met zijn huysvrouwe Joanna Bailly, Guiliem Michaut, Jacob Bonlereau ende Jacob Bretenay, alle Burgers tot Langres in die stadt gheboren. Welcker heerlicke vromicheyt ende stantuasticheyt in de belijdenisse des warachticheyts, heeft veel goduruchtighe menschen ende beminders des waerheyts grooten troost ende vrucht aenghebracht: maer den vyanden, gramschappe eñ toornicheyt niet sonder groo te verwonderinghe.

De vromicheyt der Vrouwen.

Onder alle andere heeft Joanna Bailly Mareschals huysvrouwe een seer vroom ende mannelick herte bethoont. Want als sy nv totten buere ghinghen so heeft dese die andere al te samen, ende bysonder haren man met een vroom ghemoet tot gheduldicheyt ende Christelicker bestandicheyt

standicheyt vermaent. Men segt datse onder ander godtruchtige redenen dit oock seer fijn geseyt heeft, Dat die eenicheyt ende gemeynschap des leuens ende lichaems, die sy in den huwelicken staet gebruyckt hadden, niet anders dan huwelicksche voorwaerden ende beloften geweest zijn: maer dat de Heere Jesus Christus haer warachtelick soude te huwelick gheuen op dien dach, als sy luyden te samen met haren doot, hem souden betuyghen.

Maer want sy de alder ionckste was, daerom is sy tot de alderlaetste toe ghehouden: op datmense met schoone beloften noch soude mogen tot wederroepen bewegen. Maer sy heeft (gelijck als oock alle die andere) seer stantuastelick ende onwanckelbaerlick in de belijdenisse ende ghetuygenisse des waerheyts ten eynde toe gheblcuen.

Te Parijs zijn oock om de puere leeringhe ende belijdenisse des godlicken woorts omtrent dese selfde tijt, Michael Mareschal ende Johan Camus oock Burghers van Langres, ende Johan Camus de grooten van Diuiniocns, ende Johan Seraphin van Tours ghebozen: welcke al te samen te Parijs met haer bloet, haer gheloeue op het onuerualsche de woort Gods, betuycht ende verklaert hebben.

Iohan de Enghelsche.

MEester Johan de Enghelsche gheheeten, een Aduocaet te Sens in Burgundien, als hy om de Christelicke leeringhe, die hy door zijn belijdenisse betuycht hadde, van den hooghen Raet van Parijs verooredeelt was, dat hy leuendich verbrãt soude worden. Heeft hy het selfde te Sens seer stantuastelick gheleden, in de maent van Maerte int Jaer M.D. ende xlvij.

Michael Michelot.

MIchael, met byname Michelot geheetẽ, geborẽ van Froyenne by Doornick, een seer ionck man, een kleedermaker oft lakensnijder van zijn ambacht, is om de belijdenisse des Euangeliums ghevangen, ende daer na met vonnis verdoemt ghe weest, datmen hem onthoofdẽ soude, waert dat hy wederroepen woude: of dat hy leuendich verbrant soude worden, waert dat hy op zijn belijde nisse bleue. Als nv de Richter van hem vraechde, welck van beydẽ dat hy koos: heeft hy met vriendelicker ende blijder ghelaet gheantwoort, Die my de ghenade geuen sal, dat ick om zijns naems wille ghedůldich lick sterue: die sal my oock die ghenade verleenen, dat ick de pijne des viers om zijnder eeren wille goets moets verdraghen sal moghen. Also is hy als een vroom ghetuyghe des waerheyts leuendich verbrant ghe worden. Onthalst ofte verbrãt te werden.

M. Mattheus een schoolmeester te Ghent.

M.D.xlix Daer was een fijn gheleert man meester Matheus ghenaemt, welcke om des Euangeliums wille van Doornick verdreuē was, ende is komen woonen te Ghent in Vlaenderen. Dese heeft aldaer Schole gehouden, ende zijn toehoorders eñ leerionghers met ander leeringhe de puerheyt des Euangeliums ingheplant, ende de gruwelickheyden der Papisten voor gehouden. Dese als hy sach datter etlicke om des Euangeliums wille gheuanghen waren, heeft hy den Raedt des stadts van Ghent ghewaerschout, dat sy haer handen niet en souden ontreynighen met het ontschuldich bloet der ghe rechtighen te storten: stellende haer voor ooghen den grimmigen thoorn des rechtueerdighen Gods. Dit schreef hy in een brief, ende leuerde den selfden den Raet selfs in haer handē. Om welcker saken wille hy oock gheuanghen is ghewordden, ende heeft als een Ketter de sentencie des doots ontfanghen, om met vuere verbrant te worden. Ende want hy so veel duytsch niet en konde, dat hy het ommestaende volck vermanen mocht, so is hy stille swijghende ghelijck een lammeken ter doot ghegaen, met grooter medelijden des ghemeynen volcks. Den Monick die hem met zijn afgoderie quellende ende tempterende was, heeft hy eens ofte tweemael beuolen wech te gaen: ende is alsoo seer stantuastelick eñ met goeden betrouwen op den Heere, verbrant ghewordden.

Hubert Cheriet.

HUbert Johan Cheriets sone van Diuinioens, oudt wesende omtrent neghenthien iaren, een kleermaker, is om de belijdenisse des waerheyts te Diuinioens gheuanghen, ende in als seer stantuastich geweest: also dat hem noch het smeeckē zijnder ouders, noch de gheuaerlickheyt des doots heeft moghen bewegen, ofte daer toe brenghen, dat hy de waerheyt die hy bekent heeft, soude verloochenen. So is hy aldaer in de Mey maent, int Jaer onses eenighen Salichmakers Christi Jesu M.D. ende xlix. met grooter bestandicheyt verbrant ghewordden.

Florentius Venot.

MEester Florentius Venot, gheboren van Curgiuoten by de Seyne in Bria, heeft een sonderlinge groote stantuasticheyt in alle zijn lijden eñ tormenten bewesen, tot grooter verwonderinge der vyanden des Euangeliums. Hy heeft bouen maten veel eñ menigerley tormenten geleden, de wijle dat hy te Parijs om der Christelicker waerheyt geuangen lach: daer hy gelegen heeft de tijt van vier iaren ende negen dagen. Onder andere isser een plaetse in den karcker te Parijs, diemen Hypocrates Hose noemt, om datse onder smal ende scherp, ende bouen wijdt is, na de ghelijckenisse ende fatsoen van eenen kruydeniers sack, daermen den dranck, diemen Hypocras noemt, in maeckt. In dese plaetse (so de Henckers selue segghen) en heeft noyt yemandt ouer de veerthien daghen in gheleghen, oft hy en heeft in perijckel zijns leuens gheweest, oft hy en is Dul ghewordden, of hy

Een schrickelicke ghevanckenisse.

of hy heeft zijn sinnen verloren. In desen karcker is Florentius ghe- M.ccccc xlix.
leydt, daer hy noch staen, noch sitten, noch ligghen en mochte: ende men heeft hem daer in gehouden omtrent seuen weke lanck. Het voornemen van desen wreeden Tyrannen, ende sonderlinghe van M. Peter Liset des Presidents, was, om de onwanckelbare stantvasticheyt des vromen Martelaers Iesu Christi also te breke, ofte ten minsten also hem in den karcker te doen steruen: op dat hy door den lieflicken ruecke zijns doots, als hy dien int openbaer lede, gheen vrucht en soude doen tot stichtinge van anderen menschen. Maer hy is door sonderlinghe ghenade des eewighen ende almachtighen Gods, also ghewapent ende versterckt ghe- weest, dat hy alle haer voornemen, tormenten ende pijnen ouerwonnen heeft. Dwelck hy oock, doe hy by den Raedt, in een kamer, diemen de brant kamer noemt, gebracht was, tot den President ende die andere ge seyt heeft: namelick, dat sy arbeydden met gheduerighe tormenten en me nichuuldich verdriet de kracht des gheests in hem te krancken, ofte hem in den karcker te doen steruen: maer dattet al verloren arbeyt ende moeyte is. Want hy hopede, dat hem van God den Heere die ghenade soude gheschien, dat hy ten eynde toe volherden, ende den alder heylichsten naem Gods, met zijn doot soude louen, prijsen, ende groot maken.

Dese goede begheerte heeft hem God, na een korte tijt, ghegunt, door zijn oueruloedige barmherticheyt: ende heeft hem so goeden ende bequamen tijt ghegeuen, dat hy zijn belijdenisse doen mochte, gelijck hyt wenschede: op dat dese hoochmoedighe ende opghebiasen menschen verstaen souden, dat de kracht des waerheyts so groot is, dat aller mensche raet, daer voor moet wijcken: ende dat God door het ghene, dat voor de weerelt kranck is, ende sotheyt, daer door haer groote macht ende wijsheyt ter neder leyt, ende bethoont hoe ydel ende geckelick datse is.

Op een tijt, alsmen een generael Processie ghehouden hadde, kortelick na dat Koninck Heinryck te Parijs zijn inkoemste ghedaen hadde, is Florentius met etlicke andere die om het woort Gods oock ghevanghen waren, voortghebracht. Daer heeftmen hem eerst ontwijet, ende van zijn Papistisch Priesterdom berooft. Ende als alle dese Ceremonien ghehouden waren, heeft hy de sententie des doots ontfanghen, namelick, datmen hem eerst de tonghe soude wt snijden, ende daer na leuendich verbranden. Ende op dat sy hem te meerder schande en oneere souden aen doen, ende oock meer vreese aenjaghen, hebben sy hem ghestelt dat hy alle de andere, die doe in verscheyden plaetsen des stadts gedoot worden, soude aenschouwen. Maer Florentius, al was hem zijn tonghe wtghesneden dat hy niet spreken en konde, heeft hy nochtans den anderen een moet ghegheuen, met wijsen, met zijn ooghen ten hemel staende, ende met ander teeckenen die hy konde doen. Hy is oock seer versterckt gheweest, als hy in haer lijden de wonderlicke ghenade des Heeren aenschoude.
Ontwijet.
De tonghe wtghesneden.

So is hy oock ten alder laetsten, na dat hy seer veel pijne ende verdriets gheleden hadde, leuendich verbrandt gheworden in Malbaerts strate, achter Middaech ter derder vren, des neghenden daechs Julij, int Iaer ons Salichmakers Iesu Christi M.D. ende xlix.
Leuendich verbrant.

m.ccccc.xlix.

Een Kleermaker van Parijs.

TE Parijs in S. Anthonis strate wõde een arm man, die een kleermaker van zijn ambacht was, welcke kortelick na dat de Koninck van Vrancrijck Heinryck de tweede te Parijs ontfanghen ende ghehult was, ghevanghen is ghewordrden van de onder Amptman des Konincks hof, om dat hy ghewrocht hadde op eenen Papistischen heylighen dach. De onder Amptman heeft hem ghevraecht, waerom dat hy op sodanighen dach zijn hantwerck dede? of hy niet en wiste dattet op dien dach verboden was te wercken? Hy heeft geantwoort, dat hy wrochte om zijn nootdruft wille, ende om zijn leven te onderhouden: ende dat hy geenen anderen dach en wist, dan den Sondach, op welcke hy niet en soude met goeder conscienciën moghen zijn hantweerck doen. De Amptman vraechde veel ander dingen meer van hem, daer hy also op gheantwoort heeft, dat hy hem daer na in den karcker ghevanghen leydde.

Op de papistische vierdagen machmen niet wercken.

Na sulcks is de voorghesęyde onder Amptman in des Koninckx Palays ghekomen: ende om dat hy schijnen soude zijn officie wel ghedaen te hebben, heeft hy den Regenten ende heeren des Palays aenghesept, dat hy een Lutheraen ghevanghen hadde, die op dien heylighen dach ghewrocht hadde, van den welcken als hy veel dincks gevraecht heeft, hadde hy sulcken antwoorde ontfanghen van hem, dat hy noyt so boosen, van eenighen mensche gehoort hadde. Als dit daer na den Koninck verkondicht was, is dese ghevanghen, door begheerte van etlicke Regenten, voor den koninck gheroepen, ende in zijn kamer gelaten, op dat hy hem hooren soude.

Hy werdt voor den koninck ghebracht.

Men dede daer de Edelen ende ander dienders wt de kamer gaen, eñ alleen weynich vañ den oppersten heeren daer tegenwoordich blijven. So beval de koninck den Bisschop van Matescon Peter Castellan, die onder den Hovelinghen tot sulcken handelinghe de gheschickste ende gheleertste scheen te zijn, dat hy den kleermaker soude ondervraghen. De kleermaker in ghebracht zijnde, heeft den koninck zijn behoorlicke eere, die hy zijn Prince schuldich was, bewesen, ende God ghedanckt voor die groote eere die hem gheschiedde, dat hy voor so machtighen Prince ghebracht was, om aldaer zijn gheloove te betuyghen.

Als nv Castellanus veel van hem ghevraecht hadde van de alder grootste ende swaerwichtichste artikelen des Christelickẽ Religioens, so heeft hy onverschrickt sonder eenich stamelen also wel ende bequamelick gheantwoordt, ghelijck sulcke suyvere, eenvoudighe, ende onvervalschde leeringhe scheen te eyschen, Ende hoe wel dat hem Castellanus, ende die ander Edelen, schandelick ende spijtelick overvielen ende dreychden, so heeft hijt met onbeweghelicker ghemoet gheleden, ende en heeft gheensins beswijckt wat perikelen ofte ghevaerlickheyt datmen hem voor ooghen stelde: maer hy heeft seer stoutelick ende vrijmoedichlick de waerheyt altijt beleden, voorghestaen ende beschermt. Dwelck haer allen boven maten seer verwonderde die dat hoorden eñ saghen, dat een arm man met sodanigher vrymoedicheyt ende stantvasticheyt

vastichéyt, by den koninck, op alle vragen so wel ende bequamelick antwoorde ghaf. M.ccccc.xlix.

Maer de goede Bisschop, ende ander Regentē des koninckliekē hofs hebben den koninck wijs ghemaeckt, dat dit een boos ende hartneckich mensche was, datmen hem behoorde tot den Rechter wederom te seynden, om daer na zijn verdiensten ghestraft te worden. So is dan den onder amptman beuolen, datmen zijn saken na rechte vorderen soude: Dwelck terstont daer na also ghescliet is. Want in korten daghen daer na is hy van den Amptman des konincks hof, met vonnisse verwesen leuendich verbrandt te worden. Ende is also om den naem Christi Jesu wille, stantuastich in de belijdenisse des waerheyts van zijn leuen berooft in den Jare ons Heeren ende Heylandts Jesu Christi M.D. ende xlix. De koningē werden van de Bisschoppen verleydt eñ bedrogen.

Men beuint niet van eenighe ander, die voor den koninck ghebracht ende ghehoort is ghewweest, dan alleen desen armen ambachtsman, door welcken God almachtich heeft willen de eenuoudighe waerheyt den Prince doen aenhooren: hoe wel datter op die tijt, veel, Ja oock kloecke ende verstandighe mannen, gheuanghen ende omme ghebracht zijn ghewweest. Op datmen gheen wtuluchten hebben en soude, dattet hooghe ende onbegrijpelicke dinghen waren, diemen alleen Bisschoppen, Papen ende Moniken beuelen soude, daer men af spreect ende handelt.

Claudius Thierry.

Claudius Thierry geboren van Carnuten, een ionck man, een kruydenier ofte apoteker van synen ambachte, als hy van Geneua in Vranckrijck wederom reysde, is hy te Orliens geuanghen ghewworden: daer hy het ghelooue dat hy in de ghemeynte Gods, wt de Euangelische leeringhe ontfanghen hadde, eenuoudichlick beleden heeft: Om welcker saken wille is hy veroordeelt, dat hy leuendich soude verbrant worden. Van welcke sentencie hy noyt en begeerde te appelleren: maer zijn ouders ende vrienden hebben hem dat so seer ghebeden, dat hy ten laetsten haer lieder begheerte is na gekomen, ende heeft hem voort beroepen van dat vonnis, tot den hoogen Raet van Parijs, daer de voorgaende sentencie beuesticht wardt, ende is also te Orliens wederom ghesonden: daer hy met grooter stantuastichevt de pijne des doots ouerleden heeft, leuendich verbrant zijnde. Dwelck ghescliet is int Jaer M.D. ende xlix.

Leonhard Galimard.

Leonard Galimard, te Vendom gheboren, is gheuanghen te Chery, by Blaea, omtrent den xv. dach in Meye, int Jaer ons eenigē Salichmakers Jesu Christi M.D. eñ xlix. Van daer is hy te Parijs geuoert, ende in den karcker geworpen. Daer na als hy zijn belijdenisse ghedaen hadde, daer hy de suyuer leeringhe des Euangeliums wel ende ghetrouwelick beschermde, is hy aldaer van den Raet verdoemt, om leuendich verbrant te worden. Dwelck hy met

M.ccccc.xlix. grooter vromicheyt ende stantuasticheyt gheleden heeft, op den selfden dach als Florentius Venot (daer wy voren af geschreuen hebben) verbrant worde. Int Iaer M.D. ende xlix.

Anna Oudeberte

Weduwe.

IN dit selfde Iaer is Anna Oudeberte van Orliens geboren, Peter Gencsts des Apotekers Weduwe, gheuangen in een stedeken, Castrorenard genaemt, als sy op den wech was om te Geneue tot de ghemeynte Gods te gaen. Met haer is gheuanghen oock Stephanus Peloquin, die ghetrouwe ghetuyghe ē Martelaer Iesu Christi. Noch warender oock met haer etlicke ander geuangen, die door vreese der menschen het Euangelium niet en hebben derren belijden.

Anna is van Castrorenard te Parijs gheuoert, ende aldaer van den hoochstē Raet ter doot verordeelt, datse in haer stadt te Orliens leuendich verbrant soude worden. In welcke stadt sy ghekomen is des Saterdaechs den xxviij. dach des maents Septembris, ē is kortelick daer na, namelick ten tween vren des achtermiddaechs, totten vuere geuoert om verbrant te worden.

Een vroylic ghemoet van Anna. Als sy wt den karcker gheleydt wardt tot de plaetse Matroium ghenaemt, ende wart met een touwe ghebonden, so segtmen datse met blyder ende vroylicker ghemoet, also ghesproken heeft, Och hoe schoon is desen riem, die my mijn Bruydegom gheeft. Op den Saterdach troude ick mynen eersten man: op den Saterdach sal ick wederom Iesum Christum mynen Bruydegom trouwen.

Doe sy sach datter een waghen gebracht wardt, daermen het slijck ē de vuylicheyt mede plach wt te voeren: heeftse met blijder herten, ende vroylicker ghelaet ghesegt, Is dit de waghen daer ick op klimmen sal? ende isser mits dien blijdelick opgheklommen. Dusdanighen sterckheyt ende stantuasticheyt heeft dese Weduwe ten eynde toe behouden, also datse al te samen seer verwondert waren, diese sagen: maer de gelooige ende godvruchtighe menschen zijn door haer doot seer versterckt ghewеest. So is sy dan leuendich om de ghetuygenisse des Euangelischer waerheyts verbrandt gheworden, Int Iaer ons Salichmakers M.D. ende xlix.

In Henegouvv.

HEt geschiedde ontrent den Iare M.D.xlix. dat de veruolginge in Henegouwe seer groot wart: wāt daer werdender seer veel gheuanghen, ende onder andere M. Niclaes, wt Vranckryck geboren, ē Barbara zijn huysvrouwe: Augustijn Barbier, ē Maria zijn huysvrouwe geboren wt een Dorp by der stadt van Bergen in Henegouwe. Dese haddē te Geneue een tijt lanc gewoont: ende verselschapten malkanderen na Duytslant om in Englant te gaen woonen. Als sy nv gekomē waren in dē lande van Henegouwe, so badt Augustijn den geleerden man M. Nicolaum, dat sy het kleyn kuddekē

des Heeren te Berghen ghinghen besoecken, om haer mede te deylen de gaue ende de ghenade die hen van God ghegheuen was: dwelck sy gewillichlick accordeerden. So zijn sy tsamen ghekomen in der stadt, daer sy seer vriendelick van de broeders ontfanghen zijn: ende de ghemeynte is door de goede vermaninghe van M. Nicolaes ghedaen, seer ghesterckt ende ghetroost gheworden. Als sy daer een wijl tydts gheweest hadde, namen sy oorlof aen de ghemeynte, ende ghinghen na Doornick, om also na Englant te komen. Int wech gaen wart Augustijn eñ zijn huysvrouwe bekent ende aen dẽ Prouoost beschuldicht. So werdense veruolcht tot op vier mijlen na by Doornick, ende daer wordense alle geuanghen, wtghenomen Augustijn, welcke de Schariantenl niet en saghen, noch oock niet en wisten waer hy hen ontgaen was. So keerden sy met M. Nicolaes ende de twee vrouwen wederom, welcke wreede lick ghehandelt ende bespot waren op den wech van den Prouoost. M.D.xlvj Gheuangen

Als sy ter tafelen saten om te eten, so riep M. Nicolaes God aen, gelijck de ghelooughe ghewoonlick zijn te doen. Dwelck de Prouoost hoorende, swoer by den doot ende wonden, segghende: Laet ons nv sien oft uwe God v wt mynen handen verlossen sal, ghy ketterscheboeue. M. Nicolaes antwoordde hem seer soetelick, segghende: Mijn vrient, ick bidde v, wat heeft v Jesus Christus ghedaen, dat ghy hem also in stucken treckt met uwer lasteringhen? Jck bidde v in den naem Gods, dat ghy ophoudt: ende ist dat v herte so seer verhit is van verwoetheyt teghen den Sone Gods ende zijn woort, dat ghy v niet en kondt onthouden van te bespotten den Heere Jesum Christum, so slaet op my eñ vernoeghet daer mede uwen moet: want dat sal my veel aenghenamer zijn. Also quamen sy in de stadt van Bergen ghebonden op een wagen als arme schaepkens, ende songhen Psalmen met blijder ghemoet. Sy werden geleydt opt Kasteel der selfder stede, in een doncker gheuanckenisse, gheketent aen de voeten als Moordenaers. Na sommighe dagen quam tot hem de Hertoghe van Arschot met veel Papen ende Minder broers, onder welcken de Gardiaẽ een Doctoor in Theologie, was. Sy vraechden hem, van waer hy was, waer hy henen ghinck, ende wat geloone dat hy hadde? M. Niclaes antwoordde op alle dat hem geuracht was, so dat hy de Minderbroers dickwils beschaemt maeckte, ende niet en wisten wat sy seggen souden, anders dan sy riepen met eender stemmẽ, hy heeft den duyuel in, ten vuere, ten vuere, met den Lutheriaẽ. M. Nicolaes antwoordde: hoe, mijn heeren? ghy soudt wel een Jode ofte Turck hooren tot zijnder verantwoordinghe: hebt ghy so grooten vreese verleydt te worden? Jst dat uwe leeringhe de waerheyt Gods is, so en derft ghy niet vreesen ouerwonnẽ te wordẽ, so verre als ghy de waerheyt op uwer zijden hebt. Na lange onderuraghinghe begheerde hy dat men hem toe liete, zijn belijdinghe te schrijuen, dwelck hem toeghelaten wart in de gheuanckenisse te doen, daer hy goede ende ghenoechsame rekeninghe zijns gheloofs ghegheuen heeft. Lasteringhe des Prouoosts. Crucifige, crucifige.

Binnen middelen tijden quamen zijn vyanden tot hem ende vraechden, waer hy gheherbercht was doen hy door Berghen reysde? Hy antwoordde, dat hy wt der stadt niet en was, ende daer noyt meer dan die reyse gheweest en hadde, daerom en konde hy gheen plaetse noemẽ. Maer waert (seyde hy) dat ick het huys saghe, tsoude moghen wesen dat ickt bekennen soude. So bonden sy hem wel sterckelick, ende leydden hem midden door de stadt; maer hy en beweeß hen de plaetse niet.

M.D.xlix Als sy saghen, dat sy bespot waren in haer voornemen, ghinghen sy tot Barbaram zijnder huysvrouwen. De Hertoghe van Arschot nam haer by der hant, met vleyende woorden, seggende: Barbara mijn vriendinne, ick bidde v, dat ghy v leuen wilt bewaren, ghy zijt noch een jonghe vrouwe: wilt ghy ons noemen waer ghy ter herberghen gheweest hebt, ick beloue v los ende vrij wt de gheuanckenisse te laten. De arme vrouwe ouerwonnē zijnde door dusdanige beloftē, heeftet geseyt: dwelc een oorsake was van grooter veruolch, wāt vele werdē daer geuangen.

Na datmen nv tegen M. Niclaes geuordert hadde het recht, so wart hy wt den thorren van Aubron voort gebracht, voor de Rechters, daer hy de sentencie des doots ontfangen heeft, om leuendich verbrāt te werden, tot asschen toe. Als M. Niclaes de sentencie ghehoort hadde, verblijde hy hem in den Heere, seggende: gheprefen sy onse goede God, die my so veel duechden eñ eeren doet, dat hy my verkoren heeft om in der saken zijns gheliefden soons een getuyge te zijn. Daer na nam hy eenē Psalm op met een sulckē vuericheyt, dat de dienaers, die hem verwaerden, seer verwonderden. Ende verbeydende de vre dat hy steruen soude, wart hy geleydt in de kamer van de wachter des gheuanckenisses: daer reynichde hy zijn kleedren van het stroo, ende seyde: Mijn vrienden ick suyuere my aldus, om dat ick ter bruyloft eñ ten auentmale des Lams geroepen ben. Binnen desen dat hy hem also toebereyde eñ reynichde, so koemter een dienaer des Stadthouders, die hem verboodt, dat hy het volck niet aen spreken en soude. Als hy dat hoorde, begheerde hy den Stadthouder self te spreken. So quam de Stadthouder tot hem, ende verboot hem tselfde, ofte anders soudemen hem een bal in den mont binden. M. Niclaes antwoordde: na dat ghijt my verbiedt, ick sal gehoorsaem zijn. Maer oock bidde ick v, dat ghy my toe laet Gode te bidden ende te louen de wijle ick ter doot ga. Dwelck hem toeghelaten was, mitsgaders dat hy den volcke niet toe en sprake.

Het vonnis.

Vrijmoedicheyt.

Ter tweeder vren na middach quam hem de Wet halen om ter doot te leyden. Dalende van den Casteele, hief hy zijn ooghen seer blijdelick ten hemel, ende aenriep den Heere. Als hy ter plaetsen ghekomen was, volchden hem veel Cordeliers om zijn ghebet te verhinderen. So riep hy oock wederom, hem keerende tot den volcke, ende seyde met luyder stemmen: O Kaerle Kaerle, hoe langhe sal v herte aldus versteent zijn? Men liet hem niet voort spreken: maer daer quam een dienaer die hem in zijn aensicht sloech. Doe seyde M. Niclaes, ach arm volc, ghy en zijt niet weerdich datmen v Gods woort voorhoude. Doe wart hy aen een stake ghestelt. De Minrebroeders riepen hem groote lasteringhen toe, eñ seyden dat hy den Duyuel in hadde. Maer hy seyde haer dat versken des sesten Psalms: gaet wech van my al die daer boosheyt wercket, &c: ende terstont wardt het stroo ontsteken. Doe hief hy zijn aensicht ten hemel ende riep den Heere aen, seggende: O eewighe Vader, in dynen handen beuele ick my. Ende also schiedt hy salichlick van deser weerelt.

Der Minrebroers onmaerlickheyt.

Maria Augustijns huysvrouwe.

NA deser executie hebbē de Rechters gehandelt met Maria Augustijns huysvrouwe, eñ haer veel onderuraecht, watmen te Geneue doet, hoe datmen het Auentmael wt deylt, ende of sy daer oock ten Auentmale gegaē hadde. Sy antwoordde, Ja,

ende

ende beleet datment daer wtrichte warachtelick na de instellinghe des Heeren Christi Jesu. Op alle andere vraghen heeft sy geantwoort na de mate des gheloofs die haer van den Heere ghegheuen was. Eñ bleef seer volstandich, so dat sy noch door beloften, noch door tormenten van de kennisse ende belijdenisse des waerheyts en was af te brenghen. So kreech sy de sentencie des doots, als datmense leuendich in der aerden begrauen ende deluen soude. Dwelck na het Mandament des keysers de straffe is, daermen de volstandighe vroukens mede ombrengt in de Nederlanden.

So wart sy ter plaetsen ghebracht, daer sy bedoluen soude werden. Doe hief sy haer ooghen ten hemel waert, ende loefde den Heere van de genade die hy haer gedaen hadde, dat hy haer wt de gruwelicke duysternisse eñ blintheyt verlost hadde. In de graft viel sy op haer knië neder, eñ sprack haer ghebedt tot den Heere. Als de Scherprichter haer neder soude leggen, begeerde sy eenen snuytdoeck op haer aensicht te legghen, dwelck gedaen wart. Doe wert haer lichaem eñ aensicht met aerde bedect, eñ de Scherprichter spranck op de aerde, eñ stampte met zijn voetē so seer op haren buyck, dat sy haren geest den Heere salichlicken opghaf. Maria wart leuendich in een graft ghelyt.

Augustijn Barbier.

Als M. Niclaes ende Maria gedoot waren, so ginck Augustijn op de Marcten, eñ verkocht specerien eñ ander kleyne koopmanschap om dē kost te winnen. So quam hy in de stede van Beaumont omtrent ses mylen van Bergen in Henegouwe: als hy daer voortgestelt hadde, wert hy bekent eñ bedragē. Doe hy nv sach datmen gereetschap maeckte om hem te vangē, so liet hy zijn kramerie op de Marct staen, eñ vloodt wt der stadt. Hy was bouen maten een seer vreesachtich ende kleynmoedich man, so dat hy dickwils alleen van het ghesichte oft ontmoeten van den dienaren verschrickt was ende beefde, so vreesde hem voor gheuanghen te werden. Vreese.

Als hy wt der stadt geuloden was, met grooter vreesen, so ginck hy in het naeste Bosch om hem daer te verberghen. Maer het was te vergeefs: want zijn vre gekomen was. Daer waren sommige op de muerē des stadts die hem sagen in het Bosch hem seluen verbergen, ende hebbent terstont den dienaren te kennen gegeuen. So wart hy gheuangen eñ in de stede van Bergen geleydt, om daer zijn Proces te vorderē: wāt Berghen is de hooftstadt in Henegouwe. Daer wart hy ondervraecht van zijn leuē, eñ van zijn geloove, daer hy seer vrijmoedichlick op geantwoort heeft: dwelck een groot wonder is. Want na dien hy so vreesachtich eñ versaecht altijt ghewcest hadde, dat hy nv in den meesten noodt ende periculen so vroom eñ vrijmoedich was, dat zijn wedersprekers beschaemt moesten zijn. Hoe wonderlick zijn de wercken des Heeren, eñ hoe warachtich is hy in zijn beloften, die daer geseyt heeft, Wanneer sy v ouerleueren sullen, so zijt niet bekommert, hoe ofte wat ghy spreken sullet: want het sal v ghegheuen werden ter dier vren wat ghy spreken sult. Want ghy zijt niet die daer spreeckt: maer uwes Vaders gheest die in v spreeckt. Hy vloot in een Bosch. Math. 10. Marc. 13. Luc. 12. eñ 21.

Als nv zijn vrijmoedige bekentenisse gehoort was, eñ zijn Proces geeyndicht, wart hy verwesen eñ veroordeelt om leuēdich verbrāt te werden.

M.D.xlvij.

den. Omtrent acht daghen eer de sentencie volbracht soude worden, eñ eer hy tot Beaumont gheuoert was, quam de Gardiaen van de Minderbroers van Berghen, een groot vyant der Euangelischer waerheyt: ende dede een langhe vermaninghe, segghende ende willende bewijsen, dat hy kettersch ende verdoemt was, waert dat hy de leeringhe, die hy aenghenomen hadde, niet en verloochende. Maer Augustijn en hadde den mont niet gesloten: want dewijle hy aldus stont en predickte, brack hy seer dickmael zijn redenen voor de gheheele vergaderinghe, segghende: Betuycht het ghene dat ghy secht met den woorde Gods, ende men salt ghelooven. Ghy secht vele, ende probeert weynich: waer mede ghy te kennen gheeft, dat ghy een Leeraer der loghenen zijt, diemen niet en behoort te ghelooven. Als van my: Ick ghelooue de leeringhe der Propheten ende Apostelen, dese is my tot mijnder salicheyt ghenoechsaem.

Sy segghen veel, maer zō der Schrift.

Na dit Sermoon wart Augustijn in de herberghe den Enghel gheleydt, om aldaer te Peerde te sitten om te Beaumont gheuoert te worden. In de herberghe was een Edelman gheherbercht, die hem een volle schale wijns te drincken schanck, segghende: Mijn Vrient, hebt ouer v seluen medelijden: ende ten minsten wilt ghy v leuen niet behouden, behoudt v siele: ick hebbe groot medelijden met v. Augustijn andtwoordde: Ick dãcke v van de goede gunste, die ghy tot my draecht. Ghy siet oock wel dat ick so grooten mededooghen met my ende mijnder sielen hebbe, dat ick mijn lichaem ouergheue om ghebrant te worden, lieuer dan teghen mijn conscientie te sondigen. Maer hier in achte ick my salich te zijn: want het ghene dat ick lijde, is niet om mijn boos leuen, maer alleenlick om het woort Jesu Christi, om welcke alle Martelaren haer bloet ghestort hebben: d'welck ick oock hope te doene.

Daer na is hy op een Peert gheset, ende is na Beaumont gheuoert, met een groote menichte van Dienaers, die met stocken ende wapenen hem gheleydden. In de stadt ghekomen zijnde, wart hy seer nauwe besloten. Maer wantmen aldaer onledich was met de wtuaert van den sone des Hertoochs van Aerschot, die verslaghen was, so waren daer veel Princen ende heeren ghekomen: welcke oock den gheuanghen besochten ende van den gheloove eñ Religie onderuraechden, die hy alle vriendelick voldaen heeft ende antwoorde gaf. Onder andere heeft de Graue van Alain langhe tijt alleen met hem woorden ghehadt.

De boosheit des volcks.

Ten laetsten wart hy buyten der stadt op eenen berch gheleydt om al daer opgheoffert te worden. Het meeste deel des volcks was so wtsinnich teghen hem om zijnder volstandicheyts ende geduldicheyts wille, dat sy riepen, datmen hem met de voeten achter aen een Peert behoorde te binden: eñ datmen hem also behoorde tot den berch toe te sleypen. Als hy ter plaetsen quam, aenriep hy den Heere: daer na wart hy aen eenen staeck ghebonden. Als nv het vuer int stroo ghesteken was, ende hy de hitte gheuoelde, began hy den Heere te louen. Ten laetsten riep hy int midden des vuers met luyder stemmen: O eewighe Vader, ick beuele v mijn siele, ende korts daer na heeft hyse den Heere ouergheguen.

Faninus van Fauentia.

M.D.xlix

FAninus wt een stadt in Italien Fauentia ghenaemt, en heeft int beghinsel zijns tijdts gheen kennisse der godsaligher leeringhen ghehadt: maer namaels heeft hy de heylighe Schriftuere met aller blijticheyt ende neersticheyt beghinnen te lesen, ghebruyckende daer toe boecken, die op het Italiaens ouergheset waren, want hy so veel Latijns niet en konde, dat hy hem seluen daer mede konde behelpen. Maer wel wetende dat de kracht des eewigen Almachtighen Gods niet ghebonden en was, aen eenighe sekere sprake, als hy den menschen zijn goddelicke wille ende kennisse wil openbaren: So heeft hy hem seluen met zijnder ghemeynder tale beholpen, ende heeft daerop seer neerstich gheweest, dat hy de heylighe goddelicke Schriftuere mocht lesen ende ondersoecken.

De Schriftuere te lesen is den wech totter godsalicheyt.

Na dat hy sulcks langhe ghedaen, ende de soete brucht des godsalicheyts ghesmaect ende ghekreghen hadde: heeft hy God Almachtich van zijn milde gifte niet ondancbaer willen zijn, ende den schat die hem beuolen ende ghegheuen was, niet by hem seluen verberghen: maer synen medebroeders den seluen medereycken ende deelachtich maken. Want hy wist dat sekerlick wel, dattet den menschen gheensins gheoorloeft en is, oft oock niet en betaemt, na dat God haer door synen gheest verlicht, ende de kennisse zijns willens gheopenbaert heeft, dat sy dese bekende waerheyt, die so seer kostelick ende dierbaer is, verholen houden, ende begrauen souden. So heeft hy al somwijlen, de selfde, die hy wt den Euangelio ons Heeren Jesu Christi verkregen hadde, beghinnen in verscheyden plaetsen te verbreyden, ende veel menschen te openbaren. Niet dat hy terstont opentlick een yegelick zijn geuoelen te kennen gaf: maer het dochte hem ghenoech te zijn, dat hy ten minsten yemant int beghinsel eenen smaecke alleen mocht gheuen.

men behoort de bekende waerh. niet verholen te houden.

Maer als nochtans des Roomschen Paus dienders zijn toeleegginghe verstonden, hebbense met alder neersticheyt ghearbeyt, tot datse Faninum gheuanghen kreghen. Als hy nu in den karcker lach, so hebben hem zijn huysvrouwe, kinderen ende vrienden also ghebeden ende ghesmeeckt, dat hy door hen luyden so verre ghebracht is, dat hy de waerheyt ende de leeringe des Euangeliums verloochent heeft, ende also los ende vrij wt den karcker ghelaten is gheweest.

Maer na dat hy nu wt de gheuanckenisse verlost was, is hy also beroert van herten ende weemoedich ghewoorden, dat hy in groote wanhope ende gantsch in desperacie scheen te vallen. Ende gewisselick hadde hy niet door de moghende hant Gods behouden gheweest, ende door zijn ouervloedighe bermherticheyt bewaert, hy hadde in die aldergruwelickste ende verschrickelickste wanhope gheuallen, ende versmoort. Want hy wiste, dat hy Jesum Christum, die hy van te voren met alder blijticheyt aenghegrepen, ende met grooter vrucht des gheests beleden hadde, nu meyneedelick en onweerdichlick verworpen hadde: om dat hy in dit leuen by zijn huysvrouwe ende kinderen soude mogen blijuen: en dat hy met sulcks te doene, bethoont ende betuycht hadde, dat hy den synen lieuer hadde, dan de eere ende de liefde des soons Gods. Sijn conscientie wroechde hem, so dat hy door het ouerdencken zijns wantrouwicheyts noch dach noch nacht rusten en konde. So heeft hy die sware sonde beghinnen te beklaghen ende seer bitterlick te beschreyen, dat hy Jesum Christum, den Heere der glorien, die voor hem ghestoruen was, ende zijn heylich woort so schandelic verloochent hadde. Daer na heeft

De waerh. te verloochenen is het meeste hert. seer datmen vindt.

M. D. L.

Faninus grijpt weder om een moet

heeft hy zijn leuen also bitterlick eñ droefkick aenghestelt, dat hem niemant van dier tijt af oyt blijde oft vroylick ghesien heeft: ter tijt toe dat hy wederom een moet ghegrepen heeft, om synen arbeyt ende dienst den Heere ghetrouwelicker te bewijsen, dan hy te voren ghedaen hadde.

Als hy nv met een moet voor hem genomē hadde, de sake des warachticheyts die hy schandelick laten liggen hadde, met vromer herten wederom aen te grijpen eñ te beschermen, eñ alle vreese van perikelen achter rugghe te stellen: so heeft hy met eenen vuerigen gheest het lant van Romagna (daer Fauentia in gelegen is) beginnen door te reysen, eñ in allen steden ghegaen, daer hy het godlicke woort met sodanigen kracht ende vuericheyt verkondicht heeft, datse alle seer verwondert warē diet hoorden. Warender sommighe plaetsen ende steden, daermen het woort so opentlick niet gewoonlick was te hoorē, dan ginck hy alleenlick tot etlicke luydē, op dat hy also vernemē mocht, wie datter bequaem waren om de leeringe des Euangeliums te vaten ende te begrijpen: welcke hy met grooter neersticheyt poochde te brenghen tot de kennisse des wille Gods, ende haers eyghen salicheyts.

Een goede manier totter godsalicheyt.

Hy seyde, dat hy in den menschē te leeren, sodanigē ordinantie eñ maniere gebruycte, dat hy eerst de boose eñ godloose meyningen eñ dwalingen wt haer herten wtroeyde daerse mede bestrickt waren, om datse die boosheyt souden kennen eñ geuoelen, daerse dus lange in gesteken ende verouwert waren: eñ daer na bracht hyse tot een beter gheuoelen ende leuē. Eñ leerdese also, datse metter tijt tot meerder kennisse des warachticheyts quamen. Hy liet hem duncken dattet seer veel was, als hy wt een plaetse ghinck, dat hy twee ofte drye in de goduruchtige leeringhe wel onderwesen hadde, om dat een yeghelick van haer, andere oock leeren ende onderwijsen mochte: ende als die oock het selfde deden, so soude der ghelooüighen ghetal ontellick groot worden.

Faninus wort wederom geuangē

Als Faninus aldus arbeydende was, is hy wederom geuangen ghe worden in een plaetse Bagnacanallo gheheeten. In welcke plaetse als hy verwesen was om verbrant te wordē, began hy te lachen: segghende, dat zijn vre noch niet gekomen en was, maer dat dit alleen den inganck was van zijnder leeringe, op dat hy andere te beter soude mogen helpen. Ende hy heeft doch daer in de waerheyt geseyt: want terstont daer na is hy te Ferrarien geuoert, daer veel ghelooüige menschen door zijn godsvruchtighe vermaninghen gheen kleynen troost ontfanghen, ende de vreese Gods ende den warachtighen godsdienst ghelecrt, ende in de genade des Heeren meer ende meer versterckt zijn gheweest.

Maer de Paus vreesende dat also zijn dingē aen tlicht soude komen, heeft beuolen datmē Faninum in vaster eñ nauwer geuãckenisse soude sluytē. So is hy xviij. maendē lanck in het binnenste des slots gehoudē geweest: daer hy sware tormenten geledē heeft, maer noch swaerder geleden soude hebbē, haddē hē de Jacopijnmonikē des stadts in haer gewelt konnen krijgē. Eñ hoe wel datse zijn karcker dickmaels veranderdē, nv in de een, dan in een ander vuyl ende leelicke plaetse hem legghende, so en heeft hy nochtans gheensins zijn gemoet verandert: maer hy is altijt vast ende volherdich op zijn geloove in Christum Jesum ghebleuen.

Faninus wort byden tuchtmakers geleyt.

Somwijlen was hy met andere in eenen karcker, somwijlen was hy alleen. Maer hoe dattet was, so was hy te vredē. Als hy alleen was, so schreef hy wat, daer hy andere door stichtē mochte. Was hy met andere, so leerde eñ vermaende hyse tot aller godsalicheyt. Ten laetstē was hy

M. D. L.

met etlicke in een karcker gesloten, die de hoofden ende Princen waren van oproermakers, die Italien dickwils in geschil eñ tweedracht stellen: van den welcken dese godvruchtighe man dickwils versproken eñ berispt is geweest. Want dit gevoelde en meynde anders niet, als sy hem aldus hoorden spreken, dan dat hy een melancholijck mensche was, eñ niet wel by zijn sinnen. Eñ gelijck als vernufte eñ verstandighe mannen, hebben sy hem beginnen te vermanen, bewijsende datmen suicken meyningen behoort af te leggen, eñ met den menschen in vryheyt leven. Datmen hem seluen niet en behoort te quellen met dusdanighe dingen: maer datmense laten rusten sal, totter wat af besloten is, door den generalen Concilio. Doe heeft Faninus, ghelijck hy een sedichlick eñ een seer lieflick man was, haer in den eersté gedanct voor de sorchvuldicheyt die sy voor hem droegé. Daer na bethoonde hy, dat de leeringe die hy stantvastelick voorstont, wt gheen menschelicke fantasie ofte droomen voort quam: maer datse was de suyvere waerheyt Gods, den menschen geopenbaert in den woorde eñ Euangelio Jesu Christi, eñ in dese tijt wederom vernieut. Dat hy oock gheensins dese waerheyt soude willé verlaten, eñ der menschen logenen aenhangen. Ten laetsten na dien dat hy een Christen was, so gebruyckte hy de aldermeeste vryheyt. Want seyde hy, in wat plaetsen dat wy oock zijn, so zijn wy in de gevanckenisse, so veel alst den lichame ende der sonde aengaet. Maer na der sielen die door het bloet des soons Gods verlost is, so genieten wy een genuechlicke vryheyt. Maer aengaende van het Concilium, so en verwachtede hy gheen ander besluyt, dan het ghene dat in het Euangelium geopenbaert is. Want Christus Jesus, doe hy dese blyde bootschappe der ghenaden eñ salicheyts bracht, doe gaf hy ons dit Concilium eñ bevel, ende heeft het selfde met zijn doot bevesticht: also dat wy gheen ander bevestinghe ofte versterckinghe der Concilien noodich en hebben.

De Christenen zijn in vryheyt.

Watmen van dé Concilio verwachten sal.

Met dusdanige redenen heeft hy haer herten also beroert, dat hyse tot een beter leven bracht, eñ datse also verwondert waré, datse hem nv een heylich man noemdé. Twelck als hijt merckte, heeft hy haer also aengé sproken. Mijn lieve broeders, ick bekenne my seluen een ellendich sondich mensche te wesen, maer dat door den gheloove, daer ick de ghenade onses Heeren Jesu Christi door geniete, worden my alle myne sonden vergheven: ghelijckse v oock vergheven sullen worden, ist dat ghy den Euangelio, daer het seker ghetuyghenisse der genaden Gods in is, vastelicken gheloovet.

Daer waren oock noch ander ghevangen, die wat heerlicker eñ sacchter leven ghewoone waren: desen heeft de hardicheyt ende benauthеyt des karckers, ende de groote onghewoonte seer banghe ende pijnlick ghevallen. Maer binnen die daghen datse met Fanino gemeynschap hadden, zijnse also vermaeckt, dat haer de onghewoone benautheyt niet aen en hadde, ende haer ghevanckenisse so swaerlick niet en droeghen, noch haer verlossinghe so seer niet en begheerden: maer van sodanighen ghevanckenisse eenigherleywys verblydden, door welcke sy in veel beter vryheyt ghekomen waren, dan sy oyt te voren gheweest hadden.

Des karckers hardicheyt wart door de gemeynschap Fanini versoet.

Als nv de ouders van Fanino vernamen, hoe dattet met hem ghestelt was, hebben sy lichtelick ghemerckt, dat hy in zijns levens meeste perikel was. So zijn tot hem ghekomen zijn huysvrouwe ende zijn suster, weenende ende schreyende, als die ghene die gantsch verlaten waren. Het was een seer iammerlick dinck om hooren, als dese twee

vrouwen

M.D.L. vrouwen so bedruckt ende vol tranen tot hem quamen, hem aenspreké-
de, biddende ende vermanende, woude hy zijns selfs gheen acht nemen,
dat hy ten alderminsten acht name ende sorge woude draghen voor zijn
kinderkens. Ende hoewel dat dese hem seer mochten bewegen, so heeft
hy nochtans dese bekoringhe, so mannelick met wonderlicke sterckheyt
des ghelooſs wederstaen, datse alle diet hoorden ende saghen, niet ghe-
noech en konden verwonderen. Mijn Heere ende meester, seyde hy, en
Fanini stantvastichevt. heeft my niet bevolen, dat ick hem sal loochené om mijn huysgesin voor
te staen. Latet v ghenoech zijn dat ick om uwent wille in sodanigen on-
trouwe eens ghevallen ben, gelijck ghy wel weet. Hoe wel dat ick door
de ghenade des Heeren so schandelick niet ghevallen soude hebben, had
de ick so grooten kennisse, ghelijck hy my na den val ghegheven heeft,
ghehadt. Maer ick bidde v, gaet wederom te huys in vrede. Want ick
weet ghewisselick, dat God tot desen dach toe, my in synen dienst ghe-
bruyckt heeft: Nv staet mijn eynde aen, dat ick wt desen leven tot hem
sal gaen. Doe ghinghen die vrouwen wederom met veel suchten ende
weenen. Maer hy bleef onberoert van herten in dese wonderlicke vro-
micheyt ende stantvastichevt.

Maer als Paulus de Paus doot was, ende Julius den derden in zijn
Jul. iij. paus plaetse Paus ghekozen was, heeft hy brieven ghesonden daer hy mede
beval, datmen Faninum soude dooden. So isser een Diender van de
Overicheyt tot hem ghekomen, die hem verkondicht heeft, dat hy des
avonts in de ghemeyne gevanckenisse soude moeten gaen, om dat hy ter
doot veroordeelt was, ende sterven moest. Doe omhelsde Faninus den
Diender die hem synen doot verkondichde, ende kussede hem seer vrien
delick, ende danckede hem van so blijden ende aenghenamen bootschap,
ende seyde: Den doodt die ghy my, mijn lieve broeder verkondicht,
ontfanghe ick van herten gheren, om mynen Heere ende Salichmaker
Jesum Christum, die zijn eyghen leven niet en heeft ghespaert, om my
van der doodt te verlossen. Ende daer dede hy een schoon Sermoon van
de eewighe salicheyt ende leven, voor den ghenen die daer teghenwoor-
dich stonden. Onder welcken hem een gevraecht heeft, in wat staet dat
hy zijn kinderen nv liet, wiē datse na zijn doot tot een beschermer ende
bewaerder hebben souden. Ick bidde v, seyde hy, lieve Fanine, dat ghy
uwer kleyner kinderkens, ende uwer huysvrouwe, die ghy so seer be-
Wie dat der mint, wilt ontfermen. Ick hebbese, seyde Faninus, eenen goeden toesien
kinderen be- der ende beschermer bevolen, in wiens ghetrouwer bewaernisse eñ toe-
ste bewaer- voorsicht sy altijt zijn sullen. Doe vraechde hy, wie dat die was? De
der is. Heere Jesus Christus, seyde Faninus, die alder ghetrouste toesiender
ende bewaerder.

Also gaende wt die plaetse, is hy de weereltlicke Overicheyt over-
ghelevert, ende daer na aen een kiste des Gheweltrechters ghebonden.
Als hy nv in een kamer ghesloten was, heeftmen zijn voeten in Boey-
Faninus en ghesloten, ende hebben hem alleen die gunste ghedaen, dat hy zijn hã-
wort vast ge den vrij mocht hebben, voort was hy over gheheel het lichaem gebon-
bonden. den ende beknoopt. Daer en tusschen mochter niemant van der stadt tot
hem komen, dan alleen die van den huyse ende huysghesin, ofte van den
Dienders des Ghewelrechters waren, ofte de ghene die by hem wat
vermochten. Alle die tot hem mochten komen, dwelck een groote me-
nichte was, die seyden, dat hy den Duyvel int lijf hadde, ende dat hy door
diens kracht also konde spreken. Want also blindelick oordeelé de wee-

reltlicke menschē van de waerheyt Gods. Maer als sy zijn groote sterc moedicheyt ende standtvasticheyt aenmerckten, ende saghen zijn saechtsinnicheyt ende gherusticheyt van herten tegen alle veruaerlickheyt eñ grouwelickheyt des doots, ende dat hy in den mont niet anders en hadde dan het woort Gods, eñ gantschlick ontsteken ende brandende was door de vuericheyt des goddelicken gheests: so hebben sy oock, ghelijck de andere, beginnen hem aen te sien, ende hem neerstelick te hooren. De vrouwen van de Raetsheeren als sy hem so soetelick ende met sulcken gracie hoorden spreken, en konden sy haer seluen van weenen niet ont houden. Ja de Hencker self, die hem van zijn leuen soude beroouen, heeft moeten weenen. Maer Faninus seyde tot hen allen: Mijn broeders, God sy met v, zijt ghy hier ghekomen, om met my te verblijden dat ick wt deser weerelt, in den hemel sal gaen, tot mynen Heere mynen God: ende daer na, zijn ooghen opslaende, heeft hy met sulcken kracht eñ vuericheyt ghebeden, dat hy gantschlick scheen ghelijck een vuer te brandē. Ende terstont daer na was hy van herten ende van aensichte also vrolick, dat een yeghelick hem begheerde te sien ende by hem te wesen, also dat oock de ghene die tot hem quamen, om hem eenen moet te gheuen, dat de selfde oock van hem troost ontfinghen.

Die te voren meynden dat hy den Duyuel in hadde, die geuen hē nv ghehoor.

Daer was een Notarius die hem vermaende, woude hy wederroepen het ghene dat hy geleert hadde, dattet des Paus wille niet en was, dat hy soude steruen. Faninus antwoordde al lachende: Hadde hy yet dat valsch ofte quaet waer, dat hy daer lichtelick van gestraft ende ouerwonnen mocht worden: maer dat de waerheyt so krachtich wel is, al lijdtse ghewelt, sy en wort niet verdruckt. So en begheerde hy oock also niet verlost te worden, dat daer door de waerheyt verdonckert oft wt ghebluscht soude worden. Maer den Notario verlatende, want het niet veel te beduyden en hadde, het ghene dat hy voortbracht, so heeft hy begonnen de heylige Schriftuere wt te leggen, daer in hy altijt den Latijnschen text verhaelde van buyten, sonder eenighe plaetsen oft Capittelen te missen. Dwelck den toehoorders groot wonder gaf, want sy wisten wel dat hy int Latijn niet gheoeffent ofte gheleert en was: also dat een yegelick wel merckte, dat hy door den gheest Gods sprack. Onder andere leyde hy die plaetsen wt, die hy van de rechtueerdichmakinghe, van de voorsichticheyt Gods, ende van andere sware hooftartikelen des gheloofs vergadert hadde.

Faninus leyt de schriftuere wt.

In zijn wesen ende manieren scheen hy vrolicker ende blijde te zijn, ende hem seluen te verhueghen bouen de mate. So sprack daer een tot hem, eñ vraechde: Na diē dat Christus onse Salichmaker bedroeft was ende in grooter banghicheyt zijns herten water ende bloet sweettede, ende zijn Vader badt, dat hy niet en soude steruen: hoe dattet by koemt, dat hy dusdanighen vruecht ende blijschap hadde? Faninus heeft hem gheantwoort: dat de Heere Jesus Christus, hoewel dat hy noyt gheen sonde ghedaen en hadde, nochtans op dat hy het oordeel Gods soude genoechdoen, so heeft hy alle onse kranckheden op hem ghenomen, ende alle de straffinghe ende pijne daer voor ghedraghen ende gheleden die wy voor onse sonden schuldich waren te lijden: so koemt dat hy in den hof, ende oock aen het cruyce de weedom des doots ende de pijne der hellen, die wy verdient hadden, ontghelden moest: Maer ick, seyde hy, die door het warachtich ghelooue besitte den seghen Jesu Christi, worde daer door bouen maten met blijschap ontsteken, om dat ick door den doodt,

Waerom dat Christus bedroeft: ende de Christenen voor dē doot verblijden.

M. D. L. het eeuwighe salighe ende onuerganckelicke leuen sal verkrijghen.

Als Faninus aldus wel ghetroost ende ghemoedt was, so hebbense hem drye uren eer het dach was, totter straten gheuoert daer hy steruen soude, om dat het volck niet hooren en soude het ghene dat hy door zijn doodt meynde te segghen. Doe brachtmen hem een Crucye, gelijckmen den misdadighen ghemeynlick doet, dwelck als hy ghesien hadde, seyde hy: Meynt ghy doch my de ghedachtenisse onses Heeren Jesu Christi, die in den hemel leeft ende regneert, meer door dit stuck houts in te beelden, dan ickse in mijnder herten gheprent hebbe? Ende vallende op zijn knien heeft hy den Heere vlijtichlick ghebeden, dat hy de verstockte en verblinde herten der ghener, die daer teghenwoordich waren, woude verlichten. Daer na hem seluen aen den staeck voeghende met den strop om zijn hals, heeft hy God den hemelschen Vader zijn siele beuolen, en is alſo verworcht, ende zijn lichaem is daerna verbrant gheworden. In den Jare onses Heeren, M. D. L.

Der papistē houtē cruys.

Dominicus van Basana.

NIet langhe daer na, namelick int selfde iaer ende in de selfde maent, als dit te Ferrarien gheschiet was, heeftmen te Placents desgheliicken speels ghespeelt. Want de slange moet des wijfs zaet in de versenen bijten, ende syne ledematen crucighen tot aen den ionckſten dach toe.

Dominicus a domo Alba, een Burgher in der stadt Basanum ghenaemt, (welcke de Veneetsianen toekoemt) hadde in voorleden iaren Keyser Carolo den vijfsten teghen den Duytschen ghedient, ende tot dier tijt in Duytschlāt het Euangeliū Jesu Christi aengenomē. Daerom heeft hy terstont den krijch verlaten, ende de weereltlicke wapenen nederghelept, ende de gheestelicke aengetrocken: ende is alſo van eenen weereltlicken krijgher een krijgher Christi Jesu geworden: ende heeft namaels die alle te samen tot hem ghetoghen ende aenghehaelt, die hy wist dat hem soudē in de leeringhe des Euangeliums stichten ende leeren mogen. So heeft hy in de kennisse Jesu Christi in korter tijdt treffelick toeghenomen, ende veel goets ende nutticheyts daer in ghedaen met leeren ende vermanen.

Dominicus heeft de rechte Religie in Duytschlant gheleert.

Int Jaer onses eenighen Salichmakers Jesu Christi M. D. ende L. is hy ten eersten te Napels getogen, om aldaer het goddelick woort te opente verkondighen ende des Antichrists listicheyt ende bedroch te openbaren. Dit heeft hy oock ghedaen in seer veel steden ende dorpen in Italien. Ten laetsten komende te Placentiē heeft hy aldaer stoutelick op de opene marckt beghinnen te prediken: verhalende sonderlinghe van de oorbiechte, Vaghevuer, Aflaet, ende andere diergheleycke stucken des Religioens: dwelck hy ghedaen heeft met grooten toeloop, ende onder een groote menichte des volcks, die hem willich ende met grooter vlijticheyt hoorden.

Des anderen daechs daerna is hy wederom op de selfde plaetse aen de marckt ghekomen, ende daer wederom van het warachtich geloof, ende de kracht ende de werckinghe des gheloofs, oock van de goede wercken ghesproken ende gheleert. Onder andere heeft hy oock van der Missen vermaent

vermaent:ende beloofde des anderen daechs breeder daer van te verhalen,ende den Antichrist met zijnder verwen ende colueren rechtsinnich af te malen.

Als hy nv des derden daechs weder quam ende was bereyt te predicken:so en heeft de Duyuel dat niet konnen lijden, dat also die menichuuldighe afgoderie,ende zijn opperste dienaer den Antichrist so ontdect ende gheopenbaert soude worden. So heeft hy etlicke zijnder dienaren ende werktuyghen verweckt die sulcks al verhinderden. Want dewijle dat hy in voller predikinge stont, is de Ouerste Marcktmeester gekomen ende heeft hem aengesprokē gebiedende dat hy neder soude komen, ende heeft daerna zijn dienaers beuolen,dat sy hem aengrijpen, ende in de gheuanckenisse legghen souden. Dominicus was wel te vreden, eñ seyde:dat hy al doen woude,wat hy van hem begheerde, ende willichlicken henen gaen,waer dat hy hem hebben woude. Ende seyde:my gaf groot wonder, dat de Duyuel dit so langhe heeft konnen lijden, ende heeft my so onuerhindert laten prediken.

Dominicus wort geuanghen.

Daerna is hy van des Bisschops Vicarius gheuraecht gheweest int Latijn,of hy een Priester was:ende van wien dat hy sulckē macht ontfanghen hadde so opentlicken te prediken. Dominicus antwoordde, opt Italiaens,dat hy gheen Latijn en konde. So en was hy oock gheen papistische Priester:maer een priester Jesu Christi,van welcken hy oock als van den hoochsten ende oppersten Bisschop,tot het predickampt beroepen ende ghewijet was.

Des Bisschops Vicarius ondervraecht hem.

Voort heeftmen hem geuraecht,of hy oock al,dat hy teghen de Roomsche kercke ghepredickt hadde,wederroepen, oft voor goet houden woude ende daer by blijuen:ende hem daer en bouen gedreycht,woude hy het selfde niet wederroepen,so moest hy den doot steruen.

Daerop heeft Dominicus gantsch ghetroost ende onuerschrickt gheantwoort,dat hy alle het ghene,dat hy aldaer gheleert hadde, voor recht, ghewis ende warachtich bekende:dat hy oock om sulcken waerheyt te bestaen,bereyt ware,den doot te lijden,ende het selfde met zijn bloet te versegelen:ende ia niet alleen sulcken doot niet afbiddē:maer veel meer God daer voor dancken,dat hy om zijnder eeren wille, hem weerdich kende den doodt te lijden.

So heeftmen hem voort in de gheuanckenisse gheleyt, daer hem de Moniken seer gheuraecht,aenghesproken ende vermaent hebben, ende wouden dat hy zijn predikinge,die hy ghedaen hadde,op de opene marct voor alle het volck wederroepen soude. Maer hy heeftet sterckelick geweyghert,ende vrijelick bekent, dat hy lieuer thien mael steruen woude, dan van den Heere Christo afuallen ofte hem verloochenen.

Dominicus blijft bestandich.

Des anderen daechs heeftmen hem op de marckt ghebracht, daermen hem soude ophanghen ende worghen. Ende alsmen hem veel Papistische huychelinghen ende narrewerck voorhielt ende toebracht: heeft hy hem seluen daer gantschlick afghewent,ende tot God den Heere wt den gront zijnder herten gheroepen ende ghebeden,dat hy synen moorders, met allen anderen, die aen synen doot schuldich waren,vergheuen woude, al wat sy aen hem deden,aenghesien dat sy wt onwetentheyt alsoo aen hem sondichden.

Also is hy met grooter vreuchden, ende hertelick verlanghen tot den Heere Christū Jesū in desen lijflicken doot ghegaen, bynaest xxx. iaren oudt wesende, Dwelck ghesciet is int Jaer ons Heeren, M.D.eñ L.

M. D. L.

Macæus Moreau.

MAceus Moreau, is te Troyes in Champaingnen om de belijdenisse des Euangelischer waerheyts gheuangen geworden: ende want hy by de godsalighe bekentenisse onwanckelbaerlick ende stantuastelick bleef, so is hy int Jaer na de gheboorte onses Heeren ende Heylants Jesu Christi, M. D. ende L. aldaer verbrant gheworden.

Ioannes Godeau, ende Gabriel Beraudin.

Waerom dat sy gheuangē zijn.

IOhan Godeau, te Chinon in Toureynen gheboren, ende Gabriel Beraudin van Lodunen, woonende te Geneua in de ghemeynte Gods, zijn te Chamberar geuangen geworden, om datse een Priester die in zijn Sermoon den naem Gods gelastert hadde, straften ende vriendelick vermaenden.

Johan Godeau is eerst in de selfde stadt, als hy de Euangelische leeringhe onbeuleckelick ende sterckelick beleden ende beschermt hadde, verbrant gheworden, int Jaer M. D. L. in de maent Aprilis.

Beraudin wort door Godeaus doot versterct.

Beraudin was int beghensel, door het grouwelick ouerdencken des doots, een weynich wanckelmoedich: maer hy is namaels door den doot die Joannes gheleden hadde, in de belijdenisse des warachticheyts also kloeck ende sterck gheworden, dat hy binnen korten daghen daer na met den selfden doot omme ghebracht is gheweest. In welcke hy hem so vromelick ghehadt heeft, dat hem de vyanden des waerheyts zijn tonghe hebben doen af snijden, om dat hy niet meer en soude spreken. Maer hy en heeft noyt zijn sprake ghelaten, beweecht met de kracht des gheests, ende heeft altijt so wel ghesproken, datmen hem wel mocht verstaen.

Beraudin wart zijn tōghe afghesne den eñ sprack noch.

De Rechter die hem ter doot brachte, dit hoorende, heeft den Hencker seer ghestraft, als of hy de tonghe niet wel afgesneden en hadde. Daerop de Hencker seer straffelick gheantwoort heeft, dattet veel luyden hoorden, dattet in zijnder macht niet en was, hem het spreken te verbieden.

Dese twee hebben seer veel onwetende menschen tot de kennisse des goddelicken waerheyts gebracht, als sy haer groote stantuasticheyt des gheloofs, die haer door Gods ghenade ghegheuen was, tot den laetsten adem toe verthoonden ende bewesen. Also hebben dese vrome Martelaers het gheloove dat sy te Geneue in de gemeynte Gods geleert hadden, seer vromelick beleden ende met haer bloet beseghelt, in het Jaer M. D. L.

Claudius Monier.

Monier is een Schoolmeester.

MClaudius Monier gheboren in de stadt van S. Amants, Talanda geheeten, in Auernien: als hy in dese eñ oock in de stadt Claromont schole opgehoudē hadde, eñ de ionckheyt in de vreese

de vreese Gods, ende in de kennisse zijns heylichs woorts gheleert hadde, hebben de vyanden des waerheyts die sulcke godvruchticheyt niet lyden en konden, van hem een quaet vermoeden ghekreghen, ende hem van zijn schoolmeesterschap afghestelt. M.ccccc. L.

Daer na heeft hy het lant van Avernien ende de omliggende plaetsen doorwandelt, altijt verkondighende en leerende het woort des leuēdighen Gods, tot dat hy door een groote veruolghinghe van daer verdreuen, gheuloden is, tot de plaetse, daer hy hoorde, dat de Euangelische leeringhe ontfangen, ende de kercke door het goddelicke woort verstelt, vernieut ende verbetert was. Monier gaet by de steden predikē ende leeren.

So is hy tot der stadt Losanen ghekomen, welcke gheleghen is in de heerlickheyt van Bernen. Ende want daer een hooghe Schole is, niet alleen des Christelicken ende warachtighen Religioens, maer van alle vrije konsten, so heeft hy daer een tijt lanck hem seluen tot studeren gheuoecht. Van daer is hy te Lyons gereyst, daer hy toesicht hadde vā etlicke kinderen, om die onder bedwanck ende totter leeringhe te houden: de welcke hy so wel in de heylighe Schrift onderwesen heeft, dat hy daer door veel godvruchtighe menschen bekent, ende om zijn heylige wandelinghe ende leuen, aengenaem ende lieftallich geweest is. Want hy was seer vriendelick, goet ende saechtsinnich, als veel gheloouighe menschen daer van betuyghen, die in die stadt zijn leuen ende leeringhe ondersocht ende bekent hebben. Dwelck hy oock bewesen heeft, bysonderlick in dat teecken, dat den ghelooughen eyghentlick om de warachtighe ende godsalighe leeringhe plach te gheschieden. Want als hy in dese stadt een wijl tijts alsо in leuen ende leeringhe geconuerseert hadde, so ist gheschiet op eenen Sondach den xv. dach des maents Julij, is hy int huys ghegaen van eenen die zijn vrient was, ende daer hy groote ghemeynschap altijt mede ghehadt hadde, om hem te waerschuwen, en aen te segghen van de toekomste des Amptmans van der stadt. Als hy hem nv wt de perikelen gheholpen ende gheleydt hadde, is hy wederom tot dat selfde huys ghekomen om de huysvrouwe ende de kinderkens te vertroosten. So is de Amptman daer in ghekomen, ende wt achterdencken dat hy Monier in sulcken huys vandt, heeft hy hem gheuangen genomen, ende heeft hem ghebracht tot den Officiael. Hoedanich dat Monier gheweest is. Monier waerschout zijn vriēt, en wort self geuanghen.

Als hy nv van den Officiael gheuraecht wart van de sonderlickste hooftstucken des Christelicken Religioens, ende van de aenghenomen superstitien diemen int Pausdom ghebruyck: so heeft hy also gherustelick ende onueruaert geantwoort, als of hem het onuersien perikel niet aen ghehadt en hadde: maer veel meer als die tot alle dingen bereyt was van tghene, dat een Christen mensche om het Euangeliums wille verwachten moet.

Des anderen daechs is hy voor recht ghebracht, ende ghelijck hy van veel dinghen gheuraecht wart, so heeft hy met grooter stantuasticheyt seer wijselick ende bequaemlick gheantwoort: en heeft sulcken ghetuyghenisse van de warachticheyt ghegeuen, datmen in hem daer door moch te bekennen, de groote wetenschap der heyligher Schriftueren en groote bestandicheyt in de waerheyt der Euangelische leeringhe. Monier wort voor recht ghebracht.

Alsmen van hem seer begheerde te weten, dat hyse soude noemen, die dese leeringhe volchden: so en heeft hy niemant genoemt, dan de ghene, die gheruymt waren, ende gheen perikelen meer en vreesden.

So langhe als hy in des Aertschbisschops van Lyons karcker lach,

 so heeft

M.cccc.L. so heeft hy de gheloouighe ende godureesende menschen int geloove ẽ de Christelicke beroepinghe met brieven gesterckt: ende den Raet ende Rechteren van Lyons van de onmenschelicke wreetheyt tegen den kinderen Gods, ende van haer onverdragelicke tyrannie, seer strafelick vermaent: om welcker saken wille, datmen hem daer na in een duysterder ende dieper ghevanckenisse ghelegdt heeft, daer hy met grooter onghemack ende verdriet tot den xxvi. dach Octobris gheleghen heeft, gheduldichlick ende ghedurichlick altijt blijvende op de belijdenisse des gelooft, die hy te voren godsalichlicken ghedaen hadde: hoe wel dat hy seer stercklicke bekoringhe ende grooten aenstoot dickwils geleden heeft: so dat zijn geloove van den Sathan bestreden is gheweest, so dat oock zijn vyanden menigherleywys ẽ met veel verscheyden manieren, hem van zijn goede meyninghe poochden te brenghen. Nochtans heeft hem God door zijn onmetelicke ghenade altijdt in de suyver leeringhe ende in de stantvastighe belijdenisse des gheloofs gheduerichlick bewaert.

Groote aenvechtinghe.

Op desen selfden dach, dwelck een maendach was, is hy in de groote strate by den grootsten Tempel: diemen Sainct Jans noemt, gebracht, ende aldaer een ketter veroordeelt. Daer na is hy van den Vicarius oft Wyebisschop van Lyons ontwijet gheworden, ẽ van zijn Papistisch Priesterdom berooft: ende also overgheleuert in de handen des weereltlicken Rechters, Van daer is hy, seer blijde om dat hy van dat schandelick teecken ontlost was, tot eenen anderen karcker Roana gheheeten, ghebracht, ende aldaer in eenen duysteren put gheworpen tot den toekomenden Saterdach toe, die den avont van Alderheylighen ghenaemt wart, van den Papisten. Op desen dach wart de sententie des doots gegheven, dat hy levendich verbrant soude worden.

Monier wort den weereltlicken Rechter overgheleuert.

So heeftmen hem daer na ghebracht in de plaetse Sacellum gheheeten, dat hy daer binnen soude ẽ verwachten den tijdt, tot dat de Rechters gheghten souden hebben. Daer gafmen hem oock een luttel visch, broots, ende wijns, dat hy oock wat soude eten. Als hy nu langhe met ghebogen knien den eewighen Almachtighen God aengeroepen ende ghebeden hadde, ẽ wat broots began te nutten, zijnder twee grau Moniken, die haer seluen Minderbroeders noemen, tot hem ghekomen, die met hem veel verscheyden woorden ghehadt hebben: in welcke Monier haer dapperlick gheantwoort, ende te neder geleydt heeft. So hebbense hem ten laetsten met een ander bekoringhe aenghevallen, ẽ hebben hem verweten dat hy so ghierichlick adt, seggende: dattet nu gheen tijt van etẽ en was, maer van ander grooter ende nootsakelicker dingen te bedencken. Waerop hy met grooter sachtmoedicheyt vriendelick gheantwoort heeft, dat hy niet wt leckernie ofte om des buycks wille en adt, maer alleenlick om het lichaem een weynich te verstercken, op dat het selfde, na dien dattet kranck is, in de blijticheyt des gheests niet en beswijcke, oft in sulcken swaren ende bitteren strijdt, die het van stondẽ aen, aengaen moet, niet ontroert en worde. Met sulckẽ sachtẽ antwoort heeft hy dese onschamele menschen groote schaemte aenghedreuen voor het volck datter by stont.

De Monikẽ verwijten Monier dat hy een braet is.

Omtrent twee uren na den middach, zijn hem zijn kleederen wtghetrocken ende hy is op eenen waghen ghevoert, tot de plaetse daermen hem soude omme brenghen. Als de Rechters zijn saechtmoedicheyt ẽ gheduldicheyt aenmerckten, so en hebben sy haer van suchten niet konnen bedwinghen; de sommighe hebben oock daerom gheschreyt ende ghe-

M.ccccc. L.

ghewtent tot een seker waerteecken van zijnder ontschuldt.

Eer dat hy van daer soude gaen, heeft hy van haer begheert, dat hem gheoorloft ware zijn ghebet te spreken: dwelck hem op die voorwaerde toeghelaten is, dat hy teghen haer gheensins en soude spreken, ofte men soude hem (alst besloten was) de tonghe wt snijden. So is hy dan ghebracht gheweest tot de plaetse Territorium gheheeten, altijt met ghevouden handen, ende zijn ooghen ten hemel waerts gheslaghen, met blijder ende vrolicker ghelaet.

Als hy door de stadt henen gheleydt wart, ende hem een groote machtighe schare volcks teghen quam, isser een gheweest, die hem ghegroet heeft ende gesept: Blijft vroom in Christo, welcke terstont, door het toedoen der grauwer Moniken, die daer by waren, gheuanghen is ghewořden.

Monier wort van eenẽ gegroet.

Als hy nv tot de voorghenoemde plaetse ghekomen was, ende zijn ghelooue, ende het ghebet dat ons Christus gheleert heeft ghesproken hadde, so is hy met een keten aen een wipgalge ghebonden: ende als het vuer ontsteken was, heeftmen hem om hooghe ghetrocken. So heeft hy seer langhe ghebrant eer hy ghestoruen is, altijt biddende in het midden der pijnen, ende dese woorden dickmaels verhalende: Mijn God, mijn Vader: ende also heeft hy den Heere zijn siele opghegheuen.

GILOTVS VIVIER. MIchael Faber. Iacobus Faber. Anna Fabre. Michaella Caignoncle.

Omtrent deser tijdt isser een seer groote veruolghinghe gheweest in Walslant van dẽ heere van Lalain, ende in sonderheyt te Valencyen. Onder alle andere so zijnder geweest Gillot Viuier, ghebooren in een Dorp drye mijlen van Doornick Sainct Saluators genaemt, een wolle Weuer: ende Iacob Fabre, een oudt man van tsestich iaren, met zijn sone ende dochter. De soon was ghenaemt Michael Fabre een ionck man van neghentien iaren, de dochter, welcke Gillot Viuiers huysvrouwe was, is namaels gheuangen, ende is ghenaemt Anna Fabre. Een yghelick van dese heeft de waerheyt des Euangeliums seer vromelick beschermt eñ stantuastelick totter doot toe voorghestaen.

De heere van Lalain.

Iacob Faber, al was hy in zijn ouderdõ eerst tot de kẽnisse des waerheyts ghekomen: so heeft hy niet te min nochtans seer stantuastelick altijdt in de belijdenisse ghebleuen. Wat dat de veruolgers des waerheyts voorthrachten, hoe datse hem poochden te verstricken: so beleet hyt opẽtlicken, al en konde hy hen niet ghenoechsaem antwoorden, ofte in alles voldoen: so woude hy nochtans in de belijdenisse des Euangeliums bestandichlicken volherden ende blijuen.

M.ccccc.L. Anne Fabre standtvastichz

Syns dochters standtvasticheyt heeft oock wonderlicke groot ghe-weest, die haer vaders, broeders en̄ mans exempel heerlick naghevolcht heeft: welcke, ghelijck de andere om het ghetuyghenisse des gheloofs, veroordeelt is om verbrant te worđē. Maer de andere zijn te voren ver-brant ghewozden, ende sy (wantse seer swangher van kinde ghinck) is ghehouden tot datse ghebaert hadde, ende is daerna met wonderlicke sterckheyt ende mannelicker vromicheyt verbrant ghewozden.

Michaella Caignoncle Jacob de Clercx we-duwe.

Michaella de Caignõcle was een eerbaer Jouffrou de weduwe van Jacob de Clerck, die beyde oock te Valenceyn geboren waren, dese, eer datse van de vyanden des Evangelischer waerheyts ghevangen wart, wart sy ten houwelicke begheert van een gheloouich, en̄ treffelick man, die haer woude brenghen in de ghemeynte Gods, daermen de Evange-lische leeringhe ende het rechte ghebruyck der Sacramenten na de or-dinancie Christi Jesu, wtrichtede: dwelck sy seer manierlick ghewey-gert heeft, haer ontschult doende, datse noch door den gheest Gods daer toe niet beweecht en wart, om haer vaderlant te verlaten: en̄ datse door de ghenade des Heeren oock in haer voornemen alſo ghesterckt was, dat se haer seluen wel onbeuleckt soude moghen houden van alle Papisti-sche afgoderie, ende alle de grouwelickhedē schuwen. Ende worde sy in sulcken voornemen ghevanghen, so soude haer de Heere door zijn groo-te goetheyt sulcken kracht ende sterckheyt gheuen, datse synen heyligen naem standtvastelick soude moghen belyden.

Waerom Michaella haer lant niet ver laten woude

Als dese nv met de voorghenoemde andere ghevanghen was, en̄ haer sentencie des doots ontfanghen hadde, datse met Gillot Viuier ende de andere leuendich soude verbrant worden: heeftse wel bethoont hoedani-ghen kracht dat God almachtich dien geuen gheeft, die om zijns naems wille lijden: waer in sy alle vrouwen een wtghenomen voorbeelt is gheweest.

Michaella vermaent de broeders tot bestandicheit

Doe sy met den anderen wtgheleydt wart, om de straffe des doots te lijden: heeft syse alle tot bestandicheyt vermaent, bethoonende dat de Rechters die haer veroordeelt hadden, ende nv bereyt waren om haer van het leuen te berooven, dat de selfde niet anders en mochten krijgen, dan een eewighe grouwelicke knaghinghe der conscientien: daer wy, seydese, die nv lijden moeten, seer gherust van herten onse eewighe sa-licheyt verseкert zijn. Doe heeftse met den anderen Psalmen ende lof-sang den Heere ghesonghen, ende is alſo met vrolicker ghemoet tot den vuere ghegaen: ende heeft alſo haren gheest den Heere opghegeuen, om wiens wille sy verbrant wart.

Thomas van Sainct Pauls

Thomas van S. Pauls, wt Soisson, was int Jaer ons Heere M. D. ende xlix. met zijn moeder, broeders, en̄ veel van zijn-der maeghtschappe te Geneue in de gemeynte des Heeren ge-komen, om God den Heere aldaer puerlick ende onuerhinder-lick te moghen dienen. Namaels int Jaer, M. D. Li. is hy wederom in Vranckrijck ghereyst om eenighe saken aldaer te beschicken. Int rey-sen is hy in veel verscheyden perikelen ghevallen, om dat hy door de be-

Thomas is seer puerich gheweest.

ghinge

ghinghe des gheests Gods, die lasteringhe niet verdraghen en mochte, maer straffede die opentlick: so dede hy oock alle andere misbruycken, die in dat Koninckrijck also in gewoonte gekomen zijn, datmense sonder grooten ondanck ende perikelen niet straffen en mach. Maer wt alle dese heeft hem God almachtich geholpen ende verlost. Want door zijn sonderlinghe voorsichticheyt heeft hy hem tot een vermaerder plaetse bewaert om den naem Gods te belijden, namelick in de stadt van Parijs.

Als hy nv in dese stadt gekomen was, ende wat koopgoets verkochte, heeft hy een van de godslasteringhe vrijmoedichlicken ghestraft: ende ghelijck als hy van natueren seer beleeft ende saechtmoedich was, heeft hy hem seer soetelick vermaent ende onderwesen, dat hy sodanige woorden, die een Christen niet en betamen, ende den alderheylichsten naem Gods lasteren, soude schuwen, ende daer van wachten. Die ander sulcken Christelicken vermaninge hoorende, die hy onder den Papisten on ghewoone was, wart daer door verergert: ende dacht dit moet een Lutheraen zijn. (Want also noemense den genen, die de Euãgelische waerheyt beminnen) So heeft hy neerstelick doẽ waer nemen, ende toe sien, in wat huys dat Thomas soude ingaen. Dwelck als hy ghesien eñ wel ghemerckt hadde, heeft hy hem terstont aengebracht tot Joannem Andream een vermaerdt ende wreede vyant ouer den recht gheloouighen dienaers Gods, ghelijck hy wel dese voorgaende iaren teghens haer bewesen heeft.

Thomas strafter een van de godslasteringhe.

So is Thomas ten laetsten ghevangen, ende op het slot datmen Castellet naemt, ghebracht: daer hy van de Raetsheeren des Hofs meer wt zijn eyghen woorden ende belijdenisse, dan wt eenighe ander gheschriften, diemen by hem vandt, aenghesproken ende beschuldicht is ghewoorden.

Thomas wort geuangen gheleydt

Maer want hy noch seer ionck, ende bouen de achthiẽ iaren niet oudt en was, hebbense seer groote vlijticheyt ghedaen om hem tot wederroepen ende verloocheninghe te brenghen. Sy hebben hem de gheuaerlickheyt des doots, de verschrickelicke pijne, de soeticheyt des leuens, zijn ionghe iaren, ende dierghelijcke dinghen meer voorghehouden: Ja dat hy oock weten soude, dat hy sonder eenighe schande soude moghen ontkomen: sy hebben hem beloeft dat hem gheen boete ofte emende soude opgheleyt worden, woude hy alleen daer in haerder teghenwoordicheyt wederroepen het ghene dat hy beleden hadde. Maer alle haer voorstel was om niet: want Thomas versterckt door de kracht des almachtigen Gods, heeft noch om leuen noch om steruen, de waerheyt die hy verseKert was, niet willen loochenen: maer hy heefter stantuastelick by ghebleuen.

De stantuastichcyt Thome.

Daer na heeftmen hem seer sterckelick ende hardelick gepijnicht, also datmen dierghelijcke gheen straetschenders en handelt, alsmen hem aldaer gehandelt heeft, om dat hyse noemẽ soude, die hy wist dat de Euangelische waerheyt aenhinghen: maer de almachtige God heeft hem door zijn ouervloedige ghenade also versterckt ende bewaert, dat hy van niemant een woort gesproken en heeft, dan alleen van den ghenen die buyten de macht der rechteren, ende wt het ghewelt des Antichrists ontkomen, ende nv in de ghemeynte Gods woonachtich waren. Den Raetsheeren die hem aldus deden pijnigen, sprack hy aen, ende seyde: waerom pijnicht ghy my so wreedelick, om dat ick v so veel eerbare luyden soude noemen? Wat soudet v doch baten, dat ghyse also mishandeldet als

Thomas en brengt niemant in perikel hoe oock dat hy gepijnicht wort.

M.D. Lj. ghy my nv doet? Wist ick dat ghy haer exempel soudt navolghen, ick soude v so wel haer namen noemen, als ick der anderē doe: maer ick ben ghewis, quamense in uwen handen, ghy soudter ymmers so leelicken mede leuen, als ghy met my doet. Maer wat hy seyde, sy hebben hem voort so langhe gheprijnicht, dattet den Hencker self began te verdrieten. Daer riepen de andere dat hy zijn mede ghesellen soude noemen, of sy wouden zijn lichaem doen verschoren ende van een trecken. Doctoor Maillard de Sorbonist ende zijns ghelijcke andere, die daer ghesonden waren om Thomam te bekeeren: siende sulcken grooten ende wonderlicken stantuasticheyt in den Jonghelinck, hebben gheroepen datmen hem sterckelicker behoorde te pijnighen. Dit hebben gheloofweerdighe mannen van Aubert den Raetsheere self ghehoort, welcke doe ter tijt sulcks wtrichten moest, een bitter ende seer wreet man, bysonder alst de Religie aengaet: welcke nochtans sodanighen tormenten niet aen moghen sien heeft sonder weenen, ende heeft moeten wijcken in een ander plaetse. Dat de selfde ooc seyde, daert meer dan vijfentwintich menschen hoorden, dat hy met veel menschē van de Religie, so wel heymelick als openbaerlick ghesproken hadde, maer dat dese Jonghelinck ymmers hem oprecht ende goet dochte te zijn.

Doctoor Maillards wreethept, die doch den Schriftgeleerden wel betaemt.

Als nv haer wreethept, door des vromen Jonghelincks stantuasticheyt ouerwonnen, ende de sententie des doots ghelesen was, dat hy in Malberts strate leuendich soude verbrandt worden. So is hy daer henen ghebracht, verghesellschapt met den boosen mensche ende alder archsten vyant des waerheyts Docktoor Maillard, op dat hy hem soude quellen ten wtersten toe, ende arbeydden om hem af te leyden van het aenroepen des goddelicken naems: ende te brenghen tot andere ydele hopeninghen ende ghedachtenissen. Dese heeft hem dickwils ghesept ende vermaent, waert dat hy zijn eerste belijdenisse woude wederroepen, ende daer teghen wederom betuyghen, dat hy van den Raedt macht hadde hem zijn leuen te verseckeren. Als Thomas daer op antwoordde, dat hy lieuer duysent mael steruen woude, so is hy (want hy aen een Wipghalghe ghebonden was) terstont in de lucht opghehaelt. Als hy nv daer het volck van de ghenade des Heeren ende van de eewighe salicheyt began te vermanen, is het vuer ontsteken gewordden ende brande: ende als hem dat met grooter pijnen ghenaeckte, is hy wederom haestelick door het beuel van Maillard, wtghetrocken, die tot hem ghesept heeft ende beloeft, woude hy noch op den hooghen Raet beroepen ende appelleren, dat hy, so verre hy zijn meyninghe veranderde, vrij soude gaen. Dat dede dese boose mensche, om dat hy hem (als hy de veruaernisse des doots voor ooghen saghe) flauhertich maken, ende hem ouerwinnen soude. Maer de warachtighe ende ghetrouwe God, die heeft zijns vromen Martelaers ooghen gheopent, dat hy soude aenmercken de onuerderflicke glorie, daer hy toe gheroepen wardt, ende die hy wt gantscher herten begheerde. So heeft hy met luyder stemmen tot hen allen gheroepen: segghende, na dat ick op den wech ben om tot mynen God te gaen, so laet my daer op, ende laet my doch tot hem gaen. Also hebbense hem wederom int vuer ghelaten, ende verbrant. Dwelck gheschiet is te Parijs den xix. dach Septembris, int Jaer ons Heeren M.D.LI.

De vlijtichept der godloosen om dē godvruchtigen van tgeloove te brenghen.

Mauryš

Maurys Secenat.

Maurys Secenat, ghebozen wt het geberchte Gebenne te S. Saturnijns, by dē Berch Coletum in Deza. Als hy studeerde te Nemausen, ende oefende hem so wel in alle godvruchticheyt als in gheleertheyt, daer hy oock andere by de huysen in vermaende ende leerde, daer hy konde ende mochte: so is hy ghevanghen ghewozden int Jaer onses eenighen Salichmakers M.D.L.J. ende op de Burcht des stadts ghesloten.

Binnen kozten tijden daer na, is hy van eenē die de plaetse des Rechters bewaerde, so vernuftelick ende looslick gheuraecht gewozden van zijn ghelooue: daer hy oock also op gheant woozt heeft, dat hy de waerheyt, die hy opentlick behoozde te belijden, gheueynsde, dat hy also lichtelick los ende brij ghegaen soude hebben. Want so doense ghemeynlick, sonderlinghe de ghene die eenighe kennisse des waerheyts ghehadt hebben. Sy weten haer vzaghen ende ondersoeckinghe so dubbel ende bedecktelicke te doen, om datse den ghelooughen, die Christum beleden hebben, van de opzechte ende warachtighe belijdenisse souden aftrecken ofte afwenden.

Looslick vzaghen ende looslick antwoozden.

Maer als Maurys namaels wederom van den Overrichter ondervraecht wardt, so heeft hem zijn dubbel gheueynstheyt ende trouweloosheyt so seer leedt ghewweest, dat hy de selfde met een opentlicke belijdenisse woude verbeteren: ende de waerheyt die hy te vozen verborghen ende bedeckt hielt, heeft hy nv met een Christelicke betuyghenisse willen ontdecken ende verklaren. So heeft hy dan vooz den Rechter de Euangelische waerheyt puerlick ende onuermengt beleden ende brijmoedichlick betuycht. Om welcker saken wille hy ten laetsten verooz deelt is ghewozden, dat hy verbzant soude wozdē. Welcken doot hy met sulcker stantuasticheyt ende vzoylickheyt gheleden heeft, dat alle de ghelooughen die in de Prouincie des Delphinaets woonen, daer sonderlinghe dooz in het opzechte ghelooue Christi, ende in de warachtige Religie versterckt zijn ghewozden. So is dese vzome Martelaer van desen leuen om den naem Jesu Christi wille, berooft, den xvi. dach des maents Augusti, int Jaer M.D.L.J.

Maurys wozt weder om ondervraecht, eñ hy belijdt de waerheyt.

Iohan van der Put, de

Medecijn ghenaemt.

In de Prouincie des Delphinaets in een stadt Vzes genaēt, was een ongheleltert man, die hem seluen met hout te snoyen eñ te klieuen gheneerde, Johan de Medecijn genaemt. Dese heeft de leeringhe eñ de kennisse des Euangelischer warachticheyts ontfanghen op die tijt, doe alle dingen in ruste ende vzede waren, sonder eenighe perikelen der veruolgingen: eñ de Bisschop des lants eñ des stadts began het Euangelium suyuerlick eñ onueruaelscht te doen pzediken te Vzes eñ in zijn gantsch Bisdom, dooz de dienaers die hy daer toe geroepen eñ bewillicht hadde. Daer hadde dese Johan de pzedikingē seer neerstelick toeghe-

M.D. Lj. toeghehoort ende waer ghenomen, door welcke hy tot de kennisse des waerheyts ghekomen is.

Het geloove koemt wt het ghehoor des godlicke woorts.

De oorsake waerom dat hy by den Richter beschuldicht is geweest, quam wt het gheschil van eenen put by, dat hy met een ander Burgher van Uzes hadde. Sijn tegenpartie om dat hy zijn sake te schoonder sou de maken, ende synen wille daer in krijghen, heeft hem gedacht van ket terie te beschuldighen. Ende op dat hy sulcks te lichtelicker soude konnen bewijsen, heeft hy alle de arbeyders die met Johan in dē Wijngaert ghewrocht hadden, ghehuert: ende heeft van hen onderuraecht, wat hy van de Religie ghesept ende gheuoelt hadde: eñ heeftet also den Schoutet ofte Amptman aenghebracht. So is Johan, alsmen de sake ondersocht, ende van den ghetuyghen beuraecht hadde, gheuanghen, ende in den karcker ghewozpen.

Hoe Johan beschuldicht wart.

Als hy nu in de gheuanckenisse lach, heeftmen hem van zijn gheloove geuraecht: dwelck hy supuerlick beleden heeft. Van het Auentmael des Heeren heeft hy so fijn gheantwoort (hoe wel hy ongheleert was) dattet van een ghelcert man niet verbetert en mochte worden. Hy seyde dat hem ghelcert was, dat de Heere Christus gheensins in dat stuck broots besloten was: ende hy bracht by het artikel des gheloofs, hy sittet ter rechter hant Gods des almachtighen Vaders.

Christus en wort in het broot niet besloten.

So hebbē hem de Rechters daerom met vonnisse ter doot verwesen, datmen hem eerst worghen soude, ende daer na met vuer verbranden. Daer en tusschen, als hy in een Capelleken bewaert wardt, tot dat de Rechter ghereet soude zijn, so wart daer een misdadich mensche voortghebracht, die om zijn boosheyts wille gegeesselt wart: welcke als Johan ghesien, ende de sake waerom dat hy ghestraft wart, verstaen hadde, heeft hy luyde ghероepen datse salich waren, die om des gherechticheyts wille lijden: eñ heeft daer mede een liedeken opgheheuen, dat daer van ghedicht was, ende heeftet ghesonghen tot dat hy ter plaetsen quam daermen hem soude ontlijuen.

Johan gaet al singhende ter doot.

Eer dat hy nu met den strop geworcht soude wordē, heeft hy den Heere aengeroepen, ende dat gebet van buyten ghesept, datmen gemeynlick te Geneue des Woonsdaechs in de ghemeynte spreeckt. Daer na heeft hy hem seluen totter doot ghelijck een lammeken, met aller saechtmoedicheyt ghescbickt, ende heeft den Heere zijn siele opgheoffert. So is hy verworcht gheworden, ende daer na zijn lichaem verbrandt, op eenen maendach in de maendt Augusti. Int Jaer ons Salichmakers Christi Jesu M.D.LJ.

Godefroyt van Hameele.

Godefroyt van Hameele geboren in Walsbrabant van Niuelle, woonachtich te Doornick, daer hy zijn ambacht dede, een kleedermaker: dese is om de Euangelische leeringhe (daer hy seer wel in gheoefent was) te Doornick geuangen. Hy was een man van grooter vuericheyt, ende seer ontsteken met de liefde, in de goddelicke schrifture (hoe wel dat hy gheen ander sprake en konde, dan zijn vaderlicke) was hy seer wel gheleert.

M. D. Lj.

Doe hy ghevanghen was, hebbense hem van veel artikelen des ghe-loofs onderuraecht: ende hoe wel ende bequamelick dat hy door de ghe-nade des Heeren, daer op gheantwoort heeft, sullen wy mogen mercken wt eenen brief die hy tot een Christelicke vrouwe geschreuen heeft, op dat hy haer ende andere godurachtighe menschen door de ghetuygenisse zijns gheloofs, ende der genaden Gods, die in hem wrochte, soude in de Euangelische leeringhe versterchen. Synen brief die hy tot der vrou-wen ghesonden heeft, luydet aldus.

De schriften der Martelaren zijn ghetuygenissen der genaden Gods.

De ghenade ende barmhertichept onses alderbesten Va-ders, door Jesum Christum synen sone, werde v ter salichept deelachtich ghemaeckt.

ICk dancke v van gantscher herten, mijn alderliefste suster, door dat ghy mijns ghedachtich zijt gheweest, ende sorghe draecht so wel voor mijn lichaem als voor mijn siele. Voorwaer, sodanigen liefde daer ghy mijns also mede ghedachtich zijt, is my so aengenaem, als die van Gode ghesonden is, ende gelijck een seer soeten reucke. Jck ben oock seer in den gheest vermaeckt door uwe ghebeden, die ghy tot den Heere wtstortet, daer ghy mijns altijt in ghedachtich zijt: welcke ick weet, ghelijck ghy segt, datse niet ydel en krachteloos van het aensichijn des alderhoochsten wederkeeren. Daerom bidde ick v van herten seer, dat ghy v sulcks niet en wilt laten verdrieten, noch en wilt van bidden niet ophouden: op dat ick desen heerlicken strijdt, daer my de Heere toe ghebracht heeft, tot zijnder glorie ende tot stichtinghe zijnder ghemeyn-ten, mach volbrengen: d'welck ick hope ende betrouwe oock dattet door syne ghenade also gheschien sal. Want hy weet gheswisselick wel, hoe seer dat ick begeere, dat synē naem door my zijn kleyn instrument, moch te gheeert worden: waer toe dat hijt oock besigen wil, het sy totter doot of tot den leuen. Jck en wensche ofte en begheere niet anders, dan dat zijn alderheylichste wille in my volbracht worde, niet alleen dat ick in een diepe ende duystere karcker ghesworpen worde: maer oock dat ick om zijns naems wille van mijn leuen berooft worde, so verre als die ee-nichsins daer door vereert mach worden. Want ick ben wt zijn woort versekert, dat Christus my een ghewin is, of in leuen of in steruen.

Godefroyts begheerte.

Jck en hadde niet ghedacht alder liefste suster, dese mijne belijdenisse noch ter tijt tot v te senden, door dat ick ghesweten hadde, of sy oock yet meer van my wouden vragē: maer want dese bode my te kennē gaf, dat hy ouer twee ofte drye dagē van huys woude reysen, daerō hebbe ickse moeten senden. Jck en sendese v nochtans wt die oorsake niet, als dat ghy daer wt, gelijck van een hooghe ende volmaeckte wijsheyt, geleert ende ghesticht soudet moghen worden: maer als een belijdenisse des al-derminsten dienders Gods, die mijn talentpont, dat ick van den Heere ontfanghen hadde, niet hebbe willen begrauen: ende op dat ghy alleen verstaen soudt, dat ick den Heere Jesum Christum in mijn eenuoudic-heyt niet versaeckt en hebbe: maer dat ick hem na de mate mijns geloofs die hy my gegheuen heeft, beleden hebbe. Waer in dat ick op den Heere betrouwe, dattet hem wel ghenoegen sal, want ick mijn leuen niet spa-ren en sal, om het selfde te behouden: maer dat ickt verachten ende ver-liesen sal: want mijn Heere dat weerdich acht voor den menschen ver-loren te werden.

Ghy sult weten, mijn suster, dat mijn herte, doe ick van dē Scharian ten met grooten aenual ende ghewelt ghevanghen wart, riep, O Heere

M. D. Lj. ick ben bereyt niet alleen in den karcker gheworpen te worden : maer
oock voor uwen naem den doot te lijdẽ, macht anders tot uwer glorien
Hoe hy hem hielt in de aẽ grijpinghe. gheschien. Dit was mijn wille, ghelijckt oock in mijn belijdenisse gheweest heeft:eñ sal oock alsulcx zijn tot den laetstẽ druppel bloets toe, eñ
het laetste been mijns lichaems, dat verbrant eñ tot assche ghebracht sal
worden. Want ick ben zijn of in de doot of int leuẽ:hy doe met my wat
hem belieft. Ick ben sulcx ghewis ende seker,dat ick hem toebehoore,of
ick leue,of ick sterue:om dat ick zijns soons Jesu Christi ben, vã wien
dat ick met seer grooten prijs ghekocht ben : also dat ick nv een erfghenaem Gods,ende een mede erfghenaem Jesu Christi ben. Daerom ben
ick versekert,dattet my al toebehoort,of leuen,of doot , of teghenwoordich of toekoemstich,dattet my,segghe ick , al toebehoort : maer ick behoore Christo, ende Christus behoort God toe . Eñ so ben ick ghewis
dat Christus of int leuen , of in de doot my altijt tot winst is . Jck en
schaems my oock niet voor den menschen te belijden, dat hy alleen gheweest is,ende noch is , in wien dat ick alle de hope mijns salicheyts eñ
eewighe leuens ghestelt hebbe : met wien dat ick hope eewichlick te
leuen. Daerom,want mijn hope ende het vertrouwen mijns salicheyts
my in gheen ander dinck gheleghen is, dan in de offerhande Jesu Christi , daer hy eens in den cruyce zijn lichaem God den Vader voor myne
sonden opgheoffert heeft . Daerom en kan ick ghceensins daer toe ghebracht worden,dat ick haer ghelijck gheuen soude, die my onderuraecht
hebben,ende my tot haerder meyninghen wouden brengen : na dien bysonderlick dat de gheest Gos my een ghewisse ghetuyghe is,ende beuestigher mijns gheuoelens ende gheloofs , dat het warachtich ende recht
is:ende tghene dat my van mijn teghenpartie voorghehouden wordt,
valsch ende van aller waerheyt des goddelickẽ woorts verscheyden is.
Rom.10. Dat oock in my beuindende,Datmen metter herten geloouen moet tot
der rechtueerdicheyt: maer met den mondt belijdenisse doen totter salicheyt. Daerom de Heere , willende dit kleyn instrumentken besighen,
heeft my weerdich gheacht , dat hy my gheroepen heeft tot sodanighen
heerlicken belijdenisse,dat ick voor den menschen ghebracht zijnde, wt
de oueruloedicheyt mijns herten , hem drye mael met den monde belijden soude.

Mijn alder eerste belijdenisse die ick ghedaen hebbe, is gheschiet den
achtsten dach in Maerte,int Jaer M.D.L J.ten drye bren na den middach,als den Deken van Doornick, de Officiael ende twee Kettermeesters met een schrijuer daer ghekomen waren. Eer ick tot de behoorlicke ende wettelicke belijdenisse mijns gheloofs ghekomen ben,isser veel
gheuraecht ende ghehandelt gheweest,dwelck te lanck soude vallen om
te schrijuen.Want ick en dencke hier alle woorden niet te schrijuẽ,maer
alleen opt kortste de bysonderlickste hooftstucken, die den gelooue ende
de Religie betreffen,te verhalen.

De Biechte Ende in den eersten, hebbense van my gheuraecht , binnen hoe menighen tijt,dat ick niet ghebiecht en hadde. Waer op dat ick van haer begheert hebbe, datse my een nieuw Testament gheuen souden , daer ick
mijn belijdenisse ende ghelooue in mocht beuestighen . Als sy my dat
weygherden , ende wouden enckel dat ick op haer vraghe soude andtwoorde gheuen , hebbe ick haer ghesept , datse dat wouden voorby
gaen.

Daer na hebbense my gheuraecht,of ick niet en geloofde,dat een Prie-

ster van de Roomsche kercke ghestelt, macht hebbe, alsmen voor hem biecht, de sonden te vergeuen, ende te ontbinden door de penitencie. Ick hebbe gheantwoort, dat ick gheen ander vergeuinghe ofte ontbindinge der sonden en verwachte, dan alleen van de barmherticheyt Gods, door de ghenade zijns soons Jesu Christi. M. D. Lj. Vergiffenisse der sonden van eē Paep

Voort vraechdense, of ick niet en gheloofde in de Roomsche kercke, daer de Paus het hooft van is, ende de nauolgher Petri, wien Christus de slotelen ghegheuen soude hebben, ende veel ander dinghen die sy pleghen by te brenghen, om die goddeloose heerschappie te versterckē. Daer ick op antwoordde, dat ick een heylighe kercke geloofde, door den heylighen gheest versamelt ende ghegrondeert, die Christum alleen tot een hooft heeft ende bekent: ende dat dit de nauolghers zijn, die de leeringhe der Apostelen ende Propheten volghen. Dat ick oock de Roomsche kercke niet en hielt voor de warachtighe kercke, maer veel meer voor een Synagoghe des Antichrists, daermen de schaepkens Christi niet alleen, niet onderhoudt, ende met het ghesontste voetsel des goddeken woorts spijsicht, maer veel meer van de wreede ende bloetghierighe Woluen verschoert ende verslonden worden, ofte met de verghiftighe dwalinghe der menschelicker leeringhen gheuoedt worden. Ja doch, seyde de Deken: beuelende den Notario ofte schrijuer, dat hy alle dinck opschrijuen soude. De Paus het hooft der Roomscher kerckē.

Doe vraechdense my, wat ick van de Misse ghevoelde? Hier hebbe ickse vermaent, dat wy van dese dinghen souden spreken, daermen in de heylighe schrift van handelt: want ick dat woort (Misse) nerghens, so veel als ick hebbe konnē lesen, en vandt, noch int Oude, noch int Nieuwe Testament. Ja so, seyde de Deken ende die andere, murmurerende: ende beuolen dattet de Notarius schrijuen soude, dat ick de Misse nerghens in de heylighe schriftuere en beuandt. Misse.

Doe hebbense my terstondt gheuraecht, of ick oock gheloofde, dat het broot in tlichaem Christi verandert wart. Daer op ick antwoort ghaf, dat ick gheloofde, dat haer Misse een enckel menschelicke vondt, eñ versieringhe was, tot grooter schande ende verachtinghe Jesu Christi, om dat sy het volck in sulcken boosen ende schadelicken dwalinghe ghebracht hebben, datse ghelooven dat Christus in een stuck broots ghesloten soude zijn: eñ het broot aenbidden: ende Christum self, die in de hemelen sidt, tot de rechter hant zijns Vaders, verheuen bouen alle Creatueren, dien en soecken sy niet, noch en eeren, dienen ofte aenbidden sy niet. Het Misse broot.

Aengaende de veranderinge, hebbe ick vrijelick geseyt, dattet my een goockelinge ende toouerie dochte te zijn, ghelijck de Toouenaers eñ beswerders ghemeynlick bruycken. Transsubstanciacie.

Daer na vraechdense my, of ick oock de seuen Sacramentē geloofde? Ic antwoordde, dat icker alleē twee hielt. Welcke? seydē sy: Het Doopsel, seyde ick, eñ het Auentmael, welcke ghy Sacramenten noemt. Doe vraechdense, wat ick van het Auentmael gheloofde, als ick dat een Sacrament noemde. Daer ick eenuoudichlick op gheantwoort hebbe, als ickt van den Heere ontfanghen hadde: Dat het Auentmael, alst na de insettinghe Christi ghebruyckt wordt, is een geestelicke maeltijt, de geloouige herten onder de ghestaltenisse des broots eñ wijns voorgestelt, also dat de gene die het broot eñ de wijn ontfangen met den geloove, die ontfanghen oock het lichaem eñ bloet Christi. Niet dat in het broot, het lichaem Christi zy, oft zijn bloet in de wijn of met de wijn: maer dat ick Seuen Sacramenten.

M.D.Lj. gheloone sulcks al gheestelick te ontfanghen,tot een salige vermakinge
ende troost mijnder sielen : also dat ick het broot etende , ende den wijn
drinckende op sulcker maniere als ick gheseyt hebbe,so ben ick des lich=
aems ende des bloets Jesu Christi warachtich deelachtich. Jck en slae
oock mijn ooghen niet op dese verganckelicke elementen,die de verderf
lickheyt onderworpen zijn: maer ick sie al veel voorder met mijn oogen
des gheloofs,namelick,op Jesum Christum,eens voor mijn sonden ge=
cruyst ende opgheoffert . Jck mercke op de wonde in zijnder zijde, daer
dat suyuer bloet wtghestort is, op dat ick daer door van alle smetten eñ
blecken mijnder sonden gereynicht soude worden , eñ van alle die schult
beurijt worden,daer ick voor het gherechtighe oordeel Gods mede ver=
bonden ende belast was.

Doe vraechdense noch,of het broot also zijn nature behielt, dattet son
der eenighe veranderinghe broot bleef,ende so oock den wijn. Jck ant=
woorde,dat in dese elementen gantsch niet verandert wort: maer ghe=
lijck als die het lichaem voeden ende onderhouden , also wordt door het
gheloone,welck het lichaem ende bloet Christi ontfanckt , de siele ghe=
uoedt, vermaeckt ende gesterckt . Ten is niet van noode,seyde ick , dat
Christus van de rechter handt zijns Vaders nederdale in dese onderste
elementen,om ons zijns selfs deelachtich te maken,eñ de ghemeynschap
te gheuen:maer veel meer , dat wy onse herten ende gedachten van dus=
danige sienlicke dingen , die ons tot een tijt toe gegeuen zijn,tot het ghe
ne dat eewich ende gheestelick is,souden wenden ende keeren:ende onse
herten opheffen tot de rechter hant des eewighen Vaders: van daer wy
niet anders zijn lichamelicke toekoemste en verwachten,voor dat hy ko
men sal om te oordeelen leuendighen ende dooden. Dan sal oock de Hee
re Christus niet komen heymelick ende bedeckt, maer heerlick , eñ met
zijnder glorien verciert.

Als wy dit aldus spraken ende handelden , so scheent omtrent seuen
vren te naken. So en hebbense de ondersoeckinghe ende ondervraginge
niet langher willen vertrecken: maer sy hebben my in eenen anderē duy
steren kercker ghesloten,daer ick noch ben, so langhe alst den alder gena
dichsten God belieft.

So ben ick dan van desen voornoemden dach in Maerte in dese plaet
se ghelaten, tot den xv.dach des selfden maents : op welcken dach ick so
benaut gheweest ben van herten, als ick v ymmers soude mogen schrij=
uen. Niet om de duysternisse des karckers,oft dat my gruwelde in haer
teghenwoordicheyt te komen : maer veel meer datse de redenen mijns
gheloofs niet meer hooren en wouden . Want ick begheerde veel meer
mijn gheloone voor haer te belijden ende te betuyghen,dan sy my begeer
den te hooren. So badt ick den Heere,dat hy my so veel gunnen woude,
dat ick mijn puere ende eenuoudighe belijdenisse soude moghen doen.
Dwelck hy my door zijn sonderlinge genade ouervloedichlick na mijns
herten begheeren,ghegunt heeft.

So hebbe ick dan op den xv.dach in Maerte omtrent acht vren, des
voorwachters stemme ghehoort,die my verkondichde dat de heeren ghe
komen waren , vermanende dat ick my soude bereyden . Die bootschap
was my seer aenghenaem ende ghenuechlick om hooren. Doe seyde ick,
volbrengt O Heere,dat ghy in my begonnen hebt,ende geeft my nv het
ghene dat ghy beloeft hebt . Want dit is ia uwe sake, daer uwen gheest
my in behulpich moet zijn.

Als ick nv in dese tweedde beuraghinghe voor hen ghebracht was, hebbense my gheuraecht, of ick oock ghedoopt was? Daer op vraechde ick wederom, waerom datse sulcks van my vraechden, of sy dan meynden dat ick een Wederdooper was? Maer als sy niet af en lieten, hebbe ick gheseyt, dat ick in mijn kintsche daghen ghedoopt ben gheweest, ende nopt anders. M. D. Li. De tweede onderuraginghe.

Ende als sy my vraechden, of ick sulcken Doopsel prees ende voor goet achtede: seyde ick, dat ick my daer mede wel woude lateng henoeghen. Van het Doopsel.

Namaels vraechdense my, of ick het Sacrament des Doopsels in de Schriftuere vandt. Dat vraechdense daerom, op dat ick het woort (Sacrament) wtspreken soude, ende dat sy also een wech mochten kryghen om het selfde listelicken ende bedriechlicken tot die ander versierde Sacramenten, die sy self opgebracht hebben, te moghen gebruycken. Maer ick antwoordde eenuoudichlick, Dat de Besnijdenisse Abraham onsen Vader ghegheuen is, op dat hy, ende zijn zaet ten achsten daghe besneden soude worden: in welcker plaetse namaels het Doopsel ghekomen is, dat de Christenen in haer ghemeynte ghebruycken, doopende in den naem des Vaders, des Soons, ende des heyligen Gheests. Daer na vraechdense my, ofter erghens meer in de Schriftuere af stondt? So hebbe ickse ghesonden tot het thiende Capittel des eersten briefs, die Paulus tot den Corinthen schrijft, daer de Apostel verhaelt dat de Vaders in de Roode zee onder de wolcke ghedoopt zijn gheweest: ende dat haer dit ghenoech behoorde te zijn. Dat hebbense haestelick opghenat, dat ick aldus van het Sacrament sprack, daer ick haer listichept gheensins en vermoedde: ende hebben terstont gheuraecht, waer ick dat woort (Sacrament) in de Schriftuere vondt. Doe moest ick (want ick daer in begrepẽ was) belijden, dwelck oock also warachtelick is, dat ick het woort (Sacrament) daerom ghebruyckt hadde, om dat zijt om beter verstant te krijghen ghewoonlicker waren: maer dat ickt voor dan niet meer en soude noemen, maer alleen ghelijckt de Schriftuere noemt, het Doopsel ende het Auentmael. Want hadde ick haer dat woort toeghelaten ende ontfanghen, ick soude haer seer ghewapent hebben, als het ghene dat haer ghedient soude hebben tot de Misse, het Vaghevuer ende andere meer te beuestighen: welcke sy opghebracht hebben, ende nerghens in de Schriftuere genoemt en werden. Daerom seyde ick, dat ick anders gheen naem ghebruycken en woude, dan als de Schriftuere ghebruyckende is. Sacrament.

Doe seydense, meynende dat ick in dese vrage beroert ende beschaemt was: Ghy segt so dickmaels dat ghy anders niet ghelooven en wilt, ofte antwoorden, dan het ghene dat in de Schriftuere staet: wat segt ghy dan van den houwelicke? acht ghijt niet voor een Sacrament? Ick achte, seyde ick, het houwelick voor een heylighe insettinghe Gods: ende dat het onbeuleckt bedde ende die tsamenvoeginghe ende ghemeynschap des leuens so groot is, dat de mensche vader ende moeder verlaten sal, ende zijn huysvrouwe aenhanghen, op dat sy twee in een vleesch zijn. Daerom sodanighen maniere van leuen, dwelck so noodich ende eerlick is, prijse ick, ende houdet van grooter weerden: dat oock onse Heere Jesus Christus so eerlick gheacht heeft, dat hy in Cana Galilee ter bruyloft selue ghekomen, ende de selfde met zijn eerste mirakel heeft willen vereeren ende vercieren. Der papisten schalckheyt. Het Houwelick. Hebre. 13. a. Genes. 2. d. Matth. 19. a. Joan. 2. a.

M. D. Lj. Daer was een, die my dochte, die in de heylighe Schriftuere wel ge=
oeffent was, welcke seyde: Gelooft ghy oock de woorden des Apostels?
Dat moet ymmes, seyde ick, verre van my zijn, dat ick hem eenichsins
soude teghen spreken. Ghy ontkanckt, seyde hy, alleen twee Sacramen=
ten, de Apostel nochtans tot den Ephesien, noemt het houwelick een
Sacrament, segghende: Dit is een groot Sacrament: wat segt ghy daer
toe: seyde hy. Ick antwoordde, dat ick in gheenderleywyse anders wou
de gheuoelen dan de Apostel dede, hadde hy het houwelick een Sacra=
ment ghenoemt, so en woude ick daer niets tegen segghen, want de hey=
lighe Gheest door synen mont ghesproken heeft. So en heeft my onder
alle het ghene, dat my voorghelept ofte gheuraecht is gheweest, gheen
dinck meer beroert ofte benaut, dan dat alleen, daer ick niet tegen seggen
en konde ofte oock en derfde. Maer de Heere heeft my in dese swaric=
heyt ende twijfelinghe niet langhe ghelaten: want synen gheest heeft
my vermaent, dattet also niet en was, ghelijck als sy voortghebracht
hadden.

Als aldus mijn memorie van God in dese plaetse vernieut was, heb
ick haer ghesept, datmen in den brief Pauli, dit also niet en behoorde te
lesen, alst van haer verhaelt was: maer datmen voor (Sacrament) moe=
ste lesen (verborghentheyt) na de laetste ouersettinge, so het nieuwe Te
stament wt der Griekscher ende Latynscher sprake int Franchoys o=
Ephes. 5. c. uergheset is. Doe werdense teghen my seer gram ende ghestoort, als sy
de plaetse in het boeck des nieuwen Testaments te Lyons ghedruckt,
gesien, ende also als ick seyde, beuonden hadden. Ende hebben veel din=
ghen ghesept, die te lanck souden zijn, tot v te schrijuen. Maer want de
twaelfste vre nv aenstont oft nakende was, so is dese onse tsamenspre=
kinghe daer ghebleuen.

Des anderen daechs den xvi. dach in Maerte, ben ick van hen weder
Formsel. om gheroepen omtrent der achster vren. Gheuraecht zynde, of ick het
Sacrament des Formsels ghelookde, dat de Bisschop den menschen in
haer wettelicke Jaren wtdeylt. Ick antwoordde dat myn geloove met
dusdanighe Ceremonien niet versterckt en wardt: maer alleen door sulc
ke middelen ende de kracht des gheests, die my int Doopsel wederbaer=
de ende een nieu creatuere maeckte, of in het Auentmael met de gemeyn
schap des lijfs Christi int ghelooue voedde ende versterckte. Als sy wt
het achste Capittel der wercken der Apostelen by brachten, dat sy den
gedoopten de handen op leyden: seyde ick, dat ick sulcks bekende van Pe
tro ende den Apostelen gheschiet te zijn, ende dat sodanighen opleggin=
ghen door den heylighen gheest geschiedde: maer dat die Ceremonie na=
maels een eynde ghenomen hadde.

laetste olysel Daer na braechdense of ick het Sacrament des laetsten Olysels ghe=
lookde. Daer ick op geantwoort hebbe, dat ick geloofde dat de warachti=
ge Olye het woort Gods zy, datmen de menschē die periculoselick sieck
zijn, moet voorhoudē, dwelck alleen den ghelooigen salicheyt toebren=
ghen mach. Maer die Olye, daermen den siecken mede plach te besmee=
ren, is gantsch onnut, ende verderffelick Om dat sy nv dese Olye soudē
met de Schriftuere bewysen, hebben sy my S. Jacobus brief voortge=
bracht. Daer ick op seyde, Ghy hoort nv wel, wat ick daer af geuoele of
ghelooue.

De Vierda= Voort als sy van de Vierdaghen braechden: hebbe ick gheantwoort,
ghen. dat God de Heere zijn volck heeft ghebodendte arbeyden, eñ gheenen an=
deren

deren dach binnen de weke toeghelaten, om van het hantwerck te ru- M.D.L.
sten, dan alleen den sevensten dach.

Desgelijcke van de veertich dagen te vasten, ende der quatertempozem ende ander menschelicke vonden, gheuraecht zijnde: hebbe ick gheantwoozt, dat sulcke menschen gheboden ghevonden waren om tvolck te beswaren: datse nerghens in de Schzifture gheuonden wozden: maer dattet al een ander middel ende maniere is om het vleesch te dooden, ende dat het gantsche leuē van een mensche een ghedurige vasten moet zijn. Niet dat wy eens sdaechs alleen eten sullen: maer dat wy altijt matichlicken leuen sullen, sonder eenighe ouerdaet. Gheuraecht zijnde van Vleesch, ende Eyeren in den Vasten te eten: seyde ick, dat ick, (na denmael dat my God wt de duysternisse tot den warachtighen lichte, ende ter kennisse zijns waerheyts ghebzacht hadde) gheen onderschept der daghen ende der tijden ghemaeckt en hebbe, ende hebbe moghen eten ende drincken sonder eenighe wroeghinghe mijnder conscientien, al dat van God gheschapen is ter noodtruft des menschen, so verre alst wt den gelooue ghschiet: waer doo dat wy de weldaden des Heeren met dancksegghinghe eenuoudichlick ende goduruchtelick ghebzuycken, als de Apostel seyt tot Timotheum in synen eersten bzief int vierde Capittel. Vleesch eten

Soudt ghy dan, seydense, so lichtelick Vleesch eten op den heylighen goeden Vrijdach voor Paessché, als op den Paeschdach: Ick antwoozde, dat ick hier gantsch gheen onderschept der daghen en maeckte: ende oft in den Vasten ware, of op een ander tydt, ick en soudet niet verlmaden, wat my om te eten voorghesettet wozde: maer ick soudet vrijelick eten, int ghelooue, met dancksegghinghe, sonder eenich achterdencken. Maer souder yemant, die noch kranck ware, my sien eten: dan en soude ick mijn vryheyt niet willen ghebzuycken. Want het rijcke Gods en is in de spijse niet gheleghen, noch ick en ben des niet te heyligher ofte te beter, of ick ete of niet en ete. Maer ick ontfanghe in der goduruchticheyt gheern sulcken vrijheyt, als my door het woozt Gods ghenadichlicken gegunt wozt, met dancksegghinghe te ghebzuycken. Daghen onderhouden.

Daer na vraechdense, ofmen de maghet Maria aenroepen mocht op dat sy by haren soon een voorspzakersse, voor ons biddē soude. Ick hebbe daer op gheantwoozt, dat ick wel gheloofde, datse by God vol ghenaden ghevonden is, ende onder allen vrouwen gheseghent: ende dat de Heere de verwozpenheyt zijns dienstmaeghts aenghesien heeft, also dat de soon des Alderhoochsten, de Salichmaker des weerelts in haer lichaem neghen maenden gerust heeft, dien sy namaels, sonder eenich schēnisse ghebaert heeft: ende datse daerom salich gheacht is. Maer dat wy se meerder eere gheuen souden, ende die eere van den sone Gods op haer brenghen: dat moet verre van my zijn, ende van allen den ghenen, die den naem Jesu Christi warachtelick belijden. Want sy en heeft my self dat niet gheleert, dat ick haer soude aenbidden ofte sulcken eere bewijsen, datse by haren soon mijn voorspzakersse soude wozden. Maer sy leert my ghenoech spzekende van haren soon in de bzuyloft te Cana en Galileen, Dat hy beueelt ende ghebiedt, dat soude ick doen. Mariam aenbidden.

Sy hebben my oock gheuraecht van het aenbidden ende aenroepen der Heylighen, die van dit leuen ghescheyden zijn, op dat sy in den Hemel middelaers ende voorspzekers mochten zijn. Daer op hebbe ick gheantwoozt, dat ick gheenen anderen Aduocaet ofte Voorspzake en bekende, dan Jesum Christum die rechtueerdich is, die door de verdiensten zijns De heyligen aenbidden.

M. D. Lj. doots, als die alleen onbevleckt ende sonder sonden is, dat ampt ende die eere verkreghen heeft, in wien de vader alleenlick een goet behaghen heeft, in wiens mont, dat noyt bedroch gheuonden is. Daerom bekenne ick hem alleen een Middelaer, voorspraké eñ voorbidder, aller geschreuen staet 1. Joan. 2. Cap.

Beelden. Daer wart oock van de Beelden geuraecht, ofmen wel het Crucifix hebben mochte. Ick antwoordde, waerom datse doch sulcks vraechden, alsse de Schriftuere so wel int Oude als int Nieuwe Testament ghe lesen hadden, daer dusdanige Beelden so seer verboden worden: ende dat de eere des eenighen Gods dese doode Afgoden ghegeuen wort. So en wilt ghy, seydense, geen beelden dan? Neen, seyde ick, want ick wt zijn woort gheleert hebbe, datse hem in den gheest eñ waerheyt moeten aenbidden, ende haer ooghen des geloofs opslaen, ende den hemelschen Vader hier bouen soecken, die van God verhoort willen worden.

Vagheuier. Ten laetsten wart ick van hen gheuraecht, of ick oock gheloofde, datter een plaetse was, daer de sielen, als sy wt desen leuen scheyden, ghevaecht ende ghereynicht worden. Hierop hebbe ick geantwoort met so vierighen herte ende blijschap, als of ick met grooten hongher totter spijse ghekomen hadde, also dat mijn inwendighe leden met ghenoechte beroert werden, dat ick so bequamelick van de eere, ghenade ende salicheyt onses Heeren Jesu Christi mochte spreken. So hebbe ick gheseyt, dat ick gheen ander Vagheuier en bekende, dan het bloet Jesu Christi mijns Salichmakers: van wien, dat ick gheloofde dat de eewighe offerhande volbracht was, daer alle mijn sonden door ghereynicht zijn: sonderlinghe nu hy na dese offerhande aen de rechter hant Gods des Vaders in eewicheyt leeft, ende voor ons biddet. Ick en twijfele oock niet, of God door zijn groote ghenade vergheeft den mensche gantschlick zijn sonden, als hy verlatende zijn oude leuen, tot zijnder bermhertichept zijn toeulucht neemt, ende door zijn berou voor hem neemt zijn leuen te bete ren. Want de Heere en vergheeft de sonden niet stucksghewys ende alleen eensdeels, maer gheheel ende gantschelick vergeeft hyse om Jesus Christus willen.

Dit is het gene dat sy my in de alderlaetste ondersoeckinge geuraecht hebben: of sy oock noch meer vragen sullen en weet ick niet. Een dinck hadde ick bynaest vergheten, dat sy noch van my hebben willen weten, om my listelick te begrypen ende haer Vagheuier te beuestighen, namelick, wat boecken der heyligher Schriftueren dat ick ontfinck, ende

De boecken der Schriftueren. voor goet hielt. Daer ick op antwoordde, Het oude eñ nieuwe Testament. Doe seydense: Houdt ghyse al voor heylich ende goet? Ja, seyde ick, behaluen de gene diemen Apocrypha noemt, in welcke ick mijn geloone niet gronderen en soude willen, noch tot versterckinghe des gheloofs haer Capittelen ofte leeringhe voort brenghen: waerin dat de andere my voldoen ende ghenoechsaem zijn.

Waerom, seydense, ontfanckt ghy de eene meer, dan de andere? want dese hebbē, seyde ick, so heerlicken gewis teeckē, waer wt dat ick sonder eenighe twijfelinghe weet, datse wt den heylighen gheest ghekomen zijn. Van de andere, daert onseker af is wiese ghescreuen heeft, en kan ick het selfde niet segghen: Hoe wel dat ickse oock om veel goede exempelen ende leeringen, niet gantschelick en verwerpe, nochtans en wou de icker mijn geloone niet op gronderē. Door dese mijn verantwoordinge zijnse verhindert haer Vagebuer te mogen betuygen. Daer na sprakense

kense met malkanderen latijn, ende om datse van my niet en soudẽ breesen, hebbense gevraecht of ick latijn konde. Als ick seyde, Neen, so bevolen sy den Notario, dat hijt schrijven soude.

Dit is, mijn alderliefste Suster, dat sy gheuraecht, ende ick gheantwoort hebbe. Na dien tijt en hebbe ick niemant van haer ghesien, dan eenen Canonick, Meester Quintijn Charlard: dien sy tot my nv etlicke mael ghesonden hebben, op dat hy my tot haer ghelooue soude brengen. Ick hebbe een groote disputacie met hem ghehadt vier vren lanck. Daerom ben ick seer bedroeft, dat hy noch in sodanigen leuen ende dwalinghe blijft steken, ende tot dit wonderlicke licht niet komen en kan, dwelck hy nochtans eenichsins aensiet. Want hy heeft wel eenen goddelicken yuer, maer niet wt de wetenschap. Hy staet haer saken voor, gheen dinck so seer begheerende, dan dat ick met hem eens ghevoelens soude worden, bysonderlick in die leeringhe, daer hy het lichaem Jesu Christi in het Sacrament besluyten wil. Hy brengt, ick en weet niet wat redenen by, van de nederdalinge des Heeren tot ons, die ick gheensins en kan toelaten, om dattet gantsch tegen de natuere ende de kracht des warachtighen lichaems is, dat Christus ten Hemel gheuoert heeft: ende oock teghen de waerheyt des goddelicken woorts, ende de redenen ende belijdenisse des Christelicken gheloofs. So hebbe ick hem tot desen dach toe sterckelick teghen ghestaen, ende hope door Gods ghenade, met behulp van uwer ghebeden, dat ick hem voort teghen sal staen.

Maer ick bidde v, mijn alder liefste Suster, ende alle die andere, die met alder vlijticheyt het woort des Heeren aenvanghen, dat ghy gelijckelick, voor my den Heere wilt bidden, dat hy my reyn ende onbevleckt in tghelooue zijns Soons beware: eñ oock in die stantvasticheyt mijns belijdenisses, die ick tot noch toe ghedaen hebbe: gheuende my sulckes overwinninghe teghen alle de vyanden des vleesches eñ zijns woorts, als hy beloeft heeft. Wil hy dit lichaem ghebruycken, op dat tot versekerheghelinghe des Euangelischer waerheyts, mijn bloedt wtghestort worde, ende mijn ghebeente tot assche verbrandt: so moet hy my door de kracht zijns gheests versterckeu, op dat het ghetuyghenisse mijns gheloofs, sonder eenighe schaemte ghetrouwelick ende heerlick tot zijnder glorien, ende tot salicheyt zijnder wtverkorenen gheschien mach. Wil hy my oock in dit leuen, noch behouden, ende tot zijnder glorien ende stichtinghe zijnder ghemeynten bewaren: so sal hy der Tyrannen verwoethept stillen, ende my wt den mondt der Leeuwen verlossen. Ick ben in als bereyt om my seluen den Heere op te offeren. Verblijdt met my mijn Suster, ende alle andere liefhebbers des Euangeliums. Niemant en werde verergert ofte beroert om de veruolginge die dese dagen gheschiet is, ghelijck als de ghene deden, daer het ghesaeyde zaet op de steenen viel: maer ontfangt dusdanighe veruolginghe veel meer tot der sterckinghe uwes gheloofs, met alder saechtmoedicheyt ende ghedvldicheyt. Want hier in worden wy zijnder beelden ghelijck, die daer ghesept heeft, Hebbense my veruolcht, so sullense v oock veruolghen. Joan. 15. c. 20

Want dit wordt een yeghelick voorghestelt, die Christum warachtelick willen belijden, ende in hem godsalichlick leuen. Dit en is oock gheen ghemeyne gaue Gods, die een yeghelick ghegunt wordt: maer sy wordt alleen ghegheuen den ghenen, die God gheroepen heeft, namelick, niet alleen in Christum te gelooven, maer oock om zijns naems

M.D.Li. wille te lijden ende te sterven. Biddet doch voor my, ende niet alleen voor my, maer oock voor den ghenen, die v vervolghen: op dat, ist dat sy door dwalinghe ende onwetenschap daer toe ghevallen zijn, datse van God bermhertichheyt mogen verkrijgen, eñ tot den wech des salicheyts ghebracht worden. Daerom laet ons haer seghenen ende niet vloecken. Groet die alle die my lief hebben. De genade des Heeren sy met v allē.

V gheuanghen broeder, voor den naem
Jesu Christi.

DEse Godefroyt heeft noch ander brieuen in den karcker ghe-schreuen. Onder andere sandt hy eenen aen de Rechters van Doornick, daer hy seer fijn zijn onschult bethoōt, eñ beschermt hem seluen tegen de Kettermeesters, die hem te onrechte be-last hadden, een ketter geoordeelt, eñ in de handen des Overheyts ghe-leuert hadden. So heeft hy zijn geloove (op de maniere ende ordene der Artikelen des Christelicken gheloofs) wtghelept ende kortelick bewe-sen. In welcke belijdenisse hy eenen yeghelicken, ia oock den quaden eñ misgunstighen menschen ghenoech bethoont heeft, dat hy sodanich niet en was in de Christelicke Religie, gelijck als hy van zijn partie beschul dicht ende veroordeelt was.

Den xxiij. dach des maents Julij int Jaer M.D.Li. heeft hy de sen-tencie des doots ontfanghen als een Ketter: op welcke hy niet anders ghesept ofte ghesproken en heeft, dan dese woorden: Och gheen Ketter, maer een onnut Dienaer Gods. Daerna vallende op zijn knien riep hy God tot een ghetuyghe ende beschermer zijnder saken, segghende: Heere God, ghy weet alleen de sake waerom dat ick ter doot verwesen ben.

Als hy tot de plaetse quam, daermen hem van zijn leuē soude berooue: so heeft hy lange genoech tot den volcke gesproken ende haer vermaent, datse in Jesum Christum souden gheloouen, ende alle haer betrouwen des salicheyts in hem alleen stellen, door wiens doot ende lijden, alleen door het gheloove in synen naem, sy vergheuinghe der sonden verkrijgē mochten. Hy sprack met sulcken standvasticheyt, dat een yeghelick door zijn woorden seer beroert wart, eñ haer wel ter herten ginck: also dat de ongheleerde ende de ghemeyne man, seyde, dat sy niet en wisten, waer-om datmen sulcken mensche met den doot strafte, die so wel van Christo den Heere sprack. Als hy nv op het Schavot was, viel hy op zijn knien ende sprack de Artikelen des gheloofs op een maniere van een belijde-nisse. Ende als hy nv dien Artikel seyde: Ick gheloove een heylige al-ghemeyne kercke: so heeft hem de voorgenoemde Canonick van Door-nick M. Charlard vermaent, dat hy segghen soude, de Roomsche Kerc-ke. Gheensins, seyde Godefroyt, maer ick gheloove alleen de alghemey-ne Kercke.

Doe ghinck hy by de galghe, daermen hem soude aenbinden. Ende als de Hencker hem ghereet maeckte eñ hem aen de ketenen bandt, riep hy, Hemelsche Vader verhoort het suchten van uwen armen ende ver-latenen Dienaer. Ende als Charlard seyde, dat hy hem seluen de maget Marie beuelen soude, op dat sy een voorspraeckersse by haren Soon zijn woude. Jesus Christus, seyde Godefroyt, is alleen mijn voorsprake, Middelaer ende Patroon by den Vader, voor my biddēde: wien ick my alleen beuele ende ouergheue. Als hy dit ghesept hadde, heeft hem de Hencker wt een beleefheyt ende medelijden om zijn pijne te verkorten,

De Papistē aenroepen Maria voor haer voorspraeckersse.

willen verworgen, hem opheffende: Maer Godefroyt heeft zijn bedienstichheyt verworpen, segghende: Laet staen, laet staen vrient, ick wil het vonnis ghelijckt ghegheuen is, lijden ende volbrenghen. Daer na heeft hy met luyder stemmen gheroepen: Eewighe Vader ontfanckt heden mynen gheest in uwen handen. Als nv het vuer ontsteke was, eñ hy nv de banghicheyt des doots ghevoelde: heeft hy wederom tot God geroepen, Hemelsche Vader, ontfanckt my in v rijck. Ende is alsoo wt het leuen ghescheyden, so gherustelick ende soetelick als of hy in eenen slaep gheuallen hadde, met opgheheuen aensichte ten hemelwaerts. Int Jaer ons Heeren, M. D. Li. M. D. Li.

Iohan Ioery, met zijn Dienaer.

IOannes Joerius gheboren in een Dorp Sanctioery ghenaemt, drye mijlen van der stadt Albigen, opgheuoedt te Montalbain: wt welcke stadt hy te Geneue ghekomen is, om aldaer in alle godsalicheyt meer ende meer te moghen toenemen, ende in de ghemeynte Gods den Heere puerlick te moghen dienen. Als hy daer een wijl tijts ghewoont hadde, heeft hy wederom eens tot zijn vaderlant willen reysen: dwelck hy bestaen heeft in de maent Julio int Jaer ons Salichmakers M. D. ende Li. als hy tweentwintich iaer oudt was, hy hadde met hem een medeghesellle ouer wech, een Jonghelinck die hem diende. Op dat sy nv den gheloouighen eenighe vrucht ende vertroostinge wt haer reyse mede brenghen souden, hebbense boecken mede genomen die van de Religie ende goddelicken dienst ghescreuen waren: welcke de oorsake is ghesweest, dat sy te Mende in de Prouincie des Delphinats gheuanghen zijn ghesweest, ende met vonnis ghewesen om met vuere verbrant te worden. Joerius, die dickmaels tot zijn vrienden eñ medeghenooten plach te segghen, waert dat hem de Heere riepe om de waerheyt te betuyghen, dat hy sonderlick seer begheern soude ghetuyghenisse te Tholouse te doen ende met synen doot te besegelen: die heeft nv van dit vonnis gheappelleert ende hem ten hooghen gherechte beroepen. So zijnse nv te Tholouse tot den hoochsten Raet ghesonden, daer Joerins een heerlicke belijdenisse zijns gheloofs ghedaen heeft, eñ de selfde met der Schriftuerē beuesticht, daer hy wel in geoeffent was. In alle syne antwoorden heeft hy hem seluen seer gheschicktelick ende manierlick ghehouden.

De Jonghelinck zijn Diender heeft hem seluen oock seer vromelick ghehouden, na de iaren ende de kennisse die hy hadde, ende heeft het selfde ghelooue beleden, dat hy Joerio synen meester hadde hooren belijden. Hoe wel dat hy om des ionckheyts swackheyt ende om de onwetentheyt der dinghen, diemen in sulcken handelinghen plach voor te brenghen, niet en konde alle de argumenten die hem opgheworpen waren, bequamelick neder legghen. Daerom als hy seer benaut wart van den ghenen dien de sake beuolen was te ondersoecken eñ te beuragen, heeft hyse tot Joeriū synē meester gesondē, betuygēde dat hy in de belijdenisse die opentlick ghedaen was, in alder manieren blijuen woude. Als sy seyden dat hy synen meester niet en behoorde te gelooouen, die een ketter

Joerius dienaers stantuasticheyt.

M.D.Ll. was, ende gantsch verworpen: heeft hy haer geantwoort, dat hy hem de kende een goet man, heylich van leuen: ende dat hy seker ende ghewis was, dat hy van hem niet anders gheleert en hadde, dan de warachticheyt die in den woorde Gods bestaet.

Op dien dach als sy de sentencie des doots nv ontfanghen hadden, zijnder veel Priesters ende Moniken tot hen in de gheuanckenisse ghekomen, om met Joerio te disputeren: welcken hy so onueruaert ende goets moets gheantwoordt heeft, als of hy ontbonden, vrij, ende sonder eenighe perijckelen gheweest hadde.

Als sy nv ghebracht waren op de verordende plaetse, daer men het gherichte soude volbrenghen, namelick in S. Georgius strate: so is de Jonghelinck alderlaetst gheuraecht gheworden. Ende als Joerius op de laetste vraghe antwoordde, hebben daer en tusschen de Hypocriten den Jonghelinck beghinnen te raden, dat hy de Maghet Maria soude aenroepen, ende also van zijnder meyninghen afstaen: ende hebben den Jonghelinck so pijnlick gheuallen, dat hy heeft beghonnen te weenen: Doe heeft Joerius die noch met de andere sprack, hem seluen omme ghekeert, ende als hy sach dat den Jonghelinck van de vyanden des waerheyts aldus bespronghen wardt, heeft hy hem ghehaest op te klimmen tot hem. Ende als hy hem sach weenen, heeft hy hem aenghesproken ende ghesept: waerom weent ghy doch mijn Broeder? Weet ghy niet dat wy nv gaen tot onsen alderbesten ende ghenadichsten God, ende dat wy terstont verlost ende vrij sullen zijn van dese ellendicheyt daer wy nv mede ghequelt worden? De Jonghelinck seyde, Ick weende, om dat ghy niet by my en waert. Ten is nv den tijt niet, seyde Joerius, dat wy souden weenen: maer laet ons veel lieuer den Heere singhen. Doe hebbense eenen Psalm opgheheuen ende ghesonghen.

Vertroost in ge Joerij tot synē dienaer

Als nv het vuer brande in het lichaem Joery, so en heeft hy op hem seluen niet ghedacht, maer veel meer sorchuuldich voor den Jonghelinck gheweest, dan voor hem seluen. So rees hy by den stijl opwaerts, ende sach omme na den Jongelinck, om hem te versterken ende eenen moet te gheuen. Daer na als hy sach dat hy gestoruen was, heeft hy oock met opender kelen de vlamme ontfanghen, ende neygende zijn hooft, heeft hy God synen gheest ghegeuen, int Jaer M.D.L.I.

Groote vromicheyt.

Ian van Oostende,

ghenaemt Tromken.

IOhan van Oostende, met byname Tromken, wt den lande van Vlaenderen, is in een groote veruolginghe der Christenen die met waghens vol te Ghent gheuanckelick ghebracht worden, met een ofte twee andere vooruluchtich ghew eest. Maer namaels is hy Tantworpen gheuanghen: daer hy de Christelicke waerheyt seer vrijmoedichlick voorghestaen heeft.

De wijle dat hy in den karcker lach, schreef hy brieuen tot den Predikanten der Nederlantscher ghemeynten te Londen, en voornemelick tot Martinus Micron, hem ende allen anderen vermanende, dat sy de vrede, die de Almachtighe God den Christgheloouighen in den lande

van

van Englant, door zijn groote ghenade, ghegheuen hadde, niet misbruyc ten: ende den seghen des Heeren met danckbaerheyt ende vreese ghenieten. Waer wt dattet schijnt, dat de goede Martelaer te voren sorchde, dat Englant om de ondanckbaerheyt des volcks, een sware plaghe was nakende: dwelck wy nu (Ach leyder) met onsen ooghen aenghesien hebben. M.D. Li.

In de ghevanckenisse heeft hy van verscheyden persoonen ondersocht ende ondervraecht geweest: dwelcke hy selue in vraghe ende antwoorde aldus beschreuen heeft.

Vraghe, Hoe langhe ist wel gheleden, dat ghy ghebiecht hebt? Biechte.

Antwoorde, Seuen iaer.

Vraghe, Hoe koemt dat ghy in so langhen tijt niet te biechte gheweest en hebt?

Antwoorde, om datse wt den mensche is, ende niet wt God.

Vraghe, Ghelooft ghy dan niet, dat ghy door berou, penitencie, ende absolucie, vanden Priester van alle uwe sonden gereynicht wort? Vergiffenisse van sondē.

Antwoorde, Dat bloet Jesu Christi maeckt my alleene reyn van allē sonden.

Vraghe, In hoe veel tijtds en hebt ghy dan niet ten Sacramente gheweest? Sacrament.

Antwoorde, In twee iaren niet.

Vraghe, Hoe koempt dat by, dat ghy, die een godvreesende man wilt zijn, ende met rechte alle maenden ofte ses weken eens daer gaen soudt, in so langhe daer niet gheweest en hebt?

Antwoorde, Om datment niet en ghebruyckt na de instellinge ende ordinancie Christi Jesu. Want Christus heeft ingestelt Wijn eñ broot: ende sy gheuen alleen broot.

Vraghe, Sommighe gheuen oock Wijn, bysonder de Moniken.

Antwoorde, Wats waer, maer sy gheuent alleen als Wijn, ende niet als een deel des Sacraments.

Vraghe, Tis waer. Wat houdt ghy van het Sacrament? Ghelooft ghy dat het broot Christus lichaem is? het misbroot

Antwoorde, Neen ick, maer ick ghelooue, als ickt ontfange na de instellinghe Christi, dat ick door tghelooue het lichaem ende bloet Christi ontfanghe, namelick, alle die krachten ende verdiensten, die my door het breken des lichaems, ende wtstorten des bloets Christi Jesu ghescchiet zijn.

Vraghe, Ghelooft ghy dan niet dat door de vijf woorden, die de Priester spreeckt, Christus in des Priesters handen koemt?

Antwoorde, Neen ick: want Chrisostomus seyt, dat die den disch heylichde int Auentmael, die heylicht hem noch, ende dat wt hem seluē wt louter ghenade.

Vraghe, Wat houdt ghy van de heylighen aen te roepen? Heylighen aenroepen.

Antwoorde, Ick houde my aen dat ghebet, dat my Christus gheleert heeft: Onse Vader die daer zijt in de hemelen, &c.

Vraghe, Wat houdt ghy van den Vasten?

Antwoorde, Niet. Vasten.

Vraghe, Christus heeft doch selue ghevast: salmen dan Christū niet na volghen?

Antwoorde, Ja in alle moghelicke dinghen: maer dat is een wonder werck ende een onmoghelick dinck, dwelck, niemant ghedaen en heeft

M.D. Liij. dan Moses, Helias, ende Christus. Want souden wy Christum daer in na volghen, so moesten wy sonder eenich eten ofte drincken vasten.

Vraghe, Wat houdt ghy van de quatertemperdaghen?

Antwoorde, Niet.

Vraghe, Salmen dan nemmermeer vasten?

Antwoorde, Jaet, als de Kercke in eenighe noot is, ende datse haer voor God verootmoedighen, ende hem om ghenade, hulpe, ende verlossinghe bidden wil.

Vraghe, Vast ghy dan oock?

Antwoorde, Ja ick.

Vraghe, Wanneer?

Antwoorde, Alst den noot eyscht.

Vraghe, Wat is dat gheseyt, als de noot dat eyscht?

Antwoorde, Dat is, als ick mijn vleesch kastijden wil, of als ick wat sonderlincks van God bidden wil, dat ick van herten begheere te verkrijghen.

Vraghe, Wat eet ghy dan? vasten spijse?

Antwoorde, Sulcks als ick hebbe, het zy vleesch of visch: maer dat matelick.

Wy hadden oock veel woorden van den kinder Doop: van der rechtveerdichmakinghe, ende meer andere dinghen, die te lanck waren om te schrijuen. Maer dit hebben sy ghescreuen.

NA dese tsamensprekinghe heeft hy noch eens met etlicke Moniken ghehandelt, die de Schoutet tot hem ghesonden hadde om hem te ondersoecken ende te vraghen: Welcke hem ghevraecht hebben, of hy oock gheloofde dat de Paus het hooft der Kercken was. Eñ als hy geantwoort hadde, dattet Christus was: hebben sy geseyt: Maer gelooft ghy niet, dat de Paus oock het hooft is? Neen ick, seyde hy, want anders moest de Kercke twee hoofdē hebben, ende een monstrum zijn: Christus is alleene dat hooft, eñ de andere alle zijn leden. Ja seyde de Monick, dat seggen de Ketters alle: Is S. Peter niet het hooft der Apostelen gheweest? die Christus voor allen anderen Apostelen altijt aensprack, ghelijck daer hy op hem zijn kercke fondeert: daer hy hem beual den penninck wt den visch te halen: ende daer hy hem tot drye reysen toe zijn schapen beueelt te weyden? Johan antwoordde: De Apostelen hebben ghelijcke macht ende beuel van Christo ghehadt: ende in eenen leert hyse ghemeynlick alle, die ghelijcke officie ende dienst hebben. Daerom, dat Petrus beuolen is, is allen anderen Apostelen ende Pastoren beuolen. Want Pastoor beduyt een Herder: ende een Herder is een schapen versorgher ofte hoeder. So gaet hen dan dat beuel ghelijckelick aen: Voedt mijn schapen.

De Paus.

Sy vraechden hem waerom dat hy de Euangelia gheloofde? Hy antwoordde: Om datse de kercke heeft aenghenomen. Waerom en ghelooft ghy dan niet, seydense, al dat de kercke houdt, gebiet ende leert? Hy antwoordde daer op, om dat sy houdt, ghebiet ende leert dat teghen het Euangelium is, dwelck sy eens voor goet aengenomen heeft, daer sy haer op behoort te houden.

De Euangelia gelooven.

Doe seyden de Moniken: Sijn dan alle onse Ouders verdoemt? Johan antwoordde: Dat wil ick den oordeele Gods beuelen, God sal den tijdt der onwetentheyt aensien, ende haer ghenadich zijn: maer nv het licht

Of de Ouders verdoēt zijn.

licht des Euangeliums schijnt, dwelck langhe tijdt verborghen is gheweest, so sie een yeghelick voor hem dat hy het waerneme. Want Christus heeft nv onser ontfermt, ende het Euangelium weder aen den dach ghebracht, met ghewelt door ghedronghen ende de gantsche aerde daer mede veruult, hoewel de Paus met alle zijn aenhãgers daer tegen zijn. M. D. Lij.

Ten laetsten na veel ander woorden seyden de Moniken, Wy en zijn hier niet ghekomen om met v te disputeren: men sal met gheen ketters disputeren: wy hebbens ws ghenoech. Alsmen disputeren sal, salment in der Scholen doen.

Na dat dese vrome ghetuyghe des warachticheyts aldus de waerheyt beleden, de vyanden des waerheyts ouerwonnen ende beschaemt hadde, is hy van den Raet des stadts van Antwerpen ter doot veroordeelt: eñ is int Jaer ons Heeren M. D. Li, verbrant gheworden, in de Maent Octobris.

Renatus Poyet.

Renatus Poyet wt Pictauien gheboren, de bastardt soon van Guilielm Poyet des Canceliers van Vranckrijck, is om de kennisse der Christelicker waerheyt gheuanghen gheworden: ende want hy seer stantuastelick de suyuere leeringhe voorstont ende beschermde, so is hy daerom als een vroom ghetuyghe ende Martelaer Jesu Christi, te Saulamure in Pocier, leuendich verbrant gheworden, int Jaer onses eenighen Salichmakers L. D. Lij.

Te Brugghe in Vlaenderen.

In den Jare M. D. Lij. isser een seer groote veruolghinghe gheweest in de stede van Brugghe in Vlaenderen. Daer wart gheuanghen Cornelis Volcardt goutsmit, Hubrecht de Drucker, ende Philebert Schrijnwercker: welcke oock vromelick de waerheyt beleden, ende haer belijdenisse metter doot beuesticht eñ betuycht hebbẽ.

Omtrent der selfder tijt was daer oock gheuangen Pieter de Roux, die het warachtige gheloone klaerlick ende breet beleden heeft voor den gantschen Raet: daerom heeft hy de sententie ghekregen leuendich verbrant te werden, ende is also met grooter stantuasticheyt den Heere opgheoffert.

VIIF SCHOLIEREN van Losanen, Petrus Scriba, Martialis Alba, Barnardus Seguinus, Carolus Faber, Petrus Nauiherus.

Dese

M.D. Liij. Vijf Studēten komende van Losana, te Lyonss ghevangen.

Dese vijf Scholieren wt der stadt ende Universiteyt oft hooghe Schole van Losanen, zijn alle te samen te Lyons gevanghen gheweest, ende in den kercker ghewoꝛpen. Martialis Alba gheboꝛen: te Montalbain in Quercy: Petrus Scriba, wt Bolonien in Vasconien: Bernardus Seguinus, wt de stadt Reol in Bazadoi: Carolus Faber, gheboꝛen te Blanzas in Angnol: eñ Petrus Naviherus, van Lemouic.

Als dese te Losanen ghestudeert hadden, de eene langher dan de andere, hebbense ghelijckelick vooꝛ haer ghenomen om vooꝛ den tijt diemen int Pausdom Paesschen noemt, een yeghelick tot synen vaderlande te reysen, de eene tot Tholouse, de andere te Boꝛdeaus, de andere te Sauton, de andere te Lemouic: een yeghelick tot de plaetse daer hy gheboortich ofte woonachtich was. Dit dedense wt dier ooꝛsake, dat sy daer in de gloꝛie des Heeren souden dienen, ende die ghenade ende kennisse die sy van God ontfanghen hadden, haren Ouders deelachtich maken, ende haer alsо tot de Chꝛistelicke kennisse (waert moghelick) trecken ende leyden. Dwelck sy bereyt waren niet alleen haer Ouders ende vꝛienden, maer oock alle andere, die God almachtich dooꝛ haren dienst soude willen roepen, mede te deylen.

Desen goeden raet ende vooꝛnemen hebbense met de ghemeynte van Losanen beraetslaecht: welck de ghemeynte seer gheprezen heeft, als dat een goet ende heylich vooꝛnemen was, ende tot voꝛderinghe ende vermeerderinghe der eeren ende des rijcks Chꝛisti gheschiedde. Om dat oock haer toekoemste den ghelooviighen te aenghenamer soude zijn, so heeft de ghemeynte de dꝛye van hen, yeghelick een ghetuyghenisse mede ghegheven van haer ghelooue ende eerbaerheyt diese in haer ghesien eñ bevonden hadden, dewijle dat sy in de stadt van Losane ghewoont hadden. Welcke ghetuyghenisse Joannes Calvinus, dooꝛ het begeeren van Petro Viret, oock ondergheschꝛeven heeft. De andere twee hebben seer langhe tijt in de stadt ghedient, de eene, by den ghetrouwen Dienaer des goddelicken woorts Petrum Viret: den anderen by den goeden ende eerbaren man Theodoꝛum Bezam: ende hebben aldaer so haren dienst ende leven betuycht, dat haer eenvoudighe ghetrouwicheyt de gemeynte bekent was. Daer na hebbense ettelicke daghen te Geneve ghebleuẽ: van daer zijnse vooꝛt na Lyons ghereyst.

Dewijle dat sy reysden, hebben sy over wech in haer gheselschap een Burgher van Lyons ghekreghen, welcke haer vꝛiendelick ghebeden heeft, datse doch niet en wouden vertrecken, vooꝛ dat sy hem besocht hadden: dwelck sy beloofden te doen.

Doe sy nu te Lyons ghekomen waren, zijnse in een herberghe ghegaen daer de dꝛye Visschen wt hanghen: want sy gheen ander en vonden, die haer bequamelicker mocht zijn om twee of dꝛye daghen te vertoeven. Des anderen daechs ten twee oft ten dꝛye vꝛen na den middach, zijnse ghelijckelick gegaen tot des Burgers huys, die haer op den wech so vꝛiendelick hadde ghenoodt, wiens huys by Rhodanus de Reviere staet, in de ghelegentheyt des stadts die Ennaiu ghenaemt woꝛt. Als sy daer eenen tijt lanck int Hof ghewandelt hadden, zijnse van den Burgher ter maeltijt geroepen. Aen de tafel sittende, hebbense den naem des Heeren, als der godvruchtighen gewoonte is, aengheroepen, ende ghegheten van het ghene dat hen vooꝛghestelt was. Daer en tusschen, als sy de gaven des Heeren met danckbaerheyt ghebꝛuyckten, ende in

den Heere vrolick waren, is de Amptman des stadts Poullet ende zijn stadthouder met een groote menichte der dienaren daer ghekomen, ende als hy in de kamer quam daer sy saten, heeft hy eenen yeghelicks naem ende bynaem, haer vaderlant, haer handelinghe, ende dierghelijcke meer, gheuraecht. Daer na heeft hy se twee ende twee doen binden: daer sy nochtans in de stadt noch nerghens yet teghens des Konicks beuel gheleert ofte ghehandelt hadden. So heeft hyse sonder eenighe beschuldinghe ofte opsprake teghen alle gherechticheyt in des Officiaels karcker ghebracht, ende in een diepe ende duystere plaetse gheworpen. Omtrent een vre daer na is een yeghelick van haer, de eene voor, de andere na, voor den Officiael gheroepen, ende zijn op den selfden dach in alle hooftstucken des Religioens, die de Papisten met kracht ende ghewelt voorstaẽ ende beschermen, ondervraecht gheworden. Op welcke sy na de sonderlinge genade, daer sy van God mede begaeft waren, seer stantuastelick, wt den woorde Gods, op gheantwoort hebben, eñ hebben hem vereert, synen naem belijdende voor den genen, die sulcks niet geerne en hoordẽ.

Sy worden gheuangen.

Des anderen daechs zijnse wederom ondervraecht gheworden. Daer na hebbense oorlof ghekreghen haer belijdenisse int geschrifte te mogen stellen: dwelck sy so haestelick hebben moeten ouergheuen, datse gheen wtschrift daer van hebben konnen houden. In de nauolghende weke zijnder etlicke van haer gheroepen om ondersocht te worden, daer sy in seker hooftstucken des Religioens met die drye secten van Moniken, Iacopinen ofte predikers, grauw Moniken, ende Carmeliten, hebben moeten disputeren.

Ten laetsten als syse noch eens geroepẽ hadden, om te besien of sy op haerder meyninghe vast bleuen: eñ als sy haer stantuasticheyt mercten, so hebbense haer de belijdenissen die daer gedaen waren, doen aenteeckenen, ende eenen yegelicken in synen verordenden karcker doen leggen.

Des anderen daechs, welck eenen Vrijdach was, den derthiensten dach in Meye, heeftmen een yeghelick alleen in des Officiaels Raetcamer ghebracht. Als sy daer, in een groote menichte van menschen als ketters verdoemt zijn, ende in de handen des weereltlicken Rechters ouergheleuert: heeft een yeghelick van dusdanighen vonnis gheappelleert ende beroepen ten Parlamente van Parijs, om dat stucks wille alleen, datse Ketters veroordeelt ende gedeclareert waren. De Officiael, hoe wel dat hy hier in seer verwondert was, so heeft hy nochtans, haer appellacie toeghelaten. Alsser een van des Officiaels bysitters eenẽ van desen aldus hoorde appelleren, heeft hy gheuraecht, of hy oock van het anderde deel des vonnis het selfde dede. Daer de ander op gheantwoort heeft, dat hy verstõt, dat het bysonderlicste stuck des vonnis bestont daer in, dat sy ketters gheoordeelt waren: ende daer van, als van het gene dat onrecht is, appelleerden sy: int andere seyde hy, en versta ick niet wat ghy daer mede meynt. Doe seyde de Officiael, dattet ghenoech was, dat se also gheappelleert hadden. So is haer sake dese derthien dagen lanck van haer tegenpartie ondersocht ende gehandelt geweest. Watter voort meer van haer gheseyt ofte ghedaen is gheweest, salmen alderbest wt haer schriften ende brieuen moghen bekennen.

Martialis Alba en heeft niet geschreuen, want hy daer niet so wel in gheoeffent en was, als die andere. Maer hy heeft hem seluen veel tot bidden ghegeuen. Maer Petrus Schrijuer ende Bernhard Seguinus en hebben niet alleẽ in godvruchticheyt, maer oock in kloecksinnicheyt

M.D.liij.

ende gheleertheyt seer gheschickt, ende in de heylighe godlicke Schriftuere seer bevaren gheweest. Dwelck haer brieven die wy hier onder gheschreven hebben, ghenoech bethoonen. Ende inden eersten het ghene dat Petrus Scriba ghehandelt ende voor recht geantwoort heeft, beschrijft hy aldus.

De seyndtbrief Petri. Schrijuer.

Petrus Schrijver, ghevanghen om het woort Gods, wenscht allen gheloovighen Christen menschen, ghenade, vrede ende salicheyt van God den Vader ende den Heere Jesu Christo.

ALs ick overdencke alderliefste broeders in Christo, wat vrucht dat totter ghemeynte mochte komen, waert dat die argumenten, die ons tegensprekers te Lyons in den karcker van het ghelooue my voorghewoorpen hebben, ende het ghene dat ick daerop gheantwoort hebbe, v beschreven waren: so hebbe ick dese myne belijdenisse v willen beschrijven, tot troost van allen gheloovighen, ende oock tot verbreydinghe des rijcks Jesu Christi: daer ick oock in begrijpen sal de Artikelen, die ick ghehandelt ende ghestelt hebbe in de belijdenisse, die ick met mijn eyghen hant gheschreven, ende mijn tegensprekers, na dat ickse ghelesen hadde, ghegheven hebbe.

Als wy dan ghesloten waren in den karcker des Aertschbisschop van Lyons, ende de eene van den anderen verscheyden ghelegt waren, ende God met gantscher herten baden, dat hy ons met synen Gheest woude versterchen, om synen naem met alder standvasticheyt ende vrijmoedicheyt te moghen belijden: so is de karckerwaerder tot my gekomen, opendoende beyde de doren des puts daer ick in lach. Hy quam met de stadthouder des Amptmans, welcke my geleydt heeft tot de Raetcamer voor den Officiael ende ander menschen, die daer in grooter ghetal ende menichte vergadert waren. Doe vraechde my de Officiael, Hoe zijt ghy ghenaemt? Petrus de Schrijver, seyde ick. Wat is v handelinghe? seyde hy. Ick antwoordde dat ick een Scholier was. Hy vraechde, van waer dat ick quam. Wt Savoyen, seyde ick, wt des Princen van Bernens lant. Wt wat stadt? seyde hy. Ick antwoordde, wt Losane. Hy vraechde my wat ick daer dede. Ick seyde, dat ick daer studeerde in den woorde Gods. Wat leeringhe seyde hy, onderhoudense te Losane? Des goddelicken woorts, seyde ick. Hoe weet ghy doch, seyde hy, dattet het woort Gods is, dat sy daer onderhouden? Want ick nu langhe tijt, seyde ick, in die stadt ghestudeert hebbe, ende oock de predikinghe ghehoort, diemen daer alle daghe doet: ick en hebbe daer anders niet ghesien ende ghehoort dan het suyver woort Gods prediken, ende so geloove ickt: want de heylighe Gheest gheeft mijnder herten daer getuygheniss af, ende versekert my dat, so dat icker gheensins aen twijfelen kan ofte mach. Wilt ghy dan, seyde hy, haer wet ontfangen, ende daer na leven? Ja, seyde ick, want het dat warachtighe woort Gods is. Ghelooft ghy, seyde hy, dat het lichaem Jesu Christi in het Sacrament des Altaers is? Neen, seyde ick, want dat strijdt teghen den Artikel onses gheloofs, daer wy in ghelooven ende belijden, dat hy sidt ter rechter hant Gods des Vaders, ende, dat hy van daer niet eer komen en sal, voor den grooten ende heerlicken dach des oordeels. Ick belijde wel, dat zijn godheyt over de gantsche weerelt verspreyt is. Maer op dat ghy oock niet meynen en soudt, dat

Waer wt dat men weet dattet Gods woort is.

Van tlichaem Christi

ick

ick het heylich Sacrament loochende, dat van Jesu Christo inghestelt M. D.liij.
is, so gheloove ende belijde ick het Sacrament des heylighen Avent- Het Sacrament des Aventmaels.
maels, in welcke ick het lichaem Jesu Christi ete ende zijn bloet drincke, niet op de plompe ende grove maniere des vleesches, als de Capernaiten ende de Papisten meynen: maer ick segghe, als ick het broot neme, ende den wijn drincke, dan ete ick warachtichlick het lichaem Jesu Christi, ende ick drincke zijn bloet: ende dat door den gheloove, ende in den gheest. De Procureur Fiscael, een gheleert man, als ick verstont, Clipterius gheheeten, die aldernaest den Officiael sat, seyde: Ghy segt, dat ghy in het Aventmael als ghy broot ende wijn neemt, dat ghy dan oock het lichaem ende bloet Christi ontfanckt. Ja, seyde ick, gheestelyckerwys ende niet vleeschelickerwys. Want hoe wel dat Christus nu in den hemel is, daer ick hem door den gheloove soecke: nochtans door de kracht zijns gheests, die verre ende verscheydene dinghen by een voecht, Collos. 3.
werden onse sielen ghevoedt, onderhouden, ende vermaeckt wonderlickerwys, dwelck niet menschelick verstant niet en kan begrepen werden: ende maeckt op sulcken maniere, dat wy zijns lijfs ledematen zijn, been van synen ghebeenten, ende vleesch van synen vleesche.

Ghelooft ghy oock, seyde hy, datter een Vagheviier is, daer de sielen Vagheviier.
ghereynicht worden, voor den welcken wy bidden moeten? Ick gheloove, seyde ick, dat wy door het bloet Jesu Christi ghereynicht worden, waer door dat alle onse sonden afghewasschen worden: want daerom ist wtghestort. Ick en gheloove ofte en houde oock anders gheen reyninge der sonden. Want de Schrifture, die stelt ons twee weghen voor, den eenen wech des gheloofs ten eewighen leven: den anderen des ongheloofs, door welcke alle ongheloovighe, die in Christum niet en gheloven, tot den eewigen doot gheleydt worden. Want daer staet ghescreven, Die in den soon Gods gelooft, die heeft het eewich leven: maer die Joan. 6. d.
in den soon Gods niet en gelooft, die is nu verdoemt, ende de gramschap ende 3. b.
Gods blijft op hem. Daerom en salmen voor den dooden gheensins bidden, want zijn sy int Paradijs: so is het ghebet te vergheefs, ende gantschelick onnut voor hen, die nu ghevoelen de vrucht des doots ende des lijdens Jesu Christi, ende aller beloften, die in den Evangelio voorgestelt zijn. Maer zijnse verdoemt: so en mach het ghebet haer niet baten, want sy van God inder eewicheyt vervloeckt zijn.

Ghelooft ghy niet, seyde hy, datmen den Priester biechten moet? Ick Biechten.
gheloove, seyde ick, datmen alleen God sal biechten, ghelijck als David in veel plaetsen spreect, ende sonderlinghe in den xxxij. Psalm: segghende: Doe spack ick, ick sal mijn overtredinge den Heere teghen my belijden, ende ghy hebt de boosheyt mijnder sonden quijtghescholden. Dit is een warachtighe biechte, welcke terstont de absolucie, ende de quijtscheldinghe der sonden om niets volcht. So en ghelooft ghy dan niet, seyde hy, datmen den Priesters biechten sal? Geensins, seyde ick: want dat strijdt gantschlick teghen het woort Gods, daer wy gheleert worden, dat wy God alleen onse sonden belijden moeten, ghelijck David bethoont in den Li. Psalm, Ick hebbe u alleen ghesondicht ende voor u boosheyt ghedaen.

Wat ghevoelt ghy, seyde hy, van de Ceremonien der kercken, als van klocken ende ander inghestelde dinghen? Want wy, seyde ick, met desen vleesche bekleedt zijnde, de goddelicke dinghen niet en konnen begrijpē, Christelicke
So duncket my dat wy dusdanighen behulpinghe noodich hebben, om Ceremonien

onse

M.D.liij. onse kranckheyt tē ondersetten. So moetmē in de gemeynte onses Heeren seker ceremonien onderhouden, in een plaetse vergaderen om het woort Gods te hooren, ende om de Sacramenten van den Heere inghestelt, wt te deylen ende te onderhouden: welcke ceremonien ick seer prijse. Maer die van den Paus in der kercken opgebracht zijn, die verwerpe ick gantschlick, als die schadelick, ende buyten den woorde Gods ingheset zijn, daer door de menschen van aller goduruchticheyt ende van den warachtighen godsdienst afghekeert worden.

Papistische ceremonien.

Doe seyde hy: Gheloost ghy datmen de maghet Maria bidden mach, ende oock de andere heylighen die in den hemel zijn: ende dat sy ons voorsprakers ende Patroonen zijn? Ick gelooue, seyde ick, datter anders geen Patroon en is, die voor ons by den Vader bidt, dan Jesus Christus: van welcke wy seker ende ghewisse beloften hebben, dat in synen naem onse gebeden van God den Vader verhoort sullen worden. Hy is oock alleē de Middelaer tusschen ons ende God, ghelijck als de Apostel seyt: ende daer is oock gheen ander. Maer aengaende de Maghet Maria: so gelooue ick datse onder alle andere vrouwen seer salich is, om datse gheloost heeft, ende Jesum Christum in haer lichaem ghedraghen heeft, maeght wesende eer sy hem baerde, ende na dat sy hem ghebaert heeft: ende dat haer ghelooue ende leuen weerdich is na te volgen. Maer datmen God alleen, oock na haer exempel, aenroepen ende bidden sal: ghelijck als sy ons in haer loffangk vermaent. Tselfde dunckt my oock van den Heylighen: welcke ick salich achte, ende datmen haer voetstappen na volghen sal, ende God prijsen, dat hy haer met sodanighen weldaden ende gauen beghift ende verciert heeft. Maer men sal my gheensins daer toe brenghen, dat ick haer sal aenroepen ofte aenbidden, want sy self en begheeren sulcken eere niet.

De doode heyligen aen bidden.

Joan. 14. b

1. Timo. 2. a.

Als ick nu merckte dat het ghene, dat ick seyde, van den Notario niet gheschreuen en wart, ende dat de plaetsen der Schriften, die ick by brachte, int schrijuen achterghelaten worden: so hebbe ick den Officiael daer van vermaent, ende hebbe van hem papier ende inckt begheert, om mijn belijdenisse te schrijuen, ende wt sekere ghetuygenissen der Schrifturen mijn ghelooue te bewijsen, ende te bethoonē dat mijn belijdenisse gantschelick met de waerheyt des godlicken woorts ouer een koemt. Als hy my dat toegheseyt hadde, ende my beloefde des anderen daechs papier ende inckt te beschickē, heeft hy beuolen dat ick mijn belijdenisse soude onderteeckenen, ende vanden karcker waerder ende den Onderamptman in den karcker ghebracht soude worden: daer ick mynen God door Jesum Christum synen soon ghedanckt hebbe, dat hy my door de kracht zijns gheests versterckt hadde om voor de vyanden synen heylighen naem te moghen belijden. Ende hebbe hem ghebeden, dat hy my in des selfdens geloofs belijdenisse totten eynde toe stantuastelick woude bewaren. Na dit ghebet, hoe wel dat ick in een duyster ende grouwelicke plaetse was, daer ick nauwelick mynen adem verhalen konde: so ben ick nochtans door de kracht des gheest also verhuecht ende versterckt, ende hebbe sodanighen troost ende blijschap ontfanghen, die alle mijn droefheyt, benautheyt ende verdriet ouerwonnen ende verslonden heeft.

Des anderen daechs, welcke Maendaech was, den tweeden dach in Meye, heeft my de karckerwaerder ter achter een in een ander plaetse gheleydt, daer ick wat meer licht om te schrijuen mocht hebben, ende heeft my een half blat pampiers ghegheuen om mijn belijdenisse te schrijuen.

Dwelck

Dwelck ick ghedaen hebbe aenroepende den Heere, dat hy my woude stueren ende regieren om mijn belijdenisse te rechte te schrijuen. Des anderen daechs is de karckerwaerder dickwils tot my ghekomen, seer dringhende, dat ick het gheschrifte terstont maken soude. Daer ick op antwoordde, dat ickt niet konde doen, om dat ick so veel lichts niet en hadde om te schrijuen. M.D.Liij.

Maer omtrent twee vren na den middach heeft my de onder Amptman ghebracht in een groote Sale, daer de Officiael ende Cortreius de Rechter, ende andere veel van grooter aensien vergadert waren: oock Aduocaten, Burghers, Koopluyden en veel ander menschen: noch oock veel Moniken, Jacopinen, Graumoniken ende dierghelijcke ander valsche Propheten, die het teecken des Beests op het hooft ende ouer het gantsche lijf draghen.

Doe vraechde my de Officiael, oft ick op mijn voorgaende sentencie ende gheuoelen noch woude blijuen. Aenghesien, seyde ick, dat ick niet anders dan het louter woort Gods beleden en hebbe, so wil ick dat in al der manieren voorstaen ende beschermen, daer by blijuen, by leuen ende by steruen. Hebt ghy v belijdenisse ghescreuen, seyde hy, ende volmaeckt? Ick antwoordde: Eensdeels hebbe ickse alleen ghescreuen: Maer ick bidde v, dat ick met uwen orlof de selfde mach volmaecken, ende dat my de karckerwaerder daer toe papier gheue. Leestet, seyde hy, dat ghy ghescreuen hebt. Doe began ick met luyder stemmen te lesen. Welck alst ghedaen was, heeft de Officiael my gheuraecht, oft ick het ghene, dat ick gescreuen hadde, voorstaen ende beschermen woude. Ick seyde, Ja, oock totter doot toe, want het is het puere ende louter woort Gods, ende als hy my namaels beual, dat ick mijn belijdenisse onderteec kenen soude, so hebbe ick dat vlijtich ende ghewillich ghedaen. Doe seyde hy: Hier zijn Doctoren die v wel anders, dan v gheuoelen ende belijdenisse is, bethoonen sullen.

Laetse beghinnen, seyde ick: want ick ben bereyt om te antwoorden. Doe quam daer eenen Monick, welcken de andere met eerlicker woorden, mijn heer den Doctoor noemdē, Dese began met my aldus te spreken: Tza, mijn vrient, seyde hy, ghy secht in uwe belijdenisse, dat de Paus niet en is het hooft der gemeynten: maer ick sal v wel anders bewijsen. De Paus is de nauolger van S. Peter: so is hy dan het hooft der kercken. Ick loochene eerst, seyde ick, v voorste reden, namelick, dat de Paus een nauolgher van Sinte Peter is. Ick salt v bewijsen, seyde hy. De Paus bewaert Sinte Peters plaetse: so is hy dan zijn nauolgher. Ick loochene, seyde ick, dat beyde te samen: want de Paus en verkondicht het woort Gods niet, als Sinte Peter gedaen heeft. Maer wie Sinte Peter nauolghen wil, die moet hem daer in volghen, dat hy oock het woort Gods predike, ende de schapen ons Heeren Jesu Christi voede: dwelck de Paus niet en doet, als ick v in mijnder belijdenisse bethoone. De Paus.

Daer en bouen, al ware de Paus, ghelijck een warachtich Leeraer der woorden Gods, ende een Herder der gemeynten, en also een nauolgher der voetstappen Sint Petri: noch en ware hy het hooft der ghemeynten Christi Jesu niet, maer alleen een ledemaet, ofte Diender ende Apostel. So en isser dan gheen ander hooft der ghemeynten, noch ick en bekenne oock gheen ander, dan alleen den Heere Jesum Christum, sonder eenich Stadthouder ofte aenuolgher, Want Sinte Pauwels stelt het hooft der kercken.

M.D.liij. hem alleen het hooft der Enghelen ende der menschen. Doe seyde de Monick: Ick weet wel dat Sinte Pauwels Christum het hooft der gantscher kercken noemt: maer nochtans zijn Stathouder die zijn plaet se bewaert, is hier opter aerden ghestelt. Gheensins, seyde ick. Want na dien dat hy door zijn moghentheyt ende goddelicke kracht alle dinck veruult, ende door synen gheest de kercke regiert. Daer hy aldus tegenwoordich is, daer en mach gheen Stadthouder zijn. Ick wil v bethoonē, seyde de Monick, hoe wel dat Christus een Koninc is ouer gantsch hemelrijck ende aertrijck, dat hy nochtans veel Stadthouders hier opter aerden heeft, Koningen ende Princen, die hy wil dat ouer zijn volck sullen zijn. Het is een ander dinck, seyde ick, in Burgherlicke saken, eñ in gheestelicke saken. Want in Burgerlicke ende menschelicke handelinghen, daer wil hy Koninghen ende Princen hebben, die daer de ouer hant hebben sullen om eendrachticheyt onder den menschē te behouden. Maer inder kercken ende den rijcke Christi, dwelck gheestelick is, daer en behoeftmen sulcken heerschappie ende regieringhe niet. Doe bracht hy my ander ghelijckenissen by, die ick (als die licht ende verachtelick waren) hier voorby gaen wil.

Als nv de ander gheschoren koppen saghen, dat desen grooten Doctoor, in deser disputacien aldus van my ouerwonnen was: so hebbense somwijlen twee ende twee ghelijck, teghen my gheroepen, op datse my met haer misvaer mochten verpochen. Onder desen was een Minderbroer, Doctoor Cumbanus gheheeten, die my aldus aengekomen heeft: Ghy seght, seyde hy, dat Sint Peter het hooft der kerckē niet geweest en is. Dat is waer, seyde ick. Ick sal wel anders bewijsen, seyde hy.

Plompheyt des doctoors. Onse Heer seght tot Petro: Ghy zijt Simō de soon Jone, ghy sult Cephas ghenaemt worden, ende Cephas beduyt een hooft. Van waer hebt ghy doch, seyde ick, dese beduydenisse? Joannes die legghet in het eerste Capittel zijns Euangeliums wel anders wt, ende schrijft aldus: Ghy sult Cephas genaemt worden, dwelck beduyt, Petrus. Doenam Vilardus de Rechter een nieuwe Testament in zijn hant om te besien oft de wtlegghinghe also was, gelijck ick geseyt hadde: dwelck hy gantschlick also beuant. So heeft de Monick met grooter schaemte zijn hooft neder gheslaghen ende ghesweghen.

Doe heeft de Jacopijn ofte prediker Monick zijn achterghelaten disputacie wederom aenghenomen op dese maniere: Ghy seght, seyde hy, in

Den vrijen wille. v belijdenisse, dat de mensche gheen vrije verkiesinghe en heeft: ick sal wel anders bewijsen. Want also isser in den Euangelio ghescreuen, datter een mensche afghinck van Hierusalem tot Jericho ende is onder

Luce, 10. f. den moorders ghevallen, van welcken hy berooft ende ghewont is, ende half doot ghelaten. Thomas Aquinas die lecht dese parabel wt op den vrijen wille welcke hy seyt, dat eensdeels gekranct is, maer niet gantschlick verdoruen ende te niete ghedaen, dat de mensche gheen kracht meer hebben en soude. Dese wtlegghinghe en late ick geensins toe, seyde ick. Wat, seyde hy, zijt ghy dan geleerder dan S. Thomas? Ick antwoorde ende seyde, ick en vermete my so veel niet, dat ick my seluen gheleerder soude achten. Maer ick loochene datmen dese parabel ofte gelijckenisse also behoort wt te legghen: maer dat ons onse Heere Christus met dat exempel heeft willen voor ooghen stellen de liefde die wy ouer onsen naesten moeten hebben ende bewijsen. Maer in de vrije wille oft verkiesinghe, hebben wy alle onse kracht ende macht verloren, ghelijck als

als ick in mijn belijdenisse bewesen hebbe. Want wy zijn gantsch doot: ende niet in een deel alleen, ghelijck als oock Paulus seght. Doen wy, nv eenich goet, dat sullen wy ons seluen niet toerekenen maer Gode die in ons door sijnē gheest werckt, die oock, als de selfde Apostel betuycht, in ons doet, dat wijt willen, ende dat wijt volbrenghen. Ist dan God, die sulcken wille ende kracht in ons werckt ende volbrengt: so en behooren wy sulcks met gheenen rechte ons seluen eenichsins toe te rekenen.

Ghy seght, seyde hy, in v belijdenisse, dat wy alleen door den ghelooue gerechtueerdicht worden. Ja, seyde ick. Maer ick sal bewijsen seyde hy, dat wy door de wercken gherechtueerdicht worden. Wy verdienen door de wercken, so werden wy dan daer door gherechtich. Ick loochene de voorste redene, seyde ick. Ick salse bewysen, seyde hy: Paulus seght int laetste Capittel des briefs totten Hebreen, Weldadicheyt ende mededeylingen wilt niet vergheten: want met sulckē offer wort God behaecht. Hoort ghy wel, seyde hy, behaecht beduydt daer verdient: so verdienen wy dan door onse wercken. Ick loochene, seyde ick, datment also daer leest, willen wy anders de rechte ende warachtighe ouersettinghe volghen. De Officiael ende de ander Moniken seyde, seght ghy dan self, hoemen die plaetse behoort te lesen. Willen wy volgen, seyde ick, de eygentlicke sprake ende den sin des Apostels, so salmen aldus moeten lesen: In sulcken offerhande heeft God een welbehaghen, ofte, dusdanighen offer is God behaechlick ende aenghenaem. Rechtueerdich door den ghelooue.

Doen besach Wilard de Rechter des Minderbroers nieuwe Testament, ende hy beuant dattet sulcks was als ick seyde. Doe waren die valsche Propheten seer beroert, eñ so seer beschaemt, datse niet meer en konden noch en derfden spreken, hoe wel datse anders onbeschaemt ende stout ghenoech zijn. De Moniks beschaemt.

Maer ick mach v metter waerheyt wel segghen, broeders, dat ick, doe ick met dese vertwijfelde menschen disputeerde, so vrij, sterck ende moedich was, dat ick op alle het ghene dat my voorghelevt wart, saechtmoedelick ende lieflick altijt antwoorde gaf: maer sy waren gantsch verslaghen ende verbaest. De sommighe lieten het hooft hanghen, de andere beten op haer tanden, ghelijck ick lichtelick mercken mocht. Besonder waren de grau Moniken in deser disputaciē seer beschaemt, dwelck haer wt der herten wee dede.

Van desen braechde my een, wat ick van de biechte ghevoelde. Daer ick op antwoordde, datmen alleen God behoorde te biechten. Ende de plaetsen die hy bybrachte om de oorbiechte te versterckeu, als daer is by Jacobum den Apostel, datmen die niet en behoorde daeruan te verstaen, of beduyden: maer veel meer van de broederlicke vereeninghe: so hebben die arme menschen ghesweghen. Van de biechte.

Doe seyde de Officiael, Ick mercke wel, mijn vrient, het ghene dat dese tot uwer vermaninghe by brenghen: maer ghy blijft altijdt hardtneckelick op uwe dwalinghe, daerom denckt eens hoe dat v saken nv staen. Ghy merckt doch wel, seyde ick, dat haer Argumenten, redenen, ende bewijsinghe, die sy by brenghen, my gheensins straffen ofte ouerwinnen moghen in het ghene, dat ick beleden ende bekent hebbe: noch sy en konnen niet wederlegghen het ghene dat ick wt den woorde Gods voortgebracht hebbe. So en ben ick dan niet hartneckich, noch in gheen dwalinghe: ick en brenghe oock niet voort, dan het louter

M.D.Liij. woort Gods, dwelck ick oock totten laetsten adem mijns leuens bereyt ben te beschermen.

Doe beual hy datmen my wederom in mynen karcker leyden soude, daer ick gheweest ben totten nauolghenden Dingxdach, welcke was den thienden dach in Meye, den Heere biddenden dat hy my met de kracht zijns Gheests woude versterckē tot bescherminge zijnder saken.

Ende want my in de laetste disputacie niet opgeworpen en was van het Sacrament des Auentmaels, so hebbe ick my bereyt om te verantwoorden het ghene dat ick in mijn belijdenisse daer van gheschreuen hadde: waer in dat de alder ghenadichste God mijn hope ende begheerte ghenoech voldaen heeft.

Des Dingxdachs den thienden dach in Meye, omtrent seuen vren, heeft my de doorwaerder gheroepen, om totten Officiael te leyden, met wien dat oock de Officiael Primatius was, de ouerste onder de vyanden Jesu Christi, een hart vyant, ende oock Clepierius de Procureur, met etlicke andere Dienaers des Antichrists, ende beschermers der goddeloser saken ende secten. Onder den welcken oock een Jacopijn ofte prediker Monick Doctoor was, die in onse disputacien gheweest hadde: maer hy en hadde met my noyt ghesproken. Als ick nv by dese ghebracht was, seyde de Officiael: Mijn vrient, wilt ghy noch op v meyninghe ende belijdenisse blijuen, die ghy ghedaen hebt? Ja, seyde ick, want die hebbe ick wt den woorde Gods ghedaen, daer ick voor bereyt ben te leuen ende te steruen.

Het lichaem Christi. Doe seyde de Prediker Monick, Ghelooft ghy oock dat het lichaem Christi, lichamelickerwys ende ghelijck op een seker plaetse, in t Sacrament besloten is? Neen, seyde ick: want het woort Gods leert ons, dat hy in den Hemel is, ende dat hy daer so langhe sal blijuen, tot dat hy wederkomen sal om te oordeelen de leuendighe ende de dooden. Ende dat is een Artikel van onsen ghelooue, daer wy belijden, dat hy in den Hemel gheklommen is, ende sidt aen der rechteren hant des Almachtigen Gods. Daerom is Christus in den Hemel, na zijn menschept, en moet aldaer wesen, tot dat alle dinghen herstelt worden, als Petrus seyt, so en behoortmen hem int Sacrament niet te soecken, als in een plaetse hier opter aerden besloten.

Acto. 4. d. 21.

Christus lichaem is int broot niet. Jesus Christus, seyde hy, nemende het broot, heeft ghesept: Dat is mijn lichaem: so is zijn lichaem dan int broot. Ten is also niet, seyde ick, want Christus en woude niet segghen, dat het broot dat hy zijn discipelen gaf, zijn lichaem was: maer alleen een teecken daer van. Want dat woordeken (is) en wort daer niet ghenomen voor wesentlick ende natuerlick zijn: maer het beduydt, Het beteeckent: ghelijck de Schriftuere dickwils spreeckt, daer het teecken den naem draecht, van het ghene datter mede beteeckent wort: ghelijck de HEERE in het eerste boeck Moses noemt de besnijdenisse zijn verbondt te zijn: Nochtans en was de Besnijdenisse het verbondt niet, maer het was een teecken ofte seghel des verbondts, ghelijck als het in den boeck ghenoemt wort: ende van Paulo wort het eenen seghel van Abrahams gherechticheyt ghenoemt. So oock van het Lam isser in Exodo gheschreuen, dat het is, het Pascha, dat is, den doorganck des Heeren. Nochtans en was het Lam den doorganck niet: maer het hadde de bedupdenisse des dincks datter gheschiet was, namelick, der heerlicker verlossinghe, daer God zijn volck mede wt Egyptē leydde. So wort dat woordeken

Gene. 17. b.

Roma. 4. b.

Exodi. 12. b.

(is

(is) in dese twee plaetsen voor het beduydt ghenomen: dwelck also ge- M.D. Liij.
schiet, sonderlinghe alsmen van Sacramenten spreeckt.

Doe seyde de Monick: Daer is een groot onderscheypt tusschẽ de Sa-
cramenten des ouden Testaments, ẽ des nieuwen Testaments. Want
de Sacramenten des Ouden Testaments en gauen gheen ghenade ge-
lijck de ghene doen, die in het nieuwe ingheſtelt zijn. Daer op seyde ick, Of de Sa-
dat noch des nieuwen noch des ouden Testaments Sacramenten ghe- cramenten
nade gheuen: maer sy bewijsen alleen, dat ons de genade van Jesu Chri ghenade ghe-
sto ghegheuen wort. Want de Diender die deylt ons alleen de Sacra- ven.
menten wt: maer Jesus Christus gheeft ons de ghenade door de kracht
zijns Gheests: ende hy maeckt ons deelachtich der dinghen, die ons be-
loeft worden ende in de Sacramenten beduydt ẽ verseghelt zijn. Heb-
ben dan, seyde hy, de Vaders des ouden Testaments der selfder beloften
ende der selfder ghenaden deelachtich gheweest, die wy huydensdaechs
deelachtich worden? Ja ghewisselick, seyde ick. Want Paulus schrijft 1.Cor.10.K.
den Corinthen, dat de Vaders des ouden Testaments met ons de selfde
gheestelicke spijse ghegeten, ende den selfden gheestelicken dranck ghe-
droncken hebben: waer wt dat volcht, dat sy de selfde ghenade, ende de
selfde beloftenissen des gherechticheyts ende des leuens, met ons ghe-
meyn ghehadt hebben, door den ghelooue, daer door sy Christum, (die
haer beloeft was, ende met de stomme teeckenen voorghebeeldt was)
verwachtende waren. Jesus Christus, seyde de Monick, spreeckt in het
Euangelie Joannis also: Uwe Vaders hebben in de woestyne Manna
ghegheten, ende zijn ghestoruen. So en zijnse dan der selfder ghenaden
met ons niet deelachtich gheweest. Ick antwoordde: Jesus Christus
spreeckt op die plaetse van den ghenen die het Manna door den ghelooue
niet ontfanghen hebben, dwelck een ghedenckteecken ende Sacrament
was, des leuendighen broots, dat hy van den Hemel af gheuende was:
maer hy en spreeckt van den ghenen niet, die dese spijse met ghelooue ont-
finghen, ghelijck als Moses, Aaron, Josue, Caleb, ende andere godvree-
sende menschen ghedaen hebben, die onder dusdanighen figueren ende
schaduwen des ouden Testaments den toekomenden Christum als van
verre aensaghen. Want van Abraham seyt de Heere int Euangelie Jo-
annis, dat hy synen dach ghesien heeft, ende is verblijt gheweest. Ende
Abraham heeft Jesum Christum gesien, niet met lichamelicker oogen:
maer met de ooghen des ghelooфs. Doe was mijn heer de Doctor seer
beroert, ende so betuettert, dat hy gantschlick niet en wist wat hy dede,
of waer hy hem keeren soude. Ende so dickwils als ick zijn Argument
te neder gheleydt hadde, so socht hy altijt een wtvlucht, op dat hy niet
gheheelick en soude schijnen verwonnen te zijn. Dickmaels sprack hy
my met dese woorden aen: Hoort, mijn vrient, en stellet so heet niet aen,
oft, en roept so niet, beyt wat, beyt. Ick sal bewijsen seyde hy, dat de men-
schen des ouden Testaments der selfder genaden met ons, niet deelach-
tich zijn gheweest. Want Paulus segt. De Wet werckt gramschap: ẽ Roma.4.c.
op een ander plaetse, Wie dat onder de Wet zijn, die zijn onder dẽ vloeck. Gala.3.b.
Zijnse dan onder de gramschap ende vloeck, so volcht daer wel wt, dat- Deute.27.b.
se dan der selfder ghenaden, die wy hebben, niet deelachtich en zijn ghe-
weest. Paulus, seyde ick, bewijst in dese plaetsen, dat de wet ons niet en De wet en
kan rechtueerdich maken, om datse niemant en kan volbrenghen: ẽ alle kã niet recht-
die daer door voor God willen gerechtich zijn, dat die vallẽ in den vloeck veerdich ma-
ende gramschap Gods. Maer datmen tot Christum moet vlieden, die ken.

M.D.liij. de selfde in alles volbracht heeft: ende dat door den gheloove in hem,
ons de gherechticheyt ghegheuen wort, die voor God bestaen kan, ende
in het gherichte Gods ghenoechsaem is. So werckt dan de Wet gram=
schap, ende verdoemt ons al tsamen, niet wt haer natuere, welcke tot het
leuen ende salicheyt ghegheuen is: maer door onse schult, om dat wy se
niet en konden volbrenghen. Ende wy sien dat de Vaders des ouden
Testaments de gherechticheyt niet in de Wet ghesocht en hebben: maer
in Christo Jesu die des Wets eynde is, daer sy in gelooft hebben. Doe
seyde de Monick: Paulus totten Romeynen int seuende Capittel, be=
thoont dat in het oude Testament niet anders dan gramschap ende drey
ghinghe gheweest is: maer dat ons int nieuwe ghenade ende barmher=
ticheyt voorghestelt wort, als hy also secht: Ick ellendich mensche, wie
sal my verlossen van den lichame deses doots? De ghenade Gods door
Jesum Christum. Paulus, seyde ick, en spreeckt in die plaetse niet van
het oude ende nieuwe Testament: maer van den stryt des vleeschs ende
des gheests, daer de mensche in is, die door den gheest herboren is. De=
sen stryt, daer het vleesch den gheest beuecht, thoont de Apostel in hem
seluen. Daer en bouen in de boecken die wel ouergheset zijn wt der
Den rechtẽ Text. Griekscher talen, en leestmen niet, de ghenade Gods: maer, ick dancke
God door Jesum Christum.

Dewyle dat ick aldus met desen Monick disputeerde, so wart de Of
ficiael Primatius dul van gramschap, ende hy noemde my dicwils met
grooter gheroep ende misbaer een Ketter. Als hy nv sach dat myn hee=
re den Doctor synen mont ghesloten was, ende dat hy my niet en konde
antwoorden, riep hy teghen my ende seyde: Ghy boose ketter, loochent
ghy het heylighe Sacrament? Gheensins, seyde ick: maer ick ghelooue
eñ bekennet ghelijckt van Christo ingestelt, ende zijn Apostelen wtge=
deylt is. Ghy loochent, seyde hy, dat het lichaem Jesu Christi in het
Sacrament is, ende noemt het Sacrament, Broot. De Schriftuere, sey
de ick, vermaent ons dat wy Christus lichaem in den Hemel sullen soec
Collos.3.a.1. ken, ende inden eersten Paulus totten Colosseren iij. Ist dat ghy met
Christo verresen zijt, so soecket dat daer bouen is, daer Christus is sit=
tende ter rechteren hant Gods. Maer dat ick segge dat het Sacrament
het lichaem Christi niet en is, maer broot dat zijn eygen natuere houdt,
dat selfde doet oock Paulus inden eersten brief totten Corinth. xi. Cap.
want vier of vijfmael noemt hy het Sacramẽt des Auentmaels, broot.
Doe seyde de Monick: Jesus Christus noemt hem seluen het broot des
leuẽs: Eñ de Officiael Primatius seyde, Ghy boose ketter, Jesus Chri
stus seyt dat hy een wijngaert is, ende de dore, daer hy ymmers figuer=
lick ende by ghelijckenissen spreeckt: maer de woorden des Sacramẽts
en zijn also niet te verstaen. Dese ghetuyghenissen seyde ick, die ghy by
brengt, die zijn my meer behulpich dan v.

Wel aen ghy booswicht, seyde de Officiael Primatius, segt ghy dan
dat het broot des Auentmaels, eñ het ghene dat wy daghelicks int eten
ghebruycken, een dinck is, ende datter gheen onderscheyt in en is? Ick
antwoordde, in der natuere ofte in de substancie en isser gheen onder=
scheyt: maer int ghebruyck ende in de handelinge isser groot onderscheyt.
Want het broot des Auentmaels, hoe wel dattet van eender natueren
Het broodt des Auentmaels. is, met het ghene, dat wy daghelicks eten, so ist nochtans anders int ge=
bruyck alst tot een Sacrament wtghedeylt wort, ende tot versegheling=
ghe der beloften des gheestelicken ende eewighen leuens ghegheuen
wort.

woort. Doe sprack hy met gramschap: Gaet henen, ghy boose ketter, ghy sult met vuer verbrant worden, ende voor den Duyuel varen. Worde ick, seyde ick doe, voor de bescherminghe des goddelicken woorts verbrant, so en sal ick daerom niet voor den Duyuel varen. Ghy oordeelt nv, ende stellet alle dinghen na uwen wille ende meyninghe: maer siet wel toe, wat ghy doet. Want daer is een opperste Rechter, die onse sake gherechtelick ende sonder wtnemen der persoonen sal oordeelen. Hy sal den onschuldighen gherechtich oordeelen, om dat sy zijn saken ende zijn waerheyt voorghestaen hebben: den quaden ende boosen, die nv ongoddelick zijn woort veruolghen, dien sal hy verdoemen. Doe began hy te roepen als of hy dul ende rasende gheweest hadde, Wech met den booswicht, worpt hem in den karcker. Maer ick seyde tot Bnatherio den Officiael: Ick bidde v heere, dat ick door uwen orlof mijn belijdenisse mach volschrijuen. Maer hy ende de Monick ende de ander Officiael beualen dat ick tot mijn plaetse weder keeren soude. So ben ick van hen ghegaen met grooter weemoedicheyt ende droefheyt: welcke ick daerom hadde, om dat ick mijn gheloone niet ghenoech bewijsen ende verklaren en mochte. M. D. liij.

Maer als ick weder ghekomen was in mijn plaetse, hebbe ick God beghinnen aen te roepen, ende te ouerdencken die victorie, die ick van dese goddeloose menschen, des Antichrists Dienders, ende de vyanden des waerheyts ghewonnen hadde, de welcke ick met den woorde Gods gantschlick versleghen hadde. Doe bracht my de heylige gheest in mijn ghepeyns het ghene dat Christus Jesus den ghenen beloeft heeft, die om zijn sake te beschermen, voor zijn vyanden souden moeten komen. Ghy sult, seyt de Heere, voor Koningen, Vorsten, ende Rechters ghebracht worden haer tot ghetuyghenisse. Maer ick sal v dan gheuen eenen mont, ende sodanighen wijsheyt, welcke sy niet en sullen konnen wederstaen. O groote vertroostinghe ende blijschap, die ick mijn alderliefste broeders, ontfanghen hebbe, als ick aenmerckte dat dese beloftenisse Christi in my volbracht was: ende dattet woort Gods de ouerhandt ghekreghen hadde teghen den Sathan, den Antechrist, ende zijn Dienaers. Marc. 13, b. 9

Ick hebbe wel te voren groote vertroostinghen des gheests Gods ontfanghen, na dat my de Heere tot de kennisse zijns woorts gheroepen heeft, ende insonderheyt doe ick in de kercke Gods ende in de heylighe ghemeynte ende vergaderinghe der gheloouigen woonde: maer de minste vertroostinghe ende blijschap, die ick te voren in dese myne banden ontfanghen hebbe, ende noch ontfange, gaen alle genuechte ende blijschap te bouen die ick opt binnen mijn gantsch leuen ghehadt hebbe. Want nv brengt my de heylighe gheest in den sin die [illegible]liefelicke beloften die den ghenen ghegheuen zijn, die om synen naem lijden. Ja hy verhuecht my met den smaeck der Hemelscher blijschappen. Ghy zijt gheluckich ende salich, seyt hy, in dese duystere ende onreyne plaetse, hoe wel dat ghy van de gantsche weerelt, als ellendich ende onsalich verworpen, ende als eenen gruwel veracht wordet, nerghens anders om, dan om dat ghy mynen naem belijdet. Ghy light nv in benautheyt, suchten ende verdriet: maer het is tijdt dat ghy eenen moedt grijpt, ende in God, die v sulcken heerlicken beroep beschickt heeft, verblijdt: ende eenen ghelucklighen wtganck deses strijdts, ende eenen heerlicken loon der victorien verwacht ende voor ooghen stelt, Wort ghy in deser tijt met grooter

M.D.Liij.

ter schande eñ oneere tot lijden ghebracht:so zijt ghy wel een salich mensche, die voor God eñ zijn Enghelen, allen Koninghen ende Keysers deses weerelts in eere ende heerlickheyt te bouen gaet. Want indē eersten wort ghy also het beelde des soōs Gods gelijck, op dat ghy zijns onsterffelickheyts ende heerlickheyts deelachtich wort. Daer en bouen so rust

Roma.8.

in v de Geest der glorien seer eerlick: welcke so machtich ende kostelick is, dat alle des weerelts vercierselen, ghenoechte ende blijschap, by zijn vertroostinghe ende vruechde gheleken, als stof verdwijnen. Summa ghy zijt nv in de schole ende int tuchthuys des soons Gods, daer de Hemelsche Vader alle de rijckdommen ende schatten der ghenaden, de wonderlicke secreten zijns wijsheyts, ende zijn diepe verborghen oordeelen, wtlecht ende leert: in welcke schole alle de Propheten, Apostelen, ende Martelaren ghelegen hebben, ende ongheluck verdriet ende schande geleden, ende ghelijck met vuer in eenen ouen beproeft ende ondersocht zijn, eer datse mochten krijgen de kroone des onsterffelickheyts, die daer bereyt is den ghenen, die de sake Christi, ende zijn eere ter doot toe voorstaen ende beschermē. Dit is de lesse mijn alderliefste broeders, daer ons de heylighe Gheest, de alderbeste Leeraer der kinderē Gods, ende de alder vriendelickste vertrooster der ghenen, die in benautheyt zijn, daghelicks in dese onse ellendicheyt vertroost ende vermaent.

Des anderen daechs, welcke des Woonsdaechs was, den thiendē des Maents, wart ick ghebracht in een ander plaetse des karckers, die so duyster niet en was: daer oock een broeder ende medegheuangen om des Euangelischer waerheyts, lach, met welcken ick my seluen twee dagen lanck vertroost hebbe. In dese plaetse ben ick door de wonderlicke voorsichticheyt Gods ghebracht, want als ick daer was met desen broeder, zijn wy vermaent geweest om te appelleren van de ongerechticheyt des vonnis, in welcke zy ons ketters verklarē souden: dwelck my, noch oock

Raet om te appelleren met malcanderen ghesloten.

den anderen broeder die in de onderste gheuanckenis was, noyt in den sin gekomen soude hebben, hadde ons dien raet niet ghegeuen geweest. Daerom als ick des auonts in mijn oude gheuanckenisse weder ghebracht wart, so hebbe ickt den broeder die onder my lach beneden, door de heymelickheyt henen, aengheseyt.

Des nauolghenden Vrijdaechs, den derthienden dach des Maents, heeft my de voorwachter gheroepen om by den Officiael te brenghen, by den welcken niemant anders was dan de voorwachter ende noch een ander, die my vraechde, oft ick oock oyt in de stadt, Charitas gheheeten, gheweest hadde. Daer ick op seyde: Gheensins, ende ick en weet oock niet waer die stadt gheleghen is. Hebt ghy, seyde hy, met den ghenen niet gheweest, die Richardum met ghewelt ontnamen als hy gheuanghen tot het Parlament van Parijs gheleydt wart? Neen, seyde ick, noch ick en kenne of en hebbe Richard noyt anders ghesien, dan dat hy eens door Losane reysde: welcke my etlicke seyden dat hijt was. Eñ weet dat seker ende ghelooft my, dat ick daer niet by gheweest en hebbe, noch oock sulcken dinghen gheensins en prijse, want dat en is de maniere niet om het woort Gods, ofte zijns beschermers voor te staen ende te beschutten.

Wilt ghy dan, seyde hy, uwe dwalinghe ende voorghenomen opinien behoudē? Dat ick behoude seyde ick, ende voorsta, en is anders niet dan het woort Gods daer ick niet teghen en brenghe. Hoe weet ghy, seyde hy, dat het ghene dat ghy belijdt, het puere woort Gods is? Wantet sey

de ick

de ick, met de leeringhe der Propheten ende Apostelen, ende oock Christi Jesu selue ouer een koemt: eñ de heylighe gheest gheeft my daer van een ghewis ghetuyghenisse, also dat ick versekert ben. Ende ghy hebt oock heere self wel ghesien ende ghemerckt, dat mijn teghensprekers gheen redenen konnen oft moghen by brenghen, noch oock ouertuygen dat het ghene niet warachtich is, dat ick segghe. Want ghy hebt wel ghesien dat hy ouerwonnen was, die met my van het Sacrament eñ sommighe andere dinghen disputeerde. Ghy loochent, seyde hy, dat heylige Sacrament. Gheensins, seyde ick, maer ick gheuoele daer van also, ghelijck het van Christo den Heere inghestelt is: ende alst Augustinus op Joannem schrijuende, wt lecht. M.D.Liij. Sekerheyt of wy gods woort hebbē of niet.

Als ick sach dat de Officiael een ander kleedt aenghedaen hadde, dan hy plach te ghebruycken, ende om dat hijt my te voren oock geseyt hadde, so meynde ick dat hy nv het vonnis soude spreken, daer hy my een ketter in soude verklaren, ende dattet also met ons haest ghedaen soude zijn. So seyde ick tot hem: Doe wy door Lyons wouden reysen, zijn wy gheuanghen sonder eenich opsprake, daer wy teghen des Koninckx ghebot niet ghesept ofte ghedaen hadden. Ghy hebt ons van onsen ghelooue gheuraecht, wat wy van de gantsche Religie gheuoelden: wy hebben v wt den woorde Gods gheantwoort. Men laet een Turck ende Jode wel toe, dat hy redenen zijns gheloofs ende zijnder leeringhe gheeft, sonder eenich perijckel des leuens: waerom en salment ons niet toelaten, die nochtans niet buyten den woorde Gods voort en brengen? Wy weten sekerlick wel, dat wy niet schielijck ende by gheual in uwe handen gheuallen zijn, maer wt den wille ende sekere voorsichticheyt des Almachtighen Gods. Ghy zijt oock van God Rechters ghestelt, om dat ghy onse sake, die goet ende gerechtich is, oordeelen soudt. Daer om siet toe wat ghy oordeelt ofte wijset. Want ist dat ghy anders oordeelt dan recht is, ende een goede sake ende de waerheyt verdoemt: so isser een ander opperste Rechter, voor wiens Rechterstoel ghy noch eens sult moeten komen, om oock teghen v seluen het oordeel te hooren, ist dat ghy nv yet onrechtueerdelicks teghen ons, die des waerheyts ghetuyghen zijn, wijset ofte stellet. Als ick dit tot hem met grooter vuericheyt ende kracht des gheests sprack: so ghinck die arme mensche so verbaest ende veruaert, dat hy niet een woort konde spreken. Hy en was so blijde ende brolick van ghelate niet, gelijck hy te voren was, doe hy my began te vraghen: maer hy was droeuich ende bleeck, een seker teecken van grooter beroeringhe: hy was gantsch ongestadich. Als ick hem het oordeel Gods voorhielt, en sprack hy gantschlick niet: nochtans en konde hy niet van my gaen. So versloech de Heere zijn herte, ende gaf my groote vrijmoedicheyt ende stouticheyt om spreken. Eñ als hy namaels veel woorden hadde, heeft hy ten laetsten int wech gaen geseyt, datmen doch het woort Gods behoort te beschermen. Als hy my dat geseyt hadde, heeft my de karckwaerder wederom in mijn geuanckenisse ghebracht. Turcken eñ Joden hebbē meer vrijheit dan de Christenen. Een straffe vermaninge.

Omtrent een vierendeel van een vre daer na, heeft hy my wederom geroepen, om in het Rechthuys tot den Officiael ende andere Rechters te brenghen, daer een groote menichte volcks vergadert was. Doe began de Officiael Bnatherius mijn sententie ende vonnis te lesen, daer hy my voor een Ketter ende twistmaker oordeelde ende verdoemde. Doe seyde ick, dat ick van sulcken sententie appelleerde, in welcke sy mijn sake, die goet ende oprecht was, misbruyctē: dat ick nv van sulcken mis- Een Ketter gheoordeelt.

M.D.liij. Appellacie.

bruyck appelleerde. Doe seyde de Officiael: waerō appelleert ghy? Ghy en spraeckt vlus also niet. Ick hebbe, seyde ick, in mijn belijdenisse tegen het misbruyck, niet teghen het woort Gods ghesproken. Daerom appelleere ick van uwer sentencie, als die quaet ende onrecht is. Maer na de ghelesen sentencie ende onser appellacie, hebben onse tegensprekers beghinnen te rasen van gramschappe. Den Officiael als stadthouder des Aertschbisschop van Lyons, als hy ons verdoemt hadde: is hy te huys ghegaen bevende ende schuddende: also dat hy seer beroert ende weemoedich was als hy van onse appellacie sprack. Als hy aldus verbaest thuys ghekomen was, omtrent onderhalf vre daer na is Melierus de Rechter tot hem gekomē, die hem seyde dat hy van des Koninck Legaet ofte Stadthouder ghesonden was, om dat hy die Lutherianen (so hyse noemde) tot Rouana des Koninckx gevanckenisse brenghen soude, om die des anderen daechs te dooden. De Officiael antwoordde hem, dattet also niet zijn en soude, om dat wy gheappelleert hadden, ende dat hy de selfde appellacie niet wederlegghen ofte weygheren en konde. Doe brieschte de ander als eenen Leeuw, Wilt ghy dan niet, seyde hy, datmē dese booswichten straffen sal? Ja, ick wildet wel, seyde de Officiael: maer wy moeten raet soecken te voren, ende schrijven te Parijs, om te weten, of haer appellacie recht is, of niet. Also heeft ons God seer wonderlick beschermt door den ghenen die ons te voren verdoemt hadde: eñ den Leeuwe is ons eenen tijdt lanck een Herder gheworden, om ons van den balch der ander Leeuwen te beschutten: waer in, dat God zijn stercke ende gheweldighe hant verthoont heeft, ende heeft een wonderlick werck voor onsen ooghen ghewrocht, op dat wy alle ons betrouwen, in zijn goethept, bermhertichept ende waerhept souden stellen: eñ seker weten, na dien dat de alderbeste Vader dusdanighen liefde, sorghe ende sorchvuldichept voor ons draecht, datter gheen so grooten ghewelt des Duyvels ofte des weerelts en is, die ons soude moghen hinderen: ende datter niet een hayr van ons hooft verloren sal gaen. So moeten wy dan, God hertelick dancken ende prijsen voor dusdanighen verlossinghe, in welcke hy ons wonderlick beschermt heeft: ons leven int midden des doots bewarende, ende veel godvreesende menschen verwecckende van den welcken wy groote verlichtinge des lichaems eñ troost der sielen daghelicks ontfanghen hebben. Daerom laet ons betrouwen ende hopen op den Heere die ons also by ghestaen heeft, dat ons gheen dinck tot gheender tijt ontbreken en sal, ende laet ons zijn goethept altijt ghedachtich zijn, ende alle ons betrouwen daer op stellende, laetse ons prijsen ende heerlick maken. Wy hebben ia, tot noch toe, zijn sonderlinghe ghenade ende behulp in ons ghevoelt, so dat noch de vervaerlicke perijckelen des doots, noch de aenghename soeticheyt des levens, welcke ons van onse tegēsprekers voorgehouden worden, gheen kracht gehadt en hebben, om ons wanckelmoedich te maken, dat wy het gheloove op God ende Christum, niet puerlick ende stantvastelick behielden ende beleden. So laet ons, ons gantschlick op zijn ghetrouwichept ende hulpe verlaten, die zijn sake, eere ende heerlickhept ons bevolen heeft te beschermen: ende laet ons hem, ons neerstichept ende vlijtigen dienst, met alder stantvastichept, ghetrouwichept ende ghehoorsaemhept, bewijsen.

De belijdenisse des gheloofs/die Bernard Seguin ghedaen heeft, ende daer na den Rechters van Lyons schriftelick ouerghegheuen heeft in de Meye Maent, int Jaer M. D. Liij.

DE heylighe gheest sprekende door den mont des heylighen Apostels Petri, vermaent ons dat wy altijt bereyt sullen zijn, om te antwoorden eenen yeghelicken, die van ons reden begheert des hopens, die in ons is: ende dat met alder sacchtmoedicheyt ende eerbiedinghe. Hy seyt oock door den mont Pauli, datmen metter herten ghelooft ter gherechticheyt: maer metten monde de belijdenisse gheschiet ter salicheyt. Wantet dan God also belieft heeft, dat ick in dese banden ghewozpen ben, niet om eenighen dootslach, dieuerie, hoererie, oft andere ghelijcke boose daden eñ schelmstuckẽ, die ick soude ghedaen hebben: maer om dat ick gheuraecht wesende van mijn gheloof, niet en heb willen bewilligen in seker artikelen, die huyden sdaechs in gheschil zijn: noch en hebbese niet voor warachtich willen beiijden, om datse den woorde Gods ende mijnder consciencien teghenstreden. Volghende dan des gheests beuel, so hebbe ick my hier toe beuliticht. Ende want ick binnen den gantsche tijdt, dat ick gheuraecht wart, niet hebbe konnen bequamelick v luyden mijn gheschreuen belijdenisse, ouergheuen: So haest als my dat toeghelaten is, ende ick de bequamicheyt verkreech, so heb ickse beschreuen, op dat ghy mocht verstaen dattet gheen ydel voornemen ofte een hartneckicheyt is, die ick onuoorsichtelick in mijn herte begrepen hadde ende beuesticht, welcke my mochte verhindert hebbẽ, dat ick dese artikelen des Religioens niet bewillighe. Maer dattet is een groote versekeringhe des waerheyts, ende ghewisheyt des herten: door welcke ick seker weet, dat sulcks gantschlick teghen het woort Gods strijdt. Dwelck ick hope, ordentlick, door Gods hulpe, in een yeghelick stuck te bewijsen, achterlatende de dingen, die ick met allen die Christenen ghenaemt worden, ghemeyn hebbe, ghelijck daer zijn de twaelf artikelen des gheloofs: in welcke ick alle de artikelen bekenne ende belijde die daer in begrepen zijn.

Bernard Seguin.
1.Petri.3.
Roma.10.

Eñ inden eersten van den vryen wille, daerse den mensche toegeuen, dat hy wt hem seluen soude moghen goet eñ quaet doen. Ick segghe dat de mensche (want hy, als Paulus betuycht, na den val des eersten Vaders Adam, verueloeckt is, ende een kint des gramschaps eñ des doots) wt zijnder natuere niet anders en vermach, dan God verthoornen ende hem seluen verdoemen. Want de Schriftuere betuycht dat het herte des menschen van zijn ionckheyt ende kintsheyt af, boos is, tot quaet ghene ghen, ende datter niet goets van en kan komen. Datter onder de menschen niet eene gherechtich en is, of die God soeckt: maer datse alle onnut, verdoruen, ende ydel van de vreese Gods zijn, eñ also van alle quaetheyt ende ongherechticheyt vol zijn. Dat alle gedachten ende genegentheyt der menschen, voor God hatich zijn. Dat de mensche also vol gruwels is, dat hy de boosheyt opsuypt, ghelijck eenen Visch het water: eñ ydelder is, dan de ydelheyt self. Aenghesien nv, dat dit al warachtich is, wat ist doch dat een mensche van hem seluen kan voortbrenghen, dan sonde? ghelijck eenen quade boom, quade vruchten voortbrengt.

Vrije wille.
Ephes.2.
Genesis.6.
Psalm.14.
Job.15.

Daerom en kan een mensche, na dien dat hy suldanich is, niet goets,

M.D. Liij. ia het alderminste door hem seluen niet ghedoen: maer het is van noode dat God dit in hem wercke. So en moghen wy dan, van alle dat goet, dat God in den mensche werct, ons seluen gheen eere toeschrijuē. Want wat hebt ghy, seyt Paulus, dat ghy niet ontfangen en hebt? Hebt ghijt oock ontfanghen, waerom so verheft ghy v, als of ghijt niet ontfangen en haddet? So moeten wy dan de gantsche eere van alle het goet dat wy doen, alleen God, van wien dattet koemt, toe schrijuen. Tgheloone is een kostelick werck: maer het selfde is een sonderlinghe gaue Gods. Want niemant en mach, seyt de Heere tot my komen, dan die de Vader trect. Eñ wederom, Niemant en mach tot my komen, ten sy dattet hem van den Vader ghegheuen wort. S. Pauwels seyt opentlick, dat wy niet bequaem en zijn, dat wy yet van ons seluen bedenckē: maer dat ons vermoghen wt God is: Dat God is die in ons werckt den wille ende het volbrenghen, na synen goeden wille. Ten laetsten, dat hijt oock alleen is, die het ghene, dat hy in ons begonnen heeft, ten laetsten daghe toe volbrengt. Daerom is het beghinsel, middel, ende het eynde onser salicheyt God toe te schrijuen. Want van hem is den oorspronck ende den voortganck: tot hem is den wtganck onser salicheyt te schicken. Daer en bouen seyt Hieremias: Ick weet Heere dat de mensche en is zijns weechs niet machtich, noch syne voetpaden te stueren. Ende op een ander plaetse: Bekeert my Heere tot v, ende ick sal bekeert worden. Ezechiel betuycht oock, ghelijck als Dauid, dattet een eyghen werck des Heeren is, het herte te vernieuwen, ende zijn hardicheyt te bemorwen: zijn wet te schrijnen in onse herten, ende de selfde also veranderen, datse van steenachtighe, vleeschelick worden: eñ oock in den wech zijnder geboden te wandelen, de vreese zijns naems also in onse herten prenten, dat wy nemmermeer van hem en wijcken. Ist dat wy dan in God ghelooouen, ende namaels int selfde ghelooue ende in heylichevt des leuens volherden: dat is ons niet inghebozen, maer het koemt van God, ende wort ten eynde toe van hem ghedaen. Want wy en konnen, eer dat wy ghelooouen, niet anders dan sondighen, ghelijck als de Apostel seyt, watter wt den ghelooue niet en is, dat is sonde. Item, Het ghelooue is een gaue Gods: so zijn oock dan de goede wercken, ende het eewighe leuen self, want sy wt den ghelooue als wt haer beghinsel eñ oorspronck, voort komen ende spruyten. Hier wt machmen ghenoech verstaen, wat kracht ende vermogen datter in den mensche is van de vrijheyt des willes, als hy doch niet van hem seluen en vermach dan quaet doen: eñ niet goets beghinnen: ten ware dattet God in hem wrachte, het zy in wille, het zy in ghedachten, de mensche en kan niets goets ontfanghen als hy in zijn eyghen natuere ghelaten wort. Maer ghelijck ick voor bewesen hebbe, God die werckt in hem, verweckt ende volmaeckt alle dat goet ende gherechtich is.

1. Cor. 9.

Joan. 6. g.

2. Cor. 3. b.

Philip. 2. b.

Hiere. 10. d.

Prou. 20. d.

Roma. 14. d.

Van de Rechtueerdichmakinghe, ghelooue ick, dat de mensche alleen gherechtueerdich wort door den ghelooue, die door de liefde is werckēde: also datmen den wercken gheen deel des rechtueerdicheyts, die voor God gheldt, toeschrijuen en mach. Want ghelijckt van nooden is, dat een boom goet moet zijn, eer hy goede vruchten voort brengt: also moet een mēsche door den ghelooue rechtueerdich zijn, eer dat hy eenich goet werck kan doen. Want de persoon moet God eerst behagē, eer dat hy zijn werck aensiet, ofte dattet hem behaechlick kan zijn, ghelijckt klaer genoech is, in het exempel van Abel, welcken God eerst aenghesien heeft, eer hy

De Rechtueerdichmakinghe des gheloofs.

zijn gaven aensach. So is dan alleen het gheloof dat ons voor God ghe rechtich maeckt, ende niet de wercken, ghelijck Paulus in alle syne brieuen bewijst, ende sonderlinghe totten Romeynen ende Galaten, in welcke hy aller menschen eere wtsluyt, eñ gheeft gantsch in de rechtueerdich makinghe, den prijs ende eere, de ghenade ende bermhertichept Gods. Want is de rechtueerdichept, seyt hy, wt de Wet, so is Christus te vergheefs ghestoruen. Sy hebben alle ghesondicht, ende worden nv sonder de Wet, om niet gherechtueerdicht: om niet, door de ghenade, door de verlossinghe Christi Jesu, welcken God tot een genaden stoel gheset heeft door zijn bloet. Maer dese gherechtichept wort ons geschoncken als wy se wt den Euangelio, daerse ons gheopenbaert ende voorghestelt wort, door den gheloone aengrijpen: ende de verghiffenisse der sonden wort den gheloouighen in den sone Gods ghegheuen. Want dese gherechtichept is gheleghen inde verghiffenisse der sonden, die om niet gheschiet, als ons de sonden niet toegherekent en worden, oft in de teghenwoordicheyt Gods niet gheacht: maer worden bedect door zijn barmhertichept, ghelijck als Dauid de menschen salich noemt, wiens boosheden vergheuen, ende sonden bedeckt zijn. So moeten wy dan, ist dat wy behouden ende salich willen zijn, alle eyghen gherechtichept der wercken ende het betrouwen daer op, gantschlick verwerpen: ende stuenen alleen eñ betrouwen op de gherechtichept des gheloofs, op dat wy ghenade by God verkrijghen. Die sullen wy alleen in ootmoedichept groot achten, ende van ons seluen wanhopen: ende de gantsche hope ende betrouwen onses salicheyts alleen in de bermhertichept Gods beuesticht eñ ghegrondeert houdẽ. Wy en sullen den Phariseñ niet nauolgen, maer den Tollenaer, op dat wy arm van alle onse gerechtichept, ootmoedelick tot zijn ghenade eñ bermhertichept vlieden, die daer is rijck in bermhertichept. Laet ons niet volghen het exempel der Joden: welcke als sy poochden haer eyghen gherechtichept voor te stellen, so en zijnse de gerechtichept Gods niet onderworpen gheweest. M. D. Liij. Psalmo. 32.

Het Doopsel geloone ick, datter ons eenen inganck is in de gemeynte, ghelijck als den Joden de Besnijdenisse was: dat de macht om tselfde te bedienen den Apostelen ghegeuen is, als haer ghesept is, datse souden gaen ende leeren ende doopen in den naem des Vaders, des soons, eñ des heylighen gheests. Die nv by den watere, dat God totten Sacramente ingheſtelt heeft, yet anders by voeghen, als vuer, speeckſel, sout, ende ander ghelijcke bueselinghen, die meynen dat Joannes de Dooper, ende oock de Heere Jesus Christus selue, niet wijs ghenoech en hebbẽ gheweest om dat in te stellen. Want van het sout ofte ghewyet water en vintmen int gantsche nieuwe Testament niet eens vermaent: maer wel dat Joannes de Dooper in de Reuiere van de Jordane doopte, ende dat Philippus den ghelubden des Koninghinnes Candaces, aen het eerste water dat hy kreech, gedoopt heeft. Want dit nv alleen puer water was ende goede creatueren Gods, tot so goddelicken ghebruyck gheheylicht: wat wast van noode andere daer by te voeghen, die alleen tot schendinghe ende verderffenisse daer by ghehanghen zijn? Het Doopsel. Matth. 28.

Dat sy oock meynen, dat de kinderkens die voor het Doopsel steruẽ, verdoemt souden zijn, ofte van het ghesichte Gods berooft, dwelck een sware verdoemenisse is: ick achte dusdanighen meyninghe valsch ende goddeloos te zijn. Want aldus wort de macht Gods vermindert, als of hy op gheen ander maniere konde salichmaken, dan als hy inghestelt heeft: Onghedoopte kinderkẽs zijn salich.

M.D.liij. heeft, eñ de salicheyt aen de teeckenen eñ verderflicke elementen gebon-
den ware. Daermen doch veel meer de ghewichtighe beloften behoort
aen te sien, daer God eerst Abraham ende synen sade: daer na oock allen
gheloouighen die Abrahams nakomelinghen zijn, beloeft haren God te
zijn. Daerom seght Paulus dat der gheloouighen kinderen heylich zijn
1.Corin.7 oock als sy noch in des moeders lichaem zijn. Want Hieremias eñ Io-
annes Baptista, daer wy niet af en lesen datse gh:doopt zijn, en hebben
nochtans van dusdanighe heylighinghe niet vervreemt gheweest. Hoe
wel dan dat God dit Sacrament inghestelt heeft, om op dese maniere
de kinderkens in zijnder ghemeynte te brengen ende alsoo ter salicheyt te
leyden: daer in en is nochtans so nootwendighen Wet niet, dat de ghe-
nadighe God haer niet en soude konnen ofte willen salichmaken, die hy
de weldaet deses lichts ende leuens niet so langhe ghegheuen hadde, om
het Sacrament des Doopsels te moghen ontfanghen ende te ghe-
bruycken.
Het Auentmael is een Sacrament van den Heere in zijn ghemeynte
Het Auentmael. inghestelt: in welcke hy teghen ons, die zijn huysghesin zijn, een goeden
huysvaders ampt ende officie aenneemt, voedende niet alleen onse licha-
men, maer oock onse sielen met zijn vleesch ende bloet, daer de ghesonde
spijse onser sielen in gheleghen is. Daer mede worden wy dan wa-
rachtelick ghevoedt als wy de ooghen onser herten in den Hemel slaen,
om te aenschouwen Christum Iesum, die ter rechter handt Gods des
Vaders sidt, ende als wy ouerdencken de weldaet onser verlossinghen,
in welcke hy hem seluen tot een offerhande voor onse sonden opgeoffert
heeft. So zijn wy dan warachtich des lijfs ende bloets onses Heeren
deelachtich, als wy door den gheloove het broot, ende den wijn, als ghe-
dencktéeckenen ende ghehueghenissen des gheestelicken etens dat de
siele aengaet, nutten ende ontfanghen, eñ gheloouen dat de Heere Chri-
stus die voor ons ghecruyst ende ghestoruen is, niet min ghegheuen eñ
medeghedeylt wort, dan dat broot van den Diender den gheloouighen
ghedeylt wort. Daerom verwerpe ick gantschlick de veranderinghe oft
transubstanciatie, als die dese insetinghe des Heeren gheheel contrarie,
ende van den Sathan ende bedriechlicke gheesten ghevonden, ende met
grooter schade ende verderffenisse in de Christelicke ghemeynte inghe-
bracht is. Want dat broot en mach gheensins het lichaem Christi Iesu
zijn: dwelck als wy in ons Artikelen des gheloofs belijden, ende ghe-
lijck wy van den helighen gheest in de heylighe Schriftuere geleert
Acto.1. worden, is na der verrijsenisse in den Hemel ontfanghen, ende ghestelt
met grooter eeren aen de rechter hant Gods des Vaders. Ende hy en is
niet meer metten lichame opter aerden, ende en sal oock niet eer weder-
komen, voor dat hy de leuenden ende de dooden ten oordeele roepen sal.
So en kan oock des lichaems natuere, noch oock dẽ teeckenen ende des
Sacraments, niet lijden dusdanighen veranderinghe, ofte lichamelicke
teghenwoordicheyt Christi int broot. Want een warachtich lichaem en
kan op eenen tijdt, niet meer dan op een plaetse zijn. Maer het lichaem
Christi, al ist met heerlickheyt ende onsterflickheyt verciert, ende dese
swacheyt des vleeschs niet meer onderworpẽ (dwelck hy om onsen wil-
le aengenomen hadde) in andere dingen nochtans behout het de natuere
des lichaẽs: so dattet na zijn grootte een seker plaetse begrijpt, eñ niet op
eenẽ tijt wilt eñ woest op ontellicke veel plaetzẽ verstroyt. Daer en bo-
uen, na dien dat het lichaẽ Christi heerlick is, eñ gantsch onuerderflick,

ende het broot metter tijt verderft: wat veranderinghe ofte vermanghe- M. D.liij.
linge kan daer geschiet zijn? Nv oock de natuere des teeckens betuycht,
datter noch een ander dinck moet wesen, waer af dattet een teecken is:
dat dit sienlick ende tastelick is. Maer dat het dinck selue van natuere
ende substancie gantschelick anders ende verscheyden is: hoe wel dattet
in eenigher maniere ghelijck is met zijn teecken. Daerom ghelijck het
water in den Doop in het bloet Christi, daer wy mede gewasschen wor-
den, niet verandert en wordt: also en kan oock het broot int Auent-
mael in het vleesch Christi niet verandert worden: aenghesien dat
beyde der Sacramenten eenderley redene is: ende dat de natuere der
teeckenen ende ghedenckenissen sulcks is, datse des wesens haluen van
die dinghen verscheyden moeten zijn, die sy wt drucken ende beteec-
kenen.

Jck en kan oock gheensins prijsen die boose ghewoonte ende laster- De Papistke
licke stoutichept, daer sy het Auentmael des Heeren door vermindert kelc roouers
hebben, ende hebben het ghemeyn volck het een deel ontnomen ende ge
rooft. Want het strijdt met de insettinghe des Heeren, die gewilt heeft
datse alle wt eenen beker souden drincken: ende het strijdt oock met de
ghetuyghenisse Pauli, die daer segt dat hy den Corinthen de maniere 1. Cor. 11.
des Auentmaels te houden gheleert heeft, als hijt van den Heere ont-
fanghen hadde: want de Heere voortstellende beyde dese teeckenen,
heeft daer mede willen bewijsen zijn gantsche ende gheheele ghemeyn-
schap. Daerom en ist niet van noode, om des lichaems ende des bloets
Christi deelachtich te worden, dat de selfde in dese elementen besloten
moeten zijn. Want hoe wel dat het lichaem Christi in den hemel is: door
den gheloove nochtans, dwelck dinghen die verre verscheyden zijn, be-
grijpt ende ommevangt, ende door de kracht des gheests, die sulcken
dinghen by een voecht, zijn wy des selfden deelachtich. So zijn dese
woorden, Dit is mijn lichaem, figuerlick te verstaen: ghelijck als het
lam, den doorganck des Heeren gheheeten wordt: ende den steen,
Christus: daerse alleen teeckenen waren der voorleden dinghen,
daerse de ghehueghenisse af mede brachten, ofte der toekomender din-
ghen, dwelck sy met heerlicker beteeckenisse bedudden ende voorbeel-
deden.

Van de Misse, welcke sy van Christo segghen inghestelt te zijn, ende De Misse.
een offerhande voor den leuendigen en den dooden: dat segghe ick valsch
te zijn, ende gantschelick met den woorde Gods strijdende. Want de in-
settinge Jesu Christi vermaent ons wel anders: welcke beueelt te eten Matth. 26. c.
ende te drincken: niet dat wy hem God tot een offerhande op offeren sul Marc. 14. c.
len. Daer en bouen en koemt sulcken ampt van op te offeren gheenen Luc. 22. b.
sterflicken mensche toe: maer eygentlick alleen Christo: dwelck hy ghe- Offerhande.
daen heeft, gelijck de Apostel seyt, Hy heeft hem seluen eens opgeoffert,
ende met deser eener offerhande heeft hy den synen in eewicheyt ghehey Heb. 9. f. en
licht. Nv dese offerhande volbracht is, so en isser gheen ander offerhan- 10. c.
de meer. Want om dier saken wille is hy een Priester gestelt na de ordi Heb. 6. en 7.
nancie van Melchisedech: so dat hy in zijn officie ende eere gheen mede-
ghenoot en nauolger hebben soude. So wort dan Christus van de eere
zijns opperstē Priesterdōs berooft, als het recht van offerhāde te doē, an
derē beuolē wort, die dit sacrificiū toe gelatē wort te verhalē, te vernieu
wē, te beuestigē eñander luydē toe te voegē. Summa, niemāt en behoort
(als de apostel seyt) de eere te gebruyckē, ten sy dan dat hy vā God daer Heb. 5. b.
toe

M.D.Liij. toegheroepen is. Maer wy en lesen niet datter yemant anders tot sulcken eerlickheyt gheroepen is, dan Christus Jesus. Daer en bouen na dien de beloftenissen, die in dese woorden begrepen worde, Dat is mijn lijf, dat voor v gheleuert wort, alleen dien toecomen, die het Sacrament ontfanghen: so en kan de nutticheyt ende kracht den dooden niet toecomen, die in dese ghemeynschap niet en zijn. Daer toe oock, bestaet de vrucht der Missen die sy willen dat den dooden toecomen soude, in het ydel ende versiert Waghebuer teghen het louter woort Gods opghebracht: dwelck ons leert datter gheen ander reyninge en is, dan int bloet Jesu Christi.

Het Auentmael en koet den dooden niet toe.

Dit ist dat ick ghelooue ende ghevoele van de Artikelen des geloofs ende des Religioens, daermen huyden sdaechs om twistich is: in welcke ghy wel lichtelick mercken moecht, dat ick niet wt mijn eyghen meyninghe by brenghe ofte segghe, maer dat ickt na de genade die my God ghegheuen heeft, al tsamen met zijn heylich woort beuestighe ende betuyghe. Ist dat ghy nv, dit verachtende ende verworpende, voortgaet om my een ketter te veroordeelen, ghelijck als ghy my te voren ghedaen hebt: so siet toe hoe periculoos dattet is, also teghen hem te handelen, die v het louter woort Gods voor oogen stelt. Maer ick beuele de gantsche sake des warachticheypts Gods, Die my hier toe beroepe heeft: ende beueelse in synen handen, hem biddende dat hy my ghedulidicheyt en stantuasticheyt gheue, dat ick niet alleen met goeden gemoede, maer oock gewillichlick al verdraghe, dat hy my om zijns naems wille sal willen op legghen. Hem sy eere ende heerlickheyt in eewicheyt, Amen.

¶ De belijdenisse des gheloofs/ welcke Petrus Nauiherus, na dat hy voor de Rechters van Lyons de selfde ghedaen hadde, heeft hyse oock schriftelick ouer ghegheuen, in de Meye maent, int Jaer. M.D.Liij.

Petrus Nauiherus.

NA dat alle Christenen altijt bereyt moete zijn, van de hope die sy hebben, eene yegelicken die daer na vraget, met alle manierlickheyt, sacchtmoedicheyt, ende eerbiedinghe, bescheyt te doen: So hebbe ick ghedacht, mijn heeren, na dien dat ick van mijn ghelooue onderuraecht ben, dattet my wel betaemt op uwe vraghen te antwoorden. Ende want ick ghevoele, dat ick in de heylighe Schrifture so beuaren niet en ben, dat ickt so wel doen soude moghen ghelijck als de grootheyt ende weerdicheyt des handels wel eyschen soude: so begheere ick ende bidde van v, dat ghijt my wilt te goede afnemen, ist dat ick v in alles, niet gantschelick ghenoech en doe. Ick meyne ymmers wel, dat ick niet leeren en sal, dan het ghene, dat met Gods woort ouer een koemt: ghelijck dat alle gheloouighe menschen wel verstaen sullen, ende ghy oock wel sult moghen bekennen.

Gelooue va de godheyt.

Inden eersten gelooue ick in eenen onsterffelicken, onsichtelicke God, drye verscheyden persoonen Vader ende Soon, ende heylighe Gheest, die van een en gelijcke substancie, ende eewich wesen zijn. Tot welckes Gods kennisse, de mensche wt zijnder natueren niet komen en kan, om dat hy in goddelicke saken blint is, ende en kander niet van oordeelen, ghelijck als Paulus 1. Corinth. 11. Cap. seyt: Een natuerlick mensche en vaet

en vaet niet het ghene dat godlick is, noch en kant oock niet begrijpen ofte verstaen:wantet in den geest geoordeelt moet worden. Want de eerste mensche, doe hy hem seluen van God ghekeert eñ verureemt hadde, is alſo in de slauernie der sonden geuallen, dat hy daer onder verkocht, als een slaue gehouden wort. Op dat hy nochtans geen onschult soude mogen voorwenden, so is in zijn herte het getuygenisse gelaten, daer hy wt mach gheuoelen, datter een God is. Maer so verre is hy daer af, dat hy tot de rechte kennisse Gods, die daer is door Christum Jesum, komē mach, dat hy hem alleen bekent een rechtueerdich rechter ouer den ghenen die hem vertoornt hebben. So segghe ick dat de mensche een ghemeyne wetenschap ende verstant heeft natuerlick in zijn herte, op dat hy ontschuldich soude zijn. Maer de kennisse die daer is door Christum Jesum, door welcke wy hem een vader mogen noemen, en kan de mensche gheensins hebben: maer het is van noode om hem warachtelick te bekennen, dat hy ons de ooghen opene, ons herte alſo verandere, dattet van een steenich, vleeschelick worde: eñ daer zijn woort in prente. Maer alle dit goet koemt alleen van God, ende niet van den mensche. Gelijck als Augustinus in het boeck van de duecht des stantuastichepts int 2. Cap betuycht. Want na dien, segt hy, dat de mensche door de sonde hem seluen van God ghekeert heeft: so ist alleen de genade Gods die hem bekeeren ende weder brenghen mach, ende alſo in de gehoorsaemheyt ende liefde zijns naems behouden.

Daer en bouen gelooue ick, dat de mensche niet en mach gerechtueerdicht worden, dan alleen door den ghelooue: dwelck gewisselick een gaue Gods is, sonder welcke het al sonde is, wat de mensche doet. Na dat hy de gaue des geloofs verkregen heeft, so ist God al aengenaem dat hy doet: eñ daer door wort hy van God rechtueerdich gheacht. Welck oock in een mensche gheensins leech ende doot, maer leuendich eñ krachtich is, voortbrenghende vruchten die den gheest Gods weerdich zijn, die in hem woont. Ende ist dat God dese vruchten verghelt eñ loont, dat doet hy gewisselick alleen door zijn ghenade, niet door eenige onser verdiensten: want wy en konnen wt onser natueren niet goets doen. Als dan God de goede wercken die in ons zijn, kroont, so en kroont hy niets dat ons toe behoort: maer alleen het ghene dat hy ons door sijnen geest gegeuen heeft. Dat oock Jacobus 2. Cap. segt van de wercken, dat weet ghy wel dat hy van dien spreect die daer pochten datse het ghelooue hadden, welcke sy met gheen wercken, die den ghelooue weerdich waren, en bethoonden. Daerom die een ghelooue voorwent, dat van goede wercken ydel is, die is verdwaelt. Want het gelooue kan veel min sonder goede eñ godvruchtige werckē zijn, dan een goede boom sonder goede vruchtē.

Rechtueerdichmakinghe.

Jck gelooue oock, na dien dat God een geest is, onsterflick eñ onsichtbaerlick, datmen hem niet en mach oft behoort met eenighe verderflicke dingen, maer alleen in den geest eñ waerheyt te dienē. Daerom die hem met beelden eñ gelijckenissen na maect, eñ hem daer in dient, die doet tegen zijn ghebot, dat van dusdanigen vereeringe ghegeuen is, alst blijckt Exo xx Cap. Die hem seluen oock voor eenich beelt nederworpt, knielt ofte buycht, het selfde eenich eere bewijsende, die dient een afgod. Want ghelijck als Paulus segt 1. Cor. 8. Cap Een beeldenisse in dese weerelt is niets &c. Joannes in zijn eerste brief int 5. Cap. vermaendt ons seer neerstelick, dat wy dusdanighe beelden sullen vlien. Hier in en sal dese wtvlucht gheen stede hebben, datse segghen, het ghene dat den beelden

Beelden eñ gelijckenissē.

M.D.liij. ghedaen wort, en geschiet om haren twille niet, maer om synen twille, dien het beelt wt druct. Want ghelijck Augustinus segt in den C.xiij. Psalm, de gelijckenissen trecken der menschen herten meer van den hemel, danse die ten hemelwaert wijsen oft stueren. Om dat wy siende dese alsoo wtghedruct en ons gheiijck gemaect zijnde, hebbende oogen, mont, ooren, armen ende beenen, so meynen wy dattet wat heylichs moet zijn, ende aenhanghent alsoo met grooter dwalinghe. De selfde Augustinus schrijuende op het eerste Capittel des briefs totten Romeynen, segt dat het ongoddelick is, in de Tempelen der Christenen eenige geschilderde menschelicke beelden, gelijckenissen ofte figueren op te hanghen: dattet oock niet behoorlick is, cenige beeldenissen Gods te hebbē. Op een ander plaetse in het xvi. boeck van de stadt Gods int xxxi. cap. segt hy, alle beeldenissen zijn door den Euangelio verworpē, vergeten en begrauē.

Augustinus vā de beeldē.

Der dooder heyligē diēst

Van de vereeringe der heyligen na haren doot, daer en hebben wy in der Schriftueren niets af, noch wy en vinden daer niet van gheboden, dat wy haer behulp ende voorbidden souden moeten begeeren: maer alleen dat wy tot God souden gaen door Jesum Christum, die alleen ons voorbidder en patroon is: die ons niet en beueelt dat wy tot Petrū ofte tot Paulum sullē vlien: maer by Math. xi. Cap. roept hyse alle tot hem seer goedertierētlic, die met benautheyt verdruct zijn: en hy beloeftse verlichtinge en ruste. Daer na by Joannes int xiiij. xv. en xvi. Cap. beloeft hy ons met veel woorden, dat ons de vader gheuen sal dat wy in synen naem begeeren. Van alle den anderen heyligen namen ofte voorbidden en wort niet eens vermaent. Augustinus die schrijft op het seste Cap. tot den Hebreen, dat onder den ghenen die dit menschelick vleesch aengenomen hebben, Jesus Christus alleen voor ons biddet. Ende op een ander plaetse in den C.viij. Psalm, segt hy dat het ghebet dat niet alleen door Jesum Christum en geschiet, en kan de sonden niet wt doen: maer veel meer tot sonden strecken. Ten laetsten als de godvruchtighe menschen des ouden Testaments yet van God begheeren, voortstellende en ghedenckende den naem van Abraham, Isaac ende Jacob, dat doen sy ouerdenckende de beloften Gods die den Patriarchen gedaen zijn: niet haer namen aenroepende.

Voor de dooden bidden.

Van den dooden gebiedt ons Paulus i. Thessa. iiij. Cap. dat wy ons om haer niet en souden bedroeuen, gelijck als de Heydenen en ongeloouige menschen, die gheen hope en hebben dat sy noch sullen wederom opstaen. De Apostel en gebiet niet dat wy voor haer bidden soudē: dwelc hy gewisselick niet en soude achter ghelaten hebben, hadde hy ghedacht dattet haer so noodich en profijtelick geweest hadde, als het volck nv ghemeynlick segt en gelooft. Augustinus schrijuende op den xlviij. Psalm, segt, dat der dooden geesten niet toe en koemt, dan het gene dat sy in haer leuen gedaen hebben: en hebben sy niet gedaen de wijle dat sy hier leefden, so en koemt haer nv, als sy doot zijn, gantschelick niet toe. Daer en bouen ist datmen haer salicheyt met ghebeden helpen mach: so en moet Christus niet meer dan de een helft van onser verlossinghe volbracht hebben, dander helft souden wy volbrenghen. Maer het is klaer ende ghewis, dat hy te vollen ende volmaectelick het hantgheschrift wtghewischt heeft. Daer wy den Duyuel mede verbonden en verplicht waren. Petrus bewijst in synen eersten brief int i. Cap. dat wy niet met gout ende siluer, maer met het duerbaer bloedt des onbevleckten lams Jesu Christi verlost zijn, en datter in geenen anderen naem salicheyt is,

Augustinus

Chri-

Chrisostomus schrijft in zijn tweede Sermoon op den vijftichsten Psalm, alsmen barmherticheyt van God begheert, dat gheschiet daerom, om datmen niet hardelick ghestraft soude worden, en door de strengicheyt des gherichtes van hem onghenadichlicker ghehandelt. Want daer barmherticheyt is, daer en is gheen helle, gheen straffe, gheen ongenade oft geen pijne meer, en en kan daer oock niet meer zijn. Daerom die eens barmherticheyt door Jesum Christum verkreghen hebben, wanneer die dit leuen verlaten hebben, so en behoeuense gheen reyninghe, noch en verwachten oock gheen pijne ofte verdriet: maer worden in het eewighe leuen ende eewighe blijschap gheuoert, vrij van allen quaden. Maer dat daer van den dooden staet in de Machabeen: ghy weet wel dat dien boeck niet ontfanghen en is onder de heylige godlicke Schriftuere, ghelijck als S. Hieronymus dat bewijst. M.D.liij. Chrisostomus.

Twee Sacramenten hebben wy in de Christelicke ghemeynte van Jesu Christo inghestelt. Het Doopsel, ende het heylighe Auentmael. Het Doopsel is een Sacrament der penitencien, ofte des ghemoetbeteringes, ende als een inganck in de ghemeynte Gods, als die in het lichaem Jesu Christi ingeplant worden. In dit wort ons voorghehouden de vergiffenisse der sonden, so wel van de voorleden, als van de toekomende: welcke ons alleen de doot Jesu Christi te volle en volkomelick verworuen heeft. Daer en bouen wort ons in tselfde beduyt ende bewesen de afsteruinghe onses vleeschs, en de vernieuwinge in een goet en godsalich leuen, welcke beyde te samen het water wtbeelt ouer het kint gegoten: in welcke is een heerlick en wtdruckelick teecken des heylighen gheests, die de smetten onser sielen afwascht en reynicht. En also worden wy vermaent, dat ghelijck die groote Pharao in de roode zee verdroncken is, dat oock also onsen ouden Adam, ende al dat wy van hem hebben, ondergaen ende verdrincken moet. Ende ghelijck het water op het kindeken ghegoten wordt, niet dattet daer onder blijuen soude ende versmoozen, maer op dattet leuen soude: dat wy oock also moeten wandelen in nieuwicheyt des leuens, voort niet ons seluen meer leuende, maer Christo Jesu, met wien dat wy also vereenicht zijn. Anders en lesen wy niet dat van Christo in dit Sacrament ingestelt ofte beuolen is dan water, en de maniere diemen in de gemeynte gebruyckt, welcmen in den naem des vaders, en des soons, en des heyligen gheests tot den Sacramente voecht. Aengaende van de olye en ander Ceremonien, daer en leestmen in de Schriftuere niet van. Wy en konnen dat oock niet voor goet aensien datmen den wterlicken Doop, die door het water gheschiet, so nootwendich tot der salicheyt acht, dat de ghene die hem niet ontfanghen en hebben, niet en souden moghen salich worden: maer dat achten wy een godloos gheuoelen te zijn. Want op die maniere soude de ghenade Gods aen die wterlicke dinghen also ghebonden zijn, alsofse sonder behulp van de selfde niet en soude konnen salicheyt gheuen. Wy lesen int oude Testament wel, dat de besnijdenisse, welcke een figuere des Doopsels was, die sy doe alleen op den achtsten dach ghebruyckten, dickmaels achter ghelaten is gheweest sonder eenige schult der ouders ofte perijckel des kints. Dat selfde moghen wy wel van de kinderkens der Christenen segghen en geloouen. Want de Sacramenten des nieuwen wets en hebben in haer niet meer krachts, dan de Sacramenten des ouden wets deden, ghelijck als Paulus ghenoech bethoont, 1. Corinth. x. als hy segt dat de Vaders de selfde gheestelicke spijse

Twee Sacramenten.

De ongheloopte kinderkens.

M.D.liij. met ons ghegeten hebben, eñ den selfden dranck gedroncken. Was daer eenich onderschept in dese Sacramenten, dat is aen den tijt, eñ niet aen de Sacramenten self gheweest. Want des ouden Testaments Sacramenten bethoonden de hope in Christum den toekomenden Salichmaker: de onse bewijsen dat hy gekomen is, gelijck als Augustinus in Joannem segt. Alleen moet de verachtinge des Sacraments verre vā ons zijn, so zijn der gheloouighen kinderen in die beloftenisse begrepen, daer God in verseckert, dat hy een God wil zijn van de ouders, ende haer kinderen ende nakomelinghen tot in het duysentste geslachte toe, ende zijn sonder twijfel des salicheyts deelachtich, die van God (die niet lieghen en kan) beloeft is.

Want gelijck als Ambrosius segt op den brief totten Corinthen, het is klaer ghenoech, dat de heylighe Gheest sonder oplegginghe der handen ghegheuen is, ende dat de ghene die niet ghedoopt en was, vergiffenisse der sonden verkreghen heeft. Maer die de gaue des Doopsels ontfanghen heeft, die is met het sichtbaerlick teecken ghedoopt. Ende Augustinus segt, dat de heylichmakinghe somwijlen gheschiet ende is sonder het sichtelick Sacrament: ende dat het wtwendich oock wel is, sonder de inwendighe heyliginge. Daerom segge ende besluyte ick, dat het wtwendich Doopsel dat met het water gheschiet, niet noodich en is tot der salicheyt, ende dat de mensche door het behulp des waters niet salich en wort: maer door die goede ghetuygenisse der conscientien, welck het water voorbeeldt, van de vergiffenisse der sonden ons door den doot Jesu Christi verworuen: welcke wy deelachtich moeten zijn, of wy moetē verloren blijuen.

Het Auentmael. Voort willen wy spreken van dat anderde Sacrament, d'welck is het heylich Auentmael, welck als de vier Euangelisten ende Paulus 1. Corinth. 11. betuyghen, de Heere des nachts eer hy soude lijden, inghestelt heeft, Nemende het broot, heeftet ghebroken ende synen Leerjongheren ghegheuen, segghende, Neemt eet: dat is mijn lijf dat voor v gelevert wort. Ende als hy ghedanckt hadde, heeft hy oock den Beker genomen, seggende, Dat is een nieu verbont in mijn bloet, drinct alle daer wt: so dickmaels als ghy dit doet, so sult ghy des Heeren doot verkondighen tot dat hy komen sal. Dit is de insettinghe des heyligen Auentmaels, daer ghy eerst in moecht mercken hoe dat het ghebot wt den beker te drincken, ouertreden is, alsmen den ghemeynen volcke dien weygheert. Alle de oude Doctoren hebben met opentlicken woorden beuolen, datse alle te samen beyde de deelen des Sacraments ghebruycken souden, namelick het broodt ende den wijn, op dat sy also des lichaems

1. Corint. 10. ende bloets des Heeren deelachtich mochten zijn. Joannes Chrisostomus segt, dattet in dit Sacrament niet en is ghelijck in de oude wet, daer de Priesters een verscheyden deel van het volck namen: maer int Sacrament des dancseggingges heeft het volck alle dinck met den Priesters ghemeyn. Want het selfde lichaem werdt eenen yeghelicken voorghestelt, ende de selfde drinckbeker. Gelasius de Bisschop van Roomen heeft oock gheordineert, dat de ghene die van den drinckbeker af hielden, dien soudemen gantschelick het Sacrament weygheren: want segt hy, de scheydinghe van dese mysterien, en mach sonder groote kerckdiefste niet gheschieden. Maer nv laet ons spreken van het ghene datmen in desen Sacramente handelt. Ghy segt datmen daer in het lichaem ende bloedt Jesu Christi ontfangt. Dat belijde ick wel: maer

In de Pauselicke rechten. De consecrat. dist. 2. Cap. Comperimus.

maer laet ons eens besien, hoe. Ghy en sult my ymmers dat niet loochenen, dat wy Christo Jesu op gheen ander maniere om salich te werden, deelachtich moghen worden, dan door den gheloove: welcke aenghesien dattet gheē lichamelick dinck en is, so en ist niet behoorlick om Jesum Christum te ontfanghen ende te eten, dat wy ons tanden des vleesches mede brenghen: maer alleen den gheest ende de siele, die na sulcke salige spijse hongherich is, T welck ghewisselick door den gheloove geschiet, waer door wy alleen Jesum Christum tot onser salicheyt ontfanghen. M. D. Liij.

Des gheloofs officie ende werck is, gheloouen ende betrouwen, So wie dan op Jesum Christum gheloost ende betrout, die eet hem inden gheest: daer ick gantschelick van eender gevoelen in ben met Augustino, die daer vermaent dat wy niet en derren tanden ende buyck bereyden: maer dat wy alleen gheloouen, so hebben wy ghegheten. Ende het Decreet de penitencia, luydt al eens. Daerom is dit mijn meyninge eñ ghevoelen, so wie dat gelooft dat Jesus Christus neder gedaelt is van den hemel, dat hy voor hem gheleden heeft, ghestoruen is, eñ door synen doot hem van den eewighen doot verlost heeft, ende een erfgenaem des hemels ghemaeckt heeft, ghelooft oock dat hy verresen is, ten hemel geklommen is, van daer komen sal om te oordeelen de levendighen ende de dooden: Desen segghe ick dat gantschelick Jesu Christi deelachtich is, zijn vleesch eet ende zijn bloet drinckt: ende op dese maniere, gelijck Augustinus seyt, woont Christus in ons, ende wy in Christo. Want dit is de warachtighe ghemeynschap die wy met hem hebben, die door den gelooue geschiet. Want die vereeninghe ende gemeynschap, dat Christus is ghewor den een soon van Adam, eñ heeft hem seluen met het geheele menschelicke geslachte vereenicht, eñ de warachtighe menschept aengenomen, en soude ons gātschelick niet baten, ten ware sake datter een ander geestelicke vereeninge, die door den gheloove geschiet, toegheuoecht ware, daer wy alleen door herboren, ende in het getal der kinderē Gods opghenomen worden: welcker alleen deelachtich worden, die van God verkoren zijn eñ in Christum gheloouen. Daerom so ghevoele eñ meyne ick, dat het vleesschelick eten des natuerlicken lichaems eñ bloets Jesu Christi, daer sy segghen dat het broot ende wijn in verandert wort, gheesins in het Auentmael gheschien en kan: maer ick gheloove dat hy sidt ter rechteren hant Gods des vaders, ist anders dat dit hooftartikel ons gemeynen gheloofs eñ de historie zijns opklimmens my niet en bedriecht, ghelijckse my gheensins bedrieghen en kan. Maer door dit ghedencteecken worden wy alleen vermaent, dat gelijck ons lichamen met broot ende wijn gheuoedt ende onderhouden worden, dat also onse sielen dan met het vleesch ende bloet Jesu Christi gheuoedt, onderhouden ende versterckt worden, als wy dat door den gelooue ende inden gheest ontfanghen. Maer op dat sulcks opentlicker betoont eñ bewesen worde, so laet ons de warachtighe beduydenisse der woorden Christi aenmercken. Hy segt, Dat is mijn lichaem. Nv och lieve, laet ons hier van het onse niet by brenghen: maer laet ons tot onser conscientien gaen.

Augustinus van het Auentmael.

Tertullianus die legt dese woorden aldus wt: Dat is mijns lichaems teecken ende figuere. Augustinus segt, de Heere en heeft niet ghetwijfelt te segghen, Dat is mijn lijf: hoe wel dat hy niet anders dan een figuere zijns lijfs wt en deylde. Ende daer na, Jesus Christus heeft Judam met den leerjonghers ter maeltijt ontfanghen, welcken hy het teecken ende figuere zijns lijfs beuolen ende ghegheuen heeft. Ja alle de

Int vierde boeck tegen Marcion.

M.D.Liij. oude Doctoren ghevoelen en segghen het selfde. Ireneus segt, het aert-
sche broot, welck den segen Gods ontfangt, en is nu niet meer gemeyn
broot: maer het broot der dancksegginghen, veruatende twee dinghen,
waer van het eene aertsch is, het ander godlick. So oock Augustinus
sprekende van dit selfde Sacrament, in dat boeck daer hy van de Chri-
stelicke leeringhe ghescreuen heeft, segt: Ghelijck aist knechtelicke
swackheyt is, gantschelick de letter te volghen, ende de teeckenen voor
de dinghen te nemen diese beduyden: also ist een schadelicke dwalinge,
de teeckenen oock onnuttich te achten. Ist dat u dit niet ghenoech en is,
so laet ons dese dinghen noch dieper insien. Ghy belijdt ymmer dat het
In den xiij. brief tot Bonifacium. Auentmael Christi een Sacramēt is. Laet ons nu slechtelick sien, wat
doch een Sacrament is, Augustinus segt, het Sacrament is een teec-
ken van een heylich dinck: ofte een sichtelick merck van de onsichtbaer-
licke ghenade. So en kan dan dat selfde niet zijn het ghene dattet beteec
kent: want dan en soudt niet meer des Sacraments natuere ofte naem
moghen hebben. Maer het Auentmael is een Sacrament, ende sodani-
ghen teecken dat een dinck bewijst: maer also, dat het ghene dat daer me
de beteeckent ende bewesen wort, warachtelick wtghedeylt ende ghege
uen wort den ghenen, die dat door den ghelooue ontfangen: ende anders
niet. Daer en bouen so weet ghy wel dat het woordt ken (is) dickwils
in de heylighe Schriftuere voor dat woort (beduyt) ghenomen wordt.
Ghelijck Genesis int achtste Cap. de seuen koeyen ende de seuen ayren
des korens, zijn seuen iaren: De steen was Christus: Joannes is He-
lias. Ick meyne wel dat ghy my alle wel toe staet, datmen dese plaet-
sen moet wtlegghen met het woort (beduyden). Wat soude nu verhin-
deren het selfde te doen in dese woorden Jesu Christi? Sonderlinghe,
Transsubstanciatie. na dien dat de oude Doctoren die also wtghelegt hebben. Ten laetsten,
datse segghen dat dese veranderinghe des broots ende wijns in het lich-
aem ende bloet Jesu Christi mirakeloselick gheschiet: daer en hebbense
ymmers gheen groote redenen toe. Want wat miraeckel sult ghy wt de
gantsche Schriftuere moghen voort brenghen, dat niet also openbaer en
was, dat alle diet saghen ende hoorden, daer seer van verwonderden?
Ghelijck als de ghene, die Moyses in Egypten dede. Maer int Auent-
mael en sien wy niet dat het broot ende wijn verandert worden, ende
een ander coluer ofte smake krijghen, door welcke wy ons seer moch-
ten verwonderen: So en isser dan gheen miraeckel in dit. Ghy segt dat
ment gantschelick moet door den geloove begrijpē, welck van de woor-
den Jesu Christi gheen twijfel en heeft, door welcks kracht dese diepe
verborghentheden begrepen worden. Ja, ick gheue u daer in ghelijck:
maer dit is nochtans mijn meyninghe ende ghevoelen, dat het ghelooue
so plomp ende so vleeschelick niet en is, dat het in dit Sacrament ende
in dese verborgentheyt yet vleeschelicx ofte aertsch begrijpt oft smaect.
Want het is een gantsche hemelsche ende geestelicke verborghentheyt.
So en moeten wy dan daer niet in dencken dat met aerde ofte vleesch
ghemeynschap heeft: noch en moghen (gelijck in den eersten Canon des
Niceenschen Conciliums besloten is) onse ooghen niet op het broot en
den wijn slaen, welcke ons int Auentmael wt ghedeylt worden: maer
ons oogen des herten en des geloofs sullen wy opheffen ten hemel, om
te aenschouwen het lam dat voor ons eens opgeoffert ende ter rechteren
hant Gods ghesteit is. Ick bidde u door den naem Gods, dat ghy self
doch aenmercken wilt, of het niet also en is. T is u oock wel bekent dat

dē Canon van de transubstanciatie ofte veranderinge, gheenen anderen oorspronck te voren gehadt heeft, dan van Paus Gregorium den seuenden. Want dat dit selfde Sacrament van den ouden godsaligen Doctoren een sacrificium ofte offerhande ghenaemt wort, dat is geschiet ter gedachtenisse des alderhoochsten ende eewighen offerhandes, welcke Jesus Christus in den cruyce eens voor onse sonden volbracht heeft. Het is oock Eucharistia ghenaemt, dat is, dancseggingghe: welcke offerhande ons alleen ghelaten is, die wy God opofferen sullen. Ghelijck in den brief tot den Hebreen, de vrucht der lippen: ende van Dauid een benaut ende verootmoedicht herte, gheheeten worden. Alle ander offerhanden hebben in Christo Jesu een eynde ghenomen, die hem seluen God den Vader eens opgeoffert heeft, ē niemant kan hem voort meer op offerē. M.D. Liij. Offerhande.

In dese gheheele insettinghe des heylighen Auentmaels, ende in de gantsche heylighe Schriftuere en vintmen nerghens van de Misse, ofte van haerder insettinghe, welcmen huyden sdaechs so groot acht. Daerom en weet ick niet wat redenen dat sy hebben, die daer segghen, dat Jacobus te Hierusalem de eerste ghedaen heeft. Andere segghen datse van Petro te Antiochien eerst begonnen soude zijn gheweest. Andere segghen datse Gregorius ghemaeckt heeft, andere, Ambrosius. Hier en is gheen vasticheyt om de weerdicheyt der Missen te bewijsen, welck sy onder de bysonderlickste ende grootste artijckelen des Christelicken gheloofs stellen willen. Paulus segt dat hy den Corinthen ouergheleuert heeft het ghene dat hy van den Heere ontfanghen hadde: ende daer en is gheen twijfel aen, oft de ander Apostelen hebben het selfde ghedaen. Maer nv ist seker, dat de Heere Jesus de Misse noyt inghestelt heeft. So volcht het dan, ist dat Petrus ende Jacobus die voort ghebracht hebben ende gheleert, datse gheen getrouwe dienders noch Apostelen Jesu Christi gheweest zijn: want sy anders gheleert ē ghedaen hebben, dan hen van haren Heere ende meester geleert ē beuolen was: dwelcmen van haer gheensins behoort te vermoeden. Ghy weet wel, denck ick, dat de Misse haer oorspronck ghenomen heeft van de gewoonte der ouder kercken, in welcke sommige Psalmen gesongen worden, of eenich Capittel der heyligher Schriftueren ghelesen de wijle dat het volck te hoope quam. Ende het ghene dat nv gheoffert wort, heeft synen oorspronck van de versamelinghen die de Ouderlinghen oft Diakenen voor den armen vergaderden. Nv siet doch wat grooter veranderinghe dat namaels in alle dese stucken ghesciet is. Misse. Introitus, Lectio, Oblatio, Collecte,

Voort so en hebbe ick geen ander Sacramenten verhaelt, dan alleen dese twee, welcke ick weet datse van Christo inghesetet ē beuolen zijn. Want het formsel, de opleggingе der handen, ē het laetste Olysel, daer en sie ick geen rechte sake ofte redene in, waerom datmense soude behouden, na dien dat de gaue der mirakelen (om welcke dese dinghen inghestelt waren) nv een eynde ghenomen hebben. Want ghy lieden en geeft den heyligen gheest ymmers niet, na dien dattet alleen een gaue Gods is, ghelijck Ambrosius op het derde Capittel des eersten briefs tot den Corinthen schrijft: Ē met uwer olye so en maect ghy gheen siecken gesont, ghelijck de Apostelen deden: maer ghy brengt haer veel meer een teecken des steruens aen, ofte van een doodelicke sieckte. Vijf valsche Sacramētē.

Ick gheloone oock dat de heylighe kercke gheen ander hooft en heeft, dan Christum Jesum, wiens leden dat alle gelooeige menschen zijn: wt welcken de eene niet weerdiger en is dan de andere: Ē niemant heefter Het hooft der kercken.

M.D.Liij. eenighe macht om den anderen hem te onderworpen: maer sy zijn al te samen also broeders in den Heere, datse malkanderē onderdanicheyt eñ ghehoorsaemheyt bewijsen, ende de eene den anderen onderdanich zijn: ghelijct oock in de eerste kercke onderhoudē is, alsmen wt haer geschriften wel beuinden mach. In dē brief die S. Cyprinen in het Concilium te Chartago beschreuen heeft, staen dusdanige woorden: Wy sullen alle te samen komen, om een yeghelick zijn sin eñ meyninge te segghen. Ist datter yemant een ander geuoelen heeft ende tegenspreect, dien en sullen wy wt onser vergaderinge niet worpen: want onder ons en is niemant die hem seluen soude derren de opperste Bisschop noemē, ofte den anderen tot zijnder gheuoelen dwinghen. Hier siet ghy wel datter doe gheen Bisschop en was, die heerschappie ouer den anderen gebruycte, ick late staen ouer Koningen eñ Princen, als huyden sdaechs de Paus wil hebben. Ghy weet dat Gregorius desen naem verworp, als hy segt, dat de ghene, die dien ghebruyct ende aen neemt, des Antichrists verlooper is. Het selfde segt Ammianus de Diake van Joannes de Bisschop van Constantinopolen, die sulcken naem hoouaerdichlick ghebruyckte. Het en is v oock niet onbekent, welck het ampt eñ den dienst der ouder Bisschoppen geweest is: eñ wat maniere van leuen, leeringe eñ handelinge dat hen Paulus voor geschreuen heeft: eñ dat Gregorius den genen die haer officie niet en doen, stomme hondē noemt. Ghy weet oock wel wat het officie der Priesteren is, ende wat kracht dat die naem heeft. Met den naem alleen laten de menschen haer seluen huyden sdaechs ghenoegen, het leuen ende de reyne leeringhe en achtense niet.

Tot Mauritium den lxxix. brief. In dē lxxvi. brief eñ oock den C.xviij. 1. Timoth. 3.

Hier en bouen belijde ick dat alleen het woort den menschē de sonden mach vergeuen: eñ dat de mensche (ghelijck Ambrosius segt) alleen een diender is van de vergiffenisse. Daerom ist dat hy yemant verdoemt, dat en gheschiet door zijn kracht ende macht niet: maer door de kracht des woorts dat van hem verkondicht wort. Dat koemt gantschelick ouer een met een sentencie vā S. Augustijn die in het Decreet staet, daer hy segt, dattet niet en geschiet door de verdiensten der menschen, dat de sonden vergeuen worden: maer door de kracht des heyligen gheests. Want de Heere hadde zijn Apostelen geseyt, Ontfangt den heylighen gheest: ende daer na daer by geuoecht, Ist dat ghy yemant zijn sonden vergeeft: niet ghy, maer de heylighe gheest, die ghy ontfanghen hebt, dit segt Augustinus. Cyprianus segt oock, dat een diender niet en kan vergheuen het ghene dat teghen zijn heere misdaen is. Daerom en kenne ick oock gheen ander biechte, dan die wy Gode behooren te doen: ende de broederlicke versoeninge, eñ die opentlicke belijdenisse voor de gemeynte, van den ghenen die eenige ergernisse aengherricht mochten hebben, ghelijck als oock alle de oude Doctoren leeren. Ten laetsten vraghe ick van alle ghetrouwe toehoorders die der kercken historien doorlesen hebben, oft niet de ghewoonte der ouder vaderen gheweest en heeft, datse den Ketters niet en veruolchden ter doot: maer ouerwonnense met schriftuere, ende brachtense (so verre alst moghelick was) met de kracht des waerheyts, op den rechten wech. Eñ warense op haer aengenomen meyninge hardtneckich, so was de hoochste straffe, datmense als Ballingen versandt, op dat sy de ander kudde niet en soudē besmetten ende verderuen. Maer in dese tijt gebruyctmē sodanigen wreethevt, also dat de menschē niet en schijnē te willē ofte nergens anders toe te arbeydē, dan datse een wreede ende tyrannichlicke heerschappie ouer den anderen souden ghebruycken.

Wie de sondē vergeeft.

Biechte.

De Ketters en salmen niet dooden.

bruycken. Dit en segghe ick daerom niet, dat ick in mijnder belijdenisse my eenigher ketterie schuldich kenne. Want God is inden eersten my een ghetuyghe, dat ick niets ghesegt hebbe, daermen eenighe valsche oft boose meyninghe in vinden sal. Daer na sullent oock alle warachtighe Christenen, die dit lesen, my na seggen, ende oock ghy, mijn heeren, wilt ghy een weynich in uwer conscienciē treden, ende inder waerheyt, buyten alle quade gheneghentheyt, oordeelen, so sult ghijt oock bekennen. Gode sy eere. M.D.Liij.

ALs nv dese vijf ghetrouwe ghetuyghen des Euangeliums daer wy bouen af verhaelt hebben, alle den aenstoot der vyanden des waerheyts met grooter stantuasticheyt gheleden hadden van dien daghe af datse in den karcker ghewórpen zijn, dwelck was des eersten dach in Meye, int Iaer, M. D. Lij. hebbense altijt seer stantuastich gheweest in de belijdenisse des goddelicken naems, malkanderen oock met ghebeden versterckende, ende veel troostelicke brieuen schrijuende so tot malkanderen, so oock tot ander vrienden ende broeders, ende sonderlinghe tot eenen Iohan Chambon ghenaemt, een Moorder die door het vlijtich vermanen van Petrus Bergerius, daer wy hier na af schrijuen sullen, in den karcker ghewonnen is. Desen hebbense sonderlinghe vertroost ende raet ghegheuen, hoe hy hem seluen in de straffe des doodts houden ende draghen soude. Aldus hebbense in den karcker haer seluen gheoefent tot het Iaer ommequam tot den xvi. dach in de Meye maent int Iaer M. D. Liij. welcke haer eenen aenghenamen ende gheluckighen dach was, om datse van alle ellendicheyt ende benautheyt ontvlieghen, verworuen hebben de kroon der glorien, die haer na den heerlicken strijdt, van God bereyt was. Een Moordenaer in dē karcker bekeert.

Op desen dach dan, omtrent neghen vren des morghens als sy int Raetshuys te Rouane haer sentencie des doots ontfanghen hadden, dat mense brenghen soude ter plaetsen Territorium gheheeten, ende aldaer leuendich verbranden: so zijnse ghestelt gheweest in een plaetse daer de misdadighe plegen haren tijt te verwachten datmense ter doot soude brenghen. Als sy nv hier waren verwachtende tot de eerste ofte de twee de vre na den middach, hebbense daer en tusschen den Heere seer vuerichlick ende hertelick ghebeden met grooter verwonderinghe der toehoorders. Daer na hebbense met blijschap ende vrolickheyt den Heere Psalmen ende lofsanghen ghesonghen. Als nv de tweedde vre quam, zijnse wtgheleydt bekleedt met aschgrauwe kleederen ende met zeelen ghebonden, malkanderen vermanende tot sterckheyt ende stantuasticheyt in den ghelooue: ende troostende met de lieflicke beloften, die de almachtighe God den ghenen toeghesegt heeft, die om zijns naems wille lijden.

Als sy nv op den waghen saten, hieuen sy op, ende songhen den neghensten Psalm. Ick sal v singhen, Heere, wt gantsch mijnder herten. Ende hoe wel dat sy verhindert werden het liedeken wt te singhen, so en hebbense nochtans niet opghehouden van God te louen ende te prijsen: ende doorgaens hebbense den luyden veel Schriftuere wtgheleyt. Als sy ouer de Moesmarckt ghevoert werden, heefter een van haer de ghemeynte aenghesproken die by den wtganck der brugghen stonsten die ouer de Reuiere Arar licht, met luyder stemmen, seggende: De God des vredes, die van den dooden weder ghebracht heeft den grooten Herder der schapen door het bloet des eewigen testaments, onsen Heere Iesum, Int laetste Capittel tot den Hebreē.

M.D.Liij. Jesum die make v volkomen in allen goeden wercken, dat ghy synen
wille moecht doen.

Daer na hebbense beghinnen te seggen de artijkelen des gheloofs, na de
artijkelē, also dat de eene eenē artijkel, eñ de ander terstont volgende den
anderen seyde. De ghene die nv kreech dat hooftstuck, Hy is ontfangen
van den heylighen gheest, geboren van de maeght Maria: Die heeft dat
selfde met opelicker eñ luyder stemmen gheroepen, op dat het volck sou-
de moghen verstaen, dat haer vyanden hen valschelick ende te onrechte
beloghen hadden, die onder het volck gestroeyt hadden datse desen artij-
kel niet en gheloofden, ende van de Moeder Gods een quade meyninge
hadden.

Den Scharianten, die haer seer hinderlick waren, ende dreychden-
se datse swijghen souden, hebbense tweemael saechtmoedichlick ver-
maent, segghende: Sult ghy met ons also handelen, ende ons verbieden
Hoe sy haer tot steruen schicken. onsen God aen te roepen eñ te prijsen in desen kleynen tijt, die wy doch
in dit leuen sullen zijn.

Doe sy totter plaetsen ghekomen waren, zijnse met grooter blijdschap
heyt op eenen grooten hoop houts gheklommen, die omtrent den staeck
gheworpen was. De twee alder ionckste zijn eerst de eene na den ande-
ren opgheklommen, welcken de Hencker de kleederen wtghedaen heeft
die sy aen hadden, ende aen den staeck gebonden. Ten alderlaetsten klam
Martialis Alba oock op, de alder oudtste van allen, die seer lange op het
hout gheknielt heeft ende den Heere ghebeden. Als nv de Hencker de
andere aen den staeck ghebonden hadde, is hy tot Martialem ghekomen
ende heeft hem by de oxelen willen op heffen om by den anderen te bren-
ghen. So heeft Martialis hastelick van den Amptman Tignatio be-
gheert, dat hem een dinck mocht toeghelaten werden. Doe hy nv vraech
de wat hy woude ofte begheerde, seyde Martialis, dat ick mijn broeders
eer ick sterue, eens kussen mach. Als hē dat veroorloft was, heeft hy het
opperste des houthoops hem seluen wat nederghebogen, ende zijn broe
ders die daer ghebonden stonden, ghekust, eenen yegelicken vriendelick
groetende, seggende: Adieu mijn broeder. De ander viere hebbē dat self-
de oock teghen malkanderen ghedaen, drayende haer halsen ende hoofdē
hebbense de eene den anderen ghekust ende ghesept: Adieu mijn broe-
der, ende hebben also seer minnelick ende met broederlicke woorden van
malkanderen oorlof genomen. Doe Martialis zijn broeders Gode be-
uolen hadde, eer hy aen den stijl ghebonden wart, heeft hy den Hencker
vermaent, dat hy niet vergheten en soude het ghene dat hy hem ghesept
hadde. Daerna is hy oock ghebonden ghelijck die ander viere. Sy wa-
ren al tsamen met een keten, die rontomme den staeck ghewonden was,
vast ghemaeckt. Als nv de Hencker beuel hadde van den Rechters, dat
hyse hastelick dooden soude, heeft hy aen een yeghelicks hals een touwe
ghebonden, ende also ghemaeckt dat die vijf touwen in een quamen aen
een ander grooter touwe, welcke met rollekens also gemaeckt was, dat
hyse alle te samen daer mede te haestelicker mochte worghen ende doo-
den. So heeft de Hencker haer aensichten met smeer bestreken eñ ront-
omme sulpher ende stroo ghelept, eñ meynde met zijn drayende instru-
menten haer te haestelicker doen steruen. Maer de touwen zijn door de
kracht des vuers in stucken ghesprongen, eñ men heeft dese vijf Mar-
telaers een wijl tijts ghehoort datse malkanderen met dusdanige woor-
den vermaendē, roepende: Goeden moet, broeders, goeden moet, welcke

haer laetste woorden zijn gheweest die int midden des vuers ghehoort zijn gheweest. M.D.Liij.

So hebben dese stantvastige Martelaers om der Christelicker waerheyt wille, haer leuen seer vromelick ghelaten int Iaer ons Heeren, M.D.Lij. den xvi. dach in Meye.

PETRVS
Bergerius.

Petrus Bergerius geboren te Barti een stadt aen de Seyne gelegen, een koopman. Dese was te Lyons in zijns swaghers huys, wiens suster hy tot een huysvrouwe hadde, daer hy geuanghen gheworden is, op den vierden dach in Meye, int Iaer M.D.Lij. drye daghen na dat dese vijf scholieren gheuangen waren, daer wy bouen af gheschreuen hebben.

Dewijle dat hy in den karcker lach, heeft hy de leeringhe Christi Jesu des soons Gods seer suyuerlick ende vromelick beleden, niet alleen voor den Rechters daer hy voorgebracht wart, maer oock by eenen yegelicken die van hem de redene des Christelicken ghcloofs begheerde. Een Moordenaer bekeert.

De Almachtighe barmhertighe God heeft een sonderlinghe groot werck door desen vromen man ghedaen teghen eenen Moordenaer, by den welcken hy in den karcker ghesloten was, dwelck aldus gheschiet is. Daer lach in desen karcker een ionck mensche Petrus Joannes Chambon ghenaemt, welcke beschuldicht was dat hy ouer twee of drye iaren hem seluen tot moorden ende roouen begheuen soude hebben, ende van een koopman een laken kamelots genomen ende ontweldicht. Om dese sake hadde hy wel thien maenden lanck so nauwe ende vaste gebonden gheleghen met handen ende voeten, dat hy hem seluen niet roeren en mocht, ende so vuyl ende mismaeckt lach, datment nauwelick eerlick segghen en kan. Als nv Petrus Bergerius (so het God gheuoechde) in desen karcker ghelept wart, so dat hy hem dickwils besoecken mocht, heeft hy desen ellendighen mensche beghinnen te vertroosten, ende te vermanen, met aller vlijticheyt ende neersticheyt arbeydende om hem den Heere Christo te ghewinnen. Summa God de Heere die heeft het herte des Moordenaers beroert ende bewogen, ende door den dienst van Petro Bergerio tot de kennisse Jesu Christi zijns soons bekeert, also dat de ghene die te voren God, ende syne ouders daer hy van ghebozen was, ende den dach ende vre dat hy ter weerelt ghekomen was, vervloeckte ende lasterde, ende de moghentheyt zijns scheppers gruwelick blasphemeerde, om die groote onlijdelicke pijne die hem aenghedaen wart: dese selfde nv God den Heere sonder ophouden danckt ende prijst, om dat hy hem tot de kennisse zijnder sonden, ende tot de hope zijnder salichheyt gheroepen heeft. Dwelck wy beter wt zijn eyghen woorden sullé mercken, die hy de vijf voorghenoemde scholieren gheschreuen heeft, hoe wel dat hy seer benaut ende vast ghevoeyt lach. Desen brief luydet aldus.

m.D.Liij.
Den brief des bekeerdē moordenaers

ALderliefste broeders ende warachtige Christenen, inden eersten so segghe ende wensche ick v alle te samen salicheyt in Christo Jesu: Jck hebbe ouer langhe tijt wel begeert tot v te schrijuen, maer tot noch toe en hebbe ick de macht niet konnen krijghen, hoe wel dat ickt noch wel anders begheerde, waert onsen ghenadighen hemelschen Vaders wille, namelick, dat ick met v tegenwoordichlick mochte spreken. Nochtans bidde ick v, dat het ghene dat ick nv met brieuen doe, v also aenghenaem zy, als of ickt teghenwoordichlick dede, ende my also met v vertroosten mochte. Dat mach ick v warachtelick wel te kennen gheuen, dat ick, van den vierden dach Augusti af, doe my van onsen broeder Petro Bergerio v ghevanckenisse vercondicht was, dat ick, segghe ick, van die tijt af noch v luyden, noch oock zijns vergheten hebbe in myne ghebeden, die ick tot God doe nacht ende dach: maer hebbe v (ghelijck ick schuldich ben) altijt ghedachtich gheweest. Ende daer en is gheen pijne oft ellende die my uwer ghedachtenisse ende goetwillicheyt verhinderen sal, niet meer dan mijns eyghen broeders, die oock gheuanghen is om myne boose daden, die ick ghedaen ende volbracht hebbe: in welck hy so gātschlick onschuldich is, als ghy luyden zijt, die noyt sulcks bedreuen en hebt. Dit ongheluck dat hē gheschiet, is my meerder hertseer, dan eenich verdriet, oft tormenten, die ick in dese banden lijde. Ende hier van is my God een ghetuyge. Maer ick wil v dancken alderliefste broeders, voor den troostelicken eñ Christelicken brief, die ghy tot my ghescreuen, ende door onsen broeder ghesonden hebt, want ick dusdanighen vlijticheyt ende bediensticheyt niet verdient en hebbe. Wt welcken brief, hebbe ick sulcken troost ende blijschap ontfanghen, dat ickt met gheenen woorden soude konnen seggen. Daerom want ick uwen vlijtighen dienst eñ goetdadicheyt, met gheender neersticheyt ofte arbeyt en kan vergheldē, ende v met ghelycke betalen: so en mach ick niet anders doen, dan God den ghenadighen vader bidden, dat hy v also met synen gheest regiere ende behoude, dat ghy teghen alle de vyanden des waerheyts (die oock onse zijn) stantuastighe verwinners moecht worden, gelijck als ghy wel begheert: of op dat ickt beter segghe, ghelijck als de wille Gods, die in als goet ende gerechtich is, dat begrepen ende gheordineert heeft. Ist dat ick in dit voor te stellē ende te schrijuen erghens in dwale: ick bidde v dat ghy my daer af vermaent. Want ick en ben met v luyden in de hemelsche wijsheyt niet te ghelijcken, als die van ioncks op gheleydt ben in den wech des Sathās van blinde menschen die noch leuen, die altijt wijcken van den rechten wech des salicheyts, die haer noyt ghewesen en is. Want die bedriegers, die beter mestverckens dan priesters zijn, die en ontbinden desen kostelicken schat des waerheyt niet: maer sy houden hem in duysternisse beslo-ten, vallende in de vermaledijdinge Christi, daer hy wee ouer haer roept om datse den slotel des wetenschaps wechnemende, selue niet inne en
Matt.23. gaen, ende die daer in willen gaen, en laten zijt niet toe. So koemtet dat het arm volck noch beghinsel, noch middel, noch eynde des salicheyts en begrijpt. Och waer ick by hen, ick soudese de waerheyt self bewijsen ende gheenderley wyse met hen flatteren. Maer van dusdanige dingen is nv ghenoech, welcke ghy doch beter weet, dan ick, die sot ende onuerstandich daer in ben te achten. Nv dunct het my noodich, dat ick v schrijue van de sonderlinghe ghenade die God in my ende mynen broeder gewracht heeft, voor het ongeluck dat hem gheschiet is. Hy is blint, dat is,
onwetende

onwetende van God ende zijnder warachticheyt in den karcker Ro- M. D.liij.
mane ghebracht: maer door de vlijtighe neerstigheyt van Petro Bergerio
onses broeders ende de wonderlicke barmherticheyt Gods, so sal hy ver
licht met het salichmakēde licht des waerheyts wederom wt den karc-
ker gaen eñ los werden. Dwelck ick meer achte, dan of hy alle het gout
des weerelts verkreghen hadde, daer ick seer in verblijt ende verhuecht
ben. Ende ghewisselick al hadde Bergerius in den karcker niet goets
meer ghedaen, so is dat groot ghenoech dat hy aen mijn broeder ghedaen
heeft. Maer na dien dat hy in vele andere dusdanigen heylsamen bedien
sticheyt bewezē heeft, so heeft hijt oock sonderlinge aen my gedaē, want
hy my in mijn groote benautheyt verlicht heeft ende vermaect: vertroo-
stende my met uwe brieuen, die seer troostelick waren, ende oock mettē
synen. Hy heeft my oock boecken gheleent die vol aller troostinge wa-
ren: also dat hy teghen my gheen bediensticheyt achterghelaten heeft, eñ
beloefde my in alles behulpich te wesen waer hy konde ende mochte.
Dwelck ghy luyden oock seer beleefdelick ende minnelick beloeft hebt:
daer ick v seer voor dancke, ende bidde God dat hy v dat selue ouervloe-
delick loone. Maer in dese myne vertroostinghe, heb ick wederom groo
te droefheyt, dat mijn broeder, die by Bergerio plach te ligghen, nv van
hem gescheyden ende gesloten is, also dat de eene den anderen niet meer
en mach sien. So is mijn broeder oock seer daerom bedroeft, als hy my
door zijn brieuen te kennen ghegheuen heeft: in welcke hy oock seyt, dat
hy uwer altijt in zijn gebeden gedachtich is. Ick en kan oock, broeders,
gheensins verswijghen, de weldaden die my God in desen karcker be-
wesen heeft: ende wat swaerder tormenten des lichaems ende der sielen
dat ick gheleden hebbe, eer ick den wille Gods bekende, ende my seluen
onderworpen konde ende ghewillichlick ghehoorsaem zijn. Want de eer Ellendighe
ste twee maenden dat ick in dese duystere ende stinckende gheuancke- geuãckenisse
nisse gheworpen ben, met dusdanighe ysere banden ende boyen ghebon-
den, dat ick my niet wenden ofte keeren, of dach ofte nacht verroeren en
konde, also dat ick den noot der natueren onder my, in de selfde plaetse
daer ick lach, moeste doen. So hebbe ick in dusdanige ellende eñ stanck
veruloeckt alle de ghene die my dus iammerlick handelden: Ja oock va
der ende moeder, door wien dat ick int licht gebracht was. Maer als ick
aldus riep en heeft my God niet verhoort: maer hy vermeerderde altijt
mijn weedom ende pijne. Daer is noch een ander verdriet toegheuallen,
dat noch alle ellendicheyt ende benautheyt te bouen ghinck, namelick,
dat ick so vol Luysen wart, dat icker by twaelue teffens van mijn lijf
ende kleederen met mijn vingheren mocht grijpen. Dit verdriet hadde
ick voorwaer wel verdient, al hadde ick in mijn leuen geen ander quaet
ghedaen, dan dat ick God eñ myne ouders so lasterlick verswoer. Want
dat en was gheen goede remedie daer toe, ende also den eenen Duyuel
metten anderen te verdrijuen, ofte eenen brandenden ouen met Olye te
willen blusschen. Maer de Heere heeft mijns in dusdanighen ellendic-
heyt ontfermt, vermaent, ende gheleert, datment also niet en mochte aen
stellen. Want doe ick sach, dat mijn pijne door dusdanighe lasterlicke re-
denen daghelicks vermeerdeert wart: so hebbe ick mijn ghekrijt eñ ge- Veranderinghe des ghemoets.
ween verandert, ende my geuoecht ghelijckt een Christen mensche be-
taemt. Dwelc my een sonderlinge groote lichtenisse aengebracht heeft,
so dat ick began my seluen ende mijn leuen dat ick in alle boosheyt ende
goddeloosheyt ouergebracht hadde, te ouerdencken, ende mijn sonden te

M.D.liij. ouerlegghen, welcker gedachtenisse my bouen alle ander tormentẽ pijnlick was. So hebbe ick my tot mynen God bekeert, mijn ellendicheyt beklaecht, ende verghiffenisse mijnder sonden begheert: ende ghebeden dat hy mijns een weynich woude ontfermen. In dese mijnder bekeeringhe ende ghebeden, heeft my de Heere aenghesien ende verhoort. So dat ick namaels gheen kleyne vertroostinghe mijnder sielen, ende verlichtenisse mijnder pijnen gheuoelt hebbe: ende hebbe sodanighen gheduldicheyt ontfangen die my noyt verlatẽ en heeft. Daer en bouen ben ick op den selfden dach van de boyen, daer ick so seer mede benaut was, verlost. Alle mijn Luysen, daer ick vol af was, zijn vergaen, also dattet nv seuen maenden zijn, dat icker niet een aen mijn lijf gheuonden ofte gheuoelt en hebbe. Ick voele nv seer luttel kouwe, hoewel dat ick gheen bedde noch decksel en hebbe, behaluen alleen mynen mantel. Ja oock in mynen daghelicksche kost en heeft my de Heere niet vergheten: want te voren gauen sy my sodanighen broot, dat de honden (als ons de Dienders seyden) ende de peerden niet en mochten. Nv wort my door de goetheyt Gods alle daghe wit broot ghegheuen, ende tweemael meer toespijse dan ick plach te hebben. Daer komen oock etlicke aelmissen, die de Heere door zijn ghenade ende goetheyt tot my schickt: also dat ick nv in dit deel wel ghenoech gheuoedt ende onderhouden worde. Maer mynen brief soude veel te lanck vallen, soude ick v alle den troost ende de weldaden vertellen, die my God bewesen heeft, daer ick sulcks niet verdiẽt en hebbe: maer veel meerder ende swaerder tormenten dan ick verdragẽ soude mogen. Daerom dancke ick hem seer, so om dese syne groote weldaden, so oock om dat hy my so vaderlick met grooter saechtmoedicheyt ghecastijdt heeft in dese ellendighe weerelt, op dat ick in de toekomende weerelt niet verdoemt en worde. Al ist dat mijn pijne straf ende swaer is, so zijn nochtans mijn sonden sodanich, datse veel grooter ende swaerder straffinghe weerdich zijn. Daerom en verworpe ick dese straffe ende roede des ghenadighen Vaders niet, als vreemt: maer met grooter gheduldicheyt ende gherustigher herten ontfanghe ickse, ende verwondere my der grooter barmhertichheyt Gods, die my so saechtelick handelt. Daerom ben ick gantsch van herten bereyt al te lijden, wat hy my oplegghen wil.

V luyden bidde ick oock seer, dat ghy my schrijuen wilt, hoe ick my in den doot hebben ende draghen sal, of ick veroordeelt worde: op dat ick teghen dien dach bereydt mach zijn, ende sprecken het ghene dat ter eeren Gods, ende mijnder salicheyt dienende is. Dat sal ick van v in grooten dancke nemen. Daer en tusschen beuele ick my tot uwen ghebede door de ghemeyne liefde ende goetdadicheyt, dat ick v wederom inde myne ghedachtich ben. Ist dat ick swaerlick ghesondicht hebbe, ghelijck ick ghedaen hebbe, dat is te voren gheschiet eer my de Heere zijn kennisse gheopenbaert heeft. Ende die boose daet, daer ick nv om in de gheuanckenisse ligghe, is ouer drye iaren ende so veel maenden ghedaen gheweest. Hebt ghy eenighe boecken, so begheerde ick wel, dat ghy my daer mede woudet troosten: welcke ick onsen broeder Bergerio weder ouer gheuen sal, so haest als ickse ghelesen hebbe. Ick en hebbe (danck hebbe God) op dit pas niet anders van noode. Dit is dat ick tot v hebbe willen schrijuen.

De Vader alder barmhertichheyt ende de God van alle gheduldicheyt ende vertroostinghe, wil v vertroosten, ende een vaste gheduldicheyt in dese uwe geuanckenisse verleenen, v versterckende door de kracht zijns

gheests

gheefts, op dat ghy draghen ende lijden moecht al dat hy v opleggen wil door Jesum Christum synen soon onsen Heere ende eenighen salichmaker, wiens de eere, heerlickheyt ende het rijck in eewicheyt zy. Amen, Amen. M. D.liij.

Ist dat mynen brief quaet te lesen is, so neemt mijn onschult, want ick hadde geen licht dan alleē door een kleyn gaetken daermē recht een hant mochte door stekē: ende ick en mochte de penne, die doch quaet was, niet vermaken. Dit hebbe ick met grooter moyte, vreese, ende swaricheyt ghescreuen, dan ghy wel soudt konnen ghelooven. Want op dat ick gantschlick niet schrijuen en soude, so hebben zijt my verboden, ende papier ende inckt ontnomen. Dit hebbe ick met grooter swaricheyt gekreghen, dwelck niemant en weet dan alleen eenen knecht.

U ootmoedich broeder ende vrient Petrus Johannes Chambon, om zijn sonden gheuangen: maer ghy om des Euangeliums willen.

DEsen gheuanghen Chambon hebben de vijf scholieren wederom seer troostelick gheantwoort, ende veel vriendelicke brieuen tot hem gescreuen, die ick om de kortheyt wille achter late.

Als nv Bergerius desen ende oock des selfden broeder in zijn geuanckenisse den Heere Christo gewonnen had, heeft hy oock zijn huysvrouwe die te Geneue woonde, veel brieuen wt den karcker ghescreuen: waer in dat hy haer vermaent hoe dat een Christelicke weduwe haer behoort te draghen ende te houden.

Daer na als hy de sententie des doots ontfanghen hadde, is hy wt der gheuanckenisse ghebracht met also vrolicken ende blijden ghelaet, als hy oyt te voren ghesien was: also dat veel menschen die dat saghen, seer verwondert waren. Eer hy nv op den waghen klam, heeft hy van den Rechter vriendelick begheert, dat hy hem een dinck woude toelaten ende veroorloven. Als hem de Rechter dat weygherde, seyde Petrus, ghy sult my ymmers toelaten, heere, dat ick mynen Pater noster, ende Credo sal moghen segghen. Doe seyde de Rechter, Segghet wilt ghy, maer al gaēde. Ick dancke v, heere, seyde Petrus, ende ick wil God den Heere voor v bidden. Doe seyden de Scharianten die daer stonden, al lachende: Ja waerlick, hy behoeft v ghebeden seer. Als hy nv op den waghen sat, badt hy eenen yeghelicken om verghiffenis, ende hy vergaf oock eenen yeghelicken. Eñ doorgaens op den wech seyde hy met grooter vrolickheyt eenen yeghelicken adieu, begheerende datse voor hem baden tot God almachtich.

Onder het volck was eenen ouden Italiaenschen Paep die hem aenriep ende seyde, huyden sal uwe woonstede in de Helle zijn. Doe seyde Petrus: Dat wil v de Heere vergheuen. Als hy nv tot de plaetse Territorium ghenaemt, ghebracht was, ende daer veel volcks vergadert sach, riep hy met luyder stemmen: Och wat grooter ende ouervloedigher Oogst: Heere, seynt doch goede arbeyders wt. Als hy nv op dē hoop van houte ghekommen was eñ de sake zijns doots met de belijdenisse zijns gheloofs verklaert hadde: so heeft hy hem verhuecht ende in den Gheest ontsprongen, met vrolicker herten roepende: Hoe soet, Christelicke O Heere, ende hoe lieflick is uwen naem. Als hem nv de Hencker vrucht.

Een Italiaensch paep.

aenge-

M.D.liij. aenghebonden hadde, ende ghelijck die ander Martelaers om hooghe trock, heeft Petrus hem seluen gantschlick Gode beuolen, Heere, seyde hy, v beuele ick mijn siele, welcke woorden hy dickwils verhaelt heeft.

Ten laetsten met opghrechter aensichte slaende zijn ooghen ten Hemelwaerts, riep hy lude: Ick sie huyden den Hemel gheopent. Als de sommighe menschen niet en verstonden dat hyt met de ooghen des gheloofs meynde, saghen sy oock ten hemel waert. Terstont daer na heeft dese vrome Martelaer met eenē soeten doot den Heere synen gheest opghegheuen.

Dionysius Peloquinus.

Dionysius Peloquinus de broeder van Stephanus Peloquinus (daer wy hier voren af geseyt hebbē, welcke oock om des waerheyts wille te Parijs verbrant was) heeft zijns broeders voetstappen vromelicken naghevolcht. Als hy te Geneue in de gemeynte Gods woonachtich was, is hy int Jaer M. D. Lij. den xix. dach des maents Octobris, in een stadt Villa Franca genaemt (welcke ses mijlen van Lyons leyt) gheuanghen ghewor den. Wat hem aldaer, ende oock daer na te Lyons gheschiet is, vinden wy klaerlick in desen nauolghenden brief die hy self tot eenen goeden vrient ghescreuen ende ghesonden heeft.

Als ick ouerdencke, hoe seer dat ghy beroert waert door Stephani mijns goeden broeders gheuanckenisse ende doot: sorghende dattet v om mynen wille oock mochte gheschieden, die nv in den selfden strijdt ende perijckel ben: so hebbe ick ghedacht dattet behoorlick soude zijn, dat ick bewese de sake waerom dat hy so standuastelick den doodt ontfanghen ende gheleden heeft: ende ick met aller lijdsamicheyt ende gherustigher herten alle dit verdriet ende dese benautheyt verdraghe, daer my God nv mede beproeft, verwachtende sulcken eynde, ende wtganck, ghelijck het God die my hier toe geroepen heeft, belieuen sal. Dit doe ick des te lieuer, om dat ick goede bequamicheyt hebbe om tot mijn vrienden te schrijuen: dwelck mijn broeder niet en hadde. Ende ten eersten op dat alle erghernissen wech genomen worden, so moet ghy weten, datter in dit leuen niet en gheschiet, of ons niet en gheualt sonder de voorsichticheyt ende wille onses Gods: ende dat oock de menschen gheen macht ouer ons en hebben, ten zy dat God hem die geue: ende oock niet grooter, dan gelijck hen God dat toelaet. Want hy draecht sulcken sorghe voor ons, datter niet een hayr van onsen hoofde sonder synen wille vallen en sal. Daer en bouen en lijden wy niet gelijck als quaetdoenders ende misdadighe, ghelijck dootslaghers, moordenaers, dieuen ende die ander luyden goet begheeren: maer als Christenen: ghelijck als ghy lichtelick sult moghen mercken wt het gene dat mijn teghensprekers van my gheuraecht hebben, ende wt het ghene dat ick haer daer op gheantwoort hebbe.

Gods voorsichticheyt ouer den synen.

De Christenen lijden anders dan de misdadighe doen.

Ten eersten hebben sy my gheuraecht, of ick gheloofde, dat de Misse goet was, ende weerdich datmense hooren soude? Daer ick op gheantwoort hebbe, dat ick geloofde dattet een sacrificie was van den mēschen gheuon-

Van de Misse.

gheuonden ende inghestelt, tot grooter berachtinge der eeren Gods, om de ghedachtenisse des doots Jesu Christi te verdonckeren ende te niet te doen: want mẽ de Misse toegeeft het gene, dat alleen den bloede Christi toekoemt, tot voldoeninghe, suyueringhe, eñ verghiffenisse onser sonden wtghestort. So achte ick dan de Misse een gruwelicke afgoderie te zijn daer alle Christenen haer van vlieden ende wachten sullen, willen sy niet vallen in de gramschap des almachtighen Gods.

Daer na gevraecht zijnde of ick het heylighe Sacramẽt des Altaers gheloofde: hebbe ick geantwoort: Op die maniere niet gelijckt de Paus inghestelt heeft: maer het Sacrament des heylighen Auentmaels onses Heeren Jesu Christi, ghelijckt van hem ingestelt is ende in de Schriftuere verklaert, ende bysonderlick 1. Cor. 11. Cap. namelick, dat wy in het Auentmael broot ende wijn van des Dienders handen ontfangende, warachtelick het lichaem ende bloet des Heeren deelachtich worden. Want ghelijck onse lichamen met daghelicksche spijse gheuoedt ende onderhouden worden: also worden onse sielen met de heylsame spijse des vleeschs ende bloets onses Heeren gheuoedt, onderhouden eñ versterct. Ende dit eten wy warachtelick niet metten mont ende metten buyck: maer met den gheest, ende int ghelooue, dwelck niet grofs, eerdisch, ende verderflicks in dese verborghentheyt en soeckt ofte begrijpt. So en ist dan niet van noode om dese gheestelicke spijse te ontfanghen, dat Christus van den hemel tot ons hier opter aerden nederdale, ofte dat wy onse oogen alleen op dit broot ende den wijn slaen: maer veel meer, dat wy onse herten ende sinnẽ ten hemel heffen, ende Christum die daer sidt ter rechter hant Gods, door den geloove aenschouwen, gelijck als wy hem in ons artijkelen des gheloofs belijden in den hemel te zijn, ende niet eer wederkomen sal dan om te oordeelen: Dit versekeren ons de Engelen in de wercken der Apostelen int 1. Cap. Daerõ verworpe ick gantschlick de veranderinghe des broots die de Papisten versiert hebben: ende gheloove dat het broot ende de wijn haer natuere behouden sonder eenighe veraderinghe ofte verwandelinghe in het lichaem eñ bloet des Heeren: hoe wel dat ick van dat broot ende den wijn, diemen int Auentmael des Heeren ghebruyckt ende heylicht, alsulcken gevoelen hebbe, datter groot onderscheyt is tusschen de ghemeyne spijse ende dranck so door het ghebruyck, so oock door de kracht der beloftenissen, om welcke te beuestigen ende voor ooghen te stellen, worden dese teeckenen ons voor gheuen.

Gheuraecht zijnde ofmen aen des Priesters ooren de sonden moeste biechten: loochende ickt, ende seyde dat sodanigen biechte gheensins van God gheleert ofte gheboden was. Want dese belijdenisse der sonden geschiet tot een mensche die gheen macht en heeft de sonden te vergheuen: maer dat koemt alleen God toe teghen wien wy ghesondicht hebben. Doe wierpẽ sy my voor de plaetse Jacobi, daer de geloouige vermaent worden, dat de eene den anderen zijn sonden belijden soude. Daer ick op antwoordde dat dat ghebodt ende die vermaninge Jacobi dese oorbiechte niet en raeckte: maer sprack alleen van de broederlicke versoeninghe, daermen alle gramschap (malkanderen wt liefde de schulden vergheuende) door nederleyt. Anders waer dese plaetse van sulcken oorblasinghe te verstaen, so moeste de Priester als hem een vrouwe ghebiecht hadde, wederom tot de vrouwe biechten. Daer en bouẽ is dese biechte een duyuelsche tyrannie, eñ een wreede pijnbanck der sielen, om datmen daer

Het Sacramẽt des heyligen Auentmaels.

De kracht des heyligen Auẽtmaels.

Transubstãciacie.

De oorbiechte.

M.D.liij. eyscht datmē alle de sonden soude vertellen, dat ymmers van niemant, is
vandē alder rechtueerdichstē niet gedaen en kan werden, gelijck als wy
sien dat Dauid, die in onbeuleckthept des leuens een Enghel was, heeft
moeten van God begheeren dat hy hem van zijn verborgen sonden wou
Psalm.19. de reynighen. Daerom ghelooue ick datmen de sonden gheen menschen,
maer alleen God, die wy verthoornt hebben, sullen belijden: ende niet al-
leen op etlicke daghen, maer oock alle uren, ist moghelick, ghelijck als
wy sien dat van den Patriarchen ende Propheten eñ andere godvruch-
tighe menschen gheschiet is.

Het vagheuer. My is oock gheuraecht gheweest, of ick niet en gheloofde datter een
Vaghevuer was, daer de sielen na haer afscheyden, ghepijnicht worden:
eñ ofmen voor haer bidden sal. Daer ick op gheantwoort hebbe, dat ick
niet en geloofde oft en hielt eenich ander Vagevuer dan het bloet Chri-
sti Jesu, welcke (als Joannes betuycht) alle onse gebreken eñ sondē wt
1.Joan.1. wischt. Daer en bouē stelt ons de heylige Schriftuere twee wegen der
sielen, den eenen int Paradijs, daer de salighe henen gaen: den anderen
Twee weghen, in de helle, welcke voor den boosen ende goddeloosen bereyt is. Dat
mogen wy lichtelick verstaen, wt het ghene datter gheseyt is Joannis
int iij. Cap. Wie ghelooft in den soon Gods, die en sal niet verdoēt wer
den: maer die niet en ghelooft die is nu verdoemt. Van ghebeden te lesen
voor den dooden, Missen te doen, ende Wye water te ghieten, seyde ick
haer dattet niet alleen verloren arbeyt en was, maer oock gruwelicke
godslasteringhe, ende tot grooter verachtinghe Christi ingestelt, om dat
ter in den woorde Gods niet af gheboden en is, maer gantsch teghen het
woort, van de bedriechlicke gheesten gheuonden ende opgebracht. Hier
brachtense my ick en weet niet wat beuselinghen voort, die niet weer-
dich en zijn datmense vertellen soude.

Daer na vraechdense my wat ick van de Maghet Maria gheuoelde.
Van de Maghet Maria Daer ick op antwoordde, dat ick gheloofde datse de moeder Jesu Chri-
sti was, na den vleesche: ende dat sy maghet wesende, hem gebaert heeft,
ghelijck als wy in ons artijkelen des geloofs belijden: datse oock de al-
Luce.1. der salichste der vrouwen is, ghelijck als de heylighe gheest van haer
ghetuycht. Maer haer aen te bidden ende in onsen noodt aen te roepen:
de Koninghinne des Hemels, de Voorsprakersse ende Patroonersse te
noemen, ende haer dusdanighe dinghen toe te schrijuen, dat ghelooue
ende oordeele ick datse daer mede niet alleen niet vereert en wort, maer
veel meer veroneert ende groote schande van den menschen aenghedaen.
Want sy en heeft die eere die alleen Jesu Christo toekomt, welcke hem
van den Vader ghegheuen is, noyt willen ontnemen ende tot haer trec-
ken: maer daer en teghen seyndt sy ons tot hem, dat wy hem gehoorsaem
souden zijn, eñ doen het ghene dat hy ons ghebiedt, Joannes int twee-
de Capittel.

Daerom doen de menschen God schande aen, ende verthoornen hem
bouen maten seer, die de Maghet Maria aenroepen, dienen ende bidden,
of eenighe ander Santen ende Santinnen, na dien dat van haren dienst
in de heylighe Schriftuere van God niet beuolen en wort: maer daer en
Christus is onse voorsprake by den Vader. teghen dat wy alleen God sullen dienen, eeren, bidden ende aenroepen,
door den naem Jesu Christi alleen, die van God den Vader een Aduo-
caet ende middelaer ghestelt is tusschen ons ende God. Maer de warach
tighe ende alderbeste maniere om de Maghet Maria ende de ander hey
lighen te eeren, is, dat wy haer heylich eñ godsalich leuen ons om na te
volghen

volghen voorstellen, namelick, in het ghene daer sy den Heere Jesum Christum in ghevolcht zijn, ghelijck Paulus vermaent 1. Corin. 10.

Van de beelden ende schilderie, daer sy God ende den Heylighen door namaken, hebbe ick haer ghesept, dattet een gruwelicke superstitie is, van God sterckelick verdoemt, gelijckt in het tweede ghebot des Wets klaer ghenoech is. Wy weten oock wel, dat God vervloeckt so wel het beelde, als de maker ende konstenaer, ghelijck den C. xv. Psalm bewijst. Van beeldē.

Van den Paus hebbense my oock gheuraecht, of ick niet en gheloofde dat hy was het hooft der kercken. Daer ick op antwoordde dat icker al een ander gheuoelen af hadde, ende gheloofde dat hy den warachtighen Antichrist was, die hem seluen teghen God verheffen soude, ende hem seluen eenigherleye wys de Godheyt ende Gods naem toeschrijft. So seyde ick oock, dat ick gheloofde, dat hy den gruwel ende den soon des verderffenis is, daer Paulus van 2. Thess. 2. Cap. spreeckt. Ten laetsten dat de kercke daer de Paus het hooft af is, de warachtighe heylighe kercke niet en zy, wanter gheen teeckenen aen bevonden worden, daermen de Christelicke kercke by kennen mach, als daer zijn, de predikinghe des goddelicken woorts, de wettelicke wtdeylinghe der Sacramenten, welcker nauwelicks eenighe voetstappen ghelaten zijn. Dit ist dat sy my in de stadt Villa Franca ghenaemt, gheuraecht, ende ick daer op gheantwoort hebbe. Of de paus het hooft der kercken is.

Namaels als ick te Lyons gebracht was, hebben my dit al te samen, de Kettermeester, Officiael, ende andere voorghelesen ende gheuraecht, of ick op dese dwalinghe (so zijt noemden) blijuen woude? Daer ick op antwoordde, dat ick suicks wel begheerde, ende badt God alle daghe dat hy my daer standvastichept toe verleene, na dien dat hy my de genade verleent heeft dat ick wt de Schriftuere bekenne welck de warachticheyt is, daer ick mijn gheloove op stellen ende gronderen moet.

Doe vraechde my de Kettermeester, wat ick de heylighe Schriftuere noemde? Daer ick op gheantwoort hebbe, datse was de sekere ende volmaeckte warachticheyt, die niet bedrieghen en kan, welcke in het oude ende nieuwe Testament begrepen is: tot welcke men niet en behoort toe te doen, ofte af te doen: daer gantschelick niet in achterghelaten is, van het ghene, dat tot onser salicheyt dient: Daerom achte ick dese alleē eenen reghel des Christelicken Religioens te zijn. Van dese antwoorde was de Kettermeester beroert ende gram. Wie heeft v ghesept, seyde hy, dat dit de heylighe Schriftuere is, ende hoe soudt ghy dat ghewe ten hebben, haddet v de heylighe kercke niet versekert? Maer ick verstont wel, dat hy dit van de Pauselicke kercke meynde: daerom hebbe ick gheantwoort dattet de kercke niet en is die my dat wijs ghemaeckt heeft, maer alleen den heylighen gheest, die my een seker ende ghewis ghetuygheniſſe in mijnder herten gheeft, so dat ick hem daer in ghehoorsaem wil zijn in het levē ende int steruen. So en heeftse dan haer macht niet van de eerste ende oude kercke: want dat is recht verkeert, na dien dat de kercke beter ghegrondeert is in de leeringhe der Propheten ende Apostelen onses Heeren Jesu Christi, als Paulus Ephesus int tweede Cap. betuycht. De heylighe Schriftuere. De Schrift en heeft harē gront wt de kercke niet: maer de kercke wt de Schrift.

Maer als sy wisten dat ick wel eer in voorleden tijden een Monick ghewееst hadde: hebben sy my gheuraecht wat my daer toe beroerde dat ick sodanighen leuen verliet? Ick hebbe haer gheandtwoort dat-

M.D.liij. ket de genade Gods gheweest heeft, welcke ghedaen heeft, dat ick sulc-
De monikẽ meynen door haer werckẽ salich te worden. ken boosen leuen bekende ende afgeleyt hebbe, als het ghene dat teghen
den woorde Gods is ende van den menschen alleẽ geuonden. Want die
sulcken leuen aennemen, die meynen door sulcke wercken die oock van
God noyt gheboden en zijn, als met menschen insettinghen den hemel
te verdienen. Geuraecht zijnde ofmen de beloften diemen belooft hadde,
Beloften. behoort te houden? Ick antwoordde, datmen sulcken behoort te houdẽ,
diemen God ofte den menschen doet wt den woorde Gods. Maer die
sonder het woort oft oock teghen het woort ghedaen ofte beloeft zijn,
en salmen gheensins houden: of oock den menschen niet verhinderen om
die in godsalicheyt ende heylicheyt te moghen verlaten.

Reynicheyt. Gheuraecht zijnde waerom dat ick een huysvrouwe ghetrout hadde,
daer ick nochtans reynicheyt beloeft hadde? hebbe ick gheantwoort, dat
reynicheyt een sonderlinghe gaue Gods is, gelijck alst klaer genoech is
wt Matthei. xix. Capittel, welcke allen Moniken gheensins gheghe-
uen is, ghelijckmen daghelicks wel beuindt ende haer schandelick on-
kuysch leuen ghenoech bethoont. Dat ick daerom, want ick sodanighen
gaue Gods ende kracht in my niet en vant, die remedie, namelick het
houwelick, aengenomen hebbe, op dat ick onkuysheyt soude schouwen.
Ende daer in hebbe ick het ghebot Gods gheuolcht, wel wetende dat
noch ouerspeelders noch hoereerders, noch diergelijcke onsuyuere men
schen het rijck der hemelẽ nemmermeer besitten en sullen. Daer en bo-
Houwelick is reynicheit uen is het houwelick eerlick eñ een bedde sonder smette eñ onbevleckt.
Maer de hoereerders eñ ouerspeelders sal God oordeelẽ, als de Apostel
Hebr. xiij. seyt. Ende dat verbot, daermen seker menschen het houwe-
lick door verbiet, is een leeringhe der duyuelen ende der bedriechlicker
gheesten 1. Tim. 4. Anders en is van my niet sonderlincks geuraecht,
dat weerdich is gheschreuen te worden. De Kettermeester heeft my
met soete smeeckende woordekens aenghegaen, om my van mijnder
meyninghe te brenghen, veel schoone beloften ende oock mijn ionge Ja
ren voor oogen stellende, daer ghy door het vuer, seyde hy, af berooft sult
werden, ist dat ghy in v voornemẽ blijft. Daerom siet wel toe, want het
is in uwe macht, behouden eñ onbeschadicht wt te mogen gaen, eñ uwe
siele, seyde hy, staet in uwen handen. Doe seyde ick tot hem, dat mijn sie
le seer qualick bewaert soude zijn, eñ in groot perijckel zijn, waert datse
van niemant anders bewaert ofte beschermt en worde, dan van my: dat
ick in de schole onses Heeren Jesu Christi, een ander lesse vã mijn mee-
ster geleert hadde, namelick, die zijn siele behouden wil, datse die verlie-
sen sal, maer diese verliest, die salse behouden. Dit en was noch de
Kettermeester niet ghenoech: maer hy heeft tot my synen Monick ghe-
sonden, dat hy my daer toe brenghen soude, daer hy selue my niet toe
brenghen en konde. Welcke, als hy ghekomen was, heeft hy des Car-
dinaels Turnony goetwillicheyt my verkondicht, om my tot mijn ou-
de Monicks leuen wederom te brenghen, met dusdanighe beloften, dat
hy my een goet nieuw kleedt soude gheuen, ende seynden my erghens
in een van zijn eygen kloosterhuysen. Ick hebbe hem gheantwoort dat
ick lange tijt ghenoech een swart kleet gedragen hadde, dat ick nv wel
Christus wort in den gheloouigen self vuolcht, wenschte een wit te draghen: niet dat verderflick was, maer sodanighen
als in Apocalipsi. int vi. Capittel staet. Dit is de oorsake alderliefste
broeders ende susters, waerom dat de kinderen Gods veruolghinghe
lijden, ia Christus selue in haer, want dit onse sake niet en is die wy

voorstaen:maer het is zijn eyghen sake. Ende wy sien oock dat hy het
onghelijck dat ons gheschiet, also aenneemt als oft hem selue ghedaen
worde, ghelijck als hy Paulum die zijn ghemeynte veruolchde, vermaect
heeft. Na dien dan dat de liefde Jesu Christi so groot ouer ons is, dat
hy de schande die ons gheschiet, op hem neemt: wat grooter ondanckbaer
heyt soudt doch van ons zijn, na dat wy so grooten genade van hem ont=
fanghen hebben, dat wy de kennisse des waerheyts verkregen hebben,
nv souden schroemen synen heylighen naem te belijden? sonderlinge na
dien dat hyse so swaerlick dreycht die zijns naems ende Euangeliums
schaemt. * Die my, seyt Christus, verloochent voor de menschen, ick sal Matt.10.D.
hem oock versaken voor mynen Vader. Maer die my belijdt, die sal ick
oock voor mynen Vader belijden. Wat is doch dit anders, van den Hee=
re Christo niet bekent te worden ofte verloochent, dan met den eewigen
doot verdoemt te worden. De Tyrannen ende de vyanden Gods verbie
den ons wel op grooter straffe dat wy Christo zijn behoorlicke ghetuy=
ghenis niet gheuen en souden: maer daer moeten wy ons houden aen het
exempel der Apostelen, * dat wy God lieuer ghehoorsaem sullen zijn, Acto.5.F
dan den menschen. † Sy en zijn oock niet te vreesen, die na datse het lic= †Luc.12.A.
haem ghedoodt hebben, gheen macht meer ouer de siele hebben. Wy we=
ten dat ons in dit leuen, so verre als wy Christelick willen leuen, niet
anders te verwachten staet dan onghelijck, veruolghinghe ende schan=
de. Maer daer in hebben wy dien troost, dat dit alleen den wech is, die de
Sone Gods in zijn vleesch gheheylicht heeft: in welcken wy door veel ver
driets tot de heerlickheyt des Hemelschen rijcks moeten ingaen. Pau=
lus seyt, Philippens. 1. Cap. Dat ons ghegeuen is, niet alleen in Chri Alle god=
stum te gheloouen, maer oock voor hem te lijden. Op een ander plaet= vruchtighe
se seyt hy, dat alle die in Christo godsalichlicken willen leuen die moe= sullen ver=
ten veruolghinghe lijden, want daer toe zijnse ghestelt ende gheroepen volghinghe
die God in Christo willen dienen ende aenroepen, datse veel tormenten lijden,
ende schande sullen lijden. Ende dit is eyghentlick by den Euangelio ge= 2.Timo.3.C.
voecht, datse al tsamen moeten alle verdriet medelijden, op dat sy in hem,
ende met hem, niet alleen vertroostinge, maer oock alle benautheyt gemeyn
hebben. Maer in dusdanighen ellendicheyt ende verachtinghe seyt Pe=
trus dat wy salich zijn, als wy dit om den naem Jesu Christi lijden, ende 1.Petr.4.
veracht worden: want in sulcker maniere de gheest Gods op ons rust.
Sullen wy nv, na so grooten ende wichtighen ghetuyghenisse, achten
ende meynen, dat wy ons leuen verliesen, als wy het voor so rechtueer= Salich zijn=
dighen ende heylighen sake in de handen onser vyanden leueren? Sul= se die veruol
len wy ons seluen ellendich heeten, daer ons Christus door synen hey= ghinghe lij=
lighen mont salich noemt? Of sullen wy meynen, dat wy de doot, ghe= den om des
lijck sotte ende dulle menschen aengrijpen, daer ons Christus in den he= Euangeli=
mel so heerlicken loon voorghestelt heeft? Daerom mijn alderliefste broe ums wille.
ders ende susters, vermane ende bidde ick v seer, dat ghy de ydel meynin
ghe ende ghewoonte des weerelts niet en volcht: welcke also verblint
is, ende met sulcke duysternisse aller dwalinghen ouergoten ende ver=
droncken, dat sy het leuen in den doot, den seghen in den vloeck niet vin
den en kan. Wy en sullen ons daer aen dan niet stooten ofte verergher=
ren, ist dat wy sien dat de Dienaers Gods veel swaricheyts ende ver=
driets moeten lijden, als wy weten dat dit alleen den wech ende manie=
re is, door welcke wy Christo ons hooft moghen ghelijckformich wor=
den, ist dat wy ons opghelegde cruys hem na draghen. * Want de knecht Joan.13.B.

M.D.Liij. en is niet meerder dan zijn heere. Daerom laet ons buyten den legher gaen ende draghen zijn schande, want wy en hebben hier gheen blijuende stadt: maer wy soecken de toekomende: daer ons de Heere al tsamen door zijn ghenade toebrenghe, Amen.

Hebr. 13.

Dit heeft Dionysius Peloquinus te Lyons in de ghevanckenisse ghescreuen, daer hy thien maenden lanck gelegen heeft, namelick, van den xix. dach des maents Octobris int Jaer M.D. en Lij. tot op eenen sondach, den vierden dach Septembris int Jaer, M.D.Liij. op welcken dach hy des morgens vroech te drye vren tot Villa Franca geuoert is geweest. Des anderen daechs is hy van zijn Papistisch Priesterdom ontwijet ende berooft: ende heeft zijn vonnis ghekreghen, datmen hem leuendich soude verbranden. Daer na op den anderen maendach den elfsten dach Septembris, heeft hy de stantuastighe belijdenisse des waerheyts met synen doot besegelt: welcke hy sodanich geleden heeft, dattet eenen yegelicken diet sach, verwonderde. Want als het onderste zijns lichaems verbrande, heeft hy noch niet afghelaten zijn handen ten hemel te heffen ende de hulpe des almachtighen eewighen Gods aen te roepen. So heeft hy bewesen door zijn vol standich betuyghenisse, dat een yghelick Christen ende goduruchtich mensche de Euangelische waerheyt ende de eere Jesu Christi weerdigher achten moet, dan zijn eyghen leuen.

Dionys Peloquin wort verbrant.

Ludovvijcus Marsacus, en zijn Neue/ende oock Stephanus de Timmerman.

Ludowijck, een heer van der orden des koninckx van Vranckrijck.

Ludowijcus Marsacus geboren van Borbon, een Ridder van de veroordende des Konincks, na dat hy langhe tijdt in des krijchs handelinghe gheleeft hadde, heeft hy ten laetsten des weerelts regiment veracht, ende hem seluen ghegheuen onder de banieren des hoochsten Konincks Jesu Christi: welcken hy so ghetrouwelick ghedient, zijn saken voorghestaen, ende zijn eere beschermt heeft, datmen in hem groote vromicheyt ende stantuasticheyt heeft mogen mercken. Sijn belijdenisse die hy op den laetsten dach Julij int Jaer ons Heeren M.D. en Liij. ghedaen heeft voor de Rechteren van Lyons, heeft hy self beschreuen: welcke hy met synen Neue, ende oock met Stephanus de Timmerman zijn medegheuangenen om des Euangeliums wille, namaels met synen doot seer stantuastelick beseghelt heeft.

Van den vrijen wille.

Gheuraecht zijnde van den Officiael ende den ghenen die met hem waren, of ick gheloofde dat in den mensche eenen vrijen wille is, ende dat hy macht hebbe so wel om goet als om quaet te doen? hebbe ick gheantwoort, dat ick gheen en bekende, noch oock in my seluen gheen macht en hadde om goet te doen, ten ware sake datse my van God ghegheuen worde: ende dat alle goede gauen van bouen komen van den Vader des lichts: ende dat ick wel met Paulo segghen mach: want ick weet dat in my, dat is, in mynen vleesche gheen goet en woont: Want het goet dat ick wil, dat en doe ick niet, maer het quaet dat ick niet en wil, dat doe ick.

Roman. 7.

Eeringe der heylighen.

Item of ick gheloofde de vereeringhe der Heylighen, ende dat sy voor ons bidden, ende van ons behooren aengeroepen te worden: oft oock onse Aduocaten ende Patroonen niet en zijn, ende bysonder de Maghet Maria? Ick hebbe geantwoort, dat ick anders geen Aduocaet en hadde ofte

ofte bekende, dan alleen Jesum Christum, die van den Vader een middelaer ende voorbidder ghestelt is. Doe seyden sy my, dat de Heylighen wiens voorbidden ick verworp, veel mirakelen ghedaen hadden, welck men met der Schriftueren mocht bewijsen. Doe seyde ick dat zijt niet en behoefden te bewijsen, want ickt wel gheloofde: maer dattet sulcke mirakelen waren, die van de Apostelen ghedaen zijn, die teeckenen ende seghelen waren der selfder leeringhe, die van haer verkondicht wart: door welcker mirakelen kracht ende grootheyt het volck meer beroert wart om het woort Gods te hooren, alsmen in de wercken der Apostelen eñ het Euangeliũ Joannis sien mach. Ick en geloove oock niet anders, eñ en brenghe oock gheen ander leeringhe voort, dan des godlicken woorts. Daer sy op dat pas niet teghen en seyden, dan dat sy sodanigen Doctoor by my souden brenghen, die my lichtelick soude ouerwinnen. Mirakelen.

Ick ben oock van haer gheuraecht, of ick gheloofde dat ick door goede wercken ende haer verdienstẽ salich wart, ende dat de goede wercken ter salicheyt noodich warẽ? Daer ick op antwoordde, dat ick alleen door den gheloove salich wart, niet door eenige wercken des Wets. Dat wy nochtans goede wercken doen, die God in ons (die het werck zijnder ghenaden zijn) te voren bereyt heeft, op dat wy daer in souden wandelen. Datmen oock nerghens anders eenighe verdiensten behoort te soecken dan in Christo Jesu alleen, die onse salicheyt is: eñ daer en is gheenen anderen naem onder den hemel den menschen ghegheuen, daer wy door moghen salich worden. Van de verdiensten der goeder wercken. Acto.4.c.

Daer na zijn wy tot het Vaghevuer ghekomen, ende geuraecht zijnde of ick gheloofde datter een Vaghevuer was? hebbe ick ghantwoort, dat ick dat Vaghevuer wel toe liet ende gheloofde, daer ick door het bloet des soons Gods van alle vlecken der sonden gereynicht was. Doe vraechdense my of ick niet en gheloofde, datter een vuer is, daer de sielen na de aflijuicheyt ghereynicht worden? Doe seyde ick, dat ick gheen andere en wiste, dan het reyne bloet Jesu Christi voor onse sonden eens wtghestort: maer dat de dooden in de handen Gods zijn, die een gerechtich Rechter van als is. Van het vaghevuer.

Sy hebben voort van my gheuraecht ofmen den Priester behoorde te biechten, om absolucie ende penitencie van hem te ontfanghen. Daer ick op gheantwoort hebbe, dat ick als my de sonden ouerlastich zijn, tot niemant anders en vlie, ofte mijn sonden belijde, dan alleen tot God die ick verthoornt hebbe: welcke ons de selfde vergheeft, door de ghenade, die hy ons in Christo Jesu beloeft ende bewesen heeft. Van de biechte.

Daer na vraechdense my of ick de Priester van onser Parochie voor mijn Pastoren hielt, eñ haer in leeringe eñ leuẽ daer voor bekende? Ick antwoordde datse in beyde dese stucken valsche Pastoren waren: eñ dat sy se qualick voedden, leydden eñ regierden, die haer beuolẽ waren. Acht ghy se dan, seydense, voor onuerstandige? Ick en kan haer, seyde ick, of en wilse oock voor mijn herders geensins bekennẽ. Doe seyde daer een van haer: Ghy laet v seluen duncken dat ghy te veel weet. Ick late my duncken, seyde ick, dat ick niet en weet, dan Jesum Christũ die voor my gecruyst is. Ick oock, seyde hy. So komẽ wy dã, seyde ick, daer in ouer een Van de Pastoren.

Daer na hebben dese sobere eñ matige luyden, my van de Vasten geuraecht, ofmen behoorde te vasten. Daer ick op geantwoort heb, dat ick sodanighen vasten prees, die met bidden gheschiedde: welck men dan by sonder behoort te houden, alser eenighen grooten noot ende benautheyt Van Vastẽ.

M.D.Liij. aenstaet:oft oock als wy ons herte dat in desen lichame seer flau is,met dusdanigen soberheyt eñ vasten,totten gebede soude bereydẽ. Ghy wilt, seydense,den Vasten na uwen eygen sin stellen : niet gelijck als hy van de heylighe kercke inghestelt ende op seker dagen beuolen is te onderhouden. Den warachtigen Vasten,seyde ick,van een Christen mensche, die moet het gãtsche leuẽ door, in alle maticheyt eñ soberheyt gedurich zijn.

Het Sacrament des Auentmaels.

Gelooft ghy oock,seydense,de artijkelen des Apostolischen geloofs? Ja,seyde ick. Daer na hebbense van het Sacrament des Auentmaels gheuraecht,dwelck sy oock also noemden. Daer ick op geantwoort hebbe,dat ick het selfde gheloofde,ende dat ick, alst rechtelick ende puerlick wtghedeylt wort onder de gestaltenisse des broots ende des wijns, des vleeschs eñ bloets Jesu Christi warachtelick deelachtich worde. Maer ghelooft ghy oock,seydense,dat het lichaem Jesu Christi warachtich in het broot begrepen is? Neen,seyde ick,maer ick geloove veel beter dattet ten hemel gheuoert,ende daer in ontfanghen is gheworden, ende dat de Heere Christus also ter rechter hant zijns Vaders sidt,dat hy gheensins in dusdanige elementen besloten kan zijn. Doe seyder een van haer dat ick den Caparnaitischen Joden ghelijck was. Want ghy en wiltet, seyde hy,niet ghelooven,ten zy dat ghy de lichamelicke teghenwoordicheyt Christi in het broot besloten siet. Ghy en kondt ymmers niet loochenen dat Christus gheseyt heeft,die mijn vleesch eten sal, ende mijn
Joan.6. bloet drincken. Maer merckt doch eens,seyde ick,hoe dat Christus hem seluen noemt het leuende broot,dwelck van den hemel daelt, op dat hy allen die in hem ghelooven het leuen soude gheuen : dat het vleesch niet nut en was,maer dat de gheest leuendich maeckte. Daer en bouen heb-
Luce.22. be ick haer oock vermaent dat sy aenmercken souden, wat * Lucas de
†1.Cor.11. Euangelist,† ende de Apostel Paulus daer af seyden. Daer aldus gheseyt wort: Neemt,eet,dat is mijn lijf,dat voor v gheleuert wort: so dickwils als ghy dit doet,so doet het tot mijnder ghedachtenisse: want also sult ghy, seyt Paulus,den doot des Heeren verkondighen, tot dat hy koemt. Doe vermaende ick haer neerstelick datse die plaetsen souden aenmercken, want daer gheen ghedachtenisse der teghenwoordiger dinghen,maer der voorleden dinghen ghehouden wort:ende wy en behoefden de ghedachtenisse Christi niet te houden,waer hy daer voor ons ooghen present.

Ja,seydense,maer wilt ghy oock niet aennemen dat van het heylighe Concilium,eñ van de Doctoren inghestelt is? Ja,seyde ick, maer alleen het ghene dat metten woorde Gods ouer een koemt : ende anders niet.
Gala.1. Want al ware ickt self,of datter een Enghel van den hemel quame, die v een ander woort verkondichde, dan het ghene dat ick v verkondicht hebbe : het sal v een vloeck zijn. Doe vraechdense my waer ick dat gheleert hadde. In het heylich Euangelie,seyde ick, ende wt den woorde Gods. Behoort het,seydẽse,v toe, dat ghijt lesen soudt,daer ghy een leecke zijt sonder eenich verstant? Hoe weet ghy dattet het Euangeliũ is? ende wie heeftet v gheleert? God,seyde ick,heeft my door sijnen gheest gheleert:ende alle Christenen behooren dat te lesen,te hooren, ende te bekennen,sonder welcke den wech totten leuen ende der salicheyt gheensins gheweten ofte bekent kan worden. Ten laetsten so vraechdense my of ick het boeck Caluini wel ghesien hadde, dat de Christelicke Institutie genaemt is? dwelck ick gantschlick beleden heb. Eñ dit is het ghene dat sy my in mijn aldereerste beuraghinghe gheuraecht hebben.

Do-

De tweede onderuraginghe is door den grooten Vicarius gescheet, welcke na zijn groote onwetenheyt ende sotheyt veel bueselinghen van my geuraecht heeft, die niet weerdich en zijn datmense hier op dit pas verhalen soude. Namaels heeft hy my gheuraecht wat mijn leuen ende handelinghe was? Daer ick op antwoordde, een Ruyter te peerde, van den ghenen die des Koninckx beroordende zijn: eñ dat ick onder Lorgio de Veltheere soldie verdient hadde. Doe seyder een van den ghenen die daer teghenwoordich waren, die was gewisselick een heerlick Ridder, hy en heeft v tot dese leeringhe niet geuordert. Neen hy doch, seyde ick, want ick en hebbe dit, als ick te voren ghesegt hebbe, van gheenen mensche gheleert: noch men en leert sulcks niet in de oorloghe de wijle datmen vecht. | m.D.Liij. De tweede onderuraginghe. Lorgius.

Gheuraecht zijnde of ick de belofte der reynicheyt wel geloofde? So hebbe ick van hem gheuraecht, wat dat was? Dat de menschen, seyde hy, religioes worden, ende ander dinghen doen, ick en weet niet wat. Doe hebbe ick hem geantwoort, dat ick gheen beter reynicheyt en wist, dan als wy met de prickelen des vleeschs ghequelt worden, dat wy tot God vlien, ende van hem begeeren dat hy die quade ende onbehoorlicke lusten des vleeschs bedwinghe ende wtblussche: ende dat wy die met sulcke middelen temmen, als ons God toeghelaten ende beuolen heeft: dat ick oock geen ander religioesheyt en kende, dan daer Jacobus af spreeckt. | De belofte der reynichz. Jacob.1.d.

Gheuraecht zijnde, of ick de Sacramenten der kercken gheloofde: hebbe ick hem gheuraecht, welck die waren. Ende als hy my die verhaelt hadde, seyde ick, datter in de Christelicke kercke alleen twee van God inghestelt ende gheleert waren, het Doopsel ende het heylighe Auentmael. | Welck de Sacramenten zijn.

Gheuraecht zijnde, of ick op die tijt, doe ick mijn Ridderschap onderhielt ende volchde, oock Misse ghinck hooren, ende voor den beelden op mijn knien viel, ende mijn sonden den Priester biechtede? Ick beleedt dat ick sulcks in mijn onwetenschap ende groote blintheyt, voormaels al ghedaen hadde: maer dat ick nv God hertelick danckede, die my van dese groote dwalinghe weder gheroepen heeft, ende in den wech des salicheyts ghebracht heeft. Ghy zijt, seydense, daer noch verre van. Ick hebber, seyde ick, wel eer verder af gheweest. Meynt ghy, seyde de Vicarius, dat ghy nv in den wech des salicheyts zijt? Ick en meynt niet alleen, seyde ick, maer ick ghelooft oock, ende ben des ghewis door de beloftenisse daer my Christus van mijnder salicheyt mede versekert heeft. Doe seyde hy dat hy een Doctoor soude mede brengen, die my wel lichtelick bethoonen soude, in wat grooter dwalinghe dat ick zy. Daer ick op seyde, dat ick hem ghelooven soude ende mijn dwalinghe bekennen, waert dat hyse my wt de Schriftuere bewese. Hy salt v, seyde hy, wt de heylighe Schriftuere bewijsen, ende oock wt de insettinghe der Concilien. Ick sal hem oock ghelooven, seyde ick, ist dat zijn bewijsinghe met den woorde Gods ouer een koemt: Maer ist dat hy een ander leeringhe voort brengt, die daer teghen den woorde Gods strijdt, die sal ick (als Paulus segt) als een veruloecsel verworpen. | vā de Misse. Het geloove en is op geē menschen, maer op den woorde Gods ghegrondeert.

Sy brachten my altijt de authoriteytē der Concilien eñ der Doctorē voort: daer ick altijt sterckelick dese plaetse Pauli tegenworp, ende ick bewees dat mijn geloof op de authoriteyt des godlicken woorts, eñ niet in eenighe menschelicke gheuoelen ofte ghewoonte ghegrondeert was.

M.D.Liij. Drye daghen daer na quam de Vicarius tot my met den bloetrechter, hopende van my een grooten roof te krijgen, eñ hebben van my het gelt dat ick hadde, ontnomen, alleen latende so veel dat ick ghenoech hadde om op te leuen. De Vicarius heeft wederom na veel onbescheets dat hy voortbracht, gheuraecht, of ick my gantsch woude ouergheuen tot den raet ende oordeel der Doctoren, welcken alleen beuolen was de schrifture te beduyden ende wt te leggen: ende of ick wijser woude zijn dan de Koninck van Vranckrijck self, ende het selfde niet gheloouen dat hy gheloofde? Ick antwoordde hem, dat my haer wtlegginge niet noodich en was, ende dat ick sonder sulcken wtlegghers ende Doctoren lichtelick ende opentlick bewijsen kan, dat het gene warachtich is dat ick segghe: ende dat mijn ghelooue op den Koninck niet en stont, ende dat hy oock hier niet by en was, op datmen van zijn ghelooue soude moghen spreken. Doe beloefde hy my wederom een Doctoor te beschickẽ. Hoe, seyde ick, kont ghy dat self niet doen, bysonder na diẽ dat ghy sodanigen officie bedient, ende een rechter zijt?

Een heerlicke vrage die den opperstẽ Vicarius wel betaemt

Ten derdenmael zijnse tot my ghekomen met den onder amptman. Doe vraechde de opperste Vicarius of ick in mijn dwalinghe (so zijt noemden) eñ in mijn meyninge woude blijuen. So badt ick hem dat hy my woude doen voorlesen het gene dat ick gescypt hadde. Dwelck hy ghedaen heeft, vraghende altijt of ick mijn voornemen ende meyninghe aflegghen woude: ende hy beloefde my barmherticheyt. Ick seyde hen dat ick de sake des waerheyts die so goet ende gherechtich was, gheensins afstaen ofte verworpen woude: dat ick oock van haer gheen barmherticheyt en begheerde: maer dat ick God badt, dat hy my die gheuen woude. Daer en tusschen doe my de vraghen ende mijn antwoorde ghelesen worden, hebbense my van het Euangelium listichlicken geuraecht, oft my toe behoorde te lesen, ende wie my dat gheleert hadde? Daer ick op gheantwoort hebbe, dattet God door synen gheest ghedaen heeft, dat icker eenighe kennisse wt ghekreghen hebbe, ende dat ick sonder zijn ghenade ende verlichtinghe zijns Gheests niet en mochte ofte konde in het Euangelio verstaen ofte begrijpen. Doe seyde de onderamptman des Konincks, so veel de vier Euangelisten aengaet, datter alleen twee waren die goet waren, namelick Matheus ende Joannes: maer Marcus ende Lucas waren van alle stucken by een gheraept, onder welcken hy oock Paulum achtede. Daer en bouen, seyde hy, dat hy de brieuen Pauli niet meer dan de fabulen van Esopus achten soude, hadden der kercken Doctoren haer sulcken macht niet ghegheuen. Ick seyde hem, dat Paulus een goede ende gewisse ghetuygenisse zijns beroeps hadde, ghelijck als in den brief tot den Galaten int eerste Capittel beschreuen is. Doe seyde hy dat Paulus van hem seluen ghetuygenisse gaf. Siet ghy wel, broeders, wat grooter lasteringe datter teghen het heylich godlick woort seer schandelick ghesproken wort. Daerom laet ons hem bidden, dat wy in dusdanigẽ boosheyt niet en vallen, maer dat wy door zijn genade daer voor beschermt worden, eñ door de kracht zijns gheests versterct in alle bedienstichept ende gehoorsaemheyt zijns heylighen woorts bestandichlick moghen blijuen.

Schandelicke lasteringe des onderstadhouders van Lyons.

Daer na beual de onderamptman datmen noch eens verhalen ende lesen soude, het ghene dat ick op de vraghe des Auentmaels gheantwoort hadde: ende vraechde my of ick niet en woude geloouen, dat het warachtich lichaem Christi in dat broot besloten was. Ick geloone, seyde ick,

M.D.Liiij.

het ghene dat ick te voren ghesept hebbe. Doe seyde hy, ick gheloove dat so haest als de Sacramentsche woorden over het broot ghesproken zijn, datter het lichaem Christi in besloten ende begrepen is. Ende ick loochene dat, seyde ick, ende gheloove dat Christus ten hemel gheklommen is, ende ter rechteren hant Gods zijns vaders sit. Dit is mijn gheloove, seyde hy, daer ick in leven ende sterven wil. Ick wil oock, seyde ick, leven ende sterven in het ghene dat ick beleden hebbe.

Der Papisten gheloove van het Avontmael.

Dit heeft het eynde van onsen woorden gheweest, daer ick niet wel de ordene hebben konnen houden, ghelijck ick gevraecht was: eñ hebbe liever wat achter willen laten, dan yet daer by voegen van het gene dat my niet gevraecht is gheweest. Ick en hebbe oock dese myne belijdenisse niet beschreven, om datmense int licht soude brengen: maer op dat God door dese myne belijdenisse vereert mocht worden, ghelijck hy my gheeert heeft, ende zijn kracht in mijn aldermeeste kranckheyt bewesen: also dat onse vyanden verwonnen ende beschaemt, niet en weten wat sy segghen sullen, dan om dat wy de redenen ons gheloofs aen het ghevoelen eñ oordeel der Doctoren niet stellen en willen, als of wy wyser woudẽ zijn dan sy waren. Hier en tusschen zijnse so bestrict, dat sy niet en weten wat sy seggen sullen: eñ en derrẽ door schaemte de Schrifture niet gantschelick verworpen. Maer ick bidde den alder ghenadichsten God, eñ den vader aller barmherticheyt, van gantscher herten, dat hy zijn gaven in ons vermeerdere ende bevestige, op dat wy, so wel int leven, als oock in de doot, synen alderheylichsten naem met alder eeren mogen vercieren: op dat also zijn rijck verbreydt worde, ende de heylige kercke die gantsch verwoest ende vernielt is, wederom opgetimmert eñ tot eenen goeden stant ghebracht mach worden: ende dat onse salicheyt versorcht worde. Dit begeere ick van hem, in den naem, ende door de hooghe ghenade zijns alderliefsten soons onses Heeren Jesu Christi, die met den Vader ende den heylighen Gheest regneert, Amen.

Eenen anderen brief van Lu-dowijck Marsacus.

Alderliefste broeder, dese voorleden dagen hebbe ick tot v brieven gesonden den xxv. Augusti geschreuẽ: eñ noch andere tot onsen goeden eñ lieven broeder eñ vrient N. welcke ick niet en weet ofse v overghelevert zijn. Dionysius Peloquinus heeft oock tot synen Neef geschreven, van die dingen die hier gheschiet zijn, hoe dat wy verwachten het vonnis ende oordeel van dier meyninghe ghelijck ons de luyden achten. So ist oock gheschiet maendaghe laetst leden den xxi. deses maents, dat wy v gheschreven hadden. Want na de declaratie zijn wy al tsamen tot Roana des Koninckx ghevanckenisse gheleydt, behalven alleen Dionysium onsen broeder, welcken (als wy van sommighe verstaen hebben) men te Villa franca brenghen sal, op dat hy in de selfde stadt daer hy in ghevangen was gheweest, als een offerhande gheslachtet soude worden, ende also den naem onses Gods in verscheyden plaetsen verklaert soude worden door den doot zijnder kinderen. Wy verwachteden des anderen daechs na dat wy Ketters gheoordeelt waren, de sentencie des doots: maer de alder ghenadichste God heeft ons tot desen dach toe bewaert, op dat wy altijt meer eñ meer versterckt worden door zijn kracht ende behulp, ghelijck wy dat bevinden,

M.D.Liij. beuinden, so dat de ghene die alder flaust ende kranckst schenen te zijn, nu de alder sterckste ende standtvastichste zijn. So zijn dan onse vyandē seer beroert gheworden om mynen Neef, die sy meynden dat in zijn aenghenomen ghelooue niet standtvastelick blijuen soude, als of wy eenen ydelen waen in zijn hooft gheblasen hadden: maer door de ghenade Gods zijn sy daer in bedroghen. Want sy beuinden in hem een groote standtvastichheyt, die God hem ghegheuen heeft om zijns gheloofs bekentenisse voor te staen.

Den naesten woonsdach zijn wy van dē onderamptman des Koninckx ondervraecht geweest. Hy blijuende op zijn ghewoonlicke lasteringen, heeft veel ende verscheyden dinghen van ons ghevraecht, ende bysonder van my, die eerst voor hem ghebracht ben: vraghende my op sulcker maniere, als of hy my noyt te voren ghesien hadde. De almachtighe God gaf my die kracht des gheests om te antwoorden, ghelijck hy oock den anderen broeders dede, dat die arme mensche niet en wist te seggen, dan dat ick grof ende ongeleert was, sonder eenich verstant: dat ick de schriftuere niet en konde weten, welcke so menich mensche van hooghen verstande, die vijfentwintich of dertich iaren lanck haer tijt daer in versleten hadden, noch [illegible] en konden verstaen. Daer ick op geantwoort hebbe, dat haer dat [illegible] te schande ende oneere was, welck oock voormaels den Schriben, Phariseen, ende oude wetgheleerden gheschiet is: maer dattet God den visschers, vrouwen, kreupelen, blinden, melaetschē, gichtighen ende andere vierghelijcke menschen gheopenbaert heeft, op dat het ghene warachtich soude zijn op alle tijden, dat Christus van sulcken volck segt, danckende synen vader dat hijt van het verstant der wijsen ende gheleerden verborghen hielt, ende den kleynen ende eenuoudighen geopenbaert hadde. Doe begonnen sy te lachen, ende my te bespotten. Daer en tusschen began de heerlicke man de onder amptman, sprekende met des Koninckx Procureur, by zijn gheloof te sweeren, so hebbe ick hem ghestraft eñ vermaent, dat de ghene die my gheleert hadde, datmen niet sweeren en sal: dat die selfde my gheleert hadde, dat het ghene dat ick beleet ende voorstont, zijn heylich ende onbeulect woort is. Doe wart hy wat beschaemt, ende seyde dat hy daer wel in ghemist ende ghe uallen mocht hebben.

God openbaert zijn wille den slechten, eñ maeckt den wijsen tot schande.

Math. 11.

Sweeren.

Des Koninckx Procureur seyde my, dat ick ymmers niet en konde loochenen, dat Sint Jan te Ephesien Misse ghedaen hadde. Ende als ick hem vraechde waer hy dat beschreuen vandt? oft in het Euangelie stont? sweech hy ende en gaf my gheen antwoort, dan dat hy my een onwetende beeste noemde. Ick seyde hem, dat ick dat wel lijdē mochte dat ick sulcx ware, ghelijck hy my achtede: maer dat ick nochtans Christum kende, die hem onbekent was: eñ dat wy also haer groote onwetenheyt ende meer dan beestelicke sotheyt mercken konden.

Voort so veel alst de menschen aengaet, so meynen wy morgen God tot een sacrificie opgheoffert te worden, ende te verkrijghen de kroone der eewigher glorien, ende dat erfdeel dat ons eer de weerelt ghemaect wardt, bereyt was. Daer wy seer in verblijdt ende verhueght zijn, biddende den alder ghenadichsten God dat dese onse offerhande hem aenghenaem ende een goede ruecke zy: ghelijck wy hopen ende betrouwen datter oock zijn sal. Want wy geuoelen ende beuinden zijn hulpe eñ kracht in ons so veel te stercker, als het eynde onser daghen meer schijnt te ghenaken: Het eynde, segge ick, van dit verderflick leuē, dat vol aller ellendicheyt

dichept is:daer wy niet anders in mercken en konnẽ,dan een groote ver M.D.liij.
woestinghe:niet anders hebben,dan een oorsake van veel weenens, eñ Hoe elẽdich
grooter verschrickelicheyts,om de alder gruwelickste lasteringhen, die dat des men=
teghen de godlicke maiesteyt ghewozpen worden. Want op de een zijde schẽ leuẽ is.
sien wy de openbaer vyanden der Christelicker ghemeynten,die de self= 1. Der Chri=
de ghemeynte opentlick ende met ghewelde aenuechten , den kinderen stelicker ghe
Gods veruolghen,wtstortende het onnoosel bloet , ende daer alleen op meynten vy=
toe legghen datse dat erfgoet Jesu Christi verwoesten ende gantsche= anden.
lick vernielen souden. Op de ander zijde zijn ander vyandẽ die niet min 2.
schadelick en zijn,die onder de ghemeynte zijn,ongheregelde ende onge=
bonden menschen,die haer seluen teghen de getrouwe dienaers des god
licken woorts verheffen,ende niet anders en arbeyden dan om den gant
schen tucht der kercken onder de voeten te brenghen , ende de ghéheele
religie ende de vreese Gods wech te nemẽ. Daer en bouen zijnder noch 3.
andere , die in haer heymelicke vergaderinghen het onkrupt ende boose
leeringhen saeyen, daer sy de eenuoudighe ende ongeleerde luyden door
verderuen. Och ellendighe menschen,die noch so onuerstandich zijn,dat
wy dit groote quaet niet en mercken,dwelck ons veel meerder eñ groo=
ter oorsake tot suchten ende weenen zijn soude, dan alle het verdriet dat
ons de menschen moghen aendoen : welck by de lasteringhe des godlic=
ken naems gheleken,gantsch licht te achten is.

So behoorde ons dat dan,broeders,seer te verootmoedighen , dat wy
weten,dat ons dit van den ghenadighen God opghelegt wordt, om dat
wy vermaent,vaderlick van hem ghecastijt,verbetert,beproeft , ende in
gheduldichept gheoefent souden worden. Want als S. Jacob segt, wy
moetent voor groote vreucht achten als wy in verscheyden bekoringen Jacob.1.a.
vallen,wetende dat de beproeuinghe onses gheloofs door lijdtsaemheyt
ghéschiet, Maer lijdtsaemheyt moet een volmaect werck hebben,op dat
wy volmaect,gantsch,ende sonder ghebreck zijn . Ende wy en moghen
ghewisselick in het rijcke Gods niet komen,dan alleen door dien wech,
die ons van Christo Jesu ghewesen is. Die is nauw ende scherp, daer Math.7.
men met grooter moeyte ende verdriet ouerkomẽ moet. Als ons dit nv
beteghent , so moghen wy seker weten dat wy den godspenninck onser
verkiesinghe hebben,dat wy kinderen Gods zijn,ende nv int boeck des
leuens ghéschreuen zijn. Ten ware ymmers niet billick ofte recht , dat
de diender wel ontfanghen soude worden,daer zijn Heere bespot, bespo
ghen,met vuysten ghéslaghen,ende alle schande aenghedaen wort.

So moeten wy dan,willen wy met Christo leuen,met hem oock lij= 2.Timoth.2.
den,ende bitterlick weenen,als de weerelt verblijdt is. Maer dese ghe= Joan.16.c.
staltenisse des leuens sal gantsch verandert worden, so dat haer godloo=
se lachinghe in een eewich huylen ende klagen ende knerssinge der tan= Joan.16.c.
den verandert sal worden : ende wy, van alle benautheyt ende verdriet
verlost,sullen den eewighen troost ende blijschap ghenieten . Daerom
mijn alder liefste broeder,verhuecht ende verblijdt v met ons,dat de ge=
nadighe God onse herten alsoo verstrect heeft,dat wy dien dach, die so ge
luckichlick ende wenschelick is , met grooter blijschap verwachten:in
welcke wy hopen ende gelooven, dat wy door onsen doot God sulcken
eere sullen bewijsen als wy behooren:dat hy ons oock sodanigen stant=
uastichept sal verleenen,door welcke wy tot den laetsten droppel bloets
toe,de suyuere belijdenisse onses geloofs sullen voorstaen:so dat het rijck
ons Heeren Jesu Christi vermeerdert worde , ende des Sathans ende
zijns

M.D.liij. zijns stadthouders des Antichrists vermindert ende omme ghewozpen wozde: ende dat de kercke die wy so bedozuen ende verwoest sien ligghen, in eenen beteren stant opghericht wozde. Wan dese dinghen sien wy nv een beginsel in onsen vyanden: welcke als sy met gheenderhande verwoethept ons konnen doen swijghen, so vlien sy tot sulcken lasteringhe, dat sy de alderheylichste leeringhe onses Heeren Jesu Christi verwozpen. Ghelijck als die ellendighe mensche des Koninckx onderamptman, welcke ghisteren vraghende van een vrouken des heeren Copi dienstmaeght, en heeft hem niet gheureest dese schandelicke lasterwoozden te spreke, Veruloect moet de God van die wet zijn. Jck bidde den barmhertighen God, dat hy zijns ghenadich zy: ende also met synen gheest verlichte, dat die arme mensche tot een warachtich beken zijnder sonden ghebracht wozde.

Want dan nv de tijt mijnder ontbindinghe is nakende, so segge ick v (als wt desen leuen scheydende) adieu: biddende God dat hy v altijt in den dienst zijns godlicken naems behoude ende beware. Mijn broeders beuelen haer seluen tot uwen ende der gantscher gemeynten ghebeden, so verre als sy noch in dit leuen zijn, als dese brieuen tot v gebracht wozden. De ghenade ons Heeren Jesu Christi sy met v allen. Op desen vrijdach den xxv. Augusti.

V alderliefste broeder Ludowijcus van Marsaco.

Binnen luttel daghen daer na, is Marsacus met zijn Neef, ende Stephanus de Timmerman (die te Gennabe, aen de Riuiere de Liger ghenaemt, gheboren is, een man die seer vuerich van herten, ende seer wel int woozt Gods gheleert was) te Lyons alle drye ter doot veroozdeelt gheweest, datmense leuendich soude verbranden. De Rechters als sy dit vonnis ghesproken hadden, zijn bouen maten seer verwondert gheworden, als sy saghen dat dese drye Martelaren niet alleen den aenstaenden doot niet en vreesden: maer datse God met alder herten danckten ende presen, dat sy van hem weerdich geacht waren vooz synen alderheylichsten naem te lijden: so datse eenen Psalm begonnen te singhen als sy wt de rechtkamer ghinghen. Dwelck de onderamptman niet en heeft konnen lijden: maer hy heeft die heylighe blijschap ende vroylickheyt die sy in den Heere hadden, willen verhinderen, ende heeft met grooter toornichept beuolen, datmense soude doen swijghen: ende wtgaende seyde hy, sullen dese verworpen ende onnutte menschen haer seluen teghen sodanighen heerlickheyt des rijcks verheffen? Daer na voechde Marsacus hem seluen in eenen hoeck, ende heeft God daer beginnen te bidden. En als hem een van den Scharianten verhinderen wonde, seyde Stephanus, Jst recht datme ons nv verhinderen sal onsen God aen te roepen ende te bidde? Met dese woozden sweech de dienaer ende ghinck wech.

Leuendich te branden.

Maer eer datse wt den karcker gebracht wozden om ter doot te brenghen, heeftmen de ander twee, namelick Ludowijcks Neef ende Stephano de Timmerman een yeghelick eenen bast om den hals ghedaen. Maer als Ludowijck oock een verwachtede, ende sach dat hem gheen ghegheuen wardt, Want de Rechters acht ghenomen hadden daer op dat hy van des Koninckx veroozdende Ridders gheweest hadde: So heeft hy vooz den onderamptman ende de ander Ouerheyt met luyder stemmen

Een bast om den hals.

stemmen gheuraecht, of zijnder broeders ende medeghesellen sake een an der was, dan de syne: ende tot dusdanighe woorden badt hy noch, en sey de, Och, en wilt my doch den halsbant het teecken van sulcken heerlicken Orden niet onthouden. Doe seyde de onderamptman, want hijt also begheert, gheeft hem oock een bast, ghelijck den anderen. Als dat ghedaen was, zijnse ghebracht tot de plaetse daermense verbranden soude, vergeselschapt met vier grau Monikē ende een groote menichte van Scharianten, die al tsamen den waghen omcingheldden, op dat sy dese drye Martelaren verhinderen souden tot den volcke te spreken. Als sy nv daer ghekomen waren, zijnse haestelick aen den pale gebonden, ende met drooghe mutsaerts omme gheleydt. De wijle dat de Hencker het vuer aenstack, songhen sy den lofsangk des ouden Simeons: Nv laet Heere dynen knecht, na dynen woorde in vreden, &c. So is dan het vuer aengegaen, ende heeft haer verstict, en haer lichamen verbrant, Dwelck ghesciet is int Jaer M.D. ende liij. M.D.liij.

Matheus Dymonet.

MAtheus Dymonet van de drye broeders ghenaemt, een koopman van Lyons geboren: in zijn onwetenheyt leydde hy zijn leuen in alle begeerlicheyt ende wellustichevt des weerelts, alle matichevt ende Christelicke godsalichevt bezijden stellende en verworpende. In dusdanigen leuen hadde hy sulcken gruwel van den woorde Gods en der godvruchticheyt, dat hy den ghenen die te Lyons om den naem Gods aen te roepen, haer vergaderinghen hielden, nijdichlick en listichlick waer nam. Maer na dat hy tot de kennisse des Euangeliums, door de ouervloedighe barmherticheyt Gods gekomen is, heeft hy terstont wonderlicke vruchten van zijnder bekeeringhe bewesen. Want in korten tijden na dat hem de Heere zijn ghenade geopenbaert hadde, heeftmen hem te synen huyse gheuanghen, ende de redenen zijns gheloofs van hem begheert: welcke hy seer vrijmoedichlick sonder eenighe beueynstheyt ghedaen ende beleden heeft: welck hy oock voor den Rechters na dat hy gheuanghen was, stantuastelick voorghestaen ende beschermt heeft. Ende het is ghesciet ghelijck hy self namaels beschreuen heeft, op dese nauolghender wyse ende maniere. Eē vyāt des waerheyts.

DEs maendaechs den neghenden dach Januarij, int Jaer M.D. ende liij. als ick te mynen huyse was voor des Koninckx onderstadthouder ende Buatherio den officiael: ende sy mijn boecken ondersochtē daer sy niet onder en vonden dat sy mochten straffen, behaluen een kleyn boecxken van geestelicke liedekens: doe wart ick van den Officiael gheuraecht van mijn gheloue. Welcke als hy van my verworpen was, als die geen rechter ouer my en was, heeft hy den onderstadthouder ghebeden, dat hy my soude ondervraghen. So heeft hy my vermaent, na dien dat ick een Christen was, dat ick behoorde redenen mijns gheloofs, te gheuen: dwelck ick sonder vertoeuen ghedaen hebbe, ghelijck alst volcht.

Als sy my nv gheuraecht hadden wt wat Parochie dat ick was: so

vraechden

M.D.liij. Het aenbidden der heylighen.

braechden sy daer na, of ick gheloofde datmen de Maeght Maria ende de heyligen behoort aen te roepen: ende of sy ons Aduocaten zijn? Daer ick op gheantwoort hebbe, dat de Maeght Maria de alder salichste der vrouwen was: ende dat alle de heylighen salich waren, welcke ons den warachtighen wech des leuens verthoont hebben: So moeten wy dan haer na volghen: maer dat wy gheen ander voorsprake ofte Aduocaet behoorden te hebben, dan alleen Christum den rechtueerdighen.

Van het Vaghevuer.

Van hen oock gheuraecht zijnde, ofter een Vaghevuer was, daer haer sielen na dit leuen ghereynicht worden: hebbe ick geantwoort, dat Jesus Christus door hem seluen ons een volmaecte reyninghe aller onser sonden ghemaeckt heeft: ende datmen gheen andere en behoorde te soecken.

Van de Biechte.

Gheuraecht zijnde ofmen alle onse sonden te minsten eens des iaers den priester biechten moeste: hebbe ick gheantwoort dat wy niet alleen eens siaers, maer oock alle daghe voor God ende den menschen moeten bekennen dat wy sondaers zijn.

Dymonet wort geuanghen.

Na dese antwoordinghe beual de onder stadthouder, dat ick hem tot zijn huys toe volghen soude. Als ick daer quam, ende sach dat ick door zijn beuel in den karcker moeste gaen, hebbe ick van hem gheuraecht, of hy eenich beuel, klachte ofte beschuldinghe teghen my hadde: Daer hy op gheantwoort heeft, dat hy des anderen daechs met my spreken soude.

Des maendaechs, welck den twaelfden des maents was, zijn in de geuanckenisse ghekomen de Officiael Primatius ghenaemt, de Officiael Buatherius, de Kettermeester Orus, ende etlicke andere haers gelijcke, die my hebben willen onderuragen: ende bysonder Orus, welcke op dat hy met de macht van zijnder officie te meer soude mogen aenuallen, seyde hy, dat hy van den Koninck ende van den Paus Kettermeester ghestelt was, Welcken ick met den anderen geantwoort hebbe, dat sy geen recht ofte actie op my en hadden: ende hoe wel dat sy my dreychden in dē ban te doen, so en hebbe ickse nochtans noyt voor rechters willen bekennen ende ontfanghen, maer ick hebbe my altijts op den onderstadthouder beroepen: bereyt zijnde hem van mijn ghelooue te antwoorden, als hy my vraghen woude. So hebben sy my (want sy niet anders en vermochten) in een duystere diepe karcker willen worpen: maer ick vermaende den doerwachter dat hy sien soude wat hy dede.

Des vrijdaechs den twintichsten des maents is de onderstadthouder met den Officiael Buatherio ende met den Kettermeester ende andere die my wouden onderuraghen, ghekomen. Maer ick hebbese gantschelick als rechters verworpen, ende my keerende tot den onderstadthouder, hebbe ick hem gheuraecht (als voren bethoont is) van des Koninckx beuel, wat klachte ende beschuldinge dat my opgelegt wort: hebbe oock begheert te weten wie mijn beschuldiger ofte wroegher was: ende van dat ick gheuanghen eñ in den karcker ghewoorpen was, appelleerde ick, ende als ick hier van altsamen acta ofte schriftelick bewijs begheerde: seyde hy, dat hijt beschicken soude, maer als hy na veel woorden ghesegt hadde, dat hy hier ghekomen was om te betuygen dat de Kettermeester ende de andere van den Koninck ghestelt waren, welcken ick van mijn ghelooue soude moeten antwoorden.

Gheuraecht zijnde wederom, hebbe ick ghesegt dat ick geloofde al het ghene, dat de heylighe ghemeyne kercke met warachtighen ghelooue aenneam: so dat ick gheloofde in God den almachtighen Vader, des hemels

ende

ende der aerden schepper: ende oock in Jesum Christum synen eenigen M.D.liij.
sone onsen Heere, ontfanghen van den heylighen Gheest, ghebozen wt de maeght Maria, &c. dat ick oock gheloofde in den heylighen Gheest, een heylighe alghemeyne kercke der heylighen ghemeynschap, &c. Doe wouden sy dat ick segghen soude, de Roomsche kercke. Daer ick op seyde, Ist niet ghenoech dat ick segghe de alghemeyne kercke, dat ick van gheen ander kercke en verhale, die ick niet en bekenne? Daer na hebben sy my gheuraecht, wat ghemeynschap der heylighen, dat ick verstont? Daer ick op antwoordde, die ghemeynschap van allen gheloouigen, die vereenicht door den gheloone, also in Jesu Christo een lijf maken, als Paulus segt, den drincbeker der segheningen ist niet des lichaems Jesu Christi gemeynschap? Wy zijn doch vele een lijf, als wy eens broots deelachtich zijn.

Heylighe kercke.

Ghemeynschap der heylighen. 1. Corint. 10.

Van daer zijn sy tot het eten des vleeschs ende bloets des Heeren ghekomen: waer af gheuraecht zijnde, hebbe ick gheantwoort, dattet gheestelick was, ghelijck hy self segt, dat hy het broot des leuen is, dat van den hemel neder daelt: die tot hem koemt, die en sal niet hongheren noch dorsten, dat is, die in hem ghelooft. Het broot dat hy gheuen soude, is zijn vleesch, dat hy voor des weerelts leuen soude ouerleueren. Daer en bouen dat zijn vleesch de warachtighe spijse is, ende zijn bloet een warachtighen dranck, die zijn vleesch eet ende zijn bloet drinckt, die blijft in Christo, ende Christus in hem. Dit selfde verklaren oock de woorden Christi, daer hy het Auentmael mede instelt, welcke van den Euangelisten verhaelt worden. Dese bewijsen dat het ghebruyck des Auentmaels gheestelick is, dwelck tot de salighe vermakinghe ende voedinghe der sielen, ende tot hertelicker dancksegginghe dienende is.

Des Heeren Auentmael is een geestelicke maeltijt, Joan. 6.

Ghelooft ghy dan niet, seydense, dat het lichaem en bloet Jesu Christi int broot is: ende na dat het de Priester gheconsacreert heeft, dat hy daer warachtichlick ende als op een seker plaetse is? Het broot, seyde ick, ende de wijn zy ons ghegheuen als teeckenen ende godspenninghen tot behulp onser krancheyt: ende men behoort onse herten op dese elementen diemen sien mach, niet te houden: maer op te richten ten hemelwaerts, daer Christus op gheklommen is, ende zijn lichaem met alder heerlickheyt verciert, mede ghenomen heeft: van daer hy oock niet en sal wederkeeren tot ons, voor dat hy sal komen om te oordeelen den leuendighen ende den dooden.

Of het lichaem Christi in het broot zy.

Wat gelooft ghy van de Misse? seydense, Ick loochene, seyde ick, datse van Christo inghestelt is, of datter ons eenighe offerhande ofte sacrificium meer achter gelaten is, na dat Christus het syne volbracht heeft, door het welcke alleen hy alle andere offerhanden te niete gedaen heeft. Ende in de heylighe Schriftuere en wordt niet vermaent van eenich Misse: maer die sulcx noch doen, die cruycighen wederom (so veel als in haer is) den Sone Gods.

Vā de Misse.

Ghelooft ghy oock niet, seydense, dat de Paus het hooft der kercken is, die Aflaten gheuen mach? Ick en kenne den Paus niet, seyde ick, en en houde ofte en bekenne gheen ander hooft der kercken dan Jesum Christum, daer alle gheloouighe leden van zijn.

Vā dē Paus.

Daer na als sy veel ander dinghen met my gesproken hadden, hebben sy ghewilt, dat ick onderteeckenen soude het ghene dat ick haer gheantwoort hadde: dwelck ick ghedaen hebbe, na dat sy my alle vraghen ende

M.D.liij. antwoorden voorghelesen hadden. Hoe wel datse die niet en schreuen ghelijck ickse ghesegt hadde.

Des Saterdaechs den eenentwintichsten dach des maents, zijn weder om tot my gekomen de Onderstadthouder, de Officiael ende de Ketermeester, wt sulcken voornemen ende meyninghe dat sy my noch voor der vraghen souden. Van welcken ick begheert hebbe dat sy my de artyckelen in gheschrifte souden gheuen, daer sy mijn geloone van wouden weten, ende my tijdt gauen om daer op te moghen antwoorden. Dat en hebben sy my noyt willen doen. Dit hebbe ick daerom van haer begheert, om dat sy my verhinderden als ick de redenen mijns gheloofs woude verklaren, ende seyden dat ick prediken woude: daer sy nochtans qualick schreuen het ghene dat van my gheseyt wart.

ALs Matheus Dymonet aldus in de geuanckenisse lach, ende dickmaels van de vyanden des Euangeliums aengheuochten wert, so heeft hy oock eenen sonderlinghen strijdt gehadt met de kranckheyt zijns vleeschs: daer en bouen oock van zijn ouders ende vrienden, die geen kennisse des waerheyts en hadden, welcke de Duyuel heerlick tot zijn instrumenten ghebruyckt heeft, om te beschutten den val des Antichrists zijns rijcks stadthouders. Want sy en en hebben niet achter ghelaten om hem te beweghen ende van zijn heylighe beroepinghe af te keeren ende te verhinderen. Op de een zijde stelden sy hem voor de gruwelicke tormenten, ende oock den schandelicken doot: op de ander zijde zijnder ouders schande oneere ende quaden faem. Daer en bouen de groote droeffenisse zijns moeders, die sy seyden, dat door rouwe ende weemoedicheyt sterf: ende veel ander dinghen die hem seer swaer ende pijnlick souden gheweest hebben, hadde de almachtighe ende barmhertighe God hem niet versterckt door synen Gheest, en hem gheleert (ghelijck hy beleedt) dat hy moeder, huysvrouwe, broeders ende susters, Ja oock zijn eyghen leuen verlaten moest, om den alderbesten leytsman Christum Jesum te volghen, ende zijn saken te verantwoorden ende te beschermen.

De listicheyt der Papistē om te doen verlaken.

Math. 19.

Als hem nv noch ouders noch vrienden, noch oock de Rechters van den vasten grontsteen des waerheyts niet en konden beweghen, is hy veroordeelt ghewórden, ende heeft de sentencie des doots ontfanghen, ende is wt gheuoert des Saterdaechs den xv. dach des maents Julij, int Jaer ons eenighen Salichmakers Jesu Christi M.D.liij. Als hy op de plaetse ghekomen was, daermen hem ombrenghen soude, heeft hy tot den volcke veel ghesproken, ende bysonder verklaert den schandelicken ende ongoddelicken misbruyck der Missen ende des Vagheuiers: ende het volck heeft hem stille, sonder eenich beroerte ofte verhinderinghe blijtichlick ghehoort. Daer na is hy met vrolicker ghemoet ten vuere ghegaen, ende den Heere aenroepende totten laetsten toe, heeft hy alsó hem zijn siele opghegheuen.

Nicolaus Nailus.

NIcolaus Nailus wt Mans ofte der Cenomannen gheboren, een schoemakers ghesellle, als hy te Parijs etlicke packē met boecken ghebracht hadde die van de Heylige schriftuere handelden,

delden, is hy des dijnxdaechs dē xiiij. dach Februarij aldaer ghevangen M.D.liij.
gheworden. Als hy nv de ſuyver leeringhe des Euangeliums beleden
hadde, is hy daer na met ſwaren tormenten in den karcker ghepijnicht
gheworden, om dat hyſe ſoude noemen, die hy wiſt dat der ſelfder lee=
ringhe gunſtich waren. Maer hoe dat hy ghepijnicht wardt, hoe dick=
wils zijn tormenten vernieut worden, Ja tot dat hy van zijn leden ghe=
reckt werdt, heeft hy altijt met een ſonderlinghe kracht ende ſterck=
heyt des ghelooſs ſtantvaſtich ghebleven, ende niemant ghenoemt ofte
beſchuldicht.

Ten laetſten heeft hy zijn vonnis ontfanghen, dat hy op Malberts
ſtrate levendich verbrant ſoude worden. Eermen hem wt de ghevanc=
kenisſe bracht om ter doot te voeren, hebben ſy hem een dweers hout in Wreetheyt.
zijn mont ghebonden, ende ſo harde achter aen zijn necke vaſt ghemaeckt
met touwen, dat wt zijn mont aen allen kanten het bloet ontſpranck, eñ
zijn aenſicht afgryſelick ende leelick ſcheen. Hy is de eerſte gheweeſt
die binnen Parijs ſodanighen wreetheyt gheleden heeft. Maer deſe
vrome Martelaer ende ghetuyghe Jeſu Chriſti, hoe wel dat hem zijn
mont aldus gheſtopt was, en heeft hy noyt afghehouden nochtans met
allen manieren, teeckenen, ende door het opſlaen zijnder ooghen ten he=
melwaert, te bewijſen ende te betuyghen zijn hope, ſtantvaſticheyt ende
grootmoedicheyt die hy hadde: alſo dat, doe hy by het Gaſthuys, datmen
ghemeynlick het Godshuys noemt, quam, ende int voorby gaen gedwon
ghen wart een beelt van Maria eere te bewijſen, en heeft hy dat gheen= beelt te eerē.
ſins willen doen. Maer doe hem de Scherprichter onderſtuttede,
ende hem holp met zijn handen, ſo heeft hy hem ſelven (hoe wel dat hy
luttel krachts hadde, ende gantſch van zijn leden was) met een moet
omme ghekeert, ende ſynen rugghe tot den beelde ghewent. Als dit het
volck ſach, dat ſonderlinghe in die ſtadt tot groote ſuperſticie ghene=
ghen is, iſt alſo daer door beroert gheworden, dat ſy qualick van hem,
hoe wel dat hy nv ter doot wtghevoert wart, haer handen bedwinghen
konden.

Als hy nv ter verordender plaetſen quam, ſo heeftmē hem ſeer wree= Der papiſtē
delick ghehandelt. Want eer datmen hem aenbont op datmen hem om wreetheyt.
hooghe ſoude trecken, ſo wert zijn lichaem met vet beſmeert, ende buſ=
poeder daer op geſtroyt: alſo dat doe het vuer ontſteken was, eñ de vlam
me int ſtroo quam, het vel zijns lichaems ende de huyt alleen met groo=
ter pijnen ontſteken ende ghebladdert is gheweeſt, maer den brant en
heeft de binnenſte leden niet gheraeckt. In deſe groote pijne heeft hem
de almachtighe God een ſonderlicken trooſt ende behulp ghedaen, ſo
dat hy hem die ghenade verleent heeft, dat hy ſynen heyligen naem met
luyder ende klaerder ſtemmen noch int midden des vuers aengheroe=
pen heeft. Want die touwen ende zeelen zijn in ſtucken ghebrant, ſo dat
het hout wt zijn mont viel, recht eer hy ſynen gheeſt gaf. So is hy in
volſtandighen ghelooue van deſer weerelt ghescheyden, int Jaer ons
Heeren M.D.LIII.

Anthonius de Groote.

M.D. liij.

Anthonius de Groote te Orleas geboren, int gheberchte van Aruernien, die bracht de tijdinge van dat de voorghenoemde broeders ghevangen waren, aen de gemeynte van Geneuen: eñ oock van etlicke andere die op den selfden tyt om des Euangeliums wille te Parijs ghevanghen waren, op dat hy voor een yegheliicken het ghemeyn ghebet der kercken soude verkrijghen.

Weynich tijts daer na als hy om eenighe zijnre saken wille wederom in Vranckrijck reysde, is hy te Bourges ghevangen, verraden van sommige Papen, die hem in de handen des Officiaels geleuert hebben drye dren na dat hy te Bourges in stadt ghekomen was, den xviij. dach in Martio, int Jaer M.D.liij. Sommighe daghen daer na is hy van den weereltlicken Rechter wt des Officiaels handen ontnomen, eñ daer na te Parijs geuoert. Daer heeft hy een schoone belijdenisse zijns gheloofs gedaen, eñ stantuastelick daer by gebleuen. In den karcker heeft hy seer veel tormenten, schande ende verdriet gheleden: maer hy heeftet al tsamen met grooter vromicheyt ende met onwanckelbaerder ghemoet ghe leden ende verdraghen. Ten laetsten heeft hy de sententie des doots ont fanghen, ende is veroordeelt datmen hem eerst de tonghe soude af snijden: ende daer na leuendich verbranden in Malberts strate. So is de vrome Martelaer om de ghetuygenisse des Euangelischer waerheyts, na het ghewesen vonnis verbrant geworden in grooter stantuasticheyt des gheloofs, den xij. dach Junij, int Jaer ons eenigen Salichmakers Jesu Christi M.D.Liij.

De tonghe wtgesneden

Steuen le Roy ende

Pieter Dinocheau.

Steuen le Roy gheboren wt een Dorp in Beausse ghenaemt Cauffours, twee Mijlen van der stede van Charties: na dat hem de Heere kennisse zijns woorts ghegheuen hadde, ghinck hy te Straesburch woonen, om met meerder vryheyt Gods woort te moghen hooren ende de heylighe Sacramenten onuervalscht te moghen gebruycken. So heeft hy hem gheuoecht aldaer tot de Franchoysche kercke.

Een wijl tijts daer na, vertrack hy wederom in zijn lant, ende woonde tot Sanct George, dwelc is een Parochie by Cauffours, daer bedien de hy het officie van Notarius: ende hadde met hem eenen Pieter Dinocheau ghenaemt, die hem als clerck diende. Dese Dinocheau hadde tot anderen tijden te Geneuen ghewoont, eñ hadde seer toegenomen in de kennisse des waerheyts, ende was daer in seer vuerich, onderwijsende den onwetenden, straffende de blasphemeerders. Dese twee vrome godsalighe mannen en waren niet langhe by malkanderen, of sy waren als Lutheranen gheacht ende beschuldicht. In de maent van December int Jaer M. D. L I J. werden sy ghevanghen vanden Prouoost, ende ghesonden in der stadt van Charties in de ghevanckenisse des Bisschops. Als sy aldaer van haer gheloone ondervraecht worden, hebben sy daer klare ghetuyghenisse van ghegheuen. Dinocheau heeft zijn saecken in gheschrifte bedinghet, dwelck wy hier eensdeels

eensdeels (als wt het midden des vuers bewaert) sullen wy schrijuen. M.D.Liij.
Want de Papisten hebben dat ghebruyck datse het Proces ende de handelinghen met den Christenen verbranden, op dat niemandt namaels haer ongherechtichepyt ende der Martelaren onnooselheyt soude mercken.

Dit is dan dat wt der vlammen bewaert is. Gheuraecht zijnde wat ick gheloofde? Hebbe ick gheantwoort, dat ick vastelick gheloofde datter eenen God is in den hemel, leuende, onsterflick, ende onsienlick, in drye Persoonen een eenich ende onuerscheyden God: namelick, God de Vader, beghinsel sonder eynde, autheur, Schepper ende Regeerder aller dinghen, die hemel ende aerde ghemaeckt heeft, ende al datter in is, so wel de hemelsche creatueren als de aertsche: dat is alle creatueren ende dieren die daer zijn: welcke hy leydt ende houdt onder zijn subiectie, altijts de selfde gheneerende door syne hant: ende daer en is niet ghemaect sonder synen wille. Hy seyndt den reghen ende schoon weder, vruchtbaerheyt ende onuruchtbaerheyt, winden ende donder, blixem ende onweder, ghesontheyt ende ongesontheyt, ende door zijn groote voorsienicheyt regeert, onderhoudt ende voedt hy de gantsche weerelt, ende doetet al na zijn behaghen. Hy heeft de vyanden in zijn macht: welcke hy also leydt door zijn wijsheyt, datse haer niet konnen keeren ofte wenden, ten sy door zijn toelatinghe ende beuel. Zijn gheboden moeten sy volbrenghen, oock teghen haren wille, danck ende voornemen. Daerom moeten wy wel bekennen, belijden ende groot maken desen grooten God, als onsen bescher mer ende regeerder. Ende den Sone die zijn wijsheyt, goetheyt ende gherechticheyt is, ende onse eenighe Salichmaker Jesus Christus. Ende de heylighe Gheest, die daer is de macht ende kracht Gods, ghestort ouer alle creatueren. Dese drye resideren nochtans al in een. Den naem Jesus was ingheset van den Enghel. Jesus is de Salichmaker: ende Christus de ghesalfde, ontfanghen van den heylighen Gheest, om te bewijsen dat hy ghesonden was van God om de syne salich te maken. Hy heeft vleesch aenghenomen in den buyck eender maget, Maria genaemt, onbesmet, een verkoren vat, van haer eygen substancie, om te wesen het zaet van Dauid, ghelijck S. Matheus 1. ende Lucas 3. betuygen. Dwelck also door de wonderlicke kracht des heyligen Gheests gheschiet is. Gelijck de sonne het glas doorschijnt sonder te breken: also is hy inghegaen in haer maeghdelick lichaem sonder verderffenisse, ofte eenighe ghemeynschap des mans. Op dat hy de sonden van onsen eersten Vader Adam soude versoenen. Dese Jesus Christus was verwesen (hoe wel hy onschuldich beuonden was) by eenen Rechter Pontius Pilatus ghenaemt, van den Joden ghecruyst, draghende onsen vloeck op hem om ons te verlossen van den eewighen doot: ghestoruen, ende oock begrauen om ons te bewijsen dat synen doot warachtich was, ende seer nootwendich, sonder welcken wy eewich verloren gheweest hadden. Nederghedaelt ter hellen, om de vooruaders wt het ghewelt des Duyuels te trecken, daer wy alle door Adams onghehoorsaemheyt onder ghesworpen waren. Ten derden daghe is hy verresen, om ons te bewijsen dat wy sullen verrijsen van het een leuen int andere, dwelck is het eewich leuen. Opghekommen ten hemel, betooghende dat hy was het eynde aller prophecien ende openbaringhen, ende datter niet meer van noode en was dat hy op de weerelt verkeerde. Daer wt hebben wy oock een groot profijt, Want ghelijck hy neder ghekomen

Tgheloove van God.

Jesus.

M.D.Liij.

men is om ons te verlossen:so is hy opghevaren,om ons tot hem te trecken,om ons te bewijsen dat dē wech door hem ons geopent is: ende dat hy daer is voor het aenschijn Gods zijns Vaders om ons Aduocaet eñ voorsprake te zijn,gelijck Paulus betuycht. So en is hy nochtans niet gheheel van ons, dan alleen met zijn lichamelicke teghenwoordicheyt, want hy wil by ons blijuen tot den eynde des weerelts. Math.18. Hy is ghesetten ter rechter hant Gods zijns Vaders,om te bewijsen dat hy de heerlicheyt ouer hemel ende aerde ontfangen heeft, op dat hyt al regeren ende onderhouden soude. Van daer sal hy komen oordeelen leuende eñ doode,dat is, hy sal verschijnen wt den hemel ghelijck hy opgeuaren is,om zijn recht eñ vonnisse te houden. Dwelck ons een troost is:want wy seker zijn, dat hy tot onser salicheyt verschijnen sal. Daerom sullen wy na dien dach verlanghen,ende gheen vreese hebben,om dat hy onse Aduocaet ende voorsprake, self ons saken in de hant ghenomen heeft, om die te beschermen voor synen Vader in den grooten dach des oordeels. In desen Jesum Christum sette ick alleen mijn betrouwen ende hope, bekennende dat van hem alle mijn salicheyt ende segheninghe is komende:versekert zijnde dat ick aller weldaden eñ verdiensten deelachtich zijn sal, die hy door zijn lijden ende doot verworuen heeft. Dese doet hy ons ontfangen door synen heyligen Geest. Dese verborgentheyt ghelooue ick vastelick,niet twijfelende de heylighe Gheest is eñ woont in ons,om ons de krachten onses Heeren Christi Jesu te doen ghenoelen,ende zijn ghenade te doen bekennen.

Christelicke kercke.

Ick ghelooue oock datter een Christelicke kercke is,welcke is de gemeynschap der gheloouighen,die daer leuen na Gods ghebot ende ordinancie: welcke kercke Jesus Christus heeft verlost ende gheheylicht, op dat sy heerlick soude zijn eñ sonder vlecke. Ephes.5. Sy is verstroyt ouer de gantsche weerelt, daerom is sy Catholick ghenaemt, dat is,alghemeyn: ende is in Christo Jesu vereenicht,die het eenighe hooft van haer is. Want ghelijcker maer een en is in de weerelt, die in een ghelooue ende wille in Christo vereenicht is. So heeftse oock maer een hooft.

vergiffenisse der sonden.

Ick ghelooue oock vergiffenisse der sonden,dat is, dat God door zijn goetheyt ende ghenade vergheeft ende quijt scheldt synen gheloouighen, die van zijnder kercken zijn,alle haer sonden, in den naem zijns Soons Jesu Christi: so datse voor zijn aenschijn niet ter verdoemenisse gherekent werden. Daer na ghelooue ick de verrijsenisse des vleeschs, ende dat eewich leuen, om te bewijsen, dat onse salicheyt ende blijschap niet en is in dit leuen: maer dat wy souden leeren dese weerelt doorlijden als Pelgrims: dat onse herten niet rusten en souden in de goeden ende wellustē deser weerelt:dat wy eenen moet grijpende, souden verwachten op de toekoemst ons Heeren Jesu Christi. Na dien dan dat my God die ghenade ghedaen heeft, dat ick hem bekenne warachtich ende ontsterflick te wesen, een schepper aller dinghen, die my na zijn gelijckenisse ende beelde gheschapen heeft,ende in dese weerelt gestelt:so wil ick hem altijts in mijnder ghedachten hebben,alle mijn betrouwen eñ hope in hem setten,hem vreesen,beminnen, dienen,onderdanich zijn na mijn vermoghen, ghelijck hy gheboden heeft:in allen mynen noot ende handelinghen wil ick hem besoecken, bekennende dat van hem alleene alle goet koemt : van hem wil ick alleen mijn salicheyt verwachten : tot hem mijn toeulucht nemen,ende tot niemant anders.

De heylighē te bidden.

Als sy ons vraechden of de heylighen in den hemel macht hadden ons

Wy

wt der noot te helpen : ende ofmense wel aenroepen ende bidden mocht M.D.Liiij.
om onse voorsprakē by God te zijn om vergiffenisse der sonden te ver=
krijghen? Hebben wy gheantwoort, datmense eeren sal. Maer dat is
haer eere, datmen alleen God prijse, die haer als instrumenten zijnder
eeren ghebruyckt heeft: ende datmen haer na volghe, daer sy Christum
in woorden ende wercken ghevolcht hebben. Maer van haer aen te roe=
pen ende te bidden als Advocaten, daer en hebben wy in de gantsche
Schrift gheen ghetuyghenisse af. Ende sy noch in de weerelt zijnde,
predikende het woort Gods, en hebben ons haer niet bevolen aen te bid
den: maer hebben ons alleen tot God ghewesen door Jesum Christum
onsen eenighen Middelaer ende Advocaet: om datter niemandt anders
en is die alle eere ende prijs toe koemt, ende hy alleen een ondersoec=
ker der herten is. Dit is de selfde die ghesegt heeft, Joan. 16. Voorwaer
voorwaer segghe ick v, al dat ghy den Vader in mynen naem bidden
sult, dat sal hy v gheven. Ende 1. Timoth. 2. is gheseght, dat wy on=
sen Heere Jesum Christum hebben tot eenen Middelaer : ende door
hem hebben wy eenen toeganck tot den Vader. Die zijn betrouwen
op een ander dan op God stelt, ende int bidden eenen anderen Advocaet
neemt, die dwaelt seer, ende zijn gheloove en is niet goet, wantet niet
gheheel op God en staet. Alsmen yemandt bidt, dat is daerom datmen
van hem behulp verwacht: so drayense haer vanden rechten weghe ende
gaen verdoolt.

Gheuraecht zijnde, of ick niet en gheloofde dat de Paus representeert De Paus.
ende stadthouder Gods zy, in de plaetse van S. Peter gestelt: seyde ick,
dat sulcks valsch was: want hy de wercken Christi niet en doet, noch
oock Sinte Peters, welcke hy gheensins en volcht.

Gheuraecht, of de Paus het hooft der Roomscher kercken is? seyde Het hooft
ick, dat ick niet en wiste welck de Roomsche kercke ware: ende dat ick der kercken.
gheen andere, dan alleen de Catholijcksche, dat is, de algemeyne kercke
en kende, waer van Jesus Christus het hooft alleen is. Ephes. 1. welc=
ke eenen naem boven alle namen ontfanghen heeft. Phil. 2. ende totten
Eph. 5. ende Collos. 3. dat hy het hooft der Enghelen ende aller ghelo=
vighen is: ende noch Ephe. 2. dat het fondament der kercken is de leerin
ghe der Apostelen ende Propheten : ende totten Ephe. 5. dat Christus
zijn kercke ghekocht heeft ende gheheylicht, op datse soude wesen heer=
lick ende sonder vlecke. So wie hem selven wt deser kerckē steect, daer
Christus het hooft af is, ende hem stellet onder de menschelicke insettin
gen, die van den Antichrist komen, die en is van der kerckē Gods niet,
hy verwerpt de ghemeynschap der Christenen ende gheloovigen. Aen=
gaende de macht van te binden ende te ontbinden : het is Gods woort,
dwelck de kracht heeft den menschen te treckē tot de kennisse des Evan
geliums, Die aldus ghetrocken zijn, ende gelooven, die zijn ontbonden:
die niet en ghelooven, die blijven ghebonden.

Geuraecht, of ick niet en geloofde datter een Vagevuer was, daer de Vagevuer.
sielē gesuyvert werdē? Hebbe ic gesegt, dat ick geē ander suyveringe en
bekende, dā die daer geschiet was door het duerbaer bloet Jesu Christi:
welcke volmaectelick voor alle warachtich gelovige voldaen heeft, ēn
en heeft niet op de helft gedaen. Ēn in der menschen macht heeft hy onse
verlossinge niet gestelt die door haer handen ofte door haer werck soude
geschien: anders mochtmē seggē dat wy door menschē ēn niet door Chri
stum verlost warē. De goede God heeft niet ten halvē gedaen: maer hy

M.D.Liij. verlost tsamen van pijne ende schult. Op dat punct braechde ick dē In-
quisiteur of het Vagevuer voor de geboorte Jesu Christi was ? Waer
Twee wegē op hy niet geantwoort en heeft. Eñ ick seyde, dat onse Heere segt in zijn
Math.7.b. Euangelie: dat de wech seer breedt is die ter hellen leydt : ende dat dien
seer nauwe is die ter eewigher salicheyt leydt . Ende dat die ghelooft
ende gedoopt is, salich sal zijn: ende die niet en ghelooft, verdoemt: waer
mede hy alleen twee weghen bewijst. Also segt Christus den Moorde-
naer aen den cruyce niet het Vaghevuer, maer het Paradijs toe.

Het Misse-broot. Gheuraecht zijnde, of het broot door de vijf woorden niet en wert het
warachtich lichaē Christi gelijct in zijns moeders lichaem gerust heeft ?
Hebbe ick geantwoort, dat het broot eñ wijn in des Heerē Auentmael
gegeuen, zijn tot gedencteeckenen eñ getuygenissen des lijdens eñ doots
Christi, om ons altijt vroom in den geloove te behouden: eñ dat hy niet
en meynde, noch en sprack dat het broot voor ons ghebroken ware, noch
de wijn voor ons wtghestort: maer hy spract van zijn lichaem eñ bloet,
dwelck ons het broot eñ de wijn wt drucken ende representeren . Men
moet oock niet op de verderflicke elementē letten: maer om de waerheyt
te hebben moeten wy onse ooghen ende herten ten hemel opheffen, daer
Christus ter rechter hant zijns vaders sittet. De Schriftuere betuycht
ons menichmael dat hy ten hemel opgevaren is , eñ niet eer neder dalen
sal voor dat hy koemt oordeelen: hoe wel wy ontwijfelick wetē, dat die
des Heeren broot int Auentmael eten, door den geloove Christus zy eñ
woone in haerder hertē. Dwelc Augustinus in zijn boeck der Tractatē
betuycht, seggende. Waerom bereyt ghy v mont eñ buyck ? Ghelooft eñ
ghy hebt gheeten . Een van de omstaenders seyde, dat sulcx te verstaen
was van de siecken die het Sacrament niet ghebruycken en mochten.
Ick antwoordde dat het te verstaen was van het geloove op de beloftē
Christi Jesu, welc ons Christum in ons doet ontfangen: eñ dat Augu-
stinus spreect van dē genen die het broot eñ dē wijn int Auentmael ont-
fangen, eñ niet van den siecken: of de Paus Gregorius moet liegen, diet
also wtlegt. Onse Heere Jesus Christus heeft dit heylige Auentmael
ingestelt om ons te versekeren, dat door de gemeynschap zijns lichaems
gerepresenteert ofte bewesen by den broode eñ wijne, onse sielē geuoedt
werden in de hope des eewigen leuens. Eñ gelijck het materiael broot
de kracht heeft ons lichaem te onderhoudē: also onderhoudt zijn lichaem
onse sielen, dwelck ons gheestelick voedt ende leuendich maect. Gelijck
oock de wijn den menschen vroom maect, versterckt ende verblijdt: also
is oock zijn bloet onse stercheyt , blijschap eñ gheestelicke refectie onser
sielen. So moeten wy het broot eñ den wijn nemende, op het geestelic-
ke acht hebben, eñ niet op het lichamelicke ofte verderflicke: ende geloo-
uen dat Jesus Christus doot is voor onse sonden, ende dat hy zijn bloet
ghestort heeft om ons te verlossen van der eewigher doot , ende het le-
uen te verweruen. Dat hy teeckenen ende ghetuyghenissen synen Dis-
cipulen gaf, was om hen te bewijsen dat hy ginck zijn lichaem eñ bloet
geuen tot vergiffenisse der sonden van velen, op dat sy niet twijfelen en
souden of de weldaden die hy door zijn lijden ende doot verkrijgen sou-
de, waren tot haren profijte, op dat sy de vruchten ende de kracht in haer
mochten gheuoelen. Ende den middel van Christum Jesum in ons te
ontfanghen, en is niet alleenlick geloouen dat hy gestoruen eñ verresen
is om te verlossen vander eewigher doot, ende te verkrijghen dat ghee-
stelick leuen: maer oock dat hy door synen heyligē Geest in ons woont,

ende is met ons vereenicht. Ist dat wy sulcken ghelooue hebben, so heb- M.D.Liij.
ben wy ende zijn deelachtich aller ghenaden ende weldaden door dese vereeninghe: ghelijck het hooft met de leden ghemeynschap heeft. In sulcken ghelooue moeten wy zijn lichaem eten, ende zijn bloet drincken, als been van synen beenen, ende vleesch van synen vleesche.

Dit is meest al het inhoudt van mynen processe. Het is wel waer dat sy ondersocht ende gheuraecht hebben van anderen puncten: maer daer en is niet af gheschreuen gheweest. Hier op hebben sy het vonnis ghewesen. Siet doch hoedanighen tyrannie. Noch doen sy de slechte weerelt gheloouen, dat wy quade propositen teghen God ende zijnder kercken houden: maer het blijckt wel contrarie. Want sy zijnt selue die de arme weerelt in dwalinghe houden: die in den warachtighen wech der salicheyt meynen te zijn, maer tis verre van daer.

Dit is de belijdenisse die Pieter Dinocheau in de ghevanckenisse des Bisschops van Chartres ghedaen heeft. Steuen le Roy heeft oock een breede belijdenisse ghedaen: maer is niet gheschreuen. Hy maeckte in de ghevanckenisse sommige geestelicke Liedekens van zijn ghelooue ende hope die hy hadde: ende oock van synen staet ende condicie, daer hem de Heere in verheuen hadde, dat hy zijn ghetuyghe voor den menschen zijn soude. So verblijdde en verhuechde hy hem in den karcker, louende ende prijsende de oneyndelicke goetheyt Gods ouer hem.

Als sy om der belijdenisse des waerheyts ab verwesen waren, en alle beyde verworpen de beloften ende toesegghinghen des Bisschops, die groote vlijticheyt dede om haer te doen wederroepen: so hebben sy van het vonnis des Bisschops geappelleert aen het Parlament van Parijs. Welcke het voorghenoemde vonnis gheconfirmeert en beuesticht heeft: so dat sy beyde binnen korten tijden daer na gedoodet zijn in de stede van Chartres, inden Jare ons Heeren M.D.Liij.

Ioannes Mollius, ende

een Perusynsche Weuer.

Ioannes Mollius wt Italien gheboren, in de stadt Mont Ilcini genaemt, onder de heerlickheyt van Senen, een barvoete Monick ofte Minnerbroer, een wel geleert man, heeft in Italien etlicke iaren lanck in veel verscheyden steden ende plaetsen het Euangelium Jesu Christi puerlick ende onbevleckteliek gepredickt, met sulcken vlijticheyt ende toeloop des volcks, dat syne fame ouer gantsch Italien ruchtbaer wart.

Als nv dit den Paus ende zijn Kettermeesters aenghebracht wart, en sy merckten dat des Paus ghewelt ende aensien hoe langher hoe meer bespot, ende van veel menschen door dusdanige leeringhe veracht wart: hebben sy te samen besloten ende alle vlijticheyt daer toe gedaen om den goeden man te doen vanghen.

So hebben sy den Overston te Ravenna, (daer Mollius alsdan was) ende des Paus Legaten beuel ghegheuen dat sy hem vangen, en met etlicke ghewapende mannen ghebonden, na Roomen schicken sou- Mollius gevanghen.

M.D.Liij. den:dwelck also ghescheit is. Als hy nv te Roomen gebracht was, heeft men hem terstont in de gruwelicke gheuanckenisse des thorrens Nome gheworpen, daer hy etlicke maenden lanck ghelegen heeft. Binnen mid delen tijden hebben des Paus Dienaers ende Kettermeesters alle neerstichheyt ghedaen om Mollium van de suyuere leeringhe Jesu Christi ende der heylighen Apostelen af te brenghen: maer de almachtige eewighe God heeft hem bewaert ende niet toegelaten dat zijn voeten souden struyckelen. Als sy nv saghen dat sy hem met gheenderhande maniere konden beweghen, hebben sy ten laetsten besloten, datmen hem niet langher soude laten leuen, maer men soude hem dooden.

Int Jaer na der gheboorten Christi, M. D. Liij. op den vijfden dach Septembris heeftmen hem met veel anderen die om der Euangelischer waerheyts wille gheuanghen waren, in den Tempel S. Maria de Minerua ghenaemt, ghebracht. Op dat sy daer alle opentlick wederroepen, oft leuendich verbrant soudē worden. Daer worden hooge stellinghe ghemaeckt, welcke met stoelen beset wart, welcke met goude ende kostelicke lakenen ouerdeckt worden, daer ses Cardinalen ende etlicke Bisschoppen als Rechters der saken op quamen sitten. So zijn oock dese gheuanghenen voortgebracht, een yeghelick met een brandende keersse in haer handen. Doe hebben die andere alle te tsamē door groote kranckmoedicheyt ende veruaerlicheyt des doots, wederroepen, wtgenomen alleen Joannes Mollius, ende een Perusynsche Weuer. Als nv de oorden tot Mollium quam dat hy oock soude wederroepen, heeft hy begheert, datmen hem opentlick soude vergunnen te spreken: dwelck hem toegelaten is. So heeft hy een sermoon begonnē, daer hy met ernstlicke ende beweechlicke woorden verhaelt ende versterckt heeft wat hy

De artijkelē daer hy in beschuldicht was.

van alle die artijkelē daer hy als een ketter in beschuldicht was, geleert hadde. Als van der erfzonde: van de rechtueerdichmakinghe: van den gheloone ende goede wercken, van de eewige voorsichticheyt ende wille Gods: van ghenade ende verdiensten, van der kercken ende Christo haer hooft: van vereeringhe, aenroepinghe ende aenbiddinghe der heylighen: van het Wagheuuer: van Aflaet: van klooster leuen: van het houwelick der Priesteren: van den Vrijen wille: van de Sacramenten: van de Oorbiechte: van de Misse. &c.

Van den Paus eñ het Pausdom.

Ten laetsten heeft hy verhaelt wat hy van den Paus ende het gantsche Pausdom hielt ende gheloofde: als (op dat ickt metten cortsten begrijpe) dat de Paus gheen nakomelinck ofte stoel erue des heyligen Apostels Petri, noch oock gheen Stadthouder Christi, veel weynigher dat hooft der Christelicker kercken zy. Maer veel meer den Antichrist, ende des goddeloosen veruloeckten Antichristischen rijcks ouerste: die niet door het Apostels, maer veel meer door het moorderich recht, hem seluen sulcken rijck, sulcken ghewelt ende tyrannie toe geeygent heeft. Ten laetsten heeft hy hem omme ghewent tot de Cardinalen ende Bisschoppen die daer saten, ende heeft gheseyt:

Cardinalen ende Bisschoppen.

Ghy Cardinalen ende Bisschoppen, wiste ick dat ghy sulcken ghewelt ende weerdicheyt (die doch voor God ende syne hylighe Engelen eenen gruwel is) rechtmatigher wys, als door hoochuerstant ende eerlicke daden: ende niet wt blinde eerghiericheyt ende boosen moetwille, ghekreghen hadt: so mocht ick hier ouer wel stille swijghen. Maer dewijle dat ick sie ende weet dat by v gheen mate, gheen tucht, gheen eerbaerheyt, gheen duecht, ia gantsch gheen vernuft yet gheldet: worde ick

veroorsaeckt

veroorsaeckt wat scherper teghen v te spreken, ende teghen uwer kercken, die niet God toe en koemt, maer den leydighen Duyuel, die de rechte Babylonische kercke is, te verthoornen. Een yeghelick siet ende bekent uwe leeringhe ende valsch aengenomen ghewelt wel, so dattet niet van noode is sulcx breeder te verhalen. Want ghewisselick waer v ghewelt recht Apostolisch, ghelijck ghy doch valschelick alle de weerelt voorgeuen wilt, ende met woorden, met ghelt ende gewelt op dringhen: so soude sonder eenich twijfel v leere ende leuen, der Apostelen leere ende leuen doch eenichsins ghelijckformich zijn.

Na dien nv gheen lidt aen dit Babylonische lijf, oock gheen deel in uwen leuen is dat niet met hoogher schande, loghen, ende onwarachtich heyt beuleckt is: wat kan ick anders daer af houden ofte geloouen dan dat sulcke kercke eenen rechten roofnist ende moortcuyl is? Uwe leeringe, is die anders dan eenen versierdē droom van sommige verleyders valsche eñ gheueynsde menschen? U leuen is aen den dach, een yegelick weet wel, wat lichtueerdigher ende bedriechlicker tonghen eñ muylen dat ghy hebt: hoe bloetghierich ende hoe vol Roofs dat v handen zijn: hoe onuersadichlick ende vratich dat uwe halsen zijn. Want ghy begheer tet al tot v te schrapen, ia met schande, moetwille ende ontucht al te veruullen. Ende dat noch het meeste is, so dorstet v na der vromen Christē bloet. Summa vol schande, onreynicheyt, lasteringhe ende ontucht, is gantsch v leuen, wie wil v doch nv voor nakomelinghen der heylighen Apostelen, ende Stadthouders des Heeren Christi bekennen ende houden? so ghy doch des leydighen Antichrists, ia des duyuels selue, leden ende kinders zijt? Ghy veracht gantsch onbeschaemt Christum eñ zijn woort: ghy meynt dat menighe v leeringhe grooter achten sullen dan Christum ende zijn woort: ghy en gheloost oock niet datter eenen God inden Hemel is: ghetrouwe Dienaers Christi veruolcht ghy ende doodet ghy: ghy breeckt de gheboden: ghy rooft ende steelt de arme conscientien haer vrijheyt: ende treckt tyrannichlick alle macht des doots ende des leuens, der tijtlicker ende der eewigher weluaert alleen tot v, ia alleen tot v, segghe ick. Nakomelingen eñ stadthouders der Apostelen.

Daerom so beroepe ick ende verdachuaerde v grusame Tyrannen ende Moordenaers, aen den ionckstē dach voor den Rechterstoel Iesu Christi, die hem niet en laet met groote tijtelen ende namen, noch met uwe prachtighe hoouerdighe ende hoochmoedighe kleedinghe, noch met ghelt betalen, noch oock wederom wt vreese, ghewelt, ofte wapenen, verschricken. Daer sult ghy, ende moet ghy, my (oock teghen uwen danck) alle uwer voorleden leuens rekenschap gheuen. Ende tot eender getuyghenisse deser dinghen, so neemt hier wederom uwe keersse die ghy my ghegheuen hebt. Appellatie tot Gods oordeel.

Ende als hy sulcks ghesept hadde, wierp hy met grooten ernst ende beweechlicken ghebaer de brandende keersse midden onder hen luyden neder.

Als nv de Cardinalen ende de Bisschoppen sulcks ghehoort hadden, grimden sy, werden thoornich ende ongheduldich, riepen ende seyden: Wech met desen, Voert hem wech. Also wart Ioannes Mollius met den Perusynschen Weuer (die hem oock seer vromelick in de belijdenisse der Euangelischer waerheyts ghehouden hadde, ende alle het ghene dat Ioannes Mollius ghesproken hadde, bestadicht heeft) ten vuere veroordeelt.

Vos

M.D.Liij. Doe de sententie ghegheuen was, zijn sy beyde onuerschrickt en onuersaecht ghebleuen. Mollius heeft zijn ooghen ten hemel gheslaghen, ende aldus gheroepen: Och Heere Jesu Christe, opperste Priester ende eewighe Herder, my en kan doch niet lieuers op deser aerden gheschieden, dan dat ick mijn bloet om de belydenisse dijns naems nu verghieten mach.

So zijn dese twee op den vijfden dach Septembris met malkanderen op de plaetse Campo de flor ghenaemt, ghebracht, met vrolicker ghelaet ende aensichten: niet anders dan ghelijck de heylighe Apostelen vrolick ende goedes moets waren, als sy voor den Raet der Schriftgheleerden ende Phariseen stonden. De Perusynsche Weuer is eerst ghehanghen en de ghewozcht gewozden: welcke als hy ter doot ghinck, heeft hy hem seluen den barmhertighen God beuolen, ende ghebeden dat hijt synen vyanden vergheuen woude: want zijt onwetende deden. De weuer is ghehangē

Daer en tusschen heeft Mollius zijn ghebet tot God den Heere ghestort, ende hem ghedanckt voor zijn onwtsprekelicke ghenade, dat hy hē met de kennisse zijnder warachticheyts verlicht hadde, ende nu tot een ghetuyghe zijns Euangeliums verkoren hadde. Daer na is hy oock op ghehanghen ende verworcht: ende de Scherprechter heeft een vuer onder hem aengesteken ende heeftse beyde verbrant, Int Jaer M.D.Liij. den vijfden dach Septembris.

Daer was menigerley oordeel onder den volcke van dese luyden: som mighe warender met barmherticheyt toe beweecht die weenden, en seyden, dattet groote sonde was sulcke treffelicke en vrome menschen omme te brenghen: andere seyden datse hartneckighe ende verstockte Ketters waren: andere seyden men behoortse niet te dooden, maer te bannen wt den lande. Want het ghelooue en is in onser macht niet: maer een werck ende gaue Gods. De eene seyde dit, de ander anders, gelijck voortijden van Christo oock ghesept wart, doe de eene hem een Propheet en een gherechtich mensche achtede: andere seyden dat hy een oproerder ende verleyder der menschen was.

Simon Laloe.

Simon Laloe wt Soisson gheboren, een Brille maker woonende met zijn huysghesin te Geneuen. Als hy om eenighe saken ende koopmanschap te doen in Vranckrijck reysde, is hy te Diuitioens van den Stadthouder gheuanghen des Dincxdaechs den xvij. dach Septembris, int Jaer M.D.Liij. Terstont int beghinsel heeft hem de Stadthouder drye vraghen voorghehoudē. Eerst waer hy woonde? Daer na wat ghelooue ofte Religie dat hy hadde. Ten laetsten wat ghesellen oft medeghenooten dat hy in dese leeringhe die hy beleet, hadde. Van de plaetse zijnder wooninghe seyde hy, dat hy te Geneue met zijn huysghesin woonde, op dat hy vrij ende onuerhindert soude mogen ghenieten de weldaden ende den troost die God de Heere daer so ouervloedelick ghegheuen hadde, daer hy zijn kercke door den woorde verbetert, ghestelt ende ghesett hadde. Voort heeft hy van de Religie puerlick beleden wat hy daer van geloofde: ende heeft veel meer verhaelt en ghesept, dan zijn vyanden wel begheerden te hooren. Op het derde dat sy son-

sy sonderlinghe begheerden te weten, seyde hy, dat hy daer niet sonderlicks op en hadde te segghen: ende dat hy niet en wiste, wat zijn ghesellen, die met hem ouer wech ghekomen waren, gheschiet mochte zijn: eñ die hy van zijns gheloofs ghenooten kende, woonden te Geneue, eñ niet anders en hebben sy oock van hem ghewetē, hoe wel dat sy hem seer wreedelick pijnichden. M. D. liij.

So hebbē sy hem ten laetsten ter doot verwesen: welcke sentencie hy met alle gheduldicheyt aenghehoort ende gheleden heeft. Als hy nu wt de gheuanckenisse ghelept wart, heeft hy seer vuerichlick ende van gantscher herten voor zijn vyanden ghebeden: ende heeft met grooter stantvasticheyt ende onuerschrickelicker ghemoet, volstandich in de belijdenisse des waerheyts, den gruwelicken doot des vuers gheleden den xxi. dach Nouembris, int Jaer ons Heeren M. D. Liij.

Door dese groote stantuasticheyt des heylighen Martelaers, is de Scherprechter Jacobus Syluester gheheeten, also beroert ghewordē, dat hy sodanigen leuen gantschlick verlaten heeft, eñ het onnoosel bloet niet meer heeft willen wtstorten: maer hy heeft met grooter weemoedicheyt ende bedroefder herten totten Heere ghevloden den barmhertighen God. Want als hy nu bynaest gantsch desperaet was, om de gruwelickheyt zijnder sonden die hy teghen den onschuldighen ende rechtueerdighen kinderen Gods ghedaen hadde, is hy by etlicke broeders ghekomen, die hem met de soete ghenadenrijckelicke woorden des heyligen Euangeliums vertroost hebben, ende van de barmhertichheyt des Heerē onderwesen, geleert ende versterckt hebben. So dat hy terstont met zijn huysghesin, te Geneue tot de gemeynte Gods ghekomen is: daer hy int gheloone ende de vreese Gods altyt meer ende meer toeneemt ende versterckt wort. De Hangman is bekeert ghewordē.

Guilielm Alencon.

Om de leeringhe des goddelicken woorts te vorderen, hebben die gheen kleyn behulp gheweest, die in het Pausdom daghelicks boecken ouerbrenghen, daer in de heylighe Schrifture puer ende onuerualscht wtghelegt ende beduyt wort: ende also behulpich zijn den ghenen, die sulcken godsalighen leeringhe eñ heylighe troostinghe niet anders hooren ofte krijghen en konnen. Van desen was Guilielm Alencon een, gheboren te Montalbain: na dat hy in veel verscheyden plaetsen ende landen in het Koninckrijck van Vranckrijck gheweest hadde, ende ten laetsten te Montpeliers in den Delphinaet gekomen was, is hy aldaer door de verraderie der valscher broederen gheuanghen ghewordē ende in den karcker ghewporpen. Ende als sy hem van het geloone ende de Religie onderuraecht hadden, ende zijn stantuasticheyt beuonden: hebben sy de sentencie des doots gewesen, dat hy soude verbrant worden.

Daer was noch een laken scheerder oock gheuanghen, om der Euangelischer waerheyts wille, die door de kranckheyt des vleeschs ende lichamelicke vreese, van de warachtighe belijdenisse des soons Gods afghekeert was, welcken de Rechters met vonnisse gewesen hebben, dat hy een boete ofte emende soude doen, ende soude moeten staen ende aensien den doot, diemen Alencon soude aendoen. Een Laken scheerder hadde verloochent.

Als nv Alencon wtgevoert wart ter doot, heeft hy van God almachtich sulcken ghenade ontfanghen, dat hy desen Lakenscheerder die aldus kleynmoedich ende veruaert was, door den woorde Gods ende zijn exempel seer versterckt ende tot een warachtighe Christelicke stantuasticheyt wederom geroepen heeft. Als nv dese Lakenscheerder een nieuwe kracht ende moet ghegrepen hadde, heeft hy van den Rechters begheert, of datmen hem wederom in den karcker brenghen soude, of datmen hem met Alencon soude verbranden: ende seyde dat hy gheen ander emēde oft boete doen en soude, dan dat hy de selfde belijdenisse der Euangelischer leeringhe, die Alencon beleden hadde, met synen doot soude beuestighen ende bestadighen.

De Lakenscheerder bekeert hem wederom.

In dusdanighen stercken ende krachtighen gheloove zijn dese twee heerlicke ghetuyghen des waerheyts ende Martelaers Jesu Christi, beyde te Montpeliers verbrant ghewordden. Alencon de boeckuerkooper den seuensten dach January. Den anderen des Dincxdaechs daer na, op den thienden dach des selfden maents, int Jaer M. D. Liiij.

Paris Panier.

PAris Panier, van Salinis int Graefschap van Burgundien, een gheleert man in de Rechten, heeft het puere woort Gods eñ de suyuere leeringhe des Euangeliums ter doot toe voorgestaen ende beschermt, om welcker saken wille hy te Dole onthalst is ghewordden des Saterdaechs den seuensten dach des maents Aprilis, int Jaer onses eenighen Salichmakers Jesu Christi M. D. Liiij.

Petrus du Val.

PEtrus du Val, wt der stadt Pantillaco, bijf mijlen van Toloese gheleghen een Schoenmaker van zijn ambacht, is te Nemaus in den Delphinaet om zijns gheloofs wille, dat op het louter woort Gods ghegrondeert was, gheuanghen ghewordden. Na dat hy een vrijmoedighe belijdenisse des Christelicken Religioens ghedaen hadde, heeftmen hem swaerlick ende seer wreedelick ghepijnicht, om dat hy zijn medeghenooten des geloofs soude noemen: maer hoe seer datmen hem ghepijnicht, verdruckt, ghewraeckt ende vermenckt heeft, nochtans en noemde hy niemant. Ten laetsten hebben sy hem leuendich in de selue stadt verbrant: welcken doot hy met stercken ghemoet gheleden heeft, int Jaer M. D. ende Liiij.

Richard le Feure.

RIchard le Feure, van Rouwane geboren, een goutsmits gesel le, is inden Jare M. D. Li. te Lyons eerst geuangen geweest daer hy in de gheuanckenisse eenen Christelicken broeder die om des Euangeliums wille gheuangen lach, quam besoecken:

M. D. liiij.

daer hy de waerheyt des Euangeliũs so stantuastelick beleden, voorghestaen, ende beschermt heeft, dat hy van den Raet eñ Rechters des stadts ter doot verwesen wart. Van welcke sentencie hy geappelleert heeft eñ beroepen ten hooghen houe van Parijs. Als hy nv daer henen gebracht wart, is hy onder weghe wonderlicker wys wt de handen der Dienaren, die hem gheleyddẽ, ontweldicht gheworden. Namaels is hy weder om gheuanghen te Gratianopel. Maer want hy dit al tsamen selue beschreuen heeft, ende hoemen met hem ghehandelt, ende watmen hem gevraecht heeft: sullẽ wy wt het selfde synen brief beter moghen merken: welcke aldus luydet.

Wonderlickheyt in de verlossinghe

IST dat ghy, alderliefste broeders, my wederom gheuangen siet, dat en sal v gheen wonder gheuen, wilt ghy een weynich aenmercken, dat de Heere Jesus my in dese weerelt gheen ruste ghegeuen heeft: dwelck ick wel beuondẽ hebbe na dier tijt, dat hy my wt des doots perijkelen, ende wt de hant der vyanden, die ghy wel weet, ontnomen eñ verlost heeft. Ende dusdanighen loop des leuens hebbe ick nv ghenoech beproeft ende besocht, so dat ick niet anders en dencke te verwachtẽ dan nieuwe aenuechtinghe, ghelijck my de Sathan nv dickwils aenghevochten heeft. Noch Christus en beloeft ons gheenen grooten vrede in dit leuen, noch oock gheen langhe bestandt, hoe wel dat icks wel begeeren soude. Daer en bouen hebbe ick wel vlijtich gheweest, ende alle middelen ghesocht om vredelick ende gherustelick te moghen leuen. Maer ghelijck als David seyt, als ick die begheerde ende sochte, so quam my strijt voor handen. In dese bekoringhe ben ick also versleghen, dat ick dickwils ter aerden viel, ende ben so verbaest ende moedeloos gheworden, dat ick gantschlick niet en wiste, waer ick my keerẽ soude. In welcke perijkelen ick soude moeten versmoren hebben, hadde de Heere mijns niet ontfermt. Ick hope dat de Heere, ist dat ghy dit wilt aenmercken, v niet en sal laten vallen tot ydele ghedachten ende wanen (sonderlinghe na dien dat hy v met het oordeel des gheests begaeft heeft) dat ghy daer door beroert, zijn voorsichtichheyt niet en soudt bekennen oft synen eewighen raet aenmercken, daer door alleen dat dese mijn sake tot desen dach toe gheregiert is gheweest. Waer van dat ick sulcken wtganck verwachte, die tot zijns naems eere, tot stichtinghe zijnder ghemeynte, ende tot mijnder vertroostinghe sal strecken. Gelijck allser nv een beghinsel van gheweest heeft, so datter veel die in mijnder ondervraghinghe gheweest zijn, so van der Overheyt, so oock van andere menschen die noch in den karcker zijn, ofte buyten dusdanighen ellendicheyt God nochtans vreesen, seer ghesticht ende inden gheloove versterckt zijn gheweest: die alle ghetuyghen moghen zijn der dinghen die in desen handel gheroert ende ghedaen zijn. Maer want het te lanck soude vallen, al te verhalen datter gheschiet is, so sal ick v alleen beschrijuen het ghene, dat ick meyne dat ghy begheerende zijt: wel wetende dat ghy dit niet wt eenige lichtveerdighe curioescheyt, maer alleen tot stichtinghe ende bouwinghe der gemeynten begheert.

Psalm. 120.

De oorsake zijnder ghevanckenisse.

Het is v kennelick ghenoech, alderliefste broeders, dat wy dickwils in sulcken tijden ende plaetsen komen, daer wy sien hooren ende mercken, dat de eere Gods schandelick vertreden ende ghelastert wort. Welcke de oorsake gheweest heeft, dat ick eenen moet ghegrepen hebbe

om

M. D.liiij. om de warachticheyt Gods na de macht die my God ghegheuen had=
de, te beschermen: ende daerom te meer, om dat sy my met alle manieren
daer toe woudē brenghen, dat ick haer supersticien ghehoor gheuen sou=
de, daer sy my door, van de warachtighe Religie ende den Christelickē
geloove, tot haer ongoddelicke dienstē leyden wouden: daer sy doch wel
wisten dat ick te Geneue in de ghemeynte Gods woonde. So hebbense
den Prouoost oft Roode roede die in den Delphinaet ghestelt was, te=
ghen my verweckt, dat hy my, doe ick in der herberghen was, soude ko=
men vanghen. So is hy gekomen omtrent thien oft elf wren des nachts,
ende heeft my gheuanghen, met touwen ende zeelen gebonden: eñ want
het nacht was, in een huys eñ kamer zijns medegeselles oft Schariant
gheleydt die Branche genaemt was, om des anderen daechs in den karc
ker te sluyten: dwelck oock gheschiet is. Op den selfden dach ben ick tot
den Rechter des Prouoosts ghebracht: die my terstont in eenen diepen
donckeren karcker doen leggen heeft, daer ick bynaest twaelf dagen ge=
bleuen hebbe by twee Moordenaers, die des auonts in de selfde plaetse
ghelept zijn: welcke my seer schandelicken toegesproken hebben ende
groot verdriet aenghedaen. Om welcker saken wille veel eerbare ende
treffelicke luyden die daer gheuangen waren, verhoorende van mijnder
benautheyt, hebben so veel by den karckerwaerder gedaen, dat ick moch=
te ghehoort werden, om daer na een beter plaetse, daer ick meer lichts
mochte hebben, te verkrijgen. So heeft de karckerwaerder van der poor
ten Troena ghenaemt, vlijticheyt ghedaen by des Prouoosts Rechter,
dat hy my woude hooren. Maer als hy ende de Bisschop dit gantschlick
weygherde, so ben ick totten onder Stadthouder ghesonden, ende also
ben ick op den eersten dach mijnder gheuanckenisse rontomme der stadt
gheleydt van den eenen karcker in den anderen.

Ten laetsten heeft de onder Stadthouder tot my in den karcker der
poorten Troena, een Aduocaet ende Raetsheer metten Schrijuer ghe=
sonden, om my te ondervraghen. Daer ick by veel broeders gheuraecht
wart, van mynen naem, van mijn Vaderlant, van waer ick quam, ende
waer ick henen woude, wat ick in de stadt sochte, ende oock wat de oor=
sake was mijnder geuanckenissen, wat boecken eñ wat woorden dat ick
in der herberghen ghehadt hadde. Als ick nv daer op met veel woorden
geantwoort hadde, seyde de Aduocaet: Ghelooft ghy de Roomsche kerc=
ke? Gheensins, seyde ick: maer ick geloove de alghemeyne heylige kerc=
ke. Welcke is de alghemeyne kercke, seyde hy? De vergaderinge eñ ghe
meynschap der Christenen, seyde ick. Welcke is de vergaderinghe, seyde
hy, eñ hoe bestaetse? Die bestaet, seyde ick, wt het ghetal der ghenen, die
God verkoren heeft datse ledematen Jesu Christi des soons Gods sou=
den zijn: welcker hooft hy oock selue is. Waer is dese, seyde hy, ende hoe
wortse bekent? Sy is, seyde ick, ouer de gantsche weerelt in verschepdē
plaetsen ende landen verstropt: ende wort bekent door de geestelicke re=
gieringhe, welcke door den woorde Gods gheschiet: ende oock door die
Sacramenten, welcke de Heere Jesus Christus selue inghestelt ende
haer beuolen heeft: ghelijck als wy sien, dat veel steden ende nacien also
onderhouden ende gheregiert worden. Ghelooft ghy dan, seyde hy, dat
de kercke die te Geneue, Losane, Berne ende in andere diergelijcke ste=
den is, meer de warachtighe kercke Gods is, dan de heylighe Roomsche
kercke? Ja ghewisselick, seyde ick, want die hebben de seker teeckenen
der warachtigher kercken. Wat onderschept, seyde hy, isser tusschen de

De Roomsche kercke.

Roomsche

Roomsche kercke, ende der genen die wy nv verhaelt hebbẽ? Seer groot onderschept, seyde ick. Want de Roomsche met menschen insettinghen geregiert wort: maer de andere alleen metten woorde ende gebode Gods. Waer hebt ghy eerst, seyde hy, dese leeringe gheleert? In Englant, seyde ick, te Londen, en ben oock van mijn kintsche daghen af in de heylighe Schrifture opghehouden ende gheleert. Hoe langhe, seyde hy, hebt ghy te Geneue ghewoont? Thien Jaren, seyde ick, of ten minsten neghen. Gheloost ghy oock, seyde hy, dat de Maghet Maria een voorspraekersse ende Patroonersse der sondaren is? Ick gheloone, seyde ick, het ghene dat ons door den woorde Gods betuycht wort, dat Jesus Christus alleen de Middelaer ende der sondaren Aduocaet is: ende dat de Maeght Maria salich is: maer nochtans dusdanighen Aduocaets officie niet en ghebruyckt. Wat segt ghy dan, seyde hy, van de heylighen, hebbense gheen macht voor ons te bidden? Neen, seyde ick, maer ick gheloone datse salich zijn, ende wel te vreden met de ghenade ende eere, die sy door de groote weldaden des Heeren genieten, dat sy ledẽ zijn des soons Gods Jesu Christi: in welcken sy met grooter dancbaerheyt so verhueghen, dat sy sulcken heylighen officie ende Patroonschap, dat God alleen synen lieuen soon ghegheuen heeft, niet en willen aengrijpen ende aenueerden. Maer wat gheuoelt ghy dan, seyde hy, van den ghenen die der Roomscher kercken Religie onderhouden? acht ghyse oock voor Christenen? Gheensins, seyde ick, maer als ongheloouighen. Want (ghelijck als ick te voren geseyt hebbe) haer kercke en wort door het woort Gods niet gheregiert: maer sy strijdt veel meer tyrannichlick daer teghen. Gelooft ghy oock, seyde hy, dat alle die van de Roomsche kercke afwijcken, Christenen zijn? Ick en behoore niet, seyde ick, te antwoorden, dan alleen van mijn ghelooue, ende van tghene dat my opgheleyt is. Daerom salt my ghenoech zijn, dat ick voor my seluen, ende niet voor andere antwoorde. Want een yegelick als Paulus seyt, sal synen last dragen. Doe viel my de Aduocaet wederom aen, ende woude dat ick hem soude antwoorden, ende dreychde my daer toe te dwinghen, waert dat ickt niet en dede. So en salt dan, seyde ick, met gheen recht ende Justicie ghescien. Maer dat my gheuraecht wart van den ghenen die te Geneue, Losane, ende op ander plaetsen de warachtighe Religie onderhouden, hebbe ick gheantwoort, dat ick gheloofde, datse Christenen waren. Maer van den ghenẽ die van de Roomsche kercke afwijcken, seyde ick, datter veel Bastaerden onder waren, die de rechte Religie niet en hadden, als Wederdoopers, Epicureen, ende die den lust des vleeschs soecken. Welcke hoe wel zy wt Babylonien ghegaen zijn, nochtans en zijnse van de warachtighe kercke ende Ghemeynte Jesu Christi niet, ghelijck als de ghene zijn, die haer alleen op den woorde Gods verlaten, ende haer daer mede met alle gheuoechlickheyt ende manieren laten regieren. Als ick van dusdanighen volck verhaelt hadde, seyde de Aduocaet dat ickse wel kende. Ick kennese, seyde ick, door de genade Gods, niet dat ick met haer eenighe ghemeynschap hebbe: maer veel meer dat icker my af wachten ende af scheyden mach. Want mijn voornemen is, in de warachtige kercke Jesu Christi, ende by zijnder leeringhe te blijuen. Ja, seyde hy, in de kercke Antichristi. Daer na vraechde hy my of ick by sulcken verdoemde leeringhe woude blijuen. Ick en achte dese, seyde ick, die ick belijde, sodanich niet: maer als sulcke die gantsch Christelick ende heylich is. Daerom so langhe als my God de genade gheuen sal dat ick hem in dit

M.D.liiij.

Voorsprake.

De Papists zijn ongheloouighe.

Gala. 6.

De leeringe.

M.D.liiij. leuen mach aenroepen, so en begheere ick niet anders, dan totten laetsten dach mijns leuens, eñ totten wtersten adẽ toe, in dese leeringe te blijuen eñ te volherden. Ghy zijt, seyde hy, op v meyninghe seer hartneckich. Eñ want hy sach dattet tijt was om het middachmael te eten, so heeft hy beuolen datmen het andere tot des achtermiddaechs toe ophoudẽ soude: eñ datmen my alle de vraghen ende het ghene dat ick daer op gheantwoort hadde, d'welck de Notarius van woort te woorde gheschreuen hadde, soude voorlesen. Ende als ick die na haren wille onderteecken hadde, isser van den Aduocaet begheert gheweest, dat hy my wat meer lichts soude gunnen: dat hy oock ghedaen heeft, ende veel menschen die in den karcker waren, zijnder seer in verblijt gheweest. Ick ben van den karckerwaerder by sodanighen broeders ghelaten, die my met alle vertroostinghe vermaect ende verhuecht hebben. Ten een vren na den middach heeft de Onderstadthouder my in de Rechtkamer geroepen. So ben ick van den karckerwaerder by hem gebracht, daer veel Aduocaten waren, ende oock een Grau Monick. Daer wart my wederom gheuraecht wat ick in mijn herberghe ghesproken hadde: ende sonderlinge dat ick mynen Weert ende Weerdinne ghestraft hadde dat haer kinderen in dat Gebet datmen ouer tafel spreeckt, niet beter gheleert waren. Ick was daer toe beroert, door het ghene dat ick in de ghemeynte Gods, ende onder eerbare luyden ghesien ende ghehoort hadde: ende daerom hebbe ickse moeten vermanen ende leeren hoemen in dusdanighe maeltijden behoort te bidden. So zijn sy daer door verbittert geweest, ende hebbent onrechtelick ende veel anders ouergheddraghen dan ick wel ghesept hadde. Welcke de sake gheweest heeft dat ick het selfde niet en hebbe willen bekennen oft belijden: op sulcke maniere alst de Onderstadthouder my opleyde, maer ick hebbe hem bewesen wt wat oorsake ende met wat redenen dat ick hen vermaent hadde, namelick, dat alle Christenẽ behoorden wt der herten ende inden gheest te bidden, ende met de tale die van eenen yeghelicken verstaen wort, ghelijck als wy opentlick wt den woorde Gods vermaent worden: d'welck daerom gheschiet, op dat ander luyden daer door ghesticht mochten werden. Daer en bouen, dat dusdanighen ghewoonte datmen in een onbekende sprake badt, door groote superstitie ingebracht is: welcke in de weerelt noch ter tijt, door groote onwetentheyt, krachtich is. Als de Grauwe Monick dit van my ghehoort hadde, heeft hy oorlof begheert om te sprekẽ: ende met veel woorden willen bethoonen dat haer Benedicite, ende, Gratias agimus tibi, Laus Deo, Pax Viuis, Requies defunctis, ende ander gebedekens ick en weet niet welcke, ende oock alle spraken, van God verstaen worden: ende dat de Roomsche kercke sulcken maniere van bidden, van de eerste kercke ende den ouden Doctoren behouden hadde, die de selfde int Latijn gebruyckt hadde: waert anders, so soude men anders niet dan op het Walsch moghen bidden. Ende veel ander dinghen seyde hy, die te lanck waren om te verhalen. Als ick dat ghehoort hadde, hebbe ick oock begheert ghehoort te werden, ende datment oock schreue het ghene dat ick seggen soude. Als my dat veroorloft was: hebbe ick geantwoort, dat ick niet en seyde datmen niet en behoorde ofte mochte op het Latijn, Grieckx, Hebreeus, ofte andere spraken bidden: maer datmen in de ghemeynte, in een vergaderinghe ofte gheselschap sulcken ghebeden behoort te ghebruycken, die van een yeghelick verstaen, ende daer een yeghelick door ghesticht mach worden: ghelijck Paulus dat de Ghemeynte der Corinthen leert ende beueelt

Ouer tafel bidden.

In vreẽder talen te bidden is verboden.

1. Corin. 14.

bevecit. De Monick ontsteken zijnde begān hier af een geheel sermoon te doen, by brenghende eenighe vernufte ende subtijle redenen wt de Philosophie, hoemen behoort te bidden ende te dancken, segghende van het ghene daer de Euangelistē af schrijuen, van den inganck Jesu Christi in Hierusalem, datter geroepen wart Osianna den soon van Dauid: dat de ghene die dusdanighen lof songhen, de maniere der talen niet en verstonden, ghelijck als S. Hieronimus dat wtlegt. Daer ick op gheantwoort hebbe, dat Hieronimus wel mocht schrijuen, dat de ghene die dusdanighen lof Jesu Christo in zijnder inkoemste songhen, de beduydenisse ende de kracht des lofsangks niet en begrepen: sonderlinghe na dien dat dit Dauids Prophecie was in den C. xviij. Psalm, daer hy van de toekoemste des Heeren ende synen inganck Propheteert. Maer de Euangelisten, die daer bewijsen dat dese prophecie in Christo veruult was, en vermanē daer niet af, of sy dese woorden verstondē. Maer Paulus sonderlinghe wt den Gheest Gods sprekende, heeft eenen sekeren reghel ende een ghemeyn leeringhe allen Christenen ghegheuen om te bidden, als hy seyt datmense op sodanigen sprake sal doen, die van een yeghelick verstaen wort, ende een yeghelick stichten mach: dwelck my so veel doet, dat ick daerbeneuens sulcken subtijle ende vernufte Philosophie niet veel en achte. Doe seyde de Monick dat ick onbequaē was om de heylighe Schrifture wt te legghen, bysonder om dat ick gheen Latijn en konde,. Want als hy my veel int Latijn aensprack, begheerde ick van hem, dat hy met my gheen ander tale en woude gebruycken, dan ghelijck ick sprack: want wy het Latijn niet en behoefden, na dien dat wy beyde Franschoys konden. So began hy wederom een ander predikinghe, voortbrenghende de macht der Concilien ende der Doctoren eñ etlicke ander ghetuyghenissen der menschen: welcke de Onderstadthouder der groot ende wichtich scheen te achten. Als nu de Rechter began te vorderen de vraghe van het ghene daer ick in beschuldicht was, des konincks oneere aengaende, van oproer, ende van de verachtinghe des maghets Marie, ende der heylighen, ende oock van de wederspannicheyt tegen de Princen eñ Koninghen: hebbe ick op alle vragen geantwoort, eñ de sake verhaelt ghelijckse ghescheit was, hoe dat mijn beschuldigers arbeydden om my tot het geuoelen ende der supersticien der menschelicker insettinghen te brengen, daer ick my gheensins toebegheuen konde.

M.D.liiij.

Daer na heeft de Onderstadthouder gheuraecht of ick de Hostie die de Priester in de Misse heylichde, oock heylich achtede? Ick en gheloue niet, seyde ick, dat daer eenighe Hostie is, ofte oock eenighe heylighinghe ofte consecracie geschiet. Waerom en ghelooft ghy niet, seyde hy, het heylich Sacramēt des Altaers, dat van Jesu Christo is in gestelt? Ick gheloove wel, seyde ick, de heylige Sacramentē die van den Heere Christo ingestelt zijn, eñ die hebbe ick voor my ghenomen ter doot toe stantuastelick voor te staē. Hebt ghy noyt de Misse gelooft? seyde hy. My en is noyt, seyde ick, alsulckē supersticie geleert, ick en weet oock niet wat de Misse of sodanighen consecracie is. Maer van het Sacrament des Auentmaels ons Heeren gheloove ick, als wijt alsulcks ghebruycken ghelijck Paulus 1. Corinth. 11. beschrijft, dat wy dan gheuoedt ende vermaeckt worden, gheestelick met het lichaem eñ bloet ons Heeren Jesu Christi, die de warachtige gheestelicke spijse ende dranck onser sielen is. Hy is het warachtich altaer, daer ick alleē op ruste, gelijck dApostel Hebr. xiij. seyt, noch ick en bekenne gheen ander altaer oft Sacrament.

Hostie beteeckent so veel als een dinck datmē opoffert.

Auentmael.

M.D.liiij. Doe bracht de Monick voort het xi. Cap. totten Cor. daer by voegende het ghene dat Joan. vi. geschreuen staet, daer geseyt is: Myn vleesch is een warachtige spijse, &c. Eñ seyde, dat de oude Doctoren der kerckẽ in de Concilien besloten hadden, dat de Misse een heylige gedachtenisse zy, des lijdens eñ doots ons Heeren Jesu Christi. Daer ick op gheantwoort heb, dat ick vastelick gelooofde eñ hielt, dat het Sacrament des Auentmaels ingestelt was tot gehuegenisse des doots Christi, eñ tot godsaliger danckseggħinge, als Paulus int voorgenoemde Cap. leert, ende datter oock gheen ander beproeuinge oft weerdicheyt geeyscht en wort dan dat een yegelick aenmercke of hy berou zijnder sonden hebbe, eñ een seker geloove eñ vast betrouwẽ hebbe op de barmhertichheyt Gods, hem verlatende op de verdiensten Christi, die hem seluen voor onse sonden in den doot ouergeleuert heeft, eñ heeft een heerlick gedenckteecken onser verseker der salicheyt, ende een pant der beloften, die ons in den Euangelio ghedaen worden, in het Auentmael ghestelt. Ende dit ben ick in myn herte ghewis ende seker, dat in dit Sacrament van Christo ingestelt eñ beuolen, van den Apostelẽ also onderhouden is geweest, dat wy daer niet in op en offeren: maer dat wy souden de weldaden Gods, ons in Christo Jesu mildelick ghesconcken, met godvruchtighen eñ danckbarighen herten ontfanghen. Dit hebbe ick al tsamen van den Notario begheert dat gheschreuen soude worden met mynder antwoorden: welcke de Onderstadthouder my beual te onderteeckenen. Ende wantet nv spade op den auont was, so ben ick van den karckerwaerder op de poorte Troena ghelevt.

Acht dagen daer na heeft de Onderstadthouder my in zijn huys doen roepen, daer seker menschen vergadert waren met sommighe Prediker Moniken, eñ met den grauwen Monick daer wy hier voren af gheseyt hebben. In dese vergaderinghe heeft de Onderstadthouder de examinacie wederom beghinnen te verhalen, ende my gheuraecht of ick oock een

Vagheuuer Vagheuuer gheloofde. Jck ghelooue, seyde ick, dat Jesus Christus met zijn bloet de reyninghe onser sonden volbracht heeft. Ghelooft ghy dan, seyde hy, gheen ander maniere van reyninghe, oft gheen ander plaetse na dit leuen, daer de sielen so langhe in blijuen moetẽ, tot sy voor haer sonden voldaen hebben? Neen, seyde ick. Maer ick ghelooue alleen een voldoeninghe, die voor alle menschen ghenoechsaem is: welcke in de offerhande onses Heeren Jesu Christi eñ zijn wtghestort bloet, volbracht is, daer alleen de afwasschinghe eñ reyninge onser sonden in gheleghen is. Doe verhaelder een Monick van den genen die daer waren, op het Latijn de gelijckenisse Matth. xviij. van den ghenen, die zijn medeghesellle de schult niet en woude quijtscheldẽ. Maer de Onderstadthouder heeft hem vermaent dat hy met my gheen Latijn spreken en soude: want ick hem also gheen antwoort gheuen en soude. Doe beduydde my de Grau Monick de gelijckenisse, eñ seyde veel ander dinghen, in welcke hy bewees dat Christus Jesus somwijlen dusdanighe gelijckenisse gebruycte, daer eẽ seker dinck in verklaert wart, gelijck hy dat seyde te zijn, daer gesproken is, Dat hy van daer niet en soude gaen, tot dat hy den laetstẽ quadrantpenninck betaelt hadde: ende dat daer van een seker plaetse verstaen moeste worden, daer men voor de sonden voldoen moeste. Daer op seyde ick, dat ick alleen een voldoeninghe voor de sonden gheloofde, die sonderlinghe krachtich is, namelick, die selfde, daer CHRJSTVS voor synen doodt onse sonden mede wtghewisschet heeft: ende die

Euange-

Euangelische beloften, daer hy ons volmaeckte ruste door aenbiedt, als Matth. xi. daer hy ons seer soetelick tot hem roept. Koemt seyt hy, alle tot my, die daer arbeyt, ende ick sal v vermaken, ende ghy sult uwer sielen ruste vinden. Ende Joannis x. Ick ben de dore: die door my ingaet sal salich zijn. Item Joan. xiiij. Ick ben den wech, de waerheyt, ende het leuen. Joannes seyt oock van den ghestoruenen, Apoca. xiiij. dat sy salich zijn die in den Heere steruen, ende dat sy dan van haren arbeyt rusten. Den Moordenaer die by den Heere Jesum ghecruyst was, is het hemelsche rijck op dien selfden dach in het Paradijs sonder eenighe andere middelen beloeft. Maer aengaende de ghelijckenisse die ghy by brengt, die en heeft gheen ander bewijsinghe, dan dat sy ons onse schuldighe plicht ende officie vermaent, als, willen wy dat God ons vergheeft, dat wy oock onsen naesten vergeuen moeten: ende ten zy dat wy dese beleeftheyt ende barmhertichheyt teghen hem bewijsen, so en deruen wy van God gheen verghiffenisse verwachten. Maer als de Grau Monick my gheenen tijt om te spreken gheuen en woude, en my altijt verhinderde, heeft hem de Onderstadthouder vermaent, dat hy my soude laten antwoorden, en segghen het ghene dat ick woude, want hy het selue wel hooren woude. Doe seyde de Prediker Monick, waert dat mijn antwoorde warachtich ware, so en soude daer noch Vagebuer noch Voorburcht zijn. Dwelck met het Christelick gheloone, ende de artijkelen der Apostelen gantschlick niet ouer een en quam: maer teghen streedt, daer ghesept wort dat Christus neder ghedaelt is ter hellē. Doe vraechde my de Onderstadthouder: Gelooft ghy niet, seyde hy, datter eē Voorburcht is? Ick en weet ghewisselick niet, seyde ick, wat dinck dattet is ende de heylighe Schrifture en spreeckt nerghens van eenich Voorburcht: so en gheloone icker oock gheen. De Prediker Monick in die woordē vallende, waer waren dan, seyde hy, de Oude Vaders voor den doot Jesu Christi? Int eewich leuē, seyde ick, dwelck sy verwacht hebben door het beloefde zaet van Adam, Abraham ende der Patriarchen.

Daer na zijnse ghekomen op de vraghe van den Paus: waer van de Onderstadthouder seyde: Ghelooft ghy dat de Paus oock eenige macht heeft? Ja, seyde ick. Ghelooft ghy dan, seyde hy, dat hy als een Stadthouder Jesu Christi, macht hebbe te ontbinden? Neen, seyde ick. Hoe verstaet ghy dan, seyde hy, dat hy eenighe macht heeft? Ick verstae des Paus macht, seyde ick, ghelijck hem Paulus verklaert in den tweeden brief totten Thessalonikeren int tweede Capittel. Want de weerelt de blijtichheyt ende de liefde des waerheyts niet en heeft aenghenomen tot haer behoudenisse, dat God daerom den Sathan en zijn Dienaers macht ghegheuen heeft tot bedrieghinghe ende dwalinghe, op dat de menschen de loghenen souden geloouen, en sulcken Herders en Leeraers kreghen als sy verdient haddē. Doe bewees my de Grau Monick hoe dat Jesus Christus S. Peter macht ghegeuen heeft om te binden en te ontbindē: en dat de Paus zijn nakomelinck oft stoelbesitter was, ende een stadthouder Christi Jesu: en dat de kercke altijt aldus geregiert is geweest, datse altijt een hooft ghehadt heeft in dese weerelt, ghelijck als sy in den hemel een heeft. En al ist dat de herders haer leuen niet aen en stellen na den woorde Gods dat sy verkondigen, datmen daerom nochtās haer leeringe niet en behoorde te verachtē: gelijck als Christus Mat. xxiij. leert en veel ander woorden sprack hy daer op loopende. Ick hebbe hem geantwoort. Waert dat de Paus en zijn aenhangers puerlick en getrou-

M.D.Liiij.

Des Paus macht.

M.D.Liiij. welick het woort Gods verkondichden: so datse gheen menschen droo-
men daer toe en versierdē, eñ gheen insettinghe of wetten na haren moet
wille en stelden of opbrachten, so soude ick de suyuere leeringhe Jesu
Christi eñ der Pastoren der kercken, al waer haer leuen anders, wel
willen ontfanghen: ghelijck als Christus vermaent Matth. xxiij. Dat
de Schriftgheleerden ende Phariseen saten op den stoel Mosis: eñ be-
Den stoel Mosis. ueelt datmen haer leeringhe, ende niet haer leuen volghen sal. Maer het
schildt al veel of sy die de kercke bewaren, in den stoel Mosis, dwelck
den stoel des warachticheyts is, sitten, of in den stoel des logentaels, eñ
in den setel des gruwels ende aller boosheyts. Gelijck Daniel te voren
ghesept heeft, ende oock Paulus, dat die verdoruen mensche eñ die groo
te gruwel sal sitten in den Tempel Gods, ende teghen al dat godlick is
hem seluen verheffen. Maer dat Christus Petro macht ghegeuen heeft
van binden ende ontbinden: daer heeft hy hem een seker maniere eñ of-
ficie in beschreuen, als hy hem ende de ander Leerionghers beual, dat sy
het Euangelium souden verkondigen, eñ heeftse allo tot zijn nauolgers
ende totten dienst zijns woorts geroepen. Dwelck oock Petrus eñ zijn
medegesellen wel verstonden, die de Pastoren der kercken gheen ander
leeringe voor stelden dan het puer woort Gods: daer de gantsche kracht
eñ macht van binden eñ ontbindē, eñ oock de slotelē in zijn, daer het rijck
der hemelen door open gedaen wort ende gesloten wort. Maer nieuwe
Nieuwe geboden. wetten te maken, eñ die op de conscienci en der menschen te legghen, dat
strijt tegen dusdanigē dienst, eñ tegen den wille Gods, die tot zijn woort
niet toegedaen oft afghetrocken wil hebben: ghelijck de Paus ghedaen
heeft, die na synen lust de suyuere Religie die na den woorde Gods ge-
stelt was, verualscht, verdoruen, eñ gantschlick onder de voetē gebracht
heeft. Eñ de heylighe kercke en ontfangt oft belijdt gheen ander leerin-
ghe, dan des woorts Gods, eñ en stuent op gheen authoriteyt der men-
schen of op eenighe weerdicheyt haers leuens: maer ghelijck als Pau-
lus seyt, sy is inden eewigen Raet Gods eñ in zijn woort gegrondeert,
in de leeringe der Propheten eñ der Apostelen gesticht. Welcker gant-
scher timmeringe Christus den hoecksteen is, daer de gantsche timmera
Ephes. 2. gie op rust, ghelijck de selfde Apostel totten Ephe. 2. Cap. bewijst. Eñ
de kercke en kan oock gheen twee hoofden hebben, een inden hemel ende
het ander opter aerden: maer alleen Jesum Christum in hemel ende op
aerden van grooter heerlicker macht, ghelijck ons Paulus in veel plaet
sen zijnder brieuen leert. Daer op vermaende my de Grau Monick, ende
leerde hoe datmen Paulum verstaen moeste: dat ick hem niet en verstōt:
ende dat hy te Roomen den Paus sien prediken hadde: ende dat ick dit
wt een quaet herte teghen hem sprack: dat de oude Doctoren de heylige
Schriftuere, ende de heylighe Concilien beduydt hadden: dit seyde hy
met veel woorden. Maer de Onderstadthouder als hy zijn voornemen
voort volghen woude, heeft hy my vermaent dat ick so hartneckich op
mijn meyninghe niet blijuen en soude: die ick ghesept hebbe, dat ick an-
Hy hadde te voren noch eens ghevanghen ghe-weest. ders niet antwoorden en mochte. Als hy nv van my vraechde of ick op
een ander tijt te Lyons niet gheuanghen gheweest hadde: hebbe ick ge-
antwoort, Ja. Gheuraecht zijnde, hoe, ende om wat sake dat ick geuan-
ghen was, van de gantsche redene ende handel der saken, wat vonnis
datter ghewesen wart, ende hoe dat ick verlost ben, ende door wien, ende
wat haer daer toe beroerde om my te verlossen? So heb ick geātwoort,
dat ick om die sake wille gheuanghen was, om dat ick in den karcker
quam

m.D.Liiij.

quam besoecken eenen die om des Euangeliums wille ghevanghen was: ende het ghene daer ick in beschuldicht wart, was van mijns gheloofs weghen, dat ick wt den Euangelio aengheuanghen hebbe. Als ick nv van den Rechters van Lyons gheappelleert hadde, thien daghen na der appellacien ben ick seker luyden ouergheleuert om te Parijs ter hoogher Vierschare ghebracht te worden. In den wech als wy ouer de Reuiere de Liger souden ouerschepen, wart ick van sommighe ghemomde, bedeckte ende onbekende menschē ontweldicht, die my int naeste bosch ghebracht hebben, ende op mynen wech ghestelt, ende my de genade des Heeren beuolen, ende vrij laten gaen: so datse my haer namen noyt bekent ghemaeckt hebben. Doe dede de Onderstadthouder groote vlijticheyt, ende heefter my dickwils van aenghesproken, dat ick hem dese soude noemen. Als ick stantuastelick altijt seyde dat sy my onbekent waren: heeft hijt niet willen ghelooven, vraghende my of ick my woude begheuen tot het ghene, dat te Lyons eerst in mijnder saken ghehandelt was: Daer ick op gheantwoort hebbe, dat ick sulcks niet en weygherde, maer wel begheerde.

Wonderlicke verlossinghe

Daer na hebben sy my van de Oorbiechte gheuraecht, of ick gelooffde, datmen den Priester biechten moeste. Daer ick op antwoordde, dat ick gheen ander biechte en bekende, dan de ghene, die wy dagelicks moeten tot God doen: ende de broederlicke versoeninghe, welcke ons Jesus Christus ende zijn Apostelen seer aenghepresen hebben. Doe vraechde my de Grau-Monick, of ick niet ghelesen en hadde het ghene dat Christus leert in den Euangelio van de biechte diemen den Priester doen moet, als hy den Melaetschen die van hem ghesont ghemaeckt was, beual, dat hy hem seluen den Priester verthoonen soude: dat dit de oude Doctoren ende de Concilien van de oorbiechte verstaen ende wtgheleyt hadden.

De oorbiechte.

Als ick van dese dinghen zijn langhe redenen ghehoort hadde, seyde ick dat de ghemeynte des Heeren Jesu Christi noyt sodanighen biechte onderhouden hadde, dat de menschen haer sonden tot des Priesters ooren souden brenghen ende blasen: ende al heeft de Roomsche kercke sodanighen maniere van biechten opghebracht ende onderhouden, daerom en is sy niet recht oft nuttich, want de kercke Christi en heeft die noyt gheleert. Van den Melaetschen die de Heere ghesont ghemaeckt heeft, en is hem niet beuolen, dat hy zijn sonden tot des Priesters oore soude segghen: maer dat hy hem seluen verthoonen soude, ende ghetuygenisse gheuen des ghesontheyts, die hy door den oppersten Priester verkregen hadde. Maer hoe dat wy ons sonden alleen God sullē belijden, vermaēt ons David ghenoech met zijn exempel ende met zijnder ghetuyghenisse als den xxxij. Li. ende den Cvi. Psalm. Daer hy bewijst hoe dat hy God zijn sonden beleden, ende van hem verghiffenisse verworuen heeft: ende dat God de weemoedicheyt diemen om der sonden wille heeft, also ontfangt dat hyse weerdigher acht, dan alle offerhanden. Als nv de Onderstadthouder merckte dat den auont aen quam, heeft hy my wederom ghesonden door den bewaerder der poorten Troena, in welcke plaetse ick langhe tijt met de broeders gheweest ben, die van den karckerwaerder begheert hebben, dat ick by haer mochte rusten, ende by eenighe van haer des nacht tijdts mochte slapen: dwelck hy op haer belofte eñ borchtocht toeghelaten heeft.

Maer wanter veel menschen wt der stadt ende oock wt den karcker

M.D.Liiij. begheerden die leeringhe te hooren die daer verkondicht wart: so ist ru= moer ende de faem totten Parlamente dat in die stadt is, ghekomen, Daerom is den Onderstadthouder beuolen, dat ick van haer soude ghe= scheyden ende in een ander plaetse ghebracht worden. So heeft hy my int huys des Bisschops ghebracht: die my, na dat hy het beuel van den Onderstadthouder ende van den Parlamente hadde, in den karc= ker ghesloten heeft, hoe wel dat hy my gheensins in zijn huys hebben en woude. Welcke de oorsake gheweest is, dat ick weynich tyts daer na, van den Onderstadthouder ende synen Raet, gheroepen ben, daer de GrauMonick ende de prediker Monick daer wy bouē van vermaent hebben, ende noch veel ander Papen vergadert waren. Daer hebben sy seer ghearbeydt ende alle haer neersticheyt ghedaen, dat ick tot de Pau= selicke Religie soude komen, ende hebben my alle barmherticheyt ghe= boden. Maer ick heb haer geantwoort, dat ick gheen barmherticheyt en begheerde, dan van mynen God ende den Heere Jesu Christo, in wiens ghenade ick alle mijn hope gestelt hebbe. De GrauMonick bewees doe met een lanck sermoon, wat onderscheyt datter was tusschen de Room= sche kercke, ende de Geneuesche. Door welcke vergheliјckinghe hy ge= komen is tot de vraghe, oft de Paus macht hadde buyten den woorde Gods de conscientien gheboden oft wetten op te legghen. So bracht hy my voort het ghene dat by Joan. int laetste ghescreuen is: datter veel ander dinghen zijn, die in dit boeck niet ghescreuen en staen. Item het ghene dat Christus in het selfde Euangelie seyt int xv. ende xvi. Cap. daer hy zijn Leerionghers vermaent, datse den vertrooster verwachten souden, den heylighen Gheest, die haer in alle waerheyt leyden soude: dwelck nv de Doctoren der kercken ende de Concilien al ghestelt ende gheordineert hadden. Daer en bouen dat te Geneue oock seker wetten ghestelt waren buyten het wtgedruckte woort Gods: ende dat bewees hy wt een Psalmboecxken, dat ick by my hadde, wt die ordinancie daer de ghemeyn ghebeden des Woonsdaechs mede ingestelt zijn, als of dien dach heyligher ware dan de andere. Doe begheerde ick van den Onder= stadthouder oorlof om te mogen antwoorden, ende de valsche beschuldin ghe der kercken van Geneue te wederlegghen: ende oock om het ghene dat van haer qualick ende tonrechte gheseyt was, te beantwoorden: ofte om dat sy my, dewijle sy met malkanderen sprekende ende disputerende waren, souden ongemoeyt laten. Als hy my dat veroorloft hadde, besach ick de vermaninge die in den Psalmboeck, dwelck de GrauMonick in de hant hadde, stont. So hebbe ick hem bewesen dat den Woonsdach, in de ghemeynte om bequaemheyts ende gheleghenheyts wille, om twoort Gods te hooren eñ in de gemeynte te bidden, sonder eenige verbindinge der conscientien of superstitiosche onderhoudinge verordent was, als of ment niet en soude mogen veranderen: eñ dat oock voormaels de Konin gen eñ godvruchtige Princen dusdanigen ordinancie eñ burgerlicke ma niere onderhoudē hebben, om het volck in de kennisse eñ vreese Gods eñ in warachtigher Religie te behouden: ende dat sulcks de conscientien meer verlichtede, dan beswaerde. Aen het ghene dat hy seyde dat van de Doctoren der kercken ende Concilien besloten ende inghestelt was sonder het wtghedruckte woort Gods, seyde ick, dattet also niet en was: maer dattet in den woorde Gods al beschreuen ende gheleert wart, dat tot het regiment der kercken, ende tot des menschen salic= heyt noodich zy, so datmen voortaen gheen besluyt ofte insettinghe van

Menschelicke insettingē

noode

noode en heeft. Paulus die segt, dat hy niet en derf segghen dat Chri- M.D.Liij.
stus door hem niet gedaen en heeft, om de Heydenen tot de ghehoorsaem- Rom, 15.
heyt des Euangeliums met woordē eñ met werckē te brengē: Joannes
oock in zijn tweeden brief sprekende van de leeringhe Jesu Christi, ver
maent datmen hem niet ontfanghen sal, die daer koemt ende die leeringe
niet en brengt. Paulus segt het den Galaten seer sterckelick, dat al qua Galat, 1.
mer een Enghel die een ander leeringhe predickte, dan de leeringhe des buytē Gods
Euangeliums, die hy verkondicht hadde, dat zijt als een veruloecsel sou woort en sal
den achtē. Ende Christus in het Euangelium Joannis cap. 10. bewijst men niemāt
dat hy een warachtighen ende goeden Herder is, ende dat zijn schapen ghelooven.
der vreemdelinghen stemme niet en hooren: maer die wt God is, dat die
Gods woort hoort: ende dat hy de dore tot den eewigen leuen is. Item,
dat hy zijn Apostelen sandt, ghelijck hy van den Vader gesonden was:
Welcke oock gheen ander leeringhe voortgestelt hebben, dan die sy van
hem ontfanghen hadden: in welcke sy alleen namaels van den heyligen
Gheest verlicht, gheleert ende versterckt zijn gheweest. Ende Petrus
in zijn eersten brief int iiij. Cap vermaent de Pastoren der kercken, eñ
beschrijftse sulcken dienst, datse het woort Gods alleen voorhouden,
sonder eenighe heerschappie, daer sy de schaepkens Christi mede ver-
drucken. Dat de Pastoren int Pausdom verre van dusdanighen matic-
heyt zijn: welcker tyrannie genoech bewijst, wat regiment der kercken
dat sy houden.

Doe seyde de Grau Monick dat de Priesters eñ de Dienders der ge-
meynten in de oude kercke plegen by een te komen, op dat sy van die din
ghen souden stellen wt gemeynen rade: dwelck hy my wel soude bewij
sen dat in de kercke te Geneue niet gheschiet en ware. Dit soude hy my
wt mijn nieu Testament wel bewijsen dat hy in zijn hant hadde, op dat
ick te klaerder de warachtighe ghestaltenisse der kercken mochte beken
nen. Jck seyde dat ick sulcks wel woude sien, ende hebbe van hem be-
geert, dat hy die maniere welcke de Apostelen in de ordinancie der kerc
ken ghebruyckt hadden, wel soude aenmercken: ende niet denckē dat de
reformacie der kercken van Geneuen lichtuaerdichlick begonnē is, ofte
sonder raet des Ouerheyts ende der Dienaren der ghemeynten geschiet
soude zijn, ofte sonder sulcke neersticheyt, vlijticheyt ende sorghe, als de
Apostel Paulus eñ Silas in de ghemeynte te Thessalonica eñ Beroa
te stellen ende te ordineren ghebruyckt hebben, volbracht is: in welcke
ymmers niet buyten de authoriteyt des godlicken woorts ingestelt is,
gelijckt kennelick is. Act. xvij. Maer al zijn de dienaers der grooter kerc
ken van Roomen ende haer Bruydegom de Paus tot sulcke ordinancie
niet gheroepen, so en moetmen nochtans niet denckē dat de maniere van
anderen kercken ordinancien achter ghelaten souden zijn. Ende het is
klaer genoech wt dat Concilium dat te Hierusalem vergadert was om
de Antiocheensche kercke te beuestighen. Act. xv. dat de Apostelen geen
wet ofte leeringhe voortghestelt hebben in de gemeynte, dan alleen des
woorts Gods, gelijck Petrus opentlick bewijst, straffende den ghenen
dier de ghemeynte sodanighen iock wouden opleggen, dat noch haer
noch haren vaderen verdraghelick was. Hebben oock den gheloouigen
die te Antiochien waren, ouer gheschreuen dat sy haer seluen vanden af
goden souden wachten, ende van diergelijcke besmettinghen eñ gruwe- Het doopsel
len, die int Pausdom grootgeacht zijn. Doe worp my de grau Monick in het Paus-
voor, dat ick in de Pausche kercke ghedoopt was. Dwelck ick niet ghe- dō ontfangē.

 loochent

m D. liiij. loochent en hebbe: maer dat en verhindert de ghenade Gods niet, om my
onder den sijnen te ontfangen: ghelijck als de boosheyt eñ quaetheyt der
menschen zijn barmherticheyt niet en verhindert, die hy verthoont ouer
den genen die hy door sijnen geest tot den leuen herboren heeft, haer sie-
len besprengēde door het bloet zijns soons, gelijck Paulus Ro. vi. cap.
van het Doopsel sprekende, leert. Daer na seyder een ander (vā die daer
Misse. tegenwoordich warē, eñ die my van de Misse hadde hoorē quaet sprekē,
na dat hy oorlof hadde verworuen om te spreken) dat ick van de Misse
verachtelick eñ schandelick gesproken hadde: eñ heeft met veel woorden
een onderscheyt gemaect tusschen de oude sacrificien eñ het gene datmen
in der Missen opoffert: Om dit te bewijsen eñ te beuestighen, heeft hy
voortgebracht Dauids C.x. Psalm. Ghy zijt een Priester inder eewic-
heyt na de ordinancie Melchisedech: dit veerskē wtleggende op de eewi-
ge sacrificie der Missen: my vermanende dat ick niet en soude teghen de
godlicke Schriftuere spreken: eñ braechde wat ick daer toe seyde. Ick
seyde hem dat de Apostel tot den Hebreē voor my genoech antwoordde,
eñ de gantsche ghemeynte vermaende datse gheen ander offerhande, ver-
wachten ofte ghebruycken soude. Want dat veersken des Psalms en is
door den heyligen Gheest van gheen ander offerhande gesprokē, dan van
dat eene eñ eewige sacrificie Jesu Christi, die hem seluen eens voor al-
len God opgheoffert heeft, ghelijcmen dat lichtelick wt de redenen des
Apostels mach merckē. Daer zijn wel ander offerhanden der godsuruch-
tigen, die Gode aengenaem zijn, als boetueerdicheyt des herten, eñ leet-
wesen, daer af in den li. Psalm staet: ende de offerhande des lofs, dat de
Apostel totten Hebreen xiij. de brucht der lippen noemt. Maer als sy
my veel by brachten om tot de Roomsche kercke te trecken: heeft my de
Onderstadthouder geuraecht, of ick my woude begheuen tot het ghene
dat te Lyons in mijn eerste sake ende belijdenisse ghehandelt was. Ende
als ick hem gheantwoort hadde dat ickt wel begheerde, hebbense my
een stuck der handelinghen gethoont, die van my onderteeckent waren:
Het vonnis ende oock het vonnis in Pergament gheschreuen, welck mijn doot be-
der eerster greep, namelick, dat ick op een horde ghesleypt soude worden tot de
geuãckenisse plaetse Territorium ghenaemt, aldaer aen een stake ghebonden, ghe-
worcht, ende verbrant soude worden. Als my dit voorghelesen was,
ende de Onderstadthouder my gheuraecht hadde, of dese schriften ouer
een quamen, met de ghene die my te Lyons verthoont eñ ghelesen was:
hebbe ick gheantwoort, dat het ghene dat ick onderteeckent hadde, een
stuck was van mijnder saken: maer dat het vonnis my noyt voorghele-
sen was: nochtans en wil ick het selfde niet verworpen: maer ghewil-
lichlick ontfanghen, met die appellacie die ick ghedaen hadde: bereyt
altijt met mijn bloet te verseghelen des religioens ende mijns gheloofs
artijckelē, die ick te Lyons ende oock te Gratianopel met inckt onder-
Om ghepij- teeckent hebbe. Daer na is my een ander gheschrift voorghehouden, in
nicht te wer welcke de Procureur des Coninck eyschede, om dat ick niet noemen
den. en woude de ghene, die my by de Riuier de Liger ontweldicht hadden,
dat ick ter pijnbanck ghebracht soude worden: ende voort om dat ick te-
ghen den Koninck ende de Roomsche kercke schandelick ghesproken
hadde, ende oock om de ketterie die my opghelegt was, soude ghebracht
worden tot de Grau Moniken strate, ende daer de tonghe afghesneden,
ende daer na met een kleyn ende lancksaem vuer verbrandt worden. &c.
Welcke als my voorghelesen waren, ende de Onderstadthouder my
braechde

M.D. liiij. Wie hem verlosseden.

brachde, wat ick daer toe segghen woude: hebbe ick gheantwoort, dat ick de namen der ghenen die my verlost hebben, noyt hebbe konnen weten. Want sy my noyt, wie sy waren ofte wat haer daer toe beroerde dat sy my verlossen souden, hebben willen te kennen gheuen: dan alleen dat zijt om der leeringhe ende religioens wille deden, welcke sy van my te Lyons ghehoort hadden: ende daerom en konde ickse oock niet noemen: Dat ick oock dien niet missegt en hadde: ende oock gheen Ketter en ben, maer een Christen. Welcke ick als mijn antwoorde op des Koninckx Procureurs artijckelen begheert hebbe aengheteeckent te worden. Doe sandt my de Onderstadthouder wederom tot de gheuanckenisse, totter tijt toe dat ick wederom voor hem ghebracht ben, by twee ghetuyghen die valschelick ende tonrechte my beschuldichden in het gene dat voren verhaelt is. Maer doe sy teghenwoordich waren, hebbe ick den Onderstadthouder de oorsaken bewesen, waerom dat sy valsch tuyghenisse teghens my brenghen wouden. Doe heeft God, die een Vader der weesen, ende een beschermer der vreemdelingen is, door zijn voorsichticheyt de sake so verre ghebracht, dat mijn wroeghers ende ghetuygen door haer boose ende onbehoorlicke beschuldinghe, ende door haer eygen kennisse, harẽ nijdichlicken wille gheopenbaert hebben. Als nv de Onderstadthouder woude dat ick antwoorden soude op het ghene dat des Koninckx Procureur teghen my stelde: seyde ick dat ick nv hielt aen de sentencie die te voren te Lyons van my gewesen was, met mijnder aenghehanghen appellacie.

Namaels is de sake onder haer veel ende dickwils ouergheleyt: ende de Onderstadthouder heeft my wederom by hem ende den anderen die daer rechthouders zijn, geroepen, eñ heeft my neerstelick aengegaen, vermaent, ende gheraden dat ick my tot haerder kercke soude keeren. Maer ick hebbe hem gheantwoort dat ick gantsch voor my genomen hebbe in de ghemeynte Jesu Christi ende in zijn woort te blijuen, ende behaluen die, gheen ander Religie aen te nemen: ende werde my eenighe beter wt den woorde Gods bewesen, dat ick so hardtneckich niet en ben, of ick soudet volghen dat my God door zijn woort verklaert.

Doe vermaende my een van de Raetsheerẽ, dat ick my op mijn eygen wijsheyt eñ meyninghe so seer niet verlaten en soude: eñ waert datmen also de Concilien verworpe datter alle dage wel een nieu Christendom oprijsen soude: sonderlinge want de Duytsche kercken de eene van de andere schilde eñ twistichde. Jc hebbe hem geantwoort, dat ick mijn eygẽ meyninge niet en woude volgen: eñ dat ick op geen ander wijsheyt stuenen en woude, dan alleen die ouervloedich in Christo gheweest is, hoe wel datse van de weerelt voor sotheyt geacht is. Maer dat hy seyde, dat de Duytsche kercken de eene van de andere in des religioens saken ghe schil eñ twist hadden: hebbe ick bewesen dat de gene die het Euangeliũ ontfangen hebben, onder malkanderẽ seer eendrachtich, sonder eenich geschil zijn, so veel alst fundament des Christelickẽ religioens eñ geloofs aengaet: eñ datmen gheen nieu Christendom derf vreesen, dan dat by dẽ Concilien ghemaeckt worde. Want by Dauid, Psalm. xxxiij. eñ op ander plaetsen der Schriftueren staet, dat den Raet der Heydenen eñ der volcken van den Heere omgeworpen eñ vernielt wort. Daerom salmẽ den raet Gods eñ zijns woorts volgẽ, eñ zijn authoriteyt bouẽ alle Concilien eñ oordeelen aen nemen: eñ dat ick also lieuer in een kleyn Christendom, dan in een groot ende ouervloedich Pausdom blijuen woude.

M.D.liiij.

Daer na heeft my de Onderstadthouder in des Bisschops gevanckenisse doen legghen. Daer hebbe ick verhoort dat ick te Lyons soude versonden worden: want sy gheen ander sake teghen my en vonden om my te pijnighen, dan de Religie ende mijn ghelooue dat ick beleden hadde. Daerom begeerde ick seer met den Onderstadthouder te spreken, dwelc ick door des Bisschops Dienaer dickwils doen vragen hebbe: maer alst my geweygert wart, hebbe ick tot den Rechters van Gratianopel veel brieuen ghelschreuen.

Als ick nv gheen antwoort van den Onderstadthouder en kreech, is de Prouoost ofte Roorode met zijn Scharianten, ende dē schrijuer der criminale saken tot my ghekomen omtrent thien ofte elf vren, seggende dat ick door tbeuel des Onderstadthouders te Lyons moeste gaen. So heeft hy my terstont tot zijn kamer gheleydt, ghebonden met yseren ketenen, op dat ick daer so lange bleue tot dattet licht wert: daer na, drye vren na middernacht zijn wy haestelick wech ghegaen. Ick wart met yseren ketenen ghebonden ende op een Peert geset. Op den wech daermen na Lyons gaet, zijn wy na Wien geweken door vreese der lagen eñ listen, die de Prouoost wt de faem vermoedde. Als wy te Lyons quamē, heeft hy my in den karcker Roane ghebracht ende den karckerwaerder beuolen: daer na heeft hy den Stadthouder van Lyons mijn toekoemst aengesegt. Welcke twaelf dagen daer na tot my komende, heeft my geuraecht, wie ick was, van wien ick ghebracht was, ende hoe dat ick ghenaemt was, ende oock van mijn verlossinghe, eñ van sommighe artijckelen des gheloofs. Op welcke ick al gheantwoort hebbe na de ghenade ende wetenschap die my de Heere ghegheuen hadde. Ick en weet gantschelick niet wat sy van my besloten hebben: ick verwachte den salighen dach mijnder verlossinghe, ende bidde God dat hy my in ghedúldichept sulcken behulp doe, als hy weet dat my noodich is: ende het ghelooue in my also vermeerdere ende versterche, op dattet de gantsche weerelt te bouen gaende, in den hemel klimme in dat eewich leuen ende hemelsche rijck, daer ick met onsen goeden God ende barmhertighen Vader, ende onsen Salichmaker Jesu Christo eewichlick leuen sal.

Hy wort na Lyons gheuoert.

NAmaels als Richard dickwils van den Rechter Tignaco ende van Fumosus den Sorbonist onderuraecht is gheweest van de hooftstucken des Christelicken gheloofs, daer hy oock te Gratianopel op gheantwoort hadde, als van de macht der kercken, van de macht des Paus, van het Auentmael des Heeren, van de Biechte, van de leeringhe ende het verstant des goddelicken woorts, ende dierghelijcke artijckelen meer (in welcke hy haer sterckelick teghen ghestaen, ende de waerheyt altijt beschermt heeft: ende en heeft noyt met eenighe haerder argumenten ofte redenen, noch met dreyghementen ofte beloften daer toe ghebracht konnen worden, dat hy zijn meyninghe des gheloofs aflegghen, ende de waerheyt verloochenen soude) so is hy onuerwonnē ende stantuastich in de belijdenisse des Euangeliums gebleuen. Beroepende zijn vyanden tot den dach des oordeels, als de almachtighe God met grooter gherechtichept de weerelt soude oordeelen.

So is hy ten laetsten ter doot verwesen: ende wtgeuoert zijnde heeftmen hem eerst de tonghe wtghesneden, ende daer na leuendich verbrant, in de Maent Julio, int Jaer M.D. ende LIIII.

Petrus

Petrus Serra.

PEtrus Serra gheboren in een plaetse Lesa geheeten in de Prouincie Cozerana, niet verre van der stadt Tholose. Dese als hy Priester was, en de kennisse des waerheyts kreech door de genade des Heeren, so is hy te Geneue in de ghemeynte Gods gekomen, daer hy een hantwerck, namelick, schoenmaken geleert heeft. Daer na door sonderlinghe begheerte ende liefde beroert, om zijn broeder wt het Pausdom ende van den dienst der afgoden te brengen, is hy des winters daer henen ghereyst.

Als hy nv in zijn vaderlant ghekomen was, ende met zijn broeder en broeders huysvrouwe daer van gesproken hadde: so en heeft de vertroostinghe des godlicken woorts die Petrus brachte, ende die verhuysinghe de vrouwe niet wel beuallen ende behaecht. So heeft sy haer nabuer te kennen ghegeuen dat haers mans broeder gekomen was: welcke dat oock also verborghen ende heymelick ghehouden heeft, dattet terstont den Officiael des Bisdoms ter ooren gekomen is. Welcke sorgende, dat hy hem soude moghen ontulien, heeft hem sonder eenighe ondersoeckinghe der saken doen vanghen. Hoe wel dat de ondersoeckinge niet noodich en was, sonderlinge in so opentlicken ende ghewillige bekentenisse, daer Petrus in beleedt waer hy woonachtich was, ende wat geloue dat hy hadde. Maer de Officiael ende zijn medehulpers sorgende dat sy verhindert mochten worden door eenighe appellacie, hebben raet ghehouden ende besloten datmen Petrum in de handen des Kettermeesters van Tholose soude ouerleueren. By desen heeft Petrus een heerlicke belijdenisse zijns gheloofs gedaen, so dat hy den Kettermeester tot zijn eyghen conscientie beriep, ende hem vermaende dat hy de suyuere waerheyt Gods die hy beleedt, ter herten nemē ende bekennen woude: welcke hy hem lichtelick bewees ende verklaerde met plaetsen ende Capittelen der Schrifturen, want hy met stercker memorie ende verstant begaeft was. Maer ten heeft niet ghebaet. Want hy is daer na van den Kettermeester, ende des Bisschops van Cozerans Vicarius verwesen gheweest, ende een Ketter veroordeelt, ende daer na van zijn Papistisch Priesterdom ontwiet ende berooft, in een stedeken Muretum geheeten by Tholose gheleghen, daer hy ghebracht was: van daer is hy den weereltlicken Rechter in der heerlickheyt van Tholose, diemen den Rechter der appellacien noemt, ouergheleuert, welcken oock de straffe der ketterien toekoemt. Doe vraechde de Rechter van Petro wat ambacht dat hy dede: ende als hy van hem verstaen hadde dat hy korts leeren schoenmaken hadde, so heeft hy van hem willen weten, wat hantwerck dat hy te voren ghedaen hadde. Petrus seyde, Och, ick schaemt my te segghen. Want ick hadde sulcken leuē aengenomen, dat het alder booste en erchste in de gantsche weereldt is. Veel lietē haer hier wt dunckē dat hy een moorder ofte roouer, ofte een valsche muntslagher ghewe est mocht hebben. Daerom vermaenden sy hem dat hijt sonder schaemte ende vreese vrij wt segghen soude. Maer hy was also verhindert, dat het ouerdencken zijns voorgaenden leuens hem zijn sprake scheen te benemen. Ten laetsten als sy niet af en lieten, heeft hy met grooter suchten ghesegt, dat hy een Priester ghewe est is, ende heeft de redenen voortgebracht, waer om dat hy sulcken leuen so leelick ende boos achtede.

de sententie. So heeft hem dan de Rechter met vonnisse verwesen dat hy eerst een emende ofte boete doen soude, namelick, dat hy van God ende den Koninck ende het gherichte vergiffenisse bidden soude: daer na zijn tonghe afgesneden, ende levendich verbrant soude worden. Van welcke sentencie hy gheappelleert heeft: ende is ghebracht tot de Criminael kamer des Parlaments van Tholose: daer hy stantvastelick in zijn belijdenisse ghebleven heeft. Ghevraecht zijnde waerom dat hy gheappelleert hadde: seyde hy, dat hijt daerom niet gedaen en hadde, om den doot te ontwijcken: want hy zijn leven so lief niet en achtede, dat hijt om de eere Gods eñ getuygenisse des waerheyts niet soude willen afleggen: dat hy oock wel wist dat de ghene daer hy toe gheappelleert hadde, hem zijn leven gheensins soudē behoudē: maer dat hy geappelleert hadde om dat hy veroordeelt was van den Koninck vergiffenisse te begheeren, die hy noyt yet misdaen hadde. Want aengaende van God het selfde te begheeren, daer was hy toe verbonden ende oock bereyt. De oorsake zijnder appellacien was oock, om datmen hem verwesen hadde, de tonge wtgesneden te worden, die hem de Heere gegeven hadde om hem te prijsen. So docht tet hem onrecht eñ onbehoorlick datmen hem van sulcken gaven berooven soude, bysonder int laetste zijns levens. Die sententie is nochtans door des Criminaels kamers vonnis bevesticht geworden. Maer wāt den Opperpresident bevolen was dat hy de saken die den gelooue aengingen soude laten oordeelen eñ rechten in die kamer, die hem bequaem daer toe dachte te zijn, ende want hy int voorgaende iaer de opperste kamer verkoren hadde: so bewees de President dat het oordeel deser saken voor die Rechters niet en mochte geschien. So zijn dan na den middach de Rechters van beyde de Raetkamers vergadert, ende Petrus is voor hem ghebracht. Ende als hy stantvastelick daer oock zijn gelooue beleden hadde, eñ gheenderleywys daer af te brengen was, isser ten laetsten besloten, dat het eerste vonnis zijn kracht soude hebben, behalven alleen de emende ofte boete, ende oock sonder de tonge af te snijden, so verre als hy gantschelick niet teghen haer Religie en sprake.

Appellacie.

Als hy nv ter doot geleydt wart, ende S. Martilialis schole voorby ghinck, heeft hem de Rechter een beelt van Maria gethoont, ende heeft ghewilt dat hy vergiffenisse van haer begeerē soude. Petrus antwoorde hem, dat hy dat gheensins doen soude: want hy haer niet misdaen hadde, ende dat dat gheen ghelijckenisse des maeghts Marie en was, maer een steenen afgod. Als hy dat gheseyt hadde, beval de Rechter terstont dat hy zijn tonge soude voortstekē: dat hy sonder vertoeven gedaē heeft, eñ heeftse met goeden moet laten af snijden. Daer na is hy aen een stake ghebonden om levendich verbrant te worden, ende heeft ter doot toe zijn ooghen so staerlick ten hemel gehouden, als of hy den brant eñ de kracht des vuers niet ghevoelt en hadde. Dwelck het omstaende volck seer verwondert heeft: ende een Raetsheere des Parlaments seyde datmen de Lutheranen niet meer op sulcker wyse dooden ende ombrenghen soude. Wantet de Religie meer schaedde dan vorderde.

Het beelt aenbidden.

Franciscus Gamba.

FRanciscus Gamba van Jsen geboren, wt die vlecke van Jtalië eñ Lombardien, die Bressa genaemt wort: als hy de kennisse des Evangeliums ghekregen hadde, is hy te Geneve ghekomen, om

raet

raet te draghen in sommighe nootsakelicke dinghen van die godvruchtige en wijse mannen, die in de Gemeynte zijn. Hy was op die selfde tijt in die stadt, alsmen te Sijnxen het Avontmael des Heeren wtdeelde: en heeft aldaer met den gheloovigen het broot ghebroken en gemeynsc. ip ghe houden. Daer na als hy wederom keerde, en over het Meer te Comun soude overschepen, is hy aldaer gevangen geworden, en te Comun ghebracht. Als hy nu in den karcker lach, is hy van seer veel ende verscheyden menschen besocht gheweest, ende in sonderheyt van den Doctoren ende Edelluyden, Welcke hem seer ghebeden hebben, dat hy op sodanighen ydelen voornemen ofte meyninghe (so zijt noemden) niet en bleve, daer sy meynden dat hy door kranckfinnicheyt toe ghekomen was. So vermaendense hem seer dat hy doch achterdencken ende sorghe draghen soude voor zijn goet ende salicheyt, ende alle raserie van hem werpen. Maer die vrome man heeft altijt seer stantvastelick gheantwoort, dat het ghene dat hy beleedt ende voorstont, gheen onnutte speculacien ende ydele voornemen en waren: ende dat hy oock niet kranckfinnich ofte rasende en was: maer dat hy de suyvere waerheyt Gods, ende het heylich woort, ende de salichmakende leeringhe ons Heeren Jesu Christi beschermde ende voorstont. Hy bracht Schriftuerlicke ghetuyghenissen by, daer hy zijn redenen mede bewees ende bevestichde. Seggende dat hy liever den doot woude sterven, dan de leeringhe Jesu Christi, daer hy van God toe gheroepen was om te betuyghen, te verlaten ofte te verswijghen.

Ten laetsten als hy veel met den Doctoren des stadts, met Moniken ende Papen ghedisputeert hadde: ende oock met andere die tot hem quamen, sommighe om hem van zijn meyninghe te brenghen, sommige door barmherticheyt bewoghen, om dat sy hem voor een goet ende gerechtich man bekenden: so hebbense alle eendrachtelick tot hem gekomen en ghebeden dat hy sulcken ghevoelen ende meyninge soude afstaen, belovende hem het Burgherschap des stadts met sodanighen profijten als hy soude moghen wenschen. Maer als sy hem niet en konden bewegen, hebben sy daer na eenen anderen bode gesonden, namelick, waert dat hy synen sin niet en woude veranderen, dat hy sterven soude. Daer hy met blijder ghemoet op geantwoort heeft, dat dat het ghene was, dat hy seer begheerde, ende datmen hem gheen aenghenamer bootschap brenghen en mocht.

Hier en tusschen zijnder brieven ghekomen van den Raet van Melanen, met sodanighen bevel, dat Franciscus Gamba soude sterven ende levendich verbrant worden. Maer als de Rechters besich waré om dat ghebot te volbrenghen, zijnder ander los brieven van Geneve gebracht, die des Keysers Legaet ende veel ander Edelen van Melanen ghescreven hadden. Also is de executie des doots etlicke daghen wtghestelt, In welcke tijt hy altijt stantvastich in den gheloove gheblevé heeft. Niet langhe daer na zijnder weder ander brieven over ghekomen datmen hem soude dooden. So is hy wt de ghevanckenisse daer hy in lach, ghebracht gheworden voor die Overheyt, diemen de Potentaet noemt, die in die stadt Rechter is over Burgherlicke ende bloedighe saken: daer sodanighen vonnis ghegheven is, dat hy soude moeten sterven, waert dat hy zijn meyninghe niet en woude veranderen. Franciscus bethoonende dat hy daer in wel ghetroost ende blijde was, heeft den Potentaet voor sulcken boodtschap ghedanckt. Maer

M.D.liiij.

brieven van Melanen.

Brievé van Geneve.

de Rechter badt ende vermaende hem met veel woorden, waert dat hy wederroepen woude het ghene dat hy beleden hadde, ende bysonder dat hy van het Sacrament der Missen ghesegt hadde, so soude hy sonder eenighe twijfel het selfde hem gheuen ende doen, dat hy hem te voren be loeft hadde. Maer Franciscus en achtede op dusdanighen beloften niet, ende en hieltse van gheen meerder weerde dan stof: ende seyde seer dick-wils, dat dusdanighe beloftenissen gheensins te verghelijcken en waren by dat goet dat hy versekert was van den Heere te ontfanghen: ghelijck als daer is de kroone des onsterflicheyts ende het eewich leuen, dwelck allen godsalighen dienaers Gods beloeft ende versekert is. Zijn vromic heyt des ghemoets en heeft oock niet beswijckt ofte verkranckt geworden, hoe wel dat hem swaere ende veruaerlicke dinghen voor ooghen ge-stelt worden, om hem van zijn sterck voornemen af te brenghen.

Als dan de Ouerheyt sach dat hy so onbeweghelick was, heeft sy be-sloten datmen hem des anderen daechs dooden soude. Smorgens vroech daer na is tot hem de Scherprichter ghekomen, hem vermanende van den doot die hy hem op dien dach soude aendoē, biddende dat hy hem dat vergheuen woude. Franciscus heeft hem gheantwoort, dat hy stoute-lick doen soude het ghene dat hem beuolen was: dat hijt hem van herten niet alleen en vergaf, maer oock den Heere badt dat hy hem met zijn ge-nade woude verlichten ende tot de kennisse zijnder salicheyt brenghen: segghende oock, dat hy hem ghelt soude gheuen hadde hijt ghehadt.

Daer na is hy voor den Potentaet ghebracht, die hem wederom ghe-vraecht heeft of hy het ghene dat hy gesegt hadde, woude wederroepen ende synen sin veranderen. Maer Franciscus en heeft gheen ghehoor willen geuen: maer heeft by de Euangelische warachticheyt bestandich willen blijuen. So heeft de Rechter hem ghesegt dat hy niet en woude dattet hem onbekent ware, dat hy hem wt grooter noot ende bedwanck zijnder heeren van Melanen moeste ter doot brenghen. Doe heeft hem Franciscus met manierlicken woorden bedanckt, ende ghesegt, dattet hem van herten wee dede, dat sy die sulcx begonnen, niet wisten wat sy deden: ende badt God dat hy zijn barmherticheyt haer deelachtich wou-de maken.

Biechtua-ders. So haest als de dootklocke luydde, quamen daer twee paer Monniken van der Orden eñ secten der Capucinen, welcke hem zijn biechte wou den hooren: ende hebben hem eerst int inkomen vermaent dat hy goets moets ende onuerschrict van herten woude zijn. Franciscus op siende, seyde haer terstont dat hy haerder ghelselschap niet en behoefde, ende vermaendese dat sy wederkeeren souden. Maer die broerkens, ghelijck

Een cruys. haer maniere is, hadden een cruys in de hant, ende thoonden hem dat om also de ghedachtenisse des doots Christi hem in te beelden. Maer Fran ciscus seyde dat Jesus Christus in zijn herte ghedruckt ende gheprent was, ende dat hy de ghehueghenisse zijns doots in zijnder sielen droech, waer af dat hy een sonderlinghe kracht in hem gheuoelde. Ende als sy hem seyden, hat hy in wanhope vallen mocht, waert dat hy het cruyce niet aen en saghe, als hy de pijne des vuers gheuoelde: antwoordde hy, dat zijn herte met sulcken troost ende blijschap ouergotē was, dat hy nu de vruechde geuoelde, die aller menschen verstant ende begrijp te bouen gaet. Maer so veel alst de pijne aengaet, die hy in zijn lichaem geuoelen soude, dat die haest vergaen soude: maer dat zijn siele deelachtich worde soude der toekomender hemelscher salicheyt, in de gemeynschap der hey-

ligher

tigher gheesten ende Engelen, met welcken hy eewichlick genieten sou de die goederen, die God synen kinderen bereyt heeft, die des menschen ooghe niet ghesien, ofte oore ghehoort en heeft. Daer na als hy dese ende dierghelijcke troostelicke redenen ghesproken hadde, is hem zijn tonghe doorsteken, op dat hem het spreken benomen soude worden, ende dat het ommestaende volck, die wel omtrent vier duysent int getal daer vergadert waren, hem niet en souden verstaen. M.D.liiij De tonghe doorsteken.

Daer na is hy ghebracht ter plaetsen daermen hem van zijn leuen sou de beroouen. Daer gekomen zijnde is hy op zijn knien neder ghevallen, ende zijn oogen opslaende ten hemel, heeft hy tot God den almachtigen eewighen Vader met sodanigher vuericheyt des herten ghebeden, datter een yeghelick af verwonderde. Daer na op staende, als hy hem ter doot voechde ghelijck dat de Scherprechter begheerde, so is hy met een strop verworcht ghewordden. Want hoe wel dat hy verwesen was om leuendich verbrant te worden, so is hem nochtans die ghenade geschiet, om zijn pijne te verkorten. So is het lichaem daer na verbrandt gheworden. Aldus is de vrome ende stantvastighe Martelaer ons Heeren Jesu Christi, om de belijdenisse des warachticheyts van zijn tijtlick leuen berooft, ende heeft ontfanghen de kroone des eewighen onsterflicken leuens, die allen ghetrouwē ghetuyghen des waerheyts bereyt is van aenbegin des weereits af. Ende is geschiet den xxi. dach des maents Julij int Jaer ons Heeren M.D. ende LIIII.

Dionys le Vayr.

DJonysius le Vayr gheboren van Fontenays onder t'Bisdom van Bayeux in neder Normandiē. Na dat hy het Papistische Priesterdom verlaten hadde, is ouergheteyst na Geneuen. Daer heeft hy leeren boecken verkoopen: welcke hy dickwils in Vranckrijck ghedraghen heeft. Ten laetsten heeft hy zijn wooninghe verkoren te Illes van Genze ende Guerneze, welcke toebehoorden onder de kroone van Enghlant, ende hadden van nieus tot den Euangelio ghebracht gheweest door den wille des aller Christelicsten Koninck Eduwards des sesten. Hier dede Dionysius zijn ambacht, ende was oock een wijl tijts Dienaer des goddelicken woorts in een Dorp van Guerneze, daer hy het Euangelium predickte. Maer want in den Jare M.D.LIIII. de Papistische supersticie wederom de ouerhandt in Enghlant nam, ende het Euangelium ghebannen ende veruolcht wert, so is Dionysius met meer ander gheselschap opghereyst na Normandien, meynende voort na Geneuen te reysen. Sy zijn ghekomen in een Dorp la Fueillie ghenaemt: ende Dionys hadde een tonne vol boecken. Als hy nu was ghegaen om een karre te ghekrijghen, so zijn daer ghekomen M. Guiliame Langloys Stadthouder vanden Graue, met synen broeder Jan Langloys Procureur des Koninckx, ende wouden de boecken ende het ander goet sien: so arresteerden sy dat alle, ende oock den man die tgoet bewaerde. Daer en tusschen quam Dionys eñ vraech de stoutelick waerom datmen zijn goet ghearresteert hadde. Men antwoordde hem, om dattet boecken van Ketterien waren. Hy seyde ten waren niet: maer het zijn boecken der heyligher Schriftueren, inhou- Dienaer des woorts.

M.D.liiij dende de waerheyt: welcke hem toebehoorde ende niet den man dien sy ghearresteert hadden. So hebbense terstont den man los ghelaten ende hem te Peries gheuanckelick gheleydt: daer hy twee maenden ende een half seer nauwe bewaert is. Daer en tusschen was hy van de Rechters der plaetsen ondersocht, die hem voor een verrader beschuldichden, om dat hy in een lant ghewoont hadde dat der Enghelscher kroone onderdaen was. Hy antwoordde dat hy daer toe aldaer niet gekomen en was: maer alleen om na Gods beuel ende zijn heylich Euangelium te leuen. Maer want de Wet niet ghenoech en haestede in zijn Proces, so hebben hem de generael Procureurs doen leyden te Bayeux, daer hy in des Bisschops gheuanckenisse ses daghen lanck so nauwe besloten was, dat hem niemandt van zijn vrienden mocht besoecken oft hem yet beraden. Van daer was hy gheleydt te Rouen: daer hy verwesen was leuendich verbrant te werden, ende int branden drymael wt den vuere ghetrocken te werden. Als het vonnis ghewesen was, dedense hem groote moeyte aen om te weten wie datter al van zijnder gheuoelen waren, ende dreychden hem te pijnigen. Dionys antwoordde, datse alle van synen volcke waren die goede Christenen ende besonders des heylighen Euangeliums waren. Onder welcke het meeste deel des Koninckrijcks van Vranckrijck zijn, ende oock sommige in haer lieder Parlament: ende al waert dat sy hem pijnichden, hy en soude niet anders segghen, ende niemant in verdriet brenghen: ende wiste oock wel, storue hy op de pijnbanck, dat hy in tvuer niet steruen en soude. Dat hoorende, en braechden sy hem niet meer: maer begheerden dat hy wech gheleydt soude werden ter doot. Als hy wt de gheuanckenisse schiet, so was daer een groote menichte van volcke: welcke dese vrome Martelaer met Gods woort aensprack, ende hy vermaendese. Daerom riep een van de Officiers tot den Scherprichter, Snijt af, snijt hem de tonghe af, dwelck terstont gedaen werdt. De tonghe wtghesneden zijnde, woude hem de Monick een houte cruysken in zijn handen steken, die wel stijf ghebonden waren. Maer de vrome Martelaer weygherdet ende keerde den Monick na zijn vermoghen altijt den rugghe. De Monick riep met luyder stemmen tot den volcke: siet mijn vrienden, siet desen Boeue weyghert het cruyce te ontfanghen. Daer na leydden sy hem voor de groote kercke, welcke sy onser vrouwen noemen: ende wouden dat hy haer lieder heylighen eere bewijsen soude, Maer hy bewees met handen ende ooghen, ende met alle manieren gelijck hy konde, datmen God alleen moeste aenbidden, ende keerde den rugghe tot haer lieder Afgoden. Daer na wert hy ten vuere ghebracht: daermen hem drymael wtghetrocken soude hebben, ghelijck het vonnis ghegheuen was: maer God heeftet anders voorsien. Want so haest als het vuer ontsteken was, verhief haer de vlamme wel een lancie hooghe bouen den heylighen Martelaer, so dat beyde de Scherprichters met alle haer macht hem niet en konden wt trecken. De Scharianten sloeghen het ghemeyn volck, ende woudense daer toe dwinghen, datse den Scherprichters helpen souden. Maer het was te vergheefs: want niemant en woude de hant daer aen slaen. So

Wie zijn medegesellē zijn

De tonghe afgesneden.

Een cruyskē

heeft Dionys le Vayr zijn leuen om der Euangelischer waerheyts wille gheeyndicht, en is in den Heere ontslapen den neghensten Augusti in den Jare M.D.LIIII.

Jan

M.D.liiij

Ian Filleul, ende Iuliaen Leueille.

INden Jare onses Heeren M.D.LIIII. des Sondaechs den vijfthiensten dach des maents Aprils, ist geschiet op dẽ wech van Desire, omtrent een mijle van Neuers, dat Gillis de Pers Rooroede in den lande eñ Scheneschalrie van Borbonnois, aengesproken heeft Jan Filleul schrijnwercker, eñ Juliaen Leueille nestelmaker geborẽ van Sauserre: eñ heeft tot hen geueynsdelick geseyt: Broeders, ick weet wel waer ghy gaet, en vreest ons sulcks niet te openbaren: want wy wouden v wel met onse mantels decken, ende v voor het ghevoeste beschermen. Ende vraechde noch eens na dat hy zijn dienaers wech ghesonden hadde, ende seyde: Waer gaet ghy broeders? Sy antwoordden: wy gaen na Desire, Voorts vraechde hy, of sy niet voorder en ghinghen, ende of sy niet te Geneuen wouden gaen, eñ of sy dat kleyne kint ende de dochter ofte Cameriere niet mede en leydden. Sy antwoordden, Ja, dat sy de dochters te Geneuen leydden. Hy vraechde haer oft haer huysvrouwen niet en waren: sy seyden, Jaet. Dese saken verklaert zijnde, so blies hy in zijn vuyst eñ riep zijn knechten, ende dedese gheuanghen leyden te Neuers. Aldaer werdense ondervraecht vã haer gheloove, ende waerom dat sy te Geneuen reysden. Sy beleden dat sy te Geneuen ghinghen om gheestelick profijt te doen, dwelck sy in het Koninckrijck van Vranckrijck niet doẽ en kondẽ, so wel om de blasphemien, afgoderien ende valsche leeringhen: als om het misbruyck in de Sacramenten der kercken: dwelck in de stede van Geneuen niet en gheschiet: want aldaer de reyne ende oude leeringhe ghepredict ende geopenbaert wert. Men vraechde hen, of het broot ende de wijn in den Sacramente niet verandert werden door de kracht der woorden van den Priester ghesproken, in het warachtich lichaem eñ bloet Christi. Broot ende wijn. Sy antwoordden, dat sy geloofden dat Christus opgheklommen is ten hemel, ende sit ter rechteren hant Gods zijns vaders, tot dat hy van daer sal komen oordeelende de leuendigen ende de dooden, als de artijckelen des geloofs betuyghen: ende dat het broot ende wijn altijt broot eñ wijn blijuen. De Prouoost vraechde hen van het warachtich gebruyck der Sacramentẽ. Sacramẽtẽ. Sy antwoordden, dat het broot eñ wijn teeckenen waren des warachtigen lichaems eñ bloets Christi. Want gelijck het broot onderhoudt eñ sterct des menschen herte, eñ de wijn verhuecht: also wert de gheest ghesterct ende onderhouden door dat duerbaer lichaem Christi, ende heerlick verblijdt door zijn bloet: want daer door worden wy in genaden van den vader ontfangen. Ghevraecht zijnde van de nuttinge ofte ontfanginge des Auentmaels: antwoordden sy datmen broot ende wijn wt deylde ter gedachtenisse des lijdens eñ doots Jesu Christi. Eñ dat doende en ontfinghen sy niet alleenlick broot ende wijn: maer door het gheloove, het warachtighe lichaem ende bloet Jesu Christi, dwelck den gheest suyuert ende onderhoudt door den gheloove. Ondervraecht zijnde vander Missen: hebben sy gheantwoort, dattet een enckel superstitie ware ende een afgoderie van den menschen versiert, welcke gantsch vervloeckt is. Men vraechde hen of S. Peter niet den eersten Paus en was, ende de eerste stichter der Missen? Paus. Sy antwoordden, Neen: eñ dat hy noyt der Missen en ghedachte, maer was alleenlick gheroepen ende

M.D.liiij. verkoren om Gods woort te prediken. Ende soudemen meynen datter salicheyt in de Misse gheleghen ware, so moeste Christus te vergheefs gheleden hebben. Waer wt men besluyten mach dat de Misse van geender weerden en is, ende enckel Afgoderie is: of Christus heeft te vergheefs gheleden. Onderuraecht zijnde, of de Priester de macht niet en hadde het broot te veranderen in het lichaem Christi: sy antwoorden, dat God niet onderworpen en is den menschen ende der menschen gheboden: maer dattet hem al onderworpen is: ende dattet tooverie is, des menschen woorden sulcken macht toe te schrijuen. Men vraechde hen of de Misse niet en diende om de sielen wt den Vaghevuere te verlossen. Sy antwoordden, datse haer veel meer tot verdoemenisse strecken soude, ende de gramschap Gods teghen haer verwecken. Ende aengaende het Vaghevuer, seyden sy, datter anders gheen en is dan het bloet Christi Jesu, alsser ghescreuen is: ende en moghen niet ghesuyuert zijn, dan door de wtstortinghe zijns bloets. De Prouoost seyde, ghy wilt de aenbiddinghe der Heylighen oock loochenen, na dien ghyse gheen eere ofte reuerencie doen en wilt. Sy antwoordde, dat sy de Heylighen niet en verachteden: maer de eere hen toe te schicken die God alleen toe koemt, dat is oock teghen haer eyghen wille ofte begheerte. Want alle eere (alsser ghescreuen staet) behoort God toe. Ende al waert schoon dat sy ons helpen konden, nochtans en souden sy de eere niet willen gebruycken, die alleen God toe koemt, van wien alle macht koemt. Aengaende van het voorbidden, wy en kennē maer een, diet doen mach, welck is Christus Jesus, die door zijn eyghen wille ende officie onse middelaer ende voorsprake is. Gheuraecht zijnde, wien datmen biechten moeste, ende of de Priester de sonden vergaue: antwoordden sy, datmen belijden moeste, niet den Priester die ghelijck ander menschen een sondaer is: maer Gode alleen leuende, ende alleen rechtueerdich, die alleen de sonden vergheeft, alsser ghescreuen staet. Men vraechde hen, of dan de Priester gheen macht en hadde te binden ende te ontbinden. Sy andtwoordden, dat hen belast ware te prediken ende te verkondighen de reyne leeringhe des Euangeliums, ende Gods woort, waer door de bindinghe ende ontbindinghe so wel in der aerden als in den hemel gheschiet. Daer na alsmen hen vraechde of sy voor warachtich hielden al het ghene dat sy betuycht hadden: antwoordē sy, Ja, ende onderteeckenden sulcx met haer eyghener handen, ende protesteerden hooghe ende ouerluydt, dat sy haer seluen gheluckich ende salich kenden, dat hen God weerdich achtede, sulcx te mogen betuyghen. Korts daer na heeftse de Prouoost van Neuers den Stadthouder der Criminalen tot S. Peters le monstier, ouergheleuert met haer beschuldinghen ende belijdenissen. Daer zijn sy wederom op een nieu menichmael onderuraecht op alle artijckelen: ende hebben vromelick gheantwoort ende volstandich ghebleuen. De heeren vander wet (met sommighe Aduocaten daer toe gheroepen) hebben raet ghehouden, watmen met dese mannen doen soude. Sy waren vele van verscheyden sinne: maer het meeste deel quamen daer in ouer een, datmense los laten soude, ende bannense wt Vranckrijck, ende dat haer goet (of sy des eenich hadden) verbuert ende gheconfisqueert soude zijn. Maer hier teghen was de Stadthouder voornoemt Jan Bergeron, welcke haer verwesen heeft leuendich verbrant te werden, als sy eerst een boete ghedaen soude hebben, al naeckt met een Toortse in de handt te blijuen staen, de wyle men de

Misse.

Vaghevuer

Biechten.

Binden eñ ontbinden.

de hooghmisse doē soude. Van welcker sentencie sy geappelleert hebben te Parys, daer sy oock scherpelick ondersocht zijn: maer altijt volstandich ghebleuen. Want al wast dat de gonste van vrienden voor haer veel scheen te doen, so datse brieuen van den Koninck kreghen, om het Proces van nieus ouer te sien, sonder wt het voorgaende eenich veruolgh te trecken: so en hebben doch dese vrome Martelaers van de bekende waerheyt niet willen wijcken. Binnen middelen tijden datse te Parijs gheleydt warē, so is de Prouoost seer onsalichlick ende in vreeselicker dulheyt ghestoruen, waer door veel verschrickt zijn gheweest: andere waren daer door wel ghetroost, siende het rechtueerdich oordeel des Heeren. Als dese vrome ghetuyghen van Parijs tot S. Peters wederom ghesonden waren, werden sy voor den Raet ghebracht, ende gheuraecht of sy by haer beijdenisse noch blijuen wouden. Sy antwoordden, Ja: want sy ongetrouwe kinderen zijn souden, waert dat zijt niet en deden. Doe las de Griffier het vonnis ghegheuen in het Hof des Parlaments van Parijs: dwelck in hielt datse leuendich soudē verbrant werden waert dat sy wouden volherden: ende datmen haer tonghen soude wt snijden. Maer waert dat sy wederriepē, so soudense verworcht werden sonder het vuer te siene, ende sonder de tonghen wtghesneden te syne. De vrome Martelaers dat hoorende, berachteden sulcks ende seyden, Ghy soudt ons om een kleyne weldaet onsen God doen loochenen: maer ghy en sult dat niet doen. Het vonnis behielt drye stucken. Het eerste was, dat sy qualick ghesproken hadden van den heylighen Sacramente. Sy antwoordē dattet sulcx niet en was: maer dat sy wel eñ eerlick daer van ghesproken hadden. Het tweede was, dat sy het Doopsel valschelick gheloochent hadden. Sy antwoordden, Neen: maer wy hebbent recht beleden. Het derde was dat sy teghen God ende syne heylighen ghelastert hadden. Sy seyden, wy hebben God zijn behoorlicke eere ghegheuen, ghelijck alle Heyligen dat selue begheeren: eñ elck den anderen besiende gauen malcanderen eenen moet, ende seydē, wy en zijn niet alleen bereyt een lidt ofte twee te verliesen: maer ons gheheel lichaem ouer te gheuen ten brande om de gheboden ons Gods te onderhouden. De Stadthouder dreychdese met den alder wreetsten doot te doen steruen, daer sy noyt af hoorden spreken waert dat zijt niet af en ghinghen. Sy antwoordē, doet dat ghy mocht, de tormenten en verschricken ons niet: want daer door sullen wy tot onser erffenisse komen, die ons bereyt is, al waert dat ghy ons huyden het een lidt, ende morghen het ander af naemt. Doe werden sy ontkleedt ende bleuen drye vren lanck tsamen ghebonden met koorden. Binnen desen tijt loefden sy Gode, dat hyse weerdich hadde gemaeckt om te lyden om zynder waerheyts wille: ende songhen daer na den sesten Psalm: In dynen toorn wilt my niet straffen, &c. ende daer na Simeons lofsangk, Nv laet Heer dynen knecht in vrede, &c. De Stadthouder hadde van Neuers een Jacopynē Monick doen halen om teghen hen te spreken. Desen hebben dese vrome Martelaers so beschaemt gemaect metter Schriftueren, dat hy niet anders en wiste te segghen, dan, Gaet voor den Duyuel. Daer na heeft de Stadthouder hen een houten crucyce in de handen gesteken, ende om dat de handen seer vast ghebonden waren, so trocken sy dat met de tanden wt, segghende, dat sy een ander veel edelder ende weerdigher crucye moesten draghen, dan dat: waer door de Stadthouder veel meer teghen hen ontsteken is gheworden.

M.D.Liiij.

Vrienden gonste.

De straffe Gods ouer den boosen.

Sacrament.

Doopsel.

Heylighen.

M.D.Lv. Daer na, so heeftmen hen (na tghelupt des vonnis) de tonghen wtge sneden: welck sy seer stantvastelick gheleden hebben. Ende des anderen daechs vantmen de afgesneden tongen in de kamer des Raets noch ligghen. Maer de almachtighe God heeft aen dese twee Martelaren be wesen dat hy een Heere bouen der natueren is: dwelck sy alle betuyghen moghen die by dese executie teghenwoordich gheweest hebben. Want na dat de tonghen wtghesneden waren, heeft God hen macht ghegheuen te spreken. Ghekomen zijnde ter plaetsen daer sy steruen souden, riepen sy, ende seyden: Nv nemen wy oorlof aen sonde, vleesch, weerelt, ende duyuel: nemmermeer sullen sy ons meer lastich zijn: ende veel ander woorden ende vermaningen. Ten laetsten heeftse de Scherprichter aenghegrepen, welcke hen poeder ende sulpher bereyt maeckte. Tot den welcken Jan Filicul seyde: Soutet, soutet dit stinckende vleesch wel. Als het vuer ontsteken wert, ende sy aen den stake vast ghemaeckt waren, hebben sy sonder veranderinghe des aensichts haren geest salichlicken den Heere op ghegheuen.

De tonghe wtgesneden ende noch ghesprokenn.

In Oostenrijck.

IN den Jare onses eenighen Salichmakers Jesu Christi, M.D. LVI. heeft de Roomsche Koninck Ferdinandus een Inquisicie ofte ondersoeckinghe der Euangelischer Predikanten begonnen, ende oock der ghener die de rechte Religie gunstich waren ende na volchden.

Door dese Inquisicie heeft de heere te Schleynits acht syner Predikanten die de waerheyt voorstonden ende in de Papistische dwalingen niet en wouden bewilligen, aen boomen doen hanghen.

Op sulcke Inquisicie heeft de Koninck hondert ende noch sommige zijnder Predikanten ende kerckendienaers met wijf ende kinderen, wt den lande seer iammerlick verdreuen.

Bertrand de Blas.

BErtrand de Blas gheboren van der stede van Doornick, van zijn ambacht een Hautlissier, dat is, van Fluweel trijpen maken. Na dat hem de Heere kennisse zijnder waerheyt ghegeuen hadde, is hy opghereyst tot Wesel, onder de heerlichheyt van den Hertoghe van Cleue ende Gulick, om aldaer den Heere te dienen in de Fransche ghemeynte, ende hem te vermaken in tghehoor des suyueren godlicken woorts ende ongheualschde gebruyck der Sacramenten: meynende zijn wijf ende kleyn huysghesin daer oock te trecken, dwelck hy van synen wijue niet verkrijghen en konde. Dat was de oorsake dat hy drymael op verscheyden tyden van Wesel tot Doornicke quam. De laetste reyse dat hy van Wesel scheydde, deden hem veel broeders wtgeleyde, ende onder andere M. Loys Dienaer des woorts in de Fransche Kercke te Wesel: welcke hem vlijtichlick vermaent heeft om volstandich te blijuen in de warachtighe kennisse, die hy ontfangen hadde: ende

hem wachten van te besmetten in der afgoderien. Waer op Bertrand ge antwoort heeft, dat hy een warachtighe roeringhe des gheests Gods in hem ghevoelde, ende dat hy verhoepte niet te doen tegen de kennisse die hem de Heer ghegheven hadde. M.D.Lv.

Als hy te Doornicke ghekomen was, ende hy zijn huysvrouwe daer toe niet en konde brenghen datse de plaetsen der superstitien en afgoderien soude laten: so bleef hy daer een tijt lanck. Het is ghesciet op den Kersdach in den Jare M.D.Lv. so is hy wt synen huyse gegaen, ende begheerde dat zijn wijf ende zijn broeder God voor hem bidden souden, op dat hy zijn voornemen ten goeden eynde mochte volbrenghen: maer hy en verklaerde niet wat zijn voornemen was. So ghinck hy in der kercken, die sy onser vrouwen noemen, welcke de voornaemste is in de stede van Doornick. Daer ghinck hy wandelen rontomme den Choor der kercken, denckende zijn voornemen aen den hooghen outaer te volbrenghen: maer hy heeftet qualick konnen by brenghen. So ghinck hy voort in de Parochicapelle in de voornoemde kercke. Daer bleef hy met ghedecten hoofde recht op staende tot dat de Parochiaen seer pompeselick synen ghebacken God op hief. Int opheffen koemt Bertrand haestelick, en gruypten hem wt den handen, ende riep tot den volcke, seggende: Och verdoolt volck, meynt ghy dat dit Jesus Christus is, de warachtige God ende Salichmaker? Siet, segt hy, ende brack het broot in stucken tusschen zijn handen, ende worpt op der aerden ende vertredde dat met zijn voeten. Het volck siende sulcken nieuwicheyt op sulcken wtgenomen dach, bleef seer verwondert, ia verschrickt: dat Bertrand goede bequaemheyt hadde ghehadt om wech te gaen ende hem wt het midden des volcx te beschermen, welcke alle na hem sloegen: maer God de Heere heeft hem tot breeder ghetuygenisse bewaert. So is hy daer ghegrepen, en ghevangen geleydt in den grooten thorre des Casteels vā Doornick. Dit wert den Seneschal van Henegouwe den Stadthouder ofte Regent van Doornick en Tournesy overgedragen en verkondicht, die doe zijn woonstede hadde te Biez, daer hy met zijn gewoonlicke sieckte de artijck seer swaerlick ghequelt lach. Als hy dese nieumare ghehoort hadde, riep hy als oft al verloren hadde gheweest, segghende: mijn God ist moghelick dat ghy v also hebt laten handelen van eenen Boeue? Hoe, en hebt ghy v niet ghewroken? Ey lacy, hoe hebt ghy so lijdtsaem gheweest: Jck beloue v mijn God, dat ick sodanighen wrake doen sal, datment eewichlick ghedencken sal. Hy ontstack so seer, ende sprack woorden van so grooten onghedoochsaemheyt: dat de ghene die daer tegenwoordich waren, meynden dat hy wtsinnich soude werden. Korts daer na, zijnder sieckten vergheten hebbende, dede hy hem seluen voeren op het Casteel van Doornicke, daer hy de Feestdaghen van Kersmisse bleef. Binnen desen daghen werdt Bertrand ghevraecht, wie zijn medeghesellen waren. Van zijn belijdenisse ghevraecht, heeft hy veel meer gheantwoort, dan sy wel hooren wouden. Want doe hy ten eersten ghevraecht wert, of het hem leedt was, dat hy sulcks gedaen hadde, ende of hy oock sulcks wel meer soude willen doen: So heeft hy met wonderlicker ghestadicheyt gheantwoort: dat hijt noch hondert mael soude willen doen, waert in zijnder macht: ende hondert mael daer voor sterven, hadde hy so veel levens, om de glorie ende eere zijns Salichmakers Jesu Christi.

De ghebacken God ofte misgod vertreden.

Wat God, is sot is dat.

Maer want de Scherprichters van hem niet en konden verkrijgē, dat

M.D.Liiij. hy yemandt beschuldichde: so dreychden sy hem van nieus op de pijnbanck te werpen. Hy antwoordde dat hy bereyt was de pijne van nieus te lijden, ende dat hy niemandt beschuldighen en soude. So wardt hy

Dryemael ghepijnicht. dryemael achter eens ghepijnicht, ende leedt alsulcks seer pacientelick. Des daechs na de Feestdaghen van Kersmisse, sonder langher te beyden, was in zijn vonnis voortghegaen, ende de Sententie luydt aldus.

Het vonnis. T proces ende doodelicke feyt ghesien ende beleedt hebbende by ende voor ons, tegen v Bertrand de Blas, by den welcken ende door de vrije belijdinghe van v ghedaen, ons behoorlick ende genoechsaem bekent is, dat ghy te Kersmisse laetstleden ter hooghmis tijt v hebt gheuonden in de Parochiekercke, dwelck is in de Cathedrael kercke onser vrouwen van Doornicke, ende daer met eenen verkeerden, erghen, boefachtighen moet, ende met een voorsienich ghedelebereert propoost hebt v sonder noot veruordert (als de Parochiaen de hooghmisse celebreerde in de selue Parochie, ende hy de heylighe gheconsacreerde Hostie ende het heylich Sacrament in de handt hielt, bereyt om op te heffen ende den volcke te tooghen) dat selfde hem met ghewelt wt den handen te trecken met uwe rechte hant: ende het selfde met grooter onweerdicheyt ende versmaedtheyt op der aerden ghewor pen, ende met uwen rechteren voet daer op ghetreden: ende wtghesproken dese ofte dierghelijcke woorden, Dit is om te bewijsen de eere Gods, ende dat dit geen macht en heeft. Ende doen ghy op het velt ghegrepen ende gheuangen waert, so hebt ghy seker woorden van Ketterien ghesproken, om het volck in uwer veruloeckte meyninghe te brenghen. Oock hebt ghy de Inquisiteurs ketterlick van den heylighen Sacramente des Doopsels gheantwoort, teghen de heylighe Schriftuere: ende tegen de ordinancie mijns heeren des Keysers hebt ghy tot diueersche tijden in de stede van Wesel gheweest, eenighe tijt daer ghewoont, verkeert, ghehanteert, eñ ghecommuniceert met den inwoonders. Om alle dese voornoemde saken, by aduise ende besluytinge van myn heere den Baeliou van Doornick ende Tournesy, ende synen Stadthouder, versaemt met den Raetsheeren onses heeren des Keysers in dese Baeliouage, met grooten ende rijpen raetslage hebben wy v veroordeelt, eñ veroordeelen v noch ghesleypt te werden op een sledde van der plaetsen des vonnis, dat is, daer de sentencie verklaert wert, totter grooter Marckt vander voorseyder stede: ende aldaer op een Schauot uwe rechte hant met gloeyende ysers ghedruckt te syne, ende desghelijcken uwen rechteren voet: de tonghe afghesneden: daer na int midden uws lichaems recht op ghebonden te zijn in een wippe, ende te wesen ghegloeyt, ghebraden ende ghebrant al leuendich met kleynen vuere: eñ in dat selfde dickwils op ende neder gelaten te zijn, eñ ten eynde tot asschen verteert te wesen: ende noch verklaren wy al uwe goet gheconfisqueert tot profijte onses heeren des Keysers. Sulcx als ghy weerdich zijt by onser laetster Criminale sentencie, ende voor recht verklaert met openen doren, by den hooghen ende machtigen heere mijn heere den Seneschael van Henegauwe, Gouuerneur vã der stede eñ Casteel van Doornick, Tournesy &c. Indẽ Casteele van Doornicke, ende in de kamer van den seluen heere. Ter presentie van dẽ Edelen heere de Baeliou van Doornicke, Tournesis &c. Meester Peter Deuentier Stadthouder vanden voorseyden heer Baeliou. Philips de Cordes Criminael Raetsheere des Keysers, De Aduocaten ende Procureurs

cureurs

cureuren Fiscael des Keysers der voorseyder Baeliouage, Nicolaes Chambzy, Peter Rachelier, Jaques de Clerck Pensionaris der voorseyder stede. Nicolaes van Farnagne, ende Meester Hermes van Wingles Raetsheeren vanden Keyser der voorseyder Baeliouage. Tsaterdacchs den achtentwintichsten Decembris, Anno 1555. was dese sententie ter executie ghelept, ende Bertrand wart ghesleypt op een sledde, van het Casteel af tot op de marckt toe: ende daer was hy op het Schauot gheleydt, ghebonden. Doe wart hem de hant daer hy de Hostie mede ghenomen hadde, ghebrant tusschen twee gloeyende ysers, vol naeldē puncten. Als de hant eenen tijt lanck tusschen twee gloeyende ysers ghehouden was, ende wel vast ghedruckt, so verloos sy de ghedaente eens hants door den grooten brant. Daer na namen sy noch andere ysers van ghelijcke forme, daer heeft Bertrand ghewillich synen rechten voet in ghesteken, met welcken hy den brootgod vertreden hadde. Dat ghedaen zijnde, wart hy ontbonden, ende beneden opter aerden ghelaten. Ende want hy een yser in den mont hadde, om dat hy niet en soude spreken, so hebbense dat wt den mont ghedaen ende hem zijn tonghe afghesneden. Daer na staken sy hem het yser wederom in den mont: want hoewel hē zijn tonghe afghesneden was, en liet hy niet af den Heere aen te roepen: daer het volck seer af verwondert was. Daer na klam hy op een ander Schauot, welck een weynich meer nederwaerts was, dan het andere daer zijn hant ende voet ghebrant waren. Daer sachmen hem opklimmē met sulcken vromichept als of zijn voet ghenesen hadde geweest. Daer worden hem de voeten met de handen van achter met een keten int midden zijns lijfs vast ghebonden, ende alsso op ende neder ghetrocken ouer een kleyn vuer, dwelcke een schrickelick schouspel was om te sien. In dusdanighen wreetheyt verhuechde hem de Seneschael, ende beual niet af te laten tot dat het lichaem des vromen Martelaers tot asschen verbrant was. In dese maniere heeft hy seer ståtuastelick om de eere Gods zijn leuen ghelaten.

De hant afghenepen met eē gloeyende yser. — *Den rechtē voet.* — *De tonge af ghesneden.* — *Groote wreetheyt.*

De Capelle daer dit gheschiet was, is als onheylich verwesen ghesloten te syne. Dat arm hout daer de Mispaep op stont voor den Altaer, is veroordeelt gebrant te werden: De Marmorsteen daer hy ouer ginck in stucken ghebroken te zijn. Ende want Bertrand beleden hadde, dat hy gheleert hadde al het ghene, dat hy wiste in de kercke van Wezel: so wart wtdruckelick verboden, datter niemant in de selfde plaetse mochte verkeeren, noch om koopmanschap, noch oock om ander oorsaken, op de peyne van teghen des Keysers placaet gesondicht te hebben, so sy seydē.

Ian Verou, Guiraud Tauran

Anthonius Laborie. Bertrand Battallie, Jan Trigalet.

Na dat de Heere door syne goethept zijn heylich Euangelium in de stede van Geneue gheplant, ende zijn ghemeynte aldaer meer dan twintich Jaren onderhouden hadde, heeft hy veel ghetrouwe arbeyders van daer, in synen Oogst wtghesonden, eñ

M.D.Lv. bysonder dese vijf vrome mannen, die zijn waerheyt voor het Parlamēt van Chambri betuycht hebben. De drye van dese, (namelick Jan Vernou geboren van Poytiers: Anthonius Laborie geboren van Caiarc in Quercy, Licenciaet in de Rechten, die in Caiarc van sKonincks Raet geweest hadde: Eñ Jan Trigalet ghebooren van Nismes in Langhedoc Licenciaet in de Rechten) zijn ghekoren van de ghemeynte van Geneuen om het Euangelium Jesu Christi te gaen verkondigen, dwelck sy ghewillichlick met grooter ghehoorsaemheyt aengenomen hebben. Eñ hoe wel dat sy voor ooghen sagen de menichuuldige perijkelen des lichaems: so heeft haer nochtans de warachtige liefde des eeren Gods daer toe ghedronghē, datse haren heylighen roep met vlijticheyt volbrachten. Sy waren te voren van eenen goeden persoon ghewaerschout eer sy de reyse aen namen, dat sy op den wech verhindert souden worden: maer sy en hebben om der vreesen wille niet achterghelaten haer beroepinghe te veruolghen. De andere twee mannen (namelick Guirand Tauran geboren van Caors in Quercy, koopman van kleynder koopmanschap: eñ Bertrand Bataille, Student, ghebooren wt Gasconge) wouden hen wt ghelept doen. Ende het voornemē van Bertrand was, niet voorder mede te gaen dan alleen tot ouer de Brugghe van de Arne, die by de stadt van Geneue is, eñ hy hielp Anthonium Laborie zijn packen draghen: maer buyten zijn voornemen is hy voorder mede ghegaen. So ghingen dese vijf Dienaers des Heeren met noch acht andere vergeselschapt met vruechden ouer den wech, louende ende danckende den Heere met ghesangk. Haer herten waren veruult met een vast betrouwen op God: eñ waren alle berept ende wel ghemoet haer sielen te verliesen om de eere Gods, die haer te wercke stelde.

So zijn sy gekomen tot eender plaetsen, den hals Thamis ghenaemt, in het lant van Fossigny in Sauoyen, daer quam hen int ghemoet een Prouoost oft Rooderoede, die een weynich tijts van te voren te Geneue gheweest was, ende hem veynsde tot de rechte Religie gonste te draghen: die aldaer een geruchte van dese wtseyndinge verstaen hadde. Dese verbeydde hen op den wech, als of hyse verspiet hadde, ende heeftse op den wech stille ghehouden. Ende na dat hyse veel onderuraecht hadde, nam hy de brieuen ende de boecken, leydde hyse de eene aen den dander ghebonden ende gheuanghen tot Chambri. Ende al wast dat hy raesde van wreetheyt gelijck eenē hongerigen Leew totten roof: so heeft nochtans de saechtmoedichept ende vriendelickheyt van dese soete schaepkēs de raserie also te neder ghelept, datmen also wreedelick met hen niet en handelde, alsmen ghewoonlick is de Christenen te handelen onder den Papisten. Maer hoe dattet met hen ghegaen is: watmen hen geuraecht heeft: eñ hoe voorsichtelick sy geantwoort hebben: hoe tamelick sy haer in haer cruyce ghedraghen hebben: hoe onuerschrickt dat sy geweest zijn voor de perijkelen des doots: dat machmen hier klaerlicken wt dese naeuolghende brieuen wel mercken.

Geuanghen

¶ De ghenade des Heeren Jesu Christi sy met v inder eewichept.

Mijn broeders, het heeft onsen goeden God belieft ons dese eere te doen, dat wy ghebonden de eene na den anderen met ketenen, ghelepdt zijn van de gheuanckenisse tot de Raetkamer voor den Stadthouder van den Baeliou, den Prouoost oft Roode roede, den Aduocaet des Konincks, den Officialen des stadts,

M.D.Lv.

Tantaris den ondersoecker des geloofs, den Bisschop Protatinus, Fur biti ghenaemt, sommige Moniken, eñ voor veel meer ander persoonen. Daer heeftmen ons wederom eñ van nieus geuraecht, of wy hartnecke lick in onser ketterië (so syse noemden) blijuen woudē. Wy (als wy ons de geleyde des heyligen gheests beuolen had) hebben bewesen, dat wy, doe wy geuangen werden, niet en deden dan onsen wech vredesamelick wandelden, eñ aengaende onsen geloove dattet sulcks was ghelijckt is te Geneue, te Berne, eñ in andere ghereformeerde gemeynten, door den Euangelio, gelijck wy oock nv beleden hadden. Van ons te dwinghen om dat te verlatē, eñ tgeloove der Roomscher kercken aen te nemen: dat sy sulcks met rechte niet doen en konden: aenghesien ten eersten, datter niemant behoort veruolcht te werdē (die niet en misdoet tegen de publijke ordinanciē) om zijns geloofs wille. Al waert also oock dat sy op haer zijde het warachtige geloove hadden, so en mochtmen daer niemant toe dwingen: als de heylige Hilarius eñ Athanasius den Arrianē wel bewesen hebben. Ten anderen, Hoe wel wy (gode lof) van onsen geloove seker warē, nochtans kondemē metter heyliger Schriftuerē ons eenige dwalinge ouertuygen: wy waren bereyt onsen Heere eñ God gehoorsaem te zijn, na dat hy ons de heylige begheerte om hem te dienen ghegeuen heeft. Eñ in den tijt des onwetētheyts, als wy hem in dwalingē dienden, heeft hy ons eenē middel verweect om te ondersoecken op welcke zijde de waerheyt mochte zijn, in dese groote beroerte der religiē. Eñ ten eynde heeft hy ons te Geneuen geschict &c. als tot de onderhouders des waerheyts. Wy en begeeren anders niet dan dat de Bybel voort geleyt werde om onsen gemeynē Rechter te zijn. Als het woort des Heerē (om wiens wille wy geuangen zijn) op de tafelen geleyt zy, dat wy dan antwoordē sullen volkomelick op al dat sy mochtē bybrengē. Sy seydē dat sulcken boeck verworpē was, eñ int Conciliū van Trenten verbodē eenichsins te lesen: nochtans was dat den Doctoren toegelatē, om de arme ketters (so sy ons noemdē) op den rechten wech te brengen. Eñ siet, het was hen te groote moeyte, daer Christus so grootē moeyte eñ arbeyt voor ons gedaen heeft. Aengaēde van dien dat sy ons van nv seydē ouerwonnen te zijn: eñ datmē wel voor eenē yegelickē ketter een nieu Conciliū behoefde: seydē wy, al waert dattet schijnbaerlicker ware tgene daer ghy ons toe wilt dringen (gelijckt de Bybel wel anders bewijst) so en mocht ghy ons daer toe niet dwingen dat wy buytē onsen geloove soudē sprekē. Want anders souden wy Hipocrijtē zijn, die weerdich soudē zijn van God eñ alle creatuerē gehaet te werden: als de mont seyde, ghy segt waer mijn heeren, eñ het herte betuychde wel anders, welcke gedwongen wert by sulcke redenē niet te liegen. Itē, dat hier oock geen questie is van een Conciliū te vergaderen om onsent wille: maer alleenlick dat mijn heere den Bisschop Portatinus door zijn genade hem soude willē voegē om ons met de eenuoudige woorden Gods te beleydē, dat hy den arbeyt aengrijpen soude, of yemāt anders: men souder mogen op denckē.

Tgheloove en kan niemant aengedwonghen werden.

Den Bybel verboden.

Aengaende onser aensprakē eñ lijden dat wy ellendighe vorinkens der aerden om des Heeren Jesu Christi willen dragen: so geue ick v te kennen dat wy des Woonsdaechs den x. Julij waren geleydt voor den Stadthouder van den Statbaeliou, Rechter van den Houe gestelt, met noch twee Stathouders, de eene van mijn heere Tantaris: de ander vā mijn heere van Grenoble (om dat wy van den Prouoost gheuanghen waren int lant van dese heeren) ende den ondersoecker des geloofs, ende

Eenen anderen brief.

anders

M.D.Lv. andere Monicken so wel Jacoppynen als Minrebroers, ende Furbiti de Bisschop Portaninus, ende ander Aduocaten, die van des Koninckx weghe ghedeputeert waren om onse Rechters te syne. Wy werden daer gheleydt ghecketent de eene na den anderen by eenen van des Prouoosts knechten.

Na dat sy onse belijdenisse voor ghelesen hadden van onsen gheloove (dwelck de voornoemde Prouoost dede) vraechden sy ons of dat warachtich ware: ende of wy daer in volherden wilden. Wy seyden door de kracht ende sterckheyt des heylighen Gheests, Ja wy: Ja te behouden het inhouden der selfder tottet laetste onses leuēs toe, ende daerom wt te storten den laetsten druppel onses bloets: want het ghefundeert is op den woorde Gods in dat Oude ende Neeuwe Testament begrepen. Het is wel waer dat de heeren van Berne hadden een Request (Een request van Bernen om de geuanghenen te verlossen.) ouerghegheuen aen de heeren van den Parlamente, ende hadden eenen Herault ghesonden met eenen Student van Losanen, om ons te verlossen: ende wy versochten daer op datmen ons recht dede, ende dat wy den voorseyden Stadthouder noch den ondersoecker des geloofs voor onse wettelicke Rechters niet en bekendē: want sy wederpartyen den Euangelio ende der ghereformeerder kercken waren: Ten cortsten dat wy voor hen niet antwoorden en souden. Dwelck wy niet en seyden, om dat wy achterwaerts souden gaen: maer om haer tot gheen Rechteren te hebben. Want als ons het Hof andere gaue, so warē wy bereyt breede belijdinghe onses gheloofs, ende der Christelicker Religie te doene, ende dat metter heyligher Schriftueren (na de ghenade, die ons de Heere ghegheuen hadde) te bewijsen. De Stadthouder beualt ons twee oft dryemael, ende dreychde ons: maer wy bleuen by onser appellacien: So werden wy wederom in den karcker ghelept. Behaluen dat onse broeder ende medegeselle in den wercke des Heeren Meester Jan Vernou, omtrent vijf vren lanck met de Moniken disputeerde, so wel des morgens als des achtermiddaechs. Na dien nv de voorseyde Stathouder het Hof aenghebracht hadde onse antwoorde ende appellacie: so zijnse weder te samen ghekomen in een Sale des Parlaments des Sondaechs laestleden den veerthiensten des voorseyden maents, mettē voornoemden gheselschappe ende een groot ghetal der Aduocaten, omtrent xxv. ofte xxx. int ghetal. Als sy ons de eene na den anderen hadden doen komen, so was ons een arest van den Houe ghelesen, in welck hen beuolen was, ende oock den verordenden Assessoers, dat sy ons proces binnen drye daghen souden volmaken, op de straffe van een Jaer lanck van haer officien ende diensten afghestelt te zijn. Ende als sy ons beuolen hadden te antwoorden op tghene, daer wy af ondervraecht souden worden: ende hadden ons de handen op doen heffen om te sweeren de waerheyt te segghen: So hebben wy ten eersten gheprotesteert dattet sonder achterdeel onser appellacien gheschien soude, ende begheerden dat ons recht ghedaen worde op de questie ende begheerte bouen verhaelt, ende wy beloofden de waerheyt te segghen. So hebbense mijn wederlegghinghe ende mijn belijdenisse doen lesen: daer na hebbe ick mijn belijdenisse gedaen op de vrage van der Missen ende de geboden van (Misse.) onser moeder de heylighe kercke (so sy haer noemden) ende van de Sacramenten, diese onderhoudt. Jck antwoordde hen als te voren: Dat de Misse in de plaetse van den Auentmale des Heeren ghestelt was: met welcke sy so luttel overeen koemt, als het licht met der duysternisse.

Ende

Ende dattet so verre van daer is, datse een Sacrament des lichaems onses Heeren Jesu Christi soude zijn, datse veel meer een enckel verloocheninge van het selfde is. Dat de Misse een afgrijselicke en veruloeckte heylichdomroouinghe zy, in welcke de sone Gods Jesus Christus ende het bloet des nieuwen Verbonts met voeten vertreden wort. Eñ bouen dien, seyde ick, dat in de Roomsche kercke gheen Auentmael des Heeren en is. Gheuraecht zijnde, of ick gheloofde dat het lichaem ende bloedt onses Heeren Jesu Christi ware in het broot ende wijn des Nachtmaels. Ick seyde: Neen ick. Maer als het Nachtmael ghehouden ende wtghedeylt wort in de ghemeynten die door den Euangelio ghereformeert zijn, ende het woort daer ghepredickt wort na de reyne eenuoudighe instellinghe Jesu Christi, als gheschreuen staet Matt. 26. Luce. 22. Marc. 14. ende van synen Apostelen, ghelijck Acto. 2. eñ by S. Pauwels 1. Cor. 11. gheschreuen is. Als de gheloouighen also gemeynschap houden, ende nemen het broot ende den wijn, gheloove hebbende, ende leedtwesen ende liefde: dat broot broot blijuende in zijnder substancie ende ghedaente, ende oock den wijn wijn blijuende: so ontfanghen sy de teeckenen, eñ oock de waerheyt der beteeckender dingen, (dwelck is dat lichaem ende bloet onses Heeren Jesu Christi) gheestelick door den mont des gheloofs. Dat is de warachtige spijse eñ dranck onser sielen, ende dat volkomen voedtsel. Aengaēde de woorden (dat is mijn lichaem) Ick segghe dattet een figuere is inder Schrift, diemen Synecdochen ofte Metonymiam noemt, welcke den teeckenen toeeyghent den naem der beteeckender dinghen: ghelijck den steen Christus ghenaemt wort, ende de Duyue den heyligen Gheest. Nv ist warachtich dat den steen Christus niet en was, noch de Duyue den heylighen Gheest. Ende dat ick meynde dat haer lieder Transubstanciatie van broot ende wijn in vleesch ende bloet, dat is, dat de substancien ende het wesen van broot ende wijn verendert souden zijn, so verwerpelick ende beestelick is, datse een mensche die half verstant hadde, met goeden rechte mochte bespotten. Maer want de weerelt Gods ende des Heeren Jesu Christi waerheyt verlaten heeft, om te volghen de loghenen des Duyuels ende des Antichrists: so heeft God den boosen gheest toeghelaten in hen krachtighe dwalinghen te wercken: so datse in de plaetse van des Heeren Auentmael te ontfanghen, een bete broots voor haren God houden ende aenbiddē. Ende daer na, ghelijck my den gheest Gods roerde, bewees ick hoe dat ick een nieuwe inwendighe beroeringhe in my gheuoelt hadde dewijle ick in de gemeynte des Heeren de predikinghe des goddelicken woorts ende tghebruyck der Sacramenten hadde: welcke ick als van den mont des Heeren ontfinck, die door syne Dienaers sprack, als door instrumenten. Ende hadden zijt so wel ghesien eñ ghehoort, als ick, sy souden anders oordeelen. Een van de Moniken vraechde my, hoe dat ick wiste dat het oude ende nieuwe Testament, Gods woorden waren: ende seyden datment niet gelooven en soude, ten ware dattet de kercke also hielde. Ick seyde, als van my, Ick en geloove anders niet, dan Gods woort in de heylighe Schriftuere wtgedruct: ende dat alleen, om dattet Gods woort is, ghesproken van den heyligen gheest tot de heylighe Propheten, Apostelen ende Euangelisten. Want op het ghetuyghenisse dat S. Peter gaf, dat Christus was des leuendighen Gods sone, ende dat hy de woorden des eewighen leuens hadde: antwoorde hem Jesus, dat hy salich was, ende dat hem vleesch eñ bloet

De Misse.

Broot ende wijn.

Figuerlicke sprake.

2. Thes. 2.

De Schriftuere is gods woort.

Matth. 16.

suickx

M. D. Lv. sulcks niet gheopenbaert en hadde, maer de hemelsche Vader. Die oock
wt God gheboren is, die ghelooft dat Jesus is Christus, ende ont-
Joan. 8. fangt zijn woorde. Die den sone hoort, die hoort den Vader: die den so-
ne siet, die siet oock den Vader. Dese zyn van God verseghelt, ende heb
ben den gheest Gods in haer: welcke haren gheest ghetuycht dat sy van
God zijn, ende datse alle van God gheteeckent zijn. Esaie 54. Hier. 31.
ende Joan. 6. eñ daer na van het 14. Cap. tot het achthienste Joannis,
1. Petri. 1. ist klaerlick bewesen, dat het Gods woort is.

De Propheten die de toekoemste des soons Gods voorseydẽ, en heb-
ben ons niet anders achter ghelaten dan Gods woort, Paulus Rom. 8
bewijst dat den gheest Gods in ons woont, eñ gheeft onsen gheest ghe-
tuyghenisse, dat wy Christi zijn: ende door den selfden roepen wy Abba
Vader. Doen biessen sy alle, ghelijck als honden teghen my, om dat ick
gheseyt hadde dat Gods gheest in my woonde, die my ghetuychde dat
dit Gods woort was, ende druckte ende verseghelde in mijn herte de
beloften der salicheyt, de ghenade gunste ende liefde Gods teghen my:
my versekerende van mijnder wedergheboorten ende salicheyt in Chri-
1. Cor. 4. sto Jesu. Doe bracht de ondersoecker deser sententie voort, int Latyn,
dat S. Pauwels van hem seyde: Nihil mihi conscius sum: sed in hoc
non sum iustificatus, dat is: Jck en ben my seluen niet bewust: nochtãs
en ben ick daer door niet gherechtueerdicht. Welcke redene seer qua-
lick ten proposte van hem voortghebracht was: dwelck oock sommige
Nicodemitische Aduocaten niet en konden verswyghen. So wart hy
belachen.

Een Minrebroer quam my vast van der ander zijden aen, segghen-
de dattet een Duyuelsche goetdunckenheyt ofte voornemen was, al-
so versekert te zijn van den heylighen gheest, ende van der ghenaden
Den gront Gods: ende datmen sulcken niet gheraden en konde. Jck hebbe hem ge-
des geloofs antwoort, dattet armelick met onsen geloove gestelt soude zyn, alst op
is Gods radinghe ghesticht ware. Maer het is van noode dattet ghefondeert zy
woort. op Gods beloften in zijn woorden begrepen: ende so wie dese versekert
heyt niet en hadde, noch oock in zijn herte gheen seker ghetuyghenisse
van den heylighen gheest en ghevoelde: dat sulcken niet en weet wat
gheloove ofte Christenheyt is: ende dat hy klapt ende snatert ghelijck
een klerck van den krijchshandel.

Het meeste Van de macht des Paus spraken wy, van zijn insettinghen, ende van
deel volcht de authoriteyt der Concilien: ende dat het meeste deel des volcks de in-
den Paus. settinghe der Roomscher kercken houden, eñ niet de Christelicke Re-
ligie: ende dat des Heeren kuddeken seer kleyn was: dat de poorte enge
Matth. 7. is, die totten eewighen leuen leydt, ende datter luttel menschen door-
gaen: maer datse breet is, die ter verdoemenisse leydt. Jck bracht hem by
het kleyn ghetal dat met Noe in de arcke behoudẽ was: eñ dat de Jsra-
eliten luttel waren, by de gantsche weerelt te achten, die alle afgodẽ die-
naers waren, sonder God, eñ sonder de warachtighe Religie. Sy seydẽ:
Siet ghy niet datter so veel volcks teghen segghen? Jck antwoordde
hen: dat ick Simeons Prophecie daer in veruult sach, Luce 2. dat Chri-
stus is tot een teecken dat wedersproken wort, ende Acto. 28. dat de
Joden Paulum antwoordden: dat sy wel wisten datmẽ alomme de wa-
rachtighe Christelicke Religie wedersprack.

Een Aduocaet hief hem op, eñ seyde my: Tza, en weet ghy niet hoe dat
men met velen ghehandelt heeft, die alsulcks waren gheliick als ghy, dat

mehse als ketters heeft doen sterven? Jck antwoordde, dattet de eerste lesse was, die my mijn opperste Leeraer ende Meester Jesus Christus gheleert hadde: so wie zijn discipel wil wesen, die draghe zijn cruyce eñ volghe my na. Daer na segt hy noch wtdruckelick, dat, die hem seluen versaeckt ende zijn leuen voor hem ouergheeft, dat hijt bewaren sal, eñ diet behouden wil, die salt verliesen. Leest, Matthei 10. Cap. Ende alle die ons veruolghen ende dooden, sullen meynen God een offerhande ende dienst daer aen te doen, als Christus segt Joan. 16. Ende dat is de conditie der ghelooughen, dat sy niet alleenick in hem, maer oock om synent wille lyden Philip. 1.

Daer wart oock verhaelt het ghetuyghenisse der heyligher Schrifteuren wt den ouden ende nieuwen Testamente: hoe dat alle warachtige Dienaers Gods, ter doot toe veruolcht zijn geweest: als van de drye kinderen die in den gloeyenden ouen ghewoorpen waren, om dat sy haer Religie niet loochenen en wilden, ende de opghestelde afgoden niet aen bidden: ende van Daniel: ende van S. Jacob: ende van S. Steuen. Acto. 7. ende 12. Van de Authoriteyt der Concilien antwoordden wy: dat wyse in de Artijkelen des Christelicken Religions ontfinghen, so verre sy metten woorde Gods na de Analogie, dat is, de ghelijckmaticheyt des gheloofs, verstaen werden: alser staet Roman. 12. Maer dat sy gheen Concilien en beriepen, dan alleen om de tyrannie des Paus op te houden, welcke doch de rechte Antichrist is, die van den heylighen gheest leuendich afghemaelt is met zijnder verwen 2. The. 2. Welcken Paulus also beschrijft, op dat wy van hem vliedẽ souden, ende met hem niet verloren souden gaen. Concilien.

Al ist oock dat ghy ons in dese weerelt verdoet als ketters met uwe Decreten ende Concilien: ghy sult in de andere met eenen Rechter te doene hebben, die ons als ghelooughe ende Catholische afscheyden sal, ende salich maken: ende v door zijn eewighe ordinancie veroordeelen, eñ met den eewighen doot verdoemen: ten sy dat ghy v bekeert van uwe verdoemelicke weghen, daer v de Paus met zijnder loghenen in houdt. Ten laetsten waren sy seer gram, ende sonden my wech, als een hartneckich mensche. Ketters.

Den xvij. dach verklaerde ons de Monick met diffinitiuer sententie, ketters te zijn: ende verbande ons wt der Roomscher kercken, als verrotte leden. Wy verklaerden haer met blijder ghemoet, dat ons dat een teecken ende ghetuyghenisse was, dat wy leden der Christelicker kercken waren, ende Jesum Christum voor een hooft hadden, na dat ons de Antichrist wt de syne ghebannen hadde: dat wy in den wech des eewighen leuens moesten zijn, na dat ons des Sathans ledematen verklaerden, dat wy van den haren niet en zijn. Gheloeft sy de Heere van der genaden, die hy ons ghedaen heeft, dat wy ghescheyden zijn van de gruwelicke blasphemien der ledematen des Duyuels. Wy verwachten van daghe te daghe ons vonnis, eñ het eynde dat ons de Heere Jesus gheuẽ sal: dwelck ons een ghewin is, het sy in tleuen ofte int steruen. Salich zijn wy, als wy in den Heere steruen, alser in de Openbaringhe Joannis staet. Apoca. 14.

Leest de brieuen die wy schrijuen voor onse Heeren eñ broederen, den Dienaren, eñ int gemeyn den broederẽ die ons geschreuẽ hebbẽ. Wy hebben eenẽ dancbrief geschreuen aen onse genadige heeren van Geneue, eñ een supplicatie: beyde om te bekennen de genade Gods, ende dat hy haer

victorie gheue tegen de boosdoenders. Wy verblijdden ons in onsen laetsten verhael, na dat wy verstaen dat de heylighe ordinancie ghedruckt, ghepubliceert ende aenghehecht is. De Heere doe v de ghenade, eñ allen gheloouighen broederen ende susteren, dat ghy in de Wet des Heeren eñ in zijn ordinancien versterckt moecht werden. Desen xviij Julij M. D. Lv. VI, den Heere beuelende my uwer goeder gunsten, ende heyligher ghebeden: den meesten ende laetsten Adieu seggende in het scheydẽ van deser weerelt, om te gaen totter hemelscher glorien, ende te ontfanghen die kroone die ons bereyt is van onsen Koninck ende Heere Jesus.

¶ Anthonius Laborie den Dienaren der Kercken van Geneue, ende allen synen goeden broederen ende vrienden aldaer.

MJin heeren ende seer beminde Vaders, ende seer lieue broeders in onsen Heere. Jck hebbe wel gheproeft (de Heere sy ghepresen) hoe lief dat wy v zijn door de neersticheyt die ghy ghedaen hebt om ons in onse banden te hulpe te komen, gheenen middel achterlatẽde om dat te doen. Waer in ghy oock bewesen hebt dat uwe liefde warachtich is teghen ons. Niet sodanich als der menigen, die het goet ende gemack deser weerelt lieuer hebbe dan dat zijt den kinderen Gods souden moghen doen: welcke lieuer souden sien het onnoosel bloet te storten voor haren ooghen, dan daer teghen te spreken, vreesende om Christi wille teghenspoet te lijden: ende nochtans beroemen sy haer Christenen, ia van den Charitatijfsten te zijn. Maer ick dancke mynen God, die my heeft doen bekennen alle den tijt die ick by v verkeert hebbe, ende meer na mijn banden, tot mijnder grooter stichtinghe, dat ghy zijt warachtighe ende ghetrouwe Dienaers ende kinderen Gods, ouervloedich in den gheloove ende liefde, eenen yeghelicken openbaer om de ghetuygenisse uwes roeps, ende de glorie onses Gods. De selue die dit in ons begonnen heeft, die wil ons doen volherden totten eynde toe.

De twee broeders die hier dese voorleden daghen waren, hebben ons door brieuen te kennen ghegheuen uwe begheerten, dat wy de belijdenisse des gheloofs ontdecken souden. Maer na dat de broeder J. G. de laetste mael by ons was, en hebben wy gheen papier noch boecken ghehadt, noch niet om ons te vertroosten: daerom en hebben wijt niet bequamelick mogen doen: ende nv is ons het papier ghegheuen by der maten, so ghy siet. T sal v dan belieuen my te verontschuldighen. Jnt vergaderen mijnder belijdenissen hebt ghy het bysonderlickste in mijn voorgaende brieuen, van al datter ghedaen is gheweest, tot het vonnis toe, dat wy op de Galeyen souden sitten. Ghy sult v dan te vreden stellen met het ghene dat ick v nv schrijue, van het ghene dat by den Houe ghedaen is gheweest na het voornoemde vonnis.

Op de Galeyen.

Nv in Woonsdaghe voorleden acht daghen, dwelck was den xxi. Augusti, dat onsen eersten Rechter ons eerst quam verhalen de sententie van der Galeyen in de geuanckenisse, te vier uren na middach. Daer op antwoordden wy, dat wy God loofden ende danckten, van dat hy ons weerdich maeckte om sulcks om zijns naems wille te lijden ende te verdraghen. Korts daer na, om dat des Conincks Procureur appelleerde

op het voornoemde vonnis, so dede het Hof onsen broeder Wernou halē, M.D.Lv
welcke dien avont lange tijt voor de heeren bleef. Ende om dat den tijt kort was, men stelde het wt tot tsanderdaechs morgens: eñ hy was dien nacht van ons verscheyden tot onser grooter mishagen, ende niet sonder vuerichlicken God voor hem eñ ons te bidden. Tsanderdaechs (dwelck was sonderdaechs) was hy wederom voor de heeren geleydt, daer hy den gantschen morghenstont bleef, eñ (Gode lof) hy hielt hem so vromelick voor hen, ende wederstontse in sulcker manieren, dat sy niet op hem en wonnen. Binnen desen tijt en wisten wy niet van deser nieumarē, noch oock watmē daer handelde. Na middach en gaet het Hof niet open. Des Vrijdaechs morghens omtrent seuen vren, koemtmen my halen: eñ ick was gheleydt voor de heeren in de kamer der Vierscharen. Daer saten in haer stoelen de twee Presidenten: Neghen Raetsheeren: Des Koninckx Advocaet: ende de Griffier. So haest als ick ingegaen was, beval een van den Oversten den Griffier, datmē my een tafelkē soude voor houden, daer een Crucifix in gheschildert was: eñ beval my te knielen. Ick antwoordde dattet God niet en behaechde dat ick voor die creature ende Afgod my buygen soude. Doe wart my gheseyt: Ghy zijt seer spijtich: meynt ghy dat het Hof ofte oock wy sulcks verstaen souden, als of ghy het beeldt aenbaet? Neen: Maer het Hof beveelt v dat ghy God aenbidt, ende de Overheyt eert: ende om dat te doen, dat ghy uwe knien buycht, op dat ghy voor uwen God sweert, dat ghy de waerheyt seggen sult, ende dat ghyse antwoorden sult met alder vreesen. Mijn heerē, seyde ick, dat ist dat ick begheere, God aen te bidden, ende de Overheyt te eeren ende gehoorsaem te zijn: ende daerom wil ick v bevel onderdanich zijn, alsmen den Afgod van daer wech doet, ende niet anders. Want het soude anders teghen de eere Gods zijn. Doe beval hy den Griffier het beelde wech te nemen. Ende wederom beval hy my te knielen, segghende: dat het Hof anders niet en meynde dat ick yet anders dan God aenbade: voor wien sy begheerden dat ick de waerheyt antwoorden, ende dat ick haer onderdanich soude zijn om wettelicke ghehoorsaemheyt te bewijsen. Doen betuychde ick, dat ick van geenen sinne en was, anders te doen, ia liever willen sterven. So knielde ick neder, terstont brachten sy my wederom den Afgod, om te sweeren. Dat siende, woude ick my oprichten, segghende dat ickt niet doen en soude. Doe geboot hy datmēt wech nemen soude, ende men dede den Bybel brenghen, op welcken ick swoer, dat ick de waerheyt seggen soude. Dit was de oorsake, dat hy de vraghe van der afgoderien eerst voortstelde, om my by name te vraghen: ende hierom werden veel woorden ghemaeckt. Daer na begheerde hy mynen naem, mijn gheslachte, ende mijn beroepinghe te weten. Ick antwoordde hem van als de waerheyt. Daer na vraechde hy van mijn gevāckenisse, van mijn proces dat ick by de eerste Rechters gehadt hadde: ende oock van het vonnis, segghende, datter des Koninckx Procureur op gheappelleert hadde. Daerop antwoordde ick hem, gelijckt geschiet was. Ende aengaende den vonnisse, dat ick den Procureur niet en konde beletten te appelleren: ende dat ick bereyt was te ontfanghen al dat my God soude believen toe te seynden, met alder lijtsamicheyt, het zy tot verlossinghe ofte tot sterven, ofte opter Galeyen: aengesien het om zijns naems wille was, dat ick lijden soude in het eene of in het andere. Daerop vraechde hy my, waerom dat ick mijn lant ghelaten hadde, ende tot Geneven ghetrocken, Ende ick hebbe hem die waerheyt gheantwoort.

Op het cruyce sweeren.

M.D. Lv

Vley woorden om van ghelooue te trecken.

Doen gheboot hy my op te staen:als ick recht op stont , so maeckte hy een schoone,vercierde,aentreckelicke,soete wtsprake,so aenlocken de als ick noyt ghehoort hadde:om my te bewijsen,dat ick so wel in mijn huys mochte leuen eñ God dienen,als te Geneuen: eñ dat ick God verthoorn de,mits dat ick vertrock met ergernisse:eñ hy bracht veel plaetsē der hey liger Schrift by. Ten laetsten bracht hy argumentē voort om te versoec ken, of wy niet door wercken gerechtueerdicht werdē:of wy onsen vrijē

De Paus eē booswicht van den Papisten bekēt.

wille hadden:eñ dat de Paus(hoe wel hy in zijn leuen een boosdoender was,gelijck hy opentlick bekēde)moeste gehouden zijn voor eenē Bis= schop:eñ dattet qualick gedaen was datmē hem den Antichrist noemde: oock dat de Misse het Auentmael was, eñ een offerhande der dancksegghingen: dat de Ceremonien die men doet in het Doopsel, verdragelick zijn,hoe wel sy seer veel zijn. Want oock Paulus Timotheū besneet,eñ dat hy hem seluen scheren liet:eñ noch veel ander schoone woorden meer, met welcke sy my baden dat ick my wederō tot haerlieder kerckē bekee= ren soude Hier op,(hoe wel mijn vleesch groote affecten gheuoelde) so gaf my de Heere hen te antwoorden. Ten eerstē,waerom ick met goeder consciencien onder het Pausdom niet en mochte woonē,daer ick van de predikinge des Euangeliūs eñ van de Sacramenten berooft soude zijn. Daer na antwoordde ick op de argumenten die hy my gemaeckt had op den Vrijen wille,eñ op de wercken,eñ ick bracht andere contrarie argu menten. Maer hy brack mijn redenē sonder meer woorden te verbeyden: so dat ick bedwongen was van my te beklagen, eñ te vragen of het Hof niet en wilde dat ick gehoort soude zijn. Doe waren de redenē beter ge= reghelt,eñ hielt aen te ondersoecken van de voornoemde Artijkelen tot= ten thien vren toe. Ick soudet v wel by stucken verhalen watter ordent lick gesproken is: maer ick vreese dattet papier ontbreken sal. Eñ op dat ghijt te beter bedenckē moecht, sal ick alleen het eynde onser disputacien stellē,welck sodanich was(ick en weet niet,of in geueynstheyt of in der

Accoort des Oversten metten Markelaer.

waerheyt geschiedde)dat hy my toestont, dat wy den vrijē wille niet en hadden:dat wy gerechtueerdicht zijn door den ghelooue, eñ niet door de werckē:dat de misse met duysent aenhancksele̅ besmet was,ia die niets en dochten,ende oock gheen offerhande voor de sonden en was,maer een danckseggingheh: dat het lichaem Jesu Christi niet en was int broodt, als in een plaetse,noch oock zijn bloet inden wijn: dat de ghene diet daer aenbadē, afgoderie de den. Dat de Paus gheen Bisschop der Bisschop= pen en was:maer Bisschop van Roomē. Dattet oock waer was dat hy qualick leefde, hy eñ de Bisschoppen eñ Priesters,eñ datse in gheender leywys haer officie en deden:eñ datter een goede reformacie wel te wen schen ware. Opt kortste,hy stondet my bynaest al toe: so dat ick bedwon gen was,hem sodanige woorden te antwoordē:Mijn heere, Ick woude dat God allen Moniken in Vranckrijck die genade gedaen hadde,dat sy alle so goede Theologinen warē,als ghy:want wy soudē seer haest ver eenicht zijn. Eñ na dat ick gemerckē kan, men derf niet vreesen dat ghy my veroordeelen sult,ten sy det ghy tegen uwe consciēcie doet. Want ist dat ick een ketter ben(dwelck ick niet en ben)so zijt ghy oock,so wel als ick Daerop werden de Raetsheeren lachende. Eñ een genaemt. C. R. die onsen ondersoecker was,seyde my: Tis van noode,dat ghy een ketter zijt,gelijck hy:niet hy, ghelijck als ghy. Ick antwoorde hem: Mijn hee re,ick en wil niet wesen gelijck als hy: want by gheual , ick soude ghe= veynst zijn. Maer ick woude wel,dat hy eñ ghy alle waert ghelijck als

ick

ick, namelick, aleen nā de meyninge eñ valsch oordeel des weerelts. De M.D. Lv
voornoemde Ouerste quam met eenen roodē aengesichte, eñ began my
noch eenige vermaningen te doen, op zijn maniere, om my te doen looche
nen. Siende dat hy niet en vorderde, hebbense my wederom doen leyden
om dat de vre des noenmaeltijts naecte. Ick was geset op een kamerkē
alleene, verscheyden van mijn broederē, dwelck my seer hart was. Want
ick had henwel willen de schalckheyt der heerē voorhoudē. Maer haeste
lick was ick grootelicks vertroost, voelende de hulpe die my dē Heere ge
daē had. Om welcker oorsakē wille ick my voechde om hem te louen eñ
te prijsen, eñ voor myne broeders te bidden, die noch niet onderuraecht en
waren. Ende want de Generael van de Moniken met my also ouereen
komen was, als bouen: so hadde ick eenen grooten lust om haer te spre-
ken ende het oordeel Gods voor ooghen te houden. Daerom badt ick hē
die my te eten bracht, waert dat mijn heeren na het noen eten in quamen,
dat hy haer seyde, dat ick badt om teghen haer te spreken: dwelck hy my
beloefde te doen. Terstont stelde ick my om vuerichlick God te bidden,
dat hy my de ghenade doen woude dat ick haer noch mocht spreken, ende
my gaue hen te bewijsen haer behoorlicke officie, onse onnooselheyt, ende
dat oordeel Gods. Ick bleef also biddende eñ ouerpeynsde totter twee-
der vren na middach. Doe quam de Dienaer my segghen, dat hijt de hee
ren aenghesept hadde, ende dat ick soude komen segghen het ghene dat
ick woude. Haestelick verblijdt van sulcken nieumare, so gae ick tot de
heeren in de voorseyde plaetse daer sy alle waren, ghelijck als des mor-
ghens. Ick stelde my recht op voor hen. De voornoemde generael seyde
my also: M. Authoni, wat segt ghy? Ick (opheffende mijn herte tot
God, om hem tot mijnder hulpen te begheeren) began haer te bewijsen
haren behoorlickē last, ende waerom God hen wachters ouer zijn volck
hadde ghestelt, ende haer synen goddelicken naem ghemeyn hadde ghe- Vermaninghe tot de Ouerheyt.
maeckt: ende so vermaende ickse, dat sy haer quijten souden na den wille
Gods: daer na bewees ick hen de onnooselheyt mijnder broederen, ende
oock de myne, welcke sy niet vergeten en moesten, want zijt des morgēs
self oock beleden hadden: ende dat sy niet door onwetentheyt oordeelen
en konden op het ghene dat de Moniken ouerbrenghen eñ oordeelen ket
terie te zijn. Eñ datse haer wel beraden souden in de saken Jesu Chri-
sti, daer sy nv als Rechters in onsen persoon waren, als in de leden Chri
sti: dat sy voor haer souden sien, eñ wachten dat sy teghen den heylighen
gheest niet en sondichden: daer op stelde ick hen voor ooghen dat leuende
oordeel Gods: Ten eynde bewees ick hen de sorge, die de Heere ouer den
synē draecht, eñ hoe hy haer bloet eyscht. Opt kortste God gaf my de ge-
nade dat ick van hen gehoort wart omtrēt een vre sonder verhinderinge,
ende seyde hen al dat my de Heere gaf te spreken, bewijsende dat metter
Schrift: so dat God te prijsen is vandē bystant, die hy my dede door zijn
genade. So lange als ick sprack, haddē sy alle de oogen op my, eñ ick op
hen. Ick sach eenige van de ioncste, die de tranē in de oogen hadden. Na
dat ick voleynt had, so beleet een van den principalē, dattet al warachtich
was, dat ick gesept had van haerder officien: maer dat ick wel wiste dat
God door Mosen beuolen hadde den ketteren te straffen, ende ten eersten
dat ick niet loochenē en konde, dat (hoe wel ick veel warachtige dingen
geseyt had) ick grootelicx misdaen, eñ mynen naesten geerghert had, noe
mēde den Paus den Antichrist, eñ het kint des verderffenisses: eñ dat de
Misse een vindinge des duyuels, een beghin eñ hooft alder gruwelē is

M.D. Lv

Misuerstãt va de ketters te dooden.

Hirrom en konde mijn bloet niet onnoosel zijn:eñ noch veel ander pro-posten meer. Ick veraccordeerde met hem datmen den ketteren straffen moeste:eñ bracht hem voort van Seruet, die te Geneuen ghestraft was: maer dat sy wel toesaghen, dat sy gheen Christenen ofte kinderen Gods en straften, in de plaetse van ketters, ghelijck het gheheele Hof ghetuyghenisse hadde in haer consciencien, dat wy kinderen Gods zijn. Dat sy haer dan wachten van het oordeel Pilati deelachtich te werden, om de Prinssen des weerelts te behaghen ende den Priesteren Belials. Int eynde badt hy my dickwils met veel smeeckens, dat ick eenen wederroep doen soude eenuoudichlick voor hen: ende datmen my soude laten gaen: want ick noch veel profijts doen mochte, ende de wederroepinghe en soude niet periculoes zijn. Doe maecktemen my een geheele nieuwe

Een nieu Misse.

Misse: eenen gheheelen nieuwen Paus, ghescháckiert met verscheyden verwen: eñ baden, dat ick dese ontfangen woude. Ick antwoordde: datmen de Misse om wel te verbeteren, moeste al wechnemen, eñ doen met S. Pauwels, wederkomen de eerste instellinghe des Auentmaels onses Heeren: dat soude ick also ontfanghen ende houden. Den Paus, soude ick voor een Bisschop houden, als hy S. Peter ende de ander Apostelen na volchde in leuen ende in leeringhen.

Daer na wart ick wederom ghesonden in mijn kleyn kamerken. Te vier vren was onse broeder Trigalet voor hen ghebracht, ende heeft hen op het selfde geantwoort (den Heere zy lof) ghelijck sy vraechden. Des anderendaechs des Saterdaechs morghens werden de broeders Bataille ende Tauran ontboden, ende gheleydt: sy werden den gheheelen morghestont ghehouden, welcke de Heere so wel by stondt, dat sy triumpheerden van den Sathan ende zijn listen te wederstaen. Daer na werden wy (wt beuel des Hofs) wederom by een ghestelt met vruechden. Des maendaechs den xxvi. Augusti, werden wy te samen ghebracht voor de heeren: welcke groote neersticheyt deden om ons te bekeeren, Vernou onse broeder, door de genade des Heeren antwoordde ouerulo edichlick voor allen, daer wy God alle tsamen af danckten, dat wy met victorie wederkeerden.

Daer zijn wy van hen verwesen (somen segt) alle vijue verbrant te worden. Wy dancken God, ende verwachten de vre, ende beuelen ons in uwe ghebeden.

Eenen ander een brief.

DEn xxi. Augusti des Woonsdaechs. Ghy hebt luttel verstaen van onsen staet, ende wat hope wy hebben van het eynde onser saken. So weet dat als wy ontfanghen hadden de sentencie des doots, so waren wy des anderen daechs gheleydt ter offerhanden, dwelck op de Marcktdach was. De Mutzaerden eñ ketenen waren bereyt: daer en ghebrack niet meer dan de staken te stellen, eñ de mutzaerden op malkanderẽ te leggẽ om ons daer op te settẽ. Maer de Heere door zijn oneyndelicke goetheyt ende barmherticheyt, heeft haer ghebeden verhoort, die hem voor ons aenriepen, so dattet niet volbracht en is. Nv in Vrijdaghe laestleden ten twee vren na den middach warẽ onse Rechters vergadert, om van onser saken te oordeelen. Daer wasser twaelf int ghetal, maer van verscheyden ghevoelen. De sesse oordeelden ons ghebrant te worden: de andere op een Galeye, ofte ghebannen te werden. Dat was de oorsake datter op dien dach niet ghedaen en wart.

Des

Des anderen daechs werden andere totten oordeele gheroepen, die van nieus haer gheuoelen seyden. Daer wart besloten dat Jesus Christus (wiens leden wy zijn) in ons niet ghebrant soude werden, om de erghernisse des volcks te schuwen: maer dat wy als Roouers en Moordenaers op de Galeyen souden ghesonden werden, maer op verscheyden manieren, aengaende den tijt. Want Bataille ende Tauran zijn veroordeelt voor thien Jaren: ende mijn twee medeghesellen ende ick voor alle onse leuen lanck. Sy meynden, dat sy veel voor ons ghedaen hadden, om dat sy ons verlossedén van den gheluckighen doot, ende stelden ons in een leuen, dat ergher is, dan duysent dooden. Nochtans wantet den Heere belieft heeft ons by te staen, dewyle wy in de handen onser vyanden op het lant zijn gheweest, ende in den karcker te Chambri: also verhopen wy oock, dat hy zijn goethept sal ghebruycken teghen ons, op der Zee in de Galeyen onder de handen der Commissarisen en Patroonen. Ende gelijck onse gheuanckenisse niet sonder profijt en is geweest, den genen die ons besochten en by ons waren. So en sal oock onse bewaernisse op de Galeyen niet sonder vrucht ofte stichtinge geschien. My gedenct dat ghy my tot anderē tijdē vertelt hebt van Maiors sake: maer de onse (Gode lof) is beter: want aen onser zijde en is gheen achterdencken van eenich quaet, ofte verloocheninghe. Maer met medelijden beroert zijnde ende barmhertichept ouer vijf persoonen, om dat sy de gramschap Gods vreesden, met so veel menschen bloets te storten, so hebben sy aldus met ons ghehandelt. Siet dit is ons ouerkomen na dat wy langhe den wille des Heeren verwacht hadden. Hy heeft hem gekeert tot mijnder zijden, ende mijn roepen noodichlick verhoort. Wy beuelen ons in de ghebeden der gantscher ghemeynten, ende oock de uwe, ende onser alder broederen ende susteren, Ouders, ghebueren ende ghebuerinnen, en allen anderen. Want het ons nv also noodich is, alst opt is gheweest, om dat wy sien dat ons eenen staet naeckt, daermē wel te rechte duysent dooden voor kiesen mochte, mochtmense ontfangen. De Heere God, de vader alder barmhertichept ende der vertroostingen hebbe medelijdē ouer ons, ende wil ons meer ende meer verstercken, ghelijck wy doch nv wel noodich hebben. Alle onse broeders beuelen hen uwer goeder genaden, begheerende begrepen te worden in de ghebeden der ghemeynten.

M.D.Lv.

Esaie.53. Ende mettē boosen is hy gheacht.

¶ Van de salighe doot deser vijf Martelaren.

OP dit vonnis der Galeyen, so heeft des Koninckx Procureur geappelleert, als wy ghehoort hebben: ende na groote en veel redenen die sy metten heeren haddē, hebben haer de heerē verwesen ter doot. Als nv den sterfdach quam, so isser een goede persoon tot hen ghekomen, brenghende haer de nieumare dat sy steruen souden: ende heeftse vertroost na de gauen die hem God gegeuen hadde, en vermaendese dat sy haer vromelick dragen soudē na den wille Gods, die haer nv tot synen dienste, in het betuyghen zijnder waerheyt verkoren hadde. Ende ghelijck hy een voorspoedich beghin in haer ghehadt hadde, dat sy haer oock vromelick ende stantuastelick in het eynde des strijdts houden souden. Doe hebben sy met gelijcker stemmen Gode gedanckt, van de eere die hy haer aendede.

M.D.Lv.

Jan Vernou int beghinsel als hy dese tijdinge hoorde, was seer verschrickt, ende alle syne leden beefden. Hy seyde, ick gheuoele in my den meesten strijt, die eenich mensch soude moghen verdraghen: nochtans sal de gheest dit veruloeckte vleesch ouerwinnen: ende ick ben versekert dat de goede God my niet en sal verlaten: Ick bidde v mijn broeders dat ghy v aen my niet en wilt stooten, ick en sal in gheenen ghebreke zijn. Want de goede God heeft ons beloeft in onse benautheyt by te staen. Maer siet hoe verscheyden middelen heeft God om den synen te beproenen. In dusdanighe verschrickinghe werden wy wel onser kranckheyt vermaent, om alleen aen Gods kracht te hanghen: wiens kracht in onse kranckheyt volmaeckt wort. Den krancke heeft hy verkozen, op dat alle beroeminghe hem alleen soude toekomen.

1. Cor. 1.

Jan Vernou.

Als sy nv ghekomen waren ter plaetsen daer sy steruen souden so verkreech Jan Vernou het ghene dat hy betrout hadde van God te verkrijghen, namelick, goede stantuasticheyt, ende heerlicke vromicheyt. Hy was de eerste van den Scherprechter aenghegrepen: ende eer hy gedoot wart, heeft hy zijn ghebet ghedaen, aldus beghinnende: Heere God, ende vader almachtich, ick bekenne sonder gheueynstheyt voor dijn heylighe maiesteyt, dat ick een arm sondaer ben &c. Bouen dien heeft hy voor alle de omstaenders de belijdenisse zijns ghelooks ghedaen. Daerna Gode synen gheest beuelende, heeft volstandelick den doodt ghesmaeckt.

Anthonius Laborie.

Anthonius Laborie was gantsch onuertzaecht, ende ghinck seer vromelick met een blijde ghelaet, als of hy ter bruyloft hadde ghegaen. Eer hy ghedoot wart, badt hem de Scherprechter verghiffenisse, verklarende dat hijt niet en was die hem dede steruen: maer sy die daer ghestelt waren om recht te doen. Doe antwoordde Laborie, segghende: Mijn vrient ghy en verthoornt my niet: maer door uwen dienst worde ick van een wonderlicke geuanckenisse verlost. Doe kuste hy hem aen zijn wanghe. Vele onder den volcke waren met medelijden beroert, ende weenden. Daer na seyde hy tselfde ghebet, dat Vernou gheseyt hadde: ende dede oock de belijdenisse zijns ghelofs met luyder stemmen: ende so gaf hy synen gheest met grooter volstandicheyt.

Jan Trigalet.

Jan Trigalet ghinck oock met een groote blijmoedicheyt des geests totter doot: ende badt voor zijn vyanden, segghende datter eenighe waren die niet en wisten wat sy deden: datter oock andere waren diet wel wisten, ende nochtans van den Sathan betoouert ofte ghebonden waren. Welcke droncken zijnde in de eere deser weerelt, de waerheyt noch bekennen noch belijden en wouden. O mijn God (seyde hy) ick bidde v dat ghyse ontbinden wilt. Daer na riep hy, seggende: O mijn God, ick sie v van nv in den gheest, daer bouen in uwen throon, ende sie de hemelen open, ghelijck ghy die Stephano uwen Dienaer hebt laten sien: ende na de belijdenisse zijns ghelooks, is hy den Heere opgheoffert.

Bertrand Battaille.

Bertrãd Bataille, seyde seer stoutelick voor alle het volck: wy en zijn hier toe niet ghekomen, om dat wy gherooft ofte gemoort hebben: maer om dat wy Gods woort voorstaen. Ende zijn ghebet ghesproken hebbende wart hy ghedoot.

Guyrand Tauran.

De laetsten, Guyrand Tauran, die seyde eenen Psalm, die van elcken ghehoort was. Ende hoe wel hy de jonckste was, nochtans was hy so stantuastich als de andere. Hy badt met grooten brande ende luyder stemmen: daer na wart hy den Heere opgheoffert.

Dit is het eynde der vromer Martelaren des Heeren Christi Jesu

die

die haer leuen voor de waerheyt ghelaten hebbē, ende de selfde met haer bloet verseghelt, inden Jare M. D. Lv. M.D.Lv.

Guillame Neel.

ONder den ghenen die de ghelooughen inden lande van Normandien grootelicks ghesticht hebben met de leeringhe ende exempel, is Willem Neel niet te vergheten. Dese was in het Pausdom van de secte der Augustiner Monniken: Ende na dat hy de kennisse des Euangeliums verkregen hadde, heeft hy groote vlijticheyt ghedaen om de waerheyt te verbreyden. Het gheschiedde in de maent Februarij, dat hy van Rouen (van daer hy gheboren was) ginck door Eureux: ende als hy quam tot Nonancourt, ghinck hy in een herberghe om te eten. Daer vandt hy veel dronckighe Papen die ongebonden van leuen waren: welcke hy soetelick strafte ende onderwees, ghelijck hy ghewoonlick was te doene in de herberghen als hy ouer wech ghinck.

Als hy oock nv aensach de ongeregeltheyt der Priesteren, so en konde hy hem niet onthouden van te straffē niet alleē haer gebreken: maer oock haer leeringe. So dat de Deken van Jlieres dat hoorēde, dede hem geuangen nemen, eñ leyden tot Eureux, daer hy in des Bisschops geuanckenisse gheleydt wart. Daer was een Penitencier van Eureux ghenaemt M. Simon Vigor een verstandich man, die de boecken van de ongheualschte waerheyt ende Religie wel doorsien ende ghelesen hadde: maer de eerghiericheyt ende gheltghiericheyt heeft hem verleydt, hoe wel hy den naem niet hebben en woude van de waerheyt met branden ende dooden te veruolghen. Dese M. Simon was ondersoecker van Willem Neel, den welcken hy alle de Artijkelen des waren gheloofs beledē heeft, niet alleē daer hy af onderuraecht wart, maer bewees oock metter Schriftueren de valscheyt der Papisten, ende dat en dede hy niet alleen eenen dach ofte twee: maer bynaest alle de veertich daghen lanck gheduerende. In dese tijt disputeerde de Penetencier teghen Neel, ende en konde op hem niet ghewinnen: want Neel bleef volstandich by de onuerwinnelicke waerheyt. Hy straft de Papen.

Op eenen tijt was de Bisschop van Eureux in de ondersoeckinge eñ onderuraghinge van Neel: ende als de Penitentier sach dat hy op hem niet en wan, seyde hy hem: Mijn vrient en spreeckt niet teghen v conscientie Ende mits dat de waerheyt dickwils van den Penitencier bekleedt ende bewimpelt wart, badt Willem Neel dat hem toeghelaten worde zijn belijdenisse int ghescrifte te stellen, segghende: datmen dickwils der gheuanghenen woorden verualscht, oft datmen oock somwijlē hem seluen vergrijpt int spreken, meynende anders te segghen dan het verstaen wort. So heeft hem de Penitencier dat toe gelaten binnen sekere daghen. Dwelck alſo gheschiedde. So heeft hy antwoorde geschreuen op de vraghen die hem voorghelept waren, op de maniere als hier volcht, ende wt zijn schriften hier ghestelt ende wtghetrocken is.

Ten eersten geuraecht zijnde wat hy gheuoelde van den Sacramente des Altaers (als zijt noemen) heeft daerop gheschreuen. De ware instellinghe des Nachtmaels is, dat Jesus Christus dat broodt Het Auontmael.

M.D.LV.

nam, dwelck hy brack, ende na dat hy ghedanckt hadde, seyde hy: Nemet etet, dat is myn lichaē dwelck voor v gelevert wort, dit doet tot mijnder ghedachtenisse. Ghelijckerwys den drinckbeker oock, ende seyde: Nemet, drinckter alle wt, dit is myn bloet dat voor velen vergotē wort, ter quijtlatinghe der sonden. Op dese woorden ist behoorlick dat wy wel mercken. Christus heeft dit Sacrament inghestelt in zijnder gemeynten om ghedurichlick te behouden de ghedachtenisse der verlossinghen van den doot der sonden, door de offerhande die hy selve met zijn eyghen lichaem ghedaen heeft: als totten Hebre. 6. 7. 8. wel bewesen staet: namelick dat hy hem selven eenmael opgheoffert heeft, ende niet meer sterven en sal, segt Paulus. Laet ons nv voorder sien op dese woorden, om te ghedencken dat hy dat bloet zijns lichaems vergotē heeft, dwelck hy synen Vader gheoffert heeft voor de quijtlatinghe der sonden zijnder ghemeynten: dwelck hy alleen eenmael ghedaen heeft, om haer eewichlick salich te maken. In dit heylighe Avontmael bewijst hem Christus de meester te zijn, ende zijn ghemeynte het dienstionckwijf: hy wil ghehoorsaemheyt, ende datmen puerlick doe het ghene dat hy ghebiedt. Het is des meesters officie te ghebieden: ende des Dienaers ghehoorsaem te zijn. Christus bewijst hem hier een bruydegom zijnder gemeynten, welcke hy wt liefden ghenomen heeft voor zijn wettelicke bruyt. Nv so is het officie van eender edelder bruyt, te bewilligen ende te doen den goeden wille haers bruydegoms. Doetse anders, so en is sy niet wettelick, noch ootmoedich, noch ghehoorsaem: maer valsch, verwaent ende ongehoorsaem. Item, Christus bewijst hem hier als een vader die zijn kinderen wil voeden. Als hy hen gheeft zijn lichaem ende bloet (beteeckent by den broode ende wyne) welck een onverderffelicke ende eewige spijse is. Daer is geseyt, dat hy nam broot ende wijn, seggende: Dit is mijn lichaem ende bloet, etet, ende drincket daer alle af. Dit heeft Christus ghedaen, aensiende de kranckheyt des verstants in den Apostelen, ghelijck hy menichmael bevondē hadde. So stelde hy daerom in zijn Avontmael een sichtelick ende tastelick dinck voort, om ons te doen verstaen van het ghene dat onse sielen onsichtelick voedt, dwelck zijn lichaem eñ bloet is: welcke spijse wy noch sien, noch tasten en moghen, wantse geestelick is. Daerom wort hier voor al een levendich ghelove gheeyscht: anders en isser gheen leven, maer de tweede doot. Ick hebbe geseyt dat Christus hem in dit Avontmael een meester, een bruydegom, ende een Vader bewijst, segghende: Neemt ende eet, dat is mijn lichaem. Siet in dese woorden, des meesters, bruydegoms ende Vaders officie. Die nv woude van Christo Jesu ontfanghen zijn om synen Dienaer eñ ghehoorsaem Leeriongher, kint, ende huysvrouwe te wesen, die moeste nemen ende eten zijn lichaem ende drincken zijn bloet, ghelijck hy dat beveelt: ende niet als de Schriben ende Phariseen ghemeynt hebben, met den tandē, ende latent ter kelen in gaen ghelijck alsmen het broot eet eñ den wijn drinckt. Nv laet ons wel bemercken op het bevel Christi, het welck wy wel behooren te onderhouden ende niet te breken, dat is, dat Christus gevende het broot, bewees ons, dat zijn lichaem is dat warachtich hemelsch broot, dwelck alleenlick de sielen voedt: ghelijck het materiael broot anders niet dan het lichaem en voedt. Ende den wijn gevende, bewees dat zijn bloet den warachtighen dranck onser sielen is: welcke hy vermaeckt, als de sonden quijtghelaten worden. Want het bloet Jesu Christi versterckt ende verblijdt ons, dewijle het onse

Christus de bruydegom.

sonden

M.D.Lv.

sonden wtwischt, eñ onse sielen verwermt met eenen goeden vier ende
gheneghentheyt: ghelijck als de wijn vermaeckt, verwermt, verhuecht
eñ versterct het lichaem. Hier op behooren wy te dencken in het Auent
mael, siende met onsen vleesschelicken ooghen het broot ende den wijn:
welcke wy onweerdichlick eten ende drincken souden, als wy niet en
aenmerckten wat ons Jesus Christus presenteert, namelick zijn lich-
aem ende bloet voor een gheestelick voedtsel. Want de siele en leeft niet
van materiael broot ende wijn, daer het lichaem zijn substãcie af neemt,
na dien sy een geest is. Ick seyde datmen Jesum gehoorsaem zijn moet,
om de voornoemde oorsaken wille, welcke ghesept heeft, Nemet, etet:
ende niet, neemt mijn lichaem ende offertet op tot een offerhande voor de
vergheuinghe der sonden, ende daer na etet. O welck in de oude wet ge-
schiedde, daer de Priesters de offerhanden der beesten namen: welcke na
dat syse gheoffert hadden, aten sy het sommighe, het andere verbranden
ofte verworpen sy: dwelck een figuere der offerhanden Christi Jesu
was, die hy door zijn lichaem volbracht heeft ter salicheyt der ghelooui-
ghen. Na dien de opofferinghe Jesu Christi van hem eenmael gedaen,
eewich is, welcke zijn wtuerkorenen behoudt niet alleen in dese wee-
relt, maer in dat eewich leuen: so ist der Christenen officie, te nemen eñ
te eten, ende niet op te offeren: want Jesus Christus hem seluen offert,
welcke de sielen voedt, ende niet den buyck. Daerom laetet ons nemen
ghelijck het is, ende onsen gheest syne spijse niet onthouden, dwelck hy
door den gheloone ontfangkt. Laet ons onsen gheest ende lichaem den
Vader beuelen, in de kracht der heyligher offerhanden zijns gheliefden
soons, welcke hy eenmael ontfanghen heeft voor de voldoeninghe aller
onser sonden, die hy nv niet meer ghedencken en sal. Want ontfanghen
hebbende dese offerhande, heeft hy ons alle tsamen voor rechtueerdige eñ
aenghename ontfanghen: na dien Christus ons gheuende zijn lichaem
ende bloet tot onser vermakinghe, ons ghegeuen is met alle dat syne is:
ende heeft onse sonden zijn eyghen ghemaeckt. So heeft hy die voor sy-
nen vader gherechtich ende aenghenaem is, ons met hem gherechtich eñ
Gode synen vader behaghelick ghemaeckt, ende onsen vader door hem:
welcken eere ende dancbaerheyt sy in der eewicheyt. Amen.

Hy was beswozen te segghen of hy niet en gheloofde dat het lichaem
Christi wesentlick in het Sacrament des altaers was, ghelijckt van
der Maeght gheboren was, ghelijckt in de weerelt predicte, ghelijck hy
at ende dranck in het Auentmael, ghelijck hy aen den crupce hinck: ende
ofment also in den Sacramẽte niet eten en moeste. Hy antwoordde, dat-
tet also gheensins wesen en mochte. Want (seyde hy) waert also, wy en
waren niet verlost, ende de Schrifture ware loghenachtich, ende ons
gheloone ydel. Want ghelijck Christus wt zijns moeders buyck quam,
was hy onderworpen te suyghen: predikende, was hy hongher, dorst,
hitte ende koude onderworpẽ, ende oock den vloeck des crupcen, om dat
hy noch sterflick was, ende niet opghestaen. Ware hy dan nv alsulcx, so
en souden wy niet beurijt zijn van den doot in het leuen: want om ver-
lost te zijn, wast noodich dat hy storue, ende van den doot tot den leuen
wederom opstonde. Het is een openbare ende veruloecte ketterie, te seg-
ghen, datmen het lichaem Christi in sulcker manieren behoorde te eten:
ende waert also, so souden wy grootelicx dwalen, om dat wy gheloouen
dat hy gestoruen is, ende verresen, ende een heerlick eñ ontsterflick lich-
aem heeft, Jc belijde wel dat hy hetselfde lichaem heeft dat wt der Ma-

Het Sacra-
ment ende
misbroot.

M. D. Lv. ghet gheboren is, ende dat hy nv is ter rechter hant Gods des Vaders. Maer daer is een onderscheyt hoedanich het lichaem is, eñ hoe dat wy dat eten. Dwelck niet op sulcker wyse en geschiet alst wt het Maeghdelicke lichaem quam: maer gelijck alst sittende is ter rechter hant zyns Vaders: anders en souder in de ghemeynte gheen Sacrament zijn. De Sacramenten des Auentmaels eñ des Doopsels en souden gheen Sacramenten zijn, na dien sy haer kracht hebben in de wtstortinghe des bloets Jesu Christi, in synen doot eñ opstandinge. Daerom is de leeringhe ketterich, die daer leeren dat hy sterflick soude zijn: eñ men behoortse niet te geloouen, maer verwerpen als de leeringe des Sathans haers vaders, des vaders der loghenen ende der verdoemenissen.

Vaghevuer. Vraghe van het Vaghevuer: of hy niet en gheloofde datter een is. Hy antwoordde, dat hy bekende ende beweeren woude totter doot toe, dat het bloet Christi de eenighe vaginghe ende suyueringhe is: dwelck de sielen der kinderen Gods van allen haren sonden suyuert, alst wel blijct Hebr.1.5. ende 6. eñ 1. Joan.1. De Schriftuere bewijst oock dat de goede Christenen, vrij van alle tormenten ende gesuyuert terstont in rusten
Eccle.11. gaen, also haest als haren gheest van den lichame scheydt. In Ecclesiaste staet, Waer het hout sal vallen, daer sal het zijn, dat is, ist dat de mensche niet en sterft in de ghenade des Heeren, hy sal blijuen in een plaetse
Ephe.2. daer gheen ghenade en is, dwelck de Helle is. Want Paulus segt, wt ghenade zijt ghy salich ghewoorden, door het ghelooue, het is een gaue, niet door de wercken, op dat hem niemant beroeme: na zijn barmherticheyt heeft hy ons salich ghemaect. Ende God en heeft noyt eenigen son daer barmherticheyt ghedaen, of hy reynichde de sielen. Die dan also sterft in de ghenade ende barmherticheyt Gods, ende daer door ghesuyuert is, sal die niet salich zijn? Dat is ghewis ende seker. Christus
Joan.11.c. segt by Joannem: Ick ben de verrijsenisse ende het leuen, die in my ghelooft al waer hy doot, hy sal leuen: ende die daer leeft ende in my ghelooft, en sal inder eewicheyt niet steruen. Christus stelt hem voort als de verrijsenisse ende het leuen: daer na verhaelt hy van tweederhande doot, de eene lichamelick, eñ de andere eewich. Als hy hem seluẽ noemt, de verrijsenisse, so en spreeckt hy niet van de ghemeyne: want dan sullen sy alle verrijsen, maer niet alle ten leuen, om dat sy den tweeden doot ghestoruen zijn, in welcken gheen leuen en is: want David segt dat het leuen der sondaren sal vergaen. So moet Christus dese woorden van ghesproken hebben, van den ghenen die in een leuendich ghelooue sterft, welcken hy van dese lichamelicken doot verweckt ten eewighen leuen.
Joan.3.d. Die in den sone Gods ghelooft (segt hy) die heeft het eewighe leuen eñ en sal int gherichte niet komen: maer sal gaen van den doot in het leuen. Siet hoe dat de ghelooůighen na dit leuen in gheen Vaghevuer, maer in het leuen gaen: Want de wyle hy hier leeft, is hem het leuen ghegheuen, dat eewich is. So is de lichamelicke doot een doorganck tot dẽ ee-
1.Joan.5.c. wighen leuen. Joannes getuycht dat God ons ghegheuen heeft het eewighe leuen, ende dat dat leuen in synen sone is: die den sone heeft, dat die het eewich leuen heeft. Het is oock warachtich, dat Jesus Christus die het leuen ende de waerheyt is, niet woonen en sal met eenen ongheloouighen: maer alleen met den ghenen die in hem ghelooft: sodanighen
Apoc.14.c. die ghelooft, heeft dat eewich leuen. In Joannis Openbaringhe staet. Salich zijn de dooden die in den Heere steruẽ: dat zijn die in hem geloouen. Nv segt hy datse salich zijn: ende niemant en isser salich, dan die in

het

het eewich leuen is. Die dan steruē ende elders gaen, die en zijn niet sa= M.D.Lv.
lich. Hier teghen seyden sy: Hem buygen alle knien, die in hemel, op aer
den, ende onder der aerden zijn. Onder der aerden noemen sy haer Va= Phil, 2, b.
ghevuer. Maer ick antwoordde, dat Paulus daer van gheen Vaghe=
vuer en spreect: maer wil bewijsen de heerlicke triumphe Christi, welc
ke hy door den doot des cruyces verkreghen heeft: in sulcker wyse dat
alle creatueren, so wel Enghelsche als menscheticke, eñ duyuelsche hem
onderworpen zijn: eñ ghedwongen zijn te belijden dat Jesus Christus
door zijn victorie op is geuaren ten hemel in de heerlicheyt Gods zijns
Vaders. Dit is voor ons: want onse menscheyt die hy aengenomē heeft,
is daer. Also en moetmen niet vreesen, wy werden salich ist dat wy een
leuendich ghelooue hebben, na dien hy met synen bloede onse conscien=
cien ghesuyuert heeft van allen sonden: welcken sy prijs ende eere inder
eewichept. Amen.

Sy seyden oock, datmen den Euangelio niet en soude gheloouen, had Den Euan=
det de kercke voor een Euangelium niet ontfanghen. Hy antwoordde gelio om der
also, Het Euangelium is van so grooter kracht eñ weerdicheyt, datter kercken wil
niet van doene en heeft eenige creaturē die in hemel ofte op der aerden te geloouen.
zijn: Want daer in zijn besloten alle schatten ende rijcdommen Gods, na
melick, de beloften van vergiffenisse der sonden, eñ van den eewigen le=
uen, door zijn genade. Vā de macht eñ authoriteyt deses Euangeliums,
spreken Paulus, Petrus, Jacobus eñ ander Apostelē, door welcke het
Euangelium geweest is: eñ sy en hadden wt hen seluen geen macht, eñ
warē ongeleerde eñ ongeletterde visschers, ter tijt toe dat hen Christus
ghemaect heeft sendtboden eñ Ambassaten des Euangeliums om synen
naem te dragen voor de gantsche weerelt, segghende: Gaet, predickt het Marc, 16.
Euangelium allen creatueren: die geloouen sal, ende gedoopt sal wesen,
sal salich zijn: eñ die niet geloouen sal, wert verdoemt. Siet hier hoe dat
de Apostelen door het Euangelium haer macht verkregē hebben, die sy
van te voren niet en hadden. Hierom hebbense sienlick in de gedaēte der
vueriger tongen den heyligen geest ontfangen: sy zijn geweest de gene,
door welckē Christus zijn gemeynte heeft willē planten, sy zijn die wt
gedruct beuel van Christo ontfangen hebben te leerē zijn volck met zijn
heylich Euangelio. Hy en beual haer gheen ander dinghen te verkondi=
gen dā zijn Euangelium, dwelck is het woort Gods zijns Vaders, seg
gende: Gelijck als my mijn vader gesondē heeft, also sende ick v. Nv ist Esa. 61.
warachtich als Esaias getuycht, dat God synē sone Jesum Christū ge
sondē heeft om het Euangelium te predikē: gelijck Christus oock selue Luc. 4.
velndt, seggende: De Geest des Heerē is op my, eñ heeft my wtgesondē
om den armē te Euangeliseren. Also heeft Christus zijn Leerionghers
oock wtgesonden, segghende: Gaet, predict het Euangelium. Wt desen Van sonden
Euangelio is oock openbaer, dat de macht van sonden te vergeuē, in des te vergeuen.
menschen macht niet ghelegen en is, maer alleen in Gods macht. Want
daer staet by dē Propheet Esaiam, die daer spreect in dē persoon Gods: Esa, 43. b.
Jck bent, ick bent, die wtwissche de sonden om mynen twille: eñ daer en
is gheen ander. By S. Jan staet geschreuē, dat de Phariseen seydē: wie Luc. 5. c.
ist die de sonden vergeuen kan, dan alleē God. Daerom dese macht van
de sonden te vergeuen den genen die ons niet misdaē hebben, en is inden
mensche niet. Maer dat Christus segt, wien ghyse quijt laet, dien zijnse Joan, 20, c.
quijt gelatē: eñ diē ghyse ophoudt, die zijnse opgehoudē: dat geschiet door
Gods woort, dat hy hem beual te verkondighen. Ghelijck sy voor haer

M. D. Lv. beroepinghe gheen miraculen en deden: want sy oock met den Euangelio die macht hadden, ende en was haer eygen macht niet, Dat wert aen den kruepelen wel bewesen, Act.3. doe sy den volcke waren predikende, ende seyden: Dat ghy desen siet wandelen, en is door onse macht niet, dan door dien die ghy gecruyst hebt, welck is Jesus Christus van Nazareth. So schrijuen de Apostelen alle macht ende eere God toe: d'welck dese niet en doen, die huyden sdaechs haer beroemen nakomelingen der Apostelen. Want als dese segghen, dat sy den Euangelio niet en geloofden, haddet de kercke niet ontfangē: so buyghen sy de macht des Euangeliums aen haer seluē, als of sy seyden: wy zijn de kercke, haddē wy het Euangelium verworpen, het en soude gheen Euangelium zijn. Maer de Apostelen wijsen alle haer macht op Christum eñ zijn woort, welcke doch de eerste, de heylichste ende volmaectste kercke warē. In de kercke en is gheen macht, dan alleen wt Gods woort, d'welck de slotel is die daer opent ende toesluyt het rijcke der hemelen, den ghenen diet ontfanghen ofte verwerpen. Nv is het openbaer dat de gemeynte Jesu Christi gheenen anderen stock heeft om haer te beschermē, dan Gods woort. Paulus segt tot den *Corinthen, de wapenen onses strijdts en zijn niet vleeschelick, maer gheestelick. Daerom vermaendt hy den †Ephesien te nemen het sweert des geests, d'welck is Gods woort. Want (als tot den †Hebreen staet) het is meer doorsnijdende dā een tweesnijdende sweert. Dit is het mes dat God Hieremie gaf, bernende ghelijck een gloeyende kole, Ende Esaias haddet in zijn mont, snijdende aen beyde zijden. Dit is de mont ende wijsheyt die Christus synen Apostelen gaf om haer wedersprekers te ouerwinnen, die hen niet en hebben konnen wederstaen, ghelijckt in Stephano bewesen is: ende sal oock also zijn in allen Christenen, die met Gods woort, den naem Gods ende Christi sullen voorstaen ende belijden. Jck hebbe gheseyt, dat de ghemeynte Jesu Christi door haer leeringhe ende voedtsel haerder sielen, niet anders dan zijn woort en heeft: d'welck haer Herder ende Bruydegom haer gheeft, die oock anders gheen schapen en heeft, dan die zijn stemme hooren, d'welck is zijn Euangelium eñ het woort Gods zijns vaders, seggende, Joan. 10. Mijn schapen hooren mijn stemme, ende ick kennese: want sy volgen my, eñ ick gheuese dat eewighe leuen, Joan. 8. die van God is, die hoort Gods woorden. Deut. 8. De mensche en sal niet van den broode alleen leuen: maer van allen woorde, dat wt den mont Gods gaet. Ende daerom vermaendt ons Jacobus het selue te ontfanghen met saechtmoedicheyt, d'welck in ons gheplant is, d'welck oock onse sielen kan salich maken. Ende daer en is gheen ander woort, dat het woort des leuens ofte het Euangelium der salicheyt genoemt wert, dan alleen Gods woort. Oock en salder niemant een Herder der ghemeynten Christi genoemt werden, dan die dese reyne leeringhe des Euangeliums mede brengt. Waert dat ons yemant een ander leeringhe verkondichde, dan dese: laet ons dien niet ontfanghen, maer veel meer sal hy veruloeckt zijn, Ja, al waert schoon een Enghel van den hemel. Het onderscheydt des goeden ende quaden Herders, ende van beyder gemeynten, namelick, Christi, ende zijnder wederpartie des Antichrists, is bekent wt Gods woort. Christus die heerschapt, regeert, ordineert eñ beleedt zijn kercke door zijn ghetrouwe Dienaers met zijn woort. Als Paulus segt Ephe 2. dat de gront der ghemeynten Christi, is de leeringhe der Apostelen eñ Propheten, d'welck een gemeynte is sonder rimpel ofte vlecke,

welcke

[Margin notes: Dā de kracht van Gods woort. — 2. Cor. 10. b. †Ephe. 6. b. — Heb. 4. c. — Galat. 1. — De gemeynte Christi.]

welcke eenuoldich is, als een duyue, voorsichtich als een serpent, ootmoe dich ende geduldich als een schaep onder de woluen. De kercke des Antichrists ende zijnder dienaers is vol loghenen, bedrochs, schalcheyts en valscheyts: want sy van Gods woort niet gheregeert en is, ende daer en is anders niet dan een misbruyck der leeringhen Christi. Want buyten Gods woort en isser geen salicheyt: daer en is oock anders niet dan verwaentheyt, ydelheyt ende wreetheyt: van welcke Dauid segt, De kercke der boosen hebbe ick gehaet. Wy hebben veel exempelē haerder wreetheyt die sy teghen de ghemeynte Christi bewesen hebben: Int oude Testament vermoorde Cain synē broeder Habel: Jesabel doodde de heylige Propheten: Manasses veruulde de straten van Hierusalem met haer bloet: Pharao veruolchde de kinderen van Jsrael. Jnt nieuwe Testament verhieuen haer de Scriben ende Phariseen tegen Christum ende zijn Apostelen, ende doodden alle die haer de eewighe salicheyt predickten: dit ghesciedde om dat sy niet van den woorde Gods, maer van den woorde der loghenen gheregeert werden: ghelijckt openbaer is by het gheheel nieuwe ende oude Testament, ende wtghedruct by Hierem. 23. Daerom en sullen wy ons nerghens anders op verlaten, dan op het eenige woort Gods: Want so wie onderhoudt dat ghene dat Gods woort ghebiet, God sal hem als een ghehoorsaem knecht ontfanghen. Jn dese leeringe volherde ick, wil daer in steruen, versekert zijnde dat God my ghenade sal doen om zijns naems wille, ende om de eere en liefde zijns gheliefden soons, die hy ons voor eenen Salichmaker ghegheuen heeft: den welcken sy prijs ende eere in der eewicheyt. Amen. M. D. Lv.

Des Antichrists kercke. Psalm. 26. 5.

Op de vraghe van vasten, en der spijsen diemen eten mach, antwoorde hy: dat het vasten goet ende heylich was, ende een gebot Jesu Christi. Niet dat hy beuolen heeft op sekere tijden te vasten: maer heeft ghesept, als ghy sult vasten. Welcke ghescien sal om de wederspannichept des vleeschs te temmen, ende tselfde in dienstbaerheyt te brenghen, op dat de gheest God diene. Dese en is niet alleen gheleghen in te onthouden spijse ende dranck, noch in onderscheyt der spijsen: maer in een oprecht leuen, in nuchterheyt, suyuerheyt, vriendelickheyt, ende liefde des naesten, als Esaias segt: Breeckt den hongherigen v broot, ende brengt den vreemdelinghen in v huys: is dat niet veel meer het vasten dat ick verkoren hebbe? Het vasten is wel goet, alst sonder supersticie ofte misbruyck gheschiet: dat is, sonder conscientie te maken van een spijse meer dan van de andere, als ofter meer heylicheyts in de eene gheleghen ware, dan in de andere: Paulus segt tot den Romeynen. *Het rijcke Gods en bestaet niet in spyse ofte in dranck. Want men moet het voedtsel nemen van der spijsen die ons God ghegeuen heeft om met dancsegginge te ghebruycken: ende *het en besmet de siele niet dat in den mondt gaet. Die ons het voedtsel des lichaems gheeft, die heeft de spijse geheylicht, ende en heeft ons de eene niet meer verboden dan de andere. Nochtans, als Paulus segt, *die daer ete, en verachte niet den ghenen die daer niet en eet: ende die niet en eet, versmade niet den ghenen die daer eet. Want die daer sterck is moet wel toe sien dat hy met eten den krancken niet vererghere: wel wetende dattet nutter ware nemmermeer vleesch te eten, dan daer door te verderuen den ghenen daer Christus voor ghestoruen is. So moet eens Christen leuen ghesticht zijn.

Vasten. Matth. 6. c. Esa. 58. Rom. 14. c. Matt. 15. b. Rom. 14.

Gheuraecht van den Paus, ende van syne macht: antwoorde hy dat God de eenighe meester is die in alle syne wercken onberispelick is: die

Van dē Paus

M. D. Lv. hemel ende aerde ende alle datter in is geschapen heeft: die den mensche
(om wiens wille hyt al schiep) ghemaeckt heeft na zyn beelde: welcken
hy een wet gaf als hy hem int aertsche lusthof ghestelt hadde, seggende,
Eet van allen vruchten, sonder van den boom des leuens: als ghy daer
van eet so suldy steruen. Siet daer de eerste wet eñ gebot dat God gaf,
om den mensche tot zynder gehoorsaemheyt te brengen eñ onderhoudẽ.
Maer de mensche willende hem seluen hooger verheffen dan God hem
gemaect hadde, woude Gode gelyck zyn: eñ gheloofde den geest der eer-
giericheyt, die hem belockde dat hy sulcx soude werden door gulsicheyt.
Hier door is den vloeck ouer alle menschẽ gekomen, Ja, dattet noodich
was, dat de eenige sone Gods dese straffe der ouertredingẽ heeft moetẽ
dragen, of wy hadden al verloren gheweest. Dwelck hy ghewillichlick
oock gedaen heeft, eñ door desen vloeck heeft hy ons verworuẽ dẽ eewi-
gen segen Gods. Eer hy opgeklommen is ten hemel, heeft hy ons gela-
ten zyn heylich woort, dwelc is zyn heylich Euangelium: eñ heeft oock
gestelt Apostelen, Opsienders, Herders eñ Leeraers, die ons soudẽ ley-
den in de leeringhe der Apostelen eñ Propheten, eñ bewysen den wech
des goedẽ leuens. Dese moetẽ onaenklachtbaer zyn, niet wynsuchtich,
gheen ouerspeelders ofte vuyl gewin soeckers: maer geleert, eñ oock alle
Den stoel Moysis. ander duechden hebben, die in sulckẽ dienst geeyscht werdẽ. Het is wel
waer dat Christus segt van den Schriben eñ Phariseen, Wat sy v beue
len dat doet. Maer hy segt oock, Als sy op den stoel Moysis sitten, dat
is, als sy de wet Moysis verkondighen, eñ gheen andere leeringhe. So
hebben oock de goede Propheten altyt gheroepen, niet haer eyghen ofte
eenighe menschelicke leeringhe: maer seyden altyt, Dit segt de Heere,
Hoort des Heeren woort, De Heere heeft dit gesprokẽn. So deden oock
de Apostelen, waer van Christum getuycht, seggende: Ghy en zyt niet
die daer spreect: maer den gheest myns Vaders die door v spreeckt. So
moet oock een nauolgher der Apostelen hen na volghen in de leeringhe.
Ghebieden die ooc yet anders dan Gods woort ende zyn Euangelium,
so zynse verbannen: ende sulcken mensch is een valsch Propheet eñ An
tichrist (al waert schoon de Paus): maer die den Apostelen in leeringe
ende leuen nauolcht, dat is een warachtich Herder der ghemeynten. Ick
bekenne oock wel dat de Herders Jesu Christi, die niet dan zyn hey-
lich woort verkondighen, wel moghen ordineren te vasten, te bidden, eñ
aelmoessen te gheuen, als sy de gramschap Gods voor ooghen sien, als
kryrch, pestilencie, hongers noot eñ ander roeden Gods ouer dẽ menschẽ.
Mẽschelicke insettinghe. Gheuraecht van de menschelicke insettingen: seyde hy, dat noyt crea-
tuere macht hadde te gebiedẽ yet op onse salicheyt, anders dan God door
zyn Propheten eñ Apostelen beuolen heeft, al warent schoon de Enge-
len des hemels. Want de Engelen en onderwinden hen niet te ghebie-
den wt haer eygen sin: maer zyn alleen dienstbare gheesten volbrengen-
de den wille Gods: ghelyck oock de Propheten, als ghesegt is. Ja
Joan. 7. c. Christus self, die daer seyde, Myn leeringhe en is niet myne: maer des
gheens die my ghesonden heeft. Also oock de Apostelen: Soude nv de
Paus met alle zyn Prelaten meer waerdicheyts ende machts hebben,
dan de Enghelen, Propheten, Christus ende de Apostelen? Och neen
sy: maer sy lasteren schandelick den naem Gods met haer instellinghe:
so dat, die hoererie ofte ouerspel bedryft, en wert niet ghestraft: maer al-
leen die een luttel specks ate op eenen vrydach, of yet sprake tegen haer
misbruycken, die wert terstont ghedoot.

Op

Op de vraghe vander Missen: heeft hy gheantwoort, dat alle ghebo- m.D.Lv.
den Gods om salich te werden, zijn in de heylighe Schriftuere begre- Misse.
pen. Int oude Testament salmen geboden vinden van de liefde Gods, van de liefde des naesten, gheen afgoden te maken: Int nieuwe Testament vintmen, van malcanderen te beminnen, synen vyant lief te hebbē, voor de veruolghers te bidden ende hen goet te doen, den hongerigen te spijsen, eenuoldich te zijn als duyfkens, voorsichtich als serpenten, oodtmoedich ende saechtmoedich van herten te zijn. Maer van de Misse en wert in de gantsche Schriftuere niet eens vermaent.

Gheuraecht zijnde van de beloften: antwoordde hy, dat alle wercken die sonder den wille Gods ghschien, Gode niet en konnen behaghen: Beloften.
ende wat een mensche ten dienste Gods versiert, dat is veruloeckt ende een afgodisch werck. De beloften die elck mensche doen moet tot zijnder salicheyt, is, God bidden dat hy hem de ghenade doe synen wille te volbrenghen, ende hem seluen te verloochenen. Want zijn eyghen wille is altijt gheneghen tot boosheyt, ende niet tot duecht, als Paulus be- Rom.7.c.
wijst, segghende, dat hy doet het ghene dat hy niet en wil. Want hy segt, Het goet dat ick wil, en doe ick niet: ende het quaet dat ick niet en wil, dat doe ick. De oprechte remedie om ons seluen te verloochenen ende onsen wille te neder te werpen, is, van gantscher herten tot God te segghen, uwen wille gheschiedde, betuygende, dat wy anders niet doen en willen, dan dat hem belieft. Die anders doet, die spot met God, als hy segt uwen wille gheschiedde. Laet ons dan alle onsen wille ende vermoghen in hem stellen: want hy ist alleen van wien alle goet voort koemt: ende hy gheeft den wille ende het volbrenghen na zijn beliefte. Daerom moetē wy gehoorsaem zijn dat Moses in Deuteronomio segt, Ghy en sult niet doen dat v goet ofte recht dunct: maer alleen dat God Deut.12.b.
v ghebiedt, dat sult ghy doen, en wijct daer niet af noch ter rechter noch ter slincker hant.

Gheuraecht van de Bedeuaerden: seyde hy, dat de salige bedeuaert al- Bedeuaerdē
ler Christgheloouighen, is, hier in dese weerelt heylichlick, in geduldicheyt, liefde, suyuerheyt eñ maticheyt te leuen, wel wetende dat wy hier vreemdelinghen ende reysighers zijn, daer wy noch vre noch tijt en hebben. So sullen wy ons haesten tot God te gaen door Jesum Christum, ende hem bidden om quijtlatinghe der sonden ende het eewige leuen, eñ dat hy ons in den laetsten daghe aenneme.

Gheuraecht, wat hy gheuoelde van het Priesterdom: heeft gheant- priesterdom.
woort, dat alle Christenē Priesters zijn. Wāt Paulus segt Rom.8. dat God ons synen sone gheuende, ons alle dingen met hem gegeuen heeft. Als wijt dan al hebben, so behooret ons oock al toe: So heeft God ons van tot Goden ghemaect. Hy die een Koninck is, heeft ons met hem tot Koninghen ghesalft, om eewichlick in zijn rijck te regneren. Hy die een Priester is, heeft ons met hem Priesters gheheylicht door zijn bloet, om offerhande te doen onses lijfs, onses gheests, ende onser gebrokenherten voor God synen eñ onsen vader: alsser staet by den Romeynen, Hebreen, eñ in de Psalmen. Vandē Priesters is geschreuen in de Openbaringe int 1.5. eñ 20. Capittel. Ick en spreke niet van den Roomschen Priesterdom: maer van den inwendighen eñ gheestelicken, in welcke alle goede Christenē die een leuendich gelooue hebbē, door den heyligē geest Priesters ghesalft zijn. Niet dat sy alle opentlick het officie vā Gods woort te prediken sullen aennemen. Want dat behoort alleen den Herderē toe,

die

M. D. Lv. die daer toe van Christo Jesu in zijn ghemeynte verordent zijn: maer dat sy geestelicke offerhanden sullen offeren Gode den almachtigen Vader door Jesum Christum.

Als nv de voornoemde Neel de belijdenisse zijns gheloofs overghegeven hadde: so hebben de Officiers des Bisschops van Eureux de selfde artijckelen verdoemt. Hy wart in de ghavanckenisse seer qualick ghehandelt: want het was des Bisschops ghevanckenisse, ende sulck volck is altijt wreeder dan andere. Dit klaechde Neel aen den Stadthouder van den bloede des stadts, die hem dickwils quam besoecken met eenen Advocaet, een godvreesende man: so dat hy daerom in de ghevanckenisse des weereltlicken Hofs ghebracht wart. De Officieren des Bisschops dat verhoorende, na dat hy nv twee maenden ghevanghen gewe eest hadde, haesteden sy haer om hem te verwijsen, ende te oordeelen om ontwiet te werden: op welcker sentencien hy appelleerde door den Raet van syne vrienden. De oorsake zijnder appellacien heeft hy selve beschreven, aldus:

Oorsake der appellacien.

Het gheschiedde des woonsdaechs na Paesschen laetstleden, M.D. Lv. dat de Bisschop van Eureux my voor hem in zijn kamer dede komen, in welcke een groot getal der Canoniken was, om te weten of ick in de belijdenisse mijns geloofs wilde blijven volherden, die ick gedaen hadde. Welcken ick seyde, Ick volherde: maer opposere teghen het versoecken dat uwen Deken teghen my ghedaen heeft, ende teghen de ghetuyghenissen der ghetuyghen, ghelijck ick altijt ghedaen hebbe: dat ick de woorden niet ghesept hebbe die ick doch niet seggen en woude. Want vanden eersten dach des Proces tottē eynde toe, hebbe ick altijt de voornoemde ghetuyghenissen verworpen. Dese woorden ghesept hebbende, sandt my de Bisschop wederom in de ghevanckenisse. Een vre daer na dede hy my halen, zijnde in het rechthuys zijns hofs, daer een groote menichte volcks vergadert was. Als ick voor hem gebracht was, so beval hy my te knielen: dwelck ick dede, niet wetende wat hy my woude segghen ende doen: want ick hadde hen een vre te voren ghebeden in den naem Gods, dat sy my doch niet souden doen knielen. Ick bewees hen oock dat mijn belijdenisse niet van kleynder weerden en was: ende dat het leven eens menschens kostelicker was, dan eens luys. Daer op nochtans niet achtende den voornoemdē Bisschop, in het rechthuys wesende (ghelijck ghesegt is) ende ick voor hem op myne knien ligghende, began hy te segghen, dat ick hardtneckich was, ende daerom began hy mijn vonnis te lesen, Ten eynde eer hy mijn vonnis began, seyde ic hem voor al, dese woorden: mijn heere, beter is het spade dan nemmermeer: ick wederlegghe v voor mynen Rechter, om sekere ende ghenoechsame oorsaken: ende protestere, ist dat ghy voortgaet, dattet gheheelick van geender weerden zijn sal wat ghy doē sult. Doe ick dit seyde, began de Officiael des Bisschops de sentencie te lesen: Ick seyde terstont daer op, ick appellere als van misbruyck tot de heeren van dē Parlamente: Niet teghenstaende mijnder appellacien van misbruyck, so en lieten sy niet af: maer ghinghen voort ten eynde toe. De sentencie gheeyndicht zijnde, seyde ick tot den Bisschop: Mijn heere zijt ghedachtich dat ick v als Rechter wederlept hebbe om genoechsame redenen: ende ghy en hebt de saken niet wtghestelt: waer van ick geappelleert hebbe, eñ appellere noch als van misbruycke. Siet dit zijn mijn oorsaken: Ick segge dat de Bisschop mijn redenen behoorde te hooren, die ick seyde ghenoechsaem te zijn om

Hy wederlegt den Rechter.

Appellacie.

hem

m. D. Lv

hem voor mynen Rechter niet te bekennen. Item om de reuerencie der appellacien van misbruycke en behoorde hy niet te vorderen, dwelck hy ten eynde toe ghedaen heeft. De andere redene is, dat teghen my opghedraghen is, ende int Proces zijns Dekens ghescreuen, dat ick ghesegt hebbe, dat de Bisschop een boos mensche is, die sulcken Ezels Priesters maeckt. Om welcker bedragingen wille hebbe ick hem voor mynen Rechter uiet willen bekennen, vreesende dat hy ouer my sulcx door zijn vonnis soude willen wreken: ghelijckt nv blijckt dattet gheschiet is, ende men sien mach by eruaringhe in de sentencie van te ontwien. Dander oorsake is, dat zijn Deken seyde tot eenen van de ghetuyghen dese woorden (ghelijckt wel verklaert is in onsen Processe): helpt my desen Schelm van der weerelt doen, het is een werck van caritaten. Dander oorsake is, dat de Bisschop met den synen hebben my voor een Sacramentschender veroordeelt: daer sy doch self dwalen ende de Sacramenten schenden. Haer dwalinghe is alsulcks (alst blijckt by den Processe) dat sy segghen, datmen gheloouen ende belijden moet, dat het lichaem Jesu Christi wesentlick is in haer Eucharistie: ghelijckt wt den buycke des maeghts Marie ghescheyden is, ghelijck hy wandelde, at, ende dranck noch sterflick zijnde op der aerden, ghelijck hy oock was in zijn heylich Auentmael etende ende drinckende, ghelijck hy aen den crupce ghehecht was: dwelck ick verloochene ende verloochent hebbe, dat hy op sulcker wys int Auentmael is dat Jesus gehouden ende inghestelt heeft ter ghedachtenisse zijns doots ende verrijsenisses. Ende wil bewijsen dat sy grootelicks dwalen als sy dusdanighe dinghen segghen ende gheloouen, ghelijck sy voortstellen, dat bewijse ick aldus: Ist dat wy het lichaem Jesu Christi eten ghelijckt wt der Maeghe voort quam, ghelijck hy op de weerelt gheweest is, ghelijck int Auentmael ende aen den cruyce: wy souden noch niet verlost zijn, ons gheloone waer valsch, ende de heylighe Schriftuere ware logenachtich. Want wy gheloouen dat het lichaem Christi onsterflick, heerlick ende vrij is van alle pijne ende lyden, ende geseten is ter rechter hant Gods des Vaders int rijcke der hemelen, ghelijck ons de Schriftuere bewijst. Maer ons gheloone is dit: dat wy gelooue ende versekert zijn, de wijle Christus noch sterflick was: ende den bloeck des cruyces onderworpen, dat wy noch niet verlost en waren: maer na dat hy een heerlick lichaem verkreghen hadde, ghelijck hy nv heeft, so zijn wy van den vloeck der sonden ende den eewighen doot verlost. Ick belijde wel met hen, dattet het selfde lichaem is dat wt der Maghet gheboren is, ende dat nv in de hemelen is: maer dat selfde en wordt niet meer sterflick. Ick hebbe oock gesegt dat sy het Sacrament verloochenen: Want de Sacramenten hebben gheen kracht dan door het wtstorten des bloets, ende door den doot ende verrijsenisse Jesu Christi. Ware nv Christus ghelijck sy segghen, so en hadde hy noch niet gestoruen ende verresen: ende het en soude ons gheen Sacrament zijn, alsment wesentlick ende ghedaentelick ate ghelijckt van der Maghet gheboren is. Ghy siet nv haer ketterie, waer by dat sy qualick ghedaen hebben om my te veroordeelen.

Sacramentaris.

Der Papisten ghelooue van het Sacrament.

Mijn oorsaken van hem te wederlegghen aldus gedaen hebbende, seyde ick tot mynen Aduocaet: Mijn heere, ick bidde v in den naem Jesu Christi, dat ghy mijn saken wilt voorstaen, ofte veel meer de syne: Want ick hebbe noyt woort ghesproken ten is ter glorien Gods, ende tot stichtinghe der gemeynten, dwelck is tot mijnder salicheyt. Noyt hebbe ick

M.D. Lv. eenich onbehoorlick woort ghesegt van yemandt te lasteren: maer alsthe zijn eyghen woorden: Ick en hebbe noyt yemant gheoordeelt: ick en doe gheen belijdenisse van eens anders ghelooue. Ick spreke ghelijck als een man in zijn dootbedde, niet denckende dan op mijn conscientie: ghe-uende ghetuyghenisse mijns gheloofs, ghelijck als bereyt zijnde Gode den gheest op te gheuen.

Als hy nu zijn appellacie voortghestelt hadde, ghelijckt verhaelt is, so is hy op den vetten dijncxdach (als de Papisten den dach noemen) wt de gheuanckenisse ghehaelt om na Rouen gheleydt te werden. Als hy wech ghinck, sach hy de Wethouders aen, die hem van wreetheyt na riepen, ende hy vermaende haer, ende badt den Heere voor hen, want zijt wt onwetenschap deden. Maer siende dat hy gheen ghehoor hadde, ende oock dat de Scharianten haestich waren om gaen, began hy den 40. Psalm te singhen: ende ouer wech en hielt hy niet op in den Heere te verblijden, ende eenen yeghelicken te vermanen die hem ontmoeteden. Als hy te Rouen ghekomen was, wart hy terstont int Hof des Parlaments ghebracht, ende by sommighe Raetsheeren des Hofs seer lieflick ondervraecht, welcke ghenoech bewesen dat sy tot der waerheyt goede gunste droeghen: so dat hy hopede datter ghewesen soude werden, qualick gheoordeelt ẽ wel gheappelleert. Maer want hy seer vuerich was in de waerheyt te openbaren, heeft hy met grooter vrijmoedicheyt de Euangelische leeringe, ẽ bysonder van des Heerẽ Auentmael verklaert, ende daer by de Misse als een gruwel ende godslasteringe verworpen. Daerom wart hy wederom tot Eureux ghesonden om ontwiet te werden. De Officiers des Bisschops en vertoefden niet, maer gauen de sentencie, ẽ deden een Schauot voor den grootẽ tempel oprichten, om hem daer op te ontwiẽ. Op het Schauot quam de Bisschop, zijn Officiers, ẽ de Penitencier voornoemt, welcke hem beroemde den vromen Martelaer te ouerwinnen. So began hy tot den volcke te spreken, wijsende metter hant op den goeden man, seggende: Het kint, na dattet van der moeder soetelick ghehandelt is geweest, so en ist niet alleen haer onghehoorsaem: maer soect oock haren val, &c. Ẽ na dat hy een langhe voorreden ghemaect hadde, bracht hy daer inne: als dese onsalige mensche doet, welcke een religeus Augustijn gheweest hebbende, nu veruolcht ende verloochent God, ende de kercke zijn moeder, &c. Op welcker woorden Neel met luyder stemmen riep, ende seyde: Ten is niet waer: want ick ghelooue in God, ende ben seker van de heylige kercke, die ick ghelooue. Daer na sweech hy. Hier wt nam de Penitencier een argument teghen hem, ẽ seyde dattet wel waer was, dat Neel gheloofde een onsichtelicke kercke: ende so koleureerde hy zijn woorden seer om de warachtige kercke te verduysteren, ende des Paus kercke te prijsen. Ende onder ander dinghen verhaelt hebbende een register van Bisschoppen der ouder kercken, maecte hy zijn besluyt, seggende: Siet daer waer op onse kercke ghebouwet is: M. Guillame, waer is uwe kercke op ghebouwet? Welck zijn uwe oude Bisschoppen? Doẽ riep Neel: Jesus Christus, Jesus Christus, ende zijn Apostelen.

Leuendich verbrant.

Een luttel tijts, na datmen hem met grooter pomperie ontwiet hadde, wart hy veroordeelt leuendich verbrant te werden: ende datmen hem eenen bal in den mont soude steken, op dat hy belet werde tot den volcke te spreken. Dese heylighe man verdroech met wonderlicker stantuasticheyt alle dese pijne. De wijle hy int vuer was, viel den bal wt synen mont,

mont, ende hy began tot den Heere te roepē. De Scherprichter dat hoo- M. D. Lv
rende, sloech hem met eenen haeck op zijn hooft ende worp hem ter ne-
der: daer het ghemeyn volck seer om ontstelt was, ende riep teghen den
Scherprichter. Ende hoe wel sy hem van te voren als een vervloeckt
Ketter achtedē: siende nochtans nu zijn groote stātuasticheyt in sulcken
wreeden doot, hebben sy hem als een oprecht goet man ghepresen, eñ dat
hy een Martelaer Gods ghestoruen is. De vrouwen weenden, seggen-
de, dat hy den Penitencier ouerwonnen hadde: een yegelick sprack ghe-
lijck hy ghevoelde. Opt kortste de doot van desen heylighen man heeft
een seer groote vrucht ghedaen int lant van Eureux ende daer omtrent.

Ian Malo.

IN de stede van Berghen in Henegouwe is ghevanghen ghewor-
den Jan Malo: om dat hy ghesegt ende voorghestaen hadde in een
gheselschap, dat het Missebroot anders niet dan een afgod was.
Hy wart een gantsch iaer lanck in het diepste des puts gevangen
ghehouden: ende daer na ter doot verwesen. Als hy nu ter dootwaert
ghinck, riep hy, Als wy des Keysers Soldeniers waren, hoe menich-
mael hebben wy onse leuen in perijckel des doots voor hem ghestelt: eñ
sullen wy nu vreesen dat voor den Heere te stellen? Wy soudent niet
konnen verliesen voor meerder profijt: Wāt wy en verliesent niet, maer
stellent in syne bewaernisse. Hy wardt ghedoot inden Jare M.D. ende
Lv. ende leedt den doot seer vromelick, God louende ende prijsende tot
den eynde toe.

Damiaen Vvitrock.

EEn luttel tijts daer na werden oock in de stede van Berghen
seer veel menschen veruolcht, om dat sy met malkanderen ver-
gaderingen hielden om Gods woort te hooren. Sy quamen te
samen in eens goutsmits huys, Damiaen Witrock ghenaemt.
Onder welcken een ionghe dochter quam de Nichte van Damiaen, die
oock Gods woort begeerde te hooren. Dese (na datse in de kennisse des
Euangelischer waerheyts onderwesen was) is omtrent twee ofte drye
daghen daer na van sommige Papisten verleydt, so datse voor de Ouer-
heyt geroepen is geworden, daer sy in de onderuraginghe al beledē heeft
wat sy ghesien ende ghehoort hadde, ende voort al tghene dat sy wiste.
Wt deser oorsaken zijnder veel ghevanghen ghewonden. De vyanden
des waerheyts waren seer ontsteken ende beroert: so datse den ghevan-
ghenen terstont tyrannichlick sonder eenighe forme van rechte op de
pijnbanck bedwonghen haer medegenooten des gheloofs te beklappen.
Daer na sonder meer van den ghelooue ofte Religie te onderuraghen,
veroordeelden zyse ter doot: sonder te verklaren eenighe andere oorsake
des doots, dan datse vergaderinghe ghehouden hadden tegen het Man-
dament des Keysers.

Onder andere was Damiaen Witrock oock gevangen, eñ verwesen

M. D. Lv. Onthooft. onthooft te werden. Als hy zijn vonnis hoorde lesen, sprack hy tot den Rechteren, segghende: Ick gheue mijn leuen ende bloet ghewillichlick ouer, voor den Heere Jesu. Sy dreychden hem dat hy swijghen soude, ende verboden hem tot den volcke te spreken, of sy soudē hem in sulcken saken meer beswaren, ende wederom door recht leyden om na den middach verbrant te werden. Maer om sulcken dreyghementen en hielt hy niet op, maer vermaendese sterckelick. So is hy ten laetsten met grooter stantuasticheyt omme ghebracht, ende heeft den Heere door synen doot vereert, ende den ghelooüighen ghesticht door zijn exempel, inden Jare M.D.Lv.

Vvaldrue Carlyer.

Schriftuere lesen wort metter doot ghestraft. Joan.5.

Tegen God ende der natueren.

Lyttel tijts daer na was Waldrue Carlyer, Weduwe, geboren in de stede van Berghen, gheuangen, ende kreech haer vonnis dat sy steruen soude. De bysonderlickste oorsake haers doots was, dat sy in haer huys ghehouden hadde eenich volck, die de heylighe Schriftuere lasen. In welcke sy teghen het Mandament des Keysers ghedaen hadde: maer niet teghen het Mandament Christi, die daer beueelt, seggende: Ondersoeckt de Schriftuere. Ten anderden, dat sy haren sone in haer huys ghehouden hadde, welcke Gods woort las: ende dat sy dien aen de Ouerheyt niet beschuldicht en hadde. Als sy nv seer wreedelick van de vyanden des waerheyts ghehandelt wart, prees sy God ende riep met luyder stemmen, seggende: gheloeft sy mynen Heere Jesus, het is om synen twille dat ick aldus ghehandelt werde. Daer na wart sy veroordeelt leuendich ghegrauen te werden na het beuel des Keysers. Als sy dit hoorde, braechde sy met blijder ghelaet, segghende: Ist dat al, dat ghy my doen moecht? Ick salt lijdtsamichlick verdraghen, na dattet v alsoo behaecht. Maer ick verblijde my in den Heere, dat ick dit om gheen moort ofte roouerie en lijde, dan alleen om Jesu Christi wille. Na den middach wart sy ter doot gheleydt, ende wart leuendich bedoluen. Desen afgrijselicken doot leedt sy met wonderlicker stantuasticheyt ende vromicheyt.

Ian Porceau.

Lyttel daghen daer na was oock aldaer omgebracht Jan Porceau, geboren van Bergen, welcke om de Euangelische waerheyt te beuestighen, seer ghewillich ende volstandichlick den doot gheleden heeft.

Adriaen van Lopphen.

Adriaen van Lopphen, ghebooren van Brugghe in Vlaenderen, komende wt de ghemeynte van Francfort met veel boecken der heyliger Schriftueren, reysde door de stede van Aste in Henegouwe. Daer ghinck hy in eender herberghen, ende

gaf de Weerdinne zijn pack te bewaren. Als hy wt ghegaen was, heeft de Weerdinne het pack ontbonden, ende vant daer veel boecken in: ende riep heymelick eenen Paep, en thoonde hem de boeck. Als nv Adriaen wederom in der herberghen quam, wart hy terstont ghegrepen en ghevanckelick ghestelt: daer hy seer nauwe bewaert ende ghehouden wart. Als hy van zijn gheloone ondervraecht wart, heeft hy de Euangelische leeringhe seer stantuastelick ende vromelick voorghestaen, ende de valsche leeringhe verworpen: so dat hy haestelick daer na verwesen wardt, in een kleyn vuer verbrant te werden. Ende desen vreeslicken doot leedt hy seer volstandichlick. M.D.Lv.

Iuliaen van den Sweerde.

IN de selfde stede van Aste was oock gheuanghen om de ghetuygenisse des waerheyts, Iulìaen van den Sweerde van wapenen: ende volstandich blijuende in den gheloone, leedt oock seer vromelick den doot, ende wardt also den Heere opgheoffert.

Hoste vander Katelyne,

in Enghlant Ioris gheheeten.

HOste vander Katelyne te Ghent in de lande van Vlaenderen gheboren, zijn hantwerck is geweest Damaskinen: In Englant is hy van zijn meester daer hy by wracht, Ioris genaemt, om dat Hoste op Enghelscher sprake, Weert, bedupt. Dese heeft in de Nederlantsche gemeynte Gods onder den Dienaer des godlicke woorts Martino Micrō, de Euãgelische waerheyt ondervraecht, gheleert en aengenomen. En na dat dese Christelicke gemeynte door de afsijnicheyt des Iongen Konincks Eduard den sesten, van de Enghelsche Iesabel verstroyt, veruolcht en verdreuen wardt, so is hy oock met de verdreuen Christenen in Oostvrieslant gekomē, en heeft hem seluen aldaer, als een godvruchtich Christen betaemt, in alle tuchticheyt ende godsalicheyt ghedraghen. Teghen de Wederdoopers (daer de sommige de eewighe Godheyt Iesu Christi loochenen: sommige, dat hy zijn lichaem van onser substancie, dat is, als de Schriftuere segt, wt de lendenen Dauids na den vleesche soude hebben) heeft hy veel gehãdelt met woorden ende oock met schriften. Sommighe Wederdoopers verloochenen de Godheyt, sommige de mēscheyt Iesu Christi.

Int Iaer ons eenighen Salichmakers M.D. en Lv. is hy te Ghent gekomen: daer hy van veel menschen hoorde seggen, datter een Monick van de vier brootbidders Orden de waerheyt Iesu Christi bekende en ghetrouwelick leerde. Waerom hy veroorsaect is gheweest den selfden eens te gaen hooren, om te weten oft oock de waerheyt was, of niet. So is hy dan des Donderdaechs voor Paesschen in S. Michiels Tempel ghegaen, en is recht ouer den Predickstoel gaen staen om alle dinck te beter te mogen hooren en verstaen. Maer hy vandt gantschelick anders dan hem ghesegt was. Want de Monick sprekende van het Sacrement des Auentmaels Iesu Christi, heeft met veel woorden het volck wijs ghemaect inder daet. De valsche leeringe des

M.D.Lv. monicks vā het Nacht= mael Christi

ghemaeckt dat het Missebroot door de kracht van vijf woorden, daer ouer van den Priester ghesproken, in het warachtich lichaem Christi Jesu wert verandert, so datmē daer Christum tegenwoordichlick moe= ste eeren, aenbidden, aenroepen eñ eten, &c. Door welcke eñ diergelijcke woorden meer, is Hoste in synen gheest de verleydinge des armen volcx aensiende, grootelicx bedroeft ende beroert ghewordden: so datmen een groote veranderinghe in zijn aensicht ghesien heeft. Ende hoe wel dat hy door eenen grooten yuer in zijn herte ontsteken, seer geern soude hebben ghesproken, so heeft hy hem seluen nochtans bedwonghen, ende den Monick tot het eynde der predicacien toe laten wtlegghen.

Hoste strafṫ den Monick op den Predickstoel.

Als nv de Monick dachte wt den predickstoel te gaen, so heeft Hoste zijn bonette van den hoofde in de handt nemende, met luyder stemmen hem aengheroepen, ende ghesept. Hoort mijn vrient: al dat ghy daer ghepredickt hebt, is der gantscher Schrifte ghcheel contrarie. Ende ist dat ghyt my toelaten wilt, so sal ickt dy opēbaer voor de gemeynte met der Schrift betuyghen, dat ghy qualick ende valschelick gheleert hebt. Als nv de Monick, seer beroert zijnde, hem dit afslocch, segghende, hy soude wech gaen: so is hem Hoste noch naerder ghegaen, ende opentlick wt grooter vuericheyt des gheests ghesegt: Och ghy valsche mensche, dat ghy den lieden wijs maect, dat het broot God is: dwelck doch maer een ghedachtenisse is des ghebroken lichaems Christi voor ons, &c. Hier is nv het volck te hoope ghe loopen, ende etlicke mannen ende vrouwen hebben tot Hoste ghesept: Och mijn vrient, wat wilt ghy maken? Hy antwoordde met grooten yuer: het en zijn niet dan valsche Propheten, die v verleyden, ghelooftse niet. So is hy door het groot ghedruys van den volcke wt den Tempel gedrongen. Eñ hoe wel hem veel menschen rieden, dat hy haestelick vertrecken ende verloopen soude, so en heeft hy dat niet willen doen, segghende, dat hy wel wilde beuestighen het ghe= ne dat hy openbaerlick ghesegt hadde: ende is alsо eens ganckx saechte= lick zijn strate door ghegaen.

Hoste wort gheuanghen ghenomen.

De Procureur generael heeft hem haestelick gheuolcht, ende heeft Hoste omtrent de Brugsche walpoorte gheuanckelick ghenomen, ende in des Grauen Casteel ghebracht den xi. dach des maents Aprilis, om= trent thien vren voor middach. Des achtermiddachs zijnder twee Pre= diker Moniken ende drye ander persoonen tot hem ghekomen, daer hy van de Moniken ondersocht ende ondervraecht wart: dwelck hy self op dese maniere beschreuen heeft.

Mijn examinacie op den Witten Donderdach.

Hier wort (is) voor (bedupt) ge= nomen.
De besnijdenisse is het verbonē.
Genes. 17.

Mijn eerste antwoorde, op de vraghe des Nachtmaels, was op de woorden die Christus sprack, Dat is mijn lichaem, dwelck voor v gebroken wort. Daer ick op seyde, dattet niet te verstaen en was, te zijn, het gene dattet genaemt is: Wan= tet also met de heylighe Schrift niet ouer een en koemt. Ende dat be= wees ick met veel redenen ende texten der Schrift, te weten, Genesis xvij. Exodi xij. Esaias v. Ende Lucas int xxij. Capittel daer Christus spreect vā den doorlijdt te eten. Noch daer Christus een dore, een wech, den wijngaert, het lam, een steen, Een rootse, een leeuwe ghenaemt is.

Item.

M.D.LV.

Item tot den Corinth.x.daer Paulus den kop de ghemeynschap des bloets Christi noemt. Ick bewees dat alle dese texten spreken van het ghene dat sy bedieden,ende niet dat zijt self zijn. Waer op datse my geen antwoorde en gauen:maer brachten andere redenen voort, te weten, of ick niet en ghelooofde datmen de Sancten behoorde aen te bidden: waer op ick antwoordde dattet ten propooste niet en diende:ende dat ick geen ander Sancten of Sanctinnen aen en badt,dan God, den welcken men aenbidden moet in gheest ende waerheyt, Die oock een Sanct is alder Sancten,die daer roept,*Koemt tot my alle die beladen zijt, ick sal v veruersschen : ende en segt niet, gaet tot den Sancten, die sullen v veruersschen. De selfde spreeckt, †wat ghy den Vader biddet in mynen naem,dat sal hy v gheuen,niet in der Sancten naem. Ja maer seydense,sy zijn voorsprekers tot God voor ons, als Aduocaten ende diergheliicke: Ick seyde dat ick gheen weerdigher Aduocaet noch voorspreker en wist, dan alleen den ghecruysten Jesum Christum : tot hem ben ick stout,want hy is mijn broeder,ende hy is oock Gods sone, hoe soudemen beter Aduocaet konnen hebben.

Het Paschs is den doorganck, Exo.12. welck sy aten.
De Wijngaert is het huys vã Israel, Esa.5.
Vã het voorbidden der Heylighen.
*Math.11.d.
†Joan.16.c.

Doe braechdense my, of ick niet en ghelooofde datter een Vaghebuer was: Daer op een vanden broers seyde, dat moecht ghy wel dencken. Ick antwoordde, dat ick na dit leuen maer twee weghen en wiste : de eene leydet totter verdoemenisse,ende de andere tot den eewigen leuen. Dwelck men spuerẽ mach by den rijcken man ende Lazarum: ende aen den Moordenaer die met Christo aen het cruyce hinck,tot welckẽ Christus sprack,huydé sult ghy met my int Paradijs zijn:maer daer en staet niet,huyden sult ghy int Vaghebuer gaen om penitencie te doen.

Van het Vaghevuer.

Wel,seydense, wat houdt ghy van den Paus? Is hy niet het hooft der hepliger kercken? Waer op ick antwoordde,dat ick sulcks van hem gheensins en ghelooofde: maer ick ghelooue dat hy is het hooft der Antichristischer kercke,ende dat Jesus Christus onser alder Salichmaker ende hooghe Priester, zy het hooft zijnder heyligher ghemeyne lidtmaten,ende niet de Paus. Dan,seyde ick,wy argueren al buyten onsen propooste,laet ons tot onsen propooste wederom komen. Wat segt ghy,seyde ick, van die sentencie, die Paulus tot den Corinth int x. Cap ghebruyckt,daer hy segt, Dat broot dat wy breken, is dat niet de ghemeynschap des lichaems Christi? Is dit te verstaen,seyde ick, van het lichaem Christi, of van de ledekens Christi, welcke veel,maken een lichaem, waer dat Christus het hooft van is? Hier antwoordde broer Vacker,dattet ghesproken was, van het lichaem dat wt veel ledekens vergadert was. Doe seyde ick, so moet ghy bekennen dat ghy alle de ledematen Christi, leuende ende doode met uwen tanden verslindet: want Paulus die segt expresselick, dat het broot dat hy brack, was een ghemeynschap des lichaems Christi.

Van den Paus.
hoste braecht den Monick
Broer Vacker.

¶ In eenen anderen brief vinde ick dese syns belijdenisse oock van zijn eyghen hant ghescreuen.

TEn eersten, dat ick niet en ghelooue dat Christus Jesus de ghesalfde salichmaker, na zijn menscheyt in vleesch eñ bloet in het broot zy, dwelck een Sacraments teecken is. De oorsake is, dattet niet en accordeert met eenighe Sacramenten des ouden

Christus en is int broot niet.

M.D.Lv. Testaments,vā God self ingestelt. Noch ouer een en koemt met diuеer
sche plaetsen der heyligher Schrift . Noch met de artijckelen des Chri
2. sten geloofs. Want daer staet Rom.8. Jesus Christus is gestoruen,op=
3. gewect,ter rechter hant Gods sittende. Hy is opgeuarē sichtbaerlick in
de presencie der Apostelen eñ Discipulen. Act.1 . Het welcke oock wa=
rachtich is. Van welcker opuaringe sy getrouwe eñ warachtige getuy
gen warē,alsmē sporen mach int werck der Apostelē, eñ by Marcus in
zijn laetste Capittel zijnder Euangeliē. Dwelck ooc Paulus betuycht
totten Coloss. seggende, Jst dat ghy met Christo verresen zijt, soect he=
melsche dinghen, die bouen zijn daer Christus is sittende aen de rechter
hant zijns vaders. Hier moet dan wt volgē (aengesien dat Jesus Chri=
stus is sittende aen de rechter hant zijns Vaders , tot dat hy komen sal
om te oordeelen de leuenge eñ doode) dat hy hier op aerden niet en is als
de mensche wilt, of waer de sommige menschen willen, in de handen, in
de mouwe, hier gesloten, of daer ghesloten: Neen, gheensins. Want zijn
lichaem en was noyt meer dā op een plaetse op een mael, Jst nv dat zijn
lichaem in den hemel is, ter dier tijt en ist op der aerden niet . Eñ waer
hy op der aerden, so en soude hy op den seluen tijt, in den hemel niet zijn,
4. na zijn menschept . Want een warachtich lichaem en kan maer op een
plaetse smaels zijn, also voren verhaelt is.

Een warachtich lichaem kā op eē tijt, niet dā op eē plaetse zijn.

Nv ist dat ghy segghen wilt, dattet een mirakel Gods is: of dat God
wel machtich is sulcks te doene ende te multiplieren op een mael een
lichaem in veel plaetsen . Dit en is niet anders dan een imaginacie ende
versteringhe der menschen : want het en heeft gheen fundament in der
Schrift. Wy en hebben van sodanighen lichaem gheen schriftelicke se=
kerheyt, noch oock gheen beloften dat sulcks ten eenighen tijde ghe=
schien soude. Daerom te segghen, God macht doen ende kant doen, ende
nochtans en doet hijt niet: die sentencie en is niets weert : want hier
en is gheen argument wat God machtich is, of niet. God is wel mach=
tich alle Ezelen, Peerden ende Muylen die in de weerelt zijn , te doen
spreken , ghelijck hy Balaams Ezel dede spreken : niet teghenstaende,
hy doet des niet. God en wilt met syne mogentheyt niet doen dat tegen
zijn woort is. Ten anderen, ick en hebbe noyt in de heylige Schrift ge=
lesen dat eenighe mensche die wt Adam gheprocedeert is , op een mael
in veel plaetsen was . Maer men vint wel dat de een mensche van een
plaetse in dander ghedraghen is ghewеest, gelijck Abacuc van den En=
ghel subytelick ghedraghen was by den hayre wt Judea tot Babylo=
nie 1. Daniel 14. Maer doe hy te Babylonie was, doe en was hy te Hie=
rusalem niet. Also oock Philippus Act.8. Cap. als hy dē gelnbden man
des Koninginnes Candaces gedoopt hadde, staetter dat hem den Geest
subijt van daer nam, ende hy was geuonden in Azoto: maer daer en staet
niet dat hy daer bleef , ende in een ander plaetse gheuonden wart , maer
hy was van daer ghedragen. Nv datmen segt (nochtans sonder schrift)
dat Christus lichaem in veel plaetsen is op een mael, en was noyt ghe=
lesen noch oock ghesien.

Jnt Auentmael is geen miraeckel.

Nv te segghen , God doet sulcks door mirakel sonder vertooch ofte
eenich sichtbaer dinck. Die dolinge is te groot. Want de werckē Gods
ende zijn mirakelen zijn openbaer , klaer, open ende seker . Hy en dede
noyt mirakel, aen gheenderley menschen, sonder het selue openbaer ende
bekent te maken. Want de wercken des Heeren en zijn niet bedest, ghe=
lijckmen in zijn schepsel ende mirakelen sien mach. Hy schiep Adam

vander aerden, maer Adam en bleef gheen aerde, maer hy wart vleesch ende bloet alsmen noch by experiencie sien mach. Eua die was van Adãs ribbe gheschapen, maer sy en bleef oock gheen ribbe int gesichte van Adam: maer sy was een vrouwe met volmaeckte leden.

Nv wiltmen ons doen verstaẽ, hier is Christus, eñ daer is Christus: ende men kan anders niet sien dan broot. Ende nochtans segt ghy dattet een mirakel Gods zy, daer het broot ende wijn in vleesch ende bloet verandert wort: ia dat hy daer also groot is als hy aent cruyce hinck. Ende nochtans gheeftmen broot, men eet broot, men swelght broot, sonder eenighe veranderinghe des broots: dat mirakel en accordeert niet metter Schrift. God dede veel mirakelẽ door Mosen: maer sy waren alle sichtbaerlick ende den menschen bekent. Hy warp zijn roede voor Pharao, ende wart een slanghe: maer het en was doe gheen roede, maer een sichtbaer leuende slanghe, welcke alle die Touenaers slanghen op adt. Christus die maeckte den blinden siende, den doouen hoorende, den siecken ghesont, den kroepelen gaende, ende veel dierghelijcke wonderlicke mirakelen, ia hy verweckte de dooden: maer niemant en bleef oyt sieck, dis hy ghesont maeckte, noch hy en verweckte noyt gheen dooden, die doodt bleuen ghelijck als ghy segt dat het broot zijn lichaem is, ende nochtans broot blijft. Hy maeckte van water wijn, ende was wijn, ende en bleef geen water. Also lesen wy oock van Loths wijf: sy sach omme eñ sy veranderde in eenen soutsteẽ, ende en bleef gheen vrouwe. Hier wt ist klaer dat God gheen mirakelen en doet, die hy ons krancke vaten bekent wil maken, dan in sulcker manierẽ, dattet de mensche met zijn verstant ende vijf sinnen begrepen, sien, ende verstaen kan. Nv sulcks te segghen, ende te willen houden staende sonder eenighe sekerheyt ende exempelen der Schrift, doet veel menschen dolen. Ja ghy en segghet niet alleenlick, maer ghy doet de menschen met ghewelt ende met fortse sulcks gheloonen, met vuer, dooden, hangen, vanghen ende spannen, ende met dierghelijcke crudiliteyten. Maer is God met ons, so en sult ghy ons van der waerheyt door sulcke tyrannische middelen niet trecken. Maer God sal v vergheldẽn na uwe verdiensten. De wrake hoort my toe, spreeest God, ende ick salt vergheldẽn.

De mirakelen machmẽ sien eñ merckẽn.

De Papistẽ moeten haer leeringe met ten sweerde houden staen &c.

De Schrifture die ghetuycht ons, hoe eñ op wat manieren dat Christus de soon des menschen komen sal, namelick, sichtbaerlick ende allen menschen openbaer. Want Mat.xxiiij. segt hy, Ist dat yemant tot v segt, Christus is hier, oft Christus is daer: ghelooftse niet. Want gelijck den blicxem synen wtganck heeft wt den Oosten, ende vertoocht hem totten Westen: also sal de koemste des menschen soons wesen. Waer of oock de Enghelen Gods totten Apostelen goet ghetuyghenisse gauen, als sy seydẽ, * Ghy mannen van Galileen, wat staet ghy en siet in de lucht, desen Jesus die wt v lieder gesichte in den Hemel opghenomen is, sal weder komen, ghelijck ghy hem hebt sien op gaen ten Hemel, dat is, te weten, sichtbaerlick, klaerlick ende openbaerlick. Maer daer en staet nerghens dat hy in het broot bedeckt komen sal.

Acto.1.v.11.

Christus sal wederom komen ghelijck hy opgeuarẽ is, ende niet in een schijn des broots.

Daer staet wel beschreuen dat hy met ons zijn sal tottet eynde des weerelts, ende, waer twee of drye in synẽ naem vergadert zijn, daer wil hy int midden zijn. Maer dat verstae ick van zijn gheestelick present wesen: of anders de Schrift moet contrarieren. Want daer staet Matthei 26. Armen sult ghy altijt met v hebben: maer my en sult ghy altijt niet by v hebben. Welcke woorden verstae ick ghesproken te syne van zijn men=

Hoe Christus altijt by ons is.

M. D. Lv. menschelick lichaem. Want als aengaende zijn Godheyt, is hy overal, ende altijt metten ghenen die hy voor zijn kinderen houdt ende bekent.

Ick gheloove oock dat Christus mynen Salichmaker ende versoener triumpheert in eewigher glorie: ende dattet selfde lichaem gheglorificeert is, ende gheen sterflichevt meer ofte kranchevt onderworpen. Maer wat volmaecthevt heeft hy doch als hy komē moet tot uwen bevele, als ghy wilt, ende wanneert v past: ende niet alleen komen tuwen ghebode, maer als ghy hem hebt, so gaet ghy hem breken, eten, bijten ende swelghen. Christus is met v luyden veel meer kranckheyts onderworpen, dan hy was, eer hy gheglorificeert was. Want hy liet hem doe maer eens brekē, niet van synen discipulen, maer van Annas, Cayphas, Schribē eñ Phariseen: ghy beroemt v zijn Dienaers te zijn, eñ gaet noch eñ breeckt wes Herē eñ meesters lichaem dagelicks, ia ghy en breectet niet alleen, maer ghy etet, bijtet, ende swelghet. De Jodē waren compassieuzelicker, dan ghy: want het was hen ghenoech dat sy Christum ter doot gebracht hadden. Want sy en aten hem niet teenenmael op: maer sy lieten hem noch van Joseph van Aromathien heerlicken begraven, ia daer staet, datter niet een been ghebroken en was, op dat de Prophecie vervult soude worden. Maer die Prophecie is met v huyden sdaechs te niete ghebracht. Want ghy breket al met uwen tanden.

Christus en was so seer van den Joden niet ghemartert, als de Papisten haren Christum marteren.

Maer ick wilde wel weten wat het ons profiteren soude, dat Christus lichamelick in het broot so verborghen soude zijn, aenghesien dat hy self segt: Ist dat ick niet op en vare tot mynen Vader, de heylige gheest en sal niet komen. Joan. 16. maer als hy opghevaren was, doe sandt hy hem op den Synxdach.

Johan. 16. a.

Doe seyder een: wat ghy doch voortbrengt: Staeter niet gheschreven dat Christus seyde, Dit is myn lichaem dat voor v ghebroken wort? daer op ick antwoordde. Ja: maer dat moet verstaen zijn, ghelijckt int Oude Testament van de Sacramentische teeckenen verstaen was. De Besnijdenisse was van God ghenaemt een verbont Gene. xvij. welcke nochtans maer een teecken des verbonts Gods en was. Dierghelycke maniere van spreken ghebruyckt God Exodi xij. als hy den kinderen van Israel ghesevt hadde wat Lam dat sy kiesen souden, ende hoe, ende op wat maniere dat zijt souden eten &c. met haer lendenen opghegort, met stocken in harē handen: want, segt de Heere, dit is den doorlijdt des Heeren. Nv dat het Lam also gheheeten, den doorlijdt niet en was, dat is klaer, want God was selve dien doorlijdt. Nv datmē God niet eten en kan, is klaerder dan men wederspreken kan. Want God en is noch vleesch noch bloet: maer een gheest, ende een brandende vuer. Maer het Lam ghedoodt, gebraden, ende ghegeten, was een teecken des doorlijts: op dat de kinderen van Israel door het ghene dattet teecken representeerde, met danckbaerheyt ghedachtich zijn souden haer wonderlicke verlossinghe wt der Egyptischer slavernie, ende wreede tyrannie Pharaonis. In sulcker maniere gheloove ick dat Christus in zijn laetste Nachtmael een Sacrament ingestelt heeft, accorderende met de voorgenoemde texten. Ick gheloove oock dat hy dat selfde sacramentael teecken ghenaemt heeft zijn lichaem, ghelijck God het Paesschelam den doorlijdt noemde. Overmits dat het broot dat hy brack, ende gaf, ende ghegheten wart, het lichaem Christi representeerde ende bedieddde, gelijck als het Lam boven verhaelt, den doorlijdt representeerde ende bedieddde.

Hoemen de woorden dat is myn lichaem moet verstaen.

Nv

Nv ist also, dat Christus in het broot is, ende ghy luydẽ hem so etet: so moet ghy oock segghen dat ghy de Godheyt also wel eet als zijn lichaem. Want zijn Godheyt eñ menscheyt en is niet verscheyden: maer sy maken eenen persoon, nochtans twee verscheyden natueren.

M.D.Lv. De Papistẽ eten oock de Godheyt so sy segghen.

Dit is het ghene, Christelicke Leser, dat Hoste van zijnder belijdenisse ende disputacie (die hy teghen de Moniken als veruolghers des Christelicker waerheyts ghehadt heeft in de geuanckenisse) self beschreuen hadde. Waer in dat hy bethoont hoe sterckelick dat hyse met Schriftueren beuochten ende ouerwonnen heeft. In eenen anderen brief segt hy dat oock de President tot hem quam om hem te examineren, ende noch thien of twaelue van synen Rade: maer de arguacien (segt hy) en waren niet weerdich datmense soude schrijuen. Want sy waren veel te slecht: ende hy heeft haer so gheantwoort, dat sy daer niet toe en wisten te segghen. Dan de President seyde: Het is ons verboden op lijf ende op goet, dat wy leecke luyden van Gods woort niet disputeren souden. Doe braechde hem Hoste, of de Schriftuere niet gheschreuen en was tot onser leeringhe ende tot onser stichtinghe? Hy antwoordde. Ja sy: maer wy en moghender niet op argueren. Maer wy zijn hier gheset om Justitie te doen van tghene dat teghen des Keysers mandament is. Wel mijn heeren, seyde Hoste, het officie is goet ende goddelick, alst wel ghebruyckt wort. God gheue v de ghenade dat ghijt ghebruycken moecht tot Gods glorie ende uwer salicheyt, op dat ghy v niet en beschuldicht int wtstorten des onnoosel bloets. Amen, seyde de President.

De presidẽt onderuraechs Hoste.

Gods woort is int Pausdom verbodẽ op lijf ende goet te ondersoecken.

Voort seyde hy, segt my Hoste, wie hebt ghy liever dat teghen v argueren, Kappaerts? (so noemde hy de Moniken) oft weereltlicke Priesters? Hoste antwoordde: Ick en kenne de eene niet beter dan de andere: het is my alleleens teghen wie. Al waert oock het armste kint des weerelts: ende al waert oock de alder wijste des weerelts, so en sal ick my niet schamen te verantwoorden. Want de waerheyt en schaemt haer niet.

So is Hoste, ten laetsten na dat hy volstandichlick de waerheyt voor Papen, Moniken ende de Ouerheyt self, beleden, voorgestaen ende beschermt hadde, veroordeelt gheweest ter doot, op den seuen eñ twintichsten dach des maents Aprilis, oudt wesende omtrent dertich Jaren.

Na den middach is hy voortgebracht op een stellinge daer een huyskẽ van houte gemaeckt was, om hem daerin te verbranden. Eñ als hy nv meynde dat volck door zijn doot wat Christelicks te vermanen: so is hẽ dat door den Procureur Generael niet toeghelaten gheweest, die den Hencker altijdt toeriep, doet hem wech, doet v dinghen &c. Twelck Hoste hoorende, ende siende dattet hem gheensins toeghelaten soude wesen tot de ghemeynte zijn herte dat met de kennisse ende liefde Gods ganschlick ontsteken was, wt te spreken, ende dat de Procureur oock tot hem seyde dat hy in zijn huysken doen soude wat hy doen wilde, wart hy grootelicks bedroeft ende met eenen swarẽ sucht versuchtende, heeft onder ander woorden totten Procureur ghesegt. Nv sie ick wel dat ghy v in het onnoosel bloet beschuldicht: maer ick hebbe den Heere gebeden, dat hijt v vergheue.

M. D. Lv. Daerop de Procureur seyde, Amen, amen. Doe sprack Hoste totte volcke: Och mijn lieue broeders, ick heb v lieden noch so veel te seggen: maer het en is my niet, tot mijnder groote leedtschap eñ droeffenisse toegelatẽ. So is de Scherprechter, na des lants wyse, voor hem neder gheuallen, eñ heeft van hem vergiffenisse begeert, van den doot die hy hem aendoen soude. Dwelck Hoste hoorende, heeft hem seer vriendelick ghekust, segghende: Ick vergheeft v met alle mijnder herten. De Heere wil v uwe sonden vergheuen. Mits dien knielde hy oock neder ende sprack: O hemelsche Vader, die na uwe beloften, dynen eenigen sone gesonden hebt, om voor de sonden des volcks die in v geloouẽ souden, hem seluen op te offeren: eñ ick een van uwen minsten knechten, van myne kintsche dagẽ ghesondicht hebbe, bidde v ootmoedelick om gracie ende genade. V oock mijn lieue broeders, hertelick biddẽde, dat ghy al te samen den Heere voor my wilt bidden om zijn goddelicke gracie tot in de bre des doots, ghelijck hy den synen beloeft heeft.

Hier heeft de Procureur wederom totten Hencker gheroepen: Doet wech, doet wech. So heeft Hoste hem seluen seer ghewilichlick aen den staeck geuoecht om voor den naem zijns Heeren Jesu Christi geworcht ende ghebrant te worden, segghende: Lieue broeders al te samen, wacht v voor de valsche Propheten die daer segghen sullen, Christus is hier, ende Christus is daer: maer ghelooftse niet, want hy is alleen int huys zijns Vaders, inden Hemel. Mits dien riep hy: O hemelsche Vader, in uwen handen beuele ick mynen gheest, v hertelick biddẽde dat mijn kinderkens in de vreese des Alderhoochsten opgroyen moghen. Hier is hy nu verworcht, zijn lichaem ghebrant ende daer na onder den misdadighen ghehangen. Aldus is dese vrome Martelaer ende ghetuyge Christi van deser weerelt gescheyden in de stadt van Ghent in Vlaenderen, int Jaer M. D. Lv. den xxvij. dach Aprilis.

Franciscus ende Nicolaes

Thijs ghebroeders te Mechelen in Brabant verbrant.

TE Mechelen in Brabant is ghe weest een Burgher genaemt Andreas Thijs, eñ zijn huysvrouwe Catharina Thijs: dese hebben ghehadt vier kinderen, drye sonen ende een dochter.

De Vader is een Christen geweest. God almachtich heeft Andreas Thijs verlicht met de gaue des heylighen gheests, dat hy groot achterdencken ghekreghen heeft, eñ seer daer in bekommert was dat de reyne leere Christi also met menschẽ geboden ver donckert soude zijn in de stadt van Mechelen. So heeft hy somwijlen daer teghen beghinnen te spreken. Welcke de geleerde in der stadt niet hebben konnen lyden: maer hebben hem na zijn leuen gestaen. Daerom is de goede man wt der stadt ghe weken, ende in Englant ghetoghen: daer hy oock gestoruen is.

Zijn sonen zijn oock van Mechelen ghetoghen in Duytschlant, ende hebben aldaer de predikinghe des Euangeliums ghehoort, daer sy groote lust toe hadden ende vlijtich in ghe weest zijn, den Bybel hebbense ghelesen

ghelesen, ende God den Heere om verstant ghebeden, die haer oock dat verleent heeft, so dat sy vast ende stantuastich opten woorde Gods bleuen, alsmen hooren sal. M.D. Lv.

Als sy nv eenen tijt lanck in Duytschlant geweest hadden, zijn sy wederom te Mechelen ghekomen tot haerlieder moeder ende suster, die sy noch leuendich vonden. Welcke sy oock neerstichlicken onderricht ende gheleert hebben in den woorde Gods: hoe dat alle onse hulpe ende salicheyt alleen stont inden naem Jesu Christi, eñ in zijn duerbaer bloet dat hy voor ons vergoten heeft.

Doe nv dit de gheestelicke vernamen, hebben sy dit niet konnẽ lijden. So hebben sy oorsake gesocht om dese ghebroeders te quellen. De Parochiaen van S. Catharine is seer nijdich teghen hen gheweest, ende heeft beschickt dat Ruardus Tapper ven Enchusen, Deken van Sint Peters te Louen, een seer bloetgierich Wolf, met etlicke andere Schrift geleerden te Mechelen quamen: welcke daer met de gheestelicken raetslach ghehouden hebben, ende door den Schoutet van Mechelen heer Willem de Klerck, heere van Bouenkerck, Ridder, hebbense dese twee broeders, met de moeder ende de suster gheuanghen, ende een langhe tijt in den karcker behouden. Binnen middelen tijt hebben de gheestelicke ende die andere met menigherley manieren ghearbeydt om de geuangenen van haer gheloove af te brenghen. Maer het en heeft al niet gheholpen. Doe heeftmen den ionckstin broeder in een ander gheuanckenisse ghelept, ende met listichept de twee (de moeder eñde dochter) met woorden so ouervallen, datse haer geuolcht hebben, eñ een sententie eñ boete ontfanghen dat sy Misse hooren, met water ende broot vasten, ende eenen tijt lanck in lijnen kleederen achter den Sacramente gaen souden.

De moeder bleef eenen tijt lanck seer stantuastich: maer ten laetsten is sy door de listichept van eenen Monick ouervallen ende verleydt geworden. Als sy voor den Raet (daer sy voor ontboden was) ghekomen is, heeftmen haer voorghehouden wat sy ghelooven soude. Daer sy op antwoordde, segghende: Wilt my doch so verre niet afleyden, maer laet my daer by bliuen, want ick en kan doch niemant aenbidden dan alleen God, door synen sone Jesum Christum: die heeft my verlost ende niemant anders. Waerom soude ick dan hem oock niet alleen aenroepen. Om deser woorden wille heeft sy stracks een oordeel ontfangen, dat sy haer leuen lanck gheuanghen ligghen soude: ofte van haer voornemen afstaen, ende haer soude dat Sacrament (wt ghenade des Priesters) ghegheuen werden, met ander Ceremonien.

De moeder is afghewe ken.

Het vonnis des moeders

Maer die andere twee broeders Franciscus de oudtste, ende Nicolaes de ionckste zijn stantuastich ghebleuen op den woorde Gods eñ der reyner leeringhe Christi Jesu, ende en hebben hen gheensins laten bewe ghen ofte afschricken hoe seer oock datmense ghedreycht heeft.

Doe nv de Schriftgheleerden saghen dat sy met hen niet wtrechten konden, begonnen sy dese twee broeders door etlicke vraghen te begrijpen, om also in de handen des wereltlicken Ouerheyts te brenghen, gelijckt gheschiedde. So zijn dan de Schriftgheleerden met veel andere Moniken ende Papen vergadert in de teghenwoordichept der weereltlicker Ouerheyts, ende zijn met grooten staet totten twee gheuanghen broeders ghekomen ende met hen beghinnen te spreken, op dese wyse.

De doctoren van Louen.

Wy hebben groote moyte ende arbeyt ghedaen of wy v mochten van uwer dwalinghe brenghen: maer het is al te vergheefs gheweest. Daer

M. D. Lv. om moet ghy v gheloone al hier voor de weereltlicke Overheyt beken-
nen: so machmen sien wat ghy voor een gheloone hebbet.
Hier op heeft de oudtste broeder gheantwoort: De Apostel Paulus
heeft noyt ghewevghert zijn geloove voor de gheestelicke ende weerelt-
litke Overheyt te bekennen: waerom souden wy dan sulcks niet doen,
so wy doch een ghelijck gheloove hebben als oock Paulus gehadt heeft.
So vraechden de gheleerde wat sy ghelooden. De oudtste broeder ant-
woordde: Wy ghelooven al dat in het Oude ende Nieuwe Testament
gheschreven staet. De gheleerden seyden, wie heeft v het Oude ende
Nieuwe Testament gheleert? Sy antwoordden, wy hebbent ghelesen
ende in Duytschlant hooren prediken, ende God heeft ons zijn ghenade
mede ghedeylt, dat wijt verstaen hebben.
De Roomsche kercke. Ten anderen vraechden de geleerde, wat sy van de Roomsche kercke
hielden, of dat niet de heylighe Christelicke kercke was? De gevangen
broeders antwoorden, Neen. Sy vraechden oock den gheestelicken we
derom, of in de Roomsche kercke niet veel misbruycks en is? De ghe-
leerde antwoorden, Ja. Doe seyden de twee ghevanghenen. Ergo, so
en kanse niet de heylighe Christelicke kercke zijn, want daer staet ghe-
schreven, dat de Bruyt Christi sonder rimpel ofte vlecke zijn sal, gelijck
een duyve.
De Paus. Daer op antwoordden de gheestelicke ende seyden, De Roomsche
kercke stonde onder het schermsel der heyligher Christelicker kercken,
ende de Paus is het hoofdt der heyligher kercken. Doe Christus op
aerden was, so was hy dat eenich hooft: maer als hy van hier gheschey-
den is, so heeft hy S. Peter tot een hooft ghestelt, ende daer na heeft de
Paus sulcks van S. Peter gheerft. De twee ghevanghen schuddeden
haer hoofdt, ende en hebben den Paus met alle zijn leden niet willen
kennen.
Van den Sacramēte. Ten derden hebben de gheestelicke de twee broeders ghevraecht wat
sy hielden van den heylighen Sacramente? Sy antwoordden, wy hou-
den ende ghelooven, alst ons ghegheven ende ghereyckt wort in twee-
derley ghestaltenisse, na de insettinghe Christi, als ons dat de drye E-
vangelisten beschrijvē, ende S. Pauwels betuycht: dat wy dan ontfan
ghen het lichaem ende bloet onses Heeren Jesu Christi. Voort hebben
Tottē kranckē te dragē. de gheestelicke gevraecht, Wat houdt ghy van ons Sacrament dat wy
in de processie ofte totten krancken draghen? Antwoort, Van den hey-
lichdom dat ghy totten krancken draecht, en houden wy niets af. Als
wy v sien totten krancken gaen, bidden wy God, dat hy hem wil een
recht gheloove gheven, na synen goddelicken wille. Daer op seyden de
geleerde: Is dan God niet in des Priesters handen, in der Hostien, als
de woorden gesproken zijn? Antwoort, Neen, God is in alle syne werc
ken, ende wandelt niet in Tempelen met handen gemaeckt: hy en wort
Acto. 17. oock niet met menschen handen gheeert. Sy seyden, waer woont God
Waer God woont. dan? Antwoort, Den Hemel is synen stoel ende de aerde zijnder voetē
schabel. Daerop de Schoutet antwoordde: So moet uwe God langhe
Lasteringhe boeten hebben.
Ten vierden hebben de gheestelicke den ghevanghenen gevraecht ēn
Biechte. ghesept: Wat houdt ghy van de Biechte ende absolucie des Priesters?
gelooft ghy niet dat hy macht heeft in de bichte de sonden te verlaten of
Matth. 11. te behouden? Antwoort, Neen: want Christus spreeckt, Kommet alle
tot my, wie beladen zijt, ick wil v vermaken: ende, So yemant sondicht

so hebben wy een voorsprake by God, Jesum Christum. M.D. Lv.

Ten vijfsten hebben de Papisten geuraecht, of sy haer niet en hebben laten erdoopen? Sy antwoordden, Wat bedrijft ghy met ons? wy zijn eens ghedoopt, daer laten wy ons mede ghenoeghen: ende willen alleen door den geloove in Jesum Christum salich worden, ende niet door den Doop: want het maer een verbont teecken is. Daer op de gheleerde seyden: Dat is recht ende goet. 1. Joan. 2. Wederdoop.

Ten sesten, Houdt ghy oock dat de weerdighe moeder Gods ende de lieve heylighen, God voor ons bidden moghen? ende begheert ghy oock haer voorbiddinghe niet? Daerop antwoordde een van de ghevanghen broeders, Christus is de dore, wie niet door de selfde ingaet, die is eē dief ende moorder. So is hy oock den waren wijnstock, ende wy de rancken, wie gheen vrucht en brengt sal afghehouwen werden. Vraghe, Wat houdt ghy van de vereeringhe der lieven heylighen, van Vierdaghen, keerssen branden, ende andere dierghelijcke? Antwoort, Dat is al afgoderie: want et in de Schrift niet ghegrondeert en is. Voorbidders by God. Heylighen eeren.

Ten sevenden hebben de gheestelicke gheuraecht, Als de menschen van deser weerelt scheyden, ende niet suyver ende reyn van sonden zijn, of sy niet ghelooven datmense met Vigilien ende Sielmissen wt het Vagevuer verlossen mach? De oudtste broeder antwoordde: Ick en vin de in der heyligher Schrift gheen Vaghevuer: maer kondt ghy my dat met de heylighe Schrift bewijsen datter een Vaghevuer is, so wil ickx ghelooven. Doe seyden sy dat sy sulckx wouden doen bewijsen. Sielmissen ende Vagevuer.

Daer mede keerden sy haer omme, ende ghinghen totten iongen broeder (want sy niet in eender ghevanckenisse en laghen ende hadden in den sin hem te examineren. Maer so haest als hy haer sach, sprack hy: Wat koemt ghy tot my uwe bueselinghen te verkoopen? Ghy archlistighe Hypocryten, gaet van my, laet my met vreden. Want ick sal by der waerheyt blijven, ende uwe fabelen ende loghenen niet achten oft even wel mijn leven kostet.

Met sulcken woorden zijn de gheestelicke te ghelijck wech ghegaen: ende op den derden dach wederom totten oudtsten ghekomen ende ghesept: wat raet? hoe sullen wy best middelen vinden dat ghy van de ghevanckenisse verlost wert? ghy moet v raden laten. Hy heeft geantwoort: Gaet wech van my ghy verleyders, want ick my niet wil laten verleyden. Die hope hebbe ick op God. Het waer my liever wt de gevanckenisse in een vuer te gaen: dan in een ongheloove te vallen.

Doe nv de Papisten saghen dat zijt niet en konden keeren, want sy stijf op de leere Christi ende der Apostelen bleuē: so hebben sy de gevanghen en doen voor de weereltlicke Overheyt leyden, ende haer hare Artijkelen voor doen lesen, ende haer gheuraecht, of sy daer niet af wijcken en wouden.

Daer op sy gheantwoort hebben, Neen, of ghy moest ons uwe Artijkelen met de heylighe Schrift bewijsen. Doe spraken de gheleerde totte Raet: Lieve heeren, nadien dese veruoerde menschen niet en willē van haer ongeloove afwijcken? eñ hartneckelick derren tegent Vaghevuer sprekē, dwelck opētlick tegen de Roomsche kercke is: so snijde wy haer af, als een verworpen lidt, ende doense in den Ban. Daer op de Schoutet seyde: So en zijnse nv gheen burgers meer, Ick wilse op de pijnbanck ligghen. So zijn dese vrome ghebroeders ende ghetuyghen des Heeren des anderen daechs op de Pijnbanck ghelegt: hoe wel Afsnijdinge ende verbanninghe der Papisten.

datter

M. D. Lv. datter tweedracht tusschen den Schoutet en̄ de Burghemeesteren was.

Als de oudtste broeder aen de pijnbanck gheleydt wart, hebben de geleerde tot hem geseyt: Ghy hebt ons met vreemder ende dobbelder tonghen willen bestrijden: wy willen v wat anders leeren, dat ghy in de Roomsche kercke ghelooft. Daer op de oudtste broeder antwoordde: wy hebben niet met dobbelder tonghen gheuochten: maer metten woorde Gods, om synent wille willen wy gheern die, ende oock oock andere pijne lijden. Desgelijcken sprack oock de ionckste broeder, en̄ liet hem pijnighen. De heerē sagen haer stantuasticheyt aen, dat zijt alle met vruechden verdroghen, ende verwonderden seer. Sy ghinghen met malkanderen op de een zijde, ende als sy weder quamen, spraken sy totten geuangenen: Ghy moet ons segghen, wie uwe meester is, ende wat geselschap dat ghy hebt. Sy antwoordden, God is onse Heer ende meester, ons geselschap daer ghy na vraecht, sult ghy te vergeefs na vernemen. Wy wouden lieuer het een lidt van den anderen laten trecken, dan onse broeders verraden. Daer na heeftmense wederom in de geuanckenisse geleydt, en̄ eenen tijt lanck daer in ligghen laten.

Daer na heeftmense voor tgherichte gheleydt, ende andermael haer de Artijkelen voorghelesen: welcke sy met vrolicker herten bekent hebben. Also zijn sy als ketters veroordeelt, ende den Schoutet ouergheleuert. Als nv de Schoutet haer sententie van den Bisschop van Camerijck ontfanghen hadde, heeft hy opentlick tot haer ghesept: Nemet eenē Biechtuader, dan wil ick v morghen recht doen. Sy antwoordden: wy hebben Christum tot eenen Biechtuader, die kan ons doch absolueren. Wy zijn berept in het vuer te gaen, als ghy wilt.

Vertroostinghe der broederen.

Doe heeftmense wederom in de gheuanckenisse gheleydt: ende des anderen daechs des morghens dede de Schoutet haer voor de heeren brenghen. Ende alsmense wt den Thorren bracht, heeft de eene den anderen vertroost, segghende: Lieue broeder, zijt goedes moets, wy hebben eenen ghetrouwen Herder Jesum Christum, die zijn leuen voor ons ghegheuen heeft, dat wy salich souden werden. Laet ons van desen Herder niet wijcken: anders souden ons de woluen verschoeren ende in de eewighe diepten worpen. Al wort ons schoon het lichaem ghenomen, men kan ons doch de siele niet nemen. Wy willen huyden ons ghelooue metten Apostel Paulo voor de Ouerheyt dapperlick bekennen. Met dese ende veel meer andere woorden hebben sy malkanderen getroost, also dat menich mensche geweent, ende een groot medelijden met haer gehadt heeft. Maer de gheestelicke hebben haer bespot ende belachet.

De wreetheyt en strafheyt des Schoutets.

Als sy nv voor de heeren ghebracht waren, heeft de Schoutet de sententie van de heeren begheert, ende de gheuanghenen hartneckighe ketters ghenaemt. Daerop de Jonghe broeder gheseyt heeft: Lieue heeren ende Burghers, wy en zijn gheen ketters, wy gheloouen aen God Vader almachtich Schepper Hemels ende der aerden &c. De Schoutet beual hem te swijgen, ende sprack: Ghy zijt ketters. Sy spraken: Wy moghen niet swijghen, het is Gods woort. De Schoutet seyde: Ghy hebt ghenoech v boos zaet ghezaypt. Sy antwoordden: wy zayen gheen quaet zaet, wy spreken Gods woort ende leeringhe. De Schoutet seyde: Jck hebbe v ghenoech ghedaen, veel gheleerde mannen hebbe ick gheschickt, die v gheern van v Duyuelsch ghelooue ghebracht hadden. Sy antwoordden: Wy houdense voor gheleert, maer niet in de leere Christi, Want sy ons daer hebben willen af brenghen, ende op de creaturē wijsen.

sen.

sen:daer wy haer in gheenderley wyse hebben konnen volghen. Want Christus is onse salicheyt, sonder eenige hulp eenigher creatueren. De Schoutet seyde: Swijcht stille, uwe Duyuelsche zaet is ghenoech gezayt. Sy antwoordden: Uwe Papisten ende Papen zijn by nachte komen, ende hebben quaet zaet onder het goede zaet ghezayt, gheiijck de Duyuel Matthei xiij. Cap. M. D. Lv

Daer na heeftmen noch eens de Artijkelen gelesen tsamen met de bekentenisse. Doe zijn de Burghemeesters op een zijde ghegaen. Daer en tusschen hebben de twee broeders met malkanderen wt der Schrift ghesproken: dwelck de Schoutet niet lijden woude, ende seyde: Wy en behoeuen al hier gheen predikinge: als wy predikinge hooren willen, so gaen wy in onser kercken. Sy seyden: Wy spreken van Christo die ghy niet en kent, Den Hemel is Gods stoel eñ de aerde zijnder voeten schabel: Daer hebt ghy ghesegt, onse God moet langhe voeten hebben. Nv, God en laet niet met hem spotten. De schoutet seyde: Swijcht, ghy zijt valsche verdoẽde ketters. Sy antwoordden: De Phariseen seyden oock also tot Christum: souden wy dan beter zijn dan hy ende zijn Apostelẽ? De Schoutet seyde tot de Schariaten: Nemet steenen, ende stootse haer in den muyl. De Jonghe broeder seyde: So doet ghy ons ghelijck ghy te voren ouer seuenthien Jaer ons broeder Joannes ghedaen hebt, welcke oock om der waerheyt wille verbrant is geworden. De Schoutet antwoordde: U en sal niet min gheschien.

De twee broeders hebben op alle de Artijkelen, diemen haer voorlas willen antwoorden, maer de Schoutet verbootet, ende sprack grimmelick: Men sal de ketters niet hooren: De geleerde hebbent anders gewesen, maer sy zijn versteent met haer hartneckighe koppen. Daer op sy gheantwoort hebben: Ja heer, sy hebben wel ghesegt ons met Schrifture te onderrichten ende bewijsen, maer niet ghedaen: maer hebbẽ ons op een pijnbanck ghebracht eñ met pijnighen daer toe willen brenghen dat wy aen de Roomsche kercke souden gheloouen. Hadden zijt met Gods woort ghedaen, so souden wy haer ghelooueñ: maer anders ist te vergeefs. De Schoutet seyde tot hen: Speelt nv v spil, ick wil na mid dach oock mijn spil met v drijuen. Sy antwoordden: Ja heer, alst v gelieft. Also zijn sy ten vuere veroordeelt.

Alsmense nv van het Raethuys bracht, hebben sy begheert oorlof te nemen aen haer moeder. Dwelck de Schoutet haer niet heeft willen toelaten: maer heeft hen eenen ronden ghedraeyden kloot in den mont doen binden op dat sy niet spreken en soudẽ. Als sy nv aen den pael gebonden waren, hebben sy etlicke mael den bal of kloot wt den mont gesproken, maer hy is haer altijt daer wederom inghesteken. Den Jonckxsten broeder heeft den synen wederom wtgesproken, ende den Schoutet ghebeden om Gods wille, dat hy den kloot daer wt soude laten, op dat sy malkanderẽ in sulckẽ noot troosten mochten. Dwelck de Schoutet toeghelaten heeft. Een ẽ bal in den mont.

Doe sprack de Jonckste broeder totten oudtsten also: Laet ons desen korten tijt Ridderlick strijden in den Heere Jesu Christo, want wy willen huyden by hem zijn in zijns Vaders rijcke: ende hebben begonnen te singhen: Wy ghelooven al æn eenen God &c. ende als sy sulcks gheeyndicht hadden, hebben sy den Schoutet om ghenade gebeden. De Schoutet antwoordde: Nv ist tijt als ghy daer staet. Ja heere sprack de Jonckste broeder, wy staen op onsen Heere Christo, die ghy niet en

M. D. Lv kennet. Ja, Ja, sprack de Schoutet, So is het vuer ontsteken: eñ doent aen den Jonckstẽ broeder quam, sprack hy: Och lieue broeder strijdet een kleyne tijdt, het sal haest ghedaen zijn. Ende als hy God den Heere gheloeft hadde, heeft dat vuer in zijn aenghesicht gheslaghen. Ende doe nu synen baert brande: seyde hy, O Heere wat kleynder pijn ist om dijn der glorien wille. So is hy haestelick ghestoruen.

Maer de oudtste broeder is langer int leuen gebleuen, Hy heeft God aengebeden in den vuere, door syne vyanden, ende also heeft hy oock sy nen gheest ghegheuen. De lichamen hebben sy tot asschen verbrant, ende het ouerblijksel int water geworpen. Daer is voor negen gulden houts met dese heylighe Martelaers verbrant gheworden: want het hout op desen Winter seer duere was.

Negen gulden aen hout verbrant.

So zijn dese heylighe Martelaers den Heere opgheoffert te Mechelen in Brabant, int Jaer M. D. Lv. den xxiij. dach Decembris.

DE VERVOLghinghe in Engelandt.

NA dat de Edele Prince de godsalighe Jonghe Coninck van Englant Eduwaerd de Seste, aflijuich gheworden was: so isser een seer groote verstooringhe der Christenen in dat Coninckrijck gheschiet. Want daer na is aldaer een Coninghinne opghestaen, Maria de dochter van Heynrick de achste Coninck van Englant, die in wreetheyt eñ goddeloosheyt de voetstappen Jesabels des boosen Achabs huysvrouwe nageuolcht heeft. Daer en is geen lant onder de Sonne, daer de Euangelische leeringhe reynder ende onghenaischter ghepredickt is gheweest: daer de Christelicke straffe beter onderhouden wart: daer alle Princen ende Gheleerde meer haren hals onder het iock des Heeren gheboghen hadden, dan in dit Coninckrijck van Englant. Maer om de ondanckbaerheyt des volcks, so heeft de almachtighe God zijn roede wtgesonden, om zijn volck so te straffen. So is dan het oordeel aen het huys des Heeren begonnen: Och wat eynde salt nu nemen ouer den ghenẽ die zijn waerheyt niet en bekennen? Hoe wil dat bloet noch wrake roepen ouer dat Caims gheslachte, die met moorden ende dooden, de waerheyt verdrucken.

Men beuindt in gheene landen, ia van den Apostelen tijden af, daer meer Christen bloets vergoten is, als in dit Coninckrijck, daer meerder tyrannie ende wreetheyt ghesschiet is, daer het Euangelium meer met bloede beuesticht ende betuycht is. Hier wort het veruult, dat Joannes langhe voorsien heeft, dat Gods woort met een bloedich kleedt soude be kleedt worden. Want van Edelen, Leeraers, Doctoren, Bisschoppen, Predikanten, ende des gemeyn volcks isser een ontallicke menichte om de belijdenisse des goddelicken woorts ommeghebracht, ghedoodt, ende

Apoca. 19.

verbrandt

verbrant. Het ware bynaest onmoghelick om te vertellen. Somwijlen zijnder acht of thiene, somwijlen vijfthien ofte twintich in een vuer verbrant: sommighe seer ellendichlick door armoede ende honghernoot in de gheuanckenisse versmacht. Och Heere aensiet doch den noodt uwes volcks, ende wilt haerder erbarmen. Hoe langhe en sult ghy niet wreken het bloet uwer Dienaren, ende het suchten der gheuanghenen niet hooren? Staet op, O Heere, het is nu den tijdt. M. D. Lv

Aenmerckt O menschen de wreethept der bloetghierigher Papisten, ende oordeelt nu selue of sy den saechtmoedighen gheest den heylighen gheest Christi hebben: ofte, dat sy niet veel meer met den bloedigen geest des Antichrists beseten zijn. Op een Jaer, als dese Jesabel het Rijck aennam, zijn dese nauolghende alle ghedoodt ende ommegebracht om het ghetuyghenisse der Euangelischer waerheyt.

Joannes Rogerius, de Leser tot S. Pauls, is te Londen in Smits veldt verbrant ghewordden om de predikinghe des Euangeliums. Jã Rogier.

Laurentius Sanders, een eerbaer, wijs, ende verstandich man, een Doctoor in der heyligher Schriftueren, is in de stadt Couentri gedoodt om dat hy van de reyne leeringhe des Euangeliums niet afwijcken en woude. D. Laurens Sanders.

Rolandus Wit een broom en stantuastich ghetuyghe des waerheyts is te Cardis by Londen van zijn leuen berooft. Roelãt wit.

Robert Ferrou Bisschop van S. Dauids, na een vrijmoedighe bekentenisse des waerheyts, ende verloocheninghe aller Papistescher afgoderien, is te Charden van de vyanden des waerheyts ghedoodt ghewordden. Robert Ferrou bisschop.

Doctoor Roeland
Taylour.

ROeland Taylour een Doctoor in de Rechten, Dienaer des goddelicken woorts ouer de ghemeynte van Hadley int Hertochdom van Suffolck, een seer wel gheleert man, was om de predikinghe des Euangeliums gheuanghen, ende menichmael ondersocht van synen gheloove. Onder andere dede hem Stephanus Gardinerus Bisschop van Wincester stadthouder des Canceliers van Englant, voor hem komen wt de gheuanckenisse, ende sprack hem toe, ende seyde: Taylour, wy hebbẽ v doen halen, om v deelachtich te maken de quijtlatinghe ende goede gunste des Koninckx ende der Koninghinnen: so ghy v seluen wt den val heffen wilt, ende opstaen, daer wy alle ghelijck in desen Konincrijcke in gheleghen hebben: waer wt wy nu wederom (Gode sy lof) wonderlickẽ verlost zijn. Maer ist dat ghy daer wt niet en begheert gheholpen te werden, so salmen v also straffen ghelijck ghy verdient hebt. Taylour antwoordde ende seyde, Mijn heerẽ, soude ick my also laten helpen, ghelijck ghy my voorhoudt, so soude ick sulcken val, eñ so diepe vallen, dat ia de afgront so diepe niet en is. Want ick geloove dat de Religie die wy in dit landt gehoudẽ hebben, gantsch ende gheheel haer oorspronck ghenomen heeft, wt de adere des goddelicken woorts, wt welcke alle regulen onser Christelicker Religien Van de Religie,

M. D. Lv ghepijt zijn gheweest, van welcken ick gheensins meyne af te wijcken (door Gods ghenade) so langhe als ick leuen sal.

Doe vraechde hem een die Burne ghenaemt was, segghende: Wat Religie meynt ghy? ghelijckse geweest is ten tijden des Konincks Eduwaerts? Ghy weet wel datter doe veel boecken wtghegaen zijn van der Religien, ende onder andere is daer een Catechismus van mijn heere den Bisschop van Cantelberij: Meynt ghy van sulcken? Taylour antwoorde: Mijn heere Cantelberij heeft eenen Catechismum ouergeset in Engheische, welcke den synen niet en was: maer hy was op synē naem wtghegheuen: ende voorwaer dat selfde boeck dede veel profijts in dien tijden. Maer na dat onsen goeden Koninck Eduwaerd, van welcken God eewelick ghepresen zy, eenen boeck liet wtgaen, inhoudende van de manieren des diensts der gemeynten die met grooter voorsichticheyt ghemaeckt was door de bewillinghe van allen wijsen des Koninckrijcks, ende was ontfanghen ende toegelaten van den gantschen Parlamente ende int openbaer van den gantschen Koninckrijcke. Doe was hy volkomelicker vernieut na de regulen der warachtigher Christelicker Religien: dat is vanden boecke also vermaeckt, ghelijck ick meyne.

Catechismus.

De Cancellier seyde: Hebt ghy niet ghelesen eenen boeck, die ick gemaeckt hebbe van den Sacramente? Taylour antwoorde, Ja ick. De Cancellier vraechde hem: hoe behaecht v dien? Doe seyder een van den Rade, willende den Cancellier met flatteringhe behagen: Mijn heere, ghy doet hem een goede vraghe: want ick ben seker dat dien boeck hem den mont wel stopt, ende alle die van zijnder opinien zijn. Taylour antwoorde seer vrijmoedichlick: Jck weet dat in dien boeck veel dinghen staen gantschelick strijdende teghen de waerheyt des Goddelicken woorts.

De Cancellier dese schande niet konnende lijden, seyde hem: Ghy zijt een onwetende schelm. Taylour veynsende de lasteringhe die hy hem dede, antwoorde: Jck hebbe de heylighe Schriftuere ghelesen, ick hebbe de Oude Leeraers ondersocht van welcken ick de leeringhe ontfanghen hebbe: Als, Augustinum, Chrisostomum, Cyprianum, Eusebiū, Origenem, Gregorium, Nazianzenum, ende andere: Jck dancke God, dat ick so seer onwetende niet en ben, als ghy my maeckt. Voort mijn heere, so hebbe ick oock in de Burgherlicke Rechten Promotie ghedaen, so wel als ghy doet.

De Cancellier seyde: Ghy leest alle dinghen sonder verstant, met een verdoruen oordeel. Maer mijn professie was in de goddelicke Schrift, welcke ick in veel boecken bewesen heb. Taylour seyde tot hem: Mijn heere ghy hebt eenen boeck gheschreuen, De vera Obediencia: ick woude wel dat ghy daer in volstandich gebleuen hadt: want voorwaer, ghy en hebbet noyt so wel verklaert ende met so goeder consciencie ghespeken, als in dien boeck.

Van de ware ghehoorsaemheyt.

De Cancellier seyde: Jck hebbe ghescreuen teghen Bucerum, daer ick het houwelick der Priesteren verwerpe: maer sulcke boecken en behaghen v niet, noch sulcken boosdoenders als ghy zijt, die te langhe gehouwet zijt gheweest. Taylour antwoorde: Jck hebbe waerlick ghehouwet gheweest, ende hebbe neghen kinderen in den heylighen Echtelicken staet ghehadt, daer ick God van dancke. Ende ick weet sekerlick dat alle de wetten die ghy nu teghenwoordichlick ordineert in dit Koninck-

Taylour was gehout

ninckrijck teghen der Priesteren houwelick, anders niet en zijn, dan om te onderhouden de leeringhe der Duyuelen teghen de natuerlicke ende Burgherlicke Rechten, ende oock gantschlick teghen de geheele ordinancie so wel der Apostelen, als der oude Doctoren. M.D.Lv.

De Bisschop van Duresme die antwoordde daer op eñ seyde: ghy zijt een Doctor in de Burgerlicke Rechten (also ghy segt) so weet ghy dan wel van dat Justinianus schrijft: Dat de Priesters haer Wyedsel ontfanghende, eedt doen, dat sy niet gehouwelickt geweest hebben, eñ daer op accorderen de Canones der Apostelen. Taylour antwoordde: My en ghedenckt van suicken wet niet: maer ick weet wel dat Justinianus schrijft: dat so een man zijn huysvrouwe eenich dinck achterlaet op sulcker condicien, dat sy niet meer trouwē en soude, ia dat sy swoer de conditie te onderhouden, dat de selfde niet tegenstaende den eedt, sal wederom mogen trouwen, so haren man sterft. Wie soude nv willen segghen, dat een Papistische belofte, die teghen den heylighen Echtstandt is, niet en soude ghebroken moghen werden? Voort wort wtdruckelick in Pandectis ghesegt: so een man zijn slauinne vrij maeckt op condicien, dat sy nemmermeer trouwen en sal, so sal nochtans de slauinne moghen trouwen, ende de Patroon ofte heere sal zijn recht verliesen, om dat hy dese condicie daer by ghestelt heeft, welcke onwettelick is, ende teghen der natueren.

De Bisschop seyde: So segt ghy dan, dat de Priesters na der wet Gods houwē mogen: maer hoe sult ghy dat bewijsen? Ick kant wel bewijsen, seyde Taylour, by de woordē van S. Paulus, so wel tot Timotheum als tot Titum: daer hy van het houwelick der Priesteren, Diakonen ende Bisschoppen spreeckt. Ende Chrysostomus op Timotheū, segt datiet ketterie is, te segghen dat een Bisschop niet en soude mogen houwen. Van het houwelick der priesters

De Cancellier seyde, aengaende Chrysostomum, ghy liecht, ghelijck alle uwe medeghesellen oock doen, die de Schriften ende de Leeraers verdrayen. Segt ghy niet dat de Canones toelaten dat de Priesters moghen trouwen? Dat is onwarachtich. Taylour antwoordde, wy lesen in de Decreten, dat de vier generale Concilien namelick, van Nicenen, van Constantinopolen, van Ephesien, ende van Chalchedonen suicken authoritheyt hebben als de vier Euangelisten. Ende in de selfde Decreten lesen wy (dwelck een van de principaelste boecken van de Canones is) dat het Concilium te Nicenen door de woorden Paphnutij. beuesticht ende prijst den Echtstandt der Priesteren ende Bisschoppen. Hier wt moghen dan de Priesters wijuen trouwen, ende dat wettelick. De Cancellier seyde: ghy vervalscht de generale Concilien: want daer staet bescheydelick in de voorschreuen Decreten, dat de Priesters veel meer souden behooren gescheydē te zijn van haren wijuen, dan gehouwelickt te blijuen. Taylour antwoordde vrijmoedichlick: So die woorden, die ghy segt, daer geschreuē staen, ick ben te vreden datmen my den hals af slaen soude: laet de boecken voortgebracht ende bewesen werden. Al ist dattet daer niet en is (seyde de Bisschop van Duresme) het mach in Ecclesiastica Historia staen, die van Eusebio beschreuen is, wt welckē de Decreten vergadert zijn.

Taylour seyde: Verdraecht my, want het en is de waerheyt niet ghelijckformich, dat de Paus soude willen achterlaten ende verliesen een sodanighen sententie van een Concilium van so grooten Authoriteyt,

M.D.Lv. welcke so wel dienen soude tot synen propooste. Na veel ander woordẽ seyde de Cancellier tot Taylour. Om een eynde te maken: wilt ghy v stellen om met ons te keeren tottẽ schoot der Christelicker kercken? dat seggende, stont hy van synen stoel op. Taylour antwoordde: Ick en wil nemmermeer scheyden van de kercke Christi, door Gods genade. Daer na begheerde Taylour dat zijn vrienden veroerloft ware, hem in de geuanckenisse aen te moghen komen spreken, ende hem wart gheen ander andtwoorde ghegheuen, dan, ghy suit uwe sententie van deser weken ontfanghen. Ende terstondt wart hy wederom in de gheuanckenisse ghesonden.

Leuendich verbrant. Na dat hy nv menichmael de vyanden des waerheyts teghen gestaen hadde, ende de waerheyt vromelick betuycht, is hy ten laetsten met veel andere verwesen leuendich verbrant te wordẽ. So is hy daer na te Had ley daer hy de ghemeynte Gods woort ghepredickt hadde, voor allen ghedoodt, ende den Heere door den vuere opgheoffert, tot grooter stichtinghe van vele menschen, die door de groote stantuasticheyt van sulckẽ hoochberoemdẽ Doctoor ende Predikant, seer versterckt zijn in de kennisse des waerheyts.

Ian Bradford.

IOannes Bradford, ghevanghen zijnde om dat hy het Euangeliũ ongheualscht ghepredickt hadde, ende nv in dese veranderinge daer geensins afwijcken en woude, wart voor den Cancellier gebracht. Hy was een vermaert ende gheleert man. Als hy voor den Cancellier quam, sach hem de Cancellier seer thoornichlick aen, om hem verschrickt ende verbaest te maken: maer dat en heeft Bradford gheensins beroert; want hy zijn oogen altijt ten Hemel ophief. Als de Cancellier dat sach, beual hy hem toe te hooren op het ghene datmen hem segghen soude: ende began hem te segghen, dat hy wel te rechte so langhe geuanghen ghesceten hadde, om dat hy in den Jare M. D. Liij. den xiij. Augusti eenen oproer gemaeckt hadde, by S. Pauls cruyce: ende oock om der valscher leeringhen wille, die hy ghepredickt hadde sonder beuel eñ authoritheyt. Maer nv (seyde hy) is ons eenen tijt der ghenaden ghegheuen, ende daerom de Maiesteyt van der Koninghinnen willende v genade bewijsen, heeft v door ons doen halen, ende willet v vergheuen, ist dat ghy v bekeeren wilt met ons, ende doen so wy ghedaen hebben: dat wil ick v verseckeren. Bradford antwoordde: Mijn heeren, ick bekenne wel dat ick langhe in den karcker hebbe gheweest: ende ick weet oock, dat ghy my (behoudens uwer eerweerdicheyt) te onrechte beschuldicht. Want ick en hebbe gheen oproer ghemaeckt, noch oock eenighe valscheyt ofte boosheyt voortghesteit noch in woorden, noch in werckẽ: maer ick hebbe veel meer de waerheyt ghepreidckt, eenicheyt ende vrede ghemaeckt, als het een getrouwe ende onderdanich ondersaet betaemt: alle middelen soeckende om den Bisschop van Bath te bewaren, die nv teghenwoordich Bisschop is: ende oock meester Borne die predickte tot S. Pauls cruyce daer ick oock predickte om het volck tot vrede eñ eendracht te brenghen. De Cancellier verhief hem op, ende seyde, dattet ghe-

ghelogen was, want het werck (seyde hy) was oproerich als ghy wel weet myn heere (sprekende totten Bisschop van Londen Bonet geheetē) De Bisschop antwoordde: Ghy segt waer, heere: ick hebt met mynē eygen oogen gesien: want hy began seer vermetelick het woort te voeren ende het volck te regieren: waer by hy klaerlick bewees dat hy een stichter des tweedrachts was. Jan Bradford antwoordde: Hoe wel de Bisschop sulcks segt, nochtans ick segge de waerheyt: ende daer sal eenen dach noch komen, O myn heeren eñ Bisschoppen, diet al ontdenckē sal, als wy alle voor God verschynen sullen. Nv, na dien ick gheen gehoor by v en hebbe, so ben ick bereyt te lyden al dat v God toelaten sal met my te doen. De Cancellier seyde, ick weet wel dat ghy een welsprekende tonghe hebt, ende dat ghy vutwendichlick eenen grooten schyn van goetheyt thoont: nochtans spreeckt ghy loghenen. Nv en hebbe ick oock niet vergheten uwe hartneckicheyt, die ghy beweest, doe ghy voor ons waert in den thorren van Londen: ende dat ghy daeromme in den karcker ghesonden waert. Het gedenckt my wel hoe ghy v droecht. Eñ daerom zyt ghy wel met rechte dus langhe in den karcker gehouden geweest: want ghy meer quaets ghedaen hebt, dan ick wel soude konnen vertellen. Bradford antwoordde, Myn heere, dat ick ghesept hebbe, dat segghe ick noch. Want ghelyck als ick voor v ben, so ben ick oock voor God: Daer sal eenen dach komen, dat wy alle voor hem sullen verschynen, dan sal de waerheyt bekent worden, die ghy nv niet en wilt ontfanghen. Ja myn heere, ick darf segghen dat de Bisschop van Bath M. Borne met my wel getuygē soude, dat ick socht brede te maken in groote perijckelen myns leuēs, daer ick God van dancke. De Bisschop van Londē seyde: Het en is niet waer. Bradford antwoordde, dat soude M. Borne selue wel ghetuyghen: want hy badt my dat ick hem onderstant doen soude om het volck te paeyen: dwelck ick oock dede sonder hem te begeuen tot dattet in sekerheyt was. Maer van het ghene datter in den thorren van Londen gheschiet soude zyn voor uwer eerweerdicheyt: so ick yet ghedaen ofte ghesept soude hebben dat onbetamelick is: als ick van uwer heerschappie verhoore welck dattet is, ick sal my verātwoorden. Doe seyde de Cancellier: Wel aen (om dese redenen te laten varen) wat segt ghy nv? wilt ghy v bekeeren, ende doen als wy ghedaen hebbē ende ontfanghen van de Koninghinne verghiffenisse? Myn heere, seyde Bradford: Jck begeere wel verghiffenisse met de barmhertichept Gods: maer de Heere behoede my dat ick gheen verghiffenisse en begheere met zynder gramschappe. Hoe wel (daer ick God af dancke) dat myn conscientie my niet en beschuldicht yet ghesept te hebben, daer ick ghenade af behoore te begheeren: maer veel meer vergheldinghe ende loon. Want wat ick ghesept ofte ghedaen hebbe, dat heeft een ghewecst metten reynen woorde Gods, eñ den Rechten van desen Konincrycke, die doe ghe ordineert warē. De Cancellier antwoordde: Na dien ghy niet ophoudē en wilt met uwer hooueerdigher tonghen te klappen, ghelyck ghy verwaent ende onwetende zyt, ende en wilt de ghenade niet ontfanghen die v aengheboden wert: so zyt des seker, dat de Coninghinne wel beraden is dit Coninckryck te reynighen van v, ende uwer gelycken. Bradford antwoordde ende seyde: De HEERE voor welcken ick stae, die weet wat ydel glorie dat ick daer in ghesocht hebbe: zyn ghenade ende verghiffenisse begheer ick. Jck soude my verblyden, dat ick leuen mocht in de ghenade der Koninghinnen, als haer ondersate, sonder belastinghe

M.D.Lv.

Twee schorsten krauwen malkanderē.

De ghenade van der Coninghinnen.

M.D.Lv.

Een vast gheloone.

mijnder conscienciē: maer anders, is my de ghenade des Heeren beter dan mijn leuen. Ick weet wel wien ick mijn leuen beuolen hebbe: ick hebbet betrout in syne handen die het wel bewaren sal, so dattet gheen mensche my nemen sal, dan als hy dat toelaet. Daer zijn twaelf uren des daechs, niemant salse verkorten: want daer en is gheen macht bouen hē: synen wille gheschiede. Te leuen in verdriet is meerder pijne, dan de doodt: ende te steruen met vruechde dat is het warachtighe leuen. Ick weet wel, seyde de Cancellier, dat wy prachtighe woorden genoech van v sullen hoorē. Daerom denckt vrijelick, na dien ghy het volck met valsche ende duyuelsche leeringhen bedroghen hebt: dat ghy metter selfder betaelt sult worden. Bradford antwoordde: Ick en heb het volck niet bedroghen: ick en hebbe oock gheen leeringe voortghebracht, of ick wilse beuestighen ende betuyghen (door Gods ghenade) totten eynde mijns leuens toe, datse de warachtighe reyne leeringe is, ende het louter woort Gods. Dat ghy die een valsche ende duyuelsche leeringhe noemt, dat en soudt ghy metter waerheyt niet konnen bewijsen.

Van de leeringhe.

Hoe so? seyde Tunstal de Bisschop van Duresme: segt my, wat hebt ghy gheleert van de bedieninghe des Sacraments, ende wat gheuoelt ghy nv teghenwoordelick? Mijn heere (seyde Bradford) ende ghy alle mijn heeren, ick begheere van v (eer ick v antwoorde op uwer vraghen die ghy beghint) of ghy my vraecht wt den naem des Roomschen Bisschops? Ick hebbe in voorleden tijden ses mael eedelick ghesworen dat ick gheensins in desen rijcke ghehoorsaem zijn sal eenighe heerlickheyt of macht des Bisschops van Roomen, Daerom en soude ick v niet verren ofte moghen antwoorden, of ick soude meyneedich gheacht worden: Dwelck de goede God niet toe en late. Hebt ghy ses mael ghesworen, seyde de Secretarius Burne, wat officien hebt ghy dan in desen rijcke beseten? Siet hier een openbaer loghene, seyde de Cancellier. Bradford antwoordde, het is de waerheyt: want drymael hebbe ick ghesworen in de groote Schole van Cantabriga: Ten eerstē als ick meester in de konsten wart: Ten tweedē, doe ick opgenomen wart in het Hof van Pembroeck: Ten derden, doe de ondersoeckinghe in de hooghe Scholen gescziedde: Ten vierden, als ick mynē dienst aenuinck: Item, doe ick mijn prebende ontfinck: Ten laetsten, als ick gheroepen was om des koninckx Capellaen, voor synen doodt, te zijn. Ha, seyde de Cancellier (hem beschimpende) dat zijn eeden ghelijck Herodes dede, ende oock om te houden so noodich. Bradford antwoordde: Sulcke eeden en zijn niet met Herodis eeden te gelijcken: want sy zijn goet ende oprecht na den woorde Gods, waer mede ghy selue wel tot anderen tijden gheuoelt hebt. Doen sprack daer een ander plumstrijcker, namelick, de Bisschop van Rochestre, ende seyde: Mijn heere, ick en wiste noch niet waerom desen man so langhe gheuanghen hadde gheweest: Nv verstae ick, dattet niet goet gheweest hadde hem vrij te laten gaen. Ja, seyde de Secretarius Burne, ons is ouergheb racht dat hy meer quaets ghedaen heeft (dewijle dit Parlament gheduerde) door zijn brieuen ende vermaninghen die hy dede totten ghenen, die hem in de gheuanckenisse besochten, dan hy ghedaen heeft door syne predicacien dewijle dat hy noch vrij was. Hy heeftse alle verbannen eñ verdoemt die valsche leeringhe leerden (so noemde hyse die met zijn leeringhe niet ouer een quamen) ende vermaende hen te volherden in het ghene dat sy van hem ende zijns ghelijcke ontfanghen hadden. Dit beuestichden oock vele an-

M.D.Lv.

dere van den Rade. Als nu dese pluymstrijcker van hoochmoet geswollen ende opgheblasen was, seyde hy tot Bradford: Wat segt ghy heere, hebt ghy gheen tweedracht ghemaeckt door u schrijuen ende vermanen tot den volcke? Bradford antwoordde, Ick en hebbe gheen dingen van tweedracht gheschreuen ofte ghesproken: noch (daer ick God af dancke) en wensche ofte begheere in mijn herte sulcker saken gheen, ende hope dat ick suicks nemmermeer doen sal. Ja, seyde de Secretarius, ghy hebt ymmers brieuen gheschreuen. De Cancellier seyde, waerom en spreeckt ghy niet? Hebt ghy dat ghedaen, dat hy segt, of niet? Dat ick gheschreuen hebbe (seyde Bradford) dat hebbe ick gheschreuen. Daer was een ander die Southwel ghenaemt was, die seyde: Heere God, wat vermetelachtighen, verstocten ende voerachtighen mensch is dit, die hem so verwaendelick draecht voor des Koninginnen Raet. Ende haer oogen op malkanderen slaende veronweerdichden sy hem aen te sien. Doe sprack Bradford tot hen: mijn heeren ende meesters, de Heere ende eewighe God, die daer is ende zijn sal onser alder Rechter, die weet dat ick my niet anders voor u in woorden ende manieren en draghe, dan als in zijn der teghenwoordicheyt. So ghy dat anders neemt, so ben ick versekert dattet God eenmael noch ghedencken sal: daer en tusschen sal ick lijdtsamichlick uwe woorden ende wercken verdraghen. Na sommige andere woorden sprack de Cancellier tot hem ende seyde: Wy sullen met u nemmermeer ghedaen hebben: maeckt het ons kort. Begheert ghy vergiffenisse te hebbẽ? Bradford antwoordde, ick bidde God dat hy my vergiffenisse gheue: ende so ghy de uwe met de syne wilt wtrichten, so en weyghere ickse niet, maer anders niet. Na dese woorden was daer veel onder malkanderen te segghen, de eene seyde op de eene maniere, de andere, op een ander: Want sy en wisten niet hoe sy hem wel souden mogen ter doot brenghen, om dat hy van den volcke so seer bemint was. Daerom sochten sy alle middelen dat hy des Koninginnes ghenade soude willen aen nemen: Ende doen zijt hem nu wederom aenboden, antwoordde hy daer op: Mijn heeren, mocht ick vredelick leuen als een ondersate, sonder eenighe beswaernisse mijnder conscientien, ick soude u dancken van uwer quijtscheldinghe: maer soude ick in sulcken vrijheyt niet moghen leuen, wat soude my dan uwe quijtlatinghe ende vergiffenisse helpen? Om dan hier af een eynde te maken, soude ick sulcken vrijheyt niet moghen hebben, ghelijck ick tot noch toe van u niet hebbe konnen verkrijghen: so moet de wille Gods met my ghescien. Daer op began de Cancellier een lange reden te hebben, van de valsche leeringhe daer het volck ten tijden des Konincks Eduwards door bedroghen hadde gheweest: ende ten laetsten vraechde hy Bradford, segghende: wat segt ghy daer toe? Bradford antwoordde, Mijn heere, de leeringhe die ten tijden des Konincks Eduwards geleert is, was de warachtighe Religie Gods, welcke ick gheheel (ghelijck ickse ghelooft hebbe) so geloove ickse noch veel meer, dan ick oyt gedaen hebbe: ende ben oock veel meer bereyt om de selfde te ontfanghen ende den volcke te verklaren, dan ick was doe ick geuangen wart. Tunstal de Bisschop van Durelme vraechde hem, ende seyde: wat Religie meynt ghy, van den tyden des Koninckx Eduwards? ende in wat iaer zijns rijcks? Ick meyne, seyde Bradford, van den selfden iare dat hy afliuich wart, ende doe ick Dienaer om te prediken ontfanghen was. Hier schreef de Secretarius Burne ende maecte een Nota. Een corte tyt daer na began de Cancellier te segghen, dat de

M. D. Lv. leeringhe die ten tijden Eduwardi gheleert is, ketterie was, sonder eenige bewijs redenen voort te brenghen, dan alleenlick, dat in die tijden groote ongheboorsaemheyt, ende somwijlen verraderie was, dwelck hy een teecken achtede dat de leeringe niet goet mochte zijn. Bradford antwoordde: Och mijn heere, my verwondert dat ghy in de santuarie ende verborghentheyt Gods derft treden, ende so lichtelick oordeelen van een sake.

Daer na heeft de Cancellier hem wederom des Koninginnes goetwillighe ghnade ende gonste aengheboden: maer Bradford bleef op zijn eerste antwoorde, dat hy gheen ander ghenade en begheerde, dan die met Gods genade ouer een quame. Terstont began de Cancellier een klocxken te luyden om yemant te roepē: ende seyde tot den ghenen die by hem waren, dat hy vreesde voor oproer. Alsser nv een in de kamer ghekomen was, so seyde de Secretarius Burne tot den Cancellier. Het is beter, mijn heere, dat ghy desen goeden ghesellle ouerleuert in de handen des karckerwaerders. Daer na riepmen den Onderprouoost, tot welcken de Cancellier seyde: wy gheuen v desen man tot uwen laste, op dat hy wel ghesloten zy, sonder teghen yemant te laten spreken als ghy daer niet teghenwoordich en zijt: Ende bysonderlick wacht wel dat hy geen brieuen en schrijue, want wy gheuen hem v tot meerder laste, dan wy van te voren deden: So daer eenich ghebreck in beuonden werdt, ghy sult het verantwoorden. So wardt hy dan wederom in den karcker ghelEydt.

Korts daer na hebben sy hem verwesen leuendich verbrandt te werden, om dat hy niet afstaen en woude van de leeringe des Euāgeliums, die hy met grooter vlijticheyt ghepredickt ende gheleert hadde. So is hy ten laetsten te Londen op Smitsvelt gebracht, ende aldaer met wonderlicker standuasticheyt leuendich verbrant ghewORden.

Ioannes Hoper Bisschop

van Glocestre, ende daer na oock van Worcester.

IOannes Hoper, gheboren in Enghlandt, een seer gheleert man in Latijnscher, Grieckscher ende Hebreeuscher talen, heeft seer groote vlijticheyt ghedaen met prediken ende schrijuen (gelijck dat een Christelicke Bisschop betaemt) om veel menschen tot de kennisse der Euangelischer waerheyt te brenghen. Hy schreef een boeck aen den Hertoghe van Sommerset beschermer van Englant, van Jesu Christo ende zijn officie: ende een ander teghen de Sophisterie des Duyuels. In desen boeck ontdeckt hy de verwoedde loghenen van Steuen de Bisschop van Wincester, ende wederlegtse met stercke redenen: welcke onderhielt ende beschermde de dwalinghe ende afgoderie, diemen gewoonlick in het Pausdom ghebruyckte. Hy schreef oock onder andere teghen de echtscheydinghe, welckmen ten tijden des Koninex Eduwards des sesten met grooter vrijheyt ghebruyckte om seer kleyne oorsaken. Als nv dese vrome Bisschop altijt met een sonderlicken yuer

was predikende ende leerende om het rijcke Christi te verbreyden, ende M.D.Lv.
het Euangelium te openbaren, so hebben hem de vyanden des waerheyts (als Maria Koninginne ouer Englandt ghewordеn was) ghevanghen ende in eenen karcker ghеworpen. Ten laeisten door toedoen der Papistischer Bisschoppen, hebben sy hem verwesen om leuendich verbrandt te werden. So is hy in de stede van Glocester daer hy Bisschop hadde gheweest, met grooter volstandicheyt, den Heere door den vuere opgheoffert.

Verscheyden Martelaers

tot verscheyden plaetsen.

MEn soude alleen wel een bysonder boeck schrijuen van alle die in Englandt om de ghetuyghenisse des waerheyts haer bloet ghestort hebben, ende noch daghelicks seer vrijmoedichlick storten. Ende in desen Konincrijcke machmē veel meer de vromicheyt ende stantuasticheyt der Christenen bekennen, dan in andere landen: Want hier biedtmen het leuen sonder eenighe boete, willen sy het ghelooue afgaen: ia oock als sy noch aen de stake staen, biedtmen hen ghenade. Maer in andere landen verbrantmense ist dat sy volstandich blijuen: maer ist dat zijt afgaen, so werdense onthooft. Daerom is onder de Enghelsche meer aen te mercken haer ghewillige ende onwanckelbare vrijmoedicheyt in de waerheyt te betuyghen ende metter doot te beuestighen.

Aldusdanigen stantuasticheyt hebben bewesen, de vrome Predikant des godlicken woorts Joannes Cardemaker, ende Joannes Warn, die beyde op eenen dach te Londen in Smitsvelt verbrant zijn: gelijck oock in het Dorp Brundwod Willem Hunter: eñ te Hornton een Edelman Thomas Hickvan ghenaemt, die alle seer vrijmoedichlick de waerheyt met haren doot betuycht hebben. Joannes cardemaker. Joannes Warn. Willem Hunther. Thomas Hickvan.

Omtrent dese selfde tijt, is te Reule in een Dorp verbrant geworden een Edelman Thomas Asson: te Brentri, Willem Piget: te Molden. Steuen Tnicht: ende in de stadt van Clocester een gheleert man Joannes Laurentius. Dese zijn alle door den vuere Gode tot een welbehagelicke offerhande opgheoffert. Thomas Asson. Willem Piget. Steuen Tnicht. Joannes Laurentius.

De Papisten hebben oock haer grusame tyrannie op verscheyden manieren aen den Christenen bewesen, niet alleen met branden ende verworghen: maer oock met de alder wreetste doot van honger te doen steruen: gelijck sy in den karcker Nuget, te Londen Jan Haencock verhonghert hebben: so is oock op ghelijcke maniere de vrome Predikant des godlicken woorts Willem Mings in de gheuanckenisse te Medsthon omme ghebracht ende ghedoot. Jan Haencock. Willem Mings.

Na dat nv de afgodische gruwel der Missen wederom opghericht wart met grooter droeffenisse der Christenen, so werden daer sommige met eenen goddelicken yver ghedreuen om dat te verhinderen: onder welcken Willem Flour de bysonderlickste was. Want als hy hoorde datmen sulcks began aen te richten, daer de verdiensten ende weldaden Christi Jesu door vernieticht, ende zijn duerbaer bloet door vertreden wardt, so heeft hy (na het Exempel Phinees) Wille flour. Num. 25.

den.

M. D. Lv. den afgodischen Misdienaer met ghewelt van den altare ghedwongen, ende hem ghequetst. Daerom is hy gheuanckelick ghestelt, ende ten laetsten na een vrijmoedighe belijdenisse, aen een Galghe ghehanghen te Westmonster by Londen: ende daer na zijn lichaem verbrant ghewořden. Op den selfden dach, is in de selfde plaetse om het ghetuyghenisse des waerheyts, een godsalighe Predikant des goddelicken woorts Georgius Mertij verbrant ghewořden.

Jozis mertij

Te Cantelberch werden twee godsalighe Predikanten des Euangeliums Jesu Christi, Joannes Bland ende Joannes Franx, met noch twee andere, namelick, Nicolaus Sitterden ende Umfrans Middelthon, in een vuer ghelijckelick met grooter vrijmoedichept verbrant.

Joannes Bland. Joannes Franx. Nicolaus Sitterden. Umfrans Middelthō.

Te Londen in Smidfeld werden oock met Thomas Wegtel den Dienaer des godlicken woorts, vijf ander mannen, namelick, Betlerus Grijn, een Edel man: Thomas Broun: Jan Todzon: Willem Rob: ende Richard Rondford, tsamen in een vuer den Heere tot een leuendighe offerhande opgheoffert.

Thomas Wegtel. Betierus Grijn. Thomas Broun. Jā Todson. Willē Rob. Richard Rondford.

Van dese gruwelicke tyrannie en hebben oock de vrouwen ende ionghe dochters niet vrij mogen zijn. Want te Cantelberch zijn by malkanderen in een vuer ghestelt, Jan Boums ende Anna Albrug een vrouwe, met drye ionghe Maeghdekens, Joanna Sole, Joanna Peynther, ende Agnes Snode, welcke alle eendrachtelick den Heere louende ende prijsende, met wonderlicke standtvasticheyt verbrant zijn ghewořden. Op ghelijcke maniere zijn te Ypswijck vier vrouwen ghedoot door den brant.

Jā Boums. Anne Albrug. Joāna Sole. Joanna Peynther. Agnes snode. Noch vier vrouwen.

Te Londen in den karcker Nuget, zijn op eenē dach twee vrome godsalighe mannen Joannes Leys, ende Georgius Kyng van honger ghestoruen, ende Willem Hals is op den selfden dach in Smidfeld aldaer verbrant. Des anderē daechs daer na is Joannes Andreas in Lollarts thorren van hongher ghestoruen. In korten tijden daer na is oock in de selfde gheuanckenisse des Bisschops van Londen, Lollarts thorren ghenaemt, door den hongher ghedoot Willem Weysman, ende zijn lichaem is na zijn doot den voghelen tot spijse voorghestelt.

Joannes Leys. Georgius Kyng. Willē Hals. Joannes Andreas. Willem Weysman.

Nicolaus Ridle Doctor ende Bisschop van Londen: Hugo Lathymer Doctor ende Bisschop van Worcester.

NIcolaus Ridle Bisschop van Londen, een uytnemende gheleert man, was seer yuerich om te verbreyden de salichmakende leeringe des soons Gods: ende daerom is hy in den haet der gheswozen vyanden des waerheyts ghevallen, ende bouen allen anderen heeft hem de Papistische Bisschop van Winchester een vyant gheweest, Steuen Gardineer ghenaemt. In den eersten wardt hy tot dryemael toe binnen luttel daghen ghedachuaert, ende daer na geuangen ouergeleuert in de handen der Scharianten, die hem veel verdriets ende benautheyts aengedaen hebben, ende in eenen duysteren karcker ghewozpen. In alle zijn verdriet en heeft hy gheen meerder troost van menschen

schen gehadt, dan die hem van Hugo Lathymer den Bisschop van Worcester geschiedde, die op de selfde tijt oock om de Euangelische leeringe gheuanghen lach, die hem met gheschriften versterckt ende vertroost heeft, ende hebben also malkanderen dickwils ouer ende weder ouer gescreuen. M.D.Lv.

Na dat Ridle een tijt lanck gheuanghen gheleghen hadde, ende sach dat de Papisten hem seer benijdden, so heeft hy door geschrifte versocht om onpartijdighe Rechters te moghen hebben, die de kennisse zijnder saken nemen mochten: eñ datter een seker ghetal toe verordent werde, op datse niet met ghiften verleydt, noch door gonste verandert, noch door vreese gheboghen werden. Ende want het gheschil om de leeringe ende de Religie is: dat hy mochte antwoorden voor volck van goeden verstande ende oordeele. Maer de President ende Commissarissen hebben hem drye artijckelen voorghestelt, op welcke sy antwoorde begheerden. Op dese heeft Ridle geantwoort als hier na volcht, dwelck geschiedde te Oxonie ofte Oxfort, dẽ twintichstẽ Aprilis in den Jare M.D.Lv.

Ick ontfinck van v ghisteren hoochweerdighe heeren, mijn heere de President, ende v mijn heeren Comissarissen die daer geordineert zijt so wel van weghen der maiesteyt des Koninginnes, als van haren Rade, drye propositien. Op welcke ghy my binnen desen daghe huyden belast te antwoordẽ. Ick aensiende den last (die my van te voren betrout was) ouer het kuddeken Jesu Christi, waer af ick eenmael rekeninghe doen sal, dwelck ia kortelicks ghescien sal: aensiende oock het beuel van S. Peter, dat ick altijt behoore bereyt te zijn eenen yegelicken te antwoorden ende redene te gheuen van de hope die in my is, met saechtmoedicheyt ende eerweerdicheyt. Daer en bouen aenmerckende wat ick de gemeynte Christi, ende v, die ghy beuel ende opentlicke macht hebt, schuldich ben: so hebbe ick voor my ghenomen uwe gheboden ghehoorsaem te zijn, ende v breedelick mijn gheuoelen te verklaren van dese drye voorghestelde redenen.

Nv hoe wel ick (om de waerheyt te segghen) tot anderen tijden anders gheuoelt hebbe van dese saken die ghy my geuraecht hebt, dan ick nv teghenwoordichlick doe: so roepe ick God aen in mijn siele, dat ick niet en lieghe, dat my gheen menschelicke gheboden, noch perijckelẽ deser weerelt, noch oock eenighe hope ofte begheerte van tijtlicke profijten, hebben daer toe ghebracht ofte ghedwonghen om mijn geuoelen te veranderen, eñ dit aen te nemen daer ick nv teghenwoordichlick in ben: maer alleen de liefde des waerheyts, die my door Gods ghenade gheopenbaert is (ghelijck ick in my seluen seker ben) door het lesen des godlicken woorts, ende der ouder vaderen boecken, die seer wel ende Christelick ghescreuen hebben. So hebbe ick nv dese myne redenen willen voortbrenghen: want wie weet, of het ghene dat my gheschiet is, tot synen tijde, oock yemant van v mochte gheschieden: namelick, of God v mochte eenmael openbaren van dese voorgestelde redenen (daer ghy nv anders in gheuoelt, dan ick doe) ghelijck hem belieft heeft my te openbaren. Maer eer ick ten propooste kome, wil ick protesteren, dat ick van het myne niet en sal segghen, hoe kleyne dattet oock zy, dat in eenigher manieren teghen den woorde Gods strijden sal, ofte oock teghen de regulen des gheloofs ende der Christelicker religien, welcke door Gods woort in de ghemeynte Christi Jesu geordineert ende gestelt zijn: welcken ick my, ende alle het myne eewichlick onderworpen wil. Ende om

dat

M. D. Lv. dat de sake der belijdinghen seer groot is, ende het is eenen yeghelicken van v wel kennelick dat wy qualick bereyt zijn te beantwoordẽ: so wel om de kortheyt des tijts die my ghestelt is: als oock om dat ick van mijn boecken ontureemt ben. Om deser oorsaken wille betuyghe ick, dat ick van v huyden begheere, dat ick tot de antwoorden, wtlegginghen ende beuestredenen toe doen ende af doen mach met beterder ende rijper aensien, ghelijckt bequamer ende behoorlicker beuonden sal werden. Dat betuycht ende voortghestelt hebbende, sal ick op het alder kortste dat ick kan, de Proposicien beantwoorden.

De eerste Proposicie, gheput wt de verdoruen putten der Papisten leeringhen.

IN den Sacramente des altaers is wesentlick teghenwoordich onder de ghedaente des broots ende wijns, het natuerlick lijf Christi ontfanghen van de maghet Maria, ende insghelijcks zijn natuerlick bloet, door de kracht der woorden Gods wtghesproken van den Priester.

Christelicke antwoorde van Nicolaus Ridle.

IN godlicke saken moetmen niet spreken na tgheuoelen der menschen ofte des weerelts. Dese eerste redene is met veel woorden vermengt, die daer strijden teghen de heylighe Schrifture: ende sy is duyster ende twijfelachtich. Na de meyninghe alsse van de scholastijcken wtghelegt werdt, ende in de Roomsche kercke onderhouden werdt: so is sy valsch ende dwalende, ende gheheel teghen de leeringhe der Schriftueren.

Dwoort der consecracien. Men twijfelt in den eersten, aen datter staet (door de kracht der woorden Gods) welck dat dit woort Gods is van sulcken krachte: ofmen dat in de Euangelisten, of in Paulo, of in eenighe andere, leest? Ende vintment onder dese: waer wt weetmẽ, ofte kanmẽ bewijsen dattet sulcken kracht heeft?

Priesters. Men twijfelt oock aen datter staet (by den Priester) namelick, of niemant Priester mach worden gheheeten, dan die macht heeft offerhande te doen voor leuendige ende dooden: ende waerment bewijsen soude dat yemanden op aerden sulcken macht ghegheuen is, behaluen alleen Jesu Christo.

Ordinancie van te offerẽ. Men twijfelt oock, na wiens ordinancie dat de Priester in zijn offerhande sal wesen, na Aarons ofte na Melchisedechs. Wãt de Schrifture maeckt alleen woorden van dese twee, ende van gheene andere Orderninghe, dat ick weet.

Wesentlick. Bouen dien twijfeltmen oock in dat woort (wesentlick) ofment verstaen sal van alle die tot den lichame Christi toebehooren: also bekennen wy wel dat het lichaem Christi wesentlick is in den Auentmale des Heerẽ. Of datment verstaẽ sal van het lijflick dinck leuende met de siele, dwelck het godlick wesen aengenomen heeft in eenicheyt der persoonen. Na sulcken beteeckenisse men segghen moet, dat het lichaem Jesu Christi alleen wesentlick is in den hemel: want het is een natuerlick eñ warachtich lichaem. Also en ist op der aerden niet.

Ghedaente. Ten laetsten in dese woordẽ (onder de gedaente des broots eñ wijns) twijfeltmen oock, of de ghedaente hier alleen voor eenen wterlicken

schijn

schijn ghenomen wert van broot ende wijn:ofte door wesentlick, sichtelick ende tastelick natuerlick broot ende wijn. M.D.Lv.

De dwalinghe ende valscheyt deser redenen na het ghevoelen ende de meyninge der Roomscher kercken,ẽ der scholastijckscher Doctoren,is daer in openbaer, dat sy segghen dat het broot in vleesch verandert zy, dwelck met het godlick wesen vereenicht is:ẽ dat(ghelijck sy seggen) door de kracht van den woorde Gods. Dese maniere hebben sy wt haer selven versiert,welckmen in gheen van de Euangelisten, noch oock in Paulo bevint. Dese Propositie is ghegrondeert op het fondament der Transsubstanciacien, dwelck een ongheschict ende monstreus dinck is, dat de ghelijcmaticheyt der Sacramenten verkeert ende wtwischt. So is dan dese Propositie valsch ende dwalende, ende moet getelt werden onder de ketterie der Sacramentisten.

Dese vleeschelicke tegenwoordicheyt is strijdende tegē Gods woort: want daer is ghesegt Joan.16. Ick segghe v de waerheyt, het is v nut dat ick henen ga: want so ick niet wech en ga, so en sal de vertrooster tot v niet komen:maer ist dat ick henen ga,so sal ick hem v sendē. Ende Act.3.ende hy wtghesonden sal hebben den ghenen, die v van te voren ghepredickt is gheweest, Jesum Christum, wien den hemel innemen moet tot op de tijden der wedersettinghen van allen dinghen die God gesproken heeft. Math.9. Konnen oock de bruylofts kinderē droeuich zijn so langhe de Bruydegom by hen is? Maer de dagen sullen komen, dat de Bruydegom van hen ghenomen sal werden, ende dan sullen sy vasten. Joan.16. Ick sal v wederom sien, ende v herte sal hem veruroeghen. Joan.14. Ick sal wederom komen,ende v tot my nemen. Matth. 24. So v dan yemant segghet:siet Christus is hier,ofte daer: ghelooftet niet: want so waer het doode lichaem zijn sal, daer sullen de Arenden vergaderen.

De vleeschelicke tegenwoordicheyt

Het strijdt oock tegen de artijckelen des gheloofs, Hy is opghevaren ten hemel,ende sit ter rechter handt zijns Vaders: van waer (ende niet van elders,segt Augustinus)hy sal komen oordeelen de levendige ende de dooden.

Teghen het gheloove.

Het vernieticht oock ende verwerpt de instellinghe des Nachtmaels des Heeren, welck ons gheboden is te onderhouden tot dat hy koemt. Is hy dan nv daer tegē woordichlick met zijn lichaem ẽ bloet: so volcht er wt,dat het Nachtmael ophouden ẽ een eynde nemē moet. Want de gedachtenisse en geschiet niet van het ghene dat tegenwoordich is:maer van het ghene dat wech is. Ghedenckenisse ende teghenwoordicheyt zijn verscheyden: ende(ghelijck een van de vaders segt)te vergeefs setmen een figuere,daer de ghefigureerde teghenwoordich is.

Teghen de gedachtenisse des doots.

Dese Propositie geeft ooc het heylige dē onheyligen: wt welcke veel onredelicke dingen volgē moeten: Want daer volcht wt, dat Overspeelders ende Moordenaers, Ja(ghelijck sommigher Papisten meyninge is)de ongeloovigen ende versmaders Gods,ẽ oock ratten ende honden ontfanghen moghen het lichaem des Heeren,warachtich,wesentlick ẽ lichamelick,daer doch de volheyt des gheests,des lichts ende der ghenaden in woont. Dit is gantsch teghen de openbare woorden Joan.6.beschreuen. Hier volcht oock wt,een gruwelicke menschbraterie,ende een beestelicke wreetheyt. Want het is veel meerder wreetheyt eenen mensche levendich te verslinden,dan te dooden.

Godloosen souden God ontfanghen ende hebben.

Menschbraterie.

Hier souden oock wt volghen veel monstreusche mirakelen sonder noot,

ongefondeerde mirakelē.

M.D.Lv. noot, ende buyten het bewijs ende beuel van Gods woort. Want door de teghenwoordighe toekoemste des lijfs Christi, verdrijuen sy de substancie des broots: daer na stellen sy een ghedaente sonder wesen: en setten het lichaem Christi sonder zijn gedaente, ende sonder de eygenschappen eens warachtighen lichaems: Ist dat het Sacrament te langhe bewaert wert, ende dattet schimmelt, of datter wormen wt groeyen: so segghen haerder sommighe dat de substancie des broots wonderlick weder keert, andere versaken dat. Sommighe seggen dat het lijf Christi daelt wesentlick in de maghe van den ghenen die het Sacrament ontfanght, ende dattet daer gheheel blijft so langhe als hy bestandich in het goede blijft. Andere segghen, dat het lichaem Christi in den hemel vliecht, so haest alsmen de ghedaenten met den tanden begint te breken. O ellendighe ende wispelturige kamerspeelders. Voorwaer voorwaer, ick sie in

2. Thess. 2. v veruult dat Paulus van te voren gesegt heeft, namelick, om dat sy de liefde des waerheyts niet en hebben aenghenomen, op dat sy salich werden: daerom heeft God hen krachtighe dwalinghen toeghesonden, dat sy de loghenen gheloouen: op dat gheoordeelt werden alle die de waerheyt niet gheloeft hebben.

Het broot sonder wijn. Dese tegenwoordicheyt heeft ons oock ghebaert de fabel van der concomitancie, dat is, dat het lichaem sonder bloet niet en is: waer door wy berooft zijn, ende ons vernieticht is het beuel Christi, van den drinckbeker des Heeren int ghemeyn eenen yegelicken, namelick, so wel leecken als klercken wt te richten.

Men geeft oock daer door den Ketters oorsake om te dwalen, en haer dwalinghe te onderhouden: als Marcion, die daer seyde dat Christus een Phantastijckich lichaem hadde: Ende als Eutiches die de twee natueren in Christo vermengede.

Ten laetsten maectmen hier mede valsch de woorden der ouder Vaderen, welcke seer wel ende Christelick ghescreuen ende geleert hebben: ende oock ons alghemeyne ghelooue, dwelck Vigil de Martelaer ende hoochberoemde Autheur segt, dattet door den Apostelen ouergheleuert is, ende met den bloede der Martelaren beseghelt, ende tot synen tijt toe onder den ghelooughen bewaert is gheweest. Maer als ick segghe de woorden der vaderen, so versta ick Iustini, Irenei, Tertulliani, Origenis, Eusebij, Emisseni, Athanasij, Cyrilli, Epiphanij, Hieronimi, Chrisosthomi, Augustini, Vigilis, Bertrandi, ende dierghelijcker ouder vaderen, welcker gheuoelen ick ghelesen hebbe, ende ben seker dat sy voor my doen in deser saken, ende datse teghen de Papisten zijn. Ende die my toelaten woude mijn boecken te gebruycken, ick beloue hen dat selfde te bewijsen, op het perijckel mijns leuens, ende op verlies van alle dat ick ter weerelt hebbe.

Meynt niet broeders, om dat wy de teghenwoordicheyt des lichaems Christi in den Sacramente wederlegghen, ghelijck de eerste propositie ons wt druckt (ghelijck ickse oock in der waerheyt voor valsch, verstiert ende boos achte, welcke by den Pausen van Romen in de gemeynte teghen Gods woort inghebracht ende ingheuoert is) dat wy daerom verworpen de warachtighe tegenwoordicheyt des lichaems Christi in den Auentmale, dat na behoorlicker wijse wtghedeylt wert: welcke doch in den woorde Gods bewesen wert, ende van de oude ende ghelooughe Leeraers der kercken oock gheleert is. De ghene die sulcks van my vermoeden (de Heere die weet dat) sy zijn bedroghen. En oock om dat ghy

alle

alle dat weten moecht, so sal ick met korte woorden verklaren, hoedanighen teghenwoordicheyt des lichaems Christi dat ick in den Sacramente des Auentmaels ghelooue: ende dat na de heylighe Schriftuere ende de oude Leeraers. M. D. Lv

Met den Euangelist Luca, ende Paulo den Apostel, segge ick dat het broot na de danckseggìnghe is het lichaem Christi, om te oefenen altijt by den ghelooüighen de ghedachtenisse Christi ende zijns doots, tot dat hy kome. Ick segghe dat het broot dat wy breken, is de ghemeynschap des lichaems Jesu Christi.

Met de heylighe Vaders ende Leeraers die wel ende Christelick ghescreuen hebben, ghelooue ick also, Dat het Sacrament niet alleenlick een beteeckenisse des lichaems Christi is: maer belijde oock dat met den Sacramente, de ghelooüighe ende godureesende ontfanghen de gauen des lichaems Christi, te weten, het voedtsel des leuens ende onsterflicheyts, dwelck ick met Cypriano segghe. Ick bekenne oock met Augustino, dat wy het leuen eten ende drincken: Met Emisseno, dat wy den Heere in ghenade teghenwoordichlick gheuoelen: Met Athanasio, dat wy de hemelsche spijse, die van bouen koemt, ontfangen: Met Hylario, de eyghenschap der natuerlicker ghemeynschap: Met Cyrillo, de nature des vleeschs ende leuentmakender segheninghen in den broode ende wijne: ende noch met den selfden, de kracht des eygen vleeschs Christi, ende het leuen, de ghenade zijns lichaems, de eyghenschap des eenighen soons, dat is te segghen, het leuen, ghelijck hy dat self klaerlick wtlegt. Ick belijde oock met Basilio, dat wy ontfanghen de gheestelicke toekoemste Christi, ende de kracht zijnder warachtigher natueren: Met Ambrosio, het Sacrament des waren vleessches: Met Epiphanio, het lichaem door ghenaden. Het geestelick vleesch: maer anders dan dat daer ghecruyst is gheweest, met Hieronymo, De wtuloeyende ghenade der offerhanden, ende de ghenade des heyligen Gheests, met Chrisosthomo. De ghenade ende onsienlicke waerheyt, de ghenade ende ghemeynschap der leden des lichaems Christi, met Augustino. Ten laetsten besluyten wy met Bertrando, die de laetste van desen allen gheweest is, dat het lichaem Christi in den Auentmale des Heeren is, so verre als den geest Christi in tselfde is, dat is, de macht des goddelicken woorts, welcke de siele niet alleene en voedt: maer oock suyuert en reynicht. Hier wt mach men claerlick mercken wat ick ghelooue: ende hoe verre wy zijn van de meyninghe der ghener die ons beschuldigen, dat wy leeren dat de ghelooüighe van des Heeren tafele alleen de figuere des lichaems Christi ontfanghen.

De tweede Propositie by den Papisten voortghestelt.

Na der Consecracien en blijft de substancie des broots en wijns niet meer, noch oock eenighe ander substancie: dan alleen de substancie Gods ende des menschen. Transubstanciacie.

Antwoorde. Argumenten ofte bewijs de redenen teghen de Transsubstanciacie.

DE tweede besluytredene is gantsch valsch, strijdende tegē den woorde Gods, teghen de natuere der Sacramenten, ende de redenē tegē hoochberoemde leeringhe der ouder ende ghelooüigher Doctoren: ghelijck ick op de eerste Propositie bewesen hebbe.

M. D. Lv Het is openbaer in dē woorde Gods, dat Christus syne Leeriongers broot ende wijn gaf, dwelck hy zijn lichaem noemde: maer de substan-
1. cie des broots, is anders dan de substancie Christi God ende mensche. Want dat hy nam, daer hy ouer danck seyde, dat hy brack, dat gaf hy zijn Leeriongheren, ende noemdet zijn lichaem. Maer hy nam het broot, ende ouer het broot seyde hy danck, ende brack het broot: dwelck oock betuycht wert met de authoriteyten der vaderē, Irenei, Tertulliani, Origenis, Cypriani, Epiphanij, Hieronymi, Augustini, Theodorici, Cyrilli, Rabani, Bede, dwelck ick bereyt ben te bewijsen so verre my het gebruyck mijnder boecken toeghelaten werde. Dat broot is het lichaem Christi: so ist dan broot: A tertio adiacente ad secundum adiacens, cum verbi substantiui pura copula.

Ende niet anders, dan ghelijck het broot in des Heeren Nachtmael
2. het natuerlick lichaem Christi is: also ist oock het gheestelick lichaem Christi. Maer het en is het gheestelick lichaem Christi niet, door Transsubstanciacie. So volcht hier wt, dattet oock het natuerlick lichaem Christi door Transsubstanciacie niet en is. Want dattet op gelijckerwijse gheestelick ende natuerlick lichaem Christi ghenoemt werdt, werdt in der Schriftueren betuycht. Christus Iesus die de waerheyt selue is, heeft van den broode ghesegt. Dit is mijn lichaem, dwelck voor v gheleuert werdt, sprekende daer van zijn natuerlick lijf. Paulus oock ghedreuen door den selfden gheest der waerheyt, heeft ghesegt, Wy vele zijn een broot ende een lijf: wāt wy zijn alle eens broots deelachtich.

3. Men moet oock niet meer gheloouen dat het broot hem verandert in den lijue Christi, dan de wijn in den bloede. Maer de wijn en wert niet verandert in bloet, als Matth. 26. Marc. 14. staet: Ick en sal voordan gheensins meer drincken van de vrucht des wijngaerts, &c. Dese vrucht was de wijn, daer Christus af dranck, ende syne Leeriongheren gaf te drinckē. So volcht dan, dat het broot oock in het lichaem niet verandert wert. Dese sentencie betuycht oock Chrysostomus op het 26. ca. Mathei: ende Cyprianus segt oock, Waert dat de wijn in den kelck ontbrake, dat also oock het bloet ontbreken soude.

4. De woorden in Matheo, Luca, Paulo, ouer den beker ghesproken, hebben also veel machten, als die ouer het broot ghesproken werden. Maer die ouer den beker gesproken werden, en doen den beker niet veranderen. So volchtet dan, dat de woorden ouer het broot ghesproken, oock de macht niet en hebben. Want hadden de woorden de macht ouer den beker: so moeste de beker of datter in is, in de substancie des Nieuwen Testaments verandert werden. Maer nv en kan noch het eene noch het andere also zijn: want het ware een groote ongheschicthejt dat te belijden.

5. Het verstant deser Schriftueren van den Sacramente, moet zijn na de Analogie der Sacramenten: ghelijck oock de oude vaders dat betuyghen. Maer in des Heeren Nachtmael bewijsen de woorden, de circumstancien der Schriftueren, de Analogie der Sacramenten, ende de oude Doctoren, dattet een figuerlicke maniere van spreken is.

Circumstancien. De Circumstancien der Schriftueren zijn: Doet dit tot mijnder ghedachtenisse: ende, so menichmael ghy van desen broode eten sullet, eñ van desen kelck drincken, so verkondicht den doot des Heeren tot dat hy kome: ende, dat de mensche hem seluen proeue, ende also vanden broode ete,

ende

ende van den drinckbeker drincke: eñ, sy quamen te samen om het broot te breken, ende braken het broot in de huysen: Tbroot dat wy brekē: wy vele zijn een broot ende een lichaem. m. D. Lv

De Analogia der Sacramenten is noodich: want so de Sacramenten gheen ghelijckenisse hadden van de dinghen daerse Sacramenten af zijn, so en waren dat gheen Sacramenten. Nv dese ghelijckenisse in den Auedtmale des Heeren wert in drye manieren ghenomen. Besiet Rabanum, Cyprianum, Augustinum, Ireneum, ende volkomelick Isiodorum ghenomen wt Bertrando. Daer salmen bevinden dat de eerste bestaet in het voedtsel: de tweede, in de vermenginghe van vele dinghen in een: de derde, in een onschijnbarighe ghelijckenisse, ghelijck als dat broot dat wy eten is ons lichaem geworden: also oock wy wettelick ghebruyckende het Sacrament, werden door den gheloove in den lichame Christi inghelijft. Analogia.

By den ouden vaderen wert ons oock bewesen, dattet een figuerlicke sprake is, Methapora ghenaemt. Origenes, Tertulianus, Chrysostomus, Augustinus, Ambrosius, Basilius, Gregorius Nazianzenus, ende bouen al Bertrandus ende Hylarius stryden teghen de Transubstanciacie. Bouen dien alle de plaetsen ende sprueken der vaderen doen in dat stuck voor my, daer wy de namen bouen van verhaelt hebben in de verantwoordinghe der eerster Proposicien. Maer bysonder hebben daer alder breetsts ende klaerlicxt af gheschreuen Ireneus, Origenes, Cyprianus, Chrysostomus, Augustinus, Gelasius, Cyrillus, Epiphanius, Rabanus, Damascenus, Bertrandus.

Ick woude v hier wel ootmoedichlick bidden, mijn heere de Lantvoocht, ende v mijn heeren de Commissarissen, dat v ghelieue te verstaen ende te bekennen, dat ick niet alleenlick op mijn opinie ghefundeert ben, om tgene dat ick tot noch toe tot mijnder verantwoordinghe gheschreuen hebbe: maer dat noch tot mijn behulp is, al dat Bertram gheschreuen heeft, een wel gheleert man, welcke ouer seuen hondert iaren tot nv toe, altijt voor Catholijcx ghehouden is. Wt welcken, die hem wel leest, eñ de Schrifture wel aenmerct, aensiende zijn oudthept, geleerthept, heylichept, de betuygenisse der vaderē die hy by brengt, de stercke ende oneruloedighe redenen die hy voorlegt: so en kan ick my niet ghenoech verwonderen, somen eenighen godureesenden mensche soude vinden, die hem met goeder consciencie soude konnen wederlegghen in de handelinghe des Auentmaels. Het is de eerste Autheur die my den gheest verweckt heeft, ende beroert heeft te verlaten de gemeyne dwalinghe der Roomscher kercken: ende om neerstelicker te ondersoecken de waerhept van deser saken, so wel in de heylighe Schrifture, als in de boecken van de oude Leeraers der kercken. Dit segghe ick voor God, die daer weet dat ick niet en lieghe.

De derde Proposicie der Papisten.

In de Misse is een leuendichmakende offerhande, der ghemeynten de sonden vergheuende, so wel van leuendighen als van den dooden. Misse.

Antwoorde.

M.D.Lv

ICk antwoorde op dese derde Propositie, als op de eerste: ende segghe voort, datse in den sin die de woorden schijnen mede te brenghen, niet alleenlick dwalende is: maer oock vernieticht de doot ende lijden Jesu Christi, datmense behoort te houden met goeden rechte (also ickse achte) voor een lasteringhe teghen het alder duerbaerste bloet Jesu Christi.

De gantsche heylighe Schrifture en heeft niet een syllabe van dese Roomsche Misse, noch van haer leuendichmakende offerhande tot vergheuinghe der sonden voor leuendighe ende dooden. Men twijfelt oock van dat woort (Missa) wat dat beduyt: ende offe noch huyden sulcks is alsmen segt datse gheweest is in voorleden tijden by den Ouderen: aenghesien dat daer de leeringhe des ghelooft, noch der ghemoetbeteringe niet wtghedeylt en wert. Daer na, van dese woorden (leuentmakende offerhande der kercken) twijfeltmen of sy dat nemen figuerlick eñ Sacramentelick, voor het Sacrament der leuentmakender offerhanden, ghelijck wy sulcks niet loochenen te hebben in des Heeren Auentmael: ofte, dat zijt eyghentlick ende sonder eenighe figuere nemen, ghelijck alsser sodanighe offerhande maer een gheweest is, eenmael opgheoffert, namelick, in den cruyce. Daer en bouen, in dese woorden (also wel ende als) of sy die segghen in spotsche wys, ghelijckmen van een onwetende Sot segghen soude: Het is een man, also wel goet als wijs. Ende van dat woort (vergheuende) twijfeltmen, oft hier so veel doet, als, quytscheldende, ende suyuerende, ofte, dattet soude werden vergheuen: dat is te segghen, ofment neemt in significatione actiui vel passiui.

Wie weet wat Misse te seggen is,

Nv de valscheyt des sins die de woorden schijnen mede te brenghen, is, dat sy op het fundament der Transsubstanciacie ghebout zijn, namelick, dat het lichaem Christi leuendich met siele ende Godheyt vereenicht, bedect is onder de accidenten ofte schijnselen des broots eñ wijns: dwelck valsch is, also wy hier bouen ghesegt hebben. Ende timmerende op dat fundament, segghen sy dat het lichaem daer Gode opgheoffert werdt door den Missdoender in zijn Missen, die hy alle daghe doet voor de suyueringhe der sonden van leuendighe ende dooden. Hoe wel dattet openbaer is by den brief totten Hebreen, datter niet meer dan een eenighe opofferinghe, ende alleen een eenighe leuentmakende offerhande der ghemeynten is, opgheoffert in den altaer des cruyces: welcke gheweest is, ende noch is, ende wesen sal eewichlick, tot versoeninghe voor de sonden des gantschen weerelts: Maer waer der selfder vergheuinghe is (segt de Apostel) daer en is gheen opofferen voor de sonde meer.

1. Daer oock gheen Priester bequaem is om door zijn offerhande de sonden te vergheuen, daer en mach oock sulcken offeringhe niet gheschien. Maer gheen Priester is daer toe bequaem dan Christus alleen. So en mach dan sulcken offer door de Missdoenders in haer daghelicsche Missen niet gheschien ofte gheoffert werden.

Argumentē teghen de Misse.

2, Het officie van offerhande te doen, is een groote eere: maer niemandt neme hem seluen de eere aen, dan die daer van Gode toe geroepen is: eñ niemant is daer toe geroepen, dan Jesus Christus: So volcht dan daer wt, dat niemandt sulcken offerhande doen en mach dan hy. Dat niemant gheroepen is dan Christus, wort bewesen in dien, datter niet ghegeert en wert in den woorde Gods, dan van twee oordeningen der Priesters,

sters, namelick, na de ordinancie Aarons, ende Melchisedechs. Nv en M.D.Lv.
isser geen Priester dan Christus alleẽ, die het eewige Priesterdõ heeft.
Het ghene datmen doet sonder eenighe nootwendicheyt, dat is te ver= 3.
geefs. Maer het en is nv niet meer noodich te offeren voor vergiffenisse
der sonden der leuendigen ende dooden, na diense Christus eenmael vol=
komelick volbracht heeft: So volget dan dattet te vergeefs inder Mis=
sen ghescheit.
Na dat de eewighe verlossinghe gheuonden is, so en ist niet meer van 4.
noode dagelicks offerhande te doen: Maer Christus komende een hoo=
ghe Priester, heeft ons verworuen ende verdient de eewighe verlossin=
ghe: so en ist dan niet meer noodich voor de leuende ende de doode dage=
licks te offeren voor de suyueringhe haerder sonden.
Sonder bloetuergieten ghescheiter gheen verghiffenisse: Maer in de 5.
Misse en is geen bloetuergieten: So en isser oock gheen vergheuinghe
noch oock offerhande voor de sonden in de Misse.
In de Misse en is het lijdẽ Christi in der waerheyt niet: maer alleen= 6.
lick (als het Auentmael na de ordinancie des Heerẽ onderhoudẽ wert)
so werden daer door de verborgentheyden beteeckent. Maer daer Chri=
stus niet en lijdet, daer is hy oock in der waerheyt niet opgeoffert (wãt
de Apostel segt, Niet dat hy hem seluen dickmaels offere: anders hadde
hy menichmael moeten lijden van der weerelt grontlegginghen af) Eñ
waer Christus niet gheoffert en is, daer en is gheen sacrificium propi=
tiatorium, dat is, een versoenoffer: So en is dan in de Misse geen. Wãt
Christus is in de volheyt des tijts eenmael verschenen door zijn eyghen
offer, de sonde te vernietighen. Ende ghelijck den mensche is ghestelt
eenmael te steruen, ende daer na het gherichte: also is oock Christus
eenmael opgheoffert, om wech te nemen veler sonden, ende sal ander=
mael sonder sonde ghesien werden van den ghenen die op hem wachten
ter salicheyt.
Waer dat een offerhande ghescheit die volkomen kan maken den ghe= 7.
nen die daer toe gaen: daer moeten de menschen ophouden te offeren sacri versoenoffer
ficia expiatoria, propitiatoriaq;, dat is, offerhande der reyninghe eñ der is opghe=
versoeninghe. Maer in het Nieuwe Testament is ouer langhe tijt een houden.
eenighe offerhande gheoffert, die eewichlick mach volkomen maken, die
daer toe gaen: So behoortmẽ dan in het Nieuwe Testament op te hou
den van te offeren sacrificia expiatoria. De plaetsen der heyliger Schrif
tueren komen opentlick ouer een met desen sin eñ meyninge, daermen al
argumenten wt maken mach, namelick. In welcken wy gheheylicht zijn
door de opofferinge des lijfs Christi eenmael geschiet. Wederom, Dese
oock, na dat hy eenen slachtoffer voor de sonden opgheoffert heeft, is sta=
dichlick ghesetten ter rechter hant Gods, &c. Want met eender opofferin=
ghe heeft hy eewichlick volkomen ghemaeckt die gheheylicht werden:
door hem seluen de verlossinghe onser sonden ghedaen hebbende. Aen=
merckt doch, dat bidde ick v, dat woort (hem seluen) dwelck wel inghe=
sien, kan sonder twijfel goet onderschevt gheuen. De Apostel loochent
volkomelick dat de ghene die het bloet des Testaments vertredẽ sal heb Heb. 10.
ben, daer hy door geheylicht is, dat hem gheen offer voor zijn sondẽ meer
voorhanden is. Christus wil niet meer, dan eenmael ghecruycicht zijn:
eñ en wil met synen doot gheenen spot ghedreuen hebben. Ende totten
Coloss. 1. staet, dat hy ons versoent heeft in dẽ lijue zijns vleeschs. Ende
1. Joan. 2. So yemandt ghesondicht sal hebben, so hebben wy een voor=

M.D.Lv. sprake by den Vader, Christum Iesum, welcke is de versoeninghe onser sonden. Ick weet wel datmen dese Schriftueren verdrayt door twee Sophitische argumenten. De eene met een onderscheyt te maken tusschen een bloedighe offerhande, ende een offerhande sonder bloet: als of de offerhande die wy huydensdaechs hebben, een ander dinck ware, dan een dancksegginghe, ende dan een ghedachtenisse ofte verkundinghen, ofte Sacramentelick bewijs teecken der offerhanden met den bloede, die Christus eenmael gheoffert heeft. De ander Sophisterie is, dat sy verkeeren de sprueсken der goeder ende heyligher Oude Leeraers: ende drayense in eenen anderen sin, danse de Leeraers selue hebben verstaen. Men kan lichtelick oordeelen hoedanich haer meyninghe gheweest is, door het ghene dat Augustinus gheschreuen heeft in eenen sendtbrief tot Bonifacium: ende int 83.Cap. des negensten boecx contra Faustum Manicheum: ende in veel ander plaetsen. Desghelijcks in de gheschriften Eusebij, Emisseni, Cypriani, Chrysosthomi, Fulgentij, Bertrandi ende der anderen, welcker eenicheyt ende accoort dat sy hebben in den Heere, men lichtelick mercken kan, namelick, dat na dat de verlossinghe eenmael ghedaen is gheweest in der waerheyt door Iesum Christum: dat sy heeft ende hebben sal haren loop, ende sal bestrecken tot des weerelts eynde toe: dat de offerhande eenmael ghedaen eewichlick gheduert sonder voleynt te werden: dat het lijden Christi nu ende altijt so machtich is, als doe hy leedt: dat de kracht des bloets Christi eenmael vergoten ter verghiffenisse der sonden, nu so machtich is, als het was op den dach doe het wt syne duerbare zijde vloeyde: desghelijcks, dat onse gantsche offerhande diemen in de ghemeynte in den Nachtmale onderhoudt, bestaet in bidden, louen, ende dancksegginghen ter ghedachtenissen der eenigher offerhanden eenmael gheoffert op den altaer des cruyces: Welcke men dickmael celebreren ende doen moet door den Sacramente des Auentmaels: dwelck maer eens alleen ende niet meer geoffert is tot eenen prijs onser verlossinghen.

De eerste Sophisterie voor de misse

De tweede Sophisterie

Siet nu eerbare heeren, mijn heere de Lantvoocht, ende ghy anders Commissarissen ende ghedeputeerde, dat ick als nu hebbe konnen antwoorden op dese drye Propositien die my van v voortghestelt zijn, de wijle ick van rade ende van tbehulp mijnder boecken berooft ben: waerom ick my beroepe op mijn eerste Protestacie, en bidde ootmoedichlick dat het my toegelaten werde my te behelpen. En om dat ghy dese voorleden daghen teghen my een ongerechtich oordeel ghegeuen hebt: so appellere ick van het selfde tot het oordeel ende censure van eenen rechtueerdighen Ouerrichter, daer toe ghestelt ende wettelick verordineert by den gheapprobeerden staet der ghemeynten van Englandt: welcke nochtans my onbekent is, hoedanich datse nu in dusdanighe beroerte en veranderinghe wesen mach. Ende so het my niet toeghelaten werdt in der aerden, het oordeel dat ick begeere: so sal ick mynen toeuіucht nemen ten oordeele des gherechtighen Rechters, des almachtighen Gods: den welcken ick my gheheel ende alle myne saken onderworpe, versekert zijnde dat ick aldaer een voorsprake ende beschermer hebbe mynen Salichmaker Iesum Christum: welcken, met den eewighen Vader, ende den heylighen Gheest, den heylichmaker van allen sy prijs ende eere in der eewicheyt. Amen.

Aldus heeft Nicolaus Ridle de Papisten beantwoort, ende de grouwelen haerder afgodischer Missen ontdeckt. Desghelijcken heeft oock

Hugo

Hugo Lathymer een vroom Campvechter in desen strijdt geweest. Hy was Doctoor in de heylighe Schrift in de hooge schole van Cantabrigia: ende daer na Bisschop van Worcester. Hy was seer vuerich tot voordering he der warachtigher Religien, daer hy veel proffijts in dede. In zijn Bisschops officie heeft hy seer ghetrou gheweest, in te leeren ende prediken het Euangelium Jesu Christi, wakende ouer de schapen die hem van God beuolen waren. M.D.Lv. Hugo Lathymer.

Des Antichrists ondersaten vielen hem seer lastich, eñ wouden hem sulcks verbieden: so maeckte hy hem zijn Bisdom quijt: maer hy en verliet daerom den dienst des godlicken woorts niet. Want hy arbeydde altijt daer toe, dat hy het Koninckrijck van Englant in de eerste eenuoldicheyt des gheloofs mochte behouden: ende beschermen van de gruwelen der booser leeringhen, die de valsche Propheten wederom op brachten. Daerom zijn sy rasende gheworden: eñ ghelijck sy bloetgierich zijn, hebben dese twee vrome mannen gheuanghen, ende wreedelick ghehandelt: ende dien sy met der Schrift niet en konden ouerwinnen, hebben sy met ghewelt willen verdrucken.

Na langhe gheuanckenisse, ende groote aenuechtinghe, so heeftmen haer beyde de sententie des doots ghegheuen. De goede vader Lathymer dede veel schoone vermaninghen eer hy ter doot ghebracht wardt, ende bysonder tot den ghenen die hem poochden af te doen wijcken, ende de waerheyt te verloochenen. In deser teghenwoordicheyt heeft hy (na dat hy ghebeden hadde tot God) als teghen hem seluen beginnen te spreken, segghende: warachtichlick Lathymer ghy moet bedencken wat dese Persoonen v seggen, ende wederroepen: ende ghy sult v leuen behouden. Ja (segt hy) maer wie zijt ghy die my sulcks radet? ghy en dorst uwen naem niet noemen: maer ick sal hem noemen. Ghy zijt de Raetsman die van Christo de Sathan ghenoemt werdt, als ghy hem raden woudt den doot te schuwen. Maer vertoeft ende lijdt v een weynich, dan sal ick wederroepen. Ende ghy wordt huyden vermaendt datter niet meer dan een eenighe middel is om te komen tot het eewighe Koninckrijck, dat is, door het Euangelium Jesu Christi onses Salichmakers.

Als hy haer nv veel vermaent hadde van den oordeele Gods ouer het Koninckrijck van Englandt: began hy te segghen, ick hebbe v beloeft te wederroepen, ende daerom hebt ghy my ghehoor beloeft. Maer hebt een luttel gheduldicheyt, ende ghy sult hooren waer af dat ick wederroepen sal. Also kreech hy gehoor om in syne redenen voort te gaen. Ten eynde seyde hy, Het is tyt dat ick mijn belofte quijte: van te wederroepen. Nv hoort dan. Het ghedenckt my, dat ick tot anderen tijden in myne predikinghe ghesegt hebbe, dat de Antichrist niet meer in dit Koninckrijck ghewelt hadde, na dattet so wel door Gods woort gheregeert wardt: Maer de Heere heeft wel bewesen, dat wy dickwils sonder hem rekenen, ons op vleeschelicke ende sterflicke armen verlatende, ende op die schoone ghereetschappen die wy voor ooghen sien: Dit ist dat ick nv wederroepe. Hoort, daer is noch meer: My ghedenckt oock dat ick ghesegt hebbe: dat ick op Smitsvelt steruen soude: ende nv sie ick, dat ick ghelogen hebbe: want ick tot Oxfort steruen sal. Daerom neme ick uen, v alle tot ghetuyghen, dat ick dat wederroepe, tot een eerlicke verbeteringhe. De wederroepinge vã Lathymer. Des Antichrists ghewelt in Englant. Van te steruen.

Dese woorden qualick gheeyndicht hebbende, door het geroep zijnder

M.D.Lv. teghenpartie die daer verbaest waren van schaemte ende quaetheyt, datse so langhe te vergheefs ende noch bespot zijnde, ghebeyt ende vertoeft hadden: hebbense ten laetsten dese twee vrome Martelaren ter doot ghebracht: welcke niet op en hielden te vermanen, leeren ende onderwijsen tot den eynde haers leuens toe: ende zijn den Heere opgheoffert door den vuere.

Thomas Cranmerus opper Bisschop van Cantuaria, Primaet van Englant.

THomas Cranmer, Doctor in de heylighe Schrift in de hooge schole van Catabrige, opper Bisschop van Cantuaria of Canteiberch, Primaet des gantschen Koninckrijks van Englant, een lieflick ẽ saechtsinnich man van naturẽ, met veel schoon der duechden ende goeder leeringen begaeft. Dese was den Euangelio des Heeren Jesu Christi seer gunstich: ende sorghe draghende ouer zijn kuddeken, dat hem de Heere vertrout hadde met aller vlijticheyt. Niet ghelijck huydensdaechs doen de ghemiterde Bisschoppen der Papisten, die niet anders dan stomme honden en zijn, ende soecken seer neerstelick met de wolle der schapen bekleet te zijn, ende te dooden dat vet is: maer hy was predikende ende leerende het woort des Heeren, ende zijn schapen regierende, ende teghen alle Woluen ende huerlinghen beschermende, hem seluen stellende als een muer voor den huyse des Heeren. Hy heeft hem seer wijselick ghedraghen in den Raet, voortbrengende veel nootsakelicke dinghen om het Euangelium te verbreyden, ende alle godslasteringhe wt te roeyen. Daer toe heeft hy oock sommige boecken ghemaeckt ende wtghegheuen. Hy leedt veel aenstoots van de valsche Propheten, door welcke oock zijn leuen dickmaels in groote perijckelen quam.

Ten laetsten is hy oock als een volstandich ghetuyge des waerheyts gheuanghen, ende na langhe gheuanckenisse door het tyrannisch beuel der Koninginnen Marie, verwesen ghewozden om leuendich verbrant te werden. Maer hoe wel de sentencie ghegheuen was, so heeftmen langhe wtgestelt het vonnis te volbrenghen, op datmen hem soude af brenghen van zijn volstandicheyt. So hebbense alle haer practijcken te wercke gheleydt. Na veel aenstoots ende menichuuldighe aenuechtinghe so hebben hem de Papisten een kleyn briefken ghepresenteert, dat hy dat alleen onderteeckenen soude willen, ẽ hy soude zijn leuen behouden. So is hy ten laetsten so verre ghekomen door groote kleynmoedicheyt ende swackheyt, ende hope zijns leuens, dat hy dat onderteeckent heeft. Doe hem nv de Papisten so verre ghebracht hadden, pochten sy seer hooghelick daer mede, ende lieten dat drucken met de onderteeckeninghe des opper Bisschops, op dat haer victorie by eenen yeghelicken bekent mocht werden.

Het gheschiedde in den Jare, datmen schreef M.D.Lvi. den xxi. in Maerte, na dat hy langhe gheuanghen hadde gheweest in de stadt van Oxfort, so wardt hy wt de gheuanckenisse (Bocarde ghenheeten) in den

Tempel

Tempel der maghet Marie gheleydt, om aldaer een Doctoor in Theologie (Cole genaemt) te hooren prediken. Dese Doctoor was een die voor de Koninghinne Misse dede. Na dat hy nv zijn predikinge voleyndicht hadde, so heeft Thomas Cranmer met luyder stemmen totten volcke beghinnen te spreken, aldus. M.D.Lvj

Christen menschen, alderliefste broeders eñ susters in den Heere Jesu, Jck bidde v ootmoedichlick wt gantsch myn... r herten, dat ghy Gode nv voor my biddet, dat hy my mijn boosheden ende so afgrijselicken misvallen vergheve. Het ghetal mijnder sonden is groot ende oneyndelick, ende men soudese met menschelicke woorden niet konnen wt drucken. Nochtans isser een dinck dat mijn herte ende gheest grootelicks benaut, van welcken ick namaels breeder spreken sal, so het den Heere belieft. Hoe wel (segghe ick) mijn sonden onmetelick ende vreeselick zijn: biddet nochtans den Heere, dat hyse my door zijn goetheyt ende ghenade vergeve. Na dat hyse aldus vermaent hadde, dede hy zijn gebet tot God in deser wyse. Vermaninghe totten volcke.

O Hemelsche Vader, O sone Gods verlosser des menschelickē gheslachts, O heylige Gheest, een eenich God in dryeenuldicheyt zijt mijns genadich, my arme, ellendich eñ verloren Sondaer. Jck hebbe Hemel ende aerde verthoornt, eñ veel swaerlicker danmen soude konnen segghen. Waer sal ick my keeren? ende tot wien sal ick vlien? totten Hemel? Maer eylaes, ick schame my de handē ende de ooghen op te heffen: eñ in der aerdē en vinde ick gheenen troost. Wat sal ick dan doen? Sal ick den moet verloren gheven? Dat sy verre. O goedertieren ende barmhertighe God, die nemmermeer, die nemmermeer verworpt die v hulpe begheeren, tot uwe goetheyt is alle mijn toevlucht: ende begheere met alder ootmoedicheyt om uwe groote barmherticheyt. O mijn God ende Heere, mijn sonden zijn leelick, ende mijn overtredinghe gruwelick: maer zijt mijns genadich na uwe groote goedertierenheyt. Dat hooghe mysterium dat God mensche ghewordē is, dat en is niet volbracht ghewordē om eenighe kleyne ghebreken wt te doen, ofte om eenich kleyn ghetal der sonden ende overtredingen te versoenen. O hemelsche Vader, ghy hebt uwen gheliefden sone niet in den doot overghelevert op dat hy alleen eenige kleyne sonden door zijn bloet soude reynighen: maer op dat hy alle de misdaden aller menschen int geheel ende over al, soude suyverē, hoe swaer sy oock waren. Ja sekerlick, de ellendighe Sondaer sal de verdiensten des doodts Christi gevoelen, so hy hem bekeere eñ met goeder herten uwe barmherticheyt eñ genade begeere. Daerō O Heere, wetende dat mijn gebreken oneyndelick groot zijn: ende voelende wel te rechte mijn groote caitivicheyt, keere ick my tot v met dieper ootmoedicheyt: Vergeeft my, vader der barmherticheyt, wiens goetheyt eewelick duert, ende lichtelick de gruwelicke leelicheyt mijnder sonden kan quijtschelden: Hebt medelyden met my na uwe groote goetheyt. Jck en kome voor v niet met eenighe weerdicheyt mijnder wercken, om verghiffenisse mijnder sonden te verkrijgen: maer bidde alleen ootmoedichlick, thoont uwe goedertierenheyt over my, om uwes heylighen naems wille, op dat ick door den seluen middel mach salich geacht werden, ende dat door Jesum Christum uwen welgeliefden sone. Onse Vader die daer zijt in de hemelen, ghebeylicht werde &c. Een vuerich ghebet.

M. D. Lvj.
Vermaninge totte volcke.

Na dien stont hy op, ende sprack wederom totten volcke, segghende: Alle de ghene die totter doot verwesen zijn, hebben voor een gewoonte, als sy haer eynde sien ghenaken, haer begheerte door een goede vermaninghe totten volcke te openbaren, welcke eenighe nutticheyt tot haerder ghedachtenisse na haer doot voortbrenghen mochte. Daerom bidde ick den Heere dat hy my die ghenade doe, dat ick yet te mynen afscheydẽ spreken mach, dat tot vorderinghe zijnder glorien dient: ende daer oock v luyden alle eenighe nutticheyt soude mogen af komen. Het doet my warachtelick wee, dat ick so grooten menichte van volcke sie, die so seer in de sotte liefde des weerelts verwerret zijn, ende so sorchuuldich om ydele dinghen, so datse God verachtẽ, ende en arbeyden niet om godsalichlick te leuen. Siet, ick wil v vermanen dat ghy v begheerte niet so seer en stelt op dese weerelt, die doch verganckelick is: maer stelt alle uwen lust op God, ende dat hemelsche leuen. Leert doch, ende druckt in uwe herten de leeringhe Joannis, dat de liefde deser weerelt een vyantschap teghen God is.

De liefde des weerelts.

Voort wil ick v vermaent hebben, dat ghy naest God, ghewillichlick den Koninck ende Koninghinnen ghehoorsaem zijt, sonder murmurerẽ ofte eenighen achterklap. Niet alleen door vreese ofte ontsicht: maer by sonder om de eere Gods, wiens Dienaers sy zijn: diese oock gestelt heeft om ouer v heerschappie te hebbẽ. Daerom so yemant hen wederstaet, die wederstaet God ende zijn beuel.

De Overheyt gehoorsaem.

So vermane ick v oock dat ghy malkanderẽ lief hebt: want het is een schrickelick dinck om sien, dat de Christenen door haet ende nijt twistich ende tweedrachtich zijn, ende dat de broederlicke liefde wt tmidden van hen ghebannen zynde, sy malkanderen verdrucken door tallende vyantschap, als of sy doodelicke vyanden waren. Daerom begheere ick dit van v, dat ghy v beneerstighet yeghelicken goet te doen, so verre alst v moghelick is. Ick segghe den rycken, ende bidde haer ootmoedichlick dat sy willen aenmercken de twee ghetuyghenissen der heyligher Schriftueren. De eene, wt den monde onses Heeren Jesu Christi voortgekomen, die daer segt: Den Rijcken ist swaerlick int rijcke der hemelen te gaen: dwelck is een verschrickelick vonnis is, van hem, die de waerheyt selue is. De andere is van S. Jan. seggende: Wanneer yemant deser weerelt leeftocht heeft, ende siet synen broeder noodt hebben, ende sluyt zijn herte voor hem toe, hoe blijft de liefde Gods in hem? De Rijcke bemercke dese sentencien doch wel.

Liefde des naesten.

Totten Rijcken.

Matth. 19.

1. Joan. 3.

Nv na dat ick ghekomen ben ten eynde mijnder dagen: so hangt mijn gantsch leuen, so wel het voorgaende, als oock het toekomende, daer aen, of ick met mynen Heere Jesu in grooter vruechden leue: of dat ick met de boose gheesten eewichlick gepijnicht werde. Nv sie ick, of dat de Hemelen open zijn, om my te ontfanghen: of de Helle om my te verslinden. Daerom so sal ick v mijn ghelooue verklaren sonder eenighe dobbelheyt ofte gheveynstheyt: want het en is nv gheen tijdt om veynsen.

Van zijn eyghen leuen.

Belijdenisse des geloofs.

Ick ghelooue in God dẽ Vader almachtich, Schepper des hemels &c. Ick belijde het Catholijsche ghelooue, ende al datter geordineert is, door onsen Heere Jesum Christum den Sone Gods, ende door zijn heylighe Apostelen ende Propheten, also wel in den Ouden als in den nieuwen Testamente. Nv keere ick my tot het ghene dat ick van beghinne ghesept hebbe, dat mynen gheest grootelicks ontrust ende wee doet. Daer en is gheen dinck dat my so pijnlick quelt in mijnder conscientie, als een ge

Teghen zijn wederroep.

schrifte

schrifte van mijnder hant, dwelck teghen de waerheyt is. Het geschrifte (segghe ick) dat onlancks int licht ghebracht is. Nv verdoeme ick het selfde ende verwerpet. Het is wel waer, ick hebt met mijnder hant ghe-schreuen: maer mijn herte wederspreckt. Ick hebt ghedaen door vreese des doots, ende om mijn leuen te behouden, ist anders datmen dat mach heeten het leuen behouden. Ick spreke van dat briefken daer ick mynen naem onder gheschreuen hebbe, na dat ick van den dienst der kercken be-roost ben gheweest. Ende om dat mijn hant misdaen heeft, schrijuende teghen de waerheyt ende het ghetuyghenisse mijnder conscientien: so sal sy sekerlick de eerste zijn, die de pijne geuoelen sal. Want so haest als ick totten vuere komen sal, sal mijn hant eerst ghebrant werden. Ende aen-gaende van den Paus, ick verwerpe hem, als den Antichrist, ende een vyant van den den Sone Gods: Ick verwerpe hem met alle syne boose ende valsche leeringhen. Van de verborghentheyt des Nachtmaels, so beuestighe ick het ghene dat ick gheschreuen hebbe in den boeck teghen den Visschop van Wyncester. Ende mijn leeringe in dat selfde, is so op-recht ende heylich, datse niet en vreest haer te presenteren voor den oor-deele Gods: daer de leeringhe der Papisten van schaemte haer ooghen niet en soude derren opslaen.

Den Paus.

Van het Nachtmael.

Als de Raetsheeren van der Coninghinnen, ende andere die daer teghenwoordich waren, dusdanighe woorden hoorden met suicken brandenden yver wtspreken: waren sy seer ver-wondert. Doctoor Cole, die desen vromē Martelaer seer hoo-ghe ghepresen hadde, began te roepen met luyder stemmen na hem, ende de Heeren de Commissarisen te verwecken om hem ter doodt te bren-ghen. Het is al ghedaen (segt hy) want hy is wederom in zijn dwalin-ghe gheuallen.

Als nv de Opperbisschop ghebracht was op de plaetse daer hy steruē soude: so wart hy vast ghemaeckt aen eenen staeck. Doemen het vuer rontomme hem aenghesteken hadde, streckte hy zijn rechte hant wt in de vlamme, segghende: Ghy sult eerst de vlamme gheuoelen. Eñ den naem des Heeren aenroepende, ontsliep salichlick in den Heere.

Bartholomeus Greue een Edelman in Englandt.

Bartholomeus Greue, ghebozen van Londen, een ghekozen so-ne van zijn oudgrootvader Doctoor Barthelet: in zijn ioncheyt oeffende hy hem in de Latijnsche eñ Griecksche tale in de hoo-ghe schole van Oxfort. Daer na begaf hy hem seluen tot de Rechten in de stede van Londen. In welcke hy so toenam, dat hyse alle te bouen ghinck, die van synen tijden waren, ende was een voorbeelt al-ler Studenten. Synen wandel ende manieren waren soete ende vrien-delick, ende om zijnder redelickheyt wille, begheerde een yeghelick zijn vrientschappe. Hy was kloeck ende hooghe van verstande. De ken-

nisse

M. D. Lvj nisse des waerheyts kreech hy te Oxfort, als Doctoor Petrus Martyr de heylighe Schriftuere aldaer verklaerde ende wtleyde.

Veruolch. Na het ouerlijden des heylighen Coninckx Eduwaerds des sesten, als Maria het Coninckrijck verkreghen hadde, ende so grooten veruolghinghe verweckte: so zijnder vele door groote benautheyt vluchtich ghe weest om der Euangelischer waerheyt wille. So dede de Coninghinne Mandamẽt. een mandament wt roepen, datmen niemant bystandt doen soude, oft eenige brieuen schrijuen den ghenen die voorvluchtich waren wt den Coninckrijcke om der secten wille, diemen de Lutherianen noemt. In dese veruolghinghe was daer een Bode gheuonden veel brieuen draghende, onder welcken Greue oock een aen eenen synen ghetrouwen vrient gescreuen hadde. Dese brieuen in den Raet ghebracht zijnde, wart Greue ghedachuaerdt in zijn eyghen persoon te verschijnen. Gekomen zijnde, bekende hy sonder eenighe swaricheyt te maken, dattet synen brief was. De Cancellier seyde hem in de volle vergaderinge des Raets, dat hy gedoot soude worden om dat hy den brief aen eenen ketter geschreuen had. Greue antwoordde hem met een vrolick gelaet, seggẽde: Och of het also ware: Eñ bat den Raet dat sy haer eere aensiende, tegen haer beloftẽ niet Orhmoedicheyt van Greue. en dedẽ: maer haer woorden haestelick volbrachten. Sulcken brandende begeerte had desen heyligen man om voor de belijdenisse des godlicken naems te steruẽ. De heeren siende zijn volstandicheyt, eñ dat hy met sulcken vuericheyt sprack, waren seer verwondert, eñ en wisten niet wat sy hem souden antwoorden. Maer sy deden hem gheuanghen legghen. Als hy nu gheuangen was, so leedt hy grooten aenstoot van zijn Ouders eñ vrienden, Ja van den Papistẽ selfs, die hem met lieflicke bidden eñ met tranen vermaenden (want hy was seer bemint) dat hy zijn eere ende leuen woude bewaren, ende wederroepen. Ten laetsten na veel bidden ende smeecken, hebben sy so veel verkreghen van hem, dat hy sommighe Artijckelen onderteeckende ghescreuen in een papier, welck hem zijn vrienden voorhielden, om zijn leuen te behouden. Maer terstont hem seluen bedenckende, greep hy het papier wt haren handen, ende schoerdet Hy schoert zijn wederroep. in stucken. Om deser oorsaken wille wart hy des anderen daechs verwesen, op Smitveldt leuendich verbrant te worden. So wart hy van de eene geuanckenisse in de andere ghebracht, te weten, van den grooten thorren wart hy in Nieugat ghelegt, dwelck de geuanckenisse der moordenaren is. In desen karcker schreef hy des nachts eer hy gedoodt wart, eenen brief aen zijn vrienden, welcke seer troostelick ende vol sentencien was, op dese ende dierghelijcke woorden. Beter is den dach des doots (segt Salomon) dan den dach der gheboorten &c. ende noch veel sulcke sproecken meer.

Des anderen daechs dwelck was den xxvi. Januarij in den Jare M. D. Lvi. Als zijn vonnis ghegheuen was, wart hy geleydt in een plaetse seer na by de gheuanckenisse, om aldaer ghedoodt te worden. Het is grootelicks te verwonderen van de groote vromicheyt ende volstandicheyt in sodanigher ionckheyt: ende van sulcken hooghen eñ goeden moet die hy hadde om de pijne des vuers leuendich te verdraghen. So is hy prijsende ende louende God ten wtersten toe, salichlick van dese weerelt ghescheyden. Met hem werden oock noch eenighe andere ghedoodt

Joanns

m.D.Lv.

IOANNA SVFFOLke de huysvrouvve van Guilford Dudley, kleyn nichte van Heinrycus de achtste, Koninck van Englant.

ONder de duechdelicke Princessen ende kloeckdadighe vrouwen der ghener die de Heere tot de kennisse zijner waerheyt gheroepen heeft, is Joanna Suffolck gheweest, kleyn nichte des Koninckx Heinrycks van zijns susters weghe. Welcke niet alleen wonderlick wel begaeft ende verciert was met veel duechden: maer heeft bysonder een wonderlicke ende manlicke standtvasticheyt bewesen, door Gods genade, in te onderhouden ende voor te staen de warachtighe leeringhe des Euangeliums in het Konincrijck van Englant dat nv gantsch afghekeert was, ende daer teghen op stont.

Ende hoe wel dat de vyanden des waerheyts dese heerlicke gauē des Heeren in dese vrouwe hebben willen verdonckeren, om datmē de oorsake haerder doot toeschrijuen soude, dat sy na de Kroone ghestaen hadde teghen het recht der wettelicker besittinghe: so en hebbense dat niet konnen doen. Want haer vrome belijdenisse is aen den dach ghekomen. Het is wel waer dat sy wtgheroepen is Koninginne van Englandt: maer dat was al bedreuen door Jan de Hertoge van Northomberlant, welck een oproerich mensche was, om de Kroone tot synen huyse ende huysghesinne te trecken. Want hy hadde dese voornoemde Joanna met houwelick verbondē aen Guilford Dudley synē sone. Terstont dan als de goede koninck Eduward doot was, dede hy wtroepē dese Joāna Koninginne vā Englant by de laetste ordinācie des Koninckx Eduwaerds, welcke om seker oorsaken zijn susters Mariam ende Elizabeth onterft hadde, ende de erffenisse des Konincrijcks dese Joanna ouerghegeuen. Joanna Koninginne wt gheroepen.

Als nv Maria Koninginne verklaert was ouer Englandt, so dede sy Joanna gheuanghen setten. In de gheuanckenisse is sy seer aenghevochten gheweest om de Euangelische leeringhe te verlaten, ende de Papistische aen te hangen: maer sy bleef so vroom ende volstandich dat haer vyanden verbaest waren. De wijle sy gheuangen was, schreef sy eenen brief aen eenen die wt vreesen ende eergiericheyt des weerelts van der waerheyt afghewekē was. Gheuangē.

Binnen dese tijden datse in den thorren van Londen lach, quamender vele haer besoecken om tegen haer te disputeren, ende haer te verleyden van de warachtighe bekentenisse des waerheyts: ende onder andere quam Doctoor Fecknan, ende handelde met haer van de stucken des Christelicken religioens, ghelijck als Joanna dat self in gheschrifte naghelaten heeft, ghelijck hier volcht.

Fecknan. Wat eyschtmen van een Christen? Disputacie.

Joanna. Het ghelooue in God den Vader, God den Sone, God den heylighen Gheest, drye Persoonen ende maer een God.

Fecknan. Eyschtmen van een Christen anders niet, dan te gheloouen in God?

Joanna.

M.D.Lvj Gheloove. Joanna. Ja wel: Het behoort ons toe in hem te ghelooven, hem te beminnen wt gantsch onser herten, wt gantsch onser ghedachten, wt alle ons vermoghen, ende onsen naesten ghelijck ons seluen.

Fecknan. So volchtet dan, dattet gheloove ons niet rechtueerdicht.

Joanna. Het doet waerlick, het eenige gheloove (als Paulus betuycht) rechtueerdicht ons.

1.Cor.13. Fecknan. Waerom segt Paulus dan: al hadde ick alle gheloove, ende hadde gheen liefde, so ware ick niets.

Joanna. Het is waer: want hoe kan ick hem lief hebben, in welcke ick niet en betrouwe? ende hoe kan ick op hem betrouwen, dien ick niet lief en hebbe? Gheloove ende liefde zijn tsamen gheuoecht: ende de liefde is onder den gheloove begrepen.

Liefde. Fecknan. Hoe moeten wy onsen naesten lief hebben.

Joanna. Onsen naesten beminnen, dat is, den hongherighen eten te gheuen, den naeckten te bekleeden, den dorstighen te lauen, ende anderen doen somen wilde datmen ons dede.

Fecknan. So ist ymmers noodich ter salicheyt goede wercken te doen: ende ten is niet ghenoechsaem te ghelooven.

Joanna. Dat en volcht niet: want het is seker dat wy door den gheloove behouden zijn: maer het is noodich dat de Christenen om haren Heere ende meester Christum na te volgen, goede wercken doen. Maer daerom en machmen niet seggen datse ter salicheyt dienen: want als wijt al gedaen hebben wat ons geboden is, so zijn wy noch onnutte dienstknechten. Daerom behoudt ons het eenighe gheloove in den bloede Jesu Christi.

Sacramēte. Fecknan. Hoe veel Sacramenten zijnder?

Joanna. Twee, Het eene is het Sacrament des Doopsels, ende het ander is het Sacrament des Auentmaels.

Fecknan. Neen, daer isser seuen.

Joanna. In welcke Schriftuere vindt ghyse?

Fecknan. Wy sullen hier na daer af spreken, maer segt my wat beteekenen uwe twee Sacramenten?

Doopsel. Joanna. Door het Sacrament des Doopsels ben ick met water ghewasschen, ende wederghebooren door den Gheest: ende die wasschinge is my een teecken dat ick een kint Gods ben. Het Sacrament des Heeren

Auentmael. Nachtmaels is my ghegheuen door een seker ghetuyghenisse ē seghel dat ick deelachtich ben des eewigen Koninckrijcks door den bloede Christi voor my aen den cruyce vergoten.

Fecknan. Wat ontfanckt ghy in den broode? Ontfanckt ghy niet het lijf ende bloet Jesu Christi?

Joanna. Neen ick: voorwaer ick en ghelooft also niet, gelijck ghy ē andere dat meynt. Want in den Nachtmale en ontfange ick noch vleesch noch bloet lichamelick: maer broot ende wijn. Welck broot gebroken, ē de wijn ghedroncken zijnde, ghelijck alst de Heere geordineert heeft: so zijn wy deelachtich des lichaems ende bloets Christi, welck ghebroken ē wt gestort is ghewеest voor ons. Met den broode ende wijne, ontfanghe ick de weldaden, die ghekomen zijn door het breken zijns lichaems ende wtstorten zijns bloets in den cruyce voor myne sonden.

Fecknan. Hoe? segt Christus niet dese woorden? Nemet, etet, dat is mijn lichaem? &c. Begeeren wy klaerder woorden? Segt hy niet dattet zijn lichaem is?

Joanna. Jck bekenne met v, dat hy dat segt: ende oock segt hy, Jck ben een wijngaert: Jck ben een dore: maer nochtans en is hy noch wijngaert noch dore. Waert alsо, dat ick het wesentlick lichaem ate, ende het natuerlick bloet Christi droncke: so beroofde ick my van mijnder verlossinghe: of het ware noodich, dat Christus hondert lijuen hadde. Want ontfanckt ghy het lichaem Christi, ghelijck alst oock de Apostelen ontfanghen souden hebben: so volchtet, dat het lichaem dat sy ghegheten hebben, niet ghebroken is gheweest aen den cruyce. Of, ist aen den cruyce ghebroken gheweest, so en hebbent de Apostelen niet opghegheten. Manierē vā spreken in den Sacramente.

Fecknan. Js het niet so moghelick dat Christus door zijn moghentheyt kan doen, dat zijn lichaem ghegheten ende oock ghebroken werde: ghelijck alst moghelick is, dat hy ghebozen is gesweest van eender vrouwen sonder mannelick zaet? Ende met zijn lichaem op het water ghewandelt heeft? ende meer ander wonderteeckenen, die hy ghedaen heeft door zijn moghentheyt? Mirakelen.

Joanna. Jaet waerlick, so het God ghewilt hadde een wonderteecken onder den eten te doen, doe hy zijn Nachtmael instelde. Maer ick segghe dat zijn meyninge in dier vren niet en was eenich wonderwerck te doen: maer alleenlick te leeren ende te bewijsen dat hy ons warachtich voedtsel ende eewighe spijse was. Nv bidde ick v, gheeft my antwoorde op dese vrage: Waer was Christus, doe hy sprack, Nemet, etet, dat is mijn lijf? Was hy niet aen de Tafele? Hy was in die vre noch leuende, ende en leedt niet voor op den nauolgenden dach. Wat nam hy, anders dan broot? Wat brack hy, anders dan broot? ende wat gaf hy, anders dan broot? Laet ons wel bemercken. Het ghene dat hy nam, brack hy: ende het ghene dat hy brack, gaf hy: ende het ghene dat hy gaf, wardt opghegheten. Ende hier en tusschen sat hy self met zijn Discipulen aen de tafele.

Fecknan. Ghy bouwet uwe gheloove op sulcken volck, die daer segghen, Ja, ende neen, die een dinck segghen ofte loochenen: ende niet op der kercken, welcke ghy behoort te gheloouen. De kercke.

Joanna. So en doe ick niet: maer ick stichte mijn gheloove op Gods woort, eñ niet op der kercken. Want so de kercke, de warachtighe kercke is, so moet haer gheloove door Gods woort beuesticht zijn: ende niet het woort Gods door de kercke, noch oock mijn gheloove. Gheloofde ick der kercken om haerder oudtheyt wille: hoe soude ick dese kercke konnen gheloouen, die my ontsteelt ende weyghert een deel des Heeren Nachtmaels? Ende die niet lijden en wil dat een mensche het selfde ontfanghe in tween ghestaltenissen, dwelck (so de Papen segghen) haer alleen toebehoort. So willense ons berooven van het een deel onser salicheyt. Jck segghe dattet een boose kercke is, ende niet de Bruydt Christi: maer des Duyuels ende Antichrists, want sy het Nachtmael des Heeren verandert met toe doen ende af doen. Jck segghe dat God daer toe doen sal, ende vermenichfuldighen haer plaghen, die hy ouer sodanighen kercke gheordineert heeft: ende dat hyse af doen sal van den deele des boecks des leuens. Sulcks en hebt ghy van Paulo niet gheleert, die den Corinthen het Nachtmael ouergaf, so hijt van den Heere ontfanghen ende gheleert hadde, namelick, in twee ghestaltenissen. Soude ick sulcken kercke gheloouen? dat sy verre. Beyde ghestaltenissen. 1. Cor. 11.

Fecknan.

M. D. Lv.

Fecknan. Dat was ghedaen ter goeder meyninghe, om een ketterie te schuwen, die daer began op te rijsen.

De Heere eyscht ghehoorsaemheyt

Joanna. Waerom sal de kercke veranderen den wille Gods, ende zijn ordinancië ter goeder meyninge? Hoe bestelde God den Koninck Saul met zijn goede meyninghe?

Noch woude Fecknan ten laetsten my raden aen zijnder kercken te gelooven: maer hy en konde dat niet doen. Daer zijn veel ander redenē onder ons gheweest: maer dit zijn de bysonderlickste. Also ist.

Joanna Dudley.

Als Fecknan sach dat hy niet winnen en konde, nam hy oorlof aen haer, segghende dattet hem grootelicks leedt was van harent wege. Want (seyde hy) ick ben versekert dat wy malkanderen nemmermeer vinden en sullen. Joanne antwoorde. Het is warachtich also, het en zy dat ghy ghemoetbeteringhe doet, eñ v tot Gode bekeert. Want ghy zijt in een quade dwalinghe. Ick bidde God, dat hy v door zijn barmhertichheyt gheve synen heyligen Geest: op dat ghelijck als hy v de gave der tonghen ghegheven heeft: dat hy oock v herte verlichte om zijn waerheyt te bekennen. Ende also scheydde hy van daer.

Als nv dese vrome vrouwe de waerheyt stantvastelick voorghestaen hadde: so is sy ten laetsten verwesen om opentlick verbrant te werden. So brachtmense voort op een Schavot, daer sy seer vrijmoedichlick totten volcke ghesproken heeft, ende een mannelicke vromicheyt des herten ter doot toe bewesen. So sprack sy aldus totten volcke.

Vermaninghe totten volcke.

Christen volck, Ick ben onder de Wet, ende ben door de Wet verwesen om nv den doodt te lijden. Niet dat ick de Maiesteyt der Koninginnen verthoornt hebbe: want daer van wassche ick mijn handen, ende ben ontschuldich: alleen dat ick toeliet het ghene daermen my toe bedwanck teghen mynen wille. Niet te min ick weet wel dat ick God verthoornt hebbe, om dat ick te veel de lusten mijns vleeschs volghende, niet geleeft en hebbe na de kennisse des waerheyts, die hy my ghegeven heeft. Daerom heeft God my ghesonden dese castijdinghe in dusdanige maniere des doots. Ende ick bense weerdich: want ick hebbese wel verdient. Maer ick dancke hem met gantsch mijnder herten, dat hy my tijt van berou ghegheven heeft in dese weerelt, om mijn sonden te bekennen.

Daerom so bidde ick v, O goede Christenen, ootmoedelick, dat ghy dē Heere voor my bidden wilt, dewijle dat ick noch leve, dat God my vergheve door zijn groote barmhertichheyt mijn groote sonden. Ick bidde v oock, dat ghy alle mijn ghetuyghen willet zijn, dat ick hier mijn daghen eynde als een Christē vrouwe, betrouwende ende seker zijnde van mijnder salicheyt door den bloede Jesu Christi, ende niet door eenighen anderen middel. Wederom bidde ick v al te samen, biddet met my, ende voor my.

Doe badt sy metten eenen vijftichsten Psalm: Weest mijns genadich, O God, na uwe groote barmhertichheyt &c. Eñ als sy dien geeyndicht hadde, seyde sy: O Heere behoudt mijn siele, In uwen handen beveele ick my.

So buychde sy haer neder, ende leyde haer hooft op den block: dwelck terstont afgheslaghen wart. Also sterf dese vrome vrouwe in den Heere.

Claudius van Canesiere. M. D. Lv

CLaude van Canesiere gheboren van Parijs, woonende inde stede vā Angiers, een speelman op instrumentē: na dat hy de gruwelicke misbruycken des Pausdoms bekende, woude hy tot Geneuen trecken om na twoort des Heeren te moghen leuen. Hy reysde door de stede van Lyons, daer hy gheuanghen wart in Meye inden Jare M.D.Lv. maer zijn wijf ende kinderen reysden voort tot Geneue. De wijle hy gheuanghen lach, hadde hy veel aenstoots, so van synen vleesche, so van de dienaers des Antichrists, so oock van zijn vleeschelicke vrienden, welcker sommighe haer oock als gheloouige wtgauen: maer de Heere die heeft hem in alle aenuechtinghe sterckeyt ghegeuen. Hoe dattet voort met hem gegaen is, heeft hy self beschreuē: dwelck wy hier setten sullen.

Lieue suster, ghy sult weten, dat terstont na dat ghy wt deser stede gescheyden waert, als ick Sebastiaen meynde te vinden, ghinck ick in een huys, daer de koffers ende kisten waren. De wijle ick teghen de Weerdinne sprack, so quam daer de man diese gearresteert hadde, eñ vraechde my of de koopmāschap my toebehoorde. Ick antwoordde hem, datse my voor een deel toebehoorde: ende dattet roerlicke dinghen waren, die ick hadde doen brenghen in deser stede: eñ dat ick een speelman der Instrumenten was. Hy vraechde my of ick ghehuwet was: Ick antwoordde, Ja. Hy vraechde of mijn huysvrouwe hier was: Ick seyde, Neen, maer dat sy seer haest hier komen soude. Koemt met my (seyde hy) ende ick sal uwe dinghen doen lossen. Ick seyde hem, dat ick te vreden was. De eerste belijdinghe.

Doe leydde hy my voor mijn heere Buatier den grootē Vicarius eñ Officiael van Lyons: doe vreesde ick wel dat ick gheuanghen was. Hy leuerde my hem ouer: welcke my began te onderuraghen. Ten eersten vraechde hy, of het lichaem onses Heeren Jesu Christi int Sacrament des altaers niet en was also lanck ende also groot alst was in den lichame des maeghts Marie, oft alst was aen dē houte des cruyces: Ick seyde hem terstont, dat ick niet en wist ofte kende wat het ware. Binnen desen en lieten sy niet te doen schrijuen, dat sy wouden. Daer na seyde hy tot my: Ic geue v te kennen dat ick den grootē Vicarius des Pausen, ende dat ick v van uwen ghelooue onderuragen moet. Waer op ick hem als van te voren antwoordde. Nochtās en liet die Judas des Prouoosts stadthouder niet af van my te vangen eñ in den karcker te leydē, ende ontnam my alle mijn ghelt. Des anderen daechs quam de heere Buatier in de gheuanckenisse, ende vraechde my of ick mijn aduijs niet verandert en hadde. Ick antwoordde hem, dat hy mijn Rechter niet en was, ende dat ick hem niet antwoorden en soude. So ginck hy van my. Hy wart gheuanghen.

Des anderen daechs bracht hy by my mijn heere Puij Stadthouder van Lyons, die my voor hem beual te antwoorden. Dwelck ick dede, eñ ick verhaelde de twaelf artijckelen des gheloofs: Ick ghelooue in God den Vader almachtich, &c. Daer na antwoordde ick hen, dat ick niet gestudeert en hadde, eñ dat ick gheen clerck en was: maer dat ist dat ick ghelooue, eñ alle Christen menschen schuldich zijn te gheloouen: eñ wouden sy my vander musijck onderuragen, dat ickse wel verantwoordē soude. Sy antwoordden my dattet wel goet was: maer dattet niet genoech en was. Doe seyde ick hen, dat ick dā niet en wiste wat sy van my begeer-

M.D.Lvi. den. Hy vraechde my, of ick niet gheloofde, dattet lichaem Jesu Christi
Van het A-uendtmael. also groot alst in den houte des cruycen was, in het broot des Auent-
maels besloten was (so sprack hy). Ick seyde, Neent: ende dat den Ar-
tijkel des gheloofs valsch soude zijn, als wy segghen dat hy opgeuaren
is ten hemel, sittende ter rechter hant Gods zijns Vaders. Hy vraechde
my of ick mynen Paesschen ghehouden hadde, ende of ick my tegen den
Biechte. Priester ghebiecht hadde. Ick antwoordde: Neen ick. Hy vraechde of
ick niet en gheloofde datmen teghen den Priester biechten moeste, ten
minsten eenmael des Jaers. Ick antwoordde hem datmen alle dage, al-
Aenbiddinder heyligen. leen teghen God belijden moeste. Daer na vraechden sy my, of men
de heylighen ende de maghet Maria niet aenbidden en soude. Ick ant-
woordde: datmen God alleen aenbidden moeste in den naem zijns soons
onses Heeren Jesu Christi. Sy vraechden my of wy niet onsen wille
Vrije wille, ende klooster beloeften. en hadden: ende of wy gheen supuerheyt en mochten belouen, gelijck de
Nonnen ende ander doen. Ick antwoordde: dat wy niets en hadden: ende
al wat wy goets deden, dat quam van Gode ende niet van ons. Dat wy
oock gheen supuerheyt belouen konden, na dien dattet een wtnemende
gaue Gods is, hem seluen te konnen onthouden. Sy vraechden my of-
Vaghevuer. ter gheen Vaghevuer en was. Ick antwoordde hen, dat icker gheen an-
der en kende, dan het bloet Jesu Christi. Sy vraechden, of het niet goet
Beelden. en was beelden op te rechten: Ick seyde hen, dat ons sulcks verboden
was, door Gods beuel: want daer ghesproken is: Ghy en sult v gheen
Deut. 5. 8 ghesneden beelden noch ghelijckenissen maken van datter bouen in den
Hemel is, noch van datter beneden opter aerden is, noch van datter on-
der de aerde in den wateren is: ghy en sultse niet aenbidden ofte die-
nen. Siet, dit zijn de eenuoudighe antwoorden, die my van God ghege-
uen waren. Sy hebben my veel brabbelinghen daer op verhaelt, die ick
v niet al vertellen en kan. Ende ghewisselick ick was seer verblijdt, dat
my de Heere de ghenade gedaen hadde om zijn woort voor de menschen
te belijden. Doe ick nv wederghekeert was in de plaetse daermen my
gestelt hadde, so danckte ick den Heere, ende badt hem dat hy my mont,
wijsheyt ende sterckheyt gaue om te volherden totten laetsten mijns le-
uens, in het ghene dat ick begonnen hadde. Een Commissarius van Ly-
ons bracht voor my eenen Sathan van Sorbonne, meynende my te be-
keeren van het ghene dat ick beleden hadde. Hy woude my doen ghelo-
uen dattet lichaem Jesu Christi in den broode was. Maer met de selfde
redenen daer hijt mede bewees, wederleyde ickt hem: so dat hy in geen-
derhande maniere yet van my verkrijghen konde (Gode lof) van al dat
hy my voort brochte. Hy badt my dat ickt al van hem verdraghen soude,
hy woude my kortelicks van daer helpen. Ick antwoordde hem, aengaen-
de van my, ick en hebbe niet ghesept, ten was goet, ende bidde God, dat
hy my de ghenade gheue daer in te volherden ten eynde toe, daer ick in
begonnen hebbe. Anders niet hebben sy van my verkreghen.

Van Meye M.D.Lv. tot Nouember des seluen Jaers geuangen
ligghende, sandt hy zijn huysvrouwe ende vleeschelicke vrienden veel
brieuen, welcke hier om des kortheyts wille achterghelaten werden.
Claude wort tot de geuãckenisse begheert. Omtrent desen tijt was delen Claude Canesiere begeert van mijn hee-
re van Anguyen, om dat hy seer wel op den hoorne ende Cynke spelen
konde: maer zijn teghenpartie heeft dat niet willen toelaten. Hadde de
heere van Anguyen een Moordenaer ofte oproermaker begheert, men
de hem dien niet gheweygert hebben. Maer mits dien dat dese een

van de ledekens Christi was, so moeste hy daer in oock synen meester ende voorgangher ghelijckformich werden, die min gheacht was dan Barrabas. M.D.Lvi.

In deser tijt vandt Canesier met zijn medeghesellle een middel om wt den karcker te gheraken, met een wonderlike maniere. Want siende de slotelen in handen des Poortiers, onthielden sy de ghedaente, welcke sy in een ander stadt, door eenen broeder deden maken. Twee van de bysonderlickste sloteien kreghen sy also, ende ontdeden den karcker ende ghinghen wt. Doen de gheuanghenen op de brugghe van de Saune quamen, werden sy van de Scharianten ghesien, welcke den voornoemden Canesiere bekenden, ende hem wederom gheuanghen namen. De ander syne medegheuangen, ontliept, ende quam te Geneuen. Met wat manieren dit ghesciiet is, schrijft hy self tot zijn huysvrouwe, in eenen brief den vijfthiensten Decembris, int Iaer M.D.Lv. gheschreuen. Luydende aldus. Hy ontginck wt den karcker.

Lieue suster ende huysvrouwe, de oorsake dat ick v mijn nieuwichept niet eer ouergeschreuen hebbe, is geweest, dat ick luttel bequaemheyts van Papier ende Inckt ghekreghen hebbe: ende dattet my oock seer pijnlick viel om sulcken tijdinge v te kennen te gheuen, dat ick wederom gheuanghen was.

Als wy nv wt den karcker ghegaen waren, ende quamen in de groote Sint Jans strate: so sach ick drye ofte vier Scharianten staen, welcke ick wel kende, want wy hen ordentlick in den karcker saghen. Sy en wisten niet dat wy ontloopen waren. Als ick my haftede na M. Franchoys te gaen om my seluen te beschermen, so en konde ickt niet volbrenghen. Want daer was een die met my gheuanghen gheweest hadde, die my kende: welcke tot eenen anderen seyde, Siet daer eenen met eenen gheuoerden Tabbaert, die so ras gaet, ick ghelooue dattet M. Claude is. Laet ons sien of zijn saken goet zijn: hy mocht wel wt der gheuanckenissen gebroken zijn. Doe begonst hy hem te hasten, ende ick oock. Als hy sach dat ick my meer ende meer hastede, so liep hy my na tot het eynde der brugghen, ende riep eenen anderen die ghewapent was. Als hy began te loopen, liet ick mynen gheuoerden Tabbaert vallen op der aerden, stellende my oock te loopen. Als hy nv sach dat ick koorden aen de beenen hadde ende niet wel loopen konde: so quam de gewapende, ende werp hem van achter op my, so dat wy beyde ter aerden vielen. Siet mijn lieue suster, also wart ick wederom gheuanghen. Sy leydden my in den karcker. Inden inganck gaf my Guillame de Poortier, voor eenen goeden dach, twee vuystslaghen, den eenen tusschen myne schouderen, den anderē aen het achterste mijns hoofts: maer daer was volck die verhinderdē dat hy my niet meer quaets en dede, dwelck oock de Scharianten deden. Hy wert wederō geuanghen.

Daer na wardt ick voor den Rechter Courrier gheleydt, welcke my vraechde, hoe ick wt ghekomen was: ende oock beuondē sy my noch met eenen slotel. Ick seyde, datter een man gekomen was van Geneue, welcken ick de Patronen ghegheuen hadde, ende dat hy in den naem van een ander in den seluen karcker ghekomen was.

Doe wart ick in eenen duysteren put ghebracht, daermen noch hemel noch aerde en sach. Daer badt ick den goeden hemelschen Vader, na dat hy

M. D. Lv hy my die eere woude doen, dat ick (die niet dan dreck ende vuylnisse en ben) een ghetuyghe zijnder waerheyt soude wesen: dat hy my de ghenade oock dede, dat ick na synen wille ghehoorsaem mocht zijn. Ey lacen liene suster, ick ben weerdigher om mijn misdaet ghecastijdt te zijn, dan om de ghetuyghenisse zijns naems te lijden. Nv dan, na dattet hem also ghelieft, so ist wel redene dat ick mijn hooft op heffe. Want voorwaer ick en hadde van te voren niet verstaen, dat hy my so veel eere soude willen doen, voor dat ick nv gheuanghen ben gheweest.

Na het middach eten (hoe wel sy my noch te eten noch te drincken gheuen hadden tot des auonts toe) was ick gheleydt voor mijn heeren: daer wart ick neerstelick ondersocht, hoe dat ick de slotelen had doen maken. Ick antwoordde hen, ghelijck ick den Couuerier geantwoort hadde. Sy seyden, datse niet en gheloofden, dat ickse te Geneue hadde doen maken: maer datse in dese stadt ghemaeckt waren, ende dattet onmogelick is slotelen te maken, sonder te sien. Ick antwoordde dattet also was ghelijck ick ghesept hadde, ende wouden zyt weten, ick soude hen die konste wel thoonen. Doe bewees ick hen, hoe dat ick ghedaen hadde. Ten anderen vraechden sy my, of ick altijts woude volherden in mijn meyninghe: Ick antwoordde daer op, dat ick niet ghesept en hadde, ten was goet, ende den woorde Gods ghelijckformich: dattet oock de waerheyt was, welck ick begheerde te verantwoorden. Daer na vraechden sy my van des Paus macht, ende veel ander sotheyden meer, welcke te lanck waren om v al te schrijuen: oock en ist niet weerdich verhaelt te werden.

Daer na quamē sy des woensdaechs des morgens wederom, om noch eens te siene hoe ick de slotelen had doen maken. Doen badt ick hen, dat sy my wederom in de kleyne kamer laten wouden, daer ick van te voren in geweest hadde, dwelck de karckerwaerder niet doen en woude: maer in spijte zijnder tanden was hy daer toe ghedwonghen. Want ick seyde hen dat ick de mueren met myne vingheren niet breken en konde. Doe lieten zyt toe, ende beualent hem. Des saterdaechs daer na, quamen daer vijue ofte sesse, ende bewesen my, dat sy mynen doodt niet en begheerdē: maer dat ick my bekeerde om te leuen: ende datter niemant en was die mijn goet begheerde. Sy baden my weder te keerē totter eenicheyt der heyligher Catholischer kercken, namelick, te doen als mijn vaders ende ouders, die heylichlick geleeft hebben. Daer op vraechden sy my of sulken bewijs mijn herte niet en beroerde. Ick antwoordde, dat ick hen grootelicks danckte van hare groote gunste te mywaerts, ende van dat sy my vermaenden. Van wederom te keerē totter eenicheyt der heyliger Catholischer kercken, seyde ick dat icker niet afghekeert en was: maer dat icker my aen woude houden ende leuen ende steruen als een Christē mensche toe behoort. Dat oock haer vermaninghe my niet en beroerde, om dat ick niet anders ghesept hadde, dan dat den woorde Gods gelijck formich was. Doen seyden sy, wilt ghijt dan verantwoorden dat ghy ghesept hebt? Ja mijn heeren, seyde ick, ende wil daer in leuen ende in steruen.

Doen seyden sy, so en isser gheen bate toe. So begonnen sy wederom haer bueselinghen voort te brenghen: ende als de eene ophielt, so began de andere, ende dickwils braken sy mijn redenen van het ghene dat ick hen segghen woude. Maer het ware te lanck om te schrijuen, ende het en is des arbeyts niet weerdich.

Des maendaechs daer na quamen sy om my te verwijsen ter doot. M.D. Lvj.
Men dede my duymijsers aen de handen, van vreese dat ick voor hen te quaet mochte zijn: want sy hadden my groote kracht sien bedrijuen. Als ick nu voor hen was, deden sy Anthonium komen, die met M. Franchoys gheuanghen was: en deden hem in de Vierschare (om my te grooter leedt aen te doen) een boete doen. Voorwaer, het herte dachte my te splijten van sodanighen ellendicheyt en laster teghen God te aenschouwen. Nu dan, mijn lieue suster, laet ons den goeden God bidden, dat hy ons daer toe niet en verlate: maer dat hy altijt met zijn hant ons onderhoude, ende ons volstandicheyt gheue in zijn heylich woort. Want Christus Jesus segt, Niemant en mach tot my komen dan die mijn Vader (die my ghesonden heeft) trecket. Laet ons dan den goeden Vader bidden, dat hy ons trecke, en dat wy recht moghen gaen totten goeden Salichmaker Jesum Christum. Joan. 6.

Na dat dese heerlicke versakinghe des gheloofs gedaen was, vraechden sy my, of ick altijts in mijn meyninghe blijuen woude. Ick antwoordde hen dat ick woude onderhouden het ghene dat ick beleden hadde: dat ick oock niet anders ghesegt en hadde, dan dat den woorde Gods ghelijckformich, ende oock de waerheyt was. Doen gheboden sy den Griffier te lesen: ende als hy ghelesen hadde, ende my verklaert een Ketter ende oproermaker te syne, antwoordde ick: Nu wel, ghy verklaert my een Ketter en twistmaker te zijn, om dat ick niet en hebbe ghewilt, ende niet en wil aenhanghen de gheboden ende duyuelsche ordinancien van u hooft ende meester, den Roomschen Antichrist, ende hem niet voor eenen God bekennen. Doe riepen sy alle (als ick seyde duyuelsche: want daer een groote menichte volcks rontomme ons was) ende seyden, Ha, Ha, den Schelm (ende wencten de dienaers te hoope) leydt hem op Romane. Daer ben ick nu te hants noch, verwachtende den wille des lieuen Vaders, sulcks te doen als hem belieuen sal. Nu lieue Suster, ick weet wel dat ghy een weynich verblijdt waert, als ghy mijn verlossinge verwachtende waert, welcke u haest benomen was. Maer nu is mijn verlossinge nakende: hoe wel niet also, ghelijck ghy verwachtende waert. Verblijdt u dan in den Heere, ende en bedroeft u niet: Wacht u van u teghen God op te stellen: want ghy siet in de eerste ende tweede geuanckenisse, dattet door Gods voorsichticheyt gheschiet is: Want die my vinghen, noch de eerste noch de tweede en waren daer van ghewaerschuwet. Aenmerct hoe God den synen wil roepen. Verblijdt u dan in hem die u so veel eeren ghedaen heeft, dat hy uwen man heeft willen tot een ghetuyghe zijnder waerheyt voortbrenghen. Och mijn lieue suster, konden wy aenmercken de groote weldaet die ons de hemelsche Vader doet met ons te roepen tot so heylighen lijden ende tot so salighen strijdt: wy en souden niet alleen gaen, maer oock met vlijticheyt loopen. Voort en weet ick niet of ick eenige bequaemheyt meer hebben sal om u te schrijuen: want ick noch dach noch ure en weet wanneer het den Vader belieuen sal my te roepen tot hem: Daerom so beuele ick u de vreese Gods voor allen dinghen: ende oock de kinderen die God ons ghegheuen heeft. Ist oock dat ghy u niet en kont onthouden van wederom te huwelicken: so siet ten minsten wel toe dat ghy eenen man neemt, die de vreese Gods heeft, ende die niet tot der giericheyt ghenegen en is: want sy is een wortel van allen quaet. Ick weet wel van aertsche goeden, dat ghy groote armoede hebt: maer besiet hoe rijcke dat ghy in den hemel zijt: ende dat

Hy wert een Ketter ende twistmaker verklaert.

M.D.Lvi. ghy eenen Vader hebt die v niet laten en sal. Want ist dat de tijtlicke vaders die van natueren quaet zijn, haren kinderen goede gauen gheuen konnen: hoe veel te meer dese, die doch gheheel goet is, sal v gheuen al dat v van noode wesen sal, ende v en sal niets ghebreken. Settet dan al in hem v ende uwe hanteringhe: want hy ist die voor v sorcht. Hy houdt v onder den synen, ghelijck hy dat wel bewijst.

Nv om v van my een ghedenckteecken achter te laten. So late ick v den lxxiij. Psalm, welcke is: Hoe goet is God. Eñ als ghy hem singet, sult ghy mijns ghedencken. Niet dat sulcke ghedachtenisse in droeffenisse zijn sal: maer in blijschap. Ick gheue v dien bouen alle andere daerom: want ghy sult daer in vinden al dat my toe ghekomen is van den tijt af dat ick gheuanghen ben gheweest. Voort sult ghy mijns ghebieden aen mijn heere Joannes Caluijn, ende aen allen Dienaers, ende aen alle onse vrienden die ghy kennet. Segt oock M. Franchoys, ist dat ghy hem siet, dat ick my seer aen hem ghebiede: ende dat ick my verblijde om dat hem God die ghenade ghedaen heeft, ende hem wt den karcker verlost heeft: maer dat hy my veel meerder doen wil. Wãt hy en wil my niet alleenlick verlossen wt den karcker, maer oock van deser aerden, daer niet anders dan alle katijuicheyt ende eliendicheyt is: ende wil my stellen in alle blijschap ende salicheyt, nv ende eewichlick. Ghebiedt my aen zijn huysvrouwe Ende voor een besluyt, Ick groet v met eenen heylighen kusse, Gode v beuelende, in wiens heylighe bewaernisse ick v late.

Desen sesthiensten Decembris. By uwen man ende goeden vrient Claude van Canesiere.

Leuendich verbrant te werden.

ALdus vromelick heeft hy hem ghedragen ten eynde toe, ende heeft alle de aenuechtinghe door Gods ghenade volstandichlick wedergestaen ende ouerwonnen. Na dat hy nv zijn vonnis ontfanghen hadde om leuendich verbrant, ende zijn lichaem tot asschen verkeert te werden: so wardt hy des Saterdaechs den eersten dach van Februario, wt den karcker tot der plaetsen, diemen te Lyons den aerthoop noemt, ghebracht. De wijle hy daer geleydt wart, vermaende hy het volck, dat sy haer tot den Heere Jesum Christum bekeeren souden. Als hy by de plaetse quam, began hy het beghinsel des Psalms, Mijn siele loeft den Heere, te segghen.

Daer na badt hem de Scherprichter vergiffenisse van den doot die hy hem aendoen soude. Claude antwoordde hem seer vriendelick, segghende: Mijn vrient, de sonderlickste vergiffenisse behoort ghy van Gode te begheeren, aensiende uwe consciencie: want het vonnis is onrecht ende quaet, ende God salt van haren handen eysschen die daer in bewilighen, ist dat hy hen geen barmhertichheyt en doet. Als hy nv in het vuer stont, hief hy zijn ooghen op ten hemelwaert, eñ aenriep den Heere tot dat hy synen geest gaf. Also is hy in den Heere ontslapen den eersten dach Februarij in den Jare M. D. Lvi.

Robert

Robert Oguier met zijn huysvrouwe ende kinderen.

M.D.lvj.

TE Rijssel in Vlaenderen hadde de Heere zijn Euangelium so klaerlick geopenbaert in dese tijden, datter een groote menichte volcks hen voechden by een te komen om de stemme Christi Jesu te hooren. Sy vergaderden heymelick om de groote tyrãnie des Ouerheyts die het rijck des Antichrists met ghewelt houdt staende, ende volchden daerin het exempel der Propheten ten tijden Achab, ende der vromer Christenen in de eerste kercke.

Maer na dien de ghemeynte des Heeren daghelicks wiesch door de goede ordinancie van Gods woort te prediken, den armen ende behoeftighen by te staen, den krancken ende ellendighen te vertroosten, vrede ende eendracht met malkanderen versorghende, de Christelicke straffe ofte discipline onderhondende, voor allen noodt den Heere biddende, eñ voor de ghemeyne welvaert hem danckende: so heeft de Sathan door zijn instrumenten beghinnen te rasen. Want als de Minrebroers sulcx vernamen, so hebbense in haer predicacien teghen dusdanighe vergaderinghen beghinnen te roepen, het ghemeyne volck te beroeren, de Ouerichept te beschuldighen om datse slap waren in het bloet te verghieten, ende sulcken Christelicken ghebruyck te verwoesten ende te verstooren. des duyuels krijchsknechten.

Als nv dese heylighe vergaderinghe omtrent drye Jaren gheduert hadde, so stondt daer een beroerte op in den Jare M. D. Lv. so dat de vyanden des waerheyts voorghenomen hadden de gantsche versamelinghe te grijpen, welcke nv van de valsche broeders verkocht was. So stelde hem in de wapenen de Prouoost van Rijssel des saterdaechs den sesten dach Martij, des auonts omtrent tusschen neghen ende thien vrẽ: ende wanter doe gheen vergaderinghe en geschiedde, so viel hy met syne Scharianten met gewelt int huys van Robert Oguier een godureesende man, welcke zijn huysghesin, kleyn ende groot, knechten eñ ionckwijuen in de vreese des Heerẽ opghebracht ende onderwesen hadde. Als sy nv int huys waren, ondersochten ende doorliepen sy dat van bouen tot beneden, ende brachten de boecken voort die sy vonden, om die mede te draghen. Maer den bysonderlicksten die sy sochten en was daer niet, namelick, Baudewijn Roberts sone, welcke wtghegaen was om van Gods woort met sommighe ghelooulghen te handelen, ghelijck zijn ghewoonte dickwils was. Als hy nv van daer wederom na huys quam, stont Marten zijn broeder aen de poorte ende verwachtede hem. Als hy hem nv hoorde, seyde hy tot hem: Maeckt v van hier, ick biddet v, ghy en sult als nv hier niet in komen. Boudewijn dat hoorende, meynde dat zijn broeder hem niet en kende, so riep hy: Jck ben Baudewijn, doet open de poorte, Jck wil in gaen. Dit hoorden de Scharianten ende lieten hem in, ende seyden: Baudewijn, ghy zijt willekome: want wy hebben groote begheerten gehadt om v te vinden. Hy antwoordde: Jck bedancke v, mijn vrienden, ghy zijt oock willekome in Gods name, in ons huys. Doe seyde de Prouoost: Gheeft v alle gheuanghen van des Keysers weghen.

Een godureesende huysgesin.

Sy werden gheuanghen.

M.D.Lvi. So lieten sy haer alle tsamen binden, namelick, de vader, de moeder, en de twee sonen: ende lieten de twee dochters het huys bewaren. Als sy nv in der nacht ouer der straten gheleydt werden, so riep Baudewijn met luyder stemmen: Och Heere, niet alleenlick geeft ons gheuanghen te werden om uwen twille: maer doet ons oock de ghenade dat wy onuertsaecht puerlick voor den menschen uwe heylighe leeringhe moghen belijden, ende met de asschen onses lichaems versegehelen tot stichtinghe uwer armer ghemeynten. So werden sy in de gheuanckenisse gheleydt, daer sy wreedelick ghehandelt waren: maer voor alle het verdriet datmē haer aendede, loefden ende prefen sy den Heere.

Als sy nv voor de Ouerheyt des stadts ghebracht waren, so onderuraechdemen haer van haer leuen ende wandel, ende seyden tot den vader, aldus: Ons is wel te kennen ghegeuen van v eñ van v huysghesin, dat ghy v nemmermeer en vint in der Missen, ende dat ghy self eenē peghelicken ontraet ende oock verhindert daer toe te gaen. Bouen dien is ons oock kennelick dat ghy in v huys versamelinghen ende conuenticulen ghehouden hebt, daermen dwalende leeringhen gepredickt heeft teghen onse moeder de heylighe kercke, In dese dinghen hebt ghy teghen het Mandament des Keyserlicken Maiesteyts misdaen. Wat heeft v dan beroert sulcx te doene? Robert Oguier antwoordde hen met bliimoedicheyt, seer soetelick, seggende: Mijn heeren ghy vraecht my waerom ick ter Missen niet geweest en hebbe: Ick salt v ghewillichlick segghen. Het is, om datmē daer den doot ende het duerbaer bloet des soons Gods, ende zijn offerhāde gantschelick vernietich ende onder de voeten tredet. Want tot den Hebreen int neghende ende thiende Cap. staet, dat Jesus Christus met een eenighe offerhande volkomen ghemaeckt heeft die daer gheheylicht zijn. Siet, De Apostel segt met een eenighe offerhande: maer de Priesters segghen dat sy hem alle daghe in vleesch ende beenen offeren: dat doende verloochenen sy den Heere die haer verlost heeft. Men leest oock niet in de gantsche Schriftuere, dat de Prophetē, Christus of zijn Apostelen oyt Misse ghedaen hebben, ofte oock daer af wisten te spreken: Maer sy hebben wel het Auentmael gehouden, daer alle het Christen volck ghemeynschap hielt: maer men dede daer gheen offerhande. Leest de Schriftueren, ghy en sult nerghens beuinden, datmen van Missen eenich verhael doet. So ist dan openbaer, datse van menschen gheuonden is: ende daer af segt Christus. Matth. 15. Te vergheefs dienen sy my leerende menschen gheboden ende leeringhen. Waert dan dat ick, ofte mijn huysghesin ter Missen hadden ghegaen: so segt my Christus, dat ick hem te vergheefs soude ghedient hebben.

Voort en verloochene ick niet dat wy versamelinghen gehouden hebben met eerlick volck, die den Heere vreesden: maer dat en heeft niemant schadelick ghesweest: maer veel meer tot vermeerderinghe der glorien Jesu Christi. Het is wel waer, dattet my bekent was, dat het de Keyser verboden hadde: maer wederom so wist ick dattet Jesus Christus beuolen hadde. Also en mocht ick den eenen niet ghehoorsaem zijn, sonder den anderen onghehoorsaem te zijn. Het is beter Gode ghehoorsaem te zijn dan den menschen, dwelck my betuycht Petrus Act. 4. 5. Doen vraechde hen de Ouerheyt, watmen in de versamelinghen dede? Doe began Baudewijn te spreken, segghende: Mijn heeren, ist dattet v belieft te hooren, ick salt v op het lancste verklaren. De heeren dat hoorende, saghen de eene op de andere, ende seyden hem: wel aen spreeckt. Baudewijn

Mē beschuldicht den vader van ter Missen te gaen.

Watmen in de Misse doet.

2. Pet. 2. a.

Van vergaderinghen.

M.D.Lvj

dewijn ontfonckt zijnde van de liefde om Gods eere te verbreyden, be-
gan te segghen: Als wy alle in des Heeren name vergadert zijn om zijn
heylich woort te hooren, so vallen wy alle ghelijck op der aerden neder
op onse knien, in ootmoedigher herten onse sonden voor Gods mogent-
heyt belijdende: daer na bidden wy dat het woort Gods oprechtelick ẽ
reynlick ghepredickt ende verkondicht mach werden. Wy bidden oock
voor onsen heere den Keyser, ende voor alle synen Raet, op dat de ghe-
meynte in vrede mochte van hen gheregeert werden, ende de eere Gods
verbreydt werden. Oock so en wert ghy mijn heeren, niet vergheten,
want wy uwer oock in ghedachtenisse hebben als onse heeren ẽ over-
sten, biddende onsen goeden God voor v, ende voor de gantsche stede, op
dat God v soude in alle duechden onderhoudẽ. Siet, dit zijn de stucken,
die wy daer in bedrijven. Duncket v nv, mijn heeren, dat wy so groo-
ten quaet doen, aldusdanighen vergaderinghe houdende? Waer heeft-
men oyt ghelesen, dat de ghene die by een quamen om voor de Regeer-
ders des lants te bidden, den doot weerdich waren? Voorwaer het en
heeft noyt ghehoort gheweest. Bouen dien, begheert ghy de ghebeden te
hooren die wy doen, Ick ben bereyt v die te segghen. Sommighe van
de Overheyt gauen hem een teecken dat hijt soude doẽ. Doe viel Bau-
dewijn ter aerden voor hen allen, ende began de ghebeden te doen met
sulcken vuericheyt, dat noyt sulcken brant des gheests (ghelijck hy be-
leden heeft) noch stercker beroeringhe in hem ghesien is gheweest: so dat
vele van der Overheyt siende de groote vuericheyt ende brãdende affec-
tien in sulcken iongen mensche, de tranen wt haer oogen vloeydẽ. Daer
na op staende van den gebede, seyde hy tot hen: Siet, mijn heeren, dit ist
datmen in onser vergaderinghen handelt. De wijle dat sy daer voor de
Overheyt waren, verklaerden ẽ beledẽ sy oock alle viere haer gelooue:
daer na werden sy wederom in den karcker gheleydt, ende stracks daer
na seer scherpelick ghepijnicht, om dat sy souden melden, die tot haren
huyse verkeert hadden: Maer sy en beklappeden niemant, dan diese wi-
sten dat van te voren wech ghegaen waren. Omtrent vier ofte vijf da-
ghen daer na, werden de vader met syne twee sonen wederom voor de
Rechters ghebracht: ende na veel woorden was hen gheuraecht, of sy
haer onderwierpen der heeren wille: Robert Oguier ende Baudewijn
zijn sone seyden met voorsichtighen rade, Ja wy. Maer doen zijt Mar-
ten den ionckslen sone vraechden, antwoordde hy, dat hy hem tot haren
wille niet onderwerpen en konde: maer woude noch syne moeder ghe-
selschap houden. So wart hy wederom in den karcker gheleydt: ende de
ander twee werden veroordeelt leuendich tot assche verbrandt te wer-
den. Maer eermense verwees, ende de Rechter op zijn rechterstoel sat,
sprack hy als een dul mensche om dat hy haer volstandicheyt ende lijdt-
saemheyt aensach, ende seyde: Huyden sal uwe woonstede zijn met allen
Duyuelen int helsche vuer. Als sy daer na de sentencie des doots ont-
fanghen hadden, werden sy wederom in de gheuanckenisse ghebracht,
haer verblijdende van de eere die de Heere hen ghedaen hadde, datse in
het boeck der Martelaren ghescreuen souden werden. Terstont als sy
in het gheuanghen huys waren, quamen daer een hoop Minrebroers,
onder welcken was Doctoor Hazard, ende de Pater van S. Claren:
Welcke onder den volcke half voor heylighen gheacht werden. Doe
sprack daer een van desen, ẽ seyde: Siet de vre is ghekomen mijn vrien-
den, in welcke ghy v daghen eynden moet. De twee ghetuyghen Jesu

Watmen in der vergaderinghe doet.

Sy werden ghepijnicht.

M. D. Lvj. Christi antwoorden, Wy weten dat wel: maer ghepresen sy de goetheyt onses Gods, die ons huyden wt desen donckeren karcker wil verlossen, om ons te ontfanghen in zijn heerlick ryck. Doctoor Hazard, als een Dienaer des Antichrists, dede groote neersticheyt om hen van haer heylich gheloove af te keeren, segghende: Mijn vader Robert, ghy zijt een oudt man, Ick bidde v, dat ghy in dese laetste vre doch uwe siele behoudt: Ende ist dat ghy my hooren wilt, keert v tot my, eñ alle dinghen sullen v ten besten vergaen. Robert antwoordde hem: O mensche, hoe derft ghy so schandelicken stelen de eere des eewigen Gods? Want aen uwe woorden schijntet dat ghy mijn Salichmaker zijn wilt, ende mynen Heere Jesu Christo dat officie ontstelen. Neen, neen, Ick hebbe eenen eenighen Salichmaker, die my seer haest wt deser ellendiger weerelt verlossen sal. Ick hebbe oock eenen eenigen Leeraer, dien my de hemelsche Vader heeft beuolen te hooren, Ick en wil gheenen anderen.

De Pater van S. Claren siende de volstandicheyt van desen heylighen man, seyde hem: Mijn vader, hoe antwoort ghy den Magister Noster also? Ghy behoort nv beter beraden te zijn dan ghy oyt gheweest zijt, ende niet also sottelick te verwerpen den goeden raet diemen v gheeft: want dese begheert de salicheyt uwer sielen. Ick hebbe v ouer langher tijt ghekent voor een kint onser moeder der heyligher kercken: maer nv zijt ghy gheworden een kint der verderffenissen: Maer de wijle dattet noch tijt is, so hebt een medelijdẽ met uwer armer sielen, welcke Jesus Christus verlost heeft. Robert antwoordde hem: Ghy vermaent my mededooghen ouer myner armer sielen te hebben, daer dancke ick v van. Want ick sorghe also voor myne salicheyt, dat ick om den naem mijns Gods, mijn lichaem ten vuere ouergheue: ende verhope als huyden by hem in zijnder heerlickheyt te zijn. Alle mijn betrouwen is op hem: ende alle mijn hope is in den doot zijns Soons: hy gheeft my een recht gheloove om salich te werden. Want ick gheloove al dat de heylighe Propheten ende Apostelen geschreuen hebben: daer op wil ick leuen ende steruen. De Pater dat hoorende, seyde: Dese Schelm denckt dat hy een Christen is. Neen, neen, het ghemist hem vele. Gaet henen du Hont, ghy zijt onweerdich eenes Christens naem te draghen: men behoort v dien naem te ontnemen, na dien ghy uwen God niet en wilt bekennen. Ghy weet so wel te segghen dat Jesus Christus ghesegt heeft, Die my voor den menschen verloochent, dien sal ick voor mynen hemelschen Vader verloochenen. Het is een groot iammer van v, ende uwe sonen, dat ghy v alle ghelijck in der hellen werpt voor de Duyuelen met siele ende lichaem.

Sorge voor de salicheyt.

Math. 10. d.

Daer na scheydemen den oudtsten sone van synẽ vader, ende int scheyden seyde hy: Mijn vrienden, Ick bidde v dat ghy mynen vader verdragen wilt, ende hem also niet beroeren. Hy is een oudt man ende kranck van lichame: en verhindert hem als huyden niet te ontfanghen de kroone der Martelaren. Doe sprack hem een ander Minrebroer seer strafselick toe, ende seyde: Gaet henen du Schelm, het is om uwen twille dat v vader verloren is. Ende hem keerende tot den Scherprichter, seyde hem: Wel op, wel op Officier, doet v officie: wy willen ons van hen trecken: Want het is doch al verloren moeyte, sy zijn so verduyuelt, het en is niet moghelick datmensẽ winne ofte van haerder dwalinghen af trecke.

Doe wardt de sone in een kamer verscheyden van synen vader gheleydt,

keydt, ende syne kleederen werden hem wtgedaen, eñ wert alſo gheſtelt M.D.Lvj. gelijck hy ter offerhanden ſoude gaen. Alſmen hem het buſpoeder voor der borſt hinck, ſo was daer een die hem toe ſprack, ende ſeyde: Waert ghy mijn broeder, ick verkochte liever alle mijn goet, ende kochte Mutſaerden om v te verbranden: men doet v te veel ghenaden. Baudewijn antwoordde hem, Ick bedancke v mijn vrient: de Heere wil v barmhertichheyt doen.

Sommighe die daer teghenwoordich waren, ſeyden: O God men mach wel mededooghen hebben met deſe arme menſchen. Daer was eenen Doctoor by, die antwoordde: Wat medelijden wilt ghy met hen hebben? Ick en ſoude hen ſo veel ghenaden niet doen, ende ſo ſaechtelick niet handelen, datmenſe poeder ſoude gheven. Ick ſoudeſe braden ghelijckmen S. Laurens dede. Binnen middelen tijden datmen aldus met den ſone handelde, ſo waren de Moniken by den vader: ende rieden hem dat hy ten minſten een cruyſken in de handen houden ſoude, op dat het volck, ſeydenſe, niet en murmurere. Hebt v herte tot God opgheheven, ghy weet doch wel dat dit alleen een hout is. Doen bonden ſy hem dat beelt in zijn handen.

Wreetheyt.

De vader neemt een cruys in de hant.

Als nv ſynen ſone neder quam, ende hem ghenaeckte, riep hy: O mijn vader, wat maeckt ghy? Sult ghy een afgoden dienaer werden in uwer laetſter vren? Mits dien greep hijt hem wt den handen, daert in ghebonden was, ende worpt achterwaerts, ſegghende met luyder ſtemmen, Op dat hem tvolck aen ons niet en erghere om dat wy gheenen Jeſum Chriſtum van houte en willen: want wy draghen Jeſum Chriſtum in onſer ſielen, den levendighen Gods ſone: ende in onſen herten is zijn heylich woort gheſchreven met gulden letteren. Als ſy nv wtghelepdt werden ter doot, ſo waren alle de dienaers des ſtadts in de wapenen, ghelijckmen de Princen plach te gheleyden. Op het Schavot begheerde Baudewijn oorlof van de Rechters, dat hy zijn gheloove voor den volcke mocht belijden. Maer hem wardt gheantwoort, Siet daer uwen Biechtvader mijn vrient, belijdt voor hem v gheloove. So en wertet hem niet toeghelaten: maer men ſtelde hem wel harde aen een ſtake. So began hy den xvij. Pſalm te ſinghen. Doe rieper een Minrebroer, Hoort mijn heeren, wat dwalinghen dat deſe Booſwichten ſinghen om het volck te verleyden. Boudewijn ſprack tot den Monick, Ey arme menſche, ſegt ghy dat de Loffanghen Davids dwalinghen zijn? Maer het is uwe oude ghewoonte den heylighen Gheeſt te laſteren.

De ſone grypt hem tcruys wt der hant.

De Monikẽ noemen Davids pſalmẽ dwalingen.

Doe keerde hy hem tot ſynen vader, die nv aen den ſtake ghebonden wart: ende riep, zijt goets moets mijn vader, het ſal haeſt ghedaen zijn. De wijle de Scherprichter den vader vaſt maecte, ſloech hy met den hamer eenen ſlach op de voeten, op dat hy ſoude naerder treden. So riep de goede oude man, O vrient, ghy doet my wee: waerom handelt ghy ſo onbeleefdelick met my. De Monick dat hoorende, ſeyde, Dit gheſpuys willen den naem der Martelaren draghen, ende alſmenſe een weynich raeckt, ſo kryтenſe, als ofmẽſe vermoordde. Baudewijn ſiende den overlaſt diemen ſynen Vader dede, ſeyde tottẽ Monick: Meynt ghy, dat wy de tormenten ende de pijne des doodts vreeſen? Neen, neen. Want hadden wyſe ghevreeſt, wy en hadden onſe lichamen niet over ghegheven der ſchãdelicker doot. Daer na ſo verhaelde hy menichweruẽ deſe woorden: O God, O eewige Vader laet doch de offerhanden onſer lichamen

v beha-

M. D. Lvj v behaghelick ende aenghenaem zijn, in den naem uwes welgheliefden soons. Een van de Minrebroers riep daer teghen: Ghy schelm, ghy liecht, ten is v vader niet, maer ghy hebt den Duyuel tot eenen Vader. In desen strijdt zijnde, sloech hy zijn ooghen ten Hemelwaerts, eñ seyde tot synen Vader: Mijn Vader, siet ick sie de Hemelẽ open, ende duysent milioenen der Enghelen omtrent ons, verblijdende haer van de belijdinghe des waerheyts, die wy voor de weerelt ghedaen hebben. Laet ons verblijden mijn Vader, de heerlickheyt Gods is ons gheopent. De Monick riep daer teghen, ick sie de Helle open ende duysentich duysent duyuelen hier teghenwoordich om v als huyden ter hellen te voeren.

Een wt den volcke ver-troostede dẽ Martelaer.

In dier vren verweckede de goede God die nemmermeer de syne en verlaet, ende beroerde het herte van eenen armen onnooselẽ mensche, die daer tot sulcken schouspel ghekomen was, welcke met medelijden ontstelt zijnde, riep met luyder stemmen: Hebt goeden moet Baudewijn, houdt v vromelick, uwe meyninghe is goet, ick ben van den uwen. Na sulcken woorden ghinck hy wech ende schiedt van daer.

Als nv het vuer ontsteken was, ende dese vrome Martelaers van beneden ghebrant waren, so bleuen sy sonder veranderinghe door de hitte des vuers, ende riepen de eene totten anderen. Baudewijn riep wt het midden des vuers, segghende, zijt goedes moets mijn Vader: noch een luttel verdriets teghen onsen wille, ende wy sullen in het eewige huys gaen. Op het laetste in den grooten brant des vuers hoordemen door de laetste stemme, roepen: Jesu Christe sone Gods, wy beuelen v onsen gheest, ende alsõ storuen sy in den Heere.

Van de moeder ende den ionckſten ſone van ſeuenthien Jaren oudt, Marten Oguier ghenaemt.

De moeder viel van den gheloone.

OMtrent achte daghen daer na werden de moeder eñ de ionckste Sone oock omghebracht. Maer den grooten strijdt ende aenuechtinghe die sy van te voren leden, is weerdich om vertellen. Daer waren een groote menichte Moniken tot hen gesonden om haer van den gheloone te keeren. Ende om dat sy te beter tot haer voornemen mochten komen, so hebbense den sone van de moeder verscheyden gestelt. So hebbense de moeder eerst aengegaen, eñ hebben haer daer af gebracht gelijck een kranck vaetken. Darom bedreuen de vyanden des waerheyts groote blijschap vã de heerlicke victorie. Maer als dat arme hoopken der gheloouigen dat vernamen, waren sy seer bedroeft: maer de heere heeft haerlieder droefheyt aengesien eñ zijn volck wederom vertroost. Want op een tijt als de Moniken in de gheuanckenisse quamen, rieden sy de moeder datse haren soon soude aftrecken van zijn voornemen: dwelck sy beloefde te doen. Als nv de sone by zijn moeder ghebracht was, ende verstont dat sy afghewecken was, so began hy al weenende te roepen ende te klaghen, segghende: Och mijn moeder, wat hebt ghy ghedaen? hebt ghy den sone Gods verloochent, die v verlost heeft? Eylaes wat heeft hy v misdaen, dat ghy hem also onteert ende ghelastert hebt. Nv ben ick in het ongheluck gheuallen dat ick aldermeest vreesde. O mijn God, waerom hebt ghy my so langhe laten leuen

dat ick sien moet het ghene dat mijn herte doorsnijdt? De moeder hoorende dese weemoedighe klachten, sodanighen suchten ende weenen als haer sone dede: wart sy beroert van binnen, ende weenende riep sy met luyder stemmen: O mijn God zijt mijns ghenadich, ende werpt mijn misdaden onder uwes soons verdiensten. Gheeft my vromicheyt ende kracht om na te volghen eñ te versterckẽ myne eerste belijdinge: houdt my doch volstandich tot den eynde mijns leuens toe. m.D.lvj. De Moeder wart weder bekeert.

Luttel tijts daer na quamen de Moniken die haer so iammerlick verleydt hadden, meynende dat sy noch in het selfde gheuoelen was, daerse in ghelaten was. Maer als sy de Moniken vernam, seyde sy tot hen, wech Sathan, gaet henen van hier: want ghy en hebt nv aen my niet. Ick wil onderteeckenen mijn eerste belijdinghe: Ende ist dat ickse met inckt niet onderteeckenen en mach, so sal ickt met mynen bloede doen. Van nv voort aen sal ick vromelick draghen dit vactken, dat so kranck gheweest is. Als nv de Tyrannen haer volstandicheyt vernomen hadden, so hebbense oock hastich gheweest om haer te dooden. So zijnse bey de veroordeelt leuendich ende tot asschen toe verbrant te werden: eñ datmen de asschen in de lucht werpen soude. Als sy nv het vonnis gehoort hadden, ende na den karcker gheleydt werden, seyden sy: gheprësen sy de goethcyt onses Gods, die ons altijts doet triumpheren ouer allen onsen vyanden, door Jesum Christum synen sone. Want dit is de gewenschede vre, de goede tijt die is ghekomen. Nv, mijn moeder, int scheyden so en laet ons niet vergheten de eere ende heerlicheyt die God ons doet, welcke ons ghelijck maeckt den beelde zijns soons. Zijt ghedachtich der ghener die hem nagheuolcht hebben: want sy en hebben anders gheenen wech ghewandelt dan desen. Laet ons dan kloeckelick in treden mijn moeder: eñ volgende den sone Gods, sullen wy zijn versmaedtheyt dragẽ met allen synen Martelaren. Door desen sullen wy in gaen inde glorie des leuendigẽ Gods. Want door veel verdriets eñ veruolginge moeten wy komẽ in het rijcke Gods. Dit zijn de woorden Pauli, sy en konnen niet lieghen. Daer was een van de omstaenders die dese woorden hoorde, ende en kondese niet lijden, seggende: Du booswicht, nv sietmen wel dat v de Duyvel beseten heeft in lijf ende siele, ghelijck hy v vader ende broeder ghedaen heeft, die nv met den Duyuelen zijn. Martẽ antwoordde soetelick, segghende: Vrient, v veruloeckinghen zijn my voor Gode ende synen Enghelen segheninghen. Een ander seyde tot Marten: mijn kint, ghy zijt slecht, ende in uwe saken qualick beraden: want ghy meynt het wel te weten. Nochtans hoe wel datter veel menschen voor v gheweest zijn, die alsо niet ghelooft en hebben als ghy doet, ende en hebben noyt teghen tgelooue der kercken opgestaen, sy zijn nochtans behouden. Maer v voornemen en is niet goet: wantet binnen korten tijden eerst begonnen heeft. Ende het rechte ghelooue ende Gods woort en heeft noyt opghehouden: want het blijft in der eewicheyt hoe wel ghy het ghelooue ende de leeringhe Gods hatet. Joanna de moeder hoor... dese woorden van dẽ man, seyde hy tot hem: Vrient, de wech die ter verderfkenissen leydt (segt Jesus Christus) is breedt, ende vele zijnder die hem wandelen: maer de wech die ter salicheyt leydt, is enghe, ende luttel zijn der die hem wandelen. Men siet wel dat wy het kleyne hoopken zijn, ende werden geacht als vuylnisse deser weerelt, het is openbaer dat wy in den engen wech zijn: want wy lijden. So sal ons desen wech ten eewighen leuen leyden. Ghy segt dat wy tghelooue ende Gods woort ha- Den soon vermaẽt zijn moeder. Sy werden gheuloeckt. Math.7.b. Den wech des lijdens.

ten

M. D. Lvj ten:voorwaer dat sy verre. Wãt wie isser onder v, die zijn lichaem soude willen overgheven ten brande om de leeringhen die ghy houdet? Het is dan een gewis teecken, dat ghy op den rechtẽ wech niet en zijt. Al uwe begeerte en is anders niet, dã dẽ buyck, welcke uwe God is: Ghy soect alleen v ghemack. Siet doch v leven, ende het leven uwer Papen ende Moniken aen. Maer wy begeeren alleen Jesum Christum, eñ dien ghecruycicht: ende wy en begeeren gheen ander leeringhe, dan het Oude eñ Nieuwe Testament. Zijn wy dan Ketters om dat wy alleen de leeringhe der heyligher Propheten ende Apostelen gelooven? dat en kan doch niet zijn. Daerom aensiet uwe saken wel: want ghy meyntet te hebben dat ghy niet en hebt. Overleest de Schrifturẽ, ende ghy sult bevinden wie ghy zijt. Daer was een Minrebroer die seyde tot Marten, Mijn kint, overlegghet uwe saken wel. Want v vader ende broeder hebben de seven Sacramenten der kercken bekent, gelijck als wy: eñ ghy die maer een arm eenvoudich leerkint zijt, hebt eenen boosen Ketter ghehoor ghegheven, die v dit ingeblasen heeft, ende hy meynt wijser te zijn, dan alle Leeraers die over duysent iaren geweest hebben. Marten antwoordde, Ten behaecht God niet dat ick my beroeme: maer Jesus Christus segt selfs, *dat God syne heymelickheden den wijsen deser weerelt verborgen heeft, ende den kleynen gheopenbaert. Eñ de Propheet Esaias segt, dat de Heere den wijsen begrijpt in haer wijsheyt. Dat ghy oock segget dat mijn vader ende broeder de seven Sacramenten bekent hebben: daer aen bewijst ghy wel datmen v niet gelooven en mach, aen alle dat ghy segt. Want de Sathan is een vader aller loghenen. Ist v niet ghenoech dat icker alleen so veel bekenne, als Gods woort daer bewijst, namelick, het Doopsel ende het Avontmael?

*Matt. 11. d. Esai. 44.

Terstont daer na quam mijn heere van Barras, ende mijn heere Vanfremes, welcke Marten groote dinghen beloefden, hadde hy willen wederroepen, ende weder keeren tot de Roomsche kerke. De heere Vanfremes onder andere redenen, seyde hem: Mijn kint, ick hebbe groot medelijden met v, aensiende uwe ionckheyt. Wilt ghy v bekeerẽ, so beloue ick v, dat ghy nemmermeer desen schandelicken doot sterven en sult: Ja dat meer is, Jck beloue v noch hondert ponden vlaemsch te geven: dat seggende, wart hy weenende. Maer Marten antwoordde hem, ende seyde: Mijn heere, ghy biedt my groote dinghen na deser weerelt, die ick doch niet en achte. Meynt ghy mijn heere, dat ick so slecht ben, dat ick een eewich Koninckrijck verlaten soude, om een weynich tijtlick levens? Neen, neen, het en is nv gheen tijt om van weereltlicke dinghen te spreken: maer van die dinghen, die my de Heere huyden bereyt heeft in den Hemel. Jck en begheere gheen ander goet. Maer ick wil v wel ghebeden hebben, om een vre respijts om te bidden ende mynen God aen te roepen. Ghy weet wel dattet morghen acht daghen is, dat mijn vader van deser weerelt schiedt: eñ binnen middelen tijden en hebt ghy my niet een vre ghegeven om te rusten. De tijt die ick hadde, heeft meer geweest om te droomen, dan om te slapen. Daer hebben altijt acht ofte negen persoonen omtrent my geweest, die met my spraken: welcker voornemen was, om my van desen gheluckighen dach te berooven. En wilt ghy my niet laten drincken den kelck dien my God gheschoncken heeft? En belettet ons niet, ick biddet v, gaet doch wech, want onse vre die naect. Doe was daer een geroep, Ten vuere, ten vuere met den Scheim, eñ vervloeckte Ketters, Sy antwoordden: Wy bedancken v, de Heere wil v segenen, eñ gheve

Schoone beloeften om te doen versakẽ

Cruysten Cruysten.

ghetië v uwe misdaden te bekennen. So werden sy een weynich stille m.D.Lvj.
ghelaten Doe liep Marten hastelick tot sommige der broederẽ die daer seer wreedelick gheuanghen lagen, ende seyde tot hen met een brandende liefde: Wel op, wel op, mijn broeders, grypt eenen moet, het is al ghedaen, ick hebbe den laetsten strijdt gheleden. Eñ hy greepse byder hant, ende beualse den Heere, segghende: Ick bidde v mijn broeders, en vergheet de heylighe leeringhe des Euangeliums niet, ende alle de goede onderwijsinghe, die ghy ghehoort hebt van onsen broeder Guido. Bewijst dat ghy die metter herten ontfanghen hebt, ende niet met den ooren alleenlick. Volcht ons na, wy gaen v voren: ende en vreest niet, God en sal v niet verlaten. Adieu mijn broeders. Ende also schiedt hy van daer. Korts daer na werden sy ghebonden ende ter doot ghebracht. Doe de moeder op het Schauot ghekommen was, riep sy tot haren Sone: Klimt op, Marten, klimt op mijn sone. Ende als Marten began te spreken, seyde sy: Marten spreeckt luyde, op datmen mercke dat wy gheen Ketters en zijn. Marten woude zijn gheloove belijden: maer het wardt hem verboden. De moeder riep luyde ende sterckelick, alsmen haer aen den stake bant, seggende: Wy zijn Christenen, ende dat wy lijden, dat en is niet om moort ofte roof: maer om dat wy anders niet gheloouen en willen, dan Gods woort. Daer waren sy beyde vrolick eñ in den Heere verblijdende. Als het vuer int stroo ghesteken was, verdroeghen sy den brant stantuastelick, haer ooghen ten Hemel heffende riepen sy met eener stemme: Heere Jesu in uwen handen beuelen wy onsen gheest. Ende also ontsliepen sy in den Heere. Dit waren de vruchten wt dese heylighe ghemeynte. De andere die daer noch waren, vluchteden dagheliks meer ende meer, om de groote tyrannië ende wreetheyt diemen den gheloouighen aen dede.

Ian Rabec Minrebroer.

MEester Jan Rabec, ghebooren van Cerisij Montpinson in Normandien, onder het Bisdom van Constance, was van der orden der Minrebroers te Vire. Als hy de waerheyt des Euangeliums bekende, eñ aensach de gruwelen van zijnder Secten: heeft hy den Heere oprechtelick willen na volgẽ. So is hy van daer ghetrocken tot in de landen daer het Euangelium oprechtelick sonder papistische superstitie ghepredict wart: ende bleef te Lausane om in de hooghe schole aldaer meer toe te nemen. Daer bestelden hem de heeren van Berne leeftocht, om dat hy onuerhindert soude moghen studeren, eñ in toekomende tijden de gemeynte profytelick zijn. Na een wijle tyts heeft hem de Heere eenen lust ende begeerte in zijn herte gesonden, om zijn broeders in Vrancrijck te gaen besoecken, om haer mede te deylen de ghenade die hem de Heere ouervloedichlick ghegeuen hadde, ende om haer wt de duysternisse tot den lichte te brengen. So is hy dan daer henen ghereyst: maer niet lange en heeft hy verborgen ghebleuen. Want de Sathan, die voor zijn rijck beureest is, heeft hem niet konnen lijden, bysonder om dat hem sulcken ghewelt gheschiedde van eenen die wt sijnen heerlegher vluchtich was.

Na

M.D.Lvj

Na dat hy van in zijn vaderlant gheweest hadde, daer hy veel menschē gheleert eñ vermaent hadde, keerde hy weder in der stadt van Angiers: daer hy in een gheselschap was, daer hem onder ander redenen veel vraghen voortghestelt waren. So wert hem oock gheuraecht, of S. Peter gheen Misse ghesonghen en hadde. Daer op dede hy sulcken antwoorde, dat zijn wederpartie haer schaemden, ende voor haer namen hem te verdraghen. Daerom besloten zijn vrienden, dat hy hastelick van Angiers soude scheyden ende keeren weder na zijn vaderlant. So nam hy synen wech na het Casteel van Gautier omtrent acht mylen van der Stadt. Daer bleef hy twee ofte drye daghen. Hy was in een huys daer hy den man van den huyse wt der Martelaren historie een weynich las, dwelc een Schargiant, die daer alder naest in de ghebuerte woonde, hoorende

Rabec wart ghevangen.

was: ende die ghinck hem terstont bedraghen. So wart hy ghevangen gheleydt den eersten dach Augusti, in den Jare M.D.Lv. Ende als hem de Officier onderuraechde, en woude hy hem niet antwoorden, segghende, dat sy zijn Overheyt ofte Rechters niet en waren. So wardt hy van daer ghevanckelick ghevoert tot Angiers op het Casteel. Maer om dat hy bekende dat hy hadde gheweest van der gruwelicker Secten van der Minrebroers, so wardt hy overgheleuert in de ghevanckenisse des Bisschops. Daer bleef hy seer langhe, ende wart van vele ende van verscheyden Persoonen aenghevochten ende ondersocht.

Heylighen aenroepen.

Men vraechde hem, of men de heylighen wel bidden mochte om ons voorbidders te zijn: hy antwoordde, Neen, om dat sy met ons gheen ghemeynschap meer en hebben, ende onse bedinghe niet en hooren. Ja dat hy gheenen anderen Middelaer, voorspreker ofte Aduocaet en bekende, dan Jesum Christum. Want hy ons daer toe in der Schriftueren alleen

Levende heylighen.

voortghestelt wort. Maer van de levende heylighen, bekenne ick (seyde hy) dat sy de eene voor den anderen bidden. Dwelck sy oock verbonden zijn te doen: want de Schriftuere ghebiet sulks. Ephe. 6. Coloss. 4. ende wy hebben veel exempelen daer af. Jacob. 5. Gen. 20. Job. 42.

Schrifteloose redenē der Papisten.

Sy seyden, De heylighen moghen onse begheerten sien in het godlicke wesen: ende dat hen God sulcks verkondicht. Hy antwoordde, dat is onseker, ende kan met gheenderhande Schriftueren bewesen werden.

Sy brachten voort, dat de heylighen, de wijle sy leefden, baden voor haer medebroeders: hoe veel te meer als sy nu wt dit leven, ende in eerē verheven zijn, want haer liefde nu veel grooter ende stercker is. Rabec antwoordde, dat hy wel ghelooFde dat sy in dit leven voor malkanderen baden, want sulcks de Schriftuere oock betuycht: maer dat sy nu soudē bidden, en kanmen met Gods woort niet bewijsen, daerom en ist niet te ghelooven.

Sy vraechden hem wat hy van de maghet Maria ghelooFde, ende of men oock haer niet aenroepen en soude, om voor ons te bidden. Hy antwoordde, Jck ghelooue, dat sy een heylighe maghet is, ende gebenedijt onder alle ander vrouwen: dat sy van haerder substancie door de kracht des heylighen Gheests ontfanghen heeft, ende in haren lichame ghedraghen, ende ghebaert Jesum Christum, maghet blijvende. Maer (seyde hy) van haer aen te roepen om ons Voorsprakersse te zijn, dat en soude haer gheen eere, maer tot haerder grooter versmaedtheyt gheschieden. Want noyt en heeft sy willen aenveerden de eere die haer eyghen ende

Wie de Heylighen zijn.

eenighen sone toe behoorde: also men mach bewijsen. Joan. 2. Hy bewees haer oock dat sy dat woordeken (Heylighen) seer misbruycten, om

dat

dat zijt alleen den gestoruen toeschreuẽ, daert nochtans de Schriftuere M.D.Lvi.
voor allen gheloouigen gebruyct. Dat dochte haer seer vreemdelick luy
den, eñ seyden datter niemant in dit leuen heylich genoemt mocht wer=
den. Hy bewees haer wt den eersten brief tot den Corinthen int begin= 1.Corint.1.6.
sel, dat alle geloouigen, heyligen waren, daer Paulus segt: De gemeyn=
te Gods tot Corinthen, den geheylichden in Christo Iesu, den geroepẽ
heyligen, met allen die den naem onses Heeren Iesu Christi aenroepen.
Sy seydẽ, dattet groote vermetelheyt ware, dat yemant hem seluẽ recht
ueerdich achtede in dit leuen. Rabec bewees hen, datmẽ in dit leuẽ recht
ueerdich mocht zijn. Het is openbaer (seyde hy) aen Zachariam eñ Eli=
zabeth, van welcken ghesegt is. Luc.1. Sy waren alle beyde rechtueer= Wie de recht
dich voor God, wandelende onberispelick in alle geboden eñ insettingẽ ueerdige zijn
des Heeren. Hy bewees hen dat de gheloouige, rechtueerdich eñ Son=
daers zijn. Sy zijn (seyde hy) rechtueerdich in Christo Iesu, om dat
haer zijn rechtueerdicheyt toegheeyghent wort, ende dat haer sonden ter
liefden van hem, haer niet toe gherekent en werden. So segt Paulus
Rom.8. Daer en is gheen verdoemenisse den ghenen die in Christo Ie
su zijn, die niet en wandelen na den vleesche, maer na den gheest. Sy
zijn oock Sondaers in haer seluen, als Ioannes betuycht. 1. Ioan.1. Ist
dat wy segghen dat wy gheen sonde en hebben, so bedrieghen wy ons
seluen ende de waerheyt en is in ons niet. Dat bewijst oock Paulus
totten Romeynen ouervloedichlick, ende bysonder Cap.7. Sy seyden,
Wy en moghen ons niet ghelijcken met S. Paulus, ende ander heyli=
ghen. Rabec antwoordde, Wy moeten ia: ende zijn ghehouden te zijn in
de selfde leeringhe, ghelooue ende belijdinge, eñ moeten op gelijcker ma
nieren seker ende ghewis zijn onser salicheyt, ghelijck als sy waren.

Sy vraechden hem, of hy niet en gheloofde datter een Vagheuuer Vagevuer.
was voor den ghenen die in ghenade gestoruen waren. Hy antwoordde
dat hy gheen ander vaginghe ofte suyueringhe en bekende, dan het bloet
Iesu Christi. Sy dronghen hem seer op de redene Pauli 1.Corinth.3.
Hy sal behoudẽ zijn als door dẽ vuere. Rabec antwoordde, dat het vuer,
aldaer ghenomen wert ende beduyt de beproeuinghe ofte aenuechtinge.
Ia dat oock Paulus daer niet eens en roert van eenich Vagheuuer.
So en soudense oock sulckẽ wtlegginge niet konnẽ met eenige Schrif=
tuere beuestighen.

Doe qnam daer eenẽ vetten Minrebroer voort, de Gardiaen des Con
uents, ende woude het Vageuuer betuygen met de Schrift 2.Mach.12.
So is dan de ghedachtenisse heylich eñ goet voor den dooden te bidden
op datse van de sonden verlost werden. Waer op Rabec antwoordde, dat
het boeck van der kercken niet ontfangen ofte door schriftuere aengeno=
mẽ en was: dattet oock door den heyligẽ geest niet geschreuẽ en is. Wãt
de Autheur begeert datmen hem vergeuẽ soude daer hy gemist hadde: so
en ist door den heylighen Gheest niet gheschiet die niet missen en kan.

Sy vraechden wat hy van der kercken gheuoelde, sy verhaelden die= Van der
wils de Roomsche kercke. Hy antwoordde, Ick geloone datter een alge kercken.
meyne kercke is, welcke is de gemeynschap aller gheloouighen ouer de
gantsche weerelt ghestroyt, vereenicht ende ghebonden in eenen gheest
ende ghelooue: welcke gheregeert wort door den heylighen Geest ende
dat eenighe woort Gods. Ick ghelooue oock (seyde hy) dat de Room=
sche kercke een onder dese is, ghelijck alle andere.

Sy vraechden hem of hy niet en gheloofde, dat de Paus het hooft vandẽ Paus

M.D. Lvi. was. Rabec antwoordde, Ick en gheloove gheen ander hooft der kercken, dan Jesum Christum: want de Schriftuere van gheen ander hooft en spreeckt. Wat gheuoelt ghy dan (seydense) van den Paus? Gelooft ghy niet dat hy het hooft der kercken is? Rabec antwoordde, Neen ick: maer ick gheloove dat hy de Antichrist is.

Van de oorbiechte. Mijn heere vanden Bossche vraechde hem, wat hy van de Oorbiechte gheuoelde, diemen den Priester behoorde te doen om van hem geabsolueert te werden. Hy antwoordde, dat de Schriftuere daer gheen mencie af en maecte: eñ dat hy daerom niet goets daer af en geuoelde, eñ dattet oock onmoghelick is de sonden te vertellen, als David betuycht

De belijdinge der sondē. Psalm. 19. Wie verstaet zijn sonden, &c. Ick weet nochtans wel (seyde hy) datter een belijdinghe der sonden is, daer 1. Joan. 2. af ghescreuen staet, welck men voor God doen moet, die alleen de sonden vergheeft. Welcke biechte men dagelicx eñ tot aller uren doen moet: wāt wy altijt sondigen, als David betuycht Psalm. 51. seggende: Mijn sonden zijn altijt voor my. Sy worpē hem voren de Schriftuere daer Christus segt: Wien ghy de sonden vergeeft, dien zijnse vergeuen, eñ dien ghyse ophou

Bindē ende ontbinden. det, die sullense opgehouden zijn. Rabec antwoordde, dat sulckē bindinge eñ ontbindinge der sonden, door de predikinge des godlicken woorts moeste ghescien, ende niet door de oorbiechte diemen den Papen dede. Dwelck hy bewees met de woorden Christi, die syne Apostelē beual te gaen verkondigen het Euangelium: eñ die dat gelooften, souden sy versekeren quijtlatinge der sonden, eñ hen openen den hemel: daer en tegen, die dat niet en geloofden, hen verkondigen dat hare sonden opgehouden waren, eñ de hemel gesloten. Daer is oock (seyde hy) een groot verschil tusschen de Papen, ende de Apostelen ofte de warachtige Dienaers des godlicken woorts. Dese macht (van Christo ghegeuen) hebben eygentlick de Apostels eñ oprechte Dienaers die Gods woort verkondigē, eñ niet de Mispapen, die dat niet en prediken, eñ oock dē Apostelē in geenderhande maniere na volgen. Sy brachten hem voort, dat Jacobus segt

Malkanderen belijden. Cap. 5. Belijdt malkanderen uwe sonden. Rabec antwoordde, dat Jacobus daer sprack van de versoeninghe die de eene met den anderen doen moet als sy malkanderen vertoornt ofte yet misdaen hebben: ende dat in sulcken belijdinghe de vrouwen eñ de Priesters ghelijckelick verplicht waren, ende oock ghelijcke macht hadden.

Van de Misse. Men vraechde hem, of hy de Misse niet nootsakelick, goet, ende voor heylich achtede. Hy antwoordde, dat de Misse van menschen gheuonden was, eñ in der Schriftueren niet beuestight kan werden. Ja (seyde hy) de Misse is een groote gruwel eñ opentlicke afgoderie, om datmē daer een stuck broots voor Christum Jesum aenbiddet, ende vergiffenisse der sonden toeschrijft voor de leuendige eñ de dooden: welck een vernietinge des bloets Jesu Christi is, welck dat alleen doen kan, eñ oock alleen genoechsaem is tot onser verlossinge. Door de Misse crucigen de Mispapen den sone Gods andermael, so veel als in haer is: wāt sy een offerhande daer af maken. Daer nochtans Christus door synē doot des wets offerhanden ten eynde ghebracht heeft: eñ hy is self eenmael opgheoffert om eewichlick volkomen te maken die daer gheheylicht werden. Door zijn offerhande eens ghedaen, heeft hy den Vader versoent, eñ voor ons voldaen: nu leeft hy altijt om een voorbiddinghe voor ons te doen.

Het lichaem Christi. Hem wart geuraecht, of hy niet en geloofde dat Jesus Christus lichamelick is in de handen des Priesters als hy de Hostie op heft. Hy antwoordde:

woorde: Neen ick: maer ick geloove dat hy is in dē hemel, geseten ter rechter hant zijns Vaders, van waer hy oock komen sal om te oordeelē de levendige eñ de dooden, gelijck in de artijckelen des geloofs, eñ Act. 1. eñ. 3 Cap. gheschreven staet. Sy verwetē hem dat hy een Sacramentaris was, eñ dat hy het heylige Sacrament versaecte. Hy antwoorde, dat sulcx onwarachtich was, eñ beleedt dat hy gheloofde, dat het Sacrament des Avontmaels van Christo Jesu ingestelt was: ende dat de gene die het weerdichlick ontfinghen, na het bevel Christi, dat sy ontfinghen dat warachtich lichaem eñ bloet Christi geestelick: waer van onse sielen ghevoedt werden, gelijck het lichaem van broot eñ wijn gevoedt wert. Ende bewees dat in de Misse sulcken Avontmael niet en was, want daer de insettinge ende ordinancie Christi niet onderhoudē, maer gantsch verdorven was. De heere vanden Bossche criminael Rechter vraechde hem, hoe datment dan behoorde te ghebruycken. Hy antwoorde, Ghelijck alst Math. 26. ende 1. Cor. 11. beschreven is. Eñ als hy breeder bescheet begheerde, so bracht hy voort op het kortste de maniere ghelijckment in de ghemeynte Christi te Lausane ghebruyckt, altijt bewijsende wt der Schrift de insettinghe Christi, ende daer en tegen het gruwelick misbruyck der Papisten. Dit hoorden Doctoren, Papen ende Moniken, maer sy en konden daer niet teghen segghen: maer sy stonden seer stijf op de woorden, Dat is mijn lichaem, willende daer wt bewijsen dat Christus lichamelick moeste wesen onder de gedaēte des broots ende wijns. Rabec seyde daer tegen, dat Christus met dese woordē niet anders woude segghen, dan dat broot ende wijn in het Avontmael beduydde zijn lichaem eñ bloet: eñ dat het broot eñ wijn den lichame doen, dat het selfde oock het lichaem ende bloet Jesu Christi der sielen doen. Eñ gelijck onse lichamen materiael zijn, eñ haer spijse ontfangen eñ verteeren met lichamelicken tanden: also neemt oock de siele, welcke geestelick is, haer geestelicke spijse, met geestelicken tanden. Hy bewees oock dat Christus in het Avontmael met een figuerlicke maniere van spreken ghesproken heeft, ghelijckmen in der Schriftueren ghewoonlick was te ghebruycken, als Genesis 17. Daer de Besnijdenisse een eewich verbont ghenoemt werdt: Paulus noemt den steen in de wildernisse, Christum: Joannes de Dooper noemt de duyve, Gods Gheest: welcke een teecken daer van was. Doe hy de woorden Pauli voortbrachte, als, dat de kelck wesentlick een nieu Testament moeste zijn door de kracht der woorden, gelijck als sy wilden dat het broot wesentlick het lichaem soude zijn: so en wisten sy daer niet op te antwoorden, maer moesten bekennen dattet een figuerlicke maniere van spreken was, daer de kelck een Testament genoemt wort, voor den wijn, den kelck is: waer wt dat Rabec bewees dat het teecken oock ghenoemt wart met den naem van het ghene dattet beteeckent ende beduyt.

De heere van Brerond vraechde hem, wat onbehoorlickhedē dat daer wt volgen soudē, of het lichaem Christi daer tegenwoordich in dē broode ware. Rabec antwoorde, dat daer wt soude volghen, dat het lichaem Christi op eenē tijt in veel verscheyden plaetsen soude zijn, ia de gātsche weerelt vervullen: eñ datmen niet en bevint, dat hy na zijnder verrijsenisse in veel plaetsen ghelijckelick zy gheweest: dat hy oock in zijn verrijsenisse wel bewesen heeft, dat hy gheen phantasma ofte gheest gheweest is, maer dat hy vleesch ende beenen hadde, welckmen in de Misse onder de ghedaente des Broodts ende Wijns niet en bevindt,

M.D. lxi.

Sacramentarius.

Math. 3.

Nota.

Christus heeft vleesch eñ beenen in zijn glorieus lichaem.

M.D.Lvj.

onder welcken de Papen segghen dat hy besloten soude zijn.

Die dē kelc den volcke onthouden.

Hy bewees oock dat de Papen schandelick dwaelden, die den leecken (so syse noemen) het broot des Auentmaels geuen, eñ den wijn onthouden tegen het openbaer mandament Jesu Christi, die daer beueelt, ende segt, Drinct alle daer wt: wel bewijsende dat hy dese dwalinghe die nv is, voorsach. Want van den broode, segt hy alleen, nemet, etet: maer van den kelck segt hy veel klaerder, Nemet ende drincket daer alle wt. So heeft de Heere het Sacrament zijns lichaems ende bloets, niet in eten alleen, ofte in drincken alleen: maer in eten ende drincken te samen beuolen te onderhouden.

Van het Doopsel.

Sy vraechden hem, of het Doopsel oock goet eñ nootsakelick ware. Hy antwoordde: Jck ghelooue wel dat het Doopsel goet eñ nootsakelick is: maer men behoort daer gheen besweeringhe, olye, sout, keerssen, smeeringhe, noch andere sulcken dinghen by de insettinge eñ ordinancie Jesu Christi te hanghen: maer alleen in water aenghedient te werden, ghelijckmen in der Euangelisten ende de Apostelsche schriften, eñ oock wt haer ghebruyck bemercken mach.

Vastendagē

Sy vraechden hem wat hy gheuoelde ende ghelooſde van de ordinancien der vasten, van de veertich daghen, Vigilien, Quatertempora, ende dierghelijcke. Hy antwoordde, Jck ghelooue dat de superstitieuse ordinancien, daermen door soeckt eenighe verdiensten ofte rechtueerdicheyt, seer quaet ende boos zijn, ghelijckmen in dese, heylicheyt ende verdiensten soeckende is, ende daerom so en behoortmense niet te onderhouden: want sy beroouen Christum Jesum van synen behoorlicken officie. Maer de vastendaghen die om eenighe Politische ofte ghemeyne saken verordent werden van de Querheyt, die is de ghemeynte schuldich te onderhouden: nochtans sonder eenich superstitieus ghebruyck.

Waerō Rabec de religie verlatē heeft

Sy vraechden hem, waerom hy synen religieusen staet verlaten hadde. Hy antwoordde, om dat de Schriftuere sulcken staet verdoemt, alsmen in den tweeden brief Petri bemerckē mach: oock om dat hy bestaet in superstitieuse ordinancien, diemen rechtueerdichmakinghe ende verdiensten toeschrijft, welcke opentlick teghen de verdiensten des bloets Christi zijn. Sy wouden hem als eenen meyneedighen beschuldighen: maer hy bewees dat sulcken eedt ende beloften van de Schriftuere verboden ende verdoemt waren, als die daer quaet eñ teghen Gods woort zijn: ende datmen daerom daer toe niet verbonden en is, om te onderhouden: maer veel meer om die te breken, ghelijck alle andere boose beloften. De belofte des suyuerheyts (seyde hy) en is in onser macht niet: ende daer en bouen besluytse in haer het verbodt des huwelicks, dwelck een

1.Timo.4.

leeringhe der Duyuelen is, als Paulus segt. De belofte der armoeden is onbehoorlick, want sy is een gront ende fundament der bedelrien, welcke van der Schriftueren verboden ende verworpen is. Als hy aldus van alle dinghen redenen gaf metter Schriftueren, so ouerkreesschen hem de gheestelicke, ende en lieten hem zijn redenen niet wt spreken, dwelck oock den Prince scheen te mishaghen: maer sy en lieten niet af.

Als nv dese vragen eñ antwoorden in geschriftē gestelt waren, eñ de Visschop de selfde ghesien hadde, heeft hy daer raet op ghehouden. Daer na den xxiiij. dach Octobris, als de Visschop zijn vergaderinghe van Mispapen hielt, so beual hy datmen Rabec in de volle versamelinghe voor hem soude brenghen: ende dede hem knielen, Daer dede hy hem by

vonnis

vonnis in den ban als een Ketter, twistmaker ende afvallighe, eñ ver-oordeelde hem om die oorsake ontwijet, ende daer na in handen van de weereltlicke Overheyt gheleuert te werden. Rabec appelleerde van der sententien, ende beriep hem ten Parlamente van Parijs. Daerom wart hy wederom in de gheuanckenisse gheleydt, daer hy een gantsch half iaer bleef liggen, tot den thiensten Aprilis, sonder zijn appellacie te verheffen. M.D. Lvj. Rabec een Ketter ver-oordeelt.

Binnen middelen tijden deden zijn vrienden groote neerstichheyt om hem te verlossen: Welcke de heeren van Bernen daer toe bewillichden, dat sy aen den Koninck van Vranckrijck schreuẽ tot zijnder verlossinge. Maer het en baet al niet als God den menschen roepen wil: ghelijct by hem wel ghebleken is. Binnen middelen tijden heeft hy noch menigen aenstoot gheleden van de Moniken. Hy beklaecht hem in zijn brieuen bysonderlick van Horrij eñ synen hoop, welcke hem niet alleen de boecken die hem van de Overheyt toeghelaten waren, ontnamen: maer oock van het ghewelt dat sy hem deden, spijse ende dranck ter aerden werpende. Wreethz der Moniken.

Ten laetsten heeft de Bisschop verkregen van den secreten Raet des Konincks, dat hy met zijn sententie van Rabec te ontwien soude moghen voortgaen, niet tegenstaende zijn appellacie. So is Rabec met de wachte van der gheuanckenisse voor den Bisschop ghebracht: Welcke hem verklaert heeft, dat de Koninck hem toeghelaten hadde zijn vonnis te volbrenghen van de ontwypinghe, niet teghenstaende zijn appellacie: so hief Rabec syne ooghen ten Hemel, ende seyde: O Heere, hoe gheluckich ben ick, dat ick een getuyge uwer waerheyt sal zijn. Daer na wart hy ghebracht voor S. Mauricius Tempel, daer een groote stellaetge opghericht was, op welcke de Bisschop in zijn Bisschoppelicke kleederen met zijn Officialen ende Priesters gheseten was. Daer wardt Rabec voor hem ghebracht, ende men woude hem met misgewaet kleeden, maer hy weygerdet langhe, daer na hebben zijt hem met ghewelt aenge daen, ende also haer batamentspel van hem te ontwien, voort ghespeelt. Na de ontwypinghe wert hem een groene sots bonette opt hooft gheset: eñ de Bisschop gaf hem also ouer in de handen des weereltlicken Ouerheyts, met grooter gheueynstheyt, segghende: handelt doch saechtelick met hem: ende schudde zijn hooft. Daer na wart Rabec in des Konincx gheuanckenisse ghebracht. Rabec ontwiet.

Een wyle tijts daer na heeft de Rechter Rabec doen komen in de Capelle van de gheuanckenisse, eñ hem zijn vonnis ghelesen: als dat hy veroordeelt was van den Raet, leuendich ghebrant ende in de lucht opghetrocken te werden. Rabec antwoordde, dat hy bleef by zijn appellacie. Maer als hem dat afgheslegen was, so loefde hy God, segghende: Ghepresen sy God, hy gheue my sterckheyt ten eynde toe te volherden: ende met luyder stemmen riep hy: Mijn God, doet ghy my sulcken ghenade, dat ick v Euangelisch woort sal betuygen? Ghy hebt ghesegt: Wie my belijdt voor den menschen, die sal ick belijden voor mynen Vader: Ende wie volstandich blijft tot den eynde, die sal salich zijn, ende andere sulcke redenen meer. Het vonnis zijns doots. Math. 10. Math. 24.

Daer na hadde Rabec noch lange redenen, ende een groote disputacie met eenen Monick, Alanus ghenaemt, ende met den Gardiaen: welcke hem dicwils vloecten ende lasterden, om dat sy in hare redenẽ beschaemt bleven. Men woude hem Mariam aen doen roepẽ met Jesum: maer hy

M.D.Lvi. en woude niet. Ende als hem de Officiers dreychden, seyde hy: waert dat ick gheuoelde dat mijn tonghe sulcks woude wtspreken, ick soudese lieuer met mijn tanden af bijten. Om die oorsake wille riepense den Scherprichter, ende deden hem de tonghe af snijden. So wart hy voort op een sledde ghebonden, ende ter doot gheuoert. Rabec spoude seer veel bloets wt, ende was seer mismaeckt: maer hy hief zijn ooghen ten Hemelwaert ende versuchte tot den Heere. Als hy nv ontkleedt was, ende met stroo besteken van achtere ende van voren, So stroydense veel sulphers op zijn lijf: ende hy wart vast ghemaeckt, ende also in de lucht opghetrocken. So verhief hy oock zijn stemme seer luyde, ende began te singhen den Psalm: De Heydens zijn O Heere ghekomen in dijn erue, &c. Hy sangk so klaer ende verstandelick dattet menighe verwonderden, hoe wel hem de tonghe omtrent drye vingheren groot afghesneden was. Hy bleef in de lucht wel een half quartier van eender vren hanghen, eer dat het vuer ontsteken was, ende hy sangk synen Psalm. Hy riep oock dickwils: Heere Jesu Christe helpt my. Veel wt dẽ volcke schimpeden ende spotteden daer mede om dat hy Christum aenriep, ende seyden hy slacht de Vorssen. De Moniken waren altijt omtrent hem. Alanus hielp den Scherprichter het stroo aen het lichaem van Rabec binden, ende leyde een kole vuers in het midden van het stroo, meynende dattet terstondt ontsteken soude hebben, also haest als Rabec in de lucht ghetrocken ware: ende dattet also een mirakel soude schijnen, als of het vuer van den Hemel ontsteken ware gheweest aen Rabecs lichaem. Als nv het vuer ontsteken was, wart Rabec neder ghelaten in het vuer ende daer na wederom opgetrocken: ende dit geschiedde dickwils ende menichweruen, door den raet ende ingheuen der Moniken, welcke tot den Scherprichter seyden: Haelt op, ende laet neder, tot dat hy de maghet Mariam aenroepe: dwelck so langhe gedaen wart, tot dat hem zijn ingheswant ontuiel. Maer tot den laetsten adem toe loefde hy altijt ende aenriep den Heere. Ten laetsten alsser gheen ghedaente van een mensche meer en was, hebben sy hem op het hout neder ghelaten ende also verbrant. So is dese vrome Martelaer van dese weerelt verscheyden, den xxiiij. dach Aprilis, in den Jare M.D.Lvi.

Zijn tonge wtgesnedẽ.

Rabec die singt hoe wel hy tõge loos was.

bloetgierige Moniken.

Peter van Rousseau.

PEter van Rousseau ghebooren wt den lande van Aniou, heeft in de steden van Geneue ende Lausanen in Gods woort hem gheoeffent voor een tijt lanck. Daer na heeft hy begeert in zijns vaders landt te gaen om de kennisse des waerheyts aen sommighe te verbreyden: ende oock om met zijn schoonbroeder te handelen van eenighe aenghestoruen goederen. Als hy nv in de stadt van Angiers gekomen was, ende van zijn schoonbroeder (in wiens huys hy was) zijn erfdeel eyschede: so wardt hy van hem verraden, ende de Ouerheyt aenghegheuen: welcke hem terstont gheuanghen ende in den selfden karcker doen leggen heeft, daer de voornoemde M. Jan Rabec lach: dwelck tot zijnder troostinghe ende versterckinghe ghesschiedde, door Gods voorsichticheyt. Hy was geuangen in den Jare M.D.Lv. in de maent October.

Kortelicks

Kortelicks daer na wardt hy van zijn gheloone onderuraecht, so wel van des Bisschops Vicarissen, als van des Koninckx Officiers, eñ van veel ander Priesters ende Moniken: welck hy self beschreuen heeft, eñ luydt aldus: M. D. Lvj.

Ten eersten vraechden sy, wat ick gheloofde van den Sacramente des altaers. Ick antwoordde dat sy Gods woort veruallschten, als sy het ghene dat in der Schriftueren het Sacrament des Auentmaels ghenaemt is, noemden het Sacrament des altaers. Vraghe. Ghelooft ghy niet dat in de Misse het lichaē Jesu Christi is, als de Priester de Sacramentische woorden ouer de Hostie ghesproken heeft? Ick antwoordde, Het gene dat de Priester doet, doet hy alleen voor hem seluen: want de gene die omtrent hem zijn, hebbē alleen tgesichte: dwelck niet en volcht na de ordinancie des Heeren, noch oock het gene dat zijn Apostelen namaels onderhouden ende ghebruyckt hebben. Want Christus beual dat zyt alle souden nutten, op dat sy alle zijns doots deelachtich warē, welcke sy verkondigen souden tot dat hy quame. Dit moeten wy oock doen, om zijn ordinancie te volghen. De Apostelen verstonden wel wat Christus met het Auentmael meynde, wt de figuere des Passcha, die hy recht te voren ghebruyckte, &c. Sacrament des altaers.

Sy vraechden wat my dochte van het Doopsel, ende wat ick daer af gheloofde. Ick antwoordde: Het ghene dat de vier Euangelisten daer af betuyghen: hoe dat Joannes predickte het Doopsel der ghemoetbeteringhe tot vergiffenisse der sonden. So wy nv het selfde gheloonende ontfanghen ende den Euangelio ghelooуen, so ist ons een eewich verbondt met Christo Jesu. Wy zijn alle een in Christo begrauen in zijn doot, door den Doop. In de wercken der Apostelen zijn de Capittelen vol, hoe sy predickten Jesum Christum gecruyst om onser sonden, ende verresen om onser rechtueerdichmakinghe: ende datmen den Euangelio soude gheloouen, ende laten hem doopen. Sy ghebruyckten oock alleenlick water, na het exempel Joannis, die daer seyde, dat na hem een quam, wiens schoenriemen hy niet weerdich en was te ontbinden, welcke met den heylighen Gheest Doopte. Doopsel.

Sy vraechden ofmen de maghet Maria ende de Heylighen in den Paradijse niet en behoorde aen te roepen. Ick antwoordde, dat ick gheerne mijn ghebeden aen God stierde, na de leeringhe Joannis 1. Joan. 2. die daer segt: So yemant ghesondicht heeft, so hebben wy een Voorsprake byden Vader Jesum Christum den gherechtigen, Dese is de versoeninghe voor onse sonden, ende niet alleen voor onse sonden: maer oock voor der gantscher weerelt. Heb. 7. Hy kanse volkomelick salich maken, die door hem tot Gode komē. Hy is altijt leuende, om voor hen een voorbiddinghe te doen, die hem met goeder herten aenroepen, ende op hem haer vast betrouwen alleen stellen. Want Matth. 11. segt hy: Koemt tot my alle die daer arbeydet ende belast zijt: ende ick sal v vermaken. Ende door den Propheet segt hy, Ick en sal mijn eere geenen anderen geuen, noch mynen lof den afgoden. Item, dat alle die in gesneden beelden betrouwen, sullen beschaemt werden. Aenroepinge der heyligē.

Sy vraechden of ick niet en gheloofde datter een Vaghevuer was om der gestoruen menschen sielen te suyueren: Ick antwoordde, dat het bloet Jesu Christi onse sonden suyuert, eñ dat ick gheen andere suyueringhe en gheloofde. Want die in Adam onreyn ende vuyl zijn gheworden, die zijn door den bloede Jesu Christi ghesuyuert ende gewasschen: Vagheuuer.

M.D. Lvi. anders so soude zijn doot ons te vergheefs zijn gheweest.

Biechte. Sy vraechdẽ, wat my van de Biechte dochte: Ick antwoordde dattet noodich is de sonden God te belijden, na het exempel Moysi, Aarons eñ Samuels, welcke haer eygen sonden eñ oock des volcx van Israel, voor God alleen beleden: welckẽ men de sonden belijden moet om absolucie te krijghen. 1. Joan. 1. Ist dat wy onse sonden belyden, God is ghetrouwe diese ons vergeeft. Eñ voorwaer, wy hebben eenen grooten Overpriester Jesum den sone Gods, die in de Hemelẽ door gevaren is, welcke onse sonden vergeven eñ absolveren mach: hy (segghe ick) ende niemant anders. Tot hem alleen sal onse biechte geschien. David is in zijn Psalmẽ vol van de belijdenisse zijnder sonden, die hy alleen voor God dede.

Vasten. Sy vraechden van de vasten. Ick antwoordde dat het vastẽ goet, Ja oock nootsakelick was: niet door de geboden van menschen, welcke niet dan gheveynsde en zijn, met haer droevighe aensichten eñ magere wangen. Sy wouden wel datmen de trompetten sloege, als sy eenich werck ter eeren Gods doen willen: maer dat is al teghen zijn woort. Want hy segt. Math. 6. Als ghy vastet, so salst v hooft, ende wascht v aensicht, op dat ghy den menschen niet en schijnt te vasten.

Den achthiensten Octobris in den Jare M.D.LV. was ick geleydt voor des Koninckx mannen, ende voor de Officiers des Bisschops van Angiers: daer wart ick wederom ghevraecht, of ick by myne antwoorden blijven woude: Ick seyde, Ja: want sy zijn betuycht met de authoriteyt der Schriftueren. Doe wardt ick omringhelt van eenen hoop ghehemde Canoniken, ende ghecapproende Doctoren, ende meer andere die verscheyden kleederen droeghen. So vraechde my onder de andere een Cordelier, segghende: Wel aen, gheloost ghy niet, doe Jesus Christus synen Apostelen gaf, dat in het broot wesentlick zijn lichaem was, ende in den kelck zijn bloet? Ick antwoordde, dat is lasteringhe, dat ghy segt, dat zijn bloet in den kelck was, eer dattet wt synen lichame ghestort was. Want het broot ende de wijn in den drinckbeker welcke hy synen Apostelen gaf, waren alleen ter ghedachtenisse zijns lichaems ende bloets, welcke voor ons ter doot ghelevert werden: als Paulus betuycht, segghende: So menichmael als ghy van desen broode etet ende den kelck drincket, so sult ghy des Heeren doot verkondighen, tot dat hy kome. Sy seyden: Christus Jesus heeft ghesegt, Dat broot dat ick v gheven sal, is mijn vleesch. Ende wederom, Voorwaer segghe ick v, ist dat ghy niet en etet dat vleesch des menschen Soons, ende niet en drinckt zijn bloet, ghy en sult gheen leven in v hebben: Die mijn vleesch eet, ende mijn bloet drinckt, die heeft het eewighe leven. Ick antwoordde: In het selfde Capittel staet gheschreven, dat menighe zijnder Discipulen dit hoorende, waren verergert: ende Jesus by hem selven wetende dat sy daer op murmureerden, seyde tot hen: Erghert v dit? Wat salt dan zijn, so ghy den Sone des menschen siet op varen, daer hy te voren was? De gheest die ist die daer levendich maeckt: het vleesch en is niet nut. De woorden die ick spreke, zijn gheest ende leven. So en is dan daer het lichaem Jesu Christi niet, ghelijck ghy ons wilt doen ghelooven: dat ware teghen zijn woort. Want Christus verbiedt ons sulcks, segghende: So v yemandt segt: Siet hier is Christus, of daer is hy, ghelooftet niet. Siet in der woestynen is hy: gaeter niet om wt. Siet hy is in de binnen kamer, en ghelooftet niet. So en kan dan het lichaem ende bloet Christi in den broode ende wyne niet beslotẽ zijn so

Van het lichaem ende bloet christi.

1. Cor. 11.

Joan. 6.

ghy

M.D.Lvj

ghy segget:maer men moet hem in den Hemel soecken. Maer in het Auentmael(alst na de insettinghe Christi ghebruyckt wort, ghelijckt de Apostelen onderhouden hebben)ontfanghen wy het lichaem ende bloet Christi gheestelick ende door den gheloove. De arme Monick was al beschaemt, ende de omstaenders murmureerden al teghen my, ia oock mijn heere van den Bossche Crimineel Rechter selue, die seyde: Hoe dan: suit ghy ons alle afgoden Dienaers verklaren te zijn, met uwe woorden. Jck antwoordde hem: Ghy verstaet beter dan ghy spreect. De Doctoor des Bisschops sprack my aen van de offerhande, segghende: dat de Pristers mochten offerhanden doen ende consacreren. Jck antwoordde, dat ick gheen offerhandedoender en wiste, anders dan Jesum Christum, welcke in de hoochste gegaē is, als een voorbidder voor ons, die ge maeckt is een Ouerpriester in der eewicheyt na de ordeninghe Melchizedechs: ende wy zijn gheheylicht door de offerhande zijns lichaems eenmael ghedaen, door welcke eenighe offerhande hy eewichlick volkomen ghemaeckt heeft, die daer gheheylicht werden. Jck vermoede dat dese een Doctoor ghenaemt was, die den brief totten Hebreen noch noyt ghelesen hadde: want hy en antwoordde my niet, ende bleef beschaemt. Des Coninckx Procureur verhief hem teghen my van grooter gramschap, ende dede my ontkleeden, om te ondersoecken of ick noch meer ghelts ofte boecken hadde: ende daer wart my veel verdriets aenghedaen. Jck bidde v, denckt hoe dattet toegaet met een arm schaep onder de woluē die alle met opender kelen, roepen Crucifige, crucifige.

Offerhande der priesterē.

Hebr.7.

VVeynich daghen na syne vrome ende volstandige belijdenisse des waerheyts, wart hy veroordeelt leuendich verbrandt te werden. Maer want hy van de gruwelicke secte des Pauslschen Priesterdoms gheweest hadde, so wart hy voor al met vonnis een ketter verwesen, ende daerom ontwiet te werden. Maer hy appelleerde ende beriep hem op het Hof des Parlaments van Parijs, ende verhief zijn appellacie. Jn de maent van April in den Jare M. D Lvi. hadde de Coninck veroordent eenen M. Remgium Ambrosium, den President van Aix, om dat hy kennisse nemen soude ende oordeelen alle saken, diemen ketterscche ofte Lutersche noemde. Dese andermael ge hoort hebbende de belijdenisse des gheloofs van Peter van Rousseau: ende na dat hy hem bestandich(dwelck sy hartneckich noemden)beuonden hadde, veruolchde hy het vonnis dat langhe van te voren van den Rechter van Angiers ghegeuen was: ende dede hem ontwijen des drij daechs den twee en twintichsten in Meye. Daer na om zijn wreetheyt te bewijsen (want hy daer drye daghen van te voren eerst ghekomen was) dede hy den vromen Martelaer onmenschelick seer pijnighen, tot dryemael toe: welck hy gheduldichlick verdroech. Daer na omtrent vier ofte vijf vren na den middach des seluen daechs, dede hy hem de tonghe wt snijden ende noch met eenen ijseren bal inden mont ballen. Also gebroken ende gheminckt van syne leden, wart hy op een sledde ten vuere gheuoerdt op de Halle van Angiers. Als hy nu ghebonden ende in de lucht opgheheuen wart, sloech hy syne ooghen ten Hemel, ende de eewighe goede God heeft wel bewesen, dat hy hem niet en verliet. Want als

Dryemael gheptjnicht.

De tonghe wtgesnedē.

M. D. Lvi hy nv swart verbrant was, van den vuere ende bynaeck half ghebraden, so dat den bal wt synen monde viel, so aenriep hy den naem des Heeren, segghende: Jesu Christe staet my by: Heere God helpt my. Waer van veel menschen verwondert waren: ende also is hy volstandichlick in dē ghelooue wt desen leuen ghescheyden.

Laurens Schoenmaker, ende Jan Fasseau.

IN den Jare onses Heeren M. D. Lvi. was in de stede van Bergen in Henegouwe een groote veruolginge der Christenen: om dat de Wet vernieut was, eñ tot Rechters verkoren waren onuerstandighe menschen, die de Euangelische waerheyt niet en wisten eñ oock vyanden waren. Om haer wreetheyt te bewijsen ouervielen sy het huys van Laurens de Schoenmaker gheboren van Brussel in Brabant: ende oock van Jan Fasseau gheboren wt een kleyn dorpken by Berghen, Giuri ghenaemt. Op dese mannen haddemen achterdencken datse de Schriftuere lasen: ende daerom werdense gheuangen. Ende als men haer proces volkomen hadde, werden sy verwesen onthooft te werden, sonder te onderuragen van haren ghelooue. Als Laurens so haestigen vonnis hoorde, seyde hy tot de Rechters: Mijn heeren ghy zijt grouwelicks verdoolt, dat ghy met vuer ende sweert Gods woort meynt wt te royen: dwelck doch eewichlick blijft. Als sy dat hoorden, eñ bemercten dat hy altijt beter ende beter ghemoedt wart: hebben sy (hoe wel dat ter een Schauot opghericht was om hem te onthoofden) oock een vuer doen bereyden om hem te verbranden, waert dat hy veel woorden maecte. So hebben sy hem ter doodt gebracht: daer hy vrijmoedichlick henen ghinck, louende ende prijsende den Heere: ende is onthooft ghewozden. Een weynich tijts daer na hebbense oock om de selfde oorsake Jan Fasseau onthalst. Also zijn dese twee Martelaren om dat sy de Schriftuere neerstelick ondersochten ende Christelicken daer na leefden, den Heere opgheoffert.

Arnoud Monier, ende Jan van Cazes.

ARnoud Monier gheboren wt de stede van S. Milion in Bordelois, xxv. Jaren, ofte daer omtrent, oudt zijnde, was van Anthonio de Lescure des Koninckx Procureur Generael gheuanghen in de stede van Bordeaux, den xxv. dach des maents April, des auonts omtrent der sester uren, in den Jare M. D. Lvi. Na dat hy in den huyse van den Procureur onderuraecht was, eñ redenen zijns gheloofs ghegeuen hadde, ende van wat Religie hy was: so is hy in de gheuanckenisse des Hofs gheleydt. Ende hoe wel dat de Procureur Generael door de kracht des waerheyts ouerwonnen was, eñ scherpelick vermaent wart dat hy zijn handē niet besmetten soude in het bloet der gheloonigen ofte anders dattet God soude oordeelen: nochtans

tans door brieve van zijn officie te verliesen, heeft hijt den Hove aenghe- M.D.lvj
gheuen, dat Monier gheuanghen was.

Des Woonsdaechs daer na, den xxix. Aprilis, wart Monier in der misdadigher kamer gheroepen voor die gheordineerde Commissarien: ende aldaer ondervraecht van alle stucken zijns gheloofs, namelick, van de Misse, van het Vaghevuer, van de eere der Heylighen, daer hy ghenoechsamelick op gheantwoort hadde, ende nochtans heeft hy tot meerder versterckinghe dese nauolghende artijkelen op den dertichsten dach Aprilis gheschreuen.

¶ De goede God beliene my te helpen door synen heylighen Gheest, Amen.

DE redene waerom dat ick gheen swaricheyt gemaeckt hebbe vleesch te eten op alle tijden, is, om dat Paulus segt: dat het verbieden te trouwen, ende spijse te nutten die van God ghescapen is, om met dancksegghinghe te ghebruycken, dat sulcx een leeringhe der duyuelen is. (Wtnemē der spijsen. 1. Timo. 4.)

Dat ick oock het Nachtmael in dese landen niet gebruyckt en hebbe, is daerom, dat ick niemant en wiste die dat recht bediende na de insettinghe ende ordinancie Jesu Christi. (Het Auentmael.)

Dat ick my teghen den Priester niet gebiecht en hebbe, is, om dat ick in de gantsche Schriftuere niet en vinde dattet my van God beuolen is. (Biechte.)

Dat ick niet en ben ghegaen om Misse te hooren, is, om dat de Misse doenders een offerhande willen doen voor leuendighe ende dooden, om God te versoenen. Eñ ick weet by de heylighe Schrift, dat de eenighe offerhande Jesu Christi eenmael door hem seluen ghedaen, ghenoechsaē is gheweest om dat te doen. (Misse.)

Dat ick gheē Vagevuer en geloove, is, om dat het bloet Jesu Christi onses Heeren ghenoechsaem is om my te reynighen, wasschen, ende te suyueren van alle myne sonden, ghelijck de Schriftuere my dat versekert in verscheyden plaetsen. (Vaghevuer.)

De oorsake waerom dat ick de heylighen die in den Heere ghestoruen zijn, niet aenbidde, is, om dattet my van Gode niet geboden en is. Eñ onse Heere Jesus Christus leerende hoemen bidden sal, segt: als ghy sult bidden, so segget aldus: Onse Vader, die daer zijt in de hemelen &c. (Heylighen aenbidden.)

De Religie die ick houde, eñ daer ick (door Gods hulpe) in begheere te leuen eñ te steruen, is oueruloedich beschreuen in de boecken der heyliger Schriftueren, so wel in het Oude als in het Nieuwe Testamēt, eñ is op het kortste begrepē in vier sonderlicke stucken: namelick, in den gebede dwelck beghint: Onse Vader &c. 2. In de geboden Gods, beginnende: Hoort Israel, Ick ben de Heere uwe God &c. 3. In de Artijkelē des geloofs, die daer beginnē: Ick geloove in God den Vader &c. 4. In de Sacramenten die onse Heer Jesus Christus in zijnder ghemeynten verordent heeft. (Religie.)

Ghetee ckent, Monier.

ALs Jan de Cazes (wt der stat Libourne, een groot vrient eñ medegeselle van Monier) verstaē had van dese geuanckenisse, was hy door eenē vuerigē yuer beroert, om den geuangenen met de beloftē des Heerē te vertroostē, na de woordē Christi: Ick hebbe geuangen geweest eñ ghy hebt my besocht. So socht hy alle middelē om Monier aen te mogē sprekē: maer het wart hem geweygert

tot

M. D. Lvi tot drye ofte viermael toe: eñ hy wart vermaent, dat hy vertrecken sonde, om dat het Hof den karckerwaerder beuolen hadde, dat hyse alle geuanghen nemen soude, die Monier quamen besoecken. Op den eersten dach in Meye als Cazes meynde te vertrecken van Bordeaus na Libourne om zijn hanteringhe wille, eñ hy aen alle de broeders oorlof genomen hadde, so ghinck hy noch eenmael om Monier te moghen spreké: maer het wart hem ghewepgert. Doe hy nv voorby het Paliays henen ghinck, ende scheydde van daer, so sandt de Steenwaerder eenen, Franchoys ghenaemt, segghende tot Cazes dat hy teghen den steenwaerder soude komen spreken: Cazes gedachtich zijnde datmen hem den inganck gheweyghert hadde, antwoordde dat hy niet komé en woude: maer woude Franchoys hem yet segghen, hy woude dat hooren. Franchoys dat hoorende wert gram, ende nam hem gheuanghen sonder eenige wederstoot, ende leydde hem als een schaep ter slachbanck. Als Jan vã Cazes nv gheuangen was, hebben sy dat den heere van Alesme den oudé Commissaris van Monier te kennen ghegheuen: welcke als hy daer ghekomen was, heeft Cazes bekent, wt een Proces daer hy wel eer Cazes in bedienstich ghewe est hadde in dat selfde Hof. So seyde hy: O ick kenne Cazes wel, dencket niet dat hy van der Seckten is van den anderen Schelm (sprekende van Monier) ofte dat hy niet ghebiecht en soude zijn, ofte zijn Paesſche ghehouden. Als Cazes nv wt de banden verlost was, door den heere van Alesme, so wroechde hem zijn conscientie dat hy gheswe ghen hadde van sulcken laster alsmen van hem ende Monier gesegt hadde. So antwoordde hy eenuoudichlick, ende seyde: Mijn heere ick weet sekerlick dat Monier een eerlick man is. Maer aengaende van my, Ick ben ghewoonlick voor God mijn sonden te biechten, ende niet voor eenighe andere. Ende hebbe mynen Paesſchen gheestelick gehouden, ende niet met afgoderie, ghelijckmen in het Pausdom gewoonlick is te doen: daer ickt ia om thien duysent doodé niet en soude willen houden. Als Alesme dat hoorde, dat hy in zijn meyninghe bedroghen was, dede hy desen vromen man seer vast binden, ende in eenen diepen put setten tot des anderen daechs toe dat hy van synen gheloove ondervraecht wart, dwelck hy klaerlick beleden heeft, ghelijck hier na volcht, wt de wettelicke acten beschreuen.

Cazes wort gheuangen.

Jan de Cazes gheboren ende woonachtich te Libourne, oudt xxviij. Jaren, of daer omtrent.

Gheuraecht hoe veel tijts dat hy in dese stede gheweest hadde: segt, dat hy eergisteren van Libourne daer ghekomen is, ende dat hy ten seluen daghe ter gheuanckenissen ghinck om sommighe brieuen te draghen, welcke zijn Neue sandt aen den steenwaerder om van hem ghelt te ontfanghen: ende vraechde om tegen Arnaudt Monier te moghen spreken, den welcken men hem gesegt hadde, dat gheuanghen was: ende de ghesonden bode des steenwaerders, Franchoys gheheeten, heeft hem gheuanghen ghestelt ende in den put geset, daer hy ghebleuen heeft tot nv toe. Maer op den eedt die hy ghedaen heeft, betuycht hy dat hy den voornoemden Monier niet gesproken noch ghesien en heeft.

Gheuraecht

M.D.Lvj.

Gevraecht of hy den voorseyden Monier kende, ende of hy wiste dat hy te Geneven gheweest hadde: segt, dat hy niet sekerlick en weet of hy te Geneven gheweest heeft, anders dan hy hem hadde hooren segghen dat hy daer gheweest is komende wt Duytschlant. Ende hy heeft met desen Monier ghehanteert over vijf Jaren, ende in haren tijden hebben sy tsamen ter schole gheleghen: maer en heeft hem niet hooren voorgheven eenighe proposten noch eenighe verboden boecken hebben.

Gevraecht van synen gheloove, ende wat hy van den Sacramente des Altaers ghevoelde: heeft hy ghesept, dattet vier Jaren gheleden is, dat hy niet ghebiecht en heeft, noch zijn Paesschen gehouden, om dat in dese landen gheenen Dienaer is, om het heylich Avontmael wt te richten na de ordinancie Jesu Christi. Ende dat de Dienaer moet een Bisschop zijn, die niet onkuysch zy, noch eenich lasteraer. Ende na den tijdt van die vier Jaren heeft hy synen verlosser altijdt ontfanghen met leedtwesen zijnder sonden, in den gheest ende gheloove, ende niet anders. Eñ ghelijck hy hem ontfanghen heeft voor dien tijt, ghelijckmen ghewoonlick is Paesschen te houden, daer heeft hy in ghesondicht. *Van biechte ende Sacrament.*

Gevraecht, of hy gheloofde dat het dierbaer lichaem onses Heeren Jesu Christi zy in den Sacramente des Altaers, na dat de Sacramentische woorden wtghesproken zijn: antwoordde hy volkomelick, Neen. Ende so hy daer wesentlick ware, so souden de Artijkelen des gheloofs valsch zijn, in welcke men ghelooft dat hy opghevaren is ten Hemel, eñ sittet ter rechter hant Gods zijns Vaders, ende van daer sal hy komen oordeelen de levende ende de dooden. Ende na datmen hem veel onderwijsinghen ghedaen hadde, ende dat zijn woorden waren teghen onse moeder de heylige kercke: heeft hy ons geantwoort, dattet by der Schrifturen niet en blijckt dat het lichaem onses Heeren wesentlick zy in den Sacramente des Altaers. Segt wel dattet geestelick is in den Avontmale, ende dat het Sacrament anders niet en is dan een teecken eñ pant dat ons de Heere na ghelaten heeft, tot versekeringhe onser verlossinge. Ende heeft ons boven dien geseyt, dat onse Heere hem selven niet en sal laten vallen in de handen eens sondighen Priesters, hoereerders, dronckaerts ende lasteraerts. *Vã het lichaem Christi.*

Gevraecht, of hy oock ter Missen ghinck, ende of hy de kercke hanteerde: antwoordde hy, dattet vier Jaren geleden is, dat hy gheen Misse gehoort en heeft, noch groot noch kleyne: heeft oock noch Vesperẽ noch Completen ghehoort, noch anders ter kercken ghekomen dan alsmen predickte. *Misse hoorẽ*

Gevraecht of hy eenighe predikinghe ghehoort hadde in deser stede: antwoordde hy, dat hy seven oft achte van eenen Augustijn gehoort hadde, in de veertich daghen laestleden: welcke Augustijn predickte wel na den Evangelium. *Predikinge*

Gevraecht of hy de maghet Mariam ende ander heylighen des eewighen levens aenbadt: antwoordde hy, datmen de heylighen niet en behoort aen te biddẽ: want Jesus Christus heeft ons leeren bidden: segghende: Onse Vader die daer zijt in de Hemelen, &c. Voort, segt hy, dat hy niet en vint datmen de maghet Mariam aenbidden sal: hy segt wel, datse van den Enghel ghegroet is gheweest. Luc. 1. Dat hy nochtans in syne ghebeden niet ghewoone is gheweest te seggen, Ave Maria. Om dattet Christus by het gebet datmen tot synen Vader doen sal, niet aenghevoecht en heeft. Hy heeft oock houden staende in zijn antwoorden, *Heyligẽ aen bidden.*

M. D. Lvj dat onse Heere Jesus Christus onse voorbidder is, ende datmen niemāt bidden en moet dan alleen den eenighen God in den naem zijns Soons Jesu Christi.

Christus onse voorbidder.

Vagevuer. Gheuraecht wat hy gheloofde van den Vaghevuere: antwoordde hy, datter gheen ander suyueringhe en is, dan het duerbaer bloet onses Heeren, welck vergoten is gheweest tot suyueringhe eñ behoudinghe onser sielen eñ conscienciẽn: Ende soomen een ander suyueringhe voorwerpt, so is het duerbaer bloet Christi te vergeefs wtghestort. Daer en bouen seyde hy ons noch, dat een mensche als hy sterft, so gaet hy in het eewich leuen, ofte in de Helle, tot den daghe des oordeels toe als onse Heere de goede wt den quaden scheyden sal.

Vasten. Aengaende van het vasten: segt hy dat het warachtich vasten, is, hem seluen te onthouden van quaet te doen, ende met aller vlijticheyt de gheboden Gods onderhouden: Ende en gelooft niet datter ander vasten zy, in alle dat hy ghevonden heeft in den heylighen Euangelio.

Wywater. Gheuraecht, of hy Wywater nam, als hy in der kercken ghinck: segt, Neen: want hy in der kercken niet en koemt dan alsmen daer predickt: ende oock dat alle wateren ghebenedijt zijn.

Voor de sielen bidden. Gheuraecht, of hy ouer de sielen zijns vaders ende moeders heeft doẽ bidden, eñ oock voor andere ghestoruen vrienden: segt hy, Neen. Eñ na dat hy de kennisse van God gehadt heeft (dwelck vier iaren of daer omtrent mach zijn) en heeft hy niet gegaen in wtuaerden ofte diensten ouer de dooden. Ende heeft bouen dien ghesegt, Ghelijckmen de medecijne dẽ siecken geeft de wijle hy noch int leuen is: so moetmen God biddẽ voor malkanderen so langhe als wy leuen. Maer van te bidden voor den ghenen die gestoruen zijn, daer en vintmen in der Schriftueren niet af, dat het ghebet van eenigher kracht zy.

Wie hem geleert heeft. Gheuraecht, wie hem verleydt, ende sulcken leeringhe geleert hadde: seyde hy, dattet de heylighe Gheest ghedaen hadde.

Gheuraecht, wat boecken dat hy hadde: segt, dat hy nv geen en hadde: maer dat hy wel eer den Bibel gelesen heeft: oock de Psalmen Dauids ouergestelt by Marot: ende dat hy gheen andere boecken ghelesen heeft.

Gheuraecht, of hy van sulcken artijckelen als dese, met Monier ghehandelt heeft: antwoort, dat hy tot anderen tijden van sommige met hem ghesproken heeft, ende met malkanderen ouer een ghekomen na der heyligher Schriftueren.

Gheuraecht, of hy niemandt en kende in de stede van Bordeaus, Libourne ofte elders, die de voorghenoemde artijckelen aenhinghen met hem: segt, dat hijse niet en kent.

Van den huwelicke. Gheuraecht wat hy gheloofde van den Sacramente des huwelicks: antwoordde, dat het huwelick een eerlicke eñ heylige ordinācie is, welcke God daer toe verordent heeft, op dat de ghelooуige in reynicheyt sonder hoererie souden leuen. Ende hy en beuint niet dat het huwelick een Sacrament zy. Ende heeft dit onderteeckent.

Aldus gheteeckent J. de Cazes.

DEs anderen daechs is Jan vā Cazes voortgebracht geweest in de kamer des thornkens, daermen hem syne artijckelẽ voorgehouden eñ gelesen heeft. Men vermaende hem veel eñ menichweruen, dat hy hem bekeeren soude, eñ ghelooуen als een recht Christen ende catholijcks mensche toebehoort: so antwoordde hy, dat zijn artijckelen de waerheyt inhielden, ende dat hy daer in volstandich

M.D.Lvj.

dich woude blijven, ende niet anders gheloouen. Daer na heeftmen opghehouden van meer met hem te handelen ter tijt toe datter vier Doctoren in der godheyt souden komē, die den Monier ende Cazes haer dwalinghen souden bewijsen, in de teghenwoordicheyt van drye Raetheeren van den Houe, ende van des Konincks Procureur Generael.

Als dese ghekomen waren, is Arnoud Monier eñ Jan de Cazes, de eene voor eñ de andere na gehoort geweest. De Doctoren hebbē veel redenen met hen gehadt, eñ hen willen bewijsen wt de Oude Doctorē dat sy verdwaelt waren eñ haer artijkelē valsch. Daerom rieden sy hen weder om te keeren tot God eñ de moeder der heyliger kerckē. Men bracht hen veel oude Doctoren der kercken eñ Concilien voort, met welckē sy Moniers Artijkelē wederleydē. Monier antwoordde op het kortste, dat het gene dat hy geseyt eñ betuycht had, de waerheyt was: Eñ dat hy in den Euangelio niet beuint dat hy anders behoorde te geloouen: eñ seyde datmen hem oock wt den Euangelio of oock wt de heylighe Concilien niet en konde bewijsen, dat hy onrecht hadde: eñ begheerde sulcx bewesen te hebben, op dat hy mochte oordeelen oft recht ofte onrecht was. Men woude hem doen verstaen dat het noodich was, dat hy de geboden eñ de leeringhe der kercken gheloofde ende onderhielde, ghelijcx sy ende alle goede Christenen deden. Hy antwoordde dat hy de gheboden Gods in zijn Euangelio ghehoorsaem woude zijn, ende niet anders. Daer op hebben de Raetsheeren raet ghehouden met de Doctoren. Ten laetsten isser beslotē by den Procureur Generael ende des Konincks Aduocaet, datmen Monier ende Cazes eyschen soude verwesen te werden, ghesleypt op een sledde door de ghewoonlicke plaetsen der stede: Ende voor S. Andries kercke een eerlicke boete doen, eñ biddē vergiffenisse Gode, den Koninck eñ de Ouerheyt: ende daer na voor het Palleys leuendich ghebrant te werden: eñ dat sy voor al gepijnicht souden werdē, om haer medegenooten te segghen. Desen eysch heeft het Hof eñ de Raetsheeren ouersien, ende na dat een yeghelick synen zin ende oordeel geseyt hadde, so zijnse seer verscheyden gheweest. Sommige wouden dat Monier eñ Cazes als hartneckige ketters souden steruen, eñ gepijnicht werden om haer medegesellen te weten: andere rieden datmense voor twee oft drye maenden lanck in een Conuent soude stellen, eer datmē eenige straffe tegen hen soude beginnen, na dien sy beleden alle de artijkelē des geloofs, eñ alle het ghene dat by den Prophetē, Euangelisten eñ Apostelen beuondē wert: oock om dat dese artijkelen, die sy beledē, in den laetstē Concilio opgehouden waren: Dattet oock in de heylige Schrift, als oock in de wereltlicke Rechtē niet beuondē en wert, datmen yemant heeft gedoot om der disputacien wille van Gods woort, noch oock ten tijdē der eerster kercken wtghenomen binnen 40. Jaren herwaerts, dwelck een dinck is dat dē Christenē qualic betaēt: Hier tusschē mochtmē Monier eñ Cazes wt de boeckē der ouder Doctoren breeder onderwijsen. Niet tegenstaēde dese redenē zijn de voornoēde Martelaers ten laetstē veroordeelt op een horde gesleypt te werdē, behoorlicke boete te doē voor Gode, den koninck eñ de Wet, eñ daer na voor het stadthuys verbrāt te werdē.

Die geboden der kercken.

Oorsake waerom men dese mannen niet behoorde te dooden.

Des vrijdaechs den 7. Meye heeft hen de Scherprichter op een horde gebondē, eñ aen het achterste van den wagen gesleypt door de stratē, door het slijck eñ modder. Hen volchde de wet, doorwaerders, Scharianten, krijchsknechtē eñ busschieters des Casteels, trōpetslagers, schutters eñ helbaerdiers. Doe nv Cazes zijn medegesel bedroeft sach, sprack hy tot

M. D. Lvj hem: Hebt moet mijn broeder, hebt moet: ende also malkanderen vertroostende ende versterckende, zijn sy voor het stadthuys van Bourdeaux ghebracht. Ende hoe wel dat in dese heylighe Martelaers geen wederspannicheyt en was: so deden de heeren nochtans de Poorten des stadts sluyten ende wel scherpelick bewaren, binnen den tijt datmense ombrengen soude. So werden Monier ende Cazes aen een krucke ghehecht, ende bewesen groote volstandicheyt en blijschap: sy achtteden haer gheluckich te zijn, dat sy des lijdens Christi mochten deelachtich werden. De wijle dat Monier in het hoochste der krucken was, seyde hy: O Heere God ick dancke v menichuuldichlick van dattet v belieft heeft ons te roepen om uwen naem te belijden: doet ons doch de ghenade dat wy ten eynde toe volherden. De wijle dat sy malkanderen vermaenden, ende somwijlen tot den volcke spraken, Ja oock haer ghebet tot den Heere deden, so bliesen de Trompetslaghers sonder ophouden op haer Trompetten, om dat het volck de liefliicke vermaninghen wt haren mondt niet en soude hooren.

Als de Scherprichter bouen in het hoochste der krucke was, om Cazes te verworghen (gheliijck het Hof verordent hadde): so viel hy van bouen neder op de steenstrate, dat zijn hooft ghewont was, en het bloet daer wt ronde. Ende als hy opghestaen was, worchde hy Monier, welcke sonder beroeringe synen gheest gaf: maer Cazes om dat hem het vuer deuinck, wart leuende verbrant, met onmenschelicker pijnen. So was hy altijt roepende tot God den Heere: ende zijn beenen waren bynaest verbrant eer hy synen gheest gaf. Also zijn sy den Heere opgheoffert.

Een groote beroerte.

Doe sy bynaest tot asschen verbrandt waren, quam den vyanden des waerheyts ende alle den omstaenders sulcken verschrickinge ende veruaertheyt ouer, dat sy alle liepen of sy ghejaecht ghewéést hadden. De heeren vloden, de ghewapende ende het volck die liepen ende vielen de eene ouer de andere, sy vertraden malkanderẽ met voeten, ende niemant en wiste de oorsake van deser beroerten. De Prioor van S. Anthonis was gheuallen, ende een groote menichte volcks liep ouer hem eermen hem opheffen konde. De Griffier Pontac, sittende op een Muyle met synen rooden Tabbaert, wart door het gedranck des volcx opter straten ghewórpen (op de strate Poitevine ghenaemt) so swaerlick viel hy, dat men hem tot de Weduwe van Pichon in huys dragen moest, ende riep daer en tusschen: Verbercht my, behoedt my mijn leuen, ick den doot, my duncke het is de laetste beroerte: vriendẽ bercht mijn Ezelinne datmense niet en kenne: een yeghelick sloot zijn dooren toe in de gantsche stadt. Als dit ghedaen was, so braechde een yeghelick wat het mochte zijn. Maer de veruolghers van de waerheyt Gods en verstonden niet dat de almachtighe God zijn vyandẽ so veruaerde. In desen tijt, de wijle men in der kercken in vreemder talen sangk, daer het volck niet door gesticht kan worden, ende de Herders ofte Pastoren stomme honden geworden waren: so hebben de kinderen op der straten Psalmen, Loffanghen, ende Gods woort ghesonghen, de wijle dese vrome Martelaers gheuanghen waren. So heeft het Parlament een Mandament doen wtroepen daer teghen, hen verbiedende sulcks te singhen, op de straffe van den strop: also hebbense den Phariseen naghevolcht, die daer verboden te singen,

Ozanna den sone van

David &c.

Carolus

Carolus de Koninck. m. D. lvij.

CArolus Regius, was in voorleden tijdē een Carmeliter Mo-
nick te Ghent in Vlaenderen: eñ na dat hy de kennisse der E-
uangelischer waerheyt door Gods genade verkreghen hadde,
heeft hy des Monicks habijt ende leuen verlatē, ende heeft in
Englandt de ghemeynte Christi gheuolcht: daer hy hem oeffende in
boecken ouer te setten, gelijck hy den Apocalipsim, ende het gruwelick
leuen eñ doodt van Francisco Spera, die de waerheyt verloochent had-
de, in Nederlantsche sprake ouerghesct heeft.

Als nv de ghemeynte des Heeren door de tyrannie der wreeder Jesa-
bels, namelick, door Mariam de Coninginne van Englant veruolcht eñ
verdreuen wart: so is hy oock metten broederen tot Embden in Oost-
vrieslant ghekomen. Daer na heeft hy eenmael begheerte gekregen om
de verstroyde broeders in Brabant ende Vlaenderen te besoecken: so is
hy in den Jare M. D. Lvi. daer henē gereyst. Als hy van Embden af-
schiedt ende te schepe ghinck, so docht hem dat hy in een vuer ghinck:
dwelck hem oock andermael tot Groeninghe ten huyse van den godsa-
lighen Doctoor Hieronimus ghescheit is. Als hy dat daer vertelde, so
heeft hem de Doctoor gheraden dat hy in die Papistische landen niet
reysen en soude, daermen doch de Christenen so iammerlick vermoort eñ
verbrant. Hy antwoordde: Jck moet noch dese reyse doen, ende dan niet
meer.

Als hy nv tot Antwerpen by de ghemeynte des Heeren (daer Gaspar
van der Heyden doen ter tijt Dienaer des goddelickē woorts was) een Tot Ant-
wijle tijts gheweest hadde, is hy te Ghent ghereyst, daer hy de broeders werpen.
oock aenghesproken ende vermaent heeft. Eñ want daer seer groot ver- Te Ghent.
uolch is, so is oock de liefde van velen verkoudt: daerom heeft hy hen
scherpelick vermaent, datse doch Christum ongheueynsdelick soudē die-
nen, ende schuwen alle Papistische supersticie, ghelijck fenijn, segghen-
de, dat de Heere niet lijden en kan, die op beyde zijden manck gaen, die
noch heet noch kout en zijn. Daer na is hy tot Brugghe ghereyst. Daer Te Brugge
zijn terstont by hem ghekomen alle die den Heere lief hadden ende hon-
gherich waren na de gherechticheyt Gods, door zijn woort te smaken.
Hy vermaendese tot een oprecht Christelick gelooue, ende tot een god-
salich leuen. Maer de Sathan die een menschmoorder van aenbeghinne
gheweest is, vreesende dat zijn rijck also soude vallen door de klaerheyt
des Euangeliums, heeft hy syne krijchsknechten de gheestelickheyt op-
gheroypt, welcke listen gheleypt hebben om te vernemen waer hy metten
Christenen vergaderen soude: ende na de vermaninge hebben sy hem ge-
uanckelick doen nemen ende in eenen karcker doen sluyten.

Als dit nv synen vleeschelickē broeder te Ghent vernā, heeft hy twee Dē vleesche-
Carmeliter Monikē bewillicht, dat sy met hē souden willen reysen, ho- lickē broeder
pende datmē hem met sulcke middelen (als een die onder den regel eñ de
gehoorsaemheyt des Priocrs staet) soude mogen verlossen. So is hy tot
synen broeder gekomen, eñ hem daer toe vermaent dat hy de gehoorsaem
heyt bekennen soude, eñ nemen het Monicks kleedt aen. Carolus ant-
woordde hem seer vrijmoedichlick, dat hy het kleet, ende het teeckē des
Beests versaect had: dat hy door Christum in vrijheyt geroepen was, eñ
daerom gheen slaue der menschen werdē en mocht: eñ badt synen broeder

M.D. Lvij dat hy synen kost ẽ arbeyt sparen woude, want het te vergheefs ware.

De Moniken ende andere Papen hielden vele ende langhe disputacien met hem: maer sy en hebben niet vermocht teghen de waerheyt der Schriftueren. Hy en woude noyt teghen haer spreken dan in de teghenwoordicheyt des Ouerheyts: want hy wist wel dat sy gewoonlick zijn met loghenen haer saken te verschoonen, ende de waerheyt te verduysteren. Sy brachten menichwerven de oude Doctoren der kercken voort om haer Missen, Vagheuuer, ende de aenbiddinghe der heylighen te beuestighen: maer hy bracht wederom daer teghen de oude Doctoren, dat sy sulcks alle verworpen: ende beuestichde dat noch met der Schriftueren, dwelck sy niet doen konden. So bestrafte hy de Moniken in de teghenwoordicheyt des Ouerheyts. Ende seyde dat sy ghelijck schrifteloose Ezels niet anders dan distelen ende doornen wt de Oude Leeraers raepten: ende datter in haren boecken Christelick ende goet was, ende metter Schriftuere accordeerde, dat en roerden sy niet aen. De Ouerheyt ende den Raet merckten wel dat hy een onuerwinnelick fundament in der Schriftueren hadde, ende sommighe waren oock in haerder conscientien ouertuycht, dat hy de waerheyt voorstont: nochtans door vreese ende ontsicht des bloetgierighen gheestelickheyts, hebben sy anders ghesproken als de gheestelicheyt teghenwoordich was, dan als sy Carolum alleen spraken. Als mijn heere N. sulcken goeden verstandt ende gheleertheyt in der heyligher Schriftueren in Carolo beuandt, so dat hem noch Papen noch Moniken, noch oock eenighe gheleerden konden teghenstaen, maer dickwils beschaemt van hem ghinghen: so heeft hy hem beloeft wt te helpen, so verre hy so hardtneckelick niet en woude blijuen: beloofde hem oock van den Paus oorlof te verkrijghen, om de Monicks kappe te verlaten, of hem die so seer teghen stonde: Ẽ bouen dien alle, dat hy hem soude versorghen ende beschicken een rijcke licke Canonisie, Carolus antwoordde: Mijn heere, ick bedancke v van uwe goede ionste: maer ghy en weet niet wat ghy my biedt. Waerom wilt ghy my een rijcke Canonisie gheuen? Om dat ick vredelick ende gherustelick daer op soude mogen leuen? Maer ghy weet doch wel dat gheen rijckdom gerusticheyt van herten gheuen en kan, als de conscientie ongherustich is. Nv so arbeydt ghy daer toe dat ick de bekende waerheyt des Euangeliums soude versaken, ende de loghenen aenueerden: dat soude my een groote onruste maken, ende een eewighe knaghende worm in mijn conscientie verwecken, wat soude my dan groot goet ẽ rijckdom baten? Daerom ist my beter voor de waerheyt des Heeren den doot te lijden, dan de waerheyt te verloochenen ende eenen ghedurigen doot te steruen.

Der Moniken boosheyt.

De Moniken schrifteloose Ezels.

Belofte om te doen verloochenen.

Na dat nv de gheestelicheyt sach dat sy op hem niet winnen en konden, so is hy van hen opentlick by vonnis een Ketter verklaert: ẽ daer na van het Papitische Priesterdom ontwiet den xxij. dach in de maent April. So heeft hem de Bisschop ouergheleuert in de handen des weereltlicken Ouerheyts, ghelijck als Christus den Heydenen ouergheleuert wert van de Wetgheleerde ende Priesters. De Ouerheyt heeft hem veroordeelt leuendich verbrant te werden. Daer hy hen allen voor ghedanckt heeft: ende aenriep den Heere dat hijt hen woude vergeuen, die hem door onwetenheyt ter doot veruolchden. Daer na is hy met grooter stilheyt ende sacchtmoedicheyt, ghelijck een lammeken ter doot gheleydt. Aen de stake ghebonden zijnde heeft hy syne ooghen opgheheuen

uen ende den Heere aengeroepen. Als het vuer brandde, heeft hy de pij m. D. lvij.
ne so lijtsamichlick verdragen dat een yegelick dies verwonderde: eñ is
also in den Heere ontslapē. Na luttel dagen dat hy ouerleden was, heeft
de almachtighe God, de consciencie van eenen die de oorsake zijnder ge=
uanckenisse was, so seer beroert, dat hijt metter doot betaelde. God is
een gherechtich Rechter ouer den boosen. Also is Carolus de Coninck
te Brugghe den Heere opgheoffert door den vuere, in den Jare M. D.
Lvij. den xxvij dach Aprilis.

Heer Enghel Pastoor

in Heenvliet.

IN Heenvliet in Zeelant, was een wel geleert man, die de kennisse
der waerheyt ghehadt heeft, ende den volcke gepredickt heeft, na de
mate zijns gheloofs. Dese na dat hy verstont de gruwelen diemen
in den Canon der Missen leest, heeft den selfden Canon verandert,
meynende dat sulcks ghenoech was om voort noch Misse te moghen
doen, ende wat hy voort beuandt teghen de leeringhe der Apostelen te
wesen, ghelijck de aenroepinghe der heylighen, het bidden voor de doo=
den, dat liet hy daer wt. Dewijle hy oock sach dat het Sacrament des
Doopsels met veel aenhanckselen ende gruwelicke lasteringen verduy
stert ende verdoruen was, heeft hy oock de kinderen alleen na de instel=
linghe Christi beghinnen te doopen, welcke de oorsake ghe weest heeft,
dat hy door het toedoen van mijn heere Kruningen, gheuangen is ghe=
worden, ende daer na oock in des Grauen Haghe gheuoert. Daer qua=
men by hem veel Papen ende Moniken, ende handelden met hem in der
Schriftueren: maer niemant en konde hem wederstaen. Hy openbaerde
haer groote godslateringe die sy onder het decksel des warachtigen gods
diensts voortstelden, ende haer gruwelicke Sacramentschenderie. Als
de heeren van den Raet hoorden dat hem niemant konde wederstaen,
ontboden sy den ouden Wolf eñ vyant des waerheyts Ruardum Tap=
per van Enchusen, Doctoor van Louen, ende meester in ketterie. Welc=
ke met hem veel ende menichuuldichlick gehandelt hebben: so wel mon
delick als schriftelick. Maer want heer Enghel der Sophisten bedroch
wel kende, ende datse alle syne woorden verdrayden (want daer alrede
veel loghenen onder den volcke ghestroyt waren van hem) so heeft hy
lieuer schriftelick willen handelen. So hebbē de Louensche Doctoren
wel hondert eñ vijftich ofte tsestich artijckelen tegen hem ghescreuen,
ende hem daer in beschuldicht: welcke te langhe waren om te verhalen.

Waer in ten laetstē so verre geprocedeert is, dat hy soude van zijn Pa
pistisch Priesterdom ontwiet werdē. Als dese faem ouer Hollant ver=
breyt was (gelijck het volck daer ouer al seer hongerich is tot de gerech= De Hollan= ders honghe ren na de ghe rechticheyt,
ticheyt eñ Gods woort) so isser op den gesetten dach een groote menich
te volcks in sGrauen Hage te hoope gekomen, om dat schoone exempel
aen te sien, dat sulcken gheleerden ouden man (welcke wel tachtentich
Jaren oudt was) soude de waerheyt met zijn bloet verseghelen. Als
de Sophisten ende de vyanden des waerheyts een so grooten menichte

M.D.Lvij

volck saghen, hebben sy gheureest, dat door den doot des ouden mans veel volcks soude moghen ghesticht werden ende de waerheyt aengrijpen. So hebben sy alle middelen gesocht om hem te doen loochenen. Sy hebben hem voor ooghen ghestelt den gruwelicken doot, eñ de eewighe verdoemenisse: maer het was al verlorē arbeyt. Wat soude ick (seyde H. Engelbaert) den doot schromen voor de waerheyt te lyden, die ick doch na mijn ouderdom alleen wt der natueren smaken moet: ende de verdoemenisse is den selfden toeghesegt die de waerheyt verloochenen, eñ niet diese belijden.

Merct der Sophisten bedroch.

Ten laetsten hebben de Louensche Doctoren eñ die Wiedbisschop vā Utrecht eenen bedrieghelicken raet ghesloten, hoe dat sy den volcke alderbest mochten wijs maken, dat heer Enghelbart loochende, ende oock zijn artijckelen wederroepen woude. Sy aenmerckten dat hy van ouderdom doofachtich was ende qualick hoorde: so hebbense met malkanderen besloten, datmen zijn artijckelen lesen soude, ende hem wijs maken datmense als kettersche veroordeelen ende verdoemen soude, ende voor het volck soudemen segghen dat hyse wederriep: dwelckmen lichtelick doen konde, om dat hyt niet en hoorde. So ist gheschiet als de heeren in den raet vergadert waren: so isser een Louensche Doctoor van heer Enghel wt ghekomen voor den Raet, ende heeft vriendelick ghebeden (ouerluydt, dattet een yeghelick hoorde) datmen doch een weynich woude vertoeuen, daer ware goede hope toe dat hy soude wederroepen.

Och bedroch

Ten laetsten quamen sy in den Raet, ende seyden met blijden aensichte, Benedictus deus: dat is, Geloeft sy God. Daer begonnen sy zijn artijckelen te lesen, ende seyden tot den volcke: Dit zijn de artijckelen die heer Enghelbart voorghestaen ende ghehouden heeft, welcke hy nv als heretijcks eñ ketterische wederroept (dit laetste en verstont Engelbart niet) ende vraechde hem luyde, Ist niet also heere? Engelbart antwoorde: Ja mijn heeren, dat zijn mijn artijckelen: Eñ also lasen syse met luyder stemmen. Als sy die ghelesen hadden, so vielen sy hem om den hals, ende gauen hem de handt, ende maeckten groote blijschap, ende leydden hem terstont wederom int gheuanghen huys. De goede oude man en wist niet wat hem gheschiet was, ende waerom dat sy sulcken vruechde bewesen ende hem so vriendelick waren: voor dat hem eenighe

H. Enghels weemoet.

zijner vrienden seyden dat hy geloochent hadde. Doe bedreef hy sulcken weemoet, datter so menich mensche door hem ontsticht soude zijn, ende nochtans buytē zijn schult ende wetenheyt. Hy beklaechde dat voor den Heere. O Heere (segt hy) hoe hebben sy my bedroghen. Soude ick, die met den eenen voet int graf gae, ende nv half doot ben, den doot so ontsien, dat ick de waerheyt soude loochenen? Ey, dat en hebbe ick niet ghedaen. O Heere, sy hebben my bedrogen, ende v volck verleydt. Men konde hem qualick ghestillen ofte te vreden stellen. Dusdanighen schandelicken bedroch achten de Papisten wel gheoorloft te zijn om het volck in dwalinghen te houden. Het gaf eenen yeghelicken groot wonder doe zijt hoorden: vele en kondens niet ghelooouen.

So is hy ten laetsten veroordeelt in eewigher gheuanckenissen te sitten. De Doctoren van Louen vreesende dat hy haer bedroch soude openbaren, hebben van de Raetsheeren begheert dat sy hem te Louen mochten in gheuanckenisse behouden: ende hebben hem ghestelt aldaer tot de reguliers in Sinte Martens klooster. Maer want Enghelbart

een seer lieflick man was, so heeft hy de Moniken somwylen vermaent tot de godsalicheyt, ende dat sy haer menschelicke geboden leeren kleyn achten souden: so datter veel Moniken hem goet gehoor gauen. Als dit de Prioor vernam, heeft hy aen Ruardũ de klachte gedaen, dat dese man zijn Conuent verderuen soude. So heeft hem Ruardus doen versetten totten Cellebroers. Daer oeffende hem heer Enghel in Refereynkens ende dichtregulen te maken, ende began oock de Cellebroers metter tijt tot ghehoor des waerheyts te trecken: hoe wel sy een grof ende onghestuimich volck zijn. Als dit de Doctoren vernamen, hebben sy raet ghehouden watmen met desen ouden man doen soude: ende hebben besloten datmen hem in een lant daermen hem niet verstaen en soude, dede verbranden. M. D. lvij. De Cellebroers.

So hebben sy den stadthouder van Berghen in Henegouwe daer toe bewillicht, dat hy hem soude willen ombringhen in den Walschen lande. So is hy daer henen gheuoert, ende is aldaer opentlick als een ketter veroordeelt ende verbrant ghewordden: welcken doot hy seer vrijmoedichlick met onuertzaechder herten geleden heeft inden Jare onses Heeren M. D. Lvij.

Nout Diericks.

Arnout Diericks een godvruchtich ende eenuoudich man ge boren wt West Vlaenderen, een Lantman van zijnder handelinghen: heeft wt zijn vaderlant vertrocken om Gods woort in de ghemeynte des Heeren te moghen hooren, ende daer na te leuen. So is hy in Oostvrieslant by de broeders gekomen, ende daer een wijle tijts seer vlijtich ende neerstich geweest, om den wille Gods te leeren kennen door de predikinghe des Euangeliums.

Daer na is hy eenmael wederom gereyst, om zijn vrienden in Vlaenderen te besoecken ghelijck hy wel ten anderen tijden ghedaen hadde: eñ als hy nv int wederkeeren was, so zijn de Schariantẽ van Brugghe wtghereyst om eenen kerckdief te soecken (want de Papisten vercieren hare tempelen met gout eñ siluer, meynende dat God met sulcken wterlicke dinghen vereert wert, die doch een gheest is, eñ in den gheest ghedient wil zijn: ende daerom zijn hare afgodische iuweelen dickwils den dieuen tot roof) so zijn de Scharianten in de herberghe ghekomen, daer Nout op dien nacht gheherbercht was, ende hebben hem gheuanghen, meynende sy hadden den dief ghevonden. Joan. 4. Nout wart gheuanghen.

Als hy nv gheuanghen was, hebben sy zijn packen open gedaen, eñ brieuen ghevonden welcke sommighe broeders wt Vlaenderen aen de broeders te Embden ghescreuen hadden. Doe beuonden sy wel dat hy den dief niet en was dien sy sochten: maer beschuldichden hem voor een ketter, ende deden hem zijn gheloove onderuragen. Arnout badt hen dat se doch wouden vertoeuen totten morgen, hy soude haer al belijden wat sy hem vraechden. So heeft hy op den selfdẽ nacht God vuerichlick aen gheroepen dat hy hem na zijnder beloften woude geuen synen heyligen Gheest, die door hem mochte spreken, om de Euangelische waerheyt te betuyghen. Alst dach was, zijn by hem in de gheuanckenisse te Brugge in Vlaenderen vier Moniken ghekomen, ende hem van zijn gheloove on-

M.D.lviij onderuraecht: welcke hy met groote vrijmoedicheyt bekent heeft, ende metter Schriftueren heeft hy het bygheloove en versierde Sacramenten ende Ceremonie der Papisten wederleyt. Het was wonder om hooren hoe eenvoudichlick ende lieflick dat hy op elck artijckel de heylighe Schriftuere voortbracht: so dat een yghelick die dat hoorde, dies verwonderden.

Sy saghen dat hy een Lantbouwer was, dat hy in gheen hooge scholen ghestudeert hadde: ende merckten nochtans dat de Moniken (die als gheleerde gheacht waren) hem niet en konden wederstaen: maer selue van hem metter Schriftueren ouerwonnen ende beschaemt waren. So seydense: Hy moet den Duyuel in hebben, hoe soude hy also de Schriftuere weten. Na dat nv de geestelickheyt dickwils met hem gehandelt hadden, ende in sonderheyt in die artijckel, of de heylige onse Aduocate, Voorbidders of Middelaers by God waren: ende Arnout Christo zijn behoorlicke eere gaf, die gheen creatueren toe en quam: (want Christus alleen onse Middelaer, Aduocaet en Voorbidder by den Vader is), so is hy beroordeelt by vonnisse dat hy verbrant soude werden: welcke doot hy met grooter ende wonderlieker standuasticheyt gheleden heeft. So heeft hy de eere des soons Gods met synen doodt betuycht, ende is ontslapen in den Heere, d'welck ghschiet is in den Jare onses Heeren M. D. Lvij. den twee en twintichsten Martij te Monikeree in Vlaenderen daer hy eerst opghegrepen ende gheuanghen was.

De eere Christi. 1. Joan. 2. a 1. Timo. 2. b. Hebr. 6. d

Meester Ian de Schoolmeester.

MEester Jan du Champ, Schoolmeester, ghebooren van Wauay, woonende tot Antwerpen, heeft aldaer tafele ghehouden voor de Wtlandische kooplyden. Op eenen tijt was daer een Englisch man ter herbergen ghekomen, welcke hem onderwesen heeft van het Batamentspel der Missen, ende hoe gruwelick dat daer het Auentmael des Heeren Jesu Christi verualscht en ghescheynt wort. Als M. Jan dat hoorde, heeft hy wat neerstelicker ondersocht en onderuraecht: ende als hy de waerheyt verstont, so heeft hy hem afghehouden van alle Papistische afgoderie, ende heeft hem gheuoecht by de ghemeynte des Heeren Jesu Christi, diemen de Walsche ghemeynte noemt binnen Antwerpen: om aldaer de waerheyt te hooren, en te leeren hoe hy Christelick zijn leuen mocht draghen na den woorde ende ghebode Gods.

Als hy nv wat verstants began te krijgen, heeft hy terstont zijn licht willen laten schijnen, ende heeft daer toe ghearbeyt dat hy oock andere tot Christum ende syne waerheyt mochte trecken. So heeft hy eenen brief ghschreuen aen eenen syne Neue, welcke een Monick was. Desen heeft hy de Papistische gruwelen voorgehouden ende gheraden dat hyse vlien soude. Desen brief is wederom ouergesonden aenden Marckgraue van Antwerpen, welcke hem tot synen huyse ontboden heeft, ende als hy daer quam, dede hy hem vanghen.

Hy wart ghe vanghen.

Na dat hy nv in de geuanckenisse menichmael onderuraecht was van zijn gheloove, so van Moniken ende Papen, so oock van etlicke schepenen, so heeft hy altijt vromelick zijn gheloove na der Schriftueren beleden.

leden. Alsmẽ hem van het Auentmael des Heeren onderuraechde, ende hy beleedt dat de ghelooui ghen aldaer genieten door den ghelooue, ende niet door den mont ofte keele, het warachtighe lichaem ende bloet Jesu Christi: so hebben sommige van de Schepenen beleden, dat sy met hem in den ghelooue den Auentmale aengaende, eens waren. Nochtans heb ben sy ten laetsten hem ter doot veroordeelt.

Sommighe Schepenen hebben goet verstant.

De oorsake zijns doots (na dat hy neghen maenden gheuanghen hadde gheleghen) is dese ghewe est: In de stadt van Shertogenbosch was by nachte een Wederdooper met ghewelt wt de gheuanckenisse gholpen, om datmen hem (hoe wel hy zijn dwalinghen afghinck) noch woude ter doot brenghen, welcke wreetheyt menighen mensche mishaechde. Desen roep is in het Hof van Brabant ghekomen daer doen ter tijdt Koninck Philippus metten Cardinael Caraffa teghenwoordich was. Door desen roep was de Marckgraue seer beroert, ende heeft den vromen Martelaer ter doot gheeyscht: dwelck hem de Schepenen toeghewesen hebben, God weet met wat ongherusten consciencien. So is hy dan den vijfsten dach Februarij tsamen met eenen Wederdooper voort ghebracht op de marckt voor het stadthuys. De wijle de Wederdooper ghewortcht wart, betuychde hy voor de gantsche ghemeynte, dat hy niet om eenighe dwalinghe ende Wederdooperie en sterf: maer alleen op de rechte leeringe der Apostelen ende Propheten. Daer began hy den Heere aen te roepen met vuerigher begheerten, ende te bidden voor syne vyanden: ende en hielt niet op voor dat hy aen den staeck verwortcht was, ende den Heere synen gheest opgaf. Als de ghelooui ghe broeders die daer met grooter menichten omtrent stonden, zijn groote volstandicheyt aenmerckten: so waren sy seer daer in vertroost. Men sach daer sommighe haer ooghen ten hemel opslaen, sommighe met ouervloeyender tranen den Heere dancken, dat hy haer medebroeder ghewerdicht hadde tot een ghetuyge zijnder waerheyt te kiesen. Ende om dattet al veruult soude werden, dat de Propheet van den kinderen Gods segt, so hebbense het ghebraden lichaem den voghelen tot spijse ghestelt op het Galgeueldt buyten der stadt. Dit is ghesciet den vijfsten dach Februarij in den Jare M. D. Lvij. Psalm. 78.

Gillis Verdickt.

Gillis Verdickt van Hiluersseele in Vlaenderen, is door synẽ broeder Anthonio Verdickt tot de kennisse des waerheyts ge trocken: welcke na dat hyse verkregen hadde, is hy gereyst om de ghemeynten te siene daermen Gods woort puerlick, ende de Sacramenten na des Heeren ordinancie wtdeylt ende ghebruyckt. So is hy te Embden ende te Noorden gekomen, daer hy een wijl tijts met Micronio omghegaen heeft, ende te Embden onder Gualthero Deleno de Griecksche lessen ghehoort heeft. Ten laetsten heeft hy voort tot Zurich in Switserlant ghereyst, daer hy voort in der Griecksscher tale toeghenomen heeft. Daer na is hy wederghekeert tot Antwerpen, daer hy de ghemeynte des Heeren bedienstich ende behulpich is ghewe est. Alsmen daer nv den achthienden dach Junij het Auentmael des Heeren in der nacht wtrichtede, so heeft hy oock met den

M.D.lviij

ghelooüighen het broot ghebroken: Daer na heeft de Duyvel een verraetster in het herte ghegheuen, dat sy sommighe van den broederen in des Marckgrauen handen soude leueré. So wart eerst ende voor al het huys daer Gasper vander Heyden Dienaer des woorts in geherbercht was, inghenomen, daer hy mirakuloselick ghenoech wt verlost wardt: maer zijn Huyswèert wart gheuanghen. Daer vondense het ordinancibоeck, ende de namen der Ouderlingen ende Diakenen, onder welcken was Anthonius de broeder van Gillis Verdickt. So heeft de Marckgraue tot Peter Vermarts zijn Dienaers ghesonden, daer sy Anthonium meynden te vinden, ende grepen Gillis aen, meynende dat hy Anthonius was: maer als sy verstonden dat hijt niet en was, lieten sy hem gaen.

Gilles wort aengetast eñ wederõ los.

Daer na omtrent drye weken, is hy in zijn vaderlandt ghegaen, daer zijns susters man ghestoruen was. Als nv het lichaem ter aerden ghebracht wart, en heeft hy niet mede willen gaen: maer heeft zijn suster binnen den huyse gheholpen. Na de begraueniße, zijnder Papen ende Moniken ende ander luyden meer tot zijns susters ten eten gekomen. Ouer maeltijt zijnder woorden gheweest tusschen Gillis ende de Moniken van Sielmissen ende Vagebuer. Daer verweet Gillis haer dat sy sulcx om haers buycks wille versiert hadden, ende gheen gront in der Schrift en konde gheuinden, om dat te beuestighen: maer dattet daerom met alle kappen ende kruynen veruallen soude, gelijck als planten die van God niet gheplant en zijn. Daer na is hy buyten ghegaen, ende heeft het ander volck vermaent datse niet voor de siele bidden en souden: maer alleen God aenroepen, dat hy hen also gaue te leuen, dat sy salichlick mochten steruen: want de siele nv haer loon ontfanghen heeft, ende datmen daer te vergheefs voor bidden soude. Daer na quam hy weder tot de Moniken, welcke seer op hem vergramt waren, ende dreychden hem dat te vergheIden: gelijck sy oock namaels deden. Want als hy zijns susters koren met de waghen in de Schure bracht, ende zijn dachwerck ghedaen hadde, so quamen daer mannen te Peerde om hem te vanghen: maer als sy voren in huys quamen, so vloodt Gillis achterwaerts wt, ende loopende ouer het velt, ontquam hy haer handen. Als nv de Kettermeester de Deken van Ronsse verhoorde dat hem de vincke ontulogen was, so socht hy de pluymen. Ende dede Gillis daghen voor het geestelick Hof, met afghelesen brieuen: ende na dat hy hem drye mael ghedaecht hadde, heeft hy hem in den Ban gedaen. Gillis siende wat de Deken voor hem ghenomen hadde, heeft oock brieuen aen de kerckdore gheklampt: daer hy den Deken ende alle die met hem de Papitische gruwelen voorstonden, vermaende dat sy af staen souden van sulcks voort meer te doen: eñ laten af van de Christenen om leuen ende goet te brenghen: ofte dat hy als nv wtgheroepen, veriaecht ende verbannen soude zijn, nv eñ ten eewighen daghe wt het gantsche Koninckrijcke des soons Gods: Dede oock een appellacie van den Deken als die partijdich was in de saken des religioens, tot den oppersten Rechter, Christum Jesum, wt wiens mont hy de diffinicie des gheschils begheerde. Dit lasen vele menschen die ter kercken quamen, ende oock de Pastoor.

Hy strafT de Moniken.

Gillis wert verbannen.

Gillis verbant dẽ dekẽ

Binnen dese tijden ist ghescheit dat de gemeynte van Bruyssel eenen Dienaer begeerde, die haer in den woorde des Heeren ende in de wtrichtinghe der Sacramenten soude voorstaen: so heeft hem een gheueynst eñ eergierich mensche opghe worpen ende den dienst aengheueert: welcke

M.D. lviij

alst den Dienaers van Antwerpen verkondicht was, hebbẽ sy goet gedacht sulcks te verhinderen, op dat de broeders niet bedroghen, ende de ghemeynte niet ghelastert en werde. So hebbense op Gillis begheert, dat hyse met de gauen, die hem God ghegeuen hadde, woude voorstaen. Maer als hy dat weygherde, ende lieuer een ambacht leeren woude: so wart hy scherpelick vermaent dat hy zijn pont dat hem de Heere ghegeuen hadde, niet in de aerde en groeue: of de Heere soudt hem ontnemen, ende als eenen onnutten knecht kastijen. So heeft hy ten laetstẽ bewillicht datmen syne gauen mochte beproeuen: so is hy te samẽ met Adriano Haemstedio aldaer ghereyst, ende hebben te samen met eenen Wederdooper ghehandelt. So heeft Adrianus aen de ghemeynte begheert dat sy den anderen souden ontslaen, ende Gillis beproeuen voor een tijt lanck, of hy haer bequaem soude duncken.

Daer na heeft de ander zijn gheueynstheyt ontdeckt ende hem seluen gantsch teghen de ghemeynte opghestelt, soeckende niet alleen den swacken te verleyden: maer oock verachtede hy de ordinancien des Heeren Christi, als poppenspel. So heeft hy sommighen der broederen te voren ghesegt, dat eer drye daghen eenighe om halsen souden komen: dwelck oock also gheschiet is. Want eer drye daghen is de Amptman in huys gekomen daer Gillis woonachtich was, eñ heeft den Huysweert, de vrouwe ende Gillis gheuanghen genomen, ende seer scherpelick op de steenpoorte doen bewaren.

De gheueynstheyt eens valschen broeders ontdect.

De Amptman is korts daer na by Gillis ghekomen, ende hem beginnen te onderuraghen van zijn officie, leeringe ende gheloove. Daer hem Gillis seer kloeckelick ende verstandichlick op gheantwoort heeft, dat hy daer begheert was om zijn medebroeders te stichten met des Heeren woort: dat hy oock gheen ander leeringhe onderhielt, dan de leeringe der Apostelen eñ Propheten: ende dat zijn gheloove op de selfde leeringe gegrondeert was. Hy vraechde hem van het Sacramẽt des Altaers: Gillis antwoordde, dat hy sulcken Sacrament niet en kende. So zijt ghy dan (seyde de Amptman) een Sacramentaris. Neen (seyde Gillis) ick niet, mijn heere, maer uwe Papẽ eñ Monikẽ, die zijn voorwaer Sacramentschenders, die ons eñ onse ouders aldus lange in blintheyt eñ dwalinge geleydt, tot stomme afgodẽ gebracht, eñ totter verdoemenissen toe eñ in de helle gestooten hebbẽ. Als nv de Amptman meer van de Sacramenten woude handelẽ, seyde Gillis tot hem: Laet doch uwe Doctoren ende Papen komen: ick sal hen bewijsen hoe schandelick dat sy v bedrogen hebbẽ. Doe seyder een van de Schepenen: So hoore ick wel aen v, wy zijn alle verdoẽt. Gillis antwoordde, Neen, mijn heere, ghy moecht v bekeeren, ende ghy sult leuen. De Amptman vraechde hem, hoe lange dat hy het Sacrament niet ontfangẽ en hadde: Hy antwoordde, het Sacrament des Auentmaels hebbe ick binnen een half iaer ontfanghen in de ghemeynte des Heeren tot Antwerpen. Doe seyde de Amptman: komen hier niet somwijlen van Antwerpen van uwẽ volcke om uwe predikinghen te hooren. Gillis antwoordde: mijn predikinge, mijn heeren, en zijn niet te ghelijcken by die te Antwerpen gheschieden. Daer soudt ghy gaen, als ghy woudt hooren prediken: daer doetment opentlick, dat een yeghelick mach oordeelen van de leeringhe. Ick ben alleen van hen gesonden. De Amptman vraechde hem, wie daer predicte: hy antwoordde, Adrianus Haemstedius. Hy vraechde hem, wat volck dat hier in de ghemeynte was: Hy antwoordde, Sy zijn my noch onbekent: want ick

Ondervraginghe.

Sacramentarij zijn de Papen.

M.D.lviij hier seer onlancx gekomen ben. Als nv de Amptman wouide wech gaē, seyde hy, Bereyt v, ick sal v gheleerde mannen toe senden. Gillis antwoorde, Mijn heere waert dat my mijn boecken toeghelaten werden, ick soude my verbijnden oock opentlick op de Marckt voor allen menschen teghen de Doctoren van Louen te disputeren. Och of my dat toegelaten ware. De Amptman seyde, men sal v boecken doen hebben, die ghy begheert, ende so ghinck hy van daer.

Van de offerhande der Missen.

Daer na is de Pastoor van Sinte Goelen by hem gheweest, eñ oock namaels veel Papen ende Moniken, met welcke hy veel woorden ghehadt heeft, ende bysonder van de offerhande der Missen, door welcke sy de eenighe offerhande Jesu Christi vernietighen. Hy bewees haer dat Christus niet meer opgeoffert en kan werden voor de sonden, of hy moeste zijn bloet vergietē: want sonder bloetuergietinge en geschieter geen vergiffenisse der sonden. Hy bewees oock dat hy maer eens gheoffert en is, ende daer door de eewighe verlossinghe ghevonden heeft: ghelijck dit alle in den brief tot den Hebreē klaerlicker wtgedruct wert. Hy vraech

Nota.
1. Vraghe.

de haer twee vraghen, in welcke sy seer beschaemt waren. Het eerste was: wt wat beuel der Schriftueren dat sy macht hadden offerhande te doen voor leuendighe ende dooden. Hier op waren sy gantsch stom, ende en wisten niet wat sy segghen souden, dwelck vele der toehoorders verwonderde.

2. Vraghe.

De anderde vrage was: Met wat Schriftueren dat sy beuestigen souden, datmen de ghemeynte in den Auentmale den kelck soude onthouden. Hier hebbense veel wtuluchten ghesocht, welcke al sonder gront waren, ende niet en konden staende blijuen tegen het wtgedructe beuel Christi, die daer segt, Drinckt daer alle wt.

Daer na liep de faem ouer de gantsche stadt van Bruyssel, datter een so gheleerden ionghen man (want hy alleen xxiiij. iaren oudt was) ghevangen lach om der Schriftueren: dat hy alle Priesters ende Moniken stom maecte. Dit was eenen grooten spijt voor hen: daerom predickten sy in alle Tempelen van Gillis, eñ van dese Ketters ende verleyders, so sy de Christenen noemden: ende loghen schandelicke loghenen van hen. Want na dien datse haer rijck met Gods woort ende de waerheyt niet en konnen houden staende: so moetense met lieghen ende moorden, ghelijck des Sathans aert is, de gheloouighen verdrucken.

De Amptman, hoe wel hy aenmerckte dat Gillis niet sonder Gods woort voort en brachte, eñ hoorde dat de Papen hem niet en konden weerstaen, heeft hy van Gillis begheert, dat hy zijn geloove in gheschrifte soude stellen: dwelck hy oock ghedaen heeft, ende heeft alle syne artijckelen betuycht met de authoriteyt der ouder Doctoren. Maer van te voren

Der ouder Doctoren authoriteyt.

protesteerde eñ betuychde hy, dat hy haer authoriteyt gebruycken woude, so verre sy met de heylighe Schriftuere ouer een quamen, ende niet voorder: want sy oock menschen geweest hebben eñ menschelicke swacheyt gebruyct hebben. Als de Amptman zijn belijdenisse ghesien hadde, heeft hy op hem begeert dat hyse korter soude maken: want sy was wel acht bladeren groot. So heeft hyse de helft minder ghemaect, ende hem also ouerghegheuen. De Amptman beschuldichde hem meest, dat hy verboden vergaderingen ghehouden hadde, dwelck tegen het Mandament des Konincks is. Gillis seyde, heer Amptman, ist my niet veroorloft Gods woort te spreken? ofte den volcke van haer boosheyt te straffen? De Amptman antwoordde, Men behoort in de kercke te prediken: die ander Predikacien strecken tot oproer. Daer op seyde Gillis, dat het

ghene

ghene dat in de kercke goet was ghepredickt, en konde in het veldt niet quaet zijn: ende en konde niet gheloouen dat des Konincks meyninghe was Gods woort te verbieden: maer alleen den oproer, welck aen de gemeynte niet beuonden en konde werden, die meer met Testamenten ende Bibels, dan met bussen ende sweerden wtginghen.

Korts daer na schreef hy aen den Amptman eenen Latijnschen brief, daer hy in bewees dat de gherechticheyt so aenghenaem is gheweest, so wel den Heydenen als den Joden ende den Christenen, dat veel vrome ende edele mannen, daer voor goet ende leuen ghewaecht hebben: badt daerom den Amptman dat hy nv aflaten woude van de gherechtighe te veruolghen. Ick weet wel (seyde hy) dat ghy niet met vreden ghelaten en wort van de bloetdorstighe gheestelickheyt. Ende ick en bidde oock niet om mijnder verlossinghe: want sy moeten haer gierighe kelen een weynich vochtich maken met mijn bloet. Maer alleen die arme schapen deeren my, ende voor haer bidde ick, dat ghyse niet en veruolcht: maer lieuer eenighe ruymte gheeft, datse de Woluen ontulien moghen. Voort bewees hy den Amptman, dat de Moniken ende Priesters haer te vergheefs beroemen van de Heylighe kercke: want de heylighe kercke in der Schrifturen de Bruyt Christi, een Hert, ende een Duyfken ghenaemt werdt: welcke doch niet strijtbaer, wreet ofte bloetgierich en zijn: maer altijt vreesachtich, ende vluchtich voor de veruolghers. Wien betaemt doch min ten strijde te gaen, dan een Bruyt, een maeghdeken? Wie isser eenuoudigher dan een Duyfken, welcke gantsch sonder galle ende bedroch is? Wie isser meer vluchtich voor den strijdt, dat een wildt Hert, dwelck niet wraeckgierich en is? Maer wilt ghy de Papistische ghemeynte vergelijcken, ghy behoeft beter Hoeren, Leeuwen, Beyren ende Woluen aen te sien. Aenmerckt (seyde hy) hoe datse in dese stadt van Bruyssel haer Bordeel ghetimmert heeft in allen straten, ende op allen weghen heeftse teeckenen haerder hoererien ghestelt. Sy heeft haer beenen open ghesperret voor allen die voorby gaen, ende haer onsuyuerheyt vermenichuuldicht. Ezech. 16. Besiet hoe de hoecken der straten verciert zijn met afgoderie: alle weghen met Capellen ende geestelicke hoerhuysen ghebouwet zijn, daermen het volck van den eenigen God tot den afgoden leydt: ende sy doen ouerspel (als Hieremias Cap. 3. segt) met hout ende steen. Sy zijn op alle Berghen ghegaen, ende onder alle boomen bedrijuen sy onkuyschept. Soude dese de Bruyt Christi zijn: en niet veel meer een ouerspelige hoere des Duyuels geheeten worden? dat moecht ghy self bedencken. Het en betaemt oock een maeght en Bruyt niet bloetgierich te zijn, de ledekens Christi te veruolghen ende te verdrucken, de gheloouighen te sacken ende te branden: dit betaemt den Woluen veel meer: Daerom (mijn heere de Amptman) wacht v van sulcken, ende en ghelooftse niet, al ist dat sy in schaeps klecderen voortkomen.

Der gheestelicken bloetgierichcyt sal versadicht werden.

Van de H. kercke.

De Papitsche kercke is een Hoere.

De wijle dat hy ghevangen lach ende seer strengelick bewaert wart: so is Anthonius zijn broeder daer gekomen, om hem synen nootdruft te versorghen. Want hy in de koude winter nauwelick stroo hadde om op te slapen, en zijn spijse was kleyne. Maer ten laetsten heeft de Amptman Anthonium oock gevangen als wy namaels hooren sullen, dwelck Gillis een groote droefenisse in zijn herte was, om zijns ouden vaders wille, die hy vreesde, dat van rouwe soude moghen steruen, om dat beyde zijn sonen geuangen waren. Maer hy heeft hem seluen in den Heere vertroost, hem biddende dat hy alle dingen ten besten keeren woude, na sy-

ne

M.D.lviij.

ne gewoonlicke barmherticheyt, ẽ syne broeder volstandicheyt geuen.

Als hy nv omtrent ses ofte seuen weken gheuanghen hadde geweest, ende menighen aenstoot geleden:so es hy den xxij. Decembris ter Vierscharen ghebracht, ende als een Ketter veroordeelt verbrant te werden.

Gillis wort verwesen.

Ẽ ghelijck hy een stil wesentlick man was, rijp van verstande:so heeft hy met manierlicke ende verstandige redenen den Raet aenghesproken, ende haer gedanct van haer vonnis:biddende oock dattet hen God woude vergheuen, om dat zijt door onwetenheyt deden. Daer na seyde hy: Mijn heeren, meynt ghy doch de Christen gheloouighen, die ghy Ketters noemt, te verdrucken ende wt te roeyen met branden ende dooden? Och ghy zijt verre verdoolt. Ghelooft dat vrij, dat de assche van mynen lichame sal ouer de gantsche stadt stuyuen, ende daer sullen veel Christenen door op groeyen, want der Martelaren bloet is een zaet der gheloouighen. Ende so wardt hy van daer gheleydt totter gheuanckenisse. Ouer dẽ wech heeft hy met grooter vrijmoedicheyt het volck vermaẽt, ende met Gods woort onderwesen, dat sy haer souden bekeeren van der Papisten afgoderie. Het volck die daer met grooter menichten ghekomen waren, werden seer beroert door zijn vermaninghen:ende ghedachten noch van Gillis Tielman, die oock om der selfder oorsaken wille ge doot ende verbrant was ghewees t.

Des keysers Wtuaert.

Des anderen daechs alsmen Gillis soude ghedoot hebben, so hieltmen de Wtuaert ofte de begrauenisse des Keysers Caroli des vijfsten, welcke de vader was van Koninck Philippus, die nv daer teghenwoordich te Bruyssel was. Ẽ om dat de pomperie niet verhindert en soude werden, so heeftmen den rechtdach van Gillis te verbranden, wtghestelt tot Kersauent den xxiiij. dach des maents Decembris, int Jaer onses Heeren M.D.Lviij. Als nv de Koninck de begrauenisse zijns vaders ghehouden hadde:so wart Gillis voortgebracht om te steruen. Ẽ van alle den wech die hy ghinck tot dat hy aen den stake ghestelt wardt, en hielt hy niet op van het volck te vermanen. Hy was gantsch onuersaecht, ẽ in zijn aensicht en veranderde hy niet:maer bleef altijts eens wesens ẽ ghemoets: so dat een yeghelick daer af verwonderde, dat een so ionghen man, so onuertzaecht voor den doot was, ende so volstandichlick de waerheyt voorstont.

Als hy nv aen de stake gestelt was, aenriep hy den naem des Heeren met vueriger begeerten. So dede de Scherprichter de koorde om synen hals ende verworchde hem: Daer na ontstack hy het vuer ende verbrande het doode lichaem. Jck vermoedde wel, dat de Moniken meyndẽ, dat deses Martelaers bloet, soude zijn tot lauenisse des Keysers siele in den Vagheuuere. Also pleghen de Heydenen menschen te offeren ẽ te dooden in de begrauenisse der grooter Princẽ: daer mede bewijsende dat de ghene die bloetgierich in haer leuen ghewe est hadden, oock met bloedighe offerhanden ter hellen moesten gaen.

Tot lauenisse van des Keysers siele in den Vagheuuere.

Sic Martyrum cruore purgatorium
Ignem sacrifici suffocant.
Satis incruentas obtulerunt Hostias
Missam cruentam preferunt.
So blusschen de Papen des Vagheuuers gloedt
Met der ghetuyghen Christi bloedt.
Haer offer is langhe onbloedich ghewest
De bloedige Misse is haer nv best.

Anthonius

Anthonius Verdickt.

M.D.lviij.

Anthonius Verdickt van Hilverssele, de broeder van Gillis voornoemt, was een kanefassier van zynder koopmanschap, oudt neghen ende twintich iaren. Hy was een Diaken, ofte een versorgher der armen in de ghemeynte des Heeren Jesu Christi binnen Antwerpen, so vlijtich ende neerstich in synen dienst, so dat hy oock zijn eyghen profijten in de handelinghen der koopmanschappen verlaten heeft, om den behoeftighen ende gheuanghenen by te staen. Hy heeft dickwils in perijckelen zijns leuens op den steen ghegaen, de gheuanghenen vertroost ende van spijse ende kost versorcht. De vuericheyt in den dienst des Heeren, die dese man bewesen heeft, en soudemen nauwelicks met pennen konnen beschrijuen.

Anthonius een Diaken.

Als hy ouer wech erghens reysde, het sy te voet, te wagen, ofte te schepe, zijn mont en was nemmermeer stille van den onwetenden te leeren, den hardtneckighen te straffen, ende den swacken te vermanen. Hy was in de weghen Gods gantsch vrymoedich ende onuertzaecht. Hy hadde zijn hope also op den Heere ghestelt, dat hem alle de dreyghementen der tyrannen die Gods woort soecken te verdrucken, gelijck als kinderspel gheacht waren. Hy was so versopen in de liefde Gods, dat, wanneer hy van zijn voorsichticheyt ende liefde ouer ons, sprekende was, so brande hy ghelijck een vuer in zijn woordẽ. Alsmen den achthiensten dach Junij in den Jare onses Heeren M.D.L.viij. het Auentmael wtgherichthadde in de ghemeynte Christi tot Antwerpen, ende daer na een veruolginghe op rees, so dat Anthonius oock in het huys daer hy woonde gesocht wart van des Marckgrauens dienaers: heeft hy een wijl tijts seer gheduldichlick by de verstroyde broeders op S. Willeboorts velt buyten der stadt van Antwerpen ghebleuen: ende daer na sommighe broeders wtgheleyde ghedaen, ende behulpich gheweest, die met wijf eñ kinderen achter lande moestẽ gaen dwalen, om de tyrannie diemẽ den Christen gheloouigen aen dede. Hoe dickwils versuchtede hy tot den Heere, ende beklaechde den noot der ellendighen. Hoe lieflick vertrooste hyse met de beloften des Heeren, die om des waerheyts wille haer vaderlant ende neeringhe verlaten moesten. In den ghebede was hy seer vuerich, so dat hy oock andere menschen door zijn vuericheyt het herte beroerde, ende tot suchten ende weenen ontstack.

Na dese vlucht heeft hy wederom eenen moet ghegrepen om tot Antwerpen by de broeders weder te keeren, voor hem nemende niet meer van daer te vlien: maer de gemeynte in aller noot by te staen ende behulpich te zijn. Want (seyde hy) Antwerpen is ghelijck een weerelt, men mach hem daer wel in verborgen houden, sonder daer wt te vlien. Daer na ghinck hy gantsch vrymoedich ouer der straten, den armen eñ krancken besoeckende ende versorgende. Twelck nv alleen zijn bekommeringhe was: want hy hem de koopmanschappe gantsch ontslieghen hadde. Alsmen doe gheen huysen en konde krijghen om de ghemeynte te vergaderen, ende een yegelick beureest was door het veruolch ende gheweldt datmen den Christenẽ daerom dede: so arbeydde Anthonius daer toe dat men in tvelt vergaderẽ ende by een komen soude om Gods woort te prediken. Hy verblijdde hem bouen maten seer, als hy sach dat oock de lantbouwers met grooter menichte wt de omliggende Dorpen toevloeyden

Antho. vrymoedicheyt.

M.D.lviij om des Heeren woort te hooren. Hy gaf den Predikant eenen moet, seg ghende, datmen also behoorde het licht op een kandelaer te stellen, datse alle sien mochten: op dat de onwetende mochten verstant krijgen, eñ den Heere leeren kennen ende vreesen. Hy reysde oock dickwils ouer in zijn vaderlant in Vlaenderẽ, ende dede alle neersticheyt daer tot dat hy daer het Euangeleum planten mocht, op dat het dẽ Heere behagelicke vruch ten mochte voortbrenghen. In de schepen vermaende hy opentlick de menschen, datse doch vlien souden van der Papisten superstitie ende af=goderie. Dicwils hadde hy daer disputacien so met Libertijnen, so oock met den Papistẽ. Als dit de Deken van Ronsse verhoorde, dede hy Anthonium oock indaghen voor het gheestelick Hof, tot drymael toe, op de straffe van seker ghelt (daer het hem bysonderlick om ghedaen is): ende als hy niet en verscheen op den ghesetten dach, so dede hy hem in den Ban. Maer op sulcken Ban en heeft Anthonius niet veel gheacht, wel wetende, dattet hem een seghen voor God was van den Papisten veruloeckt ende verbannen te zijn: maer heeft altijt neerstich ghe=weest, om zijn Lantsluyden tot de waerheyt te trecken: so datse oock van daer af tot Antwerpen quamen om de vermaninghe te hooren.

Van de Wederdoopers.

Hy was oock dickwils handelende teghen de Wederdoopers, welc=ker onuerstant hy menichmael beklacchde. Sy yueren na de gherechtic=heyt (seyde hy) maer niet wt wetenschap. Hy en konde niet lyden, dat sy die haer des Euangeliums beroemen, so hastich waren in het verdoemẽ ende oordeelen. Hy hielt hen ghemeynlick in allen disputacien voor: dat sy alleen met der Schriftueren souden handelen, ende niet met vernufti ghe redenen: dat sy niet schelden ofte veruloecken ende verdoemen en souden, ofte oock van niemant spreken die daer niet teghenwoordich en ware: want hy niet de menschen, maer de waerheyt des Heeren woude verantwoorden: dat sy oock ongeueynsdelick eñ sonder dubbelheyt (daer de Wederdoopers een groot gebreck van hebben) vraghen eñ antwoor=den souden, recht of sy voor de oogen des Heeren rekenschap gauen. Hy seyde dat de Papisten ende de Wederdoopers beyde veel te seer op het wterlick teecken, namelick, op den waterdoop stonden, eñ nochtans op verscheyden manieren. De Papẽ verdoemen allen den genen die sonder den waterdoop steruen, eñ doodense die tot haer oude dagen de kinderen op haer ghelooue eerst doopen willen. De Wederdoopers verdoemen alle die haer kinderen ionck doopen, ende achten dat een groote godslate=ringhe te zijn. Dese menschelicke wetten ofte gheboden, van te moeten doopen als sy ionck zijn, ofte te moeten doopen als sy oudt zijn, daer sy der menschen conscientien mede verbinden, stont hy seer teghen. Ick prijse wel (seyde hy) datmen de kinderen doopt: maer ick en soude niemandt daer toe willen dringhen, teghen zijn conscientie sulcks te doen: want Paulus noemt dat een sonde. Rom. 14. Ende wie sal ons aen dẽ tijt bin den, daer ons Gods ghebot niet aen ghebonden en heeft: maer veel meer in synen dienst van tijden ende plaetsen bevrijt heeft. Daerom doen de sommighe quaet, als sy yemant daerom dooden: ende de andere en doen niet beter, dat sy so diepe in de oordeelen Gods treden, ende yemandt om des tijts wille verdoemen.

De Papistẽ dooden: De Wederdoopers verdoemen.

Als nu de broeder Anthonij te Bruessel om des Heeren woort ghe=uangen was, so reysde hy daer henen ende versorchde synen broeder van den lichamelicken nootdruft. Ende want het hem niet toeghelaten en was synen broeder te spreken, so vertrooste hy hem met eenen troostelic

ken

ken brief. Daer na is hy wederom tot Antwerpen ghekeert, eñ vlijtich M.D.lviij
in synen beroepen dienst gheweest.

¶ Maer als hy de tweedemael daer henen soude reysen, so heeft de Hee-
re merckelicke teeckenen aen hem bewesen, waer wt men wel merc-
ken mocht dat hem perijckelen nakende waren: dwelck hy A. Haemste-
dio, ende Jan de Weert te voren te kennen gaf: maer niemant en be-
greep de verborghen oordeelen Gods, voor datse ontdeckt ende geopen-
baert waren.

Te Bruyssel komende, heeft hy wederom aen synen broeder eenen
brief gheschreuen. Ende als Gillis hem wederom schreef, so heeft de
steenwaerdersse Anthonium verraden eñ den Amptman aenghebracht: Antho. wort
welcke hem op den selfden auont gheuanckelick ghenomen heeft, ende verraden.
hem in een ander gheuanckenisse gestelt dan zijn broeder was. Den eer-
sten nacht ende den gantschen dach daer en geuoelde hy niet dan vleesch
ende bloet: want hy scheen gheheel van den troost ende versterckinghe
des Heeren verlaten te zijn.

Daer na is de Amptman met synen klerck by hem ghekomen, ende
heeft hem beginnen te onderuraghen, segghende: Anthoni, hoe langhe
ist gheleden, dat ghy niet tot den Sacramente gheweest en hebt, na des
lants maniere? Anthonius antwoordde, Mijn heere, weet ghy my ner-
ghens in te beschuldighen? Waerom hebt ghy my dan gheuangen? Ick Anthonius
vraghe v, seyde de Amptman, hoe langhe dattet gheleden is, dat ghy na weygert den
des lants ghebruyck niet ten Sacramente en zijt geweest? Anthonius Amptman
antwoordde, weet ghy op my niet te seggen, heer Amptman, so laet my antwoorde.
gaen. Ghy zijt mijn teghenpartie, ende soudt gheerne wt mynen mondt
weten, daer ghy my voor den Raet mede beschuldighen soudt. Neen so
sot niet. De Amptman seyde tot hem: wilt ghijt dan niet segghen, so sal
ick anderen raet soecken. Anthonius antwoordde: Mijn heere, doet ge-
lijck ghy van rechts weghen schuldich zijt te doen: ende weet ghy yet op
my te seggen, so beschuldicht my: weet ghy niet, so ontslaet my. Wat re-
denen zijn dat? Soude ick teghen mijn partie mijn biechte spreken? dat
sy verre.

Als sy aldus met malkanderen onderlinge langhe redenen hadden, eñ
Anthonius den Amptman altijt als zijn teghenpartie verworp, ende de
Amptman anders niet krijghen en konde: so seyde Anthonius ten laet-
sten: Mijn heere, duslanghe hebbe ick v gehouden om dat ghy niet denc-
ken en soudt, dat ghy een kint voorhanden hadt, als of ick niet wiste
wie mijn Rechter ofte wie mijn partie is. Maer ick en hebbe noyt ye-
mant gheweyghert mijn gheloofe te belijden: ick en salt v oock niet ver
borghen houden: want of ickt nv voor v alleen doe, ofte morghen voor
Schepenen, dat ghelt my euen veel. Daerom vraecht noch eens ick sal
v antwoorden.

Doe vraechde hem de Amptman wederom: Hoe langhe ist gheleden Van het
dat ghy na des landts ghebruyck het Sacrament niet ontfanghen en Auontmael.
hebt? Anthonius antwoordde, twee, drye ofte vier iaren: ende het is
my leedt, dat icker oyt gheweest hebbe, ende dat ick de Sacramenten
Christi so hebbe helpen verderuen. Doe vraechde hy voort van het Van het
Doopsel, Anthonius beleedt dat het doopen, dwelck in den naem des Doopsel.
Vaders des soons eñ des heyligen Geests geschiedde, oprecht ende goet
was, het sy dattet de oude ofte de ionge ontfingẽ: maer dat de aenhancse-
len diemen in het Pausdom daer by voechde, niet dan enckel gruwelen
waren,

M. D. lviij waren. Daer na vraechde hy hem van de ander vijue: Hy antwoordde, datter twee alleen van Christo inghestelt waren, en datmen van de andere gheen Schriftuere en hadde datse Sacramenten, dat is, ghenade teeckenen waren.

NA dat de Amptman van dese ende meer andere artijckelẽ hem ondervraecht hadde: so is hy van hem ghegaen, segghende: ick sal v doen onderrichtẽ by de geleerden. Anthonius antwoordde, mijn heere ick bidde v, dat ghy my met gheen Monikẽ ofte Papen doet spreken: want sy verdraeyen ende verkeerẽ ten erchsten oock het ghene dat wel gesegt is, om dat sy ons dootlicke vyantschap dragen. Wel wel (seyde de Amptman) ick sal v ander geleerde mannen by brenghen. Na dese tijt dat Anthonius de waerheyt vrijmoedichlick beleden hadde, heeft hy alsulcke vertroostinge in zijn herte ghevoelt, dat hem alle verdriet ende benautheyt des vleeschs kleyn dachte te zijn dat hy om des Heeren naem leedt. Hy danckte den Heere, dat hy hem in zijn verantwoordinghe bystant gedaen hadde: badt oock dat hy hem voordan synen Gheest gheuen woude, ghelijck hy beloeft hadde, welcke door hem spreken mochte.

Der geestelicheyts manieren.

Sommighe dagen daer na is de Amptman wederom tot Anthonium ghekomen met andere mannen, ende heeft ghesegt: Siet Anthoni, ick brenghe v hier geleerde mannen, die v mogen onderwijsen, dwelck geen Papen ofte Moniken en zijn, ghelijck ghy van my begeert hebt. Anthonius antwoordde, Mijn heere, dat ick geen Papen ofte Moniken en begheerde, dat was doch een swackheyt mijns vleeschs: maer nv ben ick te vreden, brengt Papen ende Moniken, ia oock alle de Doctoren van Louen, ick beroepse alle: want de waerheyt des godlicken woorts is onuerwinnelick. Daer na seyde hy tot de gheleerden: Mijn heeren, wilt ghy ymmers met my van den geloove handelen? Sy seyden: Ja. Doe seyde hy voort: Ghy weet dat het geloove op Gods woort behoort geuestichte te zijn, ghelijck Paulus segt Rom. 10. Daerom so bidde ick v, dat ghy alleen met Gods woort voort koemt, ende niet anders by en brengt. Doe seyder een van hen: Wel dan, ghelooft ghy niet dat het lichaem Christi warachtichlick in des Priesters handẽ is, als hy in der Missen de woorden Gods ouer het broot ghesproken heeft? Anthonius antwoordde: Mijn vrient, die een huys timmerẽ wil, die en behoeft van het dack niet te beginnen: laet hy niet eerst het fondament legghen? So laet ons oock van den fundamente beghinnen eer wy van het hooft stuck des Sacraments spreken. De andere en woude daer niet aen: maer hy bleef altijt op zijn vrage van den Sacramente: ende Anthonius woude datmẽ eerst soude spreken van den gheloove in Christum Jesum. Want hy wist dat sy in den Sacramente onuerstandich waren: ghelijck sy daer door salicheyt soecken, om dat sy de kracht des gheloofs in Christum Jesum niet en verstaen ofte begrijpen: dwelck hy hen allen bewesen heeft. Sy vielen hem alle lastich met roepen ende krijtẽ: maer hy en hielt niet op hen te bewijsen haer plomp onuerstant, dat sy Christum den eenighen Middelaer des salicheyts verworpen, ende stelden de elementen der Sacramenten tot middelen des salicheyts. Sy riepẽ wederom dat hy de woorden Christi niet en geloofde: ende dat hy int Sacrament alleen een ydel teeckẽ stelde. Anthonius antwoordde, Ghy beliecht my: Wãt ick en stelle in het Auentmael gheen ydel teecken: en begheere v wel te bewijsen, hoe

Het geloove is wt Gods woort.

De papisten soecken buyten Christũ de salicheyt

hoe dat de ghelooviighen deer met het natuerlick lichaem eñ bloet Christi ghespijst werden. Maer wy moeten eerst van den fundamente des salicheyts beginnen, van den gheloove: dan sullen wy het ander beter moghen verklaren. Maer daer en wilt ghy niet na hooren: want ghy ghevoelt wel dat v fundament op menschelicke leeringen gestelt is, dwelck seer kranck is, ende lichtelick om ghestooten kan werden. Daerom, laet dat niet raken, ofte alle uwe timmerage soude vallen. Wacht v daer voor.

Als de Amptman sach dat zijn gheleerden met woorden niet wtrichten konden, heeft hy van Anthonio begheert, dat hy de belijdenisse zijns gheloofs van den Sacramente des altaers (so hy dat noemde) van het Doopsel, van het Formsel, van de Biechte, van de Priesterordeninge, van de Misse, van het huwelick, van het laetste Olysel, eñ van de geboden der kercken, in geschrifte soude overgeven: eñ so zijnse van hem ghescheyden. De geleerden schaemden haer van het gekryt voor den Amptman: ende Anthonius was vrolick in den Heere, ende sangk hem eenen lofsangk. De artikelẽ om op tghescrifte te antwoorden

Een wijl tijts daer na heeft hy dese belijdenisse des Auentmaels over ghegheuen, ende betuycht dat alsulcks zijn gheloove was, in welcke op het kortste oock van den Doop begrepen is.

Van het Auentmael, de belijdenisse die Anthonius in gheschrifte overgaf.

Christus regneert door zijn woort over zijn ghemeynte.

Christus Jesus die het *hooft zijnder ghemeynten is, †ende een Ephe.1.
Koninck over synen heylighen Berch Sion van synen vader †Psalm.2
gestelt, regneert over zijn volck met zijn heylich woort eñ Sa Math.21.
cramenten, ghelijck hy self betuycht *dat hem God daer toe ge Joan.10.
salft heeft dat hy soude prediken het Euangelium. *Luc.9.

So heeft hy oock Predikanten eñ Leeraers wtghesonden in de gant Esa.6.
sche weerelt, segghende: My is ghegeuen alle ghewelt in Hemel eñ op Math.28.
aerden, daerom gaet henen ende predickt het Euangelium allen creatue Marc.16.
ren, dooptse in den naem des Vaders eñ des Soons, ende des heylighen Gheests, ende leertse onderhouden al wat ick v gheboden hebbe.

Door het woort Gods is dan het rijcke Christi opghebouwet, ver= Ephe.4.
breydt, vermeerdert, ende wert door het selfde onderhouden ende beuestickt. Sonder het selfde woort en kan gheen rijck ofte gemeynte Chri= Joan.8.
sti zijn: wie daer af wijckt ende een ander woort predickt, die is verbannen, al waert oock een Enghel van den Hemel. Gal.1.

Door Gods woort ende de Sacramenten worden wy salich oft verdoemt.

Christus die sweert ons met eenen eedt dat sy alle heylich zijn Joan.8.
ende den doot geensins aenschouwen sullen inder eewichheyt, Rom.1.
die zijn woorden houden. Paulus segt oock dat het Euange- 1.Corinth.1.
lium een kracht Gods is ter salicheyt eenen yeghelicken die 1.Cor.15.

M.D.Lix daer aen gheloonen. Also oock van den Sacramenten: want Ananias
Act.22. seyde tot Paulum, wat vertoeft ghy, staet op ende laet v doopen, ende
1.Pet.3. wascht uwe sonden af aenroepende des Heeren naem. Ende Petrus
Ephes.5. segt oock dat ons het Doopsel behoudt. Wy werden ghereynicht (segt
Tit.3. de Apostel) door het waterbadt in den woorde (hy noemt oock het
†Joan.15. Doopsel een badt) der wederghebooorten. † Ende Christus segt oock
tot Petrum. Wie ghewasschen is, die is gantsch reyn. Oock segt Pau-
1.Cor.10. lus* dat het broot ende den beker des Heeren ons een gemeynschap des
lichaems ende bloets Christi is: dwelck ymmer een heylighe ghemeyn-
schap is.

Jacob.1. Ghelijck dan van den woorde Gods ghesegt wort, * dat wy daer door
†1.Pet.2. herboren reyn ende salich werden, † also machmen oock van den Sacra-
menten bemercken, ghelijck verhaelt is.

MAer hier moet een mensche neerstelick ende wijselick toesiē,
dat hy den creatueren geen macht toeschrijue de sondē te ver
Acto.4. gheuen, ofte salicheyt aen te brenghen. Want ons en is ghee-
nen anderen middel ghegeuen om salich te werden, dan door
Jesum Christum die de eenighe middelaer is ende de verloeninge voor
onse sonden.

Alsmen dan segt dat het woort Gods ende de Sacramenten salich
maken, so sullen wy het wterlicke niet aensien, maer het inwendige. Eñ
om dat wel aen te mercken, so sullen wy acht hebben op tweederhande
dienaers ende wtdeylders des godlicken woorts ende der Sacramentē.
De eene dienaer die daer sichtelick is, als Apostelen, Propheten, Lee-
raers ofte Pastoren: De ander dienaer is God self die den mensche on-
sichtbaerlick leert ende onderwijst.

Nv en is het woort der Apostelen ende Propheten van gheender
Joan.6. kracht, ist dat God de herten van binnen door synen gheest niet en be-
*1.Cor.3. roert. * Want te vergheefs sullen sy planten ende nat maken, als God
Joan.6. gheen wasdom en geeft. So segt oock Christus, Niemant en koemt tot
my, ten sy dat hem de Vader trecke.

Hierony- Also ist op ghelijcke maniere in de Sacramenten. Wterlick so ghe-
mus in com- bruyckt de Dienaer des woorts in den Doop, het water: ende in het A-
ment. sup. uentmael, broot eñ wijn. Maer Christus Jesus ghebruyct inwendich-
Esaiam 4. et lick het Doopsel des heylighen Gheests: eñ in het Auentmael spijst hy
ad Galat. ons inwendich met die ghemeynschap zijns lichaems ende zijns bloets.
Act.1. Dit onderscheyt leert ons seer fijn Joannes de Dooper, als hy van
Marc.1. synen dienst ende den dienst Christi spreect, seggende: Ick hebbe v wel
Luc.3. in water ghedoopt: maer hy sal v doopen met den heyligen Gheest. Dat
wart oock met exemplen bewesen: als doe Christus van Joannes met
water ghedoopt wert, so heeft hem God oock sichtelicker gedaente met
den heylighen Gheest gedoopt. Daer van spraeck oock Christus tot zijn
Apostelen doe hy haer beual niet van Hierusalem te wijckē, maer te ver
Act.1. wachten de beloften des Vaders: welcke ghy (segt hy) van my gehoort
hebt. Want Joannes heeft wel met water gedoopt: maer ghy sult met
den heylighen Gheest ghedoopt werden.

Christus segt oock van dusdanigē Dienaers aldus: Voorwaer voor-
Joan.6. waer segghe ick v, dat Moyses v dat broot van den Hemel niet gheghe-
uen en heeft: maer mijn Vader gheeft v het warachtighe broot Gods,
welcke van den Hemel af coemt, ende gheeft der werelt het leuen.

So is dan Paulus wel onse Predikant: maer God is inwendich de leermeester die het woort door synen Gheest in onse herten brucht= baer maeckt. Dat is, hy beroert onse herten om dat woort door den ghe looue aen te nemen, welcke de herten reynicht ende heylicht. Also zijn oock de Apostelen ende Leeraers doopende met water, maer de heylige Gheeest reynicht ons in der conscientien van sonden, ende maeckt alleen heylich. Also geeft Moyses en andere Dienaers het lichamelick broot: maer God geeft ons alleen het warachtige voedtsel des Gheests in den lichame Christi Jesu. Esa.54. Jere.3. Joan.6. Act.15.

Der Predikanten leeringhe en heeft gheen macht yemant te bekee= ren, hoe wel dat sy Gods woort prekiken: haer Doopsel en kan nie= mants sonden af wasschen, hoe wel dat zijt wt Gods beuel doen: sy en konnen niemant de salichmakende spijse des lichaems ende des bloets Christi gheuen al rechten sy het Auentmael na des Heeren wille wt: so langhe als de heylighe Gheest inwendich inden mensche zijn werck niet en werckt.

So isset den God Vader, Soon, heylighe Gheest, die ons eygentlick leert ende onderwijst, die ons doopt ende reynicht van sonden, die ons in Christo spijsicht totten eewighen leuen: niet de Predikanten noch haer woort, noch eenighe wtwendighe teecKenen.

Anders so is Gods woort een dwaesheyt voor den ghenen die ver= loren gaen, ende is voor hen bedect, Ja het is hen een ruecke des doots, dat den gheloouighen een rueckе des leuens is. So is het woort Chri= sti ghelijck als oock Christus self, gheset tot eenen val, ende tot opstan= dinghe van velen, ende tot een teecken datmen wederspreeckt: So zijn oock de Sacramenten tot een oordeel ende verdoemenisse den onboet= ueerdighen. Gods woort verdoemt. 1.Cor.1. 2.Cor.4. 2.Cor.2. 1.Pet.2. Luc.2.

Om dan het rechte verstant van Gods woort te ghekrijghen, so moet God self de leermeester wesen: om de kracht der Sacramenten te krij= ghen, so moet God self de verborgentheyt wercken inwendich in den mensche. Philip.1. Rom.6.

Hoemen de verborghentheyt ende de vrucht des Auentmaels verwerft ende krijcht.

Wy hebben ghehoort dat Gods woort tot salicheyt is den ghe nen die door den heylighen Gheest dat leeren, ende weten dattet oock den ongheloouighen tot verdoemenisse is: Also is oock het Sacrament des Auentmaels (daer wy nu af wil len spreken) den gheloouighen tot salicheyt, maer den ongheloouighen oft onboetueerdighen tot een oordeel oft verdoemenisse. 1.Cor.11.

Het wtwendighe ontfangen ghelijckelick van den Predikant, so wel de gheloouige, als de onboetueerdighe ende geueynsde: maer het inwen= dighe dwelck die heylighe Gheest aendient, ontfanghen alleen die ghe= loouighe ende boetueerdige: want daer door verkrijchtmen vergiffenisse der sonden,

De onboetueerdighe en konnen de salichmakende ghemeynschap des lichaems ende bloets niet krijghen: want sy gheen honger ofte dorst tot sodanighen spijse en hebben, die doch noch lust hebben tot de ongherech ticheyt: ende Christus lichaem en is voor hen in den doot niet ouergege ven, noch oock zijn bloet, tot vergiffenisse haerder sonden niet vergoten.

M.D.Lix Ende het is openbaer wt den woorde Christi, datter gheen ander vleesch ofte bloet int Auentmael gegeuen wert, dan datter tot vergiffenisse der sonden ghegheuen is. D welck dan alleen toecoemt den ghenen die vergiffenisse der sonden ontfanghen, dat is den gheloouigen ende niemant anders.

Daer ongeloone is ende een onboetueerdich herte, daer en is niet dan ongerechticheyt, sonde ende verdoemenisse. Maer daer Christus is, daer is gherechticheyt, vergiffenisse der sonden ende het eewich leuen. So en konnen dan die ongheloouighe Christum niet hebben. Want wat ghemeynschap kan Christus met Belial, die gherechticheyt met de ongherechticheyt, ende het licht met de duysternisse hebben.

Joan.8.en 12 — 2.Cor.6.

So wie dan de ghemeynschap des lichaems Iesu Christi in den Auentmale ontfangen wil, die en derf synen buyck ofte tanden niet bereyden (als S. Augustijn segt) dat is, hy en behoeft met gheenen lichamelicken hongher (om met lichamelicker spijse versadicht te worden) tot des Heeren tafele te komen: Maer hy moet tot sulcdanighe gheestelicke spijse eenen gheestelicken hongher by brenghen. Want de gemeynschap des lichaems ende bloets Christi te hebben, is een gheestelicke spyse die ons van God selue aenghedient ende ghegheuen wort, als bouen breeder verhaelt is. Desen hongher en hebben de onboetueerdighe niet: so en konnen sy met dese gheestelicke spijse niet versadicht worden.

Dit is de rechte proeue eermen tot des Heeren Tafel gaet.

ALs dan een mensche voor ooghen heeft zijn menichuuldighe sonden, den toorn Gods, ende de eewighe verdoemenisse: Als hy hem seluen spieghelt in de Wet des Heeren, ende aensiet hoe dickwils ende menichweruen dat hy daer in ouertreden heeft, ende aenhoort die sententie ende vonnisse des gherechtigen Gods die daer spreeckt, Vermaledijt is hy die niet en blijft in alle tghene datter ghescreuen is int boeck des Wets om dat te doene: so verschrict zijn conscientie, ende is versleghen in zijn ghemoet. Want hy weet wel dat God warachtich is, ende niet lieghen en kan: ende daerom weet hy oock wel dat de verdoemenisse hem naeckt: want God sulcks ghesproken heeft, ende oock na zijn gherechticheyt en kan hy gheen sonden onghestraft laten. Want hy segt, De siele die daer sondicht, die sal steruen. So soeckt dese vertzaechde ende verschrickte conscientie, ofter oock gheen hulpe oft troost te vinden en is, om van de straffe Gods ouer de sonden, ende van de verdoemenisse ende eewighe doot verlost te worden.

Deut.27.d. — Galat.3.b. — Ezech.18.b.

Dit is dan den rechten hongher die een mensche tot de heylighe mael tijt moet dryuen ende brenghen, dat sy gheen gherechticheyt ende niet goets in haer seluen, noch oock gheen hulpe in eenige creatuere en vinden, welcke haer van den grimmighen toorn Gods, ende van de eewige verdoemenisse daerse om der sonden wille in gheuallen zijn, soude moghen veurien.

Dusdanighe, die also hongherende ende dorstende zijn na de gherechticheyt, noemt Christus salich te syne, ende beloeft dat sy versadicht sullen worden.

Math.5.a.

Ja Christus stelt hem seluen voor als een leuende broot, van welck die

die daer eten, gheensins steruen en sullen, maer het eewich leuen hebben.

Ende op dese maniere worden wy ghespijst ende versadicht: wy hebben hongher ende dorst om van sonden vrij te syne.

Christus die spijst ons als hy selfs onse sonden op hem neempt, ende beloeft ons de quijtlatinghe ende de reyninghe der sonden, door de wtstortinghe zijns bloets, ghelijck die beloften in het Auentmael luyden. Esa.53.b. Joan.1.d.

Wy hongheren ende dorsten vrij te wesen vanden toorn ende straffe Gods: Christus die spijst ende laeft ons met de belofte dat hy den toorn ende straffe Gods in zijn lichaem ontfangt, ende om onser sonden wille gheslaghen ende inder doot ouergheleuert wort: ende tot sucker versekeringhe schenckt hy ons zijn lijden, zijn bloetuergieten ende zijn doot, Ja zijn gantsch ende gheheel lichaem, om dat wy gewis souden zijn dat wy met zijn gherechticheyt ende verdiensten ghespijst, van sonden vrij, ende met God versoent zijn. Math.26.c. Luc.12.b. 1.Cor.5.c.

Als ick dan honghere van den doot (welck het loon der sonden is) bevrijt te syne: so spijst my Christus als hy tot my segt, Mijn lichaem is voor v in den doot ghegheuen, Neemt, dat gheue ick v. Rom.6.d.

Als ick dorste van de sonden vergiffenisse te hebbe: so koemt Christus ende segt, Mijn bloet is vergoten tot vergiffenisse uwer sonden, Neemt dat gheue ick v.

Dese beloften met den gheloope nemende ende ontfangende, ende verseghelt zijnde met dat heylich teecken des broots ende wijns, so ben ick dan versadicht, dat is, ghetroost in mijnder conscienciën, om dat ick sulcken ghemeynschap in Christo Jesu hebbe, dat ick zijn lijden, mijn eyge lijden: synen doot, mynen eyghen doot: zijn verdiensten, mijn eyghen verdiensten noemen mach, Ja dat Christus gantsch en gheheel my eygentlick ghegheuen is ende toebehoort.

Aldus is het lichaem Christi een gheestelicke spijse, ende zijn bloedt eenen gheestelicken dranck, niet een lichamelicke. Want men koemt hier niet om na den lichame: maer na den gheest ende na der sielen ghespijst te worde. Ende het selfde heeft ons Christus by Testamente geschoncken, ende het selfde Testament met synen doot beuesticht, ghelijck oock zijn woorden luyden, Dit is den drinckbeker het Nieuwe Testament in mijn bloet dwelck voor v vergoten wert. Math.26. Heb.9. 1.Cor.11

Ghelijck dan het natuerlick lichaem Christi een geestelicke spijse is: also wert die selfde spijse oock gheestelick, dat is, door den geloove ende niet door den mont ofte kele ghegheten ende ghenut. Christus natuerlic lichaē is een geestelicke spijse.

So ontfangen wy op sulcker maniere (als bouen verhaelt is) dat waerachtich natuerlick ende wesentlick lichaem ende bloet Christi Jesu dat ouer vijfthien hondert iaren opten berch van Caluarien ghecruyst is, ende nv aen de rechter hant zijns Vaders in den Hemel sit, dat selfde lichaem (segghe ick) ende gheen ander, ontfangen wy in het Auentmael des Heeren. Coloss.3.a.

Nv en ist niet van noode dat Christus van den hemel wederom afdale om alsulcken spijse voor ons te werden. Want ons gheloove en strect niet omtrent den broode des Auentmaels: Maer totten Berch daer hy ouer menich iaren aen tcruyce ghehanghen heeft, Ja totten hemel daer hy nv victorieuselick met synen Vader regneert, daer ghenieten wy hem door den gheloove. Ende dese ghemeynschap werckt die heylige Geest in onser herten.

M.D.Lix De oorsake waerom dat eygentlick Christus ons dese heylighe mael
De gedachte tijt achter ghelaten ende verordent heeft, ende bevolen te onderhouden,
nisse. is om dat wy so heerlicken weldaet (dat hy ons door sijnen doot vanden eewigen doot, eñ door zijn bloetvergieten van sonden bevrijt heeft) niet en souden vergheten. Daerom segt hy, so dickwils als ghy dit doet, so
Luce.22. sult ghijt tot mijnder ghedachtenissen doen: ende Paulus, So dickwils
1.Cor.11. als ghy dat broot eet, ende den beker drinckt, sult ghy den doot des Heeren verkondighen tot dat hy kome.

Want de Heere wil ons hier mede in sonderheyt de weldaet zijns doots inbeelden ende in eewigher ghedachtenissen doen houden. Dit is de principaelste oorsake.

De eenicheit Hier machmen noch wel andere by voeghen, als dat dit Auentmael is eenen bandt om de liefde te bevestighen ende eenicheyt te onderhouden.

1.Cor.10.d So segt Paulus, Wy vele zijn een broot ende een lijf, want wy zijn
1.Cor.12.b. alle eens broots deelachtich. Wy zijn alle lidtmaten eens lijfs, ende zijn alle tot eenen gheest ghelaeft. Daer en kan ymmers gheenen stercke-ren bandt zijn om de liefde te onderhouden, dan ons in dit Sacrament bewesen wort, dat wy ledekens zijn van eenen lijue daer ons Christus inne vereenicht heeft tsamen met hem door sijnen gheest, op dat wy malkanderen in reynder herten ende met oprechten ghemoede lief hebben ende beminnen souden.

De danckbaer Daer en bouen macht oock een oorsake zijn dat wy God onsen lieuen
heyt. Vader dancken om dat hy ons sijnen wel beminden sone Jesum Christum gheschoncken heeft. In ander dinghen hebben wy wel oorsaken om God te dancken: maer dese weldaet gaet alle menschelick verstandt te bouen, dat God ons sijnen sone ghegheuen heeft, niet als eenen straffen Rechter, maer tot eenen Salichmaker ende behouder: Niet als eenen die arm ende behoeftich is, maer die van alle godlicke schatten ende rijckdom overvloeyt. Welcke ons gheschoncken is tot een voorspraker, versoener, ende verlosser: die ons ghewordeu is van God tot wijsheyt,
1.Cor.1.d. gherechticheyt ende heylichmakinghe: die zijn leuen ende bloet niet ghespaert en heeft om ons salich te maken. Ende want wy die gheensins en konnen vergheldeu: so sullen wy nochtans onse herten opheffen ten hemel, ende den milden Vader dancken ghelijck als Christus in de instellinghe deses heylighen maeltijts ghedaen heeft: ende vastelicken voort aen betrouwen dat God ons niets weygeren sal, die voor ons sijnẽ sone niet ghespaert en heeft.

Tot nauol- Voort moet oock een mensche bedencken die tot des Heeren Tafel
ginge christi koemt, dat hy Christum (wiens lidtmaet hy is) moet nauolghen. Ende ghelijck Christus zijn liefde teghens zijn vyanden oock bewesen heeft: dat hy op ghelijcke maniere allen menschen liefde bewijse, ia totter doot toe. Ende ghelijck Christus zijn lichaem voor onse sonden heeft ouergegheuen in den doot: dat hy oock zijn lichaem voortaen begheue tot een le-
Rom.12.a. uendighe ende heylige offerhande, ende de sonden af sterue om met Chri-
Rom.6.b. sto in een nieuwicheyt des leuens te verrijsen ende te wandelen. Want dese gheestelicke spijse en wort niet verandert in onse natuere: maer sy verandert ons in de natuere Christi, so dat wy met hem een lichaem eñ een gheest worden, met zijn onnooselheyt, gherechticheyt ende ghehoorsaemheyt bekleedt ende verciert, zijn erfdeel des eewighen leuens besit-
Joan.6. ten sullen. Wie my eet, segt Christus, die sal leuen om mynent wille.

Hier

¶ Hier wt mach een yegelick wel mercken dat wy schandelicken be- M.D.Lix
loghen worden van sommighe menschen, die daer segghen dat wy in de
Sacramenten alleen een ydel oft bloot teecken stellen. Want gelijck als
wy Gods woort geen ydel ofte bloot woort en achten, maer een woort
des leuens ende des salicheyts: alsoo achten wy oock de Sacramenten
Christi warachtighe ende heylige teeckenen onser salicheyt.

¶ Hoemen de woorden des Auontmaels (dat is
mijn lichaem) verstaen sal.

HEt is nu te besien hoe datmen de Sacramentische woorden verstaen sal. De sommighe meynen dese woorden te ghebruycken op de maniere ghelijck de toouenaers somwijlen de heylighe woorden ghebruycken om de natuere van eenige dinghen te doen veranderen. Want sy spreken totten broode (want dat is mijn lichaem) ende segghen dat het broot met dese vijf woorden in menschen vleesch verandert wert, als of sy seyden totten broode, werdt verandert in mijn lichaem.

Sommighe andere zijnder die dese woorden (dat is mijn lichaem) wt leggen, so vele als te segghen, met dat, oft omtrent dat, oft in dat, is mijn lichaem. Maer de Heere Christus en segt niet, met dit broot is mijn lichaem: Maer gheuende het broot segt hy, Dat is mijn lichaem, het broot self zijn lichaem noemende.

So zijn dese alle beyde in een misuerstant, ende bysonderlick die eerste die alsoo het gantsche Sacrament wech nemen, als sy ons broot ende wijn wech nemen, welcke die wterlicke teeckenen zijn ende het element des Sacraments. Want alsoo sy selue segghen, ist dattet woort koempt totten elemente, so wortet een Sacramēt: is de materie des Sacramēts het woort eñ element, so en kant gheen Sacrament zijn als het element wech is. Eñ wt dit misuerstant isser een seer schandelicke eñ schadelicke afgoderie ghereesen. Want als sy leerden dat het broot door vijf woorden veranderde in het lichaem Christi: so hebben sy beuolen dat aen te bidden ende te vereeren als eenē God, ende willen ons alsoo Christum wijsen in de ghedaente des broots. Maer de Schrifture leert ons dat wy sodanighen menschen niet geloouen en sullen, die daer roepen, Christus is hier ofte daer. Maer Paulus segt *wy sullen hem soecken daer bouē in den Hemel, daer hy sit aen zijns Vaders rechter hant. (Math.24.b. Marc.13.c. Luc.21.b. *Coloss.3.a. Ephe.1.d.)

Hier moet een mensche wel aenmercken, dat de woorden ende het broot ende wijn gheen Sacramenten en maken, ten sy datse na den reghel ende instellinghe Christi ghebruyckt worden, dat is, als het broot ende de wijn in de ghemeynte tot ghedachtenisse des doots ende bloetuergietens Jesu Christi ghegheten ende ghedroncken worden. So ist dan een groote dwalinghe, een Sacrament te noemen het ghene datmen byder straten draecht, oft in een Cyborie besloten houdt: Ghelijck oock gheen Sacrament en is het Vuntwater so langhe alsmen niet en doopt.

Die andere die metten broode het lichaem Christi willen eten, ende metten wijn zijn bloet drincken, hoe wel sy niet so verre verdoelt en zijn als de eerste, so hebbense nochtans een groot misuerstant, datse meynen dattet lichaem Christi in het broot is gelijck de siele in het lichaem (als

M. D. Lix. sy segghen) of ghelijck het koren in eenē sack, of den wijn in een flessche, of ghelijck het vuer in een gloeynende ijser is: Want sodanighe plompe ende ongheschickte ghelijckenissen imagineren ende gheuen sy. Hier wt hebbense willen drijuen, dat de goddeloose het salichmakende lichaem Christi oock ontfangen souden: dwelck doch geensins bestaen en mach.

Joan. 6. Want Christus segt, Wie mijn vleesch eet ende mijn bloet drinckt, die blijft in my ende ick in hem. Nv ist klaer dat die goddeloose menschen sonder God ende Christo zijn: so en etense dan het vleesch Christi niet.

Dit misuerstant is daer wt ghekomen, datse wel weten dat in het Auentmael broot ende wijn blijuen, ende niet verandert konnen werden, of het Sacrament soude gheschent zijn. Ende sy hooren oock dat Christus ons zijn lichaem gheeft: so imagineren sy dat hy zijn lichaem in den broode gheeft. Maer als wy bouen verklaert hebben, het lichaem Christi ende zijn bloet worden ons in het Auentmael gheschoncken, niet als een lichamelicke spijse, maer als een gheestelicke: daerom wordense door den ghelooue ontfanghen. Sulcks en konnen dan de ongheløuige boose menschen niet ontfanghen. want sy het ghelooue niet en hebben: maer sy ontfanghen wel het wterlick teecken dwelck metten monde eñ kele ontfanghen wort.

Nu sullen wy bewijsen hoemē de woorden diemen int Auentmael gebruyckt, verstaen sal. De woordē luyden aldus: Doen

Matth. 26. c. sy aten, nam Jesus het broot, ende als hy ghedanckt had, brack

Marc. 14. c. hijt, eñ gaft den Leeriongheren, ende seyde: Nemet, etet, dat is

Luce. 22. b. mijn lichaem dat voor v ghegheuen wort, dat doet tot mijnder ghe-

1. Cor. 11. e. dachtenissen.

Ende hy nam den drinckbeker, ende als hy gedanckt hadde, gaf hy hen

Marc. 14. c. dien: ende sy droncken alle daer wt, eñ hy seyde: Dit is mijn bloet welck

Matth. 26. c. is des nieuwen Testaments, dat voor menigen vergoten wort ter quijtlatinghe der sonden.

Lucas ende Paulus verhalen dit vanden Beker een weynich anders, ende segghen aldus: Desen drinckbeker is het Nieuwe Testament in

Luce. 22. mynen bloede dat voor v vergoten wort: dit doet so menichmael als ghy

1. Cor. 11. dien drincken sullet, tot mijnder ghedachtenissen.

Ten eersten dan op dat de eene metten anderen wtgheleyt ende verstaen mach worden: so ist seker ende ghewis, dattet broot in sulcker manieren het lichaem ghenoemt wert, gelijckerwys den Beker het bloet: So laet ons nv dan besien hoe dat den Beker oft den wijn het bloet is.

Paulus ende Lucas segghen dat den Beker is een nieu Testament in het bloet Christi. So is dan oock op ghelijcke maniere van den broode te segghen, dattet is een Testament in den lichame Christi: eñ daerom draecht het broot ende den wijn den naem van tghene daert een Testament af is. So wort het broot het lichaem ghenoemt, ende den wijn wort bloet ghenaemt.

Ende ghelijck als de Steen daer de Israeliten by Moyses tijden

1. Cor. 10. a wt droncken, genoemt wort Christus, als Paulus segt. De steen was Christus: daer nochtans Christus menich hondert Jaren daer na eerst in de weerelt ghebooren wart. Also werden de offerhanden, sonden ghe-

Ezech. 4. 6. noemt, die voor de sonden geoffert waren: ende de Priesters eten die sonden des volcks.

Accoort.

Accoort.
Somma, hier in komen wy met allen die de Euangelische leeringhe aenghenomen hebben, ouer een:

DAtmen in het Auentmael beyde de specien broot ende wijn behoort te ghebruycken ende wt te deylen. So en behoort men der gemeynten den Beker niet te onthouden, dwelck is tegen tghebot Christi, die daer segt, Drinckt daer alle wt. 1. Math. 26. c.
2. Dat in het Auentmael het broot eñ den wijn niet verandert en worden, want Paulus die noemet voor ende na broot. * Eñ Christus noemt den wijn daer na oock de vrucht des wijnstocks. 1. Cor. 11. * Math. 26. c
3. Datmen het broot des Auentmaels niet en behoort op te sluytẽ ofte in monstrancien te vereeren: Want Christus heeftet beuolen te eten, eñ niet te aenbidden. Marc. 14. c.
4. Dat het Auentmael gheen offerhande en is voor leuendighe eñ dooden: Want Christus is eenmael door zijn eyghen bloet in dat heylighe inghegaen, ende heeft de eewighe verlossinghe gheuonden: ende niet dat hy hem dickwils opoffere: anders hadde hy menichmael moeten lijden. Heb. 9. c. f.
5. Datmen in den Auentmale den doot des Heeren Christi verkondigen sal, ende alsotot zijnder ghedachtenisse doen: dwelckmen in de Missen niet en doet. 1. Cor. 11.
6. Dat het Auentmael sonder geloof, dwelck op de beloftẽ die daer verkondicht worden, betrout, niet nut en is: so verwerptmen opus operatum so zijt noemen.
7. Dat de ghene die in het Auentmael de beloften geloouen eñ aennemen, warachtich hebben ende ontfanghen de gemeynschap des lichaems ende bloets Christi Jesu voor ons aen den cruyce ghebroken ende wtghestort.
8. Datmen het Auentmael niet voor eenẽ alleen wtrichten mach: maer in een vergaderinghe, als Paulus leert, segghende: Verwacht malkanderen: waer door alle winckelmissen daer een alleen eet ende drinct, verworpen worden. 1. Cor. 11.

Gheschil.

DAer is dan de questie alleẽ, of dit Sacramẽt des Auentmaels een spijse des lichaems is, dat is, of in het Auentmael ons lichaem met het vleesch ende bloet natuerlick door eten ende drincken ghespijst werden. Sommighe seggen ia: wy seghen neen, Ende om dat te verstaen, moetense alle dese phantasien voortbrenghen.
Dat het lichaem Christi ouer al is.
Dat den hemel daer hy in gheklommen is, ouer al is, Ja oock in de Helle.
Dat Christus lichamelick by ons blijft tottẽ eynde des weerelts toe.
Dat hy een onsienlick ende ontastelick lichaem heeft.
Dat zijn lichaem ende bloet van malkanderen ghescheyden zijn. &c.

Een vraghe op de woorden (dat is mijn lichaem.)

OFt het broot tlichaem Christi ghenoemt werdt? Segghense neen: Antwoort. Christus nemende het broot, spreeckt alſo, Neemt, eet, dat is mijn lichaem: so noemt hy tbroot zijn lichaem. Seggense ia: so accorderen wy. So vraecht wederom op

M. D. Lix. wat maniere dat het broot Christus lichaem is, figuerlick, oft wesentlick? Seggense wesentlic: Antwoort. So moet Christus een broodich, ende niet een vleeschelick lichaem hebben. Want het broot blijft in zijn wesen onveranderdt, Seggen sy figuerlick, so accorderen wy: want also wort de steen oock Christus ghenoemt, ende het Paeschlam den doorlijdt, ende de besnijdenisse het verbont: daerse teeckenen ende seghelen af zijn.

1. Cor. 10. a. Exod. 12. b. Gene. 17. b. Rom. 4. b.

Dit hope ick sal den eenvoudighen die de waerheyt van gantscher herten soeckt, moghen ghenoech doen. Want de ghene die twist soecken ende teghen ons verbittert zijn, en kanmen met gheenderley argumente payen. Ende ist datter yemant dese Sacramentische woorden beter ende verstandigher weet te verklaren, dien bidde ick datse daerinne gheenen arbeyt en sparen, maer deylen mildelick wt dat hen de Heere ghegeuen heeft, sonder bitterheyt oft schelden: want sulcks en betaēt den Christenen niet. In een quaetwillich herte en kan de saechtmoedighen gheest des Heeren niet rusten: die leeren wil, die leere met saechtmoedicheyt. Ende so langhe wy leuen, begheren wy wt Gods woort gheleert ende onderwesen te worden: ende dancken oock den ghenen van gantscher herten die haer om ons te leeren beulijtighen. Christus Jesus die eewighe wijsheyt des Vaders gheue ons al tsamen den gheest des eenicheyts, synen heylighen gheest die ons in der waerheyt leyde, Amen.

¶ Van de ander artijckelen, welcker sommighe hy wat breeder beschreuen heeft, maer om de korthevt wille opt kortste verhaelt werden.

Van het Doopsel.

DAer na bewees hy oock van het Doopsel, ende verklaerde dat de kracht des Doopsels niet in den watere ghelegen is, om de sonden wt te doen: ende dat God verboden hadde tot synen woorde yet af oft toe te doen, maer alleen dat hy beuolen heeft, behoordemen te onderhouden. Sulcks heeft Christus oock synen Apostelen gheleert, als hyse wt sandt te doopen, Matth. 28. Daerom (seyde hy) sullense swaerlick gestraft werden, die bouen het beuel Christi, met souten, smouten, Duyuel wt te iaghen, eñ dierghelijcke aenhancksel, de Sacramenten verduysteren, ia dē elementen toeschrijuē, dat alleē het officie Christi is: als des Duyuels gewelt te benemen, de sonden te vergheuen, weder te baren, voor den Rechterstoel Christi te beurijen, ende het eewich leuen te gheuen. Hy bewees oock dat Christus na zijn godlicke wijsheyt, in de Sacramenten volkomelick verordent hadde datter noodich was, datmē gheen menschelicke ordinancie daer by eñ behoefde,

Confirmacie of het Formsel.

Van het Formsel (bewees hy) dattet niet anders dan Simmenspel en was, van dat oude ghebruyck van de kinderen in den geloove te confirmeren. Men plach in voorleden tijden de kinderen, den Ouders, den Peteren ende Meteren te beuelen, op dat syse in den ghelooue leerden ende onderwesen. Als de kinderen dan rekenschap haers geloofs gauen voor den Bisschop ofte Predikant, so segende hyse. Nv sit de Bisschop eñ spreeckt den kinderen Latijn toe, hy smeertse met Olye, ende slaetse voor het kinnebackē ende laetse gaen. Is dat niet eens Pastoors officie also de kinderen te onderwijsen ende in den ghelooue te confirmeren?

De Oorbiechte.

De Oorbiechte, bekende hy eenen menschen vondt eñ verlieringe te zijn: ende datmen voor God moeste beijden het gene datmē tegen God gesondicht had: eñ oock voor synē broeder, datmen tegen synē broeder ge sondicht

sondicht had, want dat ick teghen den Amptman misdaen hebbe, dat en kan my de Pastoor van S. Goelen niet vergheuen. Van dusdanighe broederlicke versoeninge spreect Christus Luc.12. Mat.18. eñ Jacob.5. M.D.Lix

Van de Priesterordeninghe, ghelijckse nv gheschiet, dat is een Jodische ordinancie: welcke in Christo gheeyndicht is, die daer is Priester in der eewichept, ende door zijn eenighe offerhande volkomelick salich maeckt die daer gheheylicht werden. Men leest in alle de Schriftuere niet dat Christus yemant beuolen heeft Misse te doen, dat is, te offeren voor leuendighe ende dooden. Ordeninge.

Maer hy heeft ouer zijn ghemeynte wel Predikanten gestelt, die het volck na Gods woort ende beuel leeren souden, ende de Sacramenten wtrichten. Matth.28. Ephe.4. Maer een gheestelick Priesterdom zijn alle Christenen.1.Pet.2. Apoc.1.

De Misse is van menschen versiert, ghelijckmen wt verscheyden Historien beuint: ende en kan gheen offerhande voor de sonden zijn. Want Christus is eenmael door zijn eyghen bloet in dat heylighe inghegaen, ende heeft de eewighe verlossinghe gheuonden. Hebr.9. Ende so waer die verghiffenisse is, daer en is niet meer opofferinghe voor de sonde, Heb.10. Misse.

Het huwelick is een heylighe ordinancie Gods, in den Paradijse verordent, welcke voor alle menschen eerlick is. Heb.13. De Papen achten dit een Sacrament, welcke sy nochtans malkanderen verbieden als onreyn: aldus strijden sy teghen haer seluen. Maer alle ordinancien Gods en zijn gheen Sacramenten, ghelijck als de Ouerheyt, aelmissen geuen, eñ bidden, geen Sacramenten en zijn al zijnse van God ingestelt eñ verordent. Maer dat de Papen eñ Moniken malkanderẽ het huwelick verbieden, dat noemt Paulus een leeringhe der Duyuelen.1.Timo.4. Huwelick.

Het laetste Olysel, daermen de ghestoruen heyligen aenroept, en heeft geenen gront in der H. Schriftueren. Dat Jacobus segt van den kranckẽ met olye te saluen Jaco.5. is van dat gebruyck der Apostelen gesproken, daer sy den krancken mede ghesont maeckten, Marc.6. Maer als de Papisten niemant konnen ghesont maken, so ist te vergeefs met olye gesmout. Anders moghense oock haer sweetdoecken nemen ende legghense op de siecken als Paulus dede, ende noement een Sacrament, so sullense wel hondert Sacramenten vinden. Ick late staen de Schrifteloose aenroepinghe der dooden welcke daer ghescheit, dat ymmers enckel afgoderie is, daermen Christum door verwerpt, die onse eenighe Aduocaet ende voorbidder is 1. Joan 2. Hebre.7. Laetste Olysel.

Van de gheboden der kercken, bewees hy, dat de kercke ofte de ghemeynte des Heeren, de Bruyt Christi is: ende daerom alleen de stemme haers Bruydegoms hoort. Sy en stelt selfs geen gebodẽ om by God yet te verdienen ofte te verbueren, op de salichept ofte verdoemenisse, ghelijck de Roomsche kercke haer menschelicke leeringhen drijft, van spijse te verbieden, dwelck een Duyuelsche leeringe is 1. Timot.4. Van vierdaghen te onderhouden, Coloss.2. Van ghetyden ende langhe ghebeden te spreken, Math.6. Waer vã dat Christus segt, Math.15. Ghy geueynsde, wel heeft Esaias van v geprophetéert ende gesproken: Dit volck genaeckt my met synen monde, ende eert my met den lippen: maer haer herte is verre van my. Maer te vergheefs vereeren sy my, de wijle sy leeren voor leeringhen, menschen geboden. Niet dat Christus ofte de Apostelen, vasten, bidden, ende ander ordinancien in der kercken verbieden: Kerckelicke eñ mẽschelicke gheboden

maer

M.D.Lix maer sy straffen sulcke misbruycken alsmen huydē des daechs in de Pau sche kercke siet:datmen daer heylichheyt ende verdiensten in soeckt, ofte oock de consciencien daer mede verstrickt op de pene van eender sonden.

NU dat Anthonius op dese maniere zijn belijdenisse gedaē hadde,is zijn broeder Gillis Verdickt omghebracht ende gedoot ghewordden: daer hy den Heere voor ghedanckt ende gepresen heeft,singhende den Psalm 79.De Heydens zijn O Heere gekomen in dijn erue,ende hebben besmet dynen Tempel.ꝛc.

Sijn vader ende ander broeder quamen hem in de gheuanckenisse besoecken:waer wt synen moet seer beswaert is ghewordden, bysonder als hy de weemoet ēn droeffenisse des oudē mans aensach, die aldus van bey de syne kinderē beroofr soude zijn. Anthonius trooste hem ten bestē dat hy konde, ēn heeft hem vermaent dat hy daer in meer behoorde te verblij den, dat God almachtich syne kinderen tot sulcken hoochweerdighen officie gheroepen hadde, datse ghetuyghen zijner waerheyt souden zijn.

Ten laetsten als de vyanden des Euangeliums binnen Bruessel de onuerwinnelicke vrijmoedicheyt in Anthonio saghen, ende aenhoorden de vlijticheyt die hy in zijn vaderlant,ēn tot Antwerpen in de gemeynte Gods bedreuen hadde, so hebbense ghehaest om hem dat te vergheldden. So is hy verwesen ghewordden dat hy op de Marckt ghewrocht ende verbrant soude werden.

So hebbense hem den twaelfsten dach Januarij in den Jare M.D. Lix.voortghebracht,ende aen een stake ghewrocht, ende het lichaem ver brant: welcke hy met sulcken onuertzaechden herte verdroech, dat sy alle verwonderden,die hem saghen. So is dese vrome Martelaer om de ghetuyghenisse des godlicken waerheyts van zijn leuen beroofr: ēn rust nv in den Heere. Anno M.D.Lix.

Sy meynden hem al heymelick des morghens vroech om te brengen: maer God verhinderde haer voornemen.Wāt de Scherprichter en konde niet ghereet vallen. So gheuielt tot omtrent acht ofte neghen vren. Men luydde gheen klocke, op dat het volck sulcx niet vernemen en soude, want sy saghen wat grooter stichtinghe dat wt Gillis doot ouer de ghemeynte quam.Na dat zijn lichaem versenghet was, hebben zijt den voghelen tot spijse ghestelt: maer Gillis lichaem was tot pulpher verbrant. Men seyde onder het gemeyn volck dat de assche vā Gillis in der menschen boesem geulogen was: daerom en wart Anthonius niet verbrant tot assche.

Adriaen de Schilder ende
Heinryck de Kleermaker.

ALs nv het Euangelium tot Antwerpen so openbaer ghepredickt was,daer alle goduruchtige in verhuechden:zijn de Papen ende Moniken verwoet ghewordden van wreetheyt. Sy liepen ten Houe des Konincx,ēn deden haer beklach, beschuldichden de Ouerheyt des stadts van Antwerpen,van,datse onachtsaem waren om de ghelooighen te verderuen. So heeft de Marcgraue heer

Jan van Immerseele de Ouerheyt gheraden om een ordinancie te maken, daermen de geloouigen door bekennen mocht: welcke hy heeft doen wtroepen den twaelfsten dach Decembris inden Jare M. D. Lviij. Maer als hy sach dattet volck euen vuerich was om buyten der stadt te loopen om Gods woort te hooren: so heeft hy oock de lichamen van sommighe vrome Christenen die de ghemeynte des Heeren Christi Jesu voorstonden ende versorchden, om ghelt te koope gestelt. De Predikant was gewaerdeert om drye hōdert Carolus guldens: de ander Dienaers om vyftich Carolus guldens. Ende want hy oock sommighe der Dienaren in ghevanckenisse hadde, so heeft hy ghearbeydt om de selfde van haer leuen te berooue̅. Syn wreetheyt ende bloetghierich gemoet wart dickwils ontsteken door het beklach der grauwer Moniken, hoe wel dat den Raet des stadts daer menichwerf teghenstont, ende sulcks verhinderde.

So heeft hy ten laetsten begonnen aen dese twee godvruchtige mannen Adriaen de Schilder, en̄ Heinrynck de Kleermaker, welcke een langhe tijt om des Euangeliums wille, met noch andere veerthien of vijfthien broeders ghevanghen ghesetten hadden, waeraf de sommighe van de Walsche ghemeynte, ende de andere van de Duytsche ghemeynte waren.

De Vader verraet syn̄ sone.

Adriaen de Schilder is eerstmael ghevanghen ghewordden door het verraden zijns eyghen Vaders: op dat de woorden Christi warachtich souden zijn, die daer segt Matth. 10. De eene broeder sal den anderen in den doot ouerleueren, ende de Vader het kint. Want als zijn huysvrouwe een kint ghebaert hadde, so en heeft Adriaen dat niet willen laten doopen van de Papen, om dat sy daer seer groote gruwele̅ ende enckel tooverie in het doopen ghebruycken, ia oock groote godslasteringhe tot vernietinghe des lijdens ende doots Christi Jesu aenhanghen ende byvoeghen. Daerom heeft hy zijn kint in de Christelicke ghemeynte doen doopen. Als dat de Vader vernam, heeft hy hem bescholden, ende sulcken ghetier ghemaeckt, dattet ouer al ruchtbaer wart: en̄ heeft zijns soons kint ghenomen, ende van den Papisten noch eens doen doopen. So wart het kint van den Papisten wederghedoopt: Kortelick daer na wart Adriaen ghevanghen.

De Papiste̅ zijn Wederdoopers.

Heinryc een verkore̅ Olderlinck.

Heinrynck de kleermaker een verkoren Olderlinck in de gemeynte des Heeren Christi Jesu, heeft seer daer toe ghearbeyt datter gheenen twist in de ghemeynte soude oprijsen, bysonder in de leeringhe. Hy was seer vlijtich om zijn hoopken dat hem beuolen ende toebetrout was, in de fundamenten ofte Catechismo te onderwijsen. Ende om datter sommighe verwerrede ende twistighe gheesten opstonden, so heeft hy de selfde dapperlick metter Schriftueren tegen ghestaen: dwelck hem ende veel andere bekent ghemaeckt heeft in de ghebuerte. So is hy ten laetsten ghevanghen ende ghepijnicht ghewordden. Ende hoe wel dat de Marckgraue hem seer wreedelick hanteerde, so heeft hy nochtans dat ghedueldichlick verdraghen, ende en heeft niemant in verdriet ofte perijckelen ghebracht, hoe veel datmen hem na zijn medebroeders vraechde.

Als nv de Papen ende Moniken om de verklaringhe des Euangeliums raesden ende verwoet worden: so heeft de Marckgraue dese twee vrome mannen voor de Vierschare doen brenghen, om ter liefden der bloetghierigher gheestelickheyt de selfde omme te brenghen: dwelck hy synen Onderschoutet beual te eysschen, die dat seer noode dede, aensiende

M.D.Lix de de vromicheyt der godsaligher Martelaren. Oock warender sommighe van den Raet, die sulcks niet gheern en saghen oft daer ouer oordeelden. Want (so ick vermoede) sy waren ghedachtich wat de Almachtighe God de Opperste Rechter luttel daghen daer te voren met een van haren mede Schepenen ghedaen hadde, Gasper de Ryngiam gheheeten: welcke als hy de onnooselen ter doodt veroordeelt hadde, heeft hy half desperaet zijn sententie des doodts oock van God in de selfde Vierschare ontfanghen, ende is tot synen huyse gheleydt, roepende ende beklaghende dat hy het onnoosel bloet veroordeelt hadde, ende is kortelick daer na gestoruen. Dit exẽpel heeft de Schepenen noch versch voor de ooghen ghestaen: niet te min om niet suspect te werden in des Coninckx Hof, so hebbense dese twee vrome mannen voortghebracht, welcker na vromer belijdenisse des waerheyts, haer sente ncie ontfanghen hebben, datmense beyde voor het stadthuys op de marct aen eenen staeck verworghen ende verbranden soude. Daerop danckte Heinryck de heeren van haer vonnis, ende seyde: Dit is den tijt die wy langhe begheert hebben. Wy lijden sulcken doodt gheern om Gods woorts ende waerheyts wille: maer v mijn heeren, sal het swaerst vallen, God wilt v vergheuen. De heeren keerden haer omme ende en gauen hem gheen ghehoor. Doe wart Adriaen beroert, ende vermaende hen datse haer ooghen souden open doen, ende sien wat sy deden: want God soude noch willen wrake nemen ouer het bloet zijnder wtuercorenen dat sy so iammerlick vergoten.

Merckt de straffe gods

Des auents daer na ghinghen de broeders der gemeynten Christi by dese godvruchtighe mannen op den Steen, ende aten by hen een scheydemaeltijt, ende hebbense vertroost met de liefelicke ende troostelicke beloften Gods, ende hebbense also met vriendelicker omhelsen ende kussen den Heere beuolen.

Scheydtmaeltijdt.

Des anderen daechs was op de marckt een groote menichte volcks versaemt om de volstandicheyt deser Martelaren tot in den doot toe te aenmercken. Sy werden voortghebracht ende ghinghen gantsch onuerzaecht, betuyghende voor alle man dat sy niet als misdaders, ketters of oproermakers storuen: maer alleen om het ghetuyghenisse des Euangeliums Jesu Christi. Als de Dienaers dat hoorden die van den Marckgraue beuel hadden hen ter doodt te leyden, so riepense ende maeckten groot ghebaer, om datmen de Martelaers niet soude hooren spreken, So zijnse daer na aen eenen staeck ghebonden.

Beroerte onder den volcke.

Dewijle dat de Scherprechter besich was haer aen den pael te binden, heeft God almachtich terstont sulcken beroerte onder den volcke ghesonden, datse niet eenen roep riepen: Slaet doot, slaet doot. De menschen vertraden malkanderen, de huysen ende winckels werden ghesloten, de Scherprechter werp zijn tuych ende instrumenten wt zijnder hant ende liet dese heylighe Martelaers ghebonden aen den pael staen, de Marckgraue sat op zijn peert ende en wist niet waer vlien, want hy van den volcke so becingelt was, dat hy niet wech en mocht. Daer sat hy op zijn peert in grooter vreesen: zijn Scharianten velden haer hellebaerden ende beefden van veruaertheyt: de Schoutet spranck van zijn Peert ende liep na der kercken toe: ende als hy thuys ghinck, so vertroosten hem sommige luyden, vermanende dat hy daer niet in woude versleghen zijn, het was alleen door eenen dief toe ghekomen die een borse gesneden hadde. Och (seyde de Schoutet schuddende ende beuende) ick hebt wel van te voren

ghesegt

ghesept dattet also soude komen: het en heeft gheenen dief gedaen, maer alle oproeren moeten een oorsake hebben. Also heeft God dese bloetgierigen verstropt, ende bewesen hoe luttel dat sy vermogen tegen hem. Hy dreychtse (ghelijck hy S. Paulus dede) eñ bewijst haer dattet hen hart sal zijn teghen den prickel te stooten: maer eylaes sy zijn versteent ende en willen de wonderdaet des Heeren niet aensien. Het geschiet met hen op ghelijcke maniere alst met Pharao in Egypten dede, welcke hoe wel dat hy door de Propheten Gods vermaent was: wat straffe dat zijn volck ende hem ouer quam, hy en achtede dat niet, denckende dat sulcks alle toouenaers kondẽ doen, eñ de hant des Heeren en bekende hy niet. Daerom quam hem een snelle verderffenisse ouer, als hy Gods volc ver volchde.

O Antwerpen, Antwerpen, v is oock Gods woordt ende wille verkondicht, men heeft v tot boetueerdicheyt gheroepen: maer ghy hebt uwe ooren toegheslooten, die v vermaenden hebt ghy veruolcht, ende hoe dat v de Heere kastijdt, dreycht ende straft, ghy en hebt gheen ghevoelen. Wat denckt ghy doch dat v nakende sal zijn? V boosheyt is totten Hemel gheklommen: weduwen ende weesen verdruckt ghy, haer goet ende haue hebt ghy ontnomen: haer mannen verslagen, eñ het bloet der Martelaren bloeyt ouer uwe straten. Soude dit de alderhoochste God aensien ende niet wreken? denckt dat niet. Daerom bekeert v noch van uwe boosheyt, ende staet af: want het en is noch niet te spade: of anders, v verderffenisse is naerder dan ghy wel weet, God sal v straffen.

Vermaninghe tot de stat van Antwerpen.

Psalm. 76

Psalm. 94

¶ Als nv de beroerte een weynich ghestilt was, so is des Scherprechters knecht toegheloopen ende heeft dese vrome ghetuyghen Jesu Christi verworcht, die dus langhe aen den staeck ghebonden stonden, eñ altijt den naem des Heeren aenriepen. Daer na is het vier aenghesteken, ende men heeft de doode lichamen verbrant. So zijn sy den Heere opgeoffert, in den Jare onses eenighen Salichmakers Christi Jesu M. D. Lx. den neghenthiensten dach Januarij.

Noch en heeft de Marckgraue niet versadicht gheweest: maer heeft des Sondaechs daer na by nachte met ghewelt in de huysen ghegaen, ende sommighe vrome broeders aenghegrepen ende in gheuanckenisse gheleydt, welcke onse goedertierẽ Vader om zijns soons Christi Jesu wille in volstandighen ghelooue behoude ende door de kracht zijns gheests in hare benautheyt vertrooste, Amen.

Woutzon

Boutzon le Heu.

BOutzon ofte Boudewijn le Heu een Tappitzier ende een afsetter van Tappitzerie, een goet werck ghesellc van zijn hantwerck, van Doornick om des Euangeliūs wille tot Antwerpen gheulucht, om aldaer in de Walsche gemeynte Gods woort vrijelicker te hooren. Hy was een oprecht goet ende godvruchtich man: saechtmoedich ende ghedueldich in eenich ongheluck te verdraghen, zijn herte was also ontsteken tot de liefde Gods, dat hy dickwils plach te segghen, O hoe gheluckich soude ick zijn dat my de Heere tot een ghetuyghe zijnder waerheyt riepe, wat grooter eere soude my dan van God gheschieden.

Boutzō met Anthonio gheuanghen

So ist gheschiet, dat hy met Anthonio Verdickt van Antwerpen tot Bruessel gherepst is, ende is met hem in den Eenhoren buyten de steen poorte ter Herberghen ghegaen. Als nv Anthonius verraden was, ende den Amptman hem gheuanghen soude nemen, so sach hy twee ofte drye andere mannen by hem, welcke hy tsamen geuanckelick nam: onder dese was Boutzon. Daer na heeft de Amptmā hem oock ondervracht van zijn gheloove, dwelck hy seer vrijmoedichlick beleden heeft. So dat de Amptman hem gheuanghen hielt, hoe wel hy eenen anderen liet wt gaen, die een ghetuygenisse kreech dat hy wel eer bekent was voor een dronckaert ende hoereerder. Hier wt mach een yeghelick mercken, hoe dat de weerelt verkeert is. Dronckenschap ende hoererie is van God also verboden, dat hy dat straffen wil met de eewighe verdoemenisse, ia niet min dan ghelijck doodslach ende moort: maer dat is voor de weerelt onghestraft, ende sulcken ghetuyghenisse te hebben, is goet: ende daer en teghen, diemen weet dat de eere Christi Jesu voorstaet, afgoderie straft, ende een godsalich leuen leydet, dien salmen dooden ende vermoorden. Dit sietmen daghelicks voor ooghen.

Gala. 5
O verkeerde weerelt.

Als nv Boutzon zijn gheloove vrijmoedichlick beleden, ende met vromer ghemoet teghen de Moniken ende Papen metter Schriftueren betuycht hadde: so hebbense voort ghearbeyt om hem van zijn leuen te berooven. Maer want de vyanden des waerheyts sagen, dat door der voorghenoemder Martelaren doot, veel stichtinghe onder den volcke gheschiedde, om dat het ghemeyn volck door de groote standvasticheyt ende vrijmoedicheyt beroert wart de oorsake des doots wat meer te ondersoecken: so hebbense ghedacht desen vromē Martelaer so secretelick om me te brenghen, alst mogelick ware. Maer want de Overheyt van Antwerpen onder vreemde Nacien een quaet geruchte kreech, om datse mannen ende vrouwen om des Religioens wille op den Steen heymelick vermoordden, ende nochtans dieuen ende moorders opentlick straften: so hebbense dat oock op sulcker wijse niet derren bestaen.

de Antwerpsche gheuanckenisse eenen moortcuyl.

Daerom hebbense des morghens met hem buyten gheloopen als het volck daer alderminst op vermoedde, om hem onder de Galghe den kop af te slaen: want het branden hadde te veel moeyte ende toebereydens, so dattet de Burghers lichtelick vernemen souden.

Als sy nv met hem buyten ghinghen: so was Boutzon wel ghemoet in den gheest, ende heeft den Heere vuerichlick aengheroepen. Maer want hy om de swacheyt zijns vleeschs niet so rasch voort en ginck, als de Tyrannen begeerden: vreesende (dencke ick) datter meer volcks souden

Boutzon op den wech onthooft.

de moghen toeloopen om zijn bestandicheyt te aenschouwen: so hebben sy hem op den wech eer sy by de Galghe quamen, doen neder knielen, en onthooft. Also is dese vrome ghetuyghe Christi in den Heere ghestorven, in den Jare onses eenigen Salichmakers M.D.Lix, in de maent Januario. M.D.Lix

Cornelis Halevviin Slotemaker, ende Herman Janssens Bussemaker.

Als dese vrome Christenen Cornelis Halewijn Slotemaker Burgher van Antwerpen, ende Herman Janssens van Amsterdam Bussemaker, gheuanghen waren om het ghetuyghenisse onses Heeren Jesu Christi van den Marckgraue van Antwerpen, Jan van Immerseele een bloetghierich mensche: so is Herman terstondt daer na seer iammerlick gheppnicht gheweest om dat hy syne medebroeders beklappen soude: maer hy bleef daer vast by, dat hy hem lieuer doodt woude laten pijnighen dan yemant door hem in perijckelen soude komen.

Sy beschuldichden hem daer in meest, dat hy in zijn huys vergaderinge ghehouden hadde daermen predicte: daerop antwoordde Herman dat hy gheen vergaderinghe toeghelaten hadde, die van God verboden waren: maer alleen sulcke die God gheboden hadde in de heylighe Schriftuere: Daerna vielen sy hem seer lastich om dat hy zijn huysvrouwe in de gemeynte des Heeren Jesu Christi ghetrout hadde. Want de Papisten hebben bynaest niet onbesmet ghelaten, van alle de ceremonien diese in der kercken ghebruycken: ende dwinghen noch de menschen tot het ghebruyck van haer onsuyuer ende afgodische superstitiē, daer doch een yeghelick Christen mensche een walghinghe af heeft.

Dewijle Herman gheuanghen was, so is de faem tot Amsterdam ghewecst, dat hy om ketterie wille gheuanghen was: so schreef hy tot syne vrienden het ghetuyghenisse zijns gheloofs op dese maniere.

Wy gelooven ende belijden alle het ghene dat ons in de Prophetische ende Apostolische schriften door den heyligen geest overgheleuert is. Ende verwerpen alle ketterien ende leeringhen die de selfde teghen zijn. De heylighe Schriftuere 2.Timo.3 2.Pet.1 d 20

Inden eersten, datter een eenich God is Deute. 6. Esaie 45. dryeuuldich in persoonen, Vader, Soon ende heylighe Gheest, 1. Joan.5. Dryeuuldicheyt.

Dat dese eenighe God door zijn almoghentheyt alle dinck gheschapen heeft wt niets: ende het selfde door zijn goetheyt altijt regiert ende onderhoudt: so datter niet en gheschiet onder alle creatueren of het ghes chiet door synen wille ende macht: het koemt al van hem, gheluck ofte ongheluck. Psalm.34. Hebre.1. Matth.10 Job.1.en 2.

Daerom gheloouen ende belijden wy, datmen desen eenighen God alleen God alleen aenbidden.

M.D.Lix leen dienen ende eeren, in allen noot alleen aenroepen ende bidden sal, hem door alle gheluck ende welvaert alleen dancken ende prijsen sal. Deute.10. Esaie 42. Matth. 4. So verwerpen wy daer teghen alle die daer leeren datmen de doode heylighe menschen aenroepen, bidden of vereeren sal. Esa. 63. Judic 10.

Ende want het ghebet krachteloos is sonder gheloone, ende het gheloone wt Gods woort koemt Roman. 10. so gheloouen ende belijden wy, datmen God niet anders behoort te bidden of te dienen dan wt het bevel ende voorschrift zijns woorts Deute. 12.

Matth. 15. Daerom verwerpen wy alle vreemde versierde godsdiensten, ende versierde Midelaers ende Voorbidders 1. Joan. 2. Hebreo. 7. ende 1. Timo. 2.

Godsdienst. Den rechten inwendighen godsdienst is gheleghen in gheloove, liefde, ghehoorsaemheyt, hope, gheduldicheyt, onnooselheyt, suyverheyt ende barmherticheyt Deute. 10. Michee. 6.

Matth. 28. Den wtwendighen godsdienst bestaet in de predikinghe des goddelicken woorts, ende het ghebruyck der Sacramenten, daer een yegelick Christen mensche toe verbonden is.

Sacramentẽ De Sacramenten zijn ghenade teeckenen van Christo inghestelt: welcke de Schriftuere ons twee bewijst, namelick, het Doopsel ende het Avontmael.

Het Doopsel belijden wy dattet toekoemt allen den ghenen die door den bloede Christi ghewasschen, ende gedoopt zijn, ende also Christum aenghedaen hebben, Gala. 3. onder welcken oock de kinderen gherekent zijn: want sy oock door Christum van sonden reyn, ende erven des eeuwighen levens zijn, Matth. 19.

Het Avontmael is een heylighe maeltijt ter ghedachtenisse des doots Christi inghestelt met broot ende wijn Matth 26. Marce 14. Luce 22. 1. Corin. 11.

Hier verwerpen wy alle die dese Sacramenten door haer aenhanckselen verduystert ende vervalscht, en noch veel andere buyten de Schriftuere versiert hebben. Want Christus beveelt zijn Apostelen, dat sy ons leeren souden al wat hy bevolen hadde, Matth. 28.

¶ Dit sandt hy zijn vrienden over om te bewijsen dat hy geen valsche leeringhe onderhielt. Maer de Marckgrave die hielt hem altijt op het mandament, ende beschuldichde hem meest om de vergaderinghe. De Duyvel en kan eyghentlick de vergaderinghe niet lijden: want hy gevoelt wel dat daer door zijn Rijck verstoort ende omghe worpen wort.

Van vergaderinghe.

Daerom rade ick alle Christenen dat sy by malkandere komen, om Gods woort ende wille te ondersoecken, ende also het Rijcke Christi helpen op bouwen. Al ist dat de Duyvel ende de Tyrannen daer teghen rasen: so hebbense nochtans Christum selve by hen, ende wilse overvloedichlick bystant doen ende seghenen: want hy heeft geseyt: waer datter twee of drye vergadert zijn in mynen nem, daer ben ick int midden van hen: wat sy eendrachtelick begheeren dat sullense verkrijghen, Siet wat troostelicker beloften.

De belijdenisse des gheloofs die Cornelis Halewijn ghedaen heeft.

Cornelis Halewijn wart oock ondervraecht in de tegenwoordicheyt van twee Schepenen,daer hy op het korste seer verstandichlick antwoordde. So vraechde hem de Marcgraue of hy hem woude latē onderwijsen. Hy antwoordde: Ick en ben so onredelick niet, kan my yemant bewijsen eenige dwalinge wt Gods woort,ick wilse wel afstaen. Hier en tusschē liep de vader van Cornelis by den Marckgraue eñ zijn huysvrouwe,welcke(so ick meyne)Cornelis peetken was, die seer groote vlijticheyt dede om synen Sone wt te helpen. So hebben zijt ten laetsten so verre ghebracht,dat sy schriftelick souden moghen rechten,ende hare saken voortstellen.

In het Libel ofte Pleytboeck dat op Cornelis naem wtghinck ende van den Aduocaet in de Vierschare voortghebracht wart,haddense ghestelt dat Cornelis zijn schuldt bekende,ende dat hy voortaen te Biechte ende ten Sacramente woude gaen, ende hem seluen stellen in den staet van gracien,ghelijck een goet kint van de heylige kercke: Dat hy oock belcet dat de predicacien van gheender weerden waren, om dat hy bemerckte datse op gheen ghewyede plaetse en gheschiedden: sulcke ende diergheliicke dinghen meer haddense ouergheghenen op den naem van Cornelis,ende begheerden voort,hadde hy hem seluen ergens in vergrepen ofte misgaen,datmen dat zijn ionckheyt soude toeschrijuen ende vergheuen.

Cornelis Pleytboeck.

Daer en tusschen schreef Cornelis daghelicks tot de broeders, ende bewees groote vrijmoedicheyt ende volstandicheyt in den gheloone: so dat een yeghelick daer in verblijdt was ende den Heere van syne weldaden hoochlick danckten. Dan sommighe hadden altijdt een achterdencken ende begonnen van dit Proces te twijfelen, datmen so heymelick ende bedecktelick in den Raet ouergaf. So heeft de Predikant der ghemeynten met behendicheyt het Proces in handen ghekreghen ende haestelick wtgheschreuen. Stende nv sulcke dinghen die tot grooter erghernissen streckten,ende tot openbare verloocheninghe des waerheyts, heeft hy dat den Olderlinghen ende Diakenen der ghemeynten aenghegheuen:welcke alle bouen maten bedroeft waren van de swackheyt haers medebroeders.

So heeft Adrianus een straffe vermaninghe aen hem geschreuen,biddende dat hy hem woude bekeeren,ende zijn verloocheninghe met ongheueynsder belijdenisse voor den Raet boeten ende beteren. Als Cornelis desen brief ontfinck die so straf ende bitter was, heeft hy also ontstelt ghewees,dat alle de ghevanghen broeders ghenoech te doen hadden om hem te vertroosten. Het bloet sprancck hem ten nuese wt, hy wranck zijn handen ende maeckte groot misbaer: wat soude ick (seyde hy) de waerheyt loochenen? daer moet my God voor beschermen. Och God,dat de broeders sulcken vermoeden van my hebben, ick ben des onschuldich:ick en hebt niet gedaen. So rieden hem de broeders, waert dat zijn Proces sulcks niet en had,dat hy een wtschrift van zijn Pleytboeck krijghen soude, ende seynden dat de broeders ouer tegen het ghe ghene daer hem Adrianus in beschuldichde, ende bewese also zijn ontschuldt.

Cornelis wert vermaent ende ghestraft.

Als hy nv met synen Aduocaet daer van ghesproken hadde, ende

M.D.Lix hy selue zijn proces besach, so beuandt hy dat hy te rechte beschuldicht was: bewees nochtans dat zijn vrienden en de Marckgraue sulcks ghedaen hadden sonder zijn weten. So gauen hem de broeders voor den besten raet, dat hy met openlicker belijdenisse voor den Raet de waerheyt betuyghen soude, ende de valscheyt straffen ende int openbaer brenghen. Dit was hem hart om hooren: so hebben de broeders nochtans met lanc moedicheyt zijn beteringhe verwacht.

Ten laetsten heeftet de almachtighe ende barmhertighe God ghegeuen dat alle den raet ende toedoen des vaders, des Marckgraefs, ende behendicheyt des Aduocaets al te vergheefs waren. Cornelis die wart sterck ende vrijmoedich, ende so veel te meer, dat hy den voorganck van Adriaen de Schilder ende Heinryck Vockhalt de Kleermaker ghesien hadde. Waer door Herman oock seer versterckt was, die oock altijt met Cornelis ter Vierscharen ghekomen was, ende Schriftelick voor den Raet handelde. So hebben de vyanden des waerheyts niet afghelaten de sake te vorderen tot datse dese mannen om den hals mochten brenghen. Het is wonder om hooren hoe dat sy so ghierich zijn tot het bloet der Christenen, die haer seluen gheestelicken laten noemen.

Der Martelaren doodt versterct den swacken.

Als dan Cornelis ende Herman bynaest een Jaer lanck gheuanghen hadden gheseten: so zijnse voortghebracht in de Vierschare in den Jare M.D.Lix. den seuen en twintichsten Februarij. En daer hebben de heeren met malkanderen het vonnis ghesloten: maer niet wtghesproken, op dat het volck daer niet af weten soude: also dat de gheuangenen selue niet en wisten watmen met haer doen soude ter tijt toe datse wederom op den steen gebracht waren. Doe vraechdense van die Dienaers watmen in de Vierschare ghehandelt hadde, of sy noch wtghostelt waren, gheliickmen nv menichmael ghedaen hadde: of dat sy steruen souden. De Dienaers antwoordden, dat sy wederom veerthien dagen wtstel hadden: Maer als de gheuanghenen meynden wederom op haer oude plaetse in den ghemeynen steen te gaen, so wart den Dienaers beuolen dat sy haer boeyen aen doen souden ende in den put leyden, dwelck een seker teecken was, dat sy steruen souden. So hebben dese godsalige Martelaers haer in den Heere verhuecht, dat den tijdt ghekomen was, dat sy metter daedt bewijsen souden haer ongheualscht gheloone, en dat met haer bloet beseghelen.

Een heymelick vonnis.

In sulcken noodt ende aenuechtinghe pleghen de broeders ende ander goede vrienden op den Steen in de gheuanckenisse te komen, om de geuangenen te vertroosten ende te vermaken: maer nv was den Steenwaerder beuolen, dat hy niemant daer by laten soude, dan wt beuel des Marckgraefs, dat is, de Moniken ofte sulcken gedrochte die haer mochten quellen met haer biechten ende ander brabbelinghen, welcke oock te vergheefs quamen. Want dese ghetuyghen Christi en wouden sulcken woluen niet ghelooeuen ofte hooren.

Des anderen daechs des morghens broch is de Marckgraue met de Moniken op den Steen gekomen ende de gheuangenen voort doen brenghen: Daer heeft hy noch een goede gunste teghen Cornelis willen bewijsen: Hoe wel dat hy hem het leuen niet gheuen en mochte, dat hy hem een saechter doodt woude aendoen, so verre als hy de Moniken woude toelaten. Cornelis andtwoordde, Heer Marckgraue, dat moet verre van my zijn, dat ick sulcks soude doen, doet ghy met my wat v belieft. Doe sy nv ghebonden werden, om ter doodt te gaen, so vermaende

Des marckgrauen gunste om Cornelis te doen wijcken,

Hermaen

Hermán den Marcgraue, dat hy voor hem soude sien, wat hy dede: wát het en sal (seyde hy) voor Gods ooghen niet kleyn gheacht werden, dat ghy ons van ons leuen berooft. Daerom bekeert v heer Marckgraue, eer v de Heere straft. Het en kan niet langhe met v dueren, het sal God ten laetsten eens verdrieten. M.D.lx

Ick gheloone dat de Heere dickwils also de Tyrannen doet waerschuwen eer hy haer wil straffen: maer dat is seer te beklaghen dat sy gheen ooren en hebben om te hooren: daerom kocmt haer den strick ouer den hals eer sy het vermoeden. Sy dencken dat sy voor God ghenoech onschuldich zijn, als sy het mandament des Koninckx voorwenden: also wasschen sy met Pilato haer handen: maer te vergheefs, want haer gantsche lichaem met bloet besmet is, ende de Heere en wil niet dat wy eenighe Koninghen bouen hem souden ghehoorsaem zijn. Och of sy dat bedachten.

Als nv dese Martelaers ghebonden waren, so heeft de Marckgraue noch gewilt, dat sy een houten cruysken in de handen souden nemen, eñ de Moniken by hen laten gaen, ende beloefde Cornelio, woude hy alleen dat doen, hy soude het sweert hebben ende niet verbrandt werden. Sy worpen de cruycen daer henen, ende seyden datse gheensins eenighe teeckenen wouden thoonen, dat sy in het minste souden schijnen haer gheloone af te gaen, ofte gheueynst te hebben: eñ waren te vreden met wat doodt dat sy storuen, want sy in den Heere steruen souden, ende om het ghetuyghenisse zijns waerheyts: dattet oock een kleyne pijne was verbrant te zijn, ende niet te ghelijcken by die toekomende glorie, die in den gheloouighen gheopenbaert sal werden. Sy werpen de afgodische crucē wech

Doe sy nv ghebonden waren, werdense wtghelevdt na de marckt toe. So hief Herman zijn herte totten Heere ende sangk den hondert ende dertichsten Psalm. Wt dieper noot schreye ick tot dy, Heer God &c. Eñ Cornelius vermaende daer en tusschen het omstaende volck met grooter vrijmoedicheyt. Als sy op de marckt ghekomen waren, so lach daer het mes ghereet daermense mede onthooft soude hebben, haddense willē het afgodisch cruyce in de hant nemen, ende met Moniken verghesellschapt zijn. Maer want sy oock in het minste niet en wouden wijcken, so was het hout oock toegherust om haer te verbranden.

Doe viel Cornelius op zijn knien ende riep tot God met vuerigher herten ende badt voor syne vyanden, dattet haer de Heere woude verghe uen, diet onwetende deden. Daer na werdense in het huysken dat van rijs ghemaeckt was, in geleydt ende aen den staeck verworcht.

Dewijle datse nv ghewoorcht werden, quam daer sulcken ghedruys onder het gemeyn volck dat een yeghelick vreesde, als of daer eenen oploop ghekomen hadde. De Buel greep het mes in de handt om hem seluen te verweren: want hy vreesde dattet aen hem eerst beghinnen soude: maer het was haestelick wederom ghestilt. Doe ontstack hy het vuer, ende verbrandde de doode lichamen der vromer Martelaren die om het ghetuyghenisse Jesu Christi dit sterffelick leuen afghelevdt hadden ende in den Heere rusteden. Beroerte onder dē volcke

Als het vuer gheblust wart om datmen het ghebraden vleesch de voghelen tot spijse soude voorstellen op het Galghe velt, ende de Marckgraue meynde wech te rijden: so isser wederom sulcken ghetuymel ende beroeringe onder het volck ghekomen, dat een yeghelick verschrickt eñ beureest was. De Marckgraue was also wit om zijn hooft als eenen Wederom een beroerte onder den volcke.

M.D.Lix doeck van veruaertheyt, want hy sach dat zijn Dienaers de vlucht aennamen, ende dacht alleen in perijckelen te blijuen.

Als ick dusdanighe beroerte aenmercke, so moet ick beklagen de blintheyt van den Raet ende Ouerheyt van Antwerpen, die niet aen en sien hoe dat God haer verstoort ende vreese aen iaecht, om dat sy tegen hem ende synen Gesalfden opstaen: Och of sy niet op de menschen, maer op God saghen, ende versleghen zijnde van herten, riepen met Paulo, Heere, wat wilt ghy dat wy doen? Maer eylaes, sy werden dagelicks meer ende meer verhart ende versteent, dwelck de meeste straffe is die God den menschen mochte ouer seynden.

Merckt doch eenmael lieue Leser, hoe dattet ten tijden onses Salichmakers Jesu Christi gheschiet is: Men beschuldichde Christum als een oproermaker die het gantsche lant van Galilea af beroert hadde: De gheestelicke Prelaten seyden dattet beter ware dat Christus storue ende ghedoot worde, anders vreesdense, dat de Romeynen komen souden ende haer lant verderuen. Als sy nv Christum omgebracht hadden ende meynden in vrede te leuen, so zijnse aldereerst door oproer ende van den Romeynen verdoruen ende te gronde wtgheroeypt. Op dese onse tijden gaet tet op ghelijcker manieren toe. Om de Christenen om den hals te brenghen so voorwenden de Tyrannen ende gheestelickheyt oproer ende vreese van ghewelt, daer doch de Christenen sulcks niet en begheeren, als sy wel ghenoech betuycht hebben: maer nv bewijst God, dat hy de straffe die sy vreesen, op haren hals wil brenghen. Daerom werden sy so dickwils beroert: daerom staen sy altijt in vreese. O ghy menschē, de almachtighe God dreycht v te slaen: daerom bekeert v, eer v den slach op den hals valt. Hy seynt tot v syne Leeraers ende Predikanten, die v leeren ende vermanen souden, dat ghy afstaen soudt van uwe boose wegen, op dat ghy salich mocht werden: ghy stopt uwe ooren, ende veruolchtse ter doodt. Hy koemt ende gheesselt ende kastijdt v, met veelderhande manieren: maer ghy en hebt gheen gheuoelen. Wat sal de Heere met dit verstockte volck maken, die so ongeuoelick zijn als blocken? voorwaer dat onvruchtbaer hout sal afghehouwen werden. Siet, de Bijle is aen den boom gestelt. Jck hebbet v menichmael verkondicht ende voorsegt: ick sal uwes bloets onschuldich zijn in den dach des Heeren.

Een vonnis teghen de Ouerheyt.

O ghy Ouerheyt, aenhoort wat v de wijse man segt Sapiencie int seste. V is macht ghegheuen (segt hy) van den Heere, ende kracht van den Alderhoochsten. Hy sal uwe wercken onderuraghen ende uwe ghedachten ondersoecken. Want doen ghy Dienaers zijns Rijcks waert, so en hebt ghy niet recht gheoordeelt, noch oock de wet der ghe-
rechtichheyt onderhouden, ende na den wille Gods niet gewandelt.
Gruwelick ende haestelick sal hy v verschijnen: want daer
sal een straf oordeel gheschieden ouer den ghenen die
Ouersten zijn. Maer den kleynen wort ghe-
nade ghedaen. De gheweldighe sullen
ghewelddighe tormenten
lijden.

Siet ick hebt v voorsegt: doet boe-
te in tijdts.

Tot den Leser.

CHristelicke Leser ick bid v dat ghy desen mynẽ arbeyt, die ick tot stichtinghe der gemeynten Christi Jesu volbracht hebbe, ten goeden afnemẽ wilt. Hebbe ick v niet in allen voldaen, dat is my leedt, ick en kan oft en hebbe niet meer. Jck hebbe wel ghehoort ende weet oock wel datter noch veel Martelaren in Vlaenderen, Hollant ende Brabant om het ghetuyghenisse des Euangeliums ghestoruen zijn: maer sy zijn my onbekent. Daerom bidde ick eenen yeghelicken die sulcke eenighe bekomen kan, die met haer belijdenisse de ghemeynte Christi leeren mochten, dat sy my de selfde wouden toeschicken ofte self aen den dach brenghen.

De middelen om haer belijdenissen te krijghen zijn dese: Men krijcht wel een wtschrift wt de Raetkamer of Griffie, daer de belijdenissen bewaert werden. Of de Martelaren hebben somwijlen hare vrienden te kennen ghegheuen, die sulcks vertellen moghen, Of sy hebbent somwijlen oock met haer eygen handen beschreuen ende tot hare medebroeders ouergheSonden. Door dese middelen hebben wy sommighe gekreghen: sommighe oock wt ander spraken ouergheset.

Jck woude oock wel, dat de ghene die daer wetẽ van de bloetgierige Tyrannen, welcke van de hant des Heeren ghestraft zijn om dat sy het bloet der gherechtighen wtghestort hebben: dat de selfde oock aen het licht gebracht werden, tot een exempel van allen anderen, die noch haerlieder voetstappen na volghen. Jck hebber sommige hier ende daer aengheschreuen, ende sommighe hebbe ick noch in mijnder memorien, daer ick breeder bescheet af verwachte, als van den Schoutet van Antwerpen die ouer etlicke Jaren door eenen gheweldighen wint metten waghen ende met zijn huysvrouwe in des stadts grachten geworpen was, ẽñ aldaer versmoordde: als van eenen Monick die in dit voorleden Jaer dewijle hy de Ouerheyt teghen de gherechtighen hitste in zijn predikinghe te Ghent, van de hant des Heeren op den stoel gheslagen is: Ende als van een Schepene nv kortelick binnen Antwerpen, dewijle hy ouer den onnooselẽ oordeelde, heeft zijn vonnis van God ghekregen ende met weemoet beklagende, zijn leuen ghelaten &c. Dit hebbe ick v willen aenseggen Christelicke Leser, op dat ghy my de hant moecht reycken. Blijft ghesondt in den Heere.

V Dienaer Adrianus Haemstedius.

Een Regiſter van de namen der Martelaren.

Cabriera

Ludo.

Sixtus

Eynde des Registers.

Van de ghelooughe Martelaers het ghetuyghenisse des Enghels
Apoc. 7. d.

DEse zijnt die daer ghekomen zijn wt grooter verdruckinge, ende hebben hare kleederen gewasschen, ende hebben hare kleederen wit gemaect in dē bloede des Lams. Hierom zijn sy voor den throon Gods, ende dienen hem dach ende nacht in synen Tempel: eñ die daer op den throon sit sal bouen hen woonē. Hen sal niet meer hongheren noch dorsten, oock en sal op haer niet vallen de Sonne noch eenighe hitte. Want het Lam dat midden in den throon is, salse weyden, ende salse beleyden tot de leuendighen waterbornen: ende God sal afwasschen alle tranen van haren ooghen.

Ghetuygenisse Gods tegen de veruolgers der ghelooughen.
Hier. 25.

DOe sprack de Heere God Israels met my alsoo: Neemt desen kroes wijns die toorn verweckt, van mijner hant, dat ghy alle volcken daer wt schenckt, daer ick v toe schicken sal: op dat sy, als sy gedronckē hebben, verwoet ende onsinnich werden, als dat sweert komen sal dat ick onder hen schicken wil. Doe nam ick den kroes van de hant des Heeren, ende schonck daer wt alle volcken daer my de Heere toe schicte. &c.

Also beueelt de Heere der heerscharen de God Israels: Drincket ende werdet vol, tuymelt eñ valt dat ghy nemmer meer opstaet, ende dat van den sweerde dat ick onder v senden wil. Maer of sy den kroes van uwer hant niet nemen eñ niet drincken wilden, so segt hen: also spreect de Heere der Heerscharen. Nv drinct hastelick, want siet, ick beghinne te straffen de stadt, die mynen naem ghegeuen is: meynt ghy dan leuendich te blijuen? ghy en sult niet ontkomen: want ick roepe dat sweert ouer alle die op aerden zijn, spreeckt de Heere der Heyrscharen,

